ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздік күніне арналған
"Жаһандық өзгерістер жағдайындағы ғылым мен білімнің өзекті мәселелері"
атты IX Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
материалдар жинағы
17-18 қараша 2022 жыл

Сборник материалов
IX Международной научно-практической конференции **«Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений»** посвященной Дню Независимости Республики Казахстан.
17-18 ноября 2022 года

Collection of materials
IX International Scientific and Practical Conference **"Actual problems of Science and Education in the context of global changes"** dedicated to the Independence of the Republic of Kazakhstan.
November 17-18, 2022tism

Алматы, 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздік күніне арналған
"Жаһандық өзгерістер жағдайындағы ғылым мен білімнің өзекті мәселелері" атты IX Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы
17-18 қараша 2022 жыл

Сборник материалов
IX Международной научно-практической конференции **«Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений»** посвященной Дню Независимости Республики Казахстан.
17-18 ноября 2022 года

Collection of materials
IX International Scientific and Practical Conference **"Actual problems of Science and Education in the context of global changes"** dedicated to the Independence of the Republic of Kazakhstan.
November 17-18, 2022

Алматы, 2022

УДК 001
ББК 72
М34

Рекомендовано к изданию решением Ученого Совета
КазУМОиМЯ имени Абылай хана (протокол № 1 от 31 августа 2022 г.)

Ответственные редакторы:
Успанова М., д.э.н., проректор по научной и инновационной деятельности КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Тусупова А.С., ведущий специалист отдела стратегии и мониторинга КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Редакционная коллегия:
Чакликова А. Т., д.п.н., проректор по учебной работе КазУМОиМЯ им. Абылай хана

М34 Материалы IX **Международной научно-практической конференции** «Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений» **посвященной** Дню Независимости Республики Казахстан. – Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2022. – 644 с.

ISBN 978-601-270-571-3

Материалы IX **Международной научно-практической конференции** «Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений» **посвященной** Дню Независимости Республики Казахстан отражают актуальные проблемы инновационно-информационного пространства иноязычного образования, современные вопросы филолого-лингвистических исследований, перевода и межкультурной коммуникации, геополитические процессы нынешнего мира, лингистические и общественнно политические проблемы стран Востока, теоретико-прикладные аспекты и новые тренды экономики, международного и национального права, менеджмента, медиа и журналистики, векторы развития туризма в эпоху информационных технологий через призму индустрии 4.0. А также, представлены научные исследования молодых ученых о значимости науки в инновационно-цифровом развитии Казахстана, роли Великой степи в глобальной истории, формирование гражданских ценностей.

Издание предназначено для широкого круга читателей, интересующихся проблемами модернизации общественного сознания, преподавания иностранных языков, филологической наукой, вопросами национальной безопасности, обеспечения экономического роста страны.

ISBN 978-601-270-571-3

ISBN 978-601-270-571-3
9 786012 705713

УДК 001
ББК 72

© КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2022

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС / ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ / PLENARY SESSION	
Barbara Lewandowska –Tomaszszyk, Development of interlingual and intercultural competences in digital and study abroad contexts with foreign language university students	10-13
Anna Bączkowska, Current trends in teacher training	13-15
Laura McLoughlin, **Dr Susanna Nocchi,** Issues of plurilingualism and interculturalism in professional language teaching	16-18
Petrova Mariana, Technologies for scientific publications in the Web	18-21
Кузнецова Т.Д. Синергетический подход в реализации профессиональной подготовки специалистов иноязычного образования	21-25
Ахатова Б.А. Современный медиадискурс и образование: значение, формы, методы и трансформация	25-29
Шевякова Т.В. Медиакультура в контексте трансформации современного образования	29-33
Амирова Ж.Г. Доместикация и форенизация этнокультурного содержания паремий в переводе	33-37
Джусубалиева Д.М. Новые тренды в образовании в условиях цифрового общества	37-41
Кагазбаева Э.М. Подготовка специалистов-востоковедов в Казахстане: проблемы и перспективы	41-45
СЕКЦИЯ 1. БІЛІКТІЛІК МОДЕЛІНІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ӘДІСТЕМЕ НЕГІЗІНДЕ ҚАЗІРГІ ШЕТ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ ПАРАДИГМАСЫ **СЕКЦИЯ 1. СОВРЕМЕННАЯ ИНОЯЗЫЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПАРАДИГМА КОМПЕТЕНТНОСТНОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ МЕТОДОЛОГИИ** **SECTION 1. MODERN FOREIGN – LANGUAGE EDUCATIONAL PARADIGM OF COMPETENCE MODELING BASED ON LINGUOCULTUROGICAL METHODOLOGY**	
Makhmutova Z., Kayshibaev I. Educational potential of the linguocultural approach in the border academy	46-48
Sagdullaev I. Practical recommendations for the development of dialogic speech through critical and creative thinking	48-52
Abildayeva K.M., Sultan Zh.I., On critical thinking in the modern educational environment	52-56
Норузова Г.Б. Педагогические технологии развития профессиональной коммуникативной компетенции в процессе преподавания дисциплины «Профкоммуникативный иноязычный практикум» студентам, обучающимся по направлению «Право»	56-60
Алдабердіқызы А., Бахытжан Г.Б. Ағылшын тілін оқытуда лексикалық тәсілді қолданудың халықаралық тәжірибесі	60-63
Бейсенова Д.М. Тоғызыншы сынып оқушыларының рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыру ерекшеліктері	63-65
Sultanaliyeva A.S., Tulekenova D.T. The oretical basis of research of "modern foreign-language educational paradigm of competence modeling based on linguoculturological methodology"	66-68
Молдасакова Д. Ағылшын тілін оқытуда скаффолдинг әдісін қолданудың халықаралық педагогикалық тәжірибесі	68-70
Tileukul S., Ayapova T.T. Reading as a means of forming a secondary language personality in foreign language lessons	70-72
Kozhbayeva G., Karimova K., Veter N. Integrated skills in the efl classroom	73-76
Саргужинова Д.Н., Кульгельдинова Т.А. «Болашақ шет тілі мұғалімдерінің лингвомәдени құзыреттілігін қалыптастыру» ұғымының мазмұны және оның ерекшелітері	76-79
Akbegenova M.B., Rizokhodzhayeva G. Formation of discursive competence based on written speech in the process of teaching english	79-83
Ержекен Қ.Е., Букабаева Б.Е. Жоғары оқу орындарындағы академиялық жазылым құзіретін қалыптастырудың ерекшеліктері	83-86
Aldamzharova Z.S., Kuzembayeva G.A. The study of intercultural communication for the humanities and scientific direction	86-88
Keles U., Zhumabekova G.B. Methods of using interactive technologies in the development of foreign language communicative competence in foreign language lessons	89-92

Алмашова К., Кульгильдинова Т.А. Ағылшын тілі сабағында оқушылардың коммуникативті құзыреттілігін қалыптастырудағы жоба технологиясы	92-95
Medetova M.T., Maripkhanova Z.M, Slyamkhanovna M. Managing the stress and coping mechanisms of future fl teachers	95-100
Kemelbekova Z.A., Sheven D.E. Linguocultural barriers and ways to overcome it in the process of foreign language communication	100-103
Bakhtibayeva A.R. Effective strategies in teaching a foreign language based on lingua-cultural methodology	103-106
Асаналиева А. Болашақ шетел тілі мұғалімдерінің аргументативті құзыреттілігін қалыптастырудың концептуалды негіздері	106-109
Айғали А. Ағылшын тілін оқытуда Дэвид Аттенборо мәтіндерін бейімдеудің және қолданудың әдістемелік негізі	109-111
Imanaliyeva S., Ossokina D. The potential of heuristic technologies in the development of foreign language communicative competence	112-115
Sakan A. Peculiarities of the use of cartoons in teaching english to students of 5-6 mixed grades in the education center	115-118
Rysbek A. Structural peculiarities of quotations and proverbs in modern english. their role in formation target cultural awareness of the high school students	118-120
Gaisina G.A., Orynbayeva U.K. Scientific foundations of the formation of intercultural communicative competence among students using wiki technology	120-123
Shokhanova T.A. "Scientific foundations of forming informative competence in foreign language education"	123-126
Minsyzbayeva A., Kassymova G. Teaching english for academic purposes: academic reading difficulties	126-128
Мақұлбек Т.С. Жоғары оқу орнында шет тілін оқытудағы геймификацияның орны	129-133
Тлектесова А.Е. Особенности использования телевизионных новостей в обучении иностранному языку	133-136
Token S., Zhumabekova G.B. The role of argumentative discourse in teaching a foreign language	136-138
Сейдаева Э.А., Жумабекова Г.Б. Роль симуляционных технологий в развитии межкультурно-коммуникативной компетенции учащихся средней школы	138-143
Duisengaziyeva B. A special foreign language for lawyers as a means of developing professional communication competencies	143-146
Зайдулла Б. Использование методов skimming и scanning при обучении чтению студентов неязыковых специальностей	146-149
Esenali M. "Social emotional learning"	149-151
Idrisov A., Zhumabekova G.B. Reflection of values in phraseological units of a foregn language: linguistic aspect	151-153
СЕКЦИЯ 2. ШЕТ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ КӘСІБИ-КОММУНИКАТИВТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС **СЕКЦИЯ 2. ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЕ ОБЩЕНИЕ В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ** **SECTION 2. PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE INTERACTION IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**	
Nurzhanova Zh.D., Issimova E.B. Developing speaking skills by project-based learning	154-156
Шериазданова Ж.А., Шевчик Н.Р., Шарипова А.Б. «Обучении психологии делового общения на профессиональном уровне»	156-160
Kaldybekova N.B., Duisekova K.K. The problems of interaction of language and politics in the communicative space	160-163
Zharylkassyn F.B., Zhumabekova G.B. Developing intercultural communicative competence of primary school students using project technology	163-166
Mazhit B.B. Social and cultural approaches to foreign language teaching and learning	166-169
Bersimbayeva Zh. Features of professional and communicative training of a foreign language teacher in conditions of modern foreign language education	169-171
Tutbayeva Zh.A., Mustafina A.S., Omarkulova B.A. Collaborative technologies in Efl Practice	171-174
Селиверстова И.А. Социальное обучение и дифференциация в иноязычно-образовательном процессе: Новая реальность	174-177
Kaldymuratova G.N. Developing cognitive interest of students by using authentic videos in foreign language teaching	177-180

Төлепберген Ә.Б., Кульгельдинова Т.А., Ибатов Е.А. Қоғамды ақпараттандыру жағдайында ақпараттық-коммуникациялық орта жасау нәтижесі ретінде студенттердің коммуникативті құзыреттілігін дамыту	180-182
Zhanikeyeva D., Zhumabekova G.B. The modern educational internet resources used to develop the professional competence of journalist students	183-186
Skakova A.S., Akhmetova M.K. Integration of natural science subjects in foreign language education for the development of communicative skills	186-190
Кисметова Г.Н., Акдаулетова К.Х. «Шет тілінде білім беруде кәсіби-коммуникативтік қарым-қатынастың маңыздылығы»	190-193
Zhaitapova A.A., Seitova K.D. Forming intercultural communicative competence with the help of situation analysis	194-197
Kassenova Zh. M. Digital learning in foreign language education: realities and prospects of the new trend	197-200
Imanaly N.D., Tulekonova D.T. Professional and communicative communication in foreign language education	201-203
Sabit A., Eshmakhambetova A., Sadykova A.K. The oretical basis of research of "Interactive technologies as a means of forming students' communicative competence"	203-205
Шевцова Ф., Меллат Д. Трудности в произношении тонов китайского языка у студентов: основные ошибки и способы их устранения	205-209
Батырхан А., Асен Г. Ағылшын тілі сабағында шығармашылық қабілеттерді дамытуда ассоциациялық әдісті қолдану	209-211
Vintonyak A.V., Kaziyeva G.S. Phraseologisms classroom use through speaking activities for secondary school students	212-214
Зәкір Қ., Нурекешова Г.Р. Шетел тілін оқытуда бағалаудың әдіс-тәсілдері	214-217
Жаназарова З.К. Принципы формирования метакоммуникативной компетенции иноязычного профильного образования	217-220
Ниязова А.У. Студенттердің толеранттылығын қалыптастыруда колледждің көпмәдениетті білім беру ортасының әлеуеті	220-224
Ivanchenko Y.V. Cross-cultural aspects of efl writing	224-228
Seilkhanova A.Y. Scientific and methodological basis of forming foreign media literacy among 8th grade students	228-223
Dildabek U., Baimoldanova D. Advantages of forming professional communicative competence of teachers in the modern foreign language teaching environment	231-233
Sabit A., Rakymzhan M., Seilkhan Zh., Slyamkhanovna M. The oretical basis of research of "Personality and speech	234-238
Umirzakova S.K., Kaldymuratova G.N. The project method in foreign language teaching	238-241
Сәбит А.Ғ. Ағылшын тілі сабақтарында коммуникативтік құзыреттілік қалыптастыру құралы ретінде анимациялық бйне материалдарды пайдалану	241-244
Khamitova N., Akhmetova N. Education is the key to success	245-247
Саматаева Г.А., Кисметова Г.Н. Шет тілін оқытудағы кәсіби-коммуникативтік қарым-қатынас	247-248
Файзуллова С.Х., Жумабекова Г.Б. Лингводидактические основы формирования профессиональной компетенции студентов неязыковых вузов	248-251
Assylbekova A.M. ‘Formation of professionally-oriented foreign language competence of students of economic profile’	251-254
Yskak S.A., Zhorabekova A.N. About content language integrated learning method	254-256
Raikhanova L.K., Zhorabekova A.N. Features flipped classroom technology	257-259
Serikbayeva N.Zh., Zhorabekova A.N. Features synchronous and asynchronous e-learning	259-261
Әсет Н.Е. Рөлдік ойын методикасын ағылшын тілі сабағында қолдану	262-264
Izetaly A., Akhmetova N. Professional-communicative relationship in foreign language education	264-267
Kaliyeva A.M. Problems of formation of listening skills in teaching a foreign language at a non-linguistic higher education institution	267-271
Kudabayeva Z. Organizing and managing word games to improve english vocabulary knowledge of elementary level university students	271-273
Шналиева С. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың шет тілдік білім берудегі ғылыми негіздері	273-276

СЕКЦИЯ 3. ӨЗГЕРІП ЖАТҚАН ӘЛЕМДІК ТӘРТІП ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ӘЛЕМНІҢ СЫН-ҚАТЕРЛЕРІ МЕН ҚАУІПТЕРІ, ЖАҢА КӨЗҚАРАС ІЗДЕУ
СЕКЦИЯ 3. ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ СОВРЕМЕННОГО МИРА В УСЛОВИЯХ ТРАСФОРМИРУЮЩЕГОСЯ МИРОПОРЯДКА, ПОИСК НОВОГО ВИДЕНИЯ
SECTION 3. CHALLENGES AND THREATS OF THE MODERN WORLD IN THE CONDITIONS OF THE TRANSFORMING WORLD ORDER, THE SEARCH FOR A NEW VISION

Раев Д.С. Қазақ хандығы сыртқы саясатын зертеудің этноәдіснамасы	277-282
Тезекова О.Т. Мектеп оқушыларының ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету маңыздылығы	282-284
Медеу Г.Қ., Казиева Г.С. Түлектерді жалпы әлеуметтік-мәдени жағдайда даярлаудың өзекті мәселелері	285-288
Sadykhanov I.B. Risk phenomenon as a theoretical basis for studying international relations in conditions of a transforming world order	288-291
Керимова Ж.К., Алдабергенова З.К. «Города будущего Японии и их опыт для Казахстана»	291-294
Оспанова С. Государственный PR: Взаимодействия органов власти с целевыми аудиториями, устранение политических мифов	295-297
Константинова Н., Тилеубаева М.С. Implicit PR Technologies as a response to growing consumer distrust	297-299
Имомов Р.М., Байжомартова К.А. «Меры по получению информации о преступлениях терроризма и экстремизма в Республике Таджикистан»	299-301
Tileubayeva M.S., Fessenko M., Yershova D., Kaipov A. A research into nature behind student's burnout	301-304
Хайбулина А.Р. Проблема манипуляции новых медиа в Казахстане	305-308
Nurlanova A.Sh., Galibabayeva S.M., Assan Zh.B. Psychological aspects of political apathy of the citizens of the republic of kazakhstan as a consequence of the unstable world order	308-311
Shadab Mushtari Relations between politics and leadership	311-313

СЕКЦИЯ 4. ФИЛОЛОГИЯ МЕН ЛИНГВИСТИКАНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ, ӘЛЕМ ХАЛЫҚТАРЫ САЛАСЫНДАҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕР
СЕКЦИЯ 4. АКТУЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ И ЛИНГВИСТИКИ, ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ НАРОДОВ МИРА
SECTION 4. ACTUAL PROBLEMS OF PHILOLOGY AND LINGUISTICS, RESEARCH IN THE FIELD OF PEOPLES OF THE WORLD

Буренина-Петрова О.Д. «…В надежде отыскать золотое руно»: о некоторых ницшеанских подтекстах в творчестве «аргонавтов» Андрей Белый и Эллис	314-318
Дәркенбаева Ж.Қ., Аққожина Б.Қ. Фразеологизмдердің заттық мағыналы, сын есім және етістік мәнді оралымы	318-321
Розиева Д.С., Слямгажиева Д.С. Изучение корейского языка через художественные произведения	321-324
Alpysbayeva S.T. “Let’s Do It Sometime!” understanding intended meaning of invitation speech acts in english language	325-327
Казиева Г.С. К вопросу о дивергенции национальных вариантов полинациональных языков: геолингвистический аспект	327-3279
Кенжебаева А.А., Жұбандық Ұ.С. Символика цвета в романе Х.Мураками «Кафка на пляже»	329-332
Smagulova K.K., Abdelwahab Y. An analysis of the language used by populist politicians using corpus linguistic tools	332-336
Абильдаева К.М., Саламатина Г.А., Тулеушова С.Д. Словарно - орфографическая работа в школе	336-339
Seydikenova A.S., Tastanova R.B. Political correctness from the point of view of used terminology in the aspect of gender linguistics	339-342
Каракулова А.М., Манкеева А.М. Роман-герман тілдерін оқу қиындықтарына салыстырмалы талдау	342-345
Кенжебекова Р.С. Дискурс как объект лингвистического исследования: соотношение понятия дискурса и медиадискурса	346-349
Оспанова А.К., Шевякова Т.В. Комментарии как критерий выявления когнитивного диссонанса в англоязычном медиа дискурсе	349-352
Михеева Е.С. Роль языка в конструкте политической культуры	352-355

Smagulova A.S., Tussupovaa.K. Errors in the simultaneous translation process	356-360
Алипбекова Л.У., Богенбай А.М. Ирония және оны аудару тәсілдері	360-363
Mussagulova A. Polysemy in business communication	363-365
Smagulova A.S., Muratbek N.D. Pecularities of translation of political texts	365-368
Takenova Zh.Ye. Linguistic picture of the world and principles of its study	369-371
Салимова Г.Д. Практика изучения айнского языка в Японии	372-374
Усали А.Қ., Куркимбаева А.М. Фэнтези жанрдағы көркем шығарманың бейнелі туындыларын аударудағы лингвомәдени ерекшеліктері	374-377
Жаксылыкова А.Б., Зырянов В.К. Особенности перевода терминологии в сфере информационных технологий	377-381
Смағұлова А.С., Түсіпова А.К., Садықова Ж.Е. Газет - журнал ақпараттық мәтінін аударудың танымдық және коммуникативтік ерекшеліктері	382-385
Каракулова А.М., Төлегенова Н.С. Сравнительный анализ речи политических деятелей (на основе речей Барака Обамы, Дональда Трампа)	385-388
Каракулова А.М., Усенова А.Т. Қазақ және Қытай кеден терминдерін аудару ерекшеліктері	388-392
Альжанова Н.П. Әлеуметтік желі тілінің лексикалық ерекшеліктері	392-395
Koilibayeva G.K. Theoretical basis of research of “Storytelling as the method of teaching monologue speech”	395-397
Baidildayeva A.K. The impact of social networking services on political discourse	398-400
Yeskendir B.Zh. Lexical and grammatical features of the translation of diplomatic texts from english into kazakh	400-403
Bolatkhan A. Interaction of the state and society in the blogosphere (By the example of publications in social networks)	403-405
Акрамова М. Особенности автоперевода экономических текстов посредством онлайн переводчиков	405-409
Аманбаева Д. Развитие лингвокультурологической компетенции посредством видео-технологий	409-411
Абишева А. Қытай - Қазақ тілдеріндегі әйел концепетісі	411-416
Nurmukhamedova E.O. Preparing future teachers for work in the context of inclusive education	416-418
Diasova D.E., Tassyrova B.E. The influence of the social networks english on the lexicon of Kazakh youth as a relevant problem of linguistics	419-422
Galkova E.A. The essence of socio-cultural competence and its role in foreign language teaching	422-424
Насумов Н. Реалия сөздерінің классификациясы және зерттеу тарихы	424-427
Тұрсын П., 浅谈对外汉语线上教学的探索与实践 Қытай тілін шел тілі ретінде онлайн оқытуды зерттеу және оқыту тәжірибесі жөнінде	428-430
СЕКЦИЯ 5. ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ БІЛІМ БЕРУ ӨЗГЕРІСТЕРІ СЕКЦИЯ 5. ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ЦИФРОВОМ МИРЕ SECTION 5 TRANSFORMATION OF EDUCATION IN THE DIGITAL WORLD	
Нурпеисова Л.С., Бисенова М.У. Цифровая трансформация образования в Казахстане	431-434
Шаяхметов Н., Садвокасова С., Калкаманова И. Цифровизация физической культуры в вузе: Проблемы и перспективы	434-436
Zhumabekova G.B., Boltay Zh.B. Developing pedagogical discourse of senior stage student on the bases of situational modeling using internet resources	437-439
Amanbekkyzy S. Digital transformation in education: Project-based learning	439-442
Шәмшиева Д., Казиева Г.С. Шет тілдерін оқыту мен үйренуге цифрлық технологияларды интеграциялау	442-444
Kokeyeva A., Ravshanbekova M., Ossokina D. Digitalization in teaching foreign languages: Trends and tendencies in self-study	445-448

Zhumabekova G.B., Zhumankyzy B. The use of animated films in foreign language lessons in primary education	449-452
Елеусизова Г.С. Ақпараттық технологияның телеарнадағы рөлі	452-454
Турсунбаева А.У., Калиева К.М. Цифровая трансформация педагогического образования в университете	455-460
Zhumabekova G.B., Razakbay T.A. Methods of using language audiovisual games in foreign language lessons in secondary schools	461-463
Айтжанова С.С., Татиева С.С. Интербелсенді әдістерді қолдану жолдары	463-466
Кудиярова А. Edtech на смену традиционной форме обучения	467-470
Sembayeva Z.K., Kassymbekova M.A. The use of educational electronic resources in developing intercultural communicative competence	470-473
Trofimova A.V., Seri L.T., Karpenko T.E. Using game-based platforms for students in digital learning to improve their performance in digitalization of professional activity	473-477
Уашпай Г., Сеитова Ф. Цифрлық білім беру ресурстары арқылы болашақ шетел тілі мұғалімдерінің кәсіби-бағдарлы құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық негіздері	478-480
Zhalelov A., Zhumabekova G.B. The use of multimedia programs in foreign language teaching	481-483
Қалдыбай А., Марат Д., Амалбекова Г. Жоғары білімнің қол жетімділігін арттыру	483-486
Қыдыр А., Нұрлыбек Л., Амалбекова Г. Қазақстанда адам капиталы дамуының негізгі бағыттары	486-489
Тимурғали Е., Серік Д., Амалбекова Г. Жоғары білім берудегі цифрландырудың рөлі	489-491
Нагашибаева А., Турарбекова Л., Амалбекова Г.Е. «Мидың ағылуы» мәселесі және оны шешу жолдары	492-495
Нұғманова С., Қойшығұлов Ж., Амалбекова Г. Білім беруді цифрландыру: Қазіргі жағдайы және келешегі	495-498
Serdalina A. U-Learning: Assessment and current issues	498-501
Sissengaliyeva A., Kussanova B.H. Transformation of education in digital world: Stem education	501-503
Таштамирова З., Абжапарова А. Авторлық «biozis» мобильді қосымшасының көмегімен оқушылардың танымдық іс-әрекет белсенідігін арттыру	503-507
Джамалдинова З.Б. Жалпы білім беретін мектеп оқушыларының тілдік құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде мобильді қосымшалардың дидактикалық мүмкіндіктері	507-510
Baimukhanova Zh., Akhmetova N. Digitalization of higher education: New trends	510-513
Kuttybek D.J., Djusubalieva D.M. Teaching a forign language in the era of digitalization	513-516
Myrzabekova A., Akhmetova N. Educational perspectives in the digital world	516-519
Талапова А.К., Бисенбаева Ж.Н. Болашақ шетел тілі мұғалімдерінде «Ақпараттық құзыреттілікті» қалыптастыру маңызы	519-523
Dauletkan A., Yelshibaeva.K.Z. The formation of oral speech in foreign language lessons in the communication process	523-526
Кулжабаева А.А., Қалдымуратова Г.Н. Білім беруде әлеуметтік желіні пайдалану	526-529
Таңатар А.Т. Жаңа білім беру жүйесінде студенттердің метадағдыларын қалыптастырудың психологиялық ерекшеліктері	529-532
Zhumabekova G.B., Myrzakhmetova Zh. Multimedia technologies as a means of forming linguocultural competence of basic stage students	532-534
Kodirova D.A. Teaching a foreign language in a distance learning format	534-536
СЕКЦИЯ 6. МОНОПОЛИЯСЫЗДАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТУРИЗМ МЕНЕДЖМЕНТІ МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛАРДЫ ДАМЫТУ ӨЗГЕРІСТЕРІ СЕКЦИЯ 6. ТРАНСФОРМАЦИЯ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА ТУРИЗМА И МЕЖДУНАРОДНЫХ КОММУНИКАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ДЕМОНОПОЛИЗАЦИИ SECTION 6. TRANSFORMATION OF THE DEVELOPMENT OF TOURISM MANAGEMENT AND INTERNATIONAL COMMUNICATIONS IN THE CONTEXT OF DEMONOPOLIZATION	
Омарова М.А. Қытай туристік дипломатиясының дамуы және қазақстанмен байланыс	537-540
Касымбекова М.А., Акберганова М.А. Болашақ шетел тілі мұғалімдерінің кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру	540-543
Үмбетқали А., Асқар Ә., Жүніс Б. «Басқарушы қызметіндегі қақтығыстар және оны шешу жолдары» зерттеудің теориялық негіздері	544-547
Кабдолда А. Туристік дестинация туристік жүйенің элементі ретінде	547-549
Көлжан И. Қонақжайлылық және туризм саласындағы цифрлық маркетингтің теориялық негіздері	549-552

Бейсенова Г.Ш, Койшигарина А.Н. Влияние растительного питания на экологию. Развитие экотуризма в Казахстане.	552-554
Сагинова Ж.Н., Бейсенова Г.Ш. Внедрение инновационных технологии в индустрию туризма	554-559
СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКА МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ ЗАМАНАУИ ҮДЕРІСТЕРІ ЖӘНЕ ӨЗЕКТІ ҮРДІСТЕРІ **СЕКЦИЯ 7. СОВРЕМЕННЫЕ ПРОЦЕССЫ И АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ЭКОНОМИКИ И МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА** **SECTION 7. MODERN PROCESSES AND CURRENT TRENDS IN ECONOMICS AND INTERNATIONAL LAW**	
Бекбенбетова Б., Ракымжанова С.С., Мырзабаева Д.Ж. Шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдаудың халықаралық тәжірибесі	560-563
Отынбай Е.Б. «Метағалам – әлеуметтік желідегі маркетингтің болашағы»	563-565
Akim M. “Impact of demography on the economy”	565-568
Baidalinova A.S., Turdieva Z. Human capital development under conditions of sustainable economic development	569-573
Джетибаев Н. «Қазақстан республикасында адам саудасы қылмыстарын жасағаны үшін жауапкершілікке тарту мәселелері»	574-576
Болтаева А.А., Рысбай А. Адам ресурстарын басқарудың жоғары тиімді әдістері	577-580
Duisengaziyeva B. A special foreign language for lawyers as a means of developing professional communication competencies	581-582
Умарова Н.С. Ет өңдеу кәсіпорындарындағы шығындардың басқару есебі	583-585
Мауленова А.С. Қазақстан экономикасына шетелдік инвестицияны тарту тиімділігін бағалау	585-589
Қасымова Н.И., Акпанов А.К. Қазақстандағы ислам банкингінің қалыптасу жағдайымен даму кезеңдері	589-592
Быкова И.А. Анализ становления и развития международно-правового проекта «Западная Европа – Западный Китай»	593-596
Ismagulov A., Shaimardanova Z. China's achievements and failures in framework of international environmental law	596-599
Nazarova K. Supply chain management for retailing commercial enterprises	600-603
Калыбекова Н., Амалбекова Г.Е., Каримов Э. Анализ инвестиционного потенциала сельского хозяйства Казахстана	603-606
Туреханова А. Исследование языковой личности в экономическом медиадискурсе блога	607-610
Имомов Р.М., Байжомартова К.А. «Межгосударственные организации как субъекты международного права»	610-612
Кажигалиева А. О мерах по улучшению управления коммуникациями в менеджменте крупных казахстанских компаний	612-617
Сәт А., Бекхожаев Ү., Джакишева Л. Ауылшаруашылығын мемлекеттік қолдау: Мәселелері және даму келешегі	617-621
Майдан А., Сембек Д., Амалбекова Г. Жергілікті өзін-өзі басқаруды жетілдіру	621-624
Иштирякова К., Калыбекова Н. Современное состояние обязательного социального медицинского страхования Республики Казахстан	624-626
Қаражан А., Есенгелдиева Ә., Амалбекова Г. Агроонеркәсіп саласын субсидиялаудың мәселелері	627-630
Шапауов Е., Сейсебай Д., Амалбекова Г.Е. Шағын кәсіпкерлікті мемлекет тарапынан қолдау бағыттары	631-633
Диас Б., Атибеков Е., Амалбекова Г. Қазақстанда тұрғын үйге қолжетімділікті арттыру	634-637
Құрбанәлі А., Жөнделбай Б., Амалбекова Г. Қазақстанның инвестициялық тартымдылығына баға беру	637-640
Жолынбетов Ә., Ешенбеков Д., Амалбекова Г. Ауылшаруашылығын инвестициялық субсидияландырудың мәселелері және даму келешегі	640-643

UDC 378.147:811

Barbara Lewandowska-Tomaszszyk
PhD, professor
University of Applied Sciences
Konin, Poland
barbara.lewandowska-tomaszczyk@konin.edu.pl

DEVELOPMENT OF INTERLINGUAL AND INTERCULTURAL COMPETENCES IN DIGITAL AND STUDY ABROAD CONTEXTS WITH FOREIGN LANGUAGE UNIVERSITY STUDENTS

Abstract: The article discusses the development of interlingualism and intercultural competence in the study of foreign languages in a digital and foreign context. Cultural contexts and the transition of an intercultural personality in a foreign-language modern world were compared.
Keywords: Interculturality, native, non-native, interaction hypothesis, globalization, clarifying synonymy

Барбара Левандовска-Томашшик
PhD, профессор
Қолданбалы ғылымдар университеті
Конин, Польша
barbara.lewandowska-tomaszczyk@konin.edu.pl

ШЕТ ТІЛ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ СТУДЕНТТЕРІМЕН ЦИФРЛІК ЖӘНЕ ШЕТЕЛДЕ ОҚУ ЖАҒДАЙЫНДА ТІЛ АРАЛЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ АРАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ДАМЫТУ

Аннотация: Мақалада сандық және шетелдік контекстте шет тілдерін оқудағы тіларалық және мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту мәселелері қарастырылады. Мәдени контексттер мен мәдениетаралық тұлғаның шет тілді заманауи әлемде ауысуы салыстырылды.
Түйін сөздер: Мәдениетаралық, туған жер, жергілікті емес, өзара әрекеттесу гипотезасы, жаһандану, синонимді нақтылау

CURRENT EDUCATION OBJECTIVES
1. Professionalisation
2. Employability
3. Quality assessment
4. Competences
5. Interculturality and digital skills

INTERCULTURALITY

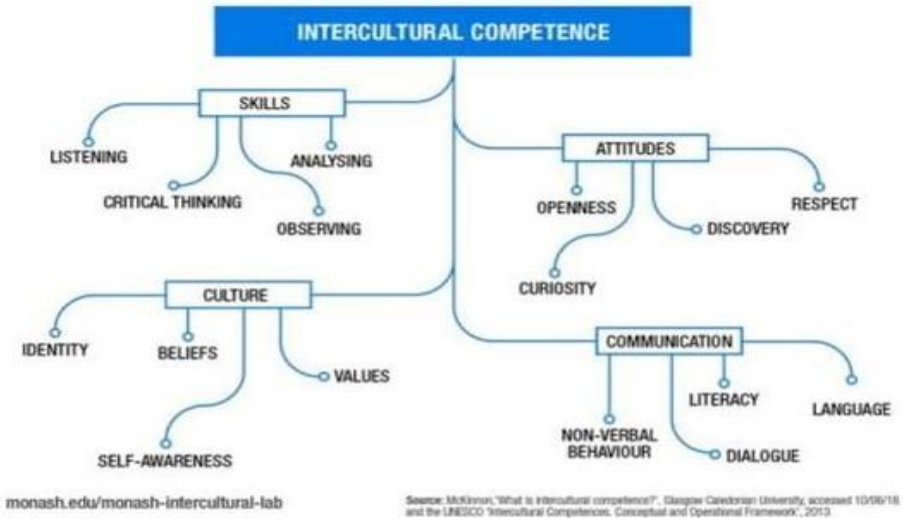

Figure 1 - Intercultural competence

- Ability to function effectively across cultures;
- Think and act appropriately;

- Communicate and work with people from different cultural backgrounds – at home or abroad, with people from different cultures and countries with different values, beliefs and experiences (Leung et al. 2014);
- (Non-) Native – Non-native students' cooperation [Lewandowska-Tomaszczyk 2018, 2019];
- Philology and Media and Business students in Konin;
- TAPP online collaborative tasks with peer students of three US universities: North Dakota State University, University of Minnesota, University of Houston Downtown;
- ERASMUS study abroad periods.

STUDENT TAPP COOPERATION

Regular online co-operation (production of collaborative written texts) & f-to-f talks & video recording between Polish MA students of English, business and translation at the University of Applied Sciences in Konin and students of non-language (technical, media, business and engineering) subjects at the University of Houston Downtown USA.

INTERACTION HYPOTHESIS

Michael Long (1981) identified the role and significance of interaction in (originally spoken) discourse through turns leading to meanings/message clarification and fuller comprehension. The exchanges facilitate (first and second/foreign) language learning and acquisition.

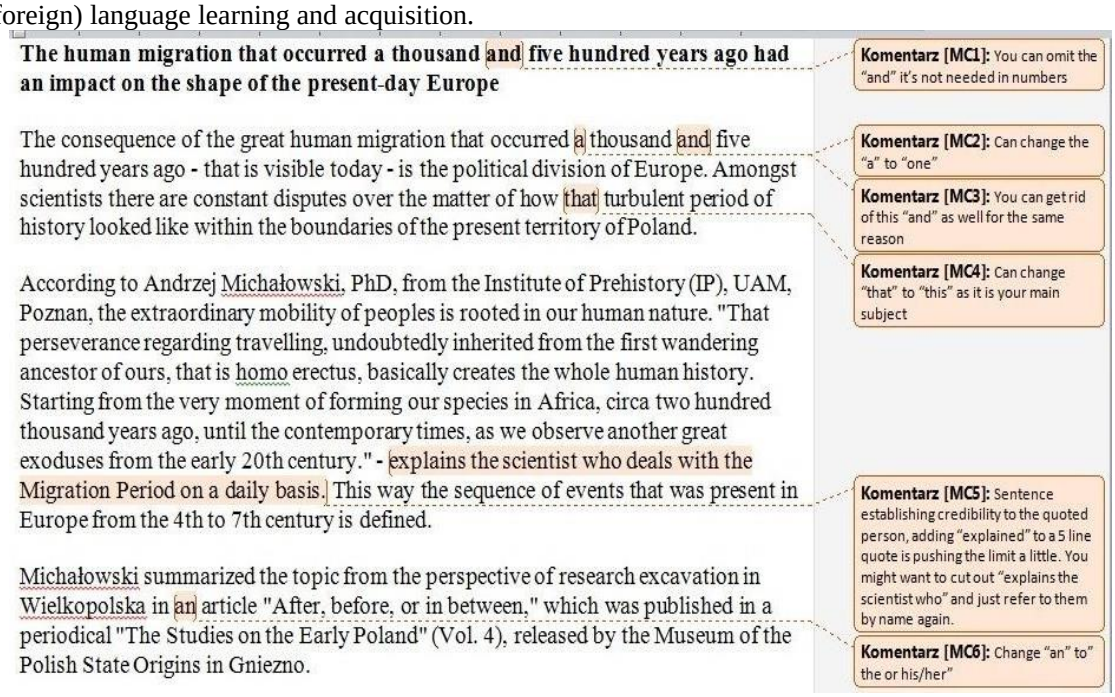

Figure 2 - The example of language learning and acquisition

IDENTIFIED LANGUAGE PROBLEMS

Non-native ENGLISH:

- local grammar inadequacies, with respect to preposition/particle selection;
- rules of punctuation;
- textual cohesion.

Native POLISH in translation of the US essays into Polish: weak native metalinguistic competence. English language interference on the native language is particularly strong in their use of inadequate (clumsy) syntax

TRANSFORMATIONS IN STUDENT SELF-IDENTITY JUDGMENTS

- Rise in Foreign language competences
- Rise of trust, openness, self-authorship, self-understanding
- Self-authorship -ready to make independent choices

Of course, we cannot say that our own improvement jumped into the highest level because the most important thing in this case was to cross my internal boundaries in my head. Yes, the more interaction we have with other people, especially people of other cultures, the more we understand myself and how my own culture affects who we are, how we react, etc. We are more tolerant, open to new ideas; we are confident and creative.

DIGITAL CHALLENGES

Friedman (2007) and Kelly-Holm (2020) posed questions like:

- Are we ready and able to cope with an era of automation?
- Are our tools, concepts and methods fit?
- How can language policy be shaped to meet the conditions?

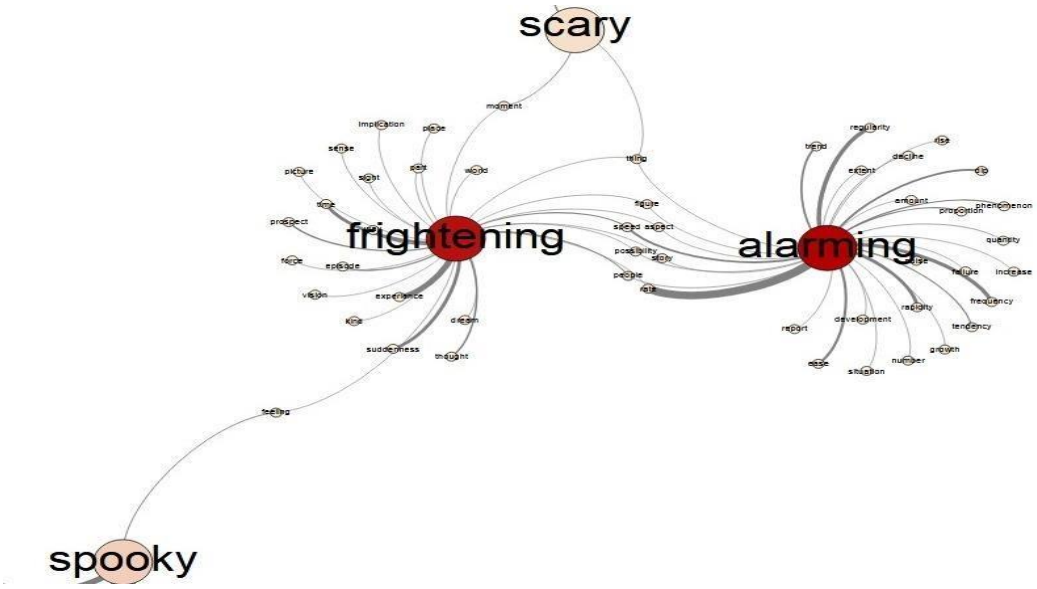

Figure 3 - Language corpora – authentic language (Pelcra & translation corpora Lewandowska-Tomaszczyk & Pęzik 2018)

Clarifying synonymy: spooky – informal – frightening (place) / easy to frighten (horses); scary (dreary) – informal – causing fear (movie, monster); frightening –neutral - terrifying (thought); fearsome - rather FORMAL (weapon); alarming – neutral: (IN)FORMAL - worrying, disturbing – (alarming rate of inflation).

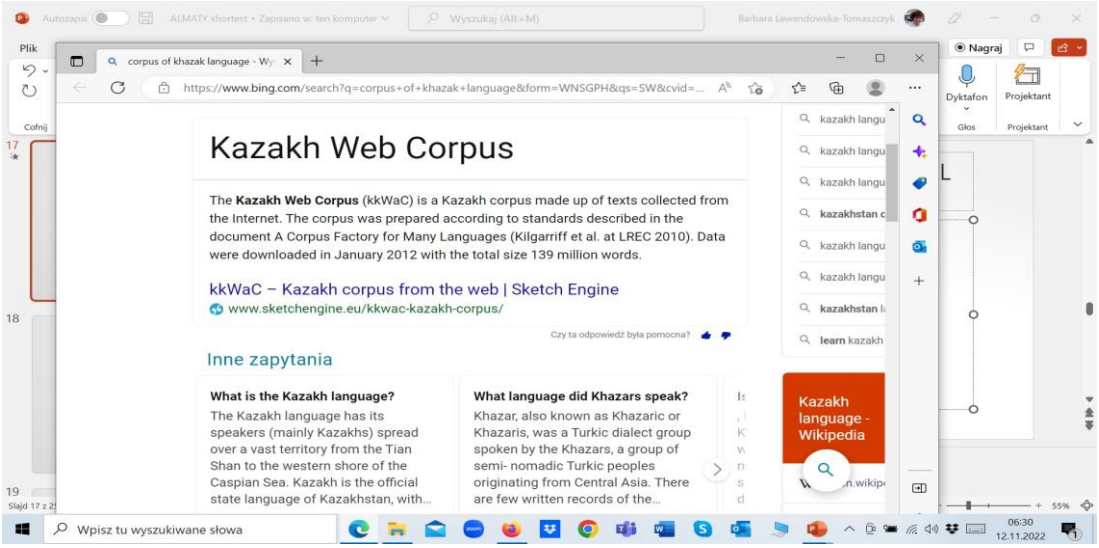

Figure 4 - SKETCH ENGINE KAZAKH CORPUS

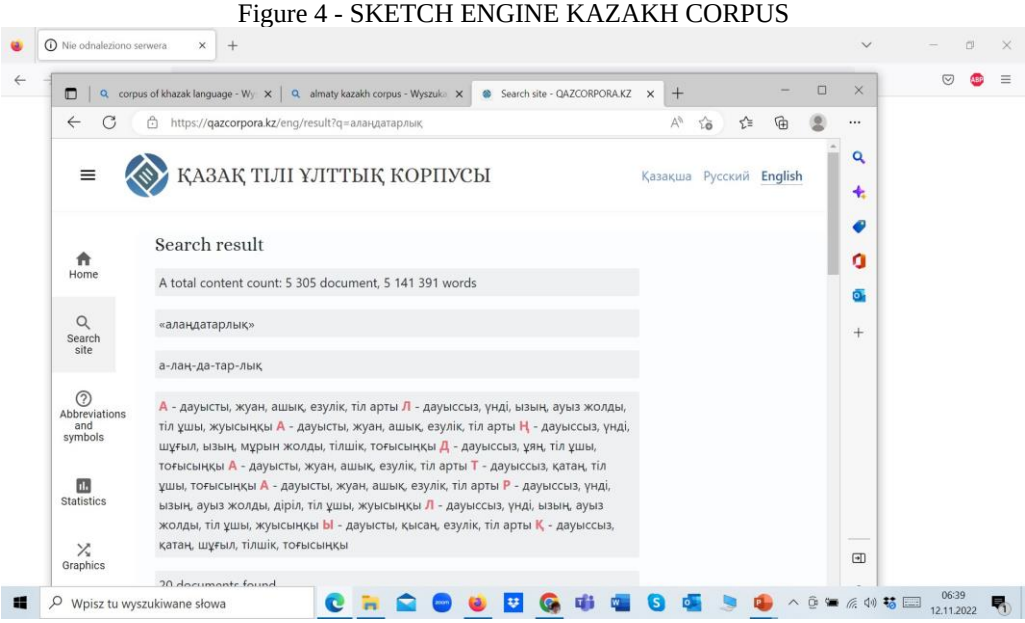

Figure 5 - Qazcorpora.kz

UMC 0.1 AND UMC003: CZECH-ENGLISH-RUSSIAN HTTPS://UFAL.MFF.CUNI.CZ/UMC/CER/

Number of sentences in the alignment pair, / quality of the alignment pair (the higher, the better), source language sentence, target language sentence.

Examples of alignment pairs:

1-1 0.55641 Mušarafův poslední výstup ? Последний ход Мушаррафа ?

2-1 0.765517 My je ale vyslovit musíme . Je to naše povinnost .

Но мы не только должны осмелиться , мы обязаны это сделать .

Intercultural & Digital skills:

- Translation – Localization as recreation of linguistic action & knowledge, mediation, development of IC identity (Lewandowska-Tomaszczyk 2019)
- Homogenity of verbal and visual cognition – intercultural contacts, interpreting
- Terminological databanks and sentiment analysis – business, marketing, media.

3 STEPS of Intercultural identity & globalization stated by Friedman (2007) that:

- Globalization 1.0 driven by countries;
- Globalization 2.0 by companies;
- Globalization 3.0 by individuals in combination with technology - increasing automation - [Web 4.0, AI, AR, big data]

By summing up we identified that:

- From analog to digital ways of language practice and education;
- Direct face-to- face and digital contacts in intercultural contexts;
- Technology > Language Practice, Digital Skills > Intercultural contacts > [Educational policy] Competences Professionalisation Employability.

REFERENCES

1. Kelly-Holm, H. (2020) Language Policy 4.0 – are we ready, are we relevant?
2. Friedman, T. (2007) The World is Flat: The Globalized World in the Twenty-first Century (Revised Edition). London and New York: Penguin.
3. Industry 4.0: Building the digital enterprise. 2016 Global Industry 4.0 Survey, PwC, [Available at: https://www.pwc.com/gx/en/industries/industries-4.0/landing- page/industry-4.0-building-your-digital-enterprise-april-2016.pdf, Access on: 20.04.2018]
4. Leung, K., Ang, S. and Tan, M.L. (2014), 'Intercultural Competence', Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behaviour, 1:4889-519
5. Lewandowska-Tomaszczyk, B. & Piotr Pęzik (2018). Parallel and comparable corpora,cluster equivalence and translator education. Society and Languages in the Third Millenium –Communication.Education.Translation. RUDN University: Moscow. 131-142.
6. Lewandowska-Tomaszczyk, B. 2019. RUDN. Identity dynamics in student contacts with foreign languages and cultures. In: Society and Languages in the Third Millennium - Communication, Education, Translation Moscow: RUDN – Peoples' Friendship University of Russia. 1-14.
7. Lewandowska-Tomaszczyk, B. (with Saveena Chakrika Veeramoothoo ,University of Houston-Downtown). 2021. Language and technology skills development in cross-cultural virtual teams In: Multilingual academic and professional communication in a networked world. Proc. AELFE-TAPP 2021 (19th AELFE conference, 2nd TAPP conference) eds, ARNÓ, E.; AGUILAR, M.; BORRÀS, J.; MANCHO, G.; MONCADA, B.; TATZL, D. Vilanova i la geltrú (Barcelona).Universitat Politècnica de Catalunya. 1-9.
8. Lewandowska-Tomaszczyk, B. (ed.) 2019. Contacts and Contrasts in Translation and Language Education. New York / Switzerland. Springer Nature.
9. Monash University Intercultural Lab. What is Intercultural Competence and why is it important? https://www.monash.edu/arts/monash-intercultural- lab/about-the-monash-intercultural-lab/what-is-intercultural- competence
10. Teichler, U. and K. Janson (2007) Country: Employment and Work of Former ERASMUS Students: The Professional Value of Temporary Study in Another European (Project VALERIA). Journal of Studies in International Education 11(3)

UDC 378.147:811

Anna Bączkowska
PhD, professor
Institute of English and American Studies
University of Gdańsk
anna.k.baczkowska@gmail.com

CURRENT TRENDS IN TEACHER TRAINING

Abstract: The article deals with modern trends in teaching foreign languages. The identified components of the foreign language teacher's competence and additional computer-oriented competencies are presented.

Keywords: Humanistic approaches, social and interaction skills, teacher competence, computer-based competencies, e-learning

Анна Бачковска
PhD, профессор
Гданьск университетінің ағылшын
және американдық зерттеулер институты
anna.k.baczkowska@gmail.com

МҰҒАЛІМДЕРДІ ДАЙЫНДАУДЫҢ ҚАЗІРГІ ТРЕНЦИЯЛАРЫ

Аннотация: Мақалада шет тілдерін оқытудағы заманауи тенденциялар қарастырылады. Шетел тілі мұғалімінің құзыреттілігінің анықталған құрамдас бөліктері және қосымша компьютерлік-бағдарлы құзыреттіліктері берілген.

Түйін сөздер: Гуманистік тәсілдер, әлеуметтік және өзара әрекеттестік дағдылары, мұғалім құзыреттілігі, компьютерлік құзыреттіліктер, электронды оқыту

Previous methods

- teacher as authority, teacher = model teacher = native-like, linguistic skills (ALM, GTM)
- humanistic approaches = teacher focuses on students' well-being, relaxed atmosphere, psychological/pedagogical skills (Silent Way, Suggestopedia, TPR)
- social/interaction skills (Direct Method, CLL, Communicative Approach)

Teacher competences. DEFINITION – “knowledge, skills, attitudes, values, motivations and beliefs people need in order to be successful in a job.” [Gupta 1999]

- linguistic
- pedagogical
- interpersonal/communication skills (soft skills)
- (socio-)cultural competencies (sts' socio-cultural background, national values)
- organisational/planning
- ICT-COMPETENCE → INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY = technical equipment for getting, distributing & transferring knowledge and training skills

Computer-based competencies

- e-learning/b-learning oriented software
- Teams replaced Slack, both previously used in companies
- Teams a part of MS Office 365 package
- integrated with Forms, Outlook, etc.
- Power BI – data visualization

Why data analysis/visualization in applied linguistics?

- textual data are converted to numerical data
- e.g., survey answers summed up, 30 respondents answered 'yes' to a question, 67% of females answered 'no', etc.

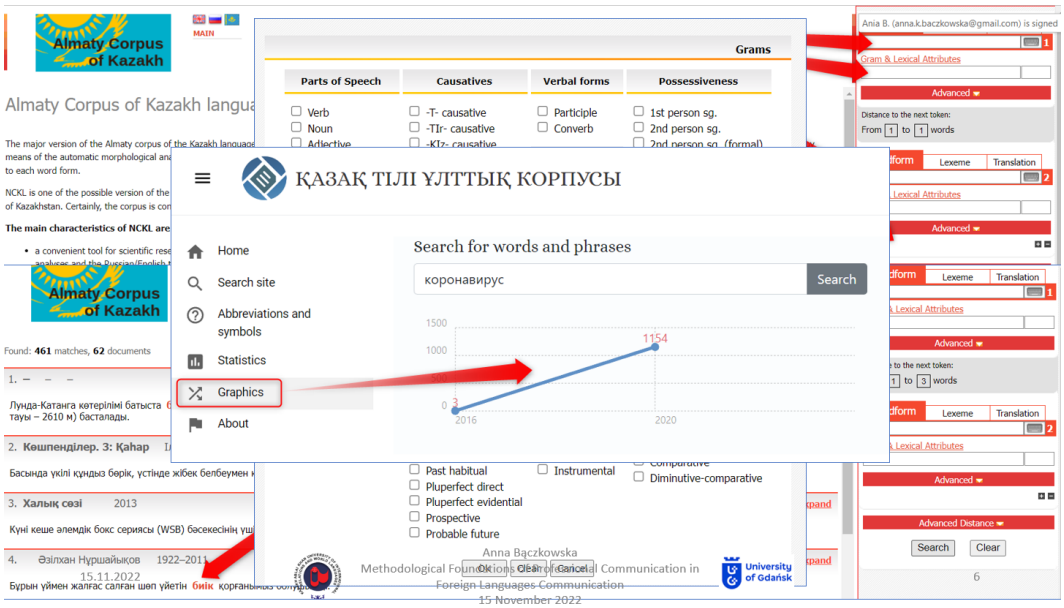

Figure 6- Example of data analysis / visualization in applied linguistics

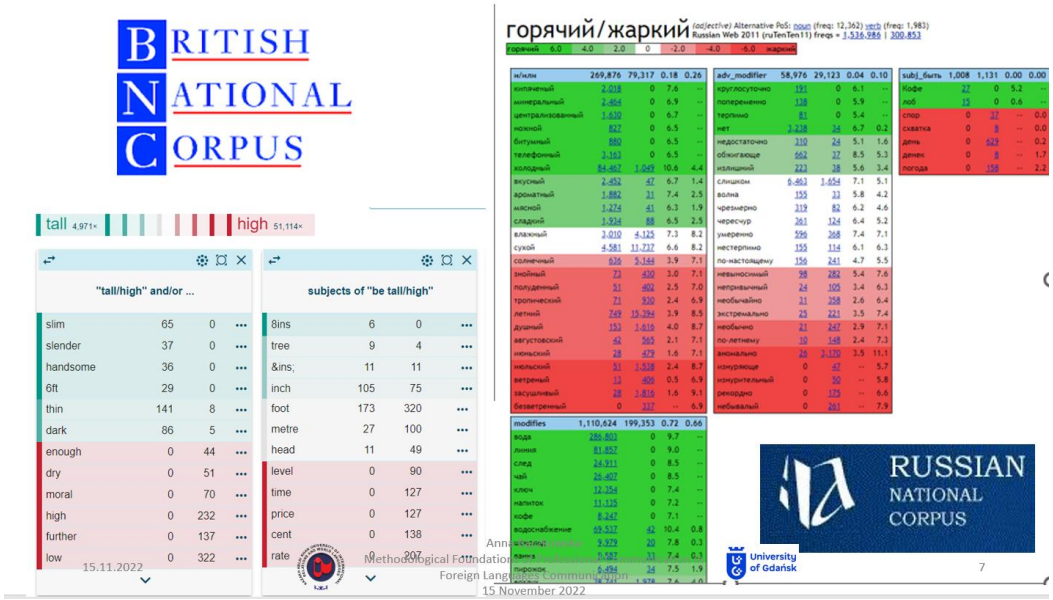

Figure 7 - Example of data analysis / visualization in applied linguistics

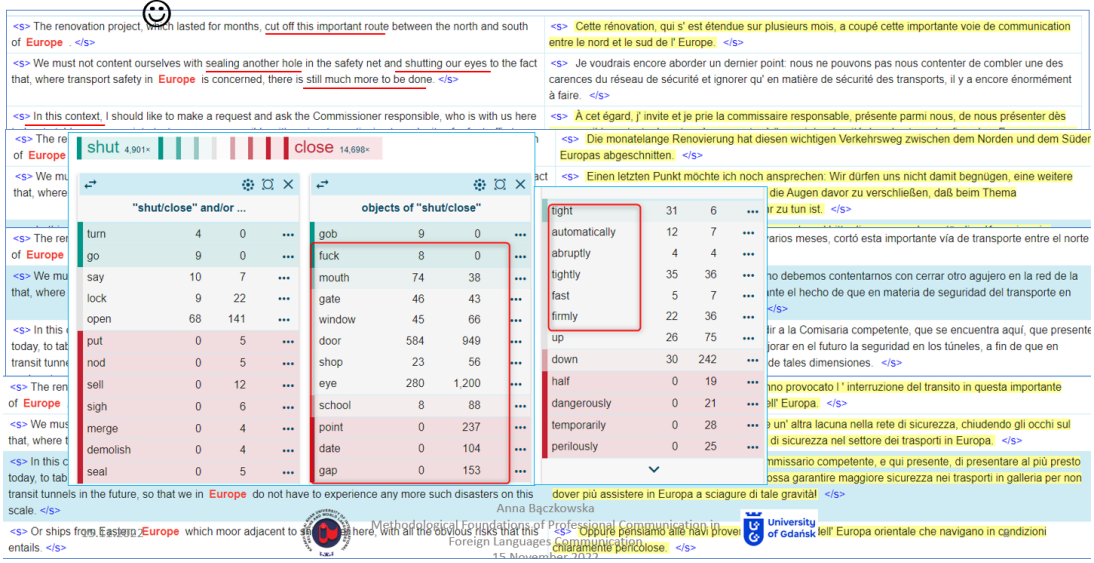

Figure 8 – Example of translational practice

Almaty Corpus of Kazakh language (NCKL)

The maior version of the Almaty corpus of the Kazakh language is posted on this website. At the moment the size of the corpus is more than 40 million-word tokens. The texts of the corpus were marked by means of the automatic morphological analyzer, 86% of word forms of the corpus were parsed. The homonymy in the corpus was not removed, i.e. all possible options of analysis without a context are assigned to each word form.

NCKL is one of the possible versions of the National corpus of the Kazakh language as a reference system on the basis of extensive fund of the marked texts of literary Kazakh, the state language of the Republic of Kazakhstan. Certainly, the corpus is constantly being supplemented, updated both quantitatively, and qualitatively, besides search functionality of the corpus is significantly improved. The main characteristics of NCKL are as following:

- a convenient tool for scientific research, developing manuals and workbooks of the Kazakh language, independent studying of Kazakh providing the majority of word forms with lexical-morphological analyses and the Russian/English translation equivalents;
- the annotated corpus supplied with a grammatical and bibliographic marking;
- linguistically representative corpus;
- the corpus which is in open access;

Conclusions

- ICT competencies (especially technology-based communication) have become a norm
- Communicators make T-Ss contact smooth
- language corpora facilitate language teaching and learning (esp. self-development by non-natives)
- They facilitate teaching process, learning process and communication between teacher trainers and to-be-teachers/trainees
- ICT makes teaching/learning more attractive and time-effective

UDC 378.147:811

Laura McLoughlin[1], Dr Susanna Nocchi[2]
PhD, professor[1], PhD, professor[2]
Technological University Dublin[1], University of Galway[2]
Galway, Ireland
Laumclou1@gmail.com[1], susanna.nocchi@tudublin.ie[2]

ISSUES OF PLURILINGUALISM AND INTERCULTURALISM IN PROFESSIONAL LANGUAGE TEACHING

Abstract: The article deals with the issues of plurilingualism and interculturalism in the professional teaching of languages. The features of the use of plurilingualism and comparison with multilingualism are given.
Keywords: Plurilingualism, interculturalism, CEFR, multilingualism, similarity bias, competence.

Лаура Маклофлин[1], доктор Сюзанна Нокчи[2]
PhD, профессор[1], PhD, профессор[2]
Дублин технологиялық университеті[1], Голуэй университеті[2]
Голуэй, Ирландия
Laumclou1@gmail.com[1], susanna.nocchi@tudublin.ie[2]

КӘСІБИ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ПЛЮРИЛИНГВИЗМ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ АРАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация: Мақалада тілдерді кәсіби оқытудағы көптілділік және мәдениетаралық мәдениет мәселелері қарастырылады. Көптілділіктің қолданылу ерекшеліктері мен көптілділікпен салыстыру қарастырылған.
Түйін сөздер: Плюрилингвизм, интеркультурализм, CEFR, көптілділік, ұқсастыққа бейімділік, құзыреттілік.

Within Europe, the idea of plurilingual citizens as active agents in a multilingual and multicultural Europe has been discussed at length and ‘popularised’ (Piccardo et al. 2022, p. 4) since the mid 90’s, when work started on the CEFR. Ultimately, facilitating plurilingualism and multiculturalism in society and in the classroom is considered as a vital support to democracy and human rights (in this case, language rights) in recent documents produced by the Council of Europe and aimed at addressing both the lack of support to minority or migrant languages and cultures within the continent, and the widespread tendency to consider English as more useful than other languages.

Meanwhile, recent debates on language teaching approaches have often made extensive reference to the need to include and promote multilingualism and interculturalism in the language classroom.

However, it seems that in everyday practice, the demands on language teachers are such that theoretical recommendations do not always filter through to classroom level. In this brief presentation, we would like to offer our reflections on the topics of plurilingualism and interculturalism, particularly in the context of professional language teaching. Such reflections are based on personal experience and anecdotal evidence and would require further exploration, we therefore hope that the questions we are raising will stimulate further debate on these issues, which we feel, affect the development of communication skills, cultural awareness and competence and also learners' motivation.

We are going to focus on what we see as two overarching themes, which affect the methodological approach to language teaching.

The first theme is the target language itself: we look at which language is primarily taught in FL classes around the world and how this affects other languages.

The second theme regards the implications of the preeminence of one language over others: we would like discuss how the predominance of one foreign language in the class can affect the culture that the students are exposed to. As we know, English is the most widely studied foreign language in the world, with up to 1.5 billion learners worldwide.

The widespread use of English in technological contexts, video games and more generally online, has further increased the dominance of English as the language of global communication and this is particularly true in the context of professional language teaching. Fig. 1 shows a graphic published by the European Language Equality consortium, which clearly identifies the disparity between English and other languages in terms of data, tools and technological resources.

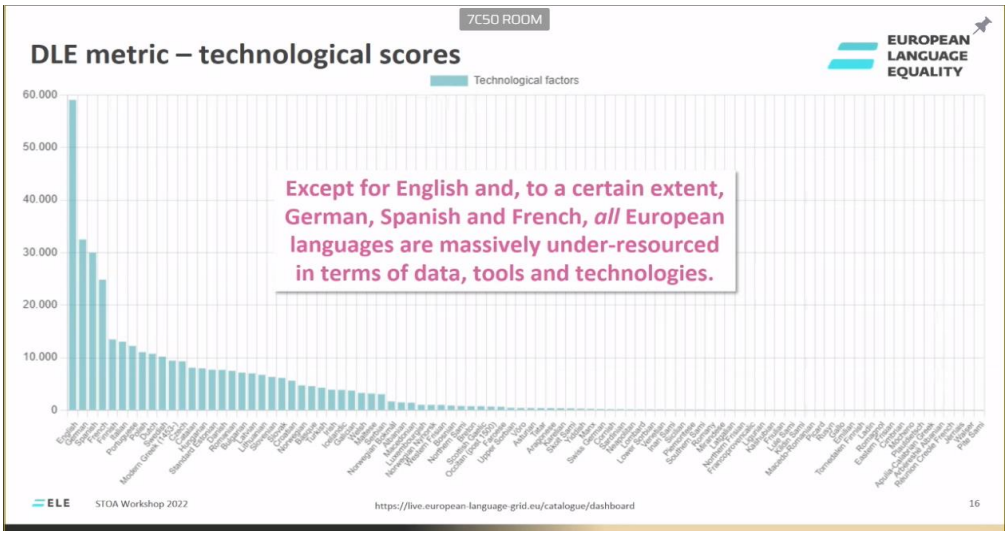

Figure - 1 ELE technological scores for languages.

This shows that English as FL predominance is heavily affecting the health of other languages worldwide and the resources available to support them, and has brought supernational institutions (such as UNESCO, and the EU) to work extensively to promote the maintenance and enhancement of both multilingualism and plurilingualism.

Unlike multilingualism however, which refers to the coexistence of different languages at either individual or social level, plurilingualism is defined as "the dynamic and developing linguistic repertoire of an individual user/learner" (Council of Europe CEFR 2001, 4). This means that plurilingual individuals have a set of competences that encompasses local, national, second and/or foreign languages but these competences are not necessarily equal among languages and are dynamic, in constant evolution. Plurilingual individuals should be encouraged to use their knowledge, skills and resources to learn a new FL, and shown how to do so. This is particularly relevant in the case of professional language teaching, where learners are adults and are more likely to utilise their previous knowledge and life experience but may not always know how. Adult learners in professional contexts may benefit from the understanding that native-like competence in a FL is not the ultimate, often unattainable, goal of the learning path, but that their informed utilisation of preexisting linguistic skills will help them to achieve the realistic goal of competent communication in the target language. Language teaching approaches, curricula and resources should therefore implement teaching methodologies that facilitate and clarify recourse to pre-existing language skills.

Competent communication does not solely rely on the acquisition of linguistic structures. It also depends in large part on familiarity with the culture underpinning the target language, and it's similarities and differences with that of the other language (s) that the learner has already acquired. But if FL teaching requires the educator to reference the cultural background(s) of the FL, then deciding which culture(s) represent that language is of paramount importance. In the case of English, however, its predominance as FL seems to a certain extent to have detached the language from its original context and created a lingua franca that is no longer connected to a specific cultural background. In addition, the ubiquitous use of English in many different geographical parts of the world, is intertwined with a plethora of diverse cultures, all deserving of attention. These, on their part have contributed to shape the local variety of the language, so much so that experts in the field have long been referring to Englishes rather than English. The decision on which culture to expose learners to in the English class becomes fraught with culturally and politically relevant choices, which can impact on the learners' experience and behavior when communicating in that language. Again, this has an impact on professional language contexts, where inadequate intercultural awareness can have significant consequences on, for example, business deals.

Whilst we have made specific reference to English, which provides a glaring example, the issue of cultural representation concerns any other FL class. However, time constraints, curriculum pressure and pressure on teaching resources in general mean that intercultural differences are very often not addressed. This happens especially in cases known as "similarity bias", that is when the target language is felt as being culturally similar to the language of the learners. This should be corrected. Educators should be put in a position to deliver classroom practices framed by language teaching methodologies that create opportunities for intercultural reflection and development of intercultural competences. It is to be hoped that further research specifically on plurilingual and intercultural classroom practices can be carried out and experiences shared especially among countries with different educational systems and approaches.

REFERENCES

1. Bhatt, R. M. (2001). World Englishes. *Annual review of anthropology*, 527-550.
2. Coe: Explanatory Memorandum https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a4eeda
3. CoE: Recommendation https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a563ca
4. Corbett, J. (2022). *An intercultural approach to English language teaching*. Multilingual matters.
5. European Language Equality, https://european-language-equality.eu/

6. European Language Grid, https://live.european-language-grid.eu/
7. Griva, E. (2016). Policies for plurilingualism education and FL teaching in three European countries: A comparative account of teachers' view, IJLET, Year 4, Issue 2, August 2016, pp. 37-58.
8. Jenkins, J. (2003). *World Englishes: A resource book for students*. Psychology Press.
9. Little, D., & Kirwan, D. (2018). From plurilingual repertoires to language awareness: Developing primary pupils' proficiency in the language of schooling. Language awareness in multilingual classrooms in Europe, 169-205.
10. Piccardo, E., Germain-Rutherford, A., & Lawrence, G. (Eds.). (2021). The Routledge Handbook of Plurilingual Language Education (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781351002783 .
11. Straková, Z. "Implementation of plurilingual approach into the foreign language teaching" Journal of Language and Cultural Education, vol.8, no.2, 2020, pp.1-18. https://doi.org/10.2478/jolace-2020-0010
12. VirtulAPP (Erasmus+ project on multilingual education). https://virtulapp.eu/

UDC 33

Petrova M.,
Department of Information technologies
St.Cyril and St.Methodius University of Veliko Tarnovo,
Veliko Tarnovo, Bulgaria
m.petrova@ts.uni-vt.bg
Aleksandrov M.,
PhD student
«Application IT in economics»
Department of Business Informatics
Tsenov academy of economics, Svishtov, Bulgaria
e-mail: d010321253@uni-svishtov.bg

BUSINESS MODELS AND TECHNOLOGIES FOR SCIENTIFIC PUBLICATIONS - INDEXING OF A SCIENTIFIC JOURNAL IN THE WORLD DATABASES

Abstract: Publications in international scientific journals have a global character and are one of the indicators of modern scientific activity of every scientist and university. They serve as an indicator of the performance and competitiveness of teachers and researchers from all over the world.

Regardless of whether it is an already existing scientific journal with established traditions or a completely new one, the goal of modern scientists and members of editorial boards is one - to include their journal in the prestigious scientific bases of Scopus and WoS.

This goal calls for a series of actions that must be carefully planned in order to achieve the desired ultimate goal - the journal to be accepted for evaluation and appear in the prestigious ranking systems.

Depending on the starting point (new or existing journal) the approaches differ, but in both cases there should be consistency and purposefulness of the actions not only of the editorial board, but of everyone involved in the process. The active support of the university management is extremely important.

Keywords: Business model, scientific journal, OJS, online platform, WoS, Scopus

I. Introduction

The competition in higher education, between the universities in each country, the rating system, inevitably affect and lead to constant competition in the development of scientific activity. The aspiration to be established as a research university stimulates and activates the scientific research activity, as well as the publication activity of the teachers [1, 2]. Measures are actively adopted to motivate and stimulate the scientific teaching and doctoral staff of the universities to publish in prestigious scientific journals indexed in Scopus and WoS. And the universities themselves are actively developing their scientific journals, in their quest to get into these global bases [3].

The process of indexing in Scopus and WoS involves the fulfillment of certain specific criteria, and necessarily an electronic version of the journal on its own website.

Bureaucracy and the heavy institutional structure, especially in state universities, in most cases aggravate this process to a great extent. Persistence, will and management decisions are needed to give impetus to this process, which in most cases, like any change, meets even passive resistance from those involved in the process. In many cases, the process is also aggravated by the inherited overly fragmented structure in public universities and the numerous and frequently changing roles of employees.

It is also significantly more complicated when the journal has traditions and was originally created only in paper form, and subsequently an electronic version was added. In this case, the electronic version follows the already established organizational-management process of accepting/reviewing/publishing the paper version, and does not create a new, more contemporary process.

There are various business models applicable to companies that could be successfully adapted to build the company processes of publishing a journal.

II. Business model for adaptation of an established journal to OJS, meeting the Scopus criteria

The need for innovation is usually associated with a new technological discovery, but it is more complex and difficult when it's not technological innovation that's needed the most, such as moving to a new electronic platform to serve the publishing and review process the articles, but when this leads to a change in the existing business model and the establishment of a new one.

This whole process involves many people, in different positions, with certain personal relationships, which are very difficult to work in sync, especially when they are not aware of the process, but are only given a specific task that they perform routinely without thinking.

There is no way that everyone participating in the process from different units in the scientific structure is aware of and understands this process, especially when technical functions are often assigned, without specific justification and introductory instructions. Then everything happens "by default", it is done piece by piece and there is no binding on everyone involved in this process.

Usually, following the traditional process of issuing the printed version, people from the publishing house are also involved, who carry out partially and only certain activities on the journal, which is an additional commitment for them assigned by the management.

Many questions arise regarding: top management; the selection of the editorial board; the selection of articles; the selection of reviewers; the review process; bibliography and review and many others accompanying the activity.

The transition to a new model meeting the criteria for inclusion in the prestigious databases requires a complete change in the already established, usually for the printed version of the journal, procedure and work rules. From the analysis of the current state to the implementation of a new digital strategy, the goal is the best digital transformation, and digital transformation is much more than digitization.[4]

Achieving the specific objective: compliance with the Scopus criteria goes through the optimization of business processes as well as internal procedures. Digital transformation is a game changer. Digital transformation is not about technology — it is about strategy and new ways of thinking. [5]

The business model offering the procedure for introducing a scientific journal into an Internet-based system for serving, maintaining and managing electronic publications using OJS was adapted for the scientific journal "Business Management" of the Tsenov Academy of Economics, Svishtov. [6]. The scientific journal was established in 1991, and since 2012 there is also an online version. By developing Rules, carrying out years of strictly publishing the journal, the editorial team gradually brought the journal into compliance with the criteria for inclusion in Scopus in 2021. Then the Academy's management took decisive measures for the complete adaptation and transition to OJS, which also required a complete change of the current rules, approval of a new composition of the editorial board, inclusion of established foreign scientists and adoption of new rules for organization, review and publication.

The proposed business model, along with an implementation of the OJS technology model, develops and builds on Porter's linear value chain model by moving to a network model, business process collaboration, data storage, sharing and analysis, changing customer behavior and suppliers, as well as the organization of all network connectivity of this process.

Moving to OJS is a digital transformation that enables managers to strategize and coordinate operations, tracking the review and editing process of every single submitted article, all the way to final publication.

Achieving efficiency requires synchronization of all involved in the process, creating a single ecosystem working to achieve the common goal, a result of the transition from the analog to the digital era.

III.

IV. Implementation of a business model of an online platform and journal developed according to Web of Science criteria

It was created as a kind of startup, based on the authors' idea of creating an online publishing platform, implemented in 2020, including not only the possibilities for publishing monographs, conference proceedings, dissertations, but also a developed online platform for scientific journals, following the main inclusion criteria of Scopus and WoS [7, 8].

The online platform is also offered for rent to already established scientific journals, created in a printed version, as well as electronic ones that strive to satisfy the criteria for inclusion in Scopus and WoS.

A model of a scientific journal was created, strictly following the criteria of the world bases: international scientific journal "ACCESS: Access to science, business, innovation in the digital economy"[1].

Access Journal is included in The National Reference List (NRL) of contemporary Bulgarian scientific publications with scientific review, maintained by the Minister of Education and Science through the National Center for Information and Documentation. All papers published in the ACCESS Journal: Access to science, business, innovation in digital economy are listed, indexed and abstracted in: Advanced Science Index, BASE, CiteFactor, Crossref, Dimensions, DRJI, EconPapers/ RePEc (Research Papers in Economics), eLybrary, ERIH PLUS, ESJI, EuroPub, Index Copernicus International, InfoBase Index, International Services for Impact Factor and Indexing

[1] https://journal.access-bg.org/

(ISIFI), ISSUU, Google Scholar, Polska Bibliografia Naukowa (portal of the Polish, Ministry of Science and Higher Education), ResearchBib, Root Indexing, Scholar Steer, Scilit.

In addition to NRL and a number of prestigious bases, the journal was accepted in WoS (ESCI) after its second year, and all articles have been approved for indexing since its inception.

The business model applied in the creation of the online platform is adapted from the Business Model Canvas, as a tool for strategic planning and analysis, and is in the context of coordinating the strategy for the respective organization.

The idea of Business Model Canvas was first presented by Alexander Osterwalder and Yves Pigneur in the book Business Model Generation, according to which: "Business Model Generation is a handbook for visionaries, game changers, and challengers striving to defy outmoded business models and design tomorrow's enterprises ." [9]. They believe that a business model can be best described by nine basic building blocks: customer segments; customer-oriented value propositions; sales channels; customer relations; key resources; key activities; key partners; revenue streams; cost structure.

The nine blocks cover the four main areas of business: customers, supply, infrastructure and financial viability.

Drawing up a business model helps to structure information about the company, identify strengths and weaknesses and build a development strategy. Each team member easily sees both their place and the interrelationship with everyone else. This allows for easy and quick interaction, flexibility, proposals for changes that can turn out to be innovative.

The Business Model Canvas application is oriented towards the options for online platform (fig.1) and digital marketing (fig.2).

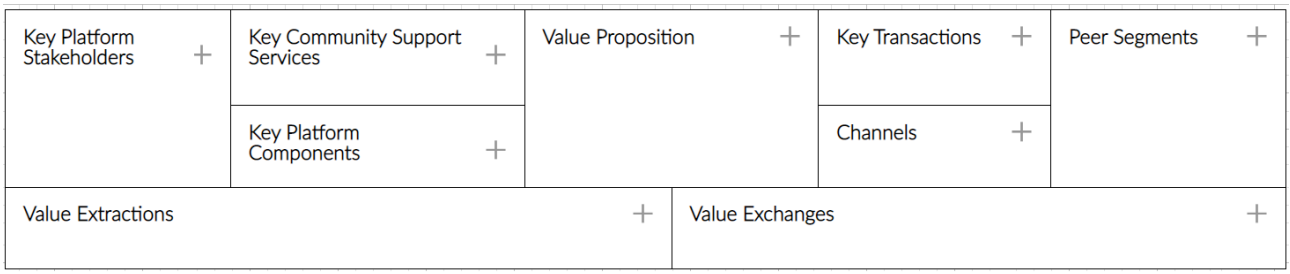

Fig.1. Platform Design Canvas
Source: https://next.canvanizer.com/demo/platform-design-canvas

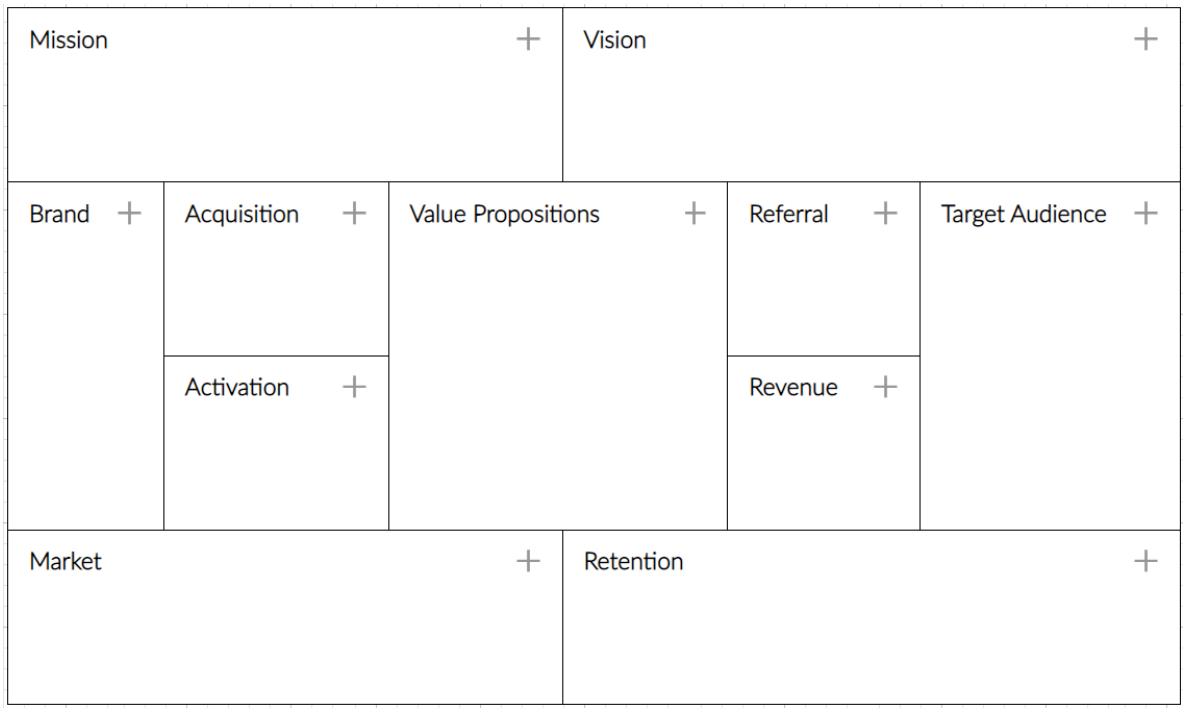

Fig.2. Digital Marketing Canvas
Source: https://next.canvanizer.com/demo/digital-marketing-canvas

Conclusion

The transition of a journal to the global bases, the increase of its index requires the transformation of all business processes: planning, implementation of strategy, many efforts of the whole team, consistent and purposeful actions.

The implementation of online platforms, developed individually for a specific journal or using OJS lead to a fundamental change - from linear to network business models. Technologies do not change business, but change business processes, they build ecosystems by making all participants in the process interact with each other.

In the business world, very often companies seek to adopt a portfolio approach to business models in order to improve efficiency. This is a relatively new approach and includes, in addition to improving business models, the discovery of interactions and the creation of new business models.

REFERENCE

1. Шишманов, Кр., Александров, М. (2022). *Интегриране на българските научни периодични издания в световното научно и информационно пространство: проблеми и предстоящи решения.* Учим управлять и учимся управлять: Восьмой сб. науч. тр. / Кузбас. гос. технический ун-том. Т. Ф. Горбачева; сост. и науч. ред. К.В. Востриков. – Кемерово: Кемерово. гос. тех. ун-т. им. Т. Ф. Горбачева, 2022. – 305 с. 24 февраля 2022 г. Кемерово, с.5-14
2. Александров, М. (2022). *Отвореният достъп до научна информация - необходимо условие за конкурентоспособност и устойчивост на науката в България*. Учим управлять и учимся управлять: Восьмой сб. науч. тр. / Кузбас. гос. технический ун-том. Т. Ф. Горбачева; сост. и науч. ред. К.В. Востриков. – Кемерово: Кемерово. гос. тех. ун-т. им. Т. Ф. Горбачева, 2022. – 305 с. 24 февраля 2022 г. с.14-19
3. Petrova M. (2015). Software solution for implementing a web-based e-journal system in the St Cyril and St Methodius University of Veliko Turnovo, The 13th International Conference IT&M'2015, ISMA, Riga, Latvia, ISSN 1691-2489 Information Technologies, Management and Society, 2015, p. 197-199
4. Krasimir Shishmanov. (2019). Digital Transformation in Bulgaria. International Conference INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN BUSINESS AND EDUCATION Conference proceedings, Varna, University publishing house "Science and economics" University of Economics – Varna, ISBN 978-954-21-1004-0, pp.52-61
5. Rogers, D.L. (2016). The Digital Transformation Playbook: Rethink Your Business for the Digital Age. Columbia University Press.
6. Aleksandrov, M. (2022). Strategy for building and adapting a journal model through OJS. Proceedings of the VI International Conference on Sustainable Transport System and Maritime Logistics. Pp. 29-32 p. EDITOR Professor Dr. Badri GECHBAIA, ISBN 978-9941-492-80-8
7. Aleksandrov, M., Petrova, M. (2021) Multi-website single-repository architecture for e-journal web platform. IEEE International Conference "Problems of Infocommunications. Science and Technology" (PIC S&T'2021). Kharkiv, Ukraine 05-07 October 2021, Kharkiv National University of Radio and Electronics. p. 38–43. doi: 10.1109/PICST54195.2021.9772108.
8. ACCESS: Access to science, business, innovation in the digital economy: https://journal.access-bg.org/
9. Alexander Osterwalder, Yves Pigneur. (2010). Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers. OSF, ISBN 2839905809, 9782839905800, p.278
10. Van Haren Publishing (Ed.): "Operating Model Canvas", Van Haren Publishing (2017), ISBN-13: 978-9401803496

УДК 378.81'243

Кузнецова Т.Д.
к.п.н., профессор кафедры
послевузовского образования
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан
kuznetsova-almaty@yandex.ru

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД В РЕАЛИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы интеграции в подготовке специалистов иноязычного образования и различные факторы, влияющие на ее эффективность. Показана сущность синергии и синергетического подхода одной из современных тенденций развития науки и профессиональной подготовки специалистов иноязычного образования. В статье показан синергетический эффект технологий и прагма-профессиональных задач и заданий по специальности, интеграционные подходы, используемые в исследовании, и их перспективы.

Ключевые слова: интеграция, подходы, синергетика, перспективы, исследование, принципы, стратегия, рефлексия, прагма-профессиональные задания.

Kuznetsova T.D.
c.p.s., professor
Department of Post-Graduate Education
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Kuznetsova.almaty@yandex.ru

SYNERGETIC APPROACH TO REALIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING SPECIALISTS IN THE SPHERE OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract. The article deals with the problem of integration in professional training specialists of FLE and different factors affecting its effectiveness. The argument of this article is that integration of different approaches, synergetics is one of the modern trends in the development of science and professional training specialists of FLE. The article shows synergetic effect of pragma-professional tasks and integrated approaches, used in the action research study, and their perspectives.

Key words: integration, approaches, synergetics, text comprehension, perspectives, research, principle, refection, pragma-professional tasks.

Начнем с того, что немецкий ученый-физик Герман Хакен, автор термина «синергетика» (от греч. “synergeticos” – совместно действующий), в предисловии к своей книге «Синергетика» (1980) писал: «Я назвал новую дисциплину «синергетикой» не потому, что в ней исследуется совместные действия многих элементов систем, а потому, что для нахождения общих принципов, управляющих самоорганизацией, необходимо кооперирование, многих различных дисциплин». [1] Синергетический лозунг: «Знание – сила» был впервые введен Германом Хакеном. В процессе нелинейного развития науки, происходит постоянное взаимодействие между разными дисциплинами и направлениями, что проявляется в тенденции к интеграции научного знания, обмену научными идеями, подходами, стратегиями и методами исследования.

Актуальность проблемы интеграции определяется тем, что само понятие «интеграция» в последнее время используется во многих областях науки. Интеграция стала одной из основных тенденций развития мировой науки, которая прошла сложный и длинный путь: от единой науки философии, через дифференциацию частных наук, к интеграции наук. Ещё в 16 веке английский философ-материалист Френсис Бэкон провозгласил целью науки увеличение власти человека над природой и предложил реформу научного метода через обращение к опыту и эксперименту. О необходимости интегративного подхода к исследованию особенностей функционирования языка стали говорить в 60-х годах прошлого столетия на основе работ Винера Н. (1958, 1963, 1967), впервые изложившего принципы кибернетики, как общей парадигмы управления процессами передачи и преобразования информации, что открывало новые горизонты научного поиска. [2]

Одной из базовых категорий науки является подход, определяющий стратегию и выбор методов исследований для реализации этой стратегии. Другими словами, подход представляет собой точку зрения на необходимость предмета исследования и является самой общей методологической основой исследования в конкретной области знаний. С разных точек зрения, в методике обучения ИЯ выделяют бихевиористский, индуктивно-сознательный, когнитивный подходы, знаниево-центрический и заменивший его компетентностный подходы, а также коммуникативно-деятельностный, личностно-ориентированный подходы, которые были реализованы в ряде учебников по иностранному языку с ориентацией на обучение общению с использованием ситуации для коллективных форм общения и решения личностно-значимых задач. Это всё послужило основой для создания интегративного подхода, целью которого является синтез научного знания в разных областях науки. В лингвистике отмечают сравнительно-исторический, системно-структурный, когнитивно-коммуникативный и когнитивно-дискурсивный подходы. На необходимость интегративного подхода в лингвистике было указано в трудах Кубряковой Е.С. и Пиотровского А., которые стали одними из основоположников лингвистической синергетики (лингвосинергетики). Когда мы говорим об интеграции подходов в лингвистике и в методике иноязычного образования, то речь идет не о простом эклектическом слиянии, а о наличии определенной общенаучной идеи, которая как аттрактор позволяет синтезировать разнообразные когнитивные и творческие механизмы и описывать исследуемый объект с позиции принципиально нового видения его, нового знания о нем и на этой основе развивать теории с более высокой объяснительной силой. Появилось огромное количество интересных научных исследований. Это новые подходы к целям, содержанию и принципам иноязычного образования (Кунанбаева С.С., 2010), пониманию текста, контролю за качеством знаний, цифровым технологиям в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции, а также моделированию ситуации общения, создание электронных курсов по иностранному языку, дистанционное обучение и многое другое.

Практический потенциал интегративного подхода к межкультурному общению изучается многими молодыми исследователями нашего Университета, используя понятие «контекст», как одно из ключевых понятий в психолингвистике и когнитивной лингвистике, и обозначающий разные его формы: внешний контекст, внутренний контекст, прагматический контекст и др. Об этом говорят исследования Мишеля Фуко, Е.С. Кубряковой, а также А.А. Залевской. Поскольку обучение общению никогда не происходит в деконтекстуальном вакууме, внешний и внутренний контекст и их взаимодействие имеют большое значение [3]. Здесь внешний контекст (ситуативный) – это внешняя среда, методически препарированный материал, а внутренний (личностный) – результат переработки перцентивной, когнитивной и аффективной информации, т.е. знания и прошлый опыт, хранящиеся в долговременной памяти как ментальные структуры знаний, фреймы для обозначения когнитивной репрезентации взаимодействия между когнитивными категориями. Это может служить основой для создания новых моделей формирования компетенций.

В настоящее время об интегративном использовании подходов, например, лингвокультурологического, коммуникативно-когнитивного, технологического, профессионально-ориентированного, компетентностного к проблемам исследований говорят многие молодые исследователи без должного обоснования их использования в работе над темой исследования. Между тем, выбор подходов научного исследования зависит от парадигмы, цели исследования, темы исследования. Встречаются, однако, работы, где пытаются совместить несовместимое, когда, например, знаниецентрированный подход пытаются «примирить» с компетентностным. В школьных учебниках по иностранному языку с явным преобладанием заданий на усвоение грамматических структур и грамматических правил, переводных упражнений ставится задача обучить иноязычному общению. Грамматика-переводный метод не может вывести на иноязычное общение. Несостоятельность такой «интеграции» доказана практикой. Совмещение несовместимых дает плохие результаты.

Нелинейный рост научного знания обусловлен столкновением разных парадигм, концепций, в результате чего одни исчезают, другие изменяются или исчезают, что в итоге приводит к их интеграции, качественному изменению науки, к «бифуркации» в терминах синергетики (Рузавин Г.И., 2005). Бифуркация (bifurcus – раздвоение) – одно из ключевых категорий синергетики и означает переход сложных самоорганизующихся систем в новое состояние, к новой стратегии научного исследования, к применению методов одной науки в другой [4], к качественным изменениям в науке.

Общая теория систем кибернетика и связанные с ней теории информации и моделирования положили начало исследованиям сложноорганизованных систем и синергетике («слиянию энергий»). Князева Е.Н. и Курдюмов С.П. считают синергетику наследницей кибернетики и новой парадигмой знаний. Система и системный подход играют важную роль в современной науке, технике и философии, поскольку дает возможность рассматривать предметы явления во взаимосвязи. Понятие системы имеет длительную историю: Стоики, древние греки, истолковывали систему как мировой порядок, а Аристотелю принадлежит утверждение, что целое всегда больше суммы его частей. Системность познания подчеркивалась и Кантом, Гегелем и др.

Синергетика становится все более популярной в гуманитарных науках, хотя она рассматривается в разных ракурсах и ей приписывается разное содержание: это и «слияние энергий», и теория взаимодействия, и теория самоорганизации сложных систем и т.д. Синергетический подход является одним из стратегических направлений современного научного поиска.

Синергетика интегральной технологии трехъязычного образования рассматривается Кондубаевой М.Р. в учебном пособии для магистрантов и докторантов [5].

О синергетической сущности слова в ситуации межкультурного общения говорит Залевская А.А (2005) [6]. По мнению многих исследователей, синергетика и лингвосинергетика имеют большое будущее, однако на сегодняшний день практических исследований мало.

В соответствии с синергетическим подходом, подчеркивается, что любая система может быть рассмотрена как элемент более сложной системы, системы более высокого порядка. Методика обучения ИЯ и лингвистика, безусловно, являются сложными нелинейными системами (в соответствии с синергетическим подходом), состоящими из множества подсистем, находящихся во взаимодействии.

По Котельниковой Г.А. [7], любая многоуровневая система рассматривается с точки зрения её открытости или закрытости, линейности или нелинейности, устойчивости или неустойчивости, порядка или хаоса в самоорганизации, диссипативности, фрактальности. Но здесь, однако, возникает вопрос: является ли любая система самоорганизующейся? Текст, например, - это всё-таки не самоорганизация, а взаимодействие его элементов. Что влияет на концептуальную систему человека? На понимание и непонимание? На эмоциональное состояние? Его внутренняя энергия? Или всё-таки психологические и когнитивные особенности человека, его компетентность, его внутренний контекст, как результат переработки перцептивной, когнитивной, и аффективной информации во взаимодействии с внешним контекстом, средой, а также композиционные и структурные особенности текста и его организации.

Чему учит нас синергетика и лингвосинергетика?

Г. Хакен утверждает, что модели человеческого восприятия, а также модели когнитивных процессов, связанные с принятием решений, основаны на синергетических принципах:

- с точки зрения синергетики важным фактором (условием) возникновения самоорганизующихся систем является наличие открытой системы;
- переход от одних систем и структур к другим происходит посредством процесса самоорганизации;
- фундаментальным принципам самоорганизации служат флуктуации (случайные отклонения в системе), с чем связано появление нового в развитии науки;
- возникновение самоорганизации опирается на принцип положительной обратной связи, согласно которому, изменения не устраняются, а накапливаются, усиливаются, что приводит к возникновению нового порядка и структуры. Этот принцип подчинения «порядку» играет большую роль в процессах самоорганизации;
- с точки зрения синергетики, образованная в результате интеграции сложная система обладает большим количеством качеств, чем все составляющие ее элементы в сумме. [1]

Многие ученые говорят о полипарадигмальности науки. В современной научной педагогической литературе наблюдается множество педагогических парадигм иноязычного образования: знаниевая, компетентностная, гуманистическая, антропоцентрическая, лингвокультурологическая и др. Это обусловлено появлением инновационных идей, новых образовательных моделей, их целенаправленностью, структурой и функцией образовательного процесса. По Т.Куну, каждая новая парадигма отрицает старые теории и заменяет их новыми (общенаучными, частными и специальными). Полипарадигмальность науки означает наличие общенаучных, частных и специальных парадигм и совместное использование методов и подходов других наук. Таким образом, синергетический подход является общенаучным в отношении к компентностому в методике иноязычного образования и когнитивно-дисскурсивному в лингвистике.

С целью выявления эффективности синергетического подхода к пониманию текста было проведено исследование «action research study» с докторантами 1-го года обучения на основе курса «Перспективные тенденции и современные научно-исследовательские тренды» с использованием текстов зарубежных авторов, ориентируя будущих учителей ИЯ на интегративный подход в ходе решения прагма-профессиональных задач.

Задание. На основе выдержки ответьте на вопросы:

1. Чем вызваны и в чём заключаются основные недостатки моделей снизу – вверх и сверху вниз в обучении пониманию текста. Почему?

2. Возможна ли интеграция этих двух моделей? На основе чего?

3. На сколько перспективен предлагаемый автором подход?

«The bottom – up … models have failed to recognize the role of higher order knowledge that even young readers bring to the text. In contrast, the top-down models have failed to acknowledge the importance of lower level processes which the text requires of the reader. Schema theory or more generally, the class of interactive models that have been emerging in recent years … has provided a framework for reconciling these differences. There is a sense in which Schema theory is but a hybrid of its more unidirectional predecessors…» (Adams, 1982, p.196)

Ретроспективный анализ самостоятельной работы студентов с научными аутентичными текстами показал:

1. «bottom-up» и «top-down» модели понимания текстов чаще всего используется интегративно;
2. Значение текста конструируется с опорой на ментальную модель знаний, сложившуюся на практике.
3. Рефлексия – основа самообразовательной деятельности.

Исследования в области иноязычного образования с использованием синергетического подхода показывают перспективность совмещения подходов, а также перспективность стратегических моделей, позволяющих в рамках исследуемой темы объяснить, как человек интегрирует, организует и дополняет информацию, конструирует её, а также преодолеть недостатки традиционных подходов через использование и изучение новых стратегий и опор других наук.

Заканчивая краткий обзор реализации принципов синергетики и синергетического подхода в процессе подготовки качественно нового уровня специалистов иноязычного образования, следует отметить:

1) Синергетический подход в комплексной компетентностно-профессиональной подготовке качественно нового уровня специалистов иноязычного образования означает междисциплинарную интеграцию методов научного исследования с учетом воздействия различных областей науки, отражающих антропоцентрическую философию научного познания.

2) Мировые интеграционные процессы глобализации и возрастающие требования к уровню профессиональной подготовки специалистов иноязычного образования обуславливают необходимость синергетического подхода и комплексных научных исследований с учётом интеграции методов и подходов других наук.

3) Современный педагогический процесс как самоорганизующаяся система отражает взаимодействие её компонентов, взаимосвязь с другими науками и на этой основе образование новых междисциплинарных методов и подходов.

4) В образовательном процессе профессионального формирования специалистов иноязычного образования на основе синергетического подхода доминирующим становится не наращивание междисциплинарных знаний, а приобретение опыта в профессиональной деятельности с учётом данных смежных наук.

5) В контексте синергетики, как междисциплинарной общенаучной парадигмы научного познания усиливается интеграция методов научного исследования разных наук антропоцентрического направления. Например, метод математической статистики, моделирование, тестирование анкетирование, деловые и ролевые игры, метод проектов, диаграммы и матрицы и др.

6) Введение новых технологий и новых образовательных программ ускоряет синергетический процесс и образование новой парадигмы с изменением принципов, методов научного познания и базовой теории междисциплинарного научного познания.

7) Включенность развития критического мышления и рефлексии в комплексную компетентностно-профессиональную подготовку специалистов иноязычного образования на основе интеграции и образования

новых междисциплинарных методов и подходов означает готовность и способность специалистов к решению профессиональных задач на интегративной основе, переход от линейного мышления к нелинейному мышлению.

8) Модель современной парадигмы иноязычного образования – это сложная система МКК [8].

9) По своему характеру общенаучная междисциплинарная интегрированная комплексная парадигма в иноязычном образовании отражает антропоцентрическую философию теории познания и направлена на качественно новый уровень подготовки специалистов иноязычного образования, на усиление интеграции и организации исследований на стыке разных наук и разработку междисциплинарных методов научного исследования. Это открывает горизонты будущего в науке на основе синергетики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Хакен Г. Синергетика. – М, 1980 – С. 1.
2. Щукин А.Н. Лингвистический энциклопедический словарь. - М., 2006. - С.28.
3. Залевская А.А. Понимание текста: психолинвистический подход. Калинин, 1988. - 95 с.
4. Рузавин Г.И. Философия науки. М.,2005- 100 с.
5. Кондубаева М.Р. Синергия методологии интегральной технологии трехязычного образования. -Алматы. 2021- 502 с.
6. Залевская А.А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст. Избранные труды. М., 2005- 542 с.
7. Котельникова Г.А. Теоретическая и прикладная синергетика. – Белгород, 2000. – С. 147
8. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – 341 с.

УДК 1751

Ахатова Б.А.
д.ф.н., профессор
КазУМОиМЯ имени Абыллай хана
Алматы, Казахстан
email: bagilakh@yahoo.com

СОВРЕМЕННЫЙ МЕДИАДИСКУРС И ОБРАЗОВАНИЕ: ЗНАЧЕНИЕ, ФОРМЫ, МЕТОДЫ И ТРАНСФОРМАЦИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются основные характеристики медиадискурса в эпоху цифровой коммуникации. Сегодня медиадискурс стал важнейшим фактором воздействия власти на граждан. Основными целями его являются воздействие, информирование, развлечение.

Статья фокусирует внимание читателя на прагматической воздействующей составляющей медиадискурса. Автор обосновывает необходимость преподавания медиаграмотности в университете независимо от специальности и курса обучения, поскольку сегодня очень важно быть медиаграмотным, обладать критическим мышлением, способностью фильтровать новости, использовать инструменты фактчекинга.

Ключевые слова: медиадискурс, массовая коммуникация, медиаграмотность, фейковые новости

Түйін: Мақалада цифрлық коммуникация дәуіріндегі медиа дискурстың негізгі сипаттамалары қарастырылады. Бүгінде медиа дискурс биліктің азаматтарға әсер етуінің ең маңызды факторына айналды. Оның негізгі мақсаттары – әсер ету, ақпараттандыру, көңіл көтеру.

Мақала оқырман назарын медиа дискурстың прагматикалық әсер етуші компонентіне аударады. Автор бүгінгі таңда медиа сауатты болу, сыни тұрғыдан ойлау, жаңалықтарды сүзгілеу, фактчекинг құралдарын пайдалану өте маңызды болғандықтан, университетте медиа сауаттылықты мамандығы мен оқу курсына қарамастан оқыту қажеттілігін негіздейді.

Тірек сөздер: медиа дискурс, бұқаралық коммуникация, медиа сауаттылық, фейк жаңалықтар

Abstract: The article discusses the main characteristics of media discourse in the era of digital communication. Today, media discourse has become the most important factor in the influence of power on citizens. Its main goals are to influence, inform, entertain.

The article focuses the reader's attention on the pragmatic influencing component of the media discourse. The author substantiates the need to teach media literacy at the university, regardless of the specialty and course of study, since today it is very important to be media literate, have critical thinking, the ability to filter news, and use fact-checking tools.

Keywords: media discourse, mass communication, media literacy, fake news

Медиадискурсом является любой вид дискурса, реализуемый в поле массовой коммуникации [1].

Очевидно, что в настоящее время значительную роль в формировании картины мира играют именно медиа во всем их многообразии.

Все большее предпочтение отдается общению и потреблению информации в режиме онлайн. Цифровая коммуникация окружает нас и формирует нашу жизнь. Во многих ситуациях, не только личной, но

и профессиональной жизни мы используем все больше различных приложений. Событийная коммуникация становится значимой, приобретает статус объективной, когда освещается новыми медиа. Процесс конструирования реальности посредством медиа называют медиатизацией [2].

Сегодня медиадискурс стал важнейшим фактором воздействия власти на граждан. Основными целями его являются воздействие, информирование, развлечение.

Воздействие осуществляется как сфокусировано, т.е. на определенные целевые аудитории, так и диффузно (несфокусированно). Информирование состоит в сообщении аудитории актуальных новостей или интересных данных и их комментариев. Развлечение сопровождается путем использования мультимедийного сопровождения текста и создания интриги в изложении актуальной информации. Любое информирование включает интерпретативный компонент, допускает намеренное или ненамеренное искажение положения дел. В результате адаптации информации и ее искажения в сознании аудитории возникает модифицированная картина мира как следствие преобразования медиа реальности. В этом плане важно противопоставить факты и фактоиды (правдоподобные события, о которых сообщается в СМИ).

Термин фактоид был создан американским писателем Норманом Мейлером и определен им как «факт, который не существовал, пока не появился в газете или журнале). Феномены, противопоставленные фактам, не сводятся только к фактоидам, есть еще фейки – ложные новости. Можно сказать, что фейк – это «наглый» фактоид. Распространение фейков можно определить как диагноз современному обществу: люди потеряли чувство реальности, медиа этим воспользовались.

«СМИ всегда выступали и сегодня выступают важным средством отражения и интерпретации событий и явлений: формируют информационную повестку дня, определяют степень общественной значимости фактов и событий, выступают инструментом подтверждения или убеждения тех или иных принципов, стереотипов, ограничений, конструируют образцы общественного поведения, заданных реакций, норм и ценностей, направленных на поддержание закона в *обществе» [3].*

В современной перенасыщенной информационной среде, в которой медиа и авторы борются за внимание аудитории, медиадискурс становится более прагматическим и развлекательным.

Онлайн СМИ присуще: гипертекстуальность, интерактивность и мультимедийность [4].

Медиадискурс реализуется в конкретных медиатекстах. Медиатексты являются семиотическими многоуровневыми (медийные, вербальные, невербальные коды) образованиями, в которых находит отражение картина мира языковой личности. Исследование медиатекстов является основой для формирования представления о том, как и каким образом реальность создается и репрезентируется в медиа пространстве. Большинство исследователей подчеркивают открытый и динамичный характер медиатекста, инкорпорирующего культурные коды общества (прецедентные феномены).

Медиатексты структурируются по:

1. Принципу перевернутой пирамиды (самая значимая информация подается в начале новости). Этот метод подачи информации удобен в условиях перенасыщенной информационной среды, т.к. вызывает интерес к материалу, дает возможность сразу понять о чем идет речь, облегчает подачу сведений.

2. Принципу новизны (научная или технологическая новизна описываемого, масштаб происходящего/произошедшего, эмоциональное восприятие людьми, связанное с неожиданностью или экстраординарностью описываемого.

3. Принципу «топик – комментарий» (особенно ярко выражено в поликодовых (или иначе креолизованых, гибридных) текстах, которые содержат вербальную и невербальную составляющую.

Анализ медиадискурса, с одной стороны, направлен на вычленение существенных элементов процесса создания и трансляции смыслов в ходе массовой коммуникации и, с другой стороны, на определение роли медийного контекста в смыслообразовании - того, что может или должно быть сказано или понято, а также «говорится» и «понимается» [5].

Усиление прагматической направленности современного медиадискурса отмечается многими исследователями.

В медиадискурсе информирование уступает воздействию, на первый план выходит интерпретация фактов в соответствии с субъективными целями автора или издания. Тщательная проработка вербального оформления событий позволяет авторам медиатекстов формировать в сознании читателей необходимую картину мира, включающую эмоциональный и оценочный компоненты. В основе процесса создания и восприятия семиотически осложненных текстов, которыми и являются большинство современных медиатекстов, лежат сложные когнитивные операции, которые требуют определенных усилий как от адресанта-автора, так и от получателя-адресата. Автор создает некий информационный образ того или иного события, обусловленный его опытом, наличными стереотипами и ценностями, представляющийся ему объективным. Адресату же предстоит раскодирование заложенных смыслов, что во многом зависит от его фоновых знаний, мотивации и других характеристик, поэтому необходимо учитывать заведомо искаженный характер публикуемой информации.

Ложная информация тщательно маскируется под истинную и смешивается с ней. Она уже не просто воздействует на картину мира пользователя медиа и побуждает к определенным действиям, но и преобразует его мышление, внедряя в сознание требуемые установки, стереотипы и мнения. Жанр нарратива в

медиадискурсе позволил читателям мгновенно восполнять недостающую информацию по интересующей теме посредством перехода по вне- и внутритекстовым ссылкам, а авторам – направлять его интерес в соответствии с политикой издания, с точкой зрения заказчика материала или же собственным мнением. Распространение фейковых новостей размыло границу между правдой и ложью, акцентируя внимание на производимом ими эффекте. Феномен пост-правды основан на свойстве человеческой психики верить информации, коррелирующей с уже имеющимися убеждениями, стереотипами, ценностями. Таким образом, как бы парадоксально это не звучало, сегодня каждый читатель может найти новости «на свой вкус».

Мы часто воспринимаем ложную информацию как правду, не задумываясь, без сомнений, тем самым, подвергаясь манипулятивному воздействию. Дело в том, что человеческое сознание характеризуется дискретностью, отсутствием целостности восприятия окружающего мира и склонностью к иллюзиям, что обусловливает возможность манипулятивной коммуникации.

На информационном поле возможны два варианта: в первом из них человек получает факт, не соответствующий истине, во втором факты на месте, но предлагается такая их интерпретация, которая выгодна манипулятору.

Возникновение интернета кардинальным образом изменило массовую коммуникацию. Если раньше производство и распространение информации занимало немало времени и средств, то сейчас каждый может создать и распространить сообщение в различном формате (видео, текст, изображение, аудиосообщение). Такие популярные в Казахстане социальные сети, как ВКонтакте, Instagram, Facebook, WhatsApp и др. позволяют обмениваться большими массивами информации. Конструкторы сайтов дают возможность людям создавать онлайн-платформы — веб-сайты для размещения своего контента. Таким образом, для распространения фейковых новостей теперь меньше преград. Они приходят из разных источников и каналов, в различных форматах.

Дезинформация с целью усиления влияния используется в политической борьбе за сферы влияния, например, в информационных войнах. Каналами коммуникации служат аффилированные веб-сайты, аккаунты и группы в социальных сетях. Так, в социальных сетях создаются фейковые аккаунты, боты, видео на YouTube. В таких сообщениях, как правило, нет ссылок на источник.

Какие инструменты манипулирования используются в соцсетях?

- Перепост, который не требует особых усилий — клик «поделиться» и информация (в случае манипуляции — дезинформация) начинает распространяться, часто не вызывая сомнений, поскольку поступает от френдов. Так пользователи соцсетей неосознанно становятся трансляторами дезинформации, а большое количество перепостов наделяет такое сообщение статусом доверия, не вызывая вопросов о его авторе и источнике.
- Фейковые сообщения могут содержать информацию с сильной эмоциональной составляющей. Манипуляторы используют изображения детей, женщин, стариков, животных, которые в беде и нуждаются в срочной помощи. Фейки содержат призыв перечислить деньги или сделать клик (в этом случае каждый клик принесёт определённую сумму). Пользователь вовлекается в это, будучи уверенным, что совершает добрый поступок.
- Манипуляторы успешно используют такую технологию, как сторителлинг, заполняя интернет-пространство различными историями о несправедливости. Трудно остаться безучастным к ситуациям, когда сильный обижает слабого, тем более когда такие истории содержат призыв не оставаться безразличным, поддержать репостом или флешмобом.

В эпоху постправды» пространство лжи и пространство правды сталкиваются, и происходит своего рода диффузия информации. В этих условиях возможности для массовой и точечной манипуляции общественным сознанием фактически безграничны[6]. Информационный вакуум наряду с ускорением коммуникационных процессов выводит техники обмана аудитории на существенно новый уровень

Так, во время пандемии во всем мире наблюдался стремительный рост количества дезинформации, теорий заговора и утверждений о вирусе и его распространении. Дезинформация и недостоверная информация становятся соучастниками кризиса. Появился неологизм *инфодемия* означающий переизбыток как онлайновой, так и офлайновой информации, которая включает в себя намеренные попытки распространения ложных сведений. В условиях кризисной коммуникации пандемии возник недостаток достоверной информации, информационный вакуум, который быстро заполнился всевозможными конспирологическими теориями и слухами.

В основе новости должны быть проверенные факты, а не субъективные мнения. Факт всегда подкреплён доказательствами. Мнение же может быть подтверждено или не подтверждено фактами, т. е. может быть как объективным, так и субъективным.

Так, недавно все мировые новостные агентства вслед за Associated press подхватили новость о госпитализации министра России, прибывшего на саммит G20 на Бали. Известие распространилась в считанные минуты. Представитель МИД России Захарова опровергла эту информацию, выложив в Twitter видео, на котором С. Лавров заснят в подготовке к предстоящему заседанию [7].

Еще пример фейковой новости – видео с 60-ти тысячной купюрой тенге, появившейся в социальной сети Инстаграм [8]. Нацбанк РК опроверг эту информацию [9].

Таким образом, вопрос о том, что же превалирует – качество материала или скорость его получения – уже не стоит: «информационные вбросы» и фейковые новости становятся данностью.

Медиаполе уже лишилось такого понятия, как «авторитетный источник», мы вынуждены учиться мыслить критически и перепроверять информацию. Рассматривая fake news как один из способов информационно-психологического воздействия, нужно сказать, что отношение отдельной личности к дезинформации непосредственно завязано на следующих психологических механизмах: социальное доверие, уровень тревожности, социальная идентичность и объем социального капитала [6].

Такие приёмы манипулирования создателей нарративов фейковых новостей, как мистификация фактов, маскировка информации за нагромождением ссылок, упрощение языка и несоотнесение его с целевой аудиторией, избыток экспрессивного компонента, изоляция адресата и акцент на одном источнике информации как на истине в последней инстанции, обращение к авторитетам, императивный характер информации, попытка создания эффекта присутствия и, наконец, использование эвфемизмов. Эти и другие психолингвистические маркеры и предопределяют в итоге отношение аудитории к транслируемой информации, способствуют её запоминаемости. Поэтому очень важно развивать Медийную и информационную грамотность.

Медиаграмотность – способность людей критически анализировать, оценивать, создавать сообщения, медиатексты в разных видах медиа, жанрах и формах.

Для филологов это вызывает исследовательский интерес, поскольку рассматриваются современные формы представления медиадискурса.

Интерпретация событий, фактов способна создавать определенный образ социальной и политической реальности, который затем внедряется в общественное сознание участников коммуникативного процесса, при этом медиа, как транслятор сообщений, играют активную роль в этом процессе.

Тот, кто интерпретирует, тот контролирует ситуацию, поскольку информация стала инструментом воздействия, позволяющим оказывать влияние на создание ситуации.

Сегодня стоит уже задуматься каждому, насколько эта информация может быть полезна или вредна. Если будем потреблять некачественную информацию, то у нас будет неверное представление о мире. Нами могут манипулировать, нас могут дезинформировать, использовать в корыстных целях.

Медийная и информационная грамотность считается одной из главных составляющих «грамотности 21 века» и относится к так называемым «мягким навыкам», о важности которых все больше говорится в последнее время.

В связи с этим, перед педагогами возник новый вызов — от уровня медиаграмотности населения зависит и наше будущее.

Простое умение читать и писать в современном мире еще не говорит о том, что человек — грамотный. Нужно уметь разбираться в информации. И потребность эта универсальна. Поэтому логично, чтобы элементы медиа грамотности, критического мышления и инструменты фактчекинга внедрялись в учебные программы разных специальностей.

Новая медиареальность требует новых образовательных ресурсов.

Так, по инициативе Интерньюс Центральная Азия (Internews CA) в 2018 году международным коллективом авторов Г. Асанбаевой,

Б. Ахатовой, А. Еркимбай, Т. Ивановой, С. Кажимуратовой, Д. Шороховым, С. Штурхецким было создано учебное пособие по Медиаграмотности для преподавателей университетов Казахстана [10]. Перед авторами стояла цель создать удобный для использования учебный ресурс в виде готовых модулей по определенным темам.

Учебное пособие включает три раздела, 17 модулей. Учебник имеет интерактивный характер. В нем представлены небольшие блоки теории, проблемные вопросы к дискуссии на уроке, резюме по каждой структурной части темы, примеры из казахстанских медиа, гиперссылки на примеры, видео, кейсы.

Рассмотрим один из модулей, написанных мной.

Модуль разбит на Шаги и начинается с постановки Задач, т.е. того, что освоит студент в результате обучения. Каждый структурный элемент модуля - Шаг рассчитан по минутам, что позволяет преподавателям использовать какой-то определенный материал в соответствии со спецификой своей учебной дисциплины и дидактической целью. Модуль включает Задачи, Теоретический материал, Дискуссию, Практические задания и упражнения, Советы преподавателю, Памятки в помощь студентам, Инструменты фактчекинга, Примеры из казахстанской медиа действительности, практические кейсы и гиперссылки на них, Резюме.

Таким образом, образовательные ресурсы обучения медиаграмотности есть, надо только пользоваться ими.

Фейковые новости все больше и больше вторгаются в жизнь людей, которые часто не могут отличить фальшивую информацию от оригинальной и неосознанно участвуют в её тиражировании. Проблема подлинности информации, приобретая глобальный характер, вызывает появление различных инструментов фактчекинга. Среди них сервисы, предлагаемые браузерами, социальными сетями, поисковыми системами, такие как Chrome Fakedetector, Goole News, World-statistics.org, Findiexif.com, Imageedited.com, Fotoforensics.com, Izitru.com, Storyful.com, Factcheck.org, PolitiFact.com, Storyzy.com, World-statistics.org,

Findiexif.com, Imageedited.com, Fotoforensics.com, Izitru.com. Storyful.com, Factcheck.org, PolitiFact.com, Storyzy.com, factcheck.kz, который доступен на казахском и русском языках.

Помимо этого, каждый пользователь Сети должен критически относиться к поступающей информации, в случае сомнений проверять её источник, авторство, подлинность гиперссылок, изображений и видео, освещение этого события в интернете, официальную информацию.

Понятие фактчекинг связано с качественной журналистикой и критическим мышлением пользователей. С одной стороны, журналистика должна вызывать доверие аудитории, т. е. быть объективной, беспристрастной, точной, независимой. С другой стороны, сама аудитория должна вдумчиво и критически анализировать информацию, доверять только фактам. В основе новостной информации должны быть проверенные факты, а не субъективные мнения. Владение инструментарием фактчекинга позволит каждому пользователю интернета быть уверенным в подлинности медиасообщений, поскольку медиаграмотность предполагает критическое осмысление информации по принципу «доверяй, но проверяй».

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кожемякин Е.А. Массовая коммуникация и медиадискурс: к методологии исследования// Научные ведомости БелГУ. Серия гуманитарные науки. 2010 №12(83). Выпуск 6. – С. 16
2. Клушина Е.И. Медиатизация современно й культуры// Русская речь, 2014. №1, с. 66-73], [ШмелеваТ.В. Медиатизация как феномен современной культуры и объект исследования Вестник Новгородского государственного университета. 2015, №90
3. *Норузова Г.Б. Диссертация на соискание степени PhD Лингвопрагматические особенности медиадискурса. Алматы, 2018.*
4. Лукина М.М., Фомичева И.Д. СМИ в пространстве Интернета: Учебное пособие. – М.: Факультет журналистики МГУ им. М.В. Ломоносова, 2005. – 87 с. С. 71-85 http://www.journ.msu.ru/study/handouts/texts/smi_internet.pdf
5. Кожемякин Е.А. Массовая коммуникация и медиадискурс: к методологии исследования// Научные ведомости БелГУ. Серия гуманитарные науки. 2010 №12(83). Выпуск 6
6. Кашенков Р.Ю. Fake news и деконструкция публичного дискурса// Международные коммуникации. 2019, №4 (13)
7. СМИ сообщили о госпитализации Лаврова на Бали. Захарова в ответ показала видео с министром в саду**.** BBC/ 14 ноября 2022 https://www.bbc.com/russian/news-63622302
8. Видео с купюрой номиналом в 60 тысяч тенге появилось в Сети. Экспресс К 25 сентября 2022
9. Закон.kz 16 ноября 2022 https://www.zakon.kz/6030202-v-natsbanke-video-s-60-tysiachnoi-kupiuroi-nazvali-feikovym.html
10. Учебное пособие по медиаграмотности для преподавателй вузов Казахстана, Internews CA, 2019. - 250 с. https://newreporter.org/uchebnoe-posobie-po-mediagramotnosti/

УДК 378.4

Шевякова Т.В.,
д.ф.н., Dr. habil., профессор,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: David-sec@mail.ru

МЕДИАКУЛЬТУРА В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В статье рассматривается феномен медиакультуры в контексте трансформации современного образования в условиях информационного общества, исследуются её концептуальные характеристики и основные этапы формирования. Отмечается, что медиакультура является одним из важных результатов медиаобразования и образования в целом. Доказано, что высокий уровень медиакультуры является основой для формирования и развития медиаменталитета личности и, как следствие, медийного общественного сознания.

Ключевые слова: информационное общество, массовая коммуникация, масс-медиа, образование, медиаграмотность, медиакультура, медиаменталитет, медиообразование, медийное общественное сознание.

Shevyakova T.V.,
Doctor of Philology, Dr. habil., Professor,
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan,
e-mail: David-sec@mail.ru

MEDIA CULTURE IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATION TRANSFORMATION

Abstract: The article is concerned with the media culture phenomenon in the context of the modern education transformation in the information society; its conceptual characteristics and main stages of formation are studied. It is noted that media culture is one of the important results of media education and education in general. It is proved that a high level of media culture is the basis for the individual media mentality formation and development and, as a result, media public consciousness.

Keywords: information society, mass communication, mass media, education, media literacy, media culture, media mentality, media education, media public consciousness.

Современное общество живет в глобальном информационном пространстве.

Процесс глобальной интеграции повлиял на развитие медиатехнологий и распространение информационной индустрии по всему миру. Благодаря технологическим инновациям меняются границы доставки информации между секторами традиционных систем массовых коммуникаций. Этот процесс приводит к созданию новых систем СМИ. В пространстве расширяющейся сферы массовых коммуникаций пресса, телевидение и радиовещание рассматриваются как «старые», традиционные средства массовой информации. Появившиеся новые каналы доставки информации и сообщений, основанные на цифровизации, определяются как «новые медиа». Глобальное распространение информации и коммуникации создает возможности для свободного общения на разных уровнях: вертикальном, горизонтальном, сетевом, массовом и индивидуальном. Модели смены медиасистем в Казахстане и за рубежом становятся схожими, и важную роль в этом процессе играет тенденция глобализации. Трудно разграничить массовую и личную форму общения. Но потребление новых медиа носит все более индивидуальный и интерактивный характер.

Масс-медиа оказывают непосредственное влияние на психологическое здоровье граждан, на формирование их ценностных ориентиров, на отношение к происходящим событиям, на поведенческие качества.

Особенности передачи и восприятия информации, с одной стороны, влияют на формирование политических, экономических, социальных и иных приоритетов, с другой – они влияют на массовое сознание, способствуют возникновению стереотипов в обществе. Более того, на индивидуальном уровне происходит процесс формирования индивидуальной идентичности на фоне развития массового общества.

В сложившихся условиях особое значение приобретает медиаобразование, которое следует рассматривать как неотъемлемую часть системы современного образования. Отметим, что трансформация современного образования самым непосредственным образом связана с преобразованиями, происходящими в обществе. Образование как один из важнейших социальных институтов наиболее быстро реагирует на всевозможные инновационные изменения в окружающем мире. Недавняя пандемия Covid-19 наглядно продемонстрировала это, когда в очень короткие сроки все образовательные учреждения перешли на on-line формат обучения. И в то же время именно в этот период были выявлены системные проблемы, связанные с внедрением новых информационных технологий, что в очередной раз вызвало активную дискуссию об уровне медиаграмотности и медиакультуры как обучающихся, так и педагогов и общества в целом.

Процессы глобализации, компьютеризации, диджитализации, информатизации, изменение геополитической ситуации, разного рода кризисы, информационные войны и информационная перегрузка вынуждают общество искать ответы на возникающие вызовы и угрозы. И роль медиаобразования в этом контексте трудно переоценить.

«Новым мощным дополнительным аспектом образования может стать инструктаж школьников о том, как учиться, как разучиться и как переучиться» - писал Э. Тоффлер еще в 1970 году прошлого столетия, - Психолог Херберт Герджой из Организации по исследованию человеческих ресурсов дал этому простую формулировку: «Новое образование должно научить индивида, как классифицировать и переклассифицировать информацию, как оценивать её достоверность, как при необходимости изменять категории, как переходить от конкретного к абстрактному и наоборот, как взглянуть на проблемы под новым углом зрения, как заниматься самообразованием. Неграмотным в будущем будет не тот человек, который не умеет читать, а тот, кто не научился учиться» [1, с. 230].

Сегодня во многих странах, в том числе в Казахстане, в образовательные программы разных уровней (от начальной школы до послевузовского образования) вводятся курсы по медиаграмотности и медиаобразованию. И эта работа должна стать систематической. При этом важно понимать, что конечной целью медиаобразования является формирование медиакультуры населения.

Герберт Маршалл Маклюэн когда-то отметил: «...Чтобы быть по-настоящему грамотным, надо быть грамотным в мире медиа...» [2, с. 244].

Вопросы медиаграмотности, медиаобразования и формирования медиакультуры неоднократно оказывались в центре внимания на различных форумах ЮНЕСКО. Так, Грюнвальдская декларация ЮНЕСКО (1982 г.) обращает особое внимание на то, что СМИ играют значительную роль в современных обществах, поэтому разносторонние и систематические формы образования в сфере СМИ являются составной частью образования современного гражданина. Более того, медиаобразование в настоящее время становится одним из основных условий формирования и развития демократического мирового сообщества. Именно высокий уровень медиакультуры позволяет гражданам адекватно воспринимать получаемую информацию,

объективно анализировать ее, интерпретировать и на основе этого принимать соответствующие решения, определяющие их мировоззрение и социальную деятельность.

«Медиаобразование являет собой часть основного права любого гражданина в любой стране мира на свободу самовыражения и доступ к информации. Это необходимое условие в построении и защите демократии, - отмечается в Рекомендациях Севильской конференции ЮНЕСКО "Медиаобразование молодежи" (2002 г.). - Признав диспропорциональность развития медиаобразования в разных странах, участники Севильского семинара, точно следуя основным определениям, выработанным на конференции в Вене в 1999 году, предложили внедрить медиаобразование, если это возможно, в национальный учебный план, а также в высшее, неформальное и пожизненное образование» [3].

Медиаобразоваие – это сложная категория, имеющая комплексную структуру и интегративное содержание, включает в себя целый ряд различных видов медиаобразовательной деятельности.

Наиболее полно и четко основные направления медиаобразования, на наш взгляд, представлены в трудах российского исследователя Немирич А.А. [4, сс. 78-79]. Так, в качестве основных направлений медиаобразования она называет следующие:

1) медиаобразование будущих профессионалов – журналистов, специалистов по связям с общественносьтю и рекламной деятельности, IT-специалистов, кинематографистов, редакторов, продюсеров и прочих (то есть всех, чья профессиональная деятельность непосредственно связана с функционированием и развитием массовой коммуникации);

2) образование будущих педагогов, в университетах, педагогических институтах, повышение квалификации преподавателей вузов и школ в рамках курсов по медиакультуре;

3) медиаобразование как часть общего образования школьников и студентов, обучающихся в обычных школах, средних специальных учебных заведениях; такое медиаобразование может осуществляться как интегрированно (в рамках традиционных дисциплин), так и целенаправленно (в рамках факультативов и кружков);

4) медиаобразование в учреждениях дополнительного образования и досуговых центрах,

5) дистанционное медиаобразование школьников, студентов и взрослых, с помощью средств массовой информации, сети интернет, в том числе самых разнообразных образовательных платформ и интеренет-ресурсов;

6) самостоятельное и непрерывное медиаобразование, которое осуществляется на протяжении всей жизни человека..

Такое понимание медиаобразовательной деятельности позволяет говорить о непрерывности медиаобразования в целом, о разнообразии его целей и задач в соответствии с тем или иным этапом жизни человека.

Мы считаем, что каждый этап медиаобразования (как и образования в целом) предполагает достижение определенных конкретных результатов. И медиакультура формируется в процессе обучения в высших учебных заведениях в бакалавриате и в послевузовском образовании, а также в профессиональной деятельности. В предыдущие же периоды закладываются основы медиаграмотности (дошкольное и младшее школьное образование), медиаобразованности (средняя школа и дополнительное образование) и медиакомпетентности (старшая школа и среднее специальное профессиональное образование).

Отметим, что в современной научной литературе до сих пор нет единого общепризнанного определения медиакультуры.

Так, Кириллова Н. Б. предлагает следующую дефиницию: «Медиакультура – это совокупность информационно-коммуникационных средств, выработанных человечеством в процессе культурно-исторического развития, способствующих формированию общественного сознания и социализации личности. Медиакультура включает в себя культуру производства и передачи информации, а также культуру ее восприятия; медиакультура может выступать и показателем уровня развития личности, способной “читать”, анализировать и оценивать медиатекст, заниматься медиатворчеством, усваивать новые знания посредством медиа и т. д.» [5, с. 18].

Немирич А.А. рассматривает медиакультуру как совокупность материальных и интеллектуальных ценностей в области медиа, а также исторически определенную систему их воспроизводства и функционирования в социуме [4, с. 82].

Семенова Е. В., Семенов В. И., Семенова Н. И. представляют сущность медиакультуры через ее роль и функции в социуме: «Медиакультура составляет суть современной информационной эпохи, но она же выступает гарантом сохранения человеческого в человеке в ситуации «вопрошания» техники, по Хайдейгеру. Таким же гарантом служит собственно культура, созданная человеком и человечеством. Именно медиакультура высвечивает и обнажает риски информационной эпохи, и как раз медиакультура задает вектор развития современного человека» [6].

Один из классиков по медиа и культурным исследованиям Дуглас Келлнер [7, сс. 2-3] утверждает, что медиакультура в настоящее время является доминирующей формой культуры, которая социализирует нас, обеспечивает и играет важную роль в экономике, политике, социальной и культурной жизни. Ученый особо подчеркивает роль инновационных технологий в процессе формирования современной медиакультуры

принципиально нового качества. Он пишет: «Медиакультура становится все более высокотехнологичной культурой, применяющей наиболее продвинутые технологии и новые формы медиа. Это значимый сектор экономики, один из наиболее прибыльных и имеющих глобальную перспективу секторов. Медиакультура - это такая форма технокультуры, когда культура и технологии сливаются в новые формы и конфигурации, продуцируя новый тип общества, в котором медиа и технологии становятся организующими принципами» (перевод с англ. языка - автора) [7, с. 5].

Данное обстоятельство, безусловно, требует от современного образования и медиаобразования принципиально новых подходов и решений, учитывающих процессы глобализации и цифровизации медийной и образовательной среды. Это позволит интегрировать последние технические и технологические достижения с информационными, коммуникативными и культурными реалиями общества.

Мы полагаем, что медиакультура – это феномен, включающий в себя каждую из характеристик, перечисленных выше, и вместе с тем одновременно все в совокупности.

Более того, именно медиакультура является обязательным условием, основой для формирования и развития медиаменталитета, который, на наш взгляд, следует рассматривать как существенный элемент общественного сознания. Высокий уровень медиакультуры определяет духовные и общественные достижения, помогает систематизировать эффективное усвоение знаний, распределить потоки информации в конкретные тематические русла, определить для развивающейся личности реальные жизненные ценности и ориентиры.

Т. М. Смоликова совершенно справедливо указывает, что «развитие современного образования в условиях медиакультуры способствует свободному становлению мировоззренческой ориентации, формированию информационной культуры личности, подготовке ее к реалиям информационного общества, к избирательному восприятию различной информации» [8]. В сущности, речь идет о медиаменталитете личности.

Добавим, что человек – это всегда член общества, его разнообразных социальных групп, поэтому образ мыслей, совокупность умственных навыков и духовных установок, присущих отдельной личности непосредственного влияет на умонастроения отдельной общественной группы и социума в целом. Так что есть все основания утверждать, что сегодня в условиях нового информационного и цифрового пространства общественное сознание по преимуществу является медийным и определяется уровнем медиакультуры и медиаменталитета граждан, которые, в свою очередь, являются наиболее значимыми результатами медиаобразования и образования в целом.

Не исключение в этом отношении и профессиональное образование, основная задача которого в контексте информационной эпохи - не только подготовка высококвалифицированных специалистов в той или иной сфере деятельности, но и формирование качеств и компетенций специалиста, способного самореализоваться в современной медиакультуре, умеющего использовать возможности современной медиакультуры для взаимодействия с окружающим миром в профессиональных целях.

В условиях информационного общества, когда информационная перегрузка стала обычным явлением, специалисту (профессионалу) необходимо научиться справляться со всё возрастающими потоками самой разнообразной информации и свободно ориентироваться в ней. И в этом контексте медиакультура становится инструментом, помогающим эффективно воспринимать, анализировать, классифицировать и генерировать информацию, а образование в целом приобретает всё более отчетливо выраженный медийный характер.

ЛИТЕРАТУРА

1. Toffler, Alvin. A Future Shock, 1970. Тоффлер, Элвин. Шок будущего. Перевод на русский язык: А. Мирер, И. Москвина-Тарханова, В. Кулагина-Ярцева, Л. Бурмистрова, К. Бурмистров, Е. Комарова, А. Микиша, Е. Руднева, Н. Хмелик. — М., 2001. // Электронная публи-ка-ция: Центр гума-нитар-ных техно-логий. — 26.01.2011. URL: https://gtmarket.ru/library/basis/4797/4816 - (дата обращения: 28.10.2022).
2. Маклюэн Г.М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. В. Николаева; Закл. ст. М. Вавилова. - М.; Жуковский: Кучково поле, 2003.
3. Рекомендации Севильской конференции "Медиаобразование молодежи" (ЮНЕСКО, 2002) - http://www.unesco.ru/rus/pages/bythemes/stasya26012005152727.php - (дата обращения: 01.11.2022).
4. Немирич А.А. Тренд медиаобразования: от медиаграмотности к медиа менталитету // Дистанционное и виртуальное обучение. 2012. № 2 – сс. 77-85.
5. Кириллова Н. Б. Медиакультура: теория, история, практика. - М.: Академ. проект, 2008.
6. Семенова Е. В., Семенов В. И., Семенова Н. И. Медиакультура профессионала: сущность, вызовы, возможности. - https://science-education.ru/ru/article/view?id=10007 - (дата обращения: 28.10.2022).
7. Douglas Kellner. Media Culture. – 2-nd Edition. - London - New York: Routledge, 2020.
8. Т. М. Смоликова (Минск, Белорусский государственный университет культуры и искусств). Медиакультура и образование: особенности взаимодействия и развития. - https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/24442/1/422-429.pdf - (дата обращения: 01.11.2022).

УДК 81’25

Амирова Ж.Г.,
К.ф.н., доцент
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: amirova2006@mail.ru

ДОМЕСТИКАЦИЯ И ФОРЕНИЗАЦИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОГО СОДЕРЖАНИЯ ПАРЕМИЙ В ПЕРЕВОДЕ

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы, связанные с переводом паремий, а именно – с выбором стратегии доместикации или форенизации их этнокультурного содержания. Этнокультурное и универсальное в содержании паремий пословиц и паремий-поговорок выявляется на материале русского, английского, испанского и эстонского языков.

Ключевые слова: паремия, доместикация, форенизация, идиоэтническое содержание, универсальное содержание.

Amirova Zh. G.,
Candidate of Philology, docent
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: amirova2006@mail.ru

DOMESTICATION AND FOREIGNIZATION OF ETHNO-CULTURAL CONTENTS OF THE PAROEMIAS IN TRANSLATION

Abstract: This article considers the problems of translating of the paroemias, which are connected with selection of two translation strategies – foreignization and domestication of ethno-cultural content. Ethno-cultural and universal in content of the paroemias are discovering on the material of Russian, English, Spanish and Estonian.

Keywords: paroemia, domestication, foreignization, ethno-cultural content, universal content.

Паремии-пословицы играют особую роль в коммуникативном процессе как единицы, представляющие, по выражению испанского исследователя Грегорио Доваля, «квинтэссенцию культурной самобытности народа» [2], или по характеристике О.А. Корнилова совокупность национально специфических информем житейского опыта народа, метафорически оформленные образцы национальной мирооценки [1]. В этом фонде тесно переплетаются национальный и общечеловеческий опыт, этнокультурное и универсальное, поэтому паремии-пословицы по своему содержанию могут быть национальными и интернациональными. Паремии образуют в любом языке мира устойчивый фонд речевых единиц, созданный на основе коллективного познавательного опыта народа, фонд, в котором наиболее ярко проявляется связь языка с реальной действительностью, с обществом, его историей и культурой. Дидактическая, воспитательная ценность пословиц неоспорима, поскольку, усваивая ту или иную пословицу или поговорку, человек вместе с тем усваивает и общепринятую позицию по поводу того или иного факта или явления действительности, нормы поведения и взаимодействия с другими членами данного лингвосоциума, приобретает определенное знание об окружающем мире. Употребление паремических единиц в повседневной и эмоционально окрашенной публичной речи, в художественных и публицистических текстах, с одной стороны, создают определенные затруднения в билингвальной коммуникации (межъязыковой и одновременно межкультурной), а с другой – служат источником познания мира, лежащего за пределами функционирования родного языка, средством культурного обмена и обогащения языковой картины мира личности. Именно поэтому проблема перевода паремий является одной из актуальных проблем современной теории и практики перевода, тесно связанной с вопросами о «переводимости» и «непереводимости», необходимости доместикации или форенизации переводимого материала.

Понятия *доместикации* (максимальной приближенности переводимого материала к лингвокультуре языка перевода) и *форенизации* (максимального сохранения лингвокультурных особенностей оригинала в переводе) как стратегий перевода были введены в практику и теорию перевода в последнее десятилетие XX в. американским исследователем проблем перевода Лоуренсом Венути [3]. Последовавшая за этим дискуссия о допустимости и этичности этих приемов в практике перевода показала отсутствие единства мнений по этому вопросу. Думается, что важная сторона данной проблемы заключается в том, что переводчик должен быть готов применить ту или иную стратегию в соответствии с реальными условиями и задачами перевода.

Паремии в организации своей структуры стремятся к краткости, избегают сложных конструкций и вырабатывают такую звуковую форму, которая легко усваивается и запоминается человеком, поскольку важнейшая сфера употребления паремий – устная речь. Однако употребление паремий не ограничивается сферой бытового общения, разговорным функциональным стилем. Пословицы, способные сделать речь человека эмоциональной, яркой и выразительной, активно используются в художественных и

публицистических текстах, в публичных выступлениях как эффективное средство воздействия на слушателей (или читателей).

Паремии, как правило, обладают ***устойчивой структурой*** и лексическим наполнением, которые не изменяются на протяжении длительного времени – от нескольких десятков лет до нескольких столетий, до тех пор, пока носители данного национального языка сохраняют в коллективной памяти как целостное содержание данной пословицы или поговорки, ее соотнесенность с определенной типовой ситуацией, так и значение составляющих ее элементов. В редких случаях с течением времени пословица может утратить какую-либо часть своей структуры, которая в наступившую эпоху развития данной национальной культуры и языка по каким-то причинам становится неактуальной или вытесняется из употребления другим вариантом этой паремии. Так, например, английское выражение ***Time wait for nobody*** (время не ждет) благодаря литературному герою известного американского писателя Джека Лондона вытеснило исходное английское ***time and tide wait for no man*** (время и прилив не ждут человека). Употребляемое в современном русском и русскоязычном коммуникативном пространстве выражение *язык мой – враг мой* для большинства современных носителей русской лингвокультуры утратило часть своей структуры – *Язык мой – враг мой,* ***прежде ума глаголет*** и более ранний вариант – *Язык мой – враг мой,* ***прежде ума рыщет, беды ищет***. Причиной этих изменений являются устаревшие лексемы *глаголить, рыскать*.

Универсальность паремий-пословиц основывается на существовании некого комплекса непреходящих общечеловеческих ценностей, присутствующего в коллективной памяти различных этносов. Так, например, в любом этнокультурном сообществе можно встретить паремии-пословицы, отражающие отношение к жизни и смерти, любви и дружбе, богатству и бедности, храбрости и трусости, верности и предательству, молодости и старости, мудрости и глупости, знанию и необразованности, трудолюбию и лени и т.д. Этнокультурная сторона чаще всего проявляется в их лексическом наполнении. Поэтому сложность перевода паремических единиц обусловлена, в первую очередь, тем, что их денотатное содержание обладает яркими этнокультурными особенностями.

Например, универсальная идея ценности, весомости и силы написанного слова (т. е. письменного высказывания) в разных лингвокультурах передается по-своему – сравните:

русское: «**Что написано пером – не вырубить топором»;**

эстонское: «**Mis kirjutatud on, seda ei laku koergi maha» (букв.: «***Что написано, того и собаке не слизнуть»***);**

английское: «**The written word remains**» (написанное слово остается, сохраняется):

испанское: **Las palabras vuelan, los escritos quedan** (слова улетают, написанное остается).

Иначе говоря, в различных лингвокультурах одно и то же содержание может представляться через разные системы соотнесенных образов. При этом общая семантическая структура высказывания (например, сравнение или противопоставление), как правило совпадает. Например, русская пословица «***Лучше синица в руках, чем журавль в небе»*** имеет универсальный смысл *лучше иметь хоть что-то в данный момент, чем лишь надеяться на недоступное, лучшее*, который в английском языке передается паремией-аналогом *A feather in the hand is better than a bird in the air*, а в испанском – *Más vale un pájaro en mano que ciento volando*. Противопоставление *меньшего* (незначительного) и *большего* (лучшего) дается в русском через соотношение образов *синица – журавль*, в английском *feather – bird* (перо – птица), в испанском *un pájaro – ciento* (одна птица – сотня). При всем сходстве общего содержания в приведенных паремиях имеются и некоторые в компонентах присутствующего тайного, скрытого смысла. В сознании русской языковой личности противопоставляются не только *большее* (более значительное) и *меньшее* (незначительное), но и понятия «знакомое, постоянное» и «временное». Синица – птица, которая круглый год обитает в России (постоянный компонент окружающего мира), а журавль – птица перелетная, появляющаяся только весной и улетающая зимовать в теплые края осенью (непостоянный, временный компонент). Таким образом, в сравнение «меньшего» и «большего» добавляется значение противопоставления *знакомого* («своего», постоянного) и *привлекательного, но непостоянного*. Примечательно, что в казахской лингвокультуре, развивающейся в близких природных условиях, имеется аналогичная по содержанию пословица «Қолда жоқ бұлбұлдан қолда бар торағай артық», в которой также противопоставляются перелетная птица *соловей* (бұлбұл) и «своя», постоянно живущая рядом слюдьми, *воробей* (торағай). При переводе этой русской пословицы на английский или испанский возможны варианты, выбор которых определяется задачами и условиями перевода. В условиях устного перевода (например, публичного выступления), при котором требуется сиюминутный результат, наиболее полно передающий общий смысл, переводчики скорее всего воспользуются уже известными аналогами (*A feather in the hand is better than a bird in the air* / *Más vale pájaro en mano que ciento volando*). Но если переводчик работает с художественным текстом и ему необходимо сохранить в переводе национальный колорит оригинала, перед ним неизбежно встает вопрос о необходимой доместикации или форенизации варианта перевода, а точнее – о возможной степени приближения к этнокультурному содержанию оригинала. Так, для передачи этнокультурного содержания русской пословицы ***Лучше синица в руках, чем журавль в небе*** в английском аналоге можно произвести замену *feather* (перо) на *tomtit* или *titmouse* (синица), а *bird* на *crane* (журавль) и получить в результате вариант *A tomtit in the hand is better than a crane in the air*. В испанском соответственно потребуется замена а в испанском *pájaro* на *paro* и *ciento* на *grulla* (*Más vale paro en mano que*

grulla volanda). В целом оба варианта будут понятны английскому или испанскому читателю, несмотря на нехарактерное лексическое наполнение, продиктованное стремлением максимально приблизить перевод к инокультурному понятийному и ассоциативному видению, поскольку сравниваемые объекты (синица – *tomtit* – *paro* и журавль – *crane* – *grulla*) и их различия достаточно им знакомы. Но такое максимальное приближение (максимальная форенизация) не всегда оправдано и возможно. Так, например, испанскую поговорку *ni para silla ni para albarda* нельзя перевести на русский как *ни для верхового седла ни для вьючного,* поскольку несмотря на существование межъязыковых соответствий (*silla* – седло для верховой езды, *albarda* – вьючное седло) ассоциативное восприятие, стилистическая окраска и эмоциональное воздействие не будут адекватными. По смыслу это выражение соответствует достаточно нейтральному русскому *ни то, ни сё*. Для достижения равноценной эмоционально-экспрессивной окраски текста в этом случае возможны варианты от максимальной доместикации (типично русское *ни богу свечка, ни черту кочерга*) до приблизительной форенизации с сохранением синтаксической структуры и одного из называемых объектов (*ни седлу, ни седалищу*), при этом сохраняется не только ироническая окраска оригинала, но и стилистические свойства народно-разговорной речи.

Другая, не менее важная, семантическая характеристика паремий – *иносказательность*, аллегоричность, т.е. наличие тайного, скрытого смысла, способность выражения достаточно широкого семантически емкого содержания при помощи наглядных, выразительных образов. С иносказательностью связана и ***многозначность*** пословиц и поговорок. Сущность многозначности паремий состоит в том, что обозначение одной ситуации переносится на другую, и тогда одно высказывание обслуживает одновременно несколько реальных ситуаций. Так, например, русская пословица ***Гусь свинье не товарищ*** может обозначать *несовместимость* людей 1) по характеру, 2) по внешним данным, 3) по общественному положению, 4) по роду занятий и, соответственно, употребляться в разных контекстах, отражающих разные ситуации реальной действительности. Аналогичные значения можно выделить и у английской паремии *Geese with geese and women with women* (букв.: гуси с гусями, женщины с женщинами) или испанской *El diabolo no es compañero para el abad* (букв.: дьявол не товарищ аббату).

Многозначность пословиц и поговорок порождает их вариативность, когда одно и тоже содержание может быть выражено несколькими различными высказываниями, например: рус. *Гусь свинье не товарищ, пьяный трезвому не родня*; исп.: *Donde hay patrón, no manda marinero, Los pollos no enseñan a los recoveros* (*там, где есть капитан, не командует матрос – цыплята не учат скупщика яиц*); англ.: *Better lose the saddle than the horse – Better one-eyed than stone-blind* (*лучше потерять седло, чем лошадь – лучше одноглазый, чем совершенно слепой*). Вариативность паремий создает синонимические ряды паремий. Наличие таких синонимических рядов в любом языке предоставляет переводчику возможность выбора наиболее подходящего варианта для передачи этнокультурного содержания паремии.

Как отмечалось выше, отличительными характеристиками паремических единиц являются устойчивость форм компонентов и связей между ними, воспроизводимость, целостность, образное отражение действительности (метафоричность), экспрессивно-эмоциональная окраска. Эти характеристики обусловили ряд проблем, связанных с переводом паремий, основными из которых следует признать: 1) буквальную непереводимость, 2) необходимость передачи национального колорита, 3) невыводимость значения целого из семантики составляющих паремическую единицу компонентов. Особым осложняющим фактором служит сам реципиент перевода (адресат), который, как правило, не обладает необходимыми фоновыми знаниями истории и культуры другого народа.

Исходя из положений теории эквивалентности, которые базируются на поиске межъязыковых (и одновременно межкультурных) эквивалентов, сохраняющих относительное равенство смысловой, стилистической и коммуникативной информации текста перевода и текста оригинала. Эти эквиваленты, как известно, подразделяются на два основных типа: *полные* и *частичные*.

Полные эквиваленты совпадают по смыслу, по лексическому и структурному составу компонентов, стилистической принадлежности и эмоциональной окраске с паремиями исходного языка. Такое совпадение наблюдается, например, между русским выражением *подливать масло в огонь*, *английским to pour oil on the flames* и испанским *echar aceite en el fuego*. Полными эквивалентами являются и следующие примеры:

рус.: *аппетит приходит во время еды* – англ. *appetite comes with eating* – исп. *apetito viene con la comida*;

рус.: быть на седьмом небе – англ. *to be in the seventh heaven* – исп. *estar en el séptimo cielo.*

Полные эквиваленты сохраняют не только общее коммуникативное значение и прагматическое содержание, но и способ описания ситуации, структуру высказывания и семантику слов и максимально приближены к оригиналу.

Частичные эквиваленты имеют различия в структурно-грамматическом и структурно-лексическом плане. В зависимости от характера таких различий они образуют две группы:

1) Лексически неполные эквиваленты, т.е. эквиваленты, совпадающие по значению, стилистической направленности и близкие по образности, но различающиеся по лексическому составу. Например:

рус. толочь воду в ступе – англ. *to beat the air* – исп. *azotar el aire* (в рус. *вода* – в англ. и исп. *air, el aire* – воздух; компонент, представленный в рус. *ступа* отсутствует в англ. и исп.; отметим, что английская и испанская паремии здесь являются полными эквивалентами между собой);

рус. мужчина – голова, а женщина – шея – *англ. a man is the head, but woman turns it* (букв.: мужчина – голова, но женщина поворачивает ее) – исп. *el hombre propone, y la mujer dispone* (букв.: мужчина предлагает, а женщина распоряжается); первые компоненты во всех конструкциях совпадают (мужчина – . *a man – el hombre*), но компонент, представленный в русском как шея в английском – то, что поворачивает голову (*turns it*), в испанском совершенно иначе представлены роли мужчины и женщины: мужчина предлагает, а женщина распоряжается.

2) Структурно-грамматически неполные эквиваленты, т.е. эквиваленты, совпадающие по значению, стилистической направленности, образности, но различающиеся в структурно-грамматическом оформлении (например, грамматической формой компонентов, порядком слов и т.п.).

Например:

рус.: *дареному коню в зубы не смотрят*; англ.: *don't look a gift horse in the mouth* – исп.: *a caballo regalado no hay que mirarle el diente* (в рус. зубы (множ. ч.) в исп. *el diente* (ед. ч.) в англ. *mouth* – рот);

рус.: *ложка дегтя портит бочку меда* – исп.: *un poco de hiel echa a perder mucha miel* (в рус. *ложка дегтя* – в исп. *un poco de hiel* – немного желчи).

Кроме отмеченных типов, выделяют также такой вид интерпретации паремий, как поиск **аналогов** – адекватных по семантике, но различающих (частично или полностью) по образной основе. Например:

рус.: *Пуганая ворона куста боится* – англ.: *A scaled cat fears cold*– исп.: *El gato escaldado del agua fria huye* (рус. *Пуганая ворона* – англ. *A scaled cat* – исп. *El gato escaldado* – ошпаренный кот; в рус. *куста боится* – в англ. и исп. *cold = agua fria* – боится *холодной воды*);

рус.: *Обжегшись на молоке, на воду дуешь* – англ.: *A burned child dreads the fire* (обожженный ребенок боится огня) – исп.: *De los escarmentados nacen los avisados* (из наученных горьким опытом рождаются осторожные, осмотрительные).

Возможен **антонимический способ** передачи паремий (исходная отрицательная конструкция передается в ЯП утвердительной формой или наоборот). Например, сравните:

рус.: *не спеши языком, торопись делом* – англ.: *doing is better than saying* – исп.: *más vale un echo que cien palabras*.

Здесь исп. *más vale un echo que cien palabras* (досл.: лучше одно дело, чем сто слов) на русский язык может быть передано конструкцией с отрицанием *Не спеши языком, торопись делом.*

Наконец, отметим и такой способ передачи паремической единицы, как калькирование, при котором сохраняется образная основа исходной единицы, копируются ее лексико-семантическая и лексико-синтаксическая модели. Практически этот способ перевода также следует отнести к случаям полных эквивалентов (пятому типу эквивалентности по В.Н. Комиссарову). Например, сравните:

англ. *the darknest hour is that before the dawn* – рус. самое темное время суток перед рассветом;

англ. *the hand that rocks the cradle rules the world* – рука, раскачивающая люльку, правит миром.

Такой способ позволяет наиболее полно передать национальный колорит паремического высказывания. Сравните: испанское *estar entre la pared y la espada* можно перевести, используя прием калькирования, как *оказаться между стеной и шпагой*, а используя прием подбора аналога, как *оказаться между молотом и наковальней*. В первом случае будет сохранено не только смысловое значение, но и национальный историко-культурный фон, во втором – только общая семантика, но точно соблюдено прагматическое содержание. Выбор приема – калькирование или аналог – в каждом конкретном случае зависит от характера переводимого текста и определенных задач переводчика относительно степени сохранения национального колорита переводимого текста в целом. Таким образом, калькирование позволяет достигать наибольшей степени форенизации, а подбор аналогов – наибольшей степени доместикации при переводе.

Как показывают наблюдения, большая часть паремических единиц в разных языках имеет семантическое сходство, поскольку отражает типовые ситуации, имеющие место в жизни и культуре разных народов. Возможны и совпадения не только содержания, но и способа его выражения (внешней формы). Наиболее редкий тип – полные эквиваленты, совпадающие по значению и форме языкового выражения. Чаще всего в реальной переводческой практике употребляются частичные эквиваленты паремий, аналоги и калькирование. Выбор варианта перевода паремии зависит от специфики переводимого текста – его структурно-семантической и функционально-стилистической организации, а также прагматической направленности. Переводчик в каждом конкретном случае выполняет определенный социальный заказ и нередко ограничен в выборе варианта необходимостью оставаться в рамках определенного типа перевода (полного или неполного, адаптированного или неадаптированного, реферативного и т.п.) и, соответственно, будет искать вариант, наиболее соответствующий стоящим перед ним задачам.

ЛИТЕРАТУРА

1. Корнилов, О.А. (1990). *Языковые картины мира как производные национальных менталитетов*. М., 1990. – С. 37.

2. Doval, Gr. *Refranero tematico Español*. Madrid, 2013. – P. II.
3. Munday J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. London: Routledge, 2013. – P. 77-80/

УДК 378:004

Джусубалиева Д.М.,
д.п.н., профессор
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Қазақстан
E-mail –dinaddm@mail.ru

НОВЫЕ ТРЕНДЫ В ОБРАЗОВАНИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация: В статье рассматриваются последние новые направления в использовании цифровых технологий в образовании, формирование цифровой компетентности будущих учителей в условиях современного информационного общества, как необходимое условие подготовки современных кадров.

Ключевые слова: глобализация, цифровая компетентность, цифровые технологии, электронное обучение, открытое образование, массовые открытые онлайн курсы.

Dzhusubaliyeva D.M.,
doctor of pedagogical sciences,
professor at Kazakh Ablai khan UIR&WL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: dinaddm@mail.ru

NEW TRENDS IN EDUCATION IN A DIGITAL SOCIETY

Annotation: The article discusses the latest new directions in using digital technologies in education, building future teachers' digital competence to adopt to modern society as a necessary condition

Key words: globalization, digital competence, digital technology, e-learning, open education, massive open online courses

В современном мире, когда цифровые технологии и интернет стали повседневным условием жизни любого человека, образование получила новый виток в своем развитии. Проблемы образования стали рассматривать с учетом цифрового общества. Так, выступая на международном семинаре «Актуальные исследования и разработки в области образования » доктор Кейс Терлоу (Saxion University of Applied Sciences, Голландия) поделился своими мыслями относительно современного образования и выступил с докладом «Тренды, меняющие пространство образовательных технологий: вызов высшему образованию». Он считает, что с развитием информационных и цифровых технологий общество перешло на новый этап обучения.[1] Говоря о новом обучении, о новом образовании, подразумеваем не только современные технологии обучения, но и те изменения, которые стоят за их появлением.

С получением независимости и с вхождением Казахстана в мировое образовательное пространство началась интенсивная модернизация казахстанского образования в соответствии с глобальными вызовами современного общества. В обществе начался процесс формирования постиндустриальной, а затем и новой экономики – экономики знаний, инноваций, глобальных информационных систем, экономики интеллектуального труда, науки, новейших технологий. Основу данной новой экономики составляет интеллектуальный потенциал, являющийся главной доминантой социально-экономического развития современного общества.

В своем выступлении на августовском совещании Президент Токаев К.К. подчеркнул, что во всем мире ведущей идеей в воспитании детей становится развитие их креативного потенциала, обучение их цифровым технологиям и точным наукам. Главным вопросом является качество подготовки современных кадров и востребованность выпускников на рынке труда. Сегодня на рынке труда к выпускникам вузов предъявляются требования помимо профессиональных качеств, наличие цифровой грамотности. Он подчеркнул, что система отечественного образования не должны стоять на месте, она должна находиться в постоянном поиске и развитии. На учителей и педагогов возлагается надежда воспитать поколение открытое всему новому и прогрессивному [2].

Вопросу подготовки кадров соответствующих требованиям современно общества уделил внимание и министр науки и высшего образования Саясат Нурбек. В своем интервью в октябре 2022 года он сказал, что во всем мире сейчас идут очень быстрые и радикальные перемены на рынке труда. Чем быстрее развивается цифровизация, тем сильнее деформируется рынок труда. Некоторые профессии стремительно устаревают, вместо них появляются новые, которые требуют других навыков и компетенций. [3]

Сегодня рынок труда становится все более конкурентным, что приводит к новым требованиям не только к молодому специалисту, но и к системе его подготовки. Не случайно в последнее время все чаще исследователи говорят о необходимости модернизации образования. Модернизация образования, безусловно, должна соответствовать требованиям современного социума. Изменение основ образования сопровождается

глобальным процессом переориентации результата образования. Сегодня помимо традиционного обучения, все чаще используется различные виды обучения с использованием цифровых технологий. К ним относятся дистанционное обучение, электронное обучение, массовые открытые онлайн курсы и многие другие виды обучения с использованием интернета и цифровых технологий. Безусловно, что владение цифровыми технологиями в своей профессиональной деятельности это уже не дань моде, а объективная необходимость, требование рынка труда и информационного общества.

Организуя современный образовательный процесс, необходимо учитывать те изменения, которые произошли и происходят в личностных характеристиках обучаемых.

Мы привыкли слышать утверждение о том, что «молодежь сейчас совсем другая» - это можно услышать практически от каждого педагога. Так почему эта молодежь другая? Что и как влияет на них? Извечный вопрос «Что делать?».

Сейчас в Казахстане живут и работают представители разных поколений:

- Поколение GI (1900–1923 г. р.);
- Молчаливое поколение (1923–1943 г. р.);
- Поколение Беби-Бумеров (1943–1963 г. р.);
- Поколение X (1963–1984 г. р.);
- Поколение Миллениум или Y (1984–2000 г. р.);
- Поколение Z (с 2000 г. р.), которое обучается и будет обучаться в ближайшие 10–20 лет.

Поэтому педагогам необходимо учитывать особенности поколения «Z».

Так что из себя представляет, молодое поколение – поколение «Z»?

Об этом поколении современных детей говорят, что они родились с компьютерной мышью в руке. Поколение Z (Generation Z, Generation M, Net Generation, Internet Generation) – это своеобразное *переходное поколение* из XX века в век XXI, на которое ещё оказывает влияние поколение Миллениум (Y), но в то же время у него формируются собственные черты. [4, с.10]

Развитие цифровых технологий сделало их поколением, выросшим в цифровой среде – почти всю информацию они получают из Сети. Неограниченный доступ к информации придает им уверенность в своих взглядах, хотя правильность некоторых из них вызывает сомнение. Они могут сутками сидеть в сети: играть в онлайновые игры, общаться друг с другом в Сети, рассказывать о своей жизни в блогах, смотреть передачи и фильмы. Они больше предпочитают общаться в виртуальной среде, чем при личной встрече. Ценят честность и откровенность, порой их откровенность, высказываемая в Сети, шокирует людей старшего возраста. Поэтому подготовка педагогов к будущей работе в школе должна учитывать все сказанные выше факторы. Современный учитель на своих занятиях должен уметь использовать современные цифровые технологии для лучшего разъяснения изучаемого материала, в противном случае его занятие для учеников может стать не интересным и соответственно, не достичь желаемой цели. Все это должно учитываться при подготовке будущих учителей в процессе обучения в вузе. В связи с этим, чтобы соответствовать цифровому миру, цифровой экономике и потребностям рыночной экономики, к современным студентам, предъявляются новые требования – быть гибким, новатором, цифровым компетентным специалистом. Выделяя педагогический аспект этой проблемы, мы можем говорить об условиях эффективного взаимодействия преподавателя и студентов, находящихся в информационно-образовательном пространстве университета. Одним из таких условий для преподавателя становится знание о характерных чертах молодого поколения и учет их при построении процесса обучения.

К сожалению, не только в школах, но и в системе образования в целом, можно отметить еще низкий уровень знаний преподавателей относительно использования цифровых технологий как инструмента обучения.

Цифровые технологии дают возможность освоить учебные задания не только в стенах учебного заведения, но и на дому самостоятельно.

Цифровые технологии, как отмечают многие ученые, это уже не только инструмент, но и новая среда существования человека. Цифровая образовательная среда дает принципиально новые возможности:

- перейти от обучения в классной комнате или аудитории к обучению в любом месте и в любое время;
- проектировать индивидуальный образовательный маршрут;
- превратить обучающихся из потребителей электронных ресурсов, в создателей новых ресурсов и др.

В Европейском союзе проводились исследования по определению владения цифровой грамотностью педагогов. Выявлено, что «только 20-25% школьников обучаются у учителей с достаточным уровнем цифровой компетентности, поддерживающих активное использование цифровых технологий в учебном процессе». [5].

Европейским Союзом в 2006 году было дано понятие «цифровая грамотность» и «цифровая компетентность», которые были признаны одними из 8 компетентностей непрерывного обучения. Под понятием «цифровая компетентность» Европейский Союз определил «критическое и уверенное использование информационных технологий для работы, свободного времени и коммуникации». Понятие «цифровая компетентность» подразумевает также такие первоначальные навыки как, применение

компьютера в своей профессиональной деятельности, хранение информации, обмен информации, участие в совместных сетях через интернет и т.д. [5].

Так что же такое цифровая компетентность?

Анализ существующих определений «цифровой компетентности», показал, насколько концепция цифровой компетентности относится к числу активно развивающихся, в нее постоянно вносятся изменения в соответствии с развитием современных инфокоммуникационных и цифровых технологий.

Цифровая компетентность, по определению Солдатовой Г., и др. (2013), - это сложный феномен, в структуре которого включены четыре компонента – компетенции [6,7]:

1. Информационная и медиакомпетентность. Это знания, умения, мотивация и ответственность, связанные с поиском, пониманием, организацией, архивированием цифровой информации и ее критическим осмыслением, а также с созданием информационных объектов с использованием *цифровых ресурсов* (текстовых, изобразительных, аудио и видео).

2. Коммуникативная компетентность. Это знания, умения, мотивация и ответственность, необходимые для различных форм коммуникации (электронная почта, чаты, блоги, форумы, социальные сети и др.), совершаемых с различными целями.

3. Техническая компетентность. Это знания, умения, мотивация и ответственность, позволяющие эффективно и безопасно использовать технические и программные средства для решения различных задач, в том числе использования компьютерных сетей, облачных сервисов и т. п.

4. Потребительская компетентность. Это знания, умения, мотивация и ответственность, позволяющие решать с помощью цифровых устройств и Интернета раз личные повседневные задачи, связанные с конкретными жизненными ситуациями, предполагающими удовлетворение различных потребностей .

Таким образом Г.Солдатова считает, что **цифровая компетентность –** это способность индивида уверенно, эффективно, критично и безопасно выбирать и применять инфокоммуникационные технологии в разных сферах жизнедеятельности (работа с контентом, коммуникации, потребление, техносфера), а также его готовность к такой деятельности. Очень важно отметить, что в данном подходе Г. Солдатовой учитываются мотивационная и ценностная сферы личности. Мотивационная сфера - потребность и желание человека, к развитию, а ценностная сфера - определение его отношения к интернету, степень его понимания и принятия норм, правил и ценностей цифрового мира и готовности им следовать. Все это позволяет не только определить цифровую компетентность личности на данный момент, но и выявить перспективы ее развития, определить особенности деятельности человека в интернете, в том числе при столкновении с новыми возможностями и опасными ситуациями.

Как же будет развиваться образование в Казахстане в условиях цифрового общества?

Эта тема регулярно обсуждается на конференциях, круглых столах и форсайт-флотах.

Сегодня в мире можно выделить три разных систем образования[7]:

Первая - типична для стран, находящихся на стадии раннего индустриального развития (это Африка, Латинская Америка, Средняя Азия). В этих странах есть «базовая школа, технические училища, высшее образование для элиты».

Вторая система – с массовой школой, спецшколами, массовым высшим образованием, большими университетами и квалификационным подходом к обучению – свойственна для быстроразвивающихся стран (Китай, Индия, Арабские страны, Юго-Восточная Азия).

Третья, постиндустриальная, система образования охватывает примерно 15% населения планеты (страны ОЭСР- Организации международного сотрудничества и развития (37 государств)) и характеризуется новыми методиками обучения, новыми компетенциями, «проектным деятельностным образованием».

Казахстанское образование, можно отнести к промежуточной системе, находящейся между второй и третьей системами образования, однако, в сфере цифровых технологий мы проигрываем конкуренцию не только развитым странам, но отдельным странам СНГ.

Современные вызовы информационного общества требуют от нас в системе образования поиска новых моделей. К ним можно отнести:

– интернет и цифровые технологии (дают возможность появления новых моделей создания, сохранения и трансляции знаний);

– технологические стартапы в образовании (венчурные фонды уже признали, что будущее за онлайн-образованием);

– гиперконкуренция за таланты и быстрое развитие отраслей (новые требования к форматам подготовки кадров: «максимальная гибкость и развитие надпрофессиональных компетенций, сверхбыстрая подготовка и точечная компетенция»);

– образование как актив (инвестирование в университеты, расчёт отдачи средств, затраченных на подготовку каждого конкретного человека);

Активно продвигается во всем мире и новая модель глобального, открытого образования, к которым относятся – массовые открытые онлайн курсы (МООС- Massive Open Online Course). МООС предоставляет возможность свободного доступа к новейшим курсам, что позволяет снизить стоимость получения высшего

образования и, даже изменить существующие модели высшего образования. В основе МООС лежит понятный для образования процесс трансляции знаний от учителя к ученику.

Формат МООС позволяет уйти от модели образования «одной для всех» и дать студентам возможность индивидуализированного обучения [8,с.8]. В основе МООК лежит понятный для образования процесс трансляции знаний от учителя к ученику. Определяющим фактором успешности курса является его дизайн: курс должен быть спроектирован так, чтобы студент смог освоить материал без участия преподавателя. Курсы можно обогащать дополнительным подготовительным материалом (видео – лекцией, обучающих видеороликов, покрывающих широкий диапазон по тем или иным темам). В идеале, формат МООК позволяет уйти от модели образования «одной для всех» к модели «одной для одного» и дать студентам возможность индивидуализированного обучения[8, с.62].

Массовость курсов приводит к тому, что студенты объединяются в сообщества, как в он-лайн среде, так и в группы, для того чтобы помочь друг другу в обучении. В силу большого размера интернет-сообществ, студенты могут взаимодействовать друг с другом больше и глубже, чем они могли бы в обычной группе. Такие сообщества начинают непосредственно влиять на сам курс: студенты разыскивают дополнительные материалы и делятся ими, обсуждают на форумах возникшие сложности и предлагают пути их решения.

Отрадно то, что наше министерство науки и высшего образования старается идти в ногу с мировыми трендами в системе образования. В своем выступлении министр науки и высшего образования Саясат Нурбек отметил, что «необходимо активнее продвигать альтернативные, инновационные форматы образования, в частности, такой концепт как "**Цифровой университет**". Сегодня цифровые и онлайн-форматы обучения стали «новой нормой» в повседневной университетской жизни. По официальным данным количество зарегистрированных пользователей онлайн платформы Coursera в карантинный период возросло в три раза и составило более 90 млн. пользователей. Министерством науки и ВО было подписано трехлетнее соглашение с Coursera по обучению наших преподавателей на предмет создания онлайн контента по самым лучшим мировым стандартам. Прорабатываются такие мероприятия, как привлечение «Coursera for campus» в Казахстан, для открытия доступа наших студентов к онлайн-курсам ведущих университетов мира, а также стимулирование отечественных вузов размещать собственные курсы на данной платформе. МНиВО планирует также предоставить возможность студентам засчитывать кредиты освоенных онлайн-курсов и дисциплин. То есть студент сможет самостоятельно пройти онлайн-курс известного зарубежного профессора и получить за это кредиты, которые будут обязательно учитываться при получении диплома. [3]

Таким образом, в заключении хотелось бы отметить, что"цифровизация образования " несет в себе, как позитивные моменты, так и серьезные риски. К позитивным моментам можно отнести возможность получения высшего образования в самых благоприятных для обучающегося условиях (по месту жительства, по гибкому учебному плану и пр.). С другой стороны, по абсолютным показателям качество образования во всем мире неуклонно снижается. Ставка на элитарное образование едва ли спасет ситуацию. Очень важно решать проблему через модернизацию содержания, методики преподавания в новых условиях и подготовки преподавательских кадров новой формации. Это должно стать необходимым компонентам всего процесса цифровизации. Живя в информационном обществе, в котором активно происходит цифровизация всей экономики страны невозможно устраниться от требования социума. Цифровая компетентность является необходимым условием формирования специалиста нового поколения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Десять трендов современного образования, Национальный исследовательский университет Высшая школа экономики, международный семинар, октябрь 2012 г. https://www.hse.ru/news/science/63841790.html/
2. Выступление Президента РК на августовской конференции педагогов. https://kazpravda.kz/n/vystuplenie-prezidenta-rk-na-avgustovskoy-konferentsii-pedagogov/
3. Профессии будущего и слияние вузов – большое интервью министра науки и высшего образования/ https://www.zakon.kz/6026943-novye-professii-i-sliianie-vuzov-interviu-ministra-nauki-i-vysshego-obrazovaniia.html
4. Джусубалиева Д.М. Формирование цифровой компетентности будущих учителей иноязычного образования в ходе обучения в вузе. Сборник материалов Круглого стола, посвященного 150-летию Ахмета Байтурсынова и Дню работников образования «Современное языковое образование: традиции и инновации», 15 апреля 2022, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, 2022, С. 10-15
5. European Commission (2008). The European qualifications framework for lifelong learning (EFQ). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. http://ecompetences.eu
6. Солдатова Г. У., Нестик Т.А., Рассказова Е.И., Зотова Е. Ю., Цифровая компетентность подростков и родителей. Результаты всероссийского исследования, Москва , 2013, Фонд Развития Интернет, 2013. — 144 с.
7. Что такое форсайт образования.-http://strf.ru/material.aspx?CatalogId=221&d_no=72965#.VS3yT5VZpMs
8. Derijan I.V., Dzhusubaliyeva D.M., Tashkin E. MOOCS – as a new approach to distance education. Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия “Педагогические науки”, Алматы «Полилингва» баспасы 2021, Раздел «Теория и практика профессиональной подготовки специалистов в высшей школе », С 8-19, 2021 г.

УДК 378.1

Кагазбаева Э.М.,
кандидат политических наук, профессор
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
(г. Алматы, Казахстан)
e-mail: Kagazbaeva.e@gmail.com

ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ-ВОСТОКОВЕДОВ В КАЗАХСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы модернизации системы подготовки специалистов-востоковедов в Казахстане. Дальнейшее расширение и укрепление экономических, политических, торговых, научных, культурных и иных связей Республики Казахстан с государствами Востока и переход на индустриально-инновационную экономику требует определенного переосмысления эффективности и качества системы подготовки специалистов востоковедов. Новые условия требуют разработки и реализации стратегии повышения международной конкурентоспособности вуза.

Автор приходит к выводу, что перед системой подготовки квалифицированных специалистов-востоковедов стоят важные задачи дальнейшего повышения уровня и эффективности учебно-воспитательной работы, с тем чтобы выпускники полнее отвечали современным требованиям глобализации, информатизации, модернизации ключевых отраслей промышленности страны.

Ключевые слова: модернизация, специалисты востоковеды, конкурентоспособность, страны Востока, высшие учебные заведения.

Осуществление продолжительного и устойчивого развития экономики и построение современного, демократического и всесторонне развитого общества – таковы стратегические задачи Республики Казахстан на долгосрочную перспективу. Хорошо известно, что одним их основных генераторов построения развитого общества является система высшего образования. Материальная продукция – это не только и не столько экономика, но и высшее образование, наука и культура. Под термином «высшее образование» понимается подготовка специалистов высшей квалификации для отраслей экономики, науки, техники и культуры и т. д., обладающих систематизированными знаниями и практическими навыками, которые позволяют решать теоретические и практические задачи по профилю подготовки, используя и творчески развивая современные достижения науки, техники и культуры. В условиях глобализации обновление знаний, подготовка специалистов с высшим образованием и переподготовка кадров становятся ключевыми факторами повышения конкурентоспособности, организации, компании, экономики и в целом нации.

По данным исследований, проведенных Гарвардским университетом, каждый доллар, направленный на обучение, не только повышает производительность труда работника и его оплату, но и приводит к снижению бедности, криминала, безработицы, алкоголизма, наркомании и соответствующих расходов государства [1, с. 329]. Однако образовательные услуги – есть вид особых динамичных, гибких и дорогих услуг. Так, подсчитано, что ежегодно обновляется 4–5 % теоретических и 18–20 % профессиональных знаний. В высокотехнологичных областях период «полураспада» компетентности составляет 5–6 лет. В этой связи в развитых странах получил большое распространение девиз «обучение в течение всей жизни». В настоящее время почти половина населения стран Запада вовлечено в различные дополнительные образовательные программы. Говоря о модернизации системы высшего образования, нельзя не согласиться с мнением о том, что модернизация образования есть создание инновационной обучающей среды, сочетание учебно-познавательного, научно-исследовательского, идейно-воспитательного, практико-созидательного взаимодействия.

В настоящей статье хотелось бы затронуть вопросы, касающиеся дальнейшего развития системы подготовки дипломированных специалистов-востоковедов в Казахстане, принципов взаимодействия с системами высшего образования других стран, а также, каким мы бы хотели бы видеть будущих специалистов в области востоковедения.

Система высшего образования состоит из:

• высших образовательных учреждений, реализующих образовательные и профессиональные программы в соответствии с государственными образовательными стандартами независимо от форм собственности и ведомственной подчиненности;

• научно-педагогических учреждений, выполняющих исследовательские работы, необходимые для развития высшего образования;

• органов государственного управления образованием, а также подведомственных им предприятий, учреждений и организаций. Нормативную и правовую базу системы высшего образования составляют Конституция, закон Республики Казахстан «Об образовании», указы и постановления Президента Республики Казахстан и Правительства. Высшее образование является неотъемлемой частью национального развития.

Задача Правительства и общества состоит в том, чтобы высшее образование служило народным массам, полнее удовлетворяло растущие потребности государства и общества в новых высокообразованных кадрах. Дальнейшее развитие сферы высшего образования, таким образом, является одним из важных стратегических выборов нашей страны.

В 1991–2022 гг. число вузов увеличилось с 55 до 120. В системе высшего образования страны обучается в 623 839 человек [2]. Количество желающих получить высшее образование растет. Согласно исследованию казахстанских ученых «молодые люди в возрасте от 14 до 19 лет хотят получить степень бакалавра и специалиста (54,4%), а 29,2% стремятся к последипломному образованию. Большинство молодых людей (57,6%) уверены, что получат желаемое образование, и лишь 3,4% не уверены в этом» [3, с. 52]. Базовой предпосылкой усиления ориентации молодежи к получению высшего образования является растущий жизненный уровень населения, а также новые условия, созданные для образования. Повышение интереса молодежи к получению высшего образования также продиктовано растущим спросом на профессионально подготовленные кадры со стороны развивающейся экономики, прежде всего, промышленности, финансов и банковского сектора, торговли, ИКТ, медицины, науки и образования, строительства, транспорта и связи, сервиса, малого бизнеса и пр. Как отметил президент Токаев К.К. в своем сентябрьском послании в экономики Казахстана есть системные проблемы: «Это сырьевая зависимость, низкая производительность труда, недостаточный уровень инноваций, неравномерное распределение доходов», однако есть и конкретные пути их решения: «Это макроэкономическая стабильность, диверсификация экономики, цифровизация, развитие малого и среднего бизнеса, человеческого капитала, обеспечение верховенства закона» [4]. Президентом ставятся следующие приоритетные задачи: во-первых, привлечение зарубежных инвестиций в реальный сектор экономики; во-вторых, с учетом текущей геополитической ситуации Казахстан становится важнейшим сухопутным коридором между Азией и Европой. В этой связи необходимо укрепить транзитный потенциал страны. В-третьих, развитие строительного сектора и агропромышленного комплекса [4]. Таким образом, в целях подготовки востребованных специалистов требуется модернизация высшего образования.

Ведущими инвесторами и торговыми партнерами Республики Казахстан из стран Востока являются Китай, Республика Корея и Турция.

КНР является одним из ключевых торгово-экономических партнеров Казахстана и входит в топ-5 стран-инвесторов в экономику РК. В 2020 году товарооборот Казахстана и Китая превысил 15,4 млрд долларов. В том числе экспорт из РК составил 9 млрд долларов, увеличившись на 12,5%, а импорт - 6,4 млрд долларов, сократившись на 5,9%, что в свою очередь показывает положительную динамику сальдо РК на 2,7 млрд долларов. Основную часть экспортируемых в КНР товаров составляют минеральные продукты, металлы и продукция химической промышленности. В перечень основных товаров, импортируемых из КНР, входят продукция химической промышленности и транспортные средства [5].

В топ 10 инвесторов в экономику Казахстана входит Южная Корея и Турция. Отношения Южной Кореи с Казахстаном реализуются в рамках новой программы экономического сотрудничества Новый ветер на 2019–2022 годы, о которой было объявлено в ходе визита Президента Муна в Казахстан в апреле 2019 года. Программа предполагает реализацию 58 проектов в 10 сферах, таких как транспорт и логистика, строительство, промышленность, развитие инфраструктуры, горнодобывающая и металлургическая промышленность, недропользование, торгово-экономическое сотрудничество, энергетика, инновации и ИКТ, сельское хозяйство, финансы, здравоохранение [6]. В ходе визита лидеры также решили расширить сотрудничество в секторах Четвертой промышленной революции, энергетики и в коммерциализации сетей 5G, в то время как Казахстан также заинтересован в углублении сотрудничества в области цифровой инфраструктуры, искусственного интеллекта, больших данных, космоса и кибербезопасности [7].

Как было нами отмечено, одним из десяти крупнейших инвесторов в Казахстан является Турция. По данным официальной статистики, она вложила в казахстанскую экономику свыше $4 млрд. За последние два года в Казахстане реализовано 16 инвестиционных проектов с участием турецкого капитала. Тем не менее во время майского визита в Турцию президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев во время встречи с турецким лидером Реджепом Тайипом Эрдоганом призвал удвоить товарооборот между странами доведя его до объема $10 млрд в год, а также пригласил турецкий бизнес активно инвестировать в Казахстан. Одним из ведущих секторов турецкой экономики является строительный. В основном турецкий бизнес вкладывается в проекты агропромышленного комплекса, легкой и пищевой промышленности, машиностроения. Но есть и крупные проекты в области фармацевтики, транспорта, логистики и горно-металлургического комплекса [8].

Таким образом, указанные тенденции предъявляют повышенные требования и стандарты к подготовке специалистов-востоковедов: экономистов, финансистов, юристов-международников, маркетологов, менеджеров, филологов, синхронистов-переводчиков и др. В целом дальнейшее расширение и укрепление экономических, политических, торговых, научных, культурных и иных связей Республики Казахстан с государствами Востока и переход на индустриально-инновационную экономику требует определенного переосмысления эффективности и качества системы подготовки специалистов востоковедов. Очевидно, что этот подход должен быть основан на продолжении лучших традиций казахстанской школы востоковедения, широком изучении передового опыта, использовании инновационных технологий. Необходимо следовать веянию времени. Ключевым фактором, определяющим актуальность этого подхода,

является усиливающаяся конкуренция на мировом рынке образовательных услуг, а также между отечественными вузами. В настоящее время внутриреспубликанская конкуренция, например, в сфере подготовки специалистов по востоковедению и восточной филологии существует между Казахским национальным университетом им. Аль-Фараби, Казахским университетом международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Евразийский национальный университет им. Н. Гумилева и Казахским национальным педагогическим университетом имени Абая. Китайский язык также преподается и в других институтах и университетах. Серьезную конкуренцию национальной системе подготовки специалистов китаеведов составляют университеты Пекина, Шанхая, Ланьчжоу, Сианя и др. Соответствующая конкуренция развивается и в сфере подготовки специалистов по арабской, корейской, персидской, турецкой, японской экономики, истории, филологии [9, с.55].

Новые условия требуют разработки и реализации стратегии повышения международной конкурентоспособности вуза. Эта стратегия могла бы охватить меры по дальнейшему совершенствованию учебно-методических программ и комплексов, организации учебно-воспитательного процесса с учетом индивидуальных особенностей студентов. В КазУМОиМЯ имени Абылай хана, например, в этих целях создан современный контент учебно-методической работы. Активно внедряется преподавание общеэкономических и политических дисциплин на английском языке. Регулярно проводятся мастер-классы с приглашением профессоров ведущих университетов Китая, Республики Корея, Японии, руководителей дипломатических учреждений, аккредитованных в Казахстане. Установлены и развиваются взаимовыгодные научные и образовательные контакты с Пекинским, Шанхайским, Ланьчжоуским университетами, университетом Цукуба (Япония), Сеульским университетом (Корея) и др. Осуществляются онлайн видеоконференции, «круглые столы», научные стажировки магистрантов и докторантов с университетами Великобритании, Японии, Кореи, Китая, Индонезии и других стран. Систематически проводятся тренинги с участием зарубежных профессоров, кейсы, открытие лекции. Стало традицией проведение международных и республиканских научно-практических конференций, семинаров, круглых столов по актуальным проблемам экономики, языка и литературы стран Юго-Восточной Азии, Ближнего Востока и пр. В указанных конференциях принимают участие известные ученые Германии, Российской Федерации, Казахстана, Китая, Японии, Республики Корея, Индии, Ирана, Турции, арабских стран. Придается большое значение вовлечению талантливой молодежи к научной работе. В этих целях создан Совет молодых ученых.

Современный вуз – это многофункциональное учреждение. Главная задача вуза состоит не только в подготовке высококвалифицированных специалистов, востребованных работодателем и обществом, но и поддержке здоровья будущих кадров, как главного элемента трудового потенциала страны. В этой связи в вузах развивается комплекс социальных услуг, направленных на поддержание здоровья студентов (спортивная база, профилактика, качественное питание, сопутствующие услуги сервиса). Кроме того, система высшего образования в целом может быть рассмотрена как институт социализации, который передает студенту не только профессиональные знания и умения, но и общепринятые стили поведения и творческое мышление. Институт в то же время является также большой школой культуры и духовной жизни. Здесь регулярно проходят выступления студенческой художественной самодеятельности, организовываются спортивные соревнования, концерты, конкурсы, выставки, ярмарки и другие мероприятия, посвященные национальным праздникам народов Востока. Преподаватели и студенты активно участвуют в республиканских инновационных ярмарках, международных выставках. Новые социальные условия выдвигают новые требования к системе высшего образования, формированию образованных, нравственных, эрудированных, творчески мыслящих, предприимчивых специалистов, с развитым чувством личной ответственности за судьбу страны.

С точки зрения современной рыночной экономики, выпускники вуза являются товаром, а потребителями являются государственные, общественные, коммерческие, частные и иные организации, учреждения, институты и пр. Следовательно, вузы должны разработать модель продукта, адаптированного к потребностям рынка (клиенториентированная политика). Нынешний потребитель, будь то министерство, государственная компания, банк, страховое агентство, СП или иностранная компания, коммерческая или частная организация, не хочет товар со средней характеристикой в соответствии, скажем, с государственными образовательными стандартами. Потребитель ориентирован на наем таких специалистов, которые ему нужны. В ведущих вузах развитых стран стратегическое значение сферы высшего образования состоит в абсолютном соответствии содержания, главным образом, преподавателей императивам модернизации экономики. Под активизацией учебной деятельности следует понимать целевую деятельность профессора или преподавателя, которая направлена на разработку и использование таких приемов и методов, которые повышают интерес, стимулируют творческую активность студентов в усвоении знаний. Очень важно применение методов или форм проведения занятий, имитирующих или воспроизводящих профессиональную деятельность студентов. В их числе проектные задания, ситуационные проблемы, «learning by doing». Практика показывает, что информационные технологии создают связи, порождающие многие нелинейности и вызывающие новых возможности в форме бифуркаций. Это, в частности, происходит под воздействием ИКТ, компьютерных программ мультимедиа, цифрового аудиовизуального оборудования, технологий в области кабельного телевидения, спутниковой связи, международной сети Интернет и внутренней сети Интранет. Таким образом,

при сохранении традиционных инструментов преподаватель все больше тяготеет от транслятора знаний и навыков на менеджера учебно-познавательного процесса. Он ныне представляет собой консультанта, исследователя, воспитателя, руководителя, менеджера. Он больше ориентирован не на то, чтобы передать накопленные знания, а на то, чтобы обучить студента самостоятельному поиску знаний и эффективному их освоению. Таким образом, перед нами стоит проблема обучения самих преподавателей новым современным методам передачи знания на базе современных технологий.

Оценкой эффективности квалиметрической модели системы высшего образования в целом и в рамках конкретного вуза в частности должен стать конкретный результат применения знаний и навыков, приобретенных в стенах вуза, на практике. Это может быть прием выпускников вуза по конкурсу в министерства и ведомства, государственные компании, ведущие СП и иностранные компании, работающие в Казахстане. Это включает разработку и внедрение выпускниками вузов или при их участии инновационных проектов по повышению производительности труда, качества продукции и услуг, продвижение товара на международные рынки и пр. В глобальном аспекте – это позитивное влияние специалиста с высшим образованием на модернизацию национальной экономики, всей общественной системы, на повышение качества жизни населения Республики Казахстан. Для государственных компаний, министерств и ведомств требуются специалисты востоковеды с магистерским дипломом, с отличным знанием казахского, русского, английского языков, обладающих продвинутыми навыками работы средствами ИКТ, с широким кругозором в области внутренней и внешней политики, страноведения, экономики. Эти специалисты должны быть трудолюбивыми, дисциплинированными, физически и нравственно здоровыми. Они должны уметь работать в коллективе, иметь высокую культуру личного поведения на работе и в быту. Между тем, выпускник вуза – это еще не готовый специалист, способный компетентно и грамотно справляться со своими обязанностями в рамках конкретного учреждения, предприятия или производства. У начинающих специалистов слабо развито умение работать с людьми, они теряются при необходимости решать нестандартные задачи, не умеют планировать свою деятельность. Недавним выпускникам вузов недостает знаний, касающихся вопросов охраны труда и техники безопасности, экономии ресурсов, психологии, делопроизводства, юриспруденции. Есть существенные пробелы в кроссплатформенных знаниях. Над этой ситуацией, без сомнения, нужно работать. Нужно, по всей вероятности, разрабатывать пилотные программы производственно-технологического бакалавриата и магистратуры по соответствующим направлениям. Это позволить вести подготовку квалифицированных кадров в соответствии с потребностями инновационного развития ключевых отраслей промышленности и реформирования научных и исследовательских учреждений. В создании новых программ должны участвовать технический и административный персонал крупных компаний.

Современный быстро изменяющийся мир ставит перед казахстанской школой востоковедения совершенно новые задачи. Страны Востока, начиная от Юго-Восточной Азии, где сформирована одна из самых динамично развивающихся центров мирового производства, финансов (Япония, Китай, Гонконг, Сингапур и др.), Южной Азии (Индия, Пакистан и др., представляющие крупные рынки), Западной Азии (Турция, Иран, богатые природными ресурсами государства арабского мира и др.), занимают важное место во внешнеполитических и внешнеэкономических связях Республики Казахстан. Таким образом, сегодня специалист-востоковед востребован как аналитик, маркетолог, эксперт банко-финансового, торгово-коммерческого сектора.

Исходя из изложенного, можно сделать следующие выводы: 1. Перед системой подготовки квалифицированных специалистов-востоковедов стоят важные задачи дальнейшего повышения уровня и эффективности учебно-воспитательной работы, с тем чтобы выпускники полнее отвечали современным требованиям глобализации, информатизации, модернизации ключевых отраслей промышленности страны. 2. Стратегия модернизации высшего образования в целом и системы подготовки специалистов-востоковедов должны быть ориентирована на стандарты VI-го технологического уклада.

ЛИТЕРАТУРА

1. Глебова, Н. Интегрированный маркетинговый подход в формировании системы коммуникаций вуза / Н. Глебова, А. Барановский, О. Лейнвебер // Проблемы современной экономики. - 2011. - № 4 (20). - С. 328–330.
2. Саясат Нурбек назвал количество вузов в Казахстане // URL: trhttps://el.kz/ru/news/news/sayasat-nurbek-nazval-kolichestvo-vuzov-v-kaakhstane/#:~:text=(дата обращения: 19.09.2022)
3. Шарипова Д., Бейменбетов С. Молодежь в Казахстане: оценка ценностей, ожиданий и стремлений. 2021». - © Friedrich-Ebert-Stiftung Kazakhstan Алматы, 2021. – с. 98
4. Токаев К.-Ж. Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество // Послание Главы государства К. Токаева народу Казахстана, 1 сентября 2022 г. // URL: https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130#carouselExampleControls (дата обращения: 18.09.2022)
5. Инвестиционное сотрудничество Казахстана и Китая на текущем этапе. // URL: https://kapital.kz/economic/101161/investitsionnoye-sotrudnichestvo-kazakhstana-i-kitaya-na-tekushchem-etape.html
6. The Korea Post. Республика Казахстан – Республика Корея: к новым горизонтам сотрудничества. // URL: http://www.koreapost.com/news/articleView.html?idxno=10030. (дата обращения: 10.09.2022)
7. Korea Times (2021). Корея и Казахстан соглашаются расширить свое стратегическое партнерство. // URL: https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2021/08/120_314052.html. (дата обращения: 09.09.2022)
8. Эмрулла Туранлы: В Казахстане нас интересуют строительный и горнодобывающие сектора экономики. // URL: https://forbes.kz/finances/investment/emrulla_turanlyi_v_kazahstane_nas_interesuyut_stroitelnyiy_i_gornodobyivayuschie_sektora_ekonomiki/ (дата обращения: 10.10.2022)
9. Saidova, G. Social economic development of the Republic of Uzbekistan. - Tashkent, 2013.

Kagazbayeva E.M.,
Candidate of Political Sciences, Professor
Associate Professor
Kazumoimya named after Abylai Khan
(Almaty, Kazakhstan)
e-mail: Kagazbaeva.e@gmail.com

TRAINING OF ORIENTALISTS IN KAZAKHSTAN: PROBLEMS AND PROSPECTS

Annotation. This article discusses the issues of modernization of the system of training orientalists in Kazakhstan. Further expansion and strengthening of economic, political, trade, scientific, cultural and other ties of the Republic of Kazakhstan with the states of the East and the transition to an industrial and innovative economy requires a certain rethinking of the effectiveness and quality of the system of training orientalists. The new conditions require the development and implementation of a strategy to increase the international competitiveness of the university.

The author comes to the conclusion that the system of training qualified specialists in Oriental studies faces important tasks of further improving the level and effectiveness of educational work, so that graduates more fully meet the modern requirements of globalization, informatization, modernization of key industries of the country.

Keywords: modernization, orientalists, competitiveness, Eastern countries, higher educational institutions.

УДК 378.1.147

Makhmutova Z.,
candidate of pedagogical science,
Professor of special department
Border Academy of NSC of RK, Almaty, Kazakhstan
e-mail: mahmutova_zulfiya@mail.ru
Kayshibaev I.,
2-year cadet
Border Academy of NSC of RK, Almaty, Kazakhstan

EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE LINGUOCULTURAL APPROACH IN THE BORDER ACADEMY

Abstract*:* This article discusses the features of the application of the linguocultural approach in teaching a foreign language at the Border Academy. The authors of the article note that this approach should pay special attention not only to the study of a foreign language, but also to the foreign language culture, the linguistic and cultural aspect, which should certainly have a great impact on the upbringing of cadets.
Keywords: linguocultural approach, foreign language, education, communication, upbringing

Махмутова З.,
кандидат педагогических наук,
профессор специальной кафедры
Пограничная академия КНБ РК, Алматы, Казахстан
e-mail: mahmutova_zulfiya@mail.ru
Кайшибаев И.,
Курсант 2 курса
Пограничная академия КНБ РК, Алматы, Казахстан

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ПОГРАНИЧНОЙ АКАДЕМИИ

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности применения лингвокультурологического подхода при обучении иностранному языку в Пограничной академии. Авторы статьи отмечают, что таком подходе особое внимание должно отводиться не только изучению иностранного языка, но и иноязычной культуре, лингвокультурологическому аспекту, что безусловнодолжно оказать большое влияние на воспитание обучаемых.
Ключевые слова: иностранный язык, лингвокультурологический подход, воспитание, коммуникация

The content of foreign language education in our country is influenced by many factors and global trends, such as the integration of Kazakhstan into the world community, the change of educational paradigms, increased attention to language education in the framework of the Bologna process. In turn, these trends have led to the creation and introduction into the educational space of such phenomena as Pan-European competence in foreign languages, access to information resources of the World Wide Web, reformatting the skills of trainees for independent search and processing of information, and many others. It is obvious that the current student will have to live, study and work in an integrated socio-economic space and meet the high demands of the time.

The political course of the state aimed at achieving harmony and mutual understanding between people, as well as the preservation of national cultural identity, is reflected in the modern paradigm of education, where the principles of humanistic orientation are logically intertwined with the cultural component in the formation of a multilingual and multicultural personality, capable not only to preserve their cultural identity, but also to understand and accept the values of representatives of others cultures.

All these global changes have also affected the process of foreign language education at the Border Academy. The future officer, when performing his professional tasks, is forced to enter into communication with representatives of different nationalities and cultures, and the result of his activity will depend on how much readiness for such intercultural communication will be formed.

Knowledge of one or more foreign languages is a requirement of time, and for a border guard it is a professional necessity. Multilingualism is a core mechanism for establishing understanding and communication, and,

consequently, for the qualitative fulfillment of professional tasks of a Border Service specialist. But knowledge of the language is not a guarantee of building a dialogue, since in order to build communication in a multicultural society, it is necessary that an officer be ready to interact with representatives of different nationalities and cultures, skillfully use knowledge of the language, traditions, culture and peculiarities of national behavior within the framework of his professional activity, while not losing identity.

In the process of studying at the Academy, cadets, learning a foreign language, are introduced to the culture of foreign-speaking countries, not always understanding that knowledge of the language should be used as a tool for cognition, comparison and extraction with its help of everything that can positively affect a positive picture of the world and understanding of what is happening in their country and society. At the same time, a vivid picture of a foreign language culture should not be taken as a basis, and students should in no case be like foreigners, in contrast, it is necessary to look for everything in their cultural community that needs to be improved and preserved. This is the key idea of the educational impact of foreign language education in the Academy.

To solve such a complex task in foreign language education, it is extremely necessary to introduce, correctly use and interpret the canons of the linguocultural approach. Since the application of this approach contributes to the formation of not only a multilingual, but also a multicultural linguistic personality.

Unfortunately, at the moment there is not a sufficient number of developed methods that involve introducing the cadets to a foreign-language picture of the world, without losing their own identity and preserving the cultural value of their people. Popular methods in the dominant majority are created for mastering foreign language culture and socio-cultural content through a foreign language. Therefore, it is necessary, having revised the concept of foreign language education at the Academy, to transform the linguocultural approach in teaching foreign languages so that it is reflected both in the curriculum and in its methods, in order to form readiness for intercultural communication of graduates - patriots of their state.

The need to study the issue of the introduction of a linguocultural approach is noted in their works by prominent Kazakh linguists-methodologists in the field of foreign language education. The main concept of their works is that along with learning a foreign language, one should study the world and culture of the people who speak this language.

According to the methodology of Professor S. Kunanbayeva, the subject area «foreign language» has been expanded to the level of «foreign language education». The object of scientific and didactic study is not just language, but the category of «linguoculture», which is explained both by the change of targets in teaching foreign languages, and by the focus on another end result in foreign language education – the formation of intercultural competence, and with it the ability to intercultural communication in a person acting in the context of such interaction as a subject of intercultural communication. communications [1]. It follows from this that language education, as a process, is aimed at introducing students to a new means of communication for them, at learning about someone else's culture and understanding their culture, instilling in them a readiness for dialogue and tolerance towards other languages and cultures. To implement this task, a linguocultural approach is used.

The linguocultural approach in teaching foreign languages reflects the main trend in the sphere of foreign language education: the dominance of familiarization with a different culture, mastering new socio-cultural content through learning a foreign language, in particular, the formation of the student's ability to comprehend, as well as the acceptance of cultural values that differ from his own. The concept of linguoculturological methodically combines all three necessary components: language, culture and linguistic personality, because the study of the relationship between language and culture is focused on the cultural factor in language and the language factor in man.

According to T.Mikhailova, K.Duisekova, «the linguocultural approach in teaching foreign languages reflects the main trend in the sphere of foreign language education, mainly the shift of target accents, switching of interest from the formation of knowledge/skills/skills to the development of a foreign language as an introduction to another culture, mastering new socio-cultural content»[2].

N. Sasina notes that «the linguocultural approach in teaching is to build the process of mastering a foreign language, taking into account the relationship and interaction of culture and language in the process of their functioning and the study of this interaction in a single system integrity». [3].

Based on these definitions, it can be concluded that language is an integral part of culture and the main tool for its cognition and assimilation. Consequently, the linguocultural approach is one of the most effective approaches in teaching a foreign language, its application contributes to the development of intercultural communication skills by comparing the facts of native and foreign cultures, allows you to form a fairly complete picture of foreign-language reality through the study of both linguistic and non-linguistic material reflecting various spheres of culture.

According to the priority directions, language and foreign language education in Kazakhstan is based on linguistic and cultural pluralism and is aimed at the preparation and education of a multilingual and multicultural personality, capable not only to be realized in professional activity, but also to preserve their ethnic self-determination in a multicultural society, which is the Republic of Kazakhstan. In intercultural communication, native speakers of one or more foreign languages should not only linguistically correctly decode the message received orally or in writing, but also promptly update the stock of knowledge about foreign language culture, which implies mastering knowledge about the linguistic picture of the world of native speakers of a particular language. The importance of the linguocultural approach in teaching foreign languages in the republic is associated with the updating of the methodology of foreign language education, with increased attention to languages and cultures. The implementation

of the linguocultural approach in teaching a foreign language in non-linguistic specialties of universities should significantly change the practice of organizing the educational process, which, in turn, requires a clear modeling of the language educational process.

Based on the experience of working with cadets, we can say that despite the understanding of the need to include foreign language culture in the process of teaching a foreign language as an aspect of foreign language culture, there is a problem of purposefully choosing the most appropriate educational material and working with professional texts.

The methods of pedagogical organization of classes determine two types of foreign language teaching: teaching in a language environment and learning outside a language environment [4]. For objective reasons, foreign language education is carried out outside the language environment within the Academy. But since a foreign language teacher today faces the task of forcing the diverse linguistic and cultural competence of students, the presence in one form or another of the components of the objective attributes of the language environment of the country of the foreign language being studied in the classroom is necessary.

To successfully teach a foreign language, it is not enough to rely only on the development of linguistic skills. Changes in the world, the development of new technologies, the emergence of new social, political, cultural and other movements, trends lead to changes in the ways of teaching and learning foreign languages. For a foreign language teacher, of course, the very goal is to teach the language, but at the same time, an important factor is the preservation of the national identity of the individual.

Thus, along with linguistic knowledge, the formation of speech skills, it is necessary to determine a set of cultural knowledge that will allow a future specialist – a border guard officer to use a foreign language in order to carry out intercultural and professional communication. The effectiveness of the linguocultural approach for the maximum full-fledged study of a foreign language and the formation of intercultural professional and communicative competence among students of non-linguistic specialties is beyond doubt in the didactic scientific environment and in the practice of teaching a foreign language is a promising direction that requires further theoretical understanding and practical implementation in the upcoming professional activity of a specialist.

REFERENCES

1. Kunanbayeva S. S. Modern foreign language education: methodology and theories. – Almaty: Edelweiss, 2005. – 264 p.
2. Mikhailova T.V., Duisekova K.K. Linguoculturogical approach in modern foreign language education // Vestnik MGLU. Education and pedagogical sciences. Issue 4 (833), 2019. – p. 126.
3. Sasina N.V. Linguoculturological approach in teaching foreign language to humanitarian students // Pedagogical sciences. Methodology. - 2009, No. 5. – pp.65-69.
4. Maslova V.A. Cognitive linguistics: a textbook / V.A. Maslova. – Mn.: TetraSystems, 2004. – 256 p.

UDC 37.011.3.3:371.4

Ibrokhim Sagdullaev
[1]Doctor (PhD), Acting associate professor,
International University of Tourism
and Hospitality (Kazakhstan, Turkestan),
e-mail:i.sagdullaev@iuth.edu.kz

PRACTICAL RECOMMENDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF DIALOGIC SPEECH THROUGH CRITICAL AND CREATIVE THINKING

Abstract. In this article, we will talk about the practical recommendations for the development of dialogic speech through critical and creative thinking.It is tried to be proved that the fact which the methods of teaching elementary grades using Six hats technology require significant responsibility for the development of critical and creative thinking.Critical thinking is a complex process of thinking that begins with the perception of information and ends with decision-making. The goal: to make a high-quality decision for a student of all ages by choosing one of the two recommendations from the same opinion, critically considering any content.In the classroom, knowledge should not be given to a student in a ready-made form. Through the skill of the teacher, it is necessary to arouse the child's interest in mastering knowledge.

Keywords: criticism, technology, concept, interest, meaning, strategy.

Иброхим Ирисматович Сагдуллаев
Доктор (PhD), доцент м.а.,
Халықаралық туризм және қонақжайлылық
университеті (Қазақстан, Түркістан),
e-mail:i.sagdullaev@iuth.edu.kz

СЫНИ ОЙЛАУ ТҰРҒЫСЫНАН ДИАЛОГТІК СӨЙЛЕУДІ ДАМЫТУ БОЙЫНША ПРАКТИКАЛЫҚ ҰСЫНЫСТАР

Түйін: Бұл мақалада біз сыни және шығармашылық ойлау арқылы диалогтық сөйлеуді дамытуға арналған практикалық ұсыныстар туралы айтатын боламыз. Six hats технологиясын қолдана отырып, бастауыш

сыныптардағы оқыту әдістері сыни және шығармашылық ойлауды дамыту үшін айтарлықтай жауапкершілікті қажет ететіндігін дәлелдеуге тырысады. Сыни тұрғыдан ойлау-бұл ақпаратты қабылдаудан басталып, шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі ойлау процесі. Мақсаты: кез келген мазмұнды сыни тұрғыдан қарастыра отырып, бір пікірден екі ұсыныстың бірін таңдау арқылы барлық жастағы оқушыларға сапалы шешім қабылдау. Сабақтарда білім оқушыға дайын түрде берілмеуі керек. Мұғалімнің шеберлігінің арқасында баланың білімді игеруге деген қызығушылығын ояту керек.

Тірек сөздер: сын, технология, тұжырымдама, қызығушылық, мағына, стратегия

Иброхим Ирисматович Сагдуллаев
Доктор (PhD), и.о.доцента,
Международный университет туризма
и гостеприимства
(Казахстан, Туркестан),
e-mail:i.sagdullaev@iuth.edu.kz

ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО РАЗВИТИЮ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ ПОСРЕДСТВОМ КРИТИЧЕСКОГО И ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Аннотация: В этой статье мы поговорим о практических рекомендациях по развитию диалогической речи посредством критического и творческого мышления. Пытаются доказать тот факт, что методы обучения в начальных классах с использованием технологии Six hats требуют значительной ответственности за развитие критического и творческого мышления. Критическое мышление - это сложный процесс мышления, который начинается с восприятия информации и заканчивается принятием решений. Цель: принять качественное решение для учащихся всех возрастов, выбрав одну из двух рекомендаций из одного и того же мнения, критически рассматривая любой контент. На занятиях знания не должны даваться ученику в готовом виде. Благодаря мастерству учителя необходимо пробудить у ребенка интерес к овладению знаниями.

Ключевые слова: критика, технология, концепция, интерес, значение, стратегия

It is important to remember that too general tasks that give students a wide range of opportunities for creative imagination cause an increase in lexical and grammatical errors. In this regard, the nature of tasks on maps should take into account the level of formation and development of all components of communication in a foreign language by elementary school children [1].

The Way Six Thinking Hats absolutely has to be the most significant change in human thinking due to the past year 2000. This may seem like a rather unnatural acceptance; however the evidence is beginning to stand in this. If this book were for the first time produced fourteen years ago, such an institution would be like old rubbish. But over the years, evidence has constantly accumulated to prove this. A large firm (ABB) spent thirty days in control of its own multinational task force. Due to simultaneous thinking in the Six Hats genre, the discussions now span 2 days in a single difficulty. A researcher at IBM's core lab told us that the "Six Hats" method reduced the meeting time by about one-fourth as compared to before. Close to Statoil in Norway, a water derrick issue arose, costing approximately $100,000 during this phase. Certified teacher Jens Arup presented the "Six Hats" method, moreover, for 12 minutes. The issue was resolved, but the cost of $100,000 during the life stage approached zero. There were 2 similar litigious moves: according to the 1st move, the simple ones translated the solution more than 3 times. In the 2nd case, one management participant presented the Six Hats method. The solution was within Fifteen minutes.

This strategy can be used in geometry lectures, for example. "What is diameter?" inquires the tutor. "A diameter is a line running through a circle," the student responds. On the blackboard, the instructor draws a circle and connects it with a line drawn. "So, what's the diameter?» The student catches the mistake, acknowledges his blunder, and corrects himself: "the diameter is a straight line segment through." The pedagogue summons a choir this time. As a result, the student recognizes the error once more and rectifies it, and so on: "The diameter is defined as the segment that runs through the center...».As a result, the learner socialization that he has autonomously discovered the proper solution. Like is, it appears that such a person goes through to the course of learning an issue or activity individually.

"Thick" and "Thin" knowledge questions during the control stage, ask questions about the topic and the text.

Any of the three instructional phases can use the table of "thin" and "thick" questions. If we apply this strategy during the call stage, it will be concerns to which our learners would desire answers when learning the issue. Students are asked to construct topic-related inquiries in the form of "thin" and "thick" concerns. Following that, I put a range of questions on the board and encourage students (individually or collectively) to try and answer them while supporting their assumptions. During the process of activities with the desk in the left column, simple single queries are captured.

The right column contains topics that require a lengthy, detailed reply; or queries that they cannot explain but would like to discover answers to. Following their responses to these concerns, students are urged to read or listen to the material in order to validate their preconceptions and discover solutions to "thin" and "fat" questions. When in the stage of contemplation, the receiving is used to actively fix inquiries along the intensive reading; when in the phase of reflexes, it is used to display the understanding that has passed. At the reflections stage, it is charged with additional 3-4 "thin" and "thick" questions to place in the table, work with inquiries in pairs by picking the most interesting

pieces that can be set to the entire class.Issues needing a simple answer are documented on the third pane during the process of activities with the table. There in left column, there are difficulties that must be addressed [3].

The French mathematician Adrien-Marie Legendre initially defined a tangent as a single direction with just one center element with a circle in his textbook basics of geometry. The following definition is offered in Euclid's "beginnings": a linear model refers to a circular if it corresponds with it but doesn't really cross it as it progresses.After reading the text, make a table of questions in the notebook so that the question begins with the specified word.

Several strategies are provided to educators to help them improve critical thinking, adaptability, and evidence-based reasoning. One of humanism's core beliefs that everyone has the freedom to make errors. Instead of self-checking, it is beneficial to perform brief (8-10 minute) semi-confirmation work in notepad with copy paper to detect these problems and their causes..The importance of critical thinking necessitates the development and application of specialized methodological tools.The framework of the industry for the production of critical thinking via reading and writing established by American instructors J. Style, K. Meriditis, and C. Temple is harmonious and logical, as its stages correlate to the logical stages of an individual's mental skills. She is a teachers' knowledge, supervising teacher.The technique is founded on the fundamental didactic cycle. Each phase has its own set of aims, as well as a set of distinctive strategies geared first at activating research and creative activity, and then at comprehending and summarizing the gained information.As a result, the technology for trying to think through reading and writing is an instructional structure comprised of three stages: a call stage, a semantic stage, and a response stage [4].

The teaching curren stage.

Typically, a lack of learning effectiveness is caused by the teacher developing training based on his own aims, assuming that they will be accepted by students as their own. Many Didacts feel that allowing the learner to choose his or her own training goals is essential.Remember that we are most effective when we are absorbed. Typically, this is material about a topic about which we already have some knowledge.

If you provide the learner the opportunity to assess what he has already understands about the issue being studied, he will have an added incentive to develop his own goal-models.

Student activation is also vital. Each student must participate in the effort that aims to update his or her personal experience. Personal and group work strategies can be combined.

Content comprehension stage.

A lecture, a tale, solitary, partnered, or group reading, or viewing a video can all be examples. The primary aim is to promote students' activity, interest, and inertia, which were generated during in the call stage. The condition of the chosen material is really important.

At this point, students continue to actively develop the aims of their lectures on their own. Setting objectives in the process of becoming acquainted with new material occurs when it is forced on current knowledge. Schoolchildren can obtain solutions to previously posed questions and overcome problems that developed during the first stage of work. However, not all issues can be settled.In this instance, it is critical for the instructor to encourage students to ask new questions and seek answers within the context of the knowledge with which they are working.

As a result, during the phase of tool for teaching, students: make contact with new information; correlate this information with current knowledge and experience; highlight their consideration to the pursuit for answers to questions and problems; give heed to uncertainty, actually raising new questions:

They are getting ready to examine and debate what they have heard or read.

In turn, at this point, the teacher:

- It may be a straight source of fresh knowledge; in this case, his responsibility is to deliver it in a clear and appealing manner.
- It examines the level of activity at work, as well as concentration in reading, while kids work with a text.
- It proposes numerous ways for organizing work also with text in order to facilitate deliberate reading and reflection on what has been read.
- It is vital to set aside adequate years to formulate the conceptual stage, and it is also recommended to set aside time for the closer reading. It is sufficient to come to the text on a fresh "round" of awareness to clarify some points [5].

Reflection stage.

Reflection is defined as "an idea, opinion, or statement coming from deep and careful thought," and is comparable with words like "feedback," "return," "self-esteem and self-analysis," and "understanding and engagement." Reflection is a type of theoretical activity in which a person attempts to comprehend their own behaviors and rules by thinking, self-observation, and self-knowledge. S.S. Tatarchenkova writes in his book «Lesson as a didactical phenomenon» that "Reflection is: - the situation essential so that each respondent in the learning experience saw and estimated the entire company of its own action in the lesson in consistent with the objectives and the program; - identifying and elegance of the findings of action in the learning experience the facts found, constructed problems, identified differences in methodologies, comprehension, and so on."

- the period of reflection,

- when the material gained in class is examined, understood, creatively digested by both the therapist and the patient, and then connects;

- the period of reflection, when the material gained in class is examined, understood, creatively digested by both the therapist and the patient, and then connects [6].

Let me remind you that work at the understanding stage is unique to each person. Students become familiar with new subject. Each of those occurs in line with the objectives established at the challenge stage.

The purpose of the introspective analysis is to explain the meaning of new information and to develop a future learning plan this is comprehensible, it is not clear, it is intriguing, etc.

Forms of reflection include:

Oral form: a chat or discourse between one child and an adult, a conversation involving two students, distinct replicas from various students, a return to keywords, faithful and inaccurate claims of a polylog in the form of a chat or argument, gaming approaches, a round table.

Form in writing: Using multiple strategies for questioning and polling: Answers to queries, open offers, a selection from the possibilities presented, conformity to the level of significance, consent dispute with declarations Tables, graphs, charts, and clusters are graphic, schematic means of displaying information. Sinwen, essay, letter, essay are examples of creative undertakings. The goal of written reflection is to acquire the talent of summarising the conclusion on the issue under discussion as well as self-reflection.

In any event, the reflecting stage actively helps to the formation of critical thinking abilities [7].The purpose of this game is to help you improve critical thinking skills, self-control, attentiveness, and the capacity to explain your point of view. Gameplay conditions: students from all courses are separated into teams, with a jury consisting of a tutor as well as several students. Each group is assigned the same tasks, complete with theoretical examples and mistake explanations, with the number of tasks corresponding to the amount of members in each team. A collection of common mistakes is utilized while compiling activities.

The informed team is the first to provide an explanation for the error. If his response is erroneous in the eyes of the other parties or the jury, the other teams are provided the chance to defend their position. Depending on the intricacy of the work, the team is rewarded points or multiple points for the correct response. The team with the best record is the winner. This game is frequently used in repetition and generalization classes.

Philosophy is the introduction of pupils to the realm of sophisms, absorption in the difficulties of ancient arithmetic, educating the depth of reasoning, cultivating intuition, stimulating cognitive activity, persistence in attaining goals, and so on. The student's cognitive culture, wider attitude, and intelligence are all enriched as a result of this effort. The evaluation and self-examination of the student's activities are linked together on the foundation of the thesis: it is not useful that he didn't actually make faults, but that he was able to identify and remove the source of the error.

As a result, instructors working in a rational analysis Channel attempt to employ all sorts of work at all levels, couple and group, including holding discourse in their courses, as well as various methods of publishing of student written works. They place a high value on the development of traits required for a fruitful interchange of ideas, such as tolerance, the capacity to attend to others, and responsibility for one's own point of view. Educators can considerably improve the learning process by bringing it closer to actual life outside of the classroom. Can substantially enhance learning process's relevance to life outside of the classroom.

Learning conditions that promote critical thinking:

-Ask a question and then identify the student who responds;

- Allow your student sufficient time to think about the point you raise; ask one questions in real time; let's give all learners a chance to answer concerns (i.e., don't single out the kids you want to ask);

- If you believe the kid is having difficulty replying, reword the question you posed.

- Avoid inquiries that have "yes" and "no" replies.

- Ask questions that involve a variety of mental abilities:

- A comparison, a comparison, a general / distinct definition;

If feasible, pose intriguing questions that draw on the students' individual opinions.

If the lesson's subject allows, ask questions ranging from simple to sophisticated.

The concept of "six hats of thinking" is based on compare the effects. Traditionally, thought has been founded on debate and disagreement. Parallel thinking is a type of thinking skills in which opposing beliefs and points of view coexist rather than converge. When a 6 practical assignment comes, we usually confront certain challenges [8].

As a conclusion we can say that using logical thinking technology in English classes allows you to considerably enhance the period of speech exercise in the lesson for every student, gain mastery of the topic by all group members, and solve a range of educational and developmental objectives. In turn, the teacher becomes the organizer of a student's autonomous educational, linguistic, and creative activities; he or she has a chance to enhance the learning experience, the growth of students' vocabulary knowledge, and the overall development of their character. Foreign language teachers should educate pupils more than just language skills. It is also vital to cultivate a critical attitude to learning and to improve their motivation to learn new things.

REFERENCES

1. Edward De Bono Teach Your Child How to Think.(2009).4p, 6p,13p,14p
2. Fisher (2007) Demand Estimation and Assortment Optimization Under Substitution: Methodology and Application.10p

3. Beyer (2001)the Value of Critical Perspectives in Teacher Education.11p
4. M.C. Guinness (1999) From Thinking Skills to Thinking Classrooms: A review and evaluation of approaches for developing pupils' thinking.12p
5. Qualifications and Curriculum Authority, 1999 -Fostering creativity.13p
6. Plato from Raphael's The School of Athens (1509–1511). Allegory of the Cave. 15p
7. A researcher from a top IBM laboratory:Six thinking hats simple overview (by Edward de Bono) (rlaexp.com) . 50p
8. Heisenberg Book Learning: The Six Thinking Hats by Dr Edward de Bono.20p

UDC 81`276.3

Abildayeva K.M., Sultan Zh.I.,
candidate of pedagogical sciences, associate professor
ARU named after K. Zhubanov;
c.f. PhD, Associate Professor, Baishev University
Aktobe, Kazakhstan
E-mail: kenish_abildayeva@mail.ru

ON CRITICAL THINKING IN THE MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. The article talks about the need for intensive application of Critical Thinking technology in the educational process of the Republic of Kazakhstan. It is emphasized that traditional education is characterized by the object of learning, while the thinking process is more important.
Keywords: Critical Thinking, Kazakhstan, comparative analysis.

Абильдаева К.М., Сұлтан Ж.И.,
к.п.н., доцент, АРУ им.К. Жубанова
к.ф. н., доцент, БаишевУниверситет
Актобе, Қазақстан
E-mail: kenish_abildayeva@mail.ru

О КРИТИЧЕСКОМ МЫШЛЕНИИ В СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аннотация. В статье говорится о необходимости интенсивного применения технологии критического мышления в учебном процессе РК. Подчеркивается, что традиционное образование характеризуется объектом обучения, в то время как более важным является процесс мышления.
Ключевые слова: Критическое мышление, Казахстан, сравнительный анализ.

Әбілдаева Қ.М., Сұлтан Ж.И.,
п.ғ.к., доцент, Қ. Жұбанов ат. Ақтөбе өңірлік университеті
ф.ғ.к.доцент, Бәйішев университеті
Ақтөбе, Қазақстан
E-mail: kenish_abildayeva@mail.ru

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДАҒЫ СЫНИ ОЙЛАУ ТУРАЛЫ

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасының білім беру процесінде сыни ойлау технологиясын қарқынды қолдану қажеттілігі туралы айтылады. Дәстүрлі білім беру объектісі ретінде сипатталады, ал ойлау процесінің маңызы зор екендігі боп табылады.
Тірек сөздер: Сыни ойлау, Қазақстан, салыстырмалы талдау.

Introduction.

The state program "Intellectual Nation -2020" is based on 3 aspects: a breakthrough in the development of the education system of Kazakhstan, an increase in the scientific potential of the country, the development of an innovation system, the main goal of which is to educate citizens of a new formation, the transformation of the republic into a country with competitive human capital. The solution to this problem requires improving the quality of education [1].

During the years of independence of Kazakhstan, the education system has gone through several stages of reform. The key moment in the formation of a new model of higher education can be called the accession of Kazakhstan to the Bologna Convention. Currently, the model of Kazakhstani education is changing: measures are being taken to determine the new roles of the teacher and the student, the processes of their interaction in learning.

When it comes to the quality of education, it means the reliability of the characteristics formed, the adequacy of the education received to modern socio-economic conditions, and taking into account changes in these conditions that may occur in the future. The formation of critical thinking (hereinafter - CT) involves the creation of a basic

attitude towards oneself and the world, increases the reliability of education, because it becomes conscious and reflective, increases the intellectual potential of the individual.

The goal of a particular specialist is to occupy a position in society that makes it possible to maximize his potential abilities and at the same time provides an adequate assessment of his contribution to the development of society, due respect from society for his personality as an independent value.

Main part. In pedagogy and psychology, critical thinking was studied as a quality of thinking, mind, and as a property of the individual. Most researchers spoke about the concept of "criticality" both as a quality of thinking and as a personal property that affects the course of mental processes (D. Halpern, A. Braus Judy, Davis Wood, J. Dewey, E. Glaser, D. Klooster, N.A. Menchinskaya, B.M. Teplov and others) [2;3; 4; 5;6].

In the work of a number of researchers, the assessment and self-assessment of the abilities of CT among British and Kazakh students, as well as higher education workers in Kazakhstan through a comparative analysis is given. The study is devoted to the assessment and self-assessment of the skills / abilities of CT among British and Kazakhstani students. The work was carried out as part of an internship at Brunel University London from April 2013 to April 2014 under the supervision of Dr. Abraham Altonayan and Dr. Maggie Banning. In the course of the work, both qualitative and quantitative methods were used, namely interviews and questionnaires, respectively. More than 100 British students and the same number of Kazakhstani students took part in the survey, and about 100 teachers of Kazakhstani universities were also interviewed. [7, p. 99-109].

It is emphasized that the intellectual potential of the nation depends on the effectiveness of education and science systems, and, in particular, on the ability of critical thinking of specialists, which creates the prerequisites for improving knowledge and competencies throughout life.

In order to determine the general perception of respondents about CT, the following questions were included in the survey: "Have you ever heard of CT?", "Is CT something new for you?", "Does CT have any meaning for you? and "What do you associate the concept of CT with?". According to the results of the survey, it turned out that more than half (53) out of a hundred Kazakhstani students had heard of CT, 9% found it difficult to answer, the remaining 38 did not encounter this concept at all. According to the results of a survey of British students, it became known that 80% of them are informed about CT, 14% of the respondents are not aware, and 6% found it difficult to answer.

For the majority of British students (63%), CT is not a new phenomenon, while 39% of the Kazakh students surveyed responded that CT is a new concept.

For the majority of British students (63%), CT is significant and an important factor in the educational system, while a quarter of Kazakhstani respondents do not attach as much importance to CT as an effective method of education. For British students, CT is most associated with analysis (35%), and the respondents also indicated the concepts of how to ask questions (23%), criticism (16%), openness (18%) and skepticism (8%). As the results of the survey showed, Kazakhstani students, like British students, also to a greater extent associate CT with analysis (47%), the answers also indicated such options as criticism (33%), asking questions (11%), openness (7%) and skepticism (2%).

As for the definition of CT, the answers of the surveyed British and Kazakhstani students turned out to be similar, almost a third of the students surveyed define CT as the ability to assess and analyze the situation (31% and 29% - for British students),

for Kazakhstani students - (19% and 27% - respectively) ; also, survey participants gave definitions of CT as a skill to draw conclusions (15% - in Brits) and (21% - in Kazakhs), the ability to think rationally (14% and 20%), the ability to ask questions (11% and 14% respectively) [7, p. 99-109].

When asked what area of life, in their opinion, CT belongs to the most, the answers of Kazakhstani respondents were as follows (at the same time, according to a 6-point system: 1 is the largest, 6 is the smallest), most (1%) attribute CT to psychology, politics (2) and education (3), philosophy covers 4%, production occupies the penultimate position (5);

and health care has a minimal relation to CT (6);

British respondents' responses to this question vary as follows: education (1), followed in descending order by philosophy (2), politics (3), psychology (4); The responses of British and Kazakhstani respondents agree that KT has a low percentage of relevance to the manufacturing industry (5%) and healthcare (6).

It is no coincidence that the question was also included about the reliability of scientific facts provided through lectures, articles, textbooks, Internet resources, media and other. According to Kazakhstani respondents, the majority of respondents partially trust - 45%; it depends on the material – 34% answered; yes, without a doubt - 19%, no -2%, that is the CT regarding the source of information in many respects depended among the respondents on the deep-rooted opinion of the author's authority, the strength of the printed word, and the documentary quality of the primary source.

According to British respondents, the majority of respondents partially trust - 38%; yes, without a doubt – 31%; it depends on the material – 28% answered; no-3%, that is for British respondents, each of the proposed options is regarded in equal, if not even, percentage proportions.

Significant was the inclusion of the question of writing an essay on the studied disciplines.

The answers of both groups of respondents were unequivocal as a self-evident type of written work (79 - for Kazakh, 83 - for British students), although when asked how often you write an essay, Kazakhstani respondents in most cases (45) answered as once per month; once a semester -39; at least once a week -16;

British students - once a semester - 68; once a month-26; at least once a week-6. This can be commented, first of all, by the practice of teaching this genre in foreign universities and the balanced responses of Kazakh students.

In order to clarify the opinions of the respondents on the following skills of students' CT, 20 blitz questions were included, such as, for example, the argumentation of their point of view by British and Kazakhstani students, respectively (38% 4 // 73% 4);

paying attention to small details (40% 4//36% 4); ability to read between the lines (36/%3//31% 3); analysis of arguments (38% 4//50% 4);

the ability to build arguments (40% 4//44% 4); knowledge of the definition of logical reasoning (36%3//43%5); the difference between descriptive and analytical methods of cognition (31% 3//44% 4); the ability to recognize a causal relationship (38% 4//49% 4);

weighing different points of view (49% 4//51% 4); definition of inconsistency in the argument (37% 4//39% 4); identification of key points in truth from minor ones (42% 4//49% 4);

patience in determining the course of reasoning in the content of the argument (36% 4//36% 4); evaluating facts to support a point of view (34% 4//54% 4);

the ability to criticize, regardless of the reaction of others (32% 3//39% 4);

accumulation (accumulation) of knowledge (38% 5//42% 4);

recognition of dishonest methods used to persuade others (34% 3//44% 4);

awareness of the ambiguity of the concept of "argument" (38% 3//43% 4); analysis of facts to achieve a clear understanding of the subject of analysis (43% 3//49% 4);

definition of signals used to mark the stages of argumentation (44%3//39%3);

awareness that unfounded beliefs can prejudice a fair consideration of the issue (38% 3//42% 4).

The calculation of the results of the survey on these questions made it possible to draw the following conclusions (taking into account the opinion of the majority, while the answers were according to the instructions: 5='absolutely agree, 4='agree', 3='not sure', 2='disagree (to)', 1='totally disagree(to)'. As can be seen, comparative data in italics show significant differences between British and Kazakh students, respectively, underlined ones indicate the same opinions in both groups of respondents. Kazakh respondents have 5 = ‘absolutely agree’ – this is knowledge of the definition of logical reasoning (43%); no answers for 2='disagree (to), 1='absolutely disagree (to) for both groups of respondents. British respondents have 5 = ‘absolutely agree – this is the accumulation (accumulation) of knowledge (38%).

In a survey, questions such as, for example, 1) information about the participant, level of education, academic degree, bachelor, specialist;

2) definition of vision regarding CT; 3) associative reaction to the concept of CT; 4) a brief definition of the concept of CT; 5) the attitude of KM to the spheres of knowledge, were intended for both students and teachers of the studied countries. Let us present the data of the questionnaire for teachers in the field of CT in the educational sphere of the Republic of Kazakhstan. The first section contained questions to obtain general information about the participant. 1. The largest number of respondents, namely 45%, were aged 31-40; in descending order - from 41 and older - 26%; from 26-30 years old - 21%; up to 25 years - 8%;

2. In terms of gender, women accounted for 81%; men -19%, which determines the specific social functions and cultural stereotypes of Kazakhstani women in their favor. 3. According to the level of education / master's degree - 53%; PhD/candidates of science - 25%; bachelors/specialists -17%; Doctor of Sciences - 5%. Section 2 is for defining the vision for the CM. 1. To the question, have you ever heard of CT, 74 respondents answered in the affirmative, 25 - in the negative; 1 respondent found it difficult to answer; a quarter of university professors who participated in the survey do not know about CT at all. 2. The second question was related to the novelty of the concept: is KM something new for you. Not quite answered 83; Yes, definitely -17.

3. The question of whether CT has any meaning for you was of a modal nature, since was directly related to the attitude to the personality of the subject, respectively, 62 answered in the affirmative; no -23; found it difficult to answer 15.

4. The next question of the questionnaire clarified the respondents' associations to the concept of CT.

It is known, that an effective method for studying the psychologically

real meanings of words as "realities of consciousness" of people is, first of all, an associative experiment, which gives reliable data when only the first associative reaction is taken into account, since the rest of the associations can already be associations not to the stimulus itself, but to the previous reaction; taking into account the first reaction avoids this shortcoming. It aims to describe a set of reactions, ordered in descending order of frequency, which then acts as material for semantic interpretation. [8, 167 p.].

The participants' suggested responses helped to objectively count the following definitions: analysis - 52; questions - 18; criticism - 14; openness - 11; skepticism -5. 5. What short definition would you give to the concept of CT (critical thinking? On this occasion, let us recall that CT, according to dictionaries, critical thinking is a system of judgments that is used to analyze things and events with the formulation of reasonable conclusions and allows you to

make reasonable assessments, interpretations, and also correctly apply the results to situations and situations. problems. CT is a way of thinking in which a person questions incoming information, his own beliefs [9]

According to the results obtained, the ability to analyze the situation (38%) and the ability to draw conclusions (23%) occupy predominant positions; rational thinking (16%) and the ability to assess the situation (15%) are the same; 8% of respondents question incoming information or their own beliefs, that is, asking questions.

The question, to which sphere of life, in their opinion, CT belongs most of all, suggested designation according to a 6-point system: 1- the largest, 6 - the smallest. At the same time, education (1%) and psychology (2%) are almost equivalent; philosophy (3%) and politics (4%) at the same level; production (5%) - penultimate; health care (6%) occupies the last line, which is apparently due to the contingent of respondents. When asked whether you use CT technology during classes, the majority of respondents answered positively (62%), namely: in all cases (30); during the seminar (22), SRS/SRSP (17) and in scientific leadership (17), at lectures (14); 24% answered negatively; 14% found it difficult to answer. When asked which aspect of CT you prefer to use when teaching, the majority (33%) of respondents indicated all the proposed items: decision making (23%), argumentation (20%), problem solving (14%), questioning (10%). Unambiguous, that is positive, was the response of the surveyed groups to the question whether your assessment criteria include the ability of the student to think critically (66%); 28% answered negatively; 6% found it difficult to answer.

The signs by which it is possible to determine the ability of a student to think critically assumed the designation according to a 5-point system: 1 - the smallest,

5 - the largest and contained the following points: the ability to analyze and evaluate information on a given topic (5), the ability to express one's opinion on the topic (4), the ability to reflect on the topic (3), the ability to accurately and consistently describe the main idea on the studied topic (2). In the final part of the questionnaire, statements were proposed with an assessment of their opinion:

1) All teachers of the Republic of Kazakhstan are sufficiently informed about CT, while 53% are not sure; 19% - agree; 18% disagree; 7% - absolutely agree; 3% strongly disagree.

2) CT is sufficiently developed in the educational sphere of the Republic of Kazakhstan, while 46% are not sure;

34% disagree; 16% - agree; 3% - absolutely disagree; 1% - absolutely agree

3) CT is used in many educational institutions of the Republic of Kazakhstan, 55% are not sure; 28% disagree; 13% agree; 2% - absolutely agree; 1% - absolutely disagree

4) CT is important for Kazakhstani education, 46% absolutely agree; 39% agree; 12% - not sure; 3% disagree. 5) It is necessary to study and develop CT in the educational sphere of the Republic of Kazakhstan. 52% - absolutely agree; 30% agree; 17% - not sure; 1% -.absolutely disagree. When calculating the arithmetic mean data for the final part of the questionnaire, they absolutely disagree with all points (8%), except for one thing, that CT is important for Kazakhstani education - on average, ~ 1.6% of 100 respondents. Disagree (83%) with all points, except for one, that it is necessary to study and develop CT in the educational sphere of the Republic of Kazakhstan. ~16.6%. Unsure (183) ~36.6%. Agree (117%) ~23.4%. Strongly agree (108%) ~21.6%.

Conclusion.

British students are more informed about CT than Kazakh ones; students from both countries associate CT in most cases with "analysis";

CT is not sufficiently used in Kazakhstani educational institutions, as there are certain barriers associated with financial and organizational reasons; certain projects are being implemented aimed at the development of CT in Kazakhstan; university teachers apply elements of CT in the educational process. It is proved that the use of KT technology in the field of education of the Republic of Kazakhstan contributes to the democratization of education in the country. Data analysis confirms the need for intensive use of CT technology in the educational process of the Republic of Kazakhstan.

During the years of independence of Kazakhstan, the education system has gone through several stages of reform. The key moment in the formation of a new model of higher education can be called the accession of Kazakhstan to the Bologna Convention. Cooperation and integration into the global educational space is one of the main directions in the policy of Kazakhstan, as well as in the development of the country's foreign policy. Traditional education is characterized by the object of learning

"What to think?" / “What to think?”, while more important is the process of thinking “How to think?” / "How to think?" As a result, the student lacks the ability to apply existing knowledge in a new situation, transforming it into a life practice that would benefit not only himself, but society as a whole. This is the essence of thinking as the basis and guide for the adequate application of the acquired knowledge. At the same time, knowledge in itself is not a guarantee of good thinking.

REFERENCE

1. State program “Intellectual Nation -2020. - Astana, 2012
2. Halpern D. Psychology of critical thinking. - St. Petersburg: Peter, 2000. - 512c. - p.22.
3. Judy A. Braus, Wood Davis Environmental education in schools: a guide: how to develop an effective program / transl. from English. - S. Petersburg, NAAEF.1994.
4. Dewey, J. Pedagogy and psychology of thinking (How do we think?). M.: Labyrinth, 1999. - 192 p.

5. Glaser, E.M. An Experiment in the Development of Critical Thinking. - New York, AMS Press, 1941. -212p.
6. Klooster, D. What is Critical Thinking? //Thinking Classroom. Spring 2001(4), pp. 36-40.
7. Altonayan, A., Sultan, Zh.I., Abildaeva, K.M. Critical thinking skills: a comparative study among British and Kazakh students// Pedagogical journal of Bashkortostan: Publishing house of Bash GPU named after M. Akmulla-№3 (64), 2016.-P.99-109.
8. Popova, Z.D., Sternin, I.A. Cognitive linguistics.-M., 2007.-167 p.
9. dic.academic.ru›Википедия

УДК 378.147

Норузова Г.Б.
Доктор PhD, ассоц.профессор
кафедры ПИЯ (ЭПН) ФМПиЭ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
gulya_bakrimovna@mail.ru

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ПРОФКОММУНИКАТИВНЫЙ ИНОЯЗЫЧНЫЙ ПРАКТИКУМ» СТУДЕНТАМ, ОБУЧАЮЩИМСЯ ПО НАПРАВЛЕНИЮ «ПРАВО»

Аннотация: В данной статье раскрываются современные педагогические технологии, используемые в образовательном процессе, описываются самые эффективные, с нашей точки зрения, технологии развития профессиональной коммуникативной компетенции в процессе преподавания дисциплины «профкоммуникативный иноязычный практикум», а именно: технология кейс-стади, технология проведения ролевой игры, технология проектного обучения.

Ключевые слова: межкультурная компетенция профессиональная коммуникативная компетенция, профкоммуникативный иноязычный практикум, педагогическая технология.

Noruzova G.B.
PhD, associate professor
Department of professional foreign language
Faculty of international law and economics
KazUIR&WL named after Ablai Khan
Almaty, Kazakhstan
gulya_bakrimovna@mail.ru

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF TEACHING THE DISCIPLINE "PROFESSIONAL COMMUNICATIVE FOREIGN LANGUAGE PRACTICUM" TO LAW STUDENTS

Annotation: This article reveals the modern pedagogical technologies used in the educational process, describes the most effective, from our point of view, technologies for the development of professional communicative competence in the process of teaching the discipline "professional communicative foreign language practicum", namely: case study technology, technology of conducting role-playing game, project-based learning technology.

Key words: intercultural competence, professional communicative competence, professional communicative foreign language practicum, pedagogical technology.

Мировые процессы экономической и общественно-политической интеграции, протекающие в современном казахстанском обществе, привели к изменению требований, предъявляемых современным обществом к образованию в целом и языковому образованию в частности. Сегодняшние реалии свидетельствуют о том, что цель и условия практико-ориентированного обучения иностранному языку, отвечающие требованиям современного рынка труда, способствуют развитию умений обучаемых использовать иностранный язык как инструмент в диалоге культур и цивилизаций современного мира, что в свою очередь, обеспечивает успешность реализации профессиональной деятельности в конкретной трудовой сфере.

Одной из приоритетных задач современного высшего образования становится создание необходимых условий для формирования конкурентоспособной личности, готовой самостоятельно, результативно и нравственно решать профессиональные и иные проблемы. Результатом данной задачи является обновление целевых установок в обучении иностранному языку, проявляющихся в новом конечном результате – формировании межкультурной компетенции как способности к межкультурной коммуникации у личности, определяемого как субъекта межкультурной коммуникации. **[1, с. 310].** В этой связи современные стандарты образования во главу угла ставят не сами знания, а профессиональную компетентность выпускника –

будущего специалиста. Новые требования к выпускникам диктуют и новый подход к обучению студентов в ВУЗе, особенно к проблемно- и практико- ориентированной деятельности бакалавров. Преподаватель должен составить такие задания практико-ориентированной работы и рекомендации по их выполнению, которые будут благоприятно влиять на формирование прогрессивного мышления в области профессиональной подготовки и совершенствования коммуникативных профессиональных умений.

Для студента - будущего специалиста в области международного права иностранный язык выступает в качестве одного из средств для успешного межкультурного, информационного и профессионального взаимодействия. В этом смысле международно-правовые аспекты определяют степень престижности, популярности и практической целесообразности изучения иностранного языка, что естественным образом отражается на содержании образовательного процесса и его постоянном совершенствовании. Помимо культурной, социальной и политической, правовая составляющая лингвистического образования имеет важное значение. Овладеть нормами профессионально-ориентированного иностранного языка — значит научиться владеть не только необходимым языковым материалом, но и умениями и навыками ведения коммуникативной деятельности для его продуктивного и качественного применения, то есть овладеть профессиональной коммуникативно-ориентированной иноязычной компетенцией.

Внедрение в учебный процесс коммуникативного профессионально-ориентированного иноязычного обучения способствует, в первую очередь, реализации компетентностного подхода, обеспечивающего формирование ключевых профессиональных компетенций будущего специалиста.

Понятие «ключевые компетенции», введенное в научный обиход в начале 90-х гг. Международной организацией труда, трактуется как общая способность человека мобилизовать в ходе профессиональной деятельности приобретенные знания и умения, а также использовать обобщенные способы выполнения действий **[2, с.2].** Ключевые компетенции – это межкультурные и межотраслевые знания, умения и способности, необходимые для адаптации и продуктивной деятельности в различных профессиональных сообществах **[3].** Для студента, будущего юриста-международника, чрезвычайно важна не столько информационная грамотность, сколько способность применять обобщенные знания и умения для разрешения конкретных ситуаций и проблем, возникающих в реальной правовой действительности. В этой связи необходимо выделить две ключевые компетенции, уровень овладения которыми выступает неоспоримым критерием качества полученного образования и залогом успешной интеграции в профессиональную жизнь:

1. Межкультурная компетенция, касающаяся жизни в многокультурном обществе. Для того чтобы препятствовать возникновению расизма или ксенофобии, распространению климата нетерпимости, образование должно «вооружать» молодежь такими межкультурными компетенциями, как понимание различий, уважение друг друга, способность жить с людьми других культур, языков, религий **[2, с.2].**

Под межкультурной компетенцией британский методист М. С. Байрам подразумевает «способность взаимодействовать на своем родном языке с представителями других культур» **[4, с.70].** Российский исследователь Г. В. Елизарова отмечает, что термин «межкультурная компетенция» связан с «межкультурной коммуникативной компетенцией», применительно к обучению иностранным языкам используется последний. Г. В. Елизарова трактует межкультурную коммуникативную компетенцию как компетенцию, построенную на основе знаний и умений, которая дает возможность осуществлять межкультурное общение путем создания общего значения происходящего для всех участников коммуникации и получения позитивного результата общения **[5].**

С точки зрения казахстанского академика НАН РК Кунанбаевой С.С., термин «межкультурная коммуникативная компетенция» стало вытеснять термин «коммуникативная компетенция», тем самым подчеркивая, что межкультурный компонент содержания обучения иностранному языку становится ведущим, а аутентичность учебного материала – принципиальным требованием к содержанию предмета [1, с. 32]. Кунанбаева С.С. отмечает, что «межкультурно- коммуникативная компетенция является образовательной компетенцией при изучении иностранного языка и иноязычной культуры, при этом объектом реальной действительности при формировании межкультурно- коммуникативной компетенции является процесс общения представителей различных культур». При этом, для формирования межкультурной профессиональной компетенции специалиста, необходимо владение следующим набором компетенций, входящих в состав межкультурно-коммуникативной компетенции: лингво-культурологическая (формирует у обучаемого первичную «концептуальную картину мира»; социо-культурологическая (формирует у обучаемого «вторичное когнитивное сознание»): когнитивная (способствует формированию языка как неотъемлемой части процесса познания окружающего мира); коммуникативная (формирует у обучаемого способность реализовать свои коммуникативные намерения); профессионально-ориентирующая (способствует формированию профессионального иностранного языка во всех аспектах речевой и коммуникативной деятельности); контентно-профессиональная (способствует овладению новыми когнитивными лингвокультурологическими комплексами, отражающими предметное содержание профессионального текста); профессионально-специализирующая (формирует у обучаемого способность осуществлять свободное профессиональное общение) [1, с. 33].

Таким образом, межкультурная коммуникативная компетенция, соотносясь со всеми компонентами иноязычной коммуникативной компетентности обучающихся и включая в себя следующие компоненты:

знаниевый компонент, эмпатийный компонент и компонент умений, представляет собой способность обучающихся продуктивно участвовать в межкультурном общении с представителями иноязычных культур, не теряя, при этом, собственную культурную идентичность **[5].** Безусловно, процесс формирования межкультурной коммуникативной компетенции является необходимым компонентом учебной деятельности, поскольку данная компетенция дает возможность обучающемуся успешно социализироваться, самореализоваться в обществе и овладеть умением вести межкультурное общение в современном поликультурном мире.

2. Профессиональная коммуникативная иноязычная компетенция, которая включает в себя осознанный выбор языковых инструментов для общения в соответствии с профессиональной ситуацией, адекватное восприятие письменного и устного языка и воспроизведение их содержания в необходимом объеме, воспроизведение собственных высказываний разных стилей.

Для студентов - бакалавров международно-правового профиля крайне важно наработать обширную иноязычную коммуникативную базу как основу формирования профессиональной коммуникативной иноязычной компетенции. Данная компетенция, в свою очередь, предполагает достижение достаточного для осуществления коммуникативной деятельности уровня владения профессионально-ориентированным иностранным языком, который позволит адекватно и быстро реагировать на непредвиденные повороты в процессе беседы, находить соответствующую манеру речевого поведения, почти безошибочно использовать конкретную лексику и грамматику из обширного словарного запаса и грамматического строя речи для представления верного решения согласно предлагаемой коммуникативной ситуации. Приобщение студентов – юристов к знаниям правовой отрасли развивает умение адекватно воспринимать и понимать правовые категории и аспекты, тем самым, корректно выстраивать межкультурный и профессиональный диалог и конструктивные межнациональные правовые отношения.

В свою очередь, профессиональное общение предполагает владение общеинтеллектуальными компетенциями, такими как логическое мышление, интерпретация, анализ и критическое осмысление ситуации, которые неизбежно фиксируются в различных официальных документах профессиональной направленности, необходимых для успешного ведения деловой переговорной деятельности в сфере правовых отношений. Указанное обстоятельство превращает письменную речь в концептуальный навык, востребованный как в академической, так и профессиональной сфере. Заметим, что приобретенные умения деловой переписки помогают студентам выстраивать не только деловые отношения с коллегами, руководителями, подчиненными, партнерами и конкурентами, но и в конечном итоге способствуют успешному карьерному росту качественного специалиста.

Включение в рабочий учебный план профкоммуникативного иноязычного практикума предполагает дальнейшее формирование и совершенствование **коммуникативной иноязычной компетенции** для участия в межкультурном профессиональном общении, развитие специфических черт профессионального мышления и мировоззрения у обучающихся, позволяющих грамотно и правильно интерпретировать и принимать верные решения в процессе разбора конкретных профкоммуникативных ситуаций в сфере гуманитарных знаний таких областей науки как юриспруденция, правоведение, международное право. Данная цель достигается за счет выполнения коммуникативных практико-ориентированных заданий, направленных на развитие навыков поиска и анализа информации, критического, аналитического и творческого мышления, умений работать в команде, в том числе любознательности и инициативности будущих специалистов. Основная задача профкоммуникативного иноязычного практикума состоит в обучении практическому овладению профессионально-ориентированным иностранным языком, в формировании профессиональных знаний, то есть способности осуществлять иноязычное профессиональное общение с носителями языка.

Таким образом, специфика преподавания профкоммуникативного иноязычного практикума в современной системе образования заключается в усилении значения практико-ориентированного усвоения материала, обеспечении большой самостоятельности в процессе приобретения знаний студентами, повышении высокой степени самоорганизации студента с использованием современных **педагогических технологий**.

Согласно требованиям государственного образовательного стандарта преподавателю необходимо способствовать формированию межкультурной компетенции и совершенствование профессиональной коммуникативной иноязычной компетенции обучающихся. Для этого преподавателю необходимо создать определенные условия с использованием разнообразных методов, приемов и педагогических технологий, при которых обучающиеся приобретут умения, соответствующие высокому уровню профессионального общения.

По мнению М. В. Кларина, «педагогическая технология означает системную совокупность и порядок функционирования всех личностных, инструментальных и методологических средств, используемых для достижения педагогических целей» **[6, с. 29].** По определению В. В. Гузеева, педагогическая технология – это «комплекс, состоящий из: некоторого представления планируемых результатов обучения; средств диагностики текущего состояния обучаемых; набора моделей обучения; критериев выбора оптимальной модели для конкретных условий» **[7].**

Опираясь на приведенные выше определения, мы можем сделать вывод, что любая педагогическая технология имеет:

- четкую и логически обоснованную систему предписаний этапов и целей обучения;
- характеристику способов взаимодействия и деятельности участников образовательного процесса;

- возможность переноса на новые условия;

- наличие системы диагностики, которая обеспечивает достижение поставленных целей.

После изучения различных как традиционных, так и инновационных педагогических технологий мы пришли к выводу, что для формирования профессиональной коммуникативной иноязычной компетенции по дисциплине «Профкоммуникативный иноязычный практикум» наиболее эффективным будет использование следующих технологий:

1. **Технология Кейс-стади** является наиболее эффективной технологией развития профессиональной коммуникативной иноязычной компетенции, так как обеспечивает высокую степень проявления обучающимся познавательной самостоятельности, навыков аналитического, критического и творческого мышления, умений работать в команде, находить наиболее рациональное решение проблемы. Метод case-study или метод конкретных ситуаций (от английского case – случай, ситуация) – метод активного проблемно-ситуационного анализа, основанный на обучении путем решения конкретных задач – ситуаций (решение кейсов). Метод конкретных ситуаций (метод case-study) относится к неигровым имитационным активным методам обучения. Непосредственная цель метода case-study – совместными усилиями группы студентов проанализировать ситуацию – case, возникающую при конкретном положении дел, и выработать практическое решение; окончание процесса – оценка предложенных алгоритмов и выбор лучшего в контексте поставленной проблемы **[8].**

Для дальнейшего развития у студентов навыков критического мышления, способности к восприятию, анализу и обобщению информации, ситуативные задания и кейсовые задачи должны включать следующие основные компоненты: определенная сюжетная завязка, которая вызовет интерес к рассматриваемой ситуации; исходные данные исследования, глоссарий терминов, ключевые моменты; формулировка вопросов для исследования и т.п. В вводной части может излагаться гипотеза, которую нужно подтвердить или опровергнуть в процессе решения кейса. Более того, решение проблемной ситуации может быть изложено как в устной, так в письменной форме.

2. **Технология проведения ролевой игры.** Ролевая игра представляет собой коммуникативное упражнение. Ситуации, моделируемые в ролевой игре, позволяют приблизить речевую деятельность на занятиях к реальному профессиональному общению, что соответствует основному принципу коммуникативного подхода к обучению. Под понятием «ролевая игра» подразумевается упражнение ситуативно-вариативного характера, где создаётся возможность для многократного повторения речевого образца в условиях, максимально приближенных к реально-речевому общению с присущими ему признаками – эмоциональностью и целенаправленностью речевого воздействия **[9, с.199].**

3. Технология проектного обучения также является эффективной при развитии профессиональной коммуникативной иноязычной компетенции, так как ее цель состоит в том, чтобы каждый обучающийся имел возможность проявить себя, а именно: мог продемонстрировать творческие способности, используя при этом приобретенные знания в лексике, грамматике и т. д.; был способен выражать свое мнение, аргументировать его, а также прислушиваться к мнению других людей **[10].** Преподаватель в данном случае играет роль помощника, он содействует определению проблемы, на решение которой будет направлен проект, помогает при освоении новых видов деятельности, разработке алгоритма действий и определении конечного результата, который может быть представлен как правовой документ (правовая оценка, экспертиза, контракт и т.д.) или решение (юридическое заключение).

Работа студентов в проектных группах способствует развитию их самостоятельной учебно-познавательной деятельности, возбуждает познавательный интерес, вызывая познавательную потребность и познавательную активность обучающихся.

Комплексное использование педагогических технологий дает возможность переходить от учебной деятельности к выполнению самостоятельных творческих заданий.

Таким образом, применение современных педагогических технологий в процессе преподавания профкоммуникативного иноязычного практикума позволит воспроизвести учебные ситуации, дополнить традиционные методы обучения, способствовать формированию основополагающих умений профессионального иноязычного общения, от осознания возможности выражать мысль на другом языке до самостоятельного решения коммуникативных задач, повысить желание, интерес обучающихся к учёбе, раскрывая, таким образом, их творческие, интеллектуальные и профессиональные возможности, таланты.

Для полноценного иноязычного общения необходимо научиться не только читать и понимать иноязычную речь, но и говорить и писать, т.е. понятно и правильно выражать свое мнение как устно, так и письменно, критически мыслить, выделять проблему из общей ситуации, выбирать оптимальный способ решения, толерантно относиться к мнениям и взглядам партнера, что соответствует критериям профессиональной компетентности специалиста. Следовательно, следует также внедрить в учебный процесс комплекс:

- проблемно-ориентированных упражнений, позволяющих эффективно развивать навыки устной и письменной речи. Следует отметить, что коммуникативно-ориентированные упражнения, целью которых является развитие навыков устной и письменной коммуникации, сопровождаются советами и рекомендациями по структуре и оформлению различных по видам информации писем, использованию устойчивых лексических и фразеологических единиц, стилистических конструкций. Все это способствует

более четкому и глубокому пониманию задания и применению правильных описательных лексических и стилистических конструкций.

- проблемно-ориентированных текстов. Проблемно-ориентированный текст предполагает наличие описания проблемной ситуации, характерной для определенной сферы профессиональной деятельности. Следует помнить, что целевое назначение профкоммуникативного иноязычного практикума – это ориентация на формирование у студентов коммуникативных практических умений с помощью текста доказывать, размышлять, пояснять, отбирать и анализировать проблемную ситуацию.

- типовых заданий, направленных на развитие умений устной и письменной коммуникации, совершенствование навыков аналитического, критического и самостоятельного творческого мышления, умений работать в команде, находить наиболее рациональное решение поставленной проблемы.

Как видим, все методические подходы теснейшим образом взаимосвязаны, интегрированы и взаимообуславливают друг друга. Используемые практико-ориентированные образовательные технологии предоставляют возможность сформировать творческий потенциал у студентов еще при освоении теоретического блока профессиональной подготовки через вариативный подход к решению типовых задач. Следует отметить, что активное использование коммуникативных практико-ориентированных образовательных технологий, а также сочетание инновационных форм обучения с традиционными, ставящими студента в условия, максимально приближенные к реальным профессионально-ориентированным ситуациям, через моделирование предполагаемых событий, является существенным достоинством.

В заключение отметим, что практико-ориентированная и индивидуально-поисковая деятельность по изучению профкоммуникативного иноязычного практикума, где студент не только закрепляет основные теоретические положения учебного предмета, а учится прогнозировать, планировать, в интерактивной форме раскрывать свои позиции и мнения по выбранному способу решения учебной ситуации, предусматривает выведение организации речевой деятельности на уровень сложной кооперации, которая способствует переходу от сообщенных к выводным знаниям, умениям от простого к расширенному воспроизводству знаний, что является основой самоконтроля, саморазвития, самообразования и способствует формированию профессиональной коммуникативной иноязычной компетенции.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – 344 с.
2. Маршуба О. А. Ключевые компетенции как составляющие профессиональной компетентности // Концепт. 2014. № S8. – 6 с.
3. Садовская Е.А. Профессиональная компетентность будущих преподавателей – исследователей университета: дис…. канд. пед. наук: 13.00.08. – Оренбург: Оренбургский государственный университет, 2005. – 225 с.
4. Byram, M. S. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney, Johannesburg: Multilingual Matters Ltd., 1997. – P. 124 .
5. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам: учебник. СПб. : КАРО, 2005. - 352 с.
6. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. М.: Знание, 1989. - 80 с.
7. Гузеев В. В. Лекции по педагогической технологии. М.: Знание, 1992. - 60 с.
8. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения. – Режим доступа URL: http://www.vshu.ru – (дата обращения 15.11.2022).
9. Драчук И. В., Новикова А. Е. Использование ролевых игр по спортивной тематике на уроках английского языка в старших классах / Современные методы и технологии преподавания иностранных языков : сб. науч. ст. / Чуваш. гос. пед. ун-т ; отв. ред. Н. В. Кормилина, Н. Ю. Шугаева. – Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2019. – 449 с.
10. Пахомова Н. Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении: пособие для учителей и студентов педагогических вузов. М.: АРКТИ, 2005. 112 с.

УДК 372.881.111.1

Алдабердіқызы Айдын[1]
PhD, шетел тілдері теориясы мен практикасы кафедрасының доценті міндетін атқарушы
Еуразия Ұлттық Университеті,
Астана қ., Қазақстан
E-mail: aydyn9@mail.ru
Г.Б. Бахытжан[2]
магистрант, Астана Халықаралық Университеті,
Астана қ., Қазақстан
E-mail: iam_gulzari@inbox.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ЛЕКСИКАЛЫҚ ТӘСІЛДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Аңдатпа. Шетел тілін үйренуде сөздік маңызды рөл атқарады. Тіл үйренуді лексикалық үлгілерді меңгеру ретінде қарастыратын лексикалық тәсіл ұсынған лексикалық үлгілерді пайдалану ағылшын тілін оқытуда соңғы

кезде қолданылып жүрген әдістердің бірі болып табылады. Бұл зерттеудің мақсаты – лексикалық тәсілді қолданудың оқушылардың ағылшын тіліндегі сөздік қорына әсерін зерттеу.

Кілт сөздер: *ағылшын тілі, ағылшын тілін оқыту, лексикалық әдіс, лексикалық сөз тіркестері*

Аннотация

Словарный запас играет важную роль в изучении иностранного языка. Использование лексических моделей, предлагаемых лексическим подходом, который рассматривает изучение языка как приобретение лексических моделей, является одним из самых последних методов, используемых в обучении английскому языку. Целью данного исследования является изучение влияния использования лексического подхода на словарный запас студентов английского языка.

Ключевые слова: *английский язык, обучение английскому языку, лексический метод, лексические словосочетания.*

Annotation

Vocabulary plays an important role in learning a foreign language. The use of lexical models offered by the lexical approach, which considers language learning as the acquisition of lexical models, is one of the most recent methods used in teaching English. The purpose of this study is to study the impact of using the lexical approach on the vocabulary of English language students.

Key words: *English language, teaching English, lexical method, lexical phrases.*

Шет тілдерін оқытудың қазіргі заманғы тенденциялары өте алуан түрлі. Бүгінгі таңда мұғалім кез келген әдісті – жаңашылдан дәстүрліге дейін таңдауға құқылы. Әдетте, қазіргі кездің өзінде ағылшын тілін оқыту негізгі грамматиканы меңгеруге негізделген, ал лексиканың рөлі екінші дәрежелі, ол жай ғана ойық толтырғыш, т.б. белгілі бір грамматикалық құрылымдағы «бос орындарды» толтырады.

XX ғасырдың тоқсаныншы жылдарының басында шетел тілдерін оқытудың жаңа тәсілі – лексикалық (The Lexical Approach) пайда болды. Бұл тәсілді 2002 жылы “The Lexical Approach: the State of ELT және Way Forward” басылымын шығарған Майкл Льюис бастады. Лексикалық тәсілдің негізгі ұраны ретінде мынаны айтуға болады: «Грамматикасыз аз айтуға болады, лексикасыз ештеңе айта алмайсың». Бұл тәсілдің негізгі терминдері ретінде «лексикалық бөліктер» және «бірлестіктер» сияқты терминдер табылады [1].

Лексикалық тәсілдің пионерлері ретінде Ричардс пен Роджерс тілді үйрену мен қарым-қатынастың құрылыс блоктары грамматика, функциялар, ұғымдар немесе жоспарлау мен оқытудың басқа бірліктері емес, лексика, яғни сөздер мен сөз тіркестері деп тұжырымдайды [2]. Пули мен Сайдер ана тілінде сөйлейтіндердің мыңдаған күнделікті әрекеттерден немесе осыған ұқсас "фрагменттерден" тұратын репертуары бар деп болжайды [3]. Оларды тиісті жағдайларда қолдану табиғи болып көрінетін сөйлеу дискурсын тудырады, сондықтан оларды үйреніп, тұрақты өрнектер ретінде пайдалану керек. Сонымен қатар, бірқатар зерттеушілер жеке сөздердің кең және әр түрлі сөздік қорын зерттеу үшін ағылшын тілін үйренушілер көптеген сөздік бірліктермен күресуі керек екенін атап өтті

Соңғы онжылдықта лексиканың табиғаты, оны меңгеру және бағалау мәселелері көптеген қолданбалы тіл мамандарының назарында болды. Лексикалық білім коммуникативтік құзыреттілік пен екінші тілді меңгерудің орталық элементі ретінде қарастырыла бастады. Шетел тілдерін оқыту мен үйренудегі лексикалық тәсілді қорғайтын авторлар:

Сөздік және лексикалық элементтер оқу мен қарым-қатынастың негізі болып табылады. Грамматикалық немесе лингвистикалық білімнің басқа түрлерінің бірде-бір көлемін сөздік құрамсыз қарым-қатынаста немесе дискурста қолдануға болмайды. Шынында да, сөздік және лексикалық өрнектер тіл жүйесінің басқа аспектілерінен көп қолдаусыз қарапайым қарым-қатынастың көп бөлігін қамтамасыз ете алады.

Соңғы жылдары шет тілдерін оқытудың тәсілдері дамып келеді, ал лексикалық әдіс тіл үйренушілердің тілдік меңгеруін арттыру тұрғысынан үлкен қызығушылық тудырады. Сельсе-Мурсия және Розенсвейг сөздердің тілдің бастапқы кезеңінен бастап негізін құрайтынын, кең лексика оқуды түсінуге ғана емес, сонымен бірге қарым-қатынасқа да үлкен үлес қосатынын атап көрсетеді. Олар бұл жағдайды грамматикасыз ақпаратты беру минималды, ал сөздіксіз ақпаратты беру мүмкін емес деген мағынада атап көрсетеді [4].

Майкл Льюис ұсынған бұл әдіс тілді грамматикалық конструкцияларды қолданбай, сөздер мен сөз тіркестерін пайдаланып оқыту тиімдірек болады деп тұжырымдайды [5]. Тілді оқытуда фразеологиялық бірліктерді қолдану қажеттілігін Бурс Эйкманс және Стенгерс да атап көрсетеді. Бурс және басқалардың пікірінше, мұның екі негізгі себебі бар. Біріншіден, сөз тіркестерін тілде қолдану студенттердің сөйлесу дағдыларын ана тілінде сөйлейтіндердің дағдыларына жақындатады. Екіншіден, сөз тіркестері толық болғандықтан, оқушылар тілде еркін сөйлей алады [6].

Жаттығулар мен оқу әрекеттерінің үлгілерін Льюис де келтіреді. Онда лексиканы оқытудың 10 қағидасы көрсетілген:

1. Тақырып. Мұғалімдер лексикалық бірліктерді есте сақтап, оларды тақырып шеңберіне қоюы керек.

2. Жағдай. Физикалық жағдайды лексиканы ұйымдастырудың ең қолайлы әдісі ретінде ескеру қажет.

3. Коллокация. Тілдегі лексиканың негізгі ерекшелігін білдіреді.

4. Ұғым. Белгілі бір оқиғада белгілі бір психологиялық бірлікті сипаттау үшін белгілі бір сөздер немесе сөз тіркестері қолданылған кезде.

5. Баяндау. Сөйлеуді құру үшін санадағы номинализацияны-баяндауды-түсіндіруді өңдеу схемасын ескеру қажет.

6. Кілт сөздер. Бұл студенттерге сөйлеуге аз күш жұмсау үшін формула өрнектерін жақсырақ басқаруға көмектеседі.

Осы принциптердің ішінде коллокация Льюиске үлкен мән беретін фактор болып табылады. Грамматика/лексика дихотомиясының жеткіліксіздігі танылғандықтан, оқу жоспарын құруда коллокация маңызды рөл атқаратыны орынды. Коллокация белгілі бір сөздер кездейсоқ жиіліктен гөрі мәтінде кездесетін оңай байқалатын құбылыс ретінде анықталады. Көбінесе коллокациялар түрінде кездеседі етістік-зат есім және Сын есім-зат есім, және олар жұптан асатын сөз топтарына таралуы мүмкін. Кейбір коллокациялар бекітілген, мысалы, "суық тию", "ауыр түтін". Кейбір тіркестер аз бекітілген немесе сәл икемді, мысалы, "қатты/терең/ауыр жарақат".

Коллокацияға назар аудару педагогикалық қызметтің негізгі түрлерінің бірі болып табылады. "Сөздердің орнына біз саналы түрде сөз тіркестері туралы ойлануға және оларды өрнектерде көрсетуге тырысамыз. Заттарды кішкене бөліктерге бөлуге тырысудың орнына, біз саналы түрде үлкенірек, біртұтас нәрселерді көруге тырысамыз".

Тілдерді оқытудың заманауи әдістері мен материалдары білім деңгейі әртүрлі оқушыларға ұқсас түрде әзірленген. Лексикалық тәсілдің әдісі мен материалдары бастауыштан бастап тереңдетілген оқушыларға дейін. Оқу жоспарын қайта құру лексикалық тәсілде жасырын болып табылады. Қарым-қатынас тіл үйренудің басты мақсаты екенін атап көрсете отырып, Льюис тіл үйретудің грамматика емес, лексика мәселесін шешу керектігін ұсынады. Лексикалық тәсілде оқушының ана тіліндегі сөз тіркестеріне назар аударғанда, оқушының танымын арттыру үшін бұл құрылымдардың аударма тілінде де бар екенін көрсету маңызды [7].

Лексикалық тәсілді қолдана отырып, мұғалім кейбір ережелерді сақтауы керек:

1) Лексикалық бай материалды пайдалану. Басқаша айтқанда, бұл ана тілінде сөйлейтіндердің күнделікті ауызекі сөйлеуінде қолданылатын сөздер болуы керек. Егер мұндай материалды таңдау туралы айтатын болсақ, онда контексттің ең жақсы үлгілерінің бірі - күнделікті ауызекі сөйлеу мысалдарымен тіл үйренушілер үшін арнайы ана тілінде сөйлейтіндер жазып алған тыңдау. Тыңдап-түсіну бойынша жұмыс жасағанда, мәтіндерді тыңдау мен әңгімелесушілерді интерактивті тыңдау арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды, бұл кезде оқушылардың реакция жасау, сұрақ қою және диалог құру мүмкіндігі бар. Оқушылардың талқылауға қызығушылығын тудыратындай мәтіндерді таңдау керек. Мәтінді оқып, талқылап қана қоймай, оны лексика деңгейінде зерделеу өте тиімді:

- сөздер;
- сөз тіркестері;
- тұрақты және шартты тұрақты өрнектер;
- ауызекі тілдің грамматикасы;
- грамматика лексикалық бірлік ретінде.

2) Оқушыларға тілдің қалай жұмыс істейтіні туралы білімді тереңдетуге көмектесу. Тілді түсіну "тіл = грамматиканы білу + жеке сөздерді білу" формуласында емес екенін көрсетіңіз. Оқушыларды сөз тіркестеріне және сөздердің бір-бірімен қалай әрекеттесетініне, сондай-ақ осы лексикамен қандай грамматика жиі қолданылатынына мүмкіндігінше назар аударуға шақырыңыз. Сөз әдетте қалай және қандай контексте қолданылатыны туралы көбірек мысалдар келтіріңіз. Сөзбе-сөз аудармадан аулақ болуға тырысыңыз, жалпы мағынасы дұрыс берілген сөз тіркестері мен сөйлемдердің аудармасын қолданған дұрыс.

3) Қателіктермен мұқият жұмыс жасаңыз. Мұғалімнің міндеті-оқушының қанша қателік жібергенін санамау немесе грамматикалық ережелерді түзету және қайта пысықтау. Мұғалімнің міндеті-ең жақсы нұсқаны ұсыну, оны басқаша айтуға болады. Көбінесе оқушылардың қателіктерінің себебі-олардың ойды білдіру үшін тілі (грамматикамен байланысты лексика) жетіспейтіндігінде. Сондықтан мұғалім s: "my alarm was bad" сияқты табиғи болып көрінетіндей етіп қайта тұжырымдайды. T: “Oh, your alarm clock didn’t go off”.

4) Оқушыларға тәжірибе қажет. Оқушылар жаңа сөздерді үйреніп, оларды сөйлеуінің, тілінің бір бөлігіне айналдыру үшін олармен қандай да бір түрде қарым-қатынас жасау керек.

Қорытындылай келе, шет тілін үйрену кезінде оқушылар ауызша және жазбаша тілде танып, оларды біртіндеп игеру үшін тұрақты тіркестерді ("коллокациялар") және сөз тіркестерін ("лексикалық чункс") үйренуі керек. Тиісінше, мұғалім үнемі осы комбинацияларға назар аударып, оларды ажыратуға, тануға және сөйлеуде қолдануға үйретуі керек, өйткені дәл осы дағдылар лексикалық тәсіл шеңберінде ең маңызды болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Lewis. Michael. (1997). The Lexical Approach: The State of ELT and the Way Forward. Hove: Language Teaching Publication, 41.
2. Richards J.C., Farrell Thomas S.C. Professional Development for Language Teachers (Strategies for Teacher Learning) /J.C. Richards, Thomas S.C. Farrell. − Cambridge University Press, 2005. – 202 p.
3. Pawley, A., & Syder, F. H. (1983). Natural selection in syntax: Notes on adaptive variation and change in vernacular and literary grammar. Journal of Pragmatics, 7(5), 551–579. https://doi.org/10.1016/0378-2166(83)90081-4
4. Celce-Murcia, M. & Rosensweig, F. (1989). Teaching Vocabulary in the ESL Classroom, in M. Celce-Murcia & L. Mc. Iıntos (eds). Teaching English as a Second or Foreign Language. New York: Newbury House Publishers, Inc.
5. Lewis, Morgan. (2000). There Is Nothing As Practical As a Good Theory. In M. Lewis (Ed.) Teaching Collocation (pp. 10-27). London: Language Teaching Publications.
6. Boers, F., Eyckmans, J., & Stengers, H. (2006). Motivating multiword units: Rationale, mnemonic benefits, and cognitive style variables. EUROSLA Yearbook, 6, 169-190. Retrieved December 12, 2008 from EBSCO Online Database Education Research Complete. Database Education Research Complete: http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=ehh&AN=216
7. [10] Lewis Michael. (2000). Language in the lexical Approach in Teaching Collocation: Further Developments in the Lexical Approach. Hove: Language Teaching Publications, 41-45.

УДК 921

Бейсенова Д.М.
Оқытушы, ғылым магистрі
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Шеттілдік білім беру әдістемесі кафедрасы
Алматы, Қазақстан
e-mail: dami91kz@gmail.com

ТОҒЫЗЫНШЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ РЕФЛЕКСИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада тұлға қалыптастырудың бірден-бір бөлшегі құзыреттілік туралы сөз қозғалады. Оның ішінде рефлексивті құзыреттіліктің алар орны ерекше. Рефлексивті ккұзыреттілік ұғымы оқытуда кешенді түрде енді зерттеліп келеді. Бұл тенденция адамның өз ішіне үңіліп, қарым-қабілетін тануы, білімін дұрыс бағытта қолдануы деген мәселені қарастырады. Рефлексивті құзыреттілік 9-сынып оқушыларын оқытудағы рөлі зор. Жоғары сыныпқа көшкен оқушылар үшін өздерін ересек ретінде қабылдып, өзіндік ойын қалыптастыру үшін осы дағдының маңзы үлкен. Сыни ойлауды дамытып, өзіне таныс теорияны өз бетінше зерттеп, қорытынды жасайды. Бұл саналы түрде білім алу болып саналады. Мақалада рефлексивті құзыреттілікті қалыптастырудың технологиясы мен рефлексивті бағалаудың әдіс-тәсілдері көрсетіледі.

Тірек сөздер: Рефлексия, компетенция, педагог, тұлғалық даму,әдіс-тәсілдер.

Аннотация: В статье рассматривается рефлексивная компетенция, которая является единственной частью формирования личности. Особое место в нем занимает рефлексивная компетенция. В настоящее время концепция рефлексивной компетенции всесторонне изучается в преподавании. Эта тенденция включает в себя взгляд в себя, признание своих способностей и применение своих знаний в правильном направлении. Рефлексивная компетенция играет важную роль в обучении учеников 9-х классов. Для старшеклассников этот навык важен, чтобы они чувствовали себя взрослыми и формировали собственную мысль. Развивает критическое мышление, самостоятельно изучает знакомые теории и делает выводы. Это сознательное обучение. В статье описаны технология формирования рефлексивной компетентности и методы рефлексивной оценки.

Ключевые слова: Рефлексия, компетенция, педагог, личностное развитие, методы.

Abstract: The article examines reflexive competence, which is the only part of personality formation. Reflexive competence occupies a special place in it. Currently, the concept of reflective competence is being comprehensively studied in teaching. This tendency involves looking inward, recognizing your abilities, and applying your knowledge in the right direction. Reflexive competence plays an important role in the teaching of 9th grade students. For high school students, this skill is important to make them feel like adults and form their own thoughts. Develops critical thinking, independently studies familiar theories and draws conclusions. This is conscious learning. The article describes the technology of formation of reflective competence and methods of reflective assessment.

Keywords: Reflection, competence, teacher, personal development, methods.

Ғылым қарқынды дамыған заманда ақпараттар ағыны толастар емес. Адамзат күніне жүздеген ақпарат қабылдап, оны қорытуға, іске асыруға уақыты жетпейді. Білімін күнделікті толықтырып отырғанмен, оны тұлғалық дамуы үшін жүзеге асыра алмайтын оқытушылар қаншама. Ал, педагогтың өзін дамытуы үшін оқи алуы кәсіби маманның фундаменті саналады. Ол өзінің ішкі әлеміне сүңгіп, өзіне не қажет екенін білуі керек. Тұлғалық дамудың қай сатысы болсын, адам өзін тануға әрекет етуі керек. Тек қана сыртқы фактордың

әсерімен өзін, өзінің ішкі әлемін бүркемей, бір сәт өзіне үңілуі оның кәсібилігіне, психологиялық саулығына, физикалық өзгерісіне алып келеді. Әр істің басында тұлғалық дамудың негізі болу керек деп есептеймін. Бұл тек педаогогтарға ғана қатысты емес. Жалпы, адамдармен дұрыс қарым-қатынас орната алу үшін адам алдымен өзімен жақсы қатынаста болуы шарт. Егер адам өзіне не керек екенін білмей құр әрекетке көшсе, қараңғыда жолға шыққандай болады. Ішінде жанып тұрған оты бар адамның ісі де, сөзі де нық келеді. Сол себепті қазіргі кезде тұлғалық дамуға көп көңіл бөлу керек деп дабыл қағылды.

Білім беру саласында бұл құзыреттілік, құзырет, құзыретті көзқарас деген ұғымдардың енуіне алып келді. Білім беру процесі енді жалаң түрде жүрмей, сол алып жатқан білімге анализ жасай алатын толқынның өсуіне ықпал жасайды. Қазір адам жанына қатысты ілім аясында «құзыреттілік» ұғымы жиі айтылып жүр. Бұл адамның бір мәселе тұрғысында өзі шешім шығара алатын қасиеті немесе билік айта алатындай үстемдігі болуы десе болады. Бұл ұғымға қатысты бірнеше диссертациялар жазылып, мақалалар жарық көрді. Мысалы Ю. Колер компетенттік дегенді түсіну мен іс-әрекеттерді білуден тұрады десе[1], Э.Г.Азимов пен А.Н.Щукин «белгілі бір пәнді оқыту процесінде қалыптасатын білім дағдыларының жиынтығы, сонымен қатар білім дағдыларын игеру негізінде кез-келген әрекетті орындау мүмкіндігі»[2] дейді. Ғылыми жұмыстардың талдауы қазіргі білім берудегі компетенттік тәсілдің мақсаты болашақ мамандарда жоғары деңгейдегі сәйкестікті қалыптастыру болып табылады, бұл өз кезегінде болашақ кәсіби қызметінде білікті мамандар болады.

Компетенттіктің өзі бірнеше түрге жіктеледі. Соның бірі – рефлексивті құзыреттілік. Рефлексия сөзінің баламасы «кері қайту», «ойлану», «артқа қарау» дегенді білдіреді. Оқытуда «рефлексивті құзыреттілік «айтарлықтай дәрежеде зерттелмеген. Бұл ұғымды ғылымға О.А.Полищук енгізген болатын оның ойынша тұлғаның кәсіби сапасы рефлексиялық қабілеттілікті тиімді және барабар жүзеге асыруға мүмкіндік береді, бұл даму және өзін-өзі дамыту процесін қамтамасыз етеді, кәсіби қызметке шығармашылық көзқарасқа оның максималды тиімділігі мен тиімділігіне қол жеткізуге ықпал етеді[3]. Адам алған білімінің негізін оны меңгеруді анықтаудың жолы десе де болады. Оқу процесіне дамыта оқыту тенденциясы енгелі бері рефлексивті компетенцияның маңызы арта түсті. Сабақ өту кезінде оқушы алған біліміне талдау жасап, қай жерде үлгерді немесе қай жерде түсінбеді соны саралай алады. Бұл оқушыда саналылық деген сигналды оятады. Рефлекисвті құзыреттілік – педагогика мен психологиялық білім берудің құрамдас білігі. Н.В.Кузьмина компетенцияның мынадай түрлерін жіктеп көрсетеді[4]:

1) кәсіби компетенция өз пәні бойынша сабақ беру;
2) әдістемелік компетенция білім, білік, дағды қалыптастыру аясында
3) тілдесу, сөйлесу бойынша психологиялық-педагогикалық компетенция
4) оқушыларға мотивация беру бойынша психологиялық-педагогикалық компетенция
5) педагогикалық қызметі бойынша комптенция немесе аутопсихологиялқ компетенция.

Басқа компетенцияларға қарағанда рефлексивті компетенция көбіне іс-әрекетке, бір тәжірибеге негізделеді. Алған білімді игеру, оны шыңдау, қолдану өте белсенді танымдық әрекетті қажет етеді. Сондықтан компетенцияның құрылымына құндылықтар мен мотивациялық компонент кіреді. Осылайша компетенция ұғымы тұжырымдамасы тек когнитивті операциялық-белсенділік пен мотивациялық-этикалық, әлеуметтік компоненттерді ғана қамтымайды. Жалпы рефлексия адамның өзін зерттеудің бір түрі деуге болады. Адам өз ішіне үңіліп өзіндік менін табуға тырысады. Жылдар бойы ұмыт қалған білім мен дағдыны қолданады, қорқынышпен іске асыра алмай жүрген ойларды жарыққа шығарады.Яғни рефлексияның басты зерттеу нысаны – адамның өзі. Адам өзіне басқа адамның көзімен қарап, сырттай салыстыра алады. Құндылықтарын саралап, неге басымдық беретінін біле алады. Мұғалім өзімен осылай жұмыс жасайтын болса, ол тұлғалық дамудың сара жолына түсті деуге болады. Тұлғаны тұлға ғана тәрбиелейді. Осындай ауқымды жұмысты мұғалім алдына келген оқушымен де жүргізеді. Баланың бойындағы өз ісіне деген жауапкершілік, саналылық, алған біліміне қорытынды жасау, қай жерден ақсап тұрғанын анықтау деген дағды қалыптасады. Рефлексия оқушымен міндетті түрде жүруі тиіс. Олай болмаған жағдайда бала өзіне есеп бере алмайды. Танымдық әрекет негізінде рефлексияның маңыздылығын анықтауға болады. Ал оны іске асыру үшін рефлексиялық дағдылардың болуы шарт. Рефлексиялық дағдылар дегеніміз өзін және басқаларды сезіну мен бағалау және іс-әрекетін бағалау арқылы басқа жолды таңдауды үйренуі. Жоғары сынып оқушыларында рефлексивті дағдыларды дамыту үшін бірнеше кезеңнен өтетін жұмыс тұр. Оқушылардың қолына өздеріне таныс теорияның қорытындысын бере салған дұрыс емес. Оны оқушылар өздері жасап, қорытынды жасаған дұырсырақ. Өзін-өзі бақылау әрекеттері ұйымдасқан түрде құрылуы қажет. Осылайша оқушылар мұғалімен бірге теорияны саралап, оған өз ойын қосып, қай жерден қателескенін анықтай алады. Осы әрекеттердің негізінде оқушының теория бойынша қорытқан өзіндік ойы қалыптасады.

9- сынып оқушылары үшін рефлексивті компетенцияның қалыптасуы осы жоғары сыныпқа көшкен соң басталады. Өйткені осы уақытқа дейін тек қана өзгенің ойын, теориясын, келтірген аргументтерін жаттап қана қабылдады. Теорияларды сыни көзқараспен талдау, өз ойын дәлелдеу, оны заман талабына сай қолдану деген іс-әрекеттер жоқтың қасы деуге болады.

Сондықтан оқушылардың бойында ерте жастан рефлексивті дағдыларды қалыптастыру керек. Рефлексивті дағды баланың сыни ойлауын дамытады. Зерттеуші Морозова Н.А. рефлексивті дағдыны қалыптастырудың технологиясын ұсынады[6,10б.]:

1) диагностикалық (мұғалім мен оқушы арасында субъект-субъект байланысын орнату)

2) ақпараттық (оқушылардың тәжірибесі негізінде білім алуға проблемалық жағдай жасау, оны зерттеу, талдау, проблемадан шығу жолын іздеуге шақырады, мақсат қою, іс-әрекетін жоспарлау, оны орындау)

3) аналитикалық (мұғалімнің проблемалық жағдаят негізінде алынған ақпаратты басқа құбылыстармен байланысын көруге, орындалған әрекеттерді талдауға, алған білімді бағалауға проблемалық жағдаят жасау)

4) практикалық (оқушылар алған білімін іс жүзінде іске асыруы)

5) нәтижелі (сабақтың нәтижесін оқушылармен ауызша немесе жазбаша талдау)

Осы технологиялардың көмегімен оқушылардың дағдысын бір деңгейге көтеруге болады. Бұл бір жағы ғана. Жоғары сыныпқа көшкен 9- сынып оқушыларында физиологиялық-эмоционалдық өзгерістер болады. Олардың өмірге көзқарасы, адамдар туралы ойлары, өзіне деген сенімділігі ауысады[7]. Ересек өмірге деген қызығушылық оның бойында саналы, мақсатты іс-әрекеттердің болуына әкеледі. Осындай биологиялық өзгерістер қиындықсыз жүру үшін балада рефлексивті дағдының болғаны дұрыс деп санаймын. Өйткені осы жастағы балалар үшін үлкендердің өзін ересек ретінде қабылдауы өте маңызды. Өз ойын ашық айту, қателессе де оны ешкімнің сөкпеуі, қателесіп тұрып жаңа нәтижеге қол жеткізуі баланың ашылып, тұлғалық дамуына көп септігін тигізеді. Қазіргі педагогиканың күн тәртібінде жеке тұлғаны қалыптастыру, оның білімін игеру идеясы алдыңғы орынға шығады. Бұл жерде тек дағдыларды қалыптастыру ғана емес, оның шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен әлемге қатынасы да ескеріледі.

Сабақтың өту барысында мұғалімдер оқушыларға рефлексивті бағалаудың түрлі жолдарын қолданып жүр. С.С. Құнанбаева өз еңбегінде білім беру саласындағы өзгерістің түрлі әдіс-тәсілдерді енгізу керектігін айтады: «Заманауи қоғамдық қажеттіліктер сұранысына және шетел тілін оқытудың пәлсапасы мен парадигмаларын өзгерту, оқытуда жаңа әдіс-тәсілдер іздестіруге байланысты шетел тілін оқытуды бөлек ғылыми-практикалық білім саласы болуына әкеліп соғады» [8; 39б.]. Б.Б.Темирова өз мақаласында рефлексивті-бағалау қабілеттерін қалыптастыру әдістеріне мыналарды жатқызады[9,29б.]: 1)сабақтың басында мұғалімнің көмегімен немесе өз бетімен сабақтың негізгі мақсаттарын айқындау; 2) сабақтың соңында студенттердің өзін-өзі тексеруге дағдыландыру, сабақ барысында не үйренді, өздерінің қандай шеберліктерін көрсеткендері жөнінде сұрау; 3) белсенді тыңдауға дағдыландыру; 4) қандай баға қойылғандығын түсіндіру кезінде студенттің қаншалықты білімді игергенін, іскерліктерін, сабақ кезінде жұмсалған күш-жігерін айтып өту керек. 5) рефлексивті бағалау технологиясын студенттердің қорытынды жасауға, өзін-өзі бағалауға, өзін-өзі тексеруге, бірін-бірі бағалауға үйретуге болады.

Қорыта келгенде, рефлексивті компетенция – заманға сай тұлға қалыптастырудың маңызды бөлшегі. Оны өзіндік «мені» қалыптастып келе жатқан жасөспірімге үйрету арқылы біраз мәселені шеше аламыз. Өз ісіне есеп беру, саналы әрекет ету туралы Абай атамыздың он бесінші қарасөзінде былай жазылған еді: «Ақылды кісі мен ақылсыз кісінің, менің білуімше, бір белгілі парқын көрдім… Егер де есті кісілердің қатарында болғың келсе, күнінде бір мәрте, болмаса жұмасында бір, ең болмаса айында бір, өзіңнен өзің есеп ал! Сол алдыңғы есеп алғаннан бергі өмірді қалай өткіздің екен, не білімге, не ахиретке, не дүниеге жарамды, күнінде өзің өкінбестей қылықпен өткізіппісің? Жоқ болмаса, не қылып өткізгеніңді өзің де білмей қалыпсың?». Сондықтан әрбір азаматтан саналы шешім мен әрекет күтеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Kohler J Rechtsvergleichende Studien über islamitisches Recht, das Recht der Berbern, das chinesische Recht und das Recht auf Ceylon / von J. Kohler. - Berlin : Heymann, 1889. - 251 с.
2. Азимов Э.Г. Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий : (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. - Москва : ИКАР, 2010. - 446, [1] с.
3. Полищук О.А. Рейтинговая система оценки как средство развития самооценки личности [Текст] : монография / О. И. Полищук. - Владивосток : Дальнаука, 2011. - 169 с.
4. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. - Л. : Ленингр. орг. о-ва "Знание" РСФСР, 1985. - 32 с.; 21 см. - (В помощь лектору. О-во "Знание" РСФСР,
5. Истомина Е.А. Методика рефлексивной деятельности учащихся в развитии географических умений в курсе "Экономическая и социальная география мира" : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Истомина Евгения Анатольевна; [Место защиты: Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена]. - Санкт-Петербург, 2009. - 139 с.
6. Морозова Н.А. Формирование рефлексивных знаний учащихся в учебном процессе общеобразовательной школы: диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.01 / Морозова Наталья Александровна; [Место защиты: Белгород. гос. нац. исслед. ун-т]. - Орел, 2013. - 204 с.
7. Козлов С.В. Методика формирования иноязычной лексической компетенции на основе рефлексивной деятельности учащихся: диссертация ... кандидата педагогических наук: 13.00.02 / Козлов Сергей Владимирович; [Место защиты: Нижегор. гос. ун-т им. Н.А. Добролюбова]. - Москва, 2013. - 235 с.
8. Кунабаева С.С. Современная теория и практика иноязычного образования (на казахском языке). — Алматы: ҚазХҚ және ӘТу абылай хан атындағы, 2010. — 324 б.
9. Темирова Б.Б. География пәні сабағында студенттердің рефлексивті-бағалау қабілетін қалыптастырудың әдістері // Әдіскер жаршысы,-2017,-№1,-29б.

UDC 8(1751):81.811

Sultanaliyeva A.S.
Scientific supervisor: **Tulekenova D.T.**
Bachelor student
“6B01701 -Training of foreign language teachers”
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aiza.sultanaliyeva .02@mail.com

THE ORETICAL BASIS OF RESEARCH OF " MODERN FOREIGN-LANGUAGE EDUCATIONAL PARADIGM OF COMPETENCE MODELING BASED ON LINGUOCULTUROLOGICAL METHODOLOGY"

Abstract: The relevance of the competence approach, regardless of specific ideas and interpretations, is predetermined by the cultural and educational context set by the following trends in domestic education: the loss of unity and certainty of educational systems, the formation of the labor market and the associated market of educational services; variability and alternative educational programs, increasing competition and commercial factors in the activities of the educational system.

Keywords: competence approach, competence, interpretation, cultural and educational context, subject of intercultural communication, culture-oriented methodology

Сұлтанәлиева А.,
Ғылыми жетекшісі: **Тулекенова Д.Т**
Бакалавр студенті
«6В01701 - Шет тілдері оқытушыларын даярлау »
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aiza.sultanaliyeva .02@mail.com

"ЛИНГВОМӘДЕНИ ӘДІСТЕМЕ НЕГІЗІНДЕ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ МОДЕЛЬДЕУДІҢ ЗАМАНАУИ ШЕТ ТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ПАРАДИГМАСЫ""

Түйін: Құзыреттілік тәсілдің өзектілігі, нақты идеялар мен интерпретацияларға қарамастан, отандық білім берудің келесі тенденцияларымен белгіленген мәдени-білім беру контекстімен алдын-ала анықталған: білім беру жүйелерінің бірлігі мен сенімділігін жоғалту, еңбек нарығын және онымен байланысты білім беру қызметтерінің нарығын қалыптастыру; білім беру бағдарламаларының өзгергіштігі мен баламалылығы, білім беру жүйесінің қызметіндегі бәсекелестік пен коммерциялық фактордың артуы.

Тірек сөздер: құзыреттілік тәсіл, құзыреттілік, интерпретация, мәдени-білім беру контексті, мәдениетаралық коммуникация субъектісі, мәдени-бағдарланған әдістеме

The competence approach, which embodies the innovative process in education today, corresponds to the general concept of the educational standard adopted in most developed countries and is directly related to the transition in the design of the content of education and its quality control systems to a system of competencies. In addition, the relevance of the competence approach, regardless of specific ideas and interpretations, is predetermined by the cultural and educational context set by the following trends in domestic education:

- the loss of unity and certainty of educational systems, the formation of the labor market and the associated market of educational services;
- variability and alternativeness of educational programs, increasing competition and commercial factors in the activities of the educational system;
- changing the function of the state in education: from total control and planning to general legal regulation of relations arising in education;

prospects for the integration of Kazakh education into the international education system. [1; c.67-112].

According to residential and Russian researchers, such as S.S. Kunanbayeva, *D.N. Kulibayeva, D.A.Ivanov, V.K.Zagvozdkin, I.A.Zimnaya, A.G. Kasprzhak et* al. The competence approach could be a way to attain a unused quality of instruction. It decides the course of changes within the instructive handle, needs, and a important asset for improvement. And usually not by chance, we are talking almost a unused unit of estimation of a person's instruction, since information, aptitudes and capacities now not completely fulfill, don't permit to appear

The specified instructive show accept, separately, the determination and organization of a set of *"key competencies*" for the substance of each subject range, which are proposed to be gathered into three fundamental sorts of "*competencie*s", which is defended by the truth that a person's "competence" has the shape of an acmeological improvement vector, and "competencies" have a few inside, potential, covered up mental neoplasms (information, thoughts, calculations of activities, a framework of values and connections), which are at that point uncovered within the competence of a individual, what characterizes "competencies" as genuine "competencies", the plausibility of their encourage sign as "competencies" [2; p.384]

Contrarily, competency is a personality quality built on competence. A contemporary framework for the scientific cognition of the notion of foreign language teaching is the cognitive, linguistic, and cultural methodology [5; pp. 165–173].

The following elements must be present for the methodology of "foreign language education" to qualify as a theory of scientific cognition: consistency in scientific cognition and research in a particular scientific field; the existence of a single theoretical platform that discloses the integrity of the object and the functional interconnectedness of its components; the presence of a set of methodological principles reflecting the specific methodology of this science; the presence of a single theoretical platform that provides disclosure of the object's integrity and the functional interconnectedness of its components. Not only is it fair to refer to the practice of teaching foreign languages as "*cognitive-linguocultural,"* but a change in targets and the final result, defined as a single process of formation and formation of personality "the subject of intercultural communication," as a result of the expansion of the object of cognition (foreign language-foreign culture-personality), which is necessary when introducing the world to a new linguistic culture through specific methods of scientific cognition -methodological principles. A content-conceptual and activity platform for the evolution of the "*subject of intercultural communication*" is produced by the cognitive-linguistic-cultural foundation.

The intercultural-communicative theory of teaching foreign languages is the dominant modern concept of foreign language education. It emphasizes integrated language and culture teaching, which ensures that language is disclosed as a translator of the socio-cultural specifics of national-language communities in communication, promoting their interaction and mutual understanding in an open world. This specifies the transition from "foreign language" as the topic of study and mastery to the sophisticated and comprehensive idea of "foreign language education."

The item of overseas language schooling is the interdisciplinary construct "language-way of life-personality". Methodology and current intercultural-communicative idea of overseas language schooling systematically and holistically explores and exhibits the complicated and interdisciplinary construct "***language-way of life-personality"*** as an item of clinical expertise withinside the interrelation of all its components. The complicated and complicated construct "language-way of life-personality" as an item of clinical cognition of some of butt sciences acts as a unmarried item of clinical evaluation and didactic take a look at of overseas language schooling because of the truth that language and way of life as a unmarried complicated is an critical a part of the procedure of cognition and formation of secondary intellectual constructs that offer a ***brand new linguistic conceptualization of the sector via way of means of someone and serves for with a coordinate system***, which he makes use of in his notion with the encompassing global withinside the procedure of familiarizing himself with a brand new linguistic way of life and his personal formation as a topic of intercultural communication."

Cognitive-linguoculturological **method** is a **device** of trendy ideas and ***techniques*** of clinical cognition that predetermine the idea and theoretical systems of clinical standards withinsi**de** the interrelation of methodically substantial additives and, therefore, defining as fundamental standards for the clinical and realistic subject of ***"overseas language education".*** The ideas, in turn, are the beginning points, which, being carried out withinside the content, organization, techniques and strategies of training, decide the method and methods of training.

A single theoretical platform reflecting the integrity of the object of scientific research and didactic study is the modern leading concept of the "intercultural-communicative" theory of foreign language education, based on the cognitive-linguistic-cultural methodology, which is the basis of the modern humanistic philosophy of education.

The purpose and the end result of foreign language education – the intercultural and communicative competence of a person formed as a "subject of intercultural communication" indicate the legitimacy of :

- choice and improvement of cognitive-linguistic-cultural method of the idea of overseas language education; highlighting "linguoculture" as a fundamental and methodologically full-size class synthesizing right into a unmarried and natural whole "language-culture-personality";
- methodological adequacy of the theory of "intercultural communication" as a modern and socially conditioned concept of foreign language education, cemented into the system by a set of methodological principles, integrated and comprehensively implemented within the framework of the methodological system of the same name through a system of methodological concepts and categories, technologies, subject-procedural aspects of the content of a foreign language, etc.;
- the scientific validity of the allocation of "foreign language education" into an independent didactic field:

The stage of formation of intercultural competence is described as a cognitively conditioned procedure of "resocialization" with various stages of attainability, and the "resocialization" of the difficulty and language acquisition thru the way of life of the us of a of the language being studied on the cognitive stage ought to now no longer constitute a unmarried procedure of formation and formation of the persona of the future "difficulty of intercultural verbal exchange". The stop end result is "the difficulty of intercultural verbal exchange". Under the persona of the "difficulty of intercultural verbal exchange" it's miles beneficial to recognize someone with a excessive stage of formation of cognitive-know-how and activity-communicative foundations of intercultural verbal exchange, reflecting the presence of a "secondary cognitive consciousness" of the difficulty and making sure the cappotential of the man or woman to effectively perform intercultural verbal exchange, flexibly reacting to the variable variability of

verbal exchange situations, even as displaying a sturdy fixation of socio- and linguistic-cultural additives of intercultural competence, communicative and behavioral way of life, similar to the norms of the linguosocium. Achievements of the persona stage of the "difficulty of intercultural verbal exchange": .

REFERENCE

1. Kunanbayeva S.S. "Theory and practice of modern foreign language education", Almaty, 2010 pp.67-112/pp. 261-267
2. Winter I.A. Pedagogical psychology: Textbook for universities. 2nd ed. add. ispr. and pererab. — M.: Logos, 2004. – p.384. I.A. Zimnaya Key competencies a new paradigm of the result of modern education// Online magazine "Eidos". — 2006. — May 5.
3. Zeer E.F., E.Simanyuk. Competence-based approach to the modernization of vocational education. "Higher education in Russia".-2005.-No. 4 p. 105
4. Obraztsov P.I. Methods and methodology of psychological and pedagogical research. — St. Petersburg: Peter, 2004. — 268 p.

ӘОЖ 378.147

Молдасакова Д.,
Магистрант
«7М01719-Шет тілі: екі шет тілі»
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан
e-mail: moldasakova.dari@bk.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА СКАФФОЛДИНГ ӘДІСІН ҚОЛДАНУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Түйін: Бұл мақалада ағылшын тілін үйренуде скафодлинг әдісін қолданудың шетелдік педагогикалық тәжірибесі қарастырылған. Сонымен қатар, ғалымдардың еңбектері және осы әдістемені сәтті қолданудың негізгі сипаттамалары көрсетілген. Ағылшын тілі сабағында студенттерге қандай көмек көрсету керек және қандай құралдарды қолдану керектігі туралы сөзделген.Скаффолдингтің ең маңызды артықшылығы оның студенттердің тұрақты диагностикасына негізделгендігі, соның арқасында мұғалімнің өз жоспарын студенттерге әлеуетті даму аймағына өтуге көмектесетін білім мен дағдыларды меңгеруге көмектесетіндей етіп талдау

Тірек сөздер: Скаффолдинг, халықаралық педагогикалық тәжірибе, шетел тілін оқыту, тәуелсіздік, тірек, нұсқаулық, пайдалану әдісу

Moldasakova D.,
Master student
«7M01719-Foreign language: two foreign languages»
L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan
e-mail: moldasakova.dari@bk.ru

INTERNATIONAL PEDAGOGICAL EXPERIENCE OF USING SCAFFOLDING IN TFL

Abstract: This article deals with the foreign pedagogical experience of using the scaffolding method in learning English. In addition, the works of scientists and the main characteristics of the successful use of this methodology are shown. It tells how to help students and what tools to use in English class. The most important advantage of the blackboard is that it is based on a constant diagnosis of students, with the help of which the teacher analyzes his plan, thus helping students to move to potential areas that help them acquire knowledge and skills.

Key words: Scaffolding, international pedagogical experience, TFL, independence, support, guidance, methods of use

Әрбір тіл мұғалімі білетіндей, әр оқушы әртүрлі. Әрқайсысының өз мотивациясы, қайталанбас негізі және тілде өткен тәжірибесі бар. Бұл оқытудың еркеше міндеті болып табылады. Ағылшын тілі халықаралық тіл болғандықтан, оның оқытуда әлемде сан түрлі әдістерді қолдану жүзеге асып жатыр. Соның бірі скаффолдинг әдісі.

Скаффолдинг әдісі дегеніміз бұл нұсқаулық тірек. Педагигакада үйренушіге өз бетімен жұмыс жасауға қолдау көрсету барысында қолданылатын әдіс. Бұл әдісте мұғалім оқушымен жаңа ақпараттармен бөлісуі немесе мәселені шешу нұсқауын көрсетуі мүмкін. Қарапайым тілде айтқанда оқу процесі кезінде студенттер тәуелсіздікпен жұмыс атақарады. Жалпы бұл тұжырымдаманы 1970 жылдары когнитивті психолог Джером Брунер енгізді. Дж. Брунер бұл теорияны балаға белгілі бір мақсатқа жетуге көмектесу мақсатында тәрбиелеуші мен бала арасындағы пайдалы, құрылымдық өзара әрекеттесуді қамтиды. Қолдаудың мақсаты –

балаға дамудың жоғары деңгейіне жетуге мүмкіндік беру: тапсырманы немесе идеяны жеңілдету. Баланы ынталандыру және қызықтыру барысында қарастырған.

Скаффолдинг термині Выготскийдің жақын арадағы даму аймағының түсінігімен тығыз байланысты. Выготскийдің тұжырымдамасы бойынша оқыту әлеуметтік тұлғааралық дәрежеде болу керек деп сипаттайды. Бірақ Выготский скаффолдинг термінін өзі қолданбаған. Выготский оқытуды даму деңгейлерімен сәйкестендіреді. Выготскийдің басты алаңдаушылығы когнитивті дамуда баламен туғаннан бастап қарым-қатынас жасайтын әлеуметтік өзара әрекеттестік пен әлеуметтік контекст, басқа адамдар маңызды болып табылады. Ол: «Баланың мәдени дамуындағы әрбір функция екі рет пайда болады: біріншіден, әлеуметтік деңгейде, кейінірек, жеке деңгейде; біріншіден, адамдар арасында (интерпсихологиялық), содан кейін баланың ішінде деп айтқан [1].

Кушуковна өз тәжірибесінде студенттердің өз бетінше тәуелсіз жұмыс жасауына және өзара әрекеттесу барысында скаффолдинг стратегиясын ең тиімді екенін көрсетеді. Ақпаратпен бөлісу барысында үйретуші мен үйренушінің арасында тығыз қарым қатынас болу керек. Оқу процесін ынталандыру үшін мұғалім тарапынан көмек көңіл бөлінеді. Оның пайымдауынша студенттер көбінесе өзіне деген сенімсіздігін жоғалтады әсіресе тапсырмаларды орындай алмаған кезде, студен біліп тұрған затын айталмай немесе жаза алмай қалуы мүмкін, бұл сәтте студенттің үйренуге деген мативациясы да төмендей береді. Бұл сәтте мұғалім осы ситуацияның шығу жолын жіне де жауапкершілікті алу барысында үйренушіге көмек, қолдау шаралары қарастырылады.Қортындысында оқушыға қалай сенімділігін арттыру керек деген сұраққа үш қарапайым жағдайды қарастыру керек делінген

- сәттілік жағдайын құру
- позитивті ойлауды қалыптастыруға ықпал ету
- мотвацияны мадақтау арқылы нығайту

Сәттілік жағдайын құру барысында мысалы ретінде үйренуші күрделі тапсырмаларды орындау барысында биік шыңдарға жету қарастырылады. Егер бірқатар сәтсіздіктерге тап болса кез келген жағдайда өзін жеңімпаз сезінуге көмектесу керек. Оны қалай жасауға болады?

а) оны материалдарды яғни тапсырмаларды бірқатар жеңілдету арқылы жасауға болады. Бірақ оқушы күрделі тапсырмаларды да орындау керектігін ескерген жөн.

б) сөйлеу үшін тіректер жасуға скаффолдингті пайдалану тиімді. Ең алдымен монологқа мысал келитіру арқылы тірек фразалар мен суреттерді көрсету және позитивті ойлауды дамыта отырып, студенттің әлеуетіне сену маңызды [2].

Калилина өз тәжірибесімен скаффолдинг оқытудың өзекті стратегиясын және оны грамматикалық және лексикалық тілдік материалды игеруде, сондай-ақ сабақты жоспарлауда қолдануды қарастырады. Шетел тілін ғана емес, басқа оқу материалын да тиімді меңгеруге көмектесетін скаффолдингтің ең маңызды қағидалары талдап көрсеткен. Шамасы, барлық табысты мұғалімдер өздерінің кәсіби қызметінде азды-көпті дәрежеде саналы немесе бейсаналы түрде скаффолдинг әдісін әртүрлі формаларын қолданады.

Скаффолдингтің негізгі мақсаттарының бірі эмоционалдық сүзгіні азайту болып табылады[3]. Және басқа да жағымсыз эмоциялар, бұл студенттер өз бетімен қиын тапсырманы орындауға тырысқанда, көңілі түсіп, көңілі қалғанда және не істеу керектігін білмеген кезде пайда болуы мүмкін. Қарпа тұрсақ Калилина да және Кушуковна да эмоцияға тоқталып отыр. Яғни студент оқу процесі кезінде қиындыққа тап болған да өзінің жігерін жоғалтып алмас үшн оны қолдап, жол көрсетіп, демеп жіберу ол үйретушінің негізгі міндеті болып табылады.

Калинана өз тәжірибесінде скаффолдинг әдісін бірнеше мақсатта қолдануды көрсеткен. Мысалы; скаффолдинг және бірнеше даму аймақтары; грамматиканы меңгерідегі скаффолдинг; мини сабақтардағы скаффолдин және т.б. Өзінің тәжірибелік жұмысының қортындысында тірек стратегиясы шет тілін үйренудің тиімділігін арттырып қана қоймай, сонымен бірге студентті бар тілдік дағдыларды жетілдіруге дайындайтынын, сонымен қатар оны жаңа шет тілдерін өз бетінше оқуға ынталандыратынын атап көрсетеді. Ататап айтқанда, грамматика мен сөздік қорын дамытуда жүйелі түрде қолданылатын шағын стратегиялар оқушының оқу дағдысына айналуы мүмкін, ол тілді де, кез келген басқа оқу материалын меңгеруде де кеңінен қолдана алады [3]

Халықаралық тәжірилерге шолу жасасақ скаффолдинг стратегиясын Клара Броун және Эмми Броэмел скаффолдинг стратегиясын оқу дағдысын жақсартуда қолдануды көрсетеді. Ағылшын тілін үйренушілерге оқу дағдысы және оны түсіну кішкене кедергілерге алып келетіні рас. Қазіргі таңда Ағылшын тілін үйренумен қатар, математика, жаратылыстану және әлеуметтік зерттеулер мазмұнын үйренуге де жауап береді, сондықтан олардың оқуды түсінудегі қиындықтары көбінесе олардың оқу қабілетіне әсер ететіні айтпаса да түсінікті. Бұл мақалада олар скаффолдинг әдісінің жаңа тұжырымдамасына негізделген оқу тіректерін үш кезеңін қайта қарастырған : оқуға дейін «Приминг» деп аталады; оқу барысында, "Шарлау;" және оқудан кейін «Күшейту». Бұл терминдер терең тіректердің әрбір нақты функциясының маңыздылығын атап өту үшін жасалған. Бастау, Навигация және Күшейту кезеңдері оқу процесіне қарапайым толықтырулар емес, бірақ ағылшын тілін үйренушілер үшін сәтті оқуды түсіну ықтималдығын арттыру үшін қажетті процедуралар болып табылады. Өз еңбектерінде белгілі бір тақырыбқа байланысты тірек-қимыл әрекеттерін көрсететін егжей-тегжейлі мысалдар ұсынылған және әрекеттерді түсініктіліктің жоғарылауымен байланыстырады.

Тәжірибенің соңында скаффолдинг әдісінің оқу дағдысын күшейтуде артықшылықтары көп, өйткені оқушы жақсы оқырман болып қана қоймайды, сонымен қатар, ең бастысы, олар ағылшын тілін тезірек және күштірек меңгереді. Өйткені оқуды түсіну екінші тілді меңгеруді айтарлықтай жақсартады, өйткені студенттер жазбаша мәтінді түсінген кезде оқудың өзі түсінікті кіріске айналады. Тұрақты, қарқынды оқу қолдауы ретінде жүзеге асырылған скаффолдинг тәжірибесі оқу жетістіктерінің алшақтығын жоюға көмектесетіні анықталды [4].

Жалпы тақырып бойынша зерттеулер сонымен қатар оқытудың тиімді шеңберлерінің екі негізгі сипаттамасын анықтайды. Біріншіден, шын мәнінде жұмыс істеу жүйелі болуы керек, яғни мұғалім оқушының жаңа дағдыларды меңгеруінде бар білімі мен тәжірибесіне сүйене отырып, қолдау көрсетуі керек. Екіншіден, скаффолдинг - бұл оқу үлгерімін қолдайтын, бірақ студенттер берілген дағдыны немесе тапсырманы меңгерген сайын біртіндеп жойылатын уақытша құрылым. Педагогтар мен зерттеушілердің кері байланысы оқушыларды тарту және ынталандыру үшін тіректердің өте тиімді екенін көрсетеді. Студенттер әрқашан бұрыннан білетін нәрсеге сүйенетіндіктен, олар жаңа немесе бейтаныс аумаққа кірмес бұрын жетістікке жете алады. Нәтижесінде студенттер өздерінің алға жылжып жатқанын анық көреді, бұл көңілсіздікті азайтады және оларды жалғастыруға ынталандырады.

Оқуды қолдаудан басқа, ол мыналарды қолдайды:

-оқушылардың өздігінен білім алуына көмектеседі;

-оқушылар белсендірек рөл атқаратын қолайлы оқу ортасын жасайды;

-мұғалімдерге әрқашан жеңілдетудің орнына жоғары үміттерді сақтауға мүмкіндік береді;

-мазасыздық пен тәуекелді азайтады.

Тәжірибелерге сүйене отырып қортындыласақ мұғалімдер әрбір сабақты оқушылардың бұрыннан білетіні мен нені үйренетіні арасында нақты байланыс бар екеніне көз жеткізуден бастауы керек. Студенттер ешқандай сылтаусыз күресіп, кейін жиі тастап кетеді. Негізгі білім қалыптасып, байланыс орнатылғаннан кейін тіректерді алып тастауға болады. Скаффолдинг стратегиясы шетел тілін үйретуде ең тиімді жолдардың бірі болып табылады. Оқушыға тірек болу арқылы оның тіл үйренуге деген құлшынысын арттыру ол мұғалімнің міндеті. Зерттеулер нәтижесінде кескіндер, модельдер, диаграммалар, торлар, кестелер және графиктер сияқты визуалды және графикалық ұйымдастыру құралдарын пайдалану, сөйлеу және жазу үшін тілдік нұсқаулар мен жақтауларды қамтамасыз ету скаффоодинг стратегиясындағы ең маңызды әдістердің бірі екенін көрсетті. Скаффолдинг техникасын тек оқу қабілеті төмен адамдар мен оқушылар үшін емес, барлық оқушылар үшін іргелі құзыреттілік. Скаффолдинг барлық оқушыларға көрсету керек. Скаффолдинг әрқайсысының оқу процесіне қосылуын қамтамасыз етуі керек

ӘДЕБИЕТ

1. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA, Harvard University Press. - Қолжетімділік режимі URL: https://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=97806745762922 (Қаралған күні:17.11.2022)

2. Гучетль Сафиет Кушуковна//Скаффолдинг как интерактивный метод профессионально ориентированного обучения иностранному языку. Қолжетімділік режимі URL:https://cyberleninka.ru/article/n/skaffolding-kak-interaktivnyy-metod-professionalno-orientirovannogo-obucheniya-inostrannomu-yazyku/viewer (Қаралған күні:17.11.2022)

3. Калинина Т.Л.// Скаффолдинг как обучающая стратегия для освоения иностранного языка: базовые принципы.- Қолжетімділік режимі URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35340197 (Қаралған күні:17.11.2022)

4. Clara L. Brown Amy D. Broemmel// Deep scaffolding: Enhancing the reading experiences of English language learners.- Қолжетімділік режимі URL: links/553e5dad0cf210c0bdaa1661/Deep-scaffolding-Enhancing-the-reading-experiences-of-English-language-learners (Қаралған күні:17.11.2022)

UDC 16.01.45

Tileukul S.,
Ayapova T.T.
Master Student
«7M01703 - Foreign language: two foreign
languages Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan
e-mail: symbat624@gmail.com

READING AS A MEANS OF FORMING A SECONDARY LANGUAGE PERSONALITY IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Abstract: The article considers that various literary texts create great opportunities for the formation of a secondary linguistic personality through the accumulation and refinement of knowledge about the culture of the country of the language being studied, including knowledge of history, geography, literature, etc.

Keywords: secondary language personality, native language, teaching of reading.

Тілеуқұл С.,
Аяпова Т.Т.
Магистрант «7М01703 – Шетел тілі:
екі шетел тілі» Абай атындағы ҚазНПУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: symbat624@gmail.com

ЧТЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ВТОРИЧНОЙ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ НА УРОКАХ ИННОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В статье рассматривается что, различные литературные тексты создают большие возможности для формирования вторичной языковой личности посредством накопления и уточнения знаний о культуре страны изучаемого языка, включая знания по истории, географии, литературе и др.

Ключевые слова: вторичная языковая личность, родной язык, обучение чтению.

The concept of "foreign language" as an academic subject arose in the second half of the 18th century as a result of an increase in the number of scientific publications in national languages and, as a result, the Latin language lost the status of the language of education. Since that time, foreign languages have been studied with a focus on practical tasks related to the need to be able to read books in the languages of different peoples. The search for specific features of the subject "foreign language" has always been carried out, first of all, in the field of goal setting. It is generally recognized that, unlike most academic disciplines that are aimed at mastering the scientific knowledge of certain phenomena, certain laws that govern these phenomena, a foreign language as an academic subject does not have scientific knowledge of the language in its area of interest.

A specific feature of this subject is its focus on familiarizing students with some social phenomenon, completely independent of knowledge of the laws of this phenomenon, focus on the practical mastery of the language, that is, some activity that is a function of one or another human collective. This provision became the basis for subsequent attempts to determine the specific features of the subject "foreign language" in comparison with all other academic disciplines taught at school.

Thus, a number of authors rightly believe that the commonality in the field of goal-setting of the academic subjects "foreign language" and "native language" is manifested in their focus on the formation of a certain system of communication, the development of language means of communication. Nevertheless, the analysis of the goals shows that there are more differences between the named academic disciplines than commonality. The differences are explained by the fact that the main leading goal in teaching a foreign language is the communicative goal that determines the entire educational process, while in teaching the native language this goal is not the main one.

The point of view expressed above does not contradict the statement of L.V.Shcherba that the focus on practical knowledge of the language is characteristic of all linguistic subjects taught at school. The clarification boils down to the fact that the general educational goals of teaching a foreign language are realized directly in the process of achieving a communicative goal, while the communicative goal of teaching a native language is to improve the skills of oral speech and teaching writing and reading, as well as mastering the ability to accurately choose the means of communication.[1,p.12-15]

The noted difference between the disciplines "native language" and "foreign language" arises from the very essence of teaching these subjects - in the first academic discipline, unlike the second, students do not form a new language communication system, and educational and developmental tasks are more related to familiarization with the theory native language, with its system. Information about the language system of the native language may not be the goal itself and is not related to the practice of improving speech activity.

There are other attempts to highlight the specific in the academic discipline "foreign language". So, for example, both in the psychology of teaching foreign languages and in the methodology of teaching a subject, it is noted that, unlike other academic subjects, a foreign language is both a goal and a means of learning. Moreover, as specific features of the subject “foreign language”, such qualities as “objectlessness”, “infinity”, “heterogeneity” are also distinguished.

However, a careful consideration of the above-mentioned qualitative characteristics of a foreign language as an academic subject allows us to recognize that they are of a universal nature, i.e., they are relevant not only for this academic discipline. They are inherent in principle to all other academic disciplines of the linguistic cycle.

Another point of view is based on the idea of a unified approach to the subjects of the language cycle, which include "native language", "second language" (the language of interethnic communication within the state) and "foreign language".

Proponents of this approach believe that not only the overall goal of teaching the subjects of the language cycle is the formation of mass productive multilingualism, but also the commonality of universal psychological, psycholinguistic and didactic patterns of the process of learning languages and teaching different languages, the presence of universals in the systems of European and other groups of languages, a number of common objectives, teaching principles, content selection criteria, the general construction of some teaching strategies (methods), as well as taking into account the integrity of the students' personality, their general cultural, philological, regional and life experience give grounds to build a unified concept of teaching all subjects of the language cycle. [2, p.20.]

But if we carefully analyze the rationale for a unified approach to the subjects of the linguistic cycle proposed by the authors, we can see that only the first three are relevant for the subject of interest to us, the rest are of a general, universal nature for all academic disciplines taught at school without exception.

Representatives of the concept of a unified approach to the subjects of the language cycle believe that the goal of teaching these subjects at school is the formation and development of students' speech competence in various types of speech activity, however, in their opinion, the level of implementation of this goal by different disciplines is not the same.

Today, there are a significant number of concepts that consider the concept of "foreign language" as a subject. The opinions of the authors can be controversial and contradictory, but the main thing is that the "foreign language" is mandatory and one of the most important subjects to study in modern school.

Reading is closely related to the concept of a secondary language personality. Thanks to reading, the formation and development of a secondary linguistic personality takes place. That is why a sufficient number of hours are devoted to reading in foreign language lessons.

Reading is included in the sphere of communicative and social activity of people and provides a written form of verbal communication in it.

The process of reading is not something permanent; it changes under the influence of the purpose of reading: as in any activity, the reader seeks to obtain the result in the most economical way. And the more experienced the reader, the more successfully he copes with this task: he reads in different ways, his reading is characterized by flexibility. Flexibility is the hallmark of a mature reader.[3, p. 7-11.]

Although in the real act of reading the processes of perception and comprehension proceed simultaneously and are closely interconnected, the skills that ensure its process are conventionally divided into two groups:

a) related to the “technical” side of reading (they provide perceptual processing of the text (perception of graphic signs and their correlation with certain meanings or recoding of visual signals into semantic units)

b) establishing semantic links between linguistic units of different levels and thus the content of the text, the author's intention, etc. (these skills lead to the understanding of the text as a complete speech statement). [4, p. 5-8.]

Reading is always aimed at the perception of a finished speech message (and not its creation), at obtaining information, therefore it is referred to as receptive types of speech activity. A feature of reading is that the assessment of the success of its implementation is subjective and is expressed in the satisfaction of the reader with the result obtained - the achieved degree of completeness and accuracy of understanding.

Thus, reading is a complex perceptual and mental mnemonic activity, the procedural side of which is of an analytical and synthetic nature, varying depending on its purpose. A reader is mature who freely carries out this type of speech activity, thanks to his ability each time to choose the type of reading that is adequate to the task, which allows him to solve it not only correctly, but also quickly, thanks to the complete automation of technical skills.

Reading is both a goal and a means of teaching a foreign language. In the educational process, these two functions should be clearly distinguished, since they determine the methodological organization of all work.

Reading as a learning goal involves the mastery of students the ability to read in a foreign language. This skill is one of the practical goals of studying this subject at school.[5, p.42]

All reading situations are divided into two groups: situations in which the reader only needs to receive the information contained in the text, and situations in which, simultaneously with its receipt, it is required to transfer it in the same form to other persons. In the first case, reading to oneself is used, in the second, reading aloud. The task of the school is to teach students to read on their own, since in life reading aloud in a foreign language is required by a very small circle of people (teachers, actors, announcers, etc.).

Reading, like any other form of written or oral communication, requires a lot of practice, so students should read as much as possible. The educational complex is only a mandatory minimum, in addition to which it is necessary to attract books for independent reading.

REFERENCES

1. Ferdinand de Saussure. Course in general linguistics. 1916, p.12-15
2. Passov E.I. Fundamentals of methods of teaching foreign languages. M .: "Russian language", 1997, S.-214, p.20.
3. Makhmuryan K.S. The development of a linguistic personality in foreign language lessons. Teacher, 2000, No. 2, p. 7-11.
4. Burdina M.I., Shemarulina L.A. About teaching a foreign language at school. FLS, 1984, No. 3, p. 5-8.
5. Pinker S. The language instinct. 1994, p.42

УДК 372.881.1

Kozhbayeva G.[1], Karimova K.,[2] Veter N.[3]
[1] MA, senior teacher,
Abylai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan,
[2]Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Abylai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan
[3] Student, Faculty of translation and Philology
Abylai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan

INTEGRATED SKILLS IN THE EFL CLASSROOM

Abstract. The relevance of the article is not in doubt, as the subject of this study is the advantages and disadvantages of some traditional EFL programs that offer classes focused on skill segregation. The authors present a critical analysis including the strengths, weaknesses of using this strategy.

According to the authors, such an approach is not adequate training for ultimate success in academic communication, professionally oriented language use, or everyday language interaction. The article emphasizes that the skill segregation used in traditional EFL programs narrows language learning to a non-communicative range, and can be used to teach individual skills. While the usage of integrated skills, as opposed to a purely segregated approach, will allow learners to get acquainted with authentic language.

The practical significance of this study is the recommendations for integrating language skills in EFL teaching, which will facilitate authentic communication in English both at the professional level and in everyday interactions.

Key words: segregation, skills, strategy, integration, authentic communication.

Кожбаева Г.[1], Каримова К.[2]
[1] Магистр, аға оқытушы,
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан,
[2]Филология ғылымдарының кандидаты, доцент,
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан

EFL СЫНЫБЫНДА БІРІКТІРІЛГЕН ДАҒДЫЛАР

Аннотация. Мақаланың өзектілігі даусыз, өйткені бұл зерттеу тақырыбы дағдыларды сегрегацияға бағытталған сабақтарды ұсынатын кейбір дәстүрлі EFL бағдарламаларының артықшылықтары мен кемшіліктері болып табылады. Авторлар осы стратегияны қолданудың күшті және әлсіз жақтарын зерттейтін сыни талдауды ұсынады.

Авторлардың пікірінше, мұндай тәсіл академиялық қарым-қатынаста, кәсіби бағдарланған тілді қолдануда немесе күнделікті тілдік әрекеттесуде абсолютті жетістікке жетуге барабар дайындық емес. Мақалада EFL дәстүрлі бағдарламаларында қолданылатын дағдыларды сегрегация тіл үйрену процесін коммуникативтісіз диапазонға дейін тарылтатыны және жеке дағдыларды үйрету үшін пайдаланылуы мүмкін екендігі атап өтіледі. Ал толық сегрегация тәсіліне қарама-қарсы қойылатын біріктірілген дағдыларды қолдану студенттерге түпнұсқа тілімен танысуға мүмкіндік береді.

Бұл зерттеудің практикалық маңыздылығы ағылшын тіліндегі қарым-қатынастың кәсіби деңгейде де, күнделікті деңгейде де түпнұсқалық болуына ықпал ететін EFL оқыту үдерісіне біріктірілген тілдік дағдыларды енгізу бойынша ұсыныстарда жатыр.

Түйінді сөздер: сегрегация, дағдылар, стратегия, интеграция, түпнұсқалық қатынасу.

Кожбаева Г.[1], Каримова К.[2]
[1] Магистр, старший преподаватель,
КазУМОиМЯ им. Абылай Хана, Алматы, Казахстан,
[2]Кандидат филологических наук, доцент,
КазУМОиМЯ им. Абылай Хана, Алматы, Казахстан

ИНТЕГРИРОВАННЫЕ НАВЫКИ В КЛАССЕ EFL

Аннотация. Актуальность статьи не вызывает сомнений, поскольку предметом данного исследования являются преимущества и недостатки некоторых традиционных программ EFL, предлагающих занятия ориентированные на сегрегацию навыков. Авторы представляют критический анализ, рассматривающий сильные и слабые стороны использования данной стратегии.

По мнению авторов, подобный подход не является адекватной подготовкой для достижения абсолютного успеха в академическом общении, профессионально-ориентированном использовании языка или повседневном языковом взаимодействии. В статье подчеркивается, что сегрегация навыков, применяемая в традиционных программах EFL, сужает процесс изучения языка до некоммуникативного диапазона и может быть использована для обучения отдельным навыкам. В то время как применение интегрированных навыков, как противопоставление подходу их полной сегрегации, позволит учащимся познакомиться с аутентичным языком.

Практическая значимость данного исследования заключается в рекомендациях по введению интегрированных языковых навыков в процесс обучения EFL, что поспособствует аутентичности коммуникаций на английском языке, как на профессиональном, так и на бытовом уровне.

Ключевые слова: сегрегация, навыки, стратегия, интеграция, аутентичная коммуникация.

GENERAL STATEMENTS

It is very important that every EFL program provides a variety of opportunities for authentic communication that fundamentally integrates basic and supplemental language skills. This is justified by the fact that in everyday communication - any single skill such as listening is rarely used in isolation from other language skills like speaking or reading.

Both basic and assistive language skills are integrated. In addition, when learning integrated skills, students inevitably encounter authentic language and engage in interesting and meaningful activities. Integrating a major and supporting language skills is considered to have a number of the following benefits.

In integrated learning, language becomes not just an object of academic interest, but a real means of human interaction. Skill integration promotes the mutually reinforcing growth of all basic and assistive skills. In this format, language is learned in terms of its actual content. Learners are not burdened by the discussion of language forms. An important aspect of highly motivated learning is the learning of authentic content through language across multiple skills simultaneously. It is known that within the traditional approach to teaching a foreign language, the components of speech activity were taught in an isolated manner. For example, proponents of the audiolingual method paid attention to speaking because they considered language to be an oral activity only.

This segregation resulted in students with language skills not possessing writing skills. The other extreme approach is considered to be the method of teaching grammar analysis and written translation from one language to another. This method limits language learning to a very narrow, non-communicative range that does not prepare students to use the language in everyday life.

Thus, given the communicative incompetence of students, there has been a shift away from the traditional model toward a communicative approach. One of the features of which is the integration of the four skills and their sub-skills that complement each other. According to Hinkel [1, p.5], "To learn a language, you may need to break it down. To use it, however, the skills and components must be integrated."

INTRODUCTION

One image for teaching and learning English as a foreign language (EFL) is an image of a tapestry[2]. The tapestry is woven from many strands, such as the characteristics of the teacher, the learner, the setting, and the relevant languages (i.e., English and the native languages of the learners and the teacher). For the production of a strong, beautiful tapestry, all of these strands must be interwoven in positive ways. For example, the instructor's teaching style must address the learning style of the learner and his motivation, and the setting must provide resources and facilities that strongly support the teaching of the language [2, p 221].

In addition to the four strands mentioned above - teacher, learner, setting, and relevant languages - there are other important strands in the tapestry. In a practical sense, one of the most crucial of these strands consists of the four primary skills of listening, reading, speaking, and writing. This strand also includes related skills such as knowledge of vocabulary, spelling, pronunciation, syntax, meaning, and usage. The skill strand of the tapestry leads to optimal EFL communication when the skills are interwoven during teaching/learning. This is known as the *integrated-skill approach*.

If this weaving together does not occur, the strand consists merely of weak, parallel segregated skills threads that do not connect, support, or interact with each other. This is called the *segregated-skill approach*. Another title for this type of teaching is the *language-based approach* because the language itself is the focus of teaching (language for language's sake). In this approach, the emphasis is not on learning for genuine communication.

RESULTS

The area of focus is dedicated to scientific research activity. In this area, the segregated-skill approach, the mastery of such language skills as reading and speaking is considered to be the key to success in learning, and language learning is typically separate from content learning [3, p. 2]. By examining segregated-skill instruction, we can see the advantages of the integrated-skill approach and move toward improving teaching for English as a foreign language.

This is contrary to the integrated way that people use language skills in normal communication.

Skill segregation is reflected in traditional EFL programs that offer classes focusing on segregated language skills. Why do they offer such classes? Perhaps teachers think it is logistically easier to present courses on writing divorced from speaking, or on listening isolated from reading. They may believe that it is instructionally impossible to concentrate on more than one skill at a time.

Even if it were possible to fully develop one or two skills separately from all the others, such an approach would not be adequate preparation for final success in academic communication, professionally oriented language

[2] a heavy ornamental fabric, often in the form of a picture, used for wall hangings, furnishings, etc., and made by weaving coloured threads into a fixed warp

use, or everyday interaction in the language. This method narrows language learning to a noncommunicative range that does not prepare students to use the language in everyday life.

Frequently, segregated-skill can be used when focus is on skill learning strategies: reading strategies, listening strategies, speaking strategies, and writing strategies (e.g., preparation for writing assessment, etc.). However, these strategies are thought to be linked to only one particular skill, such as reading or writing, so it can be confusing to believe that a given strategy is associated with only one specific language skill. Many strategies, such as note-taking, review writing, asking questions, analyzing, planning, and predicting, are applicable across skill areas. Common strategies help connect the skills together. Teaching students to improve their learning strategies in one skill area can often enhance performance in all language skills [3, p. 3].

DISCUSSION

Fortunately, in many examples where a single skill is on the focus, the segregation of language skills is only partial or even of formal character. If the teacher is creative, a course aimed at a separated skill might actually involve multiple, integrated skills. For example, in a course on intermediate reading, the teacher probably gives all of the directions orally in English, causing students to use their listening ability to understand the assignment.

In this course, students might discuss their readings, thus employing speaking and listening skills and certain associated skills, such as pronunciation, grammar and vocabulary usage. Students might be asked to summarize or analyze readings in written form, thus activating their writing skills. In a real sense, some courses that are labeled to one specific skill might actually adhere to an integrated-skill approach after all.

The same can be said for modern EFL textbooks. A particular series might highlight certain skills in one book or another, but all the language skills might nevertheless be present in the tasks in each book. As examples of such EFL textbooks formally aiming at a single skill, we can cite Expanding Tactics for Listening by Jack. C. Richards [4]. In this book, students have the benefit of practicing all the language skills in an integrated, natural, communicative way, even if listening ability is the focus of a given volume.

In contrast to segregated-skill instruction, there are at least two forms of instruction that are clearly oriented toward integrating the skills.

Two types of integrated-skill instruction are content-based language instruction and task-based instruction. The first of these emphasizes learning content through language, while the second stresses doing tasks that require communicative language use [5].

In content-based teaching, students practice all the language skills in a highly integrated, communicative way while learning content such as science, mathematics, and social studies. Content-based language instruction is valuable at all levels of proficiency, but the nature of the content might differ by students' level. For beginners, the content often involves basic social and interpersonal communication skills, but for higher levels, the content can become increasingly academic and professionally oriented.

It shows that language learning strategies can be integrated into the simultaneous learning of content and language. This model integrates the language skills into the study of a theme, e.g., Total English Intermediate by Antonia Clare, Pearson Education includes such broad topics as lifestyle, wealth, change [6]. The theme must be very interesting to students and must allow a wide variety of language skills to be practiced or 'communicated' on the topic. This is the most useful and widespread form of content-based instruction today and it is found in most of innovative EFL textbooks.

In task-based teaching, students participate in communicative tasks in English. Tasks are defined as activities that can stand alone as fundamental units and that require comprehending, producing or interacting in authentic language while, in fact, attention is paid to meaning rather than form. This model involves the usage of general learning strategies, not just language learning. In task-based instruction, basic pair work and group work are often used to increase student interaction and collaboration.

For instance, students work together to design a project, produce a television commercial, act scenes from a play, or take part in other joint tasks. Task-based model is available to all levels of language proficiency, but the nature of the task varies from one level to the other. Tasks become increasingly complex at higher proficiency levels. For instance, Total English Intermediate textbook [6] includes so called 'communication' resources when students are involved in such joined activities as to introduce each other and share one item of information about each other (Friends) [6, p. 18], to edit a newspaper (Media) [6, p.18] and to do a variety of other tasks.

The integrated-skill approach, as an opposition to the pure segregated approach, exposes English language learners to authentic language and challenges them to interact naturally in the language. Moreover, this approach stresses that English is not just an object of academic interest nor merely a key to passing an examination; instead, English becomes a real means of interaction and communication among people. This method allows teachers to watch students' progress in multiple skills simultaneously. Language skills integration promotes the learning of real content, not just the observation of separate language forms. Finally, the integrated-skill approach, nevertheless it is used in content-based or task-based language teaching or in a mixture, can highly motivate students of all ages and backgrounds.

CONCLUSION

In order to integrate the language skills in EFL instruction, teachers should follow these steps:

-Learn more about the various ways to integrate language skills in the classroom (e.g., content-based, task-based, or a combination).

- Reflect on their current approach and evaluate the extent to which the skills are integrated.

-Choose instructional materials, textbooks, and technologies that promote the integration of listening, reading, speaking, and writing, as well as the associated skills of grammar, vocabulary, and so on.

-Make it possible to integrate the more language skills through appropriate tasks even if a given course is labeled according to just one skill.

-Teach language learning strategies and emphasize that a given strategy can often increase performance in integrated skills.

With careful reflection and planning, any teacher can integrate the language skills and weave a strong, colorful tapestry of language teaching and learning in order to give students an opportunity to use English effectively for authentic communication whether for professional or everyday interaction.

REFERENCES

1. Hinkel E. Integrating The Four Skills: Current And Historical Perspective. The Oxford Handbook Of Applied Linguistics. - Oxford University Press, 2010. Available atHttp://Www.Elihinkel.Org/Downloads/Integrating_The_Four_Skills.Pdf.

2. Scarcella R. C. and Oxford R. L. The Tapestry of Language Learning: The Individual in the Communicative Classroom. The Electronic Journal for English as a Second Language. Boston, MA: Heinle & Heinle Publishers, 2010. - P. 228.

3. Oxford R. Integrated Skills in the ESL/EFL Classroom. ERIC Digest. ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics, 2001

4. Richards, J.C., Expanding tactics for listening. Topics: Listening. Textbooks for foreign speakers. Oxford University Press, 2012. -p 120.

5. Richards J.C., Communicative Language Teaching Today, Cambridge University Press, 2006. - p.52

6. Clare A., New Total English Intermediate Students' Book. Pearson; 2nd edition. 2011. -p. 240.

УДК 378.124

Саргужинова Д.Н.
Магистрант
«М019 - Шет тілі мұғалімдерін дайындау»
E-mail: sarguzhinovadiana@gmail.com
Кульгельдинова Т.А.
Доктор пед.наук., проффесор кафедры
Межд.коммуникации
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан

«БОЛАШАҚ ШЕТ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ» ҰҒЫМЫНЫҢ МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІТЕРІ

Түйін: Мақалада болашақ шет тілі мұғалімдерінің лингвомәдени құзыреттілігі ұғымының мазмұны мен оны қалыптастыру мәселесі қарастырылған.

Тірек сөздер: құзыреттілік, лингвомәдени құзыреттілік, лингвомәдени құзыреттілікті қалыптастыру, мәдениетаралық коммуникация.

Sarguzhinova D.N.
Master's student
"M019 - Training of teachers of foreign language"
E-mail: sarguzhinovadiana@gmail.com
Kulgeldinova T.A.
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the
Department of International Communication
KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan

THE CONCEPT AND FEATURES OF "FORMATION OF LINGUOCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS"

Abstract: The article deals with the formation and the concept of linguocultural competence of future foreign language teachers.

Keywords: competence, linguistic and cultural competence, formation of linguocultural competence, intercultural communication.

Білім беру саласындағы үздіксіз өзгерістер болашақ мамандарды даярлау мазмұнына өз әсерін тигізбей қоймайды. Болон процесінің базалық қағидаттары негізінде құрылған білім беру стандарттарының жаңа буыны оқыту нәтижелерін құзыреттілік форматына ауысты. Болон үдерісі аясында білім беру мазмұнынан білім беру нәтижесіне баса назар аударылды. Қазіргі заманғы шет тілін оқыту саласында студенттің дамуының түпкі мақсаты оның барлық компоненттерінің жиынтығында шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру және жетілдіру болып табылады. Мысалы, С.С. Құнанбаеваның пікірінше кәсіби дайындық – мәдениетаралық-коммуникативтік, пәндік-мазмұндық және кәсіптік-мазмұндық іс-әрекеттер саласындағы жүйеленген білім, білік және дағдылар кешенін қамтитын кешенді үш блокты интеграциялық білім, ал мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілік міндетті құрамдас бөлігі болып табылады[1].

Бізді қызықтыратын «лингвомәдени құзыреттілік» ұғымының мазмұнын анықтау үшін мәдениетті зерттеумен тікелей байланысты кешенді ғылыми пән ретінде қарастыратын «лингвомәдениеттану» ұғымын түсіндіру маңызды. Мәдени лингвистика – жанды ұлттық тілде бейнеленген және тілдік процестерде көрінетін материалдық және рухани мәдениетті зерттейтін гуманитарлық пән. Ол тілдің іргелі қызметтерінің бірі – мәдениетті жасау, дамыту, сақтау және жеткізу құралы болу жолын белгілеп, түсіндіруге мүмкіндік береді. Оның мақсаты – тілдің өз бірліктеріне ену, мәдениетті сақтау және жеткізу жолдарын зерттеу. Лингвокультурологияның объектісі – мәдени ақпараттың аудармашысы болып табылатын тілдің, мәдениеттің өз көзқарастарымен және қалауларымен және осы мәдениетті тілді пайдалана отырып жасайтын тұлғаның өзара әрекеттесуін зерттеу[2].

Лингвомәдениеттану аясындағы маңызды бағыт әртүрлі тілдер мен мәдениеттердің өзара әрекеттесуін зерттеу болды, бұл ана тілінде сөйлейтіндердің басқа мәдениетті түсінуі мен қабылдауының күрделі процесін көрсетеді. Әр түрлі лингвомәдени қауымдастықтарға жататын тілдік тұлғалардың мәдениетаралық қарым-қатынасының бұл процесі лингвомәдени сипаттағы көптеген мәселелерді тудырады.

Еуропа Кеңесі ұсынған құзыреттерден басқа, коммуникативті құзыреттіліктің көп компонентті феноменінің құрамына кіретін қосымша құзыреттіліктер мен құзыреттерге бөлінеді және құрылымдық-функционалдық талдауға ұшырайды, атап айтқанда: ақпараттық, когнитивті, пәндік, мәдениетаралық, лингвистикалық-елтану, эмпатиялық, лингвомәдени және т. б.

"Лингвомәдени құзыреттілік" ұғымының мазмұнын жалпыланған жүйелік талдау оның негізгі белгілерін ұсынуға мүмкіндік береді[3]:

1) мәдениеттік
2) коммуникативті
3) лингвомәдениеттану
4) лингводидактикалық

Қазіргі ғылыми дискурста пікірталас "лингвомәдени" және "лингвомәдениеттану" құзыреттілік ұғымдарының екіұшты болуы туралы мәселе болып табылады. Лингвомәдениеттану құзыреттілік жалпылама түрде белгілі бір ұлттық тілде сөйлеушілер немесе тыңдаушылар тілде көрсетілген мәдени құндылықтардың бүкіл жүйесін білуі, яғни мәдениет туралы білім.

Лингвомәдени құзыреттілік тіл бірліктерінде көрініс тапқан және коммуникацияның когнитивті негізін құрайтын әлем туралы білімді игеру негізінде басқа лингвомәдени қоғамның өкілдерімен өзара түсіністік пен өзара әрекеттестікке қабілеттілік пен дайындық ретінде анықталады.

Осылайша, лингвомәдени құзыреттілік кешенді коммуникативті- когнитивті аспектіде қарастырылады және белгілі бір әлеуметтік-мәдени кеңістікте сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлерін, басқа біреудің сөйлеуін және басқа біреудің мәдениетін қабылдау, толерантты қарым-қатынастың шарттары мен міндеттерін ескере отырып, өз сөздерін жасау дағдыларын меңгеруді қамтиды [4].

Жүргізілген талдау нәтижелеріне сүйене отырып, біз зерттеуіміздің орталық тұжырымдамасы – болашақ шет тілі мұғалімдерінің лингвомәдени құзыреттілігі туралы түсінік береміз.

Лингвомәдени құзыреттілік деп біз тұлғаның интегративті сапасын, оның ішінде лингвомәдениет туралы, вербалды және вербалды емес қарым- қатынастың жалпы нормалары, ережелері мен дәстүрлері туралы ақпаратты іріктеу, ассимиляциялау, өңдеу, түрлендіру және практикада қолданумен байланысты білім, дағдыларды түсінеміз.

Болашақ шет тілі мұғалімдерінің лингвомәдени құзыреттілігін біз кәсіби қызметтің әртүрлі салаларында жүзеге асыру мақсатында басқа лингвомәдениет және әлеуметтік-нормативтік коммуникативтік тәжірибе туралы білімді меңгеру негізінде басқа лингвомәдени қоғамның өкілдерімен өзара түсіністік пен өзара әрекеттестікке дайындығы мен қабілетін көрсететін маманның интегративті сапасы ретінде түсінеміз.

Лингвомәдени құзыреттілікті мазмұнды толықтыру мәселесін қарастыра отырып, дәстүр бойынша көптеген ғалымдар құзыреттіліктің мазмұнды аспектісін "білім", "дағдылар", "қызмет тәжірибесі", "сапалар" тұрғысынан қарастыратынын атап өткен жөн. Біздің зерттеуіміз үшін лингвомәдени құзыреттіліктің құрылымдық компоненттерін анықтауға қатысты ең құнды тұжырымдамалардың ішінде мыналар ерекшеленеді: лингвомәдени құзыреттіліктің құрылымы сана құбылысы ретінде екі компонентті қамтиды:

интрамәдени қарым қатынас құзыреттілік – өзіндік лингвомәдени қауымдастықтың нормаларын, ережелері мен дәстүрлерін білу және мәдениетаралық (интермәдени) құзыреттілік – жалпы лингвомәдени нормаларды, ережелер мен дәстүрлерді білу басқа лингвомәдени қоғамдастық[5].

Педагогикадағы қалыптасу белгілі бір педагогикалық ықпалмен құбылыстардың, процестердің, жүйелердің даму процесі екендігіне сүйене отырып; біз болашақ шет тілі мұғалімдерінің лингвомәдени құзыреттілігін қалыптастыру деп басқа лингвомәдениет және әлеуметтік-нормативтік коммуникативтік тәжірибе туралы білімді игеру негізінде басқа лингвомәдени қоғамның өкілдерімен өзара түсіністік пен өзара әрекеттестікке дайындығы мен қабілетін көрсететін интегративті сапаны дамытуға бағытталған мақсатты, арнайы ұйымдастырылған процесі деп түсінеміз.

Шет тілін шетелдік және отандық мәдениеттер призмасы арқылы оқыту мүмкіндігі оқытудың максималды нәтижесін қамтамасыз етеді. Бұл мақсатқа жету үшін мұғалімнің өзінде лингвомәдени құзыреттілік жеткілікті деңгейде болуы керек. Ол, өз кезегінде ЖОО-ның лингвомәдениеттік дайындықтың нәтижесі болып табылады. Бұл дайындықтың келесі негізгі ерекшеліктері бар:

- болашақ мұғалімнің тілдік дайындығының тиісті шет тілін функционалдық біліміне бағдарлау;
- әр түрлі тілдік мәдениет өкілдерінің қарым-қатынас серіктестерінің мінез-құлық формалары, тарихы, психологиясы, мәдениеті туралы кешенді білімді қалыптастыру;
- болашақ мұғалімнің қарым-қатынас процесінің механизмі, оның ішінде мәдениетаралық саладағы қарым-қатынас туралы білімін қалыптастыру[3].

Мәдениетаралық табысты қарым-қатынас өздігінен пайда болмайды: оны мақсатты түрде үйрену керек. Болашақ шет тілі мұғалімдерінің сабақтары, оның ішінде ғылыми-әдістемелік, оқу-әдістемелік, ғылыми-зерттеу (тілді оқыту мен оқытудың лингвомәдени аспектілері бойынша) жұмысы мәдениетаралық қарым-қатынас негізінде жүзеге асырылады.

Лингвомәдени құзыреттілік қарым-қатынастың вербалды емес құралдарының рөлін және қарым-қатынастың үш аспектісінің: коммуникативті, интерактивті және перцептивті ерекшеліктерін ескереді. Бұл құзыреттіліктің тілдік құрамдас бөлігі қарым-қатынасқа, әлеуметтік құрамдас бөлігі — өзара әрекетке, мәдени компонент — қабылдауға сәйкес келеді [6].

Қарым-қатынастың коммуникативті жағы ақпаратты қабылдау мен беруді көрсетеді және вербалды және вербалды емес қарым-қатынаспен сипатталады. Вербальды қарым-қатынас табиғи тіл мен сөйлеу арқылы көрсетіледі. Вербалды емес коммуникация құралдарына мыналар жатады: оптикалық-кинетикалық, пара- және экстралингвистикалық, коммуникативті процестің кеңістік пен уақытты ұйымдастыру, көрнекі байланыс. Көрсетілген құралдардың жиынтығы сөйлеуді толықтырады, алмастырады, коммуниканттардың эмоционалдық күйін білдіреді.

Өзара әрекеттестік бірлескен іс-әрекет барысында жүзеге асады, ал өзара әрекеттесу нәтижесінде шет тілдік қарым-қатынас қамтамасыз етіледі. Қарым-қатынас процесінде ақпарат алмасу ғана емес, сонымен қатар іс-әрекеттер алмасуды ұйымдастыру, ортақ стратегияны жоспарлау маңызды болып табылады.

Қабылдау қарым-қатынас серіктестерінің өзара түсіністігінде жүзеге асады. Қарым-қатынас пен түсінудің тиімділігі қарым-қатынас жасаушылардың мәдени және этикалық ережелеріне байланысты. Қарым-қатынаста серіктестің тілектерін, ниеттерін және тәжірибесін ескеру қажет, өйткені басқа адамның білімі серіктесті түсінуге ғана емес, сонымен қатар онымен ерекше түрдегі үйлестірілген әрекеттерді орнатуға негіз болады. Қабылдау тұлғааралық қабылдаудың жағымды әсеріне қол жеткізуге мүмкіндік беретін сәйкестендіру және рефлексия, эмпатия және тарту механизмдерінде жүзеге асырылады.

Лингвомәдени құзыреттілікті қалыптастыру оның қатысушыларынан нені, қашан, кімге және қалай айта алатынын немесе істеу керектігін түсінуді талап етеді. Осы көзқарастарды сәтті жүзеге асыру үшін оларға: әлеуметтік-мәдени (контекстік) білім, коммуникативті дағдылар, тілдік білім, сонымен қатар психологиялық дағдылар қажет [7].

Әлеуметтік-мәдени білім («не») жеке тұлғаның әлеуметтік және жеке тәжірибесінің нәтижесінде қалыптасады және әлем туралы бастапқы білімді құрайды. Серіктестің ұлттық-мәдени ерекшеліктерінің ерекшеліктерін елемеу қарым-қатынас сәтсіздіктері мен қақтығыстарға әкеледі, олар көбінесе мінез-құлық сферасында, оның ішінде вербалды емес қарым-қатынас құралдарында, халықтық дәстүрлерде, сәлемдесу әдебінде және т.б.

Қарым-қатынас дағдылары («қашан және кімге») – қарым-қатынас мақсатына жету үшін қарым-қатынас процесінде қолданылатын идеяларды, ойларды, сезімдерді, тәжірибелерді, серіктестер мен әңгімелесушілерге әсер ету тәсілдерінің жиынтығы. Білімнің бұл түрі басқа мәдениет өкілдерімен бұрынғы қарым-қатынас тәжірибесінің нәтижесі болып табылады. Практикада бұл қарым-қатынас субъектісінің тиімді болуы керек дегенді білдіреді: өзінің коммуникациялық стратегиясын қалыптастыру; әртүрлі тактикалық коммуникация әдістерін қолдану; өзің қарым-қатынас процесінің қатысушысы ретінде көрсету.

Тіл білімі («қалай») – бұл өз мәдениетін де, басқа мәдениетті де түсіну құралы. Тілде мәдениеттер арасындағы айырмашылықтар барынша айқын көрінеді. Сондықтан басқа мәдениеттің тілін білу лингвомәдени құзыреттілік үшін таптырмас шарт болып табылады, өйткені ол тиісті елдің мәдени ерекшеліктерін барабар түсінуді қамтамасыз етеді. Тілді білу жеке тұлғаға өзінің мінез-құлқын серіктестерінің мінез-құлқына бейімдеуге мүмкіндік береді, бұл оның мәдениетаралық қарым-қатынасқа,

яғни әртүрлі мәдениеттерге жататын қарым-қатынасқа қатысушыларды адекватты өзара түсінуге қабілеті жоғары екенін білдіреді. Тіл білу қарым-қатынас субъектісінің тұлғалық қасиеттерін – ашықтықты, төзімділікті және басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас жасауға дайындығын да қалыптастырады.

Психологиялық дағдылар «қалай» деген сұраққа да жауап береді, өйткені олар жеке адамның басқа мәдениет құбылыстарына реакция түрін білдіреді, оның негізі психологиялық қарым-қатынасқа түсу, серіктестермен сенімді қарым-қатынас құру және қарым-қатынас жасау қабілетінде көрінетін табиғи қарым-қатынас.

Қорытындылай келе, педагогикалық ЖОО студенттерінің лингвомәдени құзыреттілігін қалыптастыру проблемасының өзектілігі жоғары кәсіптік білім беру жүйесіндегі жаңғырту процестерімен, кәсіптік педагогикалық білім беру сапасына қойылатын талаптардың артуымен, оның халықаралық стандарттарға сәйкестігімен, мұғалім қызметінің күрделенуімен анықталады, ол педагогикалық тұрғыдан басқа лингвомәдениетті оқытуды жүзеге асыруға қабілетті болуы керек. Көптеген шет тілі мұғалімдері шет тілі мәдениетін жетік білмейді және мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайын емес. Осыған байланысты болашақ мұғалімнің кәсіби қызметі процесінде оның лингвомәдени құзыреттілігін жетілдіру қажеттілігі туындайды және бұл кәсіптік шет тілінде білім беруде мақсатты қалыптастыру объектісіне айналуы керек.

ӘДЕБИЕТ:

1. Құнанбаева С.С. Кәсіби шет тілінде білім беруді құзыреттілікке негізделген модельдеу. -Алматы, 2014. - 208с
2. Шарипова Н.Е. Мәдени лингвистика шет тілін оқыту жүйесіндегі жаңа бағыт ретінде// Жас ғалым. - 2015. - No 3 (83). - С. 993-995.
3. Подгорбунских А.А. Қазіргі кәсіптік білім беру парадигмасындағы лингвистикалық-мәдени құзыреттілік феномені//Адам және білім. - 2012. - No 2. (31). - С. 160.
4. Шкатова, Л.А. Мәтіндік белсенділік және лингвистикалық-мәдени сауаттылық / Л.А. Шкатова / Мәтін және тілдік тұлға. - Томск: Орталық ғылыми-техникалық институттың баспасы, 2007. - С. 332–336.
5. Городецкая, Л.А. Жеке тұлғаның тілдік-мәдени құзыреттілігі мәдени мәселе ретінде: автор. дис. / Л.А. Городецкая. – М., 2007. – 48 б.
6. Андронкина, Н.М. Шетел тілін мамандық ретінде оқытудағы мәтіндік материал: монография / Н.М. Андронкина. Горно-Алтайск, 2008 ж.
7. Телия, В.Н. Фразеологиялық бірліктердегі мәдени қабаттар және дискурсивтік тәжірибелер / В.Н.Телия; респ. ред. Н.Телиа. М., 2004 ж.

UDC 94(560):355.48

Akbegenova Meruyert Begilikkyzy
Master’s degree student
Scientific supervisor:PhD, **Rizokhodzhayeva G.**
“7M01723- Foreign language- two foreign languages ”
Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan
e-mail:meruert0198@mail.ru

FORMATION OF DISCURSIVE COMPETENCE BASED ON WRITTEN SPEECH IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH

Abstract: We exist in a period of intercultural communication, in which knowledge of the native language is not enough to master the full amount of information available to us. Mastering the English language erases the boundaries between the culture of different states, gives a person the opportunity to become a truly developed linguistic personality. In this paper, discursive competence is considered, namely in the study of the English language. The composition and skills related to discursive competence are shown and studied, there are definitions of discursive competence, the conceptual content of the terms "discursive competence" and "speech competence" related to communicative competence are compared. It is shown that some discursive/speech skills can be universal and can be transferred from the native language to English.

Keywords: discourse, discursive competence, foreign language communicative.

Акбергенова Меруерт Бегиликовна
Магистрант
Научный руководитель: PhD, **Ризоходжаева Г.**
«70101723-Два иностранных языка»
Университет Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан
e-mail: meruert0198@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ДИСКУРСИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА ОСНОВЕ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Мы существуем в период межкультурных коммуникаций, в котором знания родного языка мало для освоения в полном объемом доступной нам информации. Овладение английским языком стирает границы

между культурой разных государств, дает возможность человеку стать по- настоящему развитой языковой личностью. В данной статье рассматривается дискурсивная компетенция, а именно в изучении английского языка. Показаны и изучены состав и умения относящиеся к дискурсивной компетенции, имеются определения дискурсивной компетенции, сопоставляются понятийное содержание терминов «дискурсивная компетенция» и «речевая компетенция», «письменная речь» связанных с коммуникативной компетенцией. Показано, что некоторые дискурсивные/речевые умения могут являться универсальными и могут переноситься из родного языка в английский.

Ключевые слова: дискурс, дискурсивная компетенция, англоязычная коммуникативная компетенции.

Ақбергенова Меруерт Бегілікқызы
Магистрант
Ғылыми жетекшісі: PhD, **Ризоходжаева Г.**
"70101723-Шет тілі-екі шет тілі"
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,
Қызылорда, Қазақстан
e-mail: meruert0198@mail.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ЖАЗБАША СӨЙЛЕУ НЕГІЗІНДЕ ДИСКУРСИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация: біз мәдениетаралық коммуникация кезеңінде өмір сүріп жатырмыз, онда ана тілін білу бізге қол жетімді ақпараттың толық көлемін игеру үшін аз. Ағылшын тілін меңгеру әр түрлі мемлекеттердің мәдениеті арасындағы шекараны бұлдыратады, адамға шынымен дамыған тілдік тұлға болуға мүмкіндік береді. Бұл жұмыста дискурсивті құзыреттілік, атап айтқанда ағылшын тілін үйрену қарастырылады. Дискурсивті құзыреттілікке қатысты құрамы мен дағдылары көрсетілген және зерттелген, дискурсивті құзыреттіліктің анықтамалары бар, коммуникативті құзыреттілікке байланысты "дискурсивті құзыреттілік" және "сөйлеу құзыреттілігі" терминдерінің тұжырымдамалық мазмұны салыстырылады. Кейбір дискурсивті/сөйлеу дағдылары әмбебап болуы мүмкін және ана тілінен ағылшын тіліне ауысуы мүмкін екендігі көрсетілген.

Түйінді сөздер: дискурс, дискурсивті құзыреттілік, ағылшын тіліндегі коммуникативті құзыреттілік.

In the system of current language education, the formation of communication competence is one of the main tasks in teaching English. Communicative competence, in turn, is divided into linguistic, sociolinguistic, sociocultural, strategic, social and discursive.

An important goal of teaching English to secondary school students and students of higher educational institutions is the development of communicative competence.

The main task in learning English is to achieve a certain level of competence in the field of oral and written communication by students.

Along with linguistic, socio-cultural, compensatory, linguistic and cultural components of communication competence, an important structural component of communicative competence is discursive.

Discursive competence – the ability to interpret and use various forms of words and their meanings to create texts; the skills of using language information in a coherent text; the ability to bring coherent English-language utterances; the ability to logically, convincingly and consistently build thoughts and speech.

The formation of discursive competence begins from the very beginning of teaching a foreign language at school. Discursive skills in oral speech represent the student's ability to logically and coherently organize his own utterance in accordance with the grammatical and phonetic structure of the language, with his own lexical stock. The formation of discursive competence in the field of oral communication has its own specifics, due to the psychological, psycholinguistic and linguistic characteristics of this form of speech.

The ability to perceive and generate texts of different genres in accordance with the communicative intention of the speaker or writer within a certain communication situation.

The discursive competence includes:

- 1 strategic component;
- 2 tactical component;
- 3 genre component;
- 4 text component .

In the process of learning English, the study of written speech in English, the formation of discursive competence occurs stepwise [1].

At the first stage, students should be taught to create and perceive a speech work in an extralinguistic context. At this stage of training, close attention should be paid to the strategic and tactical components (awareness of the communicative intention of the subject, analysis of the communicative situation, primary planning of the speech work). At the first stage of training, students are offered exercises for the formation of knowledge that make up the textual component of discursive competence, such as the division of text into paragraphs, the organization of sentences within a paragraph.

Examples of exercises offered to students at the first stage:

Exercise 1.	Exercise 2.
Read the following list of topics. For each topic choose the audience or audiences who you think would be most interested in each topic. Be ready to explain your reasons. • Designing a stamp for the US postal service. • Your need of trainers or another article of clothing. • How thoughtless fans disrupt ballgames. • Planning a school activity calendar. • How to be a successful class president. • Local traffic problems and what to do about them. • A recent geologic discovery. • How to display photographs. • The effects of polluted lakes and streams. 10. Teen-age television • viewing. Audience 1. Teachers and students 2. Parents 3. A stamp collector 4. An environmentalist 5. An amateur photographer 6. A member of community 7. A sports fan 8. Someone interested in geology	Choose the sentence that best suits both the audience and the purpose. 1. Audience: a child. Purpose: to explain. а) A skyscraper is a very tall building that seems to touch the sky. б)Tall buildings, called skyscrapers, were built in the nineteenth century after the invention of elevator. 2.Audience: potential employer. Purpose: to explain. а) I would really like this job. б) I am qualified for the position of stock clerk because I am reliable, careful and organized. 3.Audience: people who enjoy snowmobiling. Purpose: to express an opinion. а) Snowmobiles are fun to ride, but they can be dangerous and even destructive. б) Snowmobiles have ski-like runners and continuous track treads.

The second stage of learning English is called genre-oriented. Training can be defined by sections, each of which belongs to a separate genre. At this stage, the analysis of extralinguistic features of the genre is carried out, that is, strategic and tactical components of discursive competence are formed; genre norms are being studied, exercises for the formation of knowledge are recommended to build speech works in accordance with genre norms, the genre component of discursive competence; the structure of the text characteristic of this genre, the text component of discursive competence is being studied. Based on the above, it can be concluded that all the components of discursive competence based on written speech are formed at the second stage of English language teaching, but the main bias goes to genre components and to a lesser extent there is a bias to textual components[3].

Examples of exercises offered to students at the second stage:

Thank-you-letters

It is sometimes polite to write short "thank you" letters. When do people write letters of thanks to friends or colleagues at work? Think of some situations.

Exercise 1.

Read the letter below and answer the following questions:

- Who is the writer thanking and for what?
- Who writes the letter?
- Why doesn't Ms. Jordan write the letter herself?
- Where does the author live? And where does the recipient live?
- Try to imagine the three people. Do they know each other? Are they friends? How do you know?

Mr. F. Keller
4, Crown Place
The Manager Norwich
Grand Hotel
Spiegelstrasse August 24, 1997 Zurich
Dear Mr. Keller,

I am writing on behalf of Ms. Jordan to thank you for returning her briefcase. She is particularly grateful because the case contained a number of important documents. Ms. Jordan is extremely relieved to have them back. Once again, thank you for your help and efficiency. Yours sincerely, K. Jones.

And the third stage of learning English refers to the combination and creative use of acquired knowledge and formed skills. At this stage, discursive competence is defined as the integral ability to build, create speech in a certain communicative situation without decomposition into its constituent structural components — strategic, tactical, genre and text.

Exercise 1.	Exercise 2.	Exercise 3.
Exercise 1. Read the topics below, identify the purpose and the audience for each topic.	Write three descriptive paragraphs of the same person as if you are: • his / her mother;	Read the narrative, find out the explanations how to cook the dish andwrite a recipe,

Choose any three and write outlines. Then write an essay using one of the outlines. • Describe your room in a way that enables us to learn something about who you are. • Why is violence so prevalent in movies and on TV? • Compare the school in your parents' time and nowadays. • What does "equality of opportunity" mean? • Tell about an event which significance became clear to you only after the event was over. • Write a letter to a friend about an unbelievable event you had yesterday.	• his / her boss who has just discharged him / her; • a stranger.	completing it with your own information, if necessary.

The formation of discursive competence is possible when performing receptive-analytical, reproductive and productive exercises for the formation of skills of all structural components of discursive competence. The most effective for the formation of discursive competence in writing is a combination of procedural and effective (textual and genre) approaches to learning. The choice of one or another approach is determined both by the genre of the speech work being created, and by the formation of which of the components of discursive competence is given the main attention at one time or another of the learning process.

The structure of discursive competence consists of strategic, tactical, genre and text components. The strategic component includes the ability of the subject to realize the communicative intention and plan a communicative event from the point of view of the realization of the communication goal. The tactical component assumes that the subject of speech has the ability to analyze the communicative situation and select the appropriate and most optimal means and methods for achieving the subject's communicative intention for this linguistic community. The genre component of discursive competence includes the ability to choose the type of text to achieve the communicative intention of the subject in a given context, as well as knowledge of genre norms and the ability to organize discourse in accordance with the canons of a particular genre.

Skills that are part of the discursive competence [2]:

- Knowledge related to intellectual processes:
- The ability to monitor language processes, compare and compare them both in their native and in English;
- The ability to search for key information in accordance with the communicative task;
- The ability to compare, group and organize information;
- Ability to anticipate information and evaluate it;
- Ability to mark the main content of documents;
- Knowledge of making plans and thesis formulation;
- Preparation and presentation with clearly detailed information.
- Abilities related to the organization of educational activities:
- Ability to work individually or in pairs at different tempos;
- Knowledge of the use of reference materials;
- Control of their actions and the actions of the group;
- The ability to seek help and additional explanations if necessary.
- Compensatory skills:
- Knowledge of the use of linguistic basics, reference books and dictionaries;
- Skills of using periphrases in conversation and writing, synonyms, antonyms, give examples;
- Be able to repeat and rephrase the interlocutor 's remark;
- Be able to ask for help from the interlocutor;
- Ability to apply facial expressions and gestures;
- Be able to translate a conversation to another topic.

The ability to organize linguistic information into a whole text (discourse) is the main skill of discursive competence. There is no clear and generally accepted definition of the concept of "discourse", covering all cases of its use. Previously, discourse was understood as "communication, the transmission of thoughts through words" or simply a speech, lecture, sermon, treatise. In modern linguistics, the concept of discourse is expanded to "a communicative event that occurs between a speaker and a listener in the process of a communicative action" [4]. The concept of "discourse" is close in meaning to the concept of "text", but emphasizes the dynamic nature of language communication. The text, in turn, is understood as a predominantly static object, the result of linguistic activity [5].

It can be concluded that in the end, students who have mastered the discursive competence at the proper level are able to integrate the knowledge gained in other subjects and in English lessons and create an independent product

in this language. Discursive competence forms the development of skills included in the concept of information and communication activities of students, which is a necessary condition for their development, since only at a certain level of development of discursive competence, a student will be able to analyze the text necessary for adequate perception of oral and written speech. The formation and development of discursive competence based on written speech is of particular importance in the modern process of teaching English. Initially, this is due to the fact that the main concept in the didactics of teaching English is the concept of a linguistic personality, which contains a set of speech skills and aspects of the English language.

Pedagogical opportunities for the development of discursive competence in the formation of students' significant qualities are determined by its universal nature: discursive skills are applicable in all areas of human activity. Its specificity (goal setting, planning, determining the optimal ratio of goals and means)contributes to the development of reflection at the level of habitual internal action, which is extremely necessary for a specialist of any profile, and is an indicator of a mature personality with a high level of consciousness and professional self-awareness. In this context, discursive competence is an important element of the general educational competence, which represents the unity of theoretical and practical readiness and ability of students to carry out educational activities, readiness and ability to learn for life.

Discursive competence is one of the criteria for diagnosing the level of development of a linguistic personality, since it includes such moments as the use of communicative means, possession of techniques for organizing textual information, a certain degree of mastery of genre-structural elements of the English language. In addition, since discourse is perceived as the realization of personal meanings in speech that provide the necessary motivation for communication related to the personal need for self-expression, it can be argued that discursive competence contributes to the formation of the highest motivational and pragmatic level of English language proficiency. In this understanding, the level of discursive competence based on written speech is a reflection of the characteristic features of the linguistic personality.

REFERENCES

1. Bim I.L. Personality-oriented approach – the main strategy of school renewal // Foreign languages at school. 2002. No. 2. pp. 11-15.
2. Solovova E.N. Methodology of teaching foreign languages: Basic course: Manual for students of pedagogical colleges and teachers. – M.: Enlightenment, 2002. - 239 p.
3. Sysoev P.V. Formation of educational and cognitive competence for the purpose of teaching a foreign language // Foreign languages at school. 2015. No. 10. pp. 15-24.
4. Popova N.V. On the development of discursive competence // Foreign languages at school. 2011. No.7. pp. 74-80.
5. Azimov E.G., Shchukin A.N. Dictionary of methodological terms and concepts. Moscow: Zlatoust, 1999.

УДК 372.881.111.1

Ержекен Құралай Ермекқызы,
7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы
бойынша 2 курс магистранты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан,
kuralay.erzheken@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Букабаева Б.Е.** филол.ғ.к.,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ АКАДЕМИЯЛЫҚ ЖАЗЫЛЫМ ҚҰЗІРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада академиялық жазылым құзіретінің қалыптасуы мен дамуы қарастырылады. Академиялық жазуға үйретудің мақсаты мен міндеттері ашылады. Оның ерекшеліктері және қолданылу аясы баяндалады. Шет тіліндегі академиялық жазудың негізгі құрамдас бөліктерін қарастыру, сонымен қатар жоғары оқу орындары студенттерінің академиялық жазу дағдыларын қалыптастыруға қолайлы жағдай туғызатын объективті факторларды анықтау қарастырылады. Сонымен қатар, мақалада академиялық жазылымды оқытудың қазіргі таңдағы өзектілігі мен оқу процесіндегі рөлі анықталады.

Тірек сөздер: академиялық жазылым; эссе; студент; академиялық жазылым негіздері; академиялық жазылым өзектілігі.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Аннотация: В статье рассматривается формирование и развитие академической абонементной компетенции. Раскрываются цель и задачи обучения академическому письму. Описаны его особенности и область применения. Рассматривается рассмотрение основных компонентов академического письма на иностранном языке,

а также определение объективных факторов, создающих благоприятные условия для формирования навыков академического письма у студентов высших учебных заведений. Кроме того, в статье определена актуальная актуальность аспирантской подготовки и ее роль в образовательном процессе.

Ключевые слова: академическое письмо; эссе; студент; основы академического письма; актуальность написания академического письма.

FEATURES OF THE FORMATION OF ACADEMIC COMPETENCE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract: The article deals with the formation and development of academic subscription competence. The purpose and objectives of teaching academic writing are revealed. Its features and scope are described. Consideration of the main components of academic writing in a foreign language is considered, as well as the identification of objective factors that create favorable conditions for the formation of academic writing skills in students of higher educational institutions. In addition, the article defines the actual relevance of postgraduate training and its role in the educational process.

Key words: academic writing; student; essay; basics of academic writing; the relevance of writing academic writing.

Қазіргі таңда, білім алушы академиялық және кәсіби өзара әрекеттесу үшін іскерлік қарым-қатынастың коммуникативті технологияларын, және де шетел тілін меңгеруі қажет. Осы мақсатта білім берудің тілдік және тілдік емес бағыттарында білім алушылардың шетел тілінде ауызша ғана емес жазбаша сауаттылығын қалыптастыруға да аса мән беріліп, өзекті мәселелердің біріне айналып отыр. Осыған байланысты, қазіргі уақытта академиялық жазылым маңызы артып, барлық педагог қауымының назарын көбірек аударуда.

XXI ғасырда, интернеттің дамыған заманында, жазудың қажеттілігі аз болып көрінуі мүмкін. Дегенмен де, академиялық жазылымның рөлі білім беру ордасында кеңінен қолданылады. Дәлірек айтқанда, барлық жастағы білім алушылардың (оқушылар/студенттер) түрлі деңгейдегі ғылыми мақалалар, жобалар, дипломдық жұмыс, диссертация жазулары болып табылады. Бұл дегеніміз, академиялық жазылымның маңыздылығын жоймағанын, керісінше күн санап артып отырғанының айғағы.

Жаңа білім беру жүйесінде, ғылыми-зерттеу қызметі және халықаралық деңгейдегі ғылыми байланыс ЖОО-дағы білім алушыларды дайындаудың басым бағыттары ретінде қарастырылады. Бұл стратегиялық міндеттер студенттердің ғылыми-зерттеу іс-әрекетін күшейтуді және жазбаша ғылыми тілінің шет тілінің мәдениетін, өз зерттеулерінің нәтижелерін тек ана тілінде ғана емес, сонымен қатар Scopus және Web of Science-те индекстелген шетелдік басылымдарда ұсынудың ғылыми стилін меңгеруді көздейді. Бұл шеттілдік академиялық жазылым мәдениетін қалыптастыру университет қабырғасында білім алатын студенттерді оқытудан, қалыптастырудан басталуы керек дегенді білдіреді. Осыған байланысты бакалавриатқа арналған академиялық жазылым жанрларын, олардың құрылымдық, лексика-грамматикалық және синтаксистік ерекшеліктерін айқындау ерекше маңызды болып табылады. [I]

Академиялық жазылым құзіретін қалыптастыру үрдісінде білім алушылар кәсіби тілдің ерекшеліктеріне ғылыми дискурс арқылы алған білімдерін жүйелеп, баяндауға үйренеді. Академиялық жазылымның ең маңызды белгілеріне, ең алдымен, берілген талаптарға сәйкес мәтінді логикалық жүйелеу және ғылыми мәтіннің мазмұнның дәлдігін, синтаксистік үйлесімділігін және жанрлық сәйкестігін қамтамасыз ететін лексикалық және синтаксистік құралдарды қолдану мүмкіндігі жататыны белгілі.

Отандық және шетелдік ғалымдардың елдерінің ғалымдарының еңбектеріне шолу жасай отырып, академиялық жазылымның мазұны, қолданылу деңгейі мен пән ретінде қалыптасуына тоқталып өтсек:
АҚШ-Еуропа елдерінде XX ғасырдың екінші жартысында, ал ТМД елдерінде XXI ғасырдың басында «Академиялық жазылым» орталықтарының (Колябина, Смирнова) көптеп ашылса, Қазақстанда 2020-2021 оқу жылынан бастап барлық жоғары оқу орындарының докторантура деңгейіне осы аттас пәннің міндетті компонент ретінде енгізілген. [II]

Қазақ тілі білімінде, Р.Сыздықованың пікірінше, қазақ тіліндегі стильдік тарамдалуының басы XIX ғасырдың екінші жартысында мерзімді баспасөз пайда болу кезеңіне тура келіп, өткен ғасырда недәуір етек жайып, қазырғы заманда қарқынды даму үстінде. [III]

Қазіргі таңда, академиялық жазылым салаларын зерттеп жүрген Қазақстандық ғалым, зерртеуші Е.Т.Оспанов академиялық жазылымға былайша түсінік береді: «Академиялық жазылым» – арнайы мамандықтарға байланысты студенттердің оқуға міндетті немесе таңдап алған пәндері бойынша белгілі бір тақырып төңірегіндегі түсініктер мен пікірталастар баяндалған әдебиеттерді оқып, оған талдау жасауы және оларды қолдану арқылы жазбаша түрде өз пікірін білдіруі. Бұл жазба жұмысы студенттерді өз бетінше зерттеу жұмысын жүргізуге, жобалық жазба жұмыстарын жазуға машықтандырады. [III]

Ресей ғалымдарының ішінде И.Б. Короткина академиялық жазылым дағдысын білу – бұл академиялық ортада табысты болудың негізі» - деп түсінік берген. И.Б. Короткина пікірінше, академиялық жазылымды меңгеру нәтижесінде білім алушылар білуі керек:

- ғылыми (академиялық) мәтінді интегралдық жүйе ретінде ғылыми мәтін мен публицистикалық және көркем мәтін арасындағы түбегейлі айырмашылықтар;
- ғылыми мәтінге қойылатын халықаралық нормалар мен талаптар;

Менгере алуы керек:

- мәтінді логикалық тұрғыда құрастыру және оның элементтерін жүйелеу;
- өз гипотезасын алға қою және негіздеу;
- дипломдық жұмысты тұжырымдау және гипотезадан қорытындыға дейін мәтін құру;
- әртүрлі көздерден алынған ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау, таңдау, жинақтау және пайдалану; синтаксистік сәйкес және логикалық сәйкес мәтін жазу. [IV]

АҚШ, Еуропа елдерінің ғалымдарының зерттеулеріне тоқталсақ, Gillett A. «академиялық жазылым – бұл әлеуметтік тәжірибе. Әлеуметтік тәжірибе деп мен адамдардың бірігіп не істейтінін айтып отырмын. Сіз әрқашан бір мақсатпен жазасыз: түсіндіру немесе сендіру үшін. Бұл сонымен қатар ненің дұрыс пен бұрыс, ненің орынды немесе орынсыз екенін әлеуметтік қауымдастықтағы пайдаланушылар анықтайтынын білдіреді. Сіздің жағдайда бұл басқа студенттер, мұғалімдер немесе емтихан алушылар. Мысалы, ғылыми баяндамада тілдің қалай қолданылатыны мен ұйымға қатысты табиғи ештеңе жоқ. Бұл тәжірибешілер қолдануының ғасырлар бойы дамығандығына байланысты. Осы себепті оны үйрену керек. Ешкім академиялық ағылшын тілін бірінші тіл ретінде сөйлемейді (немесе жазбайды). Мұны бақылау, зерттеу және эксперимент арқылы үйрену керек» - деген. [V]

Шетелдік ЖОО-да академиялық жазылым пәні бұрыннан бар және оның мақсаты академиялық сауаттылықтың негізін құрайтын академиялық дағдыларды дамыту болып табылады. Мұндағы «академиялық» сын есім оқу мен білімге қатысты барлық нәрсені білдіреді. Мысалы, оқу жылы, оқу жетістіктері, академиялық құзыреттілік жатады.

Академиялық жазылым тарихы ресейлік жоғары оқу орындарының оқытушыларының көпшілігіне белгісіз. Сондай-ақ, ресейлік академиялық және әлеуметтік-мәдени ортада академиялық жазылым тәжірибесін кеңінен қолдынлмайды. Дегенмен де, қазіргі халықаралық талаптарға сай ғылыми мәтін құрудың әдістері мен технологияларын ілгерілету бағытында белгілі бір белсенділік бар екенін айта кеткен жөн, бірақ әлі де шикі, жүйелік емес сипатта. [VI]

Қазақстандық жоғары білім беру ісінде академиялық сауаттылықты арттыру мақсатында КАЗГЮУ Университетінде 2014-2015 оқу жылынан бастап модульдік оқыту бойынша 1-курсқа «Академиялық оқылым және жазылым» пәні енгізілген еді. (Өкінішке қарай, 3 жыл оқытылып, кейін оқу бағдарламасынан алынып тасталды).

Осы тұста Білім және ғылым министрі Асхат Аймағамбетовтың айтуынша, «Қазақстанда білім алушылардың 16%-ы академиялық тұрақты (ЭЫДҰ-11,3%). Қазақстан осындай балалардың үлесі жоғары елдердің алғашқы бестігіне кірді. PISA зерттеуінде бұл қабілет академиялық резильенттілік, яғни төзімділік деп аталады. Академиялық тұрақты студенттер – бұл әлеуметтік-экономикалық проблемаларға қарамастан, қиындықтарды жеңіп, мектепте жоғары үлгерім көрсете алатын студенттер. Минстрдің айтуынша, оқушылардың академиялық тұрақтылығы өздігінен қалыптаспайды, ол көптеген фактордың әсерінен дамиды. Тұрақтылық ата-ана мен мұғалімнің қолдауымен, мектептегі ынтымақтастықпен, қолайлы мектеп климатымен және оқушының өзінің қабілеттеріне деген сенімділігімен байланысты».

Академиялық жазылымды дамытудың маңыздылығы күн санап өсуде. Себебі, қазіргі таңда жаңашылдық негізінде жоғары сынып оқушыларынан бастап, ЖОО-дағы студенттерге дейін академиялық жазылым сауаттылығы қажет. Көптеген студенттер ең алғаш ғылыми мақала, еңбектерін жазу кезінде сенімсіздік басым болып, өз идеяларын жазбаша мазмұндауға қиналады. Осы мақсатта, ЖОО-да оқитын білім алушыларға ғылыми еңбек, дипломдық жұмысты қалай жазу керектігін үйрететін «академиялық оқылым және жазылым» пәні енгізілді. [VI]

Соңғы жылдары, академиялық жазылымның тек Қазақстанда ғана емес, ТМД елдері бойынша да маңыздылығы артуына байланысты елімізде мектептен бастап, бұл пәнді оқу бағдарламарына белсенді түрде кіріктіруде. Себебі,

Жоғары оқу орындарында білім берудің бастапқы кезеңінде рефераттарды, ғылыми мақалаларды оқу және ғылыми мәтіндер ретінде қамтитын ғылыми коммуникация элементтерін белсенді түрде енгізу қажет. Жазбаша дағдыларды қалыптастыру үшін оқу материалын таңдай отырып, академиялық дискурстағы коммуникативті мәселелерді шешуге қажетті дағдыларды дамыту қажет.

Тілдік қиындықтармен қатар академиялық жазылымға үйретуде психологиялық-педагогикалық мәселелер де бар. Солардың бірі, студенттердің шетелдік ғылыми парадигмамен танысуға мотивациясының аздығы, онда мәтін құрылымның неғұрлым айқын логикалық ұйымдастырылуымен және оның элементтерінің үйлесімділігімен ерекшеленеді.

Демек, жоғарыда аталған студенттің білімі мен дағдыларды магистратуралық денгейде магистранттар сөз тіркесі мен дәйексөзді, ғылыми мәтінді стильдік таңбалауды, оны үлгілер негізінде құрастыру ерекшеліктерін меңгеруі қажет.

Білім алушының кәсіби құзыреттіліктері шет тілінде ақпаратты жинау және өңдеу қабілеті ретінде анықталады; шет тіліндегі мәтіндерге аннотация және реферат жазу, халықаралық конференцияларға қатысу; ғылыми баяндамалар жасау және шет тіліндегі. Сондықтан ғылымның қарқынды дамуы, халықаралық интеграция мен жаһандану, ғылыми және кәсіби тәжірибе алмасудың күшеюі студенттің диалогқа дайындығын қалыптастырудың өзегтілігі талап етілуде.

Шеттілдік академиялық жазылым дағдысын қалыптастыру мәселесі қолға алынып, тиісті нәтижеге қол жеткіу керек. Ал егер университеттер оқу бағдарламаларына арнайы пәнді енгізуге дайын болмаса, қазірдің өзінде академиялық жазылыммен тікелей пәнаралық байланысы бар бірқатар пәндердің мазмұнын өзгертуге болады. Сонымен қатар, лингвистикалық емес университет студенттеріне ағылшын тіліндегі академиялық мәтіндермен танысу, ғылыми стильге тән лексикалық және синтаксистік белгілерді зерделеуге мүмкіндік берілуі керек. Мұндай мүмкіндіктер ағылшын тілінде дұрыс аударма жасауға және түпнұсқа мәтінді ағылшын тілінде ғылыми стильде жазуға мүмкіндік береді. Тілдік пәндердің мазмұны жалпы академиялық жазылым құрылымы, мәселелері және де лексикалық құралдарын қамту керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Милованова Л.А. «Академическое письмо как компонент профессиональной подготовки бакалавров педагогического образования». – 2017. – 36 с.
2. С.А. Оданова, Қ.Е. Молдабаева «Академиялық жазылымның зерттелу деңгейі және электронды контент жасаудың өзекті мәселелері».
3. Оспанов Е.Т. «Академиялық жазылым» - Алматы, 2018.- 12 б.
4. Короткина, И.Б. Академическое письмо: процесс, продукт и практика : учебное пособие для вузов / И.Б. Короткина. – Москва: Юрайт, 2015. – С. 295.
5. (Bourdieu & Passeron, 1994, 8-бет).
6. Боголпова С.В. Обучение академическому письму на английском языке: подходы и продукты//Высшее образование В России. – 2016. – №1. – С. 87-94. 6. Режим доступа URL: https://www.inform.kz/kz/akademiyalyk-sauattylyk-bugingi-zaman-talaby_a3680751 (дата обращения: 06.08.2018)

UDC 316.28

Aldamzharova Z.S.
Master Degree
«7M01706-Foreign Language: two Foreign Languages»
K.Zhubanov Aktobe regional University
Aktobe, Kazakhstan
e-mail: zsovetovna@gmail.com
Research advisor
Kuzembayeva G.A.
Candidate of Philological Sciences, Ph.D
K.Zhubanov Aktobe regional University
Aktobe, Kazakhstan
kuzembayeva@mail.ru

THE STUDY OF INTERCULTURAL COMMUNICATION FOR THE HUMANITIES AND SCIENTIFIC DIRECTION

Annotation: The article discusses the concept of "intercultural communication in the humanities and scientific direction of high school students" in English language teaching. Analyses of books in two directions on the content of topics on intercultural communication are made. In modern research on the methodology of teaching English, more and more attention is paid to the relationship between language, history and culture. Recognition of the importance of the cultural component in research is closely related to the use of a cognitive approach.

Keywords: a study of culture (culturology), competence, community, culturological approach, communication.

Literature Review

The topic of intercultural communication and intercultural competence has become the subject of research by many foreign, Russian and domestic scientists. Many scientists have studied the theory, content and forms, problems, methods and technologies of intercultural communication competence, in particular: E. Hall, N. Chomsky, M. Bennett, J.It was studied by M., Bayram, I. Khaleeva, S. G. Ter-Minasova, N. Gromova, N. Galskova, A. P. Sadokhin, D. B. Gudkov, T. Grushevitskaya, S. S. Kunanbayeva, M. A. Kudaikulov, M. H. Baltabayev, sh. t. Taubayeva, K. Kudaibergenova and other scientists. Therefore, cross-cultural formation of competencies is one of the most important skills of the XXI century, and therefore it is one of the most urgent and priority tasks of Education.

Without discussing the problem of forming intercultural competence, we would like to draw the following conclusions. Researcher A. Fantini defines the ability to successfully communicate with representatives of other cultures " [1]. Michael Bayram noted that this concept implies the ability to decentralize, look at and understand the world from a different point of view, and take into account other opinions when establishing successful relationships and mutual understanding, as well as the ability to criticize a new view of the world, and secondly, to criticize the student's own vision "I don't know," he said. G. V. Elizarova in the monograph" culture and teaching foreign languages" sees this concept as a special competence based on knowledge and skills, the ability to implement relations between several cultures through the creation of common sense for communicants and, as a result, to achieve a positive result for both sides " [2].

Understanding culture is an integral part of cross-cultural competence. This is an important point to remember because it can only be easily described in terms of knowledge about different cultures, understanding intercultural phenomena, and respect and understanding for the "other". A foreign language learner should work with all these elements, as well as be able to use them in the context of intercultural communication [3].

Studies related to this concept show the importance of preparing students for participation and cooperation in the global society by identifying appropriate ways to interact with representatives of other cultures [4]. When language skills and intercultural competence are linked in the process of learning a foreign language, students can prepare for participation in the global world.

In Europe, the most influential model of intercultural competence was developed by Michael Bayram, a professor of education at Durham University. Bayram names the five main elements that make up it:

- Attitudes;
- Knowledge;
- Skills of interpreting and relating ;
- Skills of discovery and interaction ;
- Critical cultural awareness .

In the" intercultural communicative competence "model, Bayram emphasizes the importance of" critical cultural consciousness": "critical and critical perspectives, experiences and products in one's own and other cultures and countries ability to evaluate based on specific criteria" [5].

This phenomenon was discussed in the most theoretics agree with Bayram that this concept is related to attitudes, skills, and knowledge.

The most effective tool for developing this type of competence is to be in a foreign language country where the language is taught and immerse yourself in the atmosphere of culture, traditions and social norms of this country. However, not all since students and students do not have this opportunity, it is effective to develop outside the language environment it is necessary to search for ways [6].

Introduction

In pedagogics, scholars are increasingly paying attention to the problems of education from the point of view of cultural studies. Not only does language education acquaint students with the native speakers and their country's culture, but—by means of comparative and contrastive studies—it emphasizes certain features of the students' ethnic culture and introduces universal values to them, thus assisting in their upbringing within the dialogue of cultures.

Involvement of cultural research components in teaching a foreign language is imperative for achieving the basic practical purpose — the formation of the ability to speak a foreign language and communicate. Thus, to speak a foreign language in the true sense of the word means to master the sociocultural background and abilities. The approach based on cultural research should implement the following set of 4 functions: the developing, the educational, the informative and the professional.

Nowadays, it is a widely known fact that teaching and learning a foreign language cannot be reduced to the direct teaching of linguistic skills like phonology, morphology, vocabulary, and syntax. The contemporary models of communicative competence show that there is much more to learning a language, and they include the vital component of cultural knowledge and awareness [7]. In other words, learning a language well usually requires knowing something about the culture of that language. Communication that lacks appropriate cultural content often results in humorous incidents, or worse, is the source of serious miscommunication and misunderstanding. According to Kramsch [8], culture "is always in the background, right from day one, ready to unsettle the good language learners when they expect it least, making evident the limitations of their hard-won communicative competence, challenging their ability to make sense of the world around them."

However, when writing or talking about "teaching culture," theoreticians and practitioners often restrict themselves to the specific culture of the target language. In English as a Second Language (ESL) contexts, where students live and are immersed in the culture of the English speakers, this may be a satisfactory approach. But this is a very narrow view in English as a Foreign Language (EFL) settings.

Materials and methods

To describe and compare the level of intercultural communication among pupils of humanitarian and science directions the content analysis study and survey were conducted among pupils of secondary school №39 and gymnasium №51 at Aktobe in spring 2022. The participants were offered 10 questions adapted from Darla K. Deardorff, "Framework: Intercultural Competence Model", in Building Cultural Competence: Innovative Activities and Models, eds. K. Berardo and D.K. Deardoff (Sterling, VA: Stylus, 2012), 45-52 in English languages online via Google Form.

Two groups of participants, pupils of 11th grade took part in the study ranging in age from 16 to 17. Group one represents pupils who studied in humanitarian direction (N = 12, males = 6; females = 6). Group two represents pupils who studied in the science direction (N = 19, males = 6; females = 13). All the participants were either pupil of secondary school №39 or gymnasium №51 at Aktobe.

The responses to a self-reflection experiment were further analyzed, the indices of intercultural competence were calculated, and the content analyses of H.Q.Mitchell-Marileni Malkogianni "New destinations for Kazakhstan humanities", textbook, MM Publications, 2020 and Tim Falla and Paul A Davies "Solutions Kazakhstan Edition

Science Schools", textbook, Oxford University Press, 2020 were formed. The common and different features in the analysis of two textbooks in the humanitarian and science direction pupils' were identified.

Results

Topics of themes that contain texts about the intercultural approach in the textbook by H.Q.Mitchell-Marileni Malkogianni "New destinations for Kazakhstan humanities", MM Publications, 2020

Units	Themes	Culture page
Unit 1	**Making contact**	**Yurt: The home of the nomad**
Unit 2	The animal world	International Union for Conservation of Nature (IUCN): Red List of Threatened Species
Unit 3	**Interviews and instructions**	**Famous universities in the UK and the US**
Unit 4	Time and timekeeping	The golden warrior
Unit 5	**Work and inventions**	**Silicon Valley: The land of tech dreams**
Unit 6	Social change and further study	The Aral Sea
Unit 7	**Being human: Reading for pleasure**	**The spoken poetry of Kazakhstan**
Unit 8	Self-expression and options for future careers	Driving: on the left or the right?
Unit 9	The journey of clothes	Traditional Kazakh dress

Topics of themes that contain texts about the intercultural approach in the textbook by Tim Falla and Paul A Davies "Solutions Kazakhstan Edition Science Schools", Oxford University Press, 2020

Units	Themes	Reading
Unit 1	Food science	Food addiction
Unit 2	The animal world	Animals facing extinction in Kazakhstan
Unit 3	The human brain	Trends in mathematical education
Unit 4	**Keeping time**	**The World's first GPS**
Unit 5	The world of work	Whom can you trust?
Unit 6	**Intelligent energy storage**	**Making a difference**
Unit 7	Reading for pleasure	Travelling online
Unit 8	Living with technology	Stars of the vlogosphere
Unit 9	We are what we wear	Playing with our emotions

"INTERCULTURAL COMPETENCE: SELF-REFLECTION" survey reproduced from Darla K. Deardorff, "Framework: Intercultural Competence Model", in Building Cultural Competence: Innovative Activities and Models, eds. K. Berardo and D.K. Deardoff (Sterling, VA: Stylus, 2012), 45-52

Conclusion

As a result of our research, we have come to the following conclusions: a book for the humanities provides more materials for the concept of differences in intercultural communication than a book for the scientific field. In the textbook for the humanities, a special page is allocated in each chapter to discuss cultural values, but in the textbook for the scientific direction, culture is given only in various reading texts and in some exercises for discussion. The two textbooks that we have studied have a common similarity in that they are adapted for Kazakh pupils and the culture of other nationalities is studied less and a large bias is made on Kazakh culture.

As a result of a survey among 11th-grade students, the data show that students of the scientific direction give a higher assessment of themselves in understanding and accepting intercultural communication. The survey was conducted for self-reflection and the results come from the personal beliefs and understanding of the students.

REFERENCE:

1. Fantini A. (2009) Assessing intercultural competence: Issues and tools. In D. K. Deardorff (Ed.), The SAGE handbook of intercultural competence (pp. 456-476).Thousand Oaks, CA: Sage.
2. Byram M. (2020) The responsibilities of language teachers when teaching intercultural competence and citizenship - an essay. China media research., 16 (2). pp. 77-84.
3. Byram M. (1997) Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence.
4. Sinicrope, C., Norris, J., Watanabe, Y. (2012) Understanding and assessing intercultural competence: A summary of theory, research, and practice.
5. Porto M., Houghton S.A., Byram, M. (2018) Intercultural citizenship in the (foreign) language classroom. Language Teaching Research, 22(5), p. 484-498
6. Deardorff D. K. (2006) The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization at Institutions of Higher Education in the United States.
7. Alptekin, C. 2002. Towards intercultural communicative competence in ELT. ELT Journal 56 (1): 57–64.
8. Bachman, L. F. 1990. Fundamental considerations in language testing. Oxford: Oxford University Press.
9. H.Q.Mitchell-Marileni Malkogianni " New destinations for Kazakhstan humanities", textbook, MM Publications, 2020
10. Tim Falla and Paul A Davies " Solutions Kazakhstan Edition Science Schools", textbook, Oxford University Press, 2020

УДК 372.881.111.1

Keles U.,
Bachelor student
"6B018-Teacher of two foreign languages"
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
Supervisor: Candidate of Pedagogy,
assoc. prof. **Zhumabekova G.B.**
e-mail: lkanes.u@mail.ru
e-mail: zhuma_a@mail.ru

METHODS OF USING INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Abstract: The focus of the essay is on the investigation of the function of interactive technologies in the development of students' communicative skills within the framework of language learning. The study outlines the theoretical underpinnings of interactive learning technologies and lists their benefits when compared to the execution of educational activities using conventional forms and teaching methodologies. The main interactive learning technologies discussed in this article are those that support students' development of communicative skills in a foreign language in the classroom.

Keywords: communicative competence, interactive learning technologies, communicative skills, methods of interactive learning, foreign language, foreign language communicative competence

Келес У.,
Бакалавриат
«6В018-Учитель двух иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Научный руководитель: к.п.н., ассоц.проф. **Жумабекова Г.Б**.
e-mail: lkanes.u@mail.ru
e-mail: zhuma_a@mail.ru

МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В центре внимания эссе находится исследование роли интерактивных технологий в развитии коммуникативных навыков учащихся в рамках изучения языка. В исследовании изложены теоретические основы интерактивных технологий обучения и перечислены их преимущества по сравнению с выполнением образовательной деятельности с использованием традиционных форм и методик обучения. Основные интерактивные технологии обучения, рассматриваемые в данной статье, - это те, которые поддерживают развитие у учащихся коммуникативных навыков на иностранном языке на занятиях.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, интерактивные технологии обучения, коммуникативные умения, методы интерактивного обучения, иностранный язык, иноязычная коммуникативная компетенция.

Келес Ұ.,
Бакалавриат
«6В018-Екі шет тілі мұғалімі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі: Ph.D., доц. **Жұмабекова Г.Б.**
e-mail: lkanes.u@mail.ru
e-mail: zhuma_a@mail.ru

ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА ШЕТ ТІЛІ-КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор тіл үйрену аясында оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытудағы интерактивті технологиялардың қызметін зерттеуге назар аударылады. Зерттеуде интерактивті оқыту технологияларының теориялық негіздері көрсетілген және олардың дәстүрлі формалар мен оқыту әдістемелерін пайдалана отырып, оқу іс-әрекетін орындаумен салыстырғандағы артықшылықтары тізілген. Осы мақалада талқыланатын негізгі интерактивті оқыту технологиялары сабақта студенттердің шет тілінде коммуникативтік дағдыларын дамытуға көмектесетін технологиялар болып табылады.

Тірек сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік құрылымы, интерактивті оқыту технологиялары, интерактивті оқыту әдістері, шет тілі, шетел тілі коммуникативтік құзыреттілік.

The development of students' communication competence is the most urgent task of education in the modern world. The most efficient method for extending the educational landscape of contemporary education is the usage of Information and communications technology (ICT) [1]. A student's capacity and desire to engage in oral and written communication with native speakers of the studied foreign language in a specific and clearly constrained range of everyday contexts and communicational domains are known as their communicative competence.

The acquisition of elementary communicative competence among students at an approachable level in the four key speech activities of listening, speaking, writing, and reading is one of the fundamental objectives of teaching a foreign language. The use of interactive technologies by the modern instructor in a foreign language class aids in the achievement of this objective[2].

In a lesson utilizing interactive technologies, the teacher's primary responsibility is to assist, facilitate, and guide the information-exchange process.

Interactions can be organized in several ways:

- Individual,
- Pair group,
- Frontal or collective,
- Planetary work is the first four categories[3].

Creative exercises that enable you to generate speech interaction settings that enhance students' communicative experiences are effective methods of interactive learning technology. Working in pairs and small groups, circle of voices, six thinking hats, fish bones, jigsaw, envoys, snowballing, role-playing games, philosophy for children, and circle time are some of the key interactive learning technologies. Since each instructor is capable of developing and implementing in the educational process efficient approaches and methods for structuring the speech interaction of students in a foreign language lesson, this list can be expanded[4].

Techniques and their significance in education:

1. Circle of voices

Principal Features of Interactive Technology: Students take turns speaking in this technique. Groups of four or five students create rings.

Give pupils a subject to think about, and give them some time to collect their ideas. The conversation will then start, and each student will have up to three minutes to talk without interruption. Nobody else is permitted to speak at this moment.

Purpose: Generate ideas, develop listening skills, have all students participate, and equalize the learning environment.

2. Six thinking hats

Principal Features of Interactive Technology: There are six hats, each of which stands for an aspect of thinking. Students are invited to think through the discussion while wearing a hat (either real or made up). The goal is to produce a map that includes every component of a problem or concept. The teacher may divide the class into various hats and direct the debate.

Purpose: Break down different parts of thinking in order to discuss more effectively and be more aware of the influences on your own thought.

3. Fish bones

Principal Features of Interactive Technology: This skeleton represents the issue that is described in the text in the "head." Actually, there are upper and lower bones in the skeleton. Students write the causes of the problem they are studying at the top. The lower bones are positioned across from the higher ones, and as students read, they record facts there that capture the heart of the problems [5].

Purpose: Gives opportunities for group presentation of ideas, development of reasoning, analytical questioning, and exchange of ideas.

4. Jigsaw

Principal Features of Interactive Technology: A "jigsaw" has the benefit of providing a framework for group work and encouraging various speaking and listening.

• The instructor assigns small groups to each student in the class (commonly four pupils per group).

These are teacher-initiated so that each group reflects the diversity of the entire class in terms of gender, aptitude, and attitude [6].

Purpose: Structured way of dealing with a series of questions and promoting teamwork.

5. Envoys

Principal Features of Interactive Technology: After groups complete a task, one representative from each group is chosen to act as an "envoy" and move to another group to explain and summarize what was done, as well as to learn what the new group decided or accomplished. After giving feedback to the original group, the envoy leaves [6].

Purpose: Active listening, public speaking, and clarity of exposition sharing and creating interdependence.

6. Snowballing

Principal Features of Interactive Technology: First, each pupil must come up with a solution on their own. After discussing it with a partner, they combine their two responses into a single solution. The pair continues the

procedure by joining up with another pair. In this manner, four responses are combined into one.
Purpose: Encourages the use of negotiation, empathy, and reasoning.

7. Role-playing games

Principal Features of Interactive Technology: Players assume responsibility for carrying out these roles in a story, either through actual acting or through a process of deliberate character development decisions. Many games have a formal set of rules and regulations that determine whether certain actions are successful or unsuccessful [7].

Purpose: The capacity to engage with aspects of the setting or plot using additional skills (e.g. lockpicking, disarming traps, communication skills, etc.) the capacity to level up or increase your character's stats during the course of the game.

8. Brainstorming

Principal Features of Interactive Technology: The teacher chooses a task or problem that doesn't have a clear solution as the technology in this case. Students are encouraged to present as many different answers as they can, then analyze, discuss, and select the best one for the task at hand.

Purpose: Students' abilities to think creatively and communicate effectively, and analyze information are all developed, as are their teamwork abilities.

9. Philosophy for children

Principal Features of Interactive Technology: Describes the process and the subject. First, students are given some of the stimulation material to look at for a short while. They are given 1-2 minutes after they are back in the circle to formulate any inquiries they may have regarding the subject or stimulus.

The teacher serves as the facilitator, rephrasing inquiries as necessary, asking about development, or mediating the group to ensure that everyone can engage [8].

Purpose: Children's philosophy and try to inspire kids (or adults) to think critically, compassionately, creatively, and cooperatively. It aids teachers in creating a "community of inquiry" where students formulate their own questions, researches them, and "learn how to learn" in the process.

10. Circle time

Principal Features of Interactive Technology: The instructor uses the same kind of cushion or chair as everyone else. The teacher is acting more as a facilitator than a director in this particular type of classroom activity, which helps to signal what is taking place as such. The instructor has a unique duty to ensure that Circle Time's established norms are followed, that everyone's emotions are safeguarded, and that appropriate activities are planned [8].

Purpose: Sharing ideas, experiences, and feelings. Furthering the understanding of self and others. Articulating group issues.

The core of interactive learning, according to T.A. Myasoed, N. Suvorova, and S.B. Stupin, is found in the unique arrangement of the educational process when all students are actively engaged in the learning process. Since students are working together to master the content, everyone brings something unique to the process and there is an interchange of information and techniques of operation[9].

Training of this kind contributes to the development of the independent cognitive activity of students, and, therefore, has a positive effect on the personal growth of students.

The interactive teaching techniques' technology is intended to:

- each student's participation in the lesson;
- students' cognitive function is stimulated, and they acquire both theoretical information and practical abilities;
- infrequent oversight over students' cognitive and educational activity that results in self-government;
- visual perception increases significantly, and learning material assimilation is made much simpler;
- learning becomes personalized, taking into account each student's interests, needs, and personality traits;
- arouse the pupil's inner discourse;
- convey a comprehension of the knowledge that formed the basis for the exchange;
- place the pupil in a situation where he or she will be the subject of learning;
- enable two-way communication while students are exchanging information[9].

The issue of motivating students can be resolved by combining various sorts of work in the classroom with information technology. It is simpler for a teacher to use a student-centered approach to instructing students of diverse levels now that the most up-to-date technology tools are readily available[10].

The instructor is tasked with assisting and supporting the process of learning because all of the aforementioned interactive technologies have the same objective:

- to showcase the diversity of viewpoints;
- make reference to the members' own personal experiences;
- to keep learners engaged;
- by integrating practice and theory;
- aid in the mutual enrichment of the participants' experiences;
- make the task easier to perceive and absorb;
- support students' originality[11].

Effective information assimilation, communicative competence, cooperation, confidence, tolerance, empathy, reflection, cognitive activity, creative independence, enjoyment of group activities, cohesion, mutual respect, acquisition of critical social skills, and individualization of education are all outcomes of using interactive methods.

Conclusion. In conclusion, it should be emphasized that all interactive approaches and strategies enable kids to learn how to communicate, build emotional connections with one another, work as a team, listen to one another's viewpoints, and get closer to their teachers. The use of contemporary interactive technology in a foreign language lesson for the development of communicative competence in a secondary school has become a significant and essential aspect of the learning process with the growth of English language teaching techniques. Technology that is interactive not only makes learning more effective over time but also inspires students to continue their own English language study.

REFERENCE

1. Azimov E.G. A new dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of teaching languages): textbook. allowance E.G. Azimov, A.N. Schukin. - M.: KAR, 2009. - 448 p.
2. Aryan, M.A. Student-centered approach and teaching a foreign language in classes with the heterogeneous composition of students/ M.A. Aryan // Foreign languages at school. - 2007. - No.1. - S. 3-11.
3. Galskova N.D. Modern methods of teaching foreign languages: a guide for teacher / N.D. Galskova. - M. : ARKTI, 2003. - 192 p.
4. T.V. Khilchenko, Y.V. Olar. The use of the interactive methods and techniques during the English lesson: an article
5. Brookfield S. (1987) Developing critical thinking: challenging adults to explore Alternative Ways of thinking and Acting. New York: Teachers College Press.
6. Fisher R. (2005) Teaching children to think. Nelson Thornes LTD.
7. Fontichiaro K. (2008) Podcasting at school, London. Libraries Unlimited Key Stage 3 National Strategy. Crown copyright 2005 Introduction DfES 1099-2005 G
8. Gibbs G (1981), Teaching Students to Learn: a student-centered approach, Milton Keynes: Open University Press
9. Suvorova N.V. A. Interactive learning: new approaches // N.A. Suvorov. - M., 2005. -167 p.
10. Myasoed, T.A. Interactive learning technologies: spec. seminar for teachers / T.A. Meat-eater. - M., 2004. - 82 p.
11. Grigalchik E.K., Gubarevich D.I., Petrusev S.V. Teaching differently: A strategy for active learning in school. Mn.: Krasiko-Print, 2001.

УДК 94(560):355.48

Алмашова К.,
Магистрант
«7М01711 – Шетел тілі педагогтерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: kamila.almashova@mail.ru
Кульгильдинова Т. А.,
Педагогика ғыл. докторы, профессоры

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЖОБА ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Түйін: Жобалау технологиясы қазіргі таңда оқытуда өте кең таралған. Оқушылардың жобалық әрекеті шығармашылық мәселені шешуді және зерттеу нәтижелерін ұсынуды қамтиды. Шет тілі мұғалімдері балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, бұрын меңгерілген материалды қайталауға, оқушылардың алған дағдыларын бекітуге және пәнді оқуды тартымды етуге көмектесетін жобаларға үлкен көңіл бөледі. Мақалада ағылшын тілі сабағында оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамыту мақсатында жоба технологиясын қолданудың тиімді тәсілдері мен ұсыныстар беріледі.

Тірек сөздер: жоба технологиясы, коммуникативті құзыреттілік, коммуникация, мұғалімнің рөлі, шығармашылық өнім.

Almashova K.,
Master's student
«7M01711 – Training of teachers of a foreign language»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kamila.almashova@mail.ru
Kulgildinova T.A.,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

PROJECT TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF STUDENTS ' COMMUNICATIVE COMPETENCE IN ENGLISH LESSONS

Abstract: Project technology is very common in teaching today. The project activity of students involves solving a creative problem and presenting research results. Foreign language teachers pay great attention to projects that develop

the creative abilities of students, help to repeat the previously learned material, consolidate the acquired skills of students and make the study of the subject more attractive. The article presents effective ways and recommendations for using the project technology in order to develop students ' communication skills in English lessons.

Key words: Project technology, communicative competence, communication, teacher role, creative product.

Қазіргі уақытта заман талабына сай тұлғаны қалыптастыру білім беруді дамыту саласындағы жетекші бағыттардың бірі болып табылады. Демек, шешім қабылдайтын және өзгермелі өмір жағдайларына икемді бейімделетін заманауи, бөлек, белсенді тұлғаға деген қажеттілік күрт артады.

Тұлғаның көптеген қасиеттері толық емес орта білім беру ұйымдарында да қалыптасады. Бұл жаста оқушылар мектепті қоғамдық даму институты ретінде қабылдайды, қазіргі кезде олар үшін қазіргі білім берудің басты міндеті – өз ойын еркін жеткізе алатын, дүниетанымы кең, жақсы, үнемі өсіп келе жатқан білімге ие тұлғаны дамытып, қалыптастыру.

Өкінішке орай, қазіргі таңда оқушының оқу-танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға берілген көңіл сол заманауи тұлғаның жан-жақты дамуы үшін жеткіліксіз. Олай болса, бұл мәселені шешудің ықтимал жолы – заманауи білім беру үдерісіне білім берудің озық технологиясын енгізу. Жобалау технологиясы, біздің ойымызша, озық технология, оқушыларға дайын білім беріп қана қоймай, сонымен қатар оқушыны өз бетінше меңгере алатын ақпаратты іздеуге, табуға үйрету мүмкіндігіне ие. Бұл заманауи білім берудің міндеті деп білуге болады.

Жоғары мектепте шет тілін оқытуда жоба технологиясы жасөспірім дамуының әртүрлі тұлғалық аспектілеріне, шығармашылық және әлеуметтік белсенділігін қалыптастыруға, дамытудың, оқу мен тәрбиелеудің табыстылығын қамтамасыз ететін қабілеттердің дамуына тиімді әсер етуге мүмкіндік береді.

Қазіргі өмірде шет тілдерін меңгерген тұлғаның рөлі айтарлықтай артып келеді. Коммуникативті құзыреттілік – шет тілдерін оқытудың негізгі мақсаты болып табылатын және ұлттық білім беруді жаңғырту тұжырымдамасының талаптарына жауап беретін негізгі міндеттердің бірі [1].

Коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыратын мұғалім оқушылардың қарым-қатынас деңгейі жоғары дағдыларды меңгеруіне қажетті жағдай жасауы керек. «Коммуникативті құзыреттілік» ұғымы қарым-қатынас процесіне байланысты адамға қойылатын белгілі бір талаптар жүйесін, сауатты сөйлеуді, шешендік өнерді білуді, әңгімелесушіге жеке көзқарасты көрсете білуді және т.б. үйретеді.Коммуникативті құзыреттілік компоненттері – бұл:

- Лингвистикалық құзіреттілік, яғни белгілі бір сөздік пен синтаксистік ережелерді білу және оларды біртұтас сөйлемдер құру үшін пайдалана білу;
- Әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттілік, яғни қарым-қатынас жағдайына қарай тілдік формаларды қолдану және түрлендіру мүмкіндігі;
- Дискурсивті құзыреттілік немесе коммуникативті қарым-қатынаста мәлімдемені қабылдау және шығару қабілеті;
- Стратегиялық құзіреттілік, яғни бейтаныс тілдік материалдың орнын толтыру үшін вербалды және вербалды емес қарым-қатынас стратегияларына жүгіну қабілеті [2].

Жоба технологиясы оқушылардың құзіреттілігін қалыптастыру үшін мүмкіндігінше шынайы жағдайға жақын іс-әрекет жағдайын жасаудың ең аз ресурсты қажет ететін тәсіліне мүмкіндік береді. Жобамен жұмыс істеу кезінде оқушылардың проблеманы шешу құзіреттілігін қалыптастырудың ерекше мүмкіндігі бар (себебі мектепте жоба әдісін енгізудің алғы шарты оқушылардың жоба арқылы өз мәселелерін шешуі болып табылады), сонымен қатар әдіс-тәсілдерді меңгеру. коммуникативті және ақпараттық құзыретті құрайтын қызмет.

Мектептерде кеңінен қолданылатын тиімді әдіс – жобалық әдісті американдық ғалымдар У.Килпатрик пен Д.Дьюи, сонымен қатар С.Шацкий жетекші ғалымдар тобы жасаған.

Білім берудегі жобалық әдістеменің орындалуы негізінен ағылшын тілін оқытудағы салыстырмалы түрде жаңа тәжірибе бола отырып, оқыту процедурасы қазіргі білім берудің келесідей басымдық міндеттерін шешуге ықпал ететіндігімен анықталады: шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін конфигурациялау және жетілдіру [3].

Тіл туралы білімдерін кеңейту және жүйелеу, тілдік дүниетанымы мен сөздік қорын молайту, жалпы сөйлеу мәдениетін одан әрі меңгерту; оқытылатын шет тілі бойынша қол жеткізілген білім деңгейін арттыруға қызығушылықты қалыптастыруға, шет тілін басқа пәндер бойынша білімдерін кеңейту үшін ақпарат алу құралы ретінде пайдалануға негіз жасау. Зуева М. Л. пікірінше, жобалық әдіс ол «оқушы өз міндеттерін қоятын және өзі шешетін оқу жағдаяттарын ұйымдастыру технологиясын және оқушылардың өз бетінше әрекетін қолдау технологиясын» білдіреді [4].

Шетел тілін оқытудағы жобалық әдістеменің негізгі идеясы әр түрлі жаттығулар түрінен оқушылардың белсенді ойлау әрекетіне екпін беру болып табылады, ол оны орындау үшін белгілі бір тілдік құралдарды меңгеруді талап етеді. Сол себепті лингвистикалық материалды шығармашылықпен қолдану кезеңінде жобалық технологияға жүгінуге тура келеді.

Тек жоба техгологиясы ғана бұл дидактикалық міндетті шеше алады және шет тілі сабақтарын елдің мәдениетін ескере отырып және мәдениетаралық қарым-қатынас негізінде шынымен қызықты, практикалық

маңызды және оқушылар өзара әрекеттесу арқылы қолжетімді мәселелер шешілетін пікірталас, зерттеу клубына айналдыра алады. Жобалық әдіс әрқашан оқушылардың белгілі бір мерзімде орындайтын жеке, жұптық, топтық іс-әрекетіне бағытталған.

Біздің зерттеу жобалық әдіс арқылы коммуникативті дағдыларды дамытуға бағытталғандықтан, шешендік өнерді дамыту өте маңызды. Коммуникативтік сөйлеу – сөйлеуші мен көпшілік арасында берілу кезінде пайда болатын сөйлеу әрекетінің элементі [5]. Сөйлеуді жеткізу аудиторияға, ұсыныстар мен сенімдерге ақпараттық әсер ету үшін қажет. Көпшілік алдында сөйлеу тыңдаушыларға пассивті әсер ететін мәтіннің немесе диалогтың айтылуын қамтиды. Оларда келесі белгілер бар: мәтіннің жеке құрылымы және логикалық қорытынды.

Сөйлеушінің мәтіні үш ережеге сәйкес болуы керек: түсініктілік, ақпараттылық және экспрессивтілік. Көпшілік алдында сөйлеу өзгермелі сипатқа ие; оның табысты болуы аудиториямен түсіністікке және онымен психологиялық байланыс орнатуға байланысты.

Сөйлеу компания басшылығының, әлеуетті жұмыс берушінің және достарының алдында мәтінді айтуды қамтиды. Көпшілік алдында сөйлеу кәсіби салада немесе басқа қызметте өзін көрсетуге көмектеседі. Сондай-ақ олар мақсатқа барынша жақын, анық және түсінікті мәтін құруға көмектесетін сөйлеу әдістерін ажыратады.

Коммуникативті дағдылар әдістері жеке ережелерді қамтиды, мысалы:

1) Көпшілік алдында сөз сөйлеу – аудиторияға түсінікті қысқа мәтіндерді қолдану.

2) Сөйлеушінің негізгі қызметі – аудиторияға пайдалы, сенімді ақпаратты жеткізу. Оқушыларға әсер ету әдістері немесе тәсілдері олардың құқықтарын бұзбауы керек. Дегенмен, шешендік өнердің психологиялық сипаттамалары әрқашан этика талаптарына сәйкес келмейді.

3) Көп аудитория алдында сөйлеуді «созу» ұсынылмайды, өйткені адамдардың назары қысқа мерзімді, оңай таралады.

4) Көпшілік алдында сөз сөйлер алдында адамның эмоционалдық көңіл-күйін ажыратуды үйрену керек.

5) Шешендік өнер психологиясы оқиғаның түпкілікті нәтижесі дайындалған мәтіннің құрылымына, қолданылуына, әрекетке шақыратын сөз тіркестеріне байланысты болатындай етіп құрастырылған. Маңызды ақпарат тек сөздің басында және соңында беріледі. Бұл нақты құрылыс материалды сәтті және тиімді жеткізу үшін қажет, өйткені бұл кезеңде қоғамның назары барынша жоғары болады.

6) Сөйлеуші әдепті болуы керек. Көпшілік алдында сөйлеу мәдениеті кез келген жағдайда құрметтеледі және сөзді айтудың қажетті элементі болып саналады.

Қорытындылар мен ұсыныстар

Дайындық алдында оқушыларға презентацияны сәтті өткізу үшін бірнеше кеңестер беріледі:

- презентацияны дайындауға көбірек уақыт бөлу;
- сөйлеу тақырыбын анықтау;
- не туралы айтып тұрғаныңызды түсіну;
- материалды алдын ала дайындау (табыстың кілті);
- сөзді табиғи және қисынды болатындай етіп жасаңыз. Бұл процесте қолданылатын метамәтін элементтері көмектеседі;
- дауыс ырғағын жаттықтыру
- дұрыс артикуляция мен айтылымға жаттықтыру;
- дыбыстарды дұрыс айту;
- әдеттегі әңгімеге қарағанда баяу және мұқият сөйлеуге тырысыңыз;
- жұртшылық не айтылғанын түсінуі үшін әртүрлі идеялар немесе ерекше маңызды тақырыптар арасында үзіліс жасау;
- сөйлеу құрылымын білу;
- сөйлеуді білу әңгіме тақырыбын білу сияқты маңызды;
- реферат немесе сөйлеу жоспары бар карточкаларды дайындау. Немесе есте сақтау қабілеті жақсы болса, тезистерді есте сақтаңыз (егер сіз ештеңені ұмытпайтыныңызға 100% сенімді болмасаңыз, мұны жадтан жасауға тырыспаңыз);
- сөйлеуге үйрету. Сөйлеуді немесе оның негізгі ойларын толығымен есте сақтаудың қажеті жоқ, бірақ бұл сөйлеу тақырыбына сенімдірек және білімді болып көрінуге үлкен көмек болуы мүмкін;
- сөзді абзацтарға және түйінді ойларға бөлу;
- әрбір маңызды сәт үшін санаңызда белгілі бір суретті елестетіңіз.

Жоғарыда айтылған міндеттерге сүйене отырып, олар толықтай орындалды деп толық сеніммен айта аламыз.

Бұл бастаманың оқушыларға әсері зор, сондықтан олардың жаңа материалды меңгеру салдарын бағалауға деген ынтасы жоғары болды; олар өздерінің жеке тәжірибелерімен ашық бөліседі және бұл оқу ортасын айтарлықтай байытады. Сондықтан мұғалімнің міндеті – оқушыларға осы таңдауды жасауға қажетті білім беру.

Бұл зерттеуде оқыту процесіне қатысты көп нәрсе қарастырылды:

- сабақтың тәрбиелік мақсаттары оқушылардың алдыңғы сабақтағы жауаптарының нәтижесіне байланысты болатын сабақ;

- оқушылардың бірлесе отырып есептерді шешуін, ойларын біріктіріп, бір-бірімен талқылауды талап ететін сабақ;

- оқушылар үй тапсырмасын мұғаліммен бірге талдау үшін әкелетін сабақ, сондай-ақ сабақта оқушылардың өзін-өзі бағалау және қиындықтар мен сұрақтарды жеңу процесі;

- мәтін мәнерлеп оқылатын, бейнефильм қаралатын, әңгіме айтылатын сабақтар, оқушы өзінің жеке ізденістері негізінде өз ойын түсіндіреді [10].

Бұл біздің тәжірибемізді дамытуға және оқыту мен оқу сапасын бағалауға қатысты психологиямызға әсер етеді деп есептейміз.

Оқыту процесінде жоба технологиясын қолдану тәжірибесін талдау оқытудағы бұл процестің үлкен әлеуетін көрсетеді және оқушыларға қосымша ақпаратты көбірек білуге, оқытылатын материалды тезірек игеруге және толыққанды ғылыми жұмысты бастауға мүмкіндік береді. Дәріс беруші үшін жоба әдісін сабақта қолдану оқушыларға жаңа заттарды жақсырақ және қол жетімді түрде түсіндіруге немесе бұрын меңгерілген материалды тереңірек бекітуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұғалімнің оқушылардың сөйлеу әрекетінің барлық түрлеріне – сөйлеу, тыңдау, оқу, жазуға қол жеткізуге мүмкіндігі бар.

Дұрыс ой құрастыра алмаудан туындайтын негізгі мәселе – оқушылар арасындағы түсініспеушілік. Жеткіліксіз нақты тұжырымдалған және айтылған ой дұрыс қабылданбайды. Осыған байланысты практикалық оқуда біз сөйлеуге негізделген жоба технологияларын, сонымен қатар фонетика, лексика (фразалар, синонимдер), грамматика (орфография) және т.б. байланысты тапсырмалар мен тіл ережелерін қолданамыз. Бұл кезеңнің ауызша бөлімі оқушылардың тілдік кедергісін арттыруға және жеңуге, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Бұл критерийлерді пайдалану, өз кезегінде, метамәтін элементтері адамға ақпаратты тиімді және оңай жеткізуге көмектесетінін анықтауға көмектеседі.

Бұрын айтылғандай: «Аудиториямен сөйлесу кезінде өзіне деген сенімділікті, батылдықты және байсалды және анық сөйлей білуді дамыту көптеген адамдар кездесетін қиындықты құрамайды. Бұл мүлдем талант емес, тек одан әрі дамыту керек. Оқушылардың көпшілігінің қалауы жеткілікті болса, қабілеттерін дамыта алады». Оқушылар бұрын үйренген сөздерді қолдана отырып, диалогқа шебер кіріп, күнделікті өмір тақырыптарын, сондай-ақ достарының мүдделерін жақсы білуі керек. Тыңдауға ерекше назар аударылады. Мұғалім немесе олардың құрдастарының бірі жақсы сөйлеп, мәтінді жазып, жазбаша сұрақтарға ағылшын тілінде жауап бере алатын кезде оқушылар таныс сөздерді жақсы қабылдауы керек.

Маңыздысы, жобалық іс-әрекеттер оқушыларды дайын және оңай алынатын білімге бағыттамайды, бірақ оқушылардың коммуникативті және тіпті ұйымдастырушылық қабілеттерін дамытады.

Қорыта келгенде, нәтижесінде шет тілін үйрену күнделікті және жүйелі жұмысты қамтиды. Бұл оқушылардан белгілі бір психикалық жүктемені талап етеді. Сонымен қатар тілдік ортаның болмауы оны зерттеуде қосымша қиындықтар туғызады. Жоба технологиясын білу байланыс пен бір-бірімен қарым-қатынаста түсінуді айтарлықтай арттырады.

ӘДЕБИЕТ

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. – 344 с.

2. Khabarin M. O. Features of public speaking the main component of the lingo-communicative component of communication culture / M. O. Khabarin // Bulletin of economic security. - № 4. - 2016. - P. 342

3. Касьянова О.Д. Основы проектного метода изучения иностранного языка / О.Д. Касьянова. Москва, 2013.

4. Булыгина, Ю. В. Современные педагогические технологии на основе личностной ориентации педагогического процесса / Ю. В. Булыгина // Молодой ученый. — 2015. — № 15.2 (95.2). — С. 12-15.

5. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е.С. Полат // Иностранные языки в школе, № 2, 2000.

UDC 94(560):355.48

Medetova M.T., Maripkhanova Z.M,
Master students
Slyamkhanovna M,
Scientific superviser, Phd
«7M01711 – Training of foreign language teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: marzhan.medetova@gmail.com
maripkhann01@gmail.com

MANAGING THE STRESS AND COPING MECHANISMS OF FUTURE FL TEACHERS

Abstract: This article presents the results of a study that aims to find out the main factors of stress of 1st year students of Master's degree of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, to identify

ways of coping with stress in order to provide the further recommendations for by educational institutions to apply. Fear of the future and poor time management were found to be major stress factors in students, and tasty food, sleep and communication with friends or a loved one were found to be ways to cope. On the basis of the reviewed scientific literature and the results of the study, the following recommendations to prevent the stress to the students and higher educational institutions were proposed.

Keywords: stress, study stress, exam stress, stress factor, stress management.

Introduction

Studying in higher education is one of the most intellectually and emotionally intense activities. For people pursuing the second higher education, the period of education is a difficult and lengthy process, requiring not only enormous physical effort, emotional stability and psychological balance, but also a significant material expenditure.

However, the manifestation of academic stress in undergraduate students remains understudied in contemporary science. The results of various studies of students' academic stress are mostly relevant for students pursuing a first higher education. It is necessary to analyze the causes of stress and its prevention among postgraduate students as they are usually performing their studies and work lives at the same time. Therefore, the introduction of stress prevention methods for students is required.

The main aim of the research is to identify the leading causes of stress of future FL teachers and investigate the main measures to prevent them in the academic process.

The definitions of stress have a similar structure, although they can be interpreted differently based on the scope of research and the teaching discipline. Canadian scientist Hans Selye [1], the creator of the theory of stress, believed that the body, when faced with various factors, such as pain, cold, fear, danger, fast running, emotional shock, blood loss, and others, integrates special mechanisms of protection from stress, responding to stimuli furthermore with the same type of physiological process. This process is a complete mobilization, adaptation to an unexpected situation and requires a lot of tension from the body and the expenditure of a huge amount of effort.

Lazarus and Folkman [2] state that stress is a subsequent effect of different life situations and human events. However, some scholars have put forward their disagreement with this definition considering it too limited, which ignores individuality during the development of stress.

Cartwright and Cooper [3] defined stress only as a negative phenomenon: "Stress is any force that takes a psychological or physical function beyond the range of their stability, causing a feeling of moral tension inside a person. The realization that stress can arise at one time or another causes a feeling of anxiety".

The works of psychologists often consider the impact of stress on different life situations.

According to Tigranyan [4], most common causes of stress in humans are:

– information load (the need for accelerated information processing);

– impaired (as a result of illness and other causes) physiological functions;

– psychological and psychosocial factors (lack of control over events, perceived threat, isolation, ostracism, group pressure).

The study by Cooper [3] is devoted to the study of stress in the workplace. The authors primarily name overworking as one of the main causes of stress. Additionally, the factors, stress buffers, which can mitigate "stressor-fatigue" are identified. Several groups of such factors were found during the process of conducting the study of work stress. The first group includes personal factors (predispositions), whereas the second group incorporates such an important situational factor in work stress as a sense of control over the situation, which can manifest itself to a greater or lesser extent. And finally, the third important group of potential stress buffers is social support.

There are many ways to relieve stress, but some people resort to smoking, drinking alcohol, taking drugs, and so-called "stress eating". All these methods lead to even more serious consequences and diseases than the stress itself, which is not acceptable. An effective remedy for stress is regular rest; you can find many interesting activities that relax you, such as taking a quiet walk, reading a book, or watching a film.

An effective method of stress prevention is a healthy sleep, a person who has had a good night's sleep has a higher stress tolerance, especially for students. Sleep is important before exams, a healthy sleep is a sleep that lasts at least 8 hours. A quality and balanced diet boosts the immune system, making it more resilient to stress.

During times of stress, the body goes through different malfunctions, and good nutrition helps it cope with them more quickly. Sports are also a good way to combat stress in students, playing sports or exercising helps distract them from their problems related to studies, and sports also help the brain to work more efficiently. Every student can choose sports activities according to his or her preference, taking into account his or her physical abilities. But during sporting activities one should not go over the line after which all muscles start to ache, as this will have a negative effect on the body, which already has to struggle with stress.

Also great for stress prevention are water procedures. For example, a relaxing bubble bath, a visit to a swimming pool or swimming in a natural body of water, water procedures are not only good for mental but also physical health. All of these stress prevention methods work best when used together [5].

Methods

To empirically investigate the psychosomatic manifestations of stress in students, this following method was chosen:

The study stress test developed by Shcherbatykh [9], which allows us to identify the main causes of study stress; to identify what stress manifests itself in; to determine the main techniques of stress relief by students. Students are asked to evaluate the presence and expression of several attributes on a 10-point scale (where 0 - no attribute at all; 10 - the most expressed attribute). Students were asked to answer 7 questions of different content. In questions 1, 3 and 5 of this test, students had to rate their answers on a 10-point scale, where 1 point was the minimum, 10 points the maximum.Questions 2, 4 and 6 involved the choice of an appropriate answer. Question 7 is open-ended, students entered their answers to this question.

Furthermore, the test was delivered to students in a questionnaire created in Google Forms, and additional questions related to the age and gender of the participants were asked too. Participants will be the 1st year students of Master's degree of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages in Almaty. The total number of students is 51, men (19,6%) and women (80,4%), age differs between 21-29.

Findings

The results of of a study on the causes of student stress can be summarised in a table (Table 1).

Table 1. Results of a study on the causes of student stress

The causes of stress	Results, max = 10 p.
Fear of the future	6,9
Inability to properly organize your daily routine	6,6
Obscure, boring textbooks	6.6
Heavy study load	6,5
Inability to properly manage limited finances	6.3
Irregular meals	5,9
lack of textbooks	5.8
Taking studies too seriously	5.1
Problems in personal life	5,0
Living away from parents (for non-resident students)	4,4
Shyness	3,7
Problems living together with other students	3,7
Unwillingness to study or disappointment in the profession	3,4
Strict teachers	3,3
Conflict in the group	2,9

The results show that the main causes of students' stress are inability to properly organize your daily routine and fear of the future. The students are least concerned about the problem of living together with other students, conflict in the group (we can conclude that the group is friendly).

The level of permanent stress over the last 3 months of study can be outlined in the form of a pie chart (Figure 1).

Figure 1. Indicators of the level of permanent stress

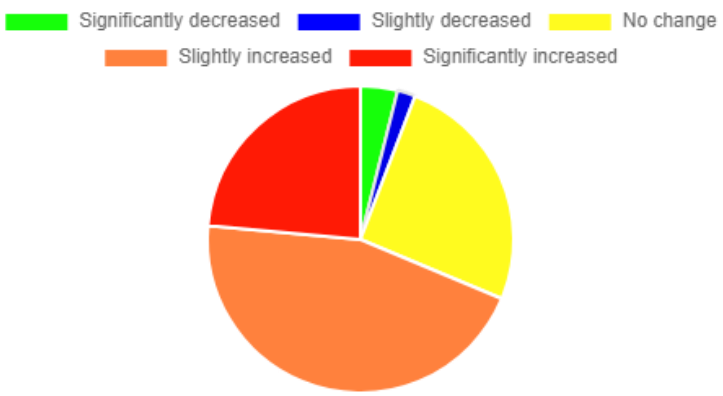

From this pie chart we can see that the level of permanent stress for the last 3 months of study, Significantly decreased for 2 students (3.9%); Slightly decreased for 1 student (1.9%); Did not change for 13 students (25.4%); Slightly increased for 23 students (45%); Significantly increased for 12 students (23.5%).

A study of the characteristics of student stress is presented in Table 2.

Table 2. The manifestation of stress in students

The manifestation of stress	Results, max = 10 p.
Hurry, feeling of constant lack of time	7,2
Poor sleep	6,5
Headaches	5,08
Fear, anxiety	5,02
Increased distractibility, poor concentration	4,9
Bad mood, depression	4,7
Inability to get rid of extraneous thoughts	4,5
Feeling helpless, unable to cope with problems	4,2
Loss of confidence, decreased self-esteem	4,1
Low performance, increased fatigue	3,7
Irritability, touchiness	3,7
Palpitations, pain in the heart	3,7
Violation of social contacts, problems incommunication	3,2

Stress in the group of students under study is manifested mainly at the psychological level, which is reflected in a decrease in students' lack of time, poor sleep, fear and anxiety. The indicators of biological signs of stress in the majority of students are not high, except for headaches. It can be concluded that the health status of students in this group is good.

The results of the students' study of the main stress-reduction techniques are shown in Table 3.

Table 3. Students’ stress-reduction techniques

Ways to relieve stress	Choice of students, in %
Tasty food	64,7%
Sleeping	64,7%
Communication with friends or a loved one	54,9%
Break from work or study	54,9%
Support or advice from parents	37,3%
Walks in the fresh air	29,4%
TV	29,4%
Hobby	25,5%
Physical activity	25,5%
Cigarettes	9,8%
Alcohol	3,9%

The main way to relieve stress is sleep and food (used by 64.7% of those surveyed). For the majority of the students surveyed (54.9%) it is communication with friends or a loved one and break from work or study. This is also an effective way to relieve stress. 37.3% of the respondents seek support from their relatives and closest people. 29.4% of the students surveyed de-stress through walks in the fresh air and watching TV. 25,5% of students chose a hobby and physical activity which is positive for the person in this situation. It is encouraging that alcohol and cigarettes are practically not used as a stress reliever in the group we studied.

The level of stress before exams in students is delivered in a histogram (Figure 2).

Figure 2. Level of stress before exams in students

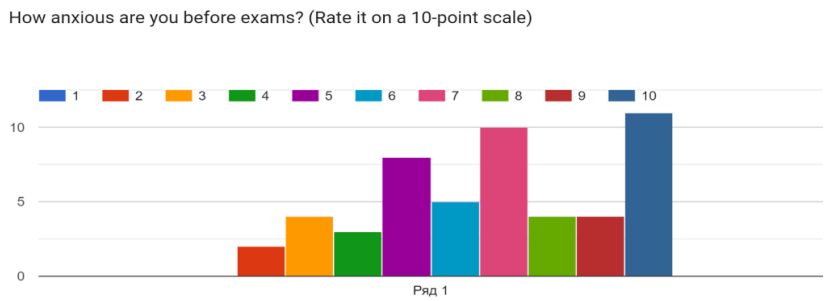

According to the results, 21.5%of students are highly anxious, and only 3.9% show a lower degree of anxiety before examinations. The average stress tolerance score on the self-assessment of students in this group is 7, which is relatively high by the standards of this scale.

The signs of stress in students are presented in a table (Table 3).

Table 3. Signs of exam stress in students

Signs of stress	Results (%)
Headaches or other pains	59.2%
Difficulty in breathing	32.7%
Palpitations	28.6%
Stiffness, trembling muscles	28.6%
Dry mouth	20.4%

Table 3 shows that the most frequent symptoms of exam stress are headaches or other pains (59,2 %); difficulty in breathing (32.7%); palpitations (28.6%); stiffness, trembling of muscles (28.6%); other: dizziness, stomach ache. Of the biological signs of stress manifestation, the highest rates were associated with headaches and breathing difficulties.

Recommendations for dealing with anxiety and stress in students

In order to prevent the stress the given measures should be taken:

- taking office hours

Office hours are essential for students, especially before exams, to clarify questions the student may have had during the independent work.

- time-management classes

Disorganisation, sloppiness, a tendency to clutter and procrastination may seem very relaxing, but in fact they are one of the factors of stress. Set yourself close, intermediate and long-term goals. Every morning, make a list of the things you want to do, or need to do, that day. Classify them by importance into groups (A, B, C...). Take care of the most urgent things first.

- set of physical exercises

Physical exercises have a positive effect not only on the physical but also on the mental health. Even three 20-minute aerobics sessions a week can greatly reduce the stress. Daily stretching exercises provide relaxation,increase flexibility and improve posture. consultations with the psychologists

- consultations with the psychologists

Many learning situations become unsolvable for students due to the exhaustion of personal resources and adaptive capabilities. A professional development of students will be more effective if a psychological support programme is implemented within the activities of the psychological service, aimed at increasing the adaptive capabilities of personality, development of communicative competence, emotional flexibility, creativity in the process of solving professional tasks, skills of self-regulation of the emotional and volitional spheres.

Conclusion

For the modern student, stress is not a supernatural phenomenon, but rather a reaction to accumulated problems, to the endless process of coping with everyday difficulties. Stress can be caused by factors related to work and organisational activities or events in a person's personal life. Stress in student activities is the everyday overload associated with the peculiarities of the study process in higher education, which has direct and independent effects on well-being and mental or somatic functions.

So, stress is an integral part of every student's daily life. The reaction to stress, as well as the beginning of the working day, diet, physical activity, quality of rest and sleep, relationships with others, are all part of a way of life. It is up to the student to decide whether his or her lifestyle is healthy, active or unhealthy, passive and therefore how often and for how long he or she will be under stress.

REFERENCES

1. Tietz, T. (2022, January 26). *Hans Selye and Phenomenon of Stress*. SciHi Blog. Retrieved October 19, 2022, from http://scihi.org/hans-selye-stress/
2. Folkman, S., Lazarus, R. S., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A., & Gruen, R. J. (1986). Dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping, and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, *50*(5), 992–1003. https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.5.992
3. Cartwright, S., & Cooper, C. (2011). *Innovations in Stress and Health* (1st ed.). Palgrave Macmillan.

4. Тегранян, Р.И. (1988). *Стресс и его значение для организма*. М.: Наука.
5. Щербатых, Ю.В. *Психология стресса и методы коррекции*. Питер, 2006. – 256 с.

UDC 37.013.43

Kemelbekova Z.A.,[1] Sheven D.E.[2],
Candidate of Philology Kemelbekova Z.A.,
Master degree student D.E. Sheven
«7M01703- Foreign language: two foreign languages»
KazNPU named after Abay Almaty, Kazakhstan
e-mail: sheven.99@mail.ru

LINGUOCULTURAL BARRIERS AND WAYS TO OVERCOME IT IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

Abstract: With the development of today's methods and means of communication, interpersonal, intercultural relations become free naturally, without any obstacles, ignoring political or economic restrictions. Therefore, the importance of mastering the language and culture of other people, the ability to interact with them increases to an unprecedented degree. Linguocultural communication is a new discipline that is necessary for every person, a specialist who works in any field today.

This article describes the linguistic and cultural barriers in language communication and ways to overcome them. Difficulties in learning the language were also considered. The features of linguistic and cultural barriers and easy ways to overcome them are concretized, correlated with how the English language is studied.

Keywords: linguistic and cultural barrier, language, communication, foreign language, culture.

Кемелбекова З.А., [1] Шевень Д.Е. [2].,
к.ф.н. Кемелбекова З.А., магистрант Шевень Д.Е.
«7M01703-Иностранный язык: два иностранных языка»
КазНПУ им.Абая, Алматы, Қазақстан
e-mail: sheven.99@mail.ru

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ БАРЬЕРЫ В ПРОЦЕССЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАЦИИ И СПОСОБЫ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Аннотация: С развитием сегодняшних методов и средств связи межличностные, межкультурные связи становятся свободными естественным путем, без каких-либо препятствий, игнорируя политические или экономические ограничения. Поэтому важность овладения языком и культурой других людей, умения взаимодействовать с ними возрастает до небывалой степени. Лингвокультурная коммуникация - новая дисциплина, необходимая каждому человеку, специалисту, который сегодня работает в любой сфере.

В этой статье рассказывается о лингвокультурных барьерах при языковом общении и способах их преодоления. Также были рассмотрены трудности при изучении языка. Конкретизированы особенности лингвокультурных барьеров и легкие пути их преодоления, соотнесены с тем, как изучается английский язык.

Ключевые слова: лингвокультурный барьер, язык, коммуникация, иностранный язык, культура.

Кемелбекова З.А., [1] Шевень Д.Е. [2],
к.ф.н. Кемелбекова З.А., магистрант Шевень Д.Е.
«7M01703- Шет тілі: екі шет тілі»
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: sheven.99@mail.ru

ШЕТТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ПРОЦЕСІНДЕГІ ЛИНГВОМӘДЕНИ КЕДЕРГІЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ЖЕҢУДІҢ ЖОЛДАРЫ

Түйін: Бүгінгі техника мен байланыс құралдарының дамуымен жеке адамдар арасындағы, ұлтаралық, мәдениетаралық байланыс еш кедергісіз, саяси немесе экономикалық шектеуді елемей, табиғи жолмен еркін өріс алуда. Сондықтан өзге жұрттың тілі мен мәдениетін игеру, онымен етене араласа білудің маңызы бұрын-соңды болмаған дәрежеге көтеріліп отыр. Лингвомәдениеттік коммуникация – бүгінде кез келген салада қызмет ететін маманға, әр адамға қажетті жаңа пән.

Бұл мақалада тілдік қарым-қатынас кезіндегі лингвомәдени кедергілер мен оларды жеңудің жолдары жайлы жазылған. Сонымен қатар тілді үйрену кезіндегі қиындықтар да қарастырылды. Лингвомәдени кедергілердің ерекшеліктері мен олардың еңсерудің жеңіл жолдары нақталып, ағылшын тілін үйренудегі жолмен байланыстырылды.

Тірек сөздер: лингвомәдени кедергі, тіл, байланыс, шет тілі, мәдениет.

The relevance of all issues related to linguoculture has become incredibly acute today. The study of the linguistic culture of different peoples has become the main problem in cultural studies.

Due to the ongoing socio-political and cultural development of society, there is a growing interest in the barriers of intercultural communication. In particular, the focus is on linguistic and cultural barriers among English language learners. Because it is desirable for anyone studying a foreign language not only to study the language, but also to study the culture and life of this people. Determines the need for comparative and typological studies aimed at identifying linguistic units and national characteristics of the population, describing the mechanisms of effective intercultural interaction. Based on the lexical and grammatical rules when mastering a foreign language, problems in translation can be attributed to the number of linguistic and cultural barriers. In addition, the study of typological features of foreign languages plays an important role in overcoming linguistic and cultural barriers between them and interaction between representatives of different cultures.

Linguistic and cultural barriers include lexical and grammatical inconsistencies in the language structure, that is, linguistic difficulties are becoming more and more relevant. The diversity of mentality, traditions, culture and spiritual values between peoples is also becoming a problem that needs to be solved in language communication.

A little earlier, this issue was given only an insignificant place in one corner of history, philosophy, philology. As already noted, the well-known assumption With. Huntington on the Third World War: "it will be a war of linguistic and cultural problems in the process of foreign language communication" - all this testifies to the special attention to the issues of linguoculture. Unfortunately, behind the special desire for such a different culture there is not only a kind and creative goal - to enrich one's culture through someone else's experience and peculiarities, but also other disappointing and disturbing experiences.

Currently, learning a foreign language is one of the most advanced tasks. This helps not only to communicate with native speakers, travel abroad, but also to better understand world-class events, such as political, economic, social, environmental. Knowledge of one or more foreign languages allows you to use original sources of information, read news that is not adapted for a person from the other countries [1]. However, it is important to remember that it is impossible to learn words, phrases and grammatical rules in a short time, the main thing is to understand the relationship between the language and culture of a particular country. Nothing reflects the customs, culture, life, traditions and mentality of peoples more than language and words.

Socio-political and economic upheavals at the global level in recent years have inevitably exacerbated migration, interference and tension of countries. This will certainly lead to a conflict of cultures. Nevertheless, thanks to scientific and technological progress and the peace-loving, conscious part of humanity, the main condition for the effectiveness of respect, tolerance, cultural dialogue, mutual understanding towards cultural communication partners is the invention of all new opportunities and types, forms of communication.

All this – both suspicious and inspiring confidence - prompted us to pay special attention to the issues of intercultural communication. Nevertheless, these eternal problems began to bother humanity from very early times [2].

In other words, the original lingvoculture is a shield protecting the national identity of the people, protecting them from other peoples and cultures. Thus, the whole element separates people from "themselves", uniting them through language and culture, and "others" from language and culture. (However, for various socio-historical reasons, English has become the main means of international communication. For this reason, millions of people use it, and those who do not consider this language their native language have made a huge political, economic and other contribution to the English world [3].

There are several main ways to overcome language barriers that arise in the process of learning English.

In connection with the development of international relations and mass media, a world language group is being formed in the world. The world languages include: English, French, Chinese, Spanish, Arabic and Russian. The leading place belongs to the English language. 500 million people use English, that is, it has become the mother tongue in 12 countries of the world. Plus 600 million people use English as their second native language. Today, English is considered the language of trade and business, education and science, technology and life, and diplomatic relations.

Figure 1. – The main world languages

Mastering English is not an easy task that requires a lot of time and effort. Because a language learner should not only learn to speak, but also understand and know the language culture of this people. There are many difficulties and burdens that arise when learning English.

It is known that linguistic and cultural barriers also arise when learning English. When learning a foreign language, it is necessary to take into account the cultural characteristics of the language country and take into account the differences of words between territories. When you study vocabulary and grammar well, it can sometimes be difficult to understand the general meaning of sentences or statements. That is, mastering the rules is not enough. It is necessary to form a common understanding of the cultural characteristics of the language being studied. A good knowledge of folk customs and traditions, culture and psychology contributes to the study of a foreign language [4].

English is used in many states as a native or second language. This means that there are differences in lexical, grammatical and phonetic norms. Because English has such patterns as English, American, Australian, Indian. Of course, the presence of so many differences leads to difficulties in learning the language.

Table 1. – What is problems in learning English do you often encounter?

From the complexity of vocabulary and grammar	Absolutely agree	7	28%
	I agree	15	60%
	Rather disagree	3	12%
	I don't agree	0	0%
The problem associated with the formation of the correct pronunciation	Absolutely agree	7	48%
	I agree	12	20%
	Rather disagree	5	4%
	I don't agree	1	40%
The problem of cultural differences	Absolutely agree	10	40%
	I agree	10	40%
	Rather disagree	5	20%
	I don't agree	0	0%
From the teacher's way of teaching	Absolutely agree	7	28%
	I agree	10	40%
	Rather disagree	7	28%
	I don't agree	1	4%

It is known that in any language there is a set of words and phrases used in formal and informal communication. There are a lot of words used in everyday life in English. An English learner should learn spoken sentences and vocabulary used in everyday life. All languages have a system of grammatical rules. If an English learner uses grammatical rules incorrectly, this leads to a misunderstanding of the sentence and creates difficulties when communicating with another person. But knowing all the grammatical rules doesn't really mean using it correctly, because in some cases there are limitations [5].

Considering the process of intercultural communication: intercultural communication is complicated by arrange of factors, namely, 1. communicative factors (situation, style and genre of language, form of communication, the presence of non-verbal means of communication, forms of behaviour)

2. psychological factors (type of reception, reaction, stereotyping, empathy; various types of reaction to a foreign culture such as alienation, assimilation, acculturation)

3. cultural factors (basic outlook, norms, values, experience) [6];

The phonetic system of English is not similar to the system of other languages. Even in the pronunciation of sounds, you can notice a difference compared to any foreign language. In a sentence there is a difference between spelling and pronunciation during communication. Incorrect pronunciation of phonetic norms leads to misunderstanding between interlocutors, and incorrect sounding of sounds also negatively affects communication.

So it turned out that the linguistic and cultural barriers noted above are also found when learning English. Let's consider ways to solve obstacles in learning English [7].

Overcoming the linguistic and cultural barrier can be called a metacognitive process. That is, the concept that controls the course of a person's thinking and regulates his psychological processes. In other words, when teaching, they are directly related to the organization of the capabilities of the language learners themselves, with planning the course of mastering knowledge and language. Students should plan the entire learning process and have a goal that pushes for results. This is due to the fact that motivational work is carried out to achieve the desired result and success, and thus everything possible is being done to achieve the result. When learning a foreign language, the student should monitor achievements and mistakes, make the necessary conclusions about his work. Currently, special attention is paid to the development of independent work and the educational process of students. The implementation of personal and socio-cultural approaches in mastering a foreign language refers to the process of planning and organization and requires efforts [8].

The next solution to the problem can be attributed to the cognitive method, which develops the perception of strategy, memory, imagination, logical thinking. The main responsibility for the effective use of the cognitive method of teaching is the teacher, who helps both in work and in overcoming difficulties encountered by students.

The following methods should not be overlooked:

1. Repetition of completed exercises and tasks with the use of textbooks, consolidation of acquired knowledge.
2. Adaptation to the methods of simplification of the received information and their development.
3. Repetition and implementation of the received information both orally and in writing.
4. To reveal the specifics of the lecture through the organization of group work among students [9].

As a result, the number of people learning the language is growing. In this regard, mastering the language as a means of interethnic communication not only contributes to rapid career growth in various sectors of the economy, but also helps to overcome barriers in communication between representatives of different nationalities. It is safe to say that research to identify difficulties in learning English, which has become a world language, can continue. In order to eliminate linguistic and cultural barriers in interethnic relations, it is necessary to develop new methods of overcoming difficulties in mastering the language and continue its application in practice.

REFERENCE

1. Andrienko E.V. Social psychology. M., 2009. 213 p.
2. Antipov G. A., Donskikh O. A., Markovina I. Yu., Sorokin Yu. A. Text as a cultural phenomenon. Novosibirsk: Nauka (Siberian Branch), 2004. 197 p.
3. Galskova N. D. Modern methods of teaching foreign languages. Moscow: ARKTI, 2018. 196 p.
4. Nesterov D.V. Formation of cross-cultural literacy of schoolchildren based on the implementation of computer technologies: diss.... Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.01. Yaroslavl, 2018. 185 p.
5. Samokhina T.S. Effective business communication in the contexts of different cultures and circumstances: studies. manual on professional intercultural communication. Moscow: R. Valent, 2018. 312 p.
6. Kunanbayeva S.S., The Modernization O f Foreign Language Education: The Linguocultural - Communicative Approach, Second (English Translation) Edition First published: Almaty, 2010. 63 p.
7. Galskova N.D., Gez. N. I., Theory of teaching foreign languages 4th ed., ster. M.: Academy, 2007. 375 p.
8. Brown H. The principle of language learning and teaching. USA: Jungle Edition. 2007
9. Kane S.L. How to speak English confidently in 9 simple steps. T.J. Taylor'S BLOG. 2011

УДК 378.147

Bakhtibayeva A.R.
m.p.s., teacher
Ablai Khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail:bakhtibayevaa@mail.ru

EFFECTIVE STRATEGIES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE BASED ON LINGUA-CULTURAL METHODOLOGY

Abstract: This article considers aspects of the implementation effective strategies in foreign language education. In connection with the new requirements, there is a need to teach students with the help of effective strategies activities that will create conditions in the lesson that are as close as possible to how communication functions in human life. This article talks about the types of approaches and strategies in foreign language education and their outcomes in teaching process. In this regard, strategies with the help of modern technologies in foreign languages can constitute for the development of intercultural and communicative competencies in foreign language education among students and contribute to their enlargement of educational activity, interpersonal and intercultural communication.

Keywords: Strategy, cognitive strategy, affective strategy, communicative strategy, intercultural communication, lingua-cultural methodology.

Бахтибаева А.Р
п.ғ.м., мұғалім
Алматы, Қазақстан
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
e-mail:bakhtibayevaa@mail.ru

ЛИНГВОМӘДЕНИ ӘДІСТЕМЕ НЕГІЗІНДЕ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ТИІМДІ СТРАТЕГИЯЛАР

Түйін: Бұл мақалада шет тілді білім беруде тиімді стратегияларды жүзеге асыру аспектілері қарастырылады. Жаңа талаптарға байланысты сабақта студент өміріндегі қарым-қатынастың қалай жұмыс істейтініне мүмкіндігінше жақын жағдай жасауға мүмкіндік беретін тиімді іс-әрекет стратегиялары арқылы оқушыларды оқыту қажеттілігі туындайды. Бұл мақалада шет тілін оқытудағы тәсілдер мен стратегиялардың түрлері және олардың оқу үдерісіндегі нәтижелері туралы айтылады. Осыған байланысты шет тілдеріндегі заманауи технологиялардың көмегімен стратегиялар студенттердің шет тілдерін оқыту саласындағы мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттіліктерін дамытуға ықпал ете алады және олардың оқу қызметін, тұлғааралық және мәдениетаралық коммуникацияны кеңейтуге ықпал етеді.

Тірек сөздер: Стратегия, когнитивтік стратегия, тиімді стратегия, коммуникациялық стратегия, мәдениетаралық қатысым, лингвомәдени әдістеме.

Бахтибаева А.Р
м.п.н., преподователь
Алматы, Қазақстан
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail:bakhtibayevaa@mail.ru

ЭФФЕКТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ МЕТОДОЛОГИИ

Аннотация: В данной статье рассматриваются аспекты реализации эффективных стратегий в иноязычном образовании. В связи с новыми требованиями возникает необходимость обучать учащихся с помощью эффективных стратегий деятельности, которые позволяет создать на уроке условия, максимально приближенные к тому, как функционирует общение в жизни человека. В этой статье рассказывается о типах подходов и стратегий в обучении иностранному языку и их результатах в процессе обучения. В связи с этим стратегии с помощью современных технологий на иностранных языках могут способствовать развитию межкультурных и коммуникативных компетенций в области обучения иностранным языкам у студентов, способствуя расширению учебной деятельности, межличностной и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: Стратегия, когнитивная стратегия, эффективная стратегия, коммуникационная стратегия, межкультурная коммуникация, лингвокультурологическая методология.

One of the main tasks of modern education is to improve the methods of teaching disciplines, training competent teachers for these disciplines, and objective assessment of students' knowledge. Therefore, in recent years, one of the main directions of methodological work in the higher education is the introduction of criteria-based assessment in the educational process.

The concept of creating civilized states is also changing around the influence of world trends. Also, this creates the need for a conversation of civilizations that have never merged before. Speech, in particular British, is considered to be such a tool of communication, thus, as well as someone who has long been recognized as an international style. The task of creation is to organize not only an informed person, but also a well-known person, gifted to function in every field and to contact with the world society. [1, p.12].

Learning a foreign language opens the door to new opportunities and skills. A new language is a new culture that enhances cognition because it involves structural and logical processes in the brain. Concentration improves, that is, metacognitive strategies, because when listening to a foreign speech, you listen carefully and pay attention to the accent, tone of voice, intonation. [2, p.84].

According to professor S. S. Kunanbayeva, Linguistic competence is an important component of intercultural communicative competence. Communication is impossible without proficiency in certain language means. In the classical theory of linguistics, language is represented by a hierarchical structure that consists of three levels: phonological, lexical and grammatical (including morphological and syntactic). At the lexical level, there are such units as words, collocations, stable combinations, phraseological units, cliches, etiquette and speech formulas. Learning lexical means of communication accompanies the whole practice of acquisition of a foreign language. [3, p.84].

According to the modern interactive teaching method puts students in the lead role. This can be seen with the naked eye, because students who learn in this way are fluent in a foreign language, able to express themselves. The famous American teacher, psychologist John Dewey at the beginning of the 20th century expressed his opinion that the main thing in learning is the activity of the student, and not the teacher, that is, the teacher should not force memorize, on the contrary, it causes dislike for the language and even loses interest. At the present time, teaching a foreign language is subject to a large number of issues. Based on modern pedagogical technologies, this is a problem. The very first question of importance asks about the use of pedagogical skills in huge number of styles that any possible member of the course of intercultural communication has, it will be easier for him to join an international society, to realize the characteristic features of culture and the state mindset of a certain people.

Strategies have a prominent role in the process of using different methods in language teaching, depending on the goals and objectives. Different materials are used for different purposes, considering the needs of students. Most of these materials have semiotic value, for example, the British flag and Big Ben are associated with Great Britain. Semiotic signs help to learn social and cultural cues. They not only help you immerse yourself in culture, but also easily understand the language itself. By providing not only linguistic knowledge, but also cultural contributions using semiotic signs and symbols, they have a good opportunity to develop their socialist competence [4, p.327].

The typology of the learning strategies has been made by several researchers who categories them into various groups. One of the first important lists of strategies was proposed by Rubin in which she focused on such strategies which directly or indirectly influence the success in the learning process. She identified six major cognitive strategies which contribute directly to language learning: clarification verification, guessing/inductive inferencing, deductive reasoning, practice, memorization, and monitoring.

According to Oxfords definition, According to N. Fantini, this authority implies a set of capabilities required for the purpose of effective and appropriate interaction with other civilizations [4]. These skills are formed in the course of obtaining common and certain knowledge about the culture of another people, but in addition, abilities are also structures that contribute to successful interaction with other civilizations.

M. Bayram focuses on the fact that intercultural professionalism can be analyzed as well as the ability to interact with the peoples of other civilizations, to accept society in a different way, to appreciate sociocultural differences. The presence of this experimenter focuses on the fact that, in view of the power of civilized differences, it is unrealistic and it is in no way necessary to approach the degree of general cultural competence of the style bearer. It is important to be an arbiter among various civilizations, a full accomplice in the conversation of civilizations. The texture of the intercultural area of responsibility of M. Bayram includes:

- understanding of absolutely all elements of the culture of one's own state and the culture of a partner according to intercultural interaction;
- to have the ability to combine various data and actions of our culture with similar precedents and actions of the culture under study;
- to clarify the civilization of foreign style, to cope with misconceptions;
- desire and interest in intercultural communication.

The scientific-abstract base of the paradigm of foreign language creation in the Country of Kazakhstan is considered in the Methodology of cognitive-linguistic and cultural-philosophical studies as well as the concept of foreign language and multilingual education, created according to our methodology by Kunanbayeva S.S.

Cognitive-linguoculturological method of S.S. Kunanbayeva gives a modern aspect to predicting the course of the study of style, guarantees hierarchical modifications of language creation, taking into account the global skill, establishes the degree of accomplishment of the final result of teaching.

Strategy as a methodological concept came into use relatively recently due to the widespread use of this term in foreign pedagogical literature (R. Ellis, M. O'Malley, R. Oxford, J. Rubin, etc.). In it, this concept most often combines methods, techniques and means to achieve any particular goal.

It should be noted that the formation of foreign language communicative competence as the ability and willingness to carry on conversation in foreign language environment can led to the achievement in mutual understanding with native speakers of a foreign language, as well as the development in educational process by the means of an educational subject"[5, p.6].

The achievement of this goal is ensured by a combination of cognitive, communicative and socio-cultural approaches in teaching foreign languages, the implementation of which is carried out with the help of adequate strategies of foreign language education.

Cognitive Grouping, Creating associations, Semantic mapping, case study tasks Formation of educational and cognitive competence: the ability to solve reproductive, creative learning tasks; development student’s ability as a subject of educational activity for mastering foreign language communication

Communicative Role play, talk show, interview and etc. Formation of language, speech and compensatory competencies: skills and abilities of foreign language speech activity; development of the student as a subject of interpersonal foreign language communication

Affective Socio-cultural texts, exercises, cognitive, transformative, and value-oriented activities Formation of socio-cultural competence: the ability to receive information and represent the country, communicating with native speakers

Cognitive strategies an be considered a stem if it is used as a free unit in the context. If such a characteristic is not observed, then it is considered as affixal. Both root and affix morphemes differ in the degree of independence and, according to this feature, are divided into free and bound ones. Free morphemes are mainly root morphemes, coinciding with an independent word in form and part of the meaning (for example, the morphemes black and bird in the word blackbird). Related morphemes, respectively, do not coincide with an independent word and exist only in combination with another morpheme. [6, p.56].

The *communicative strategy* aims to develop student capability as a subject of foreign language interpersonal communication in the course of the formation of language competencies, speech and compensatory competencies. For this, tactics are used that ensure the formation of skills and abilities of foreign language speech activity. They allow students to master the linguistic means of a foreign language in accordance with the topics, areas and situations of communication selected for higher education, and include them in listening, speaking, reading and writing in order for students to master these types of speech activity as a means of foreign language communication in a limited amount of language material.

The means of implementing these tactics are exercises, their complexes, subsystems and systems, which, in terms of their qualitative characteristics, should be adequate to communication and the type of foreign language speech activity for which they are intended. These exercises should also contain conditions for active purposeful mental activity of students, aimed at solving a set of reproductive, search and creative speech tasks [7, p.151].

The *sociocultural strategy* involves the creation in the educational process of optimal conditions for the development of intercultural foreign language communication as the subject. Forming the corresponding competence, the teacher applies two groups of tactics. The first of them aims to introduce students to the culture, traditions and

realities of the countries of the language being studied, therefore it is aimed at developing their skills to extract important, interesting and necessary information from the reading and listening material.

Teaching which is based on the principle is great for introducing a foreign language into the learning process. An important part of the introduction is to increase interest and motivation. Motivated students are the most productive students with good academic performance. Since a foreign language is the first discipline, the interest in studying the second discipline is generated through the language content. It provides educational materials that are full of interesting tasks, which increases interest in this subject. As a result, students become active participants in the learning process. Before starting to introduce a foreign language into subjects, teachers of physics and mathematics discuss the details of teaching with an English teacher. An experiment was conducted where a program was created consisting of a curriculum and an action plan. [8, p.18].

The means of implementing these tactics can, firstly, be country-specific texts, the content and structure of which meet the criteria of authenticity, relevance and adequacy to the type of speech efficiency they serve as examples. The second group of tools is represented by exercises for working with such texts. The methods and techniques for performing these exercises should be aimed at creating the most accurate and complete ideas for students about the countries of the language being studied, drawing their attention to the similarities and differences between their native and foreign cultures, and giving examples of the representation of their native culture in various situations of intercultural communication.

For this, students must be included in joint and collective cognitive, transformative and value-oriented activities [9, p.111], which, in interpersonal and intercultural communication with native speakers, are served by foreign speech means. It is these types of activities that will create conditions in the lesson that are as close as possible to how communication functions in human life.

Consequently, strategies with the help of modern technologies learning foreign languages in a higher education can create optimal development of intercultural and communicative competencies of foreign language communicative competence among students and contribute to their development as subjects of educational activity, interpersonal and intercultural communication.

REFERENCE

1. Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школ: Учебно-метод. Пособие. /Под ред. О.И. Можаевой, А.С. Шилибековой, Д.Б. Зиеденовой. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016. - 4 с.
2. Solovova E.N. Podgotovka uchitelja inostrannogo jazyka s uchetom sovremennyh tendencij obnovlenija soderzhanija obrazovanija [Training A Foreign Language Teacher In The Changing Educational Environment] / E.N. Solovova // Inostrannye jazyki v shkole [Foreign Languages in School].–Moscow, 2001. № 4. –p. 8-11.
3. Kunanbaeva S.S. Theory and Practice of Modern Foreign Language Education. – Almaty, 2010. - p. 344.
4. Macaro, E. Strategies for language learning and for language use: revising the theoretical framework. The modern language journal, 2013. 90 (3), – p. 320-337.
5. Бим И. Л. Модернизация структуры и содержания школьного языкового образования // Иностр. языки в школе. 2005. № 2. – 6 с.
6. Hedge, Tricia**.** *Teaching and Learning in the Language Classroom 2*, New York: Oxford University Press, 2000. - p.23.
7. Куклина С. С. Система организационных форм коллективной учебной деятельности в группе для овладения учащимися иноязычным общением. Киров: Изд-во ВятГГУ, 2007. - 37-45 с.
8. Ter-Minasova S.G. Vojna i mir jazykov i kul'tur: ucheb. posobie [Languages and Cultures: War and Peace (Textbook)] / S.G. Ter-Minasova. Moscow, SLOVO/SLOVO, 2008. -344 p.
9. Куклина С. С. Система учебных задач как средство управления учебной деятельностью школьников по овладению иноязычным общением // Образование и наука: Известия Уральского отделения Российской академии образования. 2008. № 9(57). -111 с.

УДК 371

Асаналиева А.,
Магистрант
«7М01711-Шет тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: asanalieva_aru@mail.ru

БОЛАШАҚ ШЕТЕЛ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ АРГУМЕНТАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ КОНЦЕПТУАЛДЫ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада болашақ шет тілі мұғалімдерін оқыту үдерісінде аргументативті құзыреттіліктің қалыптастыру қажеттілігі негізделеді. Мақалада проблемалық ситуациялық тапсырмаларды шешу әдісін қолдану арқылы аргументативті құзыретті қалыптастыру жолдары көрсетілген. Мұндай құзіреттілікті

қалыптастырудың нәтижесі әдістемелік белсенділікті қажет ететін аргументативті мәтінді қалыптастыру болып табылады.

Тірек сөздер: аргументативті құзыреттілік, концептуалды негіздер, аргументативті мәтін .

Assanaliyeva A.,
Master student
«7M01711-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: asanalieva_aru@mail.ru

CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR THE FORMATION OF ARGUMENTATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF A FOREIGN LANGUAGE

Abstract: The article substantiates the need for the formation of argumentative competence in the process of training future teachers of a foreign language. The article shows the ways for the formation of argumentative competence, which are associated with the use of the method of solving problematic situational professional tasks. The result of the formation of such competence is the generation of an argumentative text, which requires methodical and argumentative activity.

Keywords: argumentative competence, conceptual foundation, argumentative text.

Жазбаша сөйлеуді меңгеру бүгінгі күні университеттің білім беру стандартына айналып қана қоймай, халықаралық деңгейдегі әлеуметтік өзара әрекеттестіктің бағытын белгілейді: шетел университеттерімен бірлескен жобаларға қатысу, халықаралық ғылыми-практикалық жобаларға қатысу, конференциялар, студенттік топтар мен оқу бағдарламаларымен алмасу. Шет тілдеріне халықаралық және мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде қызығушылықтың артуына байланысты, халықаралық, этносаралық және тұлғалық ортада жазбаша да, ауызша да мәдениетаралық шет тілдік қарым-қатынасқа түсе алатын мамандарды дайындау мәселесі қазіргі таңда актуалды болып табылады.

Аргументативті құзыреттілік болашақ кәсіби қызметтің маңызды шарты болып табылады, өйткені ол ғылыми сипаттағы мәтіндерді түсінуге және жаза білуге мүмкіндік береді. Ол педагогика, философия, лингвистика, сыни ойлау, логика, риторика сияқты ғылыми салалармен тығыз байланысты және пайымдау, гипотезаны негіздеу, ғылыми талқылау, келіссөздер, баяндамалар сияқты процестерде қолданылады. Ғылымдағы аргументация кез келген білімді басқа білімдер арқылы негіздеу арқылы мүмкін болатын дәлелдерге негізделген қорытындыларды логикалық және дәйекті түрде жеткізу қабілетін білдіреді.

Студент теориялық білімін практикалық сабақтарда қолдану кезінде, алған ақпаратты жаңғырту кезінде саналы, мақсатты және логикалық жүйелі түрде әрекет етуі шарт. Ол үшін ол теорияның негізінде жатқан тұжырымдарды дәлелдеп, таңдай білуі, оларды жүйелеуі, баяндалу ретін анықтай алуы және дәлелдеудің негізгі талаптарын білуі керек. Осылайша, келесі кезекке аргументативті мәтіндер келеді. Аргументативті мәтін белгілі бір коммуникативті мақсатқа ие: түсіндіру, дәлелдеу, шындықты анықтау.

Мәтін оқу процесінің коммуникативті бірлігі және аргументативті құзыреттілікті қалыптастыру ретінде орынды қолданылады. Психология және мәтінтану ғылыми еңбектерінде ауызша және жазбаша мәтіндердің жасалуының жалпы заңдылықтарына байланысты өзіндік ерекшеліктері бар екендігі айтылады. Сөйлеу механизмдері мәселесін алғаш рет Н.И. Жинкин зерттеген. Н.И. Жинкиннің сөйлеу механизмдері - бұл тірі, үнемі қайта құру механизмі. Оның қалыптасуы, қайта құрылуы және іске қосылуы хабар алмасу нәтижесінде болады. Бұл іріктеу элементтерін жинақтау және таңдау актісін шығару қабілетін қалыптастыру үшін қажет және жеткілікті [1]. Н.И. Жинкин сөйлеудің ішкі механизмдерінің (рефлексия және есте сақтау процестері) көмегімен сөйлеудің негізгі операциялық механизмінің әрекетін екі буынның бірлігі ретінде анықтайды:

- элементтерден сөздер құрастыру;
- сөздерден сөз тіркестерін құрастыру.

Мәтін шет тілінің аргументативті құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде ішкі ұйымдасу ерекшеліктеріне ие. Ойдың пәндік мазмұны мәтіннің құрылымы мен мазмұнында көрінеді, ол сөйлеу мәлімдемелерінің белгілі бір тізбегі болып табылады. Мәтін құрылымының өзіндік ішкі заңдылықтары бар. Кез келген жанрдың мәтіні ішкі заңдылықтардан басқа дифференциалды сипаттамаларға ие. Мәтін мәселесін әртүрлі ғылымдар зерттейді, оның негізгі сипаттамаларын нақтылау үшін осы ұғымның анықтамаларын қарастыру маңызды.

И. Р. Гальперин мәтінді лексикалық, грамматикалық, логикалық және стилистикалық байланыстардың алуан түрлерімен біріктірілген, белгілі бір мақсаттылық пен прагматикалық байланысқа ие бірқатар арнайы бірліктерден тұратын сөйлеу-шығармашылық процесінің өнімі деп анықтайды [2, б. 65]. А.А. Леонтьев ұсынған анықтама бойынша мәтін құрылымдық мағынасында тұтастықпен және сөйлеу жоспарындағы үйлесімділікпен ерекшеленетін коммуникативті сөйлеу бірлігі болып табылады [3, 85 б.].

Мәтін лингвистикасы дамуының алғашқы кезеңінде мәтін құрылымдық және мағыналық жағынан байланысқан бірқатар сөйлемдерден тұратын синтаксистік бірлік ретінде анықталған. Кейіннен мәтін кең

мағынада белгілі бір жанрдың немесе функционалдық стильдің біртұтас туындысы ретінде қарастырылады. Сонымен, мәтін лингвистикасы тұрғысынан алғанда, мәтін – тілдің бірлігі болып табылатын өзіндік шекарасы, өзіндік ішкі құрылымы бар синтаксистік бірлік. Мәтін лингвистикасында ашылған мәтіннің жалпы заңдылықтары жанрдың барлық түрлері үшін жалпы сипаттамаларды, сонымен қатар тіл ерекшелігіне тән ерекше белгілерді нақтылауға мүмкіндік береді.

Аргументация адамның сөйлеу әрекетінің барлық салаларына, ғылыми танымға да, әлеуметтік тәжірибеге де кіреді. Аргументативті белсенділік шындықты негіздеу және дәлелдеу, қателерді теріске шығару, фактілердің жалғандығын анықтау және әңгімелесушіні алға қойылған тезистерді қабылдау қажеттілігіне сендіру қажеттілігімен байланысты. Аргументативті сөйлеу әрекетіне прагматикалық сұраныс оның субъективті, жеке және әлеуметтік құндылықтарымен де байланысты.

Болашақ шет тілі мамандарының аргументативті құзыреттілігін қалыптастыру барысында әртүрлі ситуациялық жағдаяттарды қолдану маңызды болып табылады. Мұндай жағдаяттар олардың сыни тұрғыдан ойлау, шешім қабылдай білу сияқты басқа да дағдыларын дамытуда септігін тигізеді. Әдістемелік және аргументтік әрекеттерді белсендіруге арналған мынадай жаттығулар ұсынылады:

1. Сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту мақсатында:

<u>*Debate:*</u>

Topic: "To be a little kid is easier than to be an adolescent."

Remember to:

-express your point of view

-use agreements, concessions or objections

- give reasons for your answer and include any relevant examples from your own knowledge.

2. Креативті жазу дағдыларын дамыту мақсатында:

<u>*Role-play:*</u>

Problem: Parent-child relationships

Situation 1: You are 18 years old. You are allowed to come home at whatever time you want and you really appreciate that. You just have to ring up if you are going to be late. Yesterday you came home at the midnight without ringing up.

Remember to:

-express your point of view

-use phrases appropriate for each strategy

-use agreements, concessions or objections when necessary

3.

4. Академиялық жазу дағдыларын дамыту мақсатында:

<u>*Opinion-essay:*</u>

You should spend about 40 minutes on this task.

Write about the following topic: How your life would have been different if you had been born of the opposite gender?

Use the outline:

1) Introduction: problem

2) Advantages

3) Disadvantages

4) Conclusion

Give reasons for your answer and include any relevant examples from your own knowledge. Write at least 250 words. Use the model of argumentation.

5.

6. Стратегиялық ойлау дағдыларын дамыту мақсатында:

<u>*SWOT-analysis:*</u>

Develop the casual argumentation on the topic: "Eating a lot of sweets is unhealthy" and make a SWOT analysis.

Қорытындылай келе, табысты аргументативтілік өзінің табиғаты бойынша сыни тұрғыдан ойлауды талап етеді, бұл оның маңызды сипаттамасы және оның негізгі құрамдастарының бірі. Студенттердің жазбаша және коммуникативті құзыреттілігін қалыптастырып қана қоймай, сонымен бірге оларды талдауға, фактілерді синтездеуге, алынған ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауға және салыстыруға, қорытынды жасай білуге, өз ойын дұрыс тұжырымдай білуге үйрету ерекше маңызды. Өз пікірін білдіріп, оны адекватты түрде дәлелдеу және сыни тұрғыдан ойлауға мақсатты түрде үйрету арқылы аргументативті құзыреттіліктің негізін қалау мүмкін.

Аргументативті мәтінді құру үшін қажетті мәдениеттанулық, логикалық-құрылымдық және метакоммуникативтік білім мен дағдыларды меңгеру үшін аргументативті коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру процесінің мақсатты, кезең-кезеңімен ұйымдастырылған дидактикалық және әдістемелік үлгісін жасау қажет.

Еліміздің саяси,экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай білім беру ұйымдарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері,бәсекеге қабілетті, кең ауқымды,жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің бүкіл қызметін осы бағытта құруы заңды құбылыс, себебі қоғам өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипатының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылауына байланысты өз ісін жетік білетін,кәсіби білімі мол мамандарды қажет етеді.

Соңғы жылдары болашақ мамандардың құзыреттілігі туралы пікірлер кәсіби маман даярлау мәселелері жайлы көптеген пікірлер айтылып жүр.Соларға сүйене отырып,мұның өзі болашақ мамандарды қоршаған дүниені,табиғатты,қоғамдық өмірдің құбылыстарын тану,әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін пайымдау,талдау,маңыздысын ажырата білуге,адамдармен қарым-қатынастағы жоғары мәдениеттілікке үйренуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Жинкин Н. И. Механизмы речи . — М.: APN RSFSR, 1958. – 378с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. - Наука, 1981. – 139с.
3. Леонтьев А.А. Основы теории речевой деятельности. – Наука, 1974. – 368с.
4. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. – 344 с.
5. Зимняя И.А. Педагогикалық психология:/ Орыс тілінен аударған М.А. Құсаинова. М.: Логос; Алматы: TST-company, 2005. – 368 б.
6. Чакликова А.Т. Ақпараттандыру жағдайындағы мәдениетаралық және коммуникативті құзыреттілік.Алматы, 2009. - 61 б.

ӘОЖ 378.14

Айғали А.,
Магистрант
«7М01719-Шет тілі: екі шет тілі»
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан
e-mail: aruzhan.aigali@mail.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ДЭВИД АТТЕНБОРО МӘТІНДЕРІН БЕЙІМДЕУДІҢ ЖӘНЕ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗІ

Түйін: Бұл мақалада бастапқы деңгей және орта деңгей білім алушыларына ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқыту барысында олардың деңгейіне сай қоршаған орта және оның өзекті мәселелері туралы жеңілдетілген немесе қысқартылған материалдардың жетіспеушілігі жайлы сөз етіледі. Сонымен қатар, аталмыш жұмыста Дэвид Аттенборо мәтіндерін бейімдеу техникаларының барысы және оның маңызын, қолданылуын басты нысанға ала отырып, әдістемелік негізі талқыланады.

Тірек сөздер: ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқыту, түпнұсқа материалдар, мәтіндерді бейімдеу, бейімделген мәтіндер, бейімдеуші.

Aigali A.,
Master student
«7M01719-Foreign language: two foreign languages»
L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan
e-mail: aruzhan.aigali@mail.ru

METHODOLOGICAL FOUNDATION OF ADAPTING AND APPYING DAVID ATTENBOROUGH`S TEXTS IN TEACHING ENGLISH

Abstract: This article talks about the lack of simplified materials about the environment and its actual problems in the process of teaching English as a foreign language for students of Elementary and Pre-Intermediate levels. In addition, the mentioned work discusses the adaptation process of David Attenborough's texts, its meaning and application, as well its methodological basis.

Key words: teaching English as a foreign language, authentic materials, text adaptation, adapted texts, adaptor.

Ағылшын тілі – жаһандық тіл. 21 – ғасыр технология және ғылым мен білімнің ұштасқан заманы. Ал, осы технология және ғылым мен білімнің ұштасқан тілі – ағылшын тілі. Оны жаһандық тіл деп есептеуіміздің себебі де осында жатыр. Сонымен қатар, қазіргі таңда ағылшын тілінде сөйлеушілердің және үйренушілердің саны күннен – күнге артып, миллиардтан асып жығылады. Бұл дегеніміз, біздің елімізде және әлем бойынша ағылшын тілін меңгерудің маңызын арттырып қана қоймай, ағылшын тілін оқытуда қолданылатын оқу материалдарына деген сұраныстың өсуіне әкеледі. Өзіміз жақсы білітіндей, түпнұсқа (*authentic*) материалдарды шет тілін оқытудың бастапқы кезеңдерінде қолдану студенттерге қиындық туғызады және

олардың тіліді үйренуге деген мативациясының жоғалуына әкеліп соғуы әбден мүмкін. Осы тұста, бейімделген (*adapted*) материалдарды қолдану ең дұрыс шешім деп есептелінеді.

Барлық адамдар білім алу процесінде және жәй өмірде бейімделген материалдармен бетпе – бет келгені сөзсіз. Барлығымызға таныс *«Ромео және Джульетта»* трагедиясын есімізге түсірейік. Бұл оқиғаның түпнұсқасын У. Шекспир жазғаны бәрімізге мәлім. Дегенмен де, бұл оқиға түрлі салада бейімделіп, дыбысталып, әлемнің барлық тілдеріне дерлік аударылған: кино – фильм, театр, спектакль, балет, опера, кітаптар (қысқартылған және жеңілдетілген оқулықтар) және т.б. Яғни, бұл бейімдеушінің (*adaptor*) түпнұсқа материалға сүйене отырып және оның түпкі мақсаты мен идеясын бұзбай жеткізу қабілеті деп те сипаттасақ болады. Немесе, келесі мысалға көз салатын болсақ, көп бейімдеу жасалатын сала – киноиндустрия саласы болып табылады екен. Олай деп есептеуіміздің себебі – жазушылардың шығармалары, романдары, кітаптары тек аударылып қана қоймай, сол шығармалардың негізінде фильмдер түсіріледі. Немесе, керісінше фильмдердің негізінде кітаптар да жазылып жатады. Мысалы көпшілікке танымал «Кариб теңізінің теңіз қарақшылары *(Pirates of the Caribbean)*» фильмінің негізінде кітап жазылып, оқырмандарға жол тартқан. Ал, осындай бейімдеулер кейбір адамдардардың көңілінен шықпауы мүмкін. Ол бейімдеушінің дұрыс жұмыс жасамауының себебінен емес, әрбір жанрдың өзіндік бейімдеу ерекшелігі және оқырмандар мен тыңдармандардың талғамына сәйкес келмеуі салдарына байланысты болады [1].

Жалпы, түпнұсқа материалдарды яғни, мәтіндерді бейімдеу дегеніміз тілі оқып түсінуде қолданылатын техника болып табылады. Мәтіндерді бейімдеудің негізгі мақсаты студенттердің оқу деңгейіне сай оқу материалдарын жеңілдету болып табылады. Бұл студенттердің оқытуда пайдаланылатын материалдарға өзгеріс енгізу деген сөз. Оқытушының бастамасымен орын алатын өзгерістер мынадай болуы мүмкін: мәтіндердің студенттердің деңгейіне сай жеңілдетіліп жазылуы, синоним сөздермен ауыстырылуы, кейбір сөздерге аудармалардың берілуі, мәтін көлемінің қыстартылуы және т.б. Тілдің бастапқы деңгейіндегі білім алушыларға мәтіндердегі академиалық мақсатта қолданылатын сөздерді және сөз тіркестерін жеңілдету, грамматикалық құрылымын өзгерту арқылы мәтіндерді қолжетімді етуіне және олардың берілген материалды ынтамен, қызығушылықпен оқуына себеп болады. Сонымен қатар, ағылшын тіліндегі түпнұсқа мәтіндер көбіне сол елдердің азамат/азаматшаларына арналғандықтан басқа елдің және басқа тілдің азаматтары түсіне алмайтын біршама мәдени, дәстүрлі немесе жергілікті елдің аумағына, географиясы қатысты сөздер қолданылуы мүмкін: өсімдік немесе жан - жануар атауы, тағамдар атауы, салт – дәстүрлер, табиғи құбылыстар т.б. Осы тұста, түпнұсқа мәтірдерді оқып жатқан білім алушада түсінбеушілік болуы мүмкін. Осындай түсінбеушіліктің алдын алу үшін мәтіндердегі таныс емес болатын сөздерге аударма, ана тіліндегі баламасы, анықтама, суреттер беру арқылы мәтінді бейімдеуге болады. Мысалы, ерте жастағы балаларды оқыту барасында балалар табиға апат «*typhoon, volcano*» деген сөзді кездестірдік делік. Балаларға жәй ғана «тайфун, жанартау атқылауы» деп өздерінің ана тіліндегі баламасын беру жеткіліксіз. Оған қоса сол процестің суретін те қойып, оқушылардың өздері түсінетін тілде түсіндіруді қажет етеді. Бейімделген мәтіндерді қолданудың жақсы жақтарына тоқталатын болсақ:

- Білім алушалардың белсенділігін арттырады;
- Оларды ынталандарады;
- Түсініп оқуға көмектеседі;
- Тіл дағдыларын қалыптастырады.

Тілді оқыту барасында оқытушы, ұстаздарға қазіргі таңда өзекті болып табылатын біршама тақырыптардағы мәтіндердің бейімделген нұсқасын табу қиындық туғызады. Солардың бірі Жер, жан – жануарлар, теңіз немесе мұхит асты әлемі, өзен – көлдер, әлемдегі тіршілік және қоршаған орта туралы проблемалар болып табылады. Осы тұста, жоғарыда көрсетілген мәселелерді зерттеген және құнды еңбектердің авторы Дэвид Аттенборо жайлы айтып кеткеніміз жөн болар. Ағылшын тележүргізушісі, табиғат туралы деректі фильм бастаушыларының бірі Дэвид Аттенборо 96 жыл ғұмырының шамамен 80 жылын тіршілік тану ғылымдарына арнаған. Осы кісінің құрметіне аталған шамамен жиырмадан астам жәндік, құс және өсімдік атаулары бар. Оның еңбектерінде табиғатты, жан – жануарларды және өзге де тіршілік иелерін қорғау, адам және қоғам дауы мен жабайы табиғат арасындағы тепе – теңдікті сақтау көзделеді. Оның ойынша біздің басымыздан өткеріп жатқан өзекті мәселерлер, нақтырақ тоқталатын болсақ жануар және ормандардың жойылуы, ауыз су көздерінің жетіспеушілігі, теңіз және мұхиттардың қышқылдануы, мұздардың еріп, әлемнің жылынуының басты себебі – тепе – теңдіктің бұзылғандығының салдарынан. Сонымен қоса, Дэвид Аттенборо еңбектеріне сүйене отырып атақты американдық және британдық *BBC, Netflix, National Geographic* және өзге компаниялар және телеканалдар Дэвид Аттенбороның өзінің дыбыстауымен көптеген фильмдерді жарыққа шығарды. Және олардың барлығы дерлік ғаламтор желілерінде қолжетімді. Яғни, ағылшын тілінде білім алушылар үшін Дэвид Аттенборо еңбектерін оқу және тыңдау тілді жан – жақты сипатта үйренуге таптырмас мүмкіндік болатыны сөзсіз. Ол кісінің еңбектерімен танысу арқылы студенттер жаңа сөздерді игеріп, жаңа ұғымдармен танысып, нағыз өмір ситуацияларындағы шет тілінің қолданыс аясынан хабардар болады [2].

Жоғарыда атап кеткендей, Дэвид Аттенборо еңбектерінің бағыты – табиғат, қоршаған орта және ондағы проблемалары болғандықтан көптеген кәсіби сөздер мен ұғымдар қолданылады. Егер білім алушылар сол саладан хабарсыз болса онды оны ұғынуы да екі талай. Сондықтан, ол кісінің түпнұсқа мәтіндері

аударманы талап етіп қана қоймай, қосымша анықтаманы (*definition*) да қажет етеді. Осы тұста, мәтіндерді бейімдеуші оқытушылардың немесе бейімдеуші өзге де адамдардың тәжірибесі, сөздерді қолдана білуі, мәтіннің жалпы және негізгі идеясын жеткізе алу қабілеттері үлкен рөл ойнайды.

Сонымен, Дэвид Аттенборо мәтіндерін бейімдеудің техникаларына көз жүгіртейік. Ол техникалардың өзі формалар мен нұсқалардан тұрады. Жалпы, мәтінді бейімдеу барысында төрт түрлі нәрсеге ден салу керек. 1. Бірінші семантикалық элементтер яғни коннотациялар. Бұл материалдарды бейімдеу барысында қиындық туу мүмкін. Себебі, студенттер сөздің бір ғана мағынасын білуі мүмкін және де сол сөз басқаша контекстте келетін болса түсінбей қалуы қалыпты құбылыс. Мысалы, *The bag was inexpensive (positive); The bag was not expensive (neutral); The bag was cheap (negative)*. 2. Екінші лексикалық элементтер. Түпнұсқа мәтіндегі сөйлемдерді оқып алған соң көнерген сөздерге, идеомаларға, етістіктерге, сөз тіркестеріне, жиі қолданылмайтын сөздерге мән беріп, бейімдеу керек. Мысалы, «*Lauren finally spilled the beans*» деген сөйлемді «*Lauren finally told the secret*» деп бейімдеуге болады. 3. Синтаксистік элементтер: тыныс белгілері, модификация, сөйлемнің структурасы. 4. Дискурс элементтері. Студенттерге мәтінді оқу қызық әрі оңай болу үшін мәтіндерді жеңілдету. Дэвид Аттенборо мәтіндері жоғарыда айтылған элементтердің барлығы кездесетін болғандықтан бейімдеу барасында мұқияттылықты талап етеді [3].

Келесі мәтіндерді бейімдеудің техникаларына мән беретін болсақ оның да бірнеше техникалары бар:

1. Мәтінді жеңілдету. Жалпы, Дэвид Аттенборо ағылшын болғандықтан оның еңбектері де тілді жоғары деңгейде меңгерген оқырмандарға жазылған. Егер, студенттердің деңгейі *A1, A2, B1* аралығында болатын болса, мәтінді сол деңгейге сай жеңілдету қажет. Жеңілдету барысында студенттердің деңгейіне сай келмейтін және сөздік қорында көп қолданылмайтын академиялық мақсаттағы сөздерді жеңіл сөздермен алмастыру керек. *Purchase – buy, gifted – very talented, however – but, significant – important*. Сонымен қатар, мәтінді жеңілдету барысында грамматикалық құрылымдарға да аса мән берген маңызды. Жеңілдетілген мәтіннің грамматикалық құрылымы да студенттердің тілік деңгейіне сай болу керек.

2. Денотациялық экспликация әртүрлі салада қолданылатын термин, сөздерге анықтама беру. Мысалы Дэвид Аттенборо еңбектерінде *deforestation, ozone layer depletion, biodiversity, ocean acidification* сынды биология, химия және география ғылымдарына қатысты сөздердің көп қолданылады. Студенттерге бұл сөздерді түсінікті тілде жеткізу үшін сөздерді сипаттап немесе анықтамасын беруге және суреттер арқылы бейнелеуге болады.

3. Мәтінді қысқарту. Мәтіннің көлемі өте үлкен болатын болса онда оның маңызды және негізгі идеясын жеткізу үшін қыстаруға болады. Келесі мәтін Дэвид Аттенбороның «*A Life on our planet*» кітабының «*Prediction for the 2040*» тарауынан алынып, қыстартылған: *As the Arctic warms, the tundra in Alaska, northern Canada, and Russia, would collapse as the permafrost would not stay sufficiently frozen to hold the soil together. Landslides and floods would occur, but worse still, this thawing would release 1,400 gigatonnes of carbon into the atmosphere.*[4]

4. Өзгерту\қайта жазу\қысқарту *(rewriting)*. Мәтіннің негізгі идеясы ғана қалып, бейімдеуші өзінің түсінігі бойынша есте қалған негізгі және маңызды ақпараттарды ғана қағаз бетіне түсінікті әрі логикалық байланыспен түсіреді. Бұл толықтай бір кітапты қамтитын болатын болса, бейімделген материал 60% және 70% дейін көлемі қысқаруы мүмкін. Бұлай бейімделетін кітаптар көбіне студенттердің деңгейіне арнайылап жасалып *Elementary, Pre Intermediate, Intermediate* деп бөлінуі мүмкін. Өкінішке орай, Дэвид Аттенборо еңбектері сан түрлі салада бейімделгенімен әр деңгейдегі студенттеріне арнайылап жасалып бейімделмеген.

Жоғарыда аталған бейімдеу техникалардың барлығын дерлік біздің қарастырып отырған Дэвид Аттенборо мәтіндерін бейімдеуде қолдануға болады. Ол кісінің еңбектері студенттердің тілдік қорын көбейтіп қана қоймай, білім және тәрбиелік мағынада да салмағы орасан зор. Кітаптары, кітапқа сүйеніп бейімделген видеолар, фильмдер студенттерді шабыттандырып, қоршаған орта туралы білімдерін арттыруға септігін тигізері сөзсіз. Ол кісінің материалдарының бір ерекшелігі барлық деңгейдегі білім алушыларға қызығушылық тудыруы болып табылады. Сондықтан да, оны бейімдеп, оқыту процесінде пайдаланатын болсақ нәтиже берері анық.

Қорыта келгенде, бейімделген мәтіндердің шетел тілін оқыту барысында қолданудың маңызы жоғары екенін анықтадық. Бейімделген материалдар білім алушылардың түсінуіне жеңіл әрі, оқуына қолайлы етіп жазылуы, олардың жаңа сөздерді игеруіне және жаңа білімді меңгеруіне ықпал жасайды. Шет тілінде білім алушы студенттер тілді тек белгілі бір саласында ғана емес, басқа да бағыттарды сынап көріп, ақпарат алмасатын болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Discovering the magic of Harry Potter:Adapting the Drama Method in an EFL class. – Қолжетімділік режимі URL: https://hosted.jalt.org/pansig/2005/HTML/Matsuzaki.htm - (қаралған күні: 15.11.2022)

2. David Attenborough. – Қолжетімділік режимі URL: https://www.britannica.com/biography/David-Attenborough - (қаралған күні: 16.11.2022) ()

3. How can we adapt or modify authentic materials for the learners? – Қолжетімділік режимі URL: https://www.researchgate.net/post/How-can-we-adapt-or-modify-authentic-materials-for-the-learners - (қаралған күні: 16.11.2022)

4. Sir David Attenborough. A Life on Our Planet: My Witness Statement and a Vision for the Future. - Ebury Publishing, 2020. – p. 114

UDC 371.315.6 ' 372.881.111.1

Imanaliyeva S.,
AblaikhanKaz UIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
bobreke@mail.ru
Ossokina D.,
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
Darya_Olegovna12-13@mail.ru

THE POTENTIAL OF HEURISTIC TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE

Abstract: This article is devoted to the review and analysis of heuristic technologies for teaching a foreign language as an effective means of developing intercultural and communicative competence among future specialists in the modern foreign language educational paradigm of competency-based modeling based on linguocultural methodology. The relevance of this article is conditioned by today's labor market's and higher institutions' demands, which aim to develop a person who is able to find different solutions of a given situation, using his creativity, critical thinking and knowledge. The versatility of using heuristic technologies has shown that this method can also be effectively used in realizing this aim.

Key words: heuristic technologies, heuristics, intercultural and communicative competence, foreign language and educational paradigm, competency-based modeling, linguoculturological methodology.

Иманалиева С.,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
bobreke@mail.ru
Осокина Д.,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Darya_Olegovna12-13@mail.ru

ПОТЕНЦИАЛ ЭВРИСТИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация: Данная статья посвящена обзору и анализу эвристических технологий обучения иностранному языку, как эффективному средству формирования межкультурно-коммуникативной квалификации у будущих специалистов в узкой иноязычно-образовательной парадигме компетентностного моделирования на основе лингвокультурологической методологии. Актуальность данной статьи обусловлена требованиями современного рынка труда и высших учебных заведений, которые направлены на воспитание человека, способного находить различные решения в той или иной ситуации, используя свой творческий потенциал, критическое мышление и знания. Универсальность использования эвристических технологий показала, что этот метод также может быть эффективно использован для реализации этой цели.

Ключевые слова: эвристические технологии, эвристика, межкультурно-коммуникативной компетенция, иноязычно-образовательная парадигма, компетентностное моделирование, лингвокультурологическоя методология.

Modern foreign language education, which is based on cognitive-linguoculturological methodology, sets the key goal of forming and developing the communicative competence of students. The actual topic of our time "competence-based education", based on a humanistic and culturally oriented methodology, defines a "system of competencies" as the goals and end result of education, where "competencies" are some internal, potential, hidden psychological neoplasms (knowledge, representations, algorithms of actions, system of values and relations)" [1;c.384, 2]. According to domestic and foreign scientists, such as S.S. Kunanbaeva, I.A. Zimnyaya, A.V. Khutorskoi and others, the competence-based approach is a way to achieve a new quality of education. It determines the direction of change in the educational process, priorities, content development resource. The means of achieving the goal, that is, effective methods and technologies that allow you to work productively to achieve the result in the intended goal and objectives remains a burning issue.

The content of teaching a foreign language is focused on the formation of language skills and general and particular speech skills on the basis of cognitive and sociocultural competence. The main methodological approach is an activity-based approach aimed at performing social professional activities, where a foreign language serves as a tool for the effective implementation of this activity. The heuristic technologies of teaching a foreign language considered in this article imply an activity approach in teaching, creating a platform for the process of creative self-realization of students in foreign language lessons, involving the transformation of existing knowledge, search, selection, analysis of texts and materials not reflected in the curriculum. It is heuristic approaches in teaching that provide such an opportunity to the teacher and provide students with opportunities for independent creative search,

which is based on the principle of reflection. The developmental-reflexive principle implements the idea of focusing on a personality, developing his potentialities and his own strategy of cognition and self-development, substantiates the specifics of the cognitive-activity process of appropriation of a new linguoculture by the subject of educational activity, allows you to purposefully manage the process of becoming a "subject of intercultural communication" [3; c. 261-267].

Thus, in accordance with the main goal of teaching a foreign language, that is to say the formation and development of the communicative culture of students, teaching the practical mastery of a foreign language, the task of the teacher is to create conditions for the practical mastery of the language for each student, which means the need to choose productive techniques and teaching methods which would allow each student to show their creative activity. Traditional methods of teaching a foreign language involve the assimilation of knowledge in artificial situations, thereby the future specialist does not see the connection of the subject being studied with his future professional activity. However, students are increasingly encountered in real life with the need to solve problem situations. The modern paradigm of education involves the development of creative thinking among students. Heuristic learning helps a lot to do this.

This article offers an overview of modern educational technologies based on the heuristic method of teaching. The purpose of this work is to reveal the potential of using heuristic technologies and tasks with elements of this methodology in teaching a foreign language and their effectiveness in the formation and development of students' communicative competence. The heuristic method of teaching (A.V. Khutorskoy) is a way of organizing creative, productive thinking processes of students by mastering new, more rational options for action in new situations [5].

Analyzing the meaning of the term "Heuristics", which in translation from the Greek word heurisko means "I search", "I find", "discover" it seems possible to identify some of the framework of the technologies under consideration, analyzing their compliance with the following principles. First, this is the principle of questioning and reasoning, which helps students to independently come to the formulation or solution of the problem, as a result of which the solution of the problem and the achievement of the result is achieved by the joint efforts of the student and the teacher.

The ultimate goal of heuristic learning is the creative self-realization of the student. Heuristic activity develops students' abilities to understand and creatively use the ways and methods of productive cognitive activity; to systematize educational information and apply it in heuristic search; to adapt to new conditions of activity and anticipate its results; to predict their intellectual and practical activities; make informed decisions based on heuristic operations with their subsequent logical verification.

Today, there are many forms and methods of heuristic learning. The next principle, which corresponds to the forms and methods of heuristic learning, is the creation by students of new educational results: ideas, essays, research, works of art, etc., as the fundamental task of these educational technologies. Thus, based on the derived principles, the heuristic forms of classes include the following educational technologies: immersion, business games, project tasks, interactive forms of learning, case technologies, quest technologies, brainstorming, mind mapping, cluster technologies, action research technology, as well as directly guided discovery technology. Now let us take a close look at some of the heuristics methods and techniques.

Heuristic immersion is a form of learning in which the educational dominant is preserved for several days, providing students with personal knowledge of a natural, cultural or other educational object using heuristic teaching methods. Immersion takes place in a certain historical epoch or event, in the work of one writer or in a country, in a physical theory or a geographical concept. A heuristic immersion may consist of a series of educational situations.

Interactive tutorials. Among the current trends in the development of computer educational technologies, there is a transition from informational orientation to interactive. For example, in computer games and cartoons, in multimedia training programs, the user is given an increasingly active role, offering him the freedom to choose actions and receive individual results. However, computer training programs that allow the student to act heuristically, i.e. create your own, not a predetermined educational product.

Case technology is one of the innovative heuristic technologies for teaching foreign languages. Case technology is a learning technology based on the use of sets (cases) of textual, audiovisual and multimedia learning materials; used for self-study of educational material by students in traditional or distance learning [4]. The method of situational learning (case study) is based on reality and real problems and requires the student to make an appropriate decision in the proposed situation. The main content blocks in the preparation of cases are: - a real-life situation. There are alternative solutions that are developed and analyzed by students in the process of working on them.

"Mind-Map" technology. This is a simple technology for recording thoughts, ideas, conversations. Recording is fast and associative. The topic is in the center of the work. First there is a word, an idea, a concept or a stream of ideas that should be noted. The number of ideas is not limited, they are all recorded, students start writing them down from the top left and finish at the bottom right. The result of the work is an individual product of one person or one group, which expresses individual capabilities, creates space for the manifestation of creative abilities. Possibilities of using "Mind - Map" are: systematization, revision of material; work with text; revision at the beginning of the lesson; introduction to the topic; collection of the necessary language material; diagnosing assumed knowledge and control.

Cluster method. Serves to stimulate mental activity. Spontaneity freed from any censorship is the key feature of this technology. This is a kind of graphic method of systematizing the material. Thoughts are not piled up, but systematized as a "bunch", i.e. are in a certain order. The technology supposes identifying keywords, writing down words that spontaneously come to mind, organized around the main word. Isolation and designation of links with the main word. Each new word forms a new core that causes further associations. Thus, associative chains are created. Related concepts are connected by lines. Possibilities of using Cluster method are as follows: Clusters can become a leading technique at the stage of invocation (evocation). Another technology that echoes is the associative diagram construction.

Business game technology. In general, the method of didactic games is used in several varieties and belongs to heuristic technologies: business, role-playing and managerial organized activity games. The most common in the pedagogical process is a business game. The technology of its implementation is to influence the psychology of students in such a way as to model and carefully analyze all the relationships that arise before a person in the process of his educational and professional activities. From an organizational point of view, the conduct of a business game is the deployment of a special simulation activity based on a model that recreates the conditions, the dynamics of the emergence, flow and solution of a problem. The ever-expanding practice of using business games dictates the need for a special study of the problem of the effectiveness of their educational, training and developmental impact. Due to their didactic capabilities and the actively developing nature of direct communication against the backdrop of a changing environment, business games are more productive as a means of improving a person's soft skills. The assimilation of knowledge, the formation of skills and abilities is carried out, as it were, by imposing on the canvas of activity in its substantive and social aspects.

Project technology is an independent creative work of a student, completed from an idea to its implementation with the help of a teacher's advice. The aim is to teach students independent, critical thinking; think, based on knowledge of facts, laws of science, draw reasonable conclusions; make independent reasoned decisions; learn to work in a team, performing different social roles. If the student is able to cope with the work on the educational project, it can be hoped that in real adult life he will be more adapted: he will be able to plan his own activities, navigate in various situations, work together with various people, i.e. adapt to changing conditions. The purpose of the project activity is to: 1. Select a project topic; 2. Highlight problems in it; 3. Outline the direction and progress of its development; 4. Fill it with interesting material and content; 5. Logically complete it; 6. Demonstrate your erudition in the subject of study.

Brainstorming method. One of the most widely used methods of heuristic learning is the brainstorming method that activates collective creative activity. The technology of its implementation includes the following stages: the conditions of the educational search task are formulated in general terms in a problematic way; classes are divided into two parts according to the time: hypotheses and their analysis and evaluation. In the first part of the lesson, any kind of criticism is prohibited, including through non-verbal gestures, which slows down thinking and creative processes. A group of participants in the storming of idea generators puts forward the maximum number of hypotheses for the allotted study time, and any, even untenable and paradoxical ones. Proof at this stage is not required, all ideas are recorded. In the second part, the whole group or a group of experts selected from it conducts a comprehensive discussion of each idea and makes judgments about its value. The assessment is given by each expert, thus unrealistic and frivolous options are eliminated. If the task did not find a solution during the assault, it can be proposed by the same students in a modified form.

Quest technology. The role of quest technologies in the modern world cannot be underestimated. The relevance of their use today is recognized by everyone. Of course, it is possible to make a child engage in cramming, but if the process is presented in a playful way, then no one will refuse to participate in it. The quest is very popular among modern schoolchildren and is able not only to expand the horizons of students, but also to actively put into practice knowledge and skills, as well as instill a desire to study in general. Quests are team games built on communication between players, and most tasks simply cannot be completed without the help of the whole team. After all, even small children are able to understand that the result depends on common efforts. If one team member fails, everyone else will have to start over or help him. Therefore, each child tries his best to at least put his maximum contribution to the victory of the team. Moreover, this will help to unite the class, take a completely new look at each other, form mutual assistance and division of responsibilities, the ability to quickly solve non-standard tasks. Depending on the type, goals and objectives, the quest can be informational, emotional-artistic and emotional-moral, heuristic. The main advantage of the quest is that this form of organizing activities unobtrusively, in a playful, entertaining way, contributes to the activation of the cognitive and thought processes of the participants, contributes to the education and development of personality traits that meet the requirements of modern society, the disclosure of children's abilities, dedication and perseverance in achieving goals, suggests maximum independence of children's creativity.

Action research technology. Action research is a process in which the learner tries to solve problems in a scientific way in order to manage, correct and evaluate their decisions and actions. Action research is a spiral process that includes three stages: planning, taking action, collecting facts about the results of the action. Action research is a study, the main purpose of which is not to obtain new knowledge, confirm hypotheses, collect empirical facts, but solve a practical problem related to improving the situation in a particular organization - school, college, business

organization, family and etc. Action research expands the possibilities of science, since it does not require high qualifications from participants, knowledge of mathematical statistics, field experience, etc. AR is not only a soft systems methodology, but also a very democratic, accessible way for all segments of the population to participate in solving important social problems. The wide scope of Action research application, the use of this technology in science and education allows us to talk about its universality, multi-purpose purpose and complex structure, in which methods coexist that are equally applicable to such different areas of human activity.

In an effort to further situate action research as living knowledge, Jean McNiff reminds us that “there is no such ‘thing’ as ‘action research’” [6, p. 24]. In other words, action research is not static or finished, it defines itself as it proceeds. McNiff’s reminder characterizes action research as action-oriented, and a process that individuals go through to make their learning public to explain how it informs their practice. Action research does not derive its meaning from an abstract idea, or a self-contained discovery – action research’s meaning stems from the way educators negotiate the problems and successes of living and working in the classroom, school, and community.

Guided discovery technology **-** an inductive approach to learning, during which the teacher gives students examples of a new structure, and students themselves come to the formulation of the rule. The main principle of this technology is the derivation of the general from the particular, the rules from examples. The role of the teacher is to ask leading questions in order to prompt the students to the right idea and push them to realize the rule. This is followed by the stage of knowledge consolidation, the application of the studied information and when creating your own product with two possible forms of control: controlled practice task, freer practice. The advantages of the approach include: encourages the student's autonomous learning style; helps to move away from the tedious recitation of rules and standard soulless formulations; student oriented; develops cognitive skills and critical thinking; information is remembered better, because students themselves "discover" the rule; the teacher is only an intermediary between the student and knowledge.

While organizing a lesson during which a learner will be able to develop communicative competence depends on technologies a teacher uses. Using heuristic technology as a part of a foreign language learning process will definitely benefit and ease it, and gives an opportunity to reach a new level of development. Having considered some methods and technologies of heuristic learning like project work, cluster method, brainstorming, business game, quest technology and others which have already become a significant part of today’s education, it can be noted that they are an effective tools of organizational of students' activities. They help to involve in an active discussion of the topic, have a beneficial effect on the development of moral feelings, the formation of the emotional sphere, the development of creative abilities, the formation of the ability to justify the chosen solution to problems. The heuristic training system is aimed at the development of associative, critical or creative thinking, in which an internal need is formed to overcome cognitive difficulties and reflection. In this regard, the role of heuristic learning increases, which contributes to the development of an individual-personal approach to students.

REFERENCE

1. Zimnyaya I.A. Pedagogical psychology: Textbook for universities. 2nd ed. add. correct and reworked. — M.: Logos, 2004. — p.384.
2. Winter Key I.A. competencies a new paradigm of the result of modern education// Internet magazine "Eidos". - 2006. - May 5
3. Kunanbaeva S.S. "Theory and practice of modern foreign language education", Almaty, 2010 p.67-112 / p. 261-267
4. Azimov E.G., Shchukin A. N. A new dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of teaching languages). - M.: Publishing house IKAR, 2009. - 448 p.
5. Khutorskoi A.V. Didactic heuristics: Theory and technlogy of creative teaching - M.: Publishing house MSU, 2003. - 416 p.
6. McNiff J. Action research: Principles and practice. – Routledge, 2013. – p. 24

UDC 811.111

Sakan A.,
Master's degree student
«7M01706- Foreign Language: two Foreign Languages»
Aktobe Regional University named after K.Zhubanov
ARSU, Aktobe, Kazakhstan
e-mail: sakan.99@mail.ru

PECULIARITIES OF THE USE OF CARTOONS IN TEACHING ENGLISH TO STUDENTS OF 5-6 MIXED GRADES IN THE EDUCATION CENTER

Abstract: The article deals with complex research observation of the process of using modern cartoons to motivate and increase attention to the content of the English lesson among group of students of mixed grades 5 and 6 from the Darina education center. Qualitative indicators were identified using an experimental analysis of the activity percentage of a group

of students during the English lesson with additional animated film material. There was calculated the effectiveness of cartoons materials in memorizing new words in the form of quantitative research. The article can be useful for teachers of a foreign language in educational centers, secondary schools, students of philological specialties and for those who are interested in English.

Keywords: methodology, cartoon, mixed classroom, educational center

Introduction

These days, children have a lot of distractions from learning. Children are absorbed in a variety of different entertainment content and information technologies in the form of popular TikTok videos, video games, TV series, movies. This irreversibly becomes a barrier between the child and the learning process, focusing his attention on the other and loading his perception. Therefore, teachers must look for more and more advanced and interesting ways to teach children their subject to keep children's attention in the classroom. In terms of language teaching, audiovisual materials, including cartoons, have always been relevant. The Oxford online Dictionary explains the cartoon as a film or TV show made by photographing a series of gradually changing drawings or models, so that they look as if they are moving. A cartoon is really made using the old technique of photographing drawings or models; a film made with modern computer techniques (CGI) is usually called an animation, not a cartoon. However, some people might use the word cartoon for both kinds of film. [1] The Cambridge dictionary describes that a cartoon is a film made by using characters that are drawn and no real [2].

Thus, cartoons provide an opportunity for a more complete understanding of the material by ear, sight and critical thinking, which allows you to catch the meanings of unfamiliar words from the context of pictures and actions of characters. According to Kamensky, if any objects can be perceived by several senses at once, let them be grasped by several senses at once [3, c. 62-66].

The majority of people are visual learners, who mainly use their sight to gather information. Scientists say that vision gives a person 65% of the information, hearing 20%, tactility 7%, sense of smell 5 %, taste 3%. [4] Complex application of these information taking sources multiplies the efficiency of the educational course. Audiovisual (AV) support promotes better memorization of the new vocabulary. [5, 341-345p]

Today a huge amount of animated cartoon content is available on the Internet. Children have the opportunity to choose the year, duration, and subject of interest to them, which makes it a very convenient tool for using not only as leisure, but also auxiliary material in various spheres of life. The range of ways to use cartoons in English classes for teaching children is very large. Possible ways:

- attracting children's attention to the topic of the lesson with interesting and unusual painted images and character style;
- a way to get acquainted with the culture and traditions of other countries and nations;
- memorization of new words and expressions, vocabulary replenishment in a more imaginative way;
- the use of a full-length cartoon as a means of an accessible explanation of the full plot of an entire story or work, for the purpose of further retelling;
- the development of the perception of English speech by ear;
- speech training by repeating character cues;
- material for warming up and defusing the lesson environment;
- an associative sign for commands for individual tasks, etc.

Dashinevich also considers the option of using cartoons to teach English grammar, thereby from simple memorization of constructions from tables, which often leads to passive work of students, we turn to the use of audiovisual teaching tools. And we can replace the same type of sentences in the exercises with the sounding spoken speech of native speakers, presented in a real situation of speech and non-speech behavior of participants in communication in the cartoon. The latter can greatly facilitate the learning process. [6, 513]

Inductive and deductive methods are used to familiarize with grammatical material. The inductive method involves observing a grammatical phenomenon in the text or sounding speech and generalizing in the rules. The deductive method consists in familiarizing with grammatical material from a generalized rule to observation in speech [7, c. 70].

When selecting the material, it is worth taking into account the interests, age category of children and their psychology, culture and perception of the world, since cartoons are a kind of creativity and can convey some facts of reality in a different abstract or metaphorical form. It is necessary to choose authentic material of the studied language with the peculiarities of pronunciation of native speakers and their culture. By means of cartoons, you can convey detailed information about the culture, traditions and life values of the country of the language being studied.

Thus, the purpose of watching cartoons in the classroom is to identify the features of the influence of modern cartoons on the process of teaching language and language culture among students of secondary mixed classes, creating conditions for immersing schoolchildren in an artificially created English-speaking environment, to increase interest and combine different forms of activity to maintain the activity and involvement of children in the lesson.[8]

To achieve the goal , the following tasks were identified:

- selection of a random group of students;
- observation of behavior and involvement in the lesson;
- Monitoring the dynamics of the lesson;

- Comparison of the use of conventional video material and thematic popular cartoon;
- processing of new content and vocabulary;
-checking the assimilation of knowledge through a cruise
-Analysis of data on test responses

Materials and methods

To investigate the features of using cartoons in English lessons, an observational study was conducted among the students of the educational center Darina in October 2022.

One group of participants of mixed 5th and 6th grade students took part in the study. The age of the participants varied from 10 to 12 years. The group was assembled from students of different schools in Aktobe. (N=9, boys=6; girls=3;).

The data collection tool is the results of the Quiz test, which included a task to translate 10 new words from a cartoon lesson and a percentage analysis of observations of student activity during the lesson.

The Quiz test was performed in the next lesson after using the animation material as an assessment of the mastering of the material.

Results

The sample included 1 group of 9 students of mixed grades 5 and 6.

The duration of the English lesson in the language center is 80 minutes. The lesson was divided into 4 main parts: checking previous knowledge, familiarization with new material, working out new material in practice and feedback about the topic and lesson. For the study, a short cartoon with a duration of 6 minutes of the popular animated film "Hotel Transylvania: Monster Pets" was used.[9] The students already had an idea of the cartoon characters and were involved in watching. For comparison, at the beginning of the lesson, an authentic video explanation about the topic of the lesson was shown, then according to observations, the percentage of involvement in the lesson was 66 percent, while in the process of watching cartoons, the percentage of involvement in the lesson was 84 percent.

The quiz test consisted of 10 words for translation into English from students' mother tongue. Half of the words were selected from the cartoon and the other part was about the thematic Halloween text. According to the analysis of the quiz answers, the overall average score of students in mastering new words comprised 91 per cent. This was an indicator of the positive effect of using cartoons to learn new vocabulary and content among the mixed 5 and 6 grades students.

Discussion

Research observations have shown that modern animated films can be effective in the process of teaching English among students of mixed 5th and 6th grades of educational centers. During the lesson, there was a noticeable difference in the interest of children in a regular video and an animated cartoon. The 5th grade students showed the greatest interest in the cartoon. The results of the quiz showed the effectiveness of the cartoon in the qualitative memorization of new material. The process of applying the cartoon requires proper processing of the animated material itself for the presence of new words and the definition of the message of the general plot.

The limitation of the article is that the academic performance of each student of the selected group is higher than average. They study at different secondary schools and go on average for more than 1.5-2 years to a language education center.

Conclusion

The object of the study was to identify the peculiarities of using thematic cartoons in the English language learning process of mixed students in educational centers. During the study, a random group of students from different classes but from the same study group of the Darin educational center was selected and a lesson was conducted using the usual authentic video material and a thematic short cartoon. Observation of the activity of students in grades 5 and 6 showed that children were more interested in animation material and after passing the quiz test for word assimilation, the percentage was high. It can be concluded that the use of cartoons for teaching English to students of mixed grades 5 and 6 is highly productive in terms of attracting attention to the material, enriching vocabulary, understanding cultural differences of the language being studied, correcting pronunciation in English. The main requirements when using this audiovisual method are to take into account the peculiarities of age, psychology, worldview and interests of children.

REFERENCE

1. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/search/english/?q=cartoon (14.10.2022).
2. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-russian/cartoon (14.10.2022).
3. Я.А. Коменский. Дидактические принципы: отрывки из «Великой Дидактики» / – Москва: ГУПИ Наркомпроса РСФСР, 1940. – 92 с.
4. Edward de Chazal& Sam McCarter// A course in English for academic purposes Upper-intermediate/B2. - Oxford University Press, 2012.- p.238
5. D. Dashinevich / Cartoons as an effective means of teaching English grammar, Belarusian State University Minsk, Belarus. 2020. - 515p.

6. Kittidachanupap, N., Singthongchai, J., Naenudorn, E., Khopolklang, N., & Niwattanakul, S. // Development of animation media for learning English vocabulary for children. 2012. - pp. 341-345.
7. Т.П. Леонтьева [и др.] Методика преподавания иностранного языка: учеб. пособие / ; под общ. ред. Т.П. Леонтьевой. – 2-е изд., испр. – Минск: Вышэйшая школа, 2016. – 239 с.
8. Kalachnikova R.S. // The use of films and cartoons to teach English speaking. - Tambov, Russian Federation, 2018.
9. Short animated clip Dracula meets Johnny. Mode of access URL: https://youtu.be/cgzIKF7Xbeo - (accessed: 28.10.2022).

UDC 94(560):355.48

Rysbek A.
BA student
"6B01701-Two foreign Languages"
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
rysbek-aigerim@mail.ru

STRUCTURAL PECULIARITIES OF QUOTATIONS AND PROVERBS IN MODERN ENGLISH. THEIR ROLE IN FORMATION TARGET CULTURAL AWARENESS OF THE HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract. The Foreign Language Teaching process requires covering all sides of the linguistic structures. As proverbs and quotations play a significant role in it, it is undoubtedly true that integrating them into learning language may help students to enhance their proficiency in the target language. Thus, the development of understanding the language context is possible by teaching them. Therefore, it allows students to be acquainted with the target culture`s values, traditions, customs, and unique peculiarities itself. Moreover, it allows them to dive deep into the culture and develop spiritually. The main problem of the FLT is that proverbs and quotations are rarely used in classrooms. In this article, we provide methods and techniques to teach them more efficiently to reach the result of the teaching process-inter-culturally competent user.

Key words: inter-cultural competence, communicative approach, discourse, linguistic skills, language aspects

Proverbs are usually described as witty, concise and to have rhythmic features, therefore it is easy for students to remember them. However, sometimes it is hard for students to use them appropriately in the context. Thus, foreign language learning classes need to implement the usage of proverbs more frequently to understand the worldview, characteristics, and social background of the language. According to M. Sholokhov: «....in none of the forms of language folk creativity people's mind is described with such a power, its national history, social structure, everyday life, worldview is reflected so clearly as in proverbs».

Wolfgang Mieder has mentioned the importance of proverbs in the language learning environment, if they can be used as one of the tools in providing cultural knowledge, they can help to mediate culture and language [1].

Because proverbs are universal linguistic features, nations may have analogous proverbs but with different structures. For example, the English proverb "Practice makes perfect" has a similarity with the German proverb "Übung macht den Meister", which means "Practice makes the master". Therefore, proverbs may have culturally shared meanings. The main goal of teaching proverbs is to familiarize students with the culture`s characteristics, identity, and mindset of the people as it is of significant importance to intercultural communication [2]. Proverbs come mostly in spoken discourse, thus, integrating them into the teaching process to enhance linguistic skills (reading, writing, listening, speaking) and language aspects (phonology, grammar, and vocabulary) can effectively influence the students` linguistic competence.

Proverbs help students to enlarge their vocabulary because they contain various words to use in order to freely express. Additionally, by making learners listen and pronounce proverbs, the pronunciation aspect can be strengthened. Studying structural features of provers also maintain grammatical aspect [3]:

Passive Voice

Health is not valued till sickness comes.

Or

Present Simple:

An apple a Day keeps the doctor away

Thus, integrating proverbs in senior high schools assist students in their way to flourish their speech both in written and spoken discourse.

Due to the trend of using proverbs in news, magazines, and articles, it is important to know their meaning, otherwise, it may lead to misunderstandings further in the future. A person who does not know how to use and interpret them can be limited in vocabulary, therefore be unable to communicate without barriers.

As proverbs are rhythmic and contains repetitions as alliteration it can be used to enrich students` vocabulary baggage. Thus, may impact to the development of the output.

Today proverbs divide into two groups which are: contemporary proverbs and anti-proverbs (old-fashioned) [1]. Because proverbs reflect the culture they exist, it can be problematic if they lose their relevance due to the changes in society. Consequently, it may affect the language itself. Therefore, may go out of the usage lacking appropriateness. As they contain archaic words, people do not integrate them into everyday speech. Instead, they elaborate new structures to make them easy to use.

Quotations also play an inseparable role in the FLT process. They are of great importance because can state facts, transfer the meaning, and convey information to the addressee more precisely. According to Prof. Galperin, being a tool for contextual text segmentation, quotation forms one of the basic text categories- its information value [4].

Quotations in general divided into 2 types, direct and indirect. Direct quotations transfer the information without changes in its structure and tend to use quotation marks. Meanwhile, indirect quotations are known to paraphrase sentences. However, even though it changes the grammatical features, still it does not lose its intended meaning. Moreover, in teaching its structure teacher should emphasize the role of punctuation. Knowing exactly where to put quotation marks, commas, and other punctuations, students will be able to write competently. Therefore, using quotations can help students to work with grammatical structures, to be specific with "Direct and Indirect speech".

Also, the context of the quotations must be put on the first place, as it will enhance students` capability to understand the mindset. As a result of teaching quotation structure, teachers will develop communicative and linguo-cultural competences. Because quotations have a cultural sign and it shows the national background of the person who address the message [5].

So how can we apply proverbs and quotations in the FLT process? Among all technologies in teaching, role plays, discussions, situational tasks, projects, and debates are more effective as they consider students` needs to develop critical thinking, problem-solving and communicative competence (Scheme 1). All these methods could be implemented by TTU (thematical textual unit). Firstly, students must "prepare for communication" by memorizing proverbs or quotations based on the topic. In other words, the preparation process is done by training pronunciation, understanding grammatical structure, and learning unfamiliar vocabulary. Then students move to "communication modelling" by reading relevant texts and listening to audio-video materials. In this stage, they get acquainted with the model of communication by the appropriate discourse assistance. The final stage called "free communication" in which learners independently express themselves by using quotations and proverbs that they have already acquired in the previous stages(Scheme 2).

Teaching proverbs and quotations require attentive choice of materials as students of the senior stage has sufficient language level, authentic materials and realia could be incorporated:

- Audio-visual: moves, cartoons, news, shows, sport games, interview
- Paper: pictures, photo, newspaper, journals
- Realia: brochure, tickets, birthday card, menu
- Audio: news radio, interview, commentary

Scheme 1:Types of activities for implementing proverbs and quotations

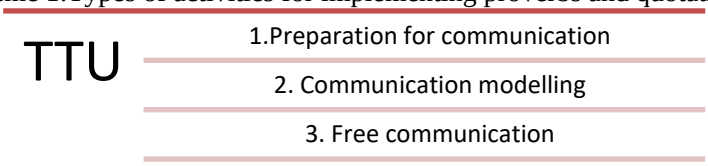

Scheme 2: Thematical unit stages

Conclusion

Lessons that incorporate proverbs and quotations not only serve to diversify the educational process but also make it livelier and more engaging. Proverbs in the classroom can enhance students' learning opportunities, language abilities, and comprehension of themselves and the wider world, among other extremely significant educational difficulties. Proverbs and quotations are a type of language material that helps students become more interested in learning a foreign language, improve their linguistic intuition, and develop the habit of thinking in linguistic terms. Through the debate of moral concerns and the instruction of students on how to illustrate their points and succinctly summarize them, they assist in improving the content of conventional textbooks.

Children can learn to clearly express their thoughts and feelings, learn to paint their speech, and develop the capacity to use words imaginatively to describe objects, giving them a colourful and rich description.

REFERENCES:

1. Mieder, Wolfgang. *Proverbs Are Never Out of Season. Popular Wisdom in the Modern Age.* New York, 1933, p.2.
2. U.I. Kopzhasarova, N. Stanciu, V.A. Ospanova (2018), The role of proverbs in the improvement of students' foreign language communicative skills, Karaganda, 2018, p. 50.
3. Serikbaeva A.U. METHODOLOGICAL IMPORTANCE OF PROVERBS TO THE LANGUAGE LEARNERS: URL: www.infourok.ru (13.05.2017)
4. Galperin, I.R. Text as an Object of Linguistic Research. Moscow, 1981, p.31.
5. Yulia Volynets, Structural and Semantic Features of Quotation in English Media Discourse, Rome-Italy, 2013, p. 557.

УДК 378: 811

Gaisina G.A.,
Master student
«7M01711- Training Foreign Language Teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: gaissina19@gmail.com
Orynbayeva U.K.
PhD
Zhetysu University named after I. Zhansugurov
Taldykorgan,Kazakhstan
e-mail:Ulserik@mail.ru

SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG STUDENTS USING WIKI TECHNOLOGY

Abstract: The use of wiki technology, one of the newest technologies, in teaching a foreign language is covered in this article. The study will find that the usage of information technologies, especially the increasingly common wiki technologies, can help students develop their skills, talents, and competences. Wiki technology is defined by the author in the work, along with its didactic and methodological roles, an algorithm for wiki technology-based skill development for students. The paper gives a broad overview of wiki technology, including its background, application, and advantages, as well as practical tips for using it and a methodical examination of its potential for teaching foreign languages.

Keywords: Wiki technology, intercultural communicative competence, digitalization, foreign language education.

Гайсина Г. А.,
магистрант
"7M01711 - Шет тілі педагогтарын даярлау"
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: gaissina19@gmail.com
Орынбаева У.К.
PhD
І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
Талдықорған, Қазақстан
e-mail:Ulserik@mail.ru

ВИКИ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҒЫЛЫМИ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Бұл мақалада шет тілін оқытуда ең жаңа технологиялардың бірі Вики технологиясын қолдану аясы қарастырылады. Зерттеу ақпараттық технологияларды, әсіресе кең таралған вики технологияларын пайдалану студенттерге өз дағдыларын, таланттары мен құзыреттерін дамытуға көмектесетінін көрсетеді. Вики

технологиясын автор бұл жұмыста оның дидактикалық және әдіснамалық рөлімен, Вики технологиясына негізделген оқушылардың дағдыларын дамыту алгоритмімен бөліседі. Мақалада Вики технологиясының кең шолуы, оның тарихы, қолданылуы мен артықшылықтары, сондай-ақ оны қолдану бойынша практикалық кеңестер және оның шет тілдерін оқыту әлеуетін, әдістемелік зерттеуі қарастырылатын болады.

Тірек сөздер: Вики технологиясы, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, цифрландыру, шет тілді білім беру.

The Law on Education of the Republic of Kazakhstan states that “the main task of the education system is to create the necessary conditions for education aimed at the formation and professional improvement of the individual on the basis of national and civic values and achievements of practice, the introduction of new learning technologies, digitalization of education, access to the international global communication network” [1]. In this regard, in accordance with the intensive processes of reforming higher education, teaching and learning of a foreign language is progressing, the development of intercultural communicative competence of students occupies a leading place. That is, at present it is necessary to prepare future specialists for professional activity in accordance with the changing requirements of the socio-cultural environment. Since Kazakhstan gained independence as a state, it has established ties with other countries in various fields, which has led to the development of social, cultural, economic, including academic ties with foreign countries around the world.

The current global tendency will result in strong international cooperation and the blending of various national cultures. The integration of research, trade, tourism, and the public, social, and cultural spheres facilitates this connection. Relations between representatives of other nations and cultures, which once appeared unattainable, are now an essential aspect of daily life. The primary objective of the current educational system is also evolving. In this field, digitalization is also pervasive. As a result, these factors need to be looked at in greater detail. Wiki technologies are particularly important because they undoubtedly help to develop educational activities. The fundamental issue at universities is the inadequate development of instructional and methodological standards within the context of students' growth of intercultural communicative skills, based on the digitalization process.

Based on this, we will think about the potential and usefulness of using the Wiki service to teach foreign language students how to develop intercultural communication skills. Wiki technology is one of the categories of Web services that enables a distributed team to collaborate on the creation of a single document while making edits and additions to it [7]. With the help of this definition, we can decide whether or not this technology is brand-new and capable of enabling complete cultural relations. Wiki is a tool for student socialization and the development of critical thinking, according to Sysoev (2008). Working with Wiki enables students to apply the knowledge they have learned and developed during the English teaching process into practice, giving them a genuine experience of communicating in English. Using a wiki can be used for a variety of things, depending on the needs of the teacher and the students. It is desirable to survey various respondents to support the hypothesis that the use of Wiki technology develops the ICC of second-year students because evidence suggests Wiki ensures the effectiveness of independent work by giving each student the opportunity to select the best path and pace of assimilation of educational material.

Although there has been much discussion about the potential of wikis in foreign language teaching and learning, the topic has not yet been thoroughly investigated in the literature. This article attempts to analyze the current state of research on the use of wikis in foreign language education in order to guide future research and language teaching. It provides many opportunities for teaching a foreign language by using the educational process with internet technologies. And this is a very competent use of social services by students in independent work in teaching a foreign language, the emergence of cases of authentic communication in the educational process, all this increases the motivation of students to study a foreign language. Professor D. M. Dzhusubalieva notes in her work: “in the context of informatization of Education, the use of the Internet and digital technologies in the system of teaching foreign languages can significantly increase the effectiveness of this process, since students not only develop the skills to search and use the necessary information in educational activities but also develop language and communication skills” [3]. So, we can say that the use of the internet and digital technology in order to find material for students' educational activities cannot only form the skills and abilities of search work. but communication of language skills contributes to the formation of important skills of II abilities, such as, for example, wiki technology can improve students' skills in the educational process: critical thinking, learning autonomy, self-creative development, reflexive and communicative culture. From this, we can conclude that information technologies, including Wiki technology, can improve students' language knowledge, and form intercultural communicative competence.

A high level of professional competence of a modern specialist is provided, among other things, by certain linguistic, cultural, regional and socio-cultural knowledge, as well as competencies that allow an adequate response to it in the context of intercultural communication.

The formation of intercultural communicative competence is based on an integrated approach that combines personal activity, intercultural and problem-project approaches in accordance with modern trends in the development of the main foreign language in the context of intercultural communication in modern conditions. The formation of intercultural communicative competence cannot be carried out without taking into account the following aspects (Figure 1):

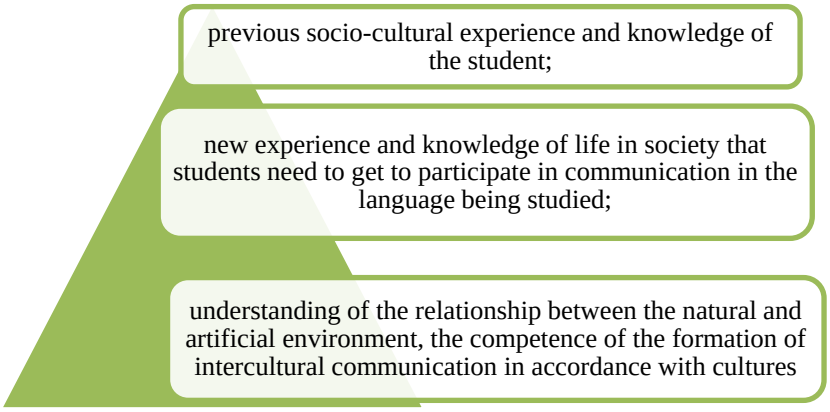

Picture 1. Aspects of the formation of intercultural communicative competence

The purpose of teaching a foreign language is the realization of students' communicative activity, i.e. practical mastery of a foreign language, the formation of intercultural communicative competence. The task of the teacher is to increase the activity of each of the students in the learning process, to create conditions for their creative work, the formation of intercultural communicative competence. The use of modern teaching tools, such as computer programs, Internet technologies, video and audio materials, allows us to solve such problems. Thus, the specifics of the subject foreign language, the purpose of its training is not only to provide knowledge about the subject, that is, about the language (language competence), but also the formation of certain skills and abilities in four types of linguistic speech activity (reading, writing, listening and speaking) based on the knowledge gained about the method of activity. Learning any kind of speech activity can be achieved only in the process of performing this action.

Wiki can be part of a single lesson or a series of lessons, or a permanent component of the entire English course. Wiki works in two recording modes [8]. The first mode is a document, when participants create a common product using the opinion of a third expert. The second is a streaming mode in which co-authors simultaneously discuss a specific topic. Obviously, the main advantage of the Wiki social service is the ability to use English in real communication (on a public forum). Wiki acts as a means of socialization of students, the development of critical thinking. Working with Wiki allows students to put into practice the knowledge gained and formed in the process of teaching English, thereby gaining a genuine experience of communication in English. Using a Wiki can serve different purposes depending on the needs of the teacher and students.

Working with Wiki allows students to put into practice the knowledge gained and formed in the process of teaching English (Figure 2), thereby gaining a genuine experience of communication in English.

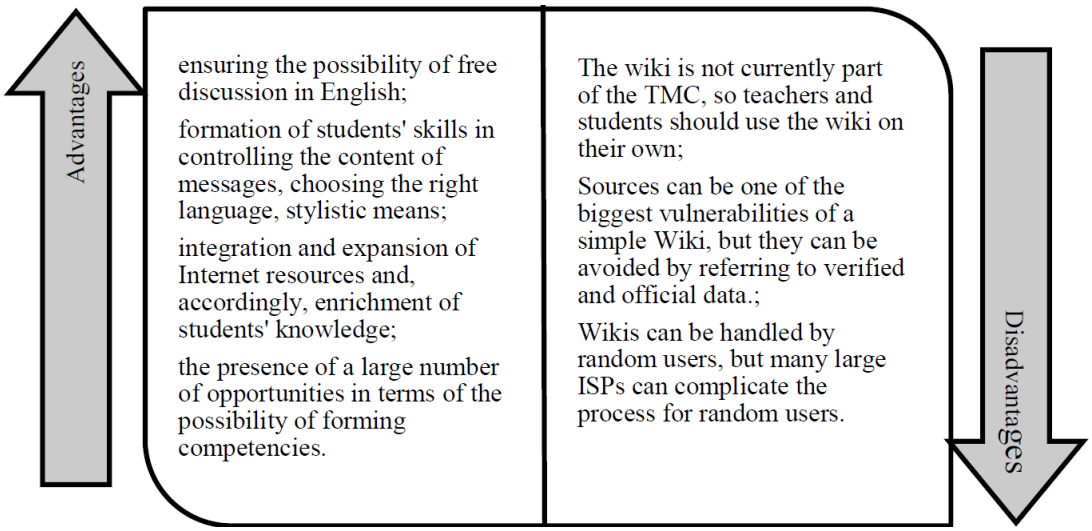

Picture 2. Advantages and disadvantages of using Wiki technology in FLE

Thus, summing up the above considerations, we can conclude that the use of new information technologies in teaching a foreign language helps to increase the effectiveness of teaching, and is also an important tool in improving the creative potential of students. It can be said that on the basis of the use of ICT in the educational process, the digitalization of education is systematically implemented, improving the quality of teaching university disciplines.

Conclusion

In the XXI century, when new types of technologies were developing, students studying a foreign language in educational institutions of the country, during the development of their intercultural communicative competencies, one can see that they have more and more opportunities to get acquainted with the culture of foreign countries, communicate freely with foreign representatives and expand the scope of their participation. Of course, we can say that the knowledge gained by such a versatile student is the result of many years of experience teaching an educational teacher or the educational experience of young educated teachers saturated with foreign culture [9]. The effectiveness of using wiki technology in teaching a foreign language is determined. The use of new information technologies in teaching a foreign language, in particular wiki technology, contributes to improving the effectiveness of teaching and is also an important tool in improving the creative potential of students. It can be said that on the basis of application in the educational process, digitalization of education is systematically implemented, improving the quality of teaching university disciplines.

REFERENCE

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27.07.2007ж., №319-III Қазақстан Республикасының Заңы (15.11.2021 берілген өзгерістер мен Астана. Ақорда.
2. Сысоев П.В., Евстигнеев М.Н. Современные ушебные Интернет-ресурсы в обушении иностранного языка // Иностр. Языки в школе. 2008, № 6, 5 с.
3. Джусубалиева Д.М. , Мынбаева А.К. , Сери Л.Т. , Тазмазова Р.Р. Цифровые технологии в инозычнОМ образовании . Дистанционное обучение . Алматы – 2019
4. Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования: монография / С.С. Кунанбаева. – Алматы, 2014. – 205 с.
5. Құнанбаева С.С. Қазіргі шетелдік білім берудің теориясы мен практикасы. Алматы, 2011 ж., 323 б.
6. Chaklikova A.T. Scientific and theoretical foundations of the formation of intercultural and communicative competence in the conditions of informatization of foreign language education: dis., Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.02.– Almaty, 2009
7. Палкова А.В. Приложение Web 2.0. в преподовании иностранных языков.- Подготовка иностранных языков в мультимедийном пространстве: сб.нач.ст. Тверь: Тверь.гос.ун-т, 2012. С.69-85.
8. Симонова, К. Ю. Crosscultural communications in English : практикум / К. Ю. Симонова, Ю. С. Елисеева. — Омск : Сибирский государственный университет физической культуры и спорта, 2021. — 193 с.
9. Савельев, А. О. Проектирование и разработка веб-приложений на основе технологий Microsoft : учебное пособие / А. О. Савельев, А. А. Алексеев. — 4-е изд. — Москва : Интернет-Университет Информационных Технологий (ИНТУИТ), Ай Пи Ар Медиа, 2022. — 418 с.
10. Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ ХАБАРШЫСЫ «ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ» сериясы 4 (39) 2015, 99 б.

УДК 371. 31

Shokhanova T.A.
Master’s degree student
«7M01711- Foreign Languages Teacher Training Faculty»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: shokhanova00@mail.ru

"SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF FORMING INFORMATIVE COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION"

Abstract: This article considers the scientific basis of formation of informative competence by schoolchildren in foreign language education. The importance of informative competence and its functions were examined.

Keywords: informative competence, competence, foreign language education, texts, reading literacy.

Шоханова Т.А.
Магистрант
«7M01711 - Шет тілі педагогтарын дайындау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: shokhanova00@mail.ru

“АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ШЕТ ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҒЫЛЫМИ НЕГІЗДЕРІ”

Түйін: Аталмыш мақалада автор мектеп оқушыларының шет тілі сабағында ақпараттық құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми негіздерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор ақпараттық құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығын, оның бүгінгі күнгі білім талаптарына ықпалы зор екенін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: Ақпараттық құзыреттілік, құзыреттілік, шет тілі, мәтін, оқу сауаттылығы.

The main task of education of schoolchildren at present times is the development of their ability to learn independently. This skill is achieved if the student acquires the skills and abilities to work with information of different form and content. Mastering by students various types of universal learning activities, including cognitive ones, occurs in the process of studying various disciplines, which ultimately leads to the formation of the ability to successfully assimilate new knowledge, master subject and general skills, including the independent organization of the educational process, that is ability to learn. Nevertheless, cognitive skills also include the ability of a younger student to work with information, including texts, which makes it possible to form an ideal thinking reader using generalized methods of mastering subject content, which gives them the opportunity to apply them in non-standard life situations. [1]

The term "informative competence" refers to the key terms of the educational standard. Among the core competences, information is in the first place and is the basis for the formation of the following ones. This is understandable, because modern informational changes in society require the training of such people who can solve amy types of problems using various sources of information. But the problem facing the future specialist is very big, falling into the huge information space, the student is lost. During the search, he finds not only the information he needs. In addition, one of the main and difficult tasks for a student is to be able to accurately find and select useful and necessary information to solve the task assigned to him. “Informative competences are a key factor in lifelong learning. They are the first step towards achieving educational goals”. [2]

Information competence means the student's readiness to work independently with information from various sources, search, analyze and select the necessary information, organize, transform, store and transfer it. Modernization of the educational system based on the competence approach involves the training of competitive specialists who can quickly receive and process a large amount of information presented both in paper and electronic form, who know and use various methods of working with information sources, constantly update their knowledge and develop the framework of necessary skills and abilities, by expanding and developing own competences. According to Kunanbayeva S.S.: "A person's cognitive activity in the process of language development has comprehensive characteristics, but it is known that the learning result depends on the individual." As can be seen from this word, the breadth of the student's cognitive range is directly related to his personal qualities. [3]

The teacher has the task of organizing the learning process so that the development of information competence is as active as possible. Thus, the school has the task of forming and developing students' information competence. Information competence is a set of skills that ensure finding, processing and using information to solve educational tasks (formation of educational literacy as a component of information competence).

Table 1 shows the properties of the "informative competence" category. The functions of the "Information competence" category are presented in Table 2. They include cognitive, communicative, adaptive, normative, evaluative (informational), interactive functions.

Table 1 - Properties of the "Information competence" category

Name of properties	**Description**
Dualism	Presence of objective (external assessment of informative competence) and subjective (internal - self-assessment of information competence of an individual) sides.
Comparative	Knowledge and knowledge bases quickly become outdated and can be considered new only in a conventionally defined space-time interval.
Structural	Each person has his own specially organized knowledge fund.
Selective	Not all incoming information becomes knowledge embedded in existing organized knowledge bases.
Collective	Knowledge and knowledge base tend to "accumulate" over time - accumulate, become wider, deeper, voluminous.
Self-organization	The process of spontaneous emergence of new structures of knowledge bases in unbalanced systems
Multifunctionality	Availability of various subject knowledge bases

Table 2 - functions of the "Information competence" category

Function name	**Description**
Cognitive function	It is aimed at systematization of knowledge, self-awareness of a person, self-awareness.
Communicative function	the carriers of which are semantic components of the pedagogical software complex, "paper and electronic" information carriers
Adaptive function	It allows to adapt to the conditions of life and work in the information society
Normative function	First of all, it appears as a system of moral and legal norms and requirements in the information society

Evaluative (informational) function	Orientation in the flow of various information, identification and selection of the known and new, activation of critical and secondary evaluation.
Interactive function	The process of spontaneous emergence of new structures of knowledge bases in unbalanced systems

These functions closely interact with each other, replace each other, and in fact represent a unified process that allows us to see the connection between the problems of various educational subjects in a unified system of student education.

There are some stages of working with information that students at school that students should master in learning a foreign language: [6]

1. Stage of accepting the learning task
2. Stage of information search
3. Stage of information processing
4. Information storage stage

At the stage of accepting a learning task, students develop the following skills: to understand, isolate, formulate an information request, choose a source of information and evaluate its adequacy to the formulated request.

At the information search stage, students master effective work with any available sources: consistently and correctly conduct observations, obtain the required information in cognitive communication with adults and peers, work with textual information (in a book, computer), while narrowing the search circle with rational methods of activity.

At the stage of information processing, students will master the ability to separate the main from the secondary, to structure and change the amount of information in accordance with the learning task (with or without changing the coding system of the latter).

At the stage of storing information, students will be able to consciously and effectively use the features of their memory when choosing a method for encoding information intended for short-term or long-term storage.

At the same time, information carriers (books, electronic resources), although they require the use of special skills, do not play a fundamental role. They can be used as a means to achieve the desired result: either as a single source or in integration with other information tools (resources).

Searching for information in a book is the ability to:

- work with texts of different genres (educational, educational, reference);
- interpret the text (compare and contrast the information contained in the text of a different nature, the discovery of arguments and conclusions in it);
- connect the information found in the text with knowledge from other sources;
- navigate in the book, work with the table of contents, find texts in the table of contents and on a certain page in the book;
- navigate the content of the book, independently get acquainted with the texts; use simple diagrams, tables;
- independently refer to the questions and tasks of the book; work with a dictionary use samples in the process of independent work; learn to make a simple plan on your own.

Searching for information using an electronic resource consists:

- ability to work with the keyboard, mouse, disks;
- information retrieval in the Windows system, hypermedia;
- ability to work with text and graphic editors, with tables.

Learning to work with a book and searching for the necessary information in it is part of the general process of learning to read and begins with the period of learning to read and write.

In conclusion, being able to analyze information seems to be a vital and responsible thing of today’s century. However, it requires not only teachers, but also students to have abilities of working with various kinds of information. It is necessary to introduce more functional forms of education in order to orient the student to the practical application of the acquired knowledge. Moreover, in the matter of achieving the quality of schoolchildren's education, each of them has to have a clear representation of the educational process, in order to achieve the effectiveness of each educational action, which would allow the child to become not only an ideal reader, but also understand what he/she reads. Being informative competent is aimed at developing the ability to transform and generalize information, that makes it possible to systematize children's knowledge, improve academic performance, and learn them to think out of the box during foreign language lessons.

REFERENCE

1. Galkina E.A. Work of students with non-continuous texts // Dynamics of language and cultural processes in modern Russia. 2014. No. 3. S. 36-40.
2. Jesus Lau. Guide to information literacy for education throughout life: per s Eng. - M.: MOO ВПП UNESCO "Information for all", [2007]. - 45 s. [Electronic resource]. – URL: http://www.ifap.ru/library/book101.pdf (access date 03/23/2012).

3. Kunanbaeva S.S. "The theory and practice of modern foreign language education", Almaty 2010
4. Saparova M. B., Ospanova V. A. Formation of linguistic competence of high school students by using communicative-oriented tasks in English classes. - 2021. Current scientific researches in the modern world, pp. 208–212. https://clck.ru/rceZH
5. Seyitova, M., & Otegenkovy, M. (2021). The benefits and importance of self-studying English in Kazakhstan. Messenger of KazNU. Pedagogical series, 68(3), 188-197. doi:10.26577/JES.2021.v68.i3.16
6. Svetlovskaya N.N. On the literary work and the problems associated with its interpretation when teaching junior schoolchildren to read. // Elementary school. 2005. No. 4

UDC 378.091.12

Minsyzbayeva A.,
Master's student
«Foreign Language: Two Foreign Languages (EN)»
Suleyman Demirel University
e-mail: azarminsyzbaeva@gmail.com
PhD **Kassymova Gulzhayna**

TEACHING ENGLISH FOR ACADEMIC PURPOSES: ACADEMIC READING DIFFICULTIES

Abstract: The article is aimed at revealing the essence of academic reading at high school and identifying difficulties that students may face in academic reading comprehension. Also, a typology of academic reading strategies is presented and their brief descriptions are given.

Keywords: academic reading comprehension, types of reading, academic reading difficulties, academic reading strategies

Миңсызбаева А.,
Магистрант
«Шет тілі: екі шет тілі (EN)»
Сүлеймен Демирел университеті
e-mail: azarminsyzbaeva@gmail.com
PhD **Касымова Гульжайна**

АКАДЕМИЯЛЫҚ МАҚСАТТАР ҮШІН АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ: АКАДЕМИЯЛЫҚ ОҚУ ҚИЫНДЫҚТАРЫ

Түйін: Мақала орта мектептегі академиялық оқудың мәнін ашуға және студенттердің академиялық оқуды түсінуде кездесетін қиындықтарды анықтауға бағытталған. Сондай-ақ академиялық оқу стратегияларының типологиясы берілген және олардың қысқаша сипаттамасы берілген.

Тірек сөздер: академиялық оқуды түсіну, оқу түрлері, академиялық оқу қиындықтары, академиялық оқу стратегиялары.

Introduction. Possession of academic communication skills is becoming increasingly relevant in the modern Kazakhstani educational environment. Reading is a specific form of linguistic communication of people through printed or handwritten texts, one of the main forms of mediated communication. By academic reading we mean the ability to read literature related to various functional styles - educational scientific, and scientific - reference. The level of formation of academic reading skills is evidenced by the possession of different reading strategies: skimming, scanning and critical reading.

Reading is considered to be one of the most important skills that English students should learn as a second language. Reading is important not only for developing language intuition and determining academic achievement, but also for completing a specific task. Therefore, students, need to have good reading skills. They must acquire such a capacity that they can easily handle whatever reference they need for the accomplishment of every task given to them. In addition, they can avoid being engaged in writing academic papers, which ultimately leads them to read various books and reference materials.

Research methodology. English for academic purposes includes both theory and practice. When studying academic English, the following skills are developed:

- analytical thinking skills;
- skills in writing essays and other academic texts (report, project, notes, dissertations);
- reading skills and techniques (skimming, scanning, introductory reading, etc.);
- the skill of analyzing literary works.

Academic reading involves understanding, generalizing, summarizing, comparing various provisions, as well as solving any problems using the information from the text. Particular attention should be paid to such cognitive processes as logical inference, concretization, generalization, analysis and synthesis.

Academic writing, as well as academic reading, are segments of a large complex - academic literacy, along with the art of presentation, culture of speech, discussion skills, etc. [1, p. 100], and the development of academic skills should take place in a complex.

P. Robinson lists the following features of an English for Academic Purposes course:

1) the language is studied for a specific purpose, namely for communication in the academic environment;

2) the skills and language that the course focuses on English for Academic Purposes are identified by analyzing the needs of students and meet their academic needs;

3) usually the course is limited in time;

4) the course is read to an adult audience [p. 2–5].

C. Gascoigne insists that authentic non-adapted texts be used for teaching a foreign language, since they contain natural verbal redundancy, discourse structure and topics that are useful to students, while when adapting or reducing an authentic text there is an inevitable exclusion of lexical repetitions, conceptual redundancy, rhetorical organization [3].

It is obvious that a student in order to work with the material in order to use it for academic purposes will need the skills and abilities of all types of reading, interconnected and logically arising from each other.

The teacher, therefore, faces the need to teach students effective strategies for academic reading. When working with literature, a student should be able to review the necessary material and determine whether it relates to his topic, whether it contains the necessary information, and whether the material should be read more carefully. If the text corresponds to the request, then the student can familiarize himself with its content and find out what it relates to the issues of interest to him (skimming), and, if there is new information, proceed to a careful reading of the text in order to fully understand and analyze its content (scanning). In some cases, a student will need to find the necessary information in it (exploratory reading). Thus, the dominance of one type of reading over another, as well as the isolated development of the corresponding skills, is completely wrong. During introductory reading, it is necessary as a result of a quick reading of the entire text, to extract the basic information in it, that is, to find out what issues and how are resolved in the text, what exactly it says on these issues. It requires the ability to distinguish between primary and secondary information. This type of reading involves working with the entire proposed text. Scanning reading is a selective reading of the text in blocks for a more detailed acquaintance with its details and parts. The student must get a general idea of a number of issues addressed in the text, determine the significance and importance of this material and assess their awareness of the range of issues under consideration. The purpose of scanning is to quickly “find quite specific information in the text (facts, characteristics, numerical indicators, etc.)”. The student does not analyze the text in whole or in parts, but only selects the necessary data, focusing on the structure of the text.

Skimming involves reading a large amount of material in less time. Unlike scanning, you first need to get the basic idea of the material before looking for specific details. This reading strategy is best suited for research projects. Scanning involves looking at only specific information (such as keywords, numbers, names, and so on) while discarding other details.

Possession of contextual reading indicates fluency in the above strategies, the ability to quickly move from one strategy to another; this type of reading serves for in-depth study of scientific literature on specific topics and issues.

In relation to academic reading, researchers operate with the concepts of impersonal scientific communication and impersonal academic communication.

Discussion. Reading as a way of scientific communication between the author and the reader differs in the depth of "immersion" in the text. For example, superficial reading is more intensive than deep reading, which requires significant cognitive operations on the part of the reader. Plunging into someone else’s text, we not only follow the author’s logic, but also constantly consider the author’s arguments/reasons from the standpoint of our own conclusions, thus, in the process of interpretation, the text acquires additional meaning. Such an interpretation of the source text makes the reader more free in terms of communication than the author himself - the reader can adhere to "either a cooperative or a critical, adversarial approach. Using a cooperative approach, the reader goes beyond the author in terms of developing thought/argument; in turn, the critical approach forces one to question what the author has said. It is important for the reader to find a middle ground between following the author and constantly criticizing everything he says, which is ultimately unconstructive in terms of communication as such. In this regard, it is important, in our opinion, to emphasize once again that scientific communication is a two-sided/multilateral process.

A.V. Zvyagintseva determines as the main purpose of the academic reading improving the skills and abilities of the student to find and evaluate information, as well as analyze what has been read. As academic reading skills develop, students approach the creation of their own academic texts in writing[4].

Today, the problem of understanding is one of the main challenges, which is fixed by both students, who encounter various texts during their studies, and teachers who provoke this collision. This problem is in the area of the second level of B.Bloom's taxonomy - the level of students' understanding of the facts and ideas, principles and theories set forth in the text.

Reading is an active, constructive and interactive mental activity, in the process of formation of which it is necessary to overcome a lot of difficulties. Such a text should be thematically coherent, lexically and grammatically coherent, complete, logical, clear, accurate, complete and literate. The reader usually wants complex content to be as simple as possible, and we need to learn how to do this.

You need to know that in the academic text there are special risk areas in which errors often occur. These errors are typical and understandable, but they violate the norm and prevent our reader from reading, understanding, and remembering the text.

First of all, these are difficulties associated with mastering the reading technique, which involves the assimilation of a system of graphic signs that are different from the native language, the formation of the skill of sound-letter correlations, syntagmatic reading. It is necessary to carefully work on the technique of reading aloud, since learning actions are first formed in external speech, and then transferred to the internal plane.

Language means are of great difficulty: unfamiliar words, unusual meanings, grammatical phenomena, complexity of syntax. Therefore, it is necessary to form mechanisms for forecasting, guessing, identifying, to learn to analyze, to find language supports in the text, to use a dictionary if necessary.

A separate group of difficulties may include facts related to an unfamiliar culture, topic, communication situation, presented in the subject content of the text. It is necessary to learn how to remove these difficulties using the personal experience of students, situations familiar to them, meaningful supports of the text (realities: names, dates, geographical names), illustrations for the text, etc.

The way the message is presented can also be difficult: many characters, lack of a clear introduction, formulation of the topic, etc. In the absence of such qualities of oral speech as pauses, logical stress, facial expressions, gestures, in the process of reading the logical and semantic plan of the text is recognized with great difficulties than in oral speech. Mastering reading always presents great difficulties for students caused by the graphic and spelling features of the English language.

Reading difficulties also include:

- individual psychological difficulties: peculiarities of memory, thinking, and attention, limited vocabulary, lack of motivation to read;
- difficulties associated with reading skills: inability to choose a source, poor reading strategies, work with a dictionary, using methods of analytical and synthetic text processing;
- reflexive difficulties: the inability to set the goal of reading, to identify the problem, to outline ways to solve reading difficulties [5].

Therefore, from our point of view, when teaching academic reading, the emphasis should be on reading strategies. This is, for example, a preview of the text, which allows you to understand its main idea, connect the information available in it with your knowledge on the topic and subsequently work faster when reading the text in detail. Annotating text may include highlighting key ideas, identifying areas that may cause difficulty in reading, and flagging and clarifying points of contention.

Teaching reading strategies poses the following tasks for the teacher [6]:

- their regular integration into training;
- discussion not only of the content, but of the features of text structures that help understand the content;
- demonstration of the use of strategies;
- modeling and discussion of the usefulness of applying different strategies in different situations.

Conclusion.

Reading a scientific and educational text always requires a special effort, because such a text speaks of complex concepts in their relationships. Therefore, any reader expects that an educational or scientific text will meet certain requirements, stylistic, structural and compositional standards.

The article has attempted to describe the skills and strategies developed in an academic reading. It was suggested that when teaching academic reading, it is advisable to concentrate on studying the features of the English-language academic discourse and reading strategies.

Thus, the results of the study suggest that it is important to consciously teach and learn academic reading. Students develop academic culture, critical and creative thinking skills, speech and reading culture, and self-study skills.

REFERENCE

1. Korotkina I.B. Academic Writing: New Events, New Perspectives // Higher Education in Russia. 2013. No. 4. P. 99-100.
2. Robinson P.ESP today: A practitioner’s guide. London: Prentice Hall, 1991.175 p
3. Gascoigne, C. Documenting the initial second language reading experience: The readers speak //Foreign Language Annals. 2002. № 35 (5). Pp. 554-560
4. Zvyagintseva, A. V. Academic reading: teaching aid / A. V. Zvyagintseva, D. V. Voroshkevich, D. P. Kazannikova. - Moscow: Moscow State Pedagogical University, 2018. - 50 p. - ISBN 978-5-4263-0592-2. - Text: electronic // Digital educational resource IPR SMART: [website]. — URL: https://www.iprbookshop.ru/75797.html (date of access: 11/21/2022). — Access mode: for authorization. Users
5. Vaganova M.Yu. Difficulties in reading in the context of an interdisciplinary approach [Electronic resource] // Bulletin of the Chelyabinsk state culture and arts. - 2010. - No. 3 (23). – Access mode: https://cyberleninka.ru/article/n/trudnosti-chteniya-v-kontekstemezhdistsiplinarnogo-podhoda
6. Grabe W. Reading for Academic Purposes: Guidelines for the ESL/EFL Teacher // Teaching English as a Second of Foreign Language / M. Celce-Murcia, ed. Boston: Heinle&Heinle, 2001. p. 187–203

УДК 811:378

Мақұлбек Т.С.
2 курс магистранты
«7М01719 – Шет тілі: екі шет тілі»
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан
e-mail: makhulbek1727@inbox.ru

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ГЕЙМИФИКАЦИЯНЫҢ ОРНЫ

Түйін: Бұл мақалада жоғары оқу орнында шет тілін оқытудағы геймификацияның орнына түсініктеме беріледі. Мақаланың бірінші бөлімінде кіріспе және жалпы «геймификация» ұғымына анықтама көрсетіледі. Келесі бөлімдерде әдебиеттерге шолу жасау арқылы геймификацияның оқу үрдісіне интеграциялауының пайдасы мен қиындықтары жайлы сөз қозғалады. Сондай-ақ, Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университетінің Филология факультетінің Шет тілдері теориясы мен практикасы кафедрасының оқытушыларының «геймификация» түсінігімен қаншалықты таныс екендігін анықтауға бағытталған зерттеу жұмысы жүргізілгені жайлы баяндалады. Бұл зерттеу жұмысының деректері сауалнама нәтижелерін талдау арқылы жиналды.

Тірек сөздер: геймификация, жоғары оқу орны, тәсіл, оқыту, оқу, ойын, оқытушы, білім алушы.

Makulbek T.S.
2nd Year Master Student
“7M01719 – Foreign language: two foreign languages”
L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan
e-mail: makhulbek1727@inbox.ru

THE POSITION OF GAMIFICATION IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract: This article explains the position of gamification in teaching foreign languages in higher educational institutions. The first part of the article contains an introduction and definition of the term "gamification" in general. In the following sections, we will talk about the advantages and possible problems of integrating gamification into the educational process by means of literature review. In addition, it is reported that with the participation of the teachers of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, the Faculty of Philology, the Department of Theory and Practice of Foreign Languages, was conducted research aimed at finding out how familiar they are with the concept of "gamification". The data of this research work was collected by analyzing the results of the survey.

Key words: gamification, higher educational institutions, method, teaching, learning, game, teacher, student.

Кіріспе

Қазіргі уақытта жоғары білім жүйесі бірқатар жаңа оқытуға қатысты инновациялар мен жаңа оқыту методикаларымен бетпе-бет соқтығысуда. Жоғары білім беруді қамтитын заманауи білім беру жүйесінің мәселелерінің бірі-студенттердің мотивациясын ынталандыру және олардың оқу нәтижелерін барынша арттыруға тарту [1].

Геймификацияны педагогикалық контексте қолдану білім беру процесіне міндетті тәсіл ретінде қарастырылады, өйткені бұл білім алушылардың мотивациясы мен қатысуын ынталандырудың ішінара шешімі болуы мүмкін [2, 60б.]. Алайда, геймификация негізінде құралған оқыту түрі әзірге аз зерттелген жас зерттеу нысаны болып табыла отырып, оның практикалық негізде жоғары білім беру орындарында пайдаға асырылуы нақты түрде анықталуы тиіс дүние. Геймификация элементтерін пайдалана отырып оқу және оқыту жолдарының алуан түрлілігі, оның нақты қазіргі уақытта жоғары оқу орнында қолдану аясына баға берілуі қиындық туғызуда. Сонымен қатар, бұған бірқатар себеп болатын зат – ол бірсыпыра әртүрлі медиа технологиялардың пайдаланылуы [3].

«Геймификация» ұғымына анықтама

Ойындардың және ойын элементтерінің күрделілігіне байланысты сабақ үрдісінде іске асырылуы оның бірнеше анықтамаларын тудырды [4] [5]:

- edutainment-бұл 1990 жылдары әсіресе танымал болған білім (education) мен ойын-сауықтың (entertainment) үйлесімі. Бұл тәсіл негізінен мектепке дейінгі кезеңде қолданылды және қарапайым бейне ойындар мен үстел ойындары түрінде өтті;
- game-based learning – ойын негізінде оқыту тәсілі білім беру мазмұнын сәйкесінше ойын ережелерімен және сюжетпен бейімдейді [6, 62б.]. Бұл тәсілде білім алушылар сәйкес келетін ойын аспектілерін мұғалім алдын – ала даярлаған оқу контекстінде игереді;
- serous games – бұл тек көңіл көтеруге ғана бағытталмаған цифрлы ойын түрлері [7]. Бұл типтегі ойындардың міндетті түрде алдыға қойылған оқу мақсаты болады және олар тек қызығушылық үшін емес;
- gamification - ойын және дизайн теориясын, ойын элементтерін, ойын эстетикасын және ойын механикасын білім беру процесіне интеграциялау процесі;

Көп жағдайда көп мұғалімдер геймификация (gamification) мен ойын негізінде оқыту тәсілін (game-based learning) шатастырып жаңылысып жатады. Геймификация (gamification) оқуды жақсарту, жаңалату үшін, сонымен қатар білім алушылардың позитивті мінез-құлқын тарту және ынталандыру мақсатын ойын элементтерінің дизайн сабақтың әртүрлі қабатына қосады [2, 71б.]. Геймификацияда (gamification) ойындар оқушылардың назарын тартуға көмектесетін оқу процесінің бір бөлігі ғана. Ойынға негізделген оқытуда (game-based learning) білім беру процесі негізінен контекстті зерттеуге арналған ойындар арқылы алға жылжиды [8].

Геймификация және оның оқу үрдісіне пайдасы

Геймификация элементтерін пайдалана отырып оқыту тәсілі және басқа да құрамында ойын элементтері бар тәсілдердің танымалдылығының артуына қарамастан, оның оқу үрдісінде көрсетілген немесе аталған тиімділігі туралы зерттеулердің беретін нақты дәлелдері жоққа тақау. Геймификацияны қолдану бойынша зерттеулердің көпшілігінде білім беруде ойындардың белгілі бір механизмдері мен динамикасы және олардың білім беру контекстінде қолданылуы сипатталған; дегенмен, білім беруде ойын элементтерін енгізудің тиімділігін көрсететін зерттеулер әлі де аз [9].

Әдебиеттерге шолу жасай отырып, мынаны анықтауға болады: геймификацияны сабақ барысында қолдану артықшылықтары өте көп. Атап айтатын болсақ, қызығушылық пен оқудың үйлесімі арқылы оқу процесін жақсарту, жақсартылған оқу ортасы, лезде кері байланыс, мінез-құлықтың өзгеруін ынталандыру және оқу қажеттіліктерінің көпшілігін қанағаттандыру [6, 59б.].

Геймификация студенттер әдетте қызықсыз деп санайтын кейбір әрекеттерді бейімдеуге мүмкіндік беретіндіктен, геймификация көп білім алушыларға қолайлы және ұтымды болып табылады. Геймификация элементтері бар сабақ мынадай ерекешеліртерге ие:

- ауыр жұмыс пен шоғырланған күш-жігерді талап ететін қиын сабақтар жағымды және қызықты болады;
- білім алушылардің зейінін сабаққа бұру оңайырақ;
- білім алушылар оқу процесіне еріктілікпен және қызығушылықпен кіріседі;
- медиа технологияларды қолдануға мүмкіндіктің бар болуы, нәтижесінде білім алушы олардың қалай қолданылуы туралы да хабардар болады;

Дәстүрлі сабақ оқыту тәсілімен салыстыра отырып қарағанда, геймификация элементтерін қолданған кезде білім алушылар өздері жасаған жұмыс үшін бағаланбайды, керісінше олардың сол сабақ барысындағы жіберген күш-жігері бағаланады, яғни геймификация үшін нәтиже емес үрдістің өзі маңызды [2, 71б.].

Геймификацияны оқу үрдісіне интеграциялау барысында туындайтын мәселелер

Әдебиеттерге шолу барысында геймификация тәсіл ретінде бірнеше сын-пікір астына қалатындай мәселелері бар екендігі айқындалды.

Liu және Wang өздерінің зерттеу жұмыстарында білім алушылардың екі тобында эксперимент жүргізді. Бірінші топ сабақтарында геймификация элементтері қолданса, ал екінші топ үшін академиялық оқыту жүйесінде ешқандай өзгерістер болмады. Нәтижелерді талдау барысында, бірінші топ білім алушылары үшін дұрыс ұйымдастырылмаған және сабаққа қате интеграцияланған геймификация элементтері білім алушылардың мотивациясын төмендеткенін көрсетті және тікелей өнімділіктің төмендеуіне әкеліп соқты [10].

Тағы бір мәселе марапаттау жүйесінде болуы мүмкін, өйткені білім алушылар өздерінің ойын барысында көрсеткен шеберлігіне емес, керісінше күш-жігері үшін марапатталулары керек. Сонымен қатар, олар сәтсіздікті тағы бір мүмкіндік ретінде қарастыра алуға дайын болулары керек және түсіну керек.

Кейде білім алушыларға алдын ала білім жетіспеуі мүмкін, яғни олар жаңа білім беру тәжірибесінің концепциясын дұрыс түсінбей қалулары мүмкін. Осындай себептердің кесірінен, білім алушыларда зейін жетіспей, үлкен ыңғайсыздық сезімі туындауы мүмкін [11].

Келесі бір мәселе мұғалім таңдаған геймификация элементі білім алушылар жасына, деңгейіне, топ көлеміне, білім алушылардың когнитивті типтеріне сай болмай қалуы мүмкін. Бұл жағдайда мұғалімге алдын – ала зерттеу жұмысын жасап алу арқылы, геймификацияны сабаққа енгізген жөн, ондай болмаған жағдайда мұғалімнің сабағы жетістіксіз аяқталуы ықтимал.

Соңғы аталған мәселеден келесі бір мәселені тудыруға болады - ол мұғалімнің тәжірибесі. Мұғалімнің ойын тәсілдерін сабаққа енгізу туралы білімі болғаны абзал. Ол теориялық білімді міндетті түрде түсініп, прагматикалық тұрғыда іске асырылуын тексеріп отырған маңызды.

Геймификация дұрыс ұйымдастырылған жағдайда, сабаққа дұрыс интеграцияланған жағдайда оқыту үрдісін жақсартуға шынымменде күші бар. Геймификация тым асығыс, тым көп жасалса, білім алушылардың қажеттіліктері ескерілмесе өте жойқын болуы мүмкін. Геймификацияны сабақта қолданбас бұрын, ол тәуекелдерді, әлсіз жақтарды және қауіптерді қамтитын күрделі жоба ретінде қарау керек [12].

Зерттеу әдістері

Жасалып отырған зерттеу жұмысының мақсаты – жоғары білім беру мекемелеріндегі оқытушылардың «геймификация» терминімен қаншалықты таныс екендігін және оқу үрдісінде пайдалануын анықтау. Зерттеу қатысушылары ретінде Л.Н.Гумилев атындағы Евразия Ұлттық Университетінің Филология факультетінің Шет тілдер теориясы мен практикасы кафедрасының оқытушы құрамы тағайындалды. Жалпы

қатысушылар саны – 17 адам. Қатысушылардан Google Forms онлайн платформасы арқылы сауалнама алынып, сарапталды. Әр қатысушының жауаптары анонимді түрде сақталып, жеке құқықтары қорғалды. Сауалнама қолдану арқылы сандық зерттеу әдісі оқытушылардың қандай деңгейде ақпаратпен таныс екендігін нақты анықтауға мүмкіндік береді. Сауалнама 7 сұрақтан құралды:

1. Сіздің жасыңыз нешеде?
2. Сіз оқытушы ретінде жұмыс атқарып жүргеніңізге неше жыл болды?
3. Сіз «геймификция» түсінігімен таныссыз ба?
4. Сіз өз сабақтарыңызда геймификация элементтерін пайдаланасыз ба?
5. Сіздің ойыңызша, геймификация элементтерін сабақта пайдалану білім алушыларға білім деңгейін жақсартуға көмектеседі ме?
6. Геймификацияны қолдану білім алушыларға қандай артықшылықтар әкелуі мүмкін?
7. Геймификацияны қолдануда мұғалімде қандай мәселе туындауы мүмкін?

Зерттеу нәтижелері

Зерттеудің алғышарты ретінде қатысушылардың жас ерекшеліктері мен неше уақыт аралығында ұстаз ретінде жұмыс жасаған тәжірибесі анықталды. Нәтижелерге сүйенетін болсақ, жауап беруші оқытушылардың көп бөлігі 26-45 жас аралығында 10 адам (58,8%), одан әрі 46-60 жас аралығында 5 адам (29,4%), 18 -25 жас аралығында 1 адам (5,9%), 60 жастан асқан жас аралықта 1 адам (5,9%) құрайды. Жас ерекшеліктеріне сүйене отырып, ұстаздық еткен тәжірибиелерін салыстыратын болсақ, онда көп мөлшерде ұстаздар 35,3%-бен 6 ұстаз 6-10 жыл аралығында, 29,4%-бен 5 ұстаз 21-30 жыл аралығында, 17,6%-бен 3 ұстаз 11-20 жыл аралығында, 11,8%-бен 2 ұстаз 1-5 жыл аралығында, 5,9%-бен 1 ұстаз 30 жылдан астам уақытта ұстаздық етумен айналысады екен.

Келесі сұрақтар оқытушылардың жалпы «геймификация» ұғымымен таныстығына, олардың геймификация элементтерін сабақта пайдалатынына, оны пайдалану білім алушылардың білім деңгейін жоғарылатуына әсер ететініне бағытталып, түгелдей дерлік ұстаздардан өте қызық нәтиже алдық. Нәтижелердің сандық сызбасына назар аударатын болса, барлық 17 оқытушы (100%) «геймификациямен» таныстыған растап, өз сабақтарында геймификация элементтерін пайдаланатын нақтылап, оның көмегі тиетінін осындай нәтижелермен көрсетті.

Келесі сұрақта оқытушылар геймификацияны қолдану білім алушыларға қандай артықшылықтар әкелуі мүмкіндігіне жауап берді. Оқытушылардың берген жауаптырына сүйенетін болсақ, пайыздық көрсеткіш және сандық көрсеткіш бойынша жауаптар мынадай болды (1 – сурет):

- Сабақтар жағымды және қызықты өтеді – 13 адам (76,5%)
- Оқу ортасы жақсарады – 13 адам (76,5%)
- Білім алушы сабақта өзін еркін сезінеді - 13 адам (76,5%)
- Білім алушының ынтасы көтеріледі – 12 адам (70,6%)
- Оқудың динамикасы артады - 11 адам (64,7%)
- Білім алушының зейіні сабаққа толықтай бөлінеді - 11 адам (64,7%)
- Лезде кері байланыс алуға болады - 10 адам (58,8%)
- Медиа технологияларды қолдануға мүмкіндік ашылады - 9 адам (52,9%)
- Нәтиже емес, оқу үрдісі бағаланады – 7 адам (41,2%)

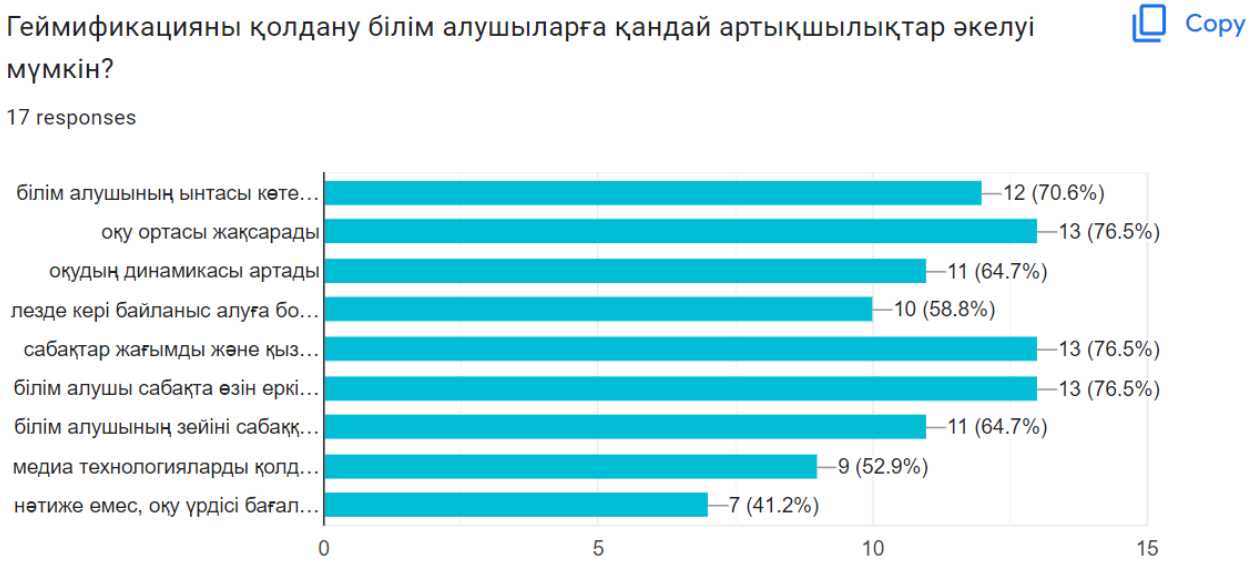

1 – сурет: 6-сұрақ жауаптары

Геймификацияны қолдануда мұғалімде туындайтын мәселелер мен қиындақтарға қатысты сұрақта оқытушылар мынадай жауаптар ретін көрсетті (2-сурет):

- Сабаққа қатысты материалдар таба алмауы мүмкін - 12 адам (70,6%)
- Дайындалған геймификация элементтерінің өзекті болмауы - 12 адам (70,6%)
- Геймификация элементтері ипайдаланылған сабақ пен ойын негізінде жасалған сабақ екеуін шатастыруы - 12 адам (70,6%)
- Сабақты жоспарлауға көп уақыттың жұмсалуы - 11 адам (64,7%)
- «Геймификация» ұғымын дұрыс түсінбеуі - 9 адам (52,9%)
- Сабаққа қажетті платформалардың аздығы - 6 адам (35,3%)
- Білім алушылардың мотивациясын төмендетіп алуы - 5 адам (29,4%)
- Силлабустағы кей сабақтардың геймификация қолдануға сай келмей қалуы - 1 адам (5,9%)

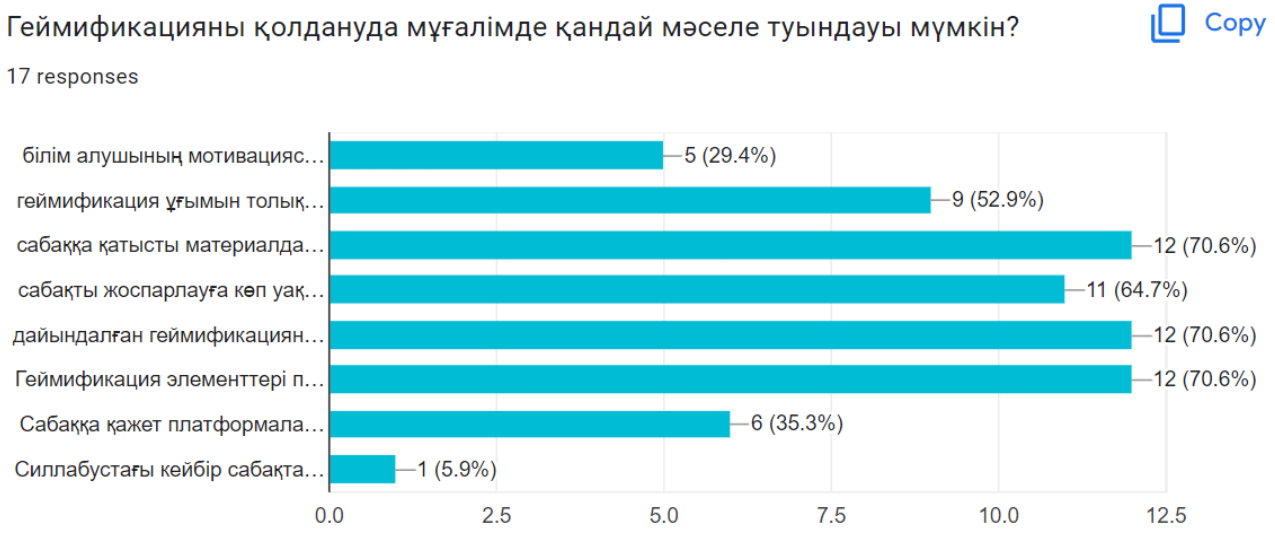

2 – сурет: 7-сұрақ жауаптары

Зерттеу нәтижелерін талқылау

Зерттеу нәтижелерін толықтай көріп, оларды талдап болған соң мынадай шешімдер жасауға болады. Біріншіден, оқытушылардың көп бөлігін орта жастағы мамандар құрайтынын байқаймыз, тек 1 маман ғана 18-25 жас аралығында және тек 1 маман ғана зейнетке шығар жастағы маман екендігін көреміз. Келесі кезекте, жас ерекшеліктеріне сүйене отырып, ұстаздық еткен тәжірибиелерін салыстыратын болсақ, мамандардың көп бөлігі 6-20 жыл аралығында тәжірибиеге ие болса, 1 ұстаздың 30 жылдық еңбегінің бар екенін байқай аламыз. Бұдан шығатын түсінік: ұстаздардың шет тілін оқыту саласында бірден бір еңбектерден және жеткен жетістіктерден, атқарған жұмыстардан, білім саласындағы ұғымдардан кенде емес екен деген дүние. Екіншіден, оқытушылардың барлығы дерлік (100%) «геймификация» ұғымынан беймәлім емес. Үшіншіден, білім алушылардың жастарының едәуір үлкендігіне қарамастан оқытушылардың сабақ барысында геймификация элементтерін пайдалана алу икемділігінде. Төртіншіден, алдыңғы нәтижелердің талқылауына шығатын пәлсапа – бұл оқытушылар сабақтарында геймификацияны қолдана алып, оның шыныменде білім алушылардың білім деңгейін жақсартуға пайдасы бар екендігі. Жауаптарды мұқият қарап отырсақ, геймификацияның тәсіл ретінде артықшылығы да, кемшілігі де бар екенін байқаймыз. Бір жағынан сабақты жағымды әрі қызықты өткізуге, оқу ортасын жақсартуға, білім алушылардың өзін еркін сезінуіне көмектессе, екінші жағынан сабаққа қатысты материалдар табу жағынан, дайындалған геймификация элементтерінің өзекті болмауынан, геймификация элементтері пайдаланылған сабақ пен ойын негізінде жасалған сабақ екеуін шатастыруынан қиындықтар туындауы мүмкін.

Зерттеу шектеулері мен ұсыныстары

Жоғарыда көрсетілген зерттеу нәтижелері белгілі бір тұрғыда шектеулі деп табуға болады. Бұл шектеулік зерттеу тек бір кафедра аумағында, тек бір факультет аумағында, тек бір университет аумағында 17 қатысушының сауалнамаға қатысуымен түсіндіріледі. Алдағы уақытта зерттеуді бір университет аумағында бірнеше факультетті қамту арқылы немесе тіпті бірнеше университеттердің оқытушылары қатысуы арқылы ұлғайту мүмкіндігі бар. Зерттеу аясы ұлғайған жағдайда, зерттеу нәтижелері одан да айқын көрсеткіштер көрсету мүмкіндігі бар.

Қорытынды

Геймификация элементтерін пайдалана отырып оқыту тәсілі және басқа да құрамында ойын элементтері бар тәсілдердің танымалдылығының артуына қарамастан, оның оқу үрдісінде көрсетілген немесе аталған тиімділігі туралы зерттеулердің беретін нақты дәлелдері жоққа тақау.

Оқу үрдісіне геймификация элементтерін интеграциялау білім деңгейін жоғарылатуға көмектесетіні рас, алайда, оның артықшылықтары мен тудыратын қиындықтарын ескере отырып, ұйымдастырған жөн. Геймификацияны сабақ барысының маңызды бөлігі ретінде қарастырған жөн.

ӘДЕБИЕТ

1. Smith K., Lovgren R. Empirical evidence of deep learning in learning communities // Journal of Applied Research in Higher Education.- 2018.- P. 311 – 321
2. Alsawaier R. S.The effect of gamification on motivation and engagement // The International Journal of Information and Learning Technology. - 2018.- №35(1).- P. 56–79
3. Holmes J. B., Gee, E. R. A framework for understanding game-based teaching and learning// On The Horizon.- 2016.- №24(1).-P. 1–16
4. Nowacki F., Ryfa, Zastosowanie klasyfikacji użytkowników gier w nauczaniu opartym na rywalizacji // Studia Oeconomica Posnaniensia, .-2015.- №3(5).- P.175–189
5. Allam A. A., Sutton, M. J. D. Gamification, serious games, simulations, and immersive learning environments in knowledge management initiatives // World Journal of Science, Technology and Sustainable Development.- 2017.- №14(2/3).- P. 78–83
6. Furdu I., Tomozei C., Köse U. Pros and Cons Gamification and Gaming in Classroom // BRAIN: Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience.- 2017.- №8(2).- P. 56–62
7. Looyestyn J., Kernot J., Boshoff K., Ryan J., Edney S., Maher C. Does gamification increase engagement with online programs? // A systematic review. PLoS ONE.- 2017.- №12(3): e0173403.- P. 1-19
8. Çeker E., Özdamlı F. What “Gamification” is and what it’s not // European Journal of Contemporary Education. - 2017.- №6(2). - P. 221–228
9. Dicheva D., Dichev C., AgreG., Angelova, G. Gamification in Education: A Systematic Mapping Study // Educational Technology & Society.- 2015. -№18(3). - P. 75–88
10. Liu B., Wang, J. Demon or angel: an exploration of gamification in management // Nankai Business Review International.- 2019.- №11(3).- P. 317- 343
11. Des Armier Jr. D., Shepherd C. E., Skrabut S. Using Game Elements to Increase Student Engagement in Course Assignments // College Teaching. -2016. - №64(2). P. 64–72
12. Sobocinski M.I gamified my courses and I hate that… // World Journal of Science, Technology and Sustainable Development.- 2017.- №14(2/3). - P. 135–142

УДК 378.147:811.111

Тлектесова А.Е.,
Магистрант 2 курса
«7М01719 – Иностранный язык: два иностранных языка»
Евразийский Национальный университет
имени Л.Н.Гумилева
Астана, Казахстан
e-mail: tlektesova_asiya@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕЛЕВИЗИОННЫХ НОВОСТЕЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация: Данная статья посвящена использованию средств массовой информации, а именно телевизионных новостей, в обучении английскому языку. Цель данной статьи – расркыть педагогическую ценность новостей. В статье рассматриваются основные особенности новостей как обучающего материала на занятиях английского языка как иностранного (такие как аутентичность, наличие аудиовизуального компонента и способствование развитию критического мышления).

Ключевые слова: новости, аутентичные материалы, аудио-видео материалы, критическое мышление, обучение иностранному языку

Tlektessova A.Y.,
2nd year Master student
"7M01719 - Foreign language: two foreign languages"
Eurasian National University
named after L.N. Gumilyov
Astana, Kazakhstan
e-mail: tlektesova_asiya@mail.ru

THE PECULARITIES OF USING TV NEWS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE

Abstract: This article is devoted to the use of mass media, namely television news, in teaching English. The purpose of this article is to reveal the pedagogical value of news. The article discusses the main features of news as a

teaching material in the classroom of English as a foreign language (such as authenticity, the presence of an audiovisual component and the promotion of critical thinking).

Keywords: news, authentic materials, audio-video materials, critical thinking, foreign language teaching

Согласно Дэвиду Кристаллу [1], английский язык - это язык, который наиболее широко распространился по всему миру и доминирует в ряде важных областей, включая международную торговлю, коммуникацию и образование. 85% международных организаций в настоящее время используют английский язык в качестве своего рабочего языка. Английский также является наиболее часто используемым языком в науке.

В связи с этим роль преподавания английского языка и роль учителя английского языка в современном мире очень важна. Однако, все в этом современном мире меняется в соответствии с его потребностями и технологическими достижениями. Тренды в преподавании английского языка отдают предпочтение инновационным и современным разработкам. С расширением возможностей использования интернет-ресурсов также увеличивается объем источников, которые могут послужить основой для создания учебных материалов для учеников.

Учителя также в определенной степени сами становятся разработчиками материалов, что является дополнительной ролью для них. Когда речь идет о разработке материалов, учителя английского языка несут больше ответственности, так как в традиционных условиях обучения английскому языку они в основном используют готовые учебники [2].

Использование хорошего учебника по англйискому языку в типичной учебно-методической среде значительно повышает вероятность получения более предсказуемых результатов обучения [3]. Даже в условиях, когда учителя неподготовлены или неопытны, хороший учебник имеет встроенную структурную основу, обеспечивающую определенные желаемые результаты.

Однако сейчас мы живем в эпоху мультимедиа, когда информация и ее поток достигли такого количества, что человеческий мозг не сможет воспринять. Предоставляемая учителем информация и образовательные материалы должны быть надлежащего уровня сложности, если мы хотим улучшать навыки учащихся и гарантировать успешное освоение знаний и умений. Система издания печатной продукции облегчает производство учебных печатных материалов, но у многих учителей по-прежнему нет ни времени, ни доступа к соответствующим технологиям для создания *«аутентичных» материалов*.

Одной из отличительных особенностей готовых материалов от аутентичных является некая «надуманность и искусственность языка», которые часто встречаются в традиционных учебниках [4]. Например, специльно адаптированные под уровень учеников тексты для чтения, записанные аудио-дорожки с оптимальной для восприятия скоростью речи и т.д. Следовательно, материалы должны быть аутентичными, то есть «аутентичными в том смысле, что язык не ограничен искусственно и в то же время поддается использованию в целях обучения языку» [5].

Однако, согласно Нунану, аутентичный материал – это «любой материал, который не был специально создан для целей обучения языку» [6; 54]. Проблема с их использованием заключается в том, что очень трудно найти такие материалы, которые поддерживают процесс обучения, оставаясь в рамках учебной среды. Учителям также трудно на законных основаниях получить достаточный набор аудиовизуальных материалов надлежащего качества и продолжительности. Тем не менее, качество материалов важно из-за его воздействия на учащихся и их мотивацию, так как высокотехнологичная визуальная информация является широко распространенной чертой жизни нынешнего подростающего поколения. Учебники, рабочие листы и конспекты не всегда сочетаются с более сложными, мгновенными, или эффектными формами обучения. Учителям приходится все больше конкурировать с миром и наполняющей его реальностью [7].

Разнообразие материалов может быть выбрано из следующих областей. Вот примеры типов аутентичных материалов [3, с. 191]:

- **Аудиовизуальные:** новости, фильмы, мультфильмы, сериалы, спорт, интервью;
- **Печатные:** рисунок, плакат, фотография, календарь, карточки-подсказки, сочинения учащихся для исправления ошибок, статьи из газет и журналов в качестве текстов для чтения;
- **Реалиа:** меню ресторана, брошюра, авиабилет, свадебная открытка, кофеварка, фотоаппарат и чек о покупке;
- **Аудио:** новости, интервью, комментарии, прогноз погоды и разнообразные короткие диалоги, охватывающие языковые функции и понятия.

Итак, исходя из вышесказанного мы выделяем самую первую и, пожалуй, важную особенность новостей как материала для изучения английского языка – его аутентичность. Также, из указанной выше классификации мы можем выделить следующую особенность: если применять новости в обучении языку, то процесс обучения будет реализован с помощью аудио-видео технологией.

Как уже было упомянуто ранее, мы живем во все более мультимедийном мире, в котором достижения в области технологий позволяют расширить гибкость в доставке, получении и обработке информации. Помимо этого, аудио и видео материалы (к которым относятся новости) могут создать учебную среду, богатую лингвистической и культурной информацией об изучаемом языке. Такие материалы позволяют учителям и учащимся исследовать невербальные и культурные аспекты языка наравне с вербальными. Интонация, жесты, выражение лица, поза тела и т. д. — все это важные каналы коммуникации, которые не

только помогают учащимся понять словесный язык, с которым они сталкиваются, но также являются неотъемлемой частью системы значений, с которой они работают. Визуальные элементы также предоставляют информацию о физическом контексте взаимодействия. [8].

Учащиеся неизменно сталкиваются как с письменной, так и с устной информацией, поступающей из прессы и/или телевидения. Оба способа представления новостей и очерков предлагают творческие и оригинальные идеи для эффективного использования богатства доступного, аутентичного и современного английского языка. Так почему бы не использовать этот мощный инструмент на уроках английского? Использование средств массовой информации, таких как новостные ролики или статьи, в классах английского языка поможет развить понимание различных аспектов языка, а именно произношения, акцента, словарного запаса, идиоматического выражения, структуры предложения, связных устройств и т. д.

Кроме того, это может помочь в практике и улучшении таких видов речевой деятельности как аудирование и чтение, говорение и письмо. Редакционные статьи и колонки светской хроники, газеты могут быть использованы для обучения формальным и неформальным разновидностям английского языка; новостные ролики могут послужить мощным интрументов для практики аудирования; различные статьи могут предоставить прямую и косвенную речь для изучения грамматики. Как устное, так и письменное содержание средств массовой информации также может помочь в организации других упражнений по развитию навыков, таких как обсуждение и ролевая игра.

Задания, сопровождающие каждый текст, могут придать учащимся уверенности не только в чтении и просмотре новостей на английском языке в печати и по телевидению, но и в понимании и оценке нюансов фонетических, семантических, синтаксических и стилистических особенностей английского языка, используемого в новостях. Более того, перед учащимися могут быть поставлены все более сложные и заставляющие задуматься задачи, которые носят практический характер и направлены на то, чтобы помочь им улучшить свои мыслительные способности и развить свои критические навыки [9].

Наиболее существенное преимущество этой практики состоит в том, что одна запись программы новостей или один номер газеты могут содержать материал для обучения различным видам письма: описанию, анализу и синтезу, сравнению и сопоставлению, описанию процесса; и они дают модели хорошей письменной формы: перефразирование, введение, заключение и т. д. [10]. Использование средств массовой информации на уроках английского языка может разовить их стратегическую компетентность и привести к самостоятельному обучению.

Еще одной особенностью новостей как языкового материла является их способность развивать критическое мышление учеников. Ситуации, с которыми учителя сталкиваются в некоторых материалах или учебниках, могут показаться упрощенными и нереалистичными, заставляя их задуматься, готовят ли они своих учеников к реальной жизни в 21 веке. В силу того, что одной из основных целей образования является развитие у учащихся способности управлять информацией для решения проблем или принятия решений в повседневной жизни, становится немаловажным развивать у них критическое мышление.

Понятие критического мышления появилось в последние годы среди ряда теоретиков как актуальная и необходимая тема для современного человека. Питерс и Соден [11] утверждают, что существует консенсус в отношении того, что современные образовательные программы должны помогать учащимся хорошо мыслить и думать самостоятельно. Хорошее мышление можно рассматривать как тот тип мышления, который является целенаправленным и рефлексивным, и который может привести человека *к рассмотрению нескольких точек зрения на один и тот же вопрос*.

Он также состоит из размышлений о собственном мыслительном процессе, выхода за рамки фактов, анализа аргументов в любой идее и рассмотрения множества возможностей в процессе решения данной проблемы. Кроме того, такой способ мышления может помочь людям изложить свою позицию и найти возможные решения проблемы.

В этом смысле, учителя должны осознавать тот факт, что современное общество действительно нуждается в том, чтобы рассчитывать на критически настроенных и автономных граждан: людей, способныхт анализировать реальность и, в конечном итоге, предлагать идеи по ее улучшению; люди, способных справиться с вызовами, которые предлагает общество сегодня. С этой точки зрения, новости зачастую не только освещают нынешние события и положение дел, но и заставляют задуматься о дальнейшем развитии, ставят задачи перед слушателями и оставляют проблемные вопросы открытыми для обсуждения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Crystal, D. (1997). English as a global language. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Basal, A. (2013). ELT teachers as online material developers. The Online Journal of Distance Education and e-Learning, 1(2), 8-12.
3. Ahmed, Shameem. (2017). Authentic ELT Materials in the Language Classroom: An Overview. Journal of Applied Linguistics and Language Research. 4. 181-202.
4. Grant, N. 1987. Making the Most of Your Textbook. London: Longman.
5. MacWilliam, lain. 1990. Currents of Change in English Language Teaching. Oxford: Oxford University Press. 157- 161.

6. Nunan, D. 1989. Designing Tasks for the Communicative Classroom. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Hargreaves, A. 1994. Changing Teachers, Changing Times. London: Cassell.
8. MacWilliam, lain. 1986. Video and language comprehension. ELT Journal 40 (2) 1986. Reprinted in Richard Rossner and Rod Bolitho, eds.
9. Meriño, A. & Massi, M. (1998). Using The news in the classroom: A discourse approach. English Teaching Forum, July-September, 16-21.
10. Pemagbi, Joe, Using Newspapers and Radio in English Language Teaching, Forum No.3 July, 1995.
11. Pithers, R. T., & Soden, R. (2000). Critical thinking in education: A review. *Educational Research, 42*(3), 237–249. https://doi.org/10.1080/001318800440579

UDC 372.881.111.1

Token Shapagat
4th course student
«6B018 – Teacher of Two Foreign Languages »
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: bakytjankyzys@bk.ru
Zhumabekova G.B.
Scientific supervisor:
Candidate of Pedagogy, assoc.prof.
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru

THE ROLE OF ARGUMENTATIVE DISCOURSE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract: This article discusses the role and importance of using argumentative discourse in the process of teaching a foreign language based on the economic orientation. It also shows how to use it in the educational process.
Keywords: education, teaching a foreign language, methodology, argumentative discourse, linguistics.

Токен Шапагат
студент 4-го курса
«6B018 – Преподаватель двух иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: bakytjankyzys@bk.ru
Жумабекова Г.Б.
Научный руководитель:
к.п.н, ассоц.проф.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

РОЛЬ АРГУМЕНТАТИВНОГО ДИСКУРСА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация. В данной статье рассматривается роль и значение использования аргументативного дискурса в процессе обучения иностранному языку исходя из экономической направленности. Также показаны способы его использования в учебном процессе.
Ключевые слова: образование, обучение иностранному языку, методика, аргументативный дискурс, лингвистика.

The development of students' argumentative skills, or the capacity to formulate and support their arguments from the standpoints of logic and linguistics, is a topic of interest in contemporary study on issues of learning efficiency. As a result, as is well known, a lack of language skills makes fixation more difficult, and a reduction in conformance of "the thought seeking the expression" leads to the formulation of judgments (theses) that are vague and imprecise, which makes it impossible for them to be supported logically. In order to achieve the author's objective (to persuade the addressee of the truth and validity of the judgements he puts up), argumentative discourse should therefore take into account both the logical and linguistic aspects of this dilemma [1, 132].

Argumentation has been declared one of the primary components of domestic humanities education since the mid-1990s, when the concept of rhetoric started to spread to all spheres of human relations.

We believe that, regardless of the ultimate goal of training, at its initial stage (as in our case), it is crucial to give the student the opportunity to experience the studied language precisely as a means of oral exchange of the things they have learned. This is in contrast to the traditional view on the classification of exercises forming the system, which consists of the assumption that the transition from language exercises to conditionally-communicative and only then to communicative ones is assumed. Speech (communicative) exercises should therefore take precedence in any system's hierarchy of exercises. Language exercises are merely one type of communicative exercises that ask for the

repetition and recall of language structures. Therefore, the teacher can ask the students to copy the forms of a variety of irregular verbs when, for instance, an irregular verb is used in error. We don't focus on the difficulties of explaining grammatical material using language rules in this study, but we do think that, if necessary, the explanation should be primarily understandable in form and that it should not come before language experience but rather depend on it [3, 86].

Teaching argumentative discourse, which involves students developing skills of logical, consistent presentation (which is connected to the formation of logical thinking skills), adequate choice of arguments to defend their point of view, competent text structuring, as well as mature reading skills, is one of the most effective ways to ensure sustainable formation of the competences mentioned. Thus, argumentation training helps people get over issues like fragmented perception, cliched thinking, and a lack of ability to fully engage in communication. To develop the skill of logical sequential presentation, the capacity to distinguish the particular from the general in a discourse, and the ability to establish logical links between structural and compositional elements of discourse, it is necessary to master the basic forms of discursive thinking that underlie argumentative discourse: induction and deduction.

Teaching argumentation as one of the cognitive processes aimed at discovering, understanding, and communicating the truth [5, 83] satisfies the requirements of the personality-oriented linguodidactics paradigm, which entails imparting not only scientific knowledge tailored to the needs of the student, but also metacognition, which denotes teaching cognitive processes and methods.

The methodical completion of these tasks during the teaching of argumentative discourse helps students develop the capacity to independently construct argumentative discourse in any scenario that has communicative significance. The following duties can be provided in this manner:

- give a brief description of the discursive situation in which an argumentative statement is to be made;
- characterize the audience to which the speaker will appeal;
- Define the purpose of one's argumentative statement;
- formulate the thesis;
- to select the arguments;
- identify discursive markers that will serve as a means of ensuring the coherence and logic of the speaker's argument;
- formulate the conclusion[6, 31-32].

Teaching written argumentative discourse merits special attention, of course, as the requirement for students to set out in writing the arguments they have discovered and developed to support their own point of view - the thesis they are advancing - as well as to demonstrate their validity and persuade the opposition, provides a useful incentive for students to reflect on the development of argumentation and the appropriate expression of ideas in writing. It should be emphasized that this topic has received a lot of attention recently from current linguodidactics, both domestic and foreign [7, 8]. The main stages of teaching oral argumentative discourse are generally paralleled in the work algorithm for teaching written argumentation. Likewise, developing written argumentation calls for specialized instruction in the discursive markers, stylistic devices, structural features, and compositional elements that characterize written speech.

Argumentative discourse is relatively well developed in the theory of argumentation, but its role and functional characteristics in the context of educational interaction have not been identified or are not well-formulated. Theoretical aspects of the communicative model of English argumentative instructional discourse as a professional communication unit, with a focus on the functional and content side of language teaching, are being developed. These theoretical aspects have the closest relationship to the general issues with language functioning in various situations in general and to such a branch of linguistics as the description of language for educational purposes in particular.

Based on the above explanations and citations, economics students may be given the following types of assignments.

History of economic thought

Economic theory has been around for a very long time. The term "oikonomikos" was employed by the ancient Greek Xenophon. He was discussing shrewd or cunning methods of managing households and land. Though he did not use the phrase, many of Aristotle's political writings may be categorized as economics. In the nineteenth century, the English word "economics" first appeared. Early economic theory centered on what wealth or being wealthy meant. The possession of precious metals determined a country's or a nation's wealth. A new social class emerged and international trade increased during the medieval era. These were traders, people who earned a living by purchasing and reselling goods. They viewed the economy as a means of strengthening the state. For them, the population and gold reserves in a country determined its wealth. Actually, the 19th century was when modern economics was born. The Father of Modern Economics is a title often given to Adam Smith. Smith understood that a country's wealth was based on its capacity for producing goods. The cost of production had an impact on the value of these goods. The cost of labor, raw materials, and land all had an impact on the cost of production. Actually, this was the very first instance of macroeconomics. At a time of significant change, Smith and other traditional economists were writing. The start of the industrial revolution. Precious metals were gradually replaced by paper money. The middle class was expanding in size. Theories by economists reflected these changes.

Example Assignment 1. Use the POPS formula or the four-sentence method.

- First sentence: "I think...".

- Second sentence: "Because I will explain it this way..."
- Third sentence: "I can prove it with the following facts and examples..."
- Last sentence: "Therefore, I have come to the following conclusion..."

Example Assignment 2. According to the text given:

- What theme would you set?
- Write the supporting ideas.
- Thesis statement (3 sentences).
- Conclusion (3 sentences)

Example Assignment 3.Conducting a SWOT-analysis for the "current state of the economy of Kazakhstan".

SWOT-analysis is a method of strategic planning, which consists in identifying the factors of internal and external environment of the organization and dividing them into four categories:

- Strengths
- Weaknesses
- Opportunities
- Threats

In conclusion, we may state that the communicative context affects the argumentative discourse's structure. However, introduction, exposition, argumentation, and conclusion might be seen as the four main components.First of all , a broad remark about the subject covered in the introduction is made. Its goal is to give the audience or recipient the context.The argument's thesis, point of view, or presentation is another essential component. These are typically a sentence or two that support a viewpoint on a subject. An argumentation, or arguments in favor of the thesis, is then presented. When using an inductive structure, the presentation of the arguments, the thesis, and the conclusions or results of the reasoning occurs in reverse order. These conclusions are meant to support the thesis. Some discussions conclude with a specific call to action.

REFERENCES:

1. Shcherba L.V. Linguistic system and speech activity. - Leningrad, 1974. - 228 c.
2. Makhnovskaya N. I. The system of teaching argumentative skills in the course of rhetoric at university and school. - Moscow, 2004. - 633 c.
3. Zhiteleva E.A. Argumentative discourse in a learning situation (on the material of English). dissertation.... Candidate of Philosophy. - Tver, 2004. - 175 c.
4. Kulikova O.V. Principles of constructing argumentative discourse (methodological aspect) // Linguodidactic aspects of teaching professional communication. - Moscow: "Rema", 2006. - 128 c. (Herald of Moscow State Linguistic University. issue 494. Series Linguodidactics) - p. 95-103.
5. Alexeev A.P. Argumentation. Cognition. Communication. - Moscow: Publishing house of Moscow State University, 1991. - 150 c.
6. Kulikova O.V. Teaching argumentative discourse in the context of modern paradigms of linguodidactics // Internet-journal "World of Science", 2018 №6
7. Kravtsova O.A., Yastrebova E.B. English for special and academic purposes: International relations and foreign regional studies = Englishforspecificandacademicpurposes: Forstudentsofinternationalrelationsandregionalstudies: In 2 h. PART I. Level C1 / O.A. Kravtsova, E.B. Yastrebova; Moscow State Institute of International Relations (University) of the Ministry of Foreign Affairs of Russia, Department of English Language No.1 - Moscow: MGIMO-University, 2015. - 214 p.] et al.

УДК 372.881.111.1

Сейдаева Э.А.,
Магистрант
«7М01711-Подготовка Педагогов Иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: elmira.scorpion@gmail.com
Жумабекова Г.Б.,
К.п.н., ассоц.проф.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

РОЛЬ СИМУЛЯЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Аннотация. Статья посвящена изучению роли симуляционных технологий в формировании межкультурно-коммуникативной компетенции учащихся общеобразовательной школы на уроках английского языка. В статье даны определения межкультурной коммуникации, межкультурно-коммуникативной компетенции

и симуляционных технологий, их значение и преимущества в изучении английского языка в общеобразовательной школе. В статье представлены результаты опроса учащихся в рамках экспериментальной работы в 9 классе с целью формирования межкультурно-коммуникативной компетенции, а также результаты проведенного опроса до и после эксперимента, и анализирован результат эффективности использования симуляций в формировании данной компетенции учащихся 9 класса.

Ключевые слова: межкультурно-коммуникативная компетенция, симуляционные технологии, симуляция, общеобразовательная школа.

Seidayeva E.A.,
Master's student
«7M01711- Foreign Language Teacher Training»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: elmira.scorpion@gmail.com
Zhumabekova G.B.,
Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru

THE ROLE OF SIMULATION TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Abstract: The article is devoted to the study of the role of simulation technologies in the development of intercultural-communicative competence of comprehensive school students in English lessons. The article gives definitions of intercultural communication, intercultural-communicative competence and simulation technologies, their significance and advantages in learning English in comprehensive school. The article presents the results of a survey of students in the framework of experimental work in the 9th grade in order to form the intercultural-communicative competence of students, presents the results of the survey before and after the experiment, analyzes the results that showed the effectiveness of using simulations in the development of the considered competence of students in the 9th grade.

Keywords: intercultural-communicative competence, simulation technologies, simulation, secondary school.

Сейдаева Э.А.,
Магистрант
«7M01711-Шет тіл мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: elmira.scorpion@gmail.com
Жумабекова Г.Б.,
П.ғ.к., ассоц.проф.
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДА СИМУЛЯЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ.

Түйін: Мақала ағылшын тілі сабағында жалпы білім беретін мектеп оқушыларының мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін дамытудағы симуляциялық технологиялардың рөлін зерттеуге арналған. Мақалада мәдениетаралық коммуникация, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік және симуляциялық технологиялардың анықтамалары, олардың жалпы білім беретін мектепте ағылшын тілін үйренудегі маңызы мен артықшылықтары берілген. Мақалада оқушылардың мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында 9-сыныпта эксперименттік жұмыс шеңберінде оқушылардан сауалнама нәтижелері берілген, экспериментке дейін және одан кейінгі сауалнама нәтижелері берілген, 9-сыныпта оқушылардың қарастырылатын құзыреттілігін дамытуда симуляцияларды қолданудың тиімділігі талданған.

Тірек сөздер: мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілік, симуляциялық технологиялар, симуляция, орта мектеп.

Основной целью изучения иностранного языка в школе является развитие у учащихся навыков иноязычного общения, то есть умения и готовности к общению с носителями изучаемого языка на уровне межкультурной коммуникации.

Образовательные модели, которые формируют и развивают межкультурные и коммуникативные навыки учащихся, необходимы для того, чтобы влиять на развитие учащихся, процессы обучения и формирования. Совокупность конкретных форм, методов, приемов обучения систематически применяются в образовательном процессе в преподавании английского языка. В данной статье исследуется роль

инновационных симуляционных технологий в формировании и развитии межкультурно-коммуникативной компетенции на уроках английского языка в общеобразовательной школе.

В настоящее время учителя английского языка, работающие в общеобразовательных школах, сталкиваются с такими задачами, как развитие навыков межкультурного общения у учащихся, формирование поведенческих стереотипов в иноязычной среде, развитие самостоятельности, навыков самообучения, использование мультимедийных программ, электронных словарей, интернет-ресурсов по иностранным языкам.

Основной целью обучения иностранному языку является формирование коммуникативной компетенции, когда учащиеся умеют извлекать достаточную и полную информацию из письменного текста или разговора, уметь понимать собеседника, уметь выражать и обсуждать собственные мысли. При этом важное значение имеет также межкультурная коммуникация.

Термин «межкультурная коммуникация» широко используется в различных областях с 1950-х годов. Поскольку интерес к этой области вырос из-за процесса глобализации и европейского кооперативного движения, межкультурная коммуникация стала академической дисциплиной. Эта независимость была подтверждена многими учеными, публикациями, конференциями, лекциями и т. д., посвященными изучению межкультурной коммуникации [1, с. 262]. Межкультурная коммуникация представляет собой междисциплинарную область изучения, охватывающую множество дисциплин, таких как антропология, социальная психология, социология, коммуникативные исследования и лингвистика [2, с. 9-12].

Термин межкультурная коммуникация определяется как ситуативное общение между представителями разного языкового и культурного происхождения. Следующие утверждения выводятся из основного определения. Коммуникация - это активные отношения между людьми посредством языка, а межкультурные отношения означают, что коммуникативные отношения - это отношения между людьми из разных культур. Культура здесь есть социальная жизнь человека в обществе. Межкультурная коммуникация – это и концепция, и навык. Межкультурные компетенции – это качества, которыми люди динамично обладают и которые ведут к эффективной межкультурной коммуникации [3, с. 12].

Уровень сформированности межкультурно-коммуникативной компетенции определяется как когнитивно-обусловленный процесс «ресоциализации» с различной степенью достижимости, а «ресоциализация» субъекта и овладение языком через культуру страны изучаемого языка на когнитивном уровне не должен представлять собой единый процесс формирования и становления личности будущего «субъекта межкультурной коммуникации».

В работе с учащимися важно использовать структурно-логические приемы для представления поэтапной организации системы обучения, формулирования учебных задач и предоставления логических пояснений на основе соответствующего подбора содержания, формы, методов и пособий.

В методике преподавания иностранного языка существуют виды и формы работы, которые являются наиболее психологически комфортными, способствующие самовыражению учащихся, стимулирующие общение. Такими технологиями могут быть симуляционные технологий или метод глобального подражания.

Технология симуляции впервые появилась во Франции в конце 1970-х годов и широко используется в настоящее время. Один из основателей Франсис Дебизер (F. Debyser), определил симуляцию как подражательное, выдуманное и разыгранное воспроизведение межличностных контактов, организованных вокруг проблемной ситуации: изучение какого-либо случая, разрешение проблемы, принятие решения и т.д. [4, с. 6].

Целью методики является использование активного педагогического подхода при изучении иностранного языка, развитие инициативы и самостоятельности учащихся при общении на изучаемом языке, расширение их кругозора при решении различных познавательных задач. Симуляционные технологии также ориентированы на учащихся с учетом их интересов, возраста и опыта.

Основная задача симуляции состоит не в передаче знаний, а в организации деятельности учащихся по овладению методом анализа и обобщения учебного материала с помощью моделирования реальных речевых ситуаций в образовательной среде.

Преимущество симуляций заключается в том, что данная технология позволяет преодолеть фактор механического усвоения знаний в обучении и усилить мыслительную деятельность учащихся. Содержание и формат полностью зависят от цели конкретного рассматриваемого моделирования фазы обучения.

Такое понимание моделирования соответствует определению К. Джонса. Симуляция – это реальность функций в смоделированных и структурированных средах. Функциональный реализм означает, что люди, участвующие в моделировании, должны быть мысленно знакомы с функцией (роль), чтобы выполнять задачи в соответствии с ситуацией. Во время симуляции учащиеся должны забыть о том, что они учащиеся и что любые возникающие проблемы они могут решить без помощи преподавателя. Смоделированная среда – это среда, созданная совместно преподавателем и учащимися, и представляет собой схематическую схему реальной среды общения, достаточную для коммуникации. При этом участники должны действовать так, как будто искусственная среда является реальной окружающей их реальностью [5, с. 145].

В рамках развития межкультурно-коммуникативной компетенции симуляционные игры также демонстрируют цели, которые должны достичь игроки (учащиеся). Дети на симулированном уроке

английского обдумывают различные действия, которые они предпримут в той или иной ситуации, оценивают последствия и выбирают действие, которое лучше всего поможет им достичь своих целей. Учащиеся учатся взаимодействовать между культурами на примере и адаптируются к более крупным системам, которые имеют смысл, и используют коммуникативные навыки, стратегии и идеи в смоделированных ситуациях.

В межкультурных симуляциях знакомство участников с культурными измерениями может быть использовано для обучения их конкретным культурным навыкам, которые следует включить в симуляцию. Предварительная информация обеспечивает знакомую среду, в которой учащиеся могут активно участвовать в симуляционной игре. В начале симуляции некоторая подготовка персонажей и ситуационной среды может сделать содержание симуляции реальностью для учащихся. Предварительная подготовка сопровождает только начальные этапы моделирования.

Межкультурные коммуникативные симуляции с использованием ролевых игр как части обучения принятию решений помогают участникам понять контекст и культуру симуляции [6, с. 417]. Таким образом, когда учащимся не хватает информации о последующих смоделированных ситуациях, они могут принимать решения на основе обучения, которое происходило в предыдущих социальных ситуациях в моделировании.

Обучение в играх-симуляторах является одновременным и многоступенчатым. Игроки учатся принимать решения с помощью контекстуальной информации, содержащейся в симуляции, органических процессов, имитирующих появление игр, и рисков, выгод, затрат, последствий и вознаграждений. Симуляционные технологии предлагают учащимся уникальную возможность работать одновременно на этих уровнях, демонстрируя, что принятие решений и применение недавно изученных инструментов в культурной и организационной среде — это сложный многоуровневый процесс.

Успешный дизайн симуляции должен включать:

– достаточное время и инструктаж;
– четкие инструкции и реквизиты или артефакты, необходимые для симуляции;
– достаточное количество участников;
– обсуждение результатов [7, с. 5].

Подведение итогов – важнейший элемент успешной симуляции. В процессе подведения итогов учитель анализирует результаты обучения в игре и направляет игроков, чтобы расширить то, что они узнали, в ситуациях «реального мира».

Использование симуляционных технологий для развития межкультурно-коммуникативной компетенции учащихся имеет несколько преимуществ. Во-первых, школьники учатся навыкам критического мышления, которые лучше подготавливают их к рациональному планированию будущих стратегий и спонтанному интуитивному пониманию последствий своих решений. Во-вторых, дети также узнают, как применять теории и модели, изученные в смоделированных ситуациях, к реальным ситуациям. Смоделированный процесс также дает игрокам возможность практиковать поведение в реальном мире, связанное с конкуренцией, эмпатией и общением в смоделированной реальности [7, с. 9].

В-третьих, одно из самых ценных преимуществ для социологов и транскультуралистов заключается в том, что смоделированная реальность является более безопасной территорией для многих людей, сталкивающихся с культурными различиями. Симуляции обеспечивают безопасное пространство для изучения опасных проблем, особенно когда речь идет о потенциально спорных межкультурных проблемах.

Приведем примеры некоторых симуляций, которые были использованы в рамках экспериментальной работы с 9 классом с целью формирования межкультурно-коммуникативной компетенции учащихся на уроках английского языка:

1) Sightseeing in Great Britain.
2) Making an order in a restaurant.
3) At the department store.
4) In a court.
5) Making an advert of a computer game.

В рамках экспериментальной работы с учащимися 9 класса средней школы также была проведена беседа о целях опытной работы и следом опрос о том, как они понимают роль и значение симуляционных технологий на уроках английского языка в школе и их место в развитии межкультурно-коммуникативной компетенции.

В опросе ученикам 9 класса предложили ответить на вопросы, используя ответы: да, часто, иногда, нет.

Вопросы, используемые в опросе после экспериментальной работы с учениками 9 класса по формированию межкультурно-коммуникативной компетенции следующие:

1) Я знаю суть и значение симуляционных технологий в обучении английскому языку.
2) Симуляции помогают вести разговор на английском языке.
3) В симуляционной игре я делаю меньше ошибок в грамматике, расширяю словарный запас.
4) Симуляции помогают изучить и понять традиции, обычаи и стиль жизни людей в странах изучаемого языка.
5) При помощи симуляционных технологий улучшились память и беглость речи.

В опросе участвовали 30 человек 9 класса. Результаты опроса представлены в таблице 1:

Таблица 1 – Результаты опроса учеников 9 класса в начале и конце экспериментального исследования

№ вопроса опроса	Количество учащихся (30 чел.)							
	Да		Часто		Иногда		Нет	
	Начало	Конец	Начало	Конец	Начало	Конец	Начало	Конец
1)	8	24	6	3	11	3	5	0
2)	6	20	7	7	9	3	8	0
3)	4	15	3	8	12	5	11	2
4)	8	26	8	4	11	0	3	0
5)	5	19	7	6	12	5	6	0

Более наглядно представим данные таблице на рисунках 1 и 2, чтобы отобразить результаты опроса о симуляционных технологиях в процентном соотношении:

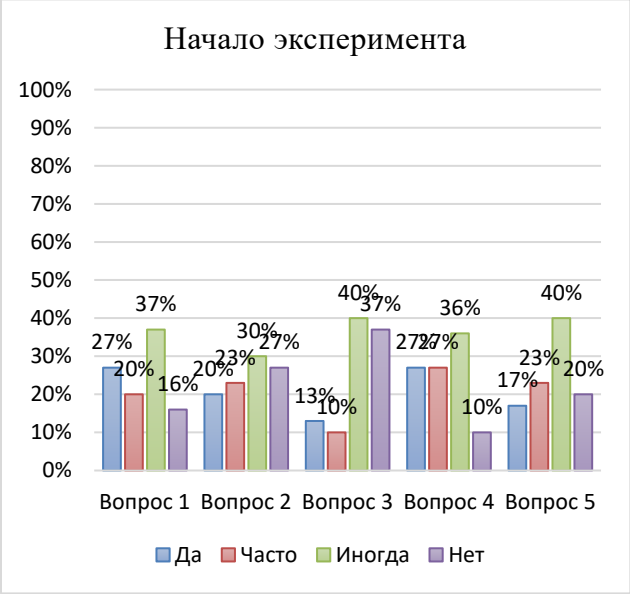

Рисунок 1 – Опрос в начале эксперимента

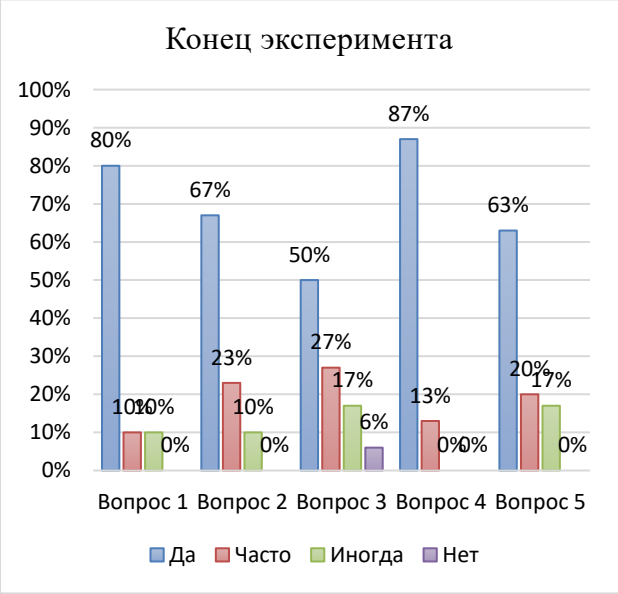

Рисунок 2 – Опрос в конце эксперимента

Из рисунка 1 видно, что ученики 9 класса в начале эксперимента имели слабое представление о роли симуляционных технологий в изучении английского языка и развитии межкультурных связей с носителями английского языка. Из 30 опрошенных учеников в начале экспериментальной работы только некоторые дети утвердительно отвечали на вопросы, большинство детей использовали ответ «иногда» и «нет» на поставленные вопросы, что говорит о том, что они довольно нечетко представляли себе сущность и роль симуляции в обучении иностранному языку.

Однако, после проведенного эксперимента, в котором на уроках английского языка использовались симуляции как основной вид деятельности, помимо традиционных технологий, результаты опроса изменились. Как показано на рисунке 2, большинство учеников теперь утвердительно отвечали на поставленные вопросы о симуляционных технологиях в учебном процессе, что говорит о том, что их применение дало положительный результат. Школьники получили ценный опыт общения на уровне реальных ситуаций, изучили культурные различия, традиции носителей изучаемого языка, развили межкультурные и коммуникативные навыки.

Как показал опрос и экспериментальное исследование, проведенное в 9 классе по формированию межкультурно-коммуникативной компетенции учащихся на уроках английского языка, ученики участвовали в исследовании интересом, многие раскрыли не только свои коммуникативные навыки, но и творческий потенциал. Эксперимент показал, что применение симуляционных технологий достаточно эффективно при работе с учениками 9 класса общеобразовательной школы в формировании и развитии коммуникативных навыков, межкультурной компетенции, когнитивных навыков, что ведет к формированию субъекта межкультурно-коммуникативной компетенции.

При решении учебных задач основным условием выступает активное участие ученика в критическом анализе, выборе личностно значимого содержания вербальной деятельности, становление личностных смыслов, определяющих отношение человека к миру, развитие ценностных ориентаций.

Симуляционная игра вызывает ценностное переживание, ориентирована на накопление «смыслов», на возможность усвоения альтернативных подходов. Симуляция ценна личностной самореализацией, переживаниями, проигрыванием ролей. В игре происходит изменение собственного смысла, принятие нового.

Таким образом, рассматривая развитие межкультурно-коммуникативной компетенции в школе на уроках иностранного языка посредством симуляционных технологий можно отметить достижения уровня личности как «субъекта межкультурной коммуникации». При помощи игр-симуляций возможно достичь максимально качественного уровня в условиях отсутствия языковой и социокультурной среды, поскольку учащиеся пробуют себя в различных ситуациях. При использовании симуляционных технологий в обучении активно идет формирование вторичной языковой личности, так как развиваются познавательные способности и коммуникативные навыки, необходимые для межкультурного общения в языковой среде.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования //Алматы, 2010. – с. 67-112.
2. Ruiz, M. R., & Spínola, N. O. V. Improving the Intercultural Communicative Competence of English Language Students. Journal of Intercultural Communication, 2019. – № 49. – p. 1-12.
3. Татаринова М.Н. К вопросу о компонентном составе содержания современного иноязычного образования // Иностранные языки в школе. - 2017. - № 4. - С. 2-9.
4. Debyser F. Simulations Globales: L'immeuble. Paris: Hachette, 1996.
5. Jones K. Simulation in language teaching / K. Jones // The Internet TESL Journal. - 2002. - P. 145-148.
6. Hofstede, G.J.; Pedersen, P. Synthetic cultures: intercultural learning through simulation games // Simulation and Gaming 30, 1999. – № 4. – p. 415 - 440.
7. Elaine M. Raybourn Computer Game Design: New Directions for Intercultural Simulation Game Designers // Developments in Business Simulation and Experiential Exercises, 1997. – № 24. – p.1-13.

УДК 94(560):355.48

Duisengaziyeva Bibigul
Senior Lecturer of the Professional Foreign Languages Department
Faculty of International Law and Economics of KazUIR andWL
Almaty, Kazakhstan
E-mail: bibigul.duisengaziyeva@gmail.com

A SPECIAL FOREIGN LANGUAGE FOR LAWYERS AS A MEANS OF DEVELOPING PROFESSIONAL COMMUNICATION COMPETENCIES

Abstract: The article is dealt with the problem of teaching professionally oriented English to law students; the attention is focused on the content and structural components of foreign-language professional competence of law students in order to advance students in their careers, change ideas, and feel more at ease when speaking English in variety of situations.

Keywords: professional lawyer training, educational system, foreign language, competences.

At present, the process of globalization affects all spheres of activity, encouraging a modern specialist to participate in an intercultural dialogue, which allows him to analyze the results of his professional activity in the context of the relevant sphere of professional activity of the leading states of the world community, to assess their problems and achievements in the intracultural and intercultural aspects The current stage of development of society, caused by radical changes in the political, economic, and social spheres, requires a revision of the moral, ethical, and ideological attitudes of specialists who solve professional problems in the context of entering the world integration processes. Training specialists in a new type of socio-cultural reality requires correlating the professional dominants formed in future lawyers with the specifics of their activities.

Today, the higher school aims not only to update the content of teaching foreign languages significantly, but also to introduce new ways of forming the communicative competence of future specialists. When selecting approaches to the formation of students ' communicative competence, it is taken into account that the forms and methods of educational work correspond to the goals set for the formation of a competent specialist. To do this, it is necessary to select such approaches that, being aimed at the formation of competencies, can be called competence-based.

Competence-based forms and methods of work are those that have not only an educational, but also a life justification, while the formation of students ' competencies depends on their activity. The essence of competence

forms and methods of work is clearly revealed by ancient Chinese wisdom: "Tell me and I'll forget, show me and I'll remember, involve me and I'll learn."

In the course of studying at the university, future lawyers form basic ideas about the content and features of their profession in the context of a complex dynamic development of society, accompanied by global communication, which implies the possession of communicative competence. Mastering the role repertoire within the profession requires the development of communication skills, knowledge of cultural norms and restrictions in communication, customs, traditions, and means inherent in the national mentality. The transition from the qualification model of education to the competence-based one actualized the problem of forming communicative competence, the structure of which contains the ability to perform professional activities using a foreign language.

A foreign language provides an opportunity to learn about the world's experience, promotes self-realization and social adaptation. Professional training with a focus on an adequate personality implies language proficiency as a means of familiarizing yourself with a different culture, mentality and traditions of the people who speak this language. In the course of the study, the communicative competence of future lawyers was considered as an integrative personal education, indicating readiness to enter the world of professional relations, in which there are few ready-made solutions, and many of them require the ability to dialogue in a multinational and multicultural environment. In this regard, communicative competence is the basis of professional competence and is characterized by the level of formation of speech skills.

In the context of a single information space, one of the most relevant aspects of this problem is fluency in a foreign language, mainly English, as a unified tool for cross-cultural communication. It is noteworthy that foreign companies, creating their own enterprises in our country, modernize existing business and legal processes. This means that a lawyer and an entrepreneur must know a foreign language at a high level, applying it in both business, financial, and legal spheres. Therefore, within the framework of the specialty "Jurisprudence" for the implementation of professional activities at the international level, the ultimate goal of training is a sufficient level of not only knowledge of legal norms that arise in the field of regulation and functioning of state and non-state institutions, state bodies of the Republic of Kazakhstan, but also the formation of a foreign language professional communicative competence, allowing future lawyers to carry out intercultural professional interaction, intercultural professional activities in Kazakhstan and abroad [1].

In the new socio-economic conditions, due to the expansion of foreign economic relations, access to the world market, and expansion of international cooperation in all areas of our life, the requirements for modern specialists are increasing. A modern specialist should be in demand not only on the regional, but also on the world labor market, which makes it necessary to have certain professional and personal qualities that contribute to his social and professional adaptation.

Along with acquiring the necessary skills and abilities in their field, a specialist should have an increasingly high level of language training for their professional activities and further professional growth based on domestic and foreign achievements. All these requirements to a certain extent affected the legal professional activity.

The process of globalization has a significant impact on the formation of domestic policies of states in various fields, including higher professional education, and the tasks of taking into account global processes in the world, the readiness and ability of future specialists to adapt should be laid down in the education system itself. This is consistent with the main task of higher education institutions — the training of highly qualified specialists with deep theoretical knowledge and practical skills in their specialty. The formation of a student's professional education is one of the important characteristics of a foreign language course as an academic discipline. It can be said that a foreign language not only contributes to improving the general culture of a lawyer, but is also one of the main means of professional growth of a future specialist, since language training is based on professionally oriented materials in all areas of law [2, p.38].

A professional foreign language for a lawyer must also include conversational skills that will be useful when negotiating with foreign counterparties; for defending the interests of your company in courts of various instances, including international ones; for communicating with foreign colleagues. In this regard, the most important area of training of lawyers in teaching a foreign language is the formation of skills and abilities of professionally directed dialogic communication. The task of teaching dialogic speech should be present in every lesson, starting with the introductory course.

Reading skills in a foreign language will help a lawyer work with various documents, master professional literature, etc. Foreign language skills are necessary for a lawyer to supplement their knowledge in the field of international and national trade and commercial law, law enforcement in different countries, and others.

It is the professional orientation of teaching foreign languages at a law school allows the teacher to form and develop students ' interest in the subject, making classes professionally significant for future specialists of a certain profile. Professional orientation is a multi-faceted process that requires taking into account a number of specific factors, such as a specific approach to the subject being studied. Hence, the emphasis on individual work with each student, reliance on independence, activation of knowledge, skills and abilities, constant attention to the professional significance of a foreign language, foreseeing the prospects for its use in scientific work, taking into account regional variants, national and supranational idioms of the English language. A foreign language should be considered as a component of professional training of lawyers from the very beginning of its study at the university. At the first stage,

texts should have a clear professional orientation and not contain highly specialized terms. The issue of the content of educational material in senior courses is solved differently. The accumulation of information, the expansion of international scientific and legal relations indicate that a lawyer should be able to use foreign literature freely. Mastering a foreign language means acquiring another language code that provides a direct connection to informative sources of world science and practice, which ultimately makes a lawyer not only more educated, but also, which is especially important, significantly expands his professional capabilities. The problems of finding effective ways and methods of teaching that domestic and foreign methodologists face are the same, as are the ways to solve them, but the interpretation of some concepts and terms differs. One of these problems is the correlation between the content, formal and systemic aspects of speech. Domestic methodologists support the importance of linking the content side of the communication process with the professional orientation of training. Psychological, pedagogical and sociological approaches to the effective formation of the future specialist's personality involve the activity of an educational institution in the following areas: 1) determination of requirements for the future specialist on the part of the state and society as a whole; 2) identification of integrative approaches to the development of the future specialist; 3) selection and implementation of educational technologies; 4) formation of a conscious, responsible attitude of the student to the future profession, awareness of its role in their own life and in the life of society; 5) formation of the student's need for self-development, orientation to achieving life success. Let us consider the role and significance of the English language in higher education in the context of professional training of a lawyer. The process of implementing the professional orientation requirement in a law school is structured in accordance with two stages. At the first stage, the professional orientation of the learning process is associated with the need to study linguistic and foreign studies material in accordance with the specifics of legal education. At the second stage, students acquire basic knowledge concerning the specifics of the Anglo-American legal system. The formation of oral and written speech skills is conditioned by the need to acquire language and communication competence for conducting conversations in the specialty, acquiring negotiation skills, conducting business correspondence, annotating and summarizing professional foreign-language texts.

The process of rapid innovative development puts on the agenda vital problems of university pedagogy, the purpose of which is to train specialists who are able to solve industrial or scientific problems and be responsible for their solutions. Over the years of studying at a law school, a student acquires knowledge of legal sciences, and during the educational process develops his personal attitude to this knowledge, as well as conviction, integrity, and the ability to implement the acquired skills and abilities in practice. Training is also educational in nature, which means that all forms of the educational process and subjects, including a foreign language, have educational significance. In a foreign language course, respect for the national and foreign culture, in particular the legal one, is fostered. Among the scientific categories of university pedagogy, the most significant is the model of a specialist, characterized as a professionally motivated person who is the carrier of a certain amount of knowledge that reflects the specifics of the profession. According to I. E. Farber, the model of a specialist is necessary in order to properly organize the education and training of students, to provide university training of specialists [3, p.65]. A. G. Molibog defines the model of a specialist as a structural and logical scheme of professional training [4, p.111].

The goal of a law school student is to become a model of morality, a highly cultured person who is able to implement the legal culture in order to be an impartial judge in the field of human misdeeds, resolutely stop offenses, promote justice, and strictly observe the principles of legality. Academic and educational activities of a law school, starting from the first day of students 'training, are reduced to the disclosure of the prestige of the legal profession, the emergence of students' moral principles of professional activity as a lawyer, the desire to comprehensively explain the essence of legal assistance to members of society. An equally important aspect of the legal profession is the acquisition of industry-specific legal knowledge and skills. The student's acquisition of knowledge in lectures, seminars, books and textbooks, including English, specifically focused on the legal specialty, should be creative8. Particular importance in this process is given to the didactic principles of training, among which the first place belongs to the principle of targeted orientation of the training process to the training of a highly qualified lawyer. This principle reflects not only the purpose of education, but also its content.

In the process of teaching a foreign language to students, you can use, for example, the following competence technologies:

personal-oriented technologies (differentiated tasks, multi-level texts, development of individual routes);

modular and block technologies;

information and communication technologies (ICTs) using special audiovisual means (computer classes, use of the Internet, authentic video and audio programs, video conferences, etc.);

- management technologies (business games, presentations);

- integrated technologies (situation modeling, professionally-oriented tasks, problem-based method, working in pairs and mini-groups);

game technologies (creative tasks, tasks for quick reaction, perception of foreign language speech, educational games);

- project technologies (individual, group, presentations, presentations at conferences);

technology for developing critical thinking through reading and writing (search and selection of professionally oriented texts, exercises, audio and video materials; comments, abstracting and annotating);

interactive learning technology provides the formation and development of communicative competence (working in pairs, small groups in the classroom and independently via the Internet).

Thus, in the context of global socio - economic transformations, a legal specialist with a high level of language training is more in demand, and therefore great importance should be paid to teaching a foreign language in the legal education system in order to form and develop foreign language communicative competence as one of the elements of a lawyer's professional competence. This approach in the practice of teaching foreign languages has led to the emergence of the latest technologies, which are based on a person-oriented organization of the learning process, aimed not only at mastering a foreign language as a means of communication, but also as a means of professional communication in the light of international events, cognitive activity, acquisition of professional knowledge, skills, and formation of professionally significant personal qualities and professional self-determination of future lawyers.

REFERENCE

1. State general educational standard of higher education of the Republic of Kazakhstan in the specialty "Jurisprudence". - [ER]. Access mode: https://www.do.ektu.kz
2. Essina I.Y., Abramova N.V. An innovative Strategy of Studying Legal English // European Journal of Natural History. 2013. № 5. P. 38–39.
3. Farber I.E. Essays on high school pedagogy. Saratov, 1984, p. 65.
4. Molibog A.G. Questions of the scientific organization of pedagogical work in higher education. Minsk, 1975, pp. 111–112.

УДК 811:378

Зайдулла Б.
Магистрант 2-го курса
«7М01719 – Иностранный язык: два языка»
Евразийский Национальный Университет имени Л. Н. Гумилева
Астана, Казахстан
e-mail: zaidulla.balzhan@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ SKIMMING И SCANNING ПРИ ОБУЧЕНИИ ЧТЕНИЮ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация: Эта статья посвящена анализу техники беглого просмотра и сканирования для улучшения понимания прочитанного учащимися. В этом исследовании изучается применение скимминга и сканирования в понимании прочитанного, а также выясняются преимущества и недостатки скимминга и сканирования, используемых в процессе обучения.

Ключевые слова: навыки чтения, скимминг, сканнинг, критическое мышление, техники чтения, обучение, студент, высшие учебные заведения.

Zaidulla B.
2nd Year Master Student
“7M01719 – Foreign language: two foreign languages”
L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan
e-mail: zaidulla.balzhan@gmail.com

USING SKIMMING AND SCANNING METHODS IN TEACHING READING FOR STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALITIES

Abstract: This article is devoted to the analysis of skimming and scanning methods to improve students' reading comprehension. This study explores the application of skimming and scanning in reading comprehension and explores the advantages and disadvantages of skimming and scanning used in the learning process.

Key words: reading skills, skimming, scanning, critical thinking, reading techniques, learning, student, higher educational institutions.

Введение

Чтение очень важно для получения информации о мире. В английском языке чтение является одним из основных навыков, помимо аудирования, говорения и письма. Чтение занимает в нашей жизни место для поиска информации или знаний из учебников, статей или журналов, написанных на английском языке. Таким образом, студенты должны иметь хорошие навыки чтения, чтобы помочь им в учебе и получать информацию в мире.

Согласно Пателю и Джейну (2018), чтение - это важная деятельность в жизни, с помощью которой можно обновить знания, или чтение - это не только источник информации и приятное занятие, но и средство консолидации и расширения своих знаний. языка. Проблема учащихся в навыке чтения - понимание. Им

трудно понять смысл текста, и они не могут сосредоточиться на том, что они читают во время чтения, и им все еще трудно понять цель текста. Другая проблема заключается в том, что не каждая деталь информации в отрывке необходима для ответа на вопросы по чтению, но учащиеся обычно читают отрывок для чтения слово за словом.

Чтение важно для студентов, чтобы изучать чтение текста в классе, чтобы узнать такие вещи, как способ использования языка, количество абзацев, которые они содержат, и сколько раз они используют относительные предложения. Преподаватели должны дать учащимся возможность каким-то образом отреагировать на это сообщение, особенно им должно быть разрешено выражать свои чувства по поводу темы и провоцировать личное участие в языке. Насколько хорошо учащиеся смогут справиться с материалом для чтения, будет зависеть от того, предназначен ли текст для интенсивного или экстенсивного чтения.

Термин интенсивное чтение относится к чтению, которое учащиеся часто делают вне класса, а интенсивное чтение относится к подробному сосредоточению внимания на построении текста для чтения, которое обычно происходит в классе. Хармер (2019) утверждает, что учащиеся должны уметь выполнять ряд действий при чтении текста. Они должны иметь возможность сканировать текст, найти конкретные частицы информации, то есть должны уметь бегло просмотреть текст, чтобы получить общее представление о сути, и сделать свои выводы.

Чтение является частью языковых навыков, которые важно освоить учащимся, поскольку чтение может помочь учащимся получить много информации. Согласно Хиллу (2017), чтение — это то, что делает читатель, чтобы получить значение, необходимое учащимся из текстовых источников. Тем временем другой эксперт утверждает, что чтение является «приятным, личное занятием, от которого можно извлечь много удовольствия и в которое можно полностью погрузиться». (Олдерсон, 2019)

Понимание прочитанного – это способность обрабатывать текст, понимать его значение и интегрировать с тем, что читатель уже знает. Согласно Индраяни (2014), понимание прочитанного — это не просто рецептивный процесс, это сложный процесс, в котором читатель идентифицирует основную информацию и способен предсказывать, делать выводы, спорить и узнавать точки зрения авторов.

Определение беглого просмотра (skimming):

Беглый просмотр — это метод чтения, при котором читатель быстро прочитывает текст, чтобы понять, о чем он. Беглый просмотр означает быстрое чтение чего-либо, не вдаваясь в подробности, чтобы получить представление о том, о чем идет речь. Например, читатель может использовать технику беглого просмотра для быстрого предварительного просмотра книги или сканирования статьи для определения основных моментов, чтобы определить, стоит ли ее читать.

Читатель внимательно читает первые несколько абзацев, чтобы уловить общее сообщение. Затем он читает первую строку каждого абзаца, а после этого они непосредственно подробно изучают заключительный раздел, чтобы получить общее представление о предмете. Следовательно, используя технику беглого просмотра, читатель может прочитать больше текста за меньшее время. Это занимает меньше времени, потому что не все слова в абзацах или разделах читаются, но все же дает широкий смысл и знание содержания.

Скимминг полезен в трех различных ситуациях:

- Предварительное чтение — беглый просмотр более тщательный, чем простой предварительный просмотр, и может дать более точное представление о тексте для последующего чтения.
- Рецензирование — беглый просмотр полезен для рецензирования уже прочитанного текста.
- Чтение. Скимминг чаще всего используется для быстрого чтения материала, который по ряду причин не требует более подробного изучения.

Определение сканирования (scanning):

Сканирование — это метод чтения, при котором читатель просматривает страницу глазами, чтобы найти конкретную информацию.

Сканирование — это выборочный подход к чтению, осуществляемый читателем, когда он или она ищет определенную информацию или текст, содержащийся в разделе, не читая текст полностью. В результате, когда обучающийся сканирует какой-либо материал, он уже знаете, какая информация ему нелбходима. Иллюстрация метода сканирования: при поиске номера телефона в каталоге человек просматривает страницу в поисках имени именно того человека, которого он ищет. Чтобы эффективно сканировать, читатель должен сначала понять, как организован контент, и расшифровать прочитанное, чтобы легко найти необходимую информацию.

Этапы сканирования статьи

- запоминание того, что именно необходимо найти. Если студент держит в уме образ слова или идеи, он, скорее всего, будет казаться более четким, чем окружающие его слова.
- предугадывание, в какой форме может появиться информация — числа, имена собственные и т. д.
- анализ организации содержимого перед началом сканирования.

Если материал знаком или достаточно краток, можно просмотреть всю статью за один поиск.

Если материал объемный или сложный, может потребоваться предварительный беглый просмотр, чтобы определить, какую часть статьи сканировать.

- готовность пропускать большие фрагменты текста, не читая и не понимая их.

Сканирование может выполняться со скоростью 1500 и более слов в минуту.

Преимущества сканирования и скимминга.

1. Беглый просмотр может помочь учащимся быстро просмотреть материал для чтения, чтобы понять суть текста.
2. Беглый просмотр поможет учащимся понять, как организован текст.
3. Беглый просмотр может помочь учащимся получить представление о тоне или интонации писателя.

Преимущество сканирования

1. Сканирование помогает учащимся найти конкретную информацию.
2. Сканирование помогает учащимся следить за линейностью прочитанного.
3. Сканирование помогает учащимся эффективно использовать время.

Ключевые различия между беглым чтением (skimmimg) и сканированием

Беглое чтение — это способ быстрого чтения, тогда как сканирование — это метод выборочного чтения. В то время как беглое чтение — это чтение большего количества материала за наименьшее количество времени, сканирование — это средство быстрого поиска чего-либо.

К примеру, учащийся проходит курс обучения навыкам презентации и через несколько дней он должен сделать устный доклад о первых в истории компьютерах. Учащийся найдет шесть книг и четыре газетные статьи по этой теме. Поскольку он должен быть готов в ближайшее время, у студента нет времени читать каждое слово, но необходимо большое количество достоверной информации. Беглое чтение поможет быстро найти информацию, а также поможет вам разумно использовать свое время. Это также увеличит количество полезного материала, который студент получит для своих исследований.

Во время чтения учащийся должен задать себе следующие вопросы, которые помогут решить, стоит ли пролистывать текст.

- Является ли этот материал научной литературой?
- Как много информации необходимо освоить и как мало времени?
- Знаю ли я что-нибудь об этом?
- Можно ли пропустить какой-либо материал?

Как сканировать текст

Прежде чем приступить к сканированию, очень важно установить свою цель, найти подходящий материал и узнать, как структурирована информация.

Сканируемый материал обычно располагается следующим образом: в алфавитном, хронологическом, неалфавитном порядке, по категориям или в текстовом виде. Алфавитная информация располагается в порядке от А до Я, а хронологическая информация располагается во времени или в числовом порядке.

Информацию также можно расположить в неалфавитном порядке, например, в списке телепередач, или по категориям, в списках похожих элементов, таких как каталог автозапчастей. Иногда информация находится в письменных абзацах текста, также называемом текстовым смыслом, как в статье энциклопедии.

Этапы просмотра статьи

1. прочтение заголовка — это кратчайшее возможное изложение содержания.
2. прочтение введения или вступительного абзаца.
3. беглый просмотр первого абзаца.
4. просмотр первого предложения каждого оставшегося абзаца, так как основная мысль большинства абзацев содержится в первом предложении.
5. погружение в текст в поисках:

а) ключевых слова, которые отвечают кто? что? когда? почему? как?

б) имен собственных

в) перечислений

г) уточняющих прилагательных (лучший, худший, самый и т. д.)

д) типографских знаков — курсив, жирный шрифт, подчеркивание, звездочки и т. д.

6. прочтение последнего абзаца полностью.

Скимминг обычно может выполняться со скоростью около 1000 слов в минуту.

Когда учитель реализует эти основные стратегии, ученики станут более разносторонними читателями. Чем больше стратегий им предстоит использовать, тем меньше им понадобится помощь и тем лучше они будут подготовлены к учебе в высших учебных заведениях.

Определение отношения автора, тона и целей отрывка

В некоторых отрывках автор может выражать свое отношение к теме, идеям или проблемам, о которых он или она написал. В этом смысле учащиеся, у которых нет техники для понимания отношения, тона и целей автора, конечно же, потратят много времени. Опять же, скимминг — это ключ к тому, чтобы не тратить время впустую. Читатели должны просмотреть отрывок в поисках признаков того, что автор проявляет какие-то эмоции, чтобы определить отношение автора и тон отрывка. Касательно цели автора, читатели могут сделать вывод о цели, просматривая основную идею в тематическом предложении и детали, используемые для поддержки основной идеи.

Заключение

Чтение является важным видом деятельности в жизни, с помощью которого можно обновлять знания, также чтение является не только источником информации и приятным занятием, но и средством закрепления и расширения знаний о языке. Техники беглого просмотра и сканирования эффективны для улучшения понимания учащимися заданий по чтению.

REFERENCES

1. Alderson, Charles J, (2018) Assessing Reading. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Harmer J. 2017. How to Teach English, New edition. Pearson Education Limited
3. Hong, Ng. C. (2019). "Teaching of Skimming at Tertiary Level: Theoretical and Pedagogical Issues". Published on International Journal of Bilingual & Multilingual Teachers of English. Vol. 1, No. 1, pp. 1-7. University of Bahrain.
4. Nuttal, C. (2020). Teaching Reading Skill in a Foreign Language. New Edition. Heinemann Educational Book: Oxford University Press.
5. Bam Ford, J. (2014). "Extensive Reading Activities for Teaching Language". Cambridge Handbooks for Language Teachers. Cambridge, England.

УДК 371.3

Esenali M.,
Undergraduate student
«6B01701 - Teacher of two Foreign Languages»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: ttenshichan@gmail.com

"SOCIAL EMOTIONAL LEARNING"

What is social and emotional learning? Social and emotional learning, or SEL, is the learning and development of skills needed to manage big feelings, build relationships, become self-aware, solve problems, make responsible decisions and set goals. SEL also focuses on open communication, social awareness and empathy.

Why do students need social and emotional learning? There are many reasons why SEL is important for the development and growth of the child as a person. The first reason is academic achievement. Children work hard to focus on learning, and it is very important that they are comfortable, happy, and emotionally well rounded to accomplish to the best of their abilities. Emotionally stable children have fewer behavioral problems and can learn better. The second reason why students need SEL is the quality of life and well-being in general. When students are well trained in social and emotional skills, they grow up to be able to cope with life's problems and stressful situations. The last reason why SEL is so important at a young age is the future career and success at work. Adults face problems at work all the time, and the ability to manage problems and conflicts is a skill that all adults should have; learning this at a young age is crucial. Sensitive, self-conscious and communicative children become sensitive, self-conscious and communicative adults.

Keywords: «social emotional learning», «social awareness», «academic achievement», «educational activities», «behavioral problems», «classroom learning», «self-reflection», «social and emotional skills», «student's comprehension», «self-transformation», «labour market», «social challenges».

The labour market is undergoing major changes. Artificial intelligence is being developed, production processes are being robotized and automated, and many professions are being displaced. In this case, the skills that distinguish a person from a machine are becoming more and more in demand. We need people who are open to new knowledge, who can think critically, who are creative, who are able to communicate, interact, work in a team, who are ready to learn and learn. There is a growing need for people with universal competencies, or «skills of the XXI century», who are cognitive, social, metacognitive, able to see the whole situation, manage their emotions.

How is social and emotional learning taught? There are many social and emotional education programs for schools and districts. SEL is taught through classroom learning, role play, open discussion and projects. Teachers can start the year with some goals, self-motivation and height-oriented exercises. This base helps students feel more comfortable in their learning environment, thereby paying more attention to academics. Most of SEL is taught using the scenarios «what if» and role-playing games. Putting yourself in the place of others is a very powerful skill that helps students learn compassion and communication skills. Students are often asked to speak openly at home with family members about what they have learned; self-reflection is also an important component of SEL.

Meanwhile, the content of education today lags far behind the requirements of life. It is necessary to change educational systems, to set new tasks for the development of children and adolescents, not only in the cognitive and personal spheres, but also in the system of communication and interaction with the adult world. It is necessary to start early enough to prepare children for the realities of modern life.

The urgency of creating a program of social and emotional development is also since the skills of the XXI century require mastering new technologies, memorizing a lot of information, lability of thinking, creativity. In addition, instability,

threats of the modern world generate a lot of stress and distress, which reduces the effectiveness of learning, self-development and self-realization of the person. Children are particularly vulnerable to social challenges and threats. In order to accumulate human capital, it is necessary to develop social and emotional abilities from an early age.

Emotional development relates to the motivation of behavior, its regulation, it becomes the basis of thinking, conscious management of own possibilities.

Modern education requires the introduction of new approaches and solutions, including social and emotional development, which is aimed at the realization of abilities necessary for successful social adaptation and socialization, the effectiveness of education, future professional activity.

Programs of social-emotional learning (social-emotional learning) are theoretically based on the postulates of positive psychology. The positive development of the child differs from the previously dominant goals of reducing risk factors based on resilience in difficult development situations. The needs and abilities of the child must be realized in the creative environment of the educational institution, the focus must be on school achievements, support of relations with adults, peers, problem solving and social involvement.

Here are just some of the programs of socio-emotional learning that are common in world educational practice. The best known Socio-emotional Learning Program (SEL) has a wide age range (5 to 18 years) and has been integrated into the education system in more than 25 countries in Europe, the Americas, Asia, the Middle East and Africa for over 30 years.

Meta-analysis of 213 studies evaluating the SEL program showed its effectiveness in US schools [1]. Almost half (47%) of the tested students showed improved social and emotional skills, pro-social attitudes and behaviours, mental health indicators and academic success. The development of these skills contributes to the development and remote results such as motivation to work, self-control and self-understanding.

One of the programs of socio-emotional learning based on awareness (mindfulness), Mind UP, aims to develop social and emotional awareness, psychological well-being and academic achievement. The Universal Strategy for Building Skills of Self-regulation, Concentration and Social Cognition has been designed so that it can be easily integrated into the educational program at three levels from preparatory to 8th [2].

4Rs (Reading, Writing, Respect, Resolution) program includes four components: reading, writing, respect, determination; it aims to develop understanding, emotional management, empathy, ability to resolve conflict situations, resistance to bullying (bullying) by reading together and discussing books in class. The program consists of seven blocks from preparatory class to 8th [3].

RULER approach to SEL. The name of the programme indicates that it is a method of implementing the more general direction of education - social and emotional learning. The title is an abbreviation for the basic knowledge and skills the RULER approach to SEL aims to develop: recognition (Recognizing), understanding (Understanding), naming (Labeling), expression (Expressing) and regulation of emotions (Regulation emotions). The program was created at the Yale Emotional Intelligence Center under the guidance of the director M. A. Brackett (M. A. Brackett) and is designed for children 5-14 years old, teachers, education managers, parents. It aims to integrate socio-emotional learning into the academic process [4].

Promotion Alternative Thinking Strategies (PATHS). The name of the program consists of the initial letters of words, meaning its focus on the development of alternative strategies of thinking, flexibility and comprehensiveness of training. The development model gives priority to integrating cognition, emotion, speech, and behavior, which becomes the basis of social competence. The fundamental concept in the program model is that emotional development precedes most forms of cognitive development. The program includes three main units: training readiness and self-control, the development of cognitive processes (attention, memory, cognitive operations, etc. etc.) and the basics of self-control. The program is structured from pre-school to 6th grade [2].

In accordance with these components, the programmes set goals that are set in an educational standard specific to each stage of schooling. For example, self-consciousness and the management of emotions and behavior in preschoolers is expressed in the recognition and precise naming of emotions, understanding how they are related to behavior. In secondary school, children develop an understanding of what people can experience in a given situation, can analyze the effects of their own behavior on others. High school students already know how to convey their point of view to someone who has a different opinion, can express empathy [4].

Foreign programmes of social and emotional learning are implemented in separate lessons and integrated into the educational process depending on the possibilities and wishes of the particular school. There are programs aimed at developing several areas (understanding emotions and their causes, developing prosocial behavior, self-regulation skills, reducing aggressive behavior and bullying). All social and emotional development programmes must meet educational standards and be tested, the results of which show a positive impact on academic performance and other indicators.

All the most significant programs of social and emotional development, despite various theoretical grounds and guidelines, are united in the idea of the importance of social and emotional learning and its implementation in the general educational process.

Most programmes have proven to be effective in independent research. Teachers and parents of programme children also give positive feedback on their impact not only on social competence but also on academic achievement. Although many studies point to the need to develop both methodological tools and more thorough evaluation of programme effects.

The complex task of developing personal potential as a necessary link in the growth of human capital, in our view, necessarily presupposes the early development of the abilities that ensure its growth. Social and emotional

development is the formation of understanding of oneself and others, control of oneself and others, regulation of one's own states and states of others, awareness of one's own mental states and abilities, purposefulness of activity, understanding the moral foundations of social interactions and becoming a successful communicative ability. The Program for Social and Emotional Development (SIR) aims to develop social and emotional abilities. First, the program focuses on the development of internal psychological abilities, involving understanding oneself and others, the formation of pro-social attitudes and motivation, reflection of one's own competencies and their improvement, Developing communication skills and tolerance to the characteristics of other people. Self-regulation of emotional states and behavior is an important part of the program. Consequently, the SIR program enhances the opportunities for self-development and self-transformation through the processes of self-awareness, self-recognition and autonomy of the individual in the continuum of social relations. Development of these abilities and becomes a condition of realization of personal potential of a person with growth of his autonomy, self-measurement and self-regulation.

REFERENCE

1. Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child development*, 82 (1), p. 405−432. Retrieved from https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21291449/
2. Phillips, M., & Roderick, T. (2003). The 4Rs Teaching Guide Reading, Writing, Respect & Resolution. New York: Educators for Social Responsibility Metropolitan Area. Retrieved from https://www.stretchedcounselor.com/uploads/1/0/4/0/10408064/sel_elem_program_descriptions-casel.pdf
3. Greenberg, M. T., Domitrovich, C., & Bumbarger, B. (1999). Preventing mental disorders in school-age children: A review of the effectiveness of prevention programs. Prevention Research Center for the Promotion of Human Development, College of Health and Human Development, Pennsylvania State University. Retrieved from http://www.isbe.state.il.us/ils/social_emotional/descriptors.htm
4. Illinois State Board of Education. (n. d.). Illinois learning standards: Social/emotional learning performance descriptors. Retrieved from http://www.isbe.state.il.us/ils/social_emotional/descriptors.htm

UDC 372.881.111.1

Idrisov Azat
4th course student
«6B018 – Teacher of Two Foreign Languages »
Ablaik han KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: idrisovazat8@gmail.com
Zhumabekova G.B.
Scientific supervisor:
Candidate of Pedagogy, assoc.prof.
Ablaik han KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru

REFLECTION OF VALUES IN PHRASEOLOGICAL UNITS OF A FOREGN LANGUAGE: LINGUISTIC ASPECT

Abstact: In this article I will describe the era of globalization and unification of national cultures. The study of phraseological units as carriers of linguistic and cultural information, as the core of the material and spiritual consciousness of a particular ethnic group is of particular interest to linguists. In this regard, theoretical issues related to the study of the definition of the term "phraseologism", its classification and research methods are of great importance. In this regard, phraseological meaning is an essential feature of a given language unit.

Keywords: concept, phraseologism, world picture, cognition, mental process, language picture of the world.

Идрисов Азат
студент 4-го курса
«6B018 – Преподаватель двух иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: idrisovazat8@gmail.com
Жумабекова Г.Б.
Научный руководитель:
к.п.н, ассоц.проф.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

ОТРАЖЕНИЕ ЗНАЧЕНИЙ ВО ФРАЗЕОЛОГИЯХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация: В этой статье я опишу эпоху глобализации и объединения национальных культур. Изучение фразеологизмов как носителей лингвокультурной информации, как ядра материального и духовного сознания того

или иного этноса представляет особый интерес для лингвистов. В связи с этим большое значение имеют теоретические вопросы, связанные с изучением определения термина «фразеологизм», его классификацией и методами исследования. В связи с этим фразеологическое значение является существенным признаком данной языковой единицы.

Ключевые слова: концепт, фразеологизм, картина мира, познание, психический процесс, языковая картина мира.

Cultural linguistics is a relatively young branch of linguistic science, the purpose of which is to study the features of the mutual functioning of language and culture. The structural unit of linguoculturology is the concept of "concept," which is a specific structure of information that reflects the knowledge and experience of a person. In addition, the term "language picture of the world" and its characteristics are also essential. Due to their lexical and semantic properties, phraseological units are an excellent means of preserving and expressing certain cultural constants of a given linguistic society. Of particular interest in this regard is the study of the features of the verbalization of a linguistic concept in the meaning of phraseological units.

The modern paradigm of the study of linguistic phenomena in connection with a particular research interest in the anthropocentric component of the language in the context of intercultural communication requires increased attention to the problem of a comprehensive study of phraseological units as carriers of linguistic and cultural information. It is well known that along with various lexical units that make up the language system, there are unique subspecies that give expressiveness, figurativeness, and emotionality and realize the main richness of expressive means and national color. We are talking about stable phrases and statements, commonly called phraseological units. However, before we proceed to the definition of the term "phraseological unit," let us try to answer the following question: what does the term "phraseological unit" mean?

According to O. Efimov, "Phraseology usually begins where the free lexical meaning of a word is hidden behind a phraseologically related and understandable meaning, and then, when the phrase becomes repetitive, well-known, as if "winged," distinguished by figurativeness, the possibility of transfer use, etc. » [11, 63].

For further research, it is necessary to define the term "phraseological unit." We consider it useful here and in the future to use the abbreviation for the above term. The opinion of the researcher I. Chernysheva is substantiated, which defines as: "stable verbal complexes of various structural types with a single fusion of components, the meaning of which arises as a result of a complete or partial semantic transformation of the component composition" [11, 29].

Scientists agree that the problem of defining a phraseological unit is one of the essential and very complex problems of phraseology. Modern linguistics knows many of them. Linguists of Ukraine and the world define the term "phraseologist" differently. Here are some examples to support this observation.

Thus, the Ukrainian linguist M. Kochergan believes that "phraseology is a reproducible unit of speech, consisting of two or more words, integral in meaning and stable in composition and structure. These are ready-made combinations of words that are not created in speech as free connections (a new suit, reading newspapers), but are reproduced: if the speaker has to use a phraseological unit, he removes it from hislexicon as a word in its finished form and does not rebuild it" [9 , 241].

Despite numerous studies in phraseology, the problem of classification is one of the most difficult in modern lexicology. First of all, this is due to the complexity of the choice of classification criteria, as well as the fact that all differ from each other in their syntactic structure, type of semantics, etc. Therefore, it is worth touching on this topic in this subsection, where, in particular, the variants of classifications proposed by domestic and foreign scientists are presented.

According to modern domestic and foreign linguistic theories, the most crucial classification criteria for are semantic, functional, functional-semantic, contextual, expressive, emotional, and evaluative [13, 116]. However, it is noteworthy that different scientists choose different criteria as the basis of their classification models.

V. Vinogradov bases his classification of on a semantic criterion. Thus, the scientist distinguishes three main types of : phraseological connections, phraseological combinations, and phraseological connections [6, 20].

V. Vinogradov defines phraseological connections as "a kind of sentences that are indivisible, indestructible, the meaning of which does not depend on their lexical composition and the meanings of their components and is just as conditional and arbitrary as the meaning of an unmotivated verbal sign" [15, 24].

One of the distinctive properties of phraseological units is phraseological meaning. According to Professor M.V. Gamzyuk ", the problem of phraseological meaning is considered the most difficult not only in phraseology but also in linguistics in general" [14, 16].

There are three important components of phraseological meaning: denotative, connotative and significative. Under the denotative component of the meaning, the equivalents of phraseological units for specific objects and phenomena that exist in the real world are expressed. The significative component of the meaning denotes a concept, a concept represented by a phraseological unit. Finally, the connotative component of the meaning indicates other aspects of the represented object, which do not verbalize the characteristic properties of the object but "but provide indirect information about the emotionally intense attitude of the sign used to the named object or the reported facts, or the reported facts." the classification of the corresponding input characterizes the system of norms of the social level of the use of language means" [11, 198].

For her part, the well-known linguist I. Chernysheva expresses the opinion that the features of phraseological meaning in the form of connotation are always expressive [1, 49]. Therefore, structural features and the possibility of transforming the components of phraseological units are prerequisites for a connotative solid potential.

The scientist V. Fleischer is convinced that the degree of idiomaticity is also associated with connotation. Namely, the more connotations a phraseological unit has, the higher the degree of its idiomaticity. However, another scientist, K. Palm, contradicts this opinion expressed by W. Fleischer: "The nature of the phraseme makes such a Je-de-the axiom somewhat doubtful" [2, 89].

The connotative component of the phraseological meaning is the qualifying activity of consciousness. Taliya believes that qualifying semes form a qualifying structure in the content of language units, which can be represented as a "model frame." For example, a native speaker regards the properties of the naming object as good or bad, pleasant or unpleasant, socially high or low, or the object has more or fewer properties than other objects [3, p. 38].

Another property of phraseological meaning is expressiveness, a component of connotation. This is a special component of the semantic structure, capable of changing the potential of a language unit, resulting in an object or process being perceived in a completely different way. For example, emotionality allows you to express your feelings, such as joy, hatred, fear, etc., by reflecting the subjective assessment of the speaker.

Phraseological meaning is two-sided. On the one hand, it can designate an object; on the other hand, it carries information about the subject's relationship to this object [15,15].

Phraseologisms work in the language and are widely used due to their connotative designations of objects and phenomena. They play a unique role in situations where it is indispensable to express connotative meanings (feelings, emotions). Alternatively, when working with objects and phenomena that cause the subject's internal interests and emotions.

Conversely, phraseological units play a less critical role in the meaning of which denotative-meaning components predominate. They represent an objective reality that does not create subjective relations. Confirmation that the expression of a subjective attitude is an indirect reflection of reality. This leads to their association with denotative semantic content. Connotative elements form a dialectical unity with objective-logical information of significance since the process of perception of reality also has an emotional-intellectual character [12, 142].

The nomination is typical for phraseological units, the individual feature of which is their emotionally defining character. The originality of phraseological nominations lies not only in their nature, but also in how they are formed. Designations, names of objects, and phenomena of reality in phraseological units refer to a specific method of nomination. Phraseologisms arise due to a particular nomination, namely a secondary one. In the lexicon, the passed nomination contains words with a missing meaning. Designations of speech units of the transferred are fundamentally different from those of speech units of direct nomination. The designation of phraseological units as emotionally qualifying or stylistically marked units is a complex phenomenon that corresponds to the characteristics of the object of the nomination. It is this property that is considered decisive in the process of perception.

REFERENCE

1. Amosova, N.N. (1989). Fundamentals of English phraseology. Moscow: Higher School.
2. Anders, J. F. (1980). About spivvidnoshennia Intentsiynoï i valence structures of diєslov. Ukrainian Moznavstvo, 8, 62–65.
3. Arakelova, A.R. (2016). Value as a linguocognitive category. Collection of scientific publications. X International Scientific and Practical Conference "Science in the Modern World", 47–51.
4. Arakin, V.D. (1989). Typology of languages and the problem of methodological forecasting. Moscow: Higher School.
5. Artemova A.F. (2002). Cultural and national specificity of English phraseological units and its preservation during translation. Pyatigorsk: PSLU.
6. Arkhangelsky V.L. (1964). Set phrases in modern Russian. Rostov-on-Don: Rostov University Press.
7. Babaeva E.V. (1996). The lexical meaning of a word as a way of expressing a cultural and linguistic concept. Babaeva, E.V. Linguistic personality: cultural concepts: Sat. scientific tr. Volgograd; Arkhangelsk: Change.
8. Babaeva, E.V. (2004). Linguistic and cultural characteristics of Russian and German axiological pictures of the world: Dis. ... Dr. Philol. Sciences. Volgograd: Volgograd. state ped. un–t.
9. Babaitseva, V.V. (1967). On the expression in the language of the interaction between the sensual and abstract stages of cognition of reality. Moscow: Higher School.
10. Bondarenko, A.V. (2009). Linguistic ontology from antiquity to the present day. Bulletin of the Chelyabinsk State University. Philology. Art History, No 10 (148), 30, 15–21.
12. Vezhbitskaya, A. (1999). Culturally conditioned scenarios: a new approach to the study of intercultural communication. Genres of Speech, 2, 112–133.
13. Vezhbitskaya, A. (2001) Comparison of cultures through vocabulary and pragmatics (translated from English by A.D. Shmelev). Moscow: Languages of Slavic Culture.
14. Venzhinovich, N.F. (2018). Phrasemics of Ukrainian Literary Movi: Cognitive and Linguistic and Cultural Aspects. Dis. for the sake of science. stupas Dr. Philol. Sciences. Kiev: Institute of Ukrainian Language Arts of the National Academy of Sciences of Ukraine.
15. Vinogradov, V.V. (1972). Russian language (Grammatical doctrine of the word). Moscow: Higher School.
16. Vorkachev, S.G. (2004). Happiness as a linguocultural concept. Moscow: Gnosis.
17. Vorobyov, V.V. (1997). Linguoculturology: theory and methods. Moscow: Ross Publishing House. University of Friendship of Peoples.

UDC 372.881.1

Zh.D. Nurzhanova[1]
candidate of pedagogical sciences,
acting associate professor,
L.N. Gumilyov Eurasian
National University, Astana, Kazakhstan
E-mail: znur73@mail.ru
E.B. Issimova[2]
master student, Kh. Dosmukhamedov
Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan
E-mail: eleonoraissimova@gmail.com

DEVELOPING SPEAKING SKILLS BY PROJECT-BASED LEARNING

Abstract: The article highlights one of the most advanced ways of teaching a foreign language – the project method. The project method allows the least resource-intensive way to create conditions of activity as close as possible to real ones for the formation of students' competencies. When working on a project, there is an exceptional opportunity for students to develop problem-solving competence, as well as the development of methods of activity that make up communicative and informational competence.

Keywords: project-based learning, communicative competence, education, teaching speaking, speech.

Нұржанова Ж.Д. [1]
Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Л.Н.
Гумилев атындағы
Еуразия Ұлттық Университеті,
Астана қ., Қазақстан
E-mail: znur73@mail.ru
Исимова Э.Б. [2]
магистрант, Халел Досмухамедов атындағы
Атырау Университеті, Атырау қ., Қазақстан
E-mail: eleonoraissimova@gmail.com

ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ СӨЙЛЕСУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Түйін: Мақалада шет тілін оқытудың ең озық әдістерінің бірі – Жоба әдісі көрсетілген. Жобалық әдіс студенттердің құзыреттілігін қалыптастыру үшін нақты жағдайға мүмкіндігінше жақын қызмет жағдайларын жасаудың ең аз ресурсын қажет ететін тәсіліне мүмкіндік береді. Жобамен жұмыс істеу кезінде студенттер проблемаларды шешуде құзыреттілікті дамытуға, сондай-ақ коммуникативті және ақпараттық құзыреттілікті құрайтын іс-әрекет әдістерін игеруге ерекше мүмкіндік алады.

Тірек сөздер: жобаға бағытталған оқыту, коммуникативті құзыреттілік, білім беру, сөйлеуге үйрету, сөйлеу.

Due to the fact that the integration of the Kazakh economy into the world contributes to the formation of increased demand for specialists with knowledge of foreign languages, there is a need for motivation when learning languages of interethnic communication. An important role is played by the ability to independently select material, critically comprehend the information received, draw conclusions, argue them, solve the problems that have arisen.

The project method is not the know-how of today. It has been used for a long time. There are discrepancies in the question of the place and time of its occurrence. Scientists such as E.S. Polat, N.Y. Pakhomova believe that it was first applied by the American philosopher and educator John Dune (1859-1952). While B.M. Nazarenko considers V.H. Kilpatrick the founder of the method [1, p. 83].

Today's teachers have access to a variety of technology that can assist them in carrying out the assignments given. The project-based learning approach aims to develop the aforementioned competencies. Modern interactive tools for teaching a foreign language are referred to as the project method. The technology project is built on the notion that it is important to educate students how to think independently, locate issues and solve them by drawing on information from a variety of areas, and forecast the outcomes and potential repercussions of various solutions.

By the beginning of the XX century, the project method had spread all over the world. The use of this method has a rather ambiguous history. Such teachers as S.T. Shatsky, A.S. Makarenko, N.K. Krupskaya showed great interest in him. They believed that the project method develops personal qualities, namely, activity, independence, creativity,

collectivism. But in the 30s of the XX century, this method was banned. The weak qualification of teachers and insufficient development of the methodology of project activities caused a decrease in the quality of education, which led to the prohibition of the project method. However, since the late 60s of the XX century, interest in the design methodology has increased again.

E.S. Polat writes: "The project method is a joint activity of a teacher and students aimed at finding a solution to a problem that has arisen, a problematic situation" [2, 3]. It is important to prepare students and teachers for educational project activities, to form the necessary skills and readiness to work on an educational project.

The general educational goals of the project activity are aimed at the formation of general educational skills and abilities, among which are reflective and research skills, cooperation skills, managerial, communicative and presentation skills (table 1).

Table 1 - *General education skills for the formation of project activities*

Reflexive skills:	the ability to comprehend a task for which there is not enough knowledge to solve the ability to answer the question: what do you need to learn to solve the task?
Search (research) skills:	the ability to generate ideas independently, i.e. to invent a way of acting, attracting knowledge from various fields the ability to independently find missing information in the information field ability to request the necessary information from an expert (teacher, consultant, specialist) ability to find multiple solutions to problems ability to establish cause-and-effect relationships the ability to put forward hypotheses
Skills and skills of working in cooperation (skills of cooperation):	skills of collective planning ability to interact with any partner mutual assistance skills in a group in solving common tasks business partner communication skills ability to find and correct mistakes in the work of other group members
Managerial skills and abilities:	ability to design a process (product) ability to plan activities, time, resources ability to make decisions and predict their consequences skills of analyzing one's own activity (its progress and intermediate results)
Communication skills:	ability to initiate educational interaction with adults – to enter into a dialogue, ask questions, etc. ability to conduct a discussion ability to defend your point of view ability to find a compromise interviewing skills, oral questioning, etc.
Presentation skills:	monologue speech skills ability to hold yourself confidently during a performance artistic skills the ability to use various means of visibility when speaking ability to answer unplanned questions.

The project method, as a pedagogical technology, includes a target orientation, scientific ideas on which the system of teacher and student actions is based, evaluation criteria and a qualitatively new result. This is an innovative learning technology in which students acquire new knowledge, skills and abilities in the process of step-by-step independent research and analytical activities accompanied by a teacher. It should be remembered that in order to complete all the tasks of the project, students must possess certain intellectual, creative and communicative skills. These include the ability to work with text (highlight the main idea, search for the necessary information), analyze information, make generalizations and conclusions, work with various reference materials. Creative skills include the ability to generate ideas (this requires knowledge in various fields).

When using the project method in teaching a foreign language, the role of the teacher also changes. The teacher acts as a consultant, assistant, observer, source of new information, coordinator. At all stages of the lesson, the teacher should initiate independent search, creative activity of students, direct them to identify the problem that forms the basis of this project and search for ways to solve it.

The following benefits of the project method: high levels of communication and active student participation in educational activities are characteristics of the project style of teaching; each student has personal accountability for their learning development; The project's work is paired with building pupils' linguistic proficiency; The project approach enables you to foster the growth of the student's personality since it fosters active, autonomous thought and educates the student to be able to use his or her information in the real world rather than merely remember and repeat it;

This type of method is clearly focused on a real practical result that is significant for schoolchildren. While working on the project, a new relationship is being built between the teacher and the students. The teacher is no longer the only source of information for students. Students present their work to their comrades rather than to the teacher.

Working on a project helps students to express themselves from the most unexpected side. They have the opportunity to show their organizational skills, hidden talents. The ability to use the project method is an indicator of a teacher's high qualification, his progressive teaching methods and student development.

An important aspect of the development of key competencies is the ability to work with information (to highlight the main thing in the information, to evaluate the logical structure of the material, to systematize the available material, to compose various texts (written and oral) from it in accordance with the set goal; to compare, draw conclusions, interpret and structure the information received). An example of working with information can be a comprehensive analysis of the text, preparation for working with the text on the test. At the same time, tasks are required: to determine the purpose of the question, its main idea, to identify semantic passages, to highlight key words and expressions, to trace how the thought develops in the text (micro themes), what arguments are given to prove the author's position, etc. A modern student's project is a didactic means of activating cognitive activity and development.

The forms of project development can be very different, from mini projects carried out during one lesson to projects developed in a period of several days to a semester, a year. All types of projects in their subject content can be carried out in the field of learning a foreign language and culture, or be interdisciplinary in nature. When teaching a foreign language in a non-linguistic university, the project method allows the use of integrated knowledge, using the language in a situation close to real professional activity, which in turn stimulates the cognitive and scientific activity of students [4].

During the project work, students are given the opportunity to apply their acquired language skills in new real communication situations, express their thoughts and actions. An important indicator of the successful implementation of the project is the indicator of the formation of language competence, which is determined by monitoring the progress of students at all stages of project preparation, as well as when defending and answering questions.

The project methodology requires the use of English in real conditions, promotes the introduction of communicative learning. Children learn to speak freely about what they are thinking about; to express their own ideas as well as their level of language proficiency allows them. The interest that has emerged as a result of the work motivates them to learn English and creates a good language base. The student has the opportunity to manifest himself as a person - a subspace of creative self-realization, as well as the construction of his own activities and his own behavior - a managerial subspace [5].

REFERENCES

1. Grigor'eva YU. S., Zorına N.A., Kolomııchenko L. V., Tokareva T. E., Polovodova L. S., Prozumentik O. V., Fadeev S. B., Butenko N. V. Methods of education and training in the field of preschool education: textbook and workshop for academic bachelor's degree / under the general ed. of L.V. Kolomiychenko. – 2 nd ed., reprint. and additional – M.: Yurayt Publishing House, 2018. (Series: Educational process). p. 83.

2. Polat E. S. Method of projects: history and theory of the question // Problems and prospects of theory and practice of student design. Collection of articles/Edited by N.Y. Pakhomova. - M.: MIOO, 2005. - 20-30 p.

3. Pahomova N. YU. Project training — what is it? // Methodist, No. 1, 2004. - 39 - 46c.

4. SHCHerbakova O. YU., Mirzoeva F. R. Introduction of the project method in teaching a foreign language in a non-linguistic university // Fundamental and applied research of the cooperative sector of the economy. - 2015. - No. 3.- 150-153 p.

5. CHudina L. V. Project methodology in teaching a foreign language // Scientific and methodological electronic journal "Concept". - 2017. - Vol. 30. - 66-72 p. – (http://e-koncept.ru/2017/770968.htm.)

УДК 159.9.07

Шериазданова Ж.А.,
Шевчик Н.Р.,
Шарипова А.Б.
Студенты
Казахстанско- Британский технический университет
Алматы, Казахстан
e-mail:
n_shevchik@kbtu.kz
ai_sharipova@kbtu.kz
z_sheriazdanova@kbtu.kz

«ОБУЧЕНИИ ПСИХОЛОГИИ ДЕЛОВОГО ОБЩЕНИЯ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ»

Аннотация: в статье проводится параллель между деловыми коммуникациями и природой поведения человека. Проводится анализ принципов и основ поведения в процессе бизнес-коммуникаций, основные аспекты психологического взаимодействия между участниками делового разговора.

Ключевые слова: психология, деловые коммуникации, коммуникация, деловые отношения, психологические аспекты, природа человеческого поведения.

Во все времена появления новых эпох и соответсвенного изменения мировых тенденций взаимоотношения всегда были прямо пропорционально связанны с развитием психологии человечества. Начиная от петроглиф вырезанных на пещерных камнях, продолжая языком жестов и заканчивая развитием языковой культуры. Эти процессы создали историю психологии, которая зарождала потребность общения.

Данная потребность привела к созданию общепринятого термина «Коммуникация» в начале XX века, описывающий процесс взаимосвязи с результатом передачи и обмена данных, понимание характера диалога, позицию абонента, перенимании опыта и впечатлений.

В силу распространения бизнес индустрии, наиболее популярным спросом по изучению и освоению пользуется вид коммуникаций, в котором осуществляется обмен ресурсов, деятельности и опыта, с предполагающей целью использования данной информации для реализации проекта или решения проблем, под названием «Психология деловых отношений».

Наладить внутренние и внешние связи – это вполне реалистичное и обыденное дело для людей в нынешних реалиях. Однако, наличие канала взаимоотношения недостаточно в условиях растущего тренда психологических барьеров, сконцентрированного фокуса на восприятия эмоционального состояния собеседника и легализаций психологических расстройств. Для профессионального выстраивания внутренний коммуникации необходимы знания психологических аспектов этого феномена.

Понимание психологии делового общения позволяет улучшает качество информационного обмена и увеличивает потенциал собираемых данных. Развитие этого навыка поспособствует расширению представления об особенностях построения эффективных взаимодействий людей друг с другом. Именно поэтому, существует необходимость внедрения в учебную программу дисциплину, включающий в себя интеграцию двух важнейших предметов: «Psychology» и «Business Communication» для того, чтобы дать возможность обучиться успешному взаимодействию с другими людьми для достижения поставленных целей: морально-этических, психологических, материальных и других.

В данной статье будет рассмотрено разнообразие неудачных и квалифицированных коммуникаций в различных кейсах существующих компаний, чтобы провести полный причинно-следственный анализ, с целью наглядного объяснения важности и крайней необходимости изучения психологии бизнес-коммуникаций в рамках государственной образовательной программы. Для того чтобы конкретизировать большое количество случаев, будет исследовано два вида коммуникаций, изучаемых по заданной дисциплине: горизонтальная и вертикальная коммуникация.

Горизонтальная коммуникация – это вид обмена ресурсами между сотрудниками, занимающими равное официальное положение в компании. Это отношение между коллегами одного организационного уровня из всех возможных отделов учреждения. Анри Файоль впервые изучил горизонтальную коммуникационную систему на альтернативной структуре под названием gangplank в 1916 году [International Journal of Engineering Science Invention ISSN, 2016]. Этот тип общения предназначен для создания пространства для консультаций между сотрудниками, которое помогло бы им решить общие проблемы и укрепить их свободные отношения друг с другом. Однако каждый интерпретирует это по-разному.

И так, первый неполадок в горизонтальной системе коммуникации это неконтролируемое общение. Эта проблема обособлена неверным фундаментом ежедневных переговоров внутри коллектива, который не был положен который был сформулирован не верным образом из-за нехватки знаний в сфере коммуникаций. Коллеги могут дискуссировать на различные темы для расширения их мировоззрения, однако, чаще всего они переходят в более бытовые моменты. В последствие, данный характер диалога может быть привычным для всех сотрудников организации, что позволит им обсуждать личные моменты в любое время затрачивая на это значительное количество рабочего времени. Помимо этого, сотрудники меняют фокус на личный рассказ вместо профессиональных задач, что может привести к таким последствиям как: искажение сути данных, потеря важнейших деталей информации, изменение способа передачи. Компания также может понести убытки, связанные с получением этой информации или целями, поставленными для достижения с помощью этого ресурса. Следовательно, отсутствие понимания коммуникаций в деловой сфере искажает внутреннюю связь и качество информации передаваемой по этому каналу. Корпоративная культура деловых коммуникаций, перенасыщенная информацией и с отсутствием четкого понимания психологии взаимоотношений, приведет компанию к рас фокусировке и понижению эффективности как сотрудников, так и всей деятельности компании. В рамках курса «Психология делового общения», студенты получают базу знаний высокоэффективного общения, для построения правильных взаимоотношений с людьми: в дальнейшем с коллегами и руководителями. Также понимание роли психологического анализа ситуации и понимание характера оппонента. Данный курс включает в себя широкий спектр навыков и знаний, которые можно рассмотреть с разных сторон: с психологической, информационной, технической, экономической и организационной точек зрения. Не зависимо от специальности, на которой учиться студент, данный курс необходимо ввести в «Базовый факультет» университетов Казахстана. Казахстан относится к развивающимся странам и следуя требованиям времени на государственном уровне следует ставить в приоритет качественное высшее образование, которое сформирует высококвалифицированного специалиста, способного самостоятельно и творчески мыслить, находить пути решения любых профессиональных задач и тем самым развивать компании. Следовательно, вносить вклад в развитие экономического положения страны. Цель

данного курса - удовлетворение образовательных потребностей личности, общества и государства в области деловых коммуникаций на основе психологии человека.

Существует так же абсолютно противоположная концепция. Руководители транснациональных компаний уверены, что общение между сотрудниками одного и того же уровня иерархии должно быть ограничено. Они вводят новый взгляд на горизонтальную систему, когда работники общаются друг с другом исключительно на рабочие тематики. Несомненно, это уменьшает ряд проблем, связанных с тратой рабочего времени на личные обсуждения. Тем не менее, у этих ограничений есть и другая сторона. Работники не могут консультироваться друг с другом по поводу новых идей и делиться деятельностью, связанной с этими идеями, а также поддерживать друг друга в реализации новых проектов. В таком случае у сотрудников нет возможности развивать функции, которые могли бы оптимизировать рабочие процедуры. Также это приводит к нежеланию понимать коллективные цели организации. Таким образом, не верное построение коммуникаций создает огромное препятствие для сплочения команды в достижении производственных целей и ухудшает рабочий процесс.

Следующий вид, описанный в курсе предмета «Психология делового общения» - вертикальная коммуникация. Это взаимодействие распространяется от сотрудников, занимающих более высокие должности, к более низким, другими словами, от менеджеров к подчиненным, и в обратном направлении. Это включает в себя передачу информации, обратные связи с отчетами, описания должностных обязанностей и так далее. Изучив этот термин, происходит полное осознание того, что вертикальная коммуникация очень важна, и некоторые недостатки в этой системе могут привести к трудностям в операционной деятельности компании.

В сегодняшних реалиях организации не могут долго существовать без инноваций. Более того и принципы внутренних коммуникаций должны всегда идти в ногу со временем и адаптироваться под быстроменяющуюся конкурентноспособную среду, но в то же время не нарушать первоначальных устоев и правил в процессе адаптации. Большинство генеральных директоров пытаются использовать все доступные методы для того, чтобы внести новые коррективы и проекты в работу предприятия. В любой ситуации новые ресурсы обходятся компании в определенную сумму денег. Однако не все уровни иерархии организации, например менеджеры по персоналу, полностью информированы и понимают план модернизации вышестоящих руководителей. Очевидно, что сотрудники назначаются под ответственность менеджера в любой компании. Нести ответственность за определенное количество людей - довольно сложная задача, потому что есть риск самому получить взыскания. По этой причине менеджеры уделяют слишком много внимания контролю над работой и приоритетами новичков, что усложняет процесс их роста и развития. Сотрудники не могут полностью раскрыть все свои идеи и реализовать их в виде гениальных проектов. Они не используют свое желание и энергию для добавления новых функций в рабочие процессы, основанные на их предыдущем опыте и знаниях. Они также могут быть ограничены в привилегиях и доступности материала для того, чтобы высказать свои коррективы в организационных моментах, интерпретациях с внешними лицами и многом другом. Соответственно, плохая коммуникация между уровнями может свести к нулю вклад новых талантов. В современной образовательной системе следует внедрить постановку правильного понимания иерархии и взаимоотношений внутри компании. Данная образовательная программа направлена на будущие перспективы, когда студенты будут устраиваться на работу или начинать свой бизнес. Умение правильно позиционировать свои идеи и свою роль в компании поможет сотруднику быть услышанными, аналогично, со стороны руководителя, он сможет организовать сбалансированные взаимоотношения, с четко сформулированной иерархией и сводом правил и при этом, учитывая и прислушиваясь к идеям любого сотрудника. Кроме того, в рамках данного курса подробно описана особая роль коммуникации в мире бизнеса. К примеру, существует вербальный и невербальный тип передачи информации от человека к человеку, среднестатистический сотрудник не обладает необходимыми знаниями, как применять и использовать в нужное время навыки общения, для достижения поставленных целей из-за непонимания психологического аспекта, играющего роль в деловых коммуникациях.

Интересы сотрудника и компании всегда должны стоять на первом месте и удовлетворяться руководителями. Однако каждый хочет, чтобы его продвигали для достижения собственных целей. В такой ситуации сотрудники, проработавшие в этой компании много лет, стараются, чтобы их начальство обратило на них внимание. Звучит неплохо, но это желание может обернуться для компании огромной потерей, а не ожидаемым улучшением. Среднестатистический бабуин смотрит на альфа-самца примерно каждые 30 секунд, чтобы посмотреть, что он делает. Мы делаем то же самое, когда нас повышают, постоянно оглядываясь, чтобы убедиться, что наш босс видит и одобряет нас, а это значит, что мы уделяем меньше внимания людям, которыми сейчас руководим [Harvard Business Review, 2017]. В то время как менеджер направляет все свое внимание на более высокий уровень в иерархии, сотрудники, для которых он является начальником, лишены этого шанса. Этот пример показывает важность командно-ориентированного вида коммуникаций что является крайне эффективным инструментом для достижения целей и реализации поставленных задач. В первую очередь человечество это общество, люди не могут существовать без окружающего их социума и именно для того чтобы быть его полноценной частью необходимо уметь работать в команде и не смотря на перспективу личной выгоды выбирать вариант для достижения общих целей.

Теперь мы увидели, что неправильно построенная коммуникация может сказаться в любой сфере и коммуникационные барьеры разрушают ценности и цели компаний. Во-первых, ухудшается качество информации и окупаемость этого ресурса: информация теряет ценность по мере того, как нарушаются каналы и носители, доставляющие информацию. Во-вторых, нет условий для построения коллективных целей. Люди не в состоянии сформулировать отношения с коллегами. Таким образом, они сосредоточились на выполнении задач в одиночку, что увеличивает трудоемкость и сложность процесса. В-третьих, огромные потери инновационных возможностей из-за неосведомленности каждого сотрудника в компании. В-четвертых, у людей нет возможности значительно повысить свои навыки и удовлетворить свою потребность в профессиональном развитии.

Все эти заявления являются причинами слабо развитых либо же полного отсутствия коммуникативных навыков и прямыми доказательствами того, что правильно выстроенная коммуникация — это ключ к профессиональному подходу своего ремесла. Кроме того, в организациях, где используются очень эффективные методы коммуникации, доход акционеров на 47% выше по сравнению с аналогичными компаниями, где внутренние инструменты коммуникации не столь эффективны. [Тауэрс Уотсон, как упоминал Forbes, 2010]. Следовательно, помимо увеличения потенциала данных и улучшенного рабочего процесса, есть также финансовая заинтересованность руководителей в построении четких взаимоотношений внутри своих предприятий. Основываясь на книге *Business Communication for Success* представленной по соответствующей дисциплине, существуют советы, которые помогут компаниям успешно направлять свои коммуникации в коллективы, и между различными отделами. Многие компании затрачивают не малые финансовые расходы на внедрение корпоративной культуры и правильных взаимоотношений между сотрудниками, так как недостаток нужных знаний и навыков у сотрудников останавливает развитие компании. Образовательная программа «Психология деловых коммуникаций» является междисциплинарной программой, которая будет развивать знания в области высокоэффективных коммуникаций, психологии, этики и культуры делового общения и организации делового взаимодействия. Студенты будут понимать особенности деловых отношений и их связь с психологией. С психологической точки зрения, особенности делового общения связаны с тем, что знание чьей-либо личности позволяет оценить, насколько эффективны будут коммуникации с определенным человеком, будь то руководитель, менеджер, подчиненный или деловой партнер. Будут внедрены техники общения, основанные на психологических знаниях, которые помогут студентам использовать правильные слова и действия во время контакта с другими избегая конфликтные ситуации и потерю информации.

Первоначально следует контролировать рабочую атмосферу. Это источник для привлечения и развития трудолюбия и повышения работоспособности. Для того чтобы устранить появление ситуаций, которые могут изменить экосистему компании, должны быть созданы списки правил, которые будут поддерживать внутренний контроль и обеспечивать корректные рабочие цели. Иными словами, компания должна внедрить политику, которая охватывает такие основные вопросы, как соблюдение этикета деловых отношений во время отдыха, не нарушать рабочие границы коллег, уделять приоритетное внимание разрешению конфликтов в спокойной обстановке и другие рабочие процедуры, подходящие индивидуально для каждой компании. Благодаря этому в компании будет благоприятная обстановка для обмена достоверной информации по проверенным каналам взаимодействия.

Следующее, что должно присутствовать в рецепте “хорошая коммуникация”- это тимбилдинг. Целью тимбилдинга является повышение производительности труда сотрудников компании за счет улучшения каналов коммуникации. Есть несколько факторов, которые определяют потребность этого процесса. Некоторые из них включают: негативную реакцию на менеджера; снижение производительности; апатия и отсутствие вовлеченности; конфликты или враждебность между сотрудниками; неэффективные собрания персонала, минимально эффективные решения и другие. [Международный журнал образования и исследований, упомянутый в "К эффективному формированию команды на рабочем месте", 2013, стр.4]. В случае, если появляется хотя бы один фактор, компании следует обратить внимание на тимбилдинг Поскольку эта практика очень важна для налаживания деловых отношений в компании.

Выше были упомянуты причины, по которым сотрудникам трудно обратиться к своим руководителям. Учитывая такой сценарий, компании придумывают различные способы избежать этого момента. Одним из таких решений является политика "открытых дверей". Эта политика активно используется в таких известных компаниях, как Microsoft. Суть заключается в том, что босс или менеджер не закрывают дверь в свой офис. Это дает возможность сотрудникам задать вопрос и запросить или получить обратную связь без какого-либо смущения. После этого происходит идеальный обмен между сотрудниками и менеджерами. В результате компания может наблюдать повышение производительности по всем направлениям структуры.

После анализа и сравнения основных концептов внутренних коммуникаций можно подвести итог о необходимости изучения психологии делового общения на профессиональном уровне. Как уже ранее было сказано, взаимодействие с людьми необходимо, несмотря на все сложности и нюансы этого явления, в свою очередь, выстроить здоровые отношения без понимания человеческой природы мышления и основных психологических факторов, влияющих на восприятие информации и окружающего мира, будет

нереализуемой задачей. Стать высококвалифицированным специалистом в нынешнем стремительно развивающемся мире будет недостаточно без знаний и умения того, как коммуницировать с членами общества. «Психология делового общения» - не курс знаний, связанный с теорией и тем более точными науками, это незаменимый инструмент для достижения личных и общественных целей и понимания процесса взаимодействия каждого члена окружающей среды, что и является основополагающим фактором в реализации высшей человеческой потребности - самоактуализация [Maslow's hierarchy of needs].

Главной задачей высших образовательных учреждений на наш взгляд является подготовка будущих специалистов к самоутверждению в обществе. В течение курса студент будет узнавать внутренний мир, скрывающийся за цифрами, теоремами и статистическими данными, углубляться в понимание человеческой сущности, ключевые факторы влияния на психологическое состояние и эмоции человека. Это необходимый предмет для адаптации в самостоятельном мире, обеспечивающий необходимый спектр навыков для самореализации в обществе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Dr. S. B. M. Marume, Dr. Chikasha (2016). The Concept Hierarchy in Organisational Theory and Practice. Retrieved in July 2016, from http://lis.zou.ac.zw:8080/dspace/bitstream/0/322/1/The%20Concept%20Hierarchy%20in%20Organisational%20Theory%20and%20Practice.pdf

2. Karen Dillon (2017). New Managers Should Focus on Helping Their Teams, Not Pleasing Their Bosses. Retrieved 7 July 2017, from https://hbr.org/2017/07/new-managers-should-focus-on-helping-their-teams-not-pleasing-their-bosses

3. Robert Sher (2014). Never Leave Internal Communications To Chance In Midsized Companies. Retrieved 17 July 2014, from https://www.forbes.com/sites/robertsher/2014/07/17/never-leave-internal-communications-to-chance-in-midsized-companies/?sh=786cabe06c6a

4. Fapohunda, Tinuke. M.(2013). Towards Effective Team Building in the Workplace. International Journal of Education and Research. Vol. 1 No. 4 Retrieved April 2013, from https://5y1.org/download/2c22f4a83635bab5bc8d714201eeb984.pdf

5. Abraham H. Maslow (2011). Hierarchy of Needs: A Theory of Human Motivation

УДК 811

Kaldybekova N.B. *[1], Duisekova K.K.[2]
[1]1st year PhD student, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazerkekaldybekova.13@gmail.com
[2] Doctor of Philology, Professor, Eurasian National University named after L. N. Gumilyov, Nur-Sultan, Kazakhstan
e-mail: kuliash@yahoo.fr

THE PROBLEMS OF INTERACTION OF LANGUAGE AND POLITICS IN THE COMMUNICATIVE SPACE

Abstract. The article deals with the problems of interaction between language and politics in the communicative space. The language of politics is an integral part of the political culture of society, a peculiar way of expressing it. It was concluded that the main feature of the language of political communication is that it is not only a form of national, ethnic and other social relations, but also capable of describing, explaining, building these relations, turning into an effective strength that transforms social space.

Key words: politics, communication, language policy, political discourse, status and corpus of language.

ВОПРОСЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЯЗЫКА И ПОЛИТИКИ В КОММУНИКАТИВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Калдыбекова Н.Б. * [1], Дуйсекова К.К.[2]
[1]Докторантка 1-курса, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: nazerkekaldybekova.13@gmail.com
[2]Д.ф.н., профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
e-mail: kuliash@yahoo.fr

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы взаимодействия языка и политики в коммуникативном пространстве. Язык политики является составной частью политической культуры общества, своеобразным способом её выражения. Был сделан вывод, что главная особенность языка политической коммуникации заключается в том, что он не только является формой национальных, этнических и других социальных отношений, но и способен описывать, объяснять, строить эти отношения, превращаясь в действенную силу, преобразующую социальное пространство.

Ключевые слова: политика, коммуникация, языковая политика, политический дискурс, статус и корпус языка.

Basic provisions

Representatives of numerous scientific fields, including linguists, sociologists, psychologists, and mass communication experts, have recently shown a sharp rise in interest in the study of media language. Numerous terminology employed in pragmalinguistics, psycholinguistics, sociolinguistics, and cultural linguistics are problematic in their interpretations. There is a phenomenon called "discourse" among them. Political discourse and "political communication" are notions that are closely interwoven.

Politicians control the production and distribution of socio-political ideas in their era through a particular type of political relationship known as political communication. Political discourse, also known as the "language of power," is a unique language used only for political communication.

Introduction

It is vital to think about the concept of "discourse" before moving on to analyze the concept of "political discourse". Different definitions of discourse are provided by T. B. Ryabova. She believes that discourse, broadly speaking, is a language that is employed in a certain context. There are various discourses, each with its own distinctive manner of perceiving society and core ideas. Discourse can be defined as a coherent text with a small number of statements that build on specific premises and are characterized by internal logic [1].

Discourse can be used to represent ideas and objects from several points of view in addition to being a means of reasoning. Discourse's ability to create social meanings is a crucial aspect of it.

Political discourse is a method of analyzing social reality using important political concepts (primarily power). Political discourse is a specific kind of practical speech activity that serves political processes and is organized by pertinent texts (concepts). It is distinguished by a special vocabulary (a collection of terms and phrases pertaining to a certain topic area), semantic connections between various political concepts, fundamental abstractions and metaphors, typical word usage settings, and the formulation of judgments.

In political discourse, a politician's very persona and particular actions take on a major status. Political speech affects how people perceive the world because it is a manifestation of the complex interactions between an individual and society.

Description of material and methods

Political discourse, which comprises oratorical speeches on politics, official writings on a political topic, resolutions, decrees, and laws, as well as scholarly works on political science and newspaper and journalistic texts, represents the world of politics. These many types of political speech each have distinct objectives [2].

First, experts distinguish between political media discourse, where texts created by politicians are primarily used, and institutional political discourse, where only texts created by politicians are used (parliamentary transcripts, political documents, public speeches, interviews of political leaders, etc.). journalists and disseminated by print media, broadcast media, radio, and the Internet. Hardware communication (instructions, employee behaviour guidelines, orders, etc.) and texts written by people who are not professional politicians or journalists but occasionally engage in political communication are examples of the peripheral of political discourse (various letters and appeals addressed to politicians) or government organizations, anecdotes, casual chats about political issues, etc.), or fiction-like writings (political detective stories, memoirs).

The difficulties of political eloquence were actively addressed in ancient Greece and Rome, where modern political linguistics had its origins. Along with the growth of democracy in Western Europe and North America, political linguistics also advanced.

The writings of Carnegie and Soper, which evaluated a number of individual speeches and publications and also provided some very useful advice, are among the first notable instances in this field [3].

The French school of discourse analysis holds a significant position in political linguistics (J. Dubois, M. Pesche, M. Foucault). The focus of research in the French school of discourse analysis is not a single text but rather a collection of texts that are examined while taking into account their relationships with one another, their historical, social, and intellectual contexts, and institutional frameworks that place significant constraints on acts of utterance. This considers not just the text's actual substance but also the author's intentions, as well as both what is and is not mentioned in the text [4].

The late 20th and early 21st centuries have seen an exceptionally active development of foreign studies of political communication. Due to the incorporation of new aspects of the interaction of language, power, and society in the examination of existing scientific topics, the new science's field of study is increasing (the discourse of terrorism, the discourse of the "new world order", political correctness, social tolerance, social communication in a traditional society, fundamentalist discourse, etc.) [2].

Experts pick one or more facets of the study of political communication depending on the responsibilities assigned and the textual material at their disposal.

In the first scenario, the use of units associated with a specific language level is the focus of attention when studying linguistic, textual, or discursive phenomena (lexicon, phraseology, morphology, syntax). The language and phraseology have undergone the most visible alterations. Every new chapter in the state's history results in a language "restructuring," which develops its own lexical and phraseological thesaurus and incorporates conceptual metaphors and symbols.

In the second scenario, text units are the focus of the investigation. The analysis of wall inscriptions, slogans, pre-election dispute, and political scandal is a focus of linguistic and political studies. Particular attention is paid to the genres of protest, support, rational-analytical and analytical-statistical genres, comedic genres, and virtually orientated low genres.

In the third scenario, research units are communication strategies and methods. The communication behavior of participants of political engagement is examined within the context of this trend. Modern political figures frequently employ speech "masks" in an effort to win over voters. The socio-communicative function of a politician, which in turn depends on his social position, and the strategies, tactics, and speech methods used all play a significant impact in speaking behavior [5].

Discussion

Two issues—the language of power and the power of language—are invariably present when examining how language functions in political discourse. We believe that they differ in the following areas: The current government's language strategies and tactics are considered to be the language of power, and this is the focus of "pure" linguistics research. Political linguistics should look into how language has power and how these linguistic strategies affect the general public.

They have a relationship in terms of both language and politics:

1) Language used for politics;

2) Language used as a target for policy.

In the first instance, language is used to affect society in order to further political objectives. In this context, "linguistic manipulation" is used to describe the way in which politics are conducted through language. The issue of "neuro-linguistic programming" (also known as NLP), which is the impact of verbal and nonverbal communication on the human brain to influence people's behavior, has also been rapidly increasing recently within this framework. Defense (and self-defense) against verbal manipulation is the antithesis of these objectives [6].

In the second instance, the indicated policy—which is actually "language policy"—is carried out in regard to the language itself (it is this aspect that is considered in this course). Western academics frequently refer to language planning as a synonym. The term's origins show a relationship to "planned language" (E. Wüster) and "manufactured language" (O. Jespersen). Thus, the names planned and constructive linguistics were derived to refer to the scientific disciplines with which the theory of language policy is related.

Aphorisms play a key role in political discourse's semiotic structure, which embeds a wealth of information in its semantics. Among linguistic aphorisms, E. M. Vereshchagina and V. G. Kostomarov include the following categories of units: Proverbs and sayings are in the first category, followed by winged words, which are "short quotes, figurative phrases, and sayings of historical personalities," appeals, mottos, and slogans, and finally social-scientific formulas and natural-science formulations [7].

Political aphoristics are linguistic responses to political discourse. It alludes to the linguistic cues that help people recognize a politician. Aphorisms are easily distinguished by their novelty, originality of thinking, predominance of subjectivity, agitational "subtext," flattery, and manipulativeness, which gives political discourse the power to sway the listener due to its "external design and interior content" [8].

It should be mentioned that the presence of one's own collection of aphorisms has an impact on the speaker's ability, social standing, level of education, and erudition. As a result, it can have a big impact on the listener's opinion of the speaker and their desire to support this political figure.

The status and corpus of the language as targets of language policy should also be noted. By a language's status, we refer to its function within a state in comparison to other languages operating within that state as well as its function outside the state, i.e. in the international arena, in comparison to other languages also active in that arena. The internal structure of the language (phonetics, spelling, grammar, vocabulary, and terminology), as well as the proportion of the languages in use, are referred to as the language's corpus (written and non-written forms, literary language and dialects). A language policy that only focuses on one language, such as a corpus language policy, does not necessarily have an effect on other languages. The following duties could be part of such a language policy:

1) upholding a language's norms (culture of speech) and preventing structural invasion (or "language intervention") by another language, the effects of dialects, or the use of jargons;

2) structural enlarging of a language; (for example, the creation of writing and a supra-dialect literary norm for previously unwritten languages, the creation and development of terminology, etc.) [4].

Under normal circumstances, the subject of state policy and language policy are the same thing; in both situations, the subject of the policy is the state authority in particular manifestations for a given country (monarchy or republic, democracy or autocracy, etc.). The state alone is responsible for enacting language laws. In multinational governments, language policy is the most crucial element of national policy; as a result, it plays a system-forming role in determining the makeup of the state and, consequently, state authority. Thus, language policy has the opposite impact on the state. Other topics of language policy include public organizations, movements, and parties; linguistic regions, schools, and institutions with a variety of characteristics (such as language academies); and well-known representatives of national culture. The objects of language policy implementation in the international sphere—associations of nations, interstate organizations, and institutions—determine its particular.

Conclusion

As a result, it's crucial to remember that any language policy intended to preserve or change the status of a language always has an impact on other languages that are used within the same country or on a global scale, as a change in one language's status necessitates a simultaneous change in the status of other languages. As a result,

language status policies are usually complicated since they have an effect on both individual languages and groupings of languages, as well as the position of languages as a whole and how people communicate.

Language policies differ in interstate relations, are created differently in single-ethnic and multinational governments, and can also differ in regions of the same state with diverse national population compositions and if their constitutional status (autonomy of various ranks) does not match.

Furthermore, it appears reasonable to draw the conclusion that political discourse can be viewed as speech forms (oral or written), affecting all facets of politics, used vocally and nonverbally according to linguistic and stylistic characteristics.

REFERENCES

1. Ryabova T. B. Maskulinnost' v politicheskom diskurse rossijskogo obshchestva: istoriya i sovremennost' (Masculinity in the Political Discourse of Russian Society: Past and Present) /ZHenshchina v ros. o-ve. 2000. № 4. [in Rus.]
2. Searle J. Mind. A Brief Introduction. Oxford: Oxford Univ.Press, 2004. 224 p. [in English]
3. Alpatov V.M. 150 yazykov i politika. (150 languages and politics) /1917–2000. M., 2000. [in Rus.]
4. McLennan, G. Democracy // New Keywords. A Revised Vocabulary of Culture and Society / ed. by Tony Bennett , etc. Malden, USA: Blackwell Publishing, 2005. P. 72-76. [in English]
5. Dijk van Teon, A. Racism and Discourse in Spain and Latin America. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2005. 197 p. [in English]
6. Enfield N. J. Laos: Language Situation // Encyclopedia of Language & Linguistics / K. Brown (ed.). 2nd ed. Vol. 6. Oxford: Elsevier, 2006. P. 698–700. [in English]
7. Vereshchagin E. M., Kostomarov V. G. YAzyk i kul'tura: Lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo (Language and Culture: Linguistics and Regional Studies in Teaching Russian as a Foreign Language)/ E. M. Vereshchagin, V. G. Kostomarov. - 4-e izd., pererab. i dop. - M.: Russkij yazyk, 1990. - 246 s. [in Rus.]
8. Kobozeva I. M. Semanticheskie problemy analiza politicheskoj metafory (Semantic problems of political metaphor analysis) / Vestn. MGU. Ser. 9, Filol. nauki. 2001. № 6. [in Rus.]

UDC 372.881.111.1

Zharylkassyn F.B.
4th course student
«6B018-Teacher of Two Foreign Languages»
Ablaikhan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: fariza.11@list.ru
Zhumabekova G.B.
Scientific supervisor
Candidate of Pedagogy, assoc.prof.
Ablaikhan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru

DEVELOPING INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS USING PROJECT TECHNOLOGY

Abstract: the article is devoted to the role of project technology in the formation of intercultural communicative competence of primary education students. Intercultural communicative competence is displayed from the position of foreign language training. The aim of the study is to develop a methodology for teaching foreign languages to primary school students using project technology based on the analysis of various types of project technologies.

Keywords: competence, intercultural communicative competence, project technology, culture, primary school, language.

Жарылкасын Ф.Б.,
Студентка 4 курса бакалавриата
«6B018-Подготовка учителей двух иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: fariza.11@list.ru
Научный руководитель
Жумабекова Г.Б.,
Канидат педогогических наук, ассоц.проф.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПРОЕКТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ

Аннотация: Статья посвящена роли проектной технологии в формировании межкультурной коммуникативной компетентности учащихся начальных классов. Межкультурные коммуникативные компетенция

показана с позиции обучения иностранным языкам. Цель исследования - разработать методику обучения иностранному языку учащихся начальных классов с использованием проектной технологии на основе анализа различных видов проектных технологий.

Ключевые слова: компетентность, межкультурная коммуникативная компетентность, проектная технология, культура, начальная школа, язык.

TRODUCTION

Today, the professional activity of a modern specialist is unthinkable outside of communicative learning. "Globalization and labor migration have made it even more important to address current day-to-day problems, most of which arise from inadequate communication strategies that are critical to the development of intercultural dialogue." [2, p.256.] The actual problem of vocational education is the preparation of learners for the use of a foreign language in communicative and professional activities, as well as the formation of intercultural communication. Mutual understanding and intercultural competencies are very important in the modern global world, as they allow us to overcome prejudices, discrimination and misunderstanding between people of different cultural backgrounds. Intercultural communication competencies (ICC) in teaching English allow learners to understand and successfully communicate with representatives of the studied language cultures.

In this regard, the main emphasis is on a competence-based approach to learning. The overall goal is specified through the goal of secondary education. To complete the pedagogical process, it is necessary to develop such skills as understanding, analysing, synthesis and evaluation. While there are subcategories within each stage, they all live on a continuum.In primary school, the formation of intercultural competence is carried out gradually, since in this. At the age of knowledge about the culture of other nations has not yet been formed, there is practically no experience of communicating with representatives. At the same time, the advantages of this age period are the impressionability and susceptibility characteristic of younger learners.

Thus, the relevance of the chosen topic is determined by the increased need for constant interaction of representatives of different cultures at different levels and the need for training and education of students ready for intercultural communication. The use of authentic materials, which are an example of a modern foreign language, in extracurricular project activities, on our view, creates an imitation of participation in the everyday life of the countries of the language being studied, which contributes to an increase in the level of their interest in a foreign language culture from an early age, serves as an additional incentive to increase their motivation to learn a foreign language.

METHODS AND MATERIALS

Intercultural communicative competence is the major in foreign language education system and is aimed at the formation of the “subject of intercultural communication”.The formation of educational competences of primary school students, an important place among which is given to the intercultural communicative competence, is considered to be an actual issue of the modern Kazakhstan pedagogical theory and practice. For the last decades the row of scientific researches in Kazakhstan appeared on the issue of informatization of education and brought their contribution to the development of science. In foreign pedagogics, the works of such scientists as M. Viram, K. Knapp, A. Nikols and others are devoted to the research of intercultural communicative competence.

The importance of intercultural communication lies in the fact that by knowing who we are, what we think and what we do, we allow ourselves to learn more about those who are different from us, not judging, but simply understanding their aspects, as well as learning to coexist and respect their way of life. Formation of intercultural communicative competence among learners implies awareness of the native culture and other cultures, their interrelationships; ability and readiness for communication prevent conflicts that inevitably arise from such contacts; the ability to build new patterns of behavior, based on the values and norms of different cultures. It assumes the development of such personal qualities as patience, the ability to empathy, and tolerance.

Analysis of I.A. Zimnyaya’s, I.L. Pluzhnik’s, O.A. Leontovich’s works, allows determining the structure of a foreign language ICC that contains the following components:

1. General culture (knowledge and possession of the general cultural system by values characteristic of different countries).

2. Linguistic culture (knowledge and possession of lexical and grammatical units of a foreign language, the ability to extract cultural and historical information).

3. Socio-cultural (knowledge of verbal and non-verbal means, observance of ethical and etiquette speech norms, knowledge of the national character, worldviews, psychology and mentality, tolerance as acceptance of the studied culture and a sense of respect for this culture).

4. Professional (knowledge of skills in the professional sphere, the ability to apply knowledge in a communication with a representative of another culture).

For greater effect, a cultural component was included in the study of foreign language. This is reflected in the fact that students gain knowledge of the language and culture of not only the country of the studied language but also their native country, as there is a tendency of people to consider and appreciate another culture from the perspective of the values and norms of their own culture. The shortage of interaction with native speakers of a foreign language using the texts with the cultural components is a good possibility of creating the missing language socio-cultural

environment. They acquaint students with the culture, customs, and holidays (national, religious, traditional) in our country and the studied language.

A modern education is designed to meet the challenges of educating cross-cultural personality also to provide the readiness of graduates to interact with other people in the process of exchanging the cultural values, knowledge, ways of activity. The use of various information technologies in a foreign language classes has a great role in the development of learners intercultural communicative competence.

When teaching a foreign language, one of the leading goals is the formation of an ICC ability and readiness to carry out foreign language interpersonal and intercultural communication .

However, modern scientists, including E.S.Polat, argue that the saturation of classes with standard conditionally communicative and communicative exercises will not lead to the full formation of the student's communicative competence. “It is important to give students the opportunity to think, to solve any problems, to reason about possible ways to solve these problems, so that children focused on the content of their statement, so that the focus was on the thought, and the language acted in his direct function - the formation and formulation of his thoughts".

Application project technology in extracurricular activities contributes to the implementation of this requirement.The result of the project activity carried out by the student can be both an ideal product (intellectual conclusion, formed knowledge), and a material product (own blog in English, regional collage, video, presentation, participation in the creation of a collection of stories / posters, creatiom personal diary, writing an e-mail to a foreign peer, etc.). The result of the project is considered especially successful when both types of product appear in their dialectical unity [3].

To solve the first problem, the method of analysis of scientific and methodological literature was used, which led to the conclusion that:

• the formation of the ICC of younger students is an integral part of teaching a foreign language

• the use of project technology satisfies all the requirements of extracurricular activities of younger students and is a relevant method that really allows students to reveal their creative and cognitive potential;

• the use of authentic materials serves as the basis for the formation of the ICC of younger students, since this type of material is a naturally created product of the English-speaking culture

One of the important conditions for the formation of the intercultural communicative competence has spatial content of spaces, namely the audience, where classes are held – board; map of the target language and native country; pictures of attractions, for example, in London; the tables with grammar of the studied country’s language; audio and video tape recorders; and the ability to use Internet resources. Systematic execution of listening tasks forms the specialist’s necessary level of intercultural communicative competence for his adaptation to the conditions of intercultural communication; it develops creative intellectual activity and creativity, the ability of creative participation in intercultural communication.

Another important factor to improve intercultural communicative competence is the creative forms and methods of educational process organization, such as video tutorials, project work, learning situations, and organization of presentations that enhance oral communication and develop writing.

In recent years, the question of using project technologies in primary school is raised more often. This is not only new hardware, but also new forms and methods of teaching, new approach to teaching. The main objective of foreign language teaching is the formation and development of communicative culture of students, teaching practical mastery of a foreign language.

“Project technology is interaction in the course of training and learning in the system of social interaction, in which students take on not only individual, but also collective responsibility for solving collective tasks. It creates conditions that not only increase the volume of knowledge of future specialists, but also their mobility, creativity, and autonomy”.

Along with the traditional types of work, the professional skills of the future specialist are formed – analytical reading the texts on the specialty, participation in discussions, writing abstracts, a public presentation with a report. This creates a problematic situation, which activates thinking and serves to generate speech. In addition, extracurricular activities (collection of material for wall newspapers, parties, students scientific-practical conference in a foreign language) give an opportunity to express themselves, help to develop a value attitude to language as parts of culture, increase the interest of students in the study of foreign languages.Thus, the combination of both traditional and non-traditional methods of teaching a foreign language helps to create, support and develop the intercultural communicative competence and educate future professionals with such qualities as tolerance, openness, respecting the culture and spiritual values of one’s own and other peoples capable and willing to participate in the dialogue of cultures. Awareness of the specifics of different spheres of life of native speakers, their own values and ways of behavior, as well as their impact on the use of language, can be considered an indicator of the formation of students to communicate in a foreign language in the course of intercultural communication.

CONCLUSION

The practice of intercultural interaction shows that people cannot always achieve mutual understanding. This is due to various cultural traditions, norms of behavior, and standards adopted in their cultures. Therefore, due to the lack of understanding and acceptance of certain norms, there may be disagreements and even hostility towards each other, which indicates a low intercultural communicative competence (ICC). The project work on a foreign language

covers the knowledge of different humanitarian subjects, such as music literature, the history of art culture, which allows considering this method and as an effective means of expanding the professional horizon through information obtained from foreign sources.

The using of project technology in the process of teaching a foreign language opens up opportunities for teachers who are looking for additional techniques to solve their professional problems. In the Foreign Language course, project technology can be used as part of the program material on almost any topic, which should be resorted to for a more effective learning process.The study of the theoretical foundations of the interaction of language and culture does not allow us to move on to the practical part of the work.

REFERENCES

1. Kunanbayeva S.S. Modern foreign language education: methodology and theory - Almaty, 2005.-264s.
2. Mukhamedzhanova L. & Svirina L.(2016). Intercultural Citizenship and English Classroom Language. Journal of Organizational Culture, Communications and Conflict,20, Special Issue, 256-262.
3. Yakovleva N.F. Project activity in an educational institution: textbook. allowance. 2nd edition, ster. M.: FLINTA, 2014.
4. Shayakhmetova L, Ashrapova A, Zhuraleva Y(2017). Using Songs in Developing Intercultural Competence. Journal of History Culture and Art Research, 639-646.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теория-Алматы, 2005.-264с.
2. Мухамеджанова Л.Р, Свирина Л (2016) Межкультурное гражданство и английский язык в классе. Журнал организационной культуры, коммуникаций и конфликтов, 20, специальный выпуск, 256–262.
3. Яковлева Н. Ф. Проектная деятельность в образовательном учреждении: учеб. пособие. Изд-е 2-е, стер. М.: ФЛИНТА, 2014.
4. Шаяхметова Л., Ашрапова А., Журалева Ю.(2017). Использование песен в развитии межкультурной компетенции. Журнал истории культуры и искусства, 639–646.

МРНТИ 81’23

Mazhit B.B.,
M.A., teacher,
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: bagila.mazhit@mail.ru

SOCIAL AND CULTURAL APPROACHES TO FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING

Abstract: The article is devoted to the relationship between culture and language which is one of the important and relevant issues in modern science. The most general social studies that are investigated in the article are sociology and cultural studies and their relations with linguistic studies. The fundamental goal of learning a foreign language is to acquire the communicative competence, while the advancement of such competence mostly depends on efficient and scientific teaching approaches. The findings of the research can be used in foreign language learning courses.

Key words: culture, society, linguistics, foreign language, educational system.

Мәжит Б. Б.,
г.ғ.м., оқытушы,
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан,
e-mail: bagila.mazhit@mail.ru

ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ МЕН ҮЙРЕНУДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа: Мақала қазіргі ғылымдағы маңызды және өзекті мәселелердің бірі – мәдениет пен тілдің арақатынасын қарастырады. Мақалада зерттелетін негізгі әлеуметтік зерттеулер – әлеуметтану мен мәдениеттануды және олардың лингвистикамен байланысы айқындалады. Шетел тілін үйренудің негізгі мақсаты коммуникативтік құзыреттілікке ие болу болса, мұндай құзыреттіліктерді дамыту көбінесе оқытудың тиімді және ғылыми тәсілдеріне байланысты. Зерттеу нәтижелерін шет тілін оқыту курстарында пайдалануға болады.

Тірек сөздер: мәдениет, қоғам, тіл білімі, шет тілі, білім бері жүйесі.

The article discusses the importance of culture in society and language teaching in terms of a second language teaching. It indicates the influence of the linguistic theory on the fundamental principles of methodology and the contents of foreign language teaching and learning.

The aim of the research is to show how language and culture influence on the development of creative individuality which advances and facilitates the process of foreign language learning. The main focus of a foreign language learning process is to learn to speak in the object language, to understand the traditions and customs of the ethnic group, and to achieve a targeted goal in a language learning activity. It is obvious that the bilingualism cannot only be acquired through the socialization to a certain society, but also it can be obtained through the acquisition of culture and traditions of that society. In a language learning procedure, socialization is to master new knowledge, skills and to communicate so that a foreigner could adapt himself to the society of a certain language. Thus, not only native speakers of a specific language but also foreign language learners can be a social product if they completely represent the culture of that society. In order to master the learner's ability to communicate between cultures, it is vitally important for foreign language teachers to obtain skills on how to monitor foreign culture in a class. In the modern world, culture teaching in foreign language learning is a one of the basic problems which has been investigated by many scientists.

Language is an important tool of communication and one of the determinations of understanding a nation's culture, traditions and beliefs. When individuals communicate a particular language, the identification of the origin, culture and nationality can be seen in their speech as the language they are speaking can reflect embedded cultural identities of those people with that vernacular. Culture is more understandable when we learn its language by paying attention to cultural values, beliefs, norms which are attributes of any language. This means that culture is a derivation of social interaction, while the acts of communication are their manifestation. Thus, language is a component of culture and culture is a component of language and the both of them are interconnected so that it is hard to accept them separately without significant aspects of either language or culture.

The definitions of culture given by different scientists such as Kramsch (1993), Hofstede, (1994), Byram (1997), Fantini (2000), Holló and Lázár (2000b) seem to highlight that culture has several components, and therefore classrooms may use many different numerous implications.

Many linguists and anthropologists have investigated the relations between language and cultural values and determined that the forms and uses of a certain language reflect the cultural values, norms, beliefs of the society in which the language is spoken. The relationship between foreign language teaching and the target culture teaching was investigated by different well-known scientists such as Brown (1990), Buttjes (1990) Byram (1997), Kramsch (2001) whose researches are still relevant in the modern language teaching methodology. These researches have introduced and advanced models for integrating culture and language teaching which are still one of the most important approaches in the modern teaching methods.

Another scientist of the 21st century A. Moeller states: "A deeper understanding of daily life culture, such as housing, food, and patterns of behavior through the lens of sociological and anthropological studies can be achieved through the integration of the theoretical model of the practices, perspectives, and products by using digital media" [1]. Understanding a language in isolation from its cultural values prevents learners from understanding its contextual use which may lead to communication breakdown. So, the acquisition of linguistic structures alone without understanding the culture that speaks that language cannot cover peculiarities insight a nation which are important in learning and understanding social issues such as political, social, religious or economic problems.

Language is a social phenomenon as it is one of the most powerful elements of social behaviors. We use language to send social messages that include realistic reflections of the society where we live. Thus, the idea of interconnections of language and culture plays an important role in any society. According to Wilhelm von Humboldt, while language is universal to all human beings, the languages of different nations differ from each other and every native tongue contains a world-view. He states that a nation is awarded with mental powers, and particular languages and cultures are formations which are based on the autonomous and free work of these mental powers. Thus, languages and cultures represent 'the spirit of nation' [2]. This means that linguistic and cultural diversity reflect the distinctions in the mental powers of different nations which can be seen in their mother tongues.

According to E. Sapir, it is impossible to understand even a simple poem without understanding culture as it represents the whole life of the community and its overtones [3]. This means that language is embedded in culture and it is not possible to separate each of them from one another. Words may have several meanings and their meanings depend on cultural contexts. This is because the culture influences on the way we think and the way we communicate, because we encode our messages through the assumptions of our culture.

Culture plays a significant role in the development of creative individuality in learning a language. Today, learning a foreign language as the means of development of student's creative activity plays a special role in the system of higher education. According to I.E. Taylor, creativity in the scope of solving some educational problems is a way of showing one's thoughts and feelings, that is, the creative process is the ability to think and talk, without being limited by one's past experiences [4]. So, creativity is developed by cognitive functions as it is a link between real-life creativity, semantic memory structure and brain functional connectivity. For this reason, it can be expected that developments in bilinguals' cognitive functions help to enhance creative abilities. According to A.V. Khakhurin, cross-linguistic components such as bilinguals' proficiency in both languages and cross-cultural components such as the experience of bicultural correlation, have a great influence on their cognitive development [5]. As a key element of culture, language highly influences on understanding and developing creativity. Thus, the teaching of cultural

knowledge and development of cultural schema can be important to develop linguistic comprehension and expression of thought of language learners.

In the modern world, it is ineffective to teach and learn a foreign language without social and cultural contexts. The contemporary language pedagogical methodology promotes the global and integrated teaching in the educational system. In order to create a modern and active theory of didactics which may lead to intensive and effective ways of language teaching, it is important to use theoretical and methodological achievements of contemporary linguistics that are based on language, social and cultural contexts.

A society is a group of people who have common interests and distinctive culture. People of the same society share aspects of their culture, such as language, traditions or beliefs. According to J.H. Ficther, a society is defined as a network of interconnected major groups pictured as a unit and sharing a common culture [6]. The relationship between culture and language is highly complex. Language does not only include total of words, grammatical rules and sentence construction, but it also contains unique cultural norms, social systems and cognitive processes. Thus, understanding cultural-specific contexts together with linguistic principles of a particular culture is important in effective language acquisition.

Linguistics is an academic discipline which requires high social standing because language means as a tool of communication in any society and closely connected with thinking, consciousness and cultural awareness. Linguistics is closely connected with everyday life of human community because we live in a certain society that uses a specific language to communicate. This means that linguistics does not only describe language in terms of particular set of principles called grammar, but it also has connection with a social and cultural occurrence. Linguistics is a complicated discipline which investigates language and its functions such as cognitive and cultural-creative and its correlations with the process of learning. Thus, linguistics is a complex science that contains many branches of knowledge dealing with different problems and having various methods of research. Linguistics is strongly connected with disciplines of human knowledge such as anthropology, sociology, cultural studies which are concerned with aspects of society.

Culture and society have a strong relationship with each other as a culture consists of the “objects” of a society, while a society consists of the people who share a common culture. According to C. Kramsch, culture is not something we are born into, or something which we biologically inherit living in our own society, but we have to accept, grow and be trained into it [7].

According to N. Brooks, language is a system of signs that includes cultural values and symbolizes cultural reality, where the views, attitudes and values of a specific culture are reflected in the way the language is used. Language without culture is only a number of symbols without meanings and they can be misinterpreted, if they are not understood in the right meaningful cultural context [8]. This means that words are important conveyors of the cultural information and all kinds of cultural attributes can be reflected in the words of the representative of a certain culture.

Nowadays, foreign language teaching aims to develop the intercultural communicative competence of its learners. Foreign language teaching classrooms have advantages of providing systematic and structured knowledge, skills under the guidance of a teacher by creating the classrooms as the location for reflection of skills and knowledge. Foreign language teaching objectives in the classroom learning is to teach a foreign language through perceptions of a certain culture. Thus, culture plays an important role in language learning. Teaching culture has benefits to develop communicative competence of learners and their ability to understand the world around them.

In teaching foreign language, students may compare their own culture with the target culture. This method helps develop cultural awareness and this is a common way in teaching foreign language contexts where learners may introduce with the target country. According to C. Arrifin, this method allows students to discover and identify both similarities and differences between their own mother tongue and the target language culture [9].

According to Politzer (in Brooks 2001), the language teachers must be involved in the study of culture not because it is necessary for them to teach the culture of another country, but because they have to teach it [8]. The reason is that the knowledge of cultural awareness provides meaningful learning of a foreign language and this allows learners to avoid adding the wrong meanings to words when learning a certain foreign language. This helps students connect logically their own concepts, perceptions, and thoughts with the foreign symbols. Thus, in order to develop learners’ cultural awareness and intercultural communicative competences, foreign language teachers should pay more attention to cultural aspects while using authentic materials and activities. The cultural background knowledge helps understand specific information, comprehend texts in a foreign language, meet meanings of sentences correctly as it forms a basic foundation of language acquisition.

In conclusion, I want say that the teaching of foreign language across the culture is one of the main goals of the modern-day education. Culture should be an important element of various teaching skills such as writing, listening, speaking and reading in the classroom as it helps learners develop intercultural communicative competence which is vital for a learner to increase their learning ability. Foreign language teachers should have methodological competence covering the field of the world language teaching skills across the culture because this allows them to look for different ways to make their classes more interesting and effective. This means that enhancement of students’ knowledge of foreign countries may provide effective ways for learners to understand and practise the target language. So, teaching

of foreign languages across the culture helps prepare learners to communicate effectively in a foreign language and simulate real communication.

REFERENCE

1. Moeller A. (2012). Teaching in the 21st century language classroom. University of Nebraska at Lincoln. https://www.researchgate.net/publication/282228233, p. 7.
2. Pajevic M. (2016) Thinking Language: Wilhelm Von Humboldt Now Introduction. December. Forum for modern language studies, pp. 17-18.
3. Sapir, E. (1970). The status of linguistics as a science. In D.G. Mandelbaum (Ed.), Culture language, and personality, pp. 65-77. Berkley: University of California Press.
4. Taylor, I.E. (1977). Can creativity be taught? Critique and Commentary. Social Education, 33(2), pp. 114-125.
5. Kharkhurin, A.V. (2009). The role of bilingualism in creative performance on divergent thinking and Invented Alien Creatures tests. Journal of Creative Behavior, pp.43,59-71.
6. Ranjini, P.T. (2008) Basics of Sociology. Calicut University Press, P.O., pp.11-12.
7. Kramsch, C. (2009). Language and culture. Oxford: Oxford University Press. ISBN:9780194372145, pp. 23-24.
8. Brooks, N. (2001). Culture in the Classroom. In: Valdes, M.(ed) Bringing the Cultural Gap in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, pp.24, 37-38.
9. Ariffin, S. (2006). Culture in EFL Teaching: Issues and Solutions. TESL Working Paper Series, 4(1), 75-8.

UDC 94(560):355.48

Bersimbayeva Zh.,
Master of pedagogical sciences
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanerke.bersimbai@mail.ru

FEATURES OF PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE TRAINING OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER IN CONDITIONS OF MODERN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract: The article discusses the features of the influence of conceptual changes in the theory and methodology of teaching foreign languages on the professional and communicative training of a modern teacher of a foreign language. As the most significant trends, the following are highlighted: the introduction of a competency-based approach to describing the results of professional teacher education and the reorientation of the domestic methodology towards the key concept of "foreign language education". The competence-based approach makes it possible to define professional and communicative competence as the main result of preparing a future teacher for pedagogical communication.

Keywords: dialogue of cultures,foreign language education, professional and communicative competence

Берсимбаева Ж.,
Педагогика ғылымдарының магистрі
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhanerke.bersimbai@mail.ru

ҚАЗІРГІ ШЕТ ТІЛІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ШЕТ ТІЛІ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ-КОММУНИКАТИВТІК ДАЙЫНДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада шет тілін оқытудың теориясы мен әдістемесіндегі концептуалды өзгерістердің қазіргі шет тілі мұғалімінің кәсіби-коммуникативтік дайындығына әсер ету ерекшеліктері қарастырылған. Ең маңызды тенденциялар ретінде мыналар атап өтілді: кәсіби педагогтік білім берудің нәтижелерін сипаттауда құзыреттілікке негізделген тәсілді енгізу және отандық әдістемені «шетел тілінде білім беру» негізгі тұжырымдамасына қайта бағдарлау. Құзіреттілікке негізделген тәсіл болашақ мұғалімді педагогикалық қарым-қатынасқа дайындаудың негізгі нәтижесі ретінде кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті анықтауға мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: мәдениеттер диалогы, шет тілін оқыту, кәсіби және коммуникативтік құзыреттілік

The competence-based approach makes it possible to define professional and communicative competence as the main result of preparing a future teacher for pedagogical communication. At the same time, the preparation of a modern teacher for communication should be based on the key ideas of the modern concept of foreign language education: the principle of cultural conformity and the dialogue of cultures. The formation of the professional and communicative competence of the future teacher should be carried out from the standpoint of his preparation for facilitating communication as the most optimal in foreign language education.

The competence-based approach serves as a methodological basis for the implementation of modern professional pedagogical education. Consequently, the main result of the preparation of a modern teacher of a foreign language for professional communication is professional and communicative competence.

Traditionally, professional communicative competence is understood as a set of professionally oriented knowledge, skills and abilities in four types of speech activity, which allow a foreign language teacher to effectively carry out foreign language communication in the performance of their professional duties. At the same time, the modern understanding of competence provides for the inclusion of motivational, ethical, social, and behavioral components in this concept. Therefore, the constituent components of professional and communicative competence are:

1) cognitive component, which is based on professional communicative knowledge;
2) a practical component, involving the possession of professional communication skills;
3) value-motivational component.

The formation of all these components of professional and communicative competence should be considered as the main tasks of preparing the future teacher for professional communication. However, each of these components is dynamic, subject to change under the influence of various internal and external factors. In this regard, the issue of preparing future teachers for professional communication should be considered in the context of an analysis of the most important conceptual changes in the methodology of teaching foreign languages and in professional teacher education in general.

One of the main trends of the last decade is the active reorientation of methodological science from the fundamental term "teaching foreign languages" to the concept of "foreign language education". The term was first proposed by E.I. Passov in 1990, however, has received significant distribution in scientific research in the last decade.

E.I. Passov considers foreign language education as a combination of four aspects: cognitive, developing, educative and educational. At the same time, the content of foreign language education is foreign culture (as a system of cultural values). N.D. Galskova in recent studies also pays great attention to foreign language education, noting, first of all, changes in its functional load and focusing on culturally integrating, culture-creating and axiological functions. Despite certain differences in the points of view of Galskova N.D. and Passova E.I., it is the focus on culture (and not just a foreign language) that unites these approaches. Eremin Yu.V. also recognizes cultural conformity as a principle for the formation of learning environments in foreign language education in higher education: foreign language education in the system of higher education will fully solve the problem of cultural identification of the individual, systematically form theoretical humanitarian concepts and personal cultural meanings. Thus, at present, the cultural vector of development is recognized as fundamental for modern foreign language education, and, quite naturally, for the professional training of a future teacher of foreign languages.

The principle of cultural conformity is intended to change the current practice of training a foreign language teacher and raise professionally oriented foreign language education to a qualitatively new level of organization. At the same time, the importance of this principle is absolutely obvious, since it is culture, as E.I. Passov notes, that is the content of foreign language education. A foreign language teacher, realizing the content of foreign language education, acts as a repeater and interpreter of foreign culture. Accordingly, the process of professional training of a foreign language teacher is a certain implementer of culture, a generator of the introduction of the main cultural aspects into the socio-cultural stratum of society, reflecting the models and attitudes of culture, the direction of the formation of humanitarian values and cultural meanings of the modern socio-cultural situation. Hence, the dialogue of cultures is considered as the principle of the life of a foreign language education. The dialogue of cultures is based on the interpretation of the fact of culture in the course of communication organized by the teacher and it is especially important that such communication has a subject-subject basis. Passov E.I., Eremin Yu.V., Kotikova L.N. insist on this nature of the relationship between the student and the teacher as the most optimal for the implementation of the dialogue of cultures.

Therefore, professional and communicative competence is not only and not so much the possession of the “technique” of pedagogical communication, a high level of development of skills to maintain an atmosphere of foreign language communication and choose the most appropriate behavioral strategies (which also remains very important), but also a whole range of special skills for organizing communication , which is based on the subject-subject nature of learning, creating an atmosphere of cooperation, mutual respect, trust between the student and the teacher. It is these relationships that form the basis of pedagogical facilitation.

For the first time, this term was introduced in the studies of one of the founders of humanistic psychology, the American scientist C. Rogers. Facilitation (from the English facilitate - to promote) is a psychological and pedagogical category that is most closely associated with the interaction and subject-subject relations of a participant in the teacher's educational process.

Facilitation as a psychological and pedagogical phenomenon involves stimulating, developing and supporting interaction in the educational process. The result of facilitation is the personal growth of students, and the productivity of such a process is due to the specific nature of the interaction between the student and the teacher. Consequently, facilitating communication in foreign language education is designed to increase the productivity of the student: take into account his interest in the culture and language being studied, form and develop the need for independence, study and interpretation of cultural facts (the teacher acts as a consultant), aim at the maximum disclosure of his creative abilities and abilities to the study of a foreign language through the development of new techniques and methods of activity. Therefore, having the skills of facilitating communication, the teacher creates the most favorable conditions for the dialogue of cultures, while the most significant change in terms of the implementation of communication technologies in the classroom will be the modification of the teacher's communicative leadership.

According to this logic, the development and implementation of systems for preparing a future teacher of a foreign language for professional activity should be carried out from the standpoint of his readiness for facilitating communication, which is the basis of the dialogue of cultures as the main principle of the life of modern foreign language education.

In this regard, it is necessary to include facilitation skills in the content of the professional and communicative competence of a teacher of foreign language education and create optimal conditions for their formation and development within the framework of university education. In this case, the question arises of the formation and development of the professional and communicative competence of the teacher, which would allow facilitating communication as the basis for the dialogue of cultures.

The system created on the basis of this principle must meet a number of requirements: flexibility (the ability to change in accordance with the needs of the participants in the process), variability (changeability in accordance with the tasks and goals at this particular stage), integrativity (the inclusion of not only various disciplines in professional - communicative training of the teacher, but also of various forms of education and types of training sessions), openness (participation of all subjects of the educational process in management), self-development and self-regulation and most importantly, setting the dialogue of all subjects of the educational process as the basis for direct development facilitating communication skills.

Thus, the main result of professional and communicative training of a modern teacher of a foreign language is professional and communicative competence. One of its important components should be considered facilitative, "intermediary" skills of the teacher. It is these skills and methods of their development that should become the basis for clarifying the traditional content of the professional and communicative training of a modern foreign language teacher and the subject of serious methodological and linguistic research in order to develop training systems that can ensure optimal personal and professional development of a future foreign language teacher.

REFERENCE

1. Eremin Yu.V. Theoretical foundations of professional and communicative training of a future teacher in a pedagogical university: 2001 – P.322 .
2. Izotova N.V. Formation of professional and communicative competence of the future teacher of a foreign language at the present stage // Foreign languages: linguistic and methodological aspects: collection of scientific works: 2013. – P.28-35.
3. Pantileeva M.S. Control of foreign language professional and communicative competence of the future teacher of foreign languages // Theory and practice of social development: 2011.- P.176-180.
4. Karapetyan N.G., Chernenko N.M. Features of professional discussion communication teaching of technical foreign students // Foreign education in present day world: 2013. – P. 170–178.
5. Passov E.I. Theory of methodology: principles of foreign language education. - Book 6. - Yelets: 2013. – P.603.

УДК 371.3

Tutbayeva Zh.A.,
Senior teacher
FL teacher training faculty
Chair of Speech practice and communication
Ablaikhan
KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zh.shmily@mail.ru
Mustafina A.S.,
Senior teacher
FL teacher training faculty
Chair of Speech practice and communication
Ablaikhan
KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: almustaf@mail.ru
Omarkulova B.A.,
Senior teacher
FL teacher training faculty
Chair of Speech practice and communication
Ablaikhan
KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: bomarkulova@mail.ru

COLLABORATIVE TECHNOLOGIES IN EFL PRACTICE

Abstract: The article is concerned with the usage of collaborative technologies in EFL practice, in particular in the context of profession-oriented situations. The authors believe that collaboration enhances students' performance during the

lesson and helps achieve better results in learning and professional environment. As a practical confirmation authors present a lesson plan of a demonstration class involving collaboration as a means of building discussion on professional topics.
Keywords: collaboration, professional competences, FLT.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ШЕТЕЛ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ КОЛЛАБОРАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Түйін: Мақалада ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқыту тәжірибесінде, атап айтқанда, кәсіптік-бағдарланған жағдайлар контекстінде коллаборативті технологияларды қолдану қарастырылған. Авторлар коллаборативті әдіс сабақ барысында оқушылардың үлгерімін арттырады және оқу мен кәсіби ортада жақсы нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі деп есептейді. Тәжірибеде қолдану дәлелі ретінде авторлар кәсіби тақырыптар бойынша пікірталас құру құралы арқылы ынтымақтастықты қамтитын демонстрациялық сыныптың сабақ жоспарын ұсынады.
Тірек сөздер: коллаборация, кәсіби құзыреттіліктер, шет тілдерін оқыту.

Competence-based approach in the field of higher education does not simply imply a transfer of knowledge, skills and abilities from a teacher to a student, but the formation of professional competence in future teachers. The implementation of the competency-based approach suggests the introduction of specific educational technologies in teaching, students' reflection, determination of their own achievements in learning, autonomy in the use of professional skills and abilities in practice.

A continuous practice in pedagogical activity is one of the mandatory stages in the formation of pedagogical thinking. The process of professional and personal development of the future teacher does not have as its limit only the comprehension of knowledge of a theoretical and practical nature. In our opinion, within the framework of professional activity, a specialist must be ready to solve problems of a professional nature, act in uncertain situations, use his acquired knowledge in practical activities, and adequately assess his achievements.

Fluency in the language may not be sufficient in professional communication situations where it is necessary to pay attention to the professional context. All this requires extraordinary mental and interactive abilities, abilities that are not taught in ordinary language classes. Professional communication situations require additional skills related to professional intercultural communicative competence.

According to T. Kulgildinova et al., foreign language education is not only aimed at “the formation of effective communication skills, but also the social and personal development of students - the development of independent critical thinking, a culture of knowledge and mental work among students - teaching self-education skills, which is associated with the search for information and its processing, which implies the variability of approaches used to implement the educational process" [1: 2262]. And collaboration is one of the technologies that help achieve the aforementioned goals.

Furthermore, there is strong evidence that students working in small groups surpass students working individually in a number of aspects, in particular the development of knowledge, thinking skills, social skills (Johnson and Johnson, 1994; Strobel and Van Barneveld, 2009). These approaches are grounded on the basis of developmental and educational theories, assuming that learning is mainly a collaborative process of social construction of knowledge (Sawyer and Obaid, 2017).

The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) defines collaborative competence as "the ability of an individual to participate effectively in a process whereby two or more agents try to solve a problem with the combined efforts necessary to achieve a solution, and by combining their knowledge, skills and efforts to achieve this solution” [2:6].

As a result of collaborative learning, students are expected to recognize and value their own knowledge, competence and talent in the process of learning a foreign language. Collaborative learning can help teachers accelerate student development promoting more autonomy and self-reflection through participant interaction.

Johnson et al. (1990) suggested 5 major elements of collaborative learning to differentiate it from regular group work. Training is considered collaborative only if the following elements are present:

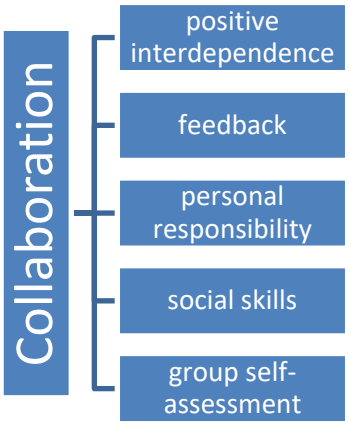

As it was mentioned previously, collaboration provides autonomy of students, the use of social skills in communication, and a low degree of task structuring. Educators who use collaborative learning approaches do not consider themselves as expert sources of knowledge, but as experienced developers of intellectual experiences for students, as trainers or facilitators in the learning process.

According to Smith and McGregor (1992), in a collaborative learning environment, students have to deal with both social and emotional challenges as they listen to different perspectives and are required to articulate and defend their ideas which leads to the building of their own unique conceptual framework. Collaborative learning gives the opportunity to connect with peers, present and defend ideas, exchange different beliefs, challenge other conceptual frameworks, and actively participate.

Collaboration in itself implies that students need to be responsible for their actions, including in the learning process and respect the abilities and contribution of their peers to the goal, share responsibility for the actions of the group. The basic premise of collaborative learning is based on reaching consensus through the collaboration of group members. In a traditional learning environment, it is not expected that the teacher will learn from his students which is an integral part of collaborative learning as it has a positive effect on the teacher himself.

Child and Shaw (2016) argue that the success of collaborative learning depends on the creation of optimal group dynamics, including "development of a sense of community among individual group members, establishing relationships between group members that enable them to perform the same set of actions, and equal status of all participants" [3, 3].

Taking into account all the aforementioned positive impacts of collaboration, the authors tried to demonstrate in practice how it works in real class situation. For this, a strong collaborative technique such as rotation discussion was used as a way of promoting greater independence by holding a totally student-led discussion. The lesson was held with second-year Ablai Khan University, FL Teacher Training faculty students.

Lesson Plan

Subject: Profession-based Foreign language: English, 2 year

Topic: Personal development: Parenting ideas

Skills focus: Listening, speaking

The aim of the lesson is to help students voice their opinions on **a profession-oriented** topic (via oral discussion) on the basis of non-fiction text interpretation using collaborative and critical thinking skills, namely, analyzing and questioning their thoughts in small group discussions

Assumptions:

- Students watched the video talk "Parenting ideas" by Dr Russell Barkley and worked on the vocabulary and content at home.
- Students are familiar with asking and evaluating questions, analyzing opinions, as well as basic critical thinking and discussion techniques;

As prerequisites, they know the general stages of analyzing non-fiction (i.e. they can see what's not stated but implied, they can form their own opinion about the material.)

Objective: Having watched the video talk "Parenting ideas" by Dr Russell Barkley, students will be able to conduct a collaborative student-led discussion supporting and inquiring main ideas.

Language Objectives: Students will be able to practice **profession-oriented** vocabulary associated with the language function of agreeing and disagreeing, giving feedback, assessing ideas, building on others etc.

Competences: cognitive, professional, communicative, intercultural

Supporting Activities for the Objective:

1. Standing opinions

- Students suggest their ideas how they can react to the quote following the example below:

R-restate,
E-evaluate,
A-analyse,
C-criticise,
T- transfer

- Students read the quote.

We do not know, in most cases, how far social failure and success are due to heredity, and how far to environment. But environment is the easier of the two to improve.

- Students take thinking time jotting down main ideas. The whole group stands up and take turns to express their reaction on the quote.

2. Students watch and listen to the video talk "Parenting ideas" by Dr Russell Barkley https://youtu.be/5GeaSq7lOHI to be reminded, assigned as a home task and answer the following questions.

- *What does the speaker say about genetic and environmental factors in raising a child?*
- *Compare and contrast the engineer view and the shepherd view the lecturer mentions.*

3. **Rotation discussion**. Students work in two groups to discuss the following questions. The teachers highlight several viewpoints from the talk and display them on a smart board, projector etc. for students to give their personal opinions.

Rotation *1*

Out-of-home influences are more powerful in shaping the life course of a child than in-home influences

Rotation *2*

How are the ideas expressed by the author related to Kazakhstani realia: student community, your future profession?

Summary of the rotation discussion. As students discuss the final questions group secretaries have been taking notes on significant ideas, so observers present the key ideas of the discussion.

4. Follow-up

Pick up a controversial issue of today's discussion and write an opinion essay agreeing or disagreeing with the point. Write your essay in about 200-250 words.

5. Exit card: Group self-assessment*:*

- *What did you like/dislike about today's discussion?*
- *Was there anything about the lesson that you would like to change?*

As for the implication of this lesson, assuming that (most) students master this lesson to a satisfactory degree, the following are some implications of this lesson on students' collaborative and critical thinking skills development.

- Deciding on main ideas will help students to focus on specific issues. Students' will start to use collaborative and critical thinking skills, namely, questioning and analyzing their questions.
- Hopefully "Rotation discussion" collaborative game taught them to listen better and enter into opinions of others. And this in turn will enhance students' skills in treating the opinions of others from different angles.
- Students have practiced collaboration and acquired the following skills

- positive interdependence
- feedback
- personal responsibility
- social skills
- group self-assessment.

REFERENCE

1. Kulgildinova T.A., Kunakova K., Zhaxylikova K. & Yelubayeva P. Integration of the cognitive and communicative approach in the practice of language education of students, Anais da Academia Brasileira de Ciencias, 89 (3 Suppl.), 2017. – P. 2260-2270.
2. OECD (2013). Programme for International Student Assessment (PISA) 2015: Draft Collaborative Problem Solving Framework. Retrieved from http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/Draft%20PISA%202015%20Collaborative%20Problem%20Solving%20Framework%20.pdf
3. Child, S., Shaw, S. Collaboration in the 21st century: Implications for assessment //*Research Matters: A Cambridge Assessment publication*. UCLES, Retrieved from https://www.cambridgeassessment.org.uk/Images/374626-collaboration-in-the-21st-century-implications-for-assessment.pdf
4. Smith, B.L., MacGregor, J.T, "What is collaborative learning?" In Goodsell, A., Maher, M., Tinto, V., Smith, B.L., MacGregor J. T. (Eds.), *Collaborative Learning: A Sourcebook for Higher Education*. National center on postsecondary teaching, learning, and assessment publishing, Pennsylvania State University, USA, 1992. – P. 10-14.
5. Johnson, D.W., Johnson, R.T., Stanne, M.B. & Garibaldi, A. Impact of group processing on achievement in cooperative groups. *J SocPsycho*, 130 (4), 1990. - P.507-516.
6. Sawyer, J. & Obeid, R., Cooperative and collaborative learning: getting the best of both methods. In R. Obeid, A. Schwartz, C. Shane-Simpson & P.J. Brooks (Eds.) *How We Teach Now: The GSTA Guide to Student-Centered Teaching.* Society for the Teaching of Psychology e-book. Retrieved from http://teachpsych.org/ebooks

УДК 378: 81'243

Селиверстова И.А.,
м.п.н., старший преподаватель
КазУМО и МЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
seliverstova-irina2010@mail.ru

СОЦИАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ И ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ В ИНОЯЗЫЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: НОВАЯ РЕАЛЬНОСТЬ

Аннотация. Расширение границ образовательного пространства, включенность глобального контекста в процесс обучения, в том числе иностранным языкам и культурам предполагает включенность

междисциплинарных связей, актуализацию возможностей педагогики социального обучения, принципов и закономерностей социального конструктивизма в иноязычно-образовательном процессе. В тоже время, индивидуальность личностей субъектов данного процесса создает вариативную реальность, контекст, в котором осуществляется процесс усвоения знаний, формирования компетенций, реализация идей когнитивно-лингвокультурологической методологии современного иноязычного образования. Осознавая необходимость учета представленных особенностей, в данной статье рассматриваются некоторые аспекты реализации возможностей индивидуализации и дифференциации в обучении, с одной стороны, и идеи социального обучения, с другой.

Ключевые слова: академическая группа, социальный конструктивизм, дифференциация, мультифункциональный подход, стратегическое преподавание, развивающе-рефлексивный методологический принцип, адаптивное обучающее пространство или среда, индивидуальная траектория обучения.

Seliverstova I.A.,
m.p.s., senior teacher
Kazakh Ablaikhan UIR &WL,
Almaty, Kazakhstan
seliverstova-irina2010@mail.ru

Abstract. The expansion of the boundaries of the educational space, the inclusion of the global context in the learning process, the foreign languages and cultures educational process as well, implies the inclusion of the interdisciplinary ties, the actualization of the possibilities of the pedagogy of social learning, the principles and patterns of social constructivism in the foreign language educational process. At the same time, the individuality of the personalities of the subjects of this process creates a variable reality, the context in which the process of assimilation of knowledge, the formation of competencies, and the implementation of the ideas of the cognito-linguocultural methodology of the modern foreign language education is carried out. Being aware of the need to consider the presented features, this article discusses some aspects of the implementation of the opportunities of differentiation and individualization in the foreign languages educational process, on the one hand, and the ideas of social learning, on the other.

Keywords: academic group, social constructivism, differentiation, multifunctional approach, strategic teaching, developing-and-reflective methodological principle, adaptive training space or environment, individual training trajectory

В современном мире глобализации, информации, экологических и других вызовов современного общества, понятия «разнообразие» и «мультикультурализм» становятся актуальными. Влияние отмеченных факторов на иноязычно-образовательный процесс также становится очевидным, так как в современных условиях весь глобальный контекст выступает в качестве учебной аудитории, пространства, в котором происходит процесс обучения, формирования личности, что обуславливает появление и внедрение новых обучающих практик в образовательный процесс. Таким образом, при обучении иностранным языкам и культуре вопросы обучения мультикультурных, разнородных групп выходят на первый план. Применяя теоретический метод анализа литературы и источников, обобщения педагогического опыта преподавания, рассмотрим в данной статье некоторые особенности, связанные с работой с академической группой, в частности, разнородной по своему составу, в иноязычно-образовательном процессе на данном этапе.

Учебная или академическая группа в вузе представляет собой разновидность малых социальных групп, социальный коллектив с определенными закономерностями и динамикой развития. Соответственно, принципы педагогики социального обучения, социального конструктивизма, обучения в сотрудничестве применимы в работе с академической группой в иноязычно-образовательном процессе. Совместное конструирование знаний, процесс, в котором обучающиеся и обучающий выступают в качестве субъектов интерактивного взаимодействия, предполагает осознание значимости опыта каждого члена группы в решении поставленных задач, обсуждении тех или иных вопросов или тем, поскольку обучение в таких условиях предполагает обучение из различных источников, и экспертом выступает не только обучающий; каждый субъект иноязычно-образовательного процесса, каждый обучающийся, делится своими знаниями, идеями, внося тем самым вклад в общий процесс обучения.

Под разнородной, или гетерогенной группой, в отличие от однородной, гомогенной группы, в данной статье понимается группа обучающихся, отличающихся по одному или нескольким признакам, рассматриваемых как ключевые в том или ином контексте; обучающиеся однородной группы при этом выступают как имеющие определенное сходство по одному или нескольким признакам, обозначенным в качестве ключевых. Если при этом разнородную группу рассматривать как мультикультурную на том основании, что каждая личность обучающегося есть своеобразная уникальная культура, то вопрос обучения разнородных мультикультурных групп обретает определенное значение.

Вызовом или новой реальностью процесса обучения становится создание актуальных условий для обеспечения развития компетентностной личности субъекта иноязычно-образовательного процесса, в новом контексте, в нашем случае, организация целезаданного педагогического взаимодействия для решения поставленных задач процесса обучения. Понятия «персонализация», «индивидуализация», «дифференциация» процесса обучения можно рассматривать следующим образом: «персонализация» предполагает обращение к индивидуальности личности, учет потребностей, мотивации, целей обучения, которые характеризуют обучающихся; «индивидуализация» подразумевает индивидуальный подход,

создание индивидуальной траектории обучения; «дифференциация» может трактоваться как признание индивидуального в личности субъекта иноязычно-образовательного процесса и создание соответствующих условий для обучения. С другой стороны, признавая единство в разнообразии, разнородная академическая группа является коллективом, или группой субъектов иноязычно-образовательного процесса.

Противоречием, обеспечивающим динамику вопроса, выступает различие между необходимостью обучения коллективной группы субъектов иноязычно-образовательного процесса, с одной стороны, и осознанием необходимости обращения к индивидуальной личности каждого субъекта иноязычно-образовательного процесса, реализация возможностей индивидуализации и дифференциации обучения. Причины возникновения гетерогенных групп могут быть связаны с различными факторами: проведением уровнего тестирования на входящем этапе обучения, или с естественным ходом событий, когда в одной учебной группе обучаются студенты с различным уровнем языковой подготовки, стилями обучения, культурными, и другими индивидуальными различиями. Академическая группа как модель общества, учебное сообщество, коллаборативная культура приобретает новые характеристики, требующие изучения в новых реалиях, в том числе и информационно-технологическом конструктивном контексте. Многие зарубежные и отечественные эксперты в области образования отмечают необходимость создания условий обучения, соответствующих идеям равноправия и равенства, социальной включенности всех субъектов обучения в процесс развития. Размышляя о настоящем, а также будущем преподавания, профессиональной деятельности учителя иностранных языков и культур, следует отметить смену роли обучающего с унифицировано направленного пассивного предоставления знаний на разнонаправленное, базируемое на интересах группы обучающихся погружение или ассимиляцию, констатируемое в контексте образовательной практики в определенных источниках [1]. Тем не менее, зачастую, в определенных условиях образовательной практики, преподавание сводится к обобщению, единому генеральному направлению в работе с конкретной учебной группой, признавая при этом необходимость дифференциации, гибкости обучения, что требует более детальной разработки и осознания на различных уровнях.

Проводя аналогию с процессом обучения, который можно описать в той или иной терминологии как ‘surface, deep, strategic learning’, процесс преподавания, обеспечения целезаданного педагогического взаимодействия также можно трактовать как ‘surface, deep, strategic teaching’ [3]. Так, преподавание, направленное на усвоение программных требований, без учета индивидуальных особенностей обучающихся, представляется как «поверхностное», или ‘surface’; преподавание, связанное с созданием условий для усвоения предметно-процессуальных аспектов содержания того или иного учебно-методического комплекса, или освоения программных требований дисциплин, направленное на учебную группу как коллектив, но, вместе с тем, способствующее холистическому, целостному развитию личности, компетентностное, соответствующее требованиям когнитивно-лингвокультуро- логической методологии современного иноязычного образования, можно рассматривать как «глубокое», или ‘deep’; под «стратегическим» можно понимать преподавание, соответствующее определенным целям и задачам иноязычно-образовательного процесса на том или ином этапе, в тот или иной период, с определенной академической группой, при этом каждый преподаватель определяет и регулирует уровень стратегических переходов от одного типа преподавания к другому или от выбора тех или иных средств, методов, технологий обучения. Признавая различия, равно как и схожесть в тех или иных аспектах субъектов иноязычно-образовательного процесса, обучающему необходимо вырабатывать объективное восприятие конкретного контекста и ситуации той или иной академической группы, проявляя открытость, гибкость и готовность обеспечения соответствующего уровня педагогического взаимодействия с той или иной учебной группой, применять так называемый мультифункциональный подход.

Распространение мультифункционального подхода к обучению связано с осознанием, или переосмыслением, актуализацией возможностей разных способов конструирования смыслов, значения. В современном мире в условиях глобализации на процесс образования, становления личности, в том числе и личности «субъекта межкультурной коммуникации», в индивидуальном или коллективном, собирательном смысле, оказывают влияние, помимо различных факторов, в том числе, (1) разнообразие языков и культур, сосуществование обусловленных социолингвистическими и другими факторами вариантов, диалектов, регистров языков, в том числе английского, так называемых ‘interlanguages’[4]; английский язык становится глобальным средством общения; (2) появление новых способов коммуникации, распространения информационно-коммуникационных технологий; появление различных вариантов профессионального, технического английского языка, для специальных целей [5]. Обучение и субъекты иноязычно-образовательного процесса рассматриваются как мультизадачные, интегративно-мультиконтекстные.

В сфере образовательных практик рассматриваются вопросы не только практического управления академической группой, но как следствие, возникают вопросы создания индивидуальной учебной траектории, индивидуального учебного плана, внедрения индивидуального развивающего портфолио ‘Individual Learning Profile (ILP)’, и других инструментов, позволяющих обучающимся рефлексировать над собственным индивидуальным или коллективным опытом обучения, осознавать собственные сильные стороны и трудности, требующие работы, учитывая потребности и мотивы, ставить определенные достижимые цели и задачи обучения в тот или иной период, или этап. Данные возможности позволяют актуализировать в

интегративной представленности такие методологические принципы современной когнитивно-лингвокультурологической методологии иноязычного образования, проявляющиеся в иноязычно-образовательном процессе как личностно-центрированный, или развивающе-рефлексивный, когнитивный, социальный, лингвокультурологический, социокультурный, коммуникативный (Кунанбаева С.С., 2010) [6]. Признавая в качестве ведущего когнитивный принцип, актуальность развивающе-рефлексивного и социального принципов также становится очевидной.

Еще одним моментом является возникновение и внедрение в иноязычно-образовательный процесс моделей адаптивного обучающего пространства или среды, предполагающего использование компьютерных алгоритмов и систем для создания обучающей среды, адаптирующейся под потребности, и особенности обучающихся, что также предполагает анализ системой уровня подготовки, языкового уровня обучающихся, и соответствующую организацию обучения, построение индивидуальной траектории.

Таким образом, реалии современного общества, актуальные педагогические теории и практики в иноязычно-образовательном процессе требуют нового осмысления и внедрения передовых идей в работе с академической группой, в целом, и индивидуальной личностью обучающегося, в частности, как составляющими субъектами иноязычно-образовательного процесса.

ЛИТЕРАТУРА

1. The Future of Teaching and How to Make it More Effective. – BeTeacher, 2022. – Режим доступа URL: https://beteacher.betechie.in/the-future-of-teaching-and-how-to-make-it-more-effective/
2. Mahdieh N. Multiliteracies Approach to Empower Learning and Teaching Engagement // Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 29, 2011, pp. 863-868. – Elsevier.Ltd: ScienceDirect.com, 2022. – Режим доступа URL: https://www. sciencedirect.com/science/article/pii/ S1877042811027765?via%3Dihub
3. Deep, Surface and Strategic Learning. – Centre for Teaching and Learning, 2022. – Режим доступа URL: https://spark.scu.edu.au/kb/tl/teach/focus-on-learning/deep-surface-and-strategic-learning
4. Interlanguage. – Wikipedia, 2022. – Режим доступа URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Interlanguage
5. Sanjhee G. The Changing Role of a 21st Century Educator. – The Progressive Teacher, 2022. – Режим доступа URL: http://www.progressiveteacher.in/ the-changing-role-of-a-21st-century-educator/
6. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы 2010.

UDC 372.881.1

Kaldymuratova G.N.,
master of pedagogical science, teacher
«7M01711-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: gkaldymuratova@mail.ru

DEVELOPING COGNITIVE INTEREST OF STUDENTS BY USING AUTHENTIC VIDEOS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract: This article discusses the development of cognitive interest in learning English and the use of authentic videos for its development in students. The effectiveness of using authentic videos in English lessons is also described.

Keywords: authentic videos, cognitive ability, cognitive interest, English language lessons, speech activities.

Қалдымұратова Г.Н.,
педагогикалық ғылымдар магистранты, мұғалім
«7M01711- Шетел тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: gkaldymuratova@mail.ru

ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АУТЕНТИКАЛЫҚ БЕЙНЕЛЕР АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Түйін: Аталмыш мақалада студенттерде ағылшын тілін үйренуге деген танымдық қызығушылықты жандандыру және оны дамыту үшін аутентикалық бейнелер пайдалану қарастырылады. Ағылшын тілі сабақтарында аутентикалық бейнелерді қолданудың тиімділігі де сипатталған.

Тірек сөздер: аутентикалық бейнелер, танымдық қабілет, танымдық қызығушылық, ағылшын тілі сабақтары, сөйлеу әрекеттері.

Cognitive skills are a set of skills that people have to gather certain information. These skills include the use of attention, memory, creativity and abstract thinking. Human thinking integrates a series of actions or processes, such as capturing and interpreting certain stimulitations, storing them in memory, and then responding to it.

Cognitive skills are directly related to intelligence, learning and human development. They are essential when it comes to said person being able to grow intellectually and cognitively and be able to face the various activities that occur throughout his life. One of the primary goals of educational activity is the development of cognitive attention, which is necessary not only for the proper assimilation of program information, but also for the function of learning. The study's effectiveness is primarily dependent on the incorporation of new sorts of cognitive work. One of them is motivating. If a learner does not comprehend why he has to master a topic or does not want to learn, he cannot be educated.

If something is fascinating, it is part of a complex identity, expressing the diversity of the motivational environment," says A.K. Markov [1]. This implies that his motivation determines whether he manifests or does not manifest his desire to learn - what is regarded to be the interpretation of learning, what his intentions and targets are, regardless of wether he recognizes how to appoint targets, what targets he denotes, what feelings and thoughts he undergoes in learning, and what role they play.

"Interest is the most potent stimulation of activity, under the effect of which all cognitive factors become even more dynamic and strong, work is done fascinating and efficient," said G.I. Shchukin.

According to K.D. Ushinsky, “interest is the dominant inherent quality of student achievement”. “A significant feature of cognitive attention is the presence of a cognitive objective in the center, which necessitates extensive creative work from the learner” - A.Z. Rakhimov [3].

As previously stated, cognitive attention is a specific image of a desire to learn or rather, curiosity for knowledge. There is performance of the material of academic subjects, in addition to essential techniques, abilities, and skills, with the help of which the student gets education; helps boost not only the process and the result of task, but also the direction of mental mechanisms - thinking, fantasy, memory, interest, which, under the impact of cognitive attention, accumulate a special activity and guidance. Cognitive interest is centered not only on the operation of thinking, but also on its result, which is always associated with the urge toward the target, its realisation, reaching a goal, purposive tension, and endeavor.

Cognitive interest to the subject	Learning tools
	Teacher's personalaty
	Forms of educational organizing
	Types of cognitive activities
	Material conditions off training
	Teachibg methods
	Subject content
	Other factors

Figure 9 - Structure of cognitive interest

Shchukina G.I. emphasizes the steps of cognitive attention advancement:

- curiosity;
- cognitive interest;
- persistent cognitive attention [4].

Curiosity is a fundamental step. Because of external, unexpected, and exceptional life experiences that draw the students' interest. Amusement can serve as an initial stimulus for disclosing attention, a method of drawing attention to an object, and a technique of aiding the shift of focus from the stage of unadorned orienting to the stage of more sustained cognitive activity. Used in verbal and logical thinking.

According to Kunanbaeva S.S., the well-known postulate that the change in social demand for the quality of education is the main level that stimulates the change of educational paradigms is confirmed by modern searches for the most adequate educational methodology in teaching foreign languages that can meet the changing needs of the development of society [5].

The learning of a foreign language is very important at this time of society's growth. The integration of video resources is one of the most successful and innovative methods of teaching a foreign language.

Studying the foreign languages in secondary general educational institutions provides for the emergence of the requisite speech skills, that is, students must have not only linguistic information: knowledge of words, phrases, phonetic and grammatical information, but also practical skills in oral and written speech. Currently, the problem of implementing authentic resources in the process of teaching the foreign languages in secondary school is widely discussed. What the methodologists put into the concept of "authentic materials".

The word “authentic” means “authentic, coming from the original source” [6].

Kilickaya F. interpreted the notion “authentic materials” as “verbal fragments of real communication of native speakers not intended for language learning” [7].

According to O.S. Bobrikova, most of the authentic video materials (documentaries, feature films, educational films, interviews, video clips, etc.) are intended for residents of the country of the target language and are not suitable in their original form for educational purposes. The teacher's task is to prepare didactic material for working with video plots or their individual fragments in foreign language classes [8].

We agree with the opinion of O.S. Bobrikova and believe that working with authentic video materials in a foreign language lesson in secondary school presupposes the teacher's preliminary preparation of didactic material for all stages of working with a video clip. Authentic videos can contain complex language structures that can be difficult for learners. The task of the teacher is to facilitate the perception of authentic material through specially designed exercises.

Authentic videos used for teaching a foreign language can be divided into:

- video recordings of educational films and programs with the participation of carriers language;
- video recordings of original TV programs;
- video recordings of original documentary or feature films;
- homemade videos, created with the participation of native speakers [9].

The implementation of authentic video materials in the process of teaching a foreign language provides immersion in real communication of native speakers, demonstrates all the specifics of this communication, including emotional coloring, natural speech rate, connotative vocabulary, realities, facial expressions, gestures. With using authentic video materials, speech actions are shown in a real situation with the presence of a cultural component of the language, which contributes to significant progress in terms of teaching oral speech [10].

It should be noted that authentic video resources capture students' interest because of their stylistic genre learning. At the same time, no other resources provide such a comprehensive picture of the sociocultural actuality of the target language's native country and exhibit the integration of verbal and nonverbal norms of foreign language interaction. Authentic resources can help pupils extend their perspectives on other languages.

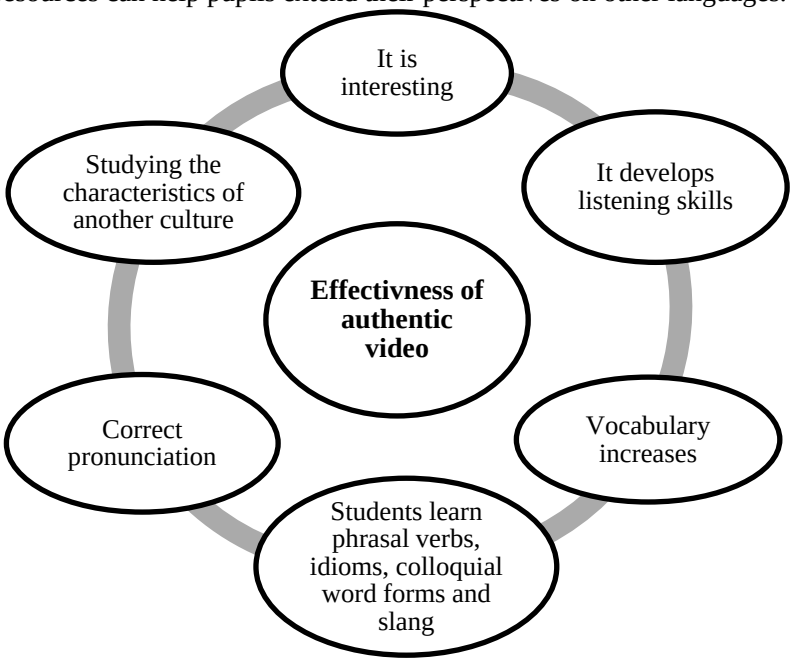

Figure 10 - Effectivness of authentic video

Students learn the language while having fun while using authentic video. Watching original videos, movies, or TV programs will inspire students since they may view entertaining videos in between reading and repetitive grammar exercises. It is also one of the easiest ways to develop their English listening skills. While watching the film, students should pay attention to how real speech sounds, such as the performers' intonations, logical pauses, and accents. Gradually, individuals will begin to unconsciously mimic native speakers' speech, using some words, adhering to their speech tempo, intonation, and becoming acquainted with native speakers' conventions, traditions, holidays, or mindset.

Using authentic videos is not only a good tool to enthuse learners to study English, but also an excellent method to enhance all four speech activities. The main features of authentic videos are a positive impact on the psychological activity of students, for instance, increasing their attentiveness to the lesson, memorizing information quickly, they can have a good effect on emotional component of students. It cannot be denied that authentic videos have a beneficial effect on the formation of the communicative, sociocultural and linguacultural competences of students.

REFERENCES

1. Savelyeva O.P. Activation of the cognitive activity of schoolchildren in the process of studying, O.П. Saveliev. M.: Education 2006.- 133p.

2. Vorobyov V.V. Linguoculturological principles of presentation of educational material (problems of concentrism), Linguoculturology (theory and methods). - M., 1997. - 331 p.
3. Gorbachev I.A. Theater seasons at school - Moscow, 2003
4. Verbitsky A.A. Formation of cognitive and professional motivation, A.A. Verbitsky, T.A. Platonova, Higher. school., 2006. - № 2 - P.14.
5. Кунанбаева С. С. Теория и практика современного иноязычного образования / Кунанбаева С.С.- 4, 08 Мб.- Алматы: Дом печати «Эдельвейс», 2010.- 10с.
6. Гуськова А. П. Популярный словарь русского языка. Только в энциклопедический / А. П. Гуськова, Б. В. Сотин – М.: Дрофа-Медиа, 2007 – 869 с.
7. Kilickaya F. Authentic materials and culture content in EFL classrooms // The Internet ELT Journal. 2004/ V.10(7) P. 111-137.
8. Бобрикова, О. С. Использование аутентичных видеоматериалов в формировании социолингвистической компетенции / О.С. Бобрикова // 75 Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки – 2010. – № 1. – С. 226- – 232.
9. Качалов Н. А. Особенности использования аутентичных видеодокументов в обучении иностранному языку [Электронный ресурс]/ Качалов Н. А. – Электрон. текстовые дан. – Томск, 2005. – 221с. – Режим доступа: http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/291/image/291_221-227.pdf
10. Качалов Н. А. Особенности использования аутентичных видеодокументов в обучении иностранному языку [Электронный ресурс]/ Качалов Н. А. – Электрон. текстовые дан. – Томск, 2005. – 221с. – Режим доступа: http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/291/image/291_221-227.pdf

УДК 004

Төлепберген Ә.Б.
Магистрант
«М019 - Шет тілі мұғалімдерін дайындау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: asemgul_6668@mail.ru
Кульгельдинова Т.А.
Педагогика ғылымдарының докторы, халықаралық коммуникация кафедрасының профессоры
Ибатов Е.А.
аға оқытушы Алматы Технологиялық Университеті

ҚОҒАМДЫ АҚПАРАТТАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ОРТА ЖАСАУ НӘТИЖЕСІ РЕТІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

Түйін: Мақала қоғамды ақпараттандыру жағдайында коммуникативті құзыреттілікті дамытуға және оны дамыту үшін ақпараттық-коммуникациялық ортаны құру қажеттілігіне арналған.
Тірек сөздер: Коммуникативті құзыреттілік, ақпараттық-коммуникациялық орта, ақпараттандыру.

Tolepbergen A.B.
Magistrate
«M019 - Teacher of foreign language training»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: asemgul_6668@mail.ru
Kulgeldinova T.A.
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of International Communication
Ibatov E.A.
senior lecturer Almaty Technological University

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS AS A CONSEQUENCE OF CREATING INFORMATION AND COMMUNICATION ENVIRONMENT IN CONDITIONS OF INFORMATIZATION OF SOCIETY

Abstract: The article is devoted to the development of communicative competence in the conditions of informatization of society and the need to create an information and communication environment for its development.
Keywords: Communicative competence, information and communication environment, informatization.

Бүгінде дүние жүзі өмірінің барлық саласын қамтыған жаһандану үдерісі Қазақстанды да шет қалдырған жоқ. Бүкіл әлемде сияқты біздің елімізде де мәдениетаралық қарым-қатынас тілдерінің бірі ағылшын тілі жиі қолданылуда. Қазіргі уақытта Қазақстанда ағылшын тілін білу шетелде оқудың міндетті шарттары тізіміне еніп қана қоймай, жас маманның ел ішінде де, шетелде де еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін анықтаушы элемент болып табылады.

Қазіргі жаһандық кеңістік адам қызметінің барлық салаларын жаһандық ақпараттандырудың үдемелі өсуімен сипатталады, бұл күнделікті өмірдің әдеттегі салтында да, әлемнің барлық елдеріндегі адамдардың кәсіби қызметінде де түбегейлі өзгерістерге әкеледі. Қазіргі уақытта ақпараттық процестердің рөлі барған сайын маңызды болып отырған кезде, ақпаратқа сұраныс деңгейінің айтарлықтай өсуі байқалады, ақпараттық ағындар көлемінің ұлғаюы байқалады, бұл білім беруде оның жан-жақты және толық ақпараттандырылуы кәсіби білім сапасын арттырудың маңызды шарттарының бірі болып табылады.

Қоғамды жаһандық ақпараттандырудың құрамдас бөлігі ретінде білім беруді ақпараттандыру оқыту мен білім беруге ақпараттық өнімдерді, құралдарды, технологияларды енгізу негізінде педагогикалық процестерді түрлендіру шараларының жиынтығы ретінде түсініледі [1]. Оқытудың ақпараттық тәсілі дидактикамен және, атап айтқанда, лингводидактикамен, басқалармен қатар дидактикалық процесте білімді бейнелеудің құралдары мен формаларын, ақпаратты өңдеу әдістерін іздеумен байланысты кең ауқымды мәселелермен, яғни білім берудегі мен танымдық операциялар, білім беру мен оқыту әдістері, олардың мәні бойынша дидактиканың негізгі мәселелері болып табылады [2].

Оқытудың құралдарын, формалары мен технологияларын таңдауда дәстүрлі оқыту әдістеріне сүйену әлі де болса әдетке айналғанына қарамастан, оларға бүгінгі күннің техникалық және технологиялық мүмкіндіктерінің даму деңгейі ғана тікелей әсер етпейтінін есте ұстаған жөн. қоғам, сонымен қатар инновациялық коммуникация құралдарының пайда болуымен және дамуымен тікелей байланысты. Осы себепті кәсіби-бағдарлы шет тілін оқытудың жаңа құралдарын, формалары мен технологияларын әзірлеу кезінде қазіргі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) ерекшеліктерін ғана емес, қазіргі уақытта кәсіби қоғамдастықтарда белсенді түрде қалыптасып келе жатқан ақпараттық-коммуникациялық ортаның (АКО) ерекшеліктерін де ескеру қажет.

Кәсіптік білім беру сапасын арттырудың ең маңызды алғы шарты – жоғары оқу орындарында оқу үдерісінде соңғы үлгідегі АКТ-ны қолданумен ұштастыра отырып, тиімді АКО құру. Мұндай оқу ортасы студенттің өз бетінше оқу іс-әрекетіндегі дербестік деңгейін арттыруға, мұғаліммен икемді кері байланыс орнатуға, электрондық оқу материалдарының мазмұнын құруға, үздіксіз жаңартуға және оларға кеңірек мүмкіндіктер бере отырып, оқытудың жеке формалары үшін оларға жылдам қол жеткізуге мүмкіндік береді. Айта кету керек, тиімді АКО ешбір жағдайда студенттер арасындағы, мұғалімдер және студенттер арасындағы тікелей байланысты жоққа шығармайды, керісінше, топтағы бірлескен жұмыс түрлерін білдіреді, сонымен қатар компьютер арқылы шынайы мәдениетаралық қарым-қатынас мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Ақпаратпен жұмыс істеу тиімділігінің жоғары деңгейімен сипатталатын жаңа жоғары технологиялық аппараттық, бағдарламалық және телекоммуникациялық құралдардың пайда болуы мен дамуы АКО-ның принципті жаңа түрін – Интернетті құруға әкелді, ол қазірдің өзінде бүгінгі қоғамның инфрақұрылымының маңызды бөлігі ақпараттық жүйе ретінде пайда болды. Компьютерлік деректерді берудің жаңа технологияларының арқасында Интернет бұрынғы АКО-мен сапалы жаңа сипаттамалармен жақсы салыстырылатын бұқаралық коммуникацияның тиімді ортасына айналды. Олардың негізгілеріне мультимедиялық, гипермәтіндік, виртуалдылық, интерактивтілік, ашықтық, уақыт пен кеңістік шектеулерінің жоқтығы, анонимдік және жекелендіру жатады.

Интернеттің дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарынан (БАҚ) артықшылығы өте көп және негізінен Интернет пайдаланушылары ақпаратты пассивті қабылдаушылардан оның белсенді түрлендірушілеріне, жасаушыларына және таратушыларына айналуында; желі мазмұнды еркін таңдауға және оны бақылауға әлдеқайда көп мүмкіндіктер береді. Осы артықшылықтардың арқасында Интернет дәстүрлі БАҚ-пен бәсекеге түседі және уақыт өте келе олардың орнын басады, бұл процесс әсіресе жастар мен бизнес ортасында белсенді.

Интернетте нақты уақыт режимінде қозғалатын бейне мен сөйлеуді беру технологиясы қазірдің өзінде кәсіби қызметтің көптеген салаларында кеңінен қолданылады. Бұл технология интернет пайдаланушыларының бір-бірімен байланысуы, бейнеконференциялар, көптеген қатысушылармен телеконференциялар ұйымдастыру, веб-камералардан бейнебақылау, телемедициналық хабар тарату, қашықтықтан оқыту, стриминг және т.б. үшін қолданылады. Жаңа БАҚ білім алу және беру процесін жеңілдетті, кітапханалардың, университеттердің, мұражайлардың қорларына қолжетімділікті жеңілдетті, пошта байланысын жеделдетті және басқа да ұлттық және трансұлттық ақпараттарды, мәдени-ағарту қызметтерін көрсетуді қамтамасыз етті.

Бүгінгі таңда интернет-технологиялар арқылы құрылған кәсіби интернет-қауымдастықтар шеңберінде бейресми және ресми кәсіби және ғылыми байланыстар жүзеге асырылып, қолдау көрсетіледі, мамандардың кәсіби өзара әрекеттесуі, сарапшылық топтардың жұмысы жүзеге асырылуда. «Көптен көпке» (транзакциялық коммуникация) принципі бойынша қарым-қатынас мүмкіндігін қамтамасыз ететін кең таралған интернет-технологиялар арасында, олардың негізінде кәсіби желілік қауымдастықтар құрылады: - қолдау көрсету үшін белгілі бір бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдаланатын электрондық талқылаулар/форумдар, олар (веб-форумдар, чаттар, жіберу тізімдері және т.б.); - талқылау мүмкіндігі бар интернет-конференциялар; - пәндік саланың жай-күйі туралы сараптамалық ақпарат беретін электронды журналдар (автормен кері байланыс көбінесе электронды пошта арқылы жүзеге асырылады); - мамандардың, ұйымдардың және технологиялардың байланысын біріктіретін электронды кітапханалар [3].

С.С.Құнанбаеваның пікірінше, мәдениетаралық және коммуникативтік құзіреттілік бір-бірін толықтырушы субкомпетенциялар жиынтығы арқылы жүзеге асады: когнитивтік, коммуникативті, лингвомәдени, әлеуметтік-мәдени, концептуалды және тұлғалық-орталық [4]. Оған қоса, қазіргі білім беру парадигмасы бойынша ЖОО-да маман даярлау құзыреттердің үш негізгі тобын қалыптастыруды қамтамасыз етуі тиіс: 1) академиялық; 2) әлеуметтік-адамгершілік; 3) кәсіби [5]. Интернеттің жаппай таралуы кәсіби қарым-қатынастың жаңа құралдары мен формаларының пайда болуына әкеліп соқтырғандықтан, шет тілінде кәсіби қарым-қатынасты оқыту жүйесін әзірлеу кезінде қазіргі заманғы жаңа АКО мамандары коммуникацияның ерекшеліктеріне тоқталған жөн. Осы себепті жоғары оқу орындарында шет тілінде кәсіби қарым-қатынасты оқытудың мақсаттары шет тілінің кәсіби ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін қалыптастыруды қамтуы керек.

АКТ құзыреттілігі (ақпараттық, коммуникациялық және технологиялық құзыреттілік) АКТ құралдарын меңгеру деңгейінің көрсеткіші ретінде қарастырылады және шет тілін меңгеру үшін де, кәсіби қызмет үшін де қажет. Сонымен, АКТ құзыреттілігі, ең алдымен, кәсіби және басқа қызметте техникалық білім мен дағдыларды мақсатты, тиімді қолдану ретінде түсініледі. АКТ құзыреті ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, қажетті ақпаратты іздеудің, талдаудың, өңдеудің және берудің, оның ішінде кәсіби мәселелерді шешудің тиімділігін қамтамасыз етеді.

Алайда, кәсіби қызметтегі заманауи маман ақпараттық технологиялар арқылы қызметкерлермен қарым-қатынасқа түсіп, тек осы мақсаттарға жетумен шектелмейді, сонымен қатар басқа да көптеген міндеттерді шешеді: тұлғааралық қарым-қатынас, өзін-өзі көрсету, эмоционалдық қажеттіліктерді қанағаттандыру және т.б. Оқытылатын тілдің көмегімен сөйлеу әрекетін жүзеге асыру қабілеті ретінде түсіндірілетін коммуникативтік құзыреттілік (лингвистикалық, әлеуметтік-мәдени, прагматикалық) белгілі бір қызмет саласы шеңберінде қарым-қатынас жағдайына сәйкес осындай міндеттерді тиімді орындауға мүмкіндік береді [6].

Осы себепті коммуникативті және АКТ құзыреттіліктерінің тоғысқан аймағында орналасқан, сапалық жағынан ерекшеленетін ерекше құзыретті – ақпараттық-коммуникативтік құзыретті қалыптастырудың объективті қажеттілігі бар екенін мойындау керек. Ақпараттық-коммуникативтік құзіреттіліктің мазмұндық «өзегі»– сөйлеудің өзін-өзі көрсетуі, сөйлеу әрекеті, вербальды статустар мен әлеуметтік сценарийлердің рөлдерін жүзеге асыру, ал оның «сырты»АКТ-мен жұмыс істеу біліктері мен дағдыларымен ұсынылған [7].

Қорытындылай келе, ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілік – маманның кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырылатын педагогикалық категория. Ол тұлғаның интегралды құрылымындағы теориялық және практикалық дайындықтың бірлігін қамтитын тұлғаның сапалық көрсеткіштерін сипаттайды. Ол маманның кәсіби, тұлғалық және іскерлік қасиеттерінің ажырамас сипаттамасы болып табылады және қазіргі ақпараттық орта жағдайында белсенді коммуникативті және сөйлеу әрекетінің дағдыларын қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілік маманның кәсіби құзыреттілігінің құрылымдық құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады және оның кәсіби саладағы ақпараттық қажеттіліктерді қанағаттандыру қабілетін және коммуникация процесінде ақпаратты беру қабілетін білдіреді.

ӘДЕБИЕТ

1. Педагогика: оқулық. педагогикалық жоғары оқу орындары мен педагогикалық колледж студенттеріне арналған оқу құралы / ред. П.И. Пидкасистого. - М: Мұғалім. Ресей қоғамы, 1998. - 640 б.
2. Евдокимова, М.Г. Ақпараттық-коммуникациялық технология негізінде шет тілдерін оқыту жүйесі: техникалық университет, ағылшын тілі/ М.Г.Евдокимова; Мәскеу күй тіл маманы. – Мәскеу, 2007. – 667 б.
3. Розина, И.Н. Академиялық интернет-қауымдастықтардағы педагогикалық және кәсіби коммуникация / И.Н.Розина // Қарым-қатынас теориясының өзекті мәселелері. - Санкт Петербург. : Санкт-Петербург мемлекеттік политехникалық университетінің баспасы, 2004. - 314–331 б.
4. Құнанбаева С.С. Қазіргі шет тілін оқытудың теориясы мен практикасы. – Алматы, 2010. – 344 б.
5. Иваненко Г.Л. Болашақ мамандарды іскерлік шет тілі қарым-қатынасына үйретуде коммуникативтік құзыреттіліктің әлеуметтік-мәдени және кәсіби құрамдастарын қалыптастырудың маңызы / Г.Л. Иваненко, Е.А. Малашенко, Т.П.Бахун // Шет тілдерін басқа тілдерде оқытудың лингвистикалық-дидактикалық ерекшеліктері. лингвистикалық университеттер– М., 2018. – 111-119 б.
6. Кирилчик, Т.К. АКТ-ны пайдалану негізінде шет тіліндегі диалогтық қарым-қатынасты модельдеудің мазмұндық құрылымы / Т.К. Кирилчик // Қытай және Беларусь мәдениеттерінің призмасы арқылы әлемнің суреті Минск, 6 желтоқсан 2019 ж. / Беларусь - Минск: Колорград, 2020. 298–303б.
7. Марьянчик, В.А. Ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілік орыс тілін шет тілі ретінде оқытудың шарты мен мақсаты ретінде / В.А.Марьянчик // Ресейдегі педагогикалық білім, 2016. - № 12. - С. 105–109 б.

UDC 378.147.88

Zhanikeyeva D.,
PhD student
«D019 –Teacher of foreign language training»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: atyhanova-dinara@mail.ru
Zhumabekova G.B.,
Candidate in Pedagogy, Associate Professor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru

THE MODERN EDUCATIONAL INTERNET RESOURCES USED TO DEVELOP THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF JOURNALIST STUDENTS

Abstract: The article deals with the principles of teaching a foreign language using Internet resources, which are of primary importance in the formation of a competent specialist. The analyzed Internet resources are necessary to select and create the content of the course "Foreign Language" and to model the modern process of teaching foreign languages in order to achieve the goals of forming professional-oriented foreign language competence of journalist students.

Keywords: foreign language teaching, foreign language education, competence, competence-based approach, intercultural and participatory competence, competent specialist, concept, cognitive-linguistics, professional-oriented foreign language competence, Internet resources.

Жаникеева Д.Е.,
Докторант
«D019 - Шет тілдері педагогтерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: atyhanova-dinara@mail.ru
Жумабекова Г.Б.,
п.ғ.к., доцент,
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

ЖУРНАЛИСТ СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ БАҒДАРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ ҮШІН ПАЙДАЛАНЫЛАТЫН ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ИНТЕРНЕТ РЕСУРСТАРЫ

Түйін: Мақалада құзыретті маманды қалыптастыруда бірінші кезектегі маңызы бар интернет ресурстарын пайдалана отырып, шет тілін оқытудың ұстанымдары қарастырылған. Бұл интернет-ресурстар «шетел тілі» пәнінің мазмұнын таңдау және құру және журналист студенттердің шет тілін кәсіби-бағдарлы құзыреттілігін қалыптастыру мақсаттарына жету үшін шет тілдерін оқытудың заманауи үдерісін үлгілеу үшін қажет.

Тірек сөздер: шет тілін оқыту, шет тілді білім беру, құзіреттілік, құзіреттілікке негізделген тәсіл, мәдениетаралық және қатысымдық құзыреттілік, құзыретті маман, тұжырымдама, когнитивтік-лингвомәдениеттану, кәсіби-бағдарлы шет тілі құзыреті, интернет ресурстары.

The modern post-industrial society is in the stage of economic globalization. Due to this, the importance of intercultural communication is growing as an effective method of achieving a high level of cooperation between different countries and cultures, the main condition for the implementation of which is the advanced development of the education system. The goal of the education system is the innovative modernization of professional education, ensuring the quality and competitiveness of its products, its compliance with the needs of the modern world labor market [1].

The process of development of cooperation between different countries, affecting all spheres of human activity, outlined: 1) increasing requirements for university graduates - specialists in various fields of professional activity, and 2) a growing need for specialists in the field of journalism. And so, foreign language communication has become an integral part of the professional activities of modern journalists. Specialists in this field of professional activity are called upon to promote the establishment of contacts and the development of relationships and cooperation between countries in various fields of activity. Geopolitical processes, which are currently intensively taking place all over the world, contribute to the revival of the dialogue of cultures, the development of cooperation between Kazakhstan and various foreign countries: business relations of specialists of the widest profile acquire an international character. The problem of interaction and cooperation between countries and people speaking different languages and brought up in different cultures is especially acute in the 21st century.

In his last message to the people of Kazakhstan “New Kazakhstan: the path of renewal and modernization” dated March 16, 2022, President K.-Zh. Tokayev paid special attention to increasing the competitiveness of the media, emphasizing its importance in the modern era. “It is critically important for any progressive country to have a competitive and free media, which should have its own view of the events taking place in Kazakhstan, the region and the world. True information security and nothing less than the ideological sovereignty of the country depend on this. In this regard, it is very important that journalists speak a foreign language in order to critically analyze both domestic and foreign sources [2]. This problem involves the formation of a foreign language professionally-oriented competence of a modern journalist who is able to navigate in the world space, solve professional problems based on the use of information, communication, social and legal foundations of an individual's behavior in civil society, which are determined by Kunanbayeva S.S. as key competencies.

Modern teaching of foreign languages is developing as a system designed to promote the socio-cultural adaptation of a person in existing social conditions. Human society at the end of the last century faced new phenomena such as the emergence of computers, the Internet, a variety of innovative electronic media and digital educational resources. As a result, in our modern society there is a large flow of information, which necessitates orientation in this flow in search of the most correct choice of both the content of education and teaching methods.

Information technologies and e-learning are changing the very conceptual model of educational activity. According to Dzhusubalieva D.M., Chaklikova A.T., Elantsev D.V., the main characteristics reflecting these trends are accessibility, mobility, flexibility, distribution, individual attack equality, centralization of educational and methodological materials and teaching staff, effective adaptation of the learner to work in modern conditions on the basis of and with the use of electronic technologies and internet resources.

In Kazakhstan education system, Internet resources today are already an everyday reality. But at the same time, access to such resources is not yet a guarantee of high quality education. This statement fully applies to teaching foreign languages. There are examples of how teachers, who methodically illiterately built the work of learners with Internet resources in foreign language lessons, came to a negative result, namely to the formation of learners not only false stereotypes and generalizations about the culture of the target country, but also racism, and xenophobia.

That is why there is an urgent need for systematization and competent selection of Internet resources. Their use is designed to ensure the comprehensive formation and development of a number of learners' competencies. In particular, we are talking about the formation of foreign language communicative competence in all the variety of its components, which include linguistic, grammatical, sociocultural, compensatory and educational-cognitive **[3].**

The Internet is designed to help the teacher to form learners' communicative and cognitive skills to search and select, to generalize, classify, analyze and synthesize the received sociocultural information.

Among the tasks facing a foreign language teacher, the task of forming the communicative skills of learners to present and discuss the results of working with Internet resources is also indicated.

Another important thing t is the ability of learners to use Internet resources for education and self-education, to get acquainted with the cultural and historical heritage of various countries and peoples, and also to act as a representative of their native culture, country, city, etc.

And finally, essential in language education is the ability of learners to use the Internet resources to meet their information interests and cultural needs [4].

In this unit we will consider the didactic possibilities of the five most common Internet-resources currently used in world educational practice. All of them can be used in the educational process for FLT to effectively solve the problems of developing professional oriented foreign language competence of journalists students. They are *hotlist, treasure hunt, subject sampler, multimedia scrapbook and webquest.*

Let's move on to revealing the structure and didactic content of each of the five types.

A hotlist (list on a topic) is a list of Internet sites with textual material on a topic under study. It is simple enough to create and can be useful in the learning process. Hotlist does not require time to search for the necessary information. To get the desired hotlist, you just need to enter a keyword in an Internet search engine (Yandex, Google, Altavista, etc.). Therefore, the hotlist can be created both by the teacher in advance and by the learner himself online.

Multimedia scrapbook is a kind of collection of multimedia resources. Unlike a hotlist, a scrapbook contains links to text sites, as well as to photos, audio files and video clips, graphic information, and animated virtual tours that are very popular today. All scrapbook files can be easily downloaded by learners and used as informational and illustrative material when studying a particular topic.

Treasure hunt in many ways resembles a hotlist and scrapbook and is based on the principle of using hypertext technology. It is an educational resource created by a teacher or already existing on the network, containing links to various sites on the topic under study. The only difference is that each of the links contains questions on the content of the topic under study. With the help of these questions, the teacher directs the search activity of learners from one Internet resource to another, from one problem to another. At the end of the treasure hunt, learners can be asked one more general question for a holistic understanding of the topic or verification of factual material. A detailed answer to it will include answers to the previous more detailed questions on each of the resources covered and the problems studied [5].

A subject sampler (representing a collection of samples) is on the next level of complexity compared to a treasure hunt. It also contains links to text and multimedia materials on the Internet - photographs, audio and video

clips, graphic information. After studying each aspect of the topic, learners need to answer the questions posed. However, unlike the treasure hunt, which is used to study the factual material, the subject sampler is aimed at discussing socially sensitive and debatable topics. Learners need to familiarize themselves with the material, express and argue their own opinion on the topic under study. In group work, it will be necessary to break one topic into several aspects. After discussing their issue in the group, learners can present the results of their discussion to the whole class.

Webquest (Internet project) is the most complex type of the presented algorithms for working with Internet resources. A webquest is a scenario for organizing learner project activities on any topic using Internet resources. It includes all components of the four algorithms mentioned above and involves a project with the participation of all learners.

One of the scenarios for organizing learner project activities using Internet resources can have the following structure. First, the whole class gets acquainted with the general information on the topic being studied, thereby plunging into the problem of the upcoming project. Then the learners are divided into groups, each of which gets one specific aspect of the topic for study and further discussion.

The teacher needs to select the Internet resources for each group in accordance with the aspect of the topic being studied. After studying, discussing and fully understanding the specific problem in each primary group, learners regroup so that the newly formed groups have one representative from each primary group. In the process of discussion, learners learn from each other all aspects of the problem under discussion. In such a discussion, learners should express their own opinion. They learn to draw conclusions, to predict the possible course of further action, if it is acceptable. In the course of solving the webquest through the study of the material and its discussion, learners must answer one general question of a debatable nature [6].

It is quite obvious that each of the five types of didactic algorithms for working with Internet resources in a foreign language lesson follows from the previous type. The tasks get progressively more difficult. This makes it possible to consistently solve more and more complex educational tasks for the development of the professional oriented foreign language competence of journalist students with the involvement of a wider range of Internet resources that reflect the national specifics of the country of the language being studied. Hotlist and multimedia scrapbook are aimed at searching, selecting, classifying information. Treasure hunt, subject sampler and webquest contain elements of problem-based learning [7].

A foreign language teacher can use ready-made online learning resources on the topics studied or create them on their own. If he creates his own online learning resources, he can use a special program available on the Internet. In this case, the created resources will be stored on the Internet and will be available to a wide range of users. On the other hand, a teacher can create online learning resources in a text editor without a special program. Access to such resources will be limited.

In turn, the selection of the necessary Internet resources that already exist on the network should be based on a specific search mechanism and certainly systematized due to the unlimited information potential of the Internet [8].

Almost all researchers involved in the problem of integrating Internet technologies into the process of FLT touch upon the issue of the educational potential of Internet resources. Specialists recognize and continue to explore the fact that the additional possibility of creating an information-subject learning environment using Internet resources helps to increase the level of socio-cultural competence of learners. However, in almost all works, researchers explicitly or implicitly talk about Internet resources as additional or auxiliary educational materials. In our opinion, this is not entirely correct **[9].**

In our opinion, it is necessary to take a different look at the educational resources of the Internet when learning a foreign language and forming the professional oriented foreign language competence of future journalists. It is necessary to start perceiving them not as additional ones (although they can also be such), but as analog or alternative ones.

We must recognize the fact that the computer literacy of teachers today has increased. Today, almost all teachers in all educational institutions actively use the Internet in their work. This means that every fifth teacher is included in the World Wide Web. Internet activity of teachers is constantly growing. Thanks to access to the World Information Space and acquaintance with the latest discoveries and innovations in their subject area, the teacher can actively exchange experience with colleagues from the regions and from abroad, participate in the development of new educational information resources, communicate in professional networks and create blogs. But it should be understood that the use of Internet resources in the educational process as a means of teaching requires the subject teacher to constantly work on himself, continuous education, advanced training, creating his own information resources, continuous analysis of pedagogical activity, and hence continuous self-development and advanced training in this area.

REFERENCE

1. Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования . Алматы, 2014.-262с.

2. Послание президента страны Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. Новый Казахстан: путь обновления и модернизации: утв. 16 марта 2022 года, URL: https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1623953. - (accessed: 06.11.2022).

3. Джусубалиева Д. М.; Чакликова А. Т.; Еланцев Д. В. Использование инновационных технологий для создания электронного университета в языковом вузе: проблемы и пути решения. Тілдік ЖОО-да электронды университет құру үшін инновациялық технологияларды пайдалану мәселелері мен шешу жолдары.. Вестник КазНУ. Серия педагогическая, [S.l.], v. 44, n. 1, may 2016. ISSN 2520-2650. URL: https://bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz/index.php/1-ped/article/view/279. - (accessed: 16.03.2022).

4. Ивенин Ф. В. Формирование социокультурной компетенции учащихся на уроках иностранного языка средствами интернет-ресурсов //Инициативы XXI века. – 2014. – №. 1. – С. 33-35.

5. Сысоев П.В., Евстигнеев М.Н., Грицков Д.М, Черкасов А.К., Кудрявцева А.В. Использование интернет-ресурсов в обучении иностранному языку. — Тамбов: ИД ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008.

6. Ивенин Ф. В. Об использовании интернет-ресурсов в процессе формирования социокультурной компетентности учащихся //Среднее профессиональное образование. – 2014. – №. 8. – С. 18-21.

7. Сысоев П.В., Евстигнеев М.Н., Грицков Д.М., Черкасов А.К., Кудрявцева А.В. Использование интернет-ресурсов в обучении иностранному языку: монография. Тамбов: Изд. дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008.

8. Belz J.A., Thorne S.L. (eds.) Computer-mediated Intercultural Foreign Language Education. Boston, MA: Heinle & Heinle, 2006.

9. Thorne S.L., Black R. Language and Literacy Development in Computer-mediated Contexts and Communities // Annual Review of Applied Linguistics. 2008. № 28.

UDC 37.091.3

Skakova A.S.
Master student
«7M01719 - Training of foreign language teachers»
Kazakh Ablai Khan UIR and WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: Skakova.aliza@gmail.com
Akhmetova M.K.
Doctor of Philosophy
Kazakh Ablai Khan UIR and WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: east.1970@mail.ru

INTEGRATION OF NATURAL SCIENCE SUBJECTS IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE SKILLS

Abstract. The article is devoted to the transformations taking place in the field of education. This topic is currently relevant in teaching foreign languages. The integration process itself is described and the main tasks are mentioned. Integrated learning is seen as an innovative approach. The article discusses the methods of teaching natural science using a foreign language and the integration of natural science subjects, their features, the advantages of introduction into secondary schools, as well as the difficulties that the teaching staff of an educational institution may face during implementation. Particular importance is attached to the place of the integration process in the modern sphere of education of the Republic of Kazakhstan. Moreover, the article describes in detail programs for the implementation of integrative teaching of a foreign language with subjects of the natural science cycle not only for students of secondary schools, but also programs to improve the qualifications of existing teachers.

Keywords: integration, integrative competence, foreign language, natural science direction, interdisciplinary connection, CLIL.

Скакова А.С.
Магистрант
«7M01719 - Шет тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атын. Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: Skakova.aliza@gmail.com
Ахметова М.К.
Философия ғылымдарының докторы
Абылай хан атын. Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: east.1970@mail.ru

КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ ҮШІН ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНДЕРІН ШЕТЕЛДІК БІЛІМГЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

Аңдатпа. Мақала білім саласында болып жатқан өзгерістерге арналған. Бұл тақырып қазіргі уақытта шет тілдерін оқытуда өзекті болып табылады. Интеграциялық процестің өзі сипатталып, негізгі міндеттер айтылады. Кіріктірілген оқыту инновациялық тәсіл ретінде қарастырылады. Мақалада шет тілін қолдана отырып

жаратылыстануды оқыту әдістері және жаратылыстану пәндерін интеграциялау, олардың ерекшеліктері, жалпы білім беретін мектептерге енгізудің артықшылықтары, сондай-ақ оқу орнының профессорлық-оқытушылық құрамының жүзеге асырудағы қиындықтары қарастырылады. Қазақстан Республикасындағы қазіргі білім беру саласындағы интеграциялық процестің орнына ерекше мән беріледі. Сонымен қатар, мақалада тек жалпы білім беретін мектеп оқушылары үшін ғана емес, сонымен қатар қазіргі мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламалары жаратылыстану-ғылыми циклінің пәндерімен шет тілін интеграциялық оқытуды жүзеге асыру бағдарламалары сипатталған.

Тірек сөздер: интеграция, интегративті құзыреттілік, шетел тілі, жаратылыстану бағыты, пәнаралық байланыс, CLIL.

Скакова А.С.
Магистрант
«7М01719 - Подготовка педагогов иностранного языка»
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: Skakova.aliza@gmail.com
Ахметова М.К.
Доктор Философских наук
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: east.1970@mail.ru

ИНТЕГРАЦИЯ ПРЕДМЕТОВ ЕСТЕСВЕННОНАУЧНОГО НАПРАВЛЕНИЯ В ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАЦИОННЫХ НАВЫКОВ

Аннотация. Статья посвящена трансформациям, происходящим в сфере образования. Эта тема актуальна в настоящее время в обучении иностранным языкам. Описывается сам процесс интеграции и упоминаются главные задачи. Интегрированное обучение рассматривается как инновационный подход. В статье рассматриваются способы преподавания естествознания с использованием иностранного языка и интеграции предметов естествознания, их особенности , преимущества внедрения в общеобразовательные школы, а также трудности, с которыми может столкнуться преподавательский состав учебного заведения при реализации. Особое значение придается месту интеграционного процесса в современной сфере образования Республики Казахстан. Более того в статье детально описываются программы для реализации интегративного обучения иностранного языка с предметами естественнонаучного цикла не только для обучающихся общеобразовательной школы но также программы по повышению квалификации уже действующих преподавателей.

Ключевые слова: интеграция, интегративная компетенция, иностранный язык, естественнонаучное направление, междисциплинарная связь, CLIL.

The current society is undergoing transformations taking place in the field of education. Moreover, these changes are necessary at the educational, cultural, economic, and political levels [1]. Despite numerous disputes, the main goal of all mankind is expressed in the idea of constant development. At the moment, the field of education is striving to meet the conditions of social development, which requires updating the content of education through the impact of integration. The current generation of children is obliged not only to learn something new, but also to be able to adapt to different conditions, anticipate changes, actively participate in the life of society, thereby contributing to the formation of the future.

In an integrated world, human society in everyday and professional life is faced with the need to skillfully use a foreign language. In the current conditions, this means that language is a tool in a person's arsenal, with the help of which a person can determine his place in this world, and this tool will also allow a person to master new knowledge. First of all, with the help of this knowledge, a person can get a real perspective not only to take a worthy position in society, but also to improve his financial situation for the better. Consequently, the need for a foreign language by society requires not only theoretical knowledge but also practical skills to use the language in the process of communication [2, p.13].

The idea of integrating a foreign language and subjects of the natural science direction was formed as a result of researching new technologies that will provide an opportunity to expand the framework of profile education at school. Scientists such as Kulibayeva D.N., Akhmetova M.K., Abdrakhimova G.B., Kartabaeva A.A., Karabaeva L. believe that the integration of the English language and subjects of the natural science direction will be an incentive for in-depth mastery of a foreign language.

D.N. Ushakov considers "integration" to be the unification of all elements in the development process [3].

Currently, integration in the field of education is considered as a process of forming connections between the main components of the education system, the purpose of which is to form a holistic view of the world, focused on the effective development and self-development of the schoolchildren.

Nowadays, integrative competence is considered as the main condition for the effectiveness of education. The concept of integrative foreign language competence means the ability to apply the obtained theoretical knowledge in practice in the process of communication using a foreign language [4].

It is considered that the integrative foreign language competence of teachers of a foreign language should be proficient, then in this case, this competence is as the ability to make informed decisions, correctly prioritize, give a professional assessment, and use knowledge based on foreign language communication [5], [6].

S.V. Kulnevich in his works mentions that the formation and development of integration competence contributes to the development of logic, erudition, critical thinking, motivation and potential. It also educates professional skills and general cultural competences [7, p. 214].

Today, the integration of the subject "English" with the subjects of the natural sciences, which includes the use of various methods, approaches, teaching techniques that effectively affect the learning process, is of relevance in the field of education.

The first president of our country N.A. Nazarbayev in 2015 made a decision on the phased implementation of the "Roadmap for the development of trilingual education for 2015-2020." According to this program, natural science subjects such as biology, chemistry, physics, computer science in general education schools must be taught in English [8].

According to the Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, the labor market requires specialists who can use a foreign language in narrow directions. The news portal “zona.kz” reports that according to the report provided by the former Minister of Education E. Sagadiev, “at the moment in our country, some schools have already begun to teach natural science subjects in English. The teaching staff and middle and senior learners find this innovation interesting and enthusiastic. Modern teachers of our country believe that obtaining in-depth knowledge in subjects of the natural science direction in a foreign language has a positive effect on the development of the younger generation.” [9].

For more effective development of integrative competence, it is required that the educational program is based on educational and professional skills, meets the requirements of international language proficiency and the national standard [9].

According to M.K. Akhmetova with the development of integrative competence in the educational process, the systematization of educational material should be carried out on an ongoing basis, and it should also be possible to use the knowledge gained in the native language to use it in a foreign language, due to which schoolchildren will form a holistic picture of the world, develop critical thinking and increase motivation [10, p.104].

At the present stage of development, there are two main and effective methods for implementing the development of integrative competence, the first is through interdisciplinary connection, the second and no less well-known method is CLIL.

In foreign and domestic pedagogy, there is a valuable experience in the study of integrations. The ideas of using interdisciplinary connection in the educational process at different times were put forward by Ya.A. Komensky, K. D. Ushinsky, L.N. Tolstoy, I.G. Pestalozzi, Jean-Jacques Rousseau.

Interdisciplinary connection plays a key role not only in the acquisition of theoretical knowledge, but also allows mastering a foreign language at some professional level. The information and experience gained during the integration of subjects will give learners the opportunity to apply them in educational activities, in their future professional career, etc.

Interdisciplinary connection serves as a way to integrate knowledge, and thanks to this method, teachers of certain disciplines have the opportunity to closely cooperate together. The staff of several teachers is working on the development of the integrative competence of schoolchildren, critical thinking, metacognitive skills.

Thanks to this, it is possible to give a living example of the use of this method in practice. Interdisciplinary connection is one of the methods in Nazarbayev Intellectual School (NIS). The idea behind this method is the joint activity of 2-3 teachers. However, not all teachers agree to cooperate, because during the stage of developing a lesson plan, every teacher must be present and be able to find a common language with every member of the team that is formed.

Since integration is often used in the modern world, the division of scientific disciplines is outdated. Scientists who support this method consider it expedient to combine separate subjects with a foreign language. This statement is based on the successful experience of foreign schools. Moreover, this method of training allows reducing the training time. For example, as it was in 15% of schools in Great Britain, 10% of schools in France. It is also one of the common methods in schools in the USA, Canada, Sweden, Israel and Japan.

Due to the huge amount of information, the possibility of its full perception and comprehension decreases several times. This problem can be solved by developing integrated courses that will combine several disciplines into one.

There are 3 main levels of integration of the content of educational material:

1. Intra-subject - implies the integration of information, knowledge, skills within individual disciplines.
2. Interdisciplinary - implies the integration of combined facts, concepts, principles of related disciplines.
3. Trans-subject - implies the unity of the components of the main and additional items [11].

The main concepts of integrated courses are:

1. Personal orientation of training;
2. Acquisition of basic subject knowledge;
3. Development of motivation;
4. The systematic nature of the education process;
5. The problem of the education process;
6. Reflection of activity;
7. Dialogue of communication [12].

The main goal of the integrated courses is to form a holistic vision of the world among schoolchildren. Moreover, many teachers, when forming an integrated course, highlight such basic technologies as: cases, design technology, assignments for critical thinking, etc. [6, p.215].

When organizing an integrated lesson, as well as for the development of integrative competence, teachers of our country advise:

1. When integrating two subjects, first determine the main goal, and then combine the relevant knowledge into one block.
2. To achieve the goal, remove only the information required from the content of the educational material.
3. Establish a connection between the teaching material of several subjects.
4. Parts of the content of integrated subjects should be planned so that the main interralation of the lesson has value and also has a result.
5. It is required to find relevant teaching methods and means corresponding to the load of schoolchildren in the lesson.

Abroad, in practice, the integration of natural sciences disciplines is often used. One of the newest and most popular methods for the development of integrative competence is content and language integrated learning (CLIL). The term CLIL was first mentioned by Davis Marsh in 1994 [13, p. 9]. There main 4C: content, communication, culture and cognition in planning a lesson using CLIL. The intention of the CLIL concept is to obtain students a deeper knowledge of natural science subjects through the use of a foreign language. However, many researchers have doubts about the effectiveness of this method. For example, David Graddol in his works mentions that the use of CLIL in the educational process helps learners only to master language skills, since the emphasis is directly on the language [14], and P. Vaidal believes that the method is based only on the acquisition of theoretical knowledge of the disciplines of the natural sciences and not on improving language skills [15, p.124].

It must be taken into considiration that the active use of a foreign language in integration with subject content in the educational process creates conditions for both mastering a foreign language and increasing the level of knowledge on the subject. Mastering a foreign language in the learning process occurs when students try to understand the meaning of what they read or heard. In addition, this process occurs due to the fact that the semantic unit is created.

A distinctive feature of CLIL is that it is an approach in the learning process in which a foreign language is used to study a non-linguistic discipline, that is, both subjects play a joint role. To top it off, CLIL enables new technologies and strategies in the learning process, helps to master a foreign language, expands the theoretical knowledge of disciplines, and does not require additional hours [16].

In the educational process, not only the discipline is taught through a foreign language, but also a foreign language environment is created in which students are immersed. In the classroom, they work with authentic materials, using a foreign language to explore the real world. Teachers use not only language teaching methods, but also didactic methods of teaching non-linguistic disciplines.

At a time when the integrated lesson of a foreign language and subjects of the natural sciences already focuses on previously acquired knowledge in the native language. That is, it is understood that schoolchildren studying with the help of an integrated teaching method have the potential to reconceptualize their natural science knowledge both in their native and in a foreign language; In the process of studying the natural sciences, the transition from one language image to another is greatly facilitated, since such sciences are in conflict with exact subjects, and the components of these exact subjects are known to students on the basis of their native language.

In this situation, the language plays only the role of a tool with which the acquired knowledge is transferred from the native language to a foreign one.

In addition, subject teachers may also be a problem as they may not be competent enough.

However, the problem of integrative competence among teachers in our country is also being progressively solved. In 2015, when the phased implementation of the Roadmap for the Development of Trilingual Education for 2015-2020 began, the Ministry of Education faced another problem as the lack of integrative foreign language competence. That is, it meant that there are professional teachers of natural science disciplines, but many do not speak foreign language.

However, in order to solve this problem, the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan decided to organize a special program for teachers "Educational program of advanced training courses for teaching staff in the framework of updating the content of education." This program operated from 2016 to 2020. At that time, about 7,000 teachers had completed this advanced training course. This program was developed by domestic specialists, and the training was carried out in three languages. The main concept of this program was the training of teachers with experience in the English language, as well as the development of communicative and integrative competencies among teachers of the natural sciences. The main goals of the developed program were:

1. Ensuring the availability of quality education
2. Teaching English language teachers in accordance with the CEFR European standard for determining the level of proficiency in a foreign language
3. Retraining of experienced teachers
4. Increasing the level of use of English in the lesson
5. Familiarization of teachers with new methods and technologies of integrated lessons.

In conclusion, we can say that language is not only a means of communication, but also plays a role as an instrument of cognition. The first president of our country N.A. Nazarbayev has always noted the importance of education in society. He believes that everyone should know Kazakh, Russian and English. Moreover, much attention is paid to the fact that “Kazakhstan is perceived throughout the world as a highly educated country, whose population speaks three languages. These are the Kazakh language - the state language, Russian - the language of interethnic communication and English - the language of successful integration into the world economy" [17]. Based on this, large-scale changes in the field of education can lay the foundation for the development of multilingualism and integration, which will help strengthen the competitiveness of future domestic specialists.

REFERENCES

1. Приказ Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 1 ноября 2018 года № 17669. Режим доступа URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669#z21 [date of application 09.10.2021]
2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва: АРКТИ, 2003. – с.13
3. Под ред. Ушакова Д.Н. Толковый словарь русского языка. / Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. - Москва: ИДДК,1995. - с.2314
4. Беляева А. П. Интегративно-модульная педагогическая система профессионального образования. - Санкт-Петербург, Институт ПТО РАО, 1996 - 226с.
5. Безрукова В. С. Системообразующие понятия в реализации педагогической интеграции. -Свердловск, 1988 - 221с.
6. Гриценко Л. И Теория и практика обучения: интегративный подход. - М.: Издательский центр «Академия», 2008. - 240с.
7. Кульневич С.В. Современный урок: учеб. пособие для учителей, методистов, руководителей учебных заведений, студентов пед. учеб. заведений, слушателей ИПК.- Ростов-н/Д: Учитель, 2005. - с.214
8. Акт "Об утверждении Дорожной карты развития трехъязычного образования на 2015-2020 годы" от 13 ноября 2015 года № 1066 // Собрание законодательства Министерства образования и науки Республики Казахстан. Режим доступа: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35182262&pos=1;5#pos=1;5 [date of application 09.10.2021]
9. Тенизбаева М. На вопрос о рациональности преподавания физики, химии и биологии на английском языке в школах ответили в правительстве РК (дата публикации статьи 24.01.2018) Режим доступа: URL: https://zonakz.net/2018/01/24/na-vopros-o-racionalnosti-prepodavaniya-fiziki-ximii-i-biologii-na-anglijskom-yazyke-v-shkolax-otvetili-v-pravitelstve-rk [date of the application 10.11.2021]
10. Ахметова М.К. «Научно-методические основы иноязычного естественнонаучного образовательного процесса в профильных школах». – Алматы, 2020. – с.104
11. Сухаревская Е.Ю. Интегрированное обучение в начальной школе. Ростов н/Д, 2003;
12. Сухаревская Е.Ю. Технология интегрированного урока. Ростов н/Д, 2003.
13. Davis Marsh, Anne Maljers, Aini – Kristiina Hartiala. Languages open doors. – Finland, 2001. – 250 p.
14. Graddol, D. English Next, British Council Publications. Mode of access URL: https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/pub_english_next.pdf [date of application 10.11.2021]
15. Vaidal, P. The integration of content and Language in the Classroom: - Brussel, Dep. Of Germanic Languages, 2009. – p.124
16. Coyle, D. 2006. Content and language integrated learning. Motivating learners and teachers. [date of the application 10.11.2021]
17. Назарбаев Н.А. Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда // Казахстанская правда. — 2012. — № 218-219. — 10 июля. – с.3

УДК 94(560):355.48

Ғылыми жетекші: **Кисметова Галия Нагимовна**
Қауымдастырылған профессор п.ғ.к.
Акдаулетова Кымбат Хабибулловна
БҚИТУ тілдер және менеджмент кафедрасы
7М01702 шет тілі:екі шет тілі
II курс магистрі
БҚО Орал қаласы
Kymbat-82@mail.ru

«ШЕТ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУДЕ КӘСІБИ-КОММУНИКАТИВТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ»

Аннотация: Ұсынылып отырған мақалада шет тілін оқытудағы кәсіби-коммуникативтік қарым-қатынастың мәні мен түрлері сипатталған. Білім беру жүйесіндегі кәсіби-коммуникативтік қарым-қатынастың

атқаратын қызметі, тиімділігі. Сонымен бірге шет тілін оқытудың коммуникативтік әдістемесінің негізгі міндеттері қарастырылады. Сондай-ақ коммуникативті тәсілдің әдіснамалық мазмұны, инновациялық әдістерді түсіндіру, коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру, оны модельдеу және қайта құрудың тиімділігі сипатталады. Білім алушылардың қарым-қатынас құралдарын тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін бірнеше негіздер мен мысалдар берілді.

Кілт сөздер: тіл, коммуникативтік, тілдік құзіреттілік, әдіс, тәсілдер, интерпретациялау лингвистика, культрология, ақпараттық-мобильді, құндылықтар,

Abstract: The proposed article describes the explanation and classification of professional and communicative relations in foreign language education. Concepts about the function and effectiveness of professional communicative relations in the educational system are given. The main purpose of the communicative methodology in teaching a foreign language are also considered. It also describes the methodological content of the communicative approach, the interpretation of innovative methods, the formation of communicative competence, the effectiveness of its modeling and recreation. The principles and examples of professional communication were given that allow students to effectively use communication tools.

Тіл – қарым-қатынас құралы. Әлемді бір-бірімен тығыз байланыстыратын, халықаралық қатынастарды дамытатын негізгі күш болып табылады. Тілдік қатынас дегеніміз тіл арқылы байланыс жасау, адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауы, қоғамдық, ұлттық тіл арқылы ұғынысу, түсінісуі. Тіл мәдениеттің, өркениеттің, салт-дәстүрдің дамуының, өркендеуінің негізін қалаушы. Сондықтан басқа мемлекеттердің тілін үйрену арқылы біз сол елдің дінін, жерін, мәдениетін, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрімен танысып қана қоймай, олармен тіл табыса отырып, еліміздің экономикасы мен әлеуметтік жағдайын жақсартуға өз септігімізді тигізе аламыз. Шет тілін үйрену еліміздің дамуына, өркендеуіне әсер ететін қарым-қатынастың ең негізгі құралы болып саналады. Өскелең ұрпақты көптілде сөйлету, тәрбиелеу – жаһандану үдерісінен туындап отырған бүгінгі күннің талабы. Қазіргі кезде педагогиканың басты мақсаты білім алушыларға білім беріп қана қою емес, сонымен қатар өз бетінше білімін жетілдіре алатын, шет тілінде ақпараттық ресурстарды тауып, оларды талдайтын, өз бетінше алған білімін тиімді пайдалана алатын кәсіби сауатты маман иелерін оқытып шығару. Кәсіби сауаттылықты қалыптастыруда қандай әдістер мен тәсілдерді қолданған тиімді болатынын жан-жақты қарастырып, білім беру жүйесінде қолдану. Тұлғаның кәсіби-сауаттылық құзіреттілігін дамыту. Қарым-қатынастың коммуникативтік жағына тоқталатын болсақ, олар қарым-қатынас, білім, идеялар, пікірлер, сезімдерді жеткізу және өзара ақпарат алмасу болып табылады. Коммуникативтік құзыреттілікті дамыту және дамыту жеке тұлғаның рухани өсуін қалыптастырады, оның адамдарды түсінуіне көмектеседі. Шет тілдік кәсіби қарым-қатынас сферасы келесі бөліктерді қамтиды: қарым-қатынас субъектілері, шет тіліндегі кәсіби қарым-қатынастың типтік жағдайлары, кәсіби қызмет. Кәсіби қарым-қатынастың негізгі компоненттері болып оның ерекше белгісі, құралдары мен ережелері, кәсіби іс-әрекеттер, кәсіби сипаттағы сипаттамалар болып табылады. Кәсіби терминология кәсіби қарым-қатынастың спецификалық тілдік құралы және оның мазмұндық базасы, сөйлеу қатынасы мен кәсіби қарым-қатынасынан тұрады. Кәсіби коммуникациялық қарым-қатынасқа шет тілін оқытуда студенттермен жұмыста жазбаша, ауызша, көрнекі және ақпараттық технологияларды қолдану жатады.

Бұл білік, сауатты сөйлеудің, сөйлеу технологиясының, бағдарламаның қамтамасыз етудің және оқыту теориясының педагогикалық принциптерін біріктіреді. Бұл іскерлік әлемде тиімдірек байланысу үшін техникалық жазудан ыңғайлылыққа дейін және сандық медиа дизайнына дейінгі әртүрлі параметрлерде байланысты жақсарту және мүмкіндік беру. Кәсіби қарым-қатынас риторика мен ғылым, психология мен философия, әлеуметтану және лингвистика сияқты әртүрлі салалардағы теорияларға сүйенеді. Кәсіби қарым-қатынас теориясының негізгі бөлігін дәстүрлі қарым-қатынас теориясының практикалық кешені, техникалық жазудың құрамы, риторика теориясының жиынтығы, сонымен қатар ересектерді этикетке үйрету теориясы құрайды.

Білім беру дегеніміз – бұл коммуникативтік үдеріс. Осы процесстің ортасында педагог бар, өйткені оқытушы мен білім алушының арасындағы қарым-қатынас өзара коммуникативтік іс-қимылдың негізгі принциптерінің бірі, ол арқылы ақпарат тарайды. Коммуникативтік сауаттылыққа қажеттіліктің, мотивацияның болуымен, мәдениеттің феномен және кәсіби тұлғалық сапа тұрғысынан коммуникативтік мәдениет бойынша білімдер мен түсініктерінің кеңеюімен, оны кәсіби тұлғалық іс-әрекетте көрсете алу іскерлік, дағдыларымен, өзіндік дамуын іске асыра алуымен өлшенеді. Осы өлшемдерге сәйкес көрсеткіштер төмен, орта, жоғары деңгейлерді белгілейді.

Қарым-қатынастың тиімділігі білім алушыларда өз ойларын, сезімдерін және фактілерін жеткізу және түсіндіру қабілеттерін дамытқанда қол жеткізіледі. Қарым-қатынас жасау, тыңдау қабілетінен көрінеді және басқаларды тыңдау, ортақ іс-әрекетке басқа қатысушыларға өз ойын білдіру және жеткізу кезінде жүзеге асады. Оны оқу арқылы оқушылар білім, білік, дағдыларын жетілдіреді. Мұнда шет тілі студенттердің таңдаған білім саласына қызығушылықтарын дамытуға ықпал етудің тиімді құралы, кәсіби маңызды ақпарат алу құралы ретінде әрекет етеді. Шет тілін оқыту процесінде осы оқыту бағыты студенттерінің жалпы гуманитарлық дамуы олар оқып жатқан елдің мәдениетін зерттеуден бөлінбейді, бұл бағдарламаның негізгі бөлігінің құрамдас элементі болып табылады.

Оқытудағы коммуникативті тәсіл де оқушының оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде оқу орталығында болуын және оқыту жүйесі оқушы тұлғасының жеке психологиялық, жас және ұлттық ерекшеліктерін, оның мүдделерін барынша ескеруді көздейді.

Бұл тәсілдің оқыту объектісі оның тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, аударма сияқты түрлері бойынша сөйлеу әрекеті болып табылады. Коммуникативтік әдіс тіл сабақтарын қарым-қатынасқа үйретуге, ой алмасу үшін тілді қолдануға бағыттайды. Ол үшін сабақтың басты назары білім алушылардың кәсіби маңызды және мәдени құнды ақпаратты жеткізу процесінде қарым-қатынас пен ассимиляцияға деген қажеттілігін тудыру және қолдау болып табылады. Атаулы тәсіл қазіргі білім беру үдерісіне қойылатын негізгі талаптарды жүзеге асырады: оқытушының сабақтағы коммуникативті тәртібі. Шынайы өмірде қарым-қатынас жағдаяттарын қайта тудыратын және осындай жағдайлар шеңберінде оқу іс-әрекетін жүзеге асыруды көздейтін тапсырмаларды пайдалану. Грамматикалық форманың параллельді баламасы және оның сөйлеудегі қызметі. Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, қызығушылықтарына аса мән беру.

Коммуникативтік тәсілдің әдістемелік мазмұны – бұл ең алдымен ұжымдық жұмыс формаларын кеңінен қолданумен, проблемалық мәселелерді шешумен, мұғалім мен оқушылардың ынтымақтастығымен байланысты оқу әрекетін ұйымдастыру жолдары. Осы көзқарас шеңберінде оқытудың түпкі мақсаты коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту болып табылады, т.б. оқушылардың ауызша қарым-қатынасқа дайындығы мен қабілеті. Бұл тәсілдің отандық әдістемедегі ең жаңа түсіндірмесі – ынтымақтастықта оқыту. Бұл тренингтің мәні әртүрлі оқу жағдаяттарында білім алушылардың бірлескен белсенді әрекетіне жағдай жасау болып табылады.

Тәжірибе көрсеткендей, бірлескен оқыту сабақтағы әрбір білім алушылардың сөйлеу тәжірибесінің уақытын едәуір ұлғайта алады, сонымен қатар олардың ақпаратты өз бетінше меңгеруіне, оны сыни тұрғыдан түсінуіне және меңгеруіне назар аударады. Қазіргі әдістемедегі коммуникативті әдіс тілді оқытудың теориялық негізі ретінде қарастырылады.

Коммуникативті құзіреттілікті шет тілдерін оқытудың қазіргі теориясы мен практикасының негізгі категорияларының бірі ретінде анықтай отырып, қазіргі психолингвистер бұл ұғымды әртүрлі құзыреттерді (лингвистикалық, әлеуметтік лингвистикалық, әлеуметтік-мәдени, компенсаторлық, стратегиялық және әлеуметтік құзыреттер) қамтитын көпкомпонентті ретінде қарастырады. К.Ф.Седов өз еңбегінде коммуникативті құзіреттілік «белгілі бір этникалық топқа тән әлеуметтік өзара әрекеттесу нормаларына сәйкес келетін тиімді сөйлеу әрекеті мен тиімді сөйлеу әрекетін қалыптастыру қабілеті» деп тұжырымдайды.

Коммуникативтік құзыреттілік «Шетел тілі» пәнінің іргелі пәндік міндеттерінің бірі болғандықтан, коммуникативті дағдыларды қалыптастыру шет тілдерін оқытуда жетекші мақсат ретінде әрекет етеді. Қазіргі көптеген лингвистер «коммуникативтік құзыреттілік» түсінігін түсіндіре отырып, сабақтың «қарым-қатынас міндеттеріне адекватты түрде өзінің вербалды және вербалды емес мінез-құлқын ұйымдастыру қабілетін» дамытуға бағытталғаны туралы айтады. Өз кезегінде, бұл сөздің кең мағынасында қарым-қатынас құралы ретінде шет тілі меңгерілетін оқытудың осындай әдісін жүзеге асыруға бағытталған шет тілін оқытудағы коммуникативті тәсіл.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру – тіл білімін жетілдірумен қатар, әңгімелесу, пікірталас, өз ойын ашық жеткізе алу дағдысын да жетілдіреді. Адамның сөздік қоры молаяды, тілдік нормаларды меңгеру сапасы артады. Мысалы, балабақшада ұйымдастырылған мерекелік кештерде шет тілінде тақпақтар мен әндерді оқыту баланың шет тілін тез меңгеруіне және басқа тілді үйренуге деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Шетел тілін оқытуда коммуникативтік құзыреттіліктің қалыптасуының бірден-бір дәлелі шағын ғылыми олимпиадалар, пәндік олимпиадалар, онкүндіктер, дебаттар, мәнерлеп оқулар, мектеп оқушыларымен және студенттермен ұйымдастырылған сыныптан тыс іс-шаралар, драмалық үйірмелер болады. Белгілі бір тақырып бойынша баяндама жасай отырып, ғылыми жоба қорғай отырып, оқушылар өз ойларын жеткізе алады, сұрақтарға нақты дәлелдеп, жауап береді. Олардың коммуникативтік құзыреттілігі шет тілін үйрену барысында қалыптасады. Өскелең ұрпаққа білім беріп тәрбиелеуде, шет тілін оқытуда, коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда шет тілі мұғалімдерінің рөлі орасан зор. Тіл факультеттерінде шет тілін оқытудың теориясы мен практикасында білім берудің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі – студенттердің кәсіби тілдік құзыреттілігін шет тілінің сөйлеу жағдаяттары арқылы дамыту болып табылады. Шет тілін білудің кәсіби деңгейі жетекші мамандандырылған тілдік даярлығы бар университеттер үшін тілді оқыту жүйесін одан әрі жетілдіруді және дамытуды талап ететін маңызды анықтаушы әлеуметтік фактор болып қала береді. Тілдік университеттердегі шет тілдерін оқыту курсы ең жоғары кәсіби-бағдарлы сипатқа ие. Қазіргі әлемдік білім беру жүйесінде шет тілін оқыту білім, білік, дағдыларды меңгерудің теориялық сипаты емес, әлеуметтік және кәсіби мәселелер мен міндеттерді практикалық шешу және түзету құралы ретінде қарастырылады. Бейіндік категория бойынша білім алушылардың алған білімі шет тілін практикалық кәсіптік іс-әрекетке кіріктіру деңгейі мен дәрежесіне де байланысты. Дойер бұл анықтаманы жан-жақты зерттеп, коммуникативті құзіреттіліктің төрт негізгі түрін анықтады: - сөйлеу құзыреттілігі (лексикалық, грамматикалық, айтылым); - жазу құзіреттілігі (лексикалық, грамматикалық, орфографиялық); - тыңдау құзыреттілігі (дыбыс белгілерін, грамматикалық және лексикалық белгілерін ажырату); - оқу құзіреттілігі (графикалық белгілерді ажырату, грамматикалық және лексикалық). Жоғарыда аталған компоненттерді және әдістемелік ұғымдардың мәнін талдай келетін болсақ,

коммуникативті лингвистикалық құзыреттілікті тиімді қалыптастыру үшін шет тілін оқу, жазу, сөйлеу, сонымен қатар шет тілін құлақпен қабылдау және түсіну сияқты дағдыларды меңгеру деген қорытындыға келеді. нақты жағдайда сөйлеу, дұрыс қалыптасу керек. Сөйлеу жалпы туындайтын қарым-қатынас мәселелері мен әлеуметтік сипаттағы міндеттерді шешу үшін қажетті құрал. Осылайша, тілдік университеттердің студенттері арасында шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін келесі ережелерге сүйене отырып, оқу процесін дамыту және жетілдіру қажет: таңдаған кәсіби жолдың маңыздылығы туралы түсінік қалыптастыру, студенттерді олардың ой-өрісін байыту және кеңейту, тілдік, мәдени және әлеуметтік білім саласында өзін-өзі жетілдіруге ынталандыру. Шет тілін негізгі пән ретінде оқу мотивациясын қолдап, білім алушылардың кәсіби қажеттіліктері мен қызығушылықтарын ескеру. Тіл үйренуге деген қызығушылық пен қызығушылық оқудың маңызды принциптерінің бірі болып табылады, сондықтан білім алушылар шет тілі кәсіби салада ғана емес, сонымен қатар күнделікті өмірде де жаңа өзекті ақпаратты алу құралы бола алатынын көрсетуі керек.

Оқу және ғылыми-зерттеу қызметін жүзеге асыру арқылы шет тілінде маңызды және мағыналы ақпаратты пайдалануға ынталандыруға болатын болашақ кәсіби қызметтің шарттарына жақын осындай коммуникативті тапсырмаларды модельдеу және қайта құру маңызды. Тілдің тек қарым-қатынас құралы және нақты коммуникативтік міндеттерді шешу құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар маманның бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіші ретінде қолданылуының нақты мысалдарын көрсету қажет. Әлемде болып жатқан өзекті оқиғаларды талқылауға ықпал ететін шет тіліндегі ақпаратты пайдалану, яғни шетел тіліндегі бастапқы дереккөздерден өзекті ақпаратты алу үшін білім алушы «ақпараттық мобильді» болуы тиіс. Басқа пәндермен пәнаралық интеграцияны тәжірибеде жүзеге асыру, тіл білімінің педагогика, психология, тарих, философия, мәдениеттану, өлкетану, т.б құбылыстармен логикалық байланыстарын ашып көрсетуіміз керек. Әлеуметтік желілерде де шет тілінде және әртүрлі тілде қарым-қатынас жасаудың үлкен әлеуеті бар. Жеке топтар мен диалогтарда күнделікті шетел тілінде ақпарат ағыны жүреді, бұл білім алушылардың сабақтан тыс уақытта қолайлы тілдік қарым-қатынасқа енуіне мүмкіндік береді, бұл да лингвистикалық білімді жетілдіруге күшті ынталандыру болып табылады. Кітаптарды оқу, фильмдер мен сериалдарды түпнұсқада көру, мағынасы бар әндерді тыңдау, интернеттен түрлі подкасттарды тыңдаудың тіл үйренуде нәтижеге жетуге септігі мол.

Шетел әдебиетімен танысу тіл мамандарының тілдік дайындығының құрамдас бөлігі екені сөзсіз, ал оқу және арнайы көркем әдебиеттен басқа, студенттерді түпнұсқадағы сүйікті шетелдік авторлармен, сондай-ақ фильмдермен танысуға ынталандыру қажет. Тіл мәдениетінің тағы да бір бөлігі болып табылатын телебағдарламалар. Сонымен, тіл университеттерінің студенттері арасында кәсіби шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру бәсекеге қабілеттілікке негіз беретін болашақ кәсіби тіл маманының қалыптасуы мен дамуының іргелі бағыттарының бірі болып табылады. Қазіргі қоғамға жоба жұмысын басқаратын және үйлестіре алатын адамдар қажет. Ынтымақтастық табысы командалық күш-жігерсіз, білім алмасусыз және интеграциясыз мүмкін емес. Қоғамның салаларының дамуы көп жағдайда қабілетке байланысты болып келеді. Адамдардың әрекеттерін үйлестіру қажет, сондықтан кәсіптік білім беру жүйесі осы үрдісті ескеріп отыру қажет. Білім берудің жаңа парадигмасында жеңіл дағдыларды қалыптастыруға бағытталған жобалық іс-әрекеттер, кейс тапсырмалары, оқу ортасында кәсіби мәселелерді шешу білім алушыларды интеграциялауға үйретеді. Аталған әрекеттерді білу және кәсіби шешімдер қабылдау, оқу іс-әрекетінің түрлері коммуникативті міндет болып табылады. Оны шешу тек олардың танымдық дағдыларын ғана емес, сонымен қатар шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау, топтық жұмыста тиімді қарым-қатынас жасай білу дағдыларын дамытады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Семенов А.А. «Обучение иноязычному профессиональному общению в экономическом вузе»
2. Сергеева Н.Н. Иноязычная коммуникативная компетенция в сфере профессиональной деятельности: модель и методика развития
3. Sergeeva N.N. ”Foreign language communicative competence in the field of professional activity: model and methods of development”
4. Зимняя И.А Ключевые компетенции – новая парадигма результат образования. URL:http://aspirant.Rggu/ru/article
5. Сергеева Н.Н., Митрофанова К.А. Проблема филологического образования в неязыковых вузах /Педагогическое образование в России. 2013. № 3. С. 111-115.
6. https://www.dissercat.com/content/formirovanie-kultury-inoyazychnogo-delovogo-obshcheniya-studentov-v-sisteme-vysshego-gumanit

UDC 372.881.111.1

Zhaitapova A.A.
Professor of the Department of Postgraduate Education
Kazakh Ablai Khan UIR and WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.zhaitapova@mail.ru
Seitova K.D.
Master student
«7M01719 - Training of foreign language teachers»
Kazakh Ablai Khan UIR and WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: kymbat1seitova@mail.com

FORMING INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE WITH THE HELP OF SITUATION ANALYSIS

Abstract. The article discusses the basic concepts associated with intercultural communication in the context of modern foreign language education, analyzes the main problems of teaching intercultural communication, which consist in choosing the leading teaching approach, setting goals and selecting cultural and language learning tasks. The effectiveness of the formation of intercultural communicative competence is facilitated by the algorithm of actions for the introduction and consolidation of educational culturally colored material, which includes the stages of cultural orientation, reception, comprehension, evaluation and reflection.

Keywords: intercultural communication, intercultural communicative competence, mediator of cultures, competence-based approach, system of cultural and language training tasks.

Жайтапова А.А.
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру кафедрасының профессоры
Абылай хан атын. Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: a.zhaitapova@mail.ru
Сеитова Қ.Д.
Магистрант
«7M01719 - Шет тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атын. Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: kymbat1seitova@gmail.com

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҒЫНДА МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі заманға сай шет тілді білім беру мәнмәтініндегі мәдениетаралық қарым-қатынасқа байланысты негізгі ұғымдар қарастырылады, оқытудың жетекші тәсілін таңдаудан, мақсат қоюдан және мәдени-тілдік оқу тапсырмаларын таңдаудан тұратын мәдениетаралық қарым-қатынасты оқытудың негізгі проблемалары талданады. Мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың тиімділігіне мәдени бағдарлау, қабылдау, түсіну, эвалюация және рефлексия кезеңдерін қамтитын оқу мәдени-сипатталған материалды енгізу және бекіту жөніндегі іс-қимыл алгоритмі ықпал етеді.

Тірек сөздер: мәдениетаралық қарым-қатынас, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, мәдениет медиаторы, құзыреттілік тәсіл, мәдени-тілдік оқу тапсырмалары жүйесі.

Мәдениетаралық қарым-қатынасқа байланысты проблемалардың қазіргі жағдайы ғылыми қызығушылықтың жоғары деңгейімен және нәтижесінде терең және жан-жақты теориялық дамумен сипатталады. Мәдениетаралық қарым-қатынас ұғымы философия, мәдениеттану, психология, психолингвистика, мәдениетаралық коммуникация және концептология, лингвистика, әлеуметтік лингвистика, этно-лингвистика және педагогика сияқты ғылымдар саласындағы мәліметтермен толықтырылған. Осы проблема бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау ғалымдардың келесі мәселелерді зерттегенін бағалауға мүмкіндік береді: мәдениеттің сипаттамалары және оның функциялары (Ю.М. Лотман, М.С. Каган); адамның әлеуметтік қалыптасуы және индивидуумның мәдениетке енуі (М.М. Бахтин, В.С. Библер, М.К. Мамардашвили,); адам, мәдениет және білім беру қатынастары (Е.В. Бондаревская, И.Ф. Исаев, В.А. Сластёнин); тіл мен мәдениетті бірлесіп зерттеу аспектілері (С.Г. Тер-Минасова, Ю. Н. Верещагин, В.Г. Костомаров, Г.В. Елизарова, Т.В. Ларина); тұлғаның психологиялық ерекшеліктері мен қасиеттері және коммуникативті мінез-құлық ерекшеліктері (М. Байрам, М. Беннет, И.А. Стернин, Л. П. Крысин, В. Н. Куницына); қарым-қатынас психологиясының мәселелері, сөйлеуді қабылдау процестері (А.А. Леонтьев, В. А. Артемов, И. А. Зимняя, И.Н. Горелов); тіл мен тұлға арасындағы қарым-қатынас проблемалары, концептология (В.И. Карасик, Ю.С. Степанов, И.А. Стернин); мәдениетаралық қарым - қатынасты оқыту модельдері және тілдік тұлғаны қалыптастыру (В.В. Сафонова, Н.Д. Гальскова, Н.В.Барышников Г.В.

Елизарова, Е.Г. Тарева). Жоғарыда аталған проблемалар бойынша ғалымдардың зерттеулері барлық білім беру кезеңдерінде: мектепке дейінгі, бастауыш, орта және жоғары шет тілді білім беруде мәдениетаралық қарым-қатынасты оқытудың (бұдан әрі-МҚ) мазмұнын құру үшін негіз болатын жинақталған теориялық тәжірибе туралы куәландырады. Алайда МҚ тиімді оқытудың жолдарын іздеу бүгінгі күнге дейін өзекті болып қалып отыр. Осы проблемаға байланысты мәселелер екі себеппен өзектендірілді: бір жағынан, жоғары білім бойынша Мемлекеттік Білім беру Стандартында көрсетілген әлеуметтік тапсырыс және шет тіліндегі білім берудің өзгерген нысаналы бағдарлары, екінші жағынан, МҚ оқыту процесінің технологиялық қамтамасыз етілмеуі, сондай-ақ оқытушылардың тіл мен мәдениетті оқыту технологияларын сапалы жаңа негізде енгізуге кәсіби дайындығы.

Қазіргі заманғы шет тілді білім берудің негізгі мақсаты-кәсіптік, әлеуметтік және мәдениетаралық салалардағы коммуникативті мәселелерді шешу үшін толеранттылық, ынтымақтастық және әлеуметтік, мәдени және жеке айырмашылықтарды түсіну принциптері негізінде қарым-қатынасты жүзеге асыра алатын тұлғаның жаңа түрін қалыптастыру. Мақсатты көзқарасқа байланысты мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті (бұдан әрі-МКҚ) қалыптастыру басым мәнге ие болады. Алайда, тәжірибеде тіл мен мәдениетті зерттеу негізінен классикалық лингвистикалық және лингвистикалық-елтану тәсілдері басым, олар МҚ-ны оқытудың қазіргі парадигмасын толық қанағаттандырмайды. Біріншіден, бұл тәсілдер тұрғысынан шет тілі мен туған мәдениеттер арасындағы теңдік факторы ескерілмейді, бұл жағдайда шет тілі мәдениеті мәдени үстемдік етеді. Екіншіден, тілдік жұп ортаның қалыптасуы «мәдениет мәтіндері» жүйесін (көркем, публицистикалық, ғылыми; фотосуреттер, картиналар және т.б.), аудиовизуалды материалдарды, *мәдени-тілдік оқу тапсырмаларын, МКҚ қалыптасуын диагностикалау және бақылау құралдарын қамтитын дидактикалық жабдықтың жоқтығын қиындатады*. Демек, ОИӘ оқыту мақсатын және МКҚ қалыптастыру тәсілдерін нақтылау қажет. МКҚ мазмұны лингвистикалық, әлеуметтік-лингвистикалық, дискурсивті, стратегиялық, әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік суб-құзыреттердің ережелерін көрсетеді, бірақ МКҚ «ерекше табиғаттың құзыреті» екенін ұмытпау керек. «МКҚ қалыптастырудың мақсаты тілдік тұлғаның осындай сапасына қол жеткізу болып табылады, оған өз мәдениетінен тыс шығуға және өзінің мәдени сәйкестігін жоғалтпай, мәдени медиатордың қасиеттерін алуға мүмкіндік береді» [3, 236-бет].

Бұл мақсатты жүзеге асыру бірқатар тәсілдердің ережелерімен қамтамасыз етіледі. Ғалымдар атап өткен тенденцияны ескере отырып, әртүрлі тәсілдердің жекелеген аспектілерінің корреляциясы [1, 334 б; 7, 26 б] біз білім алушылардың негізгі құзыреттіліктері мен жеке қасиеттерінің жиынтығын ҚМ оқыту процесінде интегративті нәтижелі-мақсатты негіз ретінде қалыптастыруды білдіретін басым ретінде құзыреттілік тәсілге назар аударған жөн деп санаймыз. Алайда, құзыреттілік тәсілдің мазмұнына жеке-белсенділік, мәдениетаралық, коммуникативті-когнитивті тәсілдердің кейбір ережелері енгізілгенін атап өткен жөн.

Мәселен, мысалы, құзыреттілік тәсілге сәйкес, МҚ оқытудың доминанты ретінде жеке аспект (мотивация, құндылық бағдарлары, жеке қасиеттер); іс-әрекет аспектісі (тиімді және өнімді қызмет, қызмет тәжірибесі); танымдық аспект (білім, білік, өзін-өзі тану және өзін-өзі оқыту қабілеті); мәдениетаралық аспект (жалпы адамзаттық мәдени және рухани құндылықтар, барабар өзара әрекеттесу қабілеті, әлеуметтік-мәдени білім мен дағдылар) [7, 25 б.].

МКҚ игеру процесін дидактикалық жабдықтау заманауи принциптерді; материалды енгізу мен бекітудің алгоритмдік әдісін; мәдени-сипатталған оқу аудио материалдарын, «мәдениет мәтіндері» жүйесін (публицистикалық; фотосуреттер және т.б.) қамтиды. күнделікті қарым-қатынастың мәдени-шартты жағдайларының тақырыбы, сондай - ақ мәдени-тілдік оқу тапсырмалары мен оқу диагностикасы құралдарының жүйесі. МКҚ қалыптастырудың ерекшелігі бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау [3, 237 б; 4 б. 5] оқу-әдістемелік сүйемелдеуге келесі принциптерді қосуға мүмкіндік береді: 1) мәдениеттерді салыстыру үшін негіз болатын мәдени әмбебаптарды тану және есепке алу принципі. қандай да бір сапаның көріністерін сақтайтын және мүмкіндік беретін жаһандық ұғымдар мәдениет категорияларымен танысқан сәттен бастап шет тілді мәдениетке өзіндік мәдени түсініктерді экстраполяциялаудан аулақ болу; 2) шет және ана тілдерін мәдени-байланысты зерделеу қағидаты әрбір нақты тілдің тиісті мәдениетпен ажырамас байланысын түсіндіруді және тілдің мәдениетті жеткізуші ретіндегі табиғатын түсінуді (тілдік білдіру құралдарын тиісті мәдени құндылықтармен байланыстыру); 3) сөйлеу-мінез-құлық стратегияларының принципі білім алушыда мәдени әмбебаптар туралы білімге, өздерінің мәдени құндылықтары мен олардың мінез-құлқында көріну тәсілдеріне, зерттелетін тіл мәдениетіне қатысты білімге, мәдениеттердің ықтимал қақтығысы немесе өзара әрекеттесуі туралы білімге, осындай өзара әрекеттесу кезінде медиация әдістері туралы білімге негізделген мінез-құлықтың негізгі желісін дамытуға мүмкіндік береді; 4) эмпатия принципі басқа мәдениетке жататын басқа адамға жанашырлық таныту қабілеті сияқты тілдік тұлға сипатының сапасын қалыптастыруға бағытталған; 5) ең алдымен шынайылығымен ерекшеленетін және әртүрлі мәдениеттердегі адам болмысының модельдері туралы идеяның тұтастығын қамтамасыз ететін мәдениеттану материалын таңдауды анықтайтын дидактикалық мәдениеттер принципі.

МКҚ игеру мәселелері бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау [2, 16 б.] келесі кезеңдерден тұратын іс-қимыл алгоритмін анықтауға мүмкіндік берді: 1) мәдени бағдарлау (ұсынылған мәдени тұжырымдаманың мәні туралы гипотезалар ұсыну, сөйлеу интеллектуалды қыздыру); 2) қабылдау (аудиожазба мәтінінің

мазмұнын талқыланатын тұжырымдаманың анықтамасымен байланыстыру); 3) түсіну (құндылықтарын салыстыру); 4) эвалюация (бағалау пайымдауы, проблемаға жеке көзқарасын білдіру); 5) рефлексия (мәдениеттердің медиаторы ретінде өз қызметін бағалау).

Әр кезең мәдени-тілдік оқу тапсырмаларының белгілі бір жүйесіне сәйкес келеді:

Мәдени бағдарлау кезеңі «ми шабуылы» деген тапсырмалармен ұсынылған:

– оның барысында студенттер белгілі бір тақырып бойынша мәдени тұжырымдаманың (тұжырымдаманың) семантикалық өрісін бірлесіп немесе жеке дамытады;

– тілдік және мәнмәтіндік болжам.

Рецепция кезеңі мынадай тапсырмалармен ұсынылған:

– мәтін мазмұнының ауызша емес элементтермен байланысы, мысалы, сурет, фотосурет, схема;

– тақырып бойынша жауаптар мен пайымдауларды мәдени-мазмұнды және семантикалық таңдау («дұрыс / дұрыс емес пайымдар»);

– белгілі бір лингвистикалық құбылыстардың (лексика, грамматика деңгейі) және мәдени әмбебаптардың өзара байланысы, олар аудиторлық қабылдау мен ойлау процесінің механизмдерін дамытуға ықпал етеді: тану, түсіну, мазмұнды антиципация.

Түсіну кезеңі мынадай тапсырмалармен ұсынылған:

– мәдени-сипатталған материалды егжей-тегжейлі, нақтылау, сипаттау арқылы бөтен және туған мәдениеттің құндылықтарын салыстыру;

– «мозаика» түрі бойынша ақпарат алмасу. Студенттерге оқытылатын тіл елінің мәдени ерекшеліктерін қамтитын ақпараттың бір бөлігі ұсынылады, олардың «бөлігімен» танысқаннан кейін білім алушылар ақпаратпен алмасады және мәтіннің жалпы мазмұнын қалпына келтіреді;

– жоспарға немесе өлшемшарттарға сәйкес әлеуметтік-мәдени сипаттағы ақпаратты құруды көздейтін логикалық топтастыру;

– мақсаты екі мәдениеттің тоғысында әрекет ететін медиатордың өзіндік рөлін модельдеу болып табылатын ситуациялық диалогтар;

– шығармашылық презентация.

Эвалюация кезеңі мына тапсырмаларды қамтиды:

– проблемалық-іздеу;

– тақырып бойынша сұхбат жүргізу;

– пікірталас (бағытталған пікірталас формасы (мәтінге негізделген ауызша тіректер ұсынылады, мысалы, бағыттаушы сұрақтар, кестелер, диаграммалар), еркін пікірталас, қарама-қарсы көзқарасты білдіретін студенттердің сөйлеген сөздеріне алдын-ала құрылған пікірталас);

– проблемаға деген жеке көзқарасын көрсететін презентациялар жасау – рөлдік ойындарға қатысу;

– белгілі бір тақырып бойынша ауызша сөйлеу, ол шешілуге бағытталған проблемалық жағдайдың болуымен, мазмұнның тереңдігімен, нақты құрылымымен, тілдік форманың күрделілігімен және әртүрлілігімен сипатталады;

– өз бетінше топтық жоспарлауды және жоба тақырыбын шығармашылық іске асыруды көздейтін жобалық қызмет.

Рефлексия кезеңі сауалнамалармен және оқыту диагностикалық сауалнамаларымен ұсынылған. Оқыту құралдарын таңдауға ерекше назар аударылады:

– *мәдени-сипатталған функционалдық материалдар* (шет тілі мәдениеті өкілдерінің диалогтық және монологтық сипаттағы сөйлеу актілері үлгілерінің аудиожазбалары; мәтіндер) ;

– *мазмұнды ауызша тіректер* (жоспарлар, сұрақтар, сөздер мен сөз тіркестерінің тізімдері, диалогтық қарым-қатынас шеңберлері, «мәдениет мәтіндері « (публицистикалық);

– сабақтағы «мәдени кеңістікті» үлгілеу үшін «мәдениет мәтіндері» *мазмұнды ауызша емес тіректер* (фотосуреттер, суреттер) [5, 8 б].

Қорытындылай келе, МКҚ-ны игерудің тиімділігі МКҚ оқыту мақсатын нақты түсінуге, тұжырымдамалық базаны анықтауға және МКҚ оқыту мазмұнын құруға байланысты, оның ішінде: оқу мәдени - боялған материалды енгізу мен бекітудің қазіргі заманғы принциптері мен тәсілдері жүйесі, сондай-ақ «мәдениет мәтіндері» жүйесі және мәдени - шартты жағдайлар, мәдени-тілдік оқу тапсырмалары және оқу диагностикасының құралдары. МКҚ игеру технологияларын жобалау және сынақтан өткізу мәселесі көп уақытты, нақтылауды және ашық пікірталастарды қажет етеді деп ойлайды.

ӘДЕБИЕТЕР

1. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: Учебное пособие для студентов лингвистических университетов и факультетов иностранных языков высших педагогических учебных заведений. – М.: Академия, 2009. – 334 с.

2. Голубкова О.Н. Культуроведчески-ориентированная интерпретация иноязычных художественных текстов в профессиональном языковом образовании: Автореф. дис. … канд. пед. наук. – Екатеринбург, 2003. – 22 с.

3. Елизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам. – СПб.: Каро, 2005. – 351 с.

4. Колкова М.К. Культуроведческий подход к обучению межкультурному иноязычному общению и его основные принципы // Современная методика соизучения иностранных языков и культур. – СПб.: Каро, 2011. – С. 4–8.

5. Милютинская Н.Ю. English through cultural understanding: Учебное пособие / Н.Ю. Милютинская, С. Форд. – Ижевск: Удмуртский университет, 2010. – 107 с.

6. Тарева Е.Г. Межкультурная коммуникативная компетенция // Профессиональное становление учителя иностранного языка в системе педагогического образования: Материалы Международной конференции. – М.: МГПУ; Языки Народов Мира; Тезаурус, 2017 – С. 31–38.

7. Щепилова А.В. Методика обучения иностранным языкам на современном этапе: полиподходность или поли- парадигмальность // Профессиональное становление учителя иностранного языка в системе педагогического образования: Материалы Международной конференции. – М.: МГПУ; Языки Народов Мира; Тезаурус, 2017 – С. 24–30.

REFERENCES

1. Galskova N.D. Theory of teaching foreign languages. Linguodidactics and methodology: Textbook for students of linguistic universities and departments of foreign languages of higher pedagogical educational institutions. – M.: Academy, 2009. – 334 p.

2. Golubkova O.N. Cultural-oriented interpretation of foreign literary texts in professional language education: Abstract of the thesis. dis. … cand. ped. Sciences. - Yekaterinburg, 2003. - 22 p.

3. Elizarova G. V. Culture and teaching foreign languages. - St. Petersburg: Karo, 2005. - 351 p.

4. Kolkova M.K. Cultural approach to teaching intercultural foreign language communication and its main principles // Modern Methods of Co-Study of Foreign Languages and Cultures. - St. Petersburg: Karo, 2011. - P. 4–8.

5. Milyutinskaya N.Yu. English through cultural understanding: Textbook / N.Yu. Milyutinskaya, S. Ford. - Izhevsk: Udmurt University, 2010. - 107 p.

6. Tareva E.G. Intercultural communicative competence // Professional development of a foreign language teacher in the system of pedagogical education: Proceedings of the International Conference. – M.: MGPU; Languages of the Peoples of the World; Thesaurus, 2017, pp. 31–38.

7. Shchepilova A.V. Methods of teaching foreign languages at the present stage: polyapproach or poly-paradigm // Professional development of a foreign language teacher in the system of pedagogical education: Proceedings of the International Conference. – M.: MGPU; Languages of the Peoples of the World; Thesaurus, 2017, pp. 24–30.

UDC 378.016

Kassenova Zh. M.,
master of pedagogical science, teacher
«7M01711-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhamilya_75@mail.ru

DIGITAL LEARNING IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION: REALITIES AND PROSPECTS OF THE NEW TREND

Abstract: This article discusses current trends in the digitalization of foreign language education, which support the overall process of introducing modern technologies into education, creating conditions for improving the content, methods and approaches to learning. Special attention is paid to information and communication technologies and research activities of students, and the possibilities of using digital technologies in teaching a foreign language at high school are analyzed. The variety of proposed innovations is shown to help realize all the goals and objectives set by the state in the preparation of highly qualified specialists. The positive and negative aspects of digital learning are highlighted, and its specificity is emphasized in the context of the globalization of the educational process.

Keywords: modern educational technologies, digitalization of education, informatization of the pedagogical process, information space, information culture.

Касенова Ж.М.,
магистр педагогических наук, преподаватель
«7M01711-Подготовка педагогов иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhamilya_75@mail.ru

ЦИФРОВОЕ ОБУЧЕНИЕ В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ НОВОЙ ТЕНДЕНЦИИ

Аннотация: В данной статье рассматриваются современные тенденции цифровизации иноязычного образования, которые поддерживают общий процесс внедрения современных технологий в образование, что

создает условия для усовершенствования содержания, методов и подходов к обучению. Особое внимание уделяется информационно-коммуникационным технологиям и научно-исследовательской деятельности обучающихся, а также анализируются возможности использования цифровых технологий в обучении иностранным языка в вузе. Показано разнообразие предлагаемых нововведений помогает реализовать все цели и задачи, поставленные государством при подготовки высококвалифицированных специалистов. Выделяются положительные и отрицательные стороны цифрового обучения, а также подчеркивается его специфика в условиях глобализации образовательного процесса.

Ключевые слова: современные образовательные технологии, цифровазация обучения, информатизация педагогического процесса, информационное пространство, информационная культура. информационная культура.

Despite the fact that modern human life is filled with the latest developments in the field of digital technologies, which are increasingly being introduced into every branch of science, including such an area as the study of foreign languages, the purpose of which, as before, is communicative activity, that is, the practical knowledge of a foreign language. The main task of the teacher is to involve the student in the educational process, to create speech situations that are most interesting and conducive to speech utterances, using modern technologies. There are many non-standard forms of teacher's work that activate attention and increase students' interest in a foreign language.

The modern world has stepped into the new time of the information space, which presents new challenges for the education and training of specialists. They should have a thinking that meets the trends of the new era, be able to find solutions quickly, be creative in solving problems, and have a good knowledge of several foreign languages in order to be competitive in the labor market.

The rapid development of modern means of communication, the Internet, puts the main requirement for modern workers to know not only information technology, but also foreign languages, as a tool in mastering modern technologies of the future.

Following this, a certain set of requirements for specialists is preserved and more and more improved in society, namely logic, intuition, a creative and rational approach, the ability to make quick and high-quality decisions in a competitive environment and the rapid development of situations, perseverance, which entails the presence of a good health, high intellectual abilities, high efficiency, organization, creativity, discipline, business connections, communication skills.

An integral part of all teaching foreign languages from a methodological point of view is the choice of appropriate teaching methods, which are precisely determined by the interaction between the teacher and the student, who, in turn, must be highly motivated.

Since higher education institutions focus on highly qualified graduates, during their preparation there are also business games, the purpose of which is ultimately to implement specific skills acquired in the classroom and present them in practice, as well as their possible forecasting and all admissible solutions. Students are encouraged to make optimal decisions, solve cases.

Problem-based learning also belongs to active teaching methods, when students are faced with educational, life and work situations, discussing problems in English, thereby improving it, using material previously developed by the teacher.

Extracurricular work of students, which includes research activities, is also an active method of learning: holding presentation competitions and preparing for the international student congress; Olympiads in English; quizzes; press conferences [1, p.55]. All kinds of Speaking and Reading Clubs are widely used as teaching new technologies, which entails the creation of an atmosphere conducive to communication, where the latest information technology innovations in relation to teaching a foreign language can be introduced. Along with such circles, scientific circles are of great interest to students, in which the research activities of students come to the fore. All these types of work in recent years require the widespread use and implementation of information technology.

A modern teacher today refuses ready-made methodological standards that are no longer relevant and strictly regulate the activities of a teacher in favor of the effective use of new approaches and technologies in the educational process. Already actively introduced modern information technologies in the field of pedagogy help to implement a student-centered approach to learning, to ensure individualization and learning, taking into account the abilities of students and their level of foreign language proficiency, progressively overcoming the difficulties that arise.

The relationship between the use of information and communication technologies and the process of teaching a foreign language is obvious. Since the main goal of learning a foreign language is the formation of communicative competence, and the output is the ability, first of all, to speak, the approach used to achieve this goal involves teaching intercultural communication. By introducing students to the Internet, the teacher creates situations of real speech communication, where students learn to respond spontaneously and adequately to the flow of information, which stimulates the creation of original statements, rather than the use of language patterns. In addition to extensive communication on the Internet, students are given the opportunity to use the creative capabilities of mobile devices in the development of role-playing games using the tools and resources of the Internet, the ability to create a book using the function of a mobile device, the use of ICT technology in the application of podcasting, animation and green screening in projects, and also popular today is digital storytelling - the practice of using digital tools to create video projects.

In all the variety of applications of information and communication technologies, special attention is paid to understanding, conveying the content of speech, that is, students' attention is concentrated on the use of word forms, and grammar is taught not directly, but indirectly, without focusing on grammatical structures.

Since the development of education, like all other industries, is primarily associated with the development and introduction of digital technologies into the process itself, for the most successful orientation in the information space, it is necessary for students to master the information culture. In the classroom, the teacher can widely use, if it fits into the current topic or educational control, such a variety of Internet resources as:

- Email;
- teleconferencing;
- videoconferences and webinars;
- the possibility of publishing your own information and creating your own home page and its placement;
- reference directories;
- search engines;
- online charts;
- creating their own video blogs.

Since the above resources of intercultural communicative competence become impossible without the use of a foreign language as communication, then, in turn, the use of the Internet is simply necessary, since the vastness of the Internet allows its users the opportunity for real communication on topics that are relevant to both sides. But it is worth remembering that the use of the Internet is not the main thing in the lesson, but only an auxiliary tool, and in order to achieve optimal results, it must be correctly integrated into the lesson process.

The latest trends in the digitalization of education today contribute to the general process of introducing modern technologies both in manufacturing industries and in education, as a process of a sustainable global trend, which entails the improvement of the content, forms and approaches to learning, and in general the entire education system. Since the automation of production, relating to all spheres of life of our society, includes the entire informatization, and the latter, in turn, is the main task of the government of our state, then teaching a foreign language is completely subject to these changes.

With the help of information computer technologies, the teacher expands the opportunities for students to join the latest innovations in the development of science and technology, to raise their level of foreign language proficiency, by means of the fact that ICT allows you to be a simulator in developing certain skills, a means of creating texts in the target language, a communication tool with native speakers , as well as a means of creating virtual reality.

Modern areas of information and communication technologies in English classes can be represented as follows: learning linguistic platforms, for example, Rosetta Stone Advantage, which makes it possible not only to practice one or another language skill, but also to test on computers, track your academic progress [2, p.45]. Using ICT the teacher can arrange Olympiads, project-oriented training and create pre-training materials as well as conduct video lectures or presentations on whiteboard (interactive board) [3, p.77].

Presentations in the form of computer projects allow students to concentrate on the main points of the information presented, widely using illustrations, diagrams, diagrams, which leads to increased motivation on the part of students and a better study of the material [4, p.63].

Since computer technologies set significantly higher goals and objectives for the teacher in the field of teaching a foreign language, it can be said that the reverse process, on the part of students, that is, "feedback" has grown significantly, as a result of which the level of development of personal characteristics of students increases, and as a consequence of the general educational level [5, p.250].

Today, not only foreign, but also domestic publishing companies are actively developing electronic textbooks, the advantage of which is their mobility, accessibility and speed of work in them in connection with the development of information and communication technologies around the world, as well as the ability to choose not only the appropriate language level, but also the level of knowledge of information on a certain scientific aspect of the student's interest. One of the advantages of introducing electronic textbooks is updating their content. Through electronic textbooks, it becomes possible to control knowledge in the form of computer testing. One of the important aspects of learning a foreign language is the ability to use online electronic dictionaries in one’s practice, which are also aimed at demonstrating and consolidating language skills in order to find the necessary information, as well as practicing the student’s phonetic skill, since the dictionaries have sound accompaniment for practicing pronunciation.

Since the main goal of a university in teaching a foreign language is to prepare and graduate a competitive individual who is ready to live and work in a market economy, willing and able to communicate, higher education institutions provide this opportunity, and in particular: participation in different international programs, internships abroad, involving the improvement of language skills to the required level of proficiency in order to meet the modern requirements of employers. A university graduate today is a person with, in addition to high professional qualities, possessing a certain set of personal characteristics that contribute to the full implementation of skills in accordance with the goals of society.

Teachers of foreign languages, first of all, should assess the pedagogical significance of the use of digital technologies, which will make it possible to make a decision regarding the use of certain digital tools and educational materials in pedagogical activities. At the same time, it is important to pay attention to such digital platforms and

existing professional communities that expand opportunities and enhance the process of learning foreign languages: Englishforums; Newspaperclub ARTHR; busuu.com; livemochas; Mingle; VEO; Chatterpix; Globalschoolnet.org; foreign-languages.com.

We emphasize that digital technologies, especially at the first stages of education, cannot give the expected effect without the support of the educational process by the teacher, since such technologies are only teaching aids. The computer and digital technologies in the educational process are not at all an electronic teacher, not a substitute or analogue of a teacher, but a tool that enhances and expands the possibilities of teaching [6, p. 158].

Teachers with experience in working with computer technology seek to interest students in the "digital game", creating favorable opportunities for learning a foreign language through the use of computer games within the educational process or digital games-based learning [7, p 193]. It is advisable to use digital technologies in the learning process when organizing such language types of educational activities as: oral practice, the formation of reading and writing skills.

Next, we will consider digital platforms that can be used for teaching foreign languages in higher education. Their strengths and weaknesses should be taken into account in the implementation of various types of educational activities and extracurricular activities of students. We consider such digital platforms as Microsoft Teams and the British Council to be the most effective in teaching foreign languages.

Microsoft Teams is an enterprise platform that combines video conferencing, chat, meetings, notes, and attachments in a workspace. This platform allows students to present prepared multimedia material or start streaming; share system video/audio content on a computer. The Microsoft Teams platform offers lesson ideas such as virtual classroom support, broadcasting and two-way conversations, file sharing, individual tasking, and receiving and reviewing student work in a single browser window on any device. But there are also disadvantages of this resource: the presence of extensive functionality that requires a lot of time to get acquainted, the inability to maintain all files and tables.

The British Council is a platform that has a large amount of material for foreign language learners. This resource is a clearly structured service that allows you to quickly find the information you need. The sections contain videos and podcasts for learning the language by levels, as well as for self-study. The service allows you to improve the professional skills of teachers with the help of open courses. The disadvantages of this resource include the following: the choice of a work plan can be a bit confusing, you need to break the material into segments and calculate the time yourself.

The use of information technology is possible not only in the course of special integrated, but also ordinary classes in a foreign language at various levels of students' education. Thus, the use of modern information and communication technical teaching aids, modern strategies in the methodology of teaching foreign languages, as well as interactive methods using innovative technologies, help to achieve all the tasks set by society. The introduction of digital technologies in the context of a traditional lesson makes the learning process more interesting, varied, and intense.

REFERENCE

1. Digtyar O.Yu. Presentation as a form of presenting information in the form of project activities in teaching English to higher schools students. Modern science: theoretical and practical view // Collection of articles of the International Scientific and Practical Conference (October 29-30, 2013, Ufa)
2. Digtyar O.Yu. The Rosetta Stone® Advantage program as an online educational technology in teaching foreign languages at a higher school.// Upbringing, training, education and development: new technologies and research.// Collection of scientific papers based on materials from the I International Scientific and Practical Conference January 29, 2018 Nizhny Novgorod. Scientific Publishing Center Open Knowledge.
3. Gaisina O.S. The use of information and computer technologies in the training of students / / World of Pedagogy and Psychology - Nizhny Novgorod, June 2018 - 76-82 p.
4. Gaisina O.S. Project method of teaching foreign languages at higher schools// Theory and practice of teaching foreign languages: traditions, innovations, prospects// Collection of scientific works - M., 2016. - 61-64 p.
5. Melnichuk M.V., Dubodel L.P., Digtyar O.Yu. Blended learning as a reality of the higher education system // In the collection: Axiological aspects of foreign language training at the university. Book 2 Axiology of foreign language education. Volume 2. "Professional linguodidactics" Responsible for the release: A.K. Krupchenko, A.N. Kuznetsov. Editorial board: Krupchenko A.K., Kuznetsov A.N., Prilipko E.V., Shchaveleva E.N., Novoselova S.Yu., Ermakova P.V.. 2015. P. 248-251.
6. Moser K. M. Remote teaching during COVID-19: Implications from a national survey of language educators / K. M. Moser, T. Wei, D. Brenner // System. –2021. – № 97(4). – P. 158–172. doi:10.1016/j.system.2020.102431.
7. Petelin A. S. Application of educational games for formation and development of ICT competence of teachers / A. S. Petelin, O. V. Galustyan, T. S. Prosvetova, E. A. Petelina, A. Y. Ryzhenkov // International Journal of Emerging Technologies in Learning. – 2019. – № 14(15). – P. 193–201. doi:10.3991/ijet.v14i15.10572.

UDC 8(1751):81.811

Imanaly N.D.
Scientific supervisor: **Tulekonova D.T.**
Bachelor student
“6B01701 -Training of foreign language teachers”
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: imanalynaz02@gmail.com

PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE COMMUNICATION IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract. In today's developing world, the study of foreign language competence and the role of communication in education has become relevant. In this work, the requirements of the teacher's professional standard for the formation of foreign language competence of students mastering pedagogical specialties are shown. The following sub-competencies are distinguished as structural components of foreign language learning: linguistic, discursive, oral speech, pragmatic, information-technological, strategic, social-cultural, personal-creative. The results of foreign language proficiency of first and second year students of pedagogical specialties are shown. It was found that the main structural elements of students' foreign language competence are at an advanced level of development. Strategic sub-competence is in the region of the optimal level of development, which ensures the precise creation of psychological-pedagogical conditions for their development.

Keywords: foreign language competence, structural elements of foreign language competence, professional communicative foreign language competence

Introduction. At present, in the system of foreign language education, teaching practical language skills is becoming increasingly important not only as the language of interethnic communication, but also as a tool for professional and personal development. These future teachers must master the universal competence: "... be able to communicate in Kazakh and other languages in various ways, especially orally and in writing, to solve the needs of interpersonal and intercultural interaction." This makes it relevant to develop the professional and communicative competence of foreign language teachers, as well as the ability to determine job responsibilities, the structure of the studied competence, the ability to learn and use a foreign language for professional education. The professional standard of foreign language teachers is defined as "using sources of information in another language, pronunciation in collaboration with students."

Scenario of foreign language communication	% ratio according to	
	specialists	students
Read hardware and software documentation	50%	12%
Communication on forums, in social networks	10%	38%
Views of video tutorials, video instructions	15%	20%
Internships, collaboration	10%	25%
Other	5%	5%

Table 1 - Situations of foreign language communication

Table data. 1 show that students are more optimistic about the share of interactive, live communication with native speakers (internships, social networks) and underestimate the role of routine work on acquaintance with documentation.

The study of professional communicative foreign language competence (PCFLC) is becoming increasingly important in education through the acquisition of various competencies in the current globalization process. PCFLC was the object of research by M.K. According to Kabardov, A.V. Khutorskaya, L.A. Winter, N.A. Proshyants, T.A. Kostyukova, A.L. Morozov, linguistic and sociolinguistic aspects of foreign language learning, without taking into account the professional orientation of language training of future foreign language specialists limitation is not enough. E.G. According to Nikitina's research, non-professional competence is considered as a unit of three components. E.I. Baguzina distinguishes the following components of a foreign language: language, discourse, strategy, socio-cultural, practical and personal.

The analysis of research shows that learning a foreign language is considered as a complex multifactorial phenomenon and the attention of scientists is focused on the professional orientation of future professional foreign language learning. The authors define non-verbal competences as "knowledge, skills and abilities", "competence", "integrative personal and professional phenomena".

Purpose and methods

This study established a baseline PCFLC for prospective foreign language teachers. PCFLC assessment components, criteria, indicators and methods were identified for the study. Monitoring and assessment of the students' level of oral and written speech was carried out using the author's "Students' Language Proficiency Assessment Card".

Each level of development was evaluated on 10 points:

"8-10" - Motivation, Knowledge, Skills, Competence, High level of skill, "6-7" - Advanced level, "3-5" - Optimal level, "1-2" - Elementary level. The last level of PCFLC development was determined as the average arithmetic value obtained as a result of expert assessment of schoolchildren's performance of various tasks. Each subcomponent consists of cognitive, behavioral, emotional, motivational, and reflective elements.

Language and communication tasks, questionnaires, tests and mutual assessment of students' speaking skills were used to study and focus on the cognitive component of students' foreign language skills. When examining elements of PCFLC's operational effectiveness, communication tests and mastery of oral and written activities are used to assess structural elements such as language, orality, practicality, information technology, strategy, sociocultural and personal creativity. The final data were recorded on a control chart

Lukyanova and Kalinina N.V. control of the motivational-value component of the PCFLC according to the adapted methodology. The study of the emotional-reflective component of the PCFLC was carried out on the basis of the methodology of self-regulation and assessment of educational and professional activities.

Results

Students of the 1st and 2nd courses of non-linguistic pedagogical specialties took part in the study of the initial level of the structural elements of the PCFLC. At the first stage of the study, based on the results of practical tests, students with a high level of foreign language proficiency were identified. At the second stage, results were obtained showing the level of intensity of each subcompetence. The average values of indicators for groups are determined (Figure 1)

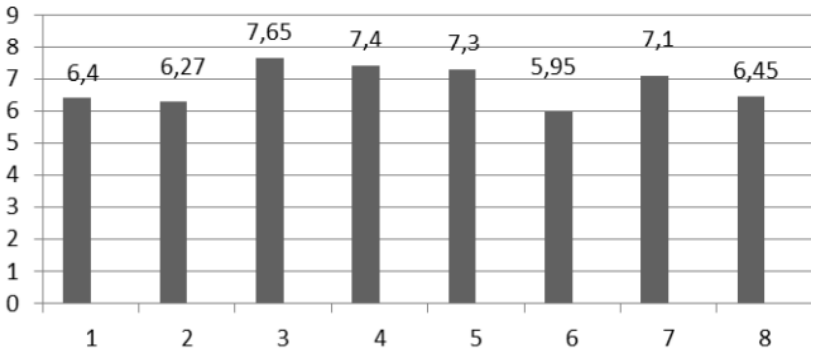

Figure 1- The initial level of future teachers' PCFLC

1. Linguistic subcompetence. 2. Discursive subcompetence.3. colloquial subcompetence. 4. Pragmatic subcompetence. 5. Information technological subcompetence. 6. Strategic subcompetence. 7. Sociocultural subcompetence. 8. Personal-creative subcompetence

Discussion. An analysis of the PCFLC components of future teachers allows us to conclude that the cognitive component, which reflects professional speech information, is at an advanced level of development, as well as the active-active component, which is language. education. the skill to carry out professional speech communication , the motivational-value component, reflecting educational and professional motives and values - 63.8 points. The highest level of development of the cognitive component, indicating the priority of the "knowledge" model, was determined when teaching a foreign language. The reflexive component of the PCFLC, i.e. self-analysis, the skill to define one's educational direction (setting goals, responsibility for the final result of learning a foreign language) showed the optimal level .

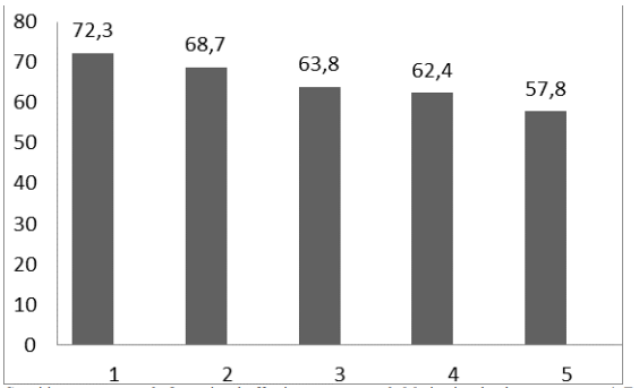

Figure 2 - The initial level of future teachers' PCFLC components

1. Cognitive component. 2. Operational-effective component. 3. Motivational value component. 4. Emotional component. 5. The reflective component.

Conclusion

Thus, in the course of the study, the structural elements (linguistic, discursive, conversational, pragmatic, information technology, socio-cultural and personal-creative sub-competences) and components (cognitive, operationally effective, motivational-value component, reflexive) were determined by the future teachers of PCFLC. According to the study grouping of students, the initial level of such structural elements as linguistic, discursive, colloquial, pragmatic, information technology, socio-cultural and personal-creative sub-competences is at a high level. the point of view of speech communication, the strategic subcompetence is at the optimal level of development, showing the skill to verbal and non-verbal communication strategies, as well as skills related to speech creativity, which south the necessity to special psychological and pedagogical conditions for their development. .

REFERENCES

1. Federal state education standard of higher education according to the degree program 44.03.01 Pedagogical education (qualification (degree) "bachelor") (approved by the order of the Ministry of Education and Science of the Russian Federation d/d December 04, 2015 N 1426); URL:http://fgosvo.ru/uploadfiles/fgosvob/440301.pdf
2. Ilyazova, M.D. , (2009)Formation of invariants of the professional competence of students - sociologists: situational-context approach: methodological guidelines for teachers. Astrakhan, P.48.
3. Kabardov, M.K. Concerning diagnostics of the foreign language capabilities. Psychological and psychophysiological speech studies. Moscow, Nauka, PP. 176-202
4. Panfilova, V.,Panfilof , A., Gazizova, A , & Samarina, A. (2017). Professional and communicative foreign language compotence of future teachers . *Web of Conferences* 37(*01*)*081*. DOI: 10.105/shsconf/20173701081

UDC 94(560):355.48

Sabit A., Eshmakhambetova A.,
Master students
Sadykova A.K.,
Scientific superviser, c.p.s Phd
«7M01711-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: sabitaigerim0101@mail.ru
ayaulym.targyn@mail.ru

THE ORETICAL BASIS OF RESEARCH OF "INTERACTIVE TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE"

Abstract: The focus of the paper is on outlining the fundamentals of interactive technology as a tool for developing a prospective teacher's professional competencies. Today, these tools are thought to be an efficient way to teach pupils and are quickly emerging as one of the most successful and promising ways to contemporary learning. The article reveals ideas such as "professionalism", "interactivity",teaching strategies," "interactive teaching resources".

Keywords: professional competencies, interactive technologies, interactive teaching methods, interactive learning tools, future teacher.

INTERACTIVE TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE

University graduates must be adjusted to new living needs and employment situations in the current world due to the society's rapid change. The development of people with this particular set of important social and personal characteristics will ensure their dynamic development in the face of fundamental changes. This process of accelerating globalization, which includes the participation of various nations' economies and cultures, the expansion of the sphere of high technologies, and the creation of new social institutions. University graduates nowadays need to be adaptable, sociable, fast to adjust to different life situations, critical thinkers, be able to resolve problems, and be prepared to execute interpersonal and intercultural communication and collaboration. A expert who can quickly, completely, and independently resolve a challenging assignment that is new to him professionally is in high demand nowadays. The system of foreign language instruction has been significantly impacted by the developments now occurring in the professional training area. New methods to the foreign language instruction of future university graduates are required, taking into consideration global trends in the field of requirements for the quality of training professionals and the experience of teaching foreign languages throughout the world.

Universities are currently looking for a new "competence paradigm" of education. The output of an educational institution's work is what are known as "competencies," which represent training outcomes, a set of values, driving factors for a certain kind of activity, communication, and engagement with the actual world. Young experts

must adjust to the shifting goals in science and education brought about by the socio-cultural context of today, the growth of technology, and the proliferation of information. Evidently, this issue may be resolved by shifting from the educational paradigm of "knowledge is power" to "education is research" and encouraging critical thinking and innovative learning strategies. The Bologna process also aims to compare educational systems from various nations while conserving their important national qualities in order to create a pan-European educational environment. The new generation's state educational standards place a strong emphasis on the concept of developing personal and professional traits via the acquisition of competences. The examination of contemporary literature enables us to claim that most researchers (N.L. Competence is defined as a qualification characteristic taken at the moment of a person's involvement in the activity by E.F. Zeer, I.A. Zimnaya, T.E. Isaeva, Raven J., etc. Competence, which serves as a particular clearly established requirement for the degree of educational and professional training of a human, is a product of education and the ability of a specialist to handle the responsibilities assigned. Having "competence" in a certain subject or area of activity is a measure of a person's engagement in that activity [1]. A.V. Khutorsky's definition of competence is that it is a collection of connected skills and knowledge that are applied to a variety of procedures and topics. They are distinct from personality traits and competences [2]. As a recognized personal trait, competence involves one's background in the field as well as their outlook on it. V.N. Vvedensky shares this viewpoint, viewing competence as a type of personal feature as well as a collection of certain professional or functional attributes [3]. The perspective of V.I. is equally intriguing. According to Zagvyazinsky and Strokova T.A., pedagogical competence refers to a body of knowledge and experience that enables one to professionally and competently address problems relating to education and raising [4]. Competencies are behavioral models that, in their opinion, are produced by the educational environment of the university, including the personal examples of professors and the pedagogical tools utilized, in addition to the assimilation of educational information [4, p.27].

As a result, the switch from knowledge assessment to competence assessment should result from the adoption of a competency-based approach to the evaluation of educational results. According to Academician S.S. Kunanbayeva, the competence approach embodies an innovative process in education because it is linked to the move to a system of competencies in the design of educational content and its quality control systems [5]. It also corresponds to the general concept of the educational standard adopted in most developed countries. The main focus of education reform is the development of competences. It concerns both the development of educational technologies and the reorganization of educational material.

The word "communication" first originated at the start of the 20th century and was subsequently adopted by educational science. It now has a broad connotation as one of the pillars of human activity, the exchange of information for a particular goal. The definition of "communication" is "I make common, connect, communicate, share thoughts, ideas, information, etc." (from the Latin communicatio, meaning "message, transmission"). [6, p. 233]. The following circumstances include communication: interpersonal communication, which is the most prevalent type and often takes the shape of a casual discussion between two or more individuals; group communication intended to facilitate shared decision-making; and public speaking [7]. The aim is a crucial component of communication since, depending on the circumstances, it serves a function. Simply exchanging information or engaging in conversation with the intention of persuading, or imposing one's own point of view, may be the aim.

Thus, the possession of communicative competence enables you to communicate with others while utilizing a variety of knowledge systems (of which language, of course, has a prominent position) [8]. Due to the development of a skill-based approach in education, communicative competence has gained a distinctive position. Since the 1970s, researchers have attempted to "draw a boundary between cognitive (academic) and fundamental interpersonal communicative abilities of a person," which has led to the idea of communicative competence [9.] The works of a number of researchers provide a thorough examination of communication skills. Thus, according to I. L. Bim, communicative competence is the knowledge of languages, interpersonal communication techniques, capacity for teamwork, and ability to play a variety of social roles [10]. Areas of communicative activity, subjects and contexts of communication, speech actions, social and communicative roles of interlocutors, communication techniques in communication settings, text kinds and construction norms, and language minimums are all examples of communicative competency units.

Understanding its structural elements is necessary for the development of communication ability. The investigation of theoretical sources leads to the conclusion that there are several scientific methods for figuring out the composition of communicative skill. D. Himes was one of the first foreign scientists to establish the idea of "communicative competency." He demonstrated that language ability encompasses not just vocabulary and grammar but also an understanding of the social contexts in which they are used [11]. He highlighted the following skills as essential to effective communication: linguistic – directly the rules of language, knowledge of vocabulary, and grammar; sociolinguistic – characteristics of dialect speech; discursive – rules for constructing statements from the point of view of meaning; and strategic – maintaining contact with the interlocutor. Jan Van Eck put forth a similar breakdown of communicative competence, breaking it down into the following subcompetencies: linguistic, sociolinguistic, discursive, strategic, socio-cultural - familiarity with the socio-cultural context, as well as social competence, which refers to the desire to engage in conversation and interact with other communicants [12].

As a result, the system of teaching a foreign language should presumptively assume that students have the following communicative skills: mastery of a foreign language as a means of communication; the ability to use it

orally and in writing, to maintain a conversation, to offer your topic, to share your own thoughts, to exchange views, etc. In order to realize the use of interactive learning technologies, it is important to establish circumstances in which both the instructor and the student are treated as full participants in the educational process. Interactive technologies allow all students, including the teacher, to participate in the learning process. A communication environment for education is established, one that is characterized by openness, participant engagement, equality of their arguments, the building of shared knowledge, and the ability for mutual assessment and control. Thus, the issues with employing interactive technology in the educational process are the focus of the works of A.A. Verbitsky, I.A. Zimnaya, and E.A. in pedagogical science. Scientists like Khrutsky, A.V. Shakirova, G.P. Shchedrovitsky, and others. Scientists contend that the fundamental nature of interactive technology is their reliance on communicative and creative thought.

REFERENCE

1. Gidrovich S.R., I.I. Egorova I.I., A.Yu. Kurochkina A.Yu. Competence approach to the formation of basic educational programs of the third generation. - St. Petersburg: Publishing House of St. Petersburg State University EF, 2010. - 107 p.
2. Khutorskoy, A.V. Key competencies as a component of a personality-oriented paradigm // National education. - 2003. - No. 2. - pp. 58-65.
3. Vvedensky V.N. Professional competence of a teacher: a teacher's manual, St. Petersburg:Enlightenment, 2004. - 159 p.
4. Zagvyazinsky V.I., Strokova T.A. Pedagogical innovation: problems of strategy and tactics.- Tyumen: Publishing house: TSU; 2011; - p.27., p. 27
5. Kunanbayeva S.S. Competence modeling of professional foreign language education. Monograph. S.S. Kunanbaev. Almaty, 2014. – 208 p.
6. Linguistic encyclopedic dictionary/ edited by G. A. Yartsev. – M.: Soviet Encyclopedia 1990. – 685 p.
7. Verdeber, R. Psychology of communication. Secrets of effective interaction / R. Verdeber, K. Verdeber. – St. Petersburg: Prime-Euroznak, 2006. – 412 p.
8. Safonova V.V. Communicative competence: modern approaches to multilevel description for methodological purposes // What they argue about in language pedagogy. – Moscow: Evroshkola, 2004. – 236 p.
9. Galskova N.D., Gez N.I. Theory of teaching foreign languages. – M.: Academy, 2004. – 336 p.
10. Bim, I. L. Competence approach to education and teaching foreign languages / I. L. Bim // Competencies in education: design experience: collection of scientific papers. – M., 2007. – 327 p. – pp. 156-162.
11. Hymes, D. H. On Communicative competence. The Communicative Approach to Language Teaching / D. H. Hymes. – Oxford, 1981
12. Van Ek, J. A. Objectives for foreign language learning / J. A. Van Ek. – Strasbourg : Scope, Council of Europe Press, 1986. – Vol. 1. – 89 p.
13. Zaleski M. Using Debate in Second LanguageTeaching // Idebate. International Debate EducationAssociation. 2004. V. 1. Issue 2. P. 32-41
14. Verbitsky, A. A. Personal and competence approaches in education. Problems of integration / A. A. Verbitsky, O. G. Larionova – M.: Logos, 2013. – 334 p

УДК 811.58

Шевцова Фаина,
Бакалавр, студентка
«6В023 04-Иностранная филология»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: faina.shevtsova.s@gmail.com
Меллат Дилнар,
Магистр, старший преподаватель
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: dinay0319@163.com

ТРУДНОСТИ В ПРОИЗНОШЕНИИ ТОНОВ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА У СТУДЕНТОВ: ОСНОВНЫЕ ОШИБКИ И СПОСОБЫ ИХ УСТРАНЕНИЯ

Резюме. В статье рассматриваются трудности, которые возникают у студентов в процессе изучения китайских тонов. Дается краткое понятие тона в китайском языке с точки зрения филологов, особенности его произношения. А также проведено научное исследование и сравнительный анализ. Цель данного научного исследования заключается в выявлении определенных трудностей, с которыми чаще всего сталкиваются студенты. После сравнительного анализа предоставлены методы преодоления трудностей в произношении тонов китайского языка.

Ключевые слова: китайский язык, тона, произношения, трудности, ошибки, сравнительный анализ, научное исследование

Shevtsova Faina
Bachelor, student
«6B023 04- Foreign philology»
Ablaikhan KazUIR and WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: faina.shevtsova.s@gmail.com
Mellat Dilnar
Master, senior lecturer
Ablaikhan KazUIR and WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: dinay0319@163.com

DIFFICULTIES IN PRONUNCIATION OF CHINESE TONES AMONG STUDENTS: MISTAKES AND WAYS TO ELIMINATE THEM

Abstract. The article deals with the difficulties that students have in the process of learning Chinese tones. A brief concept of tone in Chinese is given from the point of view of philologists, the features of its pronunciation. A scientific study and comparative analysis were also carried out. The purpose of this scientific study is to identify certain difficulties that students most often face. After a comparative analysis, methods for overcoming difficulties in pronouncing the tones of the Chinese language are provided.

Keywords: Chinese language, tones, pronunciation, difficulties, mistakes, comparative analysis, scientific research

Введение. Китайский язык является одним из самых распространенных современных языков в мире. Кроме того, связи Казахстана и Китая в сферах торговли, экономике и политике непрерывно развиваются и укрепляются. Вследствие этого увеличивается интерес в изучении китайского языка.

Каждый иностранный язык в мире имеет определенные структурные компоненты речи, такие как, фонетика, лексикология и грамматика. Фонетика является главным аспектов любого языка. Она необходима тем, кто начинает осваивать китайский язык, так и для тех, кто желает улучшить свой уровень владения языка. При изучении ключевых фонетических свойств китайского языка у студентов возникает множество проблем и вопросов. По причине несоответствующих в китайском, русском и казахском языке фонетических систем, а также прямой связи между произношением и смыслом выражений в китайском языке.

Китайский является тональным языком, отсюда следует, что любой слог произносится в определенном тоне. Тоны – это определенные повышения или понижения высоты голоса во время произнесения тех или иных слогов, выполняющие смыслоразличительную функцию [4,с.15]. Таким образом, один и тот же иероглиф, произнесен с помощью разных тонов, чаще всего означает абсолютно разные вещи. Например, слог 安(ān) в первом тоне будет означать «безопасный, тихий», в четвёртом же 暗(àn) – «темный, мрачный».

Наиболее распространённой частой ошибкой студентов при изучении китайского языка является неправильное
произношение тонов в устной речи. Исследованием тонов китайского языка занимались многие лингвисты и филологи, такие как А.Н. Алексахин [1], Т.П. Задоенко [2], Люй Шусян (吕叔湘) [8],Чжао Юаньжэнь (赵元任) [9], Н.А. Спешнев [4], Т.Қалибекұлы [7] и другие.

Цель статьи – выявить и проанализировать основные трудности студентов в произношении тонов китайского языка в устной речи, а также предоставить методы преодоления выявленных трудностей.

Объект является тоны китайского языка.

Предметом статьи является выявление и методы решения трудностей в произношении тонов китайского языка

Понятие тона в китайском языке с точки зрения филологов и лингвистов. Изучая фонетику китайского языка, необходимо, ознакомится с понятием тона. Рассмотрим данный термин с точки зрения филологов и лингвистов:

А. Н. Алексахин считает, что тон – это неотъемлемая характеристика китайского слога. Тон присущ слогу, как таковому, независимо от его языковой функции. Основным системообразующим свойством гласных фонем китайского языка является их дифференциация в зависимости от пяти разных эффективных укладов голосовых связок. Пять укладов голосовых связок, подобно струнам разной толщины, участвуя в артикуляции китайских гласных, сообщают им звуковую характеристику, называемую в акустике тоном [1, с. 204].

Т. П. Задоенко отмечает: «Слог китайского языка характеризуется не только определённым звуковым составом, но и тем или иным тоном. Наличие у значимого слога соответствующего тона является исторически обусловленным и поэтому сохраняется за ним постоянно. Такой исторически присущий слогу тон называется этимологическим» [2, с. 17].

По мнению Қалибекұлы Т., тон - это изменение слога на высокий или низкий тембр голоса во время устной речи. В китайском языке в слоге должен быть тон, который ставится над основной гласной. Тон имеет

функцию различения значения слов. Например, символы 买 и 卖 оба произносятся как mai, 买 читается с третьим тоном и означает «купить»,а 卖 читается с четвертым тоном и означает «продать, купить». Другой пример: 妈mā — мать, матушка, 麻má — пряный, кунжут, 马mǎ — конь, лошадь, 骂mà — ругать, оскорблять [7, с. 17].

Только благодаря тонам можно определяют смысл слова, следовательно, тоны - одна из самых важных тем при изучении китайского языка. В китайском языке имеется 4 тона и один нейтральный.

Если представить диапазон человеческого голоса в виде схемы (рисунок 1), то его можно изобразить как шкалу, где самый низкий звук голоса будет на уровне цифры 1, средний уровень – цифра 3, а самый высокий – цифра 5 [3, с. 17].

Первый тон – высокий и ровный, он обозначается горизонтальной линией 5–5. Второй тон – восходящий, где исходная точка находится на уровне цифры 3, а конечная – на уровне 5. Третий тон имеет ровное начало и восходящий конец, и потому он обозначается как 1–1–4. Четвертый тон – имеет нисходящую интонацией, его можно обозначить прямой 5 – 1. [3, с. 17].

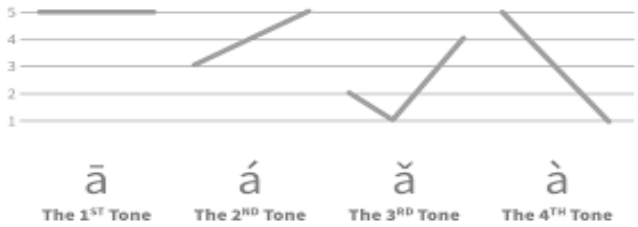

Рисунок 1 - Обозначение тонов в китайском языке

Тон в китайском языке играет смыслоразличительную функцию, как и звук, что можно показать на наглядном примере. Если произнести слог bao (бао) первым тоном (bāo), то он будет иметь значение «обёртывать» или «упаковывать» (包). Если произнести bao с восходящей интонацией (báo), то оно будет иметь значения «тонкий», «жидкий» (薄). Третий тон (bǎo) даст слогу значение «защищать» (保), а если произнести bao с нисходящей интонацией (bào), то у него будет иметь смысл «газета» (报). [3, с. 17].

Описание научного исследования. Участниками данного исследования являются студенты 2 и 3 курса факультета Востоковедения, специальности «Иностранная филология» КазУМОиМЯ им. Абылай хана (2 курс 8 человек, 3 курс 8 человек).

Студентам в качестве основного материала были предоставлены слова и словосочетания разных тонов. Участники не были заранее ознакомлены с материалами научного исследования.

Ход работы происходил следующим образом: участникам по очереди, выдавались листочки со словами и словосочетаниями, к которым прилагался пиньинь. Студентам необходимо было их зачитать вслух по очереди.

Ниже приведён основной материал научного исследования, состоящий из 8 слов и словосочетаний с употреблением всех четырех тонов с пиньином и переводом.

Таблица 1 – список слов и словосочетаний

№	Тон	Слова	Словосочетания
1.	1	抓zhuā схватить	抓差zhuāchāi вынуждать, принудительный 抓狂zhuākuáng психануть, взбеситься, сойти с ума 抓捕zhuābǔ схватить, арестовать 抓住zhuāzhù схватить(ся), уцепиться, поймать
	1	家jiā семья, семейство; род; дом	家乡jiāxiāng родные края, родина, родной город 家人jiārén члены семьи 家属jiāshǔ члены семьи, домочадцы, домашние 家事jiāshì домашняя работа, домашние дела 家伙jiāhuo парень
2	2	学xué учиться; обучаться, заниматься	学科xuékē наука дисциплина, учебный предмет 学习xuéxí учиться, заниматься 学养xuéyǎng образование и воспитание 学制xuézhìсистема образования 学生xuésheng ученик
	2	钱qián деньги, монета	钱包qiánbāo кошелёк, портмоне 钱财qiáncái деньги; ценности, богатство

			取钱qǔqián получать деньги 钱币qiánbì деньги
3	3	女nǚ женщина	女生nǚshēng ученица 女王nǚwáng государыня, королева 女子nǚzǐ женщина 女性nǚxìng женский пол **女朋友**nǚpéngyou [любимая] девушка
	3	小xiǎo маленький	小说xiǎoshuō рассказ, повесть 小桥xiǎoqiáo маленький мост 小鸟xiǎoniǎo птенец 小道xiǎodào дорожка, тропинка
4	4	看kàn смотреть, глядеть	看书kànshū читать книгу 看台kàntái трибуна для зрителей 看好kànhǎo выглядеть хорошо 看错kàncuò обознаться, ошибиться 看头kàntou интересное, стоящее внимания
	4	病bìng болезнь	病危bìngwēi при смерти 病情bìngqíng ход болезни 病死bìngsǐ умереть от болезни 病重bìngzhòng тяжело болен

Для выявления проблем с чтением определенных тоновых пар, необходимо было прослушать каждого участника. На основании приведённого исследования можно сделать следующие выводы: у студентов 2 и 3 курса не возникли проблемы с чтением слов, но возникали затруднения в прочтении следующих словосочетаний: 抓捕zhuābǔ 1+3 – 12 ошибок (8 участников 2 курса и 4 участника 3 курса из 16 студентов сделали ошибку в данном слове); 取钱qǔqián 3+2 – 9 ошибок (5 участников 2 курса и 4 участника 3 курса из 16 студентов сделали ошибку в данном слове); 病情bìngqíng 4+2 – 5 ошибок (2 участника 2 курса и 3 участника 3 курса из 16 студентов сделали ошибку в данном слове); 看头kàntou 4+0 – 7 ошибки (4 участника 2 курса и 3 участника 3 курса из 16 студентов сделали ошибку в данном слове).

Что касается третьего тона, то основная ошибка испытуемых научного исследования заключалось в недостаточном времени, удаленном на произношения третьего тона. Чаще всего третий тон звучал как второй тон. Что касается, нулевого тона студенты произносят нулевой тон в последнем слоге как ударный, поэтому нулевой тон чаще всего звучит как четвертый тон. В таких словах, как**家伙**, **学生**, 看头 и т.д. А также студенты произносили на научном исследовании часто четвертый тон как первый тон в таких словах, как 病死, 看错, 病重.

Студенты 2 и 3 курса столкнулись с трудностями при чтении определенных тоновых пар. После проведения исследования каждый студент был ознакомлен с методами по улучшению произношения.

Методы преодоления трудностей в произношении тонов китайского языка.

1. Метод «Дирижер». Рисование линий тонов в воздухе.

2. Метод «Движение головой». Движение с помощью головы вслед за интонацией.

Цель данных методик заключается в эффективном усвоении тонов.

3. Метод «Повторение». Слушая диктора, копировать его интонацию. Этот метод позволяет на начальном и продвинутом уровне произносить тона без ошибок.

Для овладения китайских тонов необходима постоянная практика. Для разнообразия однотипных упражнений можно включить ещё один метод изучения китайского языка – постоянное погружение в языковую среду. Использовать голосовые чаты с носителями китайского языка, прослушивать учебные аудиофайлы различной тематики, подкасты, фильмы и видео с субтитрами, которые позволят не только выучить лексический и грамматический материал, но и познакомить с элементами культуры китайского языка.

Заключение. По сей день тема тонов в китайском языке остается актуальной, ведь освоить хорошее произношение является одной из главных задач для студента, изучающих китайский язык. Преимущества владения китайским языком огромны. В связи с этим было проведено научное исследование. На основании проведенного исследования выявлены распространенные ошибки при чтении тонов вслух у студентов как на 2 курсе, так и на 3 курсе. Причиной всех ошибок послужило несколько факторов: влияние родного языка, недостаточное время, уделенное для практики произношения тонов, пренебрежение тонов. Так как зачастую студенты неверно считают, что даже если произнести тон неправильно, все равно будет понятен смысл слова или предложения. На самом деле, освоить китайские тоны довольно просто. Благодаря методикам, предоставленным в статье, возможно, улучшить не только произношение, но и воспринимать лучше

китайскую речь на слух. Учитывая вышеизложенное, необходимо понимать, что для освоения китайских тонов и недопущения ошибок в их произношении нужно приложить немало усилий и много времени.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексахин А.Н. Теоретическая фонетика китайского языка. М.: АСТ: Восток-Запад, 2006.
2. Задоенко Т.П., Хуан Шуин. Основы китайского языка. Вводный курс, 2-е издание. М.: Наука // Изд-во «Восточная литература», 1993.
3. Шульгина М.А. Особенности обучения фонетике китайского языка. – Екатеринбург,2021. –17с.
4. Спешнев Н.А. Фонетика китайского языка. Изд-во Ленинград, 1980.
5. Солнцев В.М., Коротков Н. Н., Рождественский Ю. В., Сердюченко Г. П. Китайский язык. М.: Наука // Изд-во «Восточная литература», 1961.
6. Солнцева Н.В., Солнцев В.М. Теоретическая грамматика современного китайского языка. М.: Институт востоковедения, Военный университет, 1979.
7. Қалибекұлы Т. Қытай және қазақ тілдеріндегі фонетикалық бірліктердің салғастырмалы сипаттамасы / Т.Қалибекұлы // Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің хабаршысы. Филология сериясы. – Көкшетау. –2019. –№ 2. –123-130 бб.
8. 吕叔湘 《现代汉语单双音节问题初探》，《中国语文》1963，第１期。
9. 《国际音标国语正音字典》赵元任正音，赵虎廷、孙珊馨，上海商务印书馆，1926年，共372页。

ӘОЖ 378.147

Батырхан А., Асен Г.,
Магистрант
«7М01719-Шет тілі: екі шет тілі»
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан
e-mail: batyrkhanaruzhan@mail.ru
asenova_gulnaz@mail.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРДІ ДАМЫТУДА АССОЦИАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТІ ҚОЛДАНУ

Түйін: Аталмыш мақалада ағылшын тілі сабақтарында шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін ассоциациялық әдісін қолдану жолдары берілген. Сонымен қатар, ассоциация әдісінің артықшылықтары айқындалып көрсетіледі. Білім алушылар арасында шығармашылық қабілеттердің дамуын диагностикалау үшін ассоциацияға арналған арнайы қосымшаларды қолдану ұсынылады. Ағылшын тілі сабағы барысында шығармашылықты арттыруға қолайлы технология ретінде «Mind Map» қосымшасын қолданудың тиімді тұстары сөз етіледі.

Тірек сөздер: шығармашылық қабілет, шығармашылық қабілетті дамыту, ассоциациялық әдіс, сөздік қорды меңгеру, ағылшын тілі, интеллект-карта.

Batyrkhan A., Asen G.,
Master student
«7M01719-Foreign language: two foreign languages»
L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan
e-mail: batyrkhanaruzhan@mail.ru
asenova_gulnaz@mail.ru

ASSOCIATIVE METHOD AS A WAY TO DEVELOP CREATIVE SKILLS DURING ENGLISH LANGUAGE LESSONS

Abstract: This article presents ways of using the association method to develop creative abilities in English classes. In addition, the advantages of the association method are highlighted. To diagnose the development of creative abilities among students, it is recommended to use special applications for association. And the article also mentions the benefits of using the Mind Map application as a technology suitable for increasing creativity during the English language lesson.

Key words: creative skills, development of creative abilities, association method, vocabulary acquisition, English language, mind map.

Әр жаңа күн әлемнің әрбір тұсынан өзгерістер бой алып, өсу мен даму қарқындап тұрған сәтте қазіргі жас толқынның білмейтіні бір тоғыз. Бұл сөздерге не себеп десеңіз, жаңа көзқарасқа ие талапшыл жастардың ұстаздың да алдына келген сәтте оқу барысының өзгеше, жаңашылдыққа толы болып өтуін қалайтыны жалған емес. Себебі, ертеден бері сақталып қалған бірсарынды оқу процесі біздің заманымыздағы жастардың

қызығушылығын тудыра қоймасы анық. Осы орайда, бірден сабақ барысында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданысқа енгізу арқылы ғана әрбір білім алушының қызығушылығын тудырып, олардың ішінде жатқан қабілеттері мен тың идеяларын сыртқа шығаруға болады деген ой туындайтын болар. Бұл мүмкін жағдай болар. Әйтсе де, әрдайым ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану қолайлы болмай қалуы да ғажап емес. Сондықтан, алдымызға келетін әрбір оқушы немесе студенттің ерекше дарын мен шығармашылық қабілеттерге ие екендігін ескере отырып, шығармашылық қабілетті ағылшын тілі сабағында дамытудың бір жолы қандай болмақ?

Осы тұста шығармашылық қабілетті дамытудың бірден – бір жолы ретінде ассоциативтік әдісті пайдалануды ұсынбақпыз. Ең алдымен, «Шығармашылық қабілет» және «Ассоциациялық әдіс» ұғымдарымен танысып алу жөн болар.

Шығармашылық қабілет тек педагогика саласында ғана қолданылумен шектеліп қоятын ұғым емес. Психология, әлеуметтану, ғылым саласында да зерттеуге арналған сұраныстағы ұғым. Ғаламторға сүйенер болсақ, осы ұғымға қатысты өзге ел авторларының берген бірнеше анықтамаларына кезігеміз. Ал, Қазақстаннан М.Жұмабаев оқушы шығармашылығына бағыт-бағдар беруді алғашқы болып оқыту процесіне енгізген болып саналады. Ы.Алтынсарин секілді көрнекі педагог өз шығармаларында қабілетті дамыту жолдарын айқындап, қарастырған. Сонымен, «Шығармашылық қабілет» немесе «креативтілік» дегеніміз не?

Шығармашылық (“шығару”, “ойлап табу”) – жаңаны жасау процесі, креативтілік – адамның ішкі ресурсы, әлеуеті. Краетивтілік ұғымы – адамның шапшаң, тез, нақты ойлау, жоғары қызығушылықтарға негізделген бай қиял және мәселені тез түсіну қабілетінен айқындалады. Креативтіліктің негізгі шартының бірі – адамның өзін-өзі ұстауы мен өзіне деген сенімділігі. Креативтілік – ойлау операцияларының сапасымен, шығармашылық кезеңдеріне қажетті білімді меңгеру деңгейімен ерекшеленеді [1].

«Ассоциация» ұғымы. Ассоциация деп екі немесе одан да көп құбылыстардың (заттар, сезімдер, идеялар, сөздер және т.б.) арасындағы байланысты, олардың бірінің өзектілігінен екіншісінің пайда болуына әкеп соғуын айтады.

Әр адамда белгілі бір нәрсеге ассоциация жасау екінші адаммен ұқсас болмай, бір-бірінен ерекшеленуі мүмкін. Бірақ, осы әдісті пайдалану барысында «жасалған ассоциация дұрыс емес немесе қате» сынды пікірлерді міндетті түрде қолданысқа енгізу жөнінде қатып қалған қағида жоқ. Ағылшын тіліне оқытудағы бұл әдістің атап өтер басты артықшылығы: оның берілген жаңа ақпарат пен материалды тез есте сақтауға және кез – келген сәтте ассоциация арқылы еске түсіруге болатындығында. Мысалы, жаңа сөздерді үйрену барысында білім алушы өзіне түсінікті сөзбен, суретпен немесе өзге бір объектпен өзіне ассоциация жасай алады. Нәтижесінде, сол ассоциацияға негіз болған суретті, әнді, түсті, т.б. көргенде немесе естігенде жаңа сөз бірден еске оралады. Ал, шығармашылық қабілетті дамытудағы артықшылықтары:

Біріншіден, проблемаға немесе объектіге басқаша қарауға және жаңа бірегей шығармашылық идеяларды тудыруға көмектесетін жылдам және тиімді шығармашылық мәселені шешу әдісі. Осы тұста айтып өтетін нәрсе, Қ.Жарықбаев «жалпы қабілет» ұғымына «Ақылдық орамдылығы мен сыншылдығы, материалды іске тез келтіре алуы, зейінділігі мен байқағыштығы, зеректілігі мен тапқырлығы т.б. осы секілді ақыл – ой әрекеттерінде көрінетін өзгешеліктерді айтады» деп анықтама қалдырған [2].

Екіншіден, білім алушылардың өз қиялдарын, тақырыпқа байланысты туындаған идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Яғни, алынған жаңа ақпаратты немесе білімді бойға толық сіңіріп алу үшін білім алушы өзіне арнап арнайы карточкалар дайындай алады. Карточкаларға жаңа ақпаратпен ассоциация жасау барысында студенттің түсінгені бойынша сурет салынуы, қосымша сөздер жазылуы немесе жай ғана кіли сөз жазылуы мүмкін. Осы жерде барлығы білім алушының ақпаратты қалай қабылдап, түсінгеніне және есте сақтау жолын өзіне ыңғайластыруына байланысты болып табылады.

Үшіншіден, білім алушылардың тілді үйрену барысында өздерінің ән айту, сурет салу, өлең жазу сынды шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, ағылшын тілі сабағының үстінде оқушы жаңа сөздер арасынан «*lovely*» сөзін кезіктірген жағдайда шет елдік *Billie Eilish&Khalid* сынды орындаушылардың репертуарындағы *Lovely* әнін еске түсіріп, ассоциация жасайды. Егер, бұл студенттің сүйікті әндерінің бірі болса, әннің қайырмасы болсын орындалатыны анық. Ал, өлең жазуға келер болсақ, студент өзіне ұнайтын кез – келген адамға, құбылысқа немесе өзінің қиялындағы туындымен ассоциация жасап, ағылшын тілінде өлең жаза алады. Бұл орайда білім алушы ағылшын тілінде «Туған жер» тақырыбында өлең жазса, бұл жердегі ассоциация оның кіндік қаны тамған жерімен, табиғатымен тығыз байланысты болуы мүмкін. Сонымен қатар, білім алушының сурет салуға деген қабілеті болса, ағылшын тілінде үйренген жаңа сөздеріне ассоциация жасап, соған сай сурет сала алады. Мысалы, «*Sun*» (Күн) сөзіне ең алдымен Күннің, жаз мезгілінің, жағажайдың немесе ыстық, демалуға қолайлы шет мемлекеттерінің суреттерін салуы ғажап емес.

Яғни, шығармашылық, өзіндік идеялар үйлесімсіз құбылыстардың, заттардың, ұғымдардың ассоциацияларын іздеу барысында туындайды. Жоғарыда көрсетілгендей, бұл әдісті шығармашылық қабілетті дамыту барысында қолдануға себеп бола алатындай артықшылықтары жетерлік. Ескере кететін жайт, айтылған әдістің табысты болуы көбінесе ойын және шығармашылықпен байланыс табатын атмосфера құра алатын ұстаздың құзыреттілігіне байланысты. Керісінше жағдайда, білім алушылар ертеден қалыптасып қалған жаңаша ойлар мен идеялардың көзі бола алмайтын стереотиптік ассоциацияларды ұсынады.

Жоғарыда атап өткеніміздей, сабақта ассоциация әдісін қолдану оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруға үлкен ықпал етеді. Сонымен қатар студенттердің логикалық ойлауы мен есте сақтау механизмдерін жетілдіріп, сөздік қорын ұлғайтады. Төменде ассоциативті әдісті қолдану арқылы шығармашылықты дамытатын жаттығулар жүйесімен бөліспекпіз.

Ассоциативті тізбек әдісі студенттердің шығармашылық қабілетін арттыратын бірден бір тиімді жолы болып табылады. Ол үшін олар берілген тақырып бойынша ассоциациялар тізбегін құрастырады немесе тақырыптық тізбектегі бос орындарды толтырады. Мысалы, «мезгіл» тақырыбы бойынша сабақ өтілу кезінде студенттер ойлау және шығармашылық қасиеттерін іске қосып, ассоциациялардың сызықтық тізбегін құрастырады: жылу,ыстық, шөптер, құстар, жаңбыр, мерекелер, демалыстар. Яғни, әр студент берілген тақырыпқа өзінің ойына келген ассоциативті сөздерімен бөліседі. Жұмыстың келесі кезеңінде берілген тақырып бойынша ортақ бір тізбек құрастырылады. Ассоциативті тізбек тек сын есімдерден, тек етістіктер немесе басқа да сөз табынан құрылуы мүмкін. Сондай-ақ, тапсырмаларды күрделірек және студенттердің бар қиялын іске қосу үшін, әдетте, ассоциативті тізбектегі кеңістіктердің орнын толтыру қолданылады. Ол үшін мұғалім бірінші және соңғы сөзді атайды, ал үйренушілер ортадағы қалып кеткен орынды толтыру үшін шығармашылығын қолдануға тырысады . Мысалы, бірінші сөз «ұшақ», соңғы сөзі «жұмыртқа» болса, студенттер тізбекті қалпына осылай келтіруі мүмкін: ұшақ - аспан - құс - жұмыртқа. Олар өздерінің ассоциацияларын былай түсіндіреді: аспанда ұшақ ұшады, аспанда құстар да ұшады, құстар жұмыртқа тасиди және т.б. Бұл әдістемені кез келген тақырыппен ұштастырып, ары қарай дамыта беруге болады.

Сонымен қатар, оқу барысында шығармашылықты арттыру мақсатымен үйренушілер жаңа тақырыпты бұрыннан бар тәжірибелерімен салыстыра отырып, алған білімдерін жүйелеуге мүмкіндік алады. Бұл әдіс әсіресе сөйлеуді дамыту сабақтары барысында немесе тілдік форманың қандай да бір түрін бекіту үшін қолданылғанда өте ыңғайлы. Бұл техниканы сабақ барысында жүзеге асыру үшін сынып жұптарға бөлінеді. Сабақтың негізгі тақырыбы белгіленеді. Тақырыпқа байланысты оқушы осы тақырыппен байланыстыратын 2-3 сөзді ойлап атайды. Мысалы, М.Әуезовтың «Абай жолы» романын зерттеген кезде бірінші, оқушы санасында балалық шақ тақырыбына байланысты сөздерді атайды: қуаныш, ойын, мереке. Екінші, оқушының міндеті – осы ассоциацияларды шығарма мазмұнымен байланыстыру. Осылай әр оқушы өз қиялын дамытып, ойымен бөліседі және сөдік қорын дамытады.

Сабақ барысында шығармашылықты арттыруға қолайлы технологиялар мен қосымшаларды қолдануға болады. Оның ішінде қолайлысы болып *Mind Map* қосымшасы есептеледі. *Mind Map* - сіздің басыңызда болып жатқан ойлар мен қиялдарды бейнелейтін құрал. Бұл қосымша ойлауға, білім жинауға, есте сақтауға және идеялардың жарық көрінуіне көмектеседі. *Mind Map*-ты әртүрлі жолдармен жасауға болады, бірақ олар бірдей негіздерге жүгінеді. Орталық тақырып бос беттің ортасына орналастырылады. Бұл тақырып, мәселе немесе жай ғана сөз болуы мүмкін. Белгілі бір зат немесе сөз туралы ойлаған кезде, сіздің басыңызда бейнелер автоматты түрде пайда болады. Мысалы, «туған күн» деген сөзді естіген кезде «түрлі-түсті шарлар» бейнесі еріксіз ойынызға келеді. Сөйтіп, ассоциациялар орталық тақырыптан студенттің шығармашылығы арқылы тармақтала бастайды. Орталық тақырыптан тікелей тараған сөздер бірінші деңгейлі ассоциациялар деп аталады. Содан кейін сол деңгейдегі ассоциациялардан тараған сөздер екінші деңгейлі ассоциациялар, үшінші деңгейлі болып тармақталып, бөліне береді. Себебі адамның миы қиял мен ассоциациялар арқылы ойлайды. Ассоциациялар жасалған кезде байланыстар пайда болады. Бұл байланыстар есте сақтау және ойлау үшін қажет болып табылады. Тармақтар көбінесе қисық сызықтармен бейнеленеді. Себебі адамның миы түзуден гөрі қисық сызықтарды жақсы қабылдайды. Сондай-ақ, Mind Map-ты жасаған кезде түстерді пайдалану өте маңызды. Зерттеулер көрсеткендей, оқу кезінде қиялында түстер мен бейнелерді елестетіп қолданатын адамдар қолданбайтындарға қарағанда есте жақсы сақтайды. Міне, осы қосымшамен ассоциацияларды құрастыру кезінде үйренушілердің шығармашылық қабілеті шындала береді [3,4].

Қорытындылай келе, қазіргі кезде шығармашылықты арттыратын сан алуан түрлі жолдар бар. Шығармашылықтың қалыптасуына адамның қабілетін көрсететін, жаңартып, дамытатын әлеуметтік орта мен қоршаған орта айтарлықтай әсер етеді. Шығармашылықты адам қызметінің әртүрлі түрлерінің ең жоғары сапалық сипаттамасы ретінде түсіну керек. Шығармашылықты ғылыми әдебиеттерде жаңа, өзіндік, стандартты емес жасауға бағытталған іс-әрекеттің процесі мен өнімі деп те атайды. Оның мәні жаңалықта, ерекшелікте, стандартты емес үрдісте, нәтижелердің әлеуметтік және тұлғалық маңыздылығында. Бірақ, соның ішінде біздің барлық ойларымыз бен қиялдарымызды сыртқа шығару үшін біз еркін ассоциация техникасын пайдалануымызға болады. Мұндағы ең бастысы - сіздің басыңыздан, ойыныздан «шығатын» нәрседен қорықпау. Сондықтан, егер сіз тың идеяларды қаласаңыз, оларды ешқайдан іздеудің қажеті жок, себебі барлығы біздің қиял мен ойымызда бар.

ӘДЕБИЕТ

1. Применение метода ассоциаций в учебном процессе. – Қолжетімділік режимі URL: https://pedsovet.su/publ/205-1-0-5762 . - (Қаралған күні: 16.11.2022).

2. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдары мен шарттары. – Қолжетімділік режимі URL: https://stom.tilimen.org/kurs-jmisi-peni-pedagogika-tairibi.html . - (Қаралған күні: 16.11.2022).

3. Rosenbaum, C. A word map for middle school: a tool for effective vocabulary instruction, 2010-p. 93.

4. Aitchinson J. Words in the Mind, Oxford, 2007-p. 62.

UDC 811.111-26

Vintonyak A.V.
4th year student
"6B01701- Foreign languages: two foreign languages"
Astana International University,
Astana, Kazakhstan
e-mail: av.vintonyak@gmail.com
Kaziyeva G.S.
supervisor, senior reader, MA
Astana International University,
Astana, Kazakhstan
e-mail:kaziyevagulnara1@gmail.com

PHRASEOLOGISMS CLASSROOM USE THROUGH SPEAKING ACTIVITIES FOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Abstract: The article dwells on ways of providing speaking tasks to secondary school students on purpose to learn English phraseologisms. A special attention is paid to scientific research made by famous linguists, who contributed into the study of phraseologisms. The main aim of the paper is to provide a procedure of explaining new phraseologisms in English lessons.

Key words: phraseologisms, phraseological units, combinations, unities, fusions, universals, expressiveness, emotiveness.

Винтоняк А.В.
Студентка 4-го курса
«6B01701- иностранные языки: два иностранных языка»
Международный Университет Астана
Астана, Казахстан
e-mail: av.vintonyak@gmail.com
Казиева Г.С.
научный руководитель, старший преподаватель, MA
Международный Университет Астана
Астана, Казахстан
e-mail:kaziyevagulnara1@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА, ИСПОЛЬЗУЯ РАЗГОВОРНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕГО ЗВЕНА

Аннотация: Данная статья сфокусированна на способах использования устных заданий ученикам среднего звена с целью изучить английские фразеологизмы. Особое внимание уделено исследованиям отечественных ученых, которые внесли вклад в изучение фразеологизмов. Целью является предложить метод объяснения фразеологизмов на уроках английского языка.

Ключевые слова: фразеологизмы, фразеологические единицы, сочетания, объединения, сращения, универсалии, экспрессивность, эмотивность.

Phraseologisms of a language compose its uniqueness. They are related to people's history, culture and customs. Phraseologisms, or idioms, are a part of a language, which cannot be translated directly or be used without a specific comprehension.

As Vinogradov V.V. notes, the study of a work of art, its language and contents should be based on a deep comprehension of the social life of a certain period of the development of people, on the knowledge of culture, literature and art of that era

[4, p.240]. Therefore, a significant purpose of English language learning is being able to understand and use various locutions, and to be understood by others.

According to Kunin A.V., phraseologisms are highly informative units of language; they cannot be observed as 'decorations' or 'excesses'. Phraseologisms are one of the language's universals, as there is no language without phraseologisms. English phraseology is very rich and has a centuries-old history [2, p.5].

Phraseological comparisons are a system of means of expression, in which a so-called internal form of a language and wealth of linguistic visual resources are performed with a special clarity, originality of the national culture and national way of figurative thinking are unveiling [1, p.4]

To cover the theme of phraseologisms fully, we can refer to Vinogradov's classification of phraseological units based on Russian language. He distinguished them into phraseological combinations, phraseological unities and fusions. Moreover, the classification can be applied to English language as well. [3]

The meaning of a phraseological turn can be simply derived from its constituents in a phraseological combination. These combinations contain one element used in a direct meaning, and another one used in a figurative meaning.

Break a promise, break a rule, break a law;

To fall into bad hands;

Be tearing your hair out.

Phraseological unity is an impartible unit, the whole meaning of which is motivated by the meanings of its components. In this type of the phraseological units the meaning can be perceived by the context, as the meaning of essential words in the phrases is not far from its original meaning.

Cold as a stone – cold-blooded;

White as a ghost – white face of a person as a result of fear;

To lead smb up the garden path – to lead on, to allure;

To catch smb napping – to catch smb suddenly.

Phraseological fusions represent fixed word groups, the meaning of which can be consumed only in the meaning of the whole phrase. They are highly connected to emotiveness and expressiveness of a language.

Be over the moon – be very happy;

From scratch – from the beginning;

Water under the bridge – something people have already got over or forgotten, because it had happened in past;

To pay through the nose – to pay a big amount of money.

Phraseologisms consist of a stable order of words, which cannot be broken, otherwise, they lose their meaning. In addition, they cannot be interpretated word by word into another language. However, we can find similar equivalents in different languages. For example, English phraseologism 'raining cats and dogs' sounds as 'pleut des chats et des chiens' in French. Lastly, they are always used in a metaphorical connotation, which means that, phraseologisms express associations appearing in people's minds, demonstrating their culture and history. Not only a cultural background is revealed by phraseological units, but they let language learners speak and sound more fluently too.

Kunin A.V. highlights three aspects in the phraseological meaning: significative, denotative and connotative. Significative aspect of a phraseological meaning is a content of a concept, implemented in this meaning. Denotative aspect of a phraseological meaning is a volume of a concept, implemented on the basis of isolating the minimum of generalizing features of the denotation [2, p.91].

Connotation is often determined as an additional content of a word . Connotation is not added to the main content of a word or phraseologism, but is in a complex unity with it, as there is not only rational, but sensory cognition of a reality [2, p.92]. Kunin explains emotiveness and expressiveness as some of the connotation's components. Emotiveness is a sensory evaluation of an object, expression by means of feelings and experiences of a person.

I'm losing my temper!

Bless me!

Expressiveness are expressive words or phraseologisms, caused by imagery, intensity or emotiveness.

Oh, my goodness!

Fight as a lion.

The complexity of phraseologisms causes questions of their teaching to students in EFL classes. Explanation of such linguistic units requires time-consuming lesson plans, special activities and probably not one academic hour to practice. Moreover, their complexity causes another complicated issue. As it is impossible to create a fluent and beautiful speech without such an important part of a language as phraseologisms, it would be nice to add more of their teaching to school curriculum.

According to the classification above, some examples of phraseological combinations and units are the most available to understand in a mother language. As in "to have a head on one's shoulders" has a literally the same meaning in Russian language. However, the majority of phraseologisms require a deeper learning.

Dividing phraseologisms into thematic groups eases a process of their memorization. For instance, it is possible to create a group of them connected with animals and insects. This theme would be appropriate for secondary school students, as it is easier for them to create imageries and associations in mind.

To eat a horse;

As brick as a bee;

Fat cat;

Black sheep;

Kill two birds with one stone;

In the dog house;

In Solutions textbook for Upper-Intermediate level (3rd edition) they present a group of idioms to describe feelings:

Be down in the dumps;

Blow your top;

Be on edge;

Something gets on your nerves;

Be green with envy;

Lose face;

Be in two minds.

The author of the textbook also suggests to match idioms above with adjectives describing feelings (miserable, furious, anxious, irritated, envious, humiliated, indecisive).

We suggest a following complex of teaching phraseologisms ways to secondary school learners based upon our school practicum in lyceum-school 27, Astana city in 2022.

To introduce a phraseologism to classroom it is possible to provide students with pictures of them. This will create associations with new expressions and help students memorize it. In order to differentiate the instruction, new words should be explained in synonyms or translations if needed. After giving a new phraseologism, students should guess the meaning of it. Then, a teacher explains a correct meaning of the phraseologism, and asks students to find equivalents in their first language. Finding alternatives in a mother language is an important part of teaching phraseologisms in classroom. They cannot be interpretated word by word into another language, moreover, equivalents give us a cultural background of a phraseologism as well.

For example, in the first stage a phraseologism "Be over the moon" is given to students. They try to come up with a meaning of it. Then, a teacher explains that it means being very pleased. Lastly, students come to the Russian alternative expression "быть на седьмом небе от счастья".

The main type of activities which should be practiced with phraseologisms is speaking. One of the most appropriate activities is to give definitions to phraseologisms. During such exercises learners are involved to give as many synonyms as they can, which is a revision of previous knowledge. It is more appropriate to provide them with phrases they are already aware of.

Sleep like a dog – to have a deep sleep;
Cold as charity – heartless;
Give someone a cold shoulder – to be careless about someone;
Break a leg – to wish a good luck;
Once in a blue moon – hardly ever.

Another suitable activity is "Role-play". For practicing English phraseological units it is possible to provide students with different situations for dialogues. A teacher gives students a situation with some phraseologisms to use. For example, 'Talk to your friend and describe your last weekend using following phrases:

Ring a bell – sound familiar;
In touch – in contact;
Get on someone's nerves – to annoy someone;
Be on edge – be alarmed.'

This task lets students practice a pronunciation of words, fluency and have a chance to learn the expressions during a lesson.

Phraseological units are an essential and indefeasible part of a language, which cannot be omitted in a language learning. English phraseologisms require a special attention of teachers and students to succeed inthis language. They provide a deeper comprehension of language's culture, people's history and background. They are able to tell learners about significant events, people's life style and customs. They also supplement speech making it smooth and figurative. It is important to contribute to students' education of English phraseologisms as a key to fluency, understanding a foreign culture and history.

REFERENCE

1. Isina G.I. Фразеологические сравнения в системе английской фразеологии: Монография - Караганды: Изд-во КарГУ, 2005 - С.4 [Phraseological comparisons in the system of English phraseology].
2. Kunin A.V. Курс фразеологии современного английского языка. // Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.– 2-е изд., перераб.– М.: Высш. шк., Дубна: Изд. центр "Феникс", 1996 - С. 3-92 [Phraseology of modern English language course]
3. Vinogradov V.V. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Виноградов В. В. // Избранные труды. Лексикология и лексикография. - М., 1977. - С. 140-161 [On the main types of phraseological units in Russian language]. Mode of access URL: http://www.philology.ru/linguistics2/vinogradov-77d.htm#12
4. Vinogradov V.V. Проблемы русской стилистики. -М.: Высш. школа, 1981. - С. 240 [The problems of Russian stylistics].

УДК 81' 243

Зәкір Қ.,[1] Нурекешова Г.Р.[2]
2-курс магистранты
«7М01702-Шетел тілі:екі шет тілі»
Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университиеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: zakir.k@mail.ru

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА БАҒАЛАУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада шетел тілі пәнінде білім алушыларды бағалаудың рөлі мен маңызына арналған. Шетел тілі пәнінде білім алушылардың бағалаудың әдіс-тәсілдері іс-тәжірибе жүзінде анқталады. Бұл мақаланың өзектілігі қазіргі білім саласындағы бағалау жүйесіндегі өзгерістермен байланысты.

Тірек сөздер: бағалау, тапсырмалар, кері байланыс, әдіс-тәсілдер, қорытынды бағалау, оқытуды бағалау.

Zakir K.,[1] **Nurekeshova G.R.**[2]
Master student
"7M01702-Foreign Language: two foreign languages"
Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zakir.k@mail.ru

METHODS AND METHODS OF ASSESSMENT IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract: this article is devoted to the role and importance of evaluating students in the subject of a foreign language. Methods and methods of assessment of students in the subject of a foreign language are developed in practice. The relevance of this article is due to changes in the assessment system in the field of modern education.

Keywords: assessment, tasks, feedback, methods, final assessment, training assessment.

Заманауи оқыту жүйесінде білім беру мен тәрбиелеу білім алушы мен ата-ананың, білім алушыларды өз ара қарым-қатынасын меңзейді. Мұғалімнің білім алушылармен педагогикалық қарым-қатынасты ұйымдастыру қабілеті көбінесе білім алушылардың жеке қабілеттерін ашуға және оларды мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде шет тілін меңгеруге бағытталған шет тілдері бойынша заманауи оқу-тәрбие процесінің тиімділігін анықтайды. Оқу-тәрбие процесінің қалай жүріп жатқанын білу үшін оның аралық нәтижелерін, оларға әсер еткен факторларды анықтау және бағалау, сондай - ақ білім беру процесін реттеу және түзету бойынша шешімдер қабылдау және іске асыру мақсатында білім беру процесінің барысын үнемі бақылау жүйесі құрылады.

Қазіргі уақытта білім беру мазмұнында сапалы өзгерістер орын алуда: оқытудың негізгі мақсаты ретінде пәндік білімге, дағдыларға баса назар аудару оқушылардың әртүрлі құзыреттіліктерін қалыптастыруға ауысады. Бұл бағалау жүйесіндегі өзгерістерге әкелді.

"Оқытуды бағалау - бұл оқушылар мен олардың мұғалімдері оқушылардың оқу процесінде болатын кезеңін, сондай-ақ даму бағытын анықтау және қажетті деңгейге жетудің оңтайлы және тиімді жолдарын белгілеу үшін пайдаланатын деректерді табу және түсіндіру процесі. Бұл анықтаманың маңызды элементтерінің бірі-білім алушылардың бағалау нәтижелерін пайдалануға баса назар аудару.[1-229] Бұл мұғалімдердің жалғыз бағалаушы емес екендігіне назар аударады. Білм алушылар сыныптастарын және өздерін бағалауға қатыса алады, тіпті мұғалімдер бағалауды белсенді жүргізсе де, оқушылар белсенді қатысуы керек. Тек оқитындар ғана оқуды қалай жақсартуға болатынын біле алады, атап айтқанда: кері байланыс, мотивация және әрекет етуге деген ұмтылыс нәтижесінде алынған ақпаратқа жауап беру".

Білім алушыларға оқыту тәсілі өзгерді. Мұғалімнің рөлі өзгереді. Оқу процесін ұйымдастыру оқушылар, оқушылар және мұғалім арасындағы ынтымақтастыққа негізделуі керек. Білім алушылар өз кемшіліктерін өз бетінше және саналы түрде анықтайды және оларды жою үшін мұғаліммен бірге жұмыс істейді. Бақылаудың бір бөлігі білім алушыларға ауысады, өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі бағалауға айналады. Нұсқаулықта айтылғандай,"білім алушының өзін-өзі бағалауға дайындығы бағалау арқылы оқуды жақсартудың негізгі факторларының бірі болып табылады".

Білім алушы тәуелсіз, бастамашыл және жауапты болуы үшін ол өз қызметін, сыныптастарының қызметін бағалай білуі, оқудағы қиындықтардың себептерін тауып, жоя білуі керек. Егер сіз формативті бағалауды сабақтарда, әсіресе бастауыш сыныптарда жүйелі түрде қолдансаңыз, бұл дағдыларды дамытуға болады. Алайда, бұл тәсілді жүзеге асыру үшін белгілі бір принциптерді сақтау қажет:

- білім алушылар оқу мақсаттарымен танысуы керек;
- бағалау критерийлерін білу керек;
- өзін-өзі бағалауды және өзара бағалауды жасай білу. Білім алушылармен не үйренгендері немесе қандай қиындықтарға тап болғаны туралы интерактивті қарым-қатынас жасаған жөн;
- оқытудың келесі қадамдарын түзету кезінде көмек көрсету үшін кері байланысты пайдаланыңыз;
- білім алушылардың өзін-өзі жетілдіре алатындығына деген сенімін дамыту;
- сабақтағы бағалау бір оқушыны екіншісімен салыстырудан мүлдем айырылуы керек;
- мұғалімді бағалаудың алдында білім алушылардың өзін-өзі бағалауы болуы керек.

Оқушы тек өзімен салыстырылады; оқушы емес, оның жұмысы бағаланады. Көбінесе оқудың бастапқы кезеңінде, оқудағы алғашқы қиындықтарға тап болған кезде, бала жоғалады және өзіне сенімді емес. Мен үшін әр оқушының өзіне деген сенімділігін сезінуі, табысты болуы, ілімнің қуанышын сезінуі маңызды.

Білім алушылардың дайындық деңгейі мен жас ерекшеліктерін ескере отырып, сұрақтарды мұқият ойластыру қажет.

"Критерийді анықта" әдісі менің тәжірибеме мықтап енді. Білім алушылар жұмысты бастамас бұрын бағалау қойылатын критерийлерді анықтайды. Жұмыстың соңында олар түсініктеме бере отырып, өздеріне баға қояды (неге?) критерийлерге сүйене отырып. Жұмыстың бұл түрі білім алушыларды ынталандырады. Қандай критерийлер бойынша баға қойылатынын біле отырып, олар белсендіріледі, бұл бағалау арқылы оқуды жақсартудың негізгі факторларының бірі болып табылады. Білім алушылар жобаларды қорғау, жұптық

жұмыс (өзара бағалау), өзін-өзі бағалау кезінде бағалау критерийлерін әзірледі. Топтық жұмыс кезінде өте қиын, мұнда балалар басқа топтардың жұмысын біржақты бағалайды, кейбір жеке реніштерге сілтеме жасайды. Бірақ бұл сабақтың басында белгіленген критерийлерге көмектеседі [3-37]. Жұмысты аяқтағаннан кейін мен оқушыға алдымен осы критерийлер бойынша өзін бағалауды ұсынамын, содан кейін бүкіл сынып Менің бағалауымды талқылайды.

Біздің білім беру мекемесінде заманауи білім беру технологиялары мен оқушылардың жетістіктерін бағалаудың жаңа дәстүрлі емес әдістері қолданылады. Орта мектептің ағылшын тілі сабақтарында мен рейтингтік-жинақтаушы бағалау жүйесі, өзара бағалау және өзін-өзі бағалау сияқты бағалау әдістерін қолданамын. Білім алушылар өздерін, жолдастарын бағалайды және әр оқушының көп деңгейлі тапсырмалар үшін ұпай жинау процесі жүреді: ауызша диалогтық сөйлеу, тыңдау, жазбаша грамматикалық тапсырмалар үшін. Әр сабаққа мен жақсы, орташа және орташа қабілеттіліктен төмен оқушыларға арналған әр түрлі деңгейдегі тапсырмалармен технологиялық карта жасаймын. Бірнеше жыл ішінде сабақтың технологиялық карталары жетілдірілді, орындалуы қажет тапсырмалардың міндетті бөлігі, тапсырмалардың жинақтаушы бөлігі пайда болды, оларды орындай отырып, білім алушы ұпай жинайды, жалпы ұпай санын көбейтеді, оқушылар өз өлеңдерін, берілген тақырып бойынша қорытындылайтын синквейндерді ұсына алатын шығармашылық бөлік.

Ағылшын тілі сабақтарында бағалаудың заманауи әдістерін қолдану .

7-сыныптағы ағылшын тілінің жалпылама сабағында: "телефонмен сөйлесу. Сөйлеу этикеті", грамматикалық тақырып бойынша: "модальды етістіктер. Оларды сыпайы өтініштер, өтініштер құрастыруда қолдану" мен балаларды өз білімдері мен жолдастарының білімдерін тану және бағалау процесіне тарту, олардың сабаққа зейінін шоғырландыру, оларды белсендіру мақсатында сынақ сабақтарына әдетте өзім құрастыратын технологиялық картаны қолданамын.

Алдын ала балаларға балл қою критерийлері беріледі және оларды бағаға ауыстырады, олар сабақ барысында сыныптастарының ауызша және жазбаша жауаптарын бағалайды және олардың жетістіктерінің технологиялық карталарын толтырады, оларға балл қояды[2-20].

Сабақтың барысы. Сәлемдесуден кейін біз сабақтың грамматикалық тақырыбымен байланысты фонетикалық жаттығу жасаймыз.

Бұл сабақтағы фонетикалық жаттығу-модальды етістіктер қолданылатын ән. Балалар оны қуана айтады, содан кейін модальды етістіктер мен олардың лексикалық мағыналарын атайды. Әнде балалар сабақтың ұранын ашатын жолды табады.

2-ші тапсырманың алдында білім алушылар берілген жағдайлар бойынша сөйлеуі, сыпайы сұрақ қоюы, сұранысты тұжырымдауы және сонымен бірге оларды құрастыруда модальды етістіктерді қолдануы керек, әр білім алушыға Технологиялық карта беріледі, оны оқушылар бір-біріне толтырады.

Егер білім алушылар 5 жағдайды қатесіз орындаған болса, онда ол максималды балл алады 10, кішігірім қателіктермен – 7 және т. б.

3 тапсырма жазбаша.

Балалар телефон арқылы сөйлесуді тыңдайды және модальды етістіктер мен "Compex Object"инфинитивті айналымын қолдана отырып, түсінуге арналған 2 сұраққа жауап береді.

Тыңдаудан кейін олар инфинитивті айналымның "Compex Object" көмегімен 2 сөйлемді қазақ тілінен ағылшын тіліне аударады. Содан кейін дәптерлер ауыстырылып, ұпайлар қойылады, оларды технологиялық картаға енгізеді.

Дұрыс орындалған бұл тапсырма әр оқушыға 10 ұпай береді.

4 тапсырма үй тапсырмасы, Шығармашылық тапсырма. Бұл тапсырма-диалогтық сөйлеу.

Балалар кітаптан телефон арқылы сөйлесуді білдіретін диалогты үйрене алады, содан кейін олар 8 ұпай алады; өз бетінше телефон арқылы сөйлесуді дұрыс құрастырған балалар 10 ұпай алады.

Оқушылар осы тапсырма үшін де ұпай жинайды. Содан кейін олар ұпайларды жинақтайды, сынақ сабағы үшін 30 балл 2 "5" бағасына сәйкес келеді; 30 балл – "5" бағасына сәйкес келеді; 25-20 балл – "4" бағасына сәйкес келеді;15-10 балл - "3" бағасына сәйкес келеді, 10 балдан аз алған оқушылар баға алмайды, оларға беріледі келесі сабақта ұпай жинау және жалпылама сыныпқа оң баға алу, үлгермеген оқушының өзін-өзі бағалауын, сыныптағы маңыздылығын арттыру құқығы.

Рефлексия кезеңі, әр оқушы не істей алды және сабақта не үйренді.

Қорытындылау, келесі сабаққа үй тапсырмасын түсіндіру.

Өз тәжірибемнен ағылшын тілі сабағында рейтинг-жинақтау жүйесін пайдалану мүмкіндік береді деп айта аламын:

- топты біріктіру;
- танымдық процесте әр оқушыны белсендіру;
- білім алушыларға өздерінің және сыныптастарының сәттілік критерийлерін түсіну;
- шешім қабылдауға, айналасындағылармен байланысуға, ақпаратты талдауға үйренетін әрбір оқушыға тұлғаға бағытталған тәсілді қолдану;
- әр білім алушыға өз нәтижесіне жауапты және тәуелсіз сезіну;
- білім алушылардың шығармашылық әлеуетін ашу;

- білім алушылардың өзін-өзі бағалауына жағымды әсер етеді.

Рейтинг-жинақтау жүйесінің компьютерлік сыныптарды құрумен келешегі зор, өйткені технологиялық карталар оңай әрі жылдам жасалатын болады.

Шет тілі сабақтарында жұмыс істеудің басым бағыты тек тіл бойынша білім алу ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың осы білімді кәсіби қызметтің әртүрлі салаларында қолдана білуі мен дайындығы болып табылады [5-68]. Оқу процесінде оң нәтижелерге қол жеткізудің маңызды шарты-тілмен жұмыс барысында алынған білім мен дағдыларды бағалауды дұрыс ұйымдастыру.

Бағалау әдетте білім алушылардың белгілі бір жұмыс кезеңінде қол жеткізетін тілді меңгеру деңгейін анықтауды білдіреді. Сонымен қатар, бағалау оқу процесінің бір бөлігі болып табылады, мұнда мұғалім білім алушылардың өткен материалды қалай игергенін және оны тәжірибелік мақсатта пайдалана алатынын бағалайды. Бағалаудың арқасында мұғалім жалпы топтың нәтижелері туралы да, әр білім алушы жеке-жеке ақпарат алады. Бағалау мұғалімге өзі қолданатын оқыту әдістерінің тиімділік деңгейін анықтауға және қажетті түзетулер енгізуге мүмкіндік береді. Бағалау білім алушылардың өздері үшін де қажет, өйткені олардың жетістіктері мен сәтсіздіктерін куәландыру арқылы бұл оқуға деген ынтаны арттыруға көмектеседі.

ӘДЕБИЕТ

1. Құнанбаева С.С. Қазіргі шет тілідік білім беру теориясы мен практикасы.//Қаз ХҚ және ӘТУ. - Алматы,2011-148-149 бб, 239-240 бб.
2. Wiliam D. Assessment for learning: Why, what, and how? //Institute of Education, University of London, 2009. P-20
3. Bloom B., Hastings J.T., Madaus G.F. Handbook on formative and summative evaluation of student learning. //New York: McGraw-Hill. -1971. P-37
4. Вл. Пыслару, И. Акирь «Концепция оценивания школьных результатов» Методическое руководство «Оценивание учебных достижений учащихся», Бишкек, 2010. С-50
5. Black P., Harrison Ch., Lee C., Marshall B., William D. Assessment for Learning: Putting it into Practice. //Buckingham: Open University Press, 2002. P-68

УДК 37.022

Жаназарова З.К.,
КазУМОиМЯ им. Абылайхана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhan_1973@mail.ru

ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕТАКОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ИНОЯЗЫЧНОГО ПРОФИЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются принципы формирования метакоммуникативной компетенции и метакоммуникативного подходав иноязычном профильном образовании. В нашем исследовании мы выделяем в структуре метакоммуникативной компетенции рассматриваются компоненты какличностный, мотивационный, рефлексивный, аксиологический, когнитивный и операциональныйкомпонент как основу практических знаний и умений, который, состоит из информативной, инструментальной и предметной составляющих.

Ключевые слова: концепция, межкультурно-коммуникативная компетенция, субъектов межкультурной коммуникации, компоненты, метакоммуникация, метакоммуникативная компетенция.

Zhanazarova Z.K.,
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhan_1973@mail.ru

PRINCIPLES OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE SPECIALIZED EDUCATION

Abstract: The article discusses the principles of the formation of metacommunicative competence and metacommunicative approach in foreign language specialized education. In our study, we distinguish in the structure of metacommunicative competence the components are considered as personal, motivational, reflexive, axiological, cognitive and operational components as the basis of practical knowledge and skills, which consists of informative, instrumental and subject components.

Keywords: concept, intercultural-communicative competence, subjects of intercultural communication, components, metacommunication, metacommunicative competence.

В современном языковом образовании приоритетной продолжает оставаться метакоммуникативная концепция обучения иностранному языку, предполагающая отход от абсолютизации коммуникативного

подхода и коммуникативной компетенции в качестве основной цели обучения языку. Ряд ученых отмечает, что результатом обучения иностранному языку должна быть межкультурная коммуникация, способствующая формированию и развитию межкультурно-ориентированной личности, свободно ориентирующейся в ценностях различных культур. Обобщенные характеристики, которыми обладает такая личность, включают в себя: уважение ко всем культурам, принятие ценностей иной культуры, ориентация в ценностях собственной культуры и иных культур, понимание мыслей, чувств, поведения ее представителей, обладающих умениями осуществления сотрудничества.

Осознание необходимости вскрытия механизмов, обеспечивающих формирование новых, когнитивно-лингвокультурологических ментальных конструкций при усвоении другого языка и обязательности перестройки первичного сознания на базе родного языка на межкультурно-языковое сознание с тем, чтобы обеспечить сформированность такого качественно-образовательного результата как межкультурно-коммуникативной компетенции до уровня «субъектов межкультурной коммуникации», предопределяет правомерность проведения анализа разработанных методологий и теорий коммуникативной лингвистики.Исходными постулатами этих школ в определении базисной установки служат следующие посылы:

- во-первых, так как мышление невербально, но мыслим мы «концептами», которые являются кодируемыми единицами как составляющими универсального предметного кода.

- во-вторых, через семантику языковых знаков возможно проникнуть в концепт о сферу людей, народа и обнаружить специфику национального группового индивидуального мышления [1, с 79].

Исходя из общих трактовок базовых единиц когнитивистики (**«концепт» -** глобальная единица мыслительной деятельности, концепт – единица концептосферы; в акте речи вербализируется только релевантная часть **«концепта»** в форме **«значения»** как единицы **семантического пространства** «концепта», закрепленной языковым знаком в целях коммуникации [2, с 42].

Когнитивно-деятельностный аспект достижения уровни личности как «субъект межкультурной коммуникации» - требует обеспечения осознанной и целенаправленной деятельности будущего «субъекта межкультурной коммуникации», направленной на формирование новых когнитивно-лингвокультурологических комплексов, включаемых в общий когнитивный механизм личности по мере усвоения иноязыка и инокультуры [3, с 65].

Реализация межкультурно-коммуникативного подхода в метакоммуникативной модели иноязычного образования позволила нам привлечь в качестве учебных материалов для занятий аутентичные языковые материалы которые содержат информацию страноведческого и культурологического характера, форма и содержание которых способствует межкультурному общению, подготавливает студентов к «диалогу культур».

Как показал опыт, в системе работы с аутентичными языковыми материалами, студент должен максимально использовать содержание учебного материала. Мы убедились в том, что каждый источник языкового материала дает выход в изучение лексической, стилистической, грамматической структуры.

В данном исследовании хотим остановиться на формировании метакоммуникативного подхода. Мы изучили аспекты метакоммуникативного компонента в дискурсе коммуникации, а также проанализировали специфику, свойства, функции и структурную составляющую метакоммуникации.

Метакоммуникация (от гр. μετά – после, за, между; от лат. communicare – делать общим, связывать, общаться), т.е. коммуникация по поводу коммуникации, относится к особому виду общения. Ее характерная черта заключается в том, что в качестве предмета коммуникации выступает сам процесс общения. Метакоммуникация направлена на пояснение коммуникации ее же способами и средствами и позволяет взглянуть на общение со стороны и осмыслить его. Во многих источниках, о которых идет речь в нашем исследовании, отмечается, что в языкознании термин «метакоммуникация» появился в 1950-е гг. XX в. , это было связано с первыми попытками осмыслить явления метапознания, метатекстуальности [4, с 32]. Термин «метакоммуникация» , по Г. Бейтсону (G. Bateson), представляет собой все высказывания и суждения, которыми обмениваются участники коммуникативного акта, сюда он вкладывает такие составляющие, как код и отношения между коммуникантами.

Как отмечает исследователь, метакоммуникация включает: а) комментарий содержания коммуникации; б) отражение межличностных отношений между ее участниками, куда относится их мнение друг о друге, о ситуации, о предмете общения. Такое включение своего рода подтекста, который дает вторичный, подразумеваемый смысл вербальной информации, передаваемой эксплицитно, выражающий отношение говорящего, Р. Якобсон называет метаязыковые операции. То есть для распознания подобного рода смысла необходимо уметь анализировать метакоммуникацию, процессуально ее представлять и интегрировать.

Структурируется метакоммуникация по следующим параметрам: коммуникативного процесса и ненамеренную (происходит неосознанно) 1) вид кодирования информации: метакоммуникация делится на вербальную (анализ и последующее комментирование каких-либо элементов коммуникативного процесса осуществляется при помощи языковых средств) и невербальную (их комментарий или пояснение происходит посредством экстралингвистических способов); 2) форма коммуникации: выделяют непосредственную

(участники ситуации общения сами анализируют и комментируют процесс коммуникации) и опосредованную метакоммуникацию (данные действия выполняет некое третье лицо или лица); 3) время осуществления: различают моментальную (анализ и комментарий составляющих коммуникативного процесса происходят сразу) и отсроченную метакоммуникацию (эти действия происходят позднее, уже после завершения акта общения); 4) способ выражения информации: существует эксплицитная (заключается в прямом указании на свое или чужое коммуникативное действие) и имплицитная (представляет собой косвенную ссылку на какой-либо компонент процесса общения) метакоммуникация; 5) форма существования языка: выделяют устную и письменную метакоммуникацию (данный параметр подразумевает дальнейшее разграничение видов метакоммуникации, о чем пойдет речь ниже); 6) наличие или отсутствие интенции: метакоммуникация делится на намеренную (подразумевает осознанный комментарий и пояснение какого-либо элемента)

Для реализации этих целей обучения иностранным языкам необходимо формировать метакоммуникативную компетенцию. Студент для овладения такой компетенцией, должен уметь осмысливать коммуникативную ситуацию в целом и ее отдельные части, а также уметь оценивать как свое коммуникативное поведение и высказывание, так и поведение и высказывания других участников интеракции. В структуре метакоммуникативной компетенции важным является рефлексивный компонент, который требует обращения коммуниканта к своим собственным коммуникативным действиям. Это подразумевает наблюдение за предметом метакоммуникации и процессом протекания первичной коммуникации. Прежде всего, метакоммуникация возникает в условиях межкультурных и межъязыковых контактов, в частности при изучении иностранного языка и переводе. Формирование у студентов – будущих педагогов метакоммуникативной компетенции предполагает выработку навыков умения связывать с исходной коммуникацией. Отсюда вытекает важная характеристика метакоммуникации – неинтегральный характер коммуникативного процесса. Необходимо помнить, какую роль выбирает для себя один и другой из участников общения. Один из них выступает в качестве субъекта, а другой или другие – в качестве объекта коммуникации. При этом коммуникант, то есть наш студент, должен овладеть метакогнитивными механизмами осознанного использования своей компетенции в коммуникативной ситуации. Субъективный характер метакоммуникации предполагает субъективный, индивидуально обусловленный взгляд говорящего или пишущего на коммуникативный процесс [5, с 80].

Метакоммуникативная компетенция должна использоваться в различных ситуациях общения, выбор ее способов и средств позволяет взглянуть на общение со стороны и осмыслить его. Имеющиеся в научной литературе идеи и данные собственных исследований позволяют предположить, что процесс развития метакоммуникативной компетенции включает:

а) формирование у студентов определенного запаса фоновых знаний, составляющих основу межкультурного общения;

б) овладение студентами лексическими единицами, в которых вербализуются межкультурные концепты;

в) овладение определенными моделями поведения в ситуациях межкультурной коммуникации.

Рассмотренное нами понятие метакоммуникативной компетенции предполагает следующие важнейшие характеристики:

а) это всегда субъект - субъектное взаимодействие;

б) в нем имеет место решение продуктивных задач (постижение новых смыслов и значений);

в) предполагается глубинный уровень отношений.

Характеристики метакоммуникативной компетенции можно рассматривать как структурные элементы, которые тесно переплетены между собой.

Обобщая различные подходы и содержательные характеристики развития метакоммуникативной компетенции студентов университета, необходимо отметить, что компетенция – это знаниевое восприятие другого как самого себя, профессиональный диалог на отраслевом уровне; коммуникативно-дискурсивный подход к изучению языковых проявлений человеческой личности в процессе коммуникации. Компетенция выступает как мера реализации потенций человека, основа для развития общей культуры личности.

Эффективное содействие развитию метакоммуникативной компетенции у будущих специалистов на занятиях иностранного языка мы связываем с разработкой комплекса педагогических средств. Развитие метакоммуникативной компетенции – это сложный многогранный процесс. Педагогическим средствам обучения в данном процессе принадлежит важная роль. Под педагогическими средствами мы понимаем различные материальные объекты, в том числе искусственно созданные специально для учебных целей и вовлекаемые в иноязычно образовательный процесс в качестве носителей информации и инструмента деятельности педагога и учащихся. Главное дидактическое назначение средств обучения – ускорить процесс усвоения учебного материала и способствовать его закреплению, то есть приблизить учебный процесс к наиболее эффективным характеристикам, например, в обучении иностранным языкам – создать обучающимся ситуацию общения в межкультурной среде [6, с 54].

Анализ понятий метакоммуникация, метакоммуникативный подход, метакоммуникативная компетенция, который мы предприняли на страницах исследования, позволил нам уточнить содержание ключевого понятия нашего исследования «формирование метакоммуникативной компетенции в процессе

профессиональной подготовки. Под формированием метакоммуникативной компетенции студентов в процессе профессиональной подготовки мы понимаем целенаправленный, непрерывный и последовательный, педагогически организованный процесс освоения лингво профессионального материала, знания профессиональной лексики, умения ориентироваться в ситуации отраслевого общения, формирования ценностного отношения к культуре страны изучаемого языка и к своей родной культуре. В нашем исследовании мы выделяем в структуре метакоммуникативной компетенции следующие компоненты:личностный компонент, состоящий из мотивационного, рефлексивного, аксиологического, когнитивного, компонентов, и операциональный компонент как основу практических знаний и умений, который, в свою очередь, состоит из информативной, инструментальной и предметной составляющих.

ЛИТЕРАТУРА

1. Проблема определения концептуального содержания языкового знака в образовательном процессе Федотов А.Н. 78 - 84стр Образование, серия 1, 2018
2. Концепт как одна из основных единиц когнитивной лингвистики Е.В. Иванова Вестник Санк-Петербургского университета 2006 серия 9, выпуск 3 стр 40 - 47
3. Кунанбаева С.С. Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности - Алматы, 2017. –65с
4. К трактовке понятия «метакоммуникация» д. И. Остапенковестник ВГУ. Серия: лингвистика и межкультурная коммуникация. 2013. № 1 стр 32 -37
5. Е. М. Дубровченко Специфика метакоммуникации как особого типаLingua mobilis №2 (28), 2011 стр 79-85
6. Бергельсон М.Б. Межкультурная коммуникация как исследовательская программа: Лингвистические методы изучения кросс-культурных взаимодействий // Вестник МГУ, Серия 19, Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2001. - №4стр 51-56

УДК 740 (159.96)

Ниязова А.У.,
Магистр пед. наук
«7М01111-Педагогика және психология»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
Billiejean.mj@mail.ru

СТУДЕНТТЕРДІҢ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА КОЛЛЕДЖДІҢ КӨПМӘДЕНИЕТТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ ӘЛЕУЕТІ

Түйін: Бұл мақалада толеранттылықты қалыптастырудағы колледждің әлеуеті мәселесі қарастырылады. Студенттік аудиторияның көп мәдениеттілігіне байланысты проблемалар анықталды. Толерантты тұлғаны тиімді қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық шарттар ұсынылады.

Тірек сөздер: толеранттылық, жеке толеранттылық, көп мәдениетті орта, студент, ойлау, сенім.

Niyazova A.U.,
Master of ped. sci.
«7M01111-Pedagogy and psychology»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
Billiejean.mj@mail.ru

THE POTENTIAL OF THE MULTICULTURAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE COLLEGE IN THE FORMATION OF TOLERANCE OF STUDENTS

Abstract: This article considers the importance of college educational institution of formation tolerance. Problems associated with poly culture of student audience were identified. Pedagogical conditions were offered to facilitate the effective formation of tolerant personality.

Keywords: tolerance, human individual, poly culture environment, student, mentality, beliefs.

Адамның қоршаған ортасы ежелден ғылыми зерттеу объектісі болды. Дегенмен, соңғы онжылдықтарда ортадағы проблемаларды зерттеуге қызығушылық бірнеше есе артты. Бұл қоршаған ортаның адам өміріндегі маңызды рөлді сезінуімен және жағымсыз әсерлерге алаңдаушылықтың күшеюімен байланысты.

Жаһандық білім беру процесінде білім беру құндылықтары мен мақсаттарының жаңа жүйесі пайда болды және кеңінен талқылануда, табиғи сәйкестік, мәдени сәйкестік және жеке тұлғаның дамуы идеяларына негізделген тұлға тұжырымдамасы қайта жанданды. Педагогикалық шындық жаңа ғылым тілінің көмегімен бейнеленетін білім берудің жаңа парадигмалары пайда болуда. Ғылыми айналымға балалық шақ кеңістігі,

білім беру кеңістігі және білім беру аймағы, көпмәдениетті кеңістік, көпмәдениетті орта және т.б. жатады. Зерттеу логикасы, ең алдымен, «білім беру ортасы» ұғымы үшін жалпылама ұғым ретінде «қоршаған орта» ұғымын ашу қажеттілігіне әкеледі.

Қазіргі педагогикада «қоршаған орта» дегеніміз адамды қоршап, онымен организм және тұлға ретінде әрекеттесетін жағдайлардың жиынтығы. Орта ішкі және сыртқы болып ажыратылады. Қоршаған орта мен тұлғаның өзара әрекеттесуінде тұлғалық өзгерістер қоршаған ортадағы өзгерістерден артта қалуы мүмкін, бұл қарама-қайшылықтарды тудырады, оларды ескеру білім беру үшін өте қажет.

Автордың пікірінше, осы еңбектердің бірқатарында білім беру ортасын түсінуге В.И.Слободчиков жасаған көзқарас ерекше орын алады, ол «қоршаған орта» ұғымының екі түрлі мағынасына негізделген[1, 121б]:

1) «жеке адамды қоршап тұрған жағдайлардың, мән-жайлардың, қоршаған ортаның және, тиісінше, қоршаған ортадан қорғау және оны пайдалану (игерту және орналастыру қабілеті) масштабымен айқындалатын шекара ретінде»;

2) орта ретінде «көрсетілімдердің басқа қатары, мұнда орта – өзек, байланыс, құрал – делдалдық» арқылы түсініледі.

Білім беру ортасының параметрлері (көрсеткіштері) ретінде В.И.Слободчиков пайдалануды ұсынады:

- оның қанықтылығы (яғни ресурстық потенциал);
- құрылымдылық (яғни, оның ұйымдастырылу тәсілі).

«Слободчиков бойынша» білім беру ортасы В.А.Ясвин атап өткендей «ықпалдар мен шарттар жиынтығының берілгені» емес, білім берудің өзара әрекеттесуінің жүйелі өнімі болып табылатын динамикалық білім екенін атап өту қиын емес[1, 37б].

Одан әрі автор функционалдық тұрғыдан алғанда білім беру ортасы мына мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін жағдайлар жасауға бағытталуы керек екенін атап өтеді:

- адам қоғамындағы өмірдің әлеуметтік-экономикалық және мәдени құндылықтарына, дамудың жас кезеңдеріне, жеке қажеттіліктеріне сәйкес студенттерді әлеуметтендіру;
- студенттердің бойында субъективті қасиеттерді дамыту;
- студенттерді бірлескен іс-әрекеттің әртүрлі түрлеріне қосу;
- студенттердің қабілеттерінің қазіргі деңгейін дамыту және «олардың жақын даму аймағын» өзектілендіру (Л. С. Выготский);
- психикалық процестердің, психикалық күйлердің, сана мен мінез-құлықтың даралығы түріндегі психика дамуының шығармашылық сипатының көріністері және басқалар[4, 231б].

Білім беру ортасының негізгі құрылымдық компоненттері:

- белсенділік (немесе технологиялық) – бұл студенттерді оқыту мен дамытуға қажетті әр түрлі іс-әрекет түрлерінің (оқу әрекеті, ойын, қарым-қатынас, зерттеу және т.б.) «кеңістігі» (жиынтығы);
- коммуникативті – тікелей немесе субъекті-делдалдық нысандағы тұлғааралық өзара әрекеттестіктің «кеңістігі» болып табылады; «педагогикалық әсер етуді» (оқушымен әрекеттестіктің субъект-объектілік түрі), «педагогикалық өзара әрекеттесу» (субъект-субъект әрекетінің түрі) және «педагогикалық көмек», фасилитацияны (әрекеттестіктің субъекті тудыратын түрі) жүзеге асыратын педагогикалық әрекеттер;
- кеңістіктік-объективті, яғни жиынтығы («кеңістік») білім беру ортасы субъектілерінің қажетті кеңістіктік әрекеттері мен мінез-құлқының мүмкіндігін қамтамасыз ететін кеңістіктік жағдайлар мен пәндік құралдар.

Білім беру ортасы – әлеуметтік-мәдени кеңістіктің бір бөлігі, білім беру жүйелері, олардың элементтері, оқу материалы мен оқу үдерістерінің субъектілерінің өзара әрекеттесу аймағы.

«Нақты бір білім беру мекемесінің мәдени ортасы қоршаған ортаның бірдей негізгі параметрлерін – қарым-қатынастарды, құндылықтарды, белгілерді, заттарды сіңіретін балалар мен балалар қауымының мәдени дамуына арналған кеңістік болып табылады. Білім беру мекемесінің мәдени ортасы көп жағдайда аймақтың қазіргі мәдени ортасына – нақты білім беру жүйелерінің мәдени орталарының дамуына не ықпал ететін, не кедергі жасайтын (шартты шекаралар шегінде) нақты атмосфера мен жағдайларға байланысты».

А.В. Иванов мектептің мәдени ортасы құбылысын зерттеу бүгінгі таңда инновациялық болып табылады және оны микродеңгейде (білім беру мекемесінің ортасы ретінде) және макродеңгейде (білім беруді қалыптастыру мен жетілдіру кеңістігі ретінде) қарастыруға болады деп есептейді[3, 136 б].

Автордың пікірінше, «жалпы білім беру мекемесінің мәдени ортасы – бұл мұғалімдер жасаған және оқу-тәрбие процесіне қатысушылардың дамуы мен өзін-өзі дамыту үдерісіне әсер ететін әртүрлі жағдайлардың жиынтығы (негізгі: жаңалықтардың, дәстүрлердің болуы, қолдау және өзін-өзі дамыту; функционалдық-қалыптастырушы, ақпараттық, коммуникативті, интерактивті, рухани-адамгершілік, пәндік-практикалық: материалдық, символдық, ұйымдастырушылық-басқару, психологиялық-педагогикалық)». Сонымен қатар, А.В.Иванов жазғандай, «мектептің мәдени ортасы білім беру мекемесінің оқу-тәрбие ортасының құндылықтарын, сапасын және бірегейлігін анықтайды.

Зерттеу мәселесі бойынша теориялық дереккөздерді талдауымыз «көпмәдениетті орта» түсінігін түсіндірудің екіұштылығын көрсетті. Бұл құбылыс әртүрлі этникалық топтардың өкілдерінің өзара әрекеттесуінде қалыптасқан әртүрлі жағдайлардың, материалдық құралдардың және тұлғааралық қатынастардың жиынтығы ретінде қарастырылады.

Біздің зерттеуімізге қатысты келесі анықтаманы оңтайлы деп санаймыз: *көпмәдениетті орта* – бұл білім беру ұйымындағы барлық өмірдің стилін, рухын, атмосферасын, «өмір салтын» белгілейтін оқу процесінің барлық элементтерінің бірлескен ұйымы(А.Н. Тубельскийдің терминологиясы; әртүрлі этникалық топтарды, мәдениеттерді, діндерді және т.б. білдіретін индивидтер, топтар, мәдениеттер арасындағы жағымды өзара әрекеттестік кеңістігі; студенттердің білім беру, әлеуметтік-мәдени және бейімделу қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған көп жас, көп этникалық және көп конфессиялы профессорлық-оқытушылар құрамы мен студенттер құрамын қамтитын көпмәдениетті контингенті бар оқу орны.

Демек, көпмәдениетті орта дегеніміз – бұл әртүрлі, тең және баламалы мәдениеттер мен олардың өкілдерінің белгілі бір әлеуметтік кеңістікте бірге өмір сүруі мен өзара әрекеттесуі, сондай-ақ индивидтердің осы әртүрлілікке белгілі бір қатынасын білдіреді деген қорытынды жасауға болады[5, 89 б].

Айта кету керек, көпмәдениетті орта мен әлеуметтік-мәдени орта бірдей емес. Әлеуметтік-мәдени орта деп адам қоғамның мәдени байланыстарына кіретін белгілі бір әлеуметтік кеңістік түсініледі. Бұл оның өмірінің әртүрлі (макро- және микро-) жағдайлары мен әлеуметтік (рөлдік) мінез-құлқының жиынтығы, бұл оның кездейсоқ байланыстары және басқа адамдармен терең өзара әрекеттесуі және қоғамның бір бөлігі ретіндегі нақты табиғи, объективті орта.

Сонымен бірге білім беру ортасы мен педагогикалық орта туралы нақты түсінік болуы қажет.

Тәрбие ортасы – тұлғаның өмірлік әрекеті және оның тұлға ретінде қалыптасуы жүзеге асатын табиғи және әлеуметтік жағдайлардың жиынтығы. Сынып ортасы, мектеп, отбасы кіреді.

Педагогикалық орта – арнайы педагогикалық мақсатқа сәйкес балалардың әлемге, адамдарға және бір-біріне қарым-қатынасын қалыптастыруға бағытталған, олардың өмірін ұйымдастыру үшін жасалған жағдайлар жүйесі.

Және, сайып келгенде, білім беру ортасын қарастыратын болсақ, ол арқылы қандай да бір мекеменің, мысалы, университеттің, бірақ басқарушылық аспектіге емес, педагогикалық қызметке көбірек көңіл бөлетін ортаны түсіну керек.

Жоғарыда айтылғандардан автор мынадай қорытынды жасайды: «Қазіргі білім беру жүйесінің педагогикалық кеңістігінің архитектурасы өз жұмысына білім алушы тұлғасы мен мұғалім тұлғасын қатыстыруға бағытталмағандықтан, бұл жерде мүлде жаңаша құру қажет».

Білім беру кеңістігі (educational space) – қоғамда бар, жеке тұлғаның дамуы мен оның әлеуметтенуі үшін әртүрлі жүйелердің (мемлекеттік, қоғамдық, аралас) арнайы қызметі жүзеге асырылатын қарым-қатынастар мен байланыстар жиынтығы субъективті түрде белгіленген «орын». Сондай-ақ ішкі, жеке білім беру кеңістігін қалыптастыруға болады, оның қалыптасуы әрқайсысының тәжірибесінде орын алады.

Авторлар білім беру кеңістігінің ерекшеліктерін атап көрсетеді:

- бірлік, тұтастық;
- құрамдас (элементтік) құрам, оның ішінде жеке және ұжымдық (кумулятивті) субъектілер;
- осы элементтердің өзара байланысы, құрылымдауы;
- оқиғалылық;
- кеңістіктің ашықтығы (қоршаған ортамен байланысы);
- ұсыныстардың алуан түрлілігі, ашықтығы (даңқы), ұтқырлығы, мазмұнның тұрақсыздығы, құрылымның икемділігі және т.б. байланысты субъектілер (тұлға) үшін маңыздылығы;
- білім беру кеңістігін құрудың мақсаттылығы және оның өзгеру мүмкіндігі;
- білім беру кеңістігін ұйымдастырудың педагогикалық мақсаттылығы және т.б.

Сонымен, «білім беру кеңістігі» құрылымдық элементтерді қамтитын жүйе ретінде түсініледі: қолданбалы білім беру технологияларының жиынтығы, сыныптан тыс жұмыстар, оқу процесін басқару, сыртқы білім беру және әлеуметтік институттармен өзара әрекеттесу. Бұл оған кіретін әрбір жеке тұлғаның дамуы мен өзін-өзі дамытуын ынталандыратын арнайы ұйымдастырылған әлеуметтік-мәдени және педагогикалық орта, бұл білім беру процесінің барлық субъектілері –білім алушылар мен оқытушылардың тұлғалық және шығармашылық дамуы үшін жағдайлар жүйесі.

Көпмәдениетті білім беру мекемесі жергілікті әлеуметтік білім беру ретінде интегралды көпмәдениетті білім беру кеңістігінің модулі болып табылады. Бұл жалпы мәдени, әлеуметтік, тәрбиелік және тұлғалық үйлесім жүзеге асырылатын білім, білік, дағдыны қалыптастыру, тәрбиелік ықпалды ұйымдастыру жай ғана мекеме емес. Сонымен қатар, бұл педагогикалық қызметтің ерекше ішкі деңгейі, онда білім беру мекемесі жеке тұлғаның көпмәдениетті ортаға бейімделуіне педагогикалық қолдау көрсететін қаланың нақты әлеуметтік құрылымының бөлігі ретінде көрінеді[4, 88 б].

Қазіргі қоғамның ерекшелігі елдер мен халықтардың жақындасуы, олардың арасындағы өзара іс-қимылдың күшеюі, көп мәдениеттілік, жалпы әлемнің жаһандануы болып табылады. Қарым-қатынасты жетілдіру мәселелерін зерттеу, білім беру мазмұнын этностандырудың күшеюімен, оқытудың ана тілінің рөлінің жоғарылауымен, тарихи мұралар мен дәстүрлерге қызығушылықтың артуымен сипатталатын көпмәдениетті білім беру теориясын дамыту және халықтық және ұлттық мәдениет идеяларын өзекті ету ерекше басымдыққа ие болады.

Осының барлығы мәдениеттер диалогы, пікірлер плюрализмі, адам құқықтарын құрметтеу қағидаттарына негізделген білім берудегі өзгерістерге әкеледі, ол жастарды жалпыадамзаттық

құндылықтарға негізделген көпмәдениетті білім беру ортасына біріктіру, олардың ұлттық құндылықтарды қалыптастыру, қоғамға деген көзқарасын қалыптастыру сияқты күрделі міндеттерді шешуді қажет етеді.

Бұл міндеттерді орындау үшін оқу орнының (біздің жағдайда – университет) қоршаған ортаға, ол мүмкін болатын мәдени пікірталас орнына айналуы үшін, студенттердің жеке айырмашылықтарын сезінуіне,диалог, ынтымақтастық, ымыраға келу арқылы мәдениетаралық өзара әрекеттесу проблемалары мен қақтығыстарын шешуге, әлем моделінің шынайылығымен байланысты құндылықтар жүйесін қалыптастыруға үйрету;адам болмысының мәні, адамның және жалпы адамзаттың маңызды өмірлік мәселелері туралы түсінік беру;басқа мәдениетке кірігу кезінде адамға қажетті жеке қасиеттерді қалыптастыру;көпмәдениетті қоғамдағы толерантты мінез-құлық дағдыларын үйренуге мүмкіндік беретіндей мұқият назар аудару қажет.

Осы мақсаттарға жету үшін бірқатар міндеттерді шешкен жөн:

-өңірде тұратын түрлі ұлт өкілдеріне, олардың тілдеріне, әлеуметтік құндылықтарына қамқорлықпен қарауға тәрбиелеу;

- студенттердің туған жерін (республикасын) мекендейтін халықтарға деген терең құрмет сезімін ояту;

-бастапқыда өз төл мәдениетін жеткізуші әрбір студенттің Қазақстан мен әлем мәдениетіне енуін қамтамасыз ету;

- жеке тұлғаның негізгі мәдениеті болып табылатын интернационализмді қалыптастырып, ұлттық және жалпыадамзаттық адамгершілік құндылықтарға, адамзат өркениетінің озық жетістіктеріне назар аудару және әлемдік қауымдастыққа жататынын жүзеге асыру;

- бейбітшілік пен жер бетіндегі барлық халықтарды, олардың этноұлттық ерекшеліктерін құрметтеу рухында тәрбиелеу;

- адамдардың ұлттық қадір-қасиеті мен сезіміне үндеу, шовинизмнің, ұлтшылдық пен нәсілшілдіктің көріністеріне ымырасыз көзқарасты ынталандыру[2, 98 б].

Қазақстанның көптеген аймақтарына тән оқу орындарының көп ұлттылығы жоғарыда аталған мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін айқындайды. Аймақтық деңгейде білім беру саласында бір жағынан дүниежүзілік педагогикалық процестің заңдылықтарын, екінші жағынан тарихи, демографиялық, экономикалық, этно-мәдени ерекшеліктеріне байланысты аймақтық ерекшеліктерді көрсететін жаңа тенденциялар пайда болуда. мәдени факторлар, халықтың менталитеті. Университеттің профессорлық-оқытушылық құрамының көпұлтты қоғаммен өзара әрекеттесуі, оқытушылардың өздерінің көпұлтты ортаға жатуы студент жастармен жұмыстың идеяларын, принциптерін, әдістері мен формаларын белсенді пайдалануды анықтайды.

Колледждің әлеуметтік-мәдени білім беру кеңістігі бірқатар функцияларды орындайды, олардың негізгілері:

- әлеуметтік бейімделу, бұл білім беру қызметі тек әлеуметтік бейімделген адамдар үшін табысты болады деп болжайды. Бір жағынан, бұл белсенділік қоғамды танудың негізгі алғышарты болса, екінші жағынан, мұғалімдер мен студенттердің әлеуметтік бейімделуі оқу іс-әрекетінің табысты болуының қажетті шарттарының бірі болып табылады;

- мәдениеттану – мәдениетті тұлғаны тәрбиелеуді тұлғалық-бағдарлы білім берудің мақсаты ретінде анықтайды және тек мәдениеттанулық біліммен ғана жүзеге асады, яғни мәдениет туралы сөз, ой ғылыми түрде ұйымдастырылған білім беру жүйесінде, тәрбиелік жүйеде жүзеге асады.

Бұл функция сонымен қатар мәдениетке ену, мәдени оқиғаны жеке маңызды ретінде бастан өткеру, мәдени жетістіктерге қатысу, мәдени мағыналарды ашу және т.б. үшін сыныптық және сыныптан тыс іс-шараларды өткізуге жағдай жасауды білдіреді, яғни «білім беруді қоғамға қайтару» бағытын қабылдау (Е.В. Бондаревскаяның терминологиясы бойынша);

- білім беру қызметі студенттердің дүниеге, мәдениетке, қоршаған ортаға құндылық қатынасын қалыптастырумен, осы дүниедегі өзін-өзі танумен, олардың «Менін» дамытумен, басқа адамдар арасындағы орнын анықтаумен байланысты. Әсіресе маңыздылары:

- студент жастарды жалпы адамзаттық құндылықтармен таныстыру, осы құндылықтарға барабар мінез-құлық қалыптастыру;

- әрбір студентте колледждің оқу жоспарында қарастырылған барлық пәндерді меңгеру қажеттілігі туралы нақты түсінік қалыптастыру, өз білімін үнемі толықтырып отыру;

- таңдаған мамандығына деген қызығушылықты, алдағы іс-әрекеттің маңызы мен мазмұнын және оның дамуы туралы дұрыс түсінікті қалыптастыру.

В.К.Шалаев пен А.А.Веряев білім беру кеңістігі тұжырымдамасы екі негізгі идеяны – кеңістік идеясы және білім беру идеясын біріктіреді деп есептейді. Осыған байланысты «білім беру кеңістігі – бұл оқыту мен тәрбиелеудің арнайы ұйымдастырылған процестерінсіз өтетін табиғи деңгейден жоғары деңгейде әлеуметтік тәжірибенің ұрпақтан-ұрпаққа берілуінің өмір сүру формасы, табиғи үдеріс білім беру субъектілеріне арнайы әсерлер арқылы күшейді»[4, 78 б].

Автордың пікірінше, білім беру кеңістігі білім беру қызметтерінің көлемімен, білім беру ақпаратының күшімен және қарқындылығымен, қоғамның білім беру инфрақұрылымымен сипатталады (инфрақұрылым білім беру кеңістігінің өлшемдерін және басқа топологиялық қасиеттерін белгілейді).

Біздің зерттеуімізде біз колледждің көпмәдениетті ортасын ұлттық және жалпыадамзаттық рухани құндылықтармен; әртүрлі этникалық топтарды, мәдениеттерді, діндерді және т.б. білдіретін индивидтер, топтар, мәдениеттер арасындағы жағымды өзара әрекеттестік кеңістігі; студенттердің білім беру, әлеуметтік-мәдени және бейімделу қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған көп жас, көп этникалық және көп конфессиялы профессорлық-оқытушылар құрамы мен студенттер құрамын қамтитын көпмәдениетті контингенті бар оқу орны, оған кіретін субъектілердің ой-өрісін, ойлау стилі мен мінез-құлқын анықтайтын және олардың танысу қажеттілігін ынталандыратын іскерлік және тұлғааралық байланыстардың рухани бай атмосферасы ретінде анықтаймыз.

Зерттеу мәселесін зерттеу негізінде біз колледж ортасының студент тұлғасына әсер ету белгілерін анықтадық, олар төмендегідей:

1) студенттің оқу орнында қарым-қатынас жасау және онда болу тәжірибесін (жайлылық сезімі, ұйымға жататындығы) қамтамасыз ететін көптеген сипаттамалары бар (функционалдық, пәндік, эстетикалық және т.б.) субъективті маңызды кеңістік ретінде қабылдауы. студенттік қоғамдастық);

2) колледждің білім беру, ақпараттық, мектептен тыс салаларында, тұлғааралық және ұлтаралық қарым-қатынас, серіктестік саласында өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктерін ашу;

3) толыққанды, бейресми, шығармашылық қарым-қатынас пен өзара әрекетті қамтамасыз ететін өзара әрекет ету саласын (клуб, орталық, ғылыми үйірме, шығармашылық бірлестік, спорт секциясы және т.б.) өзі үшін таңдау.

4) қосымша жеке тәжірибе көзі ретінде колледждіңадалдыққа тәрбиелейтін көпмәдениетті ортасына қатынасы[2, 45 б].

Сонымен, білім беру мекемесінің көпмәдениетті ортасы педагогика ғылымында студенттің, білім беру жүйесінің қоғаммен өзара әрекеттесу ерекшеліктерін анықтайтын маңызды әлеуметтік-педагогикалық фактор және құбылыс ретінде қарастырылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Валитова Р.Р. Толерантность как этическая проблема: Автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.05. -М., 2007.-20 с.
2. Гершунский Б.С. Толерантность в современном мире // Педагогика. - 2002. - № 3. - С. 28-31.
3. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е. Ф. Губский. -М.: ИНФРА-М, 1997. - 576 с.
4. Дробижева Л.М., Хомяков М.Б. Новые подходы в изучении и преподавании идей толерантности как результат реализации программы Уральского МИОН. -Интернет: http://www. humanities.edu.ru/db/mcg/31867
5. Скворцов Л.В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? // Октябрь. - 1997. - № 3. - С. 138-155.

УДК 81'271

Иванченко Ю.В.
Филология ғылымдарының магистрі
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан
Julia.Ivanchenko2013@mail.ru

ШЕТ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕГІ ЖАЗУДЫҢ КРОСС-МӘДЕНИ АСПЕКТІЛЕРІ

Аннотация: Мақалада шет тілін оқытудағы қарама-қайшылық риторикасының негізгі ерекшелігі,әсіресе оның оқытудағы әсері атап көрсетіледі.Қарама-қайшылық риторикасының мәні - тіл мен жазу мәдени құбылыс екендігі және әрбір тілдің өзіндік ерекше риторикалық келісімі бар екендігі жайлы идеяны қолдайды.Сонымен қатар,мақалада шет тілі оқытушыларының студенттерді ,олардың жазбаша шығармаларының қалай түсінетіндігіне қарама қайшылық риторикасының әсері сипатталады.

Түйін сөздер: контрасттық риторика, ағылшын тілінде жазу, мәдениетаралық аспектілер, ағылшын тілін үйрену, жазу стилінің мәдени-спецификалық ерекшеліктері.

Ivanchenko Y.V.
MA, teacher
Kazakh Ablai khan University of
International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan
Julia.Ivanchenko2013@mail.ru

CROSS-CULTURAL ASPECTS OF EFL WRITING

Abstract: The given article highlights the main feature of contrastive rhetoric in teaching foreign language, particularly its impact on EFL or ESL writing. The essence of the contrastive rhetoric is that it upholds the idea that language and writing are cultural phenomena, and, as a direct consequence, each language has unique rhetorical conventions. In

addition, the article describes how contrastive rhetoric might influence the ways EFL teachers understand their students, the ways they understand their writing and the ways EFL teachers teach writing

Key words: contrastive rhetoric, EFL writing, cross –cultural aspects, EFL acquisition, culture specific peculiarities of writing mode.

Иванченко Ю.В.,
м.ф.н.
Каз УМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Julia.Ivanchenko2013@mail.ru

КРОСС- КУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ ПИСЬМА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Данная статья подчеркивает основную особенность контрастной риторики в преподавании иностранного языка, особенно ее влияние на обучение письмо. Суть контрастной риторики заключается в том, что она поддерживает идею о том, что язык и письмо являются культурными явлениями, и, как прямое следствие, каждый язык имеет уникальные риторические соглашения. Кроме того, в статье описывается, как контрастная риторика может повлиять на то, как учителя иностранного языка понимают обучающихся, как учителя понимают письмо обучающихся и как учителя учат письму.

Ключевые слова: контрастивная риторика, письмо на английском языке, кросс-культурные аспекты, усвоение английского языка, культурно-специфические особенности стиля письма.

INTRODUCTION

The term "contrastive rhetoric" is associated with the name of American scientist Robert Kaplan. In 1966 he first introduced this term and conducted investigation on it. From that time and onwards this research field has been investigated by many scholars from different parts of the world. And in most cases those studies were contradictory to Kaplan's original work.

Nowadays it is possible to find out a number of definitions to this term, but all of them confirm the idea that contrastive rhetoric investigates the impact of L1 culture on L2 writing.

Contrastive rhetoric is the study (hypothesis) that deals with the cultural peculiarities in ESL and EFL writing. According to this hypothesis, one's own culture (i.e. cultural background), logic, mode of thinking, attitude towards life, etc. shape the way he/she writes in FL/SL which might sometimes result in misconstruing overseas students' writings by a FL/SL teacher (who in this case must be a native speaker .

Contrastive rhetoric is the research area in FL/SL acquisition that spots, finds out the problems in composition that second/foreign language learners come across during their writing process. By taking into account rhetorical tactics of FL/SL learner's which they apply in their mother tongue (L1), contrastive rhetoric seeks to explain the way the FL/SL learners used to writing (which reflects the different way of writing from that accepted standard academic English). Undoubtedly, for the abovementioned reason it (CR) has had a huge impact on the understanding of cultural differences in L2 writing classes, and it has had, and will proceed with having an influence on teaching ESL and EFL writing.

One more definition of contrastive rhetoric goes that it is the study (hypothesis) of the dissimilarities and similarities that take place between the discourses of diverse languages and cultures which are reflected in foreign students' writing.

Kaplan's data were used to support contrastive rhetoric as a theory that dealt with foreign language learners' cultural barriers in their academic writing. Such studies show how writers' cultural backgrounds influence the following aspects:

- student's organization of writing;
- what they choose to use as evidence in supporting their main ideas;
- how they express their main ideas;
- how they write in the foreign language (Benda, 1999). [1]
- they also give FL/SL teachers an idea about how different rhetorical preferences are reflected in textual organization in different languages (Grabe & Kaplan, 1989). [2]

Contrastive rhetoric upholds the idea that language and writing are cultural phenomena, and, as a direct consequence, each language has unique rhetorical conventions (Connor, 1996).[3] For foreign students, linguistic and cultural patterns transfer to their writing in second/foreign language not only at the word and sentence level but also at the discourse level (Moran, 1991). [4]Since their original styles may not work with the new tasks assigned by the target language teachers, they need to adapt to the new academic context which has its own conventions (Jordan, 1997). [5]

White (2001) continued Kaplan's research in his studies on contrastive rhetoric. He explored the reasons why a student who has produced a grammatically acceptable text failed to fulfill the requirements of the writing task and indicated that cultural expectancies influence the perceived success or failure of written communication. Learning to compose in a foreign language is not an isolated classroom activity, but a social and cultural experience. For example, the rules of English composition encapsulate values that are absent in, or sometimes contradictory to, the values of other societies. Likewise, the rules of Chinese writing reflect beliefs and values that may not be found in other societies. Therefore, learning the rules of composition in a foreign language is, to a certain extent, learning the values of the corresponding foreign society (Shen, 1989). [6]

The process of learning to write in a foreign language is a process of structuring and defining a new characteristics and balancing it with the old identity. Ballard and Clanchy (1991), Cho (1999), Connor (1996), Cortazzi and Jin (1997), and Schneider and Fujishima (1995) identified five following contrastive features in composition writing [7]. They are:

1. Inductive vs. Deductive (Presence and Placement of Thesis Statement)
2. "Start-Sustain-Turn-Sum" vs. "Introduction-Body-Conclusion" (Number of Paragraphs)
3. Circular vs. Linear (Topic Sentences and Topic Changes)
4. Metaphorical vs. Straightforward (Use of Metaphors and Proverbs)
5. Explicit Discourse Markers (Marks of Coherence and Unity)

MAIN PART

In fact, in the 1970s contrastive rhetoric was the appealing hypothesis to writing teachers and it was popular enough among ESL/EFL writing researchers and graduate students. Even though later on Robert Kaplan's representations have been criticized a great deal. Critics have declared the following discrepancies in contrastive rhetoric:

1) it over generalizes terms such as *oriental* and puts in the same group languages that belong to distinct families;

2) it is ethnocentric by representing the organization of English paragraphs by a straight line;

3) it generalizes to the native language organization from the examination of students' L2 essays;

4) it overemphasizes cognitive factors at the expense of socio-cultural factors (such as schooling, upbringing, social status, etc.) as a preferred rhetoric.

Later investigations of Kaplan show that he himself has modified his earlier position on certain points, suggesting, for example, that rhetorical differences do not necessarily reflect different patterns of thinking. Instead, differences may reflect different writing conventions that have been learned.

The aforementioned four major criticisms are irrefutable, nevertheless one should bear in mind that he was the first scholar who started to investigate this phenomenon. Although some scientists claim that his investigations stems from Sapir-Whorf Hypothesis or Edward Hall's study on relationship of language and culture.

The other group of scientists (Atkinson, 1999; Flower & Hayes, 1981; Mohan & Lo, 1985; Scollon, 1997; Spack, 1997; Zamel, 1997;) pointed out the following criticisms on Kaplan’s proposal:

- it is insufficient in explaining the organizational features of L2 writing, including limitations on ignoring the writers’ writing process;
- it simplifies the nature of organization of a particular language or culture;
- it misinterprets organizational structure of some languages or cultures;
- it is insensitive to cultural differences;
- it overlooks the individual differences in cultural issues.

The one reason for agreeing with all the criticisms of Kaplan's work is that the insufficiency of data provided by Kaplan. While juxtaposing one culture to another it is impracticable to achieve objective data. Because it requires massive investigation and thorough analysis.

The other reason is connected with the investigation of one's cultural background and language. For the fact that culture is not the stable phenomenon. That is why most of the hypothesis that Kaplan offers in his study on contrastive rhetoric can be regarded as stereotypes.

The last reason to agree with the given criticism is connected with the issue about writing in general. Writing is the notion that cannot be associated only with student's exam essays. In this case, Kaplan's study fully dwells on academic writing, which is many-folded skill that cannot be considered in isolation. Because what one writes does not fully correspond with what one wants to express in his mind. Thus we see that academic writing (in English which strongly adheres to the structures, rules of writing) cannot be entirely ascribed to one's cultural background.

By scrutinizing the aforementioned criticisms on Kaplan's research work, it is hardly feasible to not to doubt on them. However, it should be admitted that within one research work it is impossible to cover all aspects of the theme, since study on contrastive rhetoric demands a large-scale investigation. It must be confirmed that Robert Kaplan's research work is the good beginning for the further investigations on contrastive rhetoric, but the research area of contrastive rhetoric still requires the extensive study on the points where Kaplan failed to prove the hypothesis offered by himself. Therefore further investigations should be carried out instead of criticizing the existing one which is almost an outdated idea.

The fact is that, learning to write in a foreign language is not an isolated classroom activity, but a social and cultural experience. For example, the rules of English composition encapsulate values that are absent in, or sometimes contradictory to, the values of other societies. Likewise, the rules of Chinese writing reflect beliefs and values that may not be found in other societies. Therefore, learning the rules of composition in a foreign language is, to a certain extent, learning the values of the corresponding foreign society (Shen, 1989). In this sense it is probable to verify the strong point of Kaplan's hypothesis[8].

Having detailed knowledge of the theoretical and practical value of contrastive rhetoric in FL/SL writing ensures that FL/SL teacher will be successful in cross-cultural communication in writing classes. By taking into

account the main features of contrastive rhetoric FL/SL which points out culture specific peculiarities of writing mode EFL/ESL writing teachers develop a deep understanding in multicultural context.

Through contrastive rhetoric students and teacher will show solidarity to each other. Mainly teachers are supposed to be tolerant in this case because students might be (in most cases) unaware of cultural differences. For instance for the Kazakh people to be late for every occasion in life is something normal. So students who study in German might be late to FL/SL classes, in its turn this might be the cause of indignation for the German teacher. And if that German teacher is competent enough and aware of basics of contrastive rhetoric, he/ she will kindly make a remark. At the same time she/he will instigate the accepted rules of German people (the concept of time) into Kazakh students. Thus misunderstandings in communication caused by cultural values, beliefs can be easily avoided

In writing as well as in oral communication same strategies can be applied. For instance, in EFL classes a Kazakh student uses his /her own way of writing instead of standard academic writing. At the beginning the teacher should accept his/her paper without reducing marks for it. But after that the teacher should make the important fact clear by indicating that in EFL class only standard academic style of writing must be used. It does not mean however that the Kazakh student after the first remark will turn his/her mode of writing to standard English academic style. Generally, each time the EFL teacher must take measures to improve that student's writing by giving extra tasks, providing appropriate feedback etc.

CONCLUSION

The influence of contrastive rhetoric in ESL/EFL class is that it directs teachers to seek solidarity in teaching writing in multicultural environment. The following are the tips for ESL/EFL teachers inferred from the theory of contrastive rhetoric:

- Know what culture(s) your students belong to.
- Understand that culture is pervasive. It influences the way you act, see, feel, do, interact, and behave.
- Accept that quite a lot of your own behavior is rule-governed and ritualized. You are a member of a culture which regulates your behavior.
- Do not make assumptions about other people’s culture based on their ethnicity or nationality.
- Do not draw conclusions about a person’s culture based on some aspect of their lifestyle.
- Do not assume that when you see something familiar in another culture that it has the same meaning and significance as in your own culture.
- Accept cultural difference as a reality. Underneath, the students from different parts of the world can be profoundly different..
- Remember that when you judge another culture you are probably using your own culture’s standards as a measurement.
- Do not make the mistake of thinking that the people in your culture are diverse individuals, whereas the people in other cultures are indistinguishable.
- Accept that, although goodwill and tolerance provide a reasonable start, they are not enough. Look for the knowledge, awareness and skill needed to improve intercultural communication.
- Do not feel that you have to change your students culture in general.
- Remember that your aim is to become a more skilled communicator, not a ‘better’ person.
- Remember that people have always succeeded in intercultural communication and always will.
- Try to avoid ‘discounting’ (I do not like those people, they are different.) If you are reacting positively to one person from that culture, there will be many other people in that culture you will relate to.
- If you meet someone from another culture whom you do not like, do not generalize. Remember that this happens in your culture too (and you do not generalize and dismiss all of the people in your own culture).
- Do not automatically assume that a person’s negative behavior is due to and typical of their culture. (‘They’re all like that.’) That person’s behavior may be due to personality or to particular circumstances.
- Accept that stereotyping is inevitable, but be aware that you are doing it, try to diminish it if possible, and do not use it as the only basis for your attitudes and interpretations.
- Finally, be realistic. Realise that, like all interpersonal matters, intercultural communication can be enjoyable, frustrating, puzzling, rewarding, irritating, fruitful, difficult and fascinating

In teaching writing an ESL/EFL teacher not only teaches the correct, appropriate ways of writing academic English and evaluates different assignments. He/she also plunges into multicultural world of writing. One of the right things to do in this case is to explore other cultures as well as their mode/way of writing.

To sum up, the positive effects of contrastive rhetoric helps EFL/ESL teachers to open up the colorful world of multicultural writing and teach a set of academic English writing. The theoretical underpinnings of contrastive rhetoric makes to conclude that at the beginning teachers should be more tolerant and competent in their attitude towards multicultural writing, but afterwards students will be obliged to learn and adopt structures or ways of writing standard accepted academic EFL/ESL writing according to the curricular requirements.

REFERENCES

1. Bazerman, C., & Prior, P. (Eds.).What writing does and how it does it: An introduction to analyzing texts and textual practices. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. 2004

2. Connor U. Contrastive rhetoric: Cross-cultural aspects of second-language writing. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 2002
3. Connor U. New directions in contrastive rhetoric. TESOL Quarterly 36: 493-510. 1996.
4. Jiménez Ramirez J. Cómo aumentar la calidad de la escritura en la enseñanza de español (How improving texts in Spanish as a Second Language?). Actas XXI Congreso Internacional ASELE. Cáceres (Spain): Ediciones de la Universidad de Extremadura. 2010
5. Jordan R. English for academic purposes: A guide and resource book for teachers. Cambridge, UK: Cambridge University Press. (1997).
6. Kaplan R. Cultural thought patterns in intercultural education. Language Learning 16(1): 1-20. 1966
7. McCool M. Writing around the world: a guide to writing across cultures. London: Continuum. 2009.
8. McKinley J. Displaying Critical Thinking in EFL Academic Writing: A Discussion of Japanese to English Contrastive Rhetoric. RELC Journal 44(2): 195-208. 2013.

UDC 94(560):355.48

Seilkhanova A.Y.,
Master student
«7M01711- Training Foreign Language Teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: slkhnvidn@mail.ru

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASIS OF FORMING FOREIGN MEDIA LITERACY AMONG 8TH GRADE STUDENTS

Abstract: The article is devoted to the current problem of the formation of foreign media literacy among 8th grade students. The author has considered and analyzed approaches to the definition of the concept and structure of foreign media literacy. Considerable attention is paid to the characteristics of forming foreign media literacy. The article considers the previous investigations developed by the other researchers for the formation of media literacy of 8th grade students. In conclusion, the author suggests that the result of the consideration of scientific and methodological basis of formation media literacy can be useful to further investigation.

Keywords: PISA, Media Literacy, Components, Levels of Media Literacy

The concept of modernization of education in Kazakhstan in the period up to 2010 showed the importance of global trends in the transition to a post-industrial society. The modern society has defined the process of communication in a new way. It can be noted that the process of informatization of society has had a significant impact on the development of the education system, setting new goals and objectives, and the requirements for literacy and competence of students have also changed [1].

The fact that the central figure of the educational process in accordance with the requirements of international standards in the modern world an educational space is the subject of education, and the end result of the acquired knowledge of this subject is competencies, which increases the relevance of taking the issue of the formation of "media literacy" in the education system as a basis [3].

The main task of modern media is to provide citizens with information about what is happening in the country, generally, in the whole world where it is still not enough for a person to be able to read, count and write literately [4]. Information is received through various media and various information channels. Students do not have the ability to find information, to use it from a useful angle, to think critically. To do this, you need to firmly master the skill called media and information literacy which is a set of skills acquired as a result of the process of personal development in order to form a culture of communication with the media (media), creative, communicative abilities, critical thinking, skills of full perception, interpretation, analysis and evaluation of media texts, teaching various forms of self-expression with the help of media technology [9, p.340].

In this regard, Kazakhstan participates in the international PISA study to determine the level of educational achievements of students of the country.

The main task of the international PISA study is to analyze the clear results obtained through objective measurements based on research tools that characterize global priorities in the field of Education. Tasks consist of materials based on real life and situations in life situations. 79% of test tasks are presented in the form of a chat, that is, in the form of numbers and data that clearly describe the problem, and 21% are questions with a choice of answers. In addition, the test participants will answer the questionnaire questions to get additional information about their attitude to global problems in the world (ecology, world culture, attitude to representatives of other nationalities, ethnicities, demography and migration). The status of the study is also evidenced by the increase in the number of participating countries at each stage. Our country has experience in participating in 4 cycles of PISA research (2009, 2012, 2015, 2018). Based on the results obtained, it contributed to the improvement of educational programs and the introduction of new teaching technologies [7, p.237].

However, in the PISA ranking of the organization for Economic Cooperation and Development (OECD) on the quality of school education for 2012, 2015 and 2018, we can see a decrease in the indicator of Kazakhstan. Kazakhstan is not among the fifty countries that are ahead of others. One of the main reasons for this is that 30% of the tasks in the test structure are presented in infographic format. That is, the relevance of the topic of the dissertation research is that students still have insufficient ability to interpret text and graphic (table, diagram, figure, symbols) information, describe the process presented in the form of graphic text (conditional sign, drawing, diagram), while maintaining the structure of the text (introduction, section, general information, detailed information).

Media literacy is understood as" the ability of a person to interact with the external environment and to adapt and work in it as quickly as possible ". If we compare, media literacy is the ability to read and understand, compose texts, as well as perform simple mathematical actions. Media literacy is the level of knowledge, skills that ensure the normal functioning of a person in a system of social relations, which is considered the least necessary for the realization of a person's life in a particular cultural environment [8, pp.252-255].

S. S. Kunanbayeva (2014) defines the concept of" competence " as a complex set of characteristics that combine the intellectual and skill-based parts of education and determine the formation of the content of Education [2, p.205]. This calls into question the viability of combining the terms competence and competence in the sense that they have a relationship between a potential whole (the final learning result of education) and a realized individual part (the development of individual competencies during professional training). Joining this concept, we will focus on the general skills of media literacy:

* Aesthetic and creative: the ability to study, create and interpret media content. These abilities can be formed by students creating a media content on their own.

* Communication and communication: the ability to build relationships with the help of media and project different media roles, that is, to see information as a consumer and a supplier of information.

* Critical thinking and analysis: the ability to understand, interpret and evaluate media forms and their content using various analysis tools.

* Media and information literacy-the ability to effectively use media, mass media and other sources of information [9].

These are very necessary skills for active life and socialization in civil society. In many countries, media literacy has become part of the school curriculum. Those involved in teaching and learning have found that media education is an important, effective, and interesting way to apply critical thinking across a wide range of topics. Since media technologies are developing rapidly and media systems are a very complex phenomenon that, among other things, is constantly changing, media literacy is an important skill of the 21st century worldwide [3].

Thus, we are convinced that foreign media literacy is the skills acquired as a result of the process of personal development in order to form a culture of communication with the media (media), creative, communicative abilities, critical thinking, skills of full perception, interpretation, analysis and evaluation of media texts, training various forms of self - expression with the help of media technology. And, of these components of media literacy shown in Figure 1, we consider the following components (linguistic, informational and Digital), which are the most basic, which are the basis for the formation of foreign media literacy of 8th grade students, in Table 1:

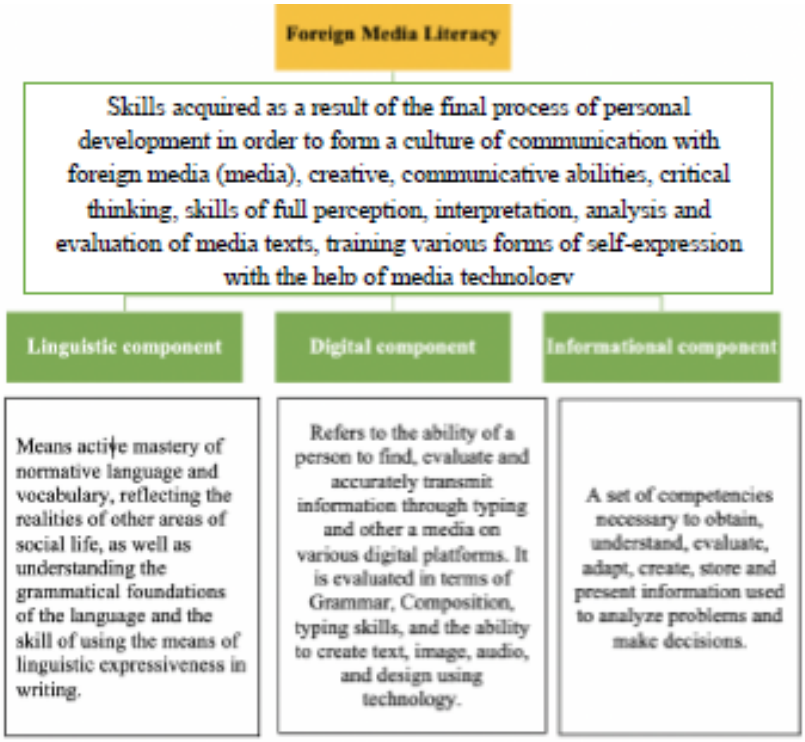

Figure 1. Scheme of foreign media literacy of 8th grade students

One of the goals of the formation of foreign media literacy of 8th grade students is to expand access to media and increase participation in media creation. This can shape a new species, how to manage the media, how they should be valued and what structures they should have, what contributes to the creation of a society in which people are valued as citizens, like subordinates [6].

The digital component considers the ability of students to work on different platforms and use them in real life without any problems.

In the informational component, a person who knows how to analyze can interpret and evaluate different forms of printed and unpublished messages, such as: images, written texts, news messages, videos, movies, video games, the internet and social media.

The linguistic component is learning to ask good questions, express thoughts clearly and competently, develop critical thinking and analysis. Learning to think about media messages in a social, political, historical, economic and cultural context [10].

Zuckerman G. A., in turn, identified and described 5 levels of media literacy, describing different activities in the complexity of students ' ability to work with the information provided according to each of the media literacy skills in Table 1. [10] However, we would like to conclude with the fact that in the process of teaching a foreign language to students of the 8th grade, only up to 3 levels of media literacy are suitable. Taking into account the noted levels, the direction of the formation of foreign media literacy of students by working with texts transmitted in the format of infographics in the international testing of PISA in foreign language lessons becomes clear.

Table 1. Levels of media literacy of 8th grade students

Level 1 (minimum level of media literacy)

Finding and extracting information from the text	**Unification and interpretation**	**Understand and evaluate**
Finding one or more important information that is clearly expressed in a given material according to a simple criterion.	Recognize the main idea or the main idea of the author, the necessary information in it.	Establishing a simple connection between the information in the text and everyday general knowledge.
Text presented in the infographic model: finding individual parts of clearly expressed information on one simple map or line chart, or on a column chart containing small-sized oral text in several words and phrases.		

Level 2

Finding and extracting information from the text	**Unification and interpretation**	**Understand and evaluate**
Finding one or more fragments of information, each of which can meet several criteria. Work with conflicting information.	Identify the main idea, understand the connections, form simple categories, use or interpret meanings in a limited part of the text, in case the information is little known and it is necessary to draw a simple conclusion	Make a comparison or connection between the text and external information, or explain the features of the text based on your own experience and communication.
Text presented in the infographic model: understand the clear structure of the visual representation of Information (tables, diagrams, etc.)		

Level 3

Finding and extracting information from the text	**Unification and interpretation**	**Understand and evaluate**
Find and in some cases recognize the relationship between fragments of information, each of which can meet several criteria. Working with known but conflicting information	Combine several parts of the text to define the main idea. Comparison, comparison or classification of parts of information, taking into account many criteria. Working with conflicting information	Make a comparison or connection, evaluate the features of the text. Show clear understanding of the text.
Text presented in the infographic model: consider the information presented in several different forms (oral, digital, etc.) and draw conclusions.		

CONCLUSION

This research can be beneficial for scholars, researchers, students and curriculum developers. The analysis of the concept of "media literacy" is an integral part of the process of forming media literacy of students of the 8th grade. A high level of media literacy the formation of personal skills, such as communication and reflective skills, text search, conclusion, implies a high degree of further use and assimilation of information from the text. In the social aspect, media literacy is an indicator of the level of knowledge and the ability to apply the acquired knowledge in standard and non-standard situations.

REFERENCE

1. Kazakhstan Republikasy Ukimetinin 2017 zhyldyn 12 zheltoksanyndagi No. 827 kaulysymen "Tsifrlyk Kazakhstan" memlekettik bagdarlamasy bekitildi. inform.kz. https://www.inform.kz/kz/cifrlyk-kazakstan_t8246
2. Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования: монография / С.С. Кунанбаева. – Алматы, 2014. – 205 с.
3. Media and information literacy [Electronic resource]: teacher training program / K. Wilson [and others]; scientific ed. N.I.Gendina, S.G.Korkonosenko; per. E. Malyavskaya; UNESCO Institute for Information Technologies in Education. - Paris: UNESCO IITE, 2012. - Access mode: http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214706.pdf
4. Михалева Т.И. Современный подросток в современном мире: Проблема формирования личности подростка в литературе 1960-х – 2000-х годов. – М.: Русская школьная библиотечная ассоциация, 2007. – 224 с.
5. Pedagogical aspects of media and information literacy formation// UNESCO Institute for Information Technologies in Education, Moscow, 2012.[Electronic resource]. Access mode: http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214708.pdf Access date 20.05.2022
6. Smetannikova N.N. Through reading into the world educational space. M., 2001
7. The results of the international study of educational achievements of 4th and 8th grades in general education schools in Kazakhstan. 2013. National report. National Center for Educational Quality Assessment. p. 237. Astana. Kazakhstan.
8. Turgynbaeva B.A., Tazhenova G.S. Mediakzyrettilik – tulganyn akparattyk zhane zhana tsifrlyk kenistikte yerkin areket zhasauyna kazhetti sapasy. Abay atyndagy Kazak ulttyk pedagogicalyk universitet. //"Uzdiksiz pedagogicalyk bilim beru maseleri: dastur zhane innovatsiyalar" atta Euraziyalyk pedagogicalyk universitetter kauymdastygynn Halykaralyk forums. Almaty, 4 kazan 2018zh. p. 252-255
9. Fedorov, A.V. Media education and media literacy. / A.V. Fedorov. –Taganrog: Kuchma Publishing House, 2004. - 340 p.
10. Zuckerman G.A. Evaluation of reader's literacy. RAO: Moscow, 2010
11. Chaklikova A.T. Scientific and theoretical foundations of the formation of intercultural and communicative competence in the conditions of informatization of foreign language education: dis., Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.02.– Almaty, 2009

УДК 378:81’243

Dildabek U.
Master of human sciences
Department of Hospitality Management
Faculty of International Communications Management
Tutl0395@gmail.com
Baimoldanova D.
Master of pedagogical sciences
Department of Hospitality Management
Faculty of International Communications Management
Diana.baimoldanova@bk.ru

ADVANTAGES OF FORMING PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF TEACHERS IN THE MODERN FOREIGN LANGUAGE TEACHING ENVIRONMENT

Abstract: The article deals with the ideas of conceptual changes in ELT and their influence on the tendencies of preparing future foreign language teachers for effective professional communication. The author distinguishes two main tendencies as the most important – the introduction of the competence approach to describing the results of professional teacher’s education and reorientation of ELT methodology on the ideas of language education. The competence approach presupposes professional communicative competence as the main result of preparing students for their future communication in classroom. At the same time, preparing future foreign language teachers for effective professional communication should be based on two main aspects of modern language education – the principle of cultural congruence and dialogue of cultures. As a result forming students’ professional communicative competence should be conducted taking into consideration their facilitating skills of communication in ELT classroom.

Keywords: professional communicative competence, foreign language education, dialogue of cultures, facilitating communication.

Ділдабек Ұ.Қ.
Гум. Ғылым магистрі
Қонақжайлылық Менеджмент Кафедрасы
Халықаралық Коммуникация Менеджмент Факультеті
Tutl0395@gmail.com
Баймолданова Д.К.
Пед.ғылым магистрі
Қонақжайлылық Менеджмент Кафедрасы
Халықаралық Коммуникация Менеджмент Факультеті
Diana.baimoldanova@bk.ru

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ШЕТ ТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДА ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ-КОММУНИКАТИВТІК ДАЯРЛЫҒЫНЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

Түйін: Мақалада шет тілдерін оқыту теориясы мен әдістемесіндегі тұжырымдамалық өзгерістердің шет тілі оқытушыларының кәсіби-коммуникативті дайындығына әсер етуінің артықшылығы қарастырады. Ең маңызды тенденциялар ретінде: "шет тілді білім беру" негізгі тұжырымдамасына кәсіби педагогикалық білім беру нәтижелерін сипаттауға құзыреттілік көзқарасын енгізу.

Құзыреттілік тәсіл болашақ оқытушыны педагогикалық қарым-қатынасқа дайындаудың негізгі нәтижесі ретінде кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, қазіргі оқытушыны қарым-қатынасқа дайындауы қазіргі заманғы шет тілді білім беру тұжырымдамасының негізгі идеяларына негізделуі керек: мәдени әртүрлілік принципі және мәдениеттер диалогы. Болашақ мұғалімнің кәсіби-коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру оның шет тіліндегі білім берудегі ең оңтайлы қарым-қатынасқа дайындығы тұрғысынан жүргізілуі керек.

Түйінді сөздер: кәсіби-коммуникативтік құзыреттілік, шет тіліндегі білім, қарым-қатынасты жеңілдететін мәдениеттер диалогы.

The problem of preparing future teachers for professional communication has been studied in sufficient detail in domestic pedagogical studies (Kunanbeva S.S., Kulibayeva D. N., Umanov G. A., Bidaibekov E. Y., Zholdasbekova S.A.), as well as in foreign studies (Leontiev A. A., Mudrik A.V., Kan-Kalik V. A., Kuzmina N. V.). The study of the specifics of professional communication in connection with the work of foreign language teachers is presented in the methodological works of Kunanbev S.S., Kulibaeva D. N., Passova E. I., Solovova E. N. At the same time, the system of training foreign language teachers today is undergoing a period of reform, which is due not only to the restructuring of the educational system of the Republic of Kazakhstan as a whole, but also to the rethinking of the higher education paradigm itself, as well as conceptual changes in the theory and methodology of teaching foreign languages. In these conditions, it is necessary to rethink the specifics of the professional and communicative training of foreign language teachers. [11]

Kunanbayeva S.S. interprets in her works that the competency-based approach acts as a methodological basis for the implementation of modern professional pedagogical education. Therefore, the main result of the preparation of modern teachers of a foreign language for professional communication is professional and communicative competence. [1]

Traditionally, professional and communicative competence is understood as a set of professional knowledge, skills and abilities in four types of speech activity that allow a foreign language teacher to communicate effectively in a foreign language in the performance of his professional duties [8, p. 176]. At the same time, the modern understanding of competence provides for the inclusion of motivational, ethical, social and behavioral components in this concept. Therefore, the components of professional and communicative competence are:

1) cognitive component, based on professional communicative knowledge;
2) a practical component involving the possession of professional and communication skills;
3) value-motivation component [6, p. 30-31].

The formation of all these formulations of professional and communicative skills should be considered the main task of preparing teachers for professional communication. However, each of these components is dynamic, subject to changes under the influence of internal and external factors. In this regard, the issue of teachers in professional communication should be considered in the context of the analysis of the most important conceptual changes in the methodology of teaching foreign languages and in professional pedagogical education in general.

One of the current trends of the last decade is the reorientation of methodological science from the fundamental term "teaching foreign languages" to the concept of "teaching foreign languages". The term was first proposed by a foreign researcher E. I. Passov in 1990, however, it has gained significant popularity in scientific research over the past decade. E. I. Passov considers foreign language teaching as a combination of four aspects: cognitive, developmental, educational and educational. At the same time, the content of teaching foreign languages is the culture of foreign languages (as a system of cultural values) [9, p. 270-273]. N. D. Galskova in recent years also pays great attention to teaching foreign languages, first of all noting changes in its functional load and paying attention to cultural integration, the creation of culture and consists in evaluating things, phenomena of the surrounding world from the point of view of various values-moral, ethical, social, ideological, etc. [2]. Despite some differences in the views of Galskova N. D. and E. I. Passova, it is the emphasis on culture (and not only on a foreign language) that unites these approaches. Cultural conformity as a principle of the formation of educational environments in the teaching of foreign languages of higher education is also recognized by Yeremin Yu.V. [4]: teaching foreign languages in the higher school system will make it possible to fully solve the problem of cultural identification of a person, to systematically form theoretical humanitarian concepts and personal cultural meanings [4]. Thus, at present, the cultural vector of development is recognized as fundamental for modern foreign language teaching and, quite naturally, for the professional training of foreign language teachers.

The principle of cultural conformity aims to modify the current practice of training foreign language teachers and to raise the teaching of foreign languages with a professional vocation to the higher qualitative level of the organization [4]. At the same time, the importance of this principle is absolutely obvious, because it is culture, as E. I. Passov notes, that is the content of teaching foreign languages. A foreign language teacher, realizing the content of

teaching foreign languages, acts as a repeater and interpreter of foreign language culture [9, p. 362]. Accordingly, the process of professional training of a foreign language teacher is a certain cultural director, a generator of the implementation of the main cultural aspects in the socio-cultural layer of society, reflecting the patterns and attitudes of culture, the direction of the formation of humanitarian values and cultural meanings of the modern socio-cultural situation [4]. Therefore, the dialogue of cultures can be analyzed as a principle of the life of teaching foreign languages. At the heart of the dialogue of cultures is the interpretation of the fact of culture during the communication organized by teachers [9], while it is important to note that such communication has a subject–subject basis.

Kuananbayeva S.S., Kulibayeva D. N., Zholdasbekova S.A., Passov E.I., Eremin Yu.V. insist on this type of student-teacher relationship as the most relevant for the implementation of the dialogue of cultures. Accordingly, professional and communicative competence is not only and not so much the possession of the "technique" of pedagogical communication, a high level of development of skills for maintaining communication in a foreign language and choosing the most appropriate behavioral strategies, but also a whole aspect of special communication skills, which is based on the subject–subject nature of learning, creating an atmosphere of cooperation, mutual respect, trust between a student and a teacher. It is these relationships that form the basis of pedagogical facilitation. Facilitation (from English. facilitate-facilitate, facilitate) is a psychological and pedagogical category most closely related to the interaction and subject-subject relations of the participant in the educational process teachers [10]. Facilitation as a psychological and pedagogical phenomenon involves stimulating, developing and supporting interaction in the educational process. The result of facilitation is the personal growth of students, and the productivity of such a process is due to the specific nature of the interaction between the student and the teacher [10, p. 73].

Therefore, facilitating communication in teaching foreign languages is designed to increase the productivity of a student's activity: motivate him to study culture and language, form and develop the need for independence, study and interpretation of cultural facts (the teacher acts as a consultant), aim at the maximum and extensive disclosure of his creative abilities and abilities to learn a foreign language through the development of new techniques and methods of activity. Therefore, having the skills of communicative communication, the teacher creates the most comfortable conditions for the dialogue of cultures, while the most important change in terms of the implementation of communication technologies in the classroom will be the modification of the communicative leadership of the teacher. According to this logic, the development and implementation of systems for preparing a foreign language teacher for professional activity should be carried out from the point of view of his desire to facilitate communication, which is the basis for the dialogue of cultures as the main principle of the life of modern foreign language teaching.

In this regard, it is necessary to include contributing skills in the content of professional and communicative skills of teachers of foreign language education and to create within the framework of training for advanced training optimal conditions for their formation and development. In this case, the question arises of the formation and development of the professional and communicative competence of the teacher, which would make it possible to facilitate communication as the basis for the dialogue of cultures. [5].

REFERENCE

1. Kunanbayeva S.S. Theory and practice of modern foreign language education, Almaty, 2010.-P. 344.
2. Galskova N.D. Problems of modern foreign language education at the present stage and possible ways to solve them // Foreign languages at school. - 2012. – p.2-9.
3. Eremin Yu.V. Theoretical foundations of professional and communicative training of future teachers in the conditions of a pedagogical university: dis. ... doctor of pedagogical sciences. – St. Petersburg, 2001. – p. 322
4. Eremin Yu.V., Almazova N.I., Rubtsova A.A. Cultural and philosophical foundations of the strategy of reforming foreign language education in higher education (productive approach) // Letters to the Issue. Offline: electronic scientific journal. – 2013. – No. 2. – p. 1961.
5. Ivanova V.I. Acmeological patterns and mechanisms of formation of the educational environment for training specialists // Acmeology. - 2008. – No. 3. – p.16-23.
6. Izotova N.V. Formation of professional and communicative competence of the future teachers of a foreign language at the present stage // Foreign languages: linguistic and methodological aspects: collection of scientific papers. – Vol. 23. – Tver: Tver State University, 2013. - p.28-35.
7. Kotikova L.N. Development of the culture of pedagogical communication among future teachers of foreign language in the practice of special subject training: dis... candidate of Pedagogical sciences. – Komsomolsk-on-Amur, 2001. – p.237.
8. Pantileeva M.S. Control of foreign-language professional and communicative competence of a future teacher of foreign languages // Theory and practice of social development. - 2011. – No. 8. – p. 176-180.
9. Passov E.I. Theory of methodology: principles of foreign language education. – Book.6. – Yelets: Municipal Unitary Enterprise "Printing House" of Yelets, 2013. – p. 603.
10. T.A.Fil Facilitation in pedagogical activity // Psychology and pedagogy: methodology of practical application. – LLC "Center for the Development of Scientific Cooperation", 2013. – No. 32. – p.71-75.
11. Kulibayeva D.N., Methodological foundations of the management of the educational system - Almaty : Edelweiss, 2006. – p. 479.

UDC 94(560):355.48

Sabit A., Rakymzhan M., Seilkhan Zh.,
Master students
Slyamkhanovna M.,
Scientific superviser, PhD
«7M01711-Training of foreign language teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: sabitaigerim0101@mail.ru
zhansaya.seilkhan@mail.ru
maira.rakhymzhanova@mail.ru

THE ORETICAL BASIS OF RESEARCH OF "PERSONALITY AND SPEECH

Abstract: This article is about various personality traits. By speech, we can judge whether a person is open or restrained, the mind, feelings and will are reflected in our speech. We can see from people's statements whether they have a tendency to think about the fact or phenomenon they are talking about.

Keywords: personality, speech, communication, style, individual.

INTRODUCTION

As more and more oral and written texts are used to depict people, it is due to the advancement of current communication technologies (letter, diary, blog, statement, chat or telephone dialogue).These developments have sparked linguistic and written personality research as well as narrative psychology, which examines the connection between a person's personality and the text they produce (artistic, business, everyday, legal, etc.).

The fields of linguistics, psychology, sociology, cultural studies, and philosophy all intersect at the problem's edge. Each of them focuses a distinct emphasis on the investigation of the connection between an individual and the text that he produces. Since a person is the primary subject of psychology research, speech is frequently examined as a variable that derives from a person's unique traits. However, there are other methods within psychology itself for comprehending how one's own speech behavior is determined as well as how others interpret that conduct. Interpersonal communication is a reflection of how people connect with one another in society. Nevertheless, a lot of social and communicative situations occur repeatedly every day. And the same speech tools are used to serve them. M.M. Bakhtin, a renowned philologist from Russia, described such steady communication techniques and speech styles. The genres of communication were referred to by the scientist as "driving belts from the history of society to the history of language." We define speech genres in accordance with the spirit of the scientist's concept as the linguistic layout of typical human social interaction scenarios.

The psycholinguistic aspect of intra-genre communication cannot be disregarded in the broad theory of speech genres. It is crucial to realize that speech genres are not

requirements for communication that the speaker or writer must fulfill in order to engage in speech activity. Speech genres are present in a linguistic personality's consciousness as pre-made patterns (frames), which have an impact on how thoughts develop into text. As we previously mentioned, a communicative goal that corresponds to a certain communication circumstance and defines the choice of a genre scenario controls the construction of discourse at the early phases of internal planning.Discursive thinking has a distinctly genre aspect that aids in the task of producing a variety of spoken works. Distinct speech genres call for different models of speech generation from the speaker (or writer). Gaining proficiency in genre thinking requires a protracted learning process. The linguistic personality "grows" into a system of genre rules as a result of social growth. This system then "grows" within the speaking person's consciousness as he interacts with others, defining his level of communication proficiency and affecting the nature of his discursive thinking.

1. The analysis of speech and personality

If one is at all given to analysis, one is impressed with the extreme complexity of the various types of human behavior, and it may be assumed that the things that we take for granted in our ordinary, everyday life are as strange and as unexplainable as anything one might find. Thus one comes to feel that the matter of speech is very far from being the self-evident or simple thing that we think it to be; that it is capable of a very great deal of refined analysis from the standpoint of human behavior; and that one might, in the process of making such an analysis, accumulate certain ideas for the research of personality problems.

Modern man strives to take under reliable control the success of interpersonal interaction with other people. In this regard, there is a demand to identify the factors of successful presentation of oneself in communication with other people. Among such factors, first of all, after appearance, is the speech behavior of a person, which includes the entire ensemble of individually peculiar characteristics of a person, allowing a person to express himself, and another to identify him. The presence of such stable distinctive features prompted scientists to propose the concept of linguistic personality. Kirillov introduced the concept of a linguistic personality, by which he understands "the totality of human abilities and characteristics that determine the creation and perception of speech works (texts) that differ: a) the degree of structural and linguistic complexity; b) the depth and accuracy of reflection of reality, c) a certain target orientation"

[1]. The structure of the linguistic personality appears to Y.N. Karaulov consisting of three levels: "1) verbal-semantic, assuming for the native speaker a normal command of natural language; 2) cognitive, the units of which are concepts, ideas, concepts that each linguistic personality develops into a more or less ordered, "picture of the world"; 3) pragmatic, enclosing goals, motives, interests, attitudes and intentionalities" [2]. Close to this representation is the concept of psycho-social the subject of the statement proposed by the famous French linguist Claude Azhezh [3]. This concept implies a person not only speaking, but also listening to someone else's speech. Moreover, the author takes a wide range of biological, psychological, linguistic and socio-cultural phenomena as factors determining the speech behavior of the subject of the utterance.

It seems to us relevant and valuable to consider the individual characteristics of a person's speech in connection with the problem of his self-expression, since in the process of communication a person not only seeks to convey information, but also to present himself in a certain way. By self-expression in communication, we mean a wide range of verbal and nonverbal behavioral acts that a person uses to transmit information about himself to others and create a certain image of himself. Speech is the main means of personal self-expression, since both its content and its stylistic features create a psychological portrait of the subject of the utterance in the listening person. The speech contains a lot of information about the speaker's personality and his condition at the moment. The individual characteristics of a speaking person are expressed by a verbal component, i.e. a verbal series, and non-verbal characteristics of speech. The latter include extralinguistics and prosodics.

1.1. Extralinguistic characteristics of psychophysiological manifestations

Different types of psychophysiological manifestations that accompany human speech are examples of extralinguistic properties (features of breathing, crying, coughing, laughter). The methodics are said to be responsible for a person's voice's various qualities (pitch, timbre, volume, speed, etc.). The rhythmic-melodic aspect of speech known as intonation conveys significant information about the speaker's personality and health. It includes elements such speech melody, rhythm, intensity, pace, timbre, and phrasal and logical stress [4]. Nonverbal speech behavior complements, substitutes, anticipates, and regulates speech utterance, according to V.A. Labunskaya. She also makes reference to G.V. Kolshansky, who proposed that extralinguistics and prosodics serve the purpose of preserving spoken utterance [5]. According to S.D. Deryabo and V.A. Yasvin, many vocal traits and various features of the speaker's personality: the speed of speech reflects the speaker's temperament (his individual pace), the volume of speech, which also serves as an indicator of a person's vitality and self-confidence, the height of the voice, which is related to a person's gender and their emotional state, and the distinctness of pronunciation, which is an indication of internal discipline and respect for the interlocutor, are all indicators of personality [7]. A person's speech loses a significant amount of information if there isn't a clear channel of communication. Since it is crucial to convey to others not only what was said (and sometimes not so much), but also with what tone, a phone conversation is preferable to utilizing e-mail for continuing close connection. emoticons) are symbols used in text messages to convey emotion. Known as emoticons (schematic pictures of emotions), they are used to convey emotions in written communications. They cannot, however, take the place of the information that is conveyed to the listener verbally. Like the eyes, many people believe that the voice is a reflection of the soul.

The ability to influence others greatly benefits the possessor of a lovely, expressive voice. The verbal component of a person's speech is mostly influenced by his speech patterns and, most importantly, vocabulary. Because of the immense complexity of one's native language, no one can fully master it. Each national language has a variety of elements that can be expressed through speech in a variety of ways. A literary language, which is the most commonly employed lexical and grammatical means, serves as the foundation of every language. Scientific, official-business, journalistic, creative, and conversational are only a few examples of functional styles [8]. In oral colloquial speech, three different pronunciation styles—full, neutral, and conversational—are characterized based on how precisely and carefully the words are said. The full style is typical of those whose line of work necessitates specific oratorical and articulation abilities. Professional announcers, actors, and politicians all use this approach. With the neutral style, you can speed up the tempo and shorten phrases by swallowing some consonants. It is employed in commercial settings. Conversational style is employed in ordinary communication because it permits an even greater departure from the rules of grammar. Due to their lack of education, some people do not fully understand the colloquial speech pattern. It is thought that the so-called book language, which has a written form of expression and is mostly used in the form of a monologue, includes scientific, official-business, and journalistic styles. A person whose line of work involves the usage of the book language can incorporate the forms used therein into his everyday speech. One can reveal their membership in the official class, for instance, by speaking with a lot of clerical turns. A person working in science demonstrates their professional affiliation by speaking in terms of their field of expertise or utilizing foreign language. Besides the aforementioned varieties, a person's speech could also comprise territorial community [9]. Dialects reveal a speaker's origins to listeners through his or her speech. The vernacular, which is regarded as the speech of the urban undereducated population, reveals the speaker's lack of education. Jargon describes the speech of people who belong to different organizations or who share a vocation. They are split into two groups: social and professional.

Thieves' and juvenile lingo are examples of social jargon. Youth jargon has recently been the focus of research on both at the moment, both domestically and abroad, youth jargon is a topic of study. Based on the speech of students at eminent American universities, D.M. Kostina researched youth slang [10]. She thinks that using slang helps young

people feel like they belong in the scene. It is most frequently used by students to have casual conversations with their friends. The short, concise slang expression spares the speaker from giving extensive explanations. The author claims that the humor and wordplay in slang is another factor driving young people to utilize it. Slang is the need to express oneself, to validate one's self-perception, and to be satisfied with one's sense of "belonging to the team."

[10, p. 177]. Slang is frequently used in conjunction with vulgarisms and profane language. Many individuals are concerned about the spread of profanity and obscenity in contemporary Russian literature and public discourse because it portends a severe decline in our society's speech culture. Using such language frequently serves the dual purposes of surprising others and proving one's independence from popular thought. Whatever the reason for using such language in your speech series, it shows a poor level of this person's culture and his refusal to adhere to socially acceptable rules of behavior Human speech is additionally distinguished by the usage of neologisms, historicisms, and archaisms (words that have become obsolete), as well as foreign terms (words that have been adopted from other languages) [4]. The usage of archaisms demonstrates a dedication to the older Russian linguistic traditions. Because they were unaffected by the modification of the Russian language that took place during the Soviet period, Russian is thought to be the pre-revolutionary language that has been retained the best among the immigrants of that era. On the other hand, use neologisms in speech may signify a person's wish to appear contemporary and show that they are aware of contemporary reality. For instance, a complete vocabulary of new phrases pertaining to computer use has just lately been published. When used properly, they demonstrate that a user is proficient with computers. The same is true for economic terminology, which have evolved from a handful of strictly professional terms to a collection of widely used ones (default, voucher, dealer, etc.)

1.2. Personal speech

Although many personality qualities can be seen in words, actions can more fully define a person. Speech can be used to determine a person's level of sociability or withdrawal because it reflects a person's thoughts, emotions, and will. You can determine a person's propensity to think about the fact or phenomenon they are discussing based on their words. People that are naturally emotional tend to speak with a lot of emotion, which is communicated to their listeners. These people often experience events and facts intensely and deeply. Younger schoolchildren are good listeners of expressive, inventive, and colorful speech[10]. In addition to being linked to cognitive functions, a person's speech also in some ways corresponds with his cognitive processes, but in a certain way correlates with his personality as a whole. The higher the level of a person's personal development, the more developed his speech is, and vice versa. In speech, a person manifests himself as a person, and this is another important aspect of the relationship between personality and speech.

Any cultured, intellectually developed person who has a lot of experience in communicating with people, perceiving the speech of another person, can evaluate him as a person. This is manifested in the words and expressions used, in literacy, accuracy, richness and imagery of speech utterances, in the paralinguistic components of speech, in the features of nonverbal speech and many other signs. Personality in psychology is most often understood as a set of stable psychological properties of a person that determine his individual identity (personal individuality) and his characteristic behavior: his socially significant actions and deeds. Most often, when they talk about a person as a person, they mean the following psychological properties: abilities, temperament, character, will, emotions (feelings) and motivation (needs and motives of behavior). Human speech is somehow connected with all these properties. The influence of speech on character is expressed, however, to a lesser extent than, for example, the reverse effect of character on speech, but, nevertheless, there is no doubt that such an influence exists. A person who has learned to regulate his behavior with the help of speech and has achieved success in this matter eventually changes in character. People who strive to say what they really think become more truthful; those who try to speak calmly and deliberately, over time can acquire the appropriate character traits: calmness, equanimity, self-confidence [11].

According to one of the most modern theories of temperament, speech makes it possible to evaluate the communicative sphere of personality, which has four basic dimensions: ergicity (endurance), speed, plasticity and emotionality. For example, with low communicative ergicity, the subject prefers to answer briefly, does not ask questions, enters the conversation with difficulty, is silent; his speech is quiet, monotonous, intonations are sad. At low emotionality, a person's voice is calm, confident, at high, there are sharp intonations (falling or ascending), perseverations, an abundance of negative emotional components (sadness, anger, sadness, fear), an abundance of interjections, a lot of noise effects [12]. The character, as well as the value aspirations of people are manifested not only in the way they speak, but also in what they talk about, i.e. in the topics that are constantly present in their speech. It is quite obvious that in the speech of a psychasthenia, the motives of anxiety, uncertainty, and doubt will constantly sound. In the speech of a hysterical, demonstrative person, there will be a desire to exaggerate and flaunt the features of his "I", messages about some special intense experiences in one way or another, etc. Often it is on the topic of speech that we recognize certain personal characteristics of a person [13]. The essence of the concepts of "speech development of personality", "speech activity". Speech activity as the embodiment of thought processes. Language as a reflection of cognitive and mental work of people. Interconnectedness and interdependence of thinking and speech. The role of different types of thinking in the speech development of personality. Visual-effective thinking as a form of thinking and the basis of speech development of toddlers; specifically-effective thinking of adults. Visual-imaginative thinking of preschool and school-age children, connection with the speech development of personality; the essence of visual-imaginative thinking of adults. The role of verbal-logical thinking in the speech development of

personality, words and sentences as tools of verbal-logical thinking; mental operations important for human speech development. Expanded (discursive) and collapsed thinking (general characteristics), the role of discursive thinking in the construction of a coherent statement. Reproductive, productive and creative thinking (general characteristics). The connection of productive and creative thinking with the speech development of personality[14]. Speech is the main means of human communication. Without it, a person would not have the opportunity to receive and transmit a large amount of information, in particular, one that carries a large semantic load or captures something that cannot be perceived with the help of the senses (abstract concepts, not directly perceived phenomena, laws, rules, etc.). Without written speech, a person would be deprived of the opportunity to find out how people of previous generations lived, thought and did. He would not have had the opportunity to convey his thoughts and feelings to others. Thanks to speech as a means of communication, the individual consciousness of a person, not limited to personal experience, is enriched by the experience of other people, and to a much greater extent than observation and other processes of non-verbal, direct cognition carried out through the senses: perception, attention, imagination, memory and thinking can allow. Through speech, psychology and the experience of one person become available to other people, enrich them, contribute to their development. Speech is a set of spoken or perceived sounds that have the same meaning and the same meaning as the corresponding system of written signs. The language is the same for all people who use it, speech is individually peculiar. Speech expresses the psychology of a single person or a community of people for whom these features of speech are characteristic, the language reflects the psychology of the people for whom it is native, and not only living people, but also all others who lived before and spoke this language. Speech is impossible without language acquisition, while language can exist and develop relatively independently of a person, according to laws unrelated to either his psychology or his behavior. At the same time, speech carries a certain meaning that characterizes the personality of the person who uses it. The meaning, in contrast to the meaning, is expressed in those purely personal thoughts, feelings, images, associations that this word evokes in this particular person. The meanings of the same words are different for different people, although the language meanings may be the same.

2. The main psychological theory

Let's consider the main psychological theories explaining the process of speech formation. One of them is the theory of learning. This theory states that imitation and reinforcement are the main mechanisms for the formation and development of speech in humans. It is assumed that the child has an innate need and ability to imitate, including the sounds of human speech. Receiving positive emotional reinforcement, imitation leads to rapid assimilation of first the sounds of human speech, then phonemes, morphemes, words, utterances, the rules of their grammatical construction. Mastering speech, therefore, comes down to learning all its basic elements. Human speech can be abbreviated and expanded from both conceptual and linguistic points of view. In the expanded type of speech, the speaker uses all the possibilities of symbolic expression of meanings, meanings and their shades provided by the language. This type of speech is characterized by a large vocabulary and a wealth of grammatical forms, the frequent use of prepositions to express logical, temporal and spatial relations, the use of impersonal and vaguely personal pronouns, the use of suitable concepts, clarifying adjectives and adverbs to denote a particular state of affairs, more pronounced syntactic and grammatical structuring of statements, numerous subordination components of a sentence that indicates anticipatory speech planning. An abbreviated speech utterance is sufficient for understanding among well-known people and in familiar surroundings. However, it makes it difficult to express and perceive more complex, abstract thoughts associated with subtle distinctions and differential analysis of hidden relationships. In the case of theoretical thinking, a person often uses detailed speech.

Personality is most often defined as a person in the totality of his social, acquired qualities. This means that the personal characteristics of a person do not include those that are genotypically or physiologically conditioned, do not depend in any way on life in society. In many definitions of personality, it is emphasized that the psychological qualities of a person that characterize his cognitive processes or individual style of activity do not belong to the personal ones, except for those that manifest themselves in relationships with people, in society. The concept of "personality" usually includes such properties that are more or less stable and indicate the individuality of a person, determining his actions that are significant for people. A personality is a person taken in a system of such psychological characteristics that are socially conditioned, manifest themselves in social ties and relationships by nature, are stable, determine the moral actions of a person that are essential for himself and others. Along with the concepts of "person", "personality", the terms "individual" and "individuality" are often used in science.

Developed by Z.Freud's psychoanalytic theory of personality, which is very popular in Western countries, can be attributed to the type of psychodynamic, non-experimental, structural-dynamic, covering the entire life of a person and using the internal psychological properties of an individual, primarily his needs and motives, to describe him as a person. Self - consciousness of a person Z.Freud compared it to the tip of an iceberg. He believed that only a small part of what actually happens in a person's soul and characterizes him as a person is actually realized by him. Only a small part of his actions a person is able to correctly understand and explain. The main part of his experience and personality is outside the sphere of consciousness, and only special procedures developed in psychoanalysis allow to penetrate into it [14].

CONCLUSION

From our cursory review, it should be clear that if we conduct a level-by-level analysis of an individual's speech and carefully consider each of these levels from a social perspective, then we will have a valuable tool of psychiatric work in our hands. It is possible that the study of the proposed type, if it is sufficiently deep, will allow us to come to some very significant conclusions concerning personality. Intuitively, we attribute great importance to the voice and speech behavior carried out through the voice. At the same time, as a rule, we cannot say anything more than "I like this person's voice" or "I don't like the way he speaks." It is difficult to conduct a study of individual speech, partly because of its specifically fleeting nature, and partly because of special difficulties in distinguishing between social and individual determinants of speech. In light of all these difficulties, the results of speech analysis performed by behavior researchers are not as significant as we would like, but this does not relieve us of responsibility for conducting such studies.

One of the most striking features of a person is his ability

to speak. The word is the most important factor in the existence of the human psyche. Society disintegrates without communication. A person deprived of communication cannot develop normally. The activity of our brain is associated with the functioning of the second signaling system.

Therefore, on the basis of speech activity, all the mental characteristics of a person exist and manifest themselves. Communication is considered as the most important type of human activity, which, along with knowledge and work, forms a personality.

REFRENCES

1. Azhezh K. The man who speaks: the contribution of linguistics to the humanities. M.: Editorial URSS, 2003. – 304 p.
2. Belyanin V.P. Psycholinguistics. Moscow: Flint, 2003. – 232 p.
3. Belyanin V.P. Psychological literary studies. The text as a reflection of the inner worlds of the author and the reader. M.: Genesis, 2006. – 320 p.
4. Goikhman O.Ya., Nadeina T.M. Speech communication. Moscow:INFRA-M, 2003– - 272 p
5. Goroshko E.I. Linguistic consciousness: gender paradigm // www.textology.ru/public/gorsh1.html
6. Groshev I.V. Gender differences of intentional speech lex // Social psychology. 21st century. Vol.1. Yaroslavl, 1999. p. 162165.
7. Deryabo S.D., Yasvin V.A. Grandmaster of communication. M., Sense, 1996. P. 160180.
8. Karaulov Yu.N. Russian language personality and the tasks of its study // Language and personality. M.: Nauka, 1989. p. 38.
9. Klyuev E.V. Speech communication. M.: PRIOR, 1998. – 234 p.
10. F. N. Gonobolin. "Psychology" Publishing house "Enlightenment", Moscow, 1973
11. General Psychology VOLUME II IN 4 BOOKS. BOOK 4. Speech. Mental states.
12. Rusalov V. M., 1997, pp. 46-48.
13. Druzhnin V. Psychology 14.5.
14. Nemov, R. S. Psychology. In 3 books. Book 1. General fundamentals of psychology / R. S. Nemov. – M.: Humanit. ed. center VLADOS, 2003.
15. Rusalov V. M., 1997, pp. 46-48
16. Stern V., 1998, p. 210

УДК 378: 811

Umirzakova S.K.,
Bachelor
«6B01701 - Teacher of two Foreign Languages»
Ablaikhan KazUIR and WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: umirzakovasezim@mail.ru
Scientific adviser: **Kaldymuratova G.N.,**
Master of pedagogical sciences
e-mail: gkaldymuratova@mail.ru

THE PROJECT METHOD IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract: Currently, the process of learning a foreign language is gaining momentum. However, effective language teaching is one of the most important issues. Therefore, it will be effective to use modern and innovative teaching methods in order to increase students' interest in learning the language. In recent years, the method of projects has been widely used in pedagogical practice, including in teaching foreign languages. In this article, the author considers the main theoretical and practical foundations for using the project methodology in the process of teaching a foreign language. The author reveals the need, efficiency, features and benefits of using this method in the educational process.

Key words: project method, foreign language, motivation, language competence, communication skills, preparatory exercises, opportunities, abilities.

Умирзакова С.К.
Бакалавр
«6В01701 – Екі шет тілі мұғалімі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail:umirzakovasezim@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Қалдымұратова Г.Н.,**
Педагогика ғылымдарының магистрі
e-mail: gkaldymuratova@mail.ru

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖОБАЛЫҚ ӘДІС

Түйін: Қазіргі уақытта шет тілін үйрену үдерісі қарқын алып келеді. Дегенмен тілді тиімді тәсілдермен үйрету ең басты мәселелердің бірі. Сондықтан студенттердің тіл үйренуге деген қызығушылығын арттыру мақсатында оқытудың заманауи және инновациялық әдістерін қолдану нәтижелі болмақ. Соңғы жылдары оқыту тәжірибесінде, оның ішінде шет тілдерін оқытуда жобалар әдісі кеңінен таралуда. Аталмыш мақалада автор шет тілін оқыту үдерісінде жобалық әдістемені қолданудың негізгі теориялық және практикалық негіздерін қарастырады. Автор бұл әдісті оқу-тәрбие үрдісінде қолданудың қажеттілігін, тиімділігін, оның ерекшеліктері мен артықшылықтарын ашып көрсетеді.

Тірек сөздер: жоба әдісі, шет тілі, мотивация, лингвистикалық құзыреттілік, қарым-қатынас дағдылары, дайындық жаттығулары, мүмкіндіктер, қабілет.

The project methodology is a pedagogical technology of teaching and represents a possible alternative to the traditional classroom system. The need to apply the project methodology in modern school education is due to the obvious trends in the educational system towards a more complete development of the student's personality, his preparation for real activities.Recently, many teachers consider the project method to be one of the most effective methods in teaching foreign languages, since it not only helps to increase the communicative competence of students, the development of their language personality, but also increases internal motivation and interest in the subject.

The project methodology is increasingly used in teaching students a foreign language, which is due to its characteristic features. The project methodology is aimed at realizing the student's personal potential in the process of foreign language speech activity, where there are not subject-object relations between the teacher and students as in the traditional classroom-lesson system, but subject-subject relations with the dominant function of the teacher.

The "project method" originated in the early XX century in the United States. The origins of its emergence are connected with the ideas of the humanistic direction in philosophy and education, with the developments of the American philosopher and teacher J. Dewey and his student H. Kilpatrick. The main idea put into the method by the authors is learning on an active basis through the expedient activity of the student, in accordance with his personal interest in this particular knowledge.

The project method is one of the technologies of personal orientation. This includes the development of students' cognitive abilities, the formation of the ability to independently use their knowledge, orientation in the information space, and the development of their critical thinking [1, p.301].

Experts from countries with extensive experience in project-based learning believe that it should be used as a complement to other types of direct or indirect training, as a means of accelerating growth both in a personal sense and academically [2, p.195].

Today, the project method is used in an updated form. The main task of method scientists and teachers is to help projects take their proper place in teaching foreign languages. In relation to a foreign language lesson, a project is a set of actions specially organized by the teacher and independently performed by students, culminating in the creation of a creative product. The project is valuable because during its implementation, students learn to independently acquire knowledge, gain experience in cognitive and educational activities.

The project methodology is characterized by a high level of communication and involves students expressing their own opinions and feelings, actively engaging in real activities, and taking personal responsibility for progress in learning. The project methodology is based on integrating the process of mastering the subject into real information and educational, design and research, and socio-cultural activities.

The main goals of introducing the project method are: realization of the student's creative potential as a subject of independent learning activities; actualization of personally significant motives of educational activity; integration of interdisciplinary knowledge; inclusion of the process of mastering the subject in real information and educational, design and research, and socio-cultural activities; creating conditions for the formation of students ' academic competence in the field of learning and its development as a language personality.

The tasks of project activity include: control of knowledge and skills on the completed material; formation of an informational picture of the world in the student's mind; development of information search and processing skills; work on new technologies; develop self-reliance; ability to listen and respect students' opinions; the ability of personal confidence in each participant of project-based training; development of research skills.

The project methodology uses all the best ideas developed by traditional and modern methods of teaching English. These include, first of all, diversity, problem-solving, learning with pleasure. Diversity, as a necessary feature

of any good learning, helps to maintain interest in learning - this is a variety of topics, types of texts (dialogues, monologues, letters, board games, descriptions, instructions, etc.), and a variety of forms of educational activities (individual, pair, group work, teamwork), and a variety of types of educational activities. exercises.

Problem-based means that students use language both to complete tasks that are characterized by novelty of the result, and new ways to achieve it. Problems make you think, and the teenager learns by thinking. There is a wide range of communication tasks and problem-solving project work available. A problem-based approach occurs in teaching grammar when the student uses it in speech and when he understands it as a system.

Of course, it is important that the student learns with pleasure. A teenager learns productively and learns a lot if he learns freely, without compulsion, experiencing joy. Entertainment is one of the main features of the project. Often tasks can be made out in the form of jokes, puzzles, riddles, etc., have musical accompaniment, noise effects, and illustrations.

Using the project methodology in the classroom, you can achieve several goals at once: expand the vocabulary of children, consolidate the lexical and grammatical material you have learned, create a festive atmosphere in the classroom, and decorate the foreign language classroom with colorful works.

Forms of project development can be very different, from mini projects carried out during one lesson, to projects developed over a period of several days to a semester or a year. As a rule, projects are carried out after school hours, although they can be tracked in the classroom. All types of projects in their subject content can be carried out in the field of studying a foreign language and culture or be interdisciplinary in nature.

When teaching a foreign language in a non-linguistic university, the method projects allows the use of integrated knowledge, using the language in a situation close to real professional activity, which in turn stimulates the cognitive and scientific activity of students [3, p.150-153]. This not only contributes to a more motivated assimilation and consolidation of knowledge in a foreign language, but also stimulates the independent work of students to acquire knowledge, forms skills in the main types of speech activity, and also creates conditions for the active oral practice of each student.

In the field of learning a foreign language, the following types of projects are distinguished: constructively practical, role-playing, informational, research, professionally oriented, creative, publishing, screenwriting. However, in practice, one often has to deal with mixed types of projects, in which there are signs of both research and creative, and project-oriented work.

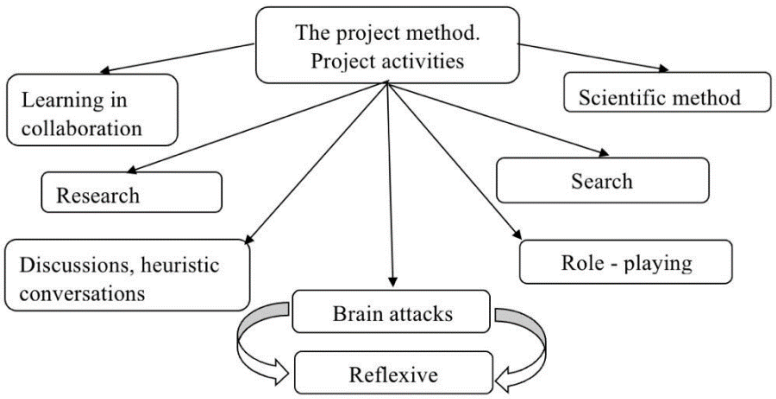

Figure 1 - The complex nature of the project method

Many researchers note that before starting any project work, it is necessary to conduct preparatory exercises that help students in further project activities. The system of preparatory exercises contributes to the formation of skills through language strategies. Preparatory exercises should be related to the subject of the project, be informative and educational. So, V. Ryndina notes that when working with preparatory exercises, an important emphasis is placed on the fact that the student does not receive ready-made knowledge but has the opportunity to independently find and apply them. At this stage, students are encouraged to active mental activity, independent search, analysis, systematization and generalization of information [4, p.610-612]. Preparatory exercises can be lexico-grammatical and communicative. In order to form communicative competence outside the language environment, communicative exercises are of particular value in the process of forming foreign language communication, allowing not only to solve communicative problems, but also giving students the opportunity to think, solve any problems, and reason about possible ways to solve these problems. Thus, students focus on the content of their statement. For instance, as part of the study of the subject, given the program, students study the topic "Art" in a foreign language. At the preparatory stage, students acquire a stock of active vocabulary, and then apply it in practice in communicative situations and dialogues. In the course of the topic under consideration, students are offered to visit an art museum or a picture gallery. By visiting the museum, students have the opportunity not only to get to know the works of art of classical and modern masters, but at the end to prepare a mini-project with an overview of the exhibits, introducing an active vocabulary. Students need to choose the exhibit that they liked the most, find information about the author of the work

and the history of the creation of the presented exhibit, presenting the information in the form that they like. This task has a heuristic character, which is aimed at understanding the role of project activity in a foreign language, as an integral component of the formation of the independent trajectory of the student's and teacher's knowledge. It is aimed not only at the formation of important skills and language competences, but also at revealing the creative potential and self-realization of students, which is important in training successful specialists.

Of great interest to students is the preparation and conduct of scientific research within the scope of practical classes, followed by presentation either in the form of a presentation or an essay. In the process of working on the presentation, the student searches for the necessary information. This work includes searching, reading and studying authentic sources, development of ways to solve the problem, goal formulation. At this stage, the formation of such skills as the ability to work with authentic sources, conduct a critical assessment of information, and select language material takes place. At the preparatory stage, several types of reading work: viewing, search. At the next stage, the product of the project activity is presented. The student must present the structural organization of the project depending on the genre, follow the logic, present the argument, be able to answer questions. One way of presentation is oral presentation [5]. The role of the teacher is significant at every stage of project preparation. The role of the teacher at the preparatory stage is especially important. And at the planning stage, as well as at the project implementation stage, the teacher is a consultant, motivator and assistant. At the design stage of the project, the teacher is only a consultant. The teacher can suggest sources of information or can simply direct the students' thoughts in the right direction for independent search. But as a result, students must solve the problem independently and in joint efforts, applying the necessary knowledge from different areas, to get a real and tangible result. All work on the problem, thus, acquires the contours of project activity.

Thus, the essence of the project methodology, considered in the context of student-centered learning, is that the purpose of the classes and the ways to achieve it should be determined from the point of view of the student himself, based on his interests and individual characteristics, needs, motives, abilities.

The project methodology as a modern pedagogical technology ensures the successful formation of all components of a foreign language communicative competence, and, consequently, the development of a secondary linguistic personality. The project methodology implements a personal approach to students, which requires, first of all, an attitude to the student as a person with his needs, abilities and aspirations. Project activity in teaching a foreign language develops not only foreign language communicative professional competence, but also contributes to the improvement of students' knowledge in research and professional fields. Students gain experience in working with scientific articles, selection of sources, learn to analyze, formulate conclusions, and also gain the skill of presenting the results of their work in the form of a presentation and gain experience in public speaking.

The ability to use the project method is an indicator of the teacher's high qualification, his progressive teaching methods. This method is referred to the technologies of the XXI century, providing, first of all, the ability to adapt to the rapidly changing living conditions of a person in a post-industrial society.

REFERENCES

1. Fazylova R.L. Project in German language. // Foreign language at school. 1999. – p.301.
2. Guzeev V.V. Planning for educational outcomes and educational technology. M.: Public education, 2000. – p.195
3. Shcherbakova O.U., Mirzoeva F.R. Implementation of the project method in teaching a foreign language in a non-linguistic university // Fundamental and applied research of the cooperative sector of the economy. - 2015.- №3.- p. 150-153
4. Ryndina Yu.V. Individually differentiated approach to learning foreign language of students of non-linguistic specialties // Young scientist. 2013. №10. - S. 610-612.
5. Borisova O.V. Transformation of teaching methods for students in universities of financial and economic profile. Monograph / Borisova O.V. - Moscow: Rusajns, 2018.

УДК 94(560):355.48

Сәбит А.Ғ.,
Магистрант
«7М01711 – Шет тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: sabit.aruka@gmail.com

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ АНИМАЦИЯЛЫҚ БЙНЕ МАТЕРИАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Түйін: Мақалада ағылшын тілі сабағында коммуникативтік құзыреттілікті қалысптастыру құралы ретінде анимациялық бейне материалдарды пайдаланудың артықшылықтары мен қолдану жолдары туралы ақпарат берілген. Сонымен қатар коминикативтік құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығы мен ерекшелігіне назар аударылған.

Тірек сөздер: Коммуникативтік құзіреттілік, бастауыш мектеп, анимация

Коммуникативтік құзіреттілік адамның маңызды қасиеттерінің бірі ретінде тыңдай білуден және адамның ауызша қарым-қатынас жасау қабілетінен көрінеді. Бұл тілдік құбылыстарға ерекше сезімталдықтың, сөйлеу тәжірибесін түсінуге, қарым-қатынасқа қызығушылықтың арқасында коммуникативті дағдыларды игеруге өте қолайлы бастауыш мектеп жасы. Демек, оқушының коммуникативті құзыреттілігін дамыту бастауыш мектептің білім беру процесінің өзекті міндеті болып табылады.

Шет тілін оқытудың мақсаттарының бірі – шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін дамыту, сондықтан да шет тілін оқытудың негізгі мақсаты – коммуникативтік құзыреттілік, ана тілінде сөйлейтін адамдармен шет тіліндегі тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынасты жүзеге асыру қабілеті мен дайындығын қалыптастыру болып табылады.

Коммуникативтік құзіреттілік – сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін, ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениетін, тілдік қарым-қатынастың әртүрлі салаларында және жағдаяттарында қолдану дағдыларын меңгеруді талап етеді.

Шетел тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру және жетілдіру оның барлық құрамдас бөліктерінде жүреді:

Сөйлеу құзыреттілігі

- сөйлеу әрекетінің төрт негізгі түрі бойынша (сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу) коммуникативтік дағдыларды жетілдіру;
- өзінің вербалды және вербалды емес мінез-құлқын жоспарлау қабілеті;

Тілдік құзыреттілік

- бұрын оқыған материалды жүйелеу;
- таңдалған тақырыптар мен қарым-қатынас саласына сәйкес жаңа тілдік құралдарды меңгеру: қолданылатын лексикалық бірліктердің көлемін ұлғайту;
- коммуникативтік мақсатта тілдік бірліктермен жұмыс істеу дағдыларын дамыту;

Компенсаторлық құзыреттілік

- шет тіліндегі ақпаратты қабылдау және беру кезінде тілдік құралдардың жетіспеушілігі жағдайында жағдайдан шығу дағдыларын дамыту;

Оқу-танымдық құзыреттілік

- ағылшын тілін меңгерудегі оқу қызметін жетілдіруге, оның көмегімен білімнің басқа салаларындағы танымдық қызығушылықтарды қанағаттандыруға мүмкіндік беретін жалпы және арнайы білім беру дағдыларын дамыту.

Бастауыш мектепте ағылшын тілін оқыту процесінде бірқатар мәселелер туындайды, мысалы: табиғи тілдік ортаның болмауы, кестедегі сағат санының аздығы; сыныптағы оқушы санының көптігі; оқушының ана тіліндегі грамматикалық негіздерді жеткіліксіз меңгеру.

Бастапқы кезеңдегі шет тіліндегі қарым – қатынас процесі коммуникативті құзыреттіліктің маңызды компонентін-лингвистикалық құзыреттілікті дамытуды білдіреді, бұл шет тілінде сөйлеу және ойлау іс-әрекет құралы ретінде қолдануға дайын болу, атап айтқанда оқушылардың грамматикалық құрылымдардың тиісті санын белсенді және пассивті қолдануы, дұрыс айтылуды игеру және белгілі бір лексикалық қордың болуы. Яғни, оқушылар әр сабақта нақты көрсетілген қарым-қатынас тақырыптары мен жағдаяттары аясында шетел тілінде сөйлеуді, оқуды, жазуды және тыңдауды үйренеді.

Оқытылатын тілдің елінде болмай-ақ ағылшын тілінде коммуникативті құзыреттілікті меңгеру оңай емес, сондықтан мұғалімнің маңызды міндеті-бұл үшін әртүрлі әдістерді қолдана отырып, шет тілі сабағында нақты және қиялдағы қарым-қатынас жағдайларын құру. Сондай-ақ оқушыларға ағылшын тілді елдердің өмірі, дәстүрлері, тілдік шындықтары туралы көрнекі түсінік беру өте маңызды. Бұл мақсаттарға жету үшін, оқытылатын тіл елдеріндегі адамдардың күнделікті өмірінің көрнекі бейнесін беретін оқу және көркем анимациялық бейнелерді пайдалану көмектеседі.

Анимациялық мультфильмдер арқылы бастауыш мектеп оқушыларының сөйлеу белсенділігін дамытуға, сонымен қатар оқудың сөйлеу белсенділігін арттыруға болады. Анимация нақты заттар мен құбылыстардың мәніне оңай еніп, ақпаратты қарапайым көрнекі түрде оқушыларға жеткізуге мүмкіндік береді.

Әдістемелік тұрғыдан маңызды жайттардың бірі, оқушылардың анимациялық мультфильмдерге деген қызығушылығы бірнеше рет қаралған мультфильм болсада азаймайды. Бұл бірнеше рет ұсынылған оқу материалына назар аударуға көмектеседі және қабылдаудың тиімділігін қамтамасыз етеді.

Анимациялық мультфильмдерді қолдану да оқушылардың психикалық әрекетінің, ең алдымен зейіні мен есте сақтауының әртүрлі аспектілерін дамытуға ықпал етеді.Сыныпта анимацияны тамашалау барысында бірлескен танымдық әрекет атмосферасы қалыптасады. Мұндай жағдайда зейінсіз оқушының өзі зейінді болады. Осылайша еріксіз назар ерікті зейінге ауысады. Ал зейіннің қарқындылығы есте сақтау процесіне

әсер етеді. Ақпаратты қабылдаудың әртүрлі арналарын (есту, көру, моторлық қабылдау) пайдалану аймақтық және лингвистикалық материалдың ізінің беріктігіне оң әсер етеді. Сонымен, анимациялық мультфильмдердің оқушыларға әсер етуінің психологиялық ерекшеліктері (әр оқушының және топ аудиториясының зейінін бақылау, ұзақ мерзімді есте сақтау көлеміне әсер ету және есте сақтау қабілетін арттыру, оқушыларға эмоционалды әсер ету және оқу мотивациясы) оқу үдерісін интенсификациялауға ықпал етеді және мектеп оқушыларының коммуникативті (лингвистикалық және әлеуметтік-мәдени) құзыреттілігін қалыптастыру үшін қолайлы жағдай жасайды.

Сабақта анимациялық бейне ресурстарды пайдалану білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Шет тілдерінің әдістемесімен теориялық және эксперименталды түрде шешілетін мәселелердің ішінде коммуникативті құзыреттілік және оған жету жолдары ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Шетел тілдерін оқыту саласындағы коммуникативті құзыреттіліктің қазіргі заманғы интерпретациялары американдық ғалым Д.Хаймстің анықтамасынан бастау алады, оған сәйкес «коммуникативтік құзіреттілік – мәдени маңызды жағдайларда қарым-қатынас жасау үшін сөйлеуші білуі керек нәрсе. "[6, 269 б]. Ал С.С.Құнанбаеваның пікірінше, мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікке келесі қосалқы құзыреттер кіреді: тілдік мәдени, әлеуметтік, әлеуметтік мәдени, концептуалды, тұлғалық орталықтандырылған, когнитивтік және коммуникативті. Шетел тілін оқыту әдістемесі дамуының қазіргі кезеңінде мәдениетаралық коммуникативті құзыреттіліктің әлеуметтік-мәдени даярлық құрамдас бөлігін күшейту қажеттілігі туындап отыр және бұл толық негізделген. Шет тілін үйрену кезінде оқушылар басқа мәдениетке араласады," тілдерді оқыту әрқашан мәдениетаралық қарым - қатынас болып табылады " [8, 155 б.].

Мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, Н.Д.Гальскова атап өткендей, негізінен тұлғаны қалыптастырудың онтологиялық аспектісін қамтыса, коммуникативтік оның сөйлеу және тілдік қабілеттерін қамтиды [9, 7 б.].

Сонымен коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда анимациялық бейнежазбаларды қолдану оқуды дараландыруға және оқушылардың сөйлеу әрекетінің мотивациясын дамытуға ықпал етеді. Шет тілі сабақтарында анимациялық бейнефильмдерді қолданған кезде мотивацияның екі түрі дамиды: фильм өздігінен қызықты болған кезде өзін-өзі ынталандыру және оқушыға оқитын тілін түсіне алатындығын көрсету арқылы қол жеткізілетін мотивация. Бұл оларға шет тілді түсінуге деген сенімділік пен одан әрі жетілдіруге ұмтылыс береді.

Анимациялық бейнероликтің тағы бір артықшылығы – оқушыларға эмоционалды әсер ету күші, бұл пәнге деген ынта деңгейінің артуына әсер етеді. Шет тілі сабағында анимациялық бейне ресурстарды пайдалану мұғалім мен оқушыларға шет тілді мәдениетті игеру тұрғысынан, әсіресе жалпы коммуникативті құзыреттіліктің құрамдас бөлігі ретінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру тұрғысынан бірқатар ерекше мүмкіндіктер ашады.

Шет тілін оқытудың бастапқы кезеңінде бейне ресурстарды пайдалану, ең алдымен, бейне анимацияны пайдалану болып табылады. Бұл мектеп оқушыларының сөйлеу белсенділігін дамытуға, сонымен қатар оқудың сөйлеу белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Анимация нақты заттар мен құбылыстардың мәніне енуді жеңілдетеді. Оқушыларға ақпаратты қарапайым көрнекі түрде жеткізу үшін.

Анимациялық бейнелердің сөзсіз артықшылықтары олардың:

1) түпнұсқалығы;
2) ақпараттық қанықтығы;
3) тілдік құралдардың шоғырлануы;
4) тыңдаушыларға эмоционалдық әсер ету және т.б.

Анимациялық бейнероликтерді қолданудың тиімділігі тек сабақты ұтымды ұйымдастыруға ғана емес, бейнероликті көргенде сөйлеу тапсырмасының қаншалықты сауатты қойылғанына да байланысты.

Анимациялық бейнематериал мен жұмыс істеу кезінде мұғалім шет тілін оқытуда бейнені тиімді пайдаланудың педагогикалық шарттарын есте сақтауы керек:

- мектеп оқушыларының шет тілін үйренуге оң мотивациясын қалыптастыру;
- оқытылатын тілдің еліне, оның мәдениеті мен халқына деген ізгілік пен қызығушылықты қалыптастыру;
- оқушылардың ауызша және жазбаша қарым-қатынас түрлерін жүзеге асыру қабілетін қалыптастыру;
- оқушылардың жас ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескеру;

Анимацияға негізделген оқыту оқуды жеңілдету және өнімділікті жақсарту үшін көрнекі құрал ретінде анимациялық бейнелерді пайдаланады. Бұл әдіс барлық жастағы адамдарда өте тиімді: бастауыш мектептен бастап ересектерге дейін.

Оқушылар мен тәрбиешілер үшін білім беруде анимацияны пайдаланудың кейбір артықшылықтарын қарастырайық:

1) Күрделі ақпаратты жеңілдету

Күрделі тақырыпты бастауыш сынып оқушысына түсінуі қиын болуы мүмкін. Мұны «дәстүрлі» оқу құралдарымен және аудиториямен біріктірілсе оқушы қызығушылықты тез жоғалтуы мүмкін. Анимацияға негізделген оқыту мұғалімдерге оқушылардың көпшілігіне түсіну қиынға соғатын күрделі тақырыптарды оңай сипаттауға немесе түсіндіруге мүмкіндік береді. Анимацияны пайдалану оқушыларға күрделі тақырыптарды немесе процестерді визуализациялауға және түсінуге мүмкіндік береді.

2) Оқушылардың назарын аударту

Хабарламалар мен күрделі тақырыптарды жеңілдетумен қатар, анимацияға негізделген оқыту да оқушылардың есте сақтауын жақсартуға көмектеседі. Біздің миымыз көрнекі ақпаратты тиімді және жылдам өңдей алады. Hubspot мәліметтері бойынша, миға берілетін ақпараттың 90% визуалды болып табылады, ал көрнекі бейнелер мида мәтінге қарағанда 60 000 есе жылдам өңделеді.[10] Дегенмен, аудио және графикалық оқу материалын біріктіру оқуды жеңіл сақтаудың одан да тиімді әдісі болып табылады.

Оқушылар шет тілді әртүрлі тәсілдермен үйренеді. Кейбіреулері практикалық оқуды ұнатса, басқалары оқуды ұнатпайды, ал кейбіреулері көрнекі түрде оқиды. Анимациялар әр түрлі оқу стильдерін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

3) Оқуға деген қызығушылықты арттыру

Оқушылар ағылшын тіліндегі мәтінді оқуды жиі қызықсыз және ерекше тартымды емес деп санайды. Кейбіреулер ақпаратты мүлде түсінбей немесе ұзақ мерзімді жадына сіңірмей, бірнеше сағат оқуға жұмсауы мүмкін. Дегенмен, анимациялар оқудың жылдамырақ және қызықты әдісін ұсынады. Бұл оқыту әдісін пайдалану оқушылардың зейіні мен оқу жылдамдығын арттыруға көмектеседі.

Сонымен шет тілін оқытуда анимация – қарым-қатынасты ынталандыратын, тілдік кедергілерді жеңуге көмектесетін және шетел тілі мен мәдениеттін ашуға мотивацияны күшейтетін бейресми әдіс.

Тілдік анимация келесі білім беру мақсаттарын шешеді:

- шет елдер туралы білуге деген қызығушылықты оятады,
- үйреніп жатқан тілдің дыбысталуындағы ерекшеліктерді айқындайды,
- шет елдің тілі мен ғана емес, анимациялық бейне материал арқылы мәдениетімен де танысады

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, оқу анимациялық бейне ресурстары мен мультимедиа оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру процесінде белсенді жұмыс істеудің кең мүмкіндіктерін ашады және шет тілін меңгерудің оқу процесін оқушылар үшін қызықты етеді деп айтуға болады. Анимациялық бейне материалдарды пайдалану шет тілі сабағында оқу сапасын арттырады, оқушылардың шет тілді елдердің өмірін, салт-дәстүрін, тілдік шындығын елестетуге мүмкіндік береді және оқушылардың сөйлеу белсенділігін дамытады.

Анимациялық бейне материалды қолдану шет тілдік ортаның жетіспеушілігін толтыруға көмектеседі, ой-өрісін кеңейтеді, сонымен қатар оқушылардың эстетикалық талғамын тәрбиелейді.

Анимациялар мектеп оқушыларына күшті эмоционалды әсер етеді, бұл ақпаратты неғұрлым жарқын және көлемді жеткізуге мүмкіндік береді. Анимациялық мультфильм балаларды шет тілінде қарым-қатынас жасауға ынталандырады. Анимациялық мультфильммен жұмыс істегенде сабақты жеке және топпен өткізуге болады. Анимациялық мультфильмдерді пайдалану оқу ортасында тілдік ортаны қалыптастырады және тілді меңгеруде тез жақсы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Анимациялық мультфильмдерді көру шет тілін үйренудің бастапқы кезеңінде өте пайдалы, өйткені анимациялық мультфильмдерде, әдетте, жаргон, балағат, күрделі грамматикалық тіркестер болмайды. Анимациялық мультфильмдердегі әндер де балалардың есінде оңай сақталады және ықыласпен айтылады.

ӘДЕБИЕТ

1) Барменкова О.И. Видеозанятия в системе обучения иностранной речи //Иностранные языки в школе – 2010.– 20с.

2) Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: продвинутый курс. – М. -2010. – С25.

3) Благовещенская Т.А. Первые уроки английского.- М.: ООО “Издательство “РОСМЭН-ПРЕСС”, 2003.

4) Введение в коммуникативную методику обучения англ.яз.-Oxford University Press,1997

5) Рогова Г.В.,.Верещагина И.Н, Методика обучения английскому языку на начальном этапе в образовательных учреждениях, М.: Просвещение,1998.

6) Hymes, D. H. (1972). On Communicative Competence. In Pride, J. B., & Holmes, J. (Eds.), Sociolinguistics, 269-293. Baltimore, USA: Penguin Education, Penguin Books Ltd.

7) Кунанбаева С.С. Современная теория и практика иноязычного образования. Алматы, 2010. – 260 с.

8) Гришаева Л.И. Изучение национально-специфических культурных фактов как задача преподавания неродного языка // Актуальные проблемы обучения иностранным языкам в школе и вузе. Курс лекций для студентов факультетов иностранных языков. Воронеж, 1999, С.155.

9) Гальскова Н.Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам // Иностранные языки в школе. 2004. № 1.С. 7

10) https://avstudios.com/post/benefits-of-using-animation-in-education/

UDC 37.013.31

Khamitova N.
Student
«5B11900-Foreign language: two foreign languages»
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazerkekhamitova7@icloud.com
Akhmetova N.
English teacher
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazym_99@bk.ru

EDUCATION IS THE KEY TO SUCCESS

Abstract: Education is the foundation on which careers and futures are built. Education is a factor of life and professional success, serves as an important competitive advantage in the labor market, opens up opportunities for career and professional growth, getting a prestigious and well-paid job. It plays one of the key roles in the development of society and economic growth of the country. The aim of this article is to study education as a basis for success. The object of the article is the learning process.

Key words: education, success, process, formation, values, students, component.

Хамитова Н.
Студент
«5B11900-Шет тілі: екі шет тілі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nazerkekhamitova7@icloud.com
Ахметова Н.
Ағылшын пәні мұғалімі
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nazym_99@bk.ru

БІЛІМ – ТАБЫС КІЛТІ

Түйін: Білім - бұл мансап пен болашақ үшін құрылатын негіз. Білім – өмірлік және кәсіби табыстың факторы, еңбек нарығында маңызды бәсекелестік артықшылық ретінде қызмет етеді, мансаптық және кәсіби өсуге, беделді және жақсы төленетін жұмысқа орналасуға мүмкіндіктер ашады. Ол қоғамның дамуы мен ел экономикасының өсуінде маңызды рөлдердің бірін атқарады. Бұл мақаланың мақсаты – білім беруді табысқа жету негізі ретінде зерттеу. Мақаланың объектісі – оқу процесі.

Тірек сөздер: білім, табыс, процесс, қалыптасу, құндылықтар, оқушылар, компонент.

Education is one of the key components for the growth and progress of society. The more people in a society are educated, the more they can make a useful contribution to the environment. This fact increases the importance of education in society and, for this reason, the governments of various countries are more concerned than ever with educational reform. In the framework of the sociological approach «life success» is interconnected with natural gifts and the social environment. It is considered as self-assertion of a person in a specific environment through achievement as a result of social necessity and natural gifts to various types of activity, as well as a certain normative model of self-realization based on adaptation of socially significant values and prescriptions to individual life goals and the possibilities of their achievement in specific social conditions.

First of all, it is necessary to touch upon the process of forming the students' idea of the role of a person in the realization of life values, achievement of success. The normal learning process is graduation from high school, followed by university, and then some continuing education courses, technical or vocational training. This is done in order to find a suitable job, make a career and establish oneself in a certain social position in society. Another fact that increases the importance of education is that it plays an important role in a person's life. In the era of «lifelong learning» understanding of the importance of education is also the main key to success. Considering modern Kazakh society, researchers conclude about the growing importance of self-affirmation values, pragmatic and utilitarian motives, orientation to success at any cost [1]. It is emphasized that at the base of personal and social success is individualism, which is based on the realization of their interests at the expense of others, the benefits for themselves in relationships between people. Today there is an active process of forming a new type of person: a rational individualist, focused on success.

Success in economic research is considered from the perspective of the categories of «efficiency» and «effectiveness». Performance is a component of success. The assessment of professional success has:

- external (evaluation of the result achieved in the process of professional activity);
- internal (activity satisfaction) sides.

Efficiency is considered as the number of high quality units of production. It acts as an indicator of activity success, depends on knowledge, skills, motives of activity, psychological, psychophysiological characteristics of

individuals [2]. In turn, professional success and individual success can be considered in the unity of the processes of social adaptation, self-actualization and self-affirmation of the personality.

Each individual is born with a set of certain qualities, talents, imagination, and creativity. But all of these together are useless if they are not based on proper education, which can be obtained in school, college or university, as these places provide the latest know-how that helps individuals keep up with the highly competitive professionals. There is no doubt that hard work is necessary for success, but without education, it will not produce any results. Education makes people more aware not only of the world but also of themselves, and when people know their strengths, they can easily choose the right path to a successful career. Education alone is not necessary for success [3]. It depends to a large extent on the ability of the individual to make the most effective use of his talent and creativity. Even if an individual is not educated or has mastered the lowest level of education, he can achieve great success in life by applying his skills in the right place at the right time. There are so many examples of successful entrepreneurs whose level of education is low, but with their skills, perseverance, and hard work they acquired it in the process. In the context of the educational system's focus on sustainability and success, the value of education must be viewed in the following ways:

- education as a value for the individual;
- education as a value for the family;
- education as a factor of success;
- education as a value for an individual community;
- education as a value for the society as a whole.

Education may be important to some and perceived as a social obligation, but it does not guarantee that one will succeed in what one has received by spending so much time in educational institutions. Success mostly refers to achieving desired goals or objectives after a lot of hard work, and it comes if one puts in the effort and achieves what one wants. Thus, we can cite some of the main reasons why education can be considered the key to success:

1. Getting an education helps a person gain skills in such a competitive world. In the 21st century, it is very difficult for people to keep up with the ever-increasing number of inventions without education. Not only that, but education allows a person to self-determine themselves in this life.

2. One of the main purposes of a person's life is to regulate what he really wants. If he knows what he wants out of his life, making an effective «plan» becomes easier. Education also teaches people how to be a selfless leader in business in order to stay strong.

3. Definitely, getting an education will help you gain confidence. Confidence alone is not enough, along with this you need to have full knowledge that will help you become persuasive. A person with a college degree will have more skills, be able to multi-task, and meet the demands of the job. Such a person also knows how to balance personal and professional life [4].

It is also worth noting that education forms a person, and his personal qualities such as self-discipline, purposefulness, politeness, tolerance, communication skills, craving for new sources of information and much more. Accordingly, the qualities developed can help a person to better adapt in a social environment, speak freely and openly in public, expressing his thoughts and point of view, find like-minded people, as well as gain meaningful status in society. The institutional structure of life chances is set, first of all, by the «rules of the game» in the sphere of education and on the labor market. The former forms a person's professional and labor potential, the latter promotes its realization, including on the basis of such life goals as career, professional fulfillment and material well-being. However, people with education occupy a high position in science, as a branch in which it is impossible to achieve anything without knowledge.

Education helps people discover their potential, learn new things, and be literate and moral. If every day a person raises the bar, achieves new heights, self-improvement, seeking answers to questions of interest, it will ensure a comfortable, bright, full life. Thus, education is the most important component of human capital, the most valuable resource actually capable of increasing everyone's well-being, level and quality of life. The lower all these initial parameters, the more difficult it is for a person to realize his interests, to mobilize himself for purposeful and motivated inclusion in the permanent process of forming, increasing and improving his human capital, the more difficult it is for him to achieve full-fledged success in life. All this becomes especially urgent for those who are entering life in the conditions of the coming information society, in which education, knowledge, possession of information become the main resources providing life success. In these conditions, social inequality in the sphere of education, which cuts off people who are not provided with resources, and sometimes even the whole social groups from the opportunities of human capital accumulation, moves them to the periphery of society, makes them outsiders with all the ensuing consequences. Probably when planning and organizing education it is important to take this circumstance into account, to identify negative social factors determining the development of educational and professional trajectories of groups of people with different social and educational start: social origin, territorial factor, institutional barriers in the education system, material opportunities, family resources, etc.

Life success is related to the achievements, self-actualization and self-assertion of the individual in a particular environment, the setting of life goals and the possibilities of achieving them. Professional success is a part of life success and is associated with the full disclosure of labor potential. A person who strives for knowledge, obtains and uses it, is able to work under given conditions, for example, to perform work under multitasking conditions. An educated person will be able to find a balance of personal and professional life. Researchers state: education certainly affects professional success, which is confirmed by the data on employment of people with a sufficiently high level of education, faster career growth, the amount of wages [5].

In conclusion, we note that success is becoming an integral life strategy today. Professional success is included in the concept of life success and characterizes success in the professional sphere. It represents an integral quality of a professional's personality, determined by the achievement of the set goals in work, professional self-realization, full disclosure of potential, professional achievements and their recognition. Education is a factor in achieving life and professional success, serves as an important competitive advantage in the labor market, opens up opportunities for career and professional growth, getting a prestigious and well-paid job. Self-education, lifelong learning expands opportunities for building a career, getting a prestigious job with good pay.

REFERENCE

1. Valerie H. The need for education in the modern world // Education and skills 2030. – 2018. – 2(6). – 87-93.
2. Helen H.A. Training as a factor of success // Mind, Brain and Education. – 2016. - 2(3). - 114-121.
3. Marsh H. Students' Evaluations of University Teaching: dimensionality, reliability, validity, potential biases, and utility // Journal of Educational Psychology. – 2015. - 76(5). - 707-754.
4. Aleksi K. The role of education in human life // Psychology of Learning and Motivation. – 2013. – 26(8). - 207-240,
5. Metzner B. Perceived Quality of Academic Advising: The Effect on Freshman Attrition // American Educational Research Journal. – 2019. - 26(3). - 422-442.

УДК 94(560):355.48

Саматаева Гаухар Абдыхаимовна
БҚИТУ тілдер және менеджмент
7М01702 шет тілі:екі шет тілі
II курс магистрі
БҚО Орал қаласы
gaukhar1-79@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Кисметова Галия Нагимовна**
Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ КӘСІБИ-КОММУНИКАТИВТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

Түйін: Бұл мақалада шет тілін оқытудың маңызды құрамдас бөліктерінің бірі ретінде кәсіби шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігі, сонымен қатар университет жағдайында және одан да тыс жерлерде құзыреттілік қалыптастыру жолдары қарастырылады.

Тірек сөздер: құзыреттілік, кқммуникативтік құзыраттілік, бідлім стандарты, әдістемелік тұжырымдама, тіл университеті, студент.

This article deals with the professional foreign language communicative competence as one of the most important components of foreign language teaching and the article provides the methods of forming the competence in high school and beyond.

Key words: a competence, a communicative competence, an educational standard, methodical concept, language high school, student.

ТІЛДІК ЖОО СТУДЕНТТЕРІ АРАСЫНДА КӘСІБИ ШЕТ ТІЛІНІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тіл факультеттерінде шет тілін оқытудың теориясы мен практикасында білім берудің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі – студенттердің кәсіби тілдік құзыреттілігін шет тілінің сөйлеу жағдаяттары арқылы дамыту болып табылады.

Шет тілін білудің кәсіби деңгейі жетекші мамандандырылған тілдік даярлығы бар университеттер үшін тілді оқыту жүйесін одан әрі жетілдіруді және дамытуды талап ететін маңызды анықтаушы әлеуметтік фактор болып қала береді. Тілдік университеттердегі шет тілдерін оқыту курсы ең жоғары кәсіби-бағдарлы сипатқа ие – университет түлегі таңдаған бейіндік тіл мамандығы бойынша көрнекті маман болу үшін осындай шет тілін меңгеру деңгейіне жетуі керек. Осылайша, Болон декларациясына сәйкес оқытудың құзыреттілік тәсілі ресейлік жоғары білім беру жүйесінде негізгілердің біріне айналды.

Қазіргі әлемдік білім беру жүйесінде шет тілін оқыту білім, білік, дағдыларды меңгерудің теориялық сипаты емес, әлеуметтік және кәсіби мәселелер мен міндеттерді практикалық шешу және түзету құралы ретінде қарастырылады. Тек теориялық білім беруге бағытталған жоғары оқу орындарының студенттері қатал шындықта қиын еңбек жағдайында өз бетінше және байыпты жұмысқа дайын емес жағдайға тап болады.

Білім беру стандарты негізгі және жалпы білім беру сияқты санаттардағы университет пәндері арасындағы шекараларды айқын көрсетеді. Бейіндік категория бойынша студенттердің алған білімі шет тілін практикалық кәсіптік іс-әрекетке кіріктіру деңгейі мен дәрежесіне де байланысты.

Осылайша, тіл университеттерінің студенттері үшін «Шетел тілі» сияқты пәнді бейіндік меңгеру мемлекеттік федералдық стандарт талаптарын жүзеге асырудың негізгі нәтижесі болып табылады, өйткені стандарттың осы бөлімінің негізгі мақсаты – «Шетел тілі» шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігі.

Лингвистикалық бағыттағы жоғары білім беру стандарттарын талдай отырып, бакалаврларды кәсіби даярлаудың жетекші аспектілерінің бірі кқммуникативтік құзыреттілік болып табылады деген қорытындыға келуге болады. Студент ізденістерді дұрыс жүргізіп, алғашқы ақпаратты сауатты өңдей білуі, ғылыми конференцияларда баяндамалар жаау үшін рефераттар, хабарламалар, баяндамалар дайындап, өзінің әлеуметтік-лингвистикалық тәжірибесін кеңейтіп, байыта білуі керек, бұл оның болашақ кәіби қызметінің негізі болып табылады.

«Құзыреттілік» термині білім беру жүйесінде еңбек ферасында қызметкердің белгілі бір өлшемдер деп аталатын өлшемдерге сәйкестігі бағалануына байланысты пайда болды.

«Тілдік құзыреттілік» ұғымын алғаш рет Н. Хомкий генеративті лингвитика шеңберінде енгізді, мұнда тілді нақты таымалдаушы еме, идеалды жеткізу құралы ретінде білу тілді коммуникативтік тәжірибеде қолдануға қары тұрады.

Қазіргі уақытта шет тілдерін оқыту теориясындағы негізгі ұғым «коммуникативтік құзыреттілік» болып табылады. Ғылыми өздіктерде бұл терминнің көптеген түіндірмелері берілген, мысалы, «Әдістемелік терминдер мен ұғымдар сөздігінде» «коммуникативтік құзыреттілік» дегеніміз «шет тілі арқылы студенттерге күнделікті өмірде өзекті болатын қарымқатынас міндеттерін шешу, оқу, өндірістік және мәдени өмір; оқушылардың қарымқатынас мақсатына жету үшін тіл және сөйлеу фактілерін пайдана білуі; сөйлеу коммуникациясының әртүрлі жағдайларында тілдік құзыреттілікті жүзеге асыру мүмкіндігі; Тікелей немесе жанама байланыс жағдайында ол осы тіл мәдениетінің нормалары мен дәстүрлеріне сәйкес оқытылатын тілдің ана тілінде сөйлейтіндермен өзара түсіністік және өзара әрекеттесу мәселелерін сәтті шешіп, студент коммуникативті құзыреттілікке ие болады. П.Дойер бұл анықтамаға жанжақты тоқталып, коммуникативтік құзыреттіліктің төрт негізгі түрін анықтады:

- сөйлеу құзыреттілігі (лекика, грамматикалық, айтылым);
- жазу құзыреттілігі (лекикалық, грамматикалық, орфографиялық);
- тыңдау құзыреттілігі (дыбы белгілерін, грамматикалық, және лекикалық белгілерін ажырату);
- оқу құзыреттілігі (графикалық белгілерді ажырату, грамматикалық және лекикалық). Жоғарыда аталған компоненттер мен әдістемелік ұғымдардың мәнін талдай келе, коммуникативті тілдік құзыреттілікті тиімді қалыптатыру үшін оқу, жазу, шет тілінде сөйлеу, сондай-ақ құлақ арқылы қабылдау және түсіну сияқты дағдыларды меңгеру керек деген қорытынды шығады. Шетел тілінде сөйлеудің өзекті жағдайында туындайтын коммуникативті мәселелер мен әлеуметтік сипаттағы міндеттерді шешу үшін дұрыс қалыптасуы керек. Осылайша, тілдік ЖОО студенттері арасында шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін келесі ережелерге сүйене отырып, оқыту үдерісін дамыту және жетілдіру қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Хомкий Н. «Тіл және ойлау» - Москва, 1972, 122 бет
2. Азимов Е.Г., Щукин А.Н. «Әдітемелік терминдер мен ұғымдардың жаңа сөздігі» - М. Икар баспасы, 2009ж 98 бет
3. Дойер П. «Лексиканы меңгеру мәселелері»
4. Шетелде шетел тілдерін меңгеру әдістемесі. М.Прогресс, 1967. 440б
5. Селезнева Т.А. «Тілдік университеттердің студенттері арасында кәсіби шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру ерекшеліктері» Жас ғалым. – 2017. №5 (139). – С.445-447 – URL:https://moluch.ru/archieve/139/39188/

УДК 372.881.111.1

Файзуллова С.Х.,
Магистрант
«7М01711-Подготовка Педагогов Иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail:sfaizulova@gmail.com
Жумабекова Г.Б.,
К.п.н., ассоц.проф.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ

Аннотация: В статье рассматриваются некоторые теоретические и практические аспекты формирования иноязычной профессиональной компетенции студентов. Уточняется понятие «иноязычная профессиональная компетенция», обосновывается необходимость формирования иноязычной профессиональной компетенции студентов неязыковых специальностей вуза.

Ключевые слова: иноязычная профессиональная компентенция, лингводидактика, коммуникация

Faizullova S. Kh.,
Master's student
«7M01711- Foreign Language Teacher Training»
AblaikhanKazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: sfaizulova@gmail.com
Zhumabekova G.B.,
Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
AblaikhanKazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru

LINGUODIDACTIC FOUNDATIONS FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS OF NON-LINGUISTIC UNIVERSITIES

Abstract: The article provides some theoretical and practical aspects of the formation of foreign language professional competence of students. The concept of "foreign language professional competence" is clarified, and substantiated the need for the formation of foreign language professional competence of students of non-linguistic specialties of the university.

Keywords: foreign language professional competence, linguodidactics, communication

В связи с динамично развивающимися процессами модернизации языкового образования и стандартизации высшего профессионального образования значительно возросли требования к уровню владения иностранным языком обучающихся. Современные специалисты в области науки, техники и технологий сегодня должны обладать совершенно новыми навыками и умениями. На уровне международных отношений к ним относятся аналитические и организаторские способности в области исследований и производства. Поэтому будущие молодые специалисты должны уметь общаться хотя бы на одном иностранном языке. Английский язык, несомненно, является самым важным, так как это язык глобального общения во всех отношениях. А также, обучение иностранному языку студентов неязыковых специальностей является одной из задач современного образовательного учреждения по подготовке специалиста и развития его коммуникативной культуры. В современных условиях глобализации и информатизации, когда интенсивность экономического взаимодействия с другими странами постоянно повышается в связи с ростом количества экономических связей, современному специалисту приходится ориентироваться в потоке знаний. Не всегда можно найти информацию на родном для него языке, поэтому знание иностранного языка является необходимым компонентом профессиональной подготовки. Это предпочтение отдаётся тем, кто имеет навыки владения иностранными языками. По мнению экспертов, на современном этапе развития высшей школы формирование профессиональной компетенции специалиста невозможно без интеграции в общую систему языкового образования. В силу этого назрела необходимость пересмотрения, а также изменения традиционных целей и задач обучения иностранным языкам. Важно отметить, что на сегодняшнем этапе развития высшего профессионального образования «язык из специальности все больше превращается в язык для специальности» [4, с 46]. В настоящее время практическая цель обучения иностранным языкам в университете заключается в усвоении студентами правил поведения и организации речевой деятельности адекватно ситуации общения, а также в ознакомлении с особенностями национальной культуры, норм и правил поведения страны изучаемого языка. При этом практическая цель обучения иностранным языкам предполагает также включение иноязычной речи во время работы будущего специалиста, поэтому она тесно связана с профессиональной целью изучения иностранного языков. Она состоит из формирования навыков профессионального общения на основе предстоящих коммуникативных ситуаций.

Обучение иностранным языкам на нелингвистических специальностях высшего учебного заведения предполагает развитие помимо коммуникативной компетенции иноязычной языковой компетентности студентов. Некоторые российские ученые (И.А. Зимняя, Е.И. Пассов и др.) описывают иноязычную коммуникативную компетенцию исключительно как способность разуметь и продуцировать большое количество услуг при помощи языковых символов, на тот момент как иностранные ученые как Н. Хомский, дают этому понятию наиболее обширное значение, включая в его структуру последующие составляющие: лингвистический, социолингвистический и прагматический [1]

Глобализация, развитие концепции мультикультурализма, растущая потребность в многоязычных специалистах привели к дискуссии о понятии «компетентность». Эти же тенденции требуют разработки новых моделей формирования иноязычных профессиональных компетенций при изучении английского языка. Социолингвистическая теория понимает под этим понятием грамматические и социолингвистические знания, умение использовать их на практике в процессе социализации. Р. М. Эпштейн и Э. М. Хундерт (Epstein & Hundert, 2002) определяют профессиональную компетентность как «привычное и разумное использование коммуникации, знаний, технических навыков, клинических рассуждений, эмоций, ценностей и размышлений в повседневной практике на благо человека и общества». обслуживаемое сообщество». Профессиональная компетентность иностранных спикеров является препятствием для точного и эффективного общения. Это приводит к риску потери права занимать определенные должности в

профессиональной деятельности. Именно поэтому оценка профессиональных компетенций является важным элементом в определении уровня подготовленности студентов к практической деятельности [2, с 226-235].

Реализация концепции иноязычного профессионального образования предполагает наличие специального лингводидактического обеспечения, которое определяет обязательность использования в качестве учебного материала аутентичных источников профессионально значимой информации. Особо отмечается, что тексты должны быть аутентичными и весь процесс работы над ними необходимо сделать аутентичным приучая студентов воспринимать работу над текстом как аутентичную коммуникативную деятельность. Аутентичный текст должен соответствовать следующим требованиям: использование аутентичной профессиональной лексики выражений и грамматики, уместность и естественность использования языковых средств в предлагаемых ситуациях. Следует подчеркнуть, что если текст определенного типа похож на текст из реальной жизни, например, рекламное письмо, то студенты будут воспринимать его как естественный [3].

Согласно Е.И. Пассову, профессионально важные навыки иностранного языка имеют последующие категории: проектировочные (навыки планировать разный вид работы); адаптационные (навыки применения плана в конкретных учебных условиях); организационные (навыки организовать разновидность работы); мотивационные (мотивирование учащихся к учебному процессу); коммуникативные (умения коммуницировать во время урока и вне его); контроля и самоконтроля; познавательные (ведения исследовательскуй деятельности)[7].

Научным обоснованием проблем языкового образования занимается лингводидактика. В отличие от дидактики, изучающей общую теорию образования и обучения, которая присуща всем педагогическим дисциплинам, лингводидактика представляет собой теорию обучения языку. Лингводидактика обосновывает закономерности обучения, связанные с природой языка, разработкой методов и средств обучения в зависимости от дидактических целей и содержания, задач и характера изучаемого материала, условий, этапа обучения и интеллектуально-речевого развития обучающихся. Таким образом, профессиональная компетентность учителя основывается на мыслительных и практических действиях, определяющих решение педагогических задач, поставленных в процессе учебно-воспитательной деятельности учителей иностранного языка. Они формируются на основе овладения студентом методами и приемами обучения и обучения, основанными на сознательном и комплексном использовании психолого-педагогических, лингвистических и методических знаний. Главными характеристиками языковых педагогических умений являются осознанное использование способов осуществления учебного поведения, понимание существующих теорий профессионального поведения в конкретных учебных ситуациях с учетом этапов решения методических задач, опора на знание [4]. Лингвистические умения, таким образом, представляют собой интеграцию языковых и методических знаний, реализуемых посредством языковых и речевых действий, соответствующих учебным функциям, являющихся средствами их реализации в процессе овладения иностранным языком. Навыки обучения языку направлены на обеспечение благоприятных образовательных условий при выполнении образовательных функций, основанных на общении на изучаемом иностранном языке. Обязательной отчасти учебного процесса изучения профессионально-ориентированному иностранному языку на нелингвистических профессиях представляется наблюдение уровня сформированности обусловленных коммуникативных умений и навыков, обнаружение и устранение недостатков в знаниях, вдобавок указание динамики познавательной деятельности обучаемых. Учитывая все это, основополагающей целью итогового контроля является обеспечение покрытия итоговой программной потребности обучающегося по владению иностранным языком в присутствии обучающихся с иноязычной профессионально-коммуникативной компетенцией, уточнение соотношения знаний. Это означает овладение навыками делового и профессионального иноязычного общения в ожидаемой научной, производственной, познавательной и, конечно же, качественной деятельности. Интерес к изучаемым предметам, особенно иностранным языкам, значительно возрастает, когда учащиеся осознают его важность и ясно представляют себе возможность использования в будущей практической деятельности. Цели обучения – это навыки и умения, которые пригодятся в будущем. Повысить свою конкурентоспособность и шансы на успех в науке, бизнесе или других профессиональных начинаниях. Обязательным условием овладения иностранным языком как средством профессионального общения являются лингвистические знания. Учащиеся с определенным уровнем языковых знаний, приобретенным в общеобразовательной школе, углубляют и совершенствуют свои языковые знания с целью максимального усвоения лексики и грамматически, необходимых для устного и письменного иноязычного общения [5, с 24–28].

Важно отметить, что когнитивные и коммуникативные навыки, включая чтение и аудирование, играют важную роль в профессиональном обучении иностранному языку. Когнитивный характер этих рецептивных умений требует выполнения как лексико-грамматических, так и лингвистических и краеведческих, а также мыслительных действий, направленных на преодоление стилистических трудностей. Общеизвестно, что в ходе постижения настоящих текстов проистекает исполнение ряда мыслительных операций, которые содействуют умственному формированию обучаемых. В ходе преподавания чтению и аудированию учащиеся не только приобретают новую информацию действительно о всех сферах жизни стран исследуемого языка, но также расширяют сейчас имеющиеся познания в различных областях науки и техники, образования и культуры, экономики и политики. [6]. Формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции

будущего специалиста – это, прежде всего, функция иностранного языка. Во-первых, это – достаточно глубокое изучение иноязычной культуры путем передачи практических знаний и умений. Стало общепризнанным и хорошо известным в теории представление о том, что приобщение к иноязычному общению есть передача носителем культуры этого языка, активное присвоение этой культуры. При этом учебный процесс рассматривается как процесс анализа примеров иноязычной коммуникации, изучения практических потребностей представителей различных культур, в результате чего расширяется иноязычная культура, преодолеваются трудности в повседневном общении с людьми из другой культуры. Другой важной функцией иноязычного образования является формирование основ общекультурных и ценностных мировоззрений. Таже не нуждается убеждению, что иностранный язык является средством познания картины мира, приобщения к ценностям, созданным другими народами. В то же время язык является ключом к открытию уникальности и самобытности собственного национального самосознания и исторических достижений представителей других культур. И третья функция обучения иноязычному общению - приобретение будущим специалистом иноязычной профессионально-коммуникативной компетентности [8].

Современные теории языкового образования представляют собой создание подобных систем, обучающих специалистов легко приспосабливаться к быстро меняющимся условиям опережающей деятельности. Поэтому он предназначен для профессиональной подготовки в области изучения иностранного языка. Это означает, что в контексте проблемы формирования профессиональной компетентности будущего специалиста и с учетом новых социально-политических и экономических условий способность и готовность к профессиональной иноязычной коммуникации приобретает особый смысл и становится важной частью подготовки высококвалифицированных специалистов, которые, являясь активными членами общества в виду профиля и содержания своей деятельности, становятся участниками межкультурного общения. Другими словами, являясь средством приобретения коммуникативной компетентности студентов, деловой иностранный язык выполняет новую функцию: он является одним из инструментов эффективной профессиональной деятельности будущего специалиста [8, с 406].

Таким образом, лингводидактическим основанием формирования профессионально-коммуникативной компетенции является то, что обучение иноязычному общению должно рассматриваться как структурный компонент образования, определяющий профессиональную рефлексию будущего специалиста. Профессиональная рефлексия – это результат формирования системы представлений о профессии. Она обеспечивает формирование профессионально обусловленных структур личности, социально-профессиональной коммуникативной направленности, личностную значимость формирования профессионально-коммуникативной компетенции для специалиста как необходимого в социальном партнерстве инструмента организационного и личностного развития.

ЛИТЕРАТУРА

1. Красильникова, Е. В. Иноязычная коммуникативная компетенция в исследованиях отечественных и зарубежных ученых [Электронный ресурс]. http://vestnik.yspu.org/releases/2009_1g/41.pdf
2. Epstein, R.M., & Hundert, E.M. (2002). Defining and assessing professional competence. Jama, 226-235 сс.
3. Артемьева О.А. Методология организации профессиональной подготовки специалиста на основе межкультурной коммуникации.
4. Крупченко А. К. Становление профессиональной лингводидактики как теоретико-методологическая проблема в профессиональном образовании: дис., 2007. 46 с
5. Тентекбаева, Ж. М. Профессионально-ориентированное обучение иностранным языкам студентов экономических специальностей / Ж. М. Тентекбаева, Т. В. Парий // Вестн. КарГУ. – 2016. – № 8. – С. 24–28
6. Ivaniuk N.V. Linguistic and Didactic Formation Basis of Foreign Language Professional
7. Павлова Л.В., Пулеха И.Р. Формирование лингводидактических умений будущего учителя иностранного языка в процессе профессиональной подготовки в вузе // Современные проблемы науки и образования. – 2019.
8. Зникина, Л. С. Профессионально-коммуникативная компетенция как фактор повышения качества образования менеджеров: дис. … д-ра пед. наук / Л. С. Зникина. – Кемерово, 2005. – 406 с.

УДК 94(560):355.48

Assylbekova A.M.
Master's degree student
«7M01711- Foreign Languages Teacher Training Faculty»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: mukhtarovnaas@gmail.com

'FORMATION OF PROFESSIONALLY-ORIENTED FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF STUDENTS OF ECONOMIC PROFILE'

Abstract: In this article, the economic profile of students is examined in relation to the applicability and significance of teaching foreign languages with a professional focus. It is described how professionally oriented foreign language instruction competence has evolved through time. There is a definition of what is meant by professionally-oriented

foreign language teaching. The professionally-oriented training model, its purposes, and objective, as well as issues that may arise during the training process and solutions to them, are provided as approaches.
Keywords: professional-oriented, competence, economic profile, approaches, methods.

Асылбекова А.М.
Магистрант
«7М01711 - Шет тілі педагогтарын дайындау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: mukhtarovnaas@gmail.com

«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЙІНДЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ-БАҒДАРЛАНҒАН ШЕТ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

Түйін: Бұл мақалада экономикалық бейіндегі студенттер үшін шет тілін кәсіптік-бағдарланған оқытудың өзектілігі мен маңыздылығы қарастырылады. Шет тілін кәсіптік-бағдарланған оқытудың даму тарихы сипатталған. Шет тілін кәсіптік-бағдарланған оқытудың мәнін айқындау берілген. Кәсіптік бағдарланған оқыту моделін, оның мақсаттары мен міндеттерін, оқу процесінде туындайтын проблемаларды және оларды шешу жолдарын қосу тәсілдері ұсынылған.
Тірек сөздер: кәсіби бағдарланған, құзыреттілік, экономикалық бейін, тәсілдер, әдістер.

The changes that have taken place in the world have necessitated changes in the field of education, which has become one of the leading factors of the state's competitiveness in the international arena. Kazakhstan's entry into the Bologna process creates prerequisites for education and work abroad, for the exchange of students and the growth of professional mobility of specialists. The condition for successful professional activity, compliance with international standards and competitiveness is the need to take a fresh look at the process of teaching a foreign language. There was a reason to talk not only about those competencies that were inherent in the specialist and formed the basis of his professional skills, but also about completely new ones that still need to be mastered, their content has not yet been fully determined, but they will characterize the image of a person of the future. In this context, a professionally-oriented approach to teaching a foreign language is currently considered a priority in updating education at non-linguistic faculties. It provides for the formation of students' ability to communicate in a foreign language orally and in writing to carry out professional communication and further activities to study foreign experience in the profile area.

Profile education is considered as a multi-sided complex means of improving the quality, efficiency and accessibility of general education, which allows, due to changes in the structure, content, organization of the educational process, to take into account the interests, inclinations and abilities of students to a greater extent, to create opportunities for the orientation of education of high school students in accordance with their professional intentions. At the same time, the possibilities of building an individual educational trajectory for students are significantly expanded, a higher level of training is provided for continuing education in the chosen direction.

S. S. Kunanbayeva argues that the internationally recognized level of sovereign Kazakhstan's socio-economic achievements, the extent of international cooperation, and the fact that the republic's enhanced interaction in an open and interconnected world is the reason for today's vocational education. Determine relevance. Ensuring qualitative breakthroughs in the training of its own personnel, qualifications that meet global standards, the ability to carry out the task of modernizing and accelerating the development of the country, and that this will be achieved by borrowing the best experience of major U.S. nations to dominate the world, to strengthen the socio-pedagogical importance of foreign language skills as a means of international cooperation, to make foreign languages a priority in education, and to give foreign language training the status of an essential competencies component. It is a professional qualification for modern professionals and an effective basis for preparing the younger generation for life in the new conditions of international cooperation [1, 5].

The growth of our nation's trade and cultural ties with the rest of the globe has demonstrated the pressing need for experts who understand other languages in their line of work. The ability of a professional to communicate in a second language is now a crucial indicator of competence in any line of work, as the success of interactions with international partners depends on its development. Due to this, preparing pupils for communication in a foreign language is now considered to be of utmost importance and is included in formal education. The future specialist can access foreign information sources that are currently unavailable to him due to his lack of proficiency in a foreign language. The capacity to work with real.

Theoretical developments on higher professional education are available in the studies of I.A. Zimnaya [12], A.A. Verbitsky [2], I.D. Lushnikov [3], P.I. Obraztsov and O.I. Ivanova [4], etc. They reflect the theoretical and methodological, psychological and pedagogical, organizational and substantive foundations of vocational education. Some aspects of the problem of the formation of professionally-oriented foreign language communicative competence (ICC) are reflected in the studies of A.G. Izmailova [5], M.A. Khusainova [6], E.N. Achkasova [7], T.V. Emelyanova [8], E.P. Shishmolina [9], I.G. Bakanova [10], E.A. Shaturnaya [11] and others.

Taking into account the results of the analysis of approaches to understanding professionally-oriented foreign language teaching, as well as the need for transition in the 2017/18 academic year of all universities to a two-level structure of personnel training, which determines the specifics of the target settings of language and vocational training in accordance with the requirements of the state educational standard of higher professional education, we clarify the concept of professionally-directed ICC of bachelor economists. Professionally-oriented foreign language communicative competence is an important integrative characteristic of the personality of specialists, reflecting its ability and willingness to use knowledge of a foreign language, skills, and skills to solve professional problems.

Table 1 - A model of the structure of a professionally-oriented foreign language communicative competence of a bachelor in Economics

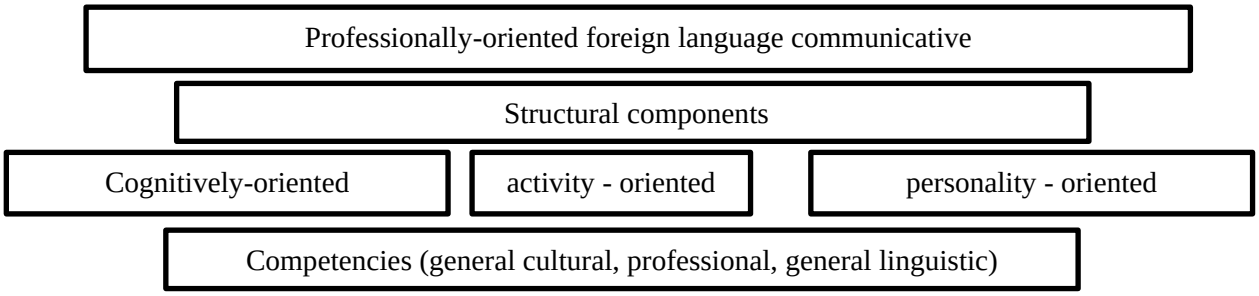

Taking into account the fact that competencies are the norms of graduate training determined by the position of society, a program of the academic discipline "Foreign language in the professional sphere" was developed for students of the economic direction. The program, the pedagogical task of which is the formation of a professionally oriented ICC among bachelor economists, is structured as follows:

1. Compliance with the principles of the communicative-cognitive approach, since the development of communicative competence is impossible outside of the communication process itself.
2. Professionally-oriented practical training in four types of foreign language speech activity aimed at the formation of the desired competencies.
3. Compliance with the principles of interdisciplinary relations in the specification of goals, selection of content and organization of training.
4. Activation of students' motivational and value attitude to a foreign language.
5. Orientation of students to independent work in the classroom and in extracurricular work.

The communicative-cognitive approach in teaching professionally-oriented foreign language communication to undergraduate economists assumes that conditions are created in the classroom under which students, relying on acquired knowledge, independently solve communicative tasks in the process of oral or written foreign language communication in professional, labor or socio-cultural spheres. Such situations include: conducting business negotiations, interviews, exchange of information with foreign colleagues during meetings, presentations, job interviews, drafting business correspondence, searching for the necessary information on the Internet, etc.

The introduction of a communicative approach involves motivated and purposeful verbal communication, which, when teaching a foreign language, can be achieved by using educational materials selected taking into account linguistic, cultural parameters containing information about the future professional activities of students. A foreign language should provide non-linguistic faculties of universities with the opportunity for students to get acquainted and work with real authentic sources of information.

It also offers language material of a professional orientation, which students get acquainted with when passing special disciplines, which implies a certain competence of a foreign language teacher. Due to the fact that the study of the discipline "Foreign language in the professional sphere" partially coincides with the study of specialized specialized courses, students, having the necessary level of knowledge and terminological apparatus, are ready to perceive the content of texts in the specialty in a foreign language.

In conclusion the formation of a professionally-oriented ICC among bachelor economists can be determined based on the level of proficiency in general cultural, professional and linguistic competencies that characterize the ability and readiness of a graduate for professional activity, as well as for life in the context of social interaction. The development of skilled professionals will be aided by the employment of a professionally oriented teaching methodology, active learning techniques, interactive learning technology, and the selection of professionally significant training content. The inclusion of a variety of activities in the educational process within the framework of professionally-oriented foreign language teaching enhances its efficacy, encourages students to work independently, promotes the development of aptitudes in a particular subject area, including the acquisition of a foreign language, and deepens and expands interest in knowledge and learning in general.

REFERENCE

1. Kunanbayeva S. S. Modern foreign language education: methodology and theories: Recommended by the Academic Council of Kazumoimya im. Abylai Khan.- Almaty: Press House "Edelweiss", 2005.- 264s.
2. Lyakhovitsky M.V. On some basic categories of foreign language teaching methods // Foreign languages at school. 1973. № 1.

3. Obraztsov P.I., Ivanova O.Yu. Professionally-oriented teaching of a foreign language at non-linguistic faculties of universities: Textbook / Edited by P.I. Obraztsov.- Eagle: OSU, 2005. — 114 p.
4. Berman, I. M. Methods of teaching English in non-linguistic universities/ I. M. Berman. — Moscow : Higher School, 1970. — 230 p.
5. P. Strevens. Special-Purpose Language Learning: A Perspective. Wolfson College. – Cambridge, 2008.
6. Galskova N.D. Modern methods of teaching a foreign language: A teacher's manual. Moscow: ARKTI-Gloss, 2000. 165 p.
7. S.S. Kunanbayeva. Competence modeling of professional foreign language education. Monograph. Almaty, 2014. – 208 p.
8. A.B.Tumanova. Methodological recommendations on the organization and conduct of level language teaching in higher education. – Almaty: Kazakh University, 2015. - 71 p
9. Artemyeva O.A. Game concept of teaching foreign languages based on the system of educational role-playing games of professional orientation: Textbook-method. stipend. – Tambov: Publishing House of TSU, 2001. – 74 p.
10. Ulyanova O. S., Kazantseva G. S. Using the project method in teaching English (on the example of Tomsk Polytechnic University) // Young Scientist. - 2011. — No. 4. Vol.2. — pp. 138-140.
11. Kucheryavaya T.L. Problems of professionally-oriented teaching of a foreign language to students of non-linguistic specialties // Theory and practice of education in the modern world: Materials of the International Scientific Conference, St. Petersburg, February 2012 — St. Petersburg: Renome, 2012. — pp. 336-337.
12. Zimnaya I.A. General culture and socio-professional competence of a person // Higher education today. 2005. No. 11. pp. 14-20.

UDC 372.881.1

Yskak S.A.
Master's student
"7M01703 - Foreign Language: two foreign languages"
South Kazakhstan State Pedagogical University
Shymkent, Kazakhstan
sabina.begman@gmail.com
Zhorabekova A.N.
Scientific advisor
PhD, associate professor
M.Auezov South Kazakhstan University
ainur-zhorabekova@mail.ru

ABOUT CONTENT LANGUAGE INTEGRATED LEARNING METHOD

Abstract: The article concerns the features of the content and language integrated learning (CLIL) methodology. The essence of the concept "CLIL" is revealed. Three models are identified such as plurilingual education, adjunct CLIL, language-embedded content courses

Keywords: CLIL, multilingual education, language competence, professional competence, student

Ыскак С.А.
Магистрант
"7М01703 – Иностранный язык: два иностранных языка"
Южно-Казахстанский государственный педагогический университет
Шымкент, Казахстан
sabina.begman@gmail.com
Жорабекова А.Н.
Научный руководитель
PhD, ассоциированный профессор
Южно-Казахстанский университет им. М.Ауэзова
ainur-zhorabekova@mail.ru

О МЕТОДИКЕ ПРЕДМЕТНО-ЯЗЫКОВОГО ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются особенности методики предметно-языкового интегрированного обучения (CLIL). Раскрыта сущность понятия «CLIL». Даны три модели CLIL: многоязычное образование, вспомогательное /дополнительное интегрированное обучение предмету и языку, предметные курсы с включением языковой поддержки.

Ключевые слова: предметно-языковое интегрированное обучение, многоязычное образование, языковая компетенция, профессиональная компетенция, студент

Ысқақ С.А.
Магистрант
«7М01703 - Шетел тілі: екі шетел тілі»
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан
sabina.begman@gmail.com
Жорабекова А.Н.
Ғылыми жетекшісі
PhD, қауымдастырылған профессор
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті
ainur-zhorabekova@mail.ru

ПӘНДІ-ТІЛДІК КІРІКТІРІП ОҚЫТУ ТУРАЛЫ

Түйін: Мақалада пәнді-тілдік кіріктіріп оқыту (CLIL) әдісінің ерекшеліктері қарастырылады. «CLIL» ұғымының мәні ашылды. CLIL әдістемесінің үш моделі берілген: көптілді білім беру, көмекші/қосымша кіріктірілген пәнді-тілдік кіріктіріп оқыту, тілдік қолдауды қамтитын пәндік курстар.

Тірек сөздер: пәнді-тілдік кіріктіріп оқыту, көптілді білім беру, тілдік құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, студент

Today, the education system in Kazakhstan is aimed at implementing the idea of multilingual education of its citizens. Since only a society can successfully develop and harmoniously fit into a number of leading countries of the world, which will be able to create decent conditions for its citizens to acquire high-quality and modern education.

Therefore, it is no coincidence that at the plenary meeting of the August conference in 2019, the President of the Republic of Kazakhstan K. Tokayev in his speech emphasized the “introduction of trilingual education, which requires a thorough study, taking into account the readiness of teachers and curricula” [1].

F.H. Kirgueva notes that “studying the language as a subject in the classroom alone is not enough for full-fledged communication in the language. Therefore, the transition to multilingual education, which in most schools in Western, Central Europe, the USA, Canada, was considered a very promising direction in the study of languages already in the 60-70s of the XX century, has become an objective necessity today” [2].

Under these conditions, higher education faces new challenges, the purpose of which is to provide highly qualified specialists who have mastered not only professional knowledge, but are also ready for intercultural communication, independent problem solving, critical and creative thinking, culture, and foreign languages.

This requires the creation of a multilingual multicultural space for future teacher training, to ensure the social and academic mobility of young people who are ready to teach subjects both in their native language and in a second or third language. That is creation and development in Kazakhstan of modern scientific and pedagogical centers with international participation, design and implementation of new technologies, formation of a system for retraining personnel.

New requirements for the level of specialist training determine new approaches to the organization and implementation of the educational process. Rapid changes in the field of educational services require the same mobility from universities, therefore, for each teacher, professional development, the introduction of innovative teaching technologies, and the use of the positive experience of the world's leading universities should become the norm.

One of these approaches is Content and Language Integrated Learning (CLIL), which makes it possible to combine the study of, for example, English or German and a special subject, i.e. expand the general educational space through a functional approach to teaching a second language [3, 4, 5].

The specificity of this approach lies in the fact that “language becomes a tool for studying a non-linguistic subject, in which both language and the subject play a joint role” [5, p.58]. At the same time, attention is focused both on the content of special texts and on the necessary subject terminology. At the same time, the language is integrated into the curriculum, and the need to immerse yourself in the language environment in order to be able to discuss thematic material significantly increases the motivation for using the language in the context of the topic being studied [6].

Content and language integrated learning is a teaching method in which some of the subjects are taught in foreign languages. Thus, teaching students in native and foreign languages is one whole.

Teaching takes place in two languages so that in learning situations the language appropriate to the situation and the purpose of the learning is used. According to the CLIL method, a second language can be used in all classes in all disciplines, except for the native language [7].

The author of the article "The relevance and potential of content and language integrated learning (CLIL) for achieving MT+2 in Europe" David Marsh believes that "Language-based integrated learning refers to any two-subject-focused educational context in which an additional language, those. non-main language, in which the entire course of study is conducted, is used as a means of teaching a non-linguistic subject. According to the author, this method allows teaching in two subjects at the same time, although the main attention can be paid to either language or a non-linguistic subject [8].

According to Do Coyle, the method of content and language integrated teaching at the university is associated, first of all, with the widespread use of English as the “dominant” language of teaching in European universities. Based on the experience of subject teaching in an additional (in most cases, English) language, the scientist identified three models [9]:

Model C1: Plurilingual education. In integrated learning, more than one language is used in different years of study and in teaching different subjects. Upon completion of this model, the student acquires professional knowledge in several languages. This model is a prestigious form of education, which is designed to attract the most motivated and gifted students from various countries.

Model C2: Adjunct / additional of the content and language integrated learning (Adjunct CLIL). Language teaching runs parallel to content teaching, with emphasis on developing the knowledge and skills to use language to support higher order thought processes. Language teaching is associated with special areas, language teachers are part of the structural units for teaching specialties, their role is external support in the training of specialists. When mastering specialties, students acquire the ability to use the CLIL language to work in their specialty.

Model C3: Language-embedded content courses. Specialty training programs are designed in terms of development and language skills.

Training is conducted by both subject teachers and specialists in the field of language teaching [10]. A student, even with poor knowledge of the language of instruction, receives support throughout the entire learning process, which makes it possible to master both the content and the language of its teaching. The model is suitable for teaching students with different linguistic and cultural backgrounds.

The C1 model is implemented only in universities of a certain specialization (for example, business and management), while the C2 and C3 models are the most common.

For the South Kazakhstan region, due to the geographical location with the predominant Kazakh-speaking population, multilingual education has its own characteristics of teaching subject and language disciplines. In the context of general education schools and universities in the southern region, in our opinion, it is advisable to implement a mixed model of full and partial immersion in the language of instruction, with general and special support for the development of students' language competence.

Thus, the analysis of the state of the problem under study shows that content and language integrated learning is one of the effective mechanisms for the formation of the language competence of a student. The effectiveness of the process of forming the professional competence of a future teacher is largely due to their mastery of knowledge, skills and abilities in the aspect of content and language integrated learning.

REFERENCES:

1. Токаев К. Августовская конференция «Келешекке – КемелБіліммен!» (16.08.2019) // http://www.akorda.kz/ru/events/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-avgustovskoi-konferencii
2. Киргуева Ф.Х. Подготовка учителя начальных классов в системе многоуровневого образования на основе компетентностного и полилингвального подходов. [Текст]: дисс. … докт. пед. наук / Ф.Х. Киргуева. Владикавказ, 2010. - С. 424.
3. Lasagabaster, D. Foreign Language Competence in Content and Language Integrated Courses // The Open Applied Linguistics Journal. – Vol. 1. – 2008. – Pp. 31-42.
4. Lorenzo, F., Casal, S., and Moore, P. The Effects of Content and Language Integrated Learning in European Education: Key Findings from the Andalusian Bilingual Sections Evaluation Project // Applied Linguistic. – Vol. 31. – 2009. – Pp. 418-442.
5. Marsh, D. CLIL/EMILE-The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential. - Strasbourg, European Commission, 2002.
6. Лаптева Т. Г. Некоторые аспекты использования методики CLIL при обучении иностранным языкам // Интерэкспо ГЕО-Сибирь-2012 : VIII Междунар. науч. конгр., 10-20 апр. 2012г., Новосибирск : Междунар. науч. конф. "Геопространство в социальном и экономическом дискурсе": сб. материалов в 2 т. - Новосибирск: СГГА, 2012. - Т. 1. - С. 231 – 233.
7. Лалетина Т.А. Интегрированный подход и использование предметно-языковой интеграции при обучении иностранному языку [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://elib.sfu-kras.ru/bitstream/2311/8574/1/3_Laletina_T%5B1%5D.A.pdf
8. David Marsh The relevance and potential of content and language integrated learning (CLIL) for achieving MT+2 in Europe submitted to European Commission DG EAC in September 2002. – Режим доступа: http://userpage.fu-berlin.de/elc/bulletin/9/en/marsh.html
9. Coyle, D., Hood, P. & Marsh, M. Content and Language Integrated Learning. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. - p. 24-25
10. Ball, P., and Lindsay, D. Teacher Training for CLIL in the Basque Country: the Case of Ikastolas — An Expediency Model. In D. Lasagabaster and Y. Ruiz de Zarobe (Eds.) // CLIL in Spain: Implementation, Results and Teacher Training. Newcastle, Cambridge Scholars, 2010. – Pp. 162-187;

UDC 372.881.1

Raikhanova L.K.
Master's student
"7M01703 - Foreign Language: two foreign languages"
South Kazakhstan State Pedagogical University
Shymkent, Kazakhstan
rajhanovalaura@gmail.com
Zhorabekova A.N.
Scientific advisor
PhD, associate professor
M.Auezov South Kazakhstan University
ainur-zhorabekova@mail.ru

FEATURES FLIPPED CLASSROOM TECHNOLOGY

Abstract: The article concerns the features of the flipped class technology. The essence of the concept of "inverted class" is revealed. The advantages and disadvantages of the inverted class technology are identified.
Keywords: e-learning, distance learning, flipped classroom, blended learning, technology.

Райханова Л.К.
Магистрант
"7M01703 – Иностранный язык: два иностранных языка"
Южно-Казахстанский государственный педагогический университет
Шымкент, Казахстан
rajhanovalaura@gmail.com
Жорабекова А.Н.
Научный руководитель
PhD, ассоциированный профессор
Южно-Казахстанский университет им. М.Ауэзова
ainur-zhorabekova@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНОЛОГИИ ПЕРЕВЕРНУТОГО КЛАССА

Аннотация: В статье рассматриваются особенности технологии перевернутого класса. Раскрыта сущность понятия «перевернутый класс». Выявлены преимущества и недостатки технологии перевернутого класса.
Ключевые слова: электронное обучение, дистанционное обучение, перевернутый класс, смешанное обучение, технология

Райханова Л.К.
Магистрант
«7M01703 - Шетел тілі: екі шетел тілі»
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан
rajhanovalaura@gmail.com
Жорабекова А.Н.
Ғылыми жетекшісі
PhD, қауымдастырылған профессор
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті
ainur-zhorabekova@mail.ru

ТӨҢКЕРІЛГЕН СЫНЫП ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада төңкерілген сынып технологиясының ерекшеліктері қарастырылды. «Төңкерілген сынып» ұғымының мәні ашылады. Төңкерілген сынып технологиясының артықшылықтары мен кемшіліктері ашылды.
Тірек сөздер: e-learning, қашықтықтан оқыту, төңкерілген сынып, аралас оқыту, технология

Currently, the field of education is undergoing significant changes: requirements and standards are increasing, there is a need to use a variety of technologies and methods that correspond to the passage of time, the level of education and life in general. Especially for a foreign language teacher, the task becomes to search for such techniques and methods for developing the foreign language communicative competence of students that increase the degree of their educational autonomy, contribute to the formation of research and creative skills, increase their information, scientific and digital literacy, and aim them at the continuous production of new knowledge.

In this regard, the solution to this problem may be the technology of an flipped classroom. This is one of the forms of the so-called "blended learning", the essence of which is the active use of electronic educational resources and the Internet information and telecommunication network along with the contact work.

The specificity of the flipped classroom is to independently familiarize students with new material, while the freed up classroom time is used for interactive activities (Case-study, practical exercises in interactive mode, role-playing games, group discussions, round tables, colloquia, brainstorming, etc.).

For the first time, the technique was introduced and tested in chemistry lessons by school teachers Aaron Sams and Jonathan Bergmann [1] and quickly gained recognition from the world pedagogical community. The problem of implementing the innovative model “flipped classroom” directly into the educational space of higher education in different countries is considered in the works of Ainutdinova I.N. [2], Kozikov Ya. S., Tikhonchuk A.A., Sabanin A.M., Popadyina V.V. [3], Polukhina M.O., Valeeva E.E. [4], Popova T.P., Nenasheva T.A. [5], Skopova L.V., Sokolova O.L. [6], Chernyavskaya A.P., Vanchakova N.P., Vatskel E.A., Baraboshina A.A. [7], Yurina M.V., Lopukhova Yu.V. [8], Beatty B.J., Merchant Z., Albert M. [9], Goedhart N.S., Blignaut-van Westrhenen N., Moser C., Zweekhorst M. B. M. [10], Guo J. J. [11], Kazu I. Y., Demirkol M. [12], McNally B., Chipperfield J., Dorsett P. [13] and other scientists and practitioners.

Among the undoubted advantages of the “flipped classroom” format, most researchers note the leveling of the difference in the level of mastering foreign language competence, the rationalization of the use of classroom time, the shift in emphasis towards active and interactive learning in practical classes, the education of students in a proactive attitude to their own education, the possibility of acquiring additional general cultural knowledge.

The identified shortcomings of teacher-methodologists include significant time costs for the creation or selection of training materials by the teacher, the lack of fundamental skills of working with a PC and managing time resources among students, the inability to immediately clarify questions that arise during the execution of tasks.

D. Berret characterizes the flipped classroom technology as follows:

1) flexible working conditions (this characteristic consists not only in the physical manifestation of the flexibility of the regime, but also in the flexibility of approaches, i.e., in the individualization of the educational process);

2) changing the traditional roles of the subjects of the educational process (the teacher is no longer the only source of knowledge, the student ceases to be a passive listener and performs more complex cognitive activities with the support of the teacher, achieving positive results faster);

3) orientation towards productive independent work of students;

4) alternation of full-time (classroom) and distance (electronic) components of education [14]

The essence of the technology is that the lesson-lecture and homework are “flipped”, that is, the student watches a lecture on a certain topic at home before class, and class time is devoted to practical work, projects and discussion. Most often, the online lecture becomes the center of this approach to learning. It can be recorded by the teacher himself and then published on the web, or selected from a ready-made database of lectures. Since the lecture is easily available for viewing and downloading, regardless of its format, and is ubiquitous, the flipped classroom technique is often stereotyped and identified only with the online lecture itself [15].

The central provisions of this methodology are: active learning of the material, a strong motivational base, a transformed learning process and digital recording of the material. The value of the “Flipped Classroom” technology lies in changing the format of the lesson, in which the class becomes a workshop, where students, having familiarized themselves with the lecture material in advance, can find out aspects that remain unclear, apply the acquired knowledge in practice, and also share practical experience with each other. The intensive nature of changes in the educational space of the Internet, on the one hand, facilitates the task of applying technology, on the other hand, it raises the problem of criteria for selecting resources for its implementation. In our opinion, the two most important criteria for selecting online resources for the use of the "flipped classroom" technology in English lessons are the complex nature of their potential and their adaptability, which is due to the specifics of the subject.

So, the prospect of using the “flipped classroom” technology lies in the ability to make the learning process more individual and purposeful, without losing the communicative orientation, the joint work of students and the intensity of the process.

REFERENCES

1. Bergmann J., Sams A. Flip your classroom: reach every student in every class every day. - 1st edition. ISTE; ASCD Publ., 2012. - 122 p.

2. Айнутдинова И. Н. Актуальные вопросы применения технологии смешанного обучения (blended learning) при обучении иностранным языкам в вузе // Общество: социология, психология, педагогика. 2015. № 6. С. 74−77.

3. Козиков Я. С., Тихончук А. А., Сабанин А. М., Попадьин В. В. Педагогическая технология «перевернутый класс» как форма активного обучения специалистов физической подготовки вузов силовых структур к профессиональной деятельности в рамках контрактной системы // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. - 2018. - № 5 (159). - С. 118−122.

4. Полухина М. О., Валеева Э. Э. Использование технологии смешанного обучения «перевернутый класс» на основе платформы «TED-ED» // Вестник Самарского гос. тех. ун-та. Сер.: Психолого-педагогические науки. 2018. Вып. 3. С. 122−132.

5. Попова Т. П., Ненашева Т. А. Информационные технологии в обучении иностранным языкам в вузе (модель смешанного обучения) // Историческая и социально-образовательная мысль. - 2016. - Т. 8. № 6/1. - С. 218−226. DOI: https://doi.org/10.17 748/2075-9908-2016-8-6/1-218-226

6. Скопова Л. В., Соколова О. Л. Технология «перевернутый класс» как эффективный прием создания информационно-образовательного пространства вуза // Нижегородское образование. - 2017. - № 1. - С. 45−49.

7. Чернявская А. П., Ванчакова Н. П., Вацкель Е. А., Барабошина А. А. Самонаправляемое 026А026 обучение студентов в «перевернутом» классе // Ярославский педагогический вестник. - 2019. - № 2 (107). - С. 60−66. DOI: https://doi.org/10.24 411/1813-145X-2019–10 352

8. Юрина М. В., Лопухова Ю. В. Применение инновационной технологии «перевернутый класс» при обучении иностранному языку в техническом вузе // Самарский научный вестник. - 2017. - Т. 6. - № 4 (21). - С. 262−266.

9. Beatty B. J., Merchant Z., Albert M. Analysis of Student Use of Video in a Flipped Classroom // TechTrends. - 2019. - vol. 63 (4). - P. 376–385. DOI: https://doi.org/10.1007/s11 528-017-0169-1

10. Goedhart N. S., Blignaut-van Westrhenen N., Moser C., Zweekhorst M. B. M. The flipped classroom: supporting a diverse group of students in their learning // Learning Environments Research. - 2019. - Vol. 22. - № 2. - P. 297–310. DOI: https://doi.org/10.1007/s10 984-019-09 281-2

11. Guo J. J. The use of an extended flipped classroom model in improving students» learning in an undergraduate course // Journal of Computing in Higher Education. - 2019. - Vol. 31 (2). - P. 362–390. DOI: https://doi.org/10.1007/s12 528-019-09 224-z

12. Kazu I. Y., Demirkol M. Effect of blended learning environment model on high school students» academic achievement // Turkish Online Journal of Educational Technology. - 2014. - Vol. 13. - P. 78−87.

13. McNally B., Chipperfield J., Dorsett P. et al. Flipped classroom experiences: student preferences and flip strategy in a higher education context // Higher Education. - 2017. - vol. 73. No. 2. - Pp. 281–298. DOI: https://doi.org/10.1007/s10 734-016-0014-z

14. Berrett D. (2012, February 19). How ‘flipping’ the classroom can improve the traditional lecture // The Chronicle of Higher Education. URL: http://chronicle.com/article/How-Flipping-the-Classroom/130857/].

15. Walvoord B., Anderson V. Effective Grading: A Tool for Learning and Assessment. – San Francisco: JosseyBass, 1998.

UDC 372.881.1

Serikbayeva N.Zh.
Master’s student
“7M01703 - Foreign Language: two foreign languages”
South Kazakhstan State Pedagogical University
Shymkent, Kazakhstan
serikbaeva_1999@list.ru
Zhorabekova A.N.
Scientific advisor
PhD, associate professor
M.Auezov South Kazakhstan University
ainur-zhorabekova@mail.ru

FEATURES SYNCHRONOUS AND ASYNCHRONOUS E-LEARNING

Abstract: The article concerns the features of synchronous and asynchronous e-learning. The essence of the concepts of "synchronous learning", "asynchronous learning" is revealed. The advantages and disadvantages of synchronous and asynchronous e-learning are revealed.

Keywords: e-learning, distance learning, synchronous learning, asynchronous learning, media

Серикбаева Н.Ж.
Магистрант
“7М01703 – Иностранный язык: два иностранных языка”
Южно-Казахстанский государственный педагогический университет
Шымкент, Казахстан
serikbaeva_1999@list.ru
Жорабекова А.Н.
Научный руководитель
PhD, ассоциированный профессор
Южно-Казахстанский университет им. М.Ауэзова
ainur-zhorabekova@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ СИНХРОННОГО И АСИНХРОННОГО ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются особенности синхронного и асинхронного электронного обучения. Раскрыта сущность понятий «синхронное обучение», «асинхронное обучение». выявлены преимущества и недостатки синхронного и асинхронного электронного обучения.

Ключевые слова: электронное обучение, дистанционное обучение, синхронное обучение, асинхронное обучение, средства обучения

Серикбаева Н.Ж.
Магистрант
«7М01703 - Шетел тілі: екі шетел тілі»
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті
Шымкент, Қазақстан
serikbaeva_1999@list.ru
Жорабекова А.Н.
Ғылыми жетекшісі
PhD, қауымдастырылған профессор
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті
ainur-zhorabekova@mail.ru

СИНХРОНДЫ ЖӘНЕ АСИНХРОНДЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚЫТУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Түйін: Мақалада синхронды және асинхронды электрондық оқытудың ерекшеліктері қарастырылды. «Синхронды оқыту», «асинхронды оқыту» ұғымдарының мәні ашылды. Синхронды және асинхронды электрондық оқытудың артықшылықтары мен кемшіліктері ашылды.

Тірек сөздер: электронды оқыту, қашықтықтан оқыту, синхронды оқыту, асинхронды оқыту, оқыту құралдары

Currently, due to the pandemic, many universities have been forced to switch their classes from face-to-face classroom teaching to distance e-learning. E-learning in this case means learning and teaching online using network technologies, which is perhaps one of the most powerful responses to the growing need for education [1].

For successful e-learning, educational institutions must understand the advantages and disadvantages of various e-learning techniques and methods. The analysis of sources on the problem of the effectiveness of e-learning shows that there are two main types of online learning: asynchronous and synchronous. Until recently, online learning has mainly relied on asynchronous teaching and learning tools [2]. However, recent improvements in technology and increased bandwidth have led to an increase in the popularity of synchronous e-learning [3].

Synchronous learning is online or distance learning that takes place in real time, often with a set class schedule and required login time, usually supported by media such as video conferencing, teleconferences, interactive webinars, online chat discussions and lecture time, which are broadcast simultaneously. It refers to a learning event in which learners have the opportunity to learn and interact at specific times with their teacher and peers. Specifically, synchronous learning is a type of group learning where everyone learns at the same time.

An important advantage of the synchronous model is that when all parties are connected, there is real interaction between instructors and students, and any problems that arise can be solved at the moment. On the other hand, the downside of the synchronous model is that it is technology dependent, such as whether the student has a computer to connect to the network or access to a stable internet connection.

The following are some of the advantages and disadvantages of synchronous learning:

Advantages:

• Interaction between training participants.
• Exchange of knowledge and experience between participants.
• Feedback for the instructor in real time.
• Training takes place on a fixed schedule.

Flaws:

• Technical problems
• General time planning

These advantages and disadvantages only show the fact that both of them will not be effective if they do not have a pedagogical methodology that takes into account technologies and how to optimize them. The quality of a class or training depends on good planning and design that enables learners to better understand the content, as well as ongoing review and evaluation of the effectiveness of each type of training.

Asynchronous e-learning does not require real-time interaction when there is no direct contact between the teacher and students; instead, students can access their course anytime, at their designated time, anywhere, and assignments are completed on time.

Asynchronous learning is typically facilitated by media such as email, discussion boards, and blogs. The teacher prepares the materials and the training scheme in advance, and the student learns the information already in a free online schedule without interactive interaction. The student sends the completed tasks to the curator, who can check them after some time, that is, the learning process takes place in a delayed format, relying entirely on student self-study, which is a key component of flexible e-learning. In fact, many people take online courses because of their asynchrony, while balancing learning with work, family, and other commitments. Asynchronous e-learning allows students to log into the e-learning environment at any time and upload documents or send messages to teachers or colleagues. Students may spend more time refining their materials, which are generally considered to be more meaningful compared to synchronous communication [4].

In line with learning style choices, Gee stated that successful distance learners “prefer independent learning environments” [5].

Asynchronous learning allows the teacher to "be flexible and create a learning environment that gives students more choice", which in turn allows for "a greater variety of learning styles" [5, p. 247].

Asynchronous learning gives students independence, which also helps in learning. Hrastinski argued that the asynchronous approach allows students to log in at any time that fits their schedule to download documents, send messages to colleagues or instructors, or submit documentation. This flexibility allows students to "spend more time refining their materials, which are generally considered more thoughtful compared to synchronous communication" [6].

One of the most significant benefits of this type of study is that it allows students to be independent, allowing them to organize their time in their own way. In addition, classes are available at any time; students can download content and access it even if they don't have internet. It also helps when a student wants to go back to a lesson or activity and revise it if he or she has problems or questions.

The only major drawback of this model is the lack of real interaction between teachers and their students, and between students and their peers, so if they have a question, it will not be resolved at that moment.

We present the general advantages and disadvantages of synchronous learning:

Advantages:

• Independent, individual schedule
• "Speed up", "slow down", repeat content
• Provides autonomy
• Not dependent on synchronized technology

Flaws:

• Teacher not available for immediate questions and feedback
• Less community
• Possibly more confusion

Current research overwhelmingly shows that asynchronous learning benefits online students by giving them the flexibility they need and want. In addition, asynchronous learning gives students more time to think about the course content, which usually results in more focused and quality work.

While online students generally prefer asynchronous to synchronous learning, instructors should not forego all synchronous aspects of a course. Synchronous communication in online courses allows students to develop a learning community among participants [6]. It also ensures clearer communication between peers and can lead to “higher levels of student engagement” [7]. Thus, a mixed approach is best suited [7, p. 30].

Online courses combine asynchronous learning with synchronous elements with more emphasis on asynchronous learning. Today's students are self-directed learners who take on a variety of responsibilities in addition to their studies. As such, institutions must structure online courses to best meet the needs of students and give them the flexibility they need to succeed.

In addition, for some disciplines - for example, for teaching foreign languages - a blended learning format is best suited: an asynchronous format for studying grammar and written assignments and online communication with a teacher to develop speaking skills. For example, an e-course can be supplemented with a webinar, during which important points are orally emphasized, an opportunity is given to ask a question to the teacher, and problematic points are discussed. [8]

In addition, for some disciplines - for example, for teaching foreign languages - a blended learning format is best suited: an asynchronous approach for learning grammar and written assignments and synchronous online communication with a teacher to develop speaking skills.

REFERENCES:

1. Dongsong Zhang, J. Leon Zhao, Lina Zhou, and Jay F. Nunamaker Jr., Can E-Learning Replace Classroom Learning? // Communications of the ACM . - Vol. 47, no. 5. – 2004ю - Pp. 75–79.

2. Romiszowski A., Mason R. Computer-Mediated Communication // in Handbook of Research for Educational Communications and Technology / ed. David H. Jonassen. - NJ: Lawrence Erlbaum, 2004. - pp. 397–431.

3. Chen K., N. Chen. Synchronous Methods and Applications in E-Learning // Campus-Wide Information Systems. - Vol. 23, no. 3. - 2006.

4. Hrastinski S. The Potential of Synchronous Communication to Enhance Participation in Online Discussions // 28th International Conference on Information Systems/ - Montreal, Canada. - December 9–12, 2007.

5. Beyth-Marom R., Saporta K., Caspi A. Synchronous vs. asynchronous tutorials: Factors affecting students’ preferences and choices // Journal of Research on Technology in Education. – Vol. 37(3). - 2005. – Pp. 245–262.

6. Hrastinski, S. Asynchronous & synchronous e-learning: A student of asynchronous and synchronous e-learning methods discovered that each supports different purposes // Educause Quarterly. – Vol. 4. - 2008. – Pp. 51–55.

7. Giesbers B., Rienties B., Tempelaar D., Gijselaers W. A dynamic analysis of the interplay between asynchronous and synchronous communication in online learning: The impact of motivation // Journal of Computer Assisted Learning. Vol. 30, 30–50. – 2013. - P. 31

8. https://webinar.ru/blog/chto-takoe-sinhronnoe-obuchenie/

УДК 372.881.111.1

Әсет Н.Е.
Бакалавр
«6В018-Шет тілі,екі шет тілі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nessibeliae@email.com

РӨЛДІК ОЙЫН МЕТОДИКАСЫН АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУ

Түйін: Аталмыш мақалада автор рөлдік ойындарды қолдана отырып шет тілін қалай үйретуге болатының қарастырады.Сондай ақ автор рөлдік ойынның ағылшын сабағында қолданудың маныздылығын және де әдістемелік әдебиеттерде рөлдік ойын студенттердің стихиялық мінез-құлқы, олардың гипотетикалық жағдайға қатысатын басқа адамдардың мінез-құлқына реакциясы ретінде анықталатының атап көрсетеді.

Тірек сөздер: «мотивация», «сыни тұрғыдан ойлау», «жағдайды мұқият қарастыру», «функционалдық рөлдер».

Asset N.E.
Undergraduate student
«6B018- Teacher of two Foreign Languages»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nessibeliae@email.com

USING THE ROLE-PLAYING METHOD IN THE ENGLISH LANGUAGE LESSON

Abstract: In this article, the author considers how to teach a foreign language using role-playing games. The author also emphasizes the importance of using role-playing games in English classes, and in methodological literature, role-playing games are defined as spontaneous behavior of students, their reaction to the behavior of other people participating in a hypothetical situation.

Key words: "motivation", "critical thinking", "consideration of the situation", "functional roles".

Role-playing is a kind of teaching method in which the student should speak fluently in a given situation, acting as one of the participants in foreign language communication. As we all know, an essential element of Games is to solve a problem situation. This improves the motivation of the statements, as well as makes them convincing and emotional. A role-playing game based on solving a specific problem ensures maximum activation of students' communicative activity. Searching for a solution to a given problem presupposes the naturalness of communication. For example, the need to formulate a problem and solve it contributes to the development of students' critical thinking. And, finally, the need to think carefully about the situation, find the right solution, develops logical thinking, debates and objections, conveys the point of view of the interlocutor.

Researchers have developed certain rules of role-playing games, which I would like to mention:

- the student should be able to put himself in a situation that may arise in life;
- the student must adapt to his role in the presented situation, and in some cases he can play himself, in others - take an imaginary role;
- participants in role-playing games should behave as if they were in real life, their behavior should correspond to their role;
- units of a foreign language should be used for the purpose of communication, not to fix them.

Considering our research, the last two categories of Roles seem to be the most important in foreign language teaching. In particular, functional roles can be considered as minimal communicative blocks that make up a role-playing game. And effective help in choosing a way to solve the problem. In addition, some methodologists note that children happily engage in role-playing games, while adults and adolescents do not actively participate in them, fearing that they will appear ridiculous. Therefore, it is very important to prepare students for role play. First of all, students should be placed differently in the classroom. The most rational is to place the student in a semicircle while communicating

both with the teacher and with friends.

There are three stages in the role-playing game:

- preparation,
- real game
- the final.

In the preparation phase in the classroom, an introductory speech by the teacher is considered, which introduces the students to the role-playing situation and the vocabulary of the role-playing game. Home preparation includes reading texts, articles on the subject.

I completely agree with this point, because after the role play, the final stage, which involves the performance of certain tasks, is a necessary element (for example, writing an article for a newspaper on a problem, writing a letter to a friend, etc.).

According to my research, depending on the purpose of the lesson and the level of preparation of students, role-playing games can be conducted in pairs, small groups, and as a whole group.

Pair role-playing game is the simplest type of role-playing game.

Role-playing games in small groups can be conducted in different ways. Some authors believe that all groups should play at the same time, and the teacher should monitor their work, moving from one group to another. But in my personal opinion, there is also such an option: when groups play in turn: one group plays, and the rest listen and evaluate in order to participate in further discussion.

The theme of "Shopping" is very favorable for the use of a role-playing game: as a separate topic for study in the first year, and as a subtopic when passing the topic "Travel". The necessary vocabulary is introduced on the topics "Stores", "Products", "Clothes", the polite address formulas are repeated: Can I help you? What would you like? What can I do for you? , dialogue remarks are introduced on the topic: How much does it cost? What is the price of the skirt? Have you a suit of my size? etc.

A role-playing game is played out (usually in pairs) according to the situation, for example “Preparing for the New Year. You are getting ready for the New Year. You have compiled a menu for the holiday table. What will you buy in the store? Act out a dialogue between the seller and the buyer. Or another situation. “Your friend (girlfriend) has a birthday. You have 2000 tenge. What would you like to buy not very expensive, but at the same time useful for him? Ask the seller to help you." In the second year, the grammatical topic “Indefinite pronouns some, any, no, adverbs a lot of, much, many, (a) few, (a) little” is introduced.

Role-play is possible at elementary levels providing the students have been thoroughly prepared. Try to think through the language the students will need and make sure this language has been presented. Students may need the extra support of having the language on the board. I recently did a 'lost property office' role-play with elementary adults and we spent time beforehand drilling the structures the students would need to use. When the role-play began the students felt 'armed' with the appropriate language. At higher levels the students will not need so much support with the language but they will need time to 'get into' the role.

The role of the teacher

Some of the possible teacher roles are:

- Facilitator - students may need new language to be 'fed' in by the teacher. If rehearsal time is appropriate the feeding in of new language should take place at this stage.
- Spectator - The teacher watches the role-play and offers comments and advice at the end.
- Participant - It is sometimes appropriate to get involved and take part in the role-play yourself.

. “The people we meet are busy, irritable, worried, agitated, tired, have a headache; their breath smells

armpits itch, food gets stuck between the teeth; they have quirks, tics and mannerisms, they speak too slowly or too fast, they repeat themselves or lose the thread. They are not necessarily interesting, but they are alive” [Maley & Duff, 1982, p. 7]. Role play prepares learners for such unpredictability by adding emotion, ingenuity and mindfulness of the listener to language learning.

You may be asking how to perform a role-playing game without other people and online? As for last year's quarantine period, all schools and educational institutions conducted classes in an online format. Interactive movies can be carefully executed and integrated so that they provide students with a scenario similar to a real-life role-play.

For example, when creating your videos for an RPG, it's important to consider all the people and environments involved in a real-life situation. Whether it's other employees, customers, managers, a noisy call center or an urgent emergency service, you need to provide the most realistic environment for your learners.

One way to achieve student goals is to allow the student to choose a character or role. Keeping in mind that role-playing is usually interactive, we need to make sure that the student has some decisions to make or challenges to face. This can be done through multiple choice questions, branching decision points that change how the scenario unfolds, hotspots, or even product creation (depending on what you want to teach).

Role-play in eLearning can bring higher engagement and knowledge retention and is now a realistic choice for learning providers. It definitely allows learners a more engaging, realistic and immersive experience than traditional, static content.

Another way of helping students to learn language is by throwing them into a role play without any preparation whatsoever. In doing so, they recognize the specific language they lack for this particular situation. If you choose to do role plays in this way, it is important to continue the activity with a structured language finding section, followed by another, hopefully improved, attempt at the role play.

Students can gain additional meaning from the context of role playing than from non-context specific book learning and lectures. By means of guidance from clearly developed objectives and instructions, role plays can help students gain knowledge and skills from a variety of learning situations:

- Interview practice—In preparation for career interviews, students can assume the role of the interviewer and/or the interviewee.

- Marketing—In preparation for a class presentation, students can assume the position of a sales representative and sell a product.
- Retailing—To help prepare students for a guest speaker in merchandising course, students can play the role of sales manager and sales representative to gain better insight on the responsibilities of these positions.
- Counseling—In preparing for clinical practice, students can role play a family therapist whose client has revealed she has committed a criminal act.
- Teaching—In preparation for a job fair, students can role play the teacher and the student, or the administrator and the student, or the teacher and a parent.
- Debates—As a spontaneous exercise, the instructor has students briefly prepare arguments for and arguments against positions on a topic such as Logging in the Northwest and the Spotted Owl, Arab-Israeli Conflict or Airline Flight Departure Delays. https://www.niu.edu/citl/resources/guides/instructional-guide/role-playing.shtml

REFERENCES

1. Maley A., & Duff A. (1989). The inward ear: Poetry in the language classroom. Cambridge: Cambridge University Press
2. Marinelli, P. (1983). From text to context: Spontaneous group role playing. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 318 262)
3. Wills, S.; Leigh, E.; Ip, A. (2011).
4. Arts Education and Integration
5. Salisbury, L. (1970). Role-playing: Rehearsal for language change. TESOL Quartely, 4 (4), 331-336. https://www.niu.edu/citl/resources/guides/instructional-guide/role-playing.shtml

UDC 372.881.111.1

Izetaly Azhar
Student
«5B11900-Foreign language: two foreign languages»
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: izetalyajaka@gmail.com
Akhmetova N.
English teacher
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazym_99@bk.ru

PROFESSIONAL-COMMUNICATIVE RELATIONSHIP IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract: In modern society there is an increasing need for such a person who is able to constantly self-actualize in his / her profession. But, unfortunately, the level of formation of professional and communicative self-actualization in a graduate is not high enough, because there are no modern methodologies with elaborated technology of foreign language teaching and corresponding scientifically grounded model of educational process. The aim of this article is to study professional-communicative relations in foreign language teaching. The object of the article is professional-communicative relations. The subject of the study is the process of foreign language teaching.

Keywords: professional-communicative relationship, learning, foreign languages, process.

Изеталы Ажар
Студент
«5В11900-Шет тілі: екі шет тілі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: izetalyajaka@gmail.com
Ахметова Н.
Ағылшын пәні мұғалімі
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nazym_99@bk.ru

ШЕТ ТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ КӘСІБІ-КОММУНИКАТИВТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

Түйін: Қазіргі қоғамда өз кәсібінде үнемі өзін-өзі жүзеге асыра алатын адамға деген қажеттілік артып келеді. Бірақ, өкінішке орай, түлектің кәсіби және коммуникативті өзін-өзі тануының қалыптасу деңгейі жеткіліксіз, өйткені шет тілін оқытудың пысықталған технологиясымен және білім беру процесінің тиісті ғылыми негізделген моделімен заманауи әдістер жоқ. Бұл мақаланың мақсаты шет тілін оқытудағы кәсіби-коммуникативтік қатынастарды зерттеу болып табылады. Мақаланың объектісі кәсіби-коммуникативтік қатынастар болып табылады. Зерттеу пәні - шет тілін оқыту процесі.

Тірек сөздер: кәсіби-коммуникативтік қатынастар, оқыту, шет тілдері, процесс.

Training a future specialist capable of constant professional-communicative relations is connected not only with the development of his personal qualities, but also with his practical ability to independently perform his professional activity effectively. That is why such concepts as communicativeness, personal and professional self-development, professional self-realization are closely interrelated. Pedagogical conditions of students' professional-communicative relations formation efficiency when studying a foreign language in higher education institution at all the stages of training become optimally effective if it is an integral system, which takes into account all structural components of the educational process, as well as the conditions of higher education institution activity.

A characteristic feature of the influence of professional-communicative relationship of students' self-development in foreign language classes is the expansion of students' ideas about their chosen profession, for example:

- playing and analyzing production situations (assignments related to business communication);
- performing research papers;
- mutual evaluation of the completed task;
- predicting (assuming) behavior in a professional situation [1].

In foreign language (English) classes, students are involved in discussions of problems that contribute to self-development both communicative and professional, thereby helping to realize their choice of professional activity and moral responsibility. So even the use of role-playing games in foreign language classes is a means of modeling certain aspects of professional activity. However, an important condition in the implementation of the educational process in the professional and communicative attitude of students when learning a foreign language is also the humanization of the technologies of the learning process itself, using a person-centered approach, as well as methods and means of teaching. It is known that teachers are not native speakers and it is difficult to implement productive communication in the classroom. The use of telecommunication means should be included in modern programming for the «Foreign language» discipline, which will allow individualizing the process of mastering the language being studied. But it should be taken into account that this process does not take place in a natural professional and cultural environment. And this leads to isolation, uncertainty of the student, and, consequently, to a deterioration in communication. To solve this problem, you can use the method of extensive immersion in the language environment, that is, the translation and use in a foreign language of all training information, which the department compiles together with the graduate departments.

Thus, when teaching a foreign language using professional-communicative relations, the teacher is recommended to focus on the following main points:

- despite the work during the class with the group, the process should also be aimed at the development of each individual student;
- the success of the professional-communicative influence when working with an individual student should not negatively influence the education of the others;
- individual peculiarities of a student should be taken into consideration when choosing the means and methods of education;
- the search for ways to correct students' behavior should be carried out in interaction with them [2].

The content block in teaching a foreign language reflects the structure of professional-communicative and pedagogical competence of future specialists, the basis of which in the context of axiological and humanistic approaches are three areas: cognition, action and experience, which are realized in four directions:

- to the society;
- to the group;
- to another person;
- to oneself.

The formation of all components of competence in future specialists, taking into account professional-communicative relations, is possible only in interaction. The units of teacher's and student's work are different situations in all subject and social ambiguity. Thus, the organizational and methodological model includes the stages of professional and communicative competence formation among students, pedagogical conditions and ways contributing to more effective organization of the process of forming a number of valuable qualities in professional activities among university students. Within the framework of foreign language teaching, the student can master professional-communicative attitude only if he / she passes through the adaptive, creative, controlling, corrective and reinforcing-sequential stages [3]. Thus, at the adaptation stage monitoring of professional and communicative competence takes place. Here the ways and methods which are the most suitable for the organization of productive work in the foreign language classes in a particular group are outlined. The formative stage is the most basic, because the formation of quality according to the chosen path at the adaptation stage takes place. The control stage allows us to check how effectively the formation of professional and communicative relations in students took place. In case of unsatisfactory results of quality formation, future specialists undergo the corrective stage. However, the corrective stage is, in fact, optional: if the quality is formed, students move on to the consolidation and final stage of foreign language knowledge formation, where it acquires completeness.

The special organization of professional-communicative relations of future specialists in foreign language classes is created with the help of pedagogical conditions that allow effective formation of the specified competence

in students. It is impossible to be limited to external or internal conditions only. Thus, in foreign language classes with students at the university it is necessary to organize pedagogical conditions that represent such a form of organization of classes at the university, which, subject to the features of each student allows creating a positive microclimate within the group and makes it possible to build professional and communicative relations between the teacher and the students. So we put forward the following pedagogical conditions of professional-communicative relations in the conditions of teaching a foreign language with the following content:

- creative environment;
- dialogical interaction of the subjects of the educational process;
- consideration of individual-psychological properties of students' personality.

However, mastering a foreign language at the professional-communicative level implies not only mastering lexical units and formal rules of their connection in speech, but also knowledge of language idiomatics, which is the uniqueness of words, expressions, syntactic constructions of a given language, literally not translatable into other languages. On the other hand, under the conditions of the general practice-oriented paradigm of modern linguistic education there is a transformation of the role of foreign language acquisition in the educational space of a university, which is emphasized in modern studies. For example, in another of his works L.I. Gurie notes that foreign language at the university is gradually becoming a discipline «actively participating in the formation of professional-communicative relations of the future specialist» [4]. Of course, under such conditions, attributing foreign language competences to the set of universal, general cultural, key competences (terminology may change based on methodological settings with the unchanged meaning - basic) does not raise any doubts. This is also directly related to professional-communicative relations in foreign language teaching, because the profession is a socio-economic phenomenon, and, consequently, full-fledged communication on professional issues is hardly possible without paying attention to the global processes under which the profession and the people who perform it exist.

It is also important to note that foreign language training should not be based only on working with professional vocabulary and practicing the translation of communicative texts, because these tasks are well coped with electronic translators these days. This is also due to the fact that a modern successful person spends more and more time in a working environment, implementing, including in it the social needs in communication, due to what it is often difficult to clearly say whether a communication is narrow professional, general business, social.

Within the framework of professional-communicative relations in teaching a foreign language it is also important for students to understand the differences between the model of speech interaction in the native language and the anglo-saxon model of verbal interaction. This understanding will ensure an easier transition from native language discourse to foreign language discourse in interpersonal and professionally oriented communication. The formation of the ability to sense-perception of foreign language speech and sense-making of texts in a foreign language is complicated by the need for students of additional education courses to have the ability to decode the extra-linguistic factor, which is an integral component of any discursive practice. The next level of integration of professional-communicative communication after the content level is methodological. It implies the implementation of the interactive paradigm of teaching communication instead of the active one. In fact, the terms «active» and «interactive» are so often used together in didactics that a false impression of their synonymity is created

When studying a foreign language professional-communicative relations, as a rule, accompany the background meanings arising due to sociocultural and professional experience of communicators. Such experience creates a basis for development of the mechanism of reflection which includes «the analysis of the carried out activity, its reconstruction on the basis of critical reconsideration of personal bases and an exit on a new norm (top) of personal-professional development» [5]. The principles of successful perception and creation of personal-professional discourse are based on the understanding that oral and written speech must meet the requirement of structure, integrity and completeness. Communication through dialogue in professional and communicative activity of students is considered as a condition for realization of subject-subject relations between the participants of the educational process. All this is reflected in the student's behavior. When teaching a foreign language, professional-communicative relations should be considered as the presence of cognitive motivation, as the level of communicative inclinations. The meanings must be presented in a logical sequence, the connection between them must be obvious. Thus, the list of discursive practices in foreign language teaching for communicative tasks most commonly encountered in professional discourse communities includes:

- communicating in an interview format on topics of an interpersonal or professional nature;
- justifying one's choice among the proposed options for solving a problem of an interpersonal or professional nature;
- writing a message / report;
- summarizing and organizing information of an interpersonal or professional nature from various sources;
- finding and justifying an effective, from the communicant's point of view, solution to a problem;
- interpretation of subject-image code (figure, table, diagram, histogram).

Given that speech, unlike language as a system, is always situationally conditioned, we must conclude that the content of foreign language learning, along with professional vocabulary, should include communicative situations in which the relevant language phenomena take place.

By professional-communicative relations we mean those situations in which communication takes place in a business setting, but its course does not involve highly specialized topics. General work, business, and business-related issues and problems can be discussed here. Such situations require a good knowledge of the business foreign language (general business vocabulary, the most common constructions and peculiarities of business style), as well as the knowledge of professional specifics of communication. It is in such learning situations that professional-communicative relationships are often established. In view of this, successful intercultural interaction in a foreign language is often the key to subsequent professional success. Thus, such situations also realize the linguistic and cultural objectives of language learning, which do not lose their relevance if we are talking about a professional language in the context of business, business communication. In addition, general professional situations as the core of the content of foreign language teaching give more room for different communicative forms and techniques within the educational process.

REFERENCE

1. Abdurazyakova E.P. Foreign language communicative competence as one of the components of personal and professional characteristics of a modern professional // Vektor nauki TGU. – 2016. - 3(13). – 78-85.

2. Mukhametzyanova L., Shayakhmetova L. Application of associative experiment in forming the foreign communicative competence // English Language Teaching. – 2014. - 7(12). - 60-64.

3. Lepaite D., Kliminskas R. Methodology of Key Competencies Development and its Application at Panevezys Adult Learning Centre // Social Sciences. – 2015. – 2(39). – 82-91.

4. Gurie L.I. Professional-communicative relationship in foreign language // Review of European Studies. - 7(1). - 176-181.

5. Vilhelmina V. Communication in foreign languages for personal development and professional career // European Scientific Journal August. – 2015. - 11(22). - 102-116.

UDC 94(560):355.48

Kaliyeva A.M.,
Master student
«7M01711 - Training of teachers of a foreign language»
KazUIR&WL named after Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: kalieva01@mail.ru

PROBLEMS OF FORMATION OF LISTENING SKILLS IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE AT A NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Abstract: The article is concerned with the factors influencing the occurrence of difficulties in teaching listening skills and considered the technologies applied in the integrated teaching of language and subject for the development of foreign language listening skills of students at a non-linguistic higher institution, the realisation of which provides the continuity and quality mastering of foreign language communicative competences and the effective acquisition of listening skills. In this article we will examine the theoretical justification and conceptualization of effective teaching of listening skills on the basis of the analysis of well-known researchers' works.

Keywords: «auditory competence», «foreign language auditive competence», «problems of listening», « listening skills», «audio-text», «authentic materials».

Калиева А.М.,
Магистрант
«7М01711 – Шет тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: kalieva01@mail.ru

ТІЛДІК ЕМЕС ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДА ТЫҢДАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйін: Мақалада тыңдау дағдыларын оқытуда қиындықтардың туындауына әсер ететін факторлар мен тілдік емес жоғары оқу орнының студенттерінде шет тілінде тыңдау дағдыларын дамыту үшін тіл мен пәнді интеграцияланған оқытуда қолданылатын технологиялар қарастырылған, оларды жүзеге асыру шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілектерді үздіксіз және сапалы меңгеруді және тыңдау дағдыларын тиімді меңгеруді қамтамасыз етеді. Бұл мақалада біз белгілі зерттеушілердің еңбектерін талдау негізінде тыңдау дағдыларын тиімді оқытудың теориялық негіздемесі мен тұжырымдамасын қарастырамыз.

Тірек сөздер: «аудитивті құзыреттілік», «шет тіліндегі аудитивті құзыреттілік», «тыңдау мәселелері», «тыңдау дағдылары», «аудио-текст», «аутентивті материалдар».

Nowadays, domestic education is changing due to the result of the modern world being more globally connected and technologically advanced. The rise in international collaboration and interpersonal connections with individuals who speak other languages in society serves as evidence of the value of studying a foreign language as a communication tool. Foreign language proficiency is fundamental for inclusion into the global society since it promotes international mutual tolerance and understanding.

In the process of communication, we have to listen a lot, in which case the more clearly and fully we assimilate the information we receive, the more productive we will be able to use it later. It is known that listening is an important component of oral speech communication. Obviously, the acquisition of reading and listening skills facilitates the development of auditory competence. Nowadays, listening skills occupy an important place among other speech activities used in foreign language lessons. Listening is a complex receptive thought-memory activity associated with the perception, understanding and active processing of information contained in an oral speech message. For foreign language teachers, teaching non-linguistic professionals presents unique obstacles as a result of the reality of the global competitive environment. One of the most demanding requirements of the educational standard is the ability to carry out full-fledged professional communication in both the native language and in a foreign language. This includes not only communication with a foreign partner but also emails and phone calls, negotiations in a foreign language without an interpreter, attempting to make reports and presentations in the professional sphere.

The term «audition» is considered to be a modern term as it has appeared in foreign and domestic methodology relatively recently. The term was first introduced into methodology by the American psychologist J. Brown in his study «Teaching Aural English» (The English Journal, 1950). The term was later borrowed by Z.A. Kochkina, and thus it gained extensive use in the mid-twentieth century after the publication of his article, «Listening as a Process of Perception and Understanding of Audible Speech» (Foreign Languages in Higher Education Journal, 1964). According to Z.A. Kochkina, auditing is «the process of perceiving and understanding sound speech». [1, 12 p.]

In scientific and methodological literature, especially in early research on the issue, the terms listening and audition can be found to be used as synonymous. However, as mentioned above, the term audition is used in the methodological literature relatively recently and is opposed to the term listening. Whereas «listening» refers to the acoustic perception of a sound sequence, the concept of «audition» includes the process of perception and understanding of sound speech [2, 163 p.]

Based on the experience and research of scientists, it can be stated that ***Audition*** is an active speech-thought process that involves intensive brain work that enhances mental and intellectual processes involved in perceiving, recognising, understanding, comparing and interpreting the communicated audio message. Moreover, many methodologists from the 1960s to the beginning of the 21st century: N. V. Elukhina, L. Y. Kulish, N. Y. Abramovskaya, V. V. Safonova, L. I. Maksimova, N. F. Meshchanova and others noted that the level of mastering auditory competence has always been as important as the level of proficiency in other types of speech activity. [3, 55 p.]

The acquisition of listening skills in a foreign language implies the development of a number of activities that are mandatory for this type of speech activity:

1) recognising the sound stream;
2) understanding the meaning of audible units;
3) identification of important information in the audio-text.

In the process of teaching general listening skills, learners encounter many difficulties. In order to organise auditory competences properly, teachers need to be well aware of these difficulties and how to overcome them. The difficulties encountered in the development of listening skills are mainly divided into two groups: a) general difficulties encountered in mastering listening skill in whatever language they may be; b) special difficulties encountered in mastering listening skills only in a particular language. [4, 76 p.] And if we look at it from another perspective, there are other aspects as well:

- small number of hours for non-linguistic specialties;
- low level of motivation in language learning;
- poor level of communicative skills;
- very minimal active and passive vocabulary. [5, 129 p.]

If we consider other difficulties the student may encounter, these can include the speaker's fast pace, external noises, poor acoustics and interference or difficulties associated with the peculiarities of native speakers' speech. But another reason is where a person sometimes cannot bring himself to listen attentively for a number of different reasons. Consequently, the effectiveness of developing listening skills and abilities will directly depend on the student's dedication to understanding the content of the speech. The success of developing auditory competence is determined by entertaining and informative audio-texts, therefore teachers should carefully select audio materials that include new and useful information and are relevant to the interests and needs of the students. Furthermore, many researchers and methodologists have given their own interpretations of the difficulties associated with the listening skills. According to the work of the researcher Zudova Ya. V., these difficulties were summarised in a table in order to openly understand the factors that caused them. [6, 15 p.] (Table 1)

Table 1 – factors related to difficulties in listening according to various researchers formed by Zudova Ya. V. (2005)

Autors	Linguistics factors	Individual characteristics of students	Conditions for auditory perception	Compositional structure of audio texts	Perception of monologue/ dialogic speech
E.I. Passov	✓		✓	✓	✓
N.V. Elukhina	✓		✓	✓	
I.N. Alekseeva	✓	✓	✓		
N.I.Gez	✓	✓	✓	✓	
R.K. Minyar Beloruchev	✓		✓		
G.V. Rogova	✓	✓	✓	✓	
I.D. Morozova	✓		✓	✓	

After the above classification of difficulties, we can firmly agree with other scholars that linguistic factors can stand out as one of the possible issues. This can be explained by the fact that not all students have a high level of language acquisition, especially if we are considering students at non-language universities. In that case, they are faced with problems, such as incomplete or partial understanding of the audio texts, which leads to a distortion of the student's perception of a one picture. Other no less important factors that come forward are difficulties related with teaching methodology (conditions for auditory perception), as well as objective difficulties not related to the personality of the learner (the chosen composition structure of audio texts), which is not well developed in relation to the formation of listening skills. In our vision, it is vital to consider these factors together, as these factors must have a clear semantic structure. It should include well-developed authentic materials, in other words, audio lessons, podcasts, songs and films in English, selected according to the student's level of language proficiency. Lastly, there are subjective difficulties which are directly related to the personality of the learner, as mentioned above, students may have problems with focusing and listening to the material or a lack of organization, self-realization or motivation.

In order to improve the listening skills of non-linguistic students it is advisable to consider foreign-language educational audio-visual materials with professional content. The success of the study will be determined by regularity, repetition of work on subjects, gradual complication of the semantic task of perception, complication of composition and semantic structure of statements, expansion of types, genres and functional styles of statements throughout the whole period of foreign language learning. At the same time, the listener's ability to utilise probabilistic forecasting and adapt the knowledge and skills they have gained in their native language into the target language is directly related to how easily they can understand what is being said. Individual qualities such as intelligence and ingenuity; the ability to listen and respond rapidly to various oral communication cues as pauses, logical accents, rhetorical questions; the ability to switch from one thought action to another, and the capacity to understand the message quickly – all of these processes play a significant role.

One of the most effective methods of developing listening skills in foreign language lessons is the use of authentic materials. The sources of authentic audio texts are presented by Internet sites. These are high-quality material preparation and tools that meet the requirements of sites such as CNN, BBC, ABC or YouTube, they can be short videos, blogs or informative videos. The information contained within them can be used to improve auditory competence. One such resource is the BBC World Service, which provides news materials for reading and listening in English. And then there is BBC Learning English, also a resource from the famous BBC channel, where it combines the lessons into one easy-to-use package. Besides, there are various English-language online podcasts, such as TED Talks conferences, TED Talks Daily podcasts, Voice of America and others. The set of such tools used to build the students' auditory competence can help to address the existing tasks. In addition, the researchers developed the authored technology for teaching listening skills to non-linguistic students as one of the compulsory elements of a professionally oriented English course. This technology represents a combination of three components. [7, 76 p.] (Table 2)

Table 2 – technology of teaching listening skills to non-linguistic students suggested by I.E. Abramova, E.P. Shishmolina (2020)

Technology for teaching listening skills to non-linguistic students				
A set of preparatory and communicative exercises under the guidance of a teacher	+	Student's independent work (weekly listening tasks)	+	Listening to an authentic lecture and writing an abstract in a simulated situation of real academic communication
The stage of developing the necessary listening skills		The automation phase of the skills required for listening and development of listening skills		Stage of application of listening skills and control of the level of their formation

The above scheme leads to the observation that it is crucial to have a set of technologies for teaching listening at non-linguistic universities, the first of which is a complex of traditional preparation and communicative activities carried out under the guidance of a teacher. The second element of the technology - students' autonomous listening skill tasks. At this stage, students consolidate the abilities they learned through a series of activities. The importance of students' independent work is due to the fact that they may work at their own pace, listen to the information more than once, utilise dictionaries, and other resources in the learning process. The final part of the technology for improving listening abilities is attending a foreign-language lecture during which actual academic communication situations are imitated. Since there is no reliance on additional reference materials, the conditions of students' activities at this level are near to reality and consequently contain a stressful element.

However, for successful formation of students' auditory competence it is required to reveal a set of pedagogical conditions for implementation of the concept of teaching process in a higher education institution.

The first condition is enhancing students' motivation to learn a foreign language, which focuses on the development of the procedural side of learning. *The second pedagogical condition* is ensuring the open and interactive nature of learning, due to which there are opportunities for cooperative learning and active interaction of students in the learning process. *The third condition* is providing feedback through reflection, which is realised in the organisation of pedagogical interaction with students. [8, 49 p.]

To improve listening skills, it is necessary to adhere to the following algorithm:

— Students should listen to the dialogue and then retell it as a monologue, while commenting on the behaviour and characteristics of one of the characters;

— Students should repeat the syntagms and phrases, keeping the given intonation;

— Students should listen to a number of word combinations and have to identify in which cases they are used;

— Students should prepare to be interviewed on a topic that coincides with the audio-visual text;

— Students should listen to the text and make a brief scheme: topic of the message, characters, central idea, summary, evaluation of what they have heard.

Based on the various typologies for selecting audio texts and considering the formation of auditory competence, the following criteria should be taken into account when selecting texts for part of the exercise package:

a) the level of language proficiency;
b) individual characteristics of students;
c) level of comprehension of the text;
d) authenticity;
e) variability;
f) appropriateness of the purpose and type of listening.

In conclusion, through this research, we have studied and identified the specifics of listening skills as a type of foreign language speech activity, which allowed us to address the challenging question of how to improve the auditory competence of non-linguistic university students by forming and sharpening foreign language listening skills. The theoretical research enabled us to state that the enhancement of students' auditory competence in higher education institutions leads to the production of experts who are professionally competent. We have also identified the typical difficulties in teaching listening as one of the most challenging speech activities and proposed possible approaches to overcome them.

Furthermore, analysing the aspects of the formation of students' competence for the successful development of foreign language listening skills, it is fundamental to use modern audio texts, as well as such practices as regularity, repetition of work on subjects, gradual complication of the semantic task of listening assist to reflect students' interests and influence on their motivation.

We can point out that according to the works of scientists in the study of audition, the success of auditory competence is determined by paying more attention to the factors that may cause difficulties for students, they can be both objective and subjective factors. Objective factors include the choice of appropriate teaching methods, as well as the formation of the conditions in which it takes place. While, subjective factors are determined by the individual characteristics of the student, his perception and the level of his preparation.

REFERENCE

1. Kochkina, Z. A. Listening: What Is It?: Foreign Languages at School. No 8. - 12a-18a p. - 2007
2. Naumova V. A. Development of Students' Auditory Competence. Bulletin of the Volgograd State University. Series 9: Studies of Young Scientists, (10), 163-164. - 2012
3. Nurmasheva B.K., Seitova F.Z. Formation of foreign language auditive competence with the use of information and communication technologies. Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL: Series «Pedagogical Sciences», No 2 (61) 53-60 p., - Almaty, 2021
4. Kaiypova R.A., Askarova S.A. Developing of the learners' audio skills. Bulletin of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai:Series «Multilingual education and philology of foreign languages» No 2 (14), 75-79 p. -Almaty, 2016
5. Maletina O. A., Tsybaneva V. A. The Specifics of Teaching Listening to Students of Non-Linguistic Specialties: Philological Sciences. Questions Of Theory and Practice, 129-131. No. 7 (49). 129-131 p., 2015

6. Zudova Ya. V. Didactic Foundations of The Development of The Abilities of Students of a Non-Linguistic University to Listen to Foreign Language Speech: Dis. Candidate of Pedagogical Sciences. - 216 p. - Yekaterinburg, 2005
7. Abramova, I.E., Shishmolina, E.P. Teaching Listening to Students of Non-Linguistic Specialties. 3. 72-81 p. - 2020
8. Sukhikh M.A. Improving Auditory Competence through the Application of Authentic Materials: Thesis. - Chelyabinsk, 2017

УДК 94(560):355.48

Kudabayeva Z.,
MA student
«7M01711-Training of Foreign Language Teachers»
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
E-mail: ziyada.kudabayeva@gmail.com

ORGANIZING AND MANAGING WORD GAMES TO IMPROVE ENGLISH VOCABULARY KNOWLEDGE OF ELEMENTARY LEVEL UNIVERSITY STUDENTS

Abstract: To learn any language in the world, an individual should begin by acquiring its vocabulary. The process of acquiring new words might be facilitated by applying tools that are believed to be enjoyable and motivating for language learners. The great example of facilitative tools in vocabulary development is word games. The purpose of this study is to analyze the attitudes of elementary level university students towards improving English vocabulary through word games.
Keywords: word games, vocabulary acquisition, university students, elementary level

Introduction

To learn any language in the world, an individual should begin by acquiring its vocabulary. Vocabulary is the basement of a language which opens the door to other aspects such as grammar, reading, and speaking. According to Bakar and Nosratirad (2013), the capability to speak the language fluently and "grammatically correctly" is directly related to learning new words and expanding vocabulary. It is claimed that individuals with ample knowledge of vocabulary tend to be more skillful in other aspects of the language including speaking, listening and reading. As Vasileiadou and Makrina (2017) pointed out, without vocabulary there is a low possibility of achieving effective communication. Since the knowledge of vocabulary is crucial, individuals are suggested to approach the ways and methods of learning new words carefully.

There are a plethora of tools starting from flashcards and realia that contribute to expanding the knowledge of vocabulary. However, most of the traditional tools that are used in English classes are starting to be accepted as outdated ones as they are neither authentic nor engaging. A vast majority of scholars emphasize the importance of making the process of learning words more enjoyable, motivating and relaxed (Ashraf et al., 2014). There are several proposed tools and methods that help to facilitate vocabulary acquisition as much as possible. They were suggested by scholars all around the world who have examined this topic deeply. A great example of it is word games.

Literature Review

Benefits and Drawbacks of Using Word Games as a Vocabulary Teaching Tool

To begin with, by organizing various types of games in the classroom, it is possible to lower the stress of students as much as possible. As Aslanabadi and Rasouli (2013) highlighted in their work, one of the benefits of using games in vocabulary acquisition is avoiding stressful moments in the teaching and learning process. Similarly, Derakhshan and Khatir (2015) found that by using games, teachers can provide an environment for students to practice vocabulary in a non-stressful way. Since games tend to be non-graded activities, vocabulary learning through games is accepted to eliminate negative stress. Besides, games are a great tool to decrease anxiety and boost positive feelings and confidence (Aslanabadi & Rasouli, 2013).

The second advantage of vocabulary games is that they provide an opportunity for students to develop both social and language skills at the same time. Taking into consideration the fact that most of the games are played in groups both in small and large groups, by having games as a part of a lesson, teachers will promote the students' ability to work in groups well to achieve a common goal (Wells & Narkon, 2011).

It is rather clear that word games can play a significant role in learning as this tool has ample number of advantages. Besides these advantages, like anything else this tool has also some disadvantages. The following paragraphs address the cons of utilizing word games in the teaching and learning process.

To commence with, a certain amount of games might lead to discipline issues. As Stojkovic and Jerotjievic (2011) emphasized, one of the main disadvantages of games in an educational context is difficulty controlling students' behavior. It is apparent that whenever pupils get too excited the class will be extremely noisy and unruly.

In the second place is the high probability of making students feel bored. Gozcu (2016) noted in his research that pupils find games de-motivating as soon as either instructions of games are hard to follow or their proficiency level is not good enough to play a game effectively.

Selecting Appropriate Games for a Classroom

As Masri and Najar (2014) noted, although the significance of applying word games cannot be rejected, there are some aspects that should be taken into account to benefit from games as much as possible. The following paragraphs are intended to highlight aspects that teachers need to consider while selecting language games for a certain class.

There are a plethora of language and word games that can be used according to the proficiency level of students (Hidayat, 2016; Perveen & et al., 2016). Some games might be appropriate for only beginners whereas usage of some games is convenient for higher levels starting from intermediate level. To benefit from vocabulary games as much as possible, teachers firstly are advised to carefully select games that are relevant for the students' proficiency level (Masri & Najar, 2014).

The second aspect includes the total number of students and grouping students (Hidayat, 2016). Since most of the vocabulary games are played in groups, teachers should be aware of techniques on how to divide students into groups to have a successful group work. As it is noted in the research of Bakhsh (2016), successful grouping of students will ensure a cooperative and competitive atmosphere in the classroom. Talking about the atmosphere of the classroom, Masri and Najar (2014) emphasized the significance of the physical atmosphere in the class including classroom settings and tools available for usage.

Methodology

Research Design

To conduct the research and to reach the objectives of the study, a qualitative approach was applied in the research. To answer the research questions in detail, it was important to examine the results from an abundance of perspectives. Thus, individual interviews were organized to collect personal viewpoints of individuals.

Participants

The research was carried out among 12 students of universities in Almaty, Kazakhstan. The English proficiency of participants was elementary level.

Instrumentation

The instrument of the study is an interview. Among a variety of interview types including unstructured interviews, structured interviews, and focus group interviews, a semi-structured type of interviews was chosen as an instrument of the research.

Validity and Reliability

As it was significant to get valid and reliable data, the appropriateness of the taken instrumentation was double checked. The interview questions written by the researcher underwent a detailed analysis of a scientific supervisor and six external reviewers. To avoid a biased approach in asking questions, all the leading questions were excluded. To maximize the degree of honest responses, neutrality in personal attitude and facial expressions from the side of the researcher was assured.

Results

Theme A: The benefits of word games in learning new words

According to the interview responses, one of the major benefits of computer games is the opportunity to motivate and engage learners into the teaching and learning process more easily. Thus, the active involvement of students in each lesson is guaranteed. The students commented:

It's engaging, obviously. Students will find the task more interesting if there is a game included. So it increases their motivation and involvement in the lesson (Participant F).

Secondly, since students do not worry about being wrong and making mistakes in the process of playing games, it is rather clear that they will act and do the tasks confidently. Thus, the opportunity to boost the self-esteem of learners can be considered as the next benefit. The viewpoints of respondents are presented below:

The one thing that I like about games is that you do not get bad grades if you answer incorrectly or lose a game. The main thing is being active and learning new words (Participant B).

As reported by interviewees, most of the games that are applied in their English classrooms are played in groups and the success of the group members depends on how well they cooperate with each other. As a consequence, students learn to be more cooperative and sociable. The following excerpt present interviewees thoughts:

To win a game, you need to be in good relationship with other members of the group (Participant E).

Theme B: Application of word games in classroom settings

To the question whether it is effective to apply word games as a vocabulary acquisition tool in a classroom setting, the vast majority of students answered positively. According to the respondents, it is possible to apply games in classrooms, however, there are certain aspects that teachers should take into consideration before bringing any types of word games into the class. Interviewees underlined the following:

Sometimes we play games in groups. And in one group there are only strong students and in the other weak ones. So, it is unfair (Participant B).

We play different word games in our English class and I like them. But sometimes time for one game is not enough. As soon as the game starts to get interesting, the teacher says that we will finish in 2 minutes (Participant K).

Theme C: Time management and difficulty in managing the class as the main drawbacks of word games

In using word games as a tool to expand individuals' vocabulary, interviewees indicated the difficulty in managing time as one of the main drawbacks of this tool. It can be seen in further excerpts:

It might be time-consuming to play word games. Our lessons last 90 minutes. If we spend 20 minutes playing games, we will have only 70 minutes for grammar, vocabulary, reading, writing and listening skills (Participant B).

It is important to regulate the time. If the gaming process lasts far too long, students might get tired and bored (Participant C).

Furthermore, high probability of losing control of the class and having unproductive classes with noisy students were seen as a negative side of applying word games in classroom settings. In other words, it is hard to manage the class while playing different games. Respondents' views on this topic are presented below:

I guess if students are too competitive, playing games can be a really difficult process. They might start arguing with each other, if something goes wrong (Participant E).

We have really noisy students in our group. When we play games they act like crazy. They do not even listen to the teacher (Participant K).

Conclusion

The current study is aimed to examine the attitudes of elementary level university students towards improving English vocabulary through word games and investigate to what extent word games make vocabulary learning enjoyable. To answer the research questions, qualitative research was applied and the semi-structured interviews were conducted to gather data and analyze the opinions of the subjects.

Overall, the results concluded that word games can play a significant role in improving English vocabulary. The positive attitudes of participants demonstrated the effectiveness of using word games as a vocabulary acquisition tool. The possibility of motivating and engaging students in the learning process easily, boosting the confidence of learners, developing life skills such as cooperation and communication skills, and vocabulary retention are highlighted as the main benefits of this tool. Furthermore, difficulty in time management and managing the class are accepted as the major drawbacks of the tool.

REFERENCES:

1. Ashraf, H., Motlagh, F. G., & Salami, M. (2014). The impact of online games on learning English vocabulary by Iranian (low-intermediate) EFL learners. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *98*, 286-291.
2. Aslanabadi, H., & Rasouli, G. (2013). The effect of games on improvement of Iranian EFL vocabulary knowledge in kindergartens. *International Review of Social Sciences and Humanities*, *6*(1), 186-195.
3. Bakar, N. A., & Nosratirad, E. (2013). Sustaining vocabulary acquisition through computer game: A case study. *Asian Social Science*, *9*(5), 235.
4. Bakhsh, S. A. (2016). Using Games as a Tool in Teaching Vocabulary to Young Learners. *English language teaching*, *9*(7), 120-128.
5. Derakhshan, A., & Khatir, E. D. (2015). The effects of using games on English vocabulary learning. Journal of Applied Linguistics and Language Research, 2(3), 39-47.
6. Hidayat, N. (2016). Improving students' vocabulary achievement through word game. *Journal of English Educators Society*, *1*(2), 95-104.
7. Masri, A. A., & Najar, M. A. (2014). The effect of using word games on primary stage students achievement in English language vocabulary in Jordan. *American International Journal of Contemporary Research*, *4*(9), 114-152.
8. Perveen, A., Asif, M., Mehmood, S., Khan, M. K., & Iqbal, Z. (2016). Effectiveness of language games in second language vocabulary acquisition. *Science International*, *28*(1).
9. Stojković, M. K., & Jerotijević, D. M. (2011). Reasons for using or avoiding games in an EFL classroom. In *1st International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics*.
10. Vasileiadou, I., & Makrina, Z. (2017). Using Online Computer Games in the ELT Classroom: A Case Study. *English Language Teaching*, *10*(12), 134-150.
11. Wells, J. C., & Narkon, D. E. (2011). Motivate students to engage in word study using vocabulary games. *Intervention in School and Clinic*, *47*(1), 45-49.

УДК 378. 14

Шналиева С.,
Магистрант
«7М01711-Шет тілі педагогтарын дайындау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nurzhanovna99@mail.ru

КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ШЕТ ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҒЫЛЫМИ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада болашақ шет тілі мұғалімдерінің шет тілін оқытудағы ерекшеліктері, шет тілін қалыптастырудың ғылыми негіздері және шет тілін оқыту барысында жүзеге асырылуы тиіс іс-әрекеттері қарастырылады. Қазіргі уақытта оқу орындарында шет тілін оқыту мәселесі өзекті болғандықтан, болашақ шет тілі мұғаліміне артылатын міндет те аз емес. Сондықтан осы мәселені қолға алу үшін болашақ шет тілі мұғалімі

бойында болуы керек қасиеттер, өз пәнін жетік білу мен педагогикалық әдістемесі жайында осы мақалада баяндалады.

Тірек сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, шет тілі, шет тілі мұғалімі.

Shnaliyeva S.,
Master's degree student
«7M01711- training of foreign language teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nurzhanovna99@mail.ru

SCIENTIFIC BASES FOR THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Abstract: This article discusses the features of future teachers of a foreign language in education, the scientific basis for the formation of a foreign language, as well as the activities that should be carried out when teaching a foreign language. At present, the problem of teaching a foreign language in general education institutions is relevant, so the future teacher of a foreign language faces a lot of tasks. Therefore, to solve this problem, this article describes the qualities that a future teacher of a foreign language should have, a thorough knowledge of his subject and pedagogical methodology.

Key words: communicative competence, foreign language, foreign language teacher.

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде болашақ мамандарға мамандық бойынша білім мен дағдының жоғары деңгейін ғана емес, сонымен қатар шет тілін білуді де қамтитын талаптар артуда. Маман шетел көздері арқылы жаңа ақпаратты алады, сондықтан шет тілдерін үйрену соңғы технологиялармен және ғылыми тәсілдермен, трендтермен, білім, ғылым және технология саласындағы инновациялармен танысу; шетелдік серіктестермен, кәсіпорындармен және оқу орындарымен байланыс орнату; мамандардың кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру сияқты кәсіби қызмет салаларын жүзеге асыруға ықпал етеді. Шет тілін меңгеру қазіргі қоғамның қажеттілігіне айналғанына барған сайын көз жеткізудеміз. Осыған байланысты қоғамдық қатынастардың жаңа формаларына көшу жағдайында кәсіби кадрларды даярлауды тереңірек түсіну, болашақ мамандардың білім беру мазмұнын жаңарту стратегиясын айқындау ерекше өзекті болып отыр. Бұл мәселені шешудің табыстылығы маманның өзінің жеке психикалық қасиеттеріне, оның ішкі көзқарасы мен қажеттіліктеріне және ең бастысы болашақ мамандарды сапалы және тиімді дайындауға байланысты.

Бүгінгі таңда «шет тілі» пәні бойынша оқыту болашақ мамандарды, әсіресе халықаралық деңгейдегі мамандарды кәсіби даярлаудың құрамдас бөлігіне айналуда. А.Н.Щукин мен Г.М.Фролова атап өткендей, қазіргі әлемде шет тілін оқытудың нәтижесі – сөйлеу әрекетін кәсіби қызметтің белгілі бір саласындағы қарым-қатынас жағдайына сәйкес сол тілде оқытылатын тіл арқылы жүзеге асыруға мүмкіндік беретін мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікті қалыптастырудың белгілі бір деңгейіне жету [1, 287 б]. Бұл ойды «Студенттердің шет тілінің коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру – шет тілдерін оқытудың басты мақсаты» деп есептейтін И.Л.Бим, шет тілдерінде басқа мәдениет өкілдерімен, атап айтқанда, ана тілінде сөйлейтіндермен еркін сөйлесуге дайын болу деп есептейді [2, 158 б]. Н.Д.Гальскова пәннің өзіне тән ерекшелігіне сәйкес шет тілін оқытудың практикалық бағытын атап көрсетеді [3, 67 б]. Яғни, шет тілін шет тілінде мәдениеттер диалогын жүргізу құралы ретінде оқыту. Бұл, біріншіден, сөйлеу әрекетінің негізгі түрлерінде маңызды коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруды; екіншіден, тілдік-мәдени білімдерді қамтитын әлеуметтік-мәдени контекстті зерттеуді; үшіншіден, белгілі бір тақырыптар мен жағдаяттарды зерттеуді көздейтін шет тілдік ортаға қатысты бейімді сөйлеуді білдіреді.

Шетел тілін оқытудың негізгі мақсатының бірі – болашақ мамандардың шет тілін тікелей меңгеріп қана қоймай, оны әртүрлі қарым-қатынас жағдайында орынды түрде қолдануы. А.Н.Щукин мен Г.М.Фролова да осыған ұқсас көзқарасты ұстанады, олар шет тілін оқытудың негізгі мақсаты оны әртүрлі қарым-қатынас жағдайында практикалық мақсатта қолдана білу деп есептейді. Негізінен шетел тілін оқыту процесі бірнеше құрамдас бөліктерден тұрады:

- біріншіден, бұл грамматикалық, лексикалық, фонетикалық, стилистикалық, сонымен қатар лингвомәдениеттік коммуникация құралдары;
- екіншіден, білімді қарым-қатынас жағдайына парапар пайдалана білу қабілеті;
- үшіншіден, осы сала мамандарына тән қарым-қатынас тақырыптары мен жағдайларының ауқымды спектрі [4, 109 б]

Кең мағынада шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынасты жүзеге асыру қабілеті мен дайындығы ретінде түсіндіруге болады.

Коммуникативтік құзіреттілік лингводидактикада шет тілін оқытудың ең маңызды міндеті ретінде танылады, демек, оқытылатын тілді практикада қолдану қабілетін дамыту деп түсініледі, ал шет тілін оқыту әдістемесі курсында қарастырылатын кәсіби құзыреттілікті «оқытудың әдіс-тәсілдерімен танысу нәтижесінде тілді меңгеру қабілеті» [5, 7 б] - деп жазады профессор А.Н. Щукин. Сондықтан коммуникативтік құзыреттілік мектептегі шет тілі білімінің де, университеттік білім берудің де ең маңызды міндеті болып табылады. Әрине, мұғалімнің коммуникативтік құзыреттілігі оның көлемінің маңыздылығымен де, қалыптасу сапасымен де ерекшеленеді. Сонымен қатар, университетте шет тілі мұғалімін даярлауда коммуникативтік

құзыреттілік кәсіби құзыреттіліктің негізі болып табылады, онымен біртұтас білім беру – «шетел тілінің кәсіби құзыреттілігі» болып табылады.

Шетел тілі мұғалімінің кәсіби құзіреттілігін ерекше айқындайтын құзыреттілік, интегративті функцияларды орындайтын, осы құрылымның барлық құрамдас бөліктеріне еніп, оларды «қоректендіретін», түзететін және сонымен бірге процест барысында өзін-өзі жетілдіретін, кәсіби білім жүйесін дамытып, педагогикалық шеберлік пен тұлғаның кәсіби қасиеттерін қалыптастыратын, коммуникативтік құзыреттілік екенін ескеру қажет. Егер коммуникативтік құзіреттілік құрылымының барлық құрамдас бөліктерінің өзара ықпалы университеттің оқу процесінде жүзеге асатын болса, онда, сәйкесінше, оқыту нәтижесінде біз кәсіби құзыреттілігі бар, жеткілікті жоғары, кәсіби біліктілігі бар, мемлекеттік білім стандартының талаптарына сәйкес келетін маманды дайындап шығарамыз.

Болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасуына бірқатар факторлар әсер етеді. Олардың негізгілері ішкі және сыртқы факторлар. Ішкі факторларға мотивация, жеке тұлғаның ішкі жағдайы; жеке тұлғалық сезімді дамыту және қалыптастыру кіреді. Сыртқы факторларға әлеуметтік жағдайлар жатады: шет тілі тасымалданатын қоғам, оның әлеуметтік құрылымы, мәдениеті мен білім деңгейі, сондай-ақ сол қоғамның қарым-қатынас жағдайына байланысты олардың сөйлеу әрекетінің айырмашылығы. Ішкі және сыртқы факторлар өзара тығыз байланысты, сыртқы факторлар ішкі факторларға тікелей әсер етеді және керісінше [6, 120 б]. Тілдің табиғатын көрсететін коммуникативтік құзіреттілік концепциясы тілдің қарым-қатынас құралы ретіндегі бағдарлы қолданыс мақсаты мен міндеттеріне және оқушылардың коммуникативтік қажеттіліктеріне сәйкес білім мазмұнын саралауға мүмкіндік береді. Осыған байланысты тілді оқытудағы коммуникативтік қажеттіліктерді зерттеп, нақтылаудың маңызы зор [7, 20 б]. Нақтылай отыра, коммуникативтік құзыреттілік саласын зерттеген ғалымдардың еңбектеріне сәйкес аталмыш құзыреттіліктің шет тілінде білім берудегі негізгі ғылыми негіздеріне тоқталатын боламыз.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда жетекші әдіскерлер Е.Г.Азимов пен А.Н. Щукин оның негізгі бірліктерін ескеруді ұсынады:

1) коммуникативтік-әдістемелік қызмет саласы;
2) тақырыптар, коммуникация жағдайлары және оларды жүзеге асыру бағдарламалары;
3) әңгімелесушілердің (студенттер мен білім алушылардың) коммуникативтік және әдістемелік рөлдері (позициялары);
4) мәтіндердің түрлері және оларды құру ережелері;
5) тіл минимумдары мен білім алушылардың сөйлеу әрекеттері;
6) қарым-қатынас пен әрекеттестіктің әртүрлі жағдайларындағы мінез-құлықтың жеке стратегиясы [8, 448 б].

М.Канеилдің пікірінше, шет тілінің коммуникативтік құзыреттілік құрылымын бірнеше құзыреттілік түрлері құрайды: дискурсивті құзыреттілік (әртүрлі синтаксистік және семантикалық құралдарды пайдалана отырып, жеке сөйлемдерді біртұтас ауызша немесе жазбаша хабарламаға, дискурсқа біріктіру қабілеті); социолингвистикалық құзыреттілік (шетел тіліндегі қарым-қатынастың белгілі бір социолингвистикалық контекстіне сәйкес сөйлеу әрекеті мен дискурсты орындау қабілеті) стратегиялық құзыреттілік (шет тілдік қарым-қатынастың тиімділігін арттыру мақсатында парапар дискурстық стратегияны таңдай білу) лингвистикалық құзыреттілік (бұрын үйренген немесе ұқсас мәлімдемелерді түсіну және шығару қабілеті, сонымен қатар шет тілдік ортаның жаңа мәлімдемелерін түсіну қабілеті) [9, 20 б].

Н.Ю. Гусевская шетел тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің құрылымын сөйлеу әрекетінің (тыңдалым, айтылым, оқу, жазу), білімнің (тіл, паралингвистикалық, лингвомәдени, моральдық-этикалық), қабілет пен дағдының (тілдік, сөздік, коммуникативтік, гностикалық, паралингвистикалық, лингвомәдени, ұйымдастырушылық) және қарым-қатынастағы коммуникативтік әрекеттің тәжірибелік (коммуникативтік, әдістемелік, технологиялық) нәтижесі түрлеріндегі оқу мақсаттарының жиынтығы ретінде қарастырады. [10, 168 б].

Н.Б Завиниченко шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің келесі құрамдас бөліктеріне тоқталады:

- Гностикалық: жалпы қарым-қатынастың мәні мен сипаттамалары туралы білім жүйесі, шет тіліндегі қарым-қатынас стилі туралы білім.
- Коммуникативтік: әңгімелесушімен байланыс орнатуға, шет тілдік қарым-қатынас субъектісімен өзара әрекеттесу жағдайын басқаруға мүмкіндік беретін коммуникативтік дағдылар; сөйлеу мәдениеті; мәнерлеп сөйлеу дағдылары; қарым-қатынас серіктесінің ішкі әлемін білуге және өзін түсінуге мүмкіндік беретін перцептивті-рефлексиялық дағдылар.
- Эмоционалдық: қарым-қатынасқа арналған гуманистік жағдай, басқа адамға қызығушылық таныту; жеке, диалогтық қарым-қатынасқа түсуге дайындық, дамыған эмпатия мен рефлексия; орындалатын кәсіби және әлеуметтік рөлдермен сәйкестендірудің жоғары деңгейі және психоэмоционалды күй [11, 47 б].

Отандық еңбектерге сүйенсек, М.И.Кудрицкая коммуникативтік құзыреттілікті оқу, танымдық, кәсіптік және мәдени іс-әрекеттерге қатысты салаларда сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін меңгеру деп қарастырады. Соынмен қоса, коммуникативтік құзыреттіліктің бірқатар құрамдас бөліктерін анықтайды. Олар сөйлеу, социологиялық, дискурсивті, лингвистикалық, стратегиялық, мәдениетаралық құзыреттіліктер [12].

Жүргізілген талдаудан көрініп тұрғандай, зерттеушілер коммуникативтік құзіреттіліктің сан түрлі нұсқалық құрылымы, ғылыми негіздері мен мазмұнын ұсынады. Демек, коммуникативтік құзыреттілік

ұғымын біз маман тұлғасының интегративті сипаттамасы, оның ішінде білім, білік, дағды және қызмет саласындағы өнімді қарым-қатынас пен кәсіби білікті қамтамасыз ететін жеке қасиеттер ретінде түсінеміз. Жоғары оқу орнында шет тілін оқыту үдерісі болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырумен қатар жүргізілуі керек, бұл мамандарға шет тілді қоғамда кәсіби қызметті жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Болашақ мамандардың шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру процесі студенттердің әртүрлі жағдайларда шет тілін практикалық қолдану қабілетін дамытуға ғана емес, сонымен бірге мәдениетаралық қарым-қатынасқа да бағытталуы керек.

Болашақ мамандарды даярлау процесінде шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру келесі принциптердің сақталуын негіз етеді [13, 21 б]:

- оқу процесінің интеграциялық және күрделілік принципі; оқу процесінің тұтастығы принципі; білім беру үдерісін ізгілендіру принципі, яғни студенттің кәсіби дайындығы кезінде оның жеке мүмкіндіктерін ашу;
- оқыту әдістерін (коммуникативтік, аудиолингвалды, аудиовизуалды) және оқыту формаларын (іскерлік ойын, жағдаятты модельдеу, әңгімелесу, дөңгелек үстел, пікірталас, дебат) қолдану арқылы жүзеге асырылатын шет тілін оқыту үдерісінің кәсіби-бағдарланған коммуникативтік бағдар принципі;
- танымдық әрекетті белсендендіру принципі; шет тілін оқыту үдерісінде заманауи компьютерлік технологияларды қолдану арқылы оқу мотивациясын арттыру, сонымен қатар, оқушыға бағытталған интерактивтілік принципі;
- үш аспектіде жүзеге асырылатын аутентикалық принципі: аутентикалық материалдарды таңдау, түпнұсқалық әдістерді қолдану, аутентикалық ортада шынайы қарым-қатынас жасау; тыңдаушылардың бастапқы білімдерін қарқынды пайдалану; теориялық және практикалық оқытудың біріктіру; оқу-тәрбие процесінде оқушылардың шығармашылық белсенділігі мен дербестігін қамтамасыз ету.

Болашақ мамандардың шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру процесінің негізгі ерекшеліктерін әлеуметтік бағдарланған контекст деректеріне сәйкес тілді дұрыс қолдану; студенттерді шынайы өмірлік жағдайларға барынша жақын ситуациялық іскерлік қарым-қатынасқа тарту; мұғалімнің қызметін өзгерту, атап айтқанда, оқушылардың оқу іс-әрекетінің белсенді үйлестірушісіне, олардың кеңесшісіне, әңгімелесушісіне және оқу үдерісіне қатысушыға айналу; оқу іс-әрекетінің әртүрлі түрлерін қолдану, яғни жұптық және топтық іс-әрекеттер, рөлдік ойындар, жобалық және проблемалық тапсырмалар қамтиды.

Шет тілінің коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасу деңгейі жалпы коммуникативтік процестің тиімділік деңгейін анықтайтын фактор болып табылады. Шетел тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру процесі болашақ мамандарды шет тілдік қарым-қатынасты тиімді жүзеге асыру үшін қажетті білім, білік және дағдылар жүйесімен қаруландыруға ғана емес, сонымен қатар, коммуникативті-құзырлы тұлғаны қалыптастыруға, болашақ маманның біртұтас білім беру кеңістігінде өзін-өзі анықтауына, өзін-өзі дамытуына және өзін-өзі жетілдіруіне бағытталуы тиіс.

ӘДЕБИЕТ

1) Щукин, А. Н., Методика преподавания иностранных языков / А. Н. Щукин; Г. М. Фролова. – М. Ж Издательский центр «Академия», 2015. – 287 с.

2) Бим, И. Л. Компетентностный подход к образованию и обучению иностранным языкам / И. Л. Бим // Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. научных трудов. – М., 2007.– 156-162 с.

3) Гальскова, Н. Д. Методика обучения иностранным языкам / Н. Д. Гальскова, А. П. Василевич, Н. В. Акимова. – Ростов-на-Дону, 2017 – 350 с.

4) Воевода, Е. В. Основные направления профессионально ориентированной языковой подготовки специалиста-международника: монография / Е. В. Воевода. – М.: Изд-во МГОУ, 2009 – 109 с.

5) Щукин А.Н. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидагтические основы/ Учебное пособие. – М.: ВК, 2012. – 7 с

6) Кобзева Н.А. Коммуникативная компетенция как базисная категория современной теории и практики обучения иностранному языку / Н.А. Кобзева // Молодой ученый. – 2011. – №3. – Т.2. – С. 118-121

7) Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н.И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17- 24

8) Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий. / Теория и практика обучения иностранным языкам. – М.: Икар, 2009. – 448 с.

9) Canal M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // Richards J. and Schmidt R., (eds.) Language and Communication. London: Longman, 1983. P. 2-27.

10) Гусевская Н.Ю. Эволюция методов обучения иностранному языку / Н.Ю. Гусевская // Ученые записки ЗабГУ. – 2013. – № 6. С. 167-171.

11) Завиниченко Н.Б. Особенности развития коммуникативной компетентности будущего практического психолога системы образования: дис. ... канд. психол. наук 19.00.07 / Н.Б. Завинченко. Киев, 2003. 47 с

12) Кудрицкая М.И. Методика работы с видеоматериалами на занятиях по практике речи английского языка: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. - Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2004. - 170 с

УДК 94(574)

Раев Д.С. – филос. ғ.д., профессор,
ЖОО-нан кейінгі білім беру факультеті кафедрасы
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Қазақстан, Алматы.
aqbota_zh@mail.ru

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ СЫРТҚЫ САЯСАТЫН ЗЕРТЕУДІҢ ЭТНОӘДІСНАМАСЫ

Ғылыми мақалада Қазақ хандығы тұсындағы сыртқы саясатты отандық халықаралық қатынастар ғылымында алғаш рет концептуалдық және саяси-стратегиялық тұрғыдан зерттеудің методологиялық негіздеріне талдау жасауға қадам жасалады. Жалпы, халықаралық қатынас мәселесінің методологиялық негіздерін зерттеуде базалық ұғымдар ретінде – методология және эпистемология ұғымдары алға шығады. Эпистемология (грек. Episteme – білім) – таным теориясын белгілеу үшін қолданылатын философиялық термин.Методология (грек. metodos – таным жолы, *логос* – ілім) – қандайда бір ғылымда теориялық және практикалық зерттеу жұмыстарында қолданылатын танымдық әдіс-тәсілдердің, принциптердің жүйесі немесе танымның принципін, формасы мен әдіс-тәсілін құру жөніндегі ілім. Олай болса, елдің сыртқы саясаты мен халықаралық қатынастар тұрғысындағы методология жалпы кешегі және бүгінгі сыртқы саяси үдерістің теориялық және тәжірибелік жұмыстарын ұйымдастыру мен түзудің түпкілікті принциптері мен әдіс-тәсілдерін жүйелі түрде сұрыптап, жан-жақты талдап, олардың қолдану аясын, мүмкіндіктерін, өзара байланысын, шындықтың өз қасиеттері мен заңдылықтарына сәйкестігін анықтап, тарихи-логикалық, танымдық-теориялық тұрғыдан негіздеп, таным мен қоғамдық, әлемдік тәжірибенің әрі қарай дамуына жол ашады. Ғылыми таным тарихында методологиялық мәселелер мәдениет пен өркениет дамуының деңгейіне сай түрленіп, шешіліп отырды.

Бұл мәселені көтерудің себептерін бүгінгі халықаралық қатынас пен әлемдік саясаттағы кейбір әдіснамалық **ұстанымдар** мен **принциптердің** өзгеріске ұшырауымен дәйектеуге болады. **Ең алдымен,** қазіргі әлемдік саясаттың кеңістіктік-уақыттық тұрғыда өзгеруі: әлемдік саясат ұлттық, аймақтық, жаһандық деңгейлерге жіктелуде, сонымен бірге, әлемдік саяси үдерістің тұрақтылығы бұзылуда және оның өзгеру жылдамдығының өсумен байланысты болып отыр. **Екіншіден,** елдің ішкі саясаты мен сыртқы саясатының аражігінің бірігу үрдісі халықаралық қатынастың кейбір негізгі ұғымдарын қайта қарауға итермелеуде. Мәселен, мемлекет егемендігі, тәуелсіз мемлекеттер, ұлттық мүдде т.б. **Үшіншіден,** әлді мемлекеттер тарапынан халықаралық құқық нормалары мен моральдық принциптерінің бұзылуы арқылы көрініс тауып отырған халықаралық қатынастағы моральдық және құқықтық сана дағдарысы. **Төртіншіден,** бүгінгі әлемдік саясат кеңістігіндегі жаһанданумен қатар ұлттардың өзіндік идентификациялану үрдісінің орын алуы халықаралық қатынастағы этникалық және діни факторлардың рөлін күшейтуде. **Бесіншіден,** соңғы кезде «жауласу мен қақтығысу», «қиғаш келу мен текетірестік», «күш көрсету мен қоқаң-лоқы жасау», «лаңкестік пен экстремизм» сияқты індеттер күш алып, «әлкмдік қауіпсіздік» ұғымының өзектілігі өсіп, маңызы артуда. Осыдан туындап отырған қазіргі халықаралық қатынастың өзекті мегамәселелерін де атап өткен жөн. Олардың қатарына жататындар:

1. Әлемдік дағдарыстың екінші толқыны Орталық Азиядағы күшті қатердің генераторына айналуы қаупінің болуы.
2. Жаһандық мәселе – әлемдік тұрақсыздық және аймақтардағы эпизоттық қысымның жиілеуі. Бұл мемлекеттілігі әлсіз аймақтар үшін рискке айналуы мүмкін. Мәселен, «Қырғызстан және Тәжікстан. Бұл өз тарапынан Орталық Азиядағы саяси тәуекелді өршітеді де Қазақстандағы қауіптілік мәселесін еселей түседі» [1, 207-208 бб.] және «әлем мен аймақтағы революциялық трендтер әлемдегі тұрақсыздық трендін күшейтуде» [1, 210 б.] дейтін тұжырым жасалуда.
3. Еуропалық одақтың ыдырау қаупінің туындауы, әлемдік саясаттағы Еуропа позициясының әлсіреуі. «Еуропадағы дағдарыс жаһандық тепе-теңдіктің бұзылуына әкеледі» [1, 209 б.], -деп көрсетіледі.
4. Еуропасыз АҚШ экономикалы әрі гесаяси стратегиясы тұрғыдан әлсіреуі ықтимал дейтін болжамның орын алуы.
5. Саяси және экономикалық вектордың Азия кіндігіне қарай ойысуы туралы идеяның орын алуы [1, 209 б.].

6. Батыстан Шығысқа қарай бағдар ұстану авторитарлық трендтің пайда болуына және оның күшеюіне негіз болады дейтін болжамның жасалынуы.

7. Бүгінгі таңда табиғи және энергетикалық ресурстар үшін күрес айдан анық. Осыдан геосаяси күрес камертоны ұлғаюда, әсіресе «Орталық Азияда бұл ерекше байқалады, оған ондағы республикалардың өзара байланысының әлсіздігі және олардың арасындағы экономикалық және саяси қайшылықтардың орын алуы себеп болуда» [1, 214 б.], -дейтін пікірмен келісеміз.

8. Аймақтық геосаяси күрес және оның аймақтық елдер үшін рискі қандай дейтін болсақ, Қазақстан осы өңірдегі геосаяси бәсекелстіктің басыт нысанына айналуда дейтін болжам айтылуда [1, 215 б.]. Олай болса, мұны аймақтағы ықпалыды күшке ие болу үшін бәсеке деуге болады. Бұл орайда Қытай мен Ресейдің ықпалдық күресте үміті басым деген тұжырым да жасырылмайды.

9. Аймақтық геосаяси күрес ақпараттық күреске қарай ойысты. Осыдан ақпараттық лаңкестік орын алуда.

Осылардан туындайтын әдіснамалық мәселенің бірі – ол қазіргі халықаралық қатынас эпистемасындағы «еркіндік», «жауапкершілік», «әділдік», «қауіпсіздік», «ел аралық сенім», «демократия», «әлемдік өзара тәуелділік», «ел аралық өзара ынтымақтастық», «толеранттық» т.б. ұғымдарының аксиологиялық құзіреттік дәрежесі төмендеп, олардың методологиялық негіздік мәртебесі әлсіреуде. Сонымен бірге, еркіндік пен жауапкершілік, материалдық және имматериалдық факторлар, интеграция мен дезинтеграциялық үдерістер арақатынасы өте мықты өзгерістерге ұшырауда. Осы айтылғандарға дәлел ретінде халықаралық қатынастың әдіснамалық (методологиялық) принциптеріне қатысты **төмендегі трендтерді** келтіруге болады: елдер арасындағы бір-біріне деген сенім дағдарысы; материалдық және имматериалдық факторлар арасындағы шекараның тұрақсыздығының ұлғаюы; Батыстағы демократиялық модель (принцмп) дағдарысы, бұл принцип Еуропаны «қарызгерлік тығырықтан» шығуға көмектесе алмауда. Оған доллар позициясының күшеюі ықпал жасауда; интеграция мен дезинтеграциялық процестер дихотомиясының өршуі; халықаралық қатынас аренасындағы өзара тәуелділік принципі рөлінің артуы; қазіргі халықаралық қатынас кеңістігіндегі еларалық «өзара түсіністік» пен «өзара ынтымақтастық» принципінің әлсіреуі.

Олай болса, қазіргі кезде халықаралық қатынас болмысын зерттеуде оның әдіснамалық негіздерін іздеу, оның саяси-этномәдени ортодоксальды ментальдық деңгейдегі мәселесінің маңыздылығы бірінші кезекке шығуда. Демек, халықаралық қатынастың әдіснамалық аппаратының ұлттық мәдениеттегі метаәдіснамалық нұсқалардың өзіндік ерекшелігі мәселесі күнтәртібінде тұрады деп айтуға негіз бар. Осыған орай біз мақалада жоғарыда айтылған әдіснамалық ұстанымдардың кейбіреуіне тоқталуды жөн көреміз.

Біздің пікірімізше, бұл мәселе қазіргі әлемдік саясаттағы жаһанданумен бірге **этносаяси бірегейлену** идеологиясы тенденциясымен тығыз байланысты деп есептейміз. Себебі, қазіргі жаһандану үдерісінің өзі әр мемлекеттің ішкі рухани-құндылықтық стратегиясында жаһандық интеграциямен бірге ұлттық саяси өзін-өзі тану, ұлттық бірегейлік парадигмасын алға тартуда және ол мәселені зерттеудегі әдіснамалық негіздің біріне айналуда. Бұл жалғыз қазақстандық ғылымның ғана алдында тұрған өзекті мәселе емес, бүкіл ойкумендік саяси ғылымының, оның ішінде халықаралық қатынас теориясы мен практикасында өткір тұрған дилеммалардың біне айналуда. Осының өзі зерттеушінің назарын мәселенің этносаяси әдіснамалық негіздеріне тоғыстырады. Этносаяси бірегейліктің (идентификация) этогенездік қорын сүреттеу арқылы оны өзіміз өмір сүріп отырған қоғамдық-саяси сананың ретранслиттік феномені қатарына қоюға және зерттеушіні оның «ретранслиті» дәрежесіне жетелейтіні анық. Осы арқылы мәселені реконцептуализация форматында қарастыру мақсаты көзделеді. Этносаяси бірегейлену – ұлттың саяси-мәдени этногендік қоры, ұлттың тұтастану коды, халықтың бірігу этосы, бүтіндік өлшемі, жұмырлану қуаты, өркениеттік сапасы. Бұл, әрине, ғылыми зерттеу жұмысын интеллект-сену міндеттерді функционалды шешуге жұмылдырады.

Көрсетілген тарихи кезеңдегі Қазақ хандығының сыртқы саяси-дипломатиялық болмысына талдау жасау арқылы оның халықаралық қатынас жүйесіндегі орнын анықтау мақсатының көзделуі әдіснамалық рефликсияны талап етеді. Егер жер бетіндегі елдердің өзара тәуелді байлынста болу аксиомасына сенетін болсақ, қазақ даласындағы хандық қоғам да халықаралық қатынас пен байланыс айналымынан тыс қалмаған деген методологиялық принципті негіздеу ғылыми жұмыстың ішкі интенциялық қуатына айналады. Сонымен бірге, көрсетілген кезеңдегі қазақ хандығының сыртқы саясатындағы «жерұйық» стратогемінің саяси геостратегиялық маңызын, «ел тұтастығы» мен «ел бүтіндігі», «көрші елдермен тату тұру», «еларалық саяситолеранттық» концепциясының қазақ қоғамында басымдыққа ие болғанын ғылыми методологиялық талдаманың нысаны жасау әрі қазақ даласы қоғамының халықаралық қатынас саясатындағы әдіснамалық іргетас болғандығына көз жеткізу заман талабы деген ой жетегінде боламыз. Мысалы, Ханкелді Әбжанов: «Даланың ауызша тарихнамасы ұлттық тарихымыздың сырын ашып, шырайын кіргізетін қазына екеніне көзімізді жеткізеді» [2, 15 б.] - дегенге сенбеу қиын. Олай болса, жоғарыда көрсетілген саяси парадигмалар қазақ хандығы тұсындағы этноэгологиялық болмыстан хабар беретін ортодоксальды саяси толеранттық жүенің геостратегиялық логикасын әдіснамалық тұрғыдан айқындамақ. Бұл сол кездегі «жерұйық» концепциясы шеңберінде этнотоғыстырушы әрі халықаралық қатынас аясында күштер балансын қамтамасыз ететін геостратегиялық матрицаның негізін қалағандықтың басты әлеуеті болғандығын дәлелдеу бүгінгі ұлттық иделогемдерді қалыптастыруда әдіснамалық маңызы зор. Өйткені, «жерұйық» концепті, біріншіден, қазақтың ішкі және сыртқы саяси этонментальды стратегиясындағы «концепт-

құндылық» өңірін білдірмек. «Жерұйық» - қазақ үшін өмір сүру ейкумені дейтін әдіснамалық ұстаным келіп шығатынына сенім мол. Екіншіден, оның хронотроптық сипаты әдіснамалық принцип қызметін атқаруы мәселені зерттеудегі рөлі жоғары деп есептейміз. Үшіншіден, «жерұйық» концептісінің тарихи сабақтастық сипатының методологиялық маңыздылығын ескерген жөн. Төртіншіден, аталмыш концепттің дискурстық сипатына назар аудару әдіснамалық квант-өзек деп айтуға негіз бар. Бесіншіден, бұл концептінің метаәдіснамалық қызметі зор деп айта аламыз. Себебі, «жерұйық» категориясы мәселені зерттеудің ментальдық концептуалдық принципін анықтайды. Алтыншыдан, ол – қазақтанудың геосаяси негізі, геостратегиялық өлшемі. Өйткені, «жерұйық» қазақ үшін ішкі және сыртқы саяси таным жүйесі, отаншылдық сезім тұтқасы қызметін атқаратын метатеориялық ұстаным.

Ғылыми жұмыстың әдіснамалық негізін қарастырудың маңыздылығы сол кезде халықаралық қатынас аренасында зор саяси беделге ие болған билер институтының, оның ішінде үш ұлы бидің қазақ елінің сыртқы саяси-дипломатиялық қатынаста бірден-бір шешуші күшке айналғанын ғылыми-теориялық, әдіснамалық тұрғыда саралаудың қажеттілігінен туындайды. Бұл орайда билердің халықаралық қатынаста саяси шешендік амплуасы бірінші орынға қойылғандығын онтогенездік тұрғыдан қарастырудың терориялық-әдіснамалық маңызы артады. Өйткені, би-шешендердің сонау көне дәуірлерден (антикалық) бастап, ал шешендік өнердің шығу қажеттілігі мен қалыптасу этосы саяси сахна болғандығын саяси тарих дәлелдеп отыр. Оны Солон, Демосфен, Цицерондардың саяси мұраларынан білеміз. Мысалы Демосфен шешендердің саяси міндетін мемлекеттік мәселені шешумен байланыстырса, ал Цицерон: «шешеннің тағдыры – мемлекеттің тағдырымен төркіндес», -деп көрсетеді. Ал отандық саяси ой тарихына келсек, Абай Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, Ахмет Байтұрсынов т.б. қазақ би-шешендерінің елдің ішкі-сыртқы саясатында шешуші буын болғандығын мойындап, шешендік өнердің бір түрі ретінде саяси шешендікті жеке шығарған. Одан кейінгі қазақ ғалымдары Ә.Марғұлан, Мәметова, Б.Адамбаев, С.Негимов т.б. қазақ даласының билерінің қоғамдық салмағын саралап зерттеген. Мәселен Б.Адамбаев қазақ билерін ел құрасқан (XI-XYI ғғ.); ел қорғасқан (XYII-XYIII ғғ.) және т.б. топтарға жіктеген болатын. Бүгінгі ғалымдардың пікірі де алдыңғы ойды мақұлдай түседі. Олай болса, осыларды ғылыми тұрғыда саралап, бұнгі халықаралық қатынас жүесіндегі басым мәселені шешуде кешегі тарихтың саяси құндылықтарын әдіснамалық негіз ретінде басшылыққа алу үшін қажет деп есептейміз.Осы есепте, Кембридж университетінің профессоры, Лондондағы Қазақстанның бейбітшілік және келісім орталығының директоры Сидхард Саксенаның: «Қазақ халқы және оның көшбасшылары (лидерлері) жүздеген жылдар бойы халықты бірыңғай құндылықтардың және біртұтастық сезім негізінде біріктірді» [3], -деген пікірі мәселенің әдіснамалық негіздік санатын шыңдай түседі. Міне осы тезистің өзі ізденуші назарын саяси ғылыми методологиялық талдамаға жетелейді. Бұл ретте, біріншіден, аталмыш кезеңдегі қазақ ейкуменіндегі билер институтының сыртқы саяси қызметінінің әдіснамалық принциптеріне назар аудару қажет деп есептейміз. Соның бірі – билер институты, оның өзінше бір ерекше саяси ментальдық феномендік сипатқа ие болуы. Оның феномен-принциптік сипатының өзі әдіснамалық құзырға ие. Өйткені, билер институты, әзірше әлімдік саяси ғылым үшін беймәлім әлеует, өзіне теңдесі болмаған саяси-мәден өркениеттік құбылыс. Осы тұста отандық түркі өркениетін танушы және түркілердің әлемдік мәдениетке қосқан үлесін зерттеуші әрі ғылымда мәшhұр етуші белгілі ғалым-философ С.Б. Бөлекбаевтың Батыс ғалымдарының көзқарасына батыл сын айтып, олардың европоцентристік ұстанымына қарсы келіп, түркілік оның ішінде дала өркениетінің әдіснамалық негіздерін зерттеудің ауадай қажеттілігі жөніндегі ұтымды тұжырымымен келісеміз [4, 15 б.].

Мәселенің әдіснамалық негізі қазақ билерінің сыртқы саяси-дипломатиялық тарихындағы тәжірибесін бүгінгі дипломатиялық әрекетте қолданудың маңыздылығының артуымен байланыстырылады. Демек, кешегі қазақ даласындағы сыртқы саясатта дипломатияның қандай түрлері болды, қандай дипломатиялық амалдар қолданылды, дипломатиялық тұрғыда ол амалдар қандай этнометальдық ұстанымдарға негізделді деген мәселелер бүгінгі Қазақстанның сыртқы саясатындағы методологиялық құндылықтық құзырын талдау ғылыми жұмыстың теориялық мәртебесін айқындай түспек. Мысалы, қазақ хандығы билерінің қатысуымен іске асырылған «ізгілік дипломатиясы» концептсферасы аясындағы «превентивтік», «саяси некелесу», «саяси құдаласу», «экономикалық дипломатия», «кепілдік беру» т.б. дипломатиятиялық концепттердің жүзеге асырылғандығын геостратегиялық тұрғыдан сарапқа салу қажеттілігі туындайды. Осының өзі біздің зерттеушілік назарымызды қазақ даласындағы «ізгілікті дипломатияның» рухани аксиологиялық негіздерін талдауға жұмылдырады. Тарихшы-ғалым Х.Әбжановтың Абылай хан тұсындағы билер мен мәмілегерлер елшілік және халықаралық мәселелерді оңтайлы шеше алды деген ғылыми көзқарасының әдіснамалық маңызы зор. Осы ретте қазақ билерінің «елдестірмек елшіден, жауластырмақ жаушыдан» дейтін принципінің әдіснамалық мәртебесі ерекше деп есептейміз. Бұл – әрі концепт, әрі методологиялық ұстаным. Концепт ретіндегі құзыры ол, біріншіден, билердің құрылымдық-қызметтік, халықаралық қатынастағы қоғамдық-тұлғалық, статустық-коммуникативтік, саяси-дипломатиялық қызмет болмысы дискурсын көрсетсе, екіншіден, сыртқы саяси қатынастың ұлттық ментальдық құндылық ретінде ерекшелігін айқындап тұратен концептсфера. Ал әдіснамалық негіз ретіндегі сипатын, «елдестірмек елшіден» концептінің бағыты мен атқаратын мақсат-міндетінен, оның уникумдық болмысынан, заңдылықтық құзырынан, универсумдық сипатынан байқауға болады. Ал қазақ дипломатиясындағы «саяси құдаласу», «саяси некелесу» сияқты парадипломатиялық феномендеріне келетін

болсақ, бұлар да өзіне теңдесі жоқ қазақ ұлтына тән болған этноментальды әдіснамалық шешімдер айтуға болады. Олр «саяси одақтасудың тәсілі болып есептеледі» [5, 69 б.], -деген пікірмен келісуге болады. Бұл дәстүр қилы замандарда, қазақ даласымен шектескен әртүрлі мемлекеттер арасындағы саяси қарым-қатынастарды қыз алысып, қыз берісу арқылы нығайту, тарихқа ежелгі дәуірлерден бастап енгендігін, елдер арасындағы ежелгі саяси ымыраласу жолдарының бірі болғандығын көрсетеді. Сондықтан осы бір орнатылған екі жақты дипломатиялық қарым-қатынас, құрылған саяси және әскери одақ стартегиялық даналықты көрсетеді деп есептеуге болады. Осының өзі халықаралық саяси болмыс тұрғысынан қарағанда зор өркениеттік дәреженің көрінісі деп айтуға ғылым-әдіснамалық тұрғыдан негіз бар. Бұл – жер бетіндегі ойкумендік заңдылықтың метатеориялық-әдіснамалық қырын білдірсе керек. Бұл әлі өз зерттеуін күтіп тұрған саяси физиканың метатұстарын аңғартады және бір этнос шеңберіндегі саяси-холистік универсумды баяндай алатын феномен-құбылыс деп айтуға болады. Осыдан туындайтын әдіснамалық принциптерді көрсетер болсақ, біріншіден, қазақ табиғатындағы «құдіретті» көршілік әдепті ұстану танымында құрметтеу қажет. Екіншіден, таразының басын тең ұстау ататектік этикет-заңдылықтың заңдылықтың болғандын айтқан абзал. Үшіншіден, саясатта жалаң эмоцияға ұрыншақтық білдіру орны толмас қателікке апарады дейтін этномәден принципке жеңдірген саяси көрегендік стратектік қарымды көрсетеді. Төртіншіден, саясаттағы стохастикалық құбылыс қазақ билерінің назарынан тыс болды деп айту да ғылыми болжамға келіңкіремейді деп санаймыз. Мұның өзі де метаәдіснамалық ұстаным деуге негіз бар. Бесіншіден, саяси құдалық дәстүрінің орын алуы әрі тактикалық, әрі стратегиялық тұрғыдан ойластырылған саяси дипломатиялық шешім әрі саяси одақтасудың тәсілі болды деп есептейміз. Сонымен бірге, бұл шығыстық ортодоксальды саяси мәдениеттің ішкі нәзік метафизикасын әрі саяси руханият әлемінің трансценденттік мәнін көрсетеді. Бұл – жалпы Шығыс дипломатиясына тән универсум құбылыс. Осының өзі дипломатиялық символика мен семантиканың ежелгі дәуірлерден бері болғандығының және оның мемлекетаралық елшілік қатынаста пассионарлық қызмет атқарғанының дәлелі болмақ.

Жоғарыдағы айтылғандарды талдау жасай келе, саяси құдаласу Ұлы қазақ даласындағы мемлекет аралық қатынастағы ерекше саяси концептсфераны білдірсе керек. Халықаралық қатынас жүйесіндегі ментальды метатеориялық парадигма деп айтсақ артық айтпағандық. Саяси құдаласу, ең алдымен ел аралық қатынастағы туыстық фактордың шешуші рөлін дәлелдей түседі. Оны біз біздің дәуіріміздің әр кезеңдердегі мемлекет аралық қатынаста дәстүрге айлану тенденциясын байқаймыз. Ал саяси неке – мемлекет аралық қатынас мәселесін шешудің «дипломатиялық кілті» немесе дипломатиялық келісім символына айналған деуге болады. Бұл да жалпы дипломатия феноменінің метапарадигмасы, метакоды болды десек артық емес. Қазақ даласындағы саяси концепцияның перцептуалды шемім табуының универсум формасы. Ұлды дал кеңістігіндегі мемлекеттердің сыртқы саясаты мен дипломатиялық қызметінің, бүкіл ішкі және сыртқы саяси болмысының субмәдени ерекшелігін айқындайды. Бұл дәстүрдің дипломатиялық астарына үңілетін болсақ, ең алдымен, шығыстық саяси мәдениеттің өзіндік биігін көрсетеді. Екіншіден, екі мемлекет арасында саясі-әскери одақ құрудағы туыстық факторға арқа сүйеп, сенім арту тенденциясы байқалады. Үшіншіден, шығыстық дипломатиялық мәдениет жүйесінің ішкі ерекше рухани интенциялық қуатынан хабар береді. Төртіншіден, дипломатиялық қатынастағы саяси некенің халықаралық деңгейдегі мәртебесі мен маңыздылығын баса назар аударуды ұсынады. Бесіншіден, ұзатылған қызбен бірге жүздеген қызметшілері мен күтушілерін жібері шығыстық дипломатиялық этикет пен хаттамалық заңдылықты білдірсе керек. Осының өзін ежелгі дәуірдегі халықаралық қатынас жүйесіндегі мегатрендтік, брендтік әрі саяси имидждік мәселе санатына жатса керек. Осыған байланысты саяси құдаласу мен саяси неке нәтижесіндегі ұзатылған қыздарды – елші деп тануға негіз бар деп есптейміз. Өйткені қазақ қандығы мемлекетінің сыртқы саяси және дипломатиялық тарихындағы ұзатылып алынған немесе басқа елге ұзатылған ханшалардың жәй әйелдік қызметінен көрі саяси-дипломатиялық қызметінің басым болғанын ашық айтуға негіз бар. Бұған саяси әдіснамалық негіз ретінде екі ел арасындағы құдаласу мен некелесудің ең алдымен, әскери-саяси одақтастық мақсаттың болуын айтуға болады. Осыдан туындайтын нәрсе – ол сол ұзатылған ханшалар арқылы барлық жағдайда елге саяси ықпал жасау міндетінің көзделуі және оның белсенді іске асырылу тәжірибесінің қалыптасуы. Сонымен бірге, осы елші-ханшалар арқылы ежелгі саясиполистерде дипломатиялық корпустың немесе елшілік институтының алғышарты қалыптасты десек артық айтпағандық болады. Хандық мемлекетінің дипломатиялық қатынастың ерекше ментальдық формасын саяси қатынас айналымына енгізгенін, яғни «саяси құдаласу» мен «саяси некелесу» дәстүрін қалыптастырып, оның халықаралық қатынас жүйесінде саяси идеологем және саяси парадигма ретінде орнығуы байқалады. Дипломатиялық келіссөздер техникасы мен технологиясының өзіндік субмәдени формасының және дипломатиялық кәде атрибутивтік символикасы мен семиотика жүйесінің алғышарттары мен түрлерінің қалыптасу тенденциясын аңғаруға болады. Сол елші-қыздар арқылы қазақ мемлекетінің экономикалық, техника-технологиялық және мәдени дамуына жол ашылғандығына тарихи деректер куә болады. Алайда жоғарыда айтылған тұжырымдардың әрқайсысы өз зерттеуін күтіп тұрған әдіснамалық мәселелер.

Сонымен бірге, жоғарыдағылардың бәрі қазақтың «ізгіліктік дипломатия» ұғымының уникумдық мәнін көрсетіп, конуептум өзегін анықтаса керек. Бұл да дала дипломатиясын ерекшелейтін әдіснамалық негіз бола алады. Осылардың өзі бүгінгі тәуелсіз Қазақстанның төл сыртқы саяси-дипломатиялық тарихын, саяси-рухани камертондық эмпирикасын ғылыми тұрғыда негіздеуге мүмкіндік береді. Осыған байланысты Кембридж

университетінің профессоры, Лондондағы Қазақстанның бейбітшілік және келісім орталығының директоры Сидхард Саксенаның: «Қазақстан әлемдік саясаттың дамуына зор үлес қосуда және бұл мемлекет Батыс пен Шығыстың қарым-қатынасында мыңдаған жылдар бойы қызмет етуде» [3], -деген пікірімен келісе отырып, бұл біздің тақырыбымыздың әдіснамалық құзырын арттыра түседі дейтін тұжырым жасауға негіз болады.

Ғылыми жұмыстың әдіснамалық негіздерін қарастыру оның зерттеу объектісінің саяси және георстратегиялық астарына үңілудің қажеттілігінен туындайтыны анық. Өйткені нысанаға алынған тарихи кезең хандары мен билерінің сыртқы саяси тактикалық амалдарының астарындағы саяси әрі геостратегиялық «саяси тәуекел», «саяси көрегендік» сияқты ұлттық стратогемдерінің саяси ғылымиәдіснамалық маңызын ашу мақсаты көзделеді. Мәселен, «саяси тәуекел» концептін алатын болсақ, қазақ даласы хандығы тұсындағы әрі саяси принцип, әрі саяси стратегиялық концептум болмақ. Себебі, оның өзі қазақ даласындағы әлемдік қоғамдық-саяси құбылысқа стохастикалық көзқарастың негізінде қалыптасқан метаәдіснамалық шешім деуге болады. Бұл ұстаным мұсылмандық дүниетанымның таухид принципінен келіп шығады. Таухид принципі бойынша бүкіл әлемнің ішкі тұтастығы оның түпкі бастамасы – Аллаға келіп тіреледі. Олай болса, бүкіл болмыстың жаратушысы ретінде ғаламдағы шынайы ақиқат тек Аллаға ғана аян. Ал жоғарыдағы танымдық принципке келетін болсақ, адамға болмыстың түп көзі мен мәнін танып білу мүмкіндігі берілмеген болып есептеледі. Тағы да Балпық бидің айтқаныныа оралатын болсақ, ол: "Алланың қолындағы өмір сырын адам ашпақ емес", -деп ой түйіндейді. Бұдан біз қазақ би-шешендерінің кез-келген құбылыстардың сырын ашуда, сонымен бірге саяси шешімдердің, іс-әрекеттердің нәтижесін болжауда оны бір Аллаға тапсырған және ол істің бас-аяғын бір Аллаға басқартқан. Бұл процесті ислам діні арқылы енген "тәуекел" ұғымымен белгілеген. Сондықтан шешендік өнерде саясат көп жағдайда тәуекелге толы әрекет ретінде мойындалады. Қазақ шешендері саяси тәуекелді (риск) тек адамдағы әлеуметтік-психологиялық құрғақ-күдік ретінде емес, керісінше оны әлдебір белгісіздіктермен, беймағлұматтылықпен, неғайбылдылықпен онтологиялық байланыста болатын іс-қимыл деп таныған. Оны қазіргі егемен елдің кәдесіне жарату – ғылыми-практикалық тұрғыда теңдесі жоқ мәселенің бірі.

Осыған рухани негіз болған «отаншылдық», «мемлекетшілдік» концептерін аталмыш мәселені зерттеудің әдіснамалық негізі ретінде қарастыруға болады. Аталып өткен концептердің алғашқысы халықаралық қатынастағы онтогенездік негізді көрсетсе, екіншісі этносаяси идеогемдік тұғырнамалық алғышартты айқындап тұр деуге негіз бар. «Ел барда, ер қор болмас», «Ер атағын ел сақтар», «Ер сыншысы – елі», -деген шешендік толғамдардардан “елге” концептуальды кеңістік тұрғысынан берілетін бағаны және олардың әрі әлеуметтік, әрі саяси, әрі кеңістіктік, әрі уақыттық геоорталық ретіндегі стратегиялық парадигмасын ғылыми-әдіснамалық тұрғыдан талдаудың кезеңі туғандығы тілге тиек етіледі. Жоғарыда келтірілген шешендік аналогиялар мәселені зерттеуде жүйелік ұстаным тұрғысындағы әдіснаманы білдірсе керек. Асан бидің:«Ата жұрты бұқара өз қолында болмаса, қанша жақсы болса да қайратты туған ер ғаріп» [6, 38 б.], -деген сияқты шешендік толғаудағы “Ата жұрты бұқара” концптінің геостратегиялық мазмұнына талдама жасаудың маңызы зор әрі ол тақырыптың әдіснамалық құзырын шыңдай түседі.«Жер-су иесіз болмауы керек. Бек ұлдарың құл болмағай, пәк қыздарың күң болмағай. Көктен тәңірі баспаса, жер айырылып жатпаса – кім қорлар қалың түркі елін?!» (Күлтегін), - деген ұстаным қазақ билеріне рухани сабау болған әрі олардың геостратегиялық танымын шыңдай түскен деуге негіз бар. Осының өзі проблеманың методологиялық құзіретін анықтаса керек. Әйгілі француз жазушысы Альбер Камю:«Менің отаныма деген махаббатым әділеттілікке деген махаббаттан ажырамауы тиіс. ...Мен әділеттілікке қызмет жасай отырып, отаныма қызмет жасағым келеді», -деп толғайды. Міне осындай саяси позиция дала билерінің геостратегиялық тұғырнамалырда көрініс тапқан және оны ашып көрсету міндеті осы ғылыми жұмысқа жүктеледі.

Мәселені зерттеудің әдіснамалық негіз құзырына ие болатын құбылыстың бірі – ол қазақ би-шешендерінің келешекті болжайтын саяси көрегендік ұстанымын айтуға болады. Келешекті болжау шешендік сөз өнерінің басты қызметтерінің бірі ретінде қарауға болады. Енді осы мәселеге жалпы ғылыми-саяси эпистемалық тұрғыдан қарайтын болсақ, келешекте болатын өзгерістерді болжап бағамдау және соған сай өз өмірін ыңғайлап бағыттау адам болмысына тән құбылыс. Бұл адамның өз болашағын алдын ала болжау үрдісін білдіретін болжамдық принцип деуге болады. Бұның адам санасында өмір сүруі әртүрлі формаларда көрініс тауып, өзі туралы мәлімет беріп тұрады: кейде ойлау қағидасы түрнде, кейде көркемдік образдар түрінде болып отырады. Осылар арқылы ол құбылыстар әртүрлі идеяларға бастап, адам санасын үздіксіз жұмысқа қосып отырады. Міне бұл жалпы көркем мәдениетінің, оның ішінде шешендік сөз өнерінің «профетикалық қызметінің» болатындығына негіз болса керек. Келешекті болжау сөзі күнделікті тұрмыстық сана деңгейіндегі мағынасы жағынан сонымен бірге, белгілі бір ғылыми анықталу статусына ие болу тұрғысынан да қазіргі кезде тілдің сөздік қорының белсенді бөлігі ретінде орнығуда және қоғамдық сананы іске асыруда рухани күш ретінде қатысуда. Осыған орай адамзат тіршілігінің дамуындағы көптеген негізгі мәселелерді конструктивті, іргелі және жүйелі түрде талдау жасау, қоғам дамуының жаңа сапалы кезеңдеріне қол жеткізу сияқты жұмыстар ғалымдардың айтуынша, осындай істің болашағын алдын ала болжай білу қасиеттер мен мүмкіндіктерге, сол арқылы алда күтіп тұрған өзгерістердің бейнесін алдын ала жасау немесе болашақ қоғамдық-саяси шаралар сценариін құрып, алдағы әлеуметтік-саяси стратогемдерді түзу сияқты істерге тікелей байланысты болатындығын айтқанымыз жөн. Бұдан бір жағынан, алдын ала көре білу, озық ойлау, болжап білу, күні бұрын болжап айту сияқты ұғымдар, өмірді алдын ала озық бейнелеу жөніндегі ғылыми-философиялық теориясы арасында тікелей байланыстардың бар екенін аңғару қиын емес. Бұл концепцияның мәні

таным процесі барысында шынайы болмыс заттары мен құбылыстарының бүгінгі күні адам санасында өткінші өмірдің жай бір елеусіз жағдайы ғана болып бейнеленетін, бірақ келешек қоғамдық-тарихи даму барысында ол өзнше бір шындыққа айналып, тәжірибеде өз бекінісін тауып жататын қырлары мен қасиеттері өзінен белгі беріп, анықталып тұрады дейтін көзқарасқа саяды. Тірі организмнің сыртқы табиғи жағдайларға бейімделу заңдылығын айта келіп, П.К.Анохин бүкіл жан-жануарлар тарихы ежелден келе жатқан шындықты озық бейнелеу деген сияқты заңдылықты жандандыра түсетіндігін мойындайды. Келтірілген ғылыми тұжырымда көңіл аударатын мәселе, ол – автордың өзі ұсынып отырған тірі жаратылыстың сыртқы ортаға икемделушілік реакциясының болу принципін жасаудағы бейнелеу теориясының методологиялық маңызын арнайы көрстуі. «Алдын ала көре білу» және «озық ойлау» ішкі мазмұны мен мәні тұрғысынан алғанда синоним ұғымдар болып табылады. Бұл терминдердің бүгін де ғылыми шығармашылық пен саяси ізденістердің әдіснамалық негізі, заңдылығы болады деу шындыққа жанасады.

Біздің мәселені зерттеудегі тағы бір әдіснамалық негіз қазаққа тән ортодоксальды **толеранттық** принциптің маңызы зор деп айтар едік. Толеранттық мемлекетіміздің әлемдік саяси кеңістікте бір жағынан, тұрақты дамуының айқындаушы факторларының бірегейі, екінші жағынан, оның ішкі және сыртқы саясатындағы динамиканың өлшемі болады десек артық айтпағандық. Қазақ қоғамының сыртқы саясатында **толеранттық** принциптің негізге алынуы дала өркениетіндегі еларалық ынтымақтастыққа деген ниеттің априорлық нұсқасын көрсетпек, әрі қазақ қоғамының тереңде жатқан трансформациялық коммуникативтік табиғатын анықтамақ. Бұл категорияны дала қоғамының, қазақ халқының ұлы құндылығы, саяси әдептік мәдениетінің биік шоқтығы деп анықтауға болады. Толеранттық принципі «ел аралық өзара ынтымақтастық» ұстанымының метарухани негізі, кеінгісін іске асыру механизмі және дәнекері болмақ. «Ел аралық сенім» принципінің константтық жағдайда болуының кепілі бола алады. Толеранттық - халықаралық қатынастағы «жауапкершілік» принципінің рухани тірегі. Олай болса, толеранттық – қазақ билерінің сыртқы саясатында әдіснамалық база қызметін атқарғандығы **күмән туғызбайды.**

Осылардан туындайтын әдіснамалық мәселенің бірі – ол қазіргі халықаралық қатынас эпистемасындағы «еркіндік», «әділдік», «қауіпсіздік», «демократия», «әлемдік өзара тәуелділік», т.б. ұғымдарының аксиологиялық құзіреттік дәрежесі төмендеп, олардың методологиялық негіздік мәртебесі әлсіреуде. Сонымен бірге, еркіндік пен жауапкершілік, материалдық және имматериалдық факторлар, интеграция мен дезинтеграциялық үдерістер арақатынасы өте мықты өзгерістерге ұшырауда.

Мақалада көзделген міндет. Қойылған мақсатқа жету үшін төмендегідей **міндеттерді** жүзеге асыру көзделеді:

- билердің халықаралық қатынаста саяси шешендік амплуасына, оның саяси онтогенездік болмысына терориялық-әдіснамалық тұрғыдан талдау жасау;
- қазақ хандығы билерінің сыртқы саясатындағы «жерұйық», «ел тұтастығы» мен «ел бүтіндігі», «көрші елдермен тату тұру», «еларалық саяситолеранттық» т.б.стратогемдерінеконцепциялық талдау жасау және геостратегиялық маңызын анықтау;
- нысанаға алынған тарихи кезең билерінің сыртқы саяси тактикалық амалдарының астарындағы геостратегиялық «саяси тәуекел», «саяси көрегендік» сияқты ұлттық идеогемдерін саяси концептуальдық геостратегиялықыңғайда айқындау.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Сумеречная зона» или «ловушки» переходного периода. – Алматы, 2016. -256 с.
2. Әбжанов Ханкелді
3. Сидхард Саксенаның:
4. Булекбаев С.Б. Тюркский вклад в мировую культуру и цивилизацию. –Алматы: ТОО «BAViS systems», 2016. -316 с.
5. Ежелгі Үйсін елі. Қытай деректері мен зерттеулер/Құрастырған Шадыман Ахметұлы. ҚХР Шыңжаң халық баспасы, Үрімжі.-2005.-390 б.

УДК 373.55

Тезекова О.Т.
Доктарант
«8D01103- Педагогика и психология»
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан
E-mail: tezekova.o@gmail.com

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Түйін: Аталмыш мақалада автор мектеп оқушыларының ақпараттық қауіпсіздік мәселесін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор ақпарат көздерінің түрлерін, ақпараттық қауіпсіздіктің оқушылар арасындағы маңыздылығын және оның бүгінгі таңда өзектілігін талқылайды.

Тірек сөздер: ақпараттық қауіпсіздік, ақпараттық соғыс, интернет желісі, интернет тәуелділік

Tezekova O.T
PhD student
"8D01103- Pedagogy and psychology"
L.N. Gumilyov Eurasian national university
Astana, Kazakhstan
E-mail: tezekova.o@gmail.com

THE IMPORTANCE OF INFORMATION SECURITY FOR SCHOOL CHILDREN

Annotation: In this article, the author considers the problem of information security of school children. Based on the results of the study, the author discusses the types of information sources, the importance of ensuring information security among students and its relevance today.

Key words: information security, information war, Internet, Internet addiction

Ғалымдардың айтуынша қазіргі қоғам жаңа технологиялар мен ақпараттық қоғам деген күйге өтіп жатыр. Бұл қоғамның қазіргі заманда ақпарат және ақпараттық қызметке бағытталғанын көрсетеді. Осы өзерістердің салдарынан қазіргі таңда адамға күнделікті келіп жатқан ақпараттың мөлшерін санап білу мүмкін емес. Бұл ақпараттардың басым бөлігінің қоғамға оң әсерінің болғанымен, теріс әсері де кем емес. Қазіргі таңда интернет желісінде “ақпараттық соғыс” деген сөз тіркесінің өзектілігі күнделікті өсіп келеді. Ақпараттық соғыс - бұл соғыстың ережесі жоқ, жойылуы көзге көріне бермейтін және кейде тіпті нақты анықталған жауы жоқ соғыс. Бұл соғыстың барысында қолданылатын әдістердің сан алуандығы шексіз және қоғамға теріс әсері ұзақ уақыт бойы байқалмай қалуы мүмкін. Сонымен қатар, ақпараттық соғыстың басты ерекшеліктерінің бірі ол қоғамның осы соғыстың құрбаны болғанын түсіне бермеуі, бірақ соның салдарынан қоғамда әр түрлі әлеуметтік, экономикалық және саяси мәселелер туындауда. Осыған орай ақпараттық қауіпсіздік мемлекеттің маңызды мүдделерін қамтамасыз етуде басты рөл атқарады [1].

Ақпараттық қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің тәуелсіз құрамдас бөлігі бола отырып, қоғамның әр түрлі салаларында Қазақстан Республикасының мүдделерін қорғауға тікелей әсер етеді. Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету, оның ішінде ақпараттық қауіпсіздік саласы, еліміздің жас ұрпағына байланысты. Жастардың ақпараттық қауіпсіздік бойынша білім дайындығының деңгейі, олардың әлеуметтік құндылықтарына, жалпы мәдениет пен психологиялық денсаулығына тікелей әсер етеді.

Қазіргі уақытта ең көп сұранысқа ие ақпарат көздері: теледидар, баспа өнімдері, кино, интернет және радио. Олар тек ақпарат тасымалдаушылар ғана емес, сонымен қатар манипуляциялық әрекеттің қуатты аппараты. Әркім өзіне ақпарат көздерін таңдайды, бірақ, көптеген социологиялық зерттеулер бойынша қоғам көбінесе интернет, теледидар және баспа БАҚ өнімдерін таңдайтынын көрсетті. Бұл дереккөздердің әрқайсысының өзіндік құндылығы мен маңызы бар, адамның психикалық және физикалық денсаулығына қауіптері де көп. Экранға патриоттық бағыттағы фильмдер аз шығады, шыққаның өзінде ол фильмдер қатыгездік, қан, кісі өлтіру сияқты заманауи көріністерге толы. Нәтижесінде, жақсы фильмнің мақсаттары өзгереді, адамның психологиясына теріс әсер етеді. Газет-журнал түріндегі баспа өнімдерінде әрқашан нақты, толық сенуге болатын ақпарат тасымалдана бермейді. Фактілер бұрмаланған, әдепсіз, деструктивті ақпаратты кездестіруге болады. Интернет ресурстарын пайдалану ерекше алаңдаушылық тудырады. Министрліктің мәліметінше, 2022 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша Қазақстанда 3,6 миллион бала мектепке барды (1-11сынып). Бұл интернеттің әлеуетті пайдаланушылары, өйткені мектеп толық компьютерлендіру процесінен өтіп жатыр. Мектепте интернеттің жаппай енуінің бала өмірінде және тәрбиесіндегі жасырын қаупі неде? Бұл сұраққа жауап көптеген педагогтардың, психологтардың бірқатар еңбектерінде қарастырылады. Е.С.Щетинина және басқа да бірқатар авторлар айтуынша интернетті шексіз пайдалану және интернетке құмарлық «интернет тәуелділігі» деген ұғымның пайда болуына әкелді [2].

Қазақстан Республикасында 2018 жылдың шілде айында қабылданған № 169-VI «Балаларды денсаулығы мен дамуына зиян келтіретін ақпараттан қорғау туралы» федералдық заң қабылданды, бұл заң балалардың психикасына зақым келтіретін, сонымен қатар баланың бойында зұлым бейімділіктерді дамытатын ақпараттан қорғауға бағытталған[3]. Жалпы осы өзгерістер орта білім беру бағдарламасының мазмұнына оқушылардың ақпараттық және тұлғалық қауіпсіздігін қалыптастыруға байланысты жаңа компоненттерді енгізу қажеттілігін объективті етті. Бұқаралық ақпарат құралдары арқылы қатыгездікті насихаттау, адам өмірінде интернеттің рөлінің артуы, цензураның жоқтығы тек әлеуметтік ғана емес, педагогикалық мәселе болып табылады, өйткені бұл жайт өскелең ұрпақтың білім деңгейі мен сапасына, жеке тұлғаның жетілу дәрежесіне және жасөспірімдердің қоғамда өз орынын табуға теріс әсер етеді. Жаңа педагогикалық мақсат мектеп оқушысының әртүрлі ақпарат көздерімен қауіпсіз жұмыс істеуге, ақпараттық қауіптерге төтеп беруге дайындығына және қабілетіне, жалпы білім беру дағдыларын қалыптастыруды қамтамасыз етуге бағытталуы қажет. Осыған орай қазіргі ақпараттық қоғамда оқушы тұлғасының дамуын педагогикалық тұрғыдан түсіну және оның ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуде көмек көрсетудің теориялық ережелерін анықтау мәселесі өзекті болып отыр[4].

Бұл қазіргі таңда күрделі мәселелердің бірі, бірақ оқушыларды тануға, болжауға, тек қажетті ақпаратты таңдауға, өзінің қауіпсіздігін бірінші кезекке қоюға, интернет ресурстарынан туындайтын қауіптерді жеңуге үйрету қажет. «Ақпараттық қауіпсіздікті қалыптастыру мәселесі бойынша Е.Е.Серебряник оқушылардың ақпаратты сыни тұрғыдан түсіну, оны өңдеу және пайдалану дағдыларының маңыздылығын айтады. Сонымен қатар мектеп оқушыларының моральдық принциптерінің мықтылығы олардың теріс ақпаратқа иммунитетінің болуына әкеледі. Бұл бағытта мектептерде жұмыс жүргізіледі, бірақ, өзінің ойын қорғау, қажетті ақпаратты таңдай білу дағдыларының дамуына қажетінше көңіл бөлінбейді»[5]. Осы мәселелер ескерілетін болса, оқушылардың ақпараттық қауіпті тани білуі және өзін басқара білу дағдылары дамиды және осы дағдыларды оқушылардың бойында дамыту үшін педагогтер де дайын болулары қажет. Бұл ғалымның айтуынша қазіргі таңда педагогтарды дайындайтын оқыту мекемелерінде ақпараттық қауіпсіздікке жеткілікті көңіл бөлінбейді. Мұғалімдердің ақпараттық қауіпсіздік және оның психологиялық әсері туралы туралы білімдері және осыған байланысты дағдыларға ие болуы керек, осыған байланысты келесі қажеттіліктер туындайды:

- деструктивті ақпаратты тану дағдыларын қалыптастыру;
- жанжалда, күйзелісте жауап беру дағдыларын қалыптастыру, әртүрлі жағдайлардан тиімді шығу дағдыларын қалыптастыру;
- әртүрлі агрессивті әрекеттерге қарсы тұру дағдыларын қалыптастыру.

Әрбір дағды теориялық білім мен практикалық дағдыларға негізделеді. Интернет кеңістігінде қауіпсіз мінез-құлық мәселелері бойынша ата-аналар және оқушылармен кездесулер, талқылаулар жеткіліксіз немесе мүлдем жүргізілмейді. Нәтижесінде, бұл мәселе бойынша жүргізіліп жатқан зерттеулер, балалар мен жасөспірімдердің интернет-сауаттылық деңгейінің төмен екендігін көрсетеді. М.Г.Власенко мектеп бағдарламасына ақпараттық қауіпсіздік бойынша арнайы курс енгізуді ұсынады, информатика сияқты пәндерге ақпараттық қауіпсіздік бойынша біріктірулер қажет деп есептейді[5]. Балалардың ақпараттық қауіпсіздігі мәселесі бойынша зерттеушілер тобы, Е.Г.Белякова, Е.В.Загвязинская, А.И.Березенцева көптеген зерттеулерге талдау жасады. Осы мәселені зерттеушілердің айтуы бойынша ақпараттық мәдениет туралы айтатын кез келді деген пікірге ие. Ең алдымен осы бағытта жұмысты бастау қажет, балаларды ақпараттан шектеудің тиімділігі төмен. Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін ақпараттық мәдениетті қалыптастыру әртүрлі жолдармен жүзеге асырылуы мүмкін: мектептерге арналған бағдарламалар, ата-аналарға арналған бағдарламалар, семинарлар және т.б. Ақпараттық қауіпсіздіктің негізін ақпаратты өңдеудің негізгі дағдылары құрайды. Мұндай дағдыларды келесі жолдармен дамыту мүмкін:

- оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту. Сыни тұрғыдан ойлау, туындаған жағдай бойынша талдау және анализ жасауға мүмкіндік береді;
- оқушылардың ақпараттың әртүрлі болуы туралы түсініктерін және жалған, этикалық емес немесе деструктивті ақпаратарды анықтай білуін қалыптастыру;
- ақпараттық қауіпті анықтай білуге және түсінуге үйрету, оған теріс әсер ету мүмкіндігімен таныстыру;
- туындаған жағдайда дұрыс шешім қабылдауға дағдыландыру.

Ақпараттық қауіпсіздікті қалыптастырудың әртүрлі тәсілдерін талдау мектеп оқушыларының:

- жеке деректерді қорғаудың техникалық және ұйымдастырушылық құралдарын білу;
- адамгершілік мінез-құлық және жауапкершілік қалыптасуы үшін тәрбие жұмысын жүргізу қажет[6].

Сонымен, заманауи ақпарат көздері тек қана пайдалы ақпарат емес, баланың физикалық және психикалық денсаулығына теріс әсері көп ақпараттардан тұрады. Ақпараттық қауіпсіздік ақпараттық мәдениеттің құрамдас бөлігі болып табылады. Дегенмен, ақпараттық қауіпсіздікті қалыптастыруға өте аз көңіл бөлінеді. Ақпараттық қауіпсіздік негіздерін қалыптастыру көп компоненттен тұрады, және осы ақпараттық қауіпсіздік компоненттерін толығымен қарастыру және енгізу оқушылардың ақпараттық қауіпсіздігін қалыптастырады.

ӘДЕБИЕТ

1. Алексеев А.П., Алексеева И.Ю Информационная война в информационном обществе [Электронный ресурс].

Режим доступа: https://istina.msu.ru/publications/article/38242734/

2. Гольдштейн Б. С. Протоколы сети доступа. Том 2; БХВ-Петербург Москва, 2009. - 288 с.
3. Қазақстан Республикасында 2018 жылдың шілде айында қабылданған № 169-VI «Балаларды денсаулығы мен дамуына зиян келтіретін ақпараттан қорғау туралы» федералдық заң
4. Жарникова Ю. С. Угрозы информационной безопасности образовательного учреждения // Молодой ученый. - 2017. - №11.2. - С. 60-63.
5. Саттарова, Н.И. Информационная безопасность школьников образовательном учреждении: дис. канд. пед. наук / Н.И. Саттарова. – Санкт Петербург, 2003. – 120 с
6. Толмачев В.В. Информационная безопасность образовательной организации. Учебное пособие. – 2017.

УДК 37.013.77

Медеу Г.Қ.,
3 курс студенті
«6В01701-Шетел тілі: екі шетел тілі»
Астана Халықаралық университеті
Астана, Қазақстан
e-mail: medeugulsimk@gmail.com
Казиева Г.С.
ғылыми жетекшісі,
аға оқытушысы,МА
Астана Халықаралық университеті
Астана, Қазақстан
e-mail: kaziyevagulnara1@gmail.com

ТҮЛЕКТЕРДІ ЖАЛПЫ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ЖАҒДАЙДА ДАЯРЛАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор түлектердің өзекті мәселелерін анықтай отырып,оның шешу жолдарын психо-педагогикалық әдіспен қарастырады. Зерттеу барысында автор әр түлектің өз ішкі қалауы мен мүмкіндігін бағалауға негізделген жеке психологиялық жұмыстың сондай-ақ оның ата-анасымен тығыз байланыста болудың маңыздылығы зор екенін атап өтеді.

Тірек сөздер: кәсіби бағыт-бағдар беру, психикалық тұрақсыздық, емтихандар, консервативті дәстүр.

THE ACTUAL ISSUES OF PROFESSIONAL GUIDANCE FOR SCHOOL GRADUATES IN THE GENERAL SOCIAL-CULTURAL ENVIRONMENT

Medeu G.K.
3rd course student
«6B01701- Foreign language: two foreign languages»
Astana International University
Astana, Kazakhstan
e-mail: medeugulsimk@gmail.com
Kaziyeva G.S.
Supervisor
Senior lecturer, MA
Astana International University
Astana, Kazakhstan
e-mail: kaziyevagulnara1@gmail.com

Abstract: This article deals with the actual problems of professional orientation for school graduates; the psycho-pedagogical method use for problem solution is considered as well. From the article can be emphasized the importance of personal psychological work based on the assessment of each graduate's own inner will and capabilities, as being endorsed by their parents indeed.

Key words: professional guidance, mental instability, exams, conservative tradition.

Мектеп жасындағы балалардың аз бөлігі, ең болмағанда, алдағы жылдары не істегісі келетінін нақты айтуға дайын, ал көпшілігі университет қабырғасында білім ала тұра оқып жатқан мамандығының болашақта айналысатын ісі екеніне күмән келтіруде. Жастардың көбінесе болашақ туралы ойлары түсініксіз және өз-өздерін ести алмайды.Бұл мәселенің түбінде бала кезде қалыптасқан көзқарас пен ойы,тәрбиесі жатқаны анық.Айта кетсек,ғылыми зерттеулерде (философиялық, педагогикалық, әлеуметтанулық) қоғамымызда рухани дағдарыс орын алуда: ескі моральдық құндылықтарды жоғалту, жаңа құндылықтарға ие болу (қатыгездік, дүниеқорлық, нашақорлық, жезөкшелік). Қазіргі кезде ұлт рухының дерті айқын көрініп, пессимизм, үмітсіздік, шарасыздық белең алуда. Ал мектепте мұндай құбылыстар анық байқалады. Жасөспірімдерде, әсіресе «әлеуметтік қараусыз қалған» балалар біреуден бұрын өздеріне сенбейді, өз тамырын білмейді, ұжымшылдық сезімі сейілген. Коммунистік идеологияның ағымымен балалардың бір-біріне көмектесуге құштарлығы жоқ, «қоғамда қабылданбаған балалар» саны өсуде ,әсіресе аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға қатыгездік көрінеді. Академик Б.С. Гершунский «Образование в третьем тысячелетии: гармония знания и веры» атты мақаласында «білім адамзаттың рухани саласындағы апатты түрде өсіп келе жатқан теріс ағымдарды кері қайтаруға қабілетті» деп атап көрсетеді. Ол үшін тәрбие «рухани, шығармашыл жеке тұлғаны тәрбиелеуге, ізгілік мұраттарымен сусындаған, деструктивті идеяларды қабылдамайтын және оларға қарсы тұра алатын, Отанға адал қызмет етуге дайын тұлға қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Бұл ұлттық сана-сезімді тәрбиелеу басты міндет болуы керек дегенді білдіреді».

Жоғарыда айтылғандардан балалардың жалпы мәдени дамуының проблемасы қазіргі жағдайда әлеуметтік, практикалық және ғылыми тұрғыдан өзекті болып табылады.

И.С. Конның «Ребенок и общество»атты еңбегінде балалардың жалпы мәдени дамуын арнайы зерттеуді қажет ететін келесі мәселелерді атап өтті:

- белгілі бір қоғамдағы адам дамуының нақты заңдылықтарын зерттеу (белгілі бір халықтың балалары басқа әлеуметтік-мәдени ортада тәрбиеленген балалардан қалай ерекшеленеді?.);

- балалардың өз халқының мәдениетін қалай меңгеретінін зерттеу; білім беру мен белгілі бір қоғамның әлеуметтік құрылымы мен мәдениетінің басқа аспектілері арасындағы байланысты зерттеу;

- баланы тәрбиелеудің белгілі бір стилі мен оның мінез-құлқының әлеуметтік стилі арасындағы байланысты зерттеу.

Әртүрлі тарихи кезеңдердегі ата-ананың тәрбиелеу стильдері мәселесін Деноз зерттеген. Олар ата-ана тәрбиелеуінің келесі стильдерін анықтады:

1. Инфантицидті стиль (антикалық дәуірден б.з. 4 ғасырға дейін) – нәрестелерді жаппай өлтіру.

2. Қалдырып кету стилі (IV – XIII ғғ.) – балаларды монастырларға жіберді немесе жат отбасында тәрбиелеу.

3. Амбивалентті стиль (XIV – XVIII ғғ.) – бала отбасында арнайы зейінмен қоршала бастайды.

4. Интрузивті стиль (XVIII ғ.) - ата-ана баланың мінез-құлқын ғана емес, сонымен қатар оның ішкі әлемін де бақылауға тырысады, бұл әке мен бала арасындағы кикілжіңді күшейтеді.

5. Әлеуметтендіру стилі (XIX – XX ғ. ортасы) – тәрбиенің мақсаты – баланы болашақ тәуелсіз өмірге дайындық.

6. Көмек көрсету стилі (20 ғасырдың ортасынан бастап) – балаға ерік беріп,өз қалауымен есеюіне көмектесу.

Мәдениеттің ішкі жүйесі ретінде жас символизмі туралы идеялар біздің зерттеуіміз үшін маңызды:

- жастың нормативтік критерийлері;

- жас кезеңдерін таңбалау (бір жас кезеңінен екінші жас кезеңіне өту)

- жас ғұрыптарын, ырымдарын;

- жастық субмәдениет - бұл белгілі бір қабаттың өкілдері өздерін «біз» деп санайтын белгілердің ерекше жиынтығы.

Сонымен, И.С. Конның «Ребенок и общество» еңбегі баланың жалпы мәдени дамуының жетекші мәселелерін нақтылауға мүмкіндік береді. Тағы бір еңбегінде И.С. Кон «Ребенок и общество» осы уақытқа дейін балалық шақ этнографиясы халықтық педагогика ретінде зерттеліп келгені және бала мұнда өзіндік автономды субмәдениеттің субъектісі, тасымалдаушысы және жасаушысы ретінде емес, ересектердің қамқорлығының объектісі ретінде әрекет еткені атап өтіледі. Ол балалар фольклорын танып-білу, ойын, қарым-қатынас арқылы ғана баланың ішкі дүниесіне енуге болатынын атап көрсетеді. Бұл идея И.С. Кона қазірдің өзінде белгілі бір дәрежеде біздің зерттеулерімізді белгілі бір бағытқа бағыттайды.

Философ және психолог Зенковский В.В. баланың ішкі әлемін зерттеудің бұл идеясына «Психология детства» жұмысында назар аударады. Автордың басты сұрағы «балалық шақтың мәні неде? Балалық шақ немен толы?» болды.Балалық шақтың кілтін балалардың не істеп жатқанын, қандай ойын ойнайтынын талдау арқылы табуға болады, өйткені балалық шақтың алғашқы кезеңдері тек ойынмен ғана айналысады. Зенковский В.В. балалар ойынын талдау балалық шақтың ең маңызды аспектілеріне күтпеген жарық түсіріп, бізді баланың ішкі әлемімен таныстырғанын атап өтеді. Көбінесе ересектер балалар ойындарын бос әрекет ретінде қабылдайды. Неміс ақыны және философы Шиллер алғаш рет балалардың ойындарына байыпты түрде қарады. Эстетикалық тәрбие туралы әйгілі хаттарында Шиллер ойын тәжірибесін адам бойындағы эстетикалық өмірмен байланыстырады. Ол алғаш рет ойын құбылысын адамның рухани болмысымен байланыстырады. Барлық ойындар әлеуметтік мазмұнға толы. Балалар әрқашан «адам» рөлін ойнайды, ойындар адами қарым-қатынастың толықтығына, қоғамдық өмірдің барлық шексіз байлығына үйрену құралы қызметін атқарады. Болдуин атап өткендей, бала ізгілікке, мұратқа ұмтылады, оның бойында этикалық сана әлі қалыптасып үлгермегенімен, ол этикалық даму жолына өте ерте түседі. Баланың адамгершілік санасы алғашында сезімге тікелей баға беру түрінде ғана пайда болады, бірақ дәл осы моральдық тәжірибе баланы өмір ережелері мен қоғамдық дәстүр өсиеттерін қабылдауға қабілетті етеді. Тәрбиенің міндеті, В.В.Зенковский атап өткендей, тұлғаның өзін дөрекі ұстауында емес, басқалармен шынайы ынтымақтасуда, бір жағынан, жеке тұлғаның өзін-өзі танытуында әлеуметтік жағдайларды басып кетпеуін, керісінше оны нәрлендіретінін қамтамасыз ету болып табылады.

Білім берудің жаңа парадигмасы жаңа әлеуметтік-мәдени негізге ие болуы керек: мәдениет-білім-тарих. «Бүгінде білім, - деп жазады А. Чучин-Русов(https://magazines.gorky.media/znamia/2003/6/a-chuchin-rusov-edinoe-pole-mirovoj-kultury-kizhli-konczepcziya-knigi-1-2.html) .Білім берудің жаңа парадигмасы мектеп бітірушінің моделі мәселесін шешуге мүмкіндік береді. «Мектеп бітірушінің моделі: негізді таңдау» мақаласында мектеп мақсаттарының жүйе құраушы құрамдас бөлігі ретінде мектеп бітірушінің ғылыми негізделген моделі қажет екендігі айтылады, өйткені «мақсат – жоспарланған нәтиженің үлгісі». Бұл мақалада федералдық құжаттарда көрсетілген білім беру мақсаттарының талдауы қарастырылған. Олар мыналар:

- жеке тұлғаның жалпы мәдениетін қалыптастыру, қоғам өміріне бейімделу;

- кәсіптік білім беру бағдарламаларын саналы таңдау және дамыту үшін негіз құру;

- азаматтыққа, Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу.

мәселесімен байланысты. Бірақ бұл мәселе нашар шешілген. Кеңестік мектепте гуманитарлық білім әрқашан бағаланбады, гуманитарлық білімге деген бұл дәстүрлі көзқарас біздің қоғамда әлі де маңызды орын алады, дегенмен либералдық білім беруде кейбір тенденциялар болды: гуманитарлық колледждер, лицейлер, университеттер пайда болды. Білім беруді ізгілендіру білім беру технологияларын жаңартуды талап етеді.

– Педагогика ғылымы адам бойында танымдық, адамгершілік, эстетикалық, еңбек мәдениеті қалыптасуы үшін тәрбиенің мазмұны қандай болуы керек деген сұраққа әлі жауап берген жоқ, шын мәнінде мемлекеттік стандартта мұндай мақсат қойылған, бірақ көрсетілген білім беру бағыттары әзірленбеген. Сонымен, мемлекеттік стандартта білім берудің мақсаты оқушылардың жалпы мәдени дайындығы болып белгіленген.

Жоғарыда айтылғандардан студенттердің жалпы мәдени дайындығы мәселесі қазіргі жағдайда әлеуметтік, практикалық және ғылыми тұрғыдан өзекті болып табылатыны шығады.

Әлеуметтік мазасыздықтың обсессивті жағдайы

Кез келген әдіспен мектепке барудан аулақ болуға тырысатын кейбір жасөспірімдер сабақтан қашуға тырыспайды, олардың негізгі тәжірибесі - мектептің міндетті бөлігі болып табылатын сыныптастарымен, мұғалімдерімен, құрдастарымен әлеуметтік қарым-қатынас. Әлеуметтік мазасыздық деңгейі жоғары жасөспірімдер:

-айыптаудан;

-ақымақ көрінуден;

-ұялудан;

-кездейсоқ біреудің көңілін қалдыру немесе ренжітуден;

-назар орталығында болудан жиі қорқады.

Оқушы мектеп оқушыларының мінез-құлық ерекшеліктері, олардың дөрекілігі мен қаталдығы мазасыздық деңгейі сыни болуы мүмкін жағдайлардың мүмкіндігін арттырады. Бұл мектепке барудан бас тартуға (бас тарту тікелей де, жанама да - психосоматикалық болуы мүмкін), мұғалім қатаң ережелер мен талаптар қоятын белгілі бір сабақтарды өткізіп жіберуге және материалды көпшілік алдында көрсетуге тура келетін тапсырмаларды елемеуге себеп болады сынып.

Психосоматикалық белгілер өзін анық және жүйелі түрде көрсетеді. Егер іштің ауыруы, бас ауруы немесе басқа да анық емес физиологиялық белгілерге байланысты мектепті тастап кетуге тура келсе,бұған алаңдаушылық,шамадан тыс уайым себеп болуы мүмкін. Әрине, бұл жасөспірімнің физикалық жағдайына назар аудармау керек дегенді білдірмейді. Алайда баламен жеке сөйлесу арқылы көп сұраққа жауап табуға болады.Бала жағдайы тым нашар болса невропатологпен немесе психотерапевтпен кеңесу қажет.

Психикалық жағдайдың бұзылуы

Психикалық бұзылулардың әртүрлі түрлері көбінесе жасөспірім кезінде басталады. Ата-аналар мен тәрбиешілер депрессия мен күйзелістің белгілерін білуі керек, бұл жасөспірімдер арасында ең жиі кездесетін психикалық мәселе. Кейбір оқушының тамақтанудың бұзылуы, обсессивті-компульсивті бұзылыс (OCD), паникалық шабуылдар, ұйқысыздық және тіпті биполярлық күй дамуы мүмкін. Жасөспірім өзін жайлы сезінуді тоқтатқаннан кейін физикалық немесе психологиялық денсаулығына байланысты туыстарымен де, достарымен де қарым-қатынаста түсініспеушіліктер басталуы әбден мүмкін.Оған қоса бағалар төмендейді, мектепке қызығушылық жоғалады және мотивация төмендейді. Жеке тұлғаның психикалық қиын кезінде отбасының қолдауы және мамандардың түзету-демеушілік терапиясы жағдайында баланы қайта қалпына келтіруге болады.

Баланың өзінің ішкі дауысын ести алмауы

Өзін-өзі анықтау процесі жылдарға созылады, сондықтан мұғалімнің немесе арнайы мамандар оқушымен неғұрлым тезірек жұмыс істей бастаса, соғұрлым жақсы.Әрине, бірде-бір бала үш жасында кім болғысы келетінін саналы түрде айтпайды.Бірақ ата-ананың міндеті – оны ерте жастан таңдау жасауға мәжбүрлеу емес, өз бетінше таңдау жасауға үйрету.Осы тұста Қ.Бітібаеваның сөздерінен мысал келтірсек: «Мақсатым – сабақты қызу еңбекке құру: сабаққа оқушыларды тыңдаушы дәрежесінде ғана емес, еңбек етуші, білімді өз еңбегімен алушы (білімді өз еңбегіне қарай алушы) дәрежесінде қатыстыру.

Олар – пікір айтушылар, қызу айтысқа қатысушылар, көркем шығармаға деген өз көзқарасы, эстетикалық талғамы қалыптасып келе жатқан азаматтар. Сол себепті де оларды сабақта үнемі іздендіріп отыруды мақсат етемін. Оқушының өз ойын айтуға үйрету. Сен қалай ойлайсың? Сен дұрыс айтасың. Бала сабаққа ойланып келіп, ойланып кету керек» - дейді Қ.Бітібаева.(https://daryn.online/article/853)

Қазіргі кездегі өзекті әрі жиі кездесетін мәселелердің бірі ата-ананың балаға өз армандарын,бола алмай қалған мақсаттарын жүктеуі.Бұл жағдайда бала өзінің қалай ата-анасы сызып берген жолмен жүріп бара жатқанын түсінбей де қалады,ішіндегі қалаулары өшіп қалады.Осындай жағдайды алдын алу үшін ата-анамен жеке жұмыстар жүргізу керек. Ал мұғалімнің мақсаты –балаға дұрыс бағыт-бағдар бере алуы.Егер оқушы кім боларын білмесе оның қызығушылығын,тұлғалық түрін(мінез,өмірлік көзқарас,бейімділік т.б.),білім деңгейін анықтау арқылы оған шамамен келетін мамандықтар тізімін ұсына алады.

Бүгінгі таңда кәсіптік бағдар беруге көмектесетін көптеген мүмкіндіктер бар - бұл әртүрлі тесттер, тренингтер, онлайн курстар және т.б.Тестілеу, мысалы, бағытты белгілей алады, бірақ онымен шектелмеу керек.Баланың өз ойын,сезімдері мен көзқарасын сұрау да маңызды.Моральдік түрде де қысым жасаудан

аулақ болу тиіс.Бұл оқушының үлкен өмірге жасап жатқан алғашқы қадамдарының бірі.Осы жасаған қадамы кейін оның болашақта қабылдайтын шешімдеріне де тікелей әсерін тигізетін болады.Сондықтан оқушыға керекті бағыт-бағдарды беріп, «мен саған сенемін;сен ақылдысың;сен қабілеттісің» деген сөздермен қанаттандыру керек. Бастысы өзіне деген сенімі мен болашаққа,өмірге деген құлшынысын өшіріп алмау.Мамандық өкілдерімен араласып, белгілі бір мамандықтың артықшылықтарын, кемшіліктерін және ерекшеліктерін тікелей білу жақсы. Әртүрлі әдістерді бір-бірімен үйлестіру өте маңызды, содан кейін барлығы бірге баланың кәсіптік бағдарға деген көзқарасын байытуға және өзінің саналы таңдауын қалай жасауға және тиісті дағдыларды меңгеруге болатынын түсінуге көмектеседі.

ӘДЕБИЕТ

1. Гершунский Б.С. Образование в третьем тысячелетии: гармония знания и веры // Педагогика. 1998. №2.
2. Зеньковский В.В. Психология детства. Екатеринбург: Деловая книга, 1995.
3. Кон И.С. Ребенок и общество. М., 1985.
4. Кон И.С. Этнография детства: исторический очерк. М.: Наука, 1983.
5. Мид М. Культура и мир детства. М.: Главная редакция восточной литературы, 1988.
6. Назаренкова Г.Н., Иванюк Н.С., Борзенко М.А. Модель выпускника школы: выбор оснований // Педагогика. 1998. №1.
7. Троицкий В.Ю. Национальные духовные традиции и будущее образования // Педагогика.№ 2. 1998.
8. Чучин-Русов А.Е. Образование и культура // Педагогика. 1998. №1.
9. https://daryn.online/article/853
10. https://magazines.gorky.media/znamia/2003/6/a-chuchin-rusov-edinoe-pole-mirovoj-kultury-kizhli-konczepcziya-knigi-1-2.html

UDC 327

Sadykhanov I.B.
Master of social sciences and
international relations
Deputy Dean of the Faculty
of international relations
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: ileke0905@gmail.com

RISK PHENOMENON AS A THEORETICAL BASIS FOR STUDYING INTERNATIONAL RELATIONS IN CONDITIONS OF A TRANSFORMING WORLD ORDER

Abstract: This article is devoted to the consideration of one of the fundamental elements that has been formed throughout the thousand-year history up to the stage of modernity, constant in all human reality paradigms of "risk", where the constancy of its nature is set by numerous vectors of the "continuum" developing in the dimensions of international relations. "Risk" in this work is singled out as a natural and regular process that characterizes the interaction of objects and, to a large extent, their subjects in the world space, and, in turn, is considered as an appropriate global model that covers all paradigms of the reality of human realities.

Keywords: risk, risk perception, risk analysis, risk source, risk recognition, threat, safety, uncertainty.

Садыханов И.Б.
Магистр социальных наук и
международных отношений
Заместитель декана факультета
международных отношений
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: ileke0905@gmail.com

ФЕНОМЕН РИСКА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ИССЛЕДОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМИРУЮЩЕГОСЯ МИРОПОРЯДКА

Аннотация: Данная статья посвящена рассмотрению одного из основополагающих элементов, сформировавшейся на всем протяжении тысячелетней истории до этапа современности, постоянного во всех действительностях человеческих парадигм «риска», где постоянность его природы задана многочисленными векторами «континуума», развивающегося в измерениях международных отношений. «Риск» в данном труде выделен, как естественный и закономерный процесс, характеризующий взаимодействие объектов и в значительной мере их субъектов в мировом пространстве, и в свою очередь рассмотрен в качестве соответствующей глобальной модели, что охватывает все парадигмы действительности человеческих реалий.

Ключевые слова: риск, восприятие риска, анализ риска, источник риска, распознавание риска, угроза, безопасность, неопределенность.

Humanity, due to the peculiarity of its nature, which implies the presence of the constancy of such a phenomenon as the development of the reality of its existence, has to be in a state of continuous movement in almost all directions of its interaction, both externally with the environment that surrounds its reality, and inside it, which is expressed in a variety of communication paradigms. It was the gifted movement of human thought, combined with a variety of other factors, that made it possible to begin the process of learning about the world that surrounds human civilization, and the specific ability to adapt competently, made it possible to start the engine of scientific and, moreover, technical elements of progression.

Interpreting the terminology of the word risk in terms understandable to ordinary people, this is a completely defined and studied constant of human interaction. That is, it can be expressed as a potential threat, or as damage, which can be calculated both dependently and in full independence from all social incidents and the cultural environment [1, p.4]. We must understand that the danger in these calculations is expressed as an independent variable, that is, an independent one, and as for the reaction of society, it is a dependent component of this equation, or inequality; in this connection, the followers of the current approach agree with the terms of the error in the assessment and the erroneous calculation of risk. Naturally, the understanding of not only ordinary people who are interested, but also people who are seriously engaged in the study of this phenomenon, is constructed depending on political and cultural components, which in turn reproduces a new dimension: socio-cultural - within which risk is accepted, discussed and resolved.

Scientists studying risks informally divide the socio-cultural direction into three methods of study: the first method was considered by Douglas M. and her team and where in its order was called “symbolically cultural” [2, p.25]; the second method is directly the theory formulated by Beck U. [3, p.161] and Giddens A. [4, p.56-109], from part of Luhmann N. [5, p.138] and is called “risk society”; and the third method, created by M. Foucault, which is a theory presented as “calculated rationality” [1, p.4]. Then we will deal with everything in order. The cultural approach has concentrated on the problem of the human personality, which is a participant in the discourse and practice of risk issues. The theory of risk society understands the problem of macro-social transformations that arise during the transition of society to a higher stage of development and the third method is the least interested in the question: what is risk in a theoretical sense, but to a greater extent explores it practically through debates, tactics , strategies, intuition, laboratories and institutions. It is also necessary to single out two parallel straight lines symbolizing a moderate position in the study of risk and a radical one. Accordingly, some believe that risk is a constant accompaniment of humanity and not one of the events can proceed without risk, while the latter believe that risk does not exist at all, and this is just a product of human communication. This raises one big question: what is risk: a constant that is an integral part of human existence, or just a product of his imagination?

In fact, a person stands at a much higher point of evolution compared to other living beings at the global level, and therefore, by making adjustments and reforming the living conditions surrounding him, he also directly changes himself. Not long ago, scientists believed that changes in the social environment could only be caused by the same social causes and reasons, but still new theoretical directions appeared, later empirically proven, at the end of the last century. Generally speaking, social metamorphoses can also be the result of various transformations in the environment. Based on this, it must be concluded that there is no need to extract human society from nature, and that humanity is dependent, that is, it will no longer be possible to territorially or even socially protect itself from all the risks of the world around us.

When studying such a complex science, it is necessary to study and understand one thing: how much everything in this world is interconnected and, of course, interdependent. In the same paragraph, we highlight the fundamental elements of this point of view. First, let's start with the fact that the biosphere is global and all living creatures are involved in it, including man, despite all his features, he is also its participant. Secondly, starting from the previous statement, human life activity, being an integral part of nature, has a major impact on it. Thirdly, a person, being to some extent dependent on the environment, remains limited in his life to the same extent. And fourthly, despite the fact that humanity has a mind that provides great opportunities, we must not forget that there are indestructible physical and other laws of nature. It is important to take into account one point: that a person arrogantly considered himself the crown of creation, but in fact here on earth he is responsible for it, and the above postulates indicate that the environment must be protected, because everything is interconnected and interdependent.

Beck U. is a scientific risk analyst, whom the author previously mentioned, in his works this line was traced, that the time has come when society and nature itself cease to be antagonists, or independent of each other [3, p.165]. That is, by the beginning of the 21st century, all scientists in their works begin to take into account more factors. It is at this point that our theory of risk is formed - at the moment where it is impossible to separate a person from the environment, and vice versa, it is impossible to separate nature from a person, where it is unrealistic for a person to protect himself from the threats of external influence. It is from these formulations that the following logical conclusions of a methodological nature arise: we cannot isolate and say “risk and man” exactly, just as we cannot separately express society and risk, but only by combining all the conditions we get a new risk society, where we repeat - all related, and equally dependent.

Modern society is at the crossroads of the industrial and post-industrial worlds, where, having stumbled, there is a chance of falling into the abyss of social degradation. And this society today is interested in extremes, with unpredictable developments that undermine public compromise, break the fundamental laws of communication, and such behavior is dissipative. Under such conditions, rationality as such exhausts itself and collapses, because all methods of rational approach and calculation become contradictory to reality. All calculations have to be done by the opposite method, from the mirror side of reality.

Paying attention to modern society, even with the naked eye, one can understand that its behaviorism is in no way subject to the assessment of rationality. Each decision made by an individual or, whether it be a group of persons, entails irreversible consequences, which in turn require an even greater number of decisions to be made, and all this is characterized by the presence of risk in one situation, which generates risk in the future, so people themselves, without noticing it, form electrical circuits that form spheres charged with risk at the junction. On a long-term interval of segments, they require more and more complex algorithms for resolution. And as a result, there is a threat of the evolution of this already complex chain.

What is surveillance within danger? Answer: One of the most important and necessary skills for a risk researcher. Question: How did we get there? To solve this problem, Luhmann N. introduced a new concept of a threat limit, well, or the threshold of a catastrophe, the brink of disaster; it turns out that all the necessary calculations must be made within this value in order to prevent the collapse of the chain and the explosion of the sphere. But this value itself is not specific, it varies depending on the scale of the catastrophe itself, and depends on the degree of involvement of the current event in the risk. Here such a component as the perception of risk is introduced, and not only by one person, but also by a group of persons, and in this circle a new problem appears: who takes responsibility, that is, it turns into a social question: should the risk be taken into account, by whom And How. As you may have noticed, there is a risk selection dilemma that is in the web of public opinion [5, p.137].

At this point, we have understood that risk is subject to sorting, but sociology, like other sciences, must fulfill its task, the foresight of society, which in turn is possible only with careful observation, not only of what is happening, but also of the observers themselves; the author would call it an observation of a higher order, that is, one step higher. This theory allows us to fully select all the necessary components, without exception, by induction and deduction to identify risks; but for such an approach, the risk must be tied to a certain, unified state of modern society. The truth is that there is no such thing, and therefore there are difficulties in determining the risk in accordance with scientific claims.

In modern sociology, we are concerned with nothing more than observing how the process of observation proceeds. The riddle is not difficult, if you delve into the essence. In order to understand where the observation takes place, and where the observation of a higher order, let's say in a simple language of the second order, it is necessary to determine the following components: the harm caused to the condition of normal existence caused by the decision and determined as its effect, or the damage caused was the result of an uncontrolled, let's say, spontaneity of the environment . In the first case, we consider the risks of the decision, in the second case, we are talking about real threats.

Here the author highlights one serious amendment that must be used in all works on risk: there is no event independent of risks - this tells us that there is no complete security, the more you know, the more you should understand how inevitable the risk is. As you can see, modern society is full of risks, and just like risk, it is not only a product of the continuous development of mankind, but also lays new seeds that can reveal much greater potential in the future.

As a result, the issue of risk directly affects the political sphere of human life [6, p.7]. We know that politics is inherently subject to criticism, sometimes it is underestimated for obvious reasons, sometimes it is exaggerated for another reason, and as a result we end up with risk situations that can be considered controllable, and sometimes not. That is, risk assessment at this level depends on the expected result. And specifically in this case, an appropriate approach to the terms risk and threat is needed. Politically, it is easier to defend against real threats than against unpredictable risks. Despite the fact that the prevention of risks and threats is possible, for a start it would be logical to determine whether the task is initially a danger, a threat, an opportunity, or is it a risk?

The real interaction, which we considered in the development of the theory of risks according to the Luhmann N. scenario, provides for a selection among the possible ways of becoming a reality, being by its nature a risky method [5, p.140]. But in all this tandem, communication and interaction in society will remain as the only method that contributes to the normal existence of society as a special system on our planet. The phenomenon of communication becomes one of the materials that holds society together along with many other elements. Society seems to be dependent, but at the same time not, we observe the duality of its existence, from a scientific point of view, which tells us about the systematization of its structure, as a result of its own metamorphoses, without influence from outside, I repeat from a scientific point of view. As we mentioned before, the mirror side of society appears, for calculating risks, by contradiction, and this cannot be called third-party interference in society, this is an element of the very structure of society, one is a continuation of the other. Such a structure can be described as knowing itself. Self-knowledge is the true face of this formation. Such a structure, as it were, is open to new knowledge, let's say even unexpected cases, but at the same time it is closed in the process of self-knowledge and expansion of its capabilities.

As we can see, Luhmann N. provided us with an almost complete theory of risk in the sociological sense, of course, with all the ways of responding to the possibility of organizing a complete theory of risk, suitable in all spheres of society. All this is called epistemology, to which Luhmann N. paid great attention, but there were also scientists who considered the theory of risk from other planes of the prism of perception of the present [5, p.150-155]. For

example, Giddens A., who focused on the analysis of such complex and complex processes as the modernization and industrialization of society [4, p.56]. By studying these issues, he was able to express the specific components of social activity, which, changing, caused risks in the future.

Thus, the nature of risk is not only causal, one-time, it is a constant, which many scientists have tried to express in some digital equivalent and define it over the past century. But in a social sense, curbing the nature of risk is still impossible. Be that as it may, we are getting closer to it, for if it cannot be counted, we will allow ourselves to know it. Let's return to our reasoning: after all, risk is not just a product produced by society at different levels of interaction, it also cannot be classified as side, that is, it is not an exception, it has a dissipative structure and is also itself a producer of social reaction and other components human communication. Risk, we can assume, is the result of the relationships and interactions of society with the ongoing threats to its existence, expressed in its constant evolutionary process, contrary to the present reality. If risk is as much a consequence as a cause, then the modernization of society is its product, which in turn gives rise to an increasingly confusing chain of events reflected in reality. Modern society is a sociology of risk, an evolved manifestation of pure risk, its derivative in reality, subject to study and observation, reflecting which, we are able to know what risk really is.

REFERENCE

1. Yanitsky O.N. Sociology of risk: key ideas // World of Russia. Sociology. Ethnology. - 2003. - T. 12, No. 1. - P. 3-35.
2. Douglas M. Risk Acceptability According to the Social Sciences // Russell Sage Foundation. – New York, 1985. – 121 p.
3. Beck W. From industrial society to risk society // Thesis. - 1994. - No. 5. - P. 161-168.
4. Giddens A., Beck U., Lash S. Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order // Stanford University Press. – 1994. – P. 56-109.
5. Luman N. The concept of risk // Thesis. - 1994. - No. 5. - P. 135-160
6. Vasilyeva E.Yu. Analysis and assessment of political risks in investment projects (for example, oil and gas companies in the beginning of the XXI century): thesis. ... sugar. political. science - Financial University under the Government of the Russian Federation. - Moscow, 2015. - 164 p.

УДК 327

Керимова Ж.К.
Магистр
«6М020900-Востоковедение»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Email: zhansayakerimova@gmail.com
Алдабергенова З.К.
Студентка 3-го курса
«6В02304-Иностранная филология»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Email: ziyadas@icloud.com

«ГОРОДА БУДУЩЕГО ЯПОНИИ И ИХ ОПЫТ ДЛЯ КАЗАХСТАНА»

Аннотация: В статье рассматривается какие перспективы есть у Республики Казахстан в плане построения городов будущего для выполнения Целей в области устойчивого развития на основе опыта японской Инициативы «FutureCity».

Ключевые слова: «устойчивое развитие», «окружающая среда», «интерес народа», «международная оценка».

Abstract: The article discusses what prospects the Republic of Kazakhstan has in terms of building cities of the future to achieve the Sustainable Development Goals based on the experience of the Japanese FutureCity Initiative.

Keywords: "sustainable development", "environment", "interest of the people", "international assessment".

Түйін: Мақалада Жапонияның FutureCity бастамасының тәжірибесі негізінде Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу үшін болашақ қалаларды салу тұрғысынан Қазақстан Республикасының қандай перспективалары бар екендігі талқыланады.

Тірек сөздер: «тұрақты даму», «қоршаған орта», «халық мүддесі», «халықаралық бағалау»

Цели в области устойчивого развития (ЦУР) — это всемирно признанные цели, направленные на искоренение бедности и бедности, борьбу с неравенством и несправедливостью, защиту планеты и обеспечение мира и процветания для всех людей. До 2030 года были выбраны 17 ключевых направлений, реализация которых потенциально может привести страну к устойчивому развитию всех основных сфер жизни и решению глобальных проблем, затрагивающих каждого человека в этом мире.

Процесс реализации и достижения ЦУР находится под постоянным контролем как представителей ООН, так и правительства Республики Казахстан. Для эффективного достижения ЦУР Межведомственная и экспертная группа по показателям достижения целей в области устойчивого развития (МЭГ – ЦУР) разработала систему глобальных показателей с возможностью для каждого государства-члена ООН национализировать эти показатели. На сегодняшний день казахстанская система мониторинга достижения ЦУР включает 280 индикаторов, из них 205 глобальных и 75 национальных индикаторов [4].

Городское население резко увеличилось и в настоящее время составляет половину населения мира. По прогнозам, к 2050 году это число вырастет примерно до 6,4 миллиарда человек, что составляет 70% населения мира. Эта стремительная урбанизация заметно проявляется в развивающихся регионах, таких как Азия и Африка, и вызывает различные экологические и городские проблемы. В наш век задача обеспечения богатой жизни без увеличения нагрузки на городскую среду является задачей, общей для всех людей — задачей, основанной на урбанистической перспективе.

Япония известна как «передовая страна» с точки зрения проблем как быстро снижающейся рождаемости, так и быстрого старения. Прогнозируется, что в 2050 году пожилые люди старше 65 лет будут составлять 40% населения. Создание городов и регионов, где пожилые люди могут вести плодотворную, здоровую и безопасную жизнь в жизненно важном обществе, является острой задачей. Ожидается, что в ближайшем будущем многие страны, начиная с Азии, столкнутся с этой проблемой. Таким образом, Япония в состоянии первой решить эту проблему и предложить решения общечеловеческих проблем.

В этом контексте чрезвычайно важно обоюдно признать проблемы, поставить проблемы в общем виде и продумать основу для решения таких общих человеческих проблем, как окружающая среда, старение и оживление обществ и экономик.

Японское правительство определило инициативу «Город будущего» (далее «Инициатива») в качестве одного из национальных стратегических проектов в своей «Новой стратегии роста» в июне 2010 года. Цель этой инициативы — бросить вызов общечеловеческим проблемам и попытаться предложить модель решения в качестве первопроходца [2].

Основная концепция Инициативы заключается в создании «городов, ориентированных на человека, при создании новых ценностей для решения проблем окружающей среды и старения». Прежде всего необходимо решить глобальные проблемы, такие как глобальное потепление, ограниченные ресурсы и энергия, а также старение населения путем создания устойчивых социально-экономических систем, а также путем восстановления социальной солидарности. Во-вторых, Инициатива признает необходимым реализовать города, в которых «все хотят жить» и «каждый обладает жизненной силой», а также города, которые постоянно создают новые ценности. В-третьих, Инициатива целится повысить качество жизни людей [1].

Для создания устойчивого общества важно учитывать ценность окружающей среды, общества и экономики. «Город будущего», в котором «каждый хочет жить» и «каждый обладает жизненной силой», определяется как город, в котором ценность окружающей среды, общества и экономики повышается инновационным образом, исходя из того, что минимальный уровень ценности в каждом из этих три области были удовлетворены.

На данный момент в Японии существует 11 городов, развивающихся по Инициативе «Город будущего», все со своими индивидуальными проектами: Симокава, Касива, Йокогама, Тояма, Китакюсю, Камаиси, Иванума, Минамисоума, Синти, Область Кесен и Хигасимацусима [5].

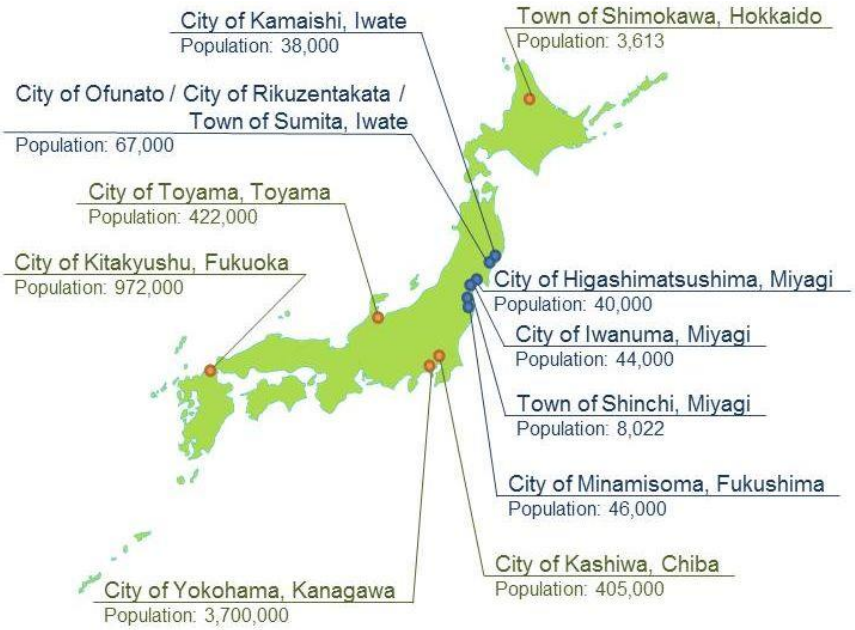

Рисунок 1 – карта «Городов будущего» Японии вместе с количеством насиления

Для рассмотрения того, как оперируют города в более детальном виде был выбран проект Инициативы в городе Йокогама. Город Йокогама расположен на востоке префектуры Канагава, к югу от Канто, с населением около 3,73 миллиона человек и площадью около 435 километров. Текущая доля пожилого населения составляет 24,0%. В 2011 году город был выбран Инициативой; в апреле 2012 года город разработал «План будущего города Йокогамы — OPEN YOKOHAMA». Ежегодные результаты оценки хода реализации всех мер публикуются в «Таблице оценки мер FutureCity». Что касается всех целевых значений, степень выполнения, основанная на независимой оценке, имеет четкую графику, а средний показатель выполнения целевых показателей города Йокогама в 2016 году составил 125,7%.

Город Йокогама принял множество мер, пытаясь улучшить качество жизни людей. В результате был предложен план Yokohama FutureCity. Хотя в предложении 42 меры, эти меры реализуются не как национальный проект Инициативы, а как индивидуальная программа города Йокогама. Хотя в этих мерах участвуют многие административные органы города Иокогама, задачи данной программы не возложены на эти административные органы. Фактически эти агентства самостоятельно или совместно действуют и выполняют свои задачи под именем Инициативы. Кроме того, государство не выделяет средства на программу, и все проекты в основном упираются в налоговые поступления. Йокогама подает заявку на национальную финансовую помощь для каждой меры. Таким образом, город решает проблемы, с которыми он сталкивается не как «город будущего», а как местное самоуправление.

К настоящему времени меры, принятые городом Йокогама, получили как внутреннюю, так и международную оценку. Государство также надеется расширить это дело и продвигать его на международном уровне. Но на самом деле зарубежные города совершенно отличаются от Йокогамы по культуре, законодательству, экологии, техническому уровню и другим областям. Автономным городам самим трудно продвигать дело на международном уровне. На данный момент, никакой финансовой поддержки от государства «Города будущего» не предоставляется для поддержания международной деятельности по продвижению. Поэтому, хотя в основных положениях Инициативы содержится программа «единого экспорта всего города», на данном этапе город Йокогама не реализует указанную программу. Кроме того, в отношении эффективного использования устойчивых целей НИОКР в рамках ЦУР государство также предъявляет требования к городу Йокогама. Тем не менее, Йокогама-Сити выполнял и выполняет цели ЦУР. Что касается отзывов об эффективном использовании ЦУР автономными городами, управление города считает, что их следует рассматривать с долгосрочной точки зрения [3].

Чтобы определить влияние Инициативы на решение определенных ей проблем, предлагается сравнение достижений Японии в области ЦУР, связанных с экологическими целями, после её действий и оценкой достижениями Казахстана на данный момент. Были выбраны цели под номерами 6, 7, 9, 11, 12 и 13. В таблице ниже указаны аспекты каждой цели, в которых страны добились «зеленой», т.е. высшей оценки согласно статистике SDG Index [4].

Таблица 1 – Сравнительная оценка выполнения ЦУР Японией и Казахстаном

Цель	Япония	Казахстан
6. Обеспечить доступность и устойчивое управление водой и санитарией для всех.	Население, пользующееся хотя бы базовыми услугами питьевой воды Население, пользующееся хотя бы базовыми санитарными услугами Техногенные сточные воды, проходящие очистку Население, пользующееся безопасным водоснабжением	Население, пользующееся хотя бы базовыми санитарными услугами
7. Обеспечить доступ к недорогим, надежным, устойчивым и современным источникам энергии для всех.	Население, имеющее доступ к электричеству Население, имеющее доступ к чистым видам топлива и технологиям для приготовления пищи	Население, имеющее доступ к электричеству Население, имеющее доступ к чистым видам топлива и технологиям для приготовления пищи
9. Создание устойчивой инфраструктуры, содействие инклюзивной и устойчивой индустриализации и инновациям.	Население, пользующееся Интернетом Мобильные широкополосные подписки Индекс эффективности логистики: качество торговой и транспортной инфраструктуры Рейтинг университетов высшего образования The Times: средний балл трех лучших университетов Статьи, опубликованные в академических журналах Расходы на исследования и разработки Исследователи Подано триадное патентное семейство	Население, пользующееся Интернетом Мобильные широкополосные подписки Индекс эффективности логистики: качество торговой и транспортной инфраструктуры

11. Сделать города и населенные пункты открытыми, безопасными, жизнестойкими и устойчивыми.	Уменшение городского населения, живущего в трущобах	(*- Четыре из четырех аспектов получили желтую оценку)
12. Обеспечение устойчивых моделей потребления и производства.	Производственные выбросы SO_2 Выбросы азота в результате производства Неутилизированные твердые бытовые отходы	Твердые бытовые отходы Выбросы SO_2, воплощенные в импорте Выбросы азота в результате производства Выбросы азота, воплощенные в импорте Экспорт пластиковых отходов
13. Принять срочные меры по борьбе с изменением климата и его последствиями.	Выбросы CO_2, связанные с экспортом ископаемого топлива	(*- два аспекта из трех получили красную оценку, один – желтую)

Следовательно из проведенного сравнения, можно заметить сильные минусы в успехах Казахстана касательно ЦУР. Единственная цель, где РК получила оценку выше Японии, является «Обеспечение устойчивых моделей потребления и производства» [4]. В оценке можно заметить, что наиболее высокие показатели связаны именно с выбросами в результате экспорта. На основе этого, можно сделать вывод что Казахстан, за счет не нужды в импорте благодаря своим богатым природным ресурсам, начав проект схожий Инициативе, может улучшить свои показатели устойчивости, и, возможно, обойти даже Японию (в которой природные ресурсы являются большой проблемой касательно активности Инициативы).

Города будущего, является концепцией, первоначально разработанной в ответ на повышенное внимание к экологическим проблемам, включая глобальное потепление. Первоначальная цель Инициативы заключалась в том, чтобы способствовать эффективному использованию возобновляемых источников энергии для создания общества с низким уровнем выбросов углерода. Города будущего были основаны на инициативах, связанных с энергетикой, и были направлены на достижение энергоэффективности в масштабах города за счет использования механизма, называемого интеллектуальной сетью, для оптимизации управления спросом и предложением энергии.

Затем концепция расширилась, включив использование данных о резидентах не только для энергетики, но и в сферах государственных услуг, здравоохранения, сельского хозяйства и мобильности.

Появление различных технологий, включая LOT и искусственный интеллект позволило собирать, анализировать и использовать различные формы данных, на которые раньше не обращали внимания. Такого рода удобное и комфортное градостроительство до сих пор осуществляется во всем мире.

Эти инициативы иногда приводят к технологическому подходу, при котором сначала внедряются новейшие технологии, а затем выбираются социальные проблемы, которые необходимо решить с помощью этих технологий.

Мы считаем, что будущие умные города должны быть основаны на учете интересов жителей. Целями развития умных городов являются решение социальных проблем и повышение удовлетворенности жителей. Технологии – это средства, с помощью которых эти цели достигаются. Будущие умные города должны использовать подход, ориентированный на жителей и ориентированный на проблемы, при котором сначала выявляются социальные проблемы, препятствующие удовлетворению жителей, а затем в соответствии с выявленными проблемами выбирается соответствующая технология[1].

Удовлетворенность, доверие и счастье: именно эти параметры, по нашему мнению, следует использовать для оценки степени удовлетворенности горожан жизнью в своем городе. Ставя во главу угла удовлетворенность жителей, мы можем сделать города более привлекательными и превратить их в места, где люди захотят жить в 2050 году. Конечно, новые технологии также привлекательны, но мы всегда должны следить за тем, чтобы жители были в центре наших мыслей, когда мы учитывая умные города будущего, чтобы мы не забывали об истинной цели городского планирования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Tomohito Okamura; Michinobu Furukawa; Hisashi Ishitani, Future forecast for life-cycle greenhouse gas emissions of LNG and city gas 13A - Elsevier Science, 2007
2. PwC Japan Group, Smart cities in 2050: Rebuilding the future of Japanese cities, 2021
3. Takeyasu, Marina & Nie, Haisong & Gao, Dawei & Chen, Chuangbin. (2018). Local Action for Realizing Sustainable Society: A Survey of Japanese "Futurecity" Initiative. International Journal of Agriculture System. 6.
4. SDG Index [URL: https://dashboards.sdgindex.org/profiles/kazakhstan/indicators] Дата обращения: 15.11.22
5. 「環境未来都市」構想 [URL: https://future-city.go.jp/about/] Дата обращения: 14.11.22

УДК 94(560):355.48

Оспанова С.,
Магистрант
«7М03201-Журналистика», М067, СО
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: svetik2@inbox.ru

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ PR: ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ВЛАСТИ С ЦЕЛЕВЫМИ АУДИТОРИЯМИ, УСТРАНЕНИЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ МИФОВ

Аннотация: В данной статье автор рассматривает инструменты массовой коммуникации, как средство взаимодействия государственных органов власти с населением, изучая технологические возможности и некоторые психологические факторы, которые влияют на формирование политических мифов и дает рекомендации по их устранению.

Ключевые слова: Государственный PR, коммуникация власти, социальные сети, политические мифы

Ospanova S.,
Magistracy
«7M03201-Journalism», M067, PR
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: svetik2@inbox.ru

GOVOMENT PR: INTERACTIONS OF AUTHORITIES WITH TARGET AUDIENCES, REMOVAL OF POLITICAL MYTHS

Abstract: In this article, the author examines the tools of mass communication as a means of interaction between state authorities and the population, studying technological capabilities and some psychological factors that influence the formation of political myths and gives recommendations for their elimination.

Keywords: government Pr, government communication, social networks, «political myths»

С момента приобретения независимости Государственный PR заимствовал систему пропаганды и информирования населения от советской власти, используя средства массовой информации. К началу XXI века значительную часть СМИ охватывало Телевидение, после себя распределяя между печатным СМИ и радио [1]. Первые два десятилетия Телевидение развивалось в положительном темпе [2].

Государственная пресс служба активно использовала Новости, различные ТВ программы, а в печатных СМИ приобретала существенную часть контента. У населения не было альтернативы получения информации и поэтому шла единая идеология.

На сегодняшний день с внедрением в нашу жизнь интернета и социальных сетей получение информации существенно изменилось. Сейчас можно получить информацию сразу с места происшествия, блогеры и активисты могут играть роль лидеров мнения, могут влиять на общество раскачивая в ту или иную волну. Применяя прямые эфиры в социальных сетях человек по ту сторону смартфона, может стать свидетелем ситуации, таким образом задействует себя в процессе происшествия.

Население понимает, насколько односторонне работает телевидение. Рассматривая сегодняшние тенденции информирования, не сложно заметить, что, работая традиционным методом вещания телевидение со временем теряет свою значимость.

Исследователи «Новых медиа» утверждают, что интернет сегодня характеризует собой систему формирования личных потребностей пользователей и создания ресурсов для них. Профессор Я.Н. Засурский отмечает, что личное общение становится все популярнее у пользователей: «Сегодня все более существенную роль играет межличностная коммуникация», «стереотипность и повторяемость того, что черпают люди из массовой коммуникации, привела к эффекту пресыщения, и, соответственно, эти СМИ теряют возможность для реального влияния на аудиторию» [3].

Нужно заметить, что на телевидении сейчас есть программы, где активно используют кроссплатформенность, работают в режиме Live, используют параллельно You Tube, инстаграм и другие социальные сети чтобы завлечь свою целевую аудиторию. Именно такие передачи на TV пользуются значимой популярностью среди аудитории, таким образом доказывают, что кроссплатформенность «работает» и дает свои результаты. А значит, что если телевидение не хочет потерять свое существование полностью, то ему стоит обратить внимание что будущее стоит за кроссплатформенностью [4].

Но насколько это правильно, вовлекать социальные сети в работу телевидения либо государственных структур? Насколько это безопасно?

Для определения ответов на данные вопросы важно исследовать структуру работы инструмента социальной сети, его алгоритмы, систему работы его основателей и владельцев. Необходимо изучить работу механизма, попытаться спрогнозировать стратегию продвижения и учитывать цели предприятия который

запустил этот инструмент, так как в руках этих компаний находится глобальный инструмент, который может влиять на человечество, на его психологию, психику, на его поведение, и мировоззрение.

Гиганты социальных сетей собирают информацию о каждом из нас, и это не только данные при создании учетной записи. Огромная машина учитывает все наши интересы и вовлечения, собирая информацию о лайках, комментариях, ставя счетчик на каждый пост, чтобы учесть, насколько вы задержались над каждым постом и т.д. Таким образом Алгоритм создает ваш идеальный портрет, о которой возможно вы сами не знали, которое, в виде вашего внимания в дальнейшем продается рекламодателям [5], [6], [7].

Огромный искусственный интеллект анализируя наше поведенческое взаимодействие, учитывая ваши интересы решает индивидуально, что вам показать в тот или иной момент. Таким образом у двух людей, сидящих в одном помещении, показывается своя собственная лента новостей, в которую склонны верить только вы. Со временем утопая в односторонней информации у каждого образуется своя правда и свой образ мышления. Это приводит общество к недоверию по отношению друг к другу, к разно полярности взглядов и расколу общества.

Немаловажную роль играет то, что выше рассмотренные алгоритмы социальных сетей не могут выявлять фейковые новости которые порождают политические мифы [8], [9]. Наоборот, большие охваты и взаимодействия содействуют его большему распространению. Это может существенно подорвать авторитет работы властей. С такими же проблемами в современном мире сталкиваются практический все власти государственных структур. В мире где люди перестают взаимодействовать друг с другом лично и где гаджеты играют основную роль коммуникаций и особенно если способствуют этому технологии в виде социальных сетей и интернет рекламы, очень легко внушить одностороннюю информацию и образовывать разногласие мнений. Это может привести человечество к разнополярности взглядов, к неохоте слушать и слышать оппонента, образуется недоверие по отношению к близким, и тд.

Но следует обратить внимание на то, что особенность казахстанского общества в отличии от других стран в том, что наше население активно не только в плане медиа, но и в плане прямых контактов [10] [11]. Если, к примеру в европейских странах человек даже не может быть знаком со своим близким соседом, то казахстанцы любят проводить массовые тои в большом родственном кругу отмечают семейные мероприятия, в тесно дружеских контактах состоит взаимодействие с соседями, придерживаются тесной связью с друзьями, с коллегами, с однокласниками и тд. Такая социальность является плюсом в нашу сторону при развитии вышесказанного сценария. Но также необходимо учитывать то, что подобная социальность может образовать активное развитие сарафанного радио среди населения. Сила сарафанного радио имеет существенное значение при формировании общественного мнения.

Также с гражданами должны проводиться разъяснительные работы по недопущению образования доверия фейковым новостям и должны осуществляться действия по его устранению. Не раз мы слышали подобные рекомендации в виде видеороликов через разные каналы медиа. Это, к примеру, доверять только достоверной информации, которую публикует официальный ресурс, анализировать и сверять информацию с разных источников и с различных ракурсов развития, не рассматривать событие только с одной призмы визуализации, и учитывать то, что информация может быть урезана из контекта общего смысла образуя политический миф.

Рассматривая вышесказанное, для донесения информации до целевой аудитории необходимо учитывать техноогические, психологические, разноканальные и прямые способы информирования населения с деятельностью государственных структур.

Быстрое реагирование на те или иные ситуации и происшествия, увеличение разъяснительной работы среди населения на вынесенные решения властей, максимальное информирование граждан про предстоящие общественные мероприятия, в которых люди могут задействовать себя, таким образом формируя из активистов волонтерские организации, проведение учащенных прямых совещаний с населением может со временем привести к улучшению доверия граждан по отношению к работе органов власти. Важно учитывать то, что структуры власти должны работать в слаженной системе, по принципу единого механизма, так как точечные ошибки могут подрывать авторитет целостной работы властей.

ЛИТЕРАТУРА

[1] *Чумиков А.Н., Бочаров М.П.* Государственный PR: связи с общественностью для государственных организаций и проектов: учеб. пособ. / А.Н. Чумиков, М.П. Бочаров. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : ИНФРА-М, 2017. — 343 с.

[2] ***Орлов Д.*** Проблемы государственного PR в России / Д. **Орлов //** Материалы конференции "Маркетинг, Реклама и PR", Москва, февраль 2002. / Организатор конф. LBS International Conferences [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.marketing.spb.ru/conf/2002-02-lbs/tspt.htm. – Дата доступа 28.11.2022.

[3] *Засурский Я.Н.* К мобильному обществу: утопии и реальность. М.: Изд-во МГУ, 2009. – 36 с.

[4] Преимущества просмотра онлайн ТВ в прямом эфире. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://zib.com.ua/ru/print/149478.html. – Дата доступа 28.11.2022.

[5] Социальные сети и виртуальные сетевые сообщества: сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отв. ред. Л.Н. Верченов, Д.В. Ефременко, В.И. Тищенко – М., 2013. – 360 с. – (Сер.: Информация. Наука. Общество).

[6] Как подстроиться под алгоритмы соцсетей [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://smmplanner.com/blog/kak-podstroitsia-pod-alghoritmy-sotssietiei/. – Дата доступа 28.11.2022.

[7] Как работать с алгоритмами социальных сетей [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://amplifr.com/blog/ru/algorithm/. – Дата доступа 28.11.2022.

[8] Как распознать фейковые новости [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.kaspersky.ru/resource-center/preemptive-safety/how-to-identify-fake-news. – Дата доступа 28.11.2022.

[9] Как распознать фейк [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://strategyjournal.ru/innovatsii/kak-raspoznat-fejk/. – Дата доступа 28.11.2022.

[10] Социальная общность. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C. – Дата доступа 28.11.2022.

[11] *Егенисова А.К.* Психологические особенности национального менталитета казахского народа / А.К. Егенисова, А.Р. Ерубаев // Международный журнал экспериментального образования. – 2015. – № 4 (часть 2) – С. 371-376. Режим доступа: https://expeducation.ru/ru/article/view?id=7380 – Дата доступа 28.11.2022

UDC 94(560):355.48

Константинова Н.,
Магистрант
Научный руководитель: **Тилеубаева М.С.**
Доктор (PhD)
«7М03201 - Связи с общественностью»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: konstantinovan888@gmail.com

IMPLICIT PR TECHNOLOGIES AS A RESPONSE TO GROWING CONSUMER DISTRUST

Аннотация: В статье рассматриваются вызовы современного рынка, возрастающее недоверие потребителей к классическим рекламным шаблонам и имплицитные PR-технологии как актуальные инструменты преодоления барьера недоверия.

Ключевые слова: имплицитные PR-технологии, интегрированное медийное спонсорство, реклама, недоверие потребителей.

Konstantinova N.,
Master student
Scientific adviser: **Tileubayeva M.S.**
Doctor (PhD)
«7M03201 - Public Relations»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: konstantinovan888@gmail.com

ИМПЛИЦИТНЫЕ PR-ТЕХНОЛОГИИ КАК ОТВЕТ РАСТУЩЕМУ НЕДОВЕРИЮ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

Abstract: The article is concerned with the challenges of the modern market, the growing distrust of consumers in classic advertising templates and implicit PR technologies as modern tools to overcome the barrier of distrust.

Keywords: implicit PR technologies, integrated media sponsorship, advertising, consumer distrust.

Переизбыток рекламы в медиа, искажение информации, постоянное разочарование общественности из-за несоответствия между обещаниями и фактическими свойствами продукта привели к тотальному недоверию потребителей к рекламе, к раздражению и антипатии. Из-за этого реклама как прямое агрессивное воздействие потеряла свое влияние на людей, а ее эффективность как инструмента продвижения значительно снизилась. В связи с этим возникает необходимость искать новые способы продвижения бренда компании или персоны.

Непрямое воздействие может послужить альтернативой традиционным рекламным инструментам. Так, непрямые коммуникации обладают более сильным влиянием, чем прямые [1, с. 19]. Очень часто непрямые коммуникации позволяют вместить в себя куда больше информации в малом объеме, тем самым в короткий срок передав ключевое сообщение в полном размере. Что еще важнее – непрямые коммуникации не вызывают отторжения и раздражения, так как воздействуют на потребителей незаметно.

В условиях растущего недоверия к классическим рекламным приемам имплицитные PR-технологии помогут удержать внимание потребителей. Но прежде необходимо определить, какие рекламные инструменты наименее эффективны, а также определить площадки, на которых может происходить развертывание имплицитных технологий влияния.

Для выявления уровня недоверия потребителей к различным рекламным технологиям был проведен опрос, в котором приняли участие 25 человек в возрасте от 18 до 75.

Опрос представлял собой закрытое тестирование, где респонденты могли выбрать один или несколько вариантов ответов. Для определения эффективности тех или иных рекламных инструментов использовался прием моделирования определенных ситуаций, в которых респондент мог выбрать один из вариантов реакции на данную ситуацию.

Так, классическая интеграция рекламного продукта в развлекательный контент (ролик на YouTube, рекламная пауза на телевидении и т.д.) у 44% опрашиваемых вызывает раздражение. Еще 48% воспринимают интегрированную рекламу как фоновый шум, игнорируя ее содержимое и просто дожидаясь конца рекламного фрагмента. И только у 8% опрашиваемых появляется необходимая реакция: желание приобрести продукт или воспользоваться услугой.

Из этого можно заключить, что прямое внедрение рекламной продукции в развлекательный контент не является эффективным средством продвижения.

В рекламе часто прибегают к манипуляциям. И если изначально приемы по типу “Снижения изначально завышенной стоимости”, “Создания дефицита” и т.д. работали на неискушенной аудитории хорошо, сейчас все больше людей распознают манипуляции. Так, на рекламное объявление подобного рода 32% респондентов высказывают полное недоверие и только 8% демонстрируют желание воспользоваться предложенной возможностью. Остальные респонденты высказывают разную степень доверия (их попросили проранжировать степень доверия по шкале от 1 до 5), но при этом значительный перевес уходит к недоверию.

Это наглядно демонстрирует искушенность современного потребителя, приученного распознавать манипуляции и сопротивляться им. Внушительная часть респондентов сразу же уходит в защиту, возникает “реакция отмены”. В таком случае реклама вместо того, чтобы привлекать потребителей, будет вызывать в них раздражение и неприятие бренда в целом. Именно поэтому так важно разрабатывать новые технологии влияния на аудиторию.

Кроме неэффективности рекламных приемов и технологий, стоит обратить внимание и на площадки, где размещается брендовый контент. Если еще десяток лет назад медиа-баинг играл огромную роль в продвижении продукта или личности, то сейчас все меньше людей проводят время за телевизором.

В 2015 интернет был основным источником информации для 40% казахстанцев, а в 2022 - уже для 45,7% [2]. При этом другие источники новостей, такие как печатные СМИ и радио, пользуются куда меньшей популярностью – только 6,5% и 3,9% респондентов соответственно узнают информацию из данных источников. Телевизором пользуется только 30,4% респондентов [3].

Таким образом становится очевидно, что основной контент казахстанцы получают посредством интернет-площадок. Именно они станут основной платформой для развертывания имплицитных PR-технологий.

Социальные сети становятся наиболее актуальной площадкой для разработки современных PR-технологий, так как не только обеспечивают доступ к огромному трафику пользователей, но и предлагают разнообразный инструментарий, включающий в себя мультимедийный контент, инструменты продвижения, технологии для проведения аналитики и т.д.

Основная имплицитная технология, которая будет рассмотрена в данной статье, представляет из себя интегрированное медийное спонсорство. Для начала требуется расшифровка данного термина.

Традиционно под спонсорством как PR-инструментом подразумевается именно спонсорство компании в деятельности сторонней организации или проекта. В таком случае спонсором выступает компания.

Медийное спонсорство - это процесс, в ходе которого компания оказывает финансовую или иную помощь медиа. За что медиа предоставляет компании информационную поддержку.

В данной работе вместо этого будет рассматриваться интегрированное медийное спонсорство.

Спонсором в данной ситуации выступает медиа, а фигура организации, которой оказывается спонсорство, уходит в тень. Инфоповоды компании будут интегрированы в инфопоток медиа максимально естественно. Так что целевая аудитория не будет осознавать связи между компанией и медиа, у нее не возникнет отторжения.

Основной задачей PR-специалиста в работе с интегрированным медийным спонсорством становится непосредственно интеграция. Обработка ключевого сообщения бренда, новости или призыва в форму, которая не будет прямо или манипулятивно воздействовать на потребителя, но в виде непрямой коммуникации донесет закладываемый смысл до реципиента.

В разных сферах методы интеграции могут значительно отличаться. Однако технологии для всех будут общими. В первую очередь необходимо выбрать платформу, на которой будет развертываться PR-деятельность. Во многом выбор платформы обусловлен спецификой предоставляемого контента. Однако при продвижении в определенных сферах (банковский сектор, услуги сотовой связи и т.д.), где целевая аудитория состоит из значительно отличающихся друг от друга сегментов, может потребоваться освоении сразу нескольких сильно отличающихся платформ.

Например, банковскими услугами могут пользоваться как обыватели (люди среднего класса без высшего образования и глубоких познаний в экономике), так и опытные брокеры. Эти две группы людей пользуются разными социальными сетями, потребляют разный контент, используют в общении разные

лексиконы. Поэтому для успешного воздействия на них всех потребуется освоить разные платформы и даже создать разные медиа-ресурсы.

Далее нужно будет создать медиа-ресурс, отвечающий интересам целевой аудитории бренда. Данный ресурс не должен быть посвящен конкретно продукции или персоне, которую продвигает PR-специалист, но должен производить интересный и увлекательный контент. Это может быть канал блогера (специализирующегося на тематике, к которой относится продукция или персона бренда), новостной портал, сообщество по интересам и т.д..

Какое-то время уйдет на формирование аудитории, выработку уникального стиля, создание доверительных отношений с подписчиками. Только после этого интеграция продвигающего контента сможет принести ожидаемые результаты.

После подготовки площадки можно перейти непосредственно к продвижению. Это – самый сложный этап работы, так как требует кропотливой обработки инфоповодов, предоставляемых брендом, и интеграции их в инфопоток площадки.

Сначала следует изучить специфику контента, публикуемого на площадке. Далее – просмотреть существующие инфоповоды и определить, подходят ли они под тематику ресурса. Дальнейшая работа зависит только от площадки, специфики бренда и целей организации.

В некоторых случаях можно действовать достаточно прямолинейно: создавать подборки, топ-листы, проводить обзоры и т.д., включая в контент продукцию бренда или персону.

В других случаях влияния должно быть тщательно скрыто и естественно внедрено в контент площадки. Это может быть освещение новостей бренда в тематическом канале с аналитикой, цитирование представителя бренда в рамках экспертного мнения по стороннему вопросу, упоминание или сравнение бренда, приведение его кейсов в пример при разъяснении той или иной ситуации.

Таким образом медиа-ресурс будет оказывать бренду интегрированное медийное спонсорства, создавая необходимую информационную поддержку бренда и формируя его образ в глазах общественности. Частые упоминания, цитирования, референсы в сторону бренда или персоны позволяют укрепить паблисити, вызвать в аудитории доверие и в конечном итоге добиться поставленных в продвижении целей.

Данный способ соответствует актуальным задачам, помогает ответить на вызовы современного рынка и преодолеть барьер недоверия, сформировавшийся после долгих лет потребления рекламного контента.

REFERENCE

1. Мова і літаратура : матэрыялы 76-й навук. канф. студэнтаў і аспірантаў філалагічнага фак. БДУ, Мінск, 24 красавіка 2019 г. / БДУ, Філалагічны фак. ;[пад рэд. К. А. Тананушкі]. – Мінск : БДУ, 2019. – 205 с. – Бібліягр. у тэксце

2. Исследование: Интернет - второй по значимости источник информации для казахстанцев URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37467045. - (accessed: 14.11.2022).

3. SOCIOLOGICAL RESEARCH ON MEDIA CONSUMPTION AND MEDIA INFORMATION LITERACY IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES (Internews, 2022) URL: https://drive.google.com/file/d/1eisEUbjkPUHn8yljq_9RqtSGKuie6ANs/view - (accessed: 14.11.2022).

УДК 341.4

Имомов Р.М.
Магистрант
«7М04211-Международное право»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
imomovrahmatjon@mail.ru
Байжомартова Карлыгаш Асылжомартовна,
к.ю.н., доктор PhD, ассоц.профессор
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
kba-73@mail.ru

«МЕРЫ ПО ПОЛУЧЕНИЮ ИНФОРМАЦИИ О ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ТЕРРОРИЗМА И ЭКСТРЕМИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН»

Аннотация: В статье рассказывается о преступлениях терроризма и экстремизма в Республике Таджикистан, о том, как ответственные лица, должностные лица Таджикистана реагируют на любые виды несправедливости, преступных действий, делающих повседневную жизнь мирных жителей ненормальной или опасной. А также демократия, верховенство закона, свобода личности и взаимное уважение и терпимость к различным верованиям и убеждениям, что прямо и косвенно влияет на каждую часть общества. Поэтому в этой статье я проанализировал, обобщил опионы и идеологии, прописанные в конституции Республики Таджикистан.

Ключевые слова: терроризм, экстремизм, права человека, насилие, нарушение.

Imomov R.M.
Master student
"7M04211-International Law"
KazUMOIYA named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan
imomovrahmatjon@mail.ru

"MEASURES TO OBTAIN INFORMATION ABOUT THE CRIMES OF TERRORISM AND EXTREMISM IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN"

Abstract: This article is about information about the crimes of terrorism and extremism in the Republic of Tajikistan, how responsibles, incharges of Tajikstan react infront of any kind of injustice ,crime voilations that makes daily life of civilians abnormal or indanger. As well as democracy, the rule of law, individual liberty and mutual respect and tolerance of different faiths and beliefs that directly and indirectly effets over every of the society . Hence in this artcle I have analised ,summarised opionis and idealogies that have written in the constituation of republic of Tajikistan.
Key words: terrorism, extremism, human rights, violation

Имомов Р.М.
магистрант
«7M04211-Халықаралық құқық»
Абылай хан атындағы ҚазУМОИЯ
Алматы, Қазақстан
imomovrahmatjon@mail.ru

«ТӘЖІКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТЕРРОРИЗМ ЖӘНЕ ЭКСТРЕМИЗМ ҚЫЛМЫСТАРЫ ТУРАЛЫ АҚПАРАТ АЛУ ШАРАЛАРЫ»

Аңдатпа: Бұл мақала Тәжікстан Республикасындағы терроризм және экстремизм қылмыстары туралы, Тәжікстанның билік органдары мен прокурорларының кез келген әділетсіздікке, бейбіт тұрғындардың күнделікті өмірін қалыпты емес немесе қауіпті ететін қылмысқа қарсы әрекеттері туралы ақпарат. Сондай-ақ қоғамға тікелей және жанама әсер ететін демократия, заң үстемдігі, жеке бас бостандығы және әртүрлі сенімдер мен нанымдарға өзара құрмет пен төзімділік. Сондықтан мен бұл мақалада Тәжікстан Республикасының Конституциясында жазылған опонистер мен идеологияларды талдап, қорытындыладым.
Тірек сөздер: Терроризм, экстремизм, адам құқықтарын бұзу

Терроризм и экстремизм – одна из главных проблем современности, особенно привлекающая молодежь всевозможными лживыми религиозными и светскими обещаниями и мобилизующая ее на террористическую деятельность. Террористы – это небольшие группы, которые всячески вредят современному обществу. На каждом политическом, социальном, культурном и другом сайте главной темой является подключение граждан к экстремистским группировкам, что является одной из главных проблем нашего общества на сегодняшний день.

Терроризм сам по себе является нежелательным явлением нового общества, под которым обычно понимают совершение тяжких преступлений, таких как убийства, захваты заложников, взрывы различных производственных и развлекательных объектов, угоны различных транспортных средств и так далее. Экстремизм, с другой стороны, носит сепаратистский, экстремистский и провокационный характер и неразрывно связан с терроризмом. То есть целью и следствием экстремизма является терроризм. Но в целом следует отметить, что оба имеют большой риск распада и имеют очень неловкие последствия.

В современное время ряды военных и бойцов террористических группировок растут за счет невежественной и неграмотной молодежи, и кажется, что во всех странах немало таких подростков, которые попадают в ловушку обмана и жертвуют своей жизнью, не подозревая об этом. цели их руководителей. Незнание подлинности исламской культуры и неграмотность, по-видимому, являются наиболее важными факторами, вводящими в заблуждение этих молодых людей.(1)

Терроризм не является уникальным для какой-либо религии, деноминации или нации. Для того чтобы священная религия ислам не рассматривалась как источник насилия и угнетения, мы должны противостоять невежеству и просвещению и наладить диалог цивилизаций вместо сопротивления цивилизаций. Угроза терроризма и экстремизма сохраняется до тех пор, пока человечеству не удастся взаимовыгодное сотрудничество и диалог.

Сегодня таджики не могут оставаться равнодушными к событиям в исламском мире, ведь конфликты на Ближнем Востоке угрожают и нашей стране. Враги таджикского народа хотят любыми способами нарушить мир и спокойствие в нашей стране, решить судьбу таджиков из-за рубежа, угрожать нашему родному народу через спутниковое телевидение и Интернет, проводить политику правительства, направленную на обеспечение мира, стабильность и развитие.Они стремятся отомстить через внутренние силы, в том числе некоторые отечественные «исламские» партии и движения, а также некоторых уголовников, чтобы пропагандировать, обманывать невежественную молодежь и настраивать ее против своей страны и нации. Следует отметить, что террористические движения во всем мире разнообразны и объединены

двумя общими элементами: во-первых, они направлены на подрыв общественной безопасности и ослабление основ государственной власти; создают страх, беспомощность. Согласно главе 8, главе 21 УК РТ за преступления против общественной безопасности предусмотрены статьи 179-180. Согласно статье 179 настоящего Кодекса под терроризмом понимается совершение взрыва, поджога, стрельбы из огнестрельного оружия или иное деяние, создающее опасность для жизни человека, причинение тяжкого имущественного ущерба либо повлекшее иные общественно опасные последствия. направленные на создание угрозы общественной безопасности, деятельности органов государственной власти и военных структур, запугивание населения или оказание влияния на принятие решений органами власти, а также угрозы совершения указанных действий в тех же целях.(2)

Уголовного кодекса Республики Таджикистан объясняет цель терроризма следующим образом: «Основной целью терроризма является подрыв общественной безопасности, запугивание людей, запугивание и запугивание населения и тем самым оказание давления на государственных служащих. Такие действия являются конечной целью преступников по принуждению государственных органов к принятию незаконных решений в свою пользу или с целью опорочить имидж государственных служащих.

К сожалению, в результате такой террористической операции во имя Ислама погибло большое количество ни в чем не повинных людей, а ненависть немусульман к священной религии Ислам растет, создавая серьезные препятствия для продвижения мусульманского страны. Последствия актов экстремизма, экстремизма и терроризма, конечно, не в интересах человечества и не в интересах мусульманских народов мира. Материальный и моральный ущерб в результате террористических актов также неисчислим.

На сегодняшний день ряд действенных причин и факторов возникновения и проявления этих нежелательных явлений (терроризма и экстремизма) в различных странах изучается и изучается учеными различных направлений. Некоторые ученые связывают возникновение и спад подобных негативных действий мирового сообщества прежде всего с социальными аспектами деятельности населения в странах. Другие связывают это явление с межгосударственной политической напряженностью.

Поэтому каждый интеллигентный и образованный член общества, особенно молодежь, составляющая большую часть общества, не должен обманываться этим заблуждением невидимых политических деятелей, стремящихся к образованию, программированию и обогащению своих нравственных, правовых и политических знаний. заложить основу для укрепления полной политической стабильности нашего любимого Таджикистана. Потому что стабильность и безопасность Таджикистана, стабильность положения Таджикистана в мире и безопасность и спокойствие государственных границ Республики Таджикистан имеют большое значение и ключ к каждому из нас.

Таким образом, наряду с положениями, регламентирующими деятельность государства и их реализацию в борьбе с терроризмом и экстремизмом, требуются совместные усилия различных слоев общества. То есть сегодня только совместная борьба правоохранительных органов, помощь населения с органами власти и бдительность народа позволят предотвратить эти негативные факторы для обеспечения стабильности и мира и процветания каждого человека на его любимой независимой родине. Таджикистан.

Также мы, молодежь, как ведущая сила, истинные и достойные наследники нации и государства и творцы сегодняшнего и завтрашнего дня нашего любимого Таджикистана с сильным национальным чувством уважаем основы нашей национальной государственности как неповторимую как великая созидательная сила и надежный щит нашего государства от любых угроз терроризма и экстремизма, предусмотренных законом.(3)

ЛИТЕРАТУРА

1. Шустов А. Исламизация в Таджикистане // Третий взгляд – 2010 – 9 сент.
2. Таджикистан укрепляет безопасность границ из-за угрозы ИГИЛ. Автор: Надин Бахром,centralasiaonline.com.ttp://www.12news.uz/news/2015/02/
3. Послание Президента Таджикистана Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан 23.01.2015 Душанбе.

UDC 159.99

PhD **Tileubayeva M.S., Fessenko M., Yershova D., Kaipov A.**
Master degree students
«7M01719 - Training of foreign language teachers»
Abla ikhan KazUIRandWL Almaty, Kazakhstan

A RESEARCH INTO NATURE BEHIND STUDENT'S BURNOUT

Аннотация

XXI ғасырда халық арасында "күйіп қалу" проблемасы кең таралғаны соншалық, бүкіләлемдік ғаламтор аталған тақырып бойынша әртүрлі ақпаратпен толтырылған, бірақ соған қарамастан, жалпы халықтың өте аз бөлігі бұл құбылыстың табиғаты туралы қарапайым түсінікке ие. Бұл зерттеу шет тілі үйренетін студенттер аталған

мәселенің тамыры мен ауқымын анықтауға, сондай-ақ барлық қажетті құралдарды ұсынуға және студенттерге психологиялық мәселелерді шешуде олардың ішкі әсер ету дәрежесін төмендетуге үйретуге бағытталған.
Түйін сөздер: шаршау, студенттер, білім, тітіркену себептері.

Abstract

In the twenty-first century the problem of “burnout” throughout the populace became so widespread that the world wide web is filled with different information about said topic, yet despite this an exceedingly small number of the general populace has a modest idea of the nature of that phenomenon. This study is focused on discovering the roots and the extent of said problem in the students of foreign language, while also providing all necessary tools and teaching students the ability to lessen the amount of their inner sway when dealing with their psychological problems.
Keywords: burnout, students, education, causes of irritation.

Аннотация

В двадцать первом веке проблема “эмоционального выгорания” среди населения стала настолько распространенной, что всемирная паутина наполнена различной информацией по указанной теме, но, несмотря на это, чрезвычайно малое число населения в целом имеет скромное представление о природе этого явления. Это исследование направлено на выявление корней и масштабов указанной проблемы у студентов, изучающих иностранный язык, а также на предоставление всех необходимых инструментов и обучение студентов способности уменьшать степень своего внутреннего влияния при решении своих психологических проблем.
Ключевые слова: синдром эмоционального выгорания, образование, студенты, причины раздражения.

Introduction:

In the modern world, there are many professions that, at the root of their task, can cause a person psycho emotional stress, constant fatigue and irritability. Most often, this problem is faced by people whose profession is closely related to communicating with people with a high level of responsibility and hard work (doctors, waiters, teachers, salesmen, etc). Sooner or later, a person comes to the conclusion that he can no longer withstand the workload in the workplace that was previously quite feasible. For a long time, after a certain period of time, people begin to worry about eternal, already chronic, fatigue, irritation, misunderstanding with people, breakdowns, delays at work, quarrels with family, health problems, distraction, apathy and depression.

Burnout is a psychological syndrome emerging as a prolonged response to chronic interpersonal stressors on the job. The three key dimensions of this response are an overwhelming exhaustion, feelings of cynicism and detachment from the job, and a sense of ineffectiveness and lack of accomplishment. The significance of this three-dimensional model is that it clearly places the individual stress experience within a social context and involves the person's conception of both self and others [1, p. 176].

Literature review

In the second half of the 20th century, burnout syndrome was first investigated by Herbert Freudenberger. The first research focused mostly on the so-called helping professions, which are distinguished by broad social interactions, a high degree of responsibility, and diligent labor. Burnout is most frequently described as an ineffective reaction to the effects of occupational stress, in which workers feel exhausted, alienated, and unappreciative of their work, along with a sense of decreased work efficiency, "which may occur in people who work with other people to some degree or another" [1, p. 46]. Other academic researchers, such as B. Perlman, E.A. Hartman, K. Oils, etc., have also investigated this subject.

Later, Maslach developed the “Maslach Burnout Inventory”, which has become the main and most popular tool for measuring burnout [1, p. 2]. After the publication of Maslach and Freudenberger's writings, several additional academics had an interest in burnout syndrome, and US, Canadian, European, and Russian researchers began studying this idea. Due to diverse theoretical frameworks and research audiences, burnout is measured differently and has distinct meanings.

But what is really interesting is that emotional burnout cannot appear just like that, it is a long process that can proceed (at the initial stage) asymptomatically and for a long time, and then grow into a serious problem. Consider the burnout scheme developed by Hallston in 2005. As we can see in the diagram, "burnout" is the last phase of a complex process. The first phase of burning out is so-called “absorbing commitment”, which represents serious involvement and engagement together with anxiety and worry. This is dangerous if you incorrectly distribute this emotional flow and manage not to dissolve in work or something else, you need to be able to find a balance. The next possible phase is “frustrated strivings”, during which one is developing stress coping strategies. Without professional help, such attempts usually lead to bad consequences, you always need to contact a specialist, since any problem related to psychological health cannot and should not be ignored. The last phase is the burnout itself, when stress coping strategies fail and an individual's functional capacity is diminished. This scheme was drawn up on the experience of the scientist himself, when he experienced a feeling of emotional burnout, he identified these three phases [3, p. 518].

Academic Burnout

Academic burnout is a result of and a response to persistent stress brought on by internal and external factors, including a large number of courses and high academic demands (inadequate information to complete the task, coupled with inadequate requirements of teachers); an insufficient load distribution (duration and number of classes, time needed to complete pre-examination work, such as writing course papers or abstracts, the length of examination deadlines, exam time); and external factors, such as the number of courses and high academic requirements

The person himself is given a crucial role in the battle against emotional burnout syndrome.

What appears acceptable for preventing emotional exhaustion is:

- the establishment of both short-term and long-term objectives (which not only shows the patient that they are on the correct track but also boosts long-term motivation);
- achieving short-term objectives (success that boosts self-motivation);
- using technical breaks to ensure one's physical and mental health (a break from work);
- developing skills for stress management; - transforming the social, psychological, and organizational climate of the workplace; - ensuring greater employee autonomy; - establishing "bridges" between work and home; - fostering professional growth; - fostering a positive socio-psychological climate in the workplace; - organizing specialized trainings; - instructing staff in relaxation methods, autoregulation, and self-programming;

Materials and methods of research

The organization of an experiment to study the phenomenon of emotional burnout among graduate students was carried out on the basis of the theoretical provisions set out in the first chapter.

The study was conducted on the basis of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages. The study involved 30 students, the first year of the Master's degree, the Faculty of Training Teachers of a Foreign language. The average age of the subjects is 25 years, of which 17 are females and 3 are males.

The study was conducted on an individual basis, taking into account the principle of voluntary participation. The methods were presented to the subjects in electronic form, with appropriate instructions and explanations.

The following methods were used: psychodiagnostic methods, methods of quantitative and qualitative analysis, including methods of mathematical statistics for data processing.

We have conducted, processed and analyzed the following methods:

- Stress tolerance test
- Online survey.

Results and discussion

Based on the surveys we conducted, it can be argued that the majority of respondents have an adequate level of coping with stress, nevertheless, they are often exposed to stressful situations, a significant number, which makes them wary.

A high degree of resistance to stress was determined in 30%, these are 9 respondents.

At this level, a very high degree of stress resistance is revealed. This is characterized by a minimal degree of stress load. Any activity of a person, regardless of its orientation and nature, is more effective the higher the level of stress resistance. This makes it possible to talk about managerial activity as one that has a strong stressful character. Increasing the level of stress resistance of the individual directly and directly leads to the prolongation of life.

A moderate degree of stress resistance was determined in 33.3 %, these are 10 respondents. As we can see from the results, a large number of respondents have an average degree of resistance to stress.

It is characterized by an average degree of stress load. Stress resistance decreases with an increase in stressful situations in a person's life. This leads to the fact that a person is forced to spend most of his energy and resources in general on combating negative psychological states that arise in the process of stress. This makes it possible to talk about management activities as such, which to a small extent is stressful. A spiritually developed person, as a rule, is more stress-resistant, due to his inner ability for spiritual self-restraint and humility.

The next level is a low degree of stress resistance. It is determined by 36.7% of respondents, that is, 11 people.

A high degree of stress load is characteristically expressed. A person shows a low degree of stress resistance (vulnerability). This leads to the fact that a person is forced to spend the lion's share of his energy and resources in general on combating negative psychological states that arise in the process of stress.

Conducting a survey to find out the causes of emotional burnout, we found out that 40% of respondents feel physically or mentally tired “sometimes” and 40% “often”. In total, that is 80 % of the Interviewers, which is a great amount of the audience. Only 10% answered that they rarely get tired after a working or school day. The number of people who are constantly tired is also 10% of the total number of people. And the most interesting thing is that no one marked "never". It turns out that, according to our research, people constantly experience fatigue to one degree or another, regardless of their location - work, school, university.

Despite fatigue, general malaise and inability to function normally, the interviewees nevertheless do not miss work or study. In the case of only capital fatigue, when the body does not stand up, judging by the answers in the questionnaire in 30% of cases, students stop work or classes and give themselves a rest and gain strength. Also, 10% take care of their health and even with the slightest fatigue prefer rest for healthy functioning.

According to the survey, most often such fatigue occurs in 40% of cases of the entire workflow, or before important events (such as control work, reports or work checks), which is an acceptable norm for normal functioning. But it is still an individualized aspect, for some it is already an unacceptable level, which is difficult to cope with, it all depends on the personal perception and the human psyche.

In most cases, people do not go to specialists with the problem of emotional burnout due to lack of awareness and not taking this aspect seriously. Our research proves that most students are trying to cope with burnout themselves, believing that everything can be fixed with a simple rest or sleep, having no idea that this condition is more serious and it is not so easy to get rid of it. According to the survey results, students cope with emotional burnout in the

following ways: take a day off, spend some time with family, meet friends; watch movies, listen to music; read books; look for new hobbies; sleep.

All these activities are somehow included in our daily routine or weekend. In this case, it is ineffective in some serious cases of emotional burnout, it is simply not enough for a complete reboot of the body.

However, Figure 9 shows that the answers to the question do these methods help to get rid of the feeling of emotional burnout. 40% of respondents answer "More yes than no" and 20% answer "Definitely yes", while the number of answers to "More no than yes" is only 40 %.

The last question we were interested in was determining the scope of the respondents' activities. Since not only students enrolled immediately after the bachelor's degree study at the master's degree, it is very important for research to know whether emotional burnout extends only to students or only to teachers. Figure 13 shows that 66.7% of respondents work as teachers and study at the master's degree in parallel, while 33.3% are master's students.

Emotional burnout syndrome is a purely personal phenomenon for both teachers and students, as we have already understood based on the results of the study, its factors and grounds that provoke negative emotions in an individual and take away more strength and energy and the appearance of apathy and inability to function soundly in society revive it.

Conclusion

The peculiarities of the student's educational and professional activity give increased demands not only to the level of the student's educational professionalism, but also to his psychological abilities. Emotional burnout among students is the result of a timely loss of emotional and physical energy. According to S.V. Mitina, the burnout syndrome can and should manifest itself in the symptoms of emotional, mental exhaustion, physical fatigue, personal detachment and a decrease in the level of satisfaction from their future profession.

The possibility of mental deformation in people working in the “human-human” system increases with both the level of cognitive-emotional strain and the length of business relations. The advancement of technology for the relief and prevention of mental burnout syndrome through the organization of development, management of interpersonal interactions in the workforce, and enhancement of communication culture is of special value in this respect to maintain the potential of socio-psychological health among representatives of communicative professions. One of the key components of a plan to prevent emotional burnout that develops while carrying out professional duties is continuous professional progress.

As a result of the study, it was found that the majority of students have a low, medium and high level of stress tolerance, which simultaneously contributes to positive and not very positive forecasts. Since the higher the level of stress tolerance, the more likely it is to cope with the burnout syndrome. Also, it is possible to trace the relationship of stress resistance with the formation of phases of the burnout syndrome. Namely, that a resistance phase has been formed at high, sufficiently high and low levels of resistance to stress. The low degree of stress tolerance of students leads to the emergence and exacerbation of a negative reaction to the confrontation with emotional burnout, the student plunges into apathy and negatively manifests itself in relationships with classmates, teachers and even parents.

REFERENCE

1. Maslach, C. & Jackson, S. E. (1981). Maslach Burnout Inventory (2nd ed.). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
2. Maslach, C., Jackson, S. E., & Leiter, M. P. (1997). Maslach Burnout Inventory: Third edition. In C. P. Zalaquett & R. J. Wood (Eds.), Evaluating stress: A book of resources.Lanham, MD: Scarecrow Press.
3. Hallsten L (2005) Burnout and wornout - concepts and data from a national survey. In: Antoniou A-SG & Cooper CL (eds.) Research companion to organizational health psychology. Pp 516- 536 Cheltenham: Elgar Publ.
4. Maslach CJackson//Journal of Occupational Behavior. 1981. c.26-34
5. Freudenberger, H. J. (1974). Staff burn-out. Journal of Social Issues, 30, 159-165.
6. Greenglass, E. R., Fiksenbaum, L., & Burke, R. J. (1994). The relationship between social support and burnout over time in teachers. Journal of Social Behavior and Personality, 9, 219-230.
7. Hardy, S. E., & Dodd, D. K. (1998). Burnout among university resident assistants as a function of gender and floor assignment. Journal of College Student Development, 39, 499-501.
8. Koniarek, J., & Dudek, B. (1996). Social support as a buffer in the stress-burnout relationship. International Journal of Stress Management, 3, 99-106.
9. Zellars, K. L., Perrewe, P. L., & Hochwarter, W. A. (2000). Burnout in health care: The role of the five factors of personality. Journal of Applied Social Psychology, 30, 1570-1598.
10. Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. Journal of Personality Assessment, 52, 30-41.
11. Maslach, C., Jackson, S. E., & Leiter, M. P. (1997). Maslach Burnout Inventory: Third edition. In C. P. Zalaquett & R. J. Wood (Eds.), Evaluating stress: A book of resources. Lanham, MD: Scarecrow Press.
12. Newby-Fraser, E., & Schlebusch, L. (1997). Social support, self-efficacy and assertiveness as mediators of student stress. Psychology: A Journal of Human Behavior, 34, 61-69.
13. Maslach C., Leiter M.P. Maslach Burnout Inventory Manual. Palo Alto (Cal.), 1996. P. 3045.
14. Maslach C., Leiter M.P. The Truth About Burnout. San Francisco: Jossey-Bass, 1997.
15. Maslach C. Prevention of burnout: New perspectives // Applied and Preventive Psychology. 1998. Vol. 7. № 1. P. 63-74

УДК 94(560):355.48

Хайбулина А.Р.
Магистрант
«7М03201 - Журналистика»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Қазақстан
Khaibulina.alfiya@gmail.com

ПРОБЛЕМА МАНИПУЛЯЦИИ НОВЫХ МЕДИА В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: в данной статье рассматриваются основные манипулятивные техники в новых медиа, анализируется их влияние на общественное мнение и предлагаются рекомендации по противодействию манипуляций. Манипулятивные технологии в социальных сетях оказывают те методы воздействия на аудиторию, с помощью которых возникает общественное мнение, которое выгодно манипулятору. Знания, полученные в результате написания данной работы, можно применять в повседневной практике, в высших учебных заведениях во время прохождения модуля об использовании манипулятивных приемов, а также защищая себя от воздействия манипулирования.

Ключевые слова: манипуляция, манипулятивные техники, методы манипуляции, новые медиа, СМИ.

Khaibulina A.R.
Master's student
"7M03201 - Journalism"
KazUIR&WL named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan
Khaibulina.alfiya@gmail.com

THE PROBLEM OF MANIPULATION OF NEW MEDIA IN KAZAKHSTAN

Annotation: this article discusses the main manipulative techniques in new media, analyzes their impact on public opinion and offers recommendations for countering manipulation. Manipulative technologies in social networks have those methods of influencing the audience, with the help of which a public opinion arises that is beneficial to the manipulator. The growth of relevance is determined by issues that are proportional to the destructive consequences that arise in the process of manipulative technologies. As a result of this, there arise: the destruction of accepted moral norms, the spread of certain attitudes, and much more. The knowledge gained as a result of writing this work can be applied in everyday practice, in higher educational institutions during the passage of the module on the use of manipulative techniques, as well as protecting oneself from the effects of manipulation.

Key words: manipulation, manipulative techniques, manipulation methods, new media, mass media.

В настоящее время, когда актуальны средства массовой коммуникации, новые медиа играют важную роль в жизни общества Казахстана. Безусловно, для многих новые медиа носят маркировку «манипулятора», попутно подменяя понятие конструктивной критики, что является проблемой. Манипуляции всегда направлены на психические структуры человека. Происходит контроль над поведением человека, что лишает его свободы выбора, изменяя его мнение.

Не секрет, что информация, поступающая к нам из новых медиа, не всегда правдива и объективна. При этом любому неоспоримому факту можно придать необходимую окраску и представить так, как диктует текущая ситуация. С одной стороны, они стали рычагом воздействия на умы. С другой стороны, они сами стали объектом манипуляций.

Манипулирование общественным сознанием – очень сложный и многогранный процесс, который оказывает психологическое воздействие. Его целью является скрытое изменение установок и представлений, скрывая свои настоящие намерения и подталкивая человека к совершению ряда определенных действий. Манипуляция у многих ассоциируется с обманом, лукавством, она приводит жертву к плачевным последствиям [1]. Таким образом, процесс манипулирования общественным сознанием можно описать следующим образом: манипуляции приносят выгоду манипулятору. Поведение, совершенное в отношении лица, подвергшегося манипулированию, неизвестно и скрыто от него. Психологическим смыслом является планирование и контроль человеческого поведения. Важным условием является сохранение у человека иллюзию свободу выбора. Рассмотрим пример:

Человек неоднократно видит рекламу в средствах массовой информации, где показывают счастливых людей, покупающих определенный товар в Алматы. Далее этот человек, когда придет в магазин, и перед ним будет выбор товара, о котором ему ничего не известно, и товара, о котором он уже что-то слышал. Неосознанно он потянется к знакомому товару и испытает положительные эмоции, вспоминая визуальный ряд со счастливыми людьми. Покупатель не будет сомневаться в том, что приобрести данный товар – его собственное решение. Но в данном случае человек мог оказаться объектом манипуляции. Это пример одного из принципов манипуляции массами — внушение.

Новые медиа — термин, который используется для определения интерактивных электронных изданий и новых форм коммуникации производителей контента с потребителями для обозначения отличий от традиционных средств массовой информации, таких как газеты, то есть этим термином обозначают процесс развития. Их также называют новыми СМИ.

К новым медиа можно отнести: сайты информационных агентств, электронные версии СМИ (радио, телевидение, газеты), подкастинг, блоги разных видов (фото, видео, текстовые); социальные сети; виртуальные игры. К признакам новых медиа специалисты относят интерактивность, гипертекстуальность, конвергентность, дигитализацию и принадлежность к медиапространству.

Одними из первых социальных сетей были блоги. Сегодня самыми популярными являются: TikTok, Instagram, Facebook, Twitter, LiveJournal, Wikipedia, YouTube и другие. Эксперты считают, что социальные сети более эффективны в доставке информации, чем традиционные СМИ. Социальные сети все чаще становятся платформой для гражданской интеграции и могут связывать правительство и общество. Но теперь для налаживания этого общения используются не только социальные сети, но и помимо интернет-сообществ открыты государственные сайты и организованы форумы для обсуждения конкретных вопросов.

С точки зрения политической и иной коммуникации «новые медиа» — это именно та площадка, на которой люди могут использовать Интернет для общения на больших расстояниях и получения своевременной информации напрямую. Профессор Рассел Нойман из Мичиганского университета определил это понятие как новую форму присутствия СМИ, которая всегда доступна на цифровых устройствах, что означает активное участие пользователей в создании и распространении контента. Такой взгляд на термин «новые медиа» является наиболее конкретным и простым для понимания. Однако и здесь есть некоторые минусы.

Ким Хонг использует онлайн-инструменты и веб-сайты в социальных сетях, которые позволяют людям взаимодействовать с предприятиями и другими людьми и формировать сообщества путем создания, публикации и обмена контентом. Анализируя это определение, мы должны заключить, что «социальные медиа», как инструмент социальной коммуникации, в первую очередь выполняют публичную функцию. Первоначальная цель «социальных сетей» — взаимодействовать и взаимодействовать с гражданами. Кроме того, определение указывает на использование технических средств для достижения этой цели.

Однако, учитывая этимологию понятия «социальные медиа», это не совсем так. Во-первых, печать — это не способ передачи информации в цифровом виде. Во-вторых, известно, что «социальные медиа» выполняют общественную функцию, позволяя гражданам взаимодействовать в политических и других коммуникативных процессах. Вики и подкасты не выполняют эти функции.

Способ подачи информации также играет очень важную роль – факты часто преподносятся образно, подталкивая людей к восприятию информации двояко. Также популярно сокрытие невыгодной информации — так удобнее частично прикрыть проблему и навести людей на нужную мысль. Другой используемый метод — это тематическое упорядочение — они располагаются в порядке, требуемом средством массовой информации, что влияет на аудиторию, заставляя их получать информацию в том порядке, который больше всего повлияет на их точку зрения. С.Г. Кара-Мурза (советский и российский ученый, автор советских исторических трудов, ученый-теоретик, социолог, политолог и публицист) так прокомментировал это: «Человек есть только тогда, когда он играет его соавтора, соучастника преступления.

Манипуляция происходит только тогда, когда человек под влиянием получаемых им сигналов перестраивает свои взгляды, мнения, эмоции, цели - и начинает действовать по новому порядку. Если он сомневается, упорно отстаивает Свой духовный план, он не будет жертва. Манипуляция — это не насилие, это искушение. Каждому дана духовная свобода и свобода воли. Это значит, что это его обязанность - сопротивляться, не поддаваться искушению».

Вы можете эффективно управлять всеми задачами обработки, используя множество уникальных приемов и методов. Сегодня профессионалы оказали множество манипулятивных методов на общественное сознание, включая подтасовку фактов, клевета, замалчивание и многое другое. Рассмотрим основные методы манипуляций.

Отвлечение внимания. Одним из аспектов социального управления является необходимость преобразования потенциальных идей и решений с целью получения информации об недостающей информации. Технологии являются ключом к тому, чтобы граждане не могли получить ценные знания в области современной философии, передовой науки, экономики, психологии и Интернета. Взамен этому информационное пространство наполняется вестями спорта, шоу-бизнеса, мистики и прочих информационных составляющий, основанных на реликтовых человеческих инстинктах от бытовых мыльных сюжетов до сомнительных способов легкой и быстрой наживы. Мы постоянно отвлекаемся на смешные картинки и «истории из жизни». Но сегодня у нас хотя бы есть выбор, достаточно правильно расставить фильтры в соцсетях. А «незначительные новости» встречать с юмором. [2].

Дозирование информации. Его можно охарактеризовать как ограничение доступного объекту манипуляции объема информации, которая дается постепенно. Если давать информацию маленькими порциями, человек не сможет ей эффективно воспользоваться. Но в то же время не сможет и упрекнуть, что не был проинформирован. Объекту манипуляции сообщается только часть информации, а остальные сведения скрываются. Так как человеку для составления объективного мнения необходим достаточный объем разнообразной информации, в результате восприятие реальности существенно искажается [3].

Оперирование чувством вины. Задача метода состоит в том, чтобы заставить аудиторию думать, что это она виновата в какой-то ситуации. В результате чего, человек вместо того, чтобы объективно оценивать ситуацию, начинает обвинять самого себя и проявлять негативные эмоции.

Постправда. Данный метод заключается в том, что публике преподносится только часть достоверной информации, в то время как другая часть, объясняющая возможность существования первой части, манипуляторами утаивается. В результате чего в обществе образуются негативные эмоции, направленные на достижение манипуляторами собственных целей и задач [4].

Красивая картинка. Это также служит отвлечением от возникающих проблем в качестве инструмента для бизнеса и продаж. Это активно используется рекламщиками, и делает их «продавцами счастья» — привлекательности, статуса и всего, чего мы все вместе хотим.

Это включает в себя аппетитно снятые продукты питания, блестящие фигуры звезд и роскошные истории богатых людей. Цель – пробудить аппетит, гастрономический или покупательский. Ну, и, разумеется, авторы манипуляций играют на чувстве зависти.

Изменение направление внимания. При этом практически любой материал можно преподносить, в зависимости от силы эмоционального элемента, не вызывая ожидаемой бури страстей. Это стало возможным благодаря правилам перенаправления внимания, которые помогают отвлечь внимание, когда информация, необходимая для того, чтобы спрятаться в тени кажущихся случайными событий, исчезает. В этом случае практически любой материал можно полностью отобразить, не беспокоясь о его нежелательных (негативных) составляющих.

Эмоциональный заряд. В этом случае техника манипулирования основана на характеристике психологии человека, известной как передача эмоций. Это возможно, когда определенные элементы сознания, такие как разум, используются в качестве защитных механизмов. Учитывая, что для того, чтобы избежать таких психологических барьеров, необходимо направить воздействие операции на органы чувств, то есть иметь власть над подсознанием. В этом случае, «загрузив» нужную информацию (эмоциональную составляющую полученной информации), можно преодолеть барьеры разума и заставить человека переживать по какому-нибудь поводу из-за информации, которую он услышал.

Затем начинаются самые обычные взрывные или эмоциональные воздействия толпы. Этот эффект очень активно используется в различных реалити-шоу, когда участники изначально как бы говорят на высоких нотах. Иногда это находит отклик у главного героя и сопровождается ярким эмоциональным возбуждением, позволяющим ему видеть вдоль и поперек отображаемые им события. То же самое относится и к эмоциональным элементам СМИ, когда некоторые лица появляются по телевидению и импульсивно кричат, чтобы выйти из кризисной ситуации, в которой постоянно подвергается нация.

Подобные методы используются некоторыми телевизионными станциями, и эта операция воздействует на эмоции человека и возбуждает зрителя. Это означает, что этим манипуляторам, возможно, придется обратить внимание на отображение транслируемого материала.

Недоступность информации. Принцип этого метода работы также известен как информационная блокада. Это можно сделать, если определенная информация, которая не нужна манипулятору, не будет допущена к распространению в медиа.

Удар на опережение. Манипуляции, которые наносят ущерб большинству населения дают перегруженную и непопулярную информацию, которая вызывает наибольший резонанс. Первой задачей является вычисление манипуляции. Каковы признаки манипуляции?

Во-первых, сам язык: если вы увидите, что в новых медиа используют неизвестные, необычные или слишком общие имена, возможно, они попытаются что-то от вас скрыть. Терминология требуется только в дискуссиях специалистов. Если ваша информация рассчитана на широкую аудиторию, но наполнено выбором, эмоциями, убеждениями, склонностями и т. д., то вы пытаетесь изменить мнение аудитории.

Во-вторых – излишние эмоции, например, когда на телевидении у ведущего голос дрожит, глаза слезятся, возможно, также происходит манипуляция. Обратите внимание на форму эмоционально-оценочного глагола в речи: утешительный, устрашающий, устрашающий, невыносимый. Все эти слова призваны произвести на вас определенное впечатление. То же самое относится и к новым медиа.

Еще одним из признака можно отметить сенсационность. В этом случае подчеркивают срочность, важность информации. Что в свою очередь побуждает у вас соответствующее состояние тревоги. Цель – побудить мыслить определенным образом, а не проинформировать.

Если вы видите, что кто-то двигается вокруг одного тезиса или объясняет их теми же аргументами, дословно перефразируя, вам нужно быть осторожным. Возможно, он хочет внедрить в ваше сознание какую-то идею. Включайте критическое мышление всегда, когда вас побуждают к обратному [5].

Еще один простой совет — анализировать предоставленную вам информацию. Манипуляторы всегда навязывают эмоции, поэтому нужно постараться их притупить. Будьте рациональны на его высказывания. Если у вас в ответ на увиденное по телевизору возникают сильные чувства, значит, вы попались на крючок и единственный способ спрыгнуть с него — мыслить логично.

Если выражение содержит категоричное утверждение, сразу рассмотрите противоположный вариант.

Еще одним важным приемом является передача прошлого или будущего. Вспомните, что вы знали о соответствующей информации раньше.

Одна из самых эффективных стратегий — пересказ своими словами. Получив сообщение, попробуйте записать его, используя собственные категории и понятия. Все, что собрал манипулятор, обобщается в простых конкретных образах: дети, счастье, боль и прочего. Также, как вы помните, манипуляторы часто используют сложную терминологию, чтобы обмануть вас.

Никого не удивить, что сейчас есть способ манипулировать общественным мнением и его активно используют новые медиа для удовлетворения интересов манипулятора. В отличие от радио и прессы, где в процессе осмысления информации задействованы логика и воображение, информация в новых медиа предоставляет готовые фотографии и интерпретации событий, помогая реципиентам воспринимать информацию некритично.

Всегда можно получить знания о современных манипулятивных методах. Однако этого недостаточно, чтобы противостоять манипуляции. Можно выделить ключевые принципы, позволяющие не поддаваться влиянию манипуляторов: при получении информации, вызывающей недоверие, следует проанализировать информацию или ограничить поступление информации от манипулятора необходимо перестать мыслить стереотипами и действовать только чувствами. Стоит использовать логику и здравый смысл.

И самое главное, ищите умысел, который пытается скрыть от вас манипулятор, столкнувшись с манипуляцией. Подумайте, что именно он добивается от вас своими словами. К какой мысли это приводит? Какое поведение он поощряет? Увидев его цель, вы не позволите ему управлять вами.

Таким образом можно сделать вывод, что в цифровую эпоху новые медиа в Казахстане создают общественное мнение. Можно говорить об огромном информационном воздействии медиа на массовое сознание и в зависимости от целевой установки это влияние может быть, как положительным, так и отрицательным, заключая в себя определенные проблемы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Горина Е.В., Чепкина Э.В. Коммуникативные технологии манипуляции в СМИ и вопросы информационной безопасности: Учебно-методическое пособие. Москва. 2020. 4 стр.
2. Царихин В.А. Методы манипуляции в средствах массовой информации в период избирательной кампании: Научное обозрение. Серия 2: Гуманитарные науки. 2014. № 2. 31-35 стр.
3. Новикова О.В. К вопросу о манипулировании общественным сознанием в современной России // В сборнике: Язык. Право. Общество. II Международная научно-практическая конференция. Под редакцией О.В. Барабаш, Т. В. Дубровской, Г. И. Канакиной. Пенза. 2014. 243-249 стр.
4. Кузнецова Н.А. Управление политической информацией и манипуляция общественным сознанием // Власть. 2011. № 11. 19-21 стр.
5. Богданов А.В. Взаимодействие власти, общества и бизнеса как фактор социально-политического развития // Политико-правовые технологии взаимодействия власти, общества и бизнеса в регионах: Материалы междунар. науч.-практ. конференции. - Саратов: Изд. «Саратовский источник», 2010. 31-35 стр.

UDC 323

Nurlanova A.Sh.[1]
[1]1st year master's degree student
"7M03111 - International Relations"
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nurlanova_ar@mail.ru
Galibabayeva S.M.[2]
[2]1st year master's degree student
"7M03111 - International Relations"
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: samira_09_02@mail.ru
Assan Zh.B.[3]
[3]1st year master's degree student
"7M03111 - International Relations"
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: jannaberikovna16@gmail.com

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF POLITICAL APATHY OF THE CITIZENS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AS A CONSEQUENCE OF THE UNSTABLE WORLD ORDER

Abstract: The article considers the current problem of political apathy in the modern society of the Republic of Kazakhstan. The main subjective and objective root causes of the political non-participation of citizens of the country in

elections are identified, the features of the manifestation of low political disinterest by the citizens of the country, ignoring the electoral process and lack of motivation for participation in them are analyzed. The psychological role of political absenteeism as a threat to the democratic development of Kazakhstan is investigated. The conclusion is made about the deep influence of self-alienation on the level of political activity of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: political apathy, citizens of the country, absenteeism, political activity, demotivation, ignoring, self-alienation.

Нурланова А.Ш.[1]
[1]Магистрант 1 курса
«7М03111 – Международные отношения»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: nurlanova_ar@mail.ru
Галибабаева С.М.[2]
[2]Магистрант 1 курса
«7М03111 – Международные отношения»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: samira_09_02@mail.ru
Асан Ж.Б.[3]
[3]Магистрант 1 курса
«7М03111 – Международные отношения»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: jannaberikovna16@gmail.com

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ АПАТИИ ГРАЖДАН РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН КАК СЛЕДСТВИЕ НЕСТАБИЛЬНОГО МИРОПОРЯДКА

Аннотация: В статье рассматривается актуальная на сегодняшний день проблема политической апатии в современном обществе Республики Казахстан. Выявляются основные субъективные и объективные первопричины политического неучастия граждан страны в выборах, анализируются особенности проявления низкой политической незаинтересованности гражданами страны, игнорирование избирательного процесса и немотивированность участия в них. Исследуется психологическая роль политического абсентеизма как угроза демократическому развитию Казахстана. Сделан вывод о глубоком влиянии самоотчуждения на уровень политической активности Республики Казахстан.

Ключевые слова: политическая апатия, граждане страны, абсентеизм, политическая активность, немотивированность, игнорирование, самоотчуждение.

Modern political life begins with the main actor in the life of any society - people, with their actions and interactions, which, in turn, create, reproduce, and change the life of the state. Thanks to the political participation of people, politics is not only a system of political institutions, organizations, norms, and processes, but also a special kind of social reality, which is called political ideology. Political reality is the result of human activity and cannot exist without them. To describe the political activity of people in political sciences, a few concepts are used - "political behavior", "political participation", "political action", which reveal various aspects of political practice [1, p.43].

The understanding of the word apathy is probably clear to everyone: this type of emotional state is characterized as a decrease or even the absence of any interest in everyone. This is when there is no motivation, interest, excitement, that is, emotional indifference. In politics, apathy is a state in which a significant part of the population does not want to vote because they do not care about the outcome of the elections. People may decide not to vote because they feel their votes have little chance of significantly affecting the outcome of an election [2].

Now we are witnessing a crisis of citizens' participation in political elections. Scientifically, this is called political absenteeism. According to statistics, non-participation in voting among the population in many, even democratic countries, is more than half of the citizens. Scientists believe that one of the reasons is that the electoral system is outdated, and society requires a more complex system.

Indifference to political events, ignoring the vote, all this characterizes the state of the country's political system, the attitude of citizens towards these systems. Ignoring any vote by the people can also be perceived by the state as a passive consent of the current party, the current situation. Although ignoring can also be a form of protest [3].

It should also be noted that modern democratic countries are a clear demonstration of this phenomenon. As you know, one of the manifestations of the democratic development of the Republic of Kazakhstan is the opportunity to participate in political activities through free republican voting in elections.

However, today the issue for extensive research is the unmotivated participation of citizens in political activities. The ordinary population has no interest in political life, they try to distance themselves as much as possible and remain passive observers of what is happening within the walls of the country's politics. The interest and

motivation of our fellow citizens in the election process is decreasing every year. The relative change in the attitude of the population towards the political space of the Kazakh society over the course of 20 years, according to the analysis of the unified vote, can be judged from the results shown in Figure 1.

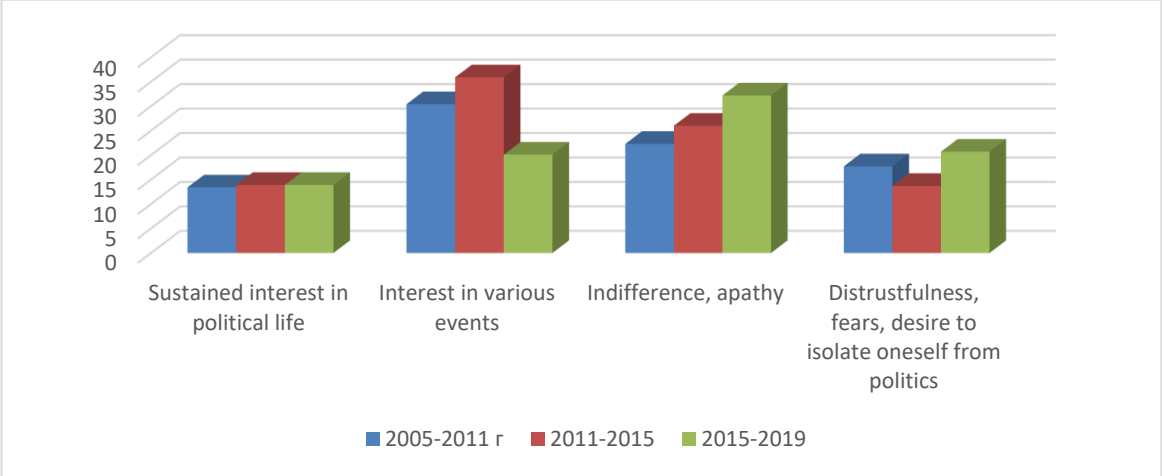

Figure 1 – Attitude towards political processes in the Republic of Kazakhstan

As shown in Figure 1, the sustained interest of fellow citizens in political life has been low for 20 years. The desire to distance and isolate oneself from politics and to deal with personal problems remains, in fact, at the same level for every fifth or sixth participant. If earlier the number of participants who showed interest in various political events and political characters exceeded the number of those indifferent to politics, then at present the number of those who are indifferent to politics exceeds the number of those who show interest in various and many political events and personalities.

In population surveys in 2003, 2011, 2015 and 2019. participants were asked to express their political opinions. The participants noted that 60% of them are indifferent and indifferent to elections, 20% are not interested in politics, and the rest noted that they never had political convictions, that is, the participants of the remaining groups do not pay attention to what is happening in the life of their country.

In the next survey, conducted in 2015 and 2019, a socio-psychological study [4, p.44] was conducted on the indicated factors about the refusal of citizens to participate in elections. A number of political views and judgments were presented to justify non-participation in the elections and asked to choose from them the most serious, deserving, in the opinion of the survey participants. Among such “relevant” reasons, the focus was on the arguments: “I think that the elections will not change anything” - 37%, “the result is already obvious” - (31%), “I do not believe any candidates” - (32%) [5, p.151].

Overall, as can be seen from the surveys cited above, in recent years elections have declined significantly. Growing disillusionment with candidates and parties, doubts about the significance of this institution for the life of the country, disbelief in the honesty and transparency of the very procedure for conducting voting and counting results are behind the increase in absenteeism.

Since gaining independence, Kazakhstan has held 6 presidential elections, 4 of which were early. On September 1, 2022, the current President of the Republic of Kazakhstan, Kassym-Jomart Tokayev, announced the holding of early elections on November 20, 2022, which is described in Table 1 [6].

Table 1 – Chronology of elections in the Republic of Kazakhstan

December 1, 1991	the first elections in independent Kazakhstan
January 10, 1999	the second national elections of Kazakhstan were held, which were early elections
December 4, 2005	the third national regular elections of the President of Kazakhstan
April 3, 2011	early presidential elections
April 26, 2015	early presidential elections
June 9, 2019	early presidential elections
November 20, 2022	early presidential elections

Many negative reviews were made in the country after the announcement of this news. People questioned the holding of snap elections when the regular elections were expected to be held in 2024. Taking into account the events that took place in the country in January 2022, most political experts believe that the holding of early elections is due to the strengthening of positions in the country and due to the unstable situation in the world as a whole.

Civil activity in the country has never been high since independence. Due to the lack of real political opponents and vivid debates and agitations, citizens stopped paying attention to political events in the country. The

political stagnation that lasted for 30 years has begun to weaken in recent years. With the activity of social networks and other platforms, people began to receive more information and form their own ideological circle. Young people who have not caught 30 years of political stagnation are being formed in the era of democratic transformations of [7].

On the psychological side, the reason for refusing to participate in the election is the non-recognition of the legitimacy of the government. The legitimacy of power is a concept that characterizes the degree of agreement between the governed and the managers. Legitimacy can also be acquired due to the natural way from the point of view of citizens, of forming power institutions. This type of way for most modern developed are elections . It is customary to obey the government and the laws it adopts, where people choose a government and gives to it certain powers. At the same time, the position is distanced from its bearer. They obey the head of state not because they see him as great and wise, but because he holds this post legally. Although it is impossible to deny the fact that the bearer of power is obeyed more or less, depending on the attitude to him personally as a leader and a person [2, p.168].

On the part of the Kazakh society, such non-recognition is manifested by low political participation, or its absence. People say that the government is losing its relevance in the country, changes are needed. According to the analysis, in order to attract people to actively participate in political life in the country, especially in elections, more political institutions should be developed in the state, and the election campaign should be actively disseminated. It is necessary to increase interest in the elections with a brighter and broader political campaign, which is not enough in the elections according to citizens.

Thus, after 30 years of monotony in the political life of Kazakhstan, citizens are becoming more confident in their civic position. The younger generation, actively following the development of events in the world, adopts international experience and, by their example, introduces new studies into the political life of the country. Despite people's dissatisfaction with the holding of early elections, an increasing number are going to come and contribute their vote. Even if a voter does not have a favorite among the candidates, he can vote against all of them, which shows how much the democratic position in the country has grown. After summing up the election results and presenting the turnout, we can make a more visible picture of how much political activism has decreased in the country.

REFERENCES

1. Biryukov S.V. Electoral absenteeism in the context of modern socio-political transformations // Bulletin of the Tomsk State University. Philosophy. Sociology. Political science. – 2018. – no. 43. - P. 171-180.
2. Buluktaev Yu.O., Bokaev S.O. Electoral democracy in the Republic of Kazakhstan: Monograph // Almaty: KazISS under the President of the Republic of Kazakhstan. - 2011. - 244 p.
3. Anisimova O.V. Socio-psychological analysis of the problem of absenteeism // Bulletin of the Saratov University. New series. Series Acmeology of education. Psychology of development. - 2009. - Vol. 2. - No. 1. - P. 41-46.
4. Shestopal E.B. Political psychology // Aspect Press. - 2012. - 341 p.
5. Shaikemelev M., Dunaev V., Kurganskaya V. KAZAKHSTAN POLITICAL CULTURE: MAIN PARAMETERS, FEATURES, TRANSFORMATION TRENDS (according to the results of a sociological study) // Al-Farabi. - 2022. - T. 77. - No. 1. - P.124-141
6. Presidential elections in Kazakhstan: chronology // [electronic resource]. – access mode: https://ru.sputnik.kz/20220922/prezidentskie-vybory-v-kazakhstane-khronologiya--27786345.html. – date of access 11.15.2022
7. Kochkarova T.Ch. Political psychology // Course of lectures. - 2nd ed., add. - Bishkek: KRSU, 2007. - 330 p.

УДК 327.3

Shadab Mushtari,
M.A: International Relations at Kazakh AblaiKhan
University of International Relations and World Languages, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: mushtarishadab@gmail.com

RELATIONS BETWEEN POLITICS AND LEADERSHIP

Abstract: This article is about relations between politics and leadership, leaders are part of virtually all organized political life. There have been important recent advances in modelling “leaders” as well as clever and innovative empirical studies. I review recent contributions from the political science, economics, and management literatures. I discuss the extent to which these new works represent advances over the major classic works on leadership and organization from the twentieth century.

Key words: Political Leadership, Political Leaders’ leadership politics relationship

Introduction. Relationship between politics and leadership has been a fresh topic specially social researchers have tried to identify what abilities, traits, behaviours, basis of power or aspects of the situation that ascertain how effective a leader will be able to influence others.

Leadership is the action of heading employees to accomplish goals. It assumes a paramount role in employee performance and productivity. With numerous definitions of leadership; the most revealing definition is that

“leadership is a process that involves influence, guidance and facilitates the activities of individuals of a group or organization”. After communicating with leaders and examining cases of leaders leadership “is a relationship between those who aspire to lead and those who choose to follow leadership is “the process of influencing group activities toward the achievement of goals’ Leadership also believes in “doing the leader’s wishes, achieving group or organizational goals, as management, as influence, as traits of the individual and as transformation of the organization.

Definition of Policy Leadership According to Burns policy leadership is the kind of leadership that determines how resources will be allocated and who will receive the resulting advantages and disadvantages. Alternatively, French defines policy leadership as the directing of individuals or group’s behavior towards optimal attainment of the policy goals. Notwithstanding, the leader does not only influence others in the direction of the goals of the policies, but he or she guides their subordinates towards the direction of these goals, in line with the supposition that the leader understands the philosophy, objectives and the goals of the policies to the organization. (2)

Perspectives of Policy Leadership As mentioned by Maurice, policy leadership activities are guided by a set of policy leadership perspectives or perceptions Before discussing the components of policy leadership behaviours, a person needs to apprehend the perspectives of policy leadership policy leadership perspectives represent structures of belief that gives information about policy leadership activities in organizations perspectives of policy leadership that seem to be important and relevant: a. the framework of policies is critical in determining the efficacy of the organizational functions and activities: This framework is critical for the functioning of the organization since the framework of a policy which governs organizational activities provides a body of agreements (written or unwritten) which will authorize administrative actions and guide the behaviours of the individuals in attaining organizational goals. In other words, it serves as an instrument which permits or constraints actions. Maurice argues that it also seeks to ensure that the measures undertaken by the organizations are consistent with widely held public policies emerge from an environment of conflicts most policies come from an environment of conflict characterized by value fragmentation and by the processes which serve to accommodate competing interests. (1)

Political techniques for clarifying the theoretical meaning of concepts such as revolution and for developing definitions of revolutions. It also provides descriptive indicators for comparing the scope of revolutionary change, and sample surveys for gauging the support for revolutions. It then presents an array of methods for making causal inferences that provide insights into the causes and consequences of revolutions. An overview of the book is given. Topics addressed include social theory and approaches to social science methodology; concepts and development measurement; causality and explanation in social research; experiments, quasi-experiments, and natural experiments; general methods of quantitative tools for causal and descriptive inference; quantitative tools for causal and descriptive inference; qualitative tools for causal inference; and organizations, institutions, and movements in the field of methodology. In general, the *Handbook* provides overviews of specific methodologies, but it also emphasizes three things: utility for understanding politics, pluralism of approaches, and cutting across boundaries. This volume discusses interpretive and constructivist methods, along with broader issues of situating alternative analytic tools in relation to an understanding of culture.

Different organizations need different types of leaders. A commercial profit-making firm needs a leader who can grow the business while balancing the interests of consumers, workers, and shareholders. An athletic team needs a leader who can call the plays and manage the personalities of the players to achieve success on the field and off it. A school classroom needs a teacher-leader who knows the curriculum and pursues the goal of ensuring that all students can excel academically, socially, and emotionally. Governments—local, state, and national—need political leaders who can fashion competing ideas and multiple interests into policies and practices that will promote equity and opportunity for all. (3)

Description of materials and methods. political leadership and the qualities that people seek in those they choose for leadership roles in democratic systems of government.

Leadership involves multiple skills and talents. It has been said that an effective leader is **someone who knows "when to lead, when to follow, and when to get out of the way"** (the phrase is attributed to the American revolutionary Thomas Paine). In this view, effective leaders do much more than give orders. They create a shared vision for the future and viable strategic plans for the present. They negotiate ways to achieve what is needed while also listening to what is wanted. They incorporate individuals and groups into processes of making decisions and enacting policies by developing support for their plans.

Different organizations need different types of leaders. A commercial profit-making firm needs a leader who can grow the business while balancing the interests of consumers, workers, and shareholders. An athletic team needs a leader who can call the plays and manage the personalities of the players to achieve success on the field and off it. A school classroom needs a teacher-leader who knows the curriculum and pursues the goal of ensuring that all students can excel academically, socially, and emotionally. Governments—local, state, and national—need political leaders who can fashion competing ideas and multiple interests into policies and practices that will promote equity and opportunity for all.

The Massachusetts learning standard on which the following modules are based refers to the "qualities of good leaders," but what does a value-laden word like "good" mean in political and historical contexts? "Effective leadership" is a more nuanced term. **What is an effective political leader?** In the view of former First Lady Rosalynn

Carter, “A leader takes people where they want to go. A great leader takes people where they don’t necessarily want to go, but ought to be.” (5)

Discussion

Power is the ability to influence the behaviour of others with or without resistance by using a variety of tactics to push or prompt action.

Power is the ability to get things done. People with power are able to influence others behavior to achieve a goal or objective. Others may resist attempts to make them do certain things, but an effective leader is able to overcome that resistance. Although people may regard power as evil or corrupt, power is a fact of organizational life and in itself is neither good nor bad. Leaders can use power to benefit others or to constrain them, to serve the organization’s goals or to undermine them.

Leadership as an object of study in political science and political economy tends to be cyclical .It has again come into fashion. Building on a long and multidisciplinary research program on leadership, a substantial body of work worthy of review has emerged over the past two decades. Some of the most significant recent advances derive from political economic discussions of agenda control, coalitions, the formation of beliefs and preferences, and information flows. Whether the focus is on the qualities of judgment and communication essential for effective leadership

Another way to view power is as a resource that people use in relationships. When a leader influences subordinates, it is called downward power. We can also think of this as someone having power over someone else. On the other hand, subordinates can also exercise upward power by trying to influence the decisions of their leader. Indeed, leaders depend on their teams to get things done and in that way are subject to the power of team members. (4)

Conclusion

In my view I can say that there is no politic without a good leader especially in Modern politics tends to present leaders as the key actors in projecting a political vision and offering solutions. In answer to such developments, scholars have returned to studying the role of leaders in a systematic way. The subject of political leadership style, however, in particular in conjunction with the leader’s way of communicating with followers and citizens, is under-researched. The literature on leadership styles has been long dominated by studies from the organization theory. Accounts on what skills and traits enable an individual to exercise political leadership can also be found in diverse fields such as political psychology, decision-making analysis, gender studies, communication studies. Except this point its mentionable that there are skills that a leader should try to adapt to be a good and a willing leader like …

Possess Self-awareness

One of the most important qualities of a good leader is self-awareness. The leader needs to be constantly aware of how they are acting, what they are saying and what message their nonverbal communication is sending. Although they may not always realize it, team members constantly observe leaders and model their actions and reactions by how they see the leader react.

Focus on Relationship Building

Early management researchers assumed that the most important element of the workplace was the work itself. They conducted studies and developed systems meant to increase employee productivity but did little to address the human elements of employees. Contemporary leadership theories take a more holistic approach to the workplace and include the human elements of employees, including their need to form relationships with team members.

REFERENCES

1. The Construct of Policy Leadership: A Conceptual Framework
https://hrmars.com/papers_submitted/2764/The_Construct_of_Policy_Leadership_A_Conceptual_Framework.pdf
2. Leadership and the Qualities of Political Leaders
https://edtechbooks.org/democracy/leadershipC
3. Political Leadership Styles and Communication
bartleby.com/essay/Political-Leader-Essay-FK5A65SDJ3DQ
4. Leadership and the Qualities of Political Leaders
https://edtechbooks.org/democracy/leadershipC
5. Leadership: What It Means, What It Does, and What We Want to Know About It
6.https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-polisci-042409-152654

УДК 791.83

Буренина-Петрова О.Д.,
доктор филологических наук, научный сотрудник
Цюрихский университет
Цюрих, Швейцария
olga.burenina@access.uzh.ch

«…В НАДЕЖДЕ ОТЫСКАТЬ ЗОЛОТОЕ РУНО»: О НЕКОТОРЫХ НИЦШЕАНСКИХ ПОДТЕКСТАХ В ТВОРЧЕСТВЕ «АРГОНАВТОВ» АНДРЕЙ БЕЛЫЙ И ЭЛЛИС

Аннотация: Данная статья посвящена некоторым интермедиальным наблюдениями над рецепцией философских взглядов и элементов поэтики Фридриха Ницше двумя представителями московского кружка «аргонавтов» – младосимволистами Андреем Белым и Эллисом. Кроме того, в работе затрагивается ряд (анти)миметических параллелей между модулируемыми немецким философом, с одной стороны, и обоими «аргонавтами», с другой стороны, «текстами жизни».
Ключевые слова: Фридрих Ницше, Андрей Белый, Эллис, символизм, интермедиальность

Burenina-Petrova O.D.,
Doctor of Philology, Researcher
Zurich University
Zurich, Switzerland
olga.burenina@access.uzh.ch

"...IN HOPE TO FIND THE GOLDEN FLEECE": ON SOME NIETZSCHEAN SUBTEXTS IN THE WORKS OF "ARGONAUTS" ANDREI BELY AND ELLIS)

Abstract: This article is devoted to some intermedial observations on the reception of the philosophical views and elements of Friedrich Nietzsche's poetics by two representatives of the Moscow circle of "Argonauts" - the Young Symbolists Andrei Bely and Ellis. In addition, the work touches upon a number of (anti)mimetic parallels between the modulated by the German philosopher, on the one hand, and both "Argonauts", on the other hand, "texts of life".
Keywords: Friedrich Nietzsche, Andrei Bely, Ellis, symbolism, intermediality

Wer die Menschen einst fliegen lehrt, der hat alle Grenzsteine verrückt; alle Grenzsteine selber werden ihm in die Luft fliegen, die Erde wird er neu taufen –als „die Leichte" (Fridrich Nietzsche „Also sprach Zarathustra")

Resume: This article is devoted to some intermedial observations on the reception of the philosophical views and elements of Friedrich Nietzsche's poetics by two representatives of the Moscow circle of "Argonauts" - the Young Symbolists Andrei Bely and Ellis. In addition, the work touches upon a number of (anti)mimetic parallels between the modulated by the German philosopher, on the one hand, and both "Argonauts", on the other hand, "texts of life".
Keywords: Friedrich Nietzsche, Andrei Bely, Ellis, symbolism, intermediality

Задача теургов сложна. Они должны идти там, где остановился Ницше, – идти по воздуху (Андрей Белый «Символизм как миропонимание»)

1.

Интерес к философии Фридриха Ницше со стороны русской читающей публики обозначился к концу XIX века. Одним из факторов этого интереса была связь немецкого философа с русской литературой. На протяжении долгих лет Ницше глубоко интересовался творчеством Достоевского, Толстого, Тургенева, Пушкина, Гоголя. В его личных архивах Ницше сохранилось немало книг русских «классиков». Неслучайно впечатления, произведенные книгами Ницше, переплетались у немецкой читающей публики с впечатлениями, полученными от знакомства с русской литературой[3]. Для русского же читателя этическая проблематика, волновавшая Ницше, перекрикалась с духовными исканиями Толстого, Достоевского, Гоголя[4]. Разумеется, включение Ницше в круг проблем, волновавших русское общество на рубеже веков, совершенно

[3] См. об этом, к примеру, в книге: Nietzsche und die deutsche Literatur / Hrsg. von. B. Hillebrand. München, 1978, band1. S. 298.
[4] См. Clowes E. W. The revolution of Moral Consciousness: Nietzsche in Russian Literature, 1890-1914. Northern Illnois Univ.Press,1988; Nietzsche in Russia / Ed. by B.G. Rosental. Princenton Univ. Press,1986.Szilard M. Nietzsche in Rußland // Deutsche Studien : Vierteljahreshefte. Hamburg, 1974. H. 46. S.159-163.

не означало единодушного принятия всех положений его философского учения. Имя Ницше стало на рубеже двух веков предметом бурных дискуссий.

Существенный вклад в процесс интерпретации и рецепции философских взглядов Ницше внесли представители русского символизма. Не случайно понятия «ницшеанец» и «символист» воспринимались некоторое время как звенья единого синонимического ряда. В поисках «своего», «русского Ницше» мыслители символизма выстраивали самые неожиданные философские параллели: Достоевский – Ницше (Лев Шестов), Розанов – Ницше (Дмитрий Мережковский), Лермонтов – Ницше (Владимир Соловьев). На страницах «Северного вестника» обсуждались ницшеанские идеи взаимосвязи искусства и жизни, а в символистских изданиях, например, в «Мире искусства» и «Весах» разрабатывалась новая концепция культуры с четким ориентиром на философско-культурологическую модель Ницше.

Рецепция Ницше символистами была избирательной: «русский Ницше» не всегда походил на свой «немецкий оригинал». Аким Волынский, например, объяснял суть концепции Ницше в приближении к божеству через отрешение индивида от собственной ограниченности [1, с.240]. Николай Минский трансформировал ницшеанскую критику морали в теорию мэонизма, объявив «ничто» главным смыслом бытия [2, с.237]. Рефлексии над «дионисийством» позволили Дмитрию Мережсковскому выстроить философскую концепцию обновленного христианства. Владимир Соловьев, размышляя над теорией Ницше о кризисе культуры, усматрел симптом этого кризиса непосредственно в философских построениях самого Ницше.

О влиянии немецкого философа на эпоху русского символизма написано достаточно работ, поэтому я ограничусь лишь некоторыми интермедиальными наблюдениями над рецепцией немецкого философа московским кружком «аргонавтов» (1903-1910), включавшим вместе с его создателем Андреем Белым поэтов Льва Кобылинского (он писал под литературным псевдонимом Эллис) и Сергея Соловьева, а также целый ряд молодых деятелей культуры, среди которых – братья Метнеры, Алексей Петровский, Николай Кисилев и др.

Название своего кружка они заимстовали не столько из мифа о Ясоне и золотом руне, сколько из «Веселой науки» Ницше, охарактеризовавшего в ней тех, кто стремится к переоценке всех ценностей «аргонавтами идеала». Кстати, в 1906 г. в Москве под редакцией Н.П. Рябушинкого стал выходить ежемесячный художественно-литературный журнал «Золотое руно». На его страницах «аргонавты» и другие символисты в духе Ницше размышляли о творческом процессе как мистерии, «соборности», «мистическом анархизме». Позже Эллис уравняет ницшеанский нигилизм с символистским «жизнестроительством»:

«Читай лишь свою жизнь и из нее понимай иероглифы жизни в целом» … Разве последние слова Ницше не являются самой прекрасной формулировкой именно того великого целого, которое мы называем символизмом как миросозерцанием [3, с.42].

Именно «как путешествие сквозь Ницше в надежде отыскать золотое руно» [4, с.590] трактовало свою миссиию московское объединение «аргонавтов», ключевыми фигурами которого были два поэта: Андрей Белый и Эллис.

2.

Начало интереса Андрея Белого к работам Ницше относится к концу 1890-х гг., вероятно, в первую очередь, благодаря знакомству поэта с публикациями переводных исследований по философии Ницше, например, Лу Андреас-Саломэ, Алоиза Риля, Людвига Штейна, Георга Зиммеля, Анри Лихтенберже, Макса Нордау, а также чтении ряда популяризаторских и философско-критических работ о Ницше, в первую очередь, «Фридрих Ницше, критика морали альтруизма» (1892) Василия Преображенского, «Еще о Ницше» (1894) Николая Михайловского, «Идея сверхчеловека» Владимира Соловьева.[5] Позже, в 1918 г., в стихотворном посвящении немецкому пистелю, поэту и переводчику Христиану Моргенштерну Белый так обрисовал сущность своих философских воззрений:

Взлетаем над обманами песков,
Блистаем над туманами пустыни…
Антропософия, Владимир Соловьев
И Фридрих Ницше – связаны: отныне…[6]

По словам Белого, он прочитал Ницше в оригинале только в 1902 году. Отдельные немногие переводы произведений немецкого философа на русский язык стали появляться в журналах с 1894 года, а фрагменты из трактата «Так говорил Заратурста» в переводе Юлия Антоновского выходят в 1898 г. в приложении к «Новому журналу иностранной литературы». Перевод «Заратустры» Антоновского до сегодняшнего времени считается непревзойденными по смысловой и поэтической точности. Первое собрание сочинений Ницше на русском языке появилось в 1900 г. в восьми томах под общей редакцией философа Александра Введенского. Второе собрание сочинений начинает издаваться в 1909 г. уже при сотрудничестве самого Белого.

---

[5] Подробнее о рецепции и восприятии немецкого философа в русской культурной традиции конца XIX-начала XX века см. в сборнике: Ницше: Pro et contra – Антология. Санкт-Петербург: Издательство Русского Христианского гуманитарного института, 2001. Представленные в сборнике 25 работ российских философов и писателей рубежа веков были хорошо знакомы Андрею Белому и его творческим единомышленникам.

[6] Христиан Моргенштерн являлся, подобно Ницше, важной фигурой для символистов. В журнале «Весы», выходившем при участии Андрея Белого, о Моргенштерне много писалось в обзорах новинок немецкой литературы, а в 1907 году из журнала «Das litterarische Echo» был перепечатан отклик на сборник его стихотворений «Меланхолия» (1906).

Совершенно очевидно, что первоначальное представление о ницшеанстве Белый получает из чтения критической литературы, а также благодаря общению со своими друзьями, например, с Эмилием и Николаем Метнером[7] и с «ницшеанцем» Львом Кобылинским – Эллисом , с которым Белого в 1901 г. познакомил Сергей Соловьев. Эллис был не только «душою кружка – толкачом-агитатором, пропагандистом» [5, с.178], но и, возможно, некоторое время предметом любви Белого [6]. В период знакомства с Белым он уже владел немецким языком и читал немецкие первоисточники. Знание немецкого позволило ему в 1910 г. сопровождать антропософа Рудольфа Штейнера в поездке по Европе, а затем жить в Берлине, Штуттгарте, Базеле, писать по-немецки литературно-философские сочинения. Позже Эллис перехал в Швейцарию и прожил в ней двадцать восемь лет до конца жизни.

Белый и Эллис считали себя последователями Ницше, «вплоть до жестов его биографии и до трагической его судьбы» [7, с.435]. Оба усматривали в себе психофизическое сходство с немецким философом, начиная с болезненности и заканчивая обостренной чувствительностью. Мессианские устремления (Белый открыто называл себя пророком, а Эллис держался «как пророк»), приводили к ссорам, скандалам, дуэлям. По свидетельству Даниэля Галеви, Ницше в свое время также участвовал в дуэли и «получил удар рапирой».[8] Показательно, что Ницше неоднократно постулировал феномен «дружбы-вражды»: „Will man einen Freund haben, so muß man auch für ihn Krieg führen wollen: und um Krieg zu führen, muß man Feind sein können" [8,с.45]; „Der Mensch der Erkenntnis muß nicht nur seine Feinde lieben, er muß auch seine Freunde hassen können" [9, с.514].

Биография философа становится подтекстом моделируемого Белым и Эллисом «текста жизни» [10, с.134-141], а Ницше – «творцом жизненных образов» [7, с.435], которые проецируются на уровне поведения, имиджа, «жизненного ритма личности» [11, с.192]:

Zarathustra der Tänzer, Zarathustra der Leichte, der mit den Flügeln winkt, ein Flugbereiter, allen Vögeln zuwinkend, bereit und fertig, ein Selig-Leichtfertiger:

– Zarathustra der Wahrsager, Zarathustra der Wahrlacher, kein Ungeduldiger, kein Unbedingter, einer, der Sprünge und Seitensprünge liebt; ich selber setze mir diese Krone auf! [8, с.226].

Ницшеанский «танец телом», «танец головой» – инструмент познания истины. Зинаида Гиппиус писала:

Боря Бугаев, – весь легкий, легкий, как пух собственных волос в юности, – он танцуя перелетит, кажется, всякие «тарары». Ему точно предназначено их пролетать, над ними танцевать, туда, сюда... направо, налево... вверх, вниз... [12, с.83].

Белый утверждает, что «вся культура выросла из песен и плясок» [13, с.173], поэтому он в прямом смысле протанцовывал декламацию своих стихов во время поэтических чтений и творческих выступлений. Марина Цветаева вспоминает Белого как «что-то летящее, разлетающееся», Белый – «обтанцовывающий черную доску», «с танцующей спиной», «танцующий перед Гете и Штейнером, как некогда Давид перед ковчегом» [14, с. 457-458]. Эллис был Белому под стать. Марина Цветаева писала, что Эллис копировал «беловские жесты», отмечала его «подвлиянность», «сродство» с Белым [14, с.468]. В свою очередь, Белый сравнивал движения Эллиса с танцем-тиком:

Вот он с нервными тиками (плечо дергалось), точно в танце, легчайше юркнул мимо нас... [11, с.44].

Более того, движения Эллиса, в описании Белого, воплощение визуальной фактуры разных медиа:

Мне – жутко: в великолепных, припадочных пародиях, подвинчивая себя музыкой, изображал он что угодно; мать, бывало, садилась играть ему кинематографический вальс; он изображал, как бы протанцевали вальс - меньшевик, эсер, юнкер, еврей, армянин, правовед, Брюсов, Батюшков, князь Трубецкой, передавая движением дрожанье экрана кино; и до Чаплина, Чарли, явил собою – Чаплина, Чарли; импровизации переходили в дичайшую пляску: вертелся, как дервиш.

Раз собрались у меня: Шпет, Балтрушайтис, художник Феофилактов, Ликиардопуло; отодвинули стол, усадили мать за рояль; Эллис ринулся в верч; не прошло и трех минут, – как уже завертелись [...]

Отправились с Эллисом раз в летний сад; сели около сцены; грянула музыка: явился негр; увидев его, Эллис прыгнул на сцену (не успели схватить за фалды); отстранив негра, пустился за негра по сцене выплясывать... [11, с.60].

Образность Эллиса в трактовке Белого недоступна пониманию обыденного сознания и близка только душам единомышленников. Описывая своего товарища, Белый, по сути, описывал себя самого:

В молодости он любил танцы и хорошо плясал ползунка. Даже в 1932 году, как-то развеселившись, он «тряхнул стариной» и пустился вприсядку. Порой находил на него особый задор, и он принимался показывать всевозможных зверей, подражая их типичным движениям и мимике. Один за другим появлялись: барсук, слон, ленивец, медведь, мартышка, белочка, заяц, кот, собака и др. Это делалось молниеносно, с такой поразительной быстротой, что я не успевала опомниться.[9]

---

[7] Позже Николай Метнер создал музыкальные вокальные сочинения, как на стихи Андрея Белого (1907), так и на стихи Ницше «Три стихотворения Ф.Ницше для голоса с фортепиано» (1907-1909) и «Два стихотворения Ф.Ницше для голоса с фортепиано» (1910-1911).

[8] Даниэль Галеви. Жизнь Фридриха Ницше / В переводе А.Н. Ильинского. Москва: Наука, 1992, 29.

[9] К.Н. Бугаева. Воспоминания о Белом. Berkeley: Berkeley Slavic Specialities, 1981, 68.

Жизнь воспринимается Белым и Эллисом как эстетический феномен и одновременно как мистическое дионисийское действо:

Одинаковость опьянения, устанавливающая круговорот душевных вспышек, вот начало действа […] Вихревой круговорот отдельных переживаний, пронизанных друг другом и смятых музыкой в пурпурное дионисическое пламя, возносящее зажженных в сапфирную чашу небес, – не должен ли такой круговорот создать и обряды кругового действа, хороводы, пляски, песни? [15, с.132-133].

3.

Ницшеанское творческое безумие, оппозит рационального, сократовского мира, моделирует поведение Белого и Эллиса. Белый называет Ницше не безумным, а «уплывшим», характеризуя его философию как как провиденциальность, высвобождение от власти эмпирического мира, что порождает в творчестве поэтов особый метаязык, а в их жизнетворчестве – яркие «арлекинады» и шутовство [5, с.57] По

Образ немецкого философа обернулся для молодых «аргонавтов» бесконечной игрой в Ницше. Эллис сравнивал Белого, а Белый Эллиса – с Ницше. Каждый из них входил в образ своего придуманного Ницше, вплоть до черт внешнего сходства (усы Белого «под Ницше»). Безумие как оппозит систематизированного мышления сквозной мотив и ранней лирики Белого («Вечный зов», «Безумец», «Менуэт», цикл «Безумие»). Таким образом, фигура и творчество Ницше влияют изоморфизм «текста жизни» и порождаемых им вторичных текстов. При этом, Ницше стал восприниматься и как реальный субъект, находящийся среди них самих:

Кобылинские, появлясь к Соловьевым впервые, ткнув хозяевам руки, себя перебили, сцепясь в долгом споре; вдруг звонок; что-то затопало в переднюю ботинками; братец Лев произнес: «Ницше» [11, с.106].

Иллюзия постоянного присутствия Ницше продолжалась у Белого и в период создания сборника «Арабески» (1911) :

Представляю себе где-нибудь на улице изящный застывший силуэт, белое высоко поднятое лицо с мягкими белокурыми усами, в белом цилиндре, глубокий взор, детский, побитый кошачьей мягкостью, как туманом, в котором могла бы сверкать стрела тигриной ярости. Представляю себе руку, обтянутую перчаткой, сжимающую красный, сафьяновый портфель , – силуэт, как видение, скользящий среди улиц.

Вот на той стороне бегут два студента и почтительно снимают свои шапочки, а он, спохватившись, точно очнувшись от сна, с какой-то вкрадчивой учтивостью приподымает свой белый цилиндр. Один прохожий говорит другому: „Herr professor Nietzsche!..” [15, с.134].

При внимательном прочтении фрагмента можно заметить, однако, что перед нами – автопортрет самого Белого. Ницше становится фантастическим героем литературных произведений молодых символистов. Эллис посвящает ему цикл сонетов, обращаясь к философу, как своему современнику. При этом один из «Сонетов» «К Ф. Ницше» сопровождается эпиграфом из пушкинского стихотворения «Поэт и толпа» (О чем бренчит? чему нас учит?// Зачем сердца волнует, мучит, //Как своенравный чародей?):

И сам, как полубог, главою ты вознесся
До утренней звезды... но вот исчез туман,
Ты глянул в дольный мир... увидел и сотрясся!
И застонал, и пал, раздробленный титан!

Белый вводит Ницше в ткань абсурдистского повествования на первых страницах «Симфонии»:

3. Перед книжным магазином стояла пара рысаков. На козлах сидел потный кучер с величавым лицом, черными усами и нависшими бровями.
4. Это был как бы второй Ницше.
5. Из магазина выскочила толстая свинья с пятачковым носом и в изящном пальто.
6. Она хрюкнула, увидев хорошенькую даму, и лениво вскочила в экипаж.
7. Ницше тронул поводья, и свинья, везомая рысаками, отирала пот, выступивший на лбу.

Характерно, что рядом с Ницше в «Симфонии» Белого возникает и образ философа Макса Нордау. Нордау в трактате «Вырождение» резко критиковал Ницше, наряду с Оскаром Уайльдом, Рихардом Вагнером, генриком Ибсеном, объявив их предствителями искусства «упадка». Белый полемизирует с Нордау, создав комический образ оппонента Ницше:

1. В тот час прикатил курьерский поезд. Из купе первого класса выскочил Макс Нордау.
2. Грозный Нордау оглядывал дебаркадер, бормоча еще слышно: „Die alte Moskau”.
3. Кругом бежали люди с чемоданами, а паровоз, как безумный, свистел.
4. А уже откуда-то издали неслось дикое гамканье московских извозчиков: „Со мной, барин, со мной! Вот извозчик!..”
5. И Нордау недоумевал.

Ницше должен был стать и одним из героев утерянной поэмы Белого «Дитя-Солнце». Однако, судя по воспоминаниям, эта поэма представляла собой, скорее, пародию на символизм и его кумиров:

... ее сюжет – космогония, по Жан-Поль Рихтеру, опрокинутая в фарс швейцарского городка, которого жители разыгрывают пародию на борьбу сил солнца с подземными недрами; вмешан профессор Ницше, – в усилиях заставить некого лейтенанта Тромпетера наставить рога лаборанту Флинте, чтобы от этого сочетания жены лаборанта с Тромпетером родился младенец, из которого Ницше хотел сделать сверхчеловека; но рыжебородый праотец Флинте вылезает из недр; он борется с Ницше; когда вырастает младенец, то он, снявши шкуру, подстригшись, надевши очки, нанимается, неузнанный, в гувернеры и похищает в горы младенца, чтобы в горных пещерах по-своему его перевоспитать... [4, с.22].[10]

По словам Белого, он пишет о Ницше столько же, сколько пишет о себе самом [7, с.196], а его ранняя лирика содержит множество реминисценций на трактаты философа. Эллис, перебравшись после революции в Германию, а затем в Швейцарию, большого письменного наследия на русском языке не оставил. Однако его работы, созданные на немецком языке (при этом практически не опубликованные) вполне вероятно продолжали за границей диалог и одновременно полемику с немецким философом. Так или иначе, работы Ницше оказались для обоих поэтов не только связующим их духовным звеном, но путешествием за «золотым руном» творческого озарения, вдохновения и познания. Это путешествие продолжалось для них всю жизнь.

ЛИТЕРАТУРА

1. Волынский А. Аполлон и Дионис // Северный вестник. 1896, №11.
2. Белый А. Символизм как миропонимание. Москва, 1994.
3. Эллис. Русские символисты. Москва, 1911.
4. Белый А. Между двух революций, Москва, 1990.
5. Белый А. Воспоминания о Блоке // Эпопея, 1922, №1.
6. Ljunggreen M. The Dream of Rebirth. Stockholm, 1982.
7. Белый А. На рубеже двух столетий, Москва, 1989.
8. Nietzsche F. Also sprach Zarathustra. München, 1972.
9. Nietzsche F. Ecce Homo// Werke III. Frankfurt/ Main/ Berlin/ Wien, 1984.
10. Минц З.Г. Понятие текста и символистская эстетика // Материалы Всесоюзного симпозиума по вторичным моделирующим системам. 1 (5). Тарту, 1974.
11. Белый А. Начало века, Москва, 1990.
12. Гиппиус З. Живые лица // Воспоминания об Андрее Белом. Москва, 1995.
13. Белый А. Символизм как миропонимание. // Мир искусства, 1904, № 5.
14. Цветаева М. Пленный дух // Цветаева М. Проза, Москва, 1989.
15. Белый А. Арабески. Книга статей. Москва, 1911

УДК 81/ 373

Дәркенбаева Ж.Қ.
қазақ филологиясы кафедрасының доценті, ф.ғ.к.
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhaidargul.d@mail.ru
Аққожина Б.Қ.
қазақ филологиясы кафедрасының қауым. профессоры, ф.ғ.к.
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: bayan-kanatovna@mail.ru

ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІҢ ЗАТТЫҚ МАҒЫНАЛЫ, СЫН ЕСІМ ЖӘНЕ ЕТІСТІК МӘНДІ ОРАЛЫМЫ

Түйін: Бұл мақалада фразеологизмдердің заттық мағыналы, сын есім және етістік мәнді оралымы қарастырылды. Фразеологизмдердің мағынасы қоршаған ортасымен, айналасындағы сөздермен байланысты болып келеді. Оралым фразеологизм мағынасына әсер етеді және көп мағыналы фразеологизмдер оралым негізінде туындайды. Осы мақаладан фразеологизмдердің көп мағыналылығы мен синонимдерінің пайда болуы оралымға негізделетінін байқауымызға болады.

Тірек сөздер: оралым, фразеологизм, мағына, көп мағыналылық, сөз таптары, тіркесімділік, зат есім, сын есім, етістік, деректі зат есім, дерексіз зат есім.

[10] Белый в письме к Иванову-Разумнику от 1-3 марта 1927 г. указывал: «...„дитя-Солнце” должо было повиснуть где-то над миром не евангельским Логосом, а риккертовским Логосом и которого отец, лейтенант „Тромпетер”, есть нарочито опереточная фигура, а пророк которого, выведенный в поэме, – есть базельский профессор Ницше...» (цит. по: Белый, МДР, 451). Метнер пишет в мемуарных заметках: «Вспоминаю, как 12 лет тому назад (в 1906 г.) мы сидели тесным кружком в очаровательной маленькой столовой (...) Андрей Белый читал свое новое произведение, рукопись которого он впоследствии безвозвратно утерял (...) Участвовал там и Ницше с красным портфелем. Один этот портфель и сохранился у меня в памяти от образа базельского профессора (...)» (цит. по: Белый, МДР, 451).

Darkenbaeva J.K.
Associate Professor of the Department of Kazakh Philology,
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhaidargul.d@mail.ru
Akkozhina B.K.
Associate Professor of the Department of Kazakh Philology,
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: bayan-kanatovna@mail.ru

THE ENVIRONMENT OF SUBSTANTIVE, ADJECTIVAL AND VERBAL PHRASEOLOGICAL UNITS

Abstract: In this article, the environments of substantive, adjectival and verbal phraseological units are considered. The meaning of phraseological units is connected with the environment, with the surrounding words. The environment influences the meaning of phraseology, and polysemous phraseological units arise on the basis of the environment. From this article, you can see that the appearance of polysemy and synonyms of phraseological units is based on the environment.
Keywords: environment, phraseology, meaning, polysemy, parts of speech, compatibility, noun, adjective, verb, concrete noun, abstract noun.

Тіліміздегі фразеологизмдердің мағынасын қоршаған ортасы, айналасындағы сөздермен байланысы, оралымы негізінде түсіндірудің мәні зор.

Фразеологиялық оралым фразеологизмдердің мағыналық бір түрі емес, ол - фразеологизмдердің қоршаған ортасы, яғни айналасындағы сөздермен байланысына негізделеді. Фразеологиялық оралымның жасалуына фразеологиялық тұтастық, фразеологиялық бірлік, фразеологиялық тізбек, фразеологиялық сөйлемшелер де қатысады. Оралым фразеологизм мағынасының толық ашылуына көмектеседі.

Фразеологизм және онымен оралымға түсетін сөз оралым мүшелері деп аталады. Оралым мүшелері әр түрлі сөз таптарынан болады. Заттық мағыналы, сын есім және етістік мәнді фразеологизмдер бір қанатты оралымға ие болады. Үстеу мағынасындағы фразеологизмдер көп қанатты оралымға жатады. [1, 27 б.].

Заттық мағыналы фразеологизмдер: *суырып салма, ығай мен сығай, тілсіз жау, бау кеспе, атқа мінер, без бүйрек, ел ағасы, су төгілмес жорға, су мұрын, қара жүрек, қорқыттың көрі, т.б.* заттық мағынаға ие болып, зат есімдерше жіктеліп, септеліп, тәуелденеді.

Заттық мағыналы фразеологизмдер деректі және адамға қатысты ұғымды білдіретін атау септікті зат есімдермен тіркесіп, баяндауыш қызметінде жұмсалады, мұны мынадай мысалдардан көре аламыз:

Ақ - *көздің құрты* ғой («кісінің бір нәрсеге ынтығы, құмарлығы туралы»);

Қазір сен *көзсіз көбелексің* («от пен суға түсерін білмейтін адам туралы»);

Бізге Әбді - *көз таныс* («таныс, жүз көрісіп жүретін жан туралы»);

«Өрт - *тілсіз жау*», - дейді апам («табиғат апаты, от пен су туралы»);

Мақажан - *ел ағасы* ғой өлген інісі Оспанның орнын жоғалтпады («көпшілік сыйлайтын қадірлі кісі, ел сөзін сөйлейтін кісі туралы»);

Осындағы *«көздің құрты», «көз таныс», «көзсіз көбелек», «ел ағасы», «тілсіз жау»* фразеологизмдері заттық мағыналы фразеологизмдер, олар оралымымен (*ақ, сен, Әбді, өрт, Мақажан*) интонация арқылы байланысып тұр.

Заттық мағыналы фразеологизмдер бастауыш қызметін атқаратын болса, олар етістікпен тіркеседі. Етістік фразеологизмнің оралымы болып келеді. Мысалы: *қоңыр самал* **еседі**, *көк тиын* **төлемеді**, *зілді сөз* **айтылды**, *ел ағасы* **атанбақшы**, *бау кеспе* **қамалды** т.б. мысалдарда келтірілгендей, оралым жасайтын етістіктер түрлі категориялар арқылы көрінеді.

Сан жағынан ең көбі - заттық мағыналы фразеологизмдер мен етістіктердің тіркесімділігі. Мысалы: Көкшетау мен Қызылжар оязынан мыңға жақын ***ыгі жақсы*** *жиналды*. Сенісерге жан таба алмай, *сенделеді* ***ит жүрек***. ***Көңіл құсы*** *құйқылжыр* шартарапқа. Осы күннің ***ығайы мен сығайы*** *жиылған екен.* Алып қашса, құдайға шүкір, ауылдағы бір ***шөп желке*** *азаяды*. Көп ұзамай көк жүзін кілегей ***қысыр бұлт*** *шарбылады*. Өткен қыста бұйратқа ***сіреу қар*** *түскен.* ***Күйсіз көлік*** *жүгірмес*. ***Қазан аспа*** *әкелінді*. ***Қалың қазақ*** *көтерілді*. Үй ішінде ***қалы кілем*** *толып тұр* (Мысалдар «Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігінен» алынды).

Жоғарыдағы мысалдардан байқағанымыздай, заттық мағыналы фразеологизмдер: *ыгі жақсы, ит жүрек, көңіл құсы, ығай мен сығай, шөп желке, қысыр бұлт, сіреу қар, күйсіз көлік, қазан аспа, қалың қазақ, қалы кілем* бастауыш қызметінде жұмсалынған. Ал оралымдары: *жиналды, сенделеді, жиылған, азаяды, шарбылады, түскен, жүгірмес, әкелінді, көтерілді, толып тұр* сияқты етістіктерден жасалып, баяндауыш қызметін атқарады. Мұнда бастауыш (фразеологизм) баяндауышпен (оралым) синтаксистік байланысқа түсіп, предикативтілік қатынаста жұмсалып тұрғанын көруімізге болады.

Х.М. Сайкиев орыс тілінде тұрақты тіркес сөйлемнің барлық мүшесінің қызметін атқарады деп, оның бастауыш қызметінде жұмсалуына көбірек тоқталады [2,43-50 бб.].

Х. Қожахметова да қазақ тіліндегі тұрақты тіркестердің сөйлемнің барлық мүшесінің қызметін атқара алатынын мысалдар келтіре отырып дәлелдеген [3].

Заттық, сын есім мағыналы фразеологизмдер өзінің оралымдары - зат есімдермен, етістіктермен ешбір жалғаусыз қатар тіркесімділікке түсу арқылы қабыса байланысады. Қабысу - түркі тілінде, оның ішінде қазақ тілінде өте жиі қолданылатын синтаксистік байланыс формасының бір түрі. Қабысу - ешқандай жалғаусыз, қатар тұрып байланысу формасы. Қабыса байланысу жайлы, олардың қандай сөз таптарынан болатыны, бағыныңқы, басыңқы сыңарлары жайлы Н.К. Кононов [4], Н.К. Дмитриев [5], Н.А. Баскаков [6], қазақ тілінде М. Балақаев [7], Р. Әміров [8], Т. Сайрамбаевтар [9] әр қырынан зерттеді. К.А. Бейсенбаева осы байланыс түріне арнайы зерттеу жасаған [10].

Зат есіммен қабыса тіркесетін сөздерге М. Балақаев зат есім, сын есім, сан есім, сілтеу есімдігі, есімше жатады деп, олардың өзара тіркесу қабілетінің бірдей еместігін ескертеді және олардың әрқайсысына жеке тоқталады [11, 47-60 бб.], синтаксис саласының көрнекті маманы, профессор Р. Әміров те қабыса байланысқан есімді тіркестерге талдау жасап, үстеудің бағыныңқы компонент ретінде басыңқы компонент есім - баяндауыш болғанда қабыса байланысу формасын құрайтынын айтады [8, 21 б.]. Кез келген сөздер жалғаусыз, орын тәртібі тәсілі арқылы фразеологизмдермен байланысқа түсе бермейді. Олардың өзара тіркесімділікке түсуі үшін мағыналық және грамматикалық жақтан үйлесімі қажет.

Сын есім мағыналы фразеологизмдер: *дәті берік адам, сіңірі қатқан сиыр, тоғыз қырлы, тоқсан сырлы жігіт, тіс тимеген шөп, жел ауызды шешен* т.б. Сын есімге айналған фразеологизмдер зат есімнің түрлі семантикалық топтарымен тіркесуі, яғни, оралымға түсуі арқылы ерекшеленеді.

Тіліміздегі зат есімдерді семантикалық сипаты жағынан талдап қарасақ, олардың бір саласы адам атаулары, екінші саласы адамнан өзге жан-жануарлар мен заттардың атаулары болып келеді. Іштей нақтылық пен абстрактілік, жалпылық және жалқылық, даралық және жинақтылық, жекелік және топтық сияқты семантикалық категорияларды да қамтиды [12, 135 б.].

Сын есім мағыналы фразеологизмдердің адамға қатысты зат есімдермен тіркесімділігі мол қолданылады. Мысалы: *Бидай өңді* Қаракеңбиік шағылдың басынан төмендей түсті. «*Бетінен иманы тамған* жігіт» - деп ойлады ішінен. *Көңілі жүйрік* шал бірдеңені сезіп қалғандай. Тырнадай серейген, мұрны имиген, *көзі тұздай* әйел екен. Ол *сіңірі шыққан* адам болса да, өзгеге жалынбай, қысы-жазы өз еңбегімен, мергендігімен күнелтті. Олардың совхозында *темсе темір үзетін* жігіттер көп [13].

Мысалдарда көрсетілген фразеологизмдердің көпшілігі адамның сапаға қатысты ішкі-сыртқы дүниесін бейнелейді.

Төмендегі мысалдарға назар аударайық:

Жүзіктің көзінен өткендей, **сегіз қырлы, бір сырлы** *жігіттер* сынға түсті (А.Т.).

Мұндай жағдайда **тастай берік, таспадай түйінген** *әскер* болмаса, шапқыншылардың қаһарына шыдау оңайға түспейтін (Д.Т).

Жүзі жылы *жігіт* қол ұшын беріп, көмектесті (С.Ш.).

Тіс қақпаған *қыз бала*, мұндай сұмдық оған жат (Д.Ә.).

Сүйегі ауыр *кісі* ғой, анау -мынауға қозғалар қояр ма екен? (С.Ш.) [13].

Мұндағы *сегіз қырлы бір сырлы; тастай берік таспадай түйінген; сүйегі ауыр; тіс қақпаған; жүзі жылы* секілді сын есім мағыналы фразеологизмдер адамға қатысты *жігіттер, әскер, қыз, кісі* деген зат есімдермен тіркесіп, оралымға ие болып тұр.

Сын есім мәнді фразеологизмдер жануарлар мен өсімдіктердің атын білдіретін сөздермен оралымға сирек түседі, сондай-ақ жансыз зат атауларымен де тіркесімділігі аз кездеседі. Оралымы бір типті болады.

Мысалы: *ауызға алғысыз* (ас) «өте дәмсіз»; *тілді суырып әкетердей* (тамақ) «өте дәмді»; *алба - жұлбасы шыққан* (киім) «тозығы жетіп ескірген»; *ұр жаңа* (киім) «су жаңа, ине-жіптен жаңа шыққан»; *жал құйрығы төгілген* (жылқы) «әдемі, сұлу жылқы малы туралы»; *тіс тимеген* (шөп) «мал жемеген».

Фразеологизмдердің дерексіз зат есімдермен оралымы аз кездеседі. Бұған мынандай мысалдарды келтіруге болады: *құлаққа жағымсыз* (хабар, сөз); *тіл жеткісіз* (қуаныш, қызық); *етпен қайнап, сүйекке сіңген* (мінез).

Заттық және сын есім мағыналы фразеологизмдердің көпшілігі түрлі мағыналық топтардағы сөздермен құрылымдық байланысқа түсіп, әр типті оралым жасайды. Фразеологизмдердің зат есімнің түрлі мағыналық топтарымен (адамға қатысты, деректі, дерексіз) тіркесімі кезінде олардың мағынасы ашыла түседі, фразеологизмдер мағына айқындауыштық белгісімен көрінеді. Мысалы: Нұржанды тіпті *бармақ басындай* **балалар** да ұрады. Мұндағы «бармақ басындай» фразеологизмі адамға қатысты зат есіммен тіркесіп, «биік емес, аласа бойлы» мағынасын береді.

Ал дерексіз ұғымға қатысты сөзбен тіркескен кезде «титімдей, кішкене» деген мағынада жұмсалады. Алланың *бармақ басындай* да **мархабаты** жоқ. [13].

«Іші - алтын, сырты - күміс» тіркесі де екі мағынаға ие: 1) Терең мағыналы, мазмұнды өлең, сөз (дерексіз);

Өлеңге әркімнің-ақ бар таласы,
Сонда да солардың бар таңдамасы,
Іші - алтын, сырты -күміс **сөз** жақсысын,
Қазақтың келістірер қай баласы? (Абай)

2) Мінезі жақсы, ақылды (адамға қатысты). *Іші - алтын, сырты - күміс* **Мәриям** жұрттың бәрін өзіне жақын санайтын еді.
«Көк мойын» фразеологизмі екі мағынада жұмсалады:
1.Ығыры шыққан, қажыған (деректі ұғымды білдіреді).
Жөнелді төреге еріп бәрі аттана,
Біз де ердік, қаламыз ба бой сақтана.
Көк мойын **ат** баспады үш аяқтап,
Көбімен жүргеннен соң көбік шаша (Батырлар жыры).
2.Келіскен, көркем сұлу (адамға қатысты):
Аманшылық болып, каникулға келсең, Қызылжардан да *көк мойын* **қыздар** табылар (С.М.). «Жүгені құрық тимеген» фразеологизмі адамға қатысты зат есіммен тіркессе, «еркін, тағы бетімен өскен» деген ұғымды білдіреді. Ал деректі зат есіммен тіркессе, «үйретілмеген, асау» деген мағынаға ие болады.

Қорыта айтсақ, фразеологизмдердің мәнін ашуға қатысатын орта – оралым. Фразеологизм оралымы мәнмәтінде, сөйлем ішінде анықталады. Оралым белгілі бір сөз топтарына қатысты болып келеді, фразеологизмдердің көп мағыналылығы мен синонимдерінің пайда болуы оралымға негізделеді. Сол сияқты оралым да тіркесімділікке түскен сөзбен үйлесе үндесе байланысып қана қоймай, сөздің (фразеологизмнің) мағынасына да әсер етеді. Оралымдық талдау кезінде фразеологизм мағынасы жандана түседі.

ӘДЕБИЕТ

1. Дәркенбаева Ж.Қ. Қазақ тіліндегі фразеологиялық оралымдар. -А., 2021.-152
2. Сайкиев Х.М. Устойчивые сочетания слов как члены предложения // Ученые записки КазГУ им. С.М. Кирова. - 1950. - Вып. 5, т. 8. - С. 43-50.
3. Қожахметова Х. Фразеологизмдердің көркем әдебиеттерде қолданылуы. -Алматы: Мектеп, 1972. -112 б.
4. Кононов Н.К. Грамматика современного турецкого литературного языка.- Москва-Ленинград, 1956. - 569 с.
5. Дмитриев Н.К. Грамматика башкирского языка. - Москва-Ленинград,1948.-276 с.
6. Баскаков Н.А. Словосочетания в каракалпакском языке // Исследования по сравнительной грамматике тюркских языков. Синтаксис. - 1951. - Ч. III. -411
7. Балақаев М. Қазақ әдеби тілі және нормалары. - Алматы, 1984. - 162 б.
8. Әміров Р.С. Жай сөйлем синтаксисі. - Алматы: Мектеп, 1983. - 164 б.
9. Сайрамбаев Т.С. Қазіргі қазақ тілінің күрделі сөз тіркестері. - Алматы: Мектеп, 1981.-197 б.
10. Бейсенбаева К.А. Қазіргі қазақ тіліндегі зат есімдердің жалғаусыз тіркестерінің кейбір түрлері. - Алматы, 1974. - 63 б.
11. Балақаев М., Қордабаев Т. Қазіргі қазақ тілі грамматикасы. Синтаксис. -Алматы: Мектеп, 1966. - 334 б.
12. Ысқақов А. Қазіргі қазақ тілі. Морфология. - Алматы: Ана тілі, 1991. -384 б.
13. Кеңесбаев Ә. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. -Алматы, 1977.-712 б

УДК 811

Розиева Д.С.
Доктор PhD.,
ассоциированный профессор
кафедры практики речи
иностранной филологии
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан
E-mail: rsdilfuza@mail.ru
Слямгажиева Д.С.
Магистрант
«7М02313-Иностранная филология»
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан
E-mail: slyamkazhy.diana@gmail.com

ИЗУЧЕНИЕ КОРЕЙСКОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Аннотация. Изучение языка невозможно без знакомства с культурой народа. Использование аутентичных текстов, в том числе художественной литературы, в обучении иностранному языку приобретает все более широкое распространение. Такая методика называется коммуникативной, которая постепенно уменьшает необходимость от центрированной на преподавателе системы преподавания иностранного языка. Книги написанные современными авторами, содержат в себе актуальные на данное время лексику и выражения, затрагивать актуальные вопросы в мире и познакомить с культурными реалиями настоящего времени.

Ключевые слова: лингвистика, методы, литература, Республика Корея, современная литература, культура, лингвокульутрология, корейский язык.

LEARNING KOREAN LANGUAGE WITH HELP OF LITERATURE

Abstract. Learning a language is impossible without getting to know the culture of the people. The use of authentic texts, including fiction, in the development of a foreign language is becoming more widespread. Such a technique is called communicative, which has a gradual deviation from the central body of the foreign language teaching system. Books written by modern authors turn out to be relevant in terms of time consumption of vocabulary and manifestations, cover current issues in the world and get acquainted with the cultural realities of the present time.

Key words: linguistic, methods, literature, Republic of Korea, modern literature, culture, cultural linguistics, Korean language.

Введение. После получения независимости Казахстан активно работал не только над общим развитием страны, но и над внутренними и внешними отношениями. Примером, которого является международные отношения между Казахстаном и Южной Кореей. Начало дружественным отношениям между странами было положено 28 января 1992 году. Вскоре Республика Корея открыла свое посольство в городе Алматы, в 1996 году Казахстан открыл свое посольство в столице Южной Кореи, городе Сеул.

С момента установления дипломатических отношений между Кореей и Казахстаном сотрудничество странами усилилось во всех сферах, в том числе и в политике, экономике и культуре.

В 2009 г. отношения между странами вышли на новый уровень – уровень стратегического партнерства. Объем товарооборота в 2017 г. достиг 1,5 млрд. долларов, а доля накопленных инвестиций Кореи в Казахстан составила 3,87 млрд. долларов. В настоящий момент примерно 2500 граждан Республики Кореи постоянно проживают в Республике Казахстане, около 200 корейских предприятий работают на территории Казахстана.

Первый президент Казахстана Нурсултан Назарбаев совершил пять визитов в Южную Корею: в 1995, 2003, 2010, 2012, 2016 годах. Во время государственного визита президента Назарбаева в Республику Корея в мае 1995 года была заложена основа правовой базы двусторонних отношений — была подписана Декларация об основных принципах взаимоотношений и сотрудничества и межправительственные соглашения о культурном и научно-технологическом сотрудничестве.

Так же 16-17 августа 2021 года состоялся государственный визит президента Казахстана Касым-Жомарта Токаева в Республику Корея.

В 2005 году была создана Ассоциацию казаховедов в Корее после визита президента Южной Кореи Но Му Хёна в Казахстан. Ассоциация стремится улучшить двусторонние отношения между двумя странами и занимается исследованием Казахстана. С 2006 года в Каннамском университете при содействии Казахского национального университета имени аль-Фараби и Кызылординского государственного университета им. Коркыт-Ата работает отделение казахстановедения. В то время как в Казахском университете имени Абылай хана международных отношений и мировых языков имеется центр корееведения, также студенты обучающиеся на разных специальностях имеют возможность учиться по обмену в разных университетах Южной Кореей, благодаря хорошему сотрудничеству между странами и университетами. Также в Алматы расположен Центр Образования при посольстве Кореи.[1]

В рамках недели корейского кино в Алматы проводились просмотры кино на корейском языке, что говорит об активном способствовании развития культуры стран и дружественных отношений.

Также нельзя не отметить, что в конце 30-х годов XX века, тысячи корейцев были депортированы в Среднюю Азию из Советского союза, предположительно с целью, предотвращения японского шпионажа. Сейчас эти люди носят название корё-сарам, но также мы их знаем как этнических корейцев. Около 100 000 этнических корейцев проживают на территории Казахстана. Это является одной из связующих нитей между Казахстаном и Республикой Кореей.

Согласно В. фон Гумбольдту, язык неотделим от человеческой культуры и представляет собой важнейший ее компонент: «Язык тесно переплетен с духовным развитием человечества и сопутствует ему на каждой ступени его локального прогресса или регресса, отражая в себе каждую стадию культуры».[2]

Язык – это система фонетических, лексических и грамматических средств, являющаяся орудием выражения мыслей, чувств, волеизъявлений и служащая важнейшим средством общения людей. Будучи неразрывно связан в своем возникновении и развитии с обществом, язык представляет собой явление социальное. Язык образует органическое единство с мышлением, так как одно без другого не существует.[3, с.5]

Языкознание, языковедение, или лингвистика, – это наука о языке, его общественной природе и функциях, его внутренней структуре, о закономерностях его функционирования и исторического развития и классификации конкретных языков. Языкознание является многоаспектной наукой, так как язык представляет собой весьма разнообразное и сложное явление. [3, с.5]

Лингвокультурология изучает разноаспектные проблемы, связанные с пониманием этноязыковой картины мира, образа мира, языкового сознания, особенностей культурно-познавательного пространства языка. Знание языка не может быть полным без знакомства с культурой, бытом и ментальностью народа. [4, с.14]

Яркое культурное наследие Кореи, включающее музыку, изобразительное искусство, литературу, танцы, архитектуру, одежду и кухню, воплощает удивительное сочетание традиций и современности. Южная Корея бережно хранит бесценное культурное наследие, большая часть объектов которого внесены в список всемирного наследия ЮНЕСКО.[5]

Начиная с самых ранних поселений в доисторические времена народ Кореи развивал самобытную культуру, основанную на особенном художественном восприятии. Географические условия полуострова дали корейцам возможность получать навыки, умения и знания как континентальной, так и морской культур и достаточные ресурсы, что в свою очередь позволило создать своеобразную культуру, представляющую интерес и ценность для всего человечества, как в прежние времена, так и сейчас. Культурное наследие Кореи включает музыку, изобразительное искусство, литературу, танцы, архитектуру, одежду и кухню и представляет прекрасное сочетание традиций и современности.[5]

На сегодняшний день корейская культура и искусство привлекают много почитателей во всем мире. Культурные и художественные достижения Кореи на протяжении веков побуждают многих отечественных молодых талантливых исполнителей участвовать в самых престижных международных мировых музыкальных и танцевальных конкурсах и способствуют осуществлению переводов литературных произведений корейских писателей на многие иностранные языки для признания читателей за рубежом. [5]

Литература – это искусство слова, один из основных видов искусства. В отличие от живописи, скульптуры, музыки, танца, имеющие предметно-чувственной формой из какой-либо материи или же действия, литература создает свою форму из слов, языка, который воспринимается не в чувственном восприятии, а в интеллектуальном понимании. В культуре, музыке, литературе и во многом другом мы видим отражение народа. Простое заучивание и запоминание слов, правил не приведет нас к успеху. Для того, чтобы заговорить на языке хорошо, нужно пропустить через себя, пытаться понять народ, разглядеть черты и особенности. [6]

В настоящее время есть очень много способов учить языки или же их преподавать. Прогресс активно движется вперед, но из-за ситуации в мире как пандемия, появилась необходимость к незамедлительной адаптации к новым изменениям. На тот момент мало, кто был готов к изолированной жизни или работе\учебе на дистанции. Хоть возможность учиться или работать на дистанции была и до пандемии, она была не так распространена и все еще не была на том уровне, на котором является сейчас. Во время и после пандемии это обрело большое распространение и развитие.

Изучение языка. На сегодняшний день многочисленное количество методов обучения языку существует. Стоит отметить, большинство из них являются способами, придуманными задолго до нашего существования. Традиционные способы преподавания или изучения языка актуальны и по сей день. Например, освоение языка с преподавателем, занятия с помощью учебника самоучителя, погружение в языковую среду.

Если говорить о новых способах, то это обучение языку с помощью приложений. К примеру, практика языка с помощью приложений как Duolingo, Hello talk или просмотр обучающих видео или носителей языка на платформе Tiktok. Не стоит забывать, что освоение языка зависит в своем большинстве от самого обучающегося, так как каждому человеку подходит разный метод. То есть одному студенту может помочь обучению с помощью приложения как Duolingo, Hello talk, в то время как другой предпочитает чтение книг и практику языка вживую. Также стоит помнить, что в интернете очень много информации и не всегда она является верной или более точной. То есть из-за не имения достаточных знаний, вы можете наткнуться на обучающий контент, который окажется не совсем верным, что приведет к трудностям, ведь придется переучиваться.

Также если обучающегося интересует сленг, на котором говорит молодежь, то просмотр сериала может с этим помочь, но стоит помнить, что это лишь малая часть, допущенная на голубые экраны. Поэтому вы всегда можете использовать другие социальные сети, где возможность погрузить себя в среду языка без поездки в далекую страну.

Приложение Quizlet является большим помощником не только преподавателей, но и отличным приложением для студентов. Помогает создать карточки с помощью, которых заучивание новых слов становится легче. Также создав карточки, вы можете поделиться ими с другими людьми. Можно с помощью программы проверить себя на знание слов и попутно запоминать их. Данным приложением можно пользоваться как со смартфона, так и на ПК.

Книги или же литература, одним из эффективных методов улучшения знания языка это чтение. Чтение знакомит вас с ментальностью народа, устойчивыми фразами, примерами употребления грамматик и новых слов.

«Корейская волна» безусловно, оказало большое влияние, вызвав большой интерес не только к языку, но и к культуре страны. Поклонникам музыкального творчества корейских исполнителей, также интересно чем же занимаются их любимые исполнители. И иногда кумиры делятся своим досугом с миром. Так большинство книг современной литературы тоже получило много внимания. Однако стоит отметить, что восточная литература всегда имел особое место в культуре. Тонкость и изящество в произведениях восточных авторов вызывали и вызывают восторг у читателей.

Одними из ярких представителей восточной литературы являются Харуки Мураками, Кадзуо Исигуро, Орхан Памук, Халед Хоссейни и многие другие.

С каждым годом, можно заметить, как интерес к восточной литературе возрастает и на полках все больше и больше переведённых новинок из современной корейской литературы. В корейской литературе, есть все. На полках магазина или библиотеки вы найдете книгу не только с содержанием, которая возможно заставит вас переосмыслить все и поменяет ваш взгляд на мир, но и подскажет выход. Расскажет о своем опыте, как бывает в жизни, и что нет никакой нужды давить на себя и рушить самого себя. Также на полках можно заметить, казалось бы на первый взгляд детскую милую сказку, которая исцеляет душу и утешает именно взрослых. Содержание книг простое, вызывают уют в душе читателя, но при этом имеет тонкий смысл, который возможно не поймет ребенок.

На платформе “YouTube”, имеется видео-контент о книгах. Любители чтения книг делятся своими открытиями, прочитанными книгами, оставляют на них отзыв, делятся новыми книгами, которые планируют прочесть. Если вы являетесь частым зрителем такого содержания видео, то можно заметить как на западе и не только набирают популярность современные южнокорейские авторы.

Чо Нам Джу «Госпожа Ким Чжи Ен, рожденная в 1982 году»

Книга является международным бестселлером, история обыкновенной корейской женщины, которую медленно уничтожает гендерное неравенство. Ким Чжи Ен — одно из самых распространенных корейских имен для целого поколения. Таким образом, героиня этого романа — фактически любая современная южнокорейская женщина, чья мать после ее рождения была вынуждена извиняться перед родителями мужа за то, что ее ребенок — девочка. В этом романе Ким Чжи Ен проходит путь от детства до материнства и рассказывает свою историю мужчине-психиатру, типичному гражданину своей страны. Ким Чжи Ен сталкивается с глубоко укоренившейся гендерной дискриминацией на каждом этапе своей жизни, и это глубоко поражает, поскольку у международного сообщества Южная Корея уже много лет ассоциируется с высокоразвитой, прогрессивной культурой.

Сон Вон Пхён «Миндаль»

Главный герой романа Сон Юн Чжэ болен алекситимией — он не способен распознавать свои чувства и чувства других. Любящая мать кормит его миндалем, надеясь, что это поможет его эмоциональному росту. Но когда мать и бабушка погибают, герой остается один и в итоге сложной и трагической истории дружбы учится понимать себя и находит себе место. Это простая книга о том, какую огромную роль играют в нашей жизни эмоции и как, лишенные способности чувствовать, мы оказываемся, окружены чувствами других, которые в итоге и станут необходимой подушкой безопасности.

Ли Мие "Магазин снов" мистера Талергута

Когда люди засыпают, их души устремляются в загадочный город, где в воздухе порхают сказочные лепрекрылы, а по улицам носятся трудолюбивые ноктилуки. Центром города является таинственный «Магазин снов» мистера Талергута, в котором можно найти сны на любой вкус, но за соответствующую цену. Пенни — новая сотрудница магазина, и теперь каждый ее день полон сюрпризов, необычных знакомств и необыкновенных приключений. На ее глазах благодаря снам люди влюбляются, заряжаются энергией, обретают уверенность в себе, находят вдохновение и даже заглядывают в будущее. Дебютный роман южнокорейской писательницы, которые завоевал сердца не только корейских читателей, но и по всему миру. Теплая история, которая несет в себе глубокий смысл и утешение читателю.

На примере этих книг, мы можем увидеть культурные особенности и различия. Темы затрагиваемые в книгах, также показывают обстановку в обществе и восприятие представителей народности.

Таким образом, изучая язык с помощью чтения художественной литературы, мы погружаем себя в языковую среду, имея возможность обучаться в своем темпе. Также получаем возможность пропустить через себя культурые особенности народа и многочисленные примеры использования устойчивых фраз, грамматик и попутно пополняем словарный запас.

ЛИТЕРАТУРА

1. Приветственное слово Посла. – Режим доступа URL: https://overseas.mofa.go.kr/kz-kk/wpge/m_9006/contents.do (Дата обращения: 09.11.2022)

2. Алпатов В.М. История языкознания Вильгельм фон Гумбольдт. – Режим доступан URL: http://genhis.philol.msu.ru/article_231.html (дата обращения: 09.11.2022)

3. Исламова. Э.А. , Р.М.Болгарова Р.М. Введение в языкознание. – Казань, 2016.

4. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка. – М., 2010. – С. 14–41.

5. Объекты наследия ЮНЕСКО в Корее – Режим досутпа URL: https://russia.korean-culture.org/ru/243/korea/44 (дата обращения: 09.11.2022)

6. Определение термина "Литература" – Режим доступа URL: https://www.textologia.ru/slovari/literaturovedcheskie-terminy/literatura/?q=458&n=110 (дата обращения: 09.11.2022)

UDC 81'271

Alpysbayeva S.T.
Senior Teacher, PhD Candidate
KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: septembersaulet@mail.ru

"LET'S DO IT SOMETIME!" UNDERSTANDING INTENDED MEANING OF INVITATION SPEECH ACTS IN ENGLISH LANGUAGE

Abstract: This article is concerned with the pragmatic aspect of utterances in use. The author explores pragmatic peculiarities of speech acts of invitation in English language communication. Given the cultural differences, foreign or second language learner should be aware of types, functions and contextual implications of invitations in real life situation.

Key words: speech acts, invitation, ostensible invitations, genuine invitations, pragmatics

Pragmatic aspect of language has become the subject of different language researches. This relates to the interconnection of language and culture, the general scholarly shift of interest towards social, cultural and contextual characteristics of language. Any language act is specific and layered with its contextual factors including time, situation and participants.

Austin's (1962) differentiation of "statements" – "describe" a situation, being checked on true/false criteria from performatives as "utterances that state act" connected human speech with their actions [1: pp.1,6]. Also, the semantics of utterances has been structured on the basis of three aspects of speech acts: locutionary – referential meaning; illocutionary – intended meaning and perlocutionary – effect and reaction of the recipient. This follows that firstly, what we say does not always correlate with what we actually mean, and secondly, the meaning uttered through certain structures can have any force on the hearer, called as 'uptake' [2: p.6].

Relying on Austin's work, speech acts cover considerable functions and role in language. The main conception of Austin's approach bases on the following line: "words help to realize our actions". The taxonomy of speech acts is a complex matter in terms of its inconsistency and ambiguity. Austin (1962) has offered: expositives, commissives, behavitives, exercitives and verdictives [1]. Searle (1969) pointed out some shortfalls of previous classification, as some were speech act verbs rather than acts. His classification divides speech acts into assertives, commissives, expressives, directives and declaratives [2]. Another classification emphasizes on the social function of speech acts that are known as apologizing, complaining, making requests, refusing things/invitations, complimenting, or thanking [3].

Although speech acts can be given with either one word or a sentence that are routinized and predictable, they are culturally embedded. One can notice such mismatches when interacting with a foreigner or simply with someone whose language is different. Among the speech acts to be analyzed in this article I select invitation and their types depending different intentions. Hence, I aim at, firstly, conceptualizing the speech acts of invitation, relying on a previous classification, identifying functions on the basis of examples; secondly, analyzing the speech act of invitation on the basis of an invitation example "Let us do sometime" and its contextual variation.

Invitation is a Speech Act when the speaker requests or offers to participate in an occasion in upcoming time and specific location. It is directive and can be in line with other directives such as orders, requests and commands. However, invitation presupposes some benefit, which directives do lack. Hence, the invitations can also be commissive because a speaker commits himself/herself to a future action. Invitations has its constituents such as request to time, place and response unlike 'ambiguous invitations' containing must, should or have [4: p.122]. Clark and Isaac (1990) calls another type "ostensible invitations" communicants of which mutually understand its void function and unuttered aims [3: p.2] Overall invitations are classified into genuine and ostensible invitations. Both types incur certain strategies.

Through the act of **inviting**, the speaker commits to a proposed future action while also directing the hearer to participate in that course of action. Thus, an invitation can be viewed as both a commissive and a directive speech act. The inviter's action is considered beneficial to the invitee. A successful invitation relies on the hearer's acceptance of the offer as well as the speaker's fulfillment of the commitment that was made, which may involve some level of face work on the part of both the inviter and the invitee.

Invitations fall under two types: 1) Genuine - The speaker wishes the hearer to participate in the invited event. 2) Ostensible (ambiguous or insincere invitation) - The speaker issues an invitation but doesn't necessarily wish the hearer to attend the event. The invitation utterance "Let us do it sometime" may be recognized as both genuine and ostensible invitation, and be followed by different sequences and responses.

Genuine Invitation function as an act of a speaker to commit to a certain act in the future. As in requests, invitations are prone to be declined but to some extent, as the invitee gains some profit if accepting. Nonetheless, the speaker should consider and follow certain sequences, procedures and strategies to avoid "dispreferred response", known as "rejection" and maximize "a preferred response", i.e. the acceptance. Such a preparation of the invitee is called 1) a pre-invitation, which functions prior to further stages. Responding to pre-invitations is done through a) go-ahead and 2) blocking. In the rejection process the inviter can accept or keep his encouragement. Speech act of invitation is dynamic for both sides as there might be mutual interest concerned. Invitations are revised through "monitor space", which includes tag-positioned components and sound stretch. Both genuine and ostensible

invitations start with pre-invitations that have different purposes. In genuine invitations, pre-invitations are normally used to create encouraging conditions for an invitee to accept unlike in ostensible invitations. 2) The **head act** of an invitation is the minimal unit to convey that an invitation is being made, which varies cross-culturally. 3) **Modifications** externally or internally mitigate (*Let us do it sometime, if you could find time*) or aggravate the force of an invitation (*It's been long time we haven't gone to the mountains. Let us do it sometime!).* An invitation consists of at least one of the following features: a mention of a time and/or place for a future event, an assessment of the hearer's availability, and a request for a response (*Let us do it sometime! What are you doing this weekend? What do you think?*).

Direct invitation: a) Performative; : e.g., "I would like to invite you do it next weekend." b) Declarative: e.g., "I feel it would be nice to do it together ." c) Imperative (suggestion): e.g., "Let's do it (sometime)! " d) Conditional: e.g.," I'm organizing a tour if you are free." e) Hoping: e.g., "I hope you join us." **Indirect invitation:** a) Invitation in the form of Interrogative WH-questions: e.g., "Why do not you do it with me sometime next weekend?" b) In the form of Interrogative Yes/ No questions: e.g., "Could you join us to do it?" c) Asking willingness., "Would you like to do it together?" (CARLA) [5].

Ostensible Invitation functions as social connection builder. It does not aim at performing invitations, but fulfills socio-cultural and interactive functions.

Due to social etiquette norms people have to play certain parts in social settings. This requires a man to start, maintain or end the conversation properly. In terms of invitation one might be circumstanced to use them ingenuously, which might either be followed or not recognized by the listener. The frequency of ostensible invitations can be limited for its occasional use. Its elicitation and collections are achieved through interviews, reflection, assessment and interpretation.

Ostensible invitations are realized in five ways.

1. Pretense: speaker pretends an invitation.
2. Mutual recognition: speaker and listener see the pretense part.
3. Collusion: listener responds to a speaker's pretense.
4. Ambivalence: when asked can not be answered.
5. Off-record: speaker's main intention is not visible.

Features of Ostensible Invitations (A invites B to event E)

1. A makes B's presence at E implausible.
2. A extends invitation only after it has been solicited.
3. A doesn't motivate invitation beyond social courtesy.
4. A doesn't persist or insist on the invitation.
5. A is vague about arrangements for event E.
6. A hedges the invitation.
7. A delivers the invitation with inappropriate cues.

Isaacs E. A., Clark H. H. claims that ostensible acts are not limited to invitations, they can extend to other acts and be structured depending on their type and properties [6]. Goffman (1974) recognizes ostensible speech acts as non-serious use of language, which function similarly as irony, sarcasm, facetiousness, teasing, play acting and other [6].

Ostensible speech acts are the object of interest in SL or FL acquisition. Such studies examine the relation of performance of the ostensible acts by native speakers versus non-native speakers to reveal contextual peculiarities. Dastpak & Mollaei noticed the ambivalence realized with the help of non-verbal means. If the person is not fully committed to the act he or she would be promoting through posture and facial expressions. These extralinguistic elements signal the insincerity of act akin to ostensible invitation as opposed to genuine one. Some cultures are highly characterized with high level of hierarchical differentiation which intercalate the degree of politeness. Similarly, in the case of Persian EF learners there were a number of ostensible invitations that are shown in culturally specific politeness ritual "ta'arof". Although the outsider might assess it rather deceitful, "Ostensible invitations are part of ritual politeness and polite interaction (ta'arof) in Persian discourse". This kind of culturally grounded strategies help to build connect in a social construal without threatening one's face [7, p.41].

It is important to note that the patterns and structures found in L1 are not applicable for other contexts. Some cultures are direct and some are described as indirect. The level and strategies of sincerity, politeness and face differ from language to language. Thus, exposing students and giving some explicit information on the usage of invitation can ensure their appropriate language performance. Also, it can prevent interlocutors from a communication breakdown and misunderstanding in cross-cultural context. In particular, the ability to differentiate the types and categories of invitation can assist a learner to be able to navigate accordingly and not lose his own face. Providing the examples and strategies will equip a learner with relevant knowledge and develop cultural awareness.

REFERENCE

1. Austin J. L. How to do things with words. – Oxford university press, 1975.
2. Searle J. R. A classification of illocutionary acts1 //Language in society. – 1976. – T. 5. – №. 1. – C. 1-23.

3. Ishihara N., Cohen A. D. Teaching and learning pragmatics: Where language and culture meet. – Routledge, 2014.
4. Eslami Z. R. Invitations in Persian and English: Ostensible or genuine?. – 2005.
5. CARLA.UMN.EDU *[website]* https://carla.umn.edu/speechacts/invitations/american.html
6. Isaacs E. A., Clark H. H. Ostensible invitations1 //Language in society. – 1990. – Т. 19. – №. 4. – С. 493-509.
7. Dastpak M., Mollaei F. A comparative study of ostensible invitations in English and Persian //Higher Education of Social Science. – 2011. – Т. 1. – №. 1. – С. 33-42.
8. Suraih N. S. et al. Invitation Strategies as Produced by Yemeni EFL Learners //Applied Linguistics Research Journal. – 2019. – Т. 3. – №. 2. – С. 15-34.
9. Hady S. A. The Pragmatic Functions of the Ostensible Communicative Act of Invitation in Jordanian Arabic //SKY Journal of Linguistics. – 2015. – Т. 28.

Алпысбаева С.Т.
Ст.преподаватель, PhD Кандидат
КазУМОиМЯ им.Абылай Хана
e-mail: septembersaulet@mail.ru

"ДАВАЙ СДЕЛАЕМ ЭТО КАК-НИБУДЬ!" ПОНИМАНИЕ ПРЕДПОЛАГАЕМОГО ЗНАЧЕНИЯ РЕЧЕВЫХ АКТОВ ПРИГЛАШЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация: Данная статья посвящена прагматическому аспекту употребления высказываний. Автор исследует прагматические особенности речевых актов приглашения в англоязычном общении. Учитывая культурные различия, учащийся иностранного или второго языка должен знать о типах, функциях и контекстуальных последствиях приглашений в реальной жизненной ситуации.

Ключевые слова: речевые акты, приглашение, мнимое приглашение, подлинное приглашение, прагматика.

Алпысбаева С.Т.
Аға оқытушы, PhD Кандидат
Абылай Хан атындағы КазХҚжәнеӘТУ
e-mail: septembersaulet@mail.ru

"БҰНЫ БІР КҮНІ ЖАСАЙЫҚ!" АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ ШАҚЫРТУ ТІЛДІК ӘРЕКЕТІНІҢ МЕҢЗЕУЛІ МАҒЫНАСЫ

Аннотация: Бұл мақала айтылымның прагматикалық ерекшеліктеріне арналады. Автор ағылшын тіліндегі коммуникацияда шақырту тілдік актілерінің прагматикалық ерекшеліктерін зерттейді. Мәдени ерекшеліктерді ескере, шетел немесе екінші тілді меңгеруші шынайы жағдаяттағы шақыртудың түрлері, қызметтері және контекстуалды ерекшеліктерін білуі маңызды.

Ключевые слова: тілдік әрекет, шақырты, жалған шақырты, шынай шақырту, прагматика.

УДК 81(11):81.44

Казиева Г.С.,
старший преподаватель, MA,
Международный
университет Астана г.Астана, Казахстан
email: aziyevagulnara1@gmail.com

К ВОПРОСУ О ДИВЕРГЕНЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ВАРИАНТОВ ПОЛИНАЦИОНАЛЬНЫХ ЯЗЫКОВ: ГЕОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. В статье рассматриваются описательные теоретические положения по вопросам дивергенции вариантов полинациональных языков (испанский, английский и немецкий). Проблемы дивергенции национальных вариантов полинациональных языков актуализируются в период глобализации общества и развития мультилингвальных государств с учетом экстралингвистических факторов.

Ключевые слова. Полинациональный язык, вариант, инвариант, дивергенция, конвергенция, норма, геолингвистика.

Kaziyeva G.S.,
senior reader, MA,
International University Astana
Astana, Kazakhstan
email: kaziyevagulnara1@gmail.com

TO AN ISSUE OF THE DIVERGENCE OF NATIONAL VARIANTS OF POLYNATIONAL LANGUAGES: GEOLINGUISTIC ASPECT

Abstract. The article deals with descriptive theoretical points of language divergence in variants of polynational languages (Spanish, English and German). The issues of the divergence in polynational languages are being actualized in the period of social globalization in multilingual states under extralinguistic factors as well.

Key words. Polynational language, variant, invariant, divergence, convergence, norm, geolinguistics.

Эпоха глобализации заставляет многих ученых рассматривать по-новому такие закономерные процессы, как изменчивость и вариативность языка. Многоаспектные исследования учеными в области социолингвистической типологии языков позволяют шире определить методологическое и практическое значение теоретических проблем дивергенции национальных вариантов полинациональных языков. С точки зрения функциональности, все национальные языки представляют организованные и исторически сложившиеся системы различных форм их существования. Так, А. Мартине писал: «язык не может быть идентичным самому себе на всей территории своего распространения» [5, с.393] Эта мысль соотвествует природе и характеру сложишихся вариантам полинацинальных языков, каждый и которых на сегодняшний день обслуживает в современном мире несколько наций и народностей и в каждом варианте полинационального языка обнаруживаются дивергнетные свойства. Такие языки как английский, испанский, португальскийв центрах метрополии культурно-исторически и функционально будут отличаться от тех же языков развивашихся в бывших колониях, и поэтому их формы гораздо разнобразнее.

Е.А.Журавлева, исследуя национальный вариант полинационального русского языка, использующегося в межнациональном общении в Казахстане, дает следующую характеристику понятию полинационального языка: «Активные языковые контакты, межэтническая интеграция, правовой статус и масштабы функционирования русского языка во всех официальной и общественной жизни Казахстана позволяют характеризовать русский язык как полинациональный». [4, с.125] Изучение полинациональной языковой политики в пределах одного государства доказывает процессы функционирования полинационального языка через призму национальных вариантов, в рамках государственно-оформленной коммуникативной общности вырабатывающих дивергентные своеобразия данных вариантов для успешной речевой коммуникации.

Как отмечает лингвист Абаев «Развитие языка может проходить по двум направлениям, отражающим взаимоотношения различных коллективов: разделение одного языка на два и слияние двух (или более) языков в один» [1, с.245], то есть по пути дивергенции и конвергенции. Дивергенция возникает, например, когда колония отделяется от метрополии, но язык метрополии продолжает функционировать на новой территории и постепенно превращается в национальный вариант (английский язык в Индии, Африке). Конвергенция наблюдается в случае развития нескольких языков на одной территории (язык хиндустани в Индии и Пакистане, как норма языков хинди и урду), что приводит к явлению интерференции, то есть конвергенция, на наш взгляд, активизирует процесс взаимодействия различных языков в эпоху глобализации.

В фундаментальных работах Г.В.Степанова, А.Д.Швейцера, А.И.Домашнева и др. были установлены общие закономерности функционирования полинациональных языков, их отличия от национально-гомогенных языков, а также было проанализировано, что большинство языков функционирует как совокупность вариантных форм, имея свои особенности функционирования в определенном социуме.

В своей статье мы описательно попытаемся проанализировать вариативность в процессе дивергенции развития таких национальных вариантов полинациональных языков, как испанский, английский и немецкий языки. Учитывая тот факт, что на протяжении истории развития испанского языка возникают существенные фонетические, лексические и грамматические различия между его вариантами в странах Латинской Америки, Г.В.Степанов полагает, что на территории Америки со временем можно будет констатировать варианты испанского языка между отдельными странами при сохранении общего инварианта. По мнению лингвиста, «испанский язык не ограничен диалектами и говорами, в нем также функционируют национальные варианты и каждый из них реализуется в одном из испаноязычных государствах» [6, с. 151]. Для испанского языка характерна, как известно, определенная стратификация форм существования инвариантной системы: глобальный испанский язык (межнациональная испанская форма), и национальные варианты (мексиканский, аргентинский и др.) Национальные варианты формируются под влиянием исторических, географических, этнических, социокультурных и политических факторов.

По мнению А.В.Ахренова, в процессе решения проблемы вариантности испанского языка, обосновывая гипотезу о том, что соотношение лексических единиц в культурной речи Мадрида и некоторых столиц Латинской Америки свидетельствует о стремлении вариантов испанского языка в современном мире к конвергенции, а угроза дивергенции остались в прошлом [2].

Мы полагаем, что, несмотря на различия между Испанией и Латинской Америкой, испанский язык в странах Латинской Америки в целом остается тем же языком, но приобретает свои специфические особенности и эти особенности могут быть выражены по большей части в вариантах нормированного литературного языка, при этом, не противореча инвариантной системе глобального испанского языка.

Согласно А.Д.Швейцера, до начала 20 века наиболее характерной чертой американского варианта была тенденция к дивергенции с британским литературным образцом, однако современный период характеризуется значительными сближением американского и британского английского языка особенно в области лексико-семантической системы [8, с.84].

Эмпирические данные лингвиста А.Д.Швейцера позволяет нам утверждать общих закономерностях образования большинства вариантов английского языка (американский, канадский, австралийский и новозеландский) в области лексико-семантической системы представляя, по сути, одну и ту же систему в разных стилях употребления. Расхождения между вариантами английского языка не охватывает систему языка в целом,

но и не разрушает ее, поскольку большинство грамматических форм и номинативные единицы в вариантах совпадают по своему значению и употреблению. Дивергенция вариантов английского языка особенно, по теоретическому материалу А.Д.Швейцера, заметно в области фонетики, а именно в их позиционной изменчивости.

Исследуя варианты немецкого языка, А.И.Домашнев отмечал: «Неидентичность немецкого языка на всей территории его распространения ни у кого не вызывает сомнения, что вся трудность состоит в том, как оценить ее на уровне кодифицированной нормы и как следует терминологически интерпретировать реализуемые разновидности единого немецкого языка в различных немецкоязычных национально-государственных общностях» [3, с.914].

Наиболее специфичными вариантами в этом описании подходят австрийский и швейцарский варианты литературного немецкого языка. Различия между этими вариантами одного литературного инварианта немецкого языка прежде всего как доказано лингвистом провялятся в структурно-нормативном аспекте, в частности орфографические, орфоэпические, морфологические, синтаксические, лексико-семантические, словообразовательные, фразеологические и стилистические особенности.

В результате параллельного использования двух вариантов немецкого литературного языка стали явления дивергентности в их словарном составе [7]. Поэтому структура немецкого языка в основных странах (Швейцарии, Австрии), состав форм существования немецкого языка и социальный статус вариантов обнаруживает дифференциацию, которая обусловлена историческим и общественным развитием языковой ситуации в немецкоязычных странах.

Таким образом, в рамках любого национального языка имеющего вековую историю развития, функционируют различные подсистемы, отражающие специфику его использования в различных социальных условиях, а также наличие вариантных форм языка, в частности, полинациональных языков. Способность полинационального языка к образованию его национальных вариантов в мультилингвальных государствах является основным свойством существования языка, который обеспечивает успешную адаптацию языка к потребностям говорящих. Приведенные выше описания тенденции дивергенции вариантов полинациональных языков, позволяют сделать вывод, что ярко выражена дивергенция в лексико-семантической системе, причем лексические единицы используются в тех сферах деятельности, которые характеризуются культурными, экономическими, историческими особенностями развития. Все языковые единицы функционируют в рамках одного соответствующего варианта определенного полинационального языка.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Абаев В.И. Отражение работы сознания в лексико-семантической системе языка // Ленинизм и теоретические проблемы языкознания –М.: Наука. – 1970. – С.232-262.
2. Ахренова А.В. Конвергенция национальных вариантов испанского языка (на материале лексического поля «тело человека» в культурной речи Мадрида и Мехико): автореф. дис. на соискание уч. степени кандид. фил. наук. – М., 2006. – 24 с.
3. Домашнев А.Д. Основные черты полинациональных языков // Труды по германскому языкознанию социолингвистике. – СПб: Наука, 2005. – С. 901-918.
4. Журавлева Е.А. Журавлева Е.А. Русский язык в Казахстане: варьирование и функционирование. – Астана.:» KZSERVICEPRINT LTD» 2015. – 199 с.
5. Мартине А. Основы общей лингвистики//Новое в лингвистике. Вып. 3. – М.: Издательство иностранной литературы, 1963. С.366-566
6. Степанов Г.В. К проблеме языкового варьирования. Испанский язык Испании и Америки. Изд. 2-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 328с. (Языки народов мира).
7. Филичева Н.И. История немецкого языка: Учебное пособие для студ. фил. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 304с.
8. Швейцер А.Д.Очерк современного английского языка в США. – М.: Государственное издательство «Высшая школа», 1963. – 216с.

УДК 801.8(4/9)

Кенжебаева А.А. [1]
К.филолог.н., асс.проф,
Факультета Востоведения
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: china.aida@mail.ru
Жұбандық Ұ.С. [2]
Преподаватель японского языка
Алматы, Казахстан
e-mail: ururudzuba@gmail.com

СИМВОЛИКА ЦВЕТА В РОМАНЕ Х.МУРАКАМИ «КАФКА НА ПЛЯЖЕ»

Аннотация: Данная статья посвящена цветовой символике в романе японского писателя Харуки Мураками, «Кафка на пляже», который был выпущен в 2002 году. В связи с увеличением заинтересованности

культурой Японии, нельзя не отметить литературу данной страны. Харуки Мураками известный писатель не только в Японии, но и за ее пределами. Поэтому, изучение цветовой символики в романе писателя, дает понять не только поступки героев, но и используя тончайше цвета, придает им более глубокий смысл.

В статье раскрываются понятия «цвета», «цветовой насыщенности» в произведении японского писателя. Представлена схема цветов, которые часто использовались в романе и какую функцию они выполняют для описания героев, предметов, эмоции. Помимо анализа цветовой символики в данном произведении, проведен разбор романа и его героев.

Ключевые слова: японская литература, цветовая символика.

COLOUR SYMBOLISM IN H. MURAKAMI'S "KAFKA ON THE SHORE"

Abstract: This article is devoted to color symbolism in the novel by Japanese writer Haruki Murakami "Kafka on the Shore", which was released in 2002. Due to the increasing interest in the culture of Japan, it is impossible not to mention the literature of this country. Haruki Murakami is a famous writer not only in Japan, but also abroad. Therefore, the study of color symbolism in the writer's novel makes it clear not only the actions of the characters, but also using the finest colors, gives them a deeper meaning.

The article reveals the concepts of "color", "color symbolism" in the work of the Japanese writer. The scheme of colors that were often used in the novel and what function they perform to describe the characters, objects, emotions is presented. In addition to the analysis of color symbols in this work, the analysis of the novel and its characters is carried out.

Keywords: colour symbolism, japanese literature.

Проблема цветовой символики в литературном произведении уже давно стала актуальным предметом изучения. Многие писатели, поэты, философы XX века проявляли интерес к цветам, к тому, что может выражать тот или иной цвет. Использование цвета как особого «языка», кода было важным практически для всех символистов, как живописцев, так и литераторов.

Существуют много исследователей, которые занимались изучением символов в его книгах, но первым кто обратил внимание на отдельные символы в его произведениях является японский исследователь – журналист Тецуро Кояма. В своей книге 「村上春樹を読みつくす」(むらかみはるき よ) опираясь на работы Мураками, делает акцент на значении частых символов как «лес», «колодец», «светлячок», «побережье», а также затрагивает взгляд японского писателя на «бумеранг», «жизнь и смерть» [1, с. 25].

Вместе с тем без анализа предполагаемых вещей, заложенных в цветовых образах, теряется возможность до конца ощутить внутренний мир произведений Харуки Мураками, приблизиться на шаг к осмыслению книг писателя. Кроме того, Харуки Мураками заканчивает писательскую деятельность, выпустив напоследок новый роман «Убийство командора». Поэтому анализ литературных произведений Мураками важен не только для понимания творчества самого писателя, но и для полноценного осмысления целого мира, где приплетаются детектив и научная фантастика, мистика и антиутопия. Затрагивая повседневные злободневные проблемы общества, Харуки Мураками заглядывает далеко в наше подсознание. В связи с этим нам предоставляется хорошая возможность изучить вопросы цвета в его произведениях.

В статье используется формула С.Соловьёва. Цветовая насыщенность, или цветность, изучаемого произведения выведена по формуле, предложенной С. Соловьёвым в его работе «Изобразительные средства в творчестве Ф.М. Достоевского» [2, с. 349]:

$$C = \frac{\text{Число упоминаний цвета}}{\text{Число печатных листов}}$$

«Кафка на пляже» - один из знаменитых романов Харуки Мураками, вышедший 2002 году. Переводчиками выступают братья Сергей и Иван Логачёвы. В романе переплетается магический реализм наряду с детективом. Как и в случае с его поздними произведениями, в романе происходит загадочное убийство, разгадка, которой держит читателя в напряжении на протяжении всей истории. Исходя из перевода, которая составляет 640 страниц на русском языке, вычислена цветность данного романа. Всего употреблено 362 цветоупотребления, из которых доминантными являются белый (93), черный (84), зеленый (28), красный (22), темный (19), желтый (13). Цветность книги равна С=0,5 – очень низкая цветность книги. (Рис.1)

Рис.1 – Цветовая схема романа «Кафка на пляже»

Исходя цветовой схемы, указанной выше, видно, что синий, как один из традиционных цветов, не является доминантным в данном романе. Вправду, в книге очень скудное использование синего, голубого цветов. Автор использует синий или голубой цвета и их оттенки, при каждой встрече Саэки – сан с Кафкой: молодая 15-летняя Саэки – сан, приходит в небесно-голубом платье, сидя на стуле, смотрит на картину «Мальчик на берегу моря». При первой встрече, главный герой думает, что она призрак, Харуки использовал именно синий/голубой цвет для подчеркивания мистической сущности героини.

Белый цвет часто использовался как определение цвета вещи, то есть, например, «белая майка», «белые джинсы» и так далее. Но один момент, заставил невольно задуматься: момент, когда Кафка просыпается без сознания недалеко от храма, его белая футболка и на ней красное пятно, которое никак не отстирывается. В данном контексте, автор хотел подчеркнуть, что «проклятие» от отца дало о себе знать, красный цвет крови здесь имеет скрытый подтекст: убийство отца, о котором он узнает позже, не отстанет от него до последнего момента.

Черный цвет усиливается при встрече героя Накаты с Джонни Уокером: второй как воплощения зла и тьмы, состоит из черного цвета. Известно, что черный цвет – цвет зла, и автор в данном отрывке не углубляет смысл черного цвета. Черный пес, черные перчатки, черный костюм Джонни Уокера, а также коллекционирование голов кошек несет в себе весьма негативный характер.

Зеленый цвет, который не имеет отрицательного значения в японской культуре, в данном романе открывает себя с новой «муракамисткой» стороны: зеленый появляется вместе с героем Осимой, который является, в буквальном смысле, спасителем Кафки Тамуры. Зеленая машина Осимы, на которой он отвозит Кафку в лес, окруженный зелеными деревьями, должны уберечь главного героя от беды, надвигающегося «проклятия». Осима в книге и предупреждает Кафку о том, что нельзя выходить в лес: он полон опасности и есть вероятность того, что пути назад не будет. Смысл понятен простому человеку, но автор тут сумел такой простой предосторожности дать глубокий смысл.

Красный цвет автор раскрывает, как мы уже говорили ранее, в употреблении к крови. Кровь, которая не смывалась с белой футболки Кафки Тамуры, скрывает за собой «проклятие» отца, которое будет преследовать его на протяжении всего романа. Красный цвет – вспомогающий элемент для автора, не больше, чем обозначение крови в романе.

Темный цвет Мураками часто употребляет в своих романах, чтобы в нужный момент создать угнетающую атмосферу. Например, если в популярном произведении «Норвежский лес», темный цвет служил для обозначения чувств и состояние души главного героя, здесь же писатель использует его как «пророчество, как темная вода в колодце, всегда здесь, всегда рядом»: в нужный момент, когда приходит время, оно перельется через край и ты утонешь в темной воде (проклятие). Писатель дает смысловую нагрузку темному цвету как отрицательной вещи.

Желтый цвет, который употреблен 13 раз в данном произведении. Используется он по отношению к Осиме, о котором было упомянуто ранее, а также к желтым отметинам, которым красил Кафка деревья, чтобы не заблудиться в лесу. По отношению к Осиме, желтый цвет употреблен два раза: как описание длинного желтого карандаша. Желтые отметины в отрывке с главным героем не несет смысловой нагрузки: здесь нет подтекста к потустороннему, скорее всего, желтый цвет, присущему ему яркости, служил маятником для главного героя, которому ни в коем случае нельзя было заблудиться в опасном лесу.

Исходя из анализа цветоупотреблении в данном романе, видно, что автор наполовину использует общеустановленные значения цветов: в каком-то случае он несет в себе традиционный смысл, который понятен читателю, а в другом – не дает должной смысловой нагрузки. Белый цвет доминирует не просто так: книга повествует о перерождении главного героя, «белым светом в конце туннеля».

В романе «Кафка на пляже» весьма запутанная история, в которой проявляется «фундаментальное зло» и в последних романах автора. «Фундаментальное зло» в любой книге предстает в лице человека. По мнению Мураками, именно человек носит в себе нечто темное, способное разрушить жизни людей.

«Кафка на пляже» несет в себе не только цветосимволы, но и магический смысл кошек. Кошки общаются только с героем Накатой, с которым приключился несчастный случай в детстве. Кошки служат некими спутниками к потустороннему миру. Ведь узнавая информацию от них, Наката, в конце концов, приходит к Джонни Уокеру, коллекционеру голов кошек и встречается с Саэки сан.

В целом, рассказ в книге ведется от лица Кафки Тамуры, 少年カフカ. Ведение от двух лиц рассказа встречается также в романе «Страна чудес без тормозов и конец света», но отличаются друг от друга тем, что в «Стране чудес» герои живут в разных мирах. В анализируемом романе, «Я» и Наката сосуществуют в одной реальности. Этим и писатель запутывает простого читателя и оставляет в конце с чувством небольшой грусти и недосказанности.

Как уже было упомянуто ранее, в романе присутствует фундаментальное зло, пророчество, от которого убегает главный герой. «Таким образом, во мне живет Пророчество. Это встроенный в меня механизм» [3, с.18].

Также нельзя не отметить, про 15-летнюю Саэки сан, появляющаяся в комнате Тамуры, и Накату, которые в раннем возрасте потеряли половину себя. Саэки сан теряет своего возлюбленного и помнит события прошлого, проживая их каждый день. В романе рассказывается, что именно Саэки сан открыла

камень входа и, в конце концов, они с Накатой видятся и понимают друг друга с полуслова. Наката же, после происшествия на горе, теряет полностью способность читать, писать и говорит о себе в третьем лице. Однако, к нему приходит некая способность понимать язык кошек и разговаривать с ними, предсказывать будущее и лечить людей. Он буквально безобидный, светлый и добрый персонаж в данном романе. В конце романа у него получается успеть вовремя и закрыть тот самый «камень входа», который, к сожалению, забирает его жизнь.

Кафка Тамура, который не помнит ни маму, ни сестренку, начинает в голове строить догадки о том, является ли Саэки сан, его настоящей мамой. После прочтения романа, можно прийти к заключению, что нет. Саэки сан является для Кафки метафорической матерью, чтобы снять проклятие с мальчика, как и Сакура, героиня, которую он встречает по пути в библиотеку[4].

Если затрагивать героя/героиню Осиму, то почему в данном романе он присутствует как человек с расстройством идентичности? Неужели он нужен для Кафки Тамуры, как мужская опора и понимание, и такая же необходимость, для Саэки сан? При разборе цвета, который употребляется к Осиме, часто встречался зеленый цвет. Буквально, он два раза прятал Кафку в хижине в лесу, чтобы не подвергать его опасности, будто понимая всю ситуацию.

В итоге, можно понять, что сам роман по структуре сложный, имеет резкие переходы к двум событиям, которые переплетаются в магический реализм. Харуки в данном романе часто использует слово «метафора», смысл которого заключается в том, что люди готовы взять на себя неразрешенные проблемы. Другими словами, метафора – эвфемистическое выражение желаний. Когда происходит понимание всей истории, приходит осознание того, что потеря "памяти" означает потерю мотивации и позитивного отношения к себе, и самое главное, потерю близкого и любимого тебе человека [5].

С помощью слов, соответствующих краскам, автор сумел передать тончайшие эмоциональные оттенки. Его цветовая гамма способствовала передаче различных настроений, придала свежесть образам. Через цветовую символику можно познать культуру и мировоззрение современного японца.

Исходя из полного анализа романа и вычисление цветового строя, видно, что цвета как зеленый, синий, белый, красный имеют больше смысловой нагрузки, вбирая в себя не сколько установленные значения, сколько собственный смысл, созданный Харуки Мураками.

Литература

1. 村上春樹を読みつくす, 小山 鉄郎。 – Токио, 2010. – 25 с.
2. Соловьёв С.М. – Изобразительные средства в творчестве Ф.М.Достоевского. Очерки. – Москва, 1979. – 349 с.
3. Харуки Мураками. Кафка на пляже. – Кодансия и Синтёся, 2002. – 18 с.
4. https://www.dokusho-life.com/entry/umibenokafka/murakami-haruki 『海辺のカフカ』：村上春樹｜「僕」が立ち向かう先にあるものは
5. https://note.com/satoshi_ishikawa/n/n07b75e31545e 村上春樹『海辺のカフカ』は、大切な人を「失いそうな瞬間」に読むべき小説、なのかもしれない

UDC 81’1

Smagulova K.K.,
Candidate of Philosophy
KazNU named after Al-Farabi
Almaty, Kazakhstan
e-mail: sgulshat72@mail.ru
Abdelwahab Y.,
Master’s student
«7M02304- Translation in the field of international and legal relations»
KazNU named after Al-Farabi
Almaty, Kazakhstan
e-mail: yasmine.hashem23@yahoo.com

AN ANALYSIS OF THE LANGUAGE USED BY POPULIST POLITICIANS USING CORPUS LINGUISTIC TOOLS

Abstract: The article builds an original framework that aims towards understanding and analyzing the provocative and sometimes manipulative language and rhetoric commonly used by populist politicians. The author uses speeches and public addresses by former U.S. Presidents Andrew Jackson and Donald Trump as corpora to conduct a case study with the help of the corpus linguistic analysis tool “AntConc”, which identifies the most commonly used n-grams, collocates, and keywords.

Keywords: «populism», «language», «populist politicians», «speeches», «case study», «corpus linguistic analysis» «linguistic science».

Смагулова К.К.,
Кандидат Философских Наук
КазНУ имени Аль-Фараби
Алматы, Казахстан
e-mail: sgulshat72@mail.ru
Абдельвахаб Я.,
Магистрант
«7М02304- Переводческое дело в сфере
международных и правовых отношений»
КазНУ имени Аль-Фараби
Алматы, Казахстан
e-mail: yasmine.hashem23@yahoo.com

АНАЛИЗ ЯЗЫКА, ИСПОЛЬЗУЕМОГО ПОПУЛИСТИЧЕСКИМИ ПОЛИТИКАМИ ПРИ ПОМОЩИ КОРПУСНО-ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ

Аннотация: В статье рассматривается оригинальная структура, направленная на понимание и анализ провокационного, а иногда и манипулятивного языка и риторики, обычно используемых популистскими политиками. В статье используется выступления и публичные обращения бывших президентов США Эндрю Джексона и Дональда Трампа в качестве корпусов для проведения тематического исследования с помощью инструмента корпусного лингвистического анализа «AntConc», который определяет наиболее часто используемые N-граммы, коллокации и ключевые слова.

Ключевые слова: «популизм», «язык», «политики-популисты», «выступления», «кейс», «корпусный лингвистический анализ», «лингвистическая наука».

Basic provisions

This article presents the differences and similarities in the speech patterns of populist politicians as observed in the setting of political speeches to the public and political press conferences. Populism can be described as a political approach that aims towards appealing to the ordinary masses who harbor feelings of oppression by the higher social classes.

The Populist political stance emphasizes the idea of “the people”, often juxtaposing them as an independent group against the purported “elite”. Populist politicians are frequently associated with anti-establishment movements and an antipathy or antagonism towards politics or political games, seeing them as a “necessary evil”.

In this article, the author proposes a comparative linguistic analysis of a collection of speeches by two American Populist Presidents in their respective terms in office using the Corpus Linguistic Analysis tool “AntConc” created by L. Anthony [1]. Corpus Linguistics as a field of linguistic science presents itself as the study of natural language expressed in collections of text corpus, or “corpora”, using the realia (i.e., organic context) of the language in question with minimal external interference.

By writing this article, the author hopes to contribute to efforts of scientific exploration into the relationship between linguistics and Populism as a political stance from a psychological perspective, as this topic is largely unresearched and thematically similar academic materials are few and far between.

Introduction

In his book “What is populism?” J. Müller states that this political stance is “regularly used as a synonym for “antiestablishment,” irrespective, it seems, of any particular political ideas; content, as opposed to attitude, simply doesn’t seem to matter” [2, p. 1]. Although nowadays, populism as a political stance is somewhat unilaterally ascribed to conservative politicians, especially in the case of the United States, where the term is most commonly used when referring to the politics of Donald Trump.

However, historically, populism was regarded as the “people’s politics” and largely associated with ideologies such as liberalism and sometimes socialism. This is evidenced by Andrew Jackson, another former populist U.S. president, who was known as “the people’s president” for his policies which were oriented towards lower and common-class citizens. Further evidence of this phenomenon is the historical relationship between “populist” and “Narodnik”, a term denoting a member of the socialist movement in 19th-century Russia [3].

A strong relationship between language and populism has been proposed time and again by researchers of both politics and linguistic science. According to J. Müller, “Populism is not just any mobilization strategy that appeals to “the people”; it employs a very specific kind of language” [2, p. 40]. This language is speculated to be provocative in nature, sometimes resorting to insults. In his book “The populist persuasion”,
M. Kazin states: “A former (and future) Democrat, Watson predictably scorned the Republican Party’s obeisance to ‘Boodlers, Monopolists, Gamblers, Gigantic Corporations, Bondholders, Bankers’.” [4, p. 9].

This article aims towards exploring the relationship between the language used by populist politicians, both liberal and conservative, using the former U.S. presidents Andrew Jackson and Donald Trump as a case study.

Data and methodology of the analysis

As outlined above, this article examines the context of words in use in the form of collocations, n-grams, and concordances by using the software program AntConc created by L. Anthony [1].

The Cambridge Dictionary refers to collocations – or "collocates" – as "words or phrases often used with another word or phrase" [5], according to this definition, collocations are fixed relationships formed between words that are commonly used together in the natural speech patterns of a language. Aside from collocates, n-grams are phonemes, syllables, letters, or words found in a contiguous text or speech sample sequence. N-grams are commonly used in the fields of computational linguistics to determine the probability of a language unit. This article also makes use of occurrences and keywords.

In her analogous corpus linguistic analysis, in which she compared Japanese and US leaders' addresses to the United Nations General Assembly, S. Tanke describes occurrences as "the absolute number of certain words", while she defines keywords as being "words that are unusually frequent as compared to a certain reference corpus, i.e., this is a measure interested in relative numbers" [6, p. 60]. The corpora used in this quantitative and qualitative analysis are the speeches given by Andrew Jackson during his time as president from 4-3-1829 to 4-3-1837, and the speeches given by Donald J. Trump during his term as president from 20-1-2017 to 20-1-2021. The speeches used in this analysis were collected from the Miller Center organization's official website archives [7].

Analysis results and discussions

The following table combines the most semantically interesting and relevant words among the 50 most-used words occurring in both corpora (the speeches made by each president). These words have been omitted from the table due to their lack of semantic significance and overall relevance to the topic of this article: *the, of, to, and, in, that, be, a, is, as, for, not, with, have, this, been, its, will, from, or, has, are, I, an, was, upon, but, at, any, would, can, those, so, made, his, these, were, shall, under, had, than, there, and, it, this, very, by, about, because.*

	Andrew Jackson		**Donald Trump**	
Rank	***Frequency***	***Keyword***	***Frequency***	***Keyword***
1	1080	our	6300	we
2	907	states	4609	you
3	885	their	3045	they
4	881	government	2451	our
5	623	all	1485	people
6	568	they	1369	president
7	559	may	1227	all
8	555	united	1105	going
9	467	public	1076	not
10	448	such	1065	do
11	436	congress	954	know
12	435	state	947	want
13	434	power	833	thank
14	404	them	828	applause
15	390	my	753	great
16	388	if	747	their
17	380	no	730	just
18	379	people	725	country
19	358	other	700	them
20	332	bank	665	up
21	319	constitution	655	said
22	305	country	638	states
23	266	laws	634	american
24	259	act	632	now
25	257	present	629	who

(Table 1 – frequent keywords in the speeches of Andrew Jackson and Donald Trump)

	Andrew Jackson		**Donald Trump**	
Rank	***Frequency***	***N-Gram (2)***	***Frequency***	***N-Gram (2)***
1	532	united states	1146	we 're
2	432	of our	875	going to
3	362	the government	781	and we
4	301	the public	776	the president
5	283	the constitution	774	we have
6	269	the people	709	thank you

7	220	the bank	593	they ‘re
8	202	the president	423	united states
9	200	the states	420	we are
10	172	can not	388	our country

(Table 2 – frequent 2-word N-Grams in the speeches of Andrew Jackson and Donald Trump)

	Andrew Jackson		**Donald Trump**	
Rank	***Frequency***	***N-Gram (3)***	***Frequency***	***N-Gram (3)***
1	523	the united states	412	the united states
2	382	of the united	387	‘re going to
3	187	of the government	255	going to be
4	149	of the public	175	and we ‘re
5	116	of the people	170	thank you very
6	104	of the constitution	170	you very much
7	88	of the country	132	they don ‘t
8	84	the general government	124	we have a
9	84	united states and	114	we have to
10	78	of the states	110	the american people

(Table 3 – frequent 3-word N-Grams in the speeches of Andrew Jackson and Donald Trump)

According to Table 1, the most common word in Andrew Jackson’s speeches is “*our*” with 1080 occurrences, while the most common word said by Donald Trump in his speeches is “*we*” with 6300 occurrences. Both former presidents, despite belonging to opposing political parties, are seen to rely on the concepts of unity and relatability in their speeches.

Aside from this, both subjects also tend towards mentioning a common enemy that the public should unite against, as seen in their use of the words “*their*” with 885 occurrences in Jackson’s speeches and 747 occurrences in Trump’s speeches, “*they*” with 568 occurrences in Jackson’s speeches and 3045 occurrences in Trump’s speeches, and “*them*” with 404 occurrences in Jackson’s speeches and 700 occurrences in Trump’s speeches.

Both former presidents tend towards words that instill a sense of pride and patriotism in the American public. Some patriotic terms which made an appearance in the most frequent words used by both Jackson and Trump are: “*states*” with 907 occurrences in Jackson’s speeches and 638 in Trump’s, and “*country*” with 305 occurrences in Jackson’s speeches and 725 occurrences in Trump’s.

This is also reflected in the following prevalent 2-word and 3-word N-Grams: “*United States*” (532 occurrences with Jackson and 423 occurrences with Trump), “*the United States”* (523 occurrences with Jackson and 412 occurrences with Trump). In addition, the words “*our country*” appear in Trump’s most frequent 2-word N-Grams with 388 occurrences, and the words “*of the country*” appear in Jackson’s frequent 3-word N-Grams with 88 occurrences.

Another commonly occurring word in both corpora is “*people*” with 379 occurrences in Jackson’s speeches, and 1485 occurrences in Trump’s, which signifies an effort to relate to the public and perpetuate the idea that they are one entity with the same goal, united against a common enemy. The word “*people*” makes several more appearances in both corpora, appearing as “*the people*” in Jackson’s 2-word N-Gram analysis with 269 occurrences, “*of the people*” in Jackson’s 3-word N-Gram analysis with 116 occurrences, and finally in Trump’s 3-word N-Gram analysis as “*the American people*” with 110 occurrences.

Upon further evaluation of the analysis results, it is evident that both subjects are also prone to using action verbs, as seen in their most frequent keywords and N-Grams. For example, the word “*act*” features in Jackson’s most frequent keywords with 259 occurrences, and the word “*present*” with 257 occurrences. In Trump’s frequent keywords, we find verbs such as “*do*” with 1065 occurrences, “*know*” with 954 occurrences, “*want*” with 947 occurrences, and “*thank*” 833 with occurrences.

By looking at Trump’s most frequent 2-word and 3-word N-Grams, more examples of calls to action can be discovered, such as: “*going to*” with 875 occurrences, “*we have”* with 774 occurrences, “*we are*” with 420 occurrences, “*‘re going to*” with 387 occurrences, “*‘re going to be*” with 255 occurrences, “*we have a*” with 124 occurrences, and “*we have to*” with 114 occurrences.

The analysis indicates the use of direct language with the clear goal of inspiring the public to act or think in a certain way through the use of endearment, relatability, and uniting the listeners to achieve a common goal or oppose a common aggressor.

Conclusion

According to the results of the Corpus Linguistic Analysis on the level of singular keywords, 2-word N-Grams, and 3-word N-Grams, it can be proposed that there is a clear relationship between the language used by populist politicians when addressing the public.

Both subjects of this case study, despite belonging to different political parties, showed a tendency to accentuate the feeling of community with American citizens, while at the same emphasizing the concept of "*us against them*", relying on the idea of an invisible enemy which they must unite against. This is clearly shown in each subject's proclivity to using the words "*we, our, they, their, them*".

Emphasis is also placed on the strength of this community they have created, whether it be a political party or the country as a whole. This is shown in the use of words such as "*united, power, great, just, people*" and the numerous references to the United States, its government, congress, constitution, etc.

Both former presidents also tend towards using action verbs such as "*we're, going to, we have, we have a, we have to"* to aggravate, energize and provoke their audience with the aim of eliciting a response.

It can be surmised that populist politicians are partial to using provocative and somewhat manipulatory language which resonates with the public, prompting them to act in some way. The speech patterns of these politicians are geared towards seeming as relatable as possible to their audiences in order to gain their trust.

The results of this analysis can be used to further develop the research into the relationship between politics and linguistic science as a field that is still lacking in comprehensive scientific studies to this day.

REFERENCES

1. Anthony, L. AntConc (Version 4.1.4) [Computer Software]. – Tokyo, Japan: Waseda University, 2022. Mode of access URL: https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/.
2. Müller J. What is populism?. - Pennsylvania, 2016. – 160p.
3. Encyclopedia Britannica. Narodnik. Mode of access URL: https://www.britannica.com/event/Narodnik. - (accessed: 13.11.2022).
4. Kazin M. The populist persuasion. - New York, 1995. – 381p.
5. Meaning of collocation in English. Mode of access URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/collocation. – (accessed: 13.11.2022).
6. Tanke S. Comparing Japanese and US Leaders' Communication: The Construction of Meaning in Addresses to the United Nations General Assembly // The Psychology of Political Communicators: How Politicians, Culture, and the Media Construct and Shape Public Discourse. Ed. И О. Feldman and S. Zmerli. - Routledge, 2018. - PP. 56-75.
7. University of Virginia Miller Center. Presidential speeches. Mode of access URL: https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches. – (accessed: 13.11.2022).

УДК 81`276.3

Абильдаева К.М., Саламатина Г.А., Тулеушова С.Д.
к.п.н., доцент, АРУ им.К. Жубанова
преп. АРУ им.К. Жубанова
Актобе, Қазақстан
E-mail: kenish_abildayeva@mail.ru

СЛОВАРНО -ОРФОГРАФИЧЕСКАЯ РАБОТА В ШКОЛЕ

Аннотация. В статье описываются методическе приемы работы с традционными непроверяемыми написаниям слов на занятиях по русскому языку в школе, направленные на проработку словарно-орфографической работы

Ключевые слова: Написание, орфограмма, анализ, запоминание, восприятие

Abildayeva K.M., Salamatina G.A., Tuleushova S.D.
candidate of pedagogical sciences, associate professor,
ARU named after K. Zhubanov
lecturer ARU named after K. Zhubanov
Aktobe, Kazakhstan
E-mail: kenish_abildayeva@mail.ru

VOCABULARY AND SPELLING WORK AT SCHOOL

Abstract: The article describes the methodological methods of working with traditional unchecked spellings of words in the Russian language classes at school, aimed at working out vocabulary and spelling work.

Keywords: Writing, spelling, analysis, memorization, perception

Әбілдаева Қ.М., Саламатина Г.А., Түлеушова С.Д.
п.ғ.к., доцент, Қ. Жұбанов ат. Ақтөбе өңірлік университеті
оқытушы, Қ. Жұбанов ат. Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе, Қазақстан
E-mail: kenish_abildayeva@mail.ru

МЕКТЕПТЕГІ СӨЗДІК-ОРФОГРАФИЯЛЫҚ ЖҰМЫС

Түйін: Мақалада мектептегі орыс тілі сабақтарында сөздік және орфографиялық жұмысты пысықтауға бағытталған сөздердің дәстүрлі тексерілмеген емлесімен жұмыс істеудің әдістемелік әдістері сипатталған.
Тірек сөздер. Жазу, орфография, талдау, есте сақтау, қабылдау

Специальное место в методике преподавания орфографии занимает вопрос словарно-орфографической работы, который остается действующим для нынешней школы в связи с некоторыми факторами: труднодоступности целостного поклассного орфографического словаря – минимума, терминологического разнообразия, отображающего данный вопрос методики орфографии, необобщенных способов и приемов, используемых в практике. Отметим, что под словарно-орфографической работой методисты подразумевают проработку написания слов, непроверяемых орфограммами, проблемных по написанию или неизвестных детям по значению; усвоение буквенно-алфавитной структуры; произнесение вслух; звуко-буквенный анализ; запись; придумывание с ними предложений; запись их в словарики и другое.

В словарно-орфографической деятельности Н. Демидова предполагает воплощение одного из пяти данных Г.Н. Приступой принципов изучения орфографии – связи уроков по орфографии со словарно-лексикографической деятельностью – и считает ключевым способом данной реализации словарно-орфографические задания и упражнения, направленные, бесспорно, на проработку смыслового значения понятия, а также на основу его написания [1, с. 197 – 198].

Непроверяемые написания – это не столько обычно отрабатываемые букво-знаковые написания, но и разновидности написания небуквенного формата. Непроверяемыми могут быть и буквенные написания: известные (мОроз, кОрИдор, АбАжур, мОлОтьба, фОнарь), согласные (лоДка, сугроБ, миССия, эпиграММа), прописные и строчные буквы (Международный женский день), и небуквенные: слитное написания (вдогонку, налицо, снизу), раздельные (на весу, с разбегу) [2, с. 122].

Методика системы словарно-орфографической работы, в том числе с непроверямыми и труднопроверяемыми написаниями в системном курсе русского языка основывается на основе способов обучения, опирающихся на разные установки памяти, мышления учеников.

Отметим, что методика организации словарной и орфографической работы в непрерывном курсе русского языка, изучения непроверяемых и труднопроизносимых слов основана на комплексе методов обучения, основанных на разных типах памяти и мышления учащихся. Хотя в начале 20 века А.П. Флёров первым предложил слоговую методику произношения для обучения слов, правописание которых не проверяется (после А. П. Флёрова, Д. И. Тихомирова, позже Н. Н. Китаева, Л. К. Назаровой, Л. Н. Кадочкина, Н. И. Джинкина, А. Н. Соколова), 50 – 60 годов XX века «словарные» слова механически запоминались, просто запоминались, а правильные примеры предлагалось копировать в качестве упражнения на закрепление. способность воспринимать искаженный образ слова. Метод слогового произношения связан с учением В.И. Павлова касательно влияния моторных речевых раздражителей и активность второй сигнальной системы (речи человека).

Поговорим об этапах работы.

Лексико-орфографическая работа (работа над орфографическими словами, т.е. непроверяемыми написаниями) состоит из следующих этапов.

Учитель обращает внимание учащихся на слово с непроверяемым написанием в тексте выполняемого упражнения и просит исправить образ слова (установки запоминания). Происходит первичное зрительное восприятие учащимися словарных слов в печатном виде, создание их «твердого зрительного образа» (А.В. Текучев) [3]. При этом, по мысли Д.Н. Богоявленского [4], эталоном служит наглядный образец письма.

Значимость визуальной рецепции превосходства зрения выделяет в специальных трудах ученый - психолог А.Н. Леонтьев, подчеркивая доминирующие в механизмы восприятия и памяти [5]. Зрительный образ слова тесно связан с его значением, поэтому на данном этапе важно определить лексическое значение слова, необходимо объяснить значение на примерах самих учащихся.

Таким образом, пространственно-зрительный характер лексики непосредственно объединен с его смыслом, в связи с этим на исходном этапе нужно определить словесное содержание (значение) названия, уточнить свойство (смысл) на независимо выбранных учениками образцах. На этом же периоде есть возможность применения толково-этимологического разбора слова, если этимология его однозначна, понятна учащимся и способствует понять смысл слова, в отдельных случаях – подыскать вероятное проверочное слово.

Например, обаяние - от древнерусского обаяти - околдовывать словами, которое, в свою очередь, происходит от баяти - говорить.

Словарное правописание слов с слоговым произношением. Опираясь на речедвигательную (кинетическую) орфографическую память учащихся. Сначала слово с непроверяемым написанием, которое не может быть проверено родственным словом, прозносится учителем (например, мо-ло-ко), затем учащиеся также пишут это слово по слогам, несколько раз произносят хором (2-3 раза). Слово записывается учителем на доске, а учащимися в тетради с проговариванием (3-5 раз) произношения по слогам. Использование моторной (пальцедвигательной) и кинестетической (речедвигательной) орфографической памяти учащихся. Фонетическое чтение слова.

Сравнение звукового и графического облика слова, т.е. сопоставление голосового и наглядно-графического образа лексики.

Установление непроверяемых орфограмм с опорой на значимые характеристики, знаковое выражение написаний (подчеркивание). Найдите орфограммы, которые невозможно проверить по опознавательным знакам, графически отметьте (подчеркните) орфограммы. Учитель ставит перед учащимися задачу запомнить выделенное место - правописание.

Учитель ставит перед учащимися проблемную целевую задачу отметить обозначенную область – написание орфограммы. Рассмотрение структуры слова и выбор детьми родственных написаний с непроверяемой орфограммой. Значимость этой стадии определяется тем, что большинство учеников не способны подбирать определенные однокоренные родственные слова. Нахождение родственных слов повышает результативность обучения, гарантирует частотность различных письменных упражнений, при этом шире область влияния лексико-орфографической работы.

Желательно выбирать однокоренные слова разных частей речи. Ввод однокоренных слов осуществляется в графу, где корни слов находятся друг над другом. К примеру, абажур абажурный, слава прославлять. Включение данного словарного слова во фразы или предложения. Общая запись в рабочих тетрадях и на классной доске особенно интересных предложений, выделение непроверяемой безударной гласной в корнях слов и т.д. Практика работы над словами с непроверяемыми написаниями показывает, что обращаться к одному и тому же словарному слову необходимо 5-8 раз.

Поэтому действенным считается постоянный возврат к рассмотренным орфограммам (на любой орфографической разминке, в обучающих словарных диктантах, на речевых диалогах, пересказах).

Важное значение в словарно-орфографической системе играет работа с таблицами с традиционными написаниями слов для запоминания. Эти таблицы формируются при анализе состава словарных слов и вывешиваются в классе на две – четыре недели.

. В частности, непроверяемые безударные гласные в корне слова: собака, вагон, аромат, катастрофа, магазин. Перед выполнением домашнего задания учащимся нужно записать классный словарик в тетрадь, таким образом они усваивают орфограмму визуально, двигательно, речедвигательно – проговаривают несколько раз согласно традиционному написанию, т.е. произносят еще раз по слогам выписываемые слова.

Учащиеся могут использовать тетрадь-словарик для справок и выполнять самостоятельные задания по домашней и классной работе, на каждом обучающем уроке. По мнению преподавателей, систематическое использование вышеуказанного метода в курсе русского языка в течение длительного времени дает хорошие результаты.

Часто на уроках начальной школы слова из списка программы называют словарными словами. Л.В. Савельева категорически против этого, считая, что это название нельзя признать удачным, потому что, во-первых, оно не носит терминологического характера (как известно, все слова в русском языке встречаются в различных словарях). Во-вторых, для учащихся подобное название не до конца проясняет сущность орфографического явления, встречающегося в процессе усвоения слова. Поскольку само правописание не названо, то о необходимости запоминания правописания таких слов ребенок узнаёт только из уст учителя, дополнительного пояснения, а не из названия словарного слова [6, с. 40].

С точки зрения правописания состав слов с непроверяемыми написаниями различен. Орфографические различия являются основанием для деления всех слов с безударными гласными (коридор, сорока), удвоенными согласными (аллея, грамматика, терраса, колонна), звонкими и глухими согласными (снег, просьба, стружка, косьба) и непроизносимыми согласными (солнце, тростник). На основании исследований, проведенных Ю. Левушкиным, Н.Ю. Зотова пишет, что «непроверяемые написания составляют 30 – 35% по отношению к проверяемым» [7, с. 32].

Наилучшие опыты учителей и специальные эксперименты наглядно показывают, что можно рационализировать работу по непроверяемым орфограммам. Суть такой работы заключается в том, что в процессе обучения этому виду орфограмм активизируются умственная деятельность и память учащихся, что гораздо эффективнее, чем обучение правописанию с непроверяемыми написаниями «в словарном порядке» [3, с. 43]. На занятиях по русскому языку для «рационализации» словарной и орфографической работы необходимо использовать такие приемы запоминания слов с непроверяемыми написаниями, которые активизируют мыслительную деятельность и память учащихся.

Далее остановимся на приёмах запоминания правописания непроверяемых слов

Непроверяемая орфография является наиболее сложной частью методам обучения орфографии, потому что нельзя делать никаких обобщений относительно непроверяемых слов, и их написание необходимо запоминать. Окулова Г.Е. в пособии «Словарная работа на уроках русского языка в начальной школе» пишет о том, что поскольку в изучаемых словах невозможно проверить трудные орфограммы (за редким исключением), для механического запоминания зрительного образа необходимо использовать различные приемы, предназначенные для слова. Психология учит, что чем чаще зрительно воспринимается слово, тем сильнее запоминается его графический образ [8, с.4].

Основной метод, применяемый при механическом запоминании правописания слова, заключается в опоре на комплекс анализаторов. О.Н. Левушкина в своих исследованиях приводит высказывание В. П. Вахтерова, который в 1901 г. отмечал эффективность такого подхода к организации словарной и орфографической работы. В методических пособиях приводится множество видов упражнений,

направленных на усвоение орфограмм, правописание которых не проверяется. Почти все учителя начальных классов усердно работают над этими словами, но не всегда добиваются положительного результата. Каковы основные причины, влияющие на качественное приобретение правописания этих слов?

1) В школьной практике работа со словами, содержащими непроверяемые написания, часто соответствует контрольно-повторительным упражнениям, например, пропуску орфограмм, написанию этих слов на слух и т. д. Доминирование проверочных видов работы приводит к большему количеству ошибок. Неправильное написание запоминается и потом упорно повторяется в работах учеников.

2) Работа над ошибками в непроверяемых орфографических словах часто носит механический характер и приходится неоднократно выписывать неправильное написание слова, так как сама работа исключает активную мыслительную деятельность учащихся.

3) Лексико-орфографическая работа часто тесно не связана с темой грамматики и орфографического материала, проводится отдельно от нее. Это нарушает логический ход урока и приводит к неэффективному использованию времени, отведенного на изучение той или иной темы.

4) Ведение специальных словарей не всегда оправдано. Как правило, учащийся записывает слово в словарь только один раз и больше к нему не возвращается [9, с. 25].

Необходимо формировать у учащихся умение пользоваться всевозможными словарями, что обязательно повысит их культуру и речевой уровень. Правильная подача лексического и орфографического материала, привлечение к нему активного внимания учащихся на начальном этапе знакомства с ним имеет большое значение, поскольку способствует сокращению всех последующих упражнений. Перефокусировка внимания на слове менее эффективна: теряется новизна восприятия. Поэтому многое зависит от того, как организовано первоначальное знакомство со словом. Полученная и обработанная информация должна храниться в памяти, чтобы в любой момент ее можно было извлечь и применить на практике. Наиболее эффективное запоминание происходит при активной деятельности с изучаемым материалом. Задача учителя создать подходящую задачу для учащихся, показывая, что следует запомнить на время, чтонавсегда, а что вообще не следует запоминать, достаточно понять.

ЛИТЕРАТУРА

1. Демидова Н.И. Теория и практика обучения русскому языку: учеб. Пособие для студ. пед. учеб. Заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2014. – 320 с.
2. Алгазина Н.Н. Формирование орфографических навыков: пособие для учителя. – М.: Просвещение, 2013. – 160 с.
3. Хрестоматия по методике русского языка. Русский язык как предмет преподавания / сост. А.В.Текучев. – М.: Просвещение , 1982. – 355 с.
4. Богоявленский Д.Н. Психология усвоения орфографии. – М.: Просвещение, 2012. – 540 с.
5. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2т. М.: Педагогика, 1983.
6. Савельева Л.В. Системный подход к изучению непроверяемых и труднопроверяемых написаний в начальной школе // Начальная школа. – 2002. № 7. – С.39 – 47.
7. Лёвушкина О.Н. Словарная работа в начальных классах. – М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 345 с.
8. Окулова Г.Е. Словарная работа на уроках русского языка в начальной школе. – М., 2012. – 450 с.
9. Манохина Н.Н. Формирование навыка правописания слов с безударными гласными / Н.Н. Манохина // Начальная школа. –2006. – №6. – С26-29 с.

UDC 811.111’1

Seydikenova A.S.
Candidate of philological sciences,
associate professor,
Head of diplomatic translation department,
faculty of international relations,
KazNU named after Al-Farabi
email: seydikenova781022@yandex.ru
Tastanova R.B.,
1-year master student
«7M02304- Translation in the field of
international and legal relations»
KazNU named after Al-Farabi,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: rtsnva7@gmail.com

POLITICAL CORRECTNESS FROM THE POINT OF VIEW OF USED TERMINOLOGY IN THE ASPECT OF GENDER LINGUISTICS

Abstract: The article discusses the specifics of the formation and use of terms (feminitives) in the aspect of polycorrectness, in order to avoid manifestations of discrimination and verbal abuse. The author highlights the analysis of

the politically correct vocabulary regarding women in modern English and Russian. Today, the 21st century is so closely involved in the topic of gender studies. That elevates him on the world stage. Gender linguistics is engaged in similar researches. The subject of study of gender linguistics is the speech behavior of a person, depending on whether he belongs to the male or female sex, the presence of gender asymmetry and the category of gender in the language. A central concept in gender studies is that it is not the physical or biological differences between men and women that are important, but the social and cultural significance society attaches to these differences.

Keywords: «political correctness, feminism, feminitives, discrimination, gender, language, terminology».

Сейдикенова А.С.,
к.ф.н., профессор,
зав. кафедрой дипломатического перевода,
факультет международных отношений,
КазНУ имени Аль-Фараби
e-mail: seydikenova781022@yandex.ru
Тастанова Р.Б.,
Магистрант 1 курса
«7М02304- Переводческое дело в сфере
международных и правовых отношений»
КазНУ имени Аль-Фараби
Алматы, Казахстан
e-mail: rtsnva7@gmail.com

ПОЛИТКОРРЕКТОНОСТЬ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ УПОТРЕБЛЯЕМОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В АСПЕКТЕ ГЕНДЕРНОЙ ЛИНГВИСТИКИ

Аннотация: В статье рассматривается специфика образования и употребления терминов (феминитивов) в аспекте поликорректности, с целью избежания проявлений дискриминации и словесных оскорблений. Автор освещает анализ полиический корректной лексики в отношении женщин в в современном английском и русским языках. Сегодня 21 век так пристально вовлечен в тему гендерных исследований. Что возвышает его на мировой арене. Подобными исследованиями занимается гендерная лингвистика. Предметом изучения гендерной лингвистики является речевое поведение человека в зависимости от его принадлежности к мужскому или женскому полу, наличие в языке гендерной асимметрии и категории рода. Главной концепцией в гендерных исследованиях является то, что важны не физические или биологические отличия между мужчинами и женщинами, а социальное и культурное значение, которое общество придает этим отличиям.

Ключевые слова: политическая корректность, феминизм, феминитивы, дискриминация, гендер, язык, терминология.

Introduction

Such an understanding as feminist linguistics or language criticism took its beginning in the middle of the twentieth century as a new direction in the middle. The word "feminism" comes from the Latin word "femina", which translates as "woman". The term "feminism" itself is used to describe the cultural, political and economic movement aimed at ensuring equal rights for both sexes.[1]

Since the late 1980s, feminist movements have shown that talking about "women" and "men" in idiosyncratic, generalizing terms is already problematic. Gender as a category intersects and permeates other categories of social identity such as sexuality, ethnicity, social position and geography.

What does feminist linguistics set for itself:

1) the main object of research is the linguistic behavior of men and women,

2) an uneven representation of persons of different sexes in the language is considered a manifestation of sexism;

3) one of the main goals of feminism is to achieve linguistic equality.

Highlighting the main tasks of feminist linguistics emphasized the importance of the linguistic aspect in political correctness.

Political correctness is a term for language practices designed not to offend or otherwise embarrass vulnerable groups of people (national minorities, LGBT people, people with disabilities, and so on).[2]

Political correctness is a phenomenon that appeared in the United States almost simultaneously with the new women's movement.

Political correctness affects almost all areas of our life, and sometimes without noticing it, we use the terminology of this rich separately existing language. You can talk about racial, gender or political correctness. So, for example, N. Tolstoy in his article "Political Correctness" indicates that they did not want to publish it in one of the American publications for using A. S. Pushkin's quote *«Потомок негров безобразный»- «The ugly descendant of blacks»*.[3]

It has long been known that language and culture are two closely interrelated aspects in any of its manifestations. The ongoing changes in culture have a direct impact on its language. Today, one of the most widely

used languages in the world is undoubtedly English, the reason for this is the very changes in the public sphere of society.

From this it becomes clear why in the world of the English language such a powerful cultural and linguistic trend as "political correctness" has arisen.

As the Russian linguist S.G. Terminasova mentioned, “The political correctness of the language can be expressed in the desire to find new appropriate language expressions in order to replace those already existing expressions that can hurt the dignity, feelings of a person, thereby infringing on his human rights with straightforwardness in relation to gender or race, social status or appearance. "[4]. Also S.G. Terminasova advises to replace the term "political correctness" with "linguistic tact". Since, he believes that the presence of the word "political" can show insincerity, in the choice of words for political reasons. After all, this should first of all personify the desire to show concern for human feelings, the desire for tact and a good attitude towards others.

L. V. Tsurikova gives the concept of political correctness as “a behavioral and linguistic phenomenon that reflects the desire of native speakers to overcome the discrimination existing in society and perceived by society against various members of this society” [4].

Based on the above analyzes, we can conclude that politically correct vocabulary can be divided into:

• politically correct language regarding racial and ethnic minorities;

• politically correct language about women;

• politically correct vocabulary in relation to socially vulnerable groups of the population.

It is worth noting that feminist movements from the historical period to this day have won and continue to win major victories at different levels of the language and in almost all varieties of English, starting with American, which is why gender-neutral vocabulary has become so widespread in society. This wave is also reflected in the Russian language.

The study of newspaper and magazine articles reveals the most common innovations in the English language, proposed by supporters of feminist ideology and the political correctness movement. Such designations of a person and humanity as a whole are widely used, such as *human/human being* and *humankind/humanity*.

For example:

- «A five-year project to reconstruct a genealogy of the world's populations and the migration paths of early *humans* from their ancestral homeland in Africa will be started today by the National Geographic Society and I.B.M., the society said in a statement»;
- «The philosophy of *human rights* addresses questions about the existence, content, nature, universality, justification, and legal status of human rights» ;
- «When he arrived in Haiti, four people who say they were victimized by his regime promptly filed legal complaints charging him with crimes against *humanity*»).

If we consider options for gender-based politically correct euphemisms with the addition of feminine affixes.

Euphemisms - (from the Greek ἐυφήμη “gloriousness” ← other Greek εὖ “good” + φήμη “speech, rumor”) is a word or a descriptive expression that is neutral in meaning and emotional “load”, usually used in texts and public statements for replacement of other words and expressions considered indecent or inappropriate. In politics, euphemisms are often used to soften certain words and expressions in order to mislead the public and falsify reality. For example, the use of the expression "interrogation with passion" instead of the word "torture", "action" among the Nazis for the veiled name of mass executions, etc.[5]

More often in English, feminitives are formed in two ways:

• By adding a suffix to a noun

• Replacement of the suffix denoting belonging to the masculine gender.

1. -*ess* (waiter – waitress, founder – foundress, host – hostess, count – countess, ambassador – ambassadress, benefactor – benefactress, hunter – huntress, poet – poetess, actor – actress);
2. -*ine/ina* (chorist – chorine, tsar – tsarina, signor – signorina, ballet-master –balerina);
3. -*ette* (suffragist – suffragette, bachelor – bachelorette, pedagogue – pedagoguette, poet – poetette, usher – usherette, brunet – brunette, astronaut – astronette, cosmonaut – cosmonette).

The formation and functioning of feminitives is closely related to the phenomenon of linguistic political correctness in relation to the use of gender words, in particular, especially the names of professions, problems of word formation and intercultural differences in the use of gender-neutral words.[6]

The formation of paired feminitives in languages is provided by various linguistic means:

1) the presence of word-formation types with the meaning of femininity in the field of formation of nouns, i.e. words with the meaning of a female person, motivated by masculine nouns with the meaning of a person (учитель – учительница, steward - stewardess);

2) the formation of complex words (медсестра, медбрат, chairman, chairwoman);

3) the use of phrases (женщина-врач, woman worker)

Changes have also been made to the various names of professions and

posts containing the "sexist" suffix "man". In English, such lexemes as *businesswoman/businessperson/businesspeople, congresswoman/congresspeople,*

spokeswoman/spokesperson/spokespeople, chairwoman/chairperson/chairpeople have become widespread. For example:

- «This places Kathleen Tattersall, the *chairwoman* of Oqual, the new independent body that is in charge of maintaining the standards of England's examination, assessment and qualification system, in the position of both cheerleader and potential critic»;
- « US *Congresswoman* Scanlon Carjacked at Gunpoint After Meeting in Philadelphia - Statement »;
- « Russian FM *Spokeswoman* Zakharova Reveals Things She Can't Do Without in Her Work ».

Conclusion

The above lexical units are widely used not only in newspapers and magazines, but also in colloquial speech and literary works.

The appearance of feminitives became a logical step in the linguistic evolution of man, and all experiments to create politically correct terminology turned out to be equally successful.

The similarity is due to linguistic factors - the possibilities of the two language systems in the formation of feminitives and gender-neutral words in various ways (suffix, word formation and the use of word combinations). The English language strives for political correctness and the use of gender-neutral words, this is due to the social ideology of equality that has developed in English-speaking societies. The prevailing ideology and moral norms have led to the fact that they have become the basis for the formation of the language policy of states.[7]

Today, in the modern Russian language, the use of a variety of feminism is becoming noticeable, and even if this is still at the level of a trend, with the help of the media and other communications, the level of use of feminitives can be raised to the required level, and then can be introduced into the language norm.

REFERENCE

1. Боженкова Н. А., Черкашин А. Н. Проблема образования феминитивов в русском и английском языках // Актуальные вопросы изучения мировой культуры в контексте диалога цивилизаций: Россия – Запад – Восток: мат-лы Междунар. науч.-практич. Конф. «Славянская культура: истоки, традиции, взаимодействие. XVIII Кирилло-Мефодиевские чтения». Ярославль: Ремдер, 2017. С. 163-167.

2. 'Politically correct' definition. Кембриджский словарь./ https://ru.wikipedia.org/wiki- (дата обращения: 14.11.2022).

3. Вязовцева, В. В. Проблемы политкорректности и феминизма в современной культуре / В. В. Вязовцева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 50 (340). — С. 561-562./ https://moluch.ru/archive/340/76340/, 15.11.2022- (дата обращения: 14.11.2022).

4. Терминасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация//Учеб. пособие. -М.: Слово/SLOVO, 2000. - 624 с.

5. Цурикова, Л. В. Политическая корректность как социокультурный и прагмалингвистический феномен : коллектив. моногр. / Л. В. Цурикова ; под общ. ред. Л. И. Гришаевой. - Воронеж : [б. и.], 2001.- С. 94-103.

6. "Euphemism". Webster's Online Dictionary. Archived from the original on 2007-07-28./ https://en.wikipedia.org/wiki/Euphemism-(дата обращения 14.11.2022).

7. Глинская М.Д. Особенности употребления политически корректной лексики в отношении женщин в современном английском языке./ https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-upotrebleniya-politicheski - (дата обращения: 15.11.2022).

УДК 811.1/.8

Каракулова А.М.,
Кандидат филологических наук, доцент
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Казахстан
e-mail: uzdmaturs@mail.ru
Манкеева А.М.,
Магистрант
«7М02313-Шетел филологиясы»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Казахстан
e-mail: mankeeva99@mail.ru

РОМАН-ГЕРМАН ТІЛДЕРІН ОҚУ ҚИЫНДЫҚТАРЫНА САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Түйін: Мақалада Қазақстандағы жоғары оқу орындарында және мектептерде оқытылатын шет тілдерін оқу барысындағы меңгеру күрделілігі талданады. Авторлар рейтингтік әдіс арқылы белгілі бір тілді кез келген әдіспен оқыту мазмұнының негізін құрайтын тілдік материалды көрсететін критерийлер бойынша белгілі бір тілді оқытудағы дидактикалық қиындықтарды анықтайды.

Мақаланың өзектілігі: елімізде екінші шет тілін таңдау проблемасы аясында көрсетілген.

Тірек сөздер: француз тілі, ағылшын тілі, екінші тіл, испан тілі, неміс тілі, пән.

Каракулова А.М.,
Кандидат филологических наук, доцент
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: uzdmaturs@mail.ru
Манкеева А.М.,
Магистрант
«7М02313-Иностранная филология»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: mankeeva99@mail.ru

Аннотация. В статье анализируется сложность изучения иностранных языков, преподаваемых в высших учебных заведениях и школах Казахстана. Дидактические трудности в обучении определенному языку авторы определяют по критериям, отражающим языковой материал, составляющий основу содержания обучения тому или иному языку любым методом с использованием рейтингового метода.

Ключевые слова: французский язык, английский язык, второй язык, испанский язык, немецкий язык, предмет

Karakulova A.M.,
PhD in Philology, Associate Professor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: uzdmaturs@mail.ru
Mankeyeva A.M.,
Master student
«7M02313- Foreign Philology»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: mankeeva99@mail.ru

COMPARATIVE ANALYSIS OF LEARNING DIFFICULTIES OF ROMANCE-GERMAN LANGUAGES

Abstract: The article analyzes the complexity of learning foreign languages taught in higher education institutions and schools in Kazakhstan. The authors determine the didactic difficulties in teaching a certain language according to criteria that reflect the linguistic material that forms the basis of the content of teaching a certain language by any method using the rating method.

Relevance of the article: It is shown in the framework of the problem of choosing a second foreign language in the country.

Keywords: French, English, second language, Spanish, German, subject.

Кіріспе. Жаһандану, көпмәдениеттілік, өзара интеграция, полиэтникалық және басқа да жаһандық әлеуметтік-мәдени және әлеуметтік-экономикалық процестер дәуірінде бір шет тілін білу жеткіліксіз екені анық. Бір шет тілін (әдетте ағылшын тілін) білу артықшылық ретінде емес, қазіргі заманғы халықаралық бағдарланған тұлға үшін міндетті талап ретінде қабылданады. Мысалы, Солтүстік-Батыс Еуропада ағылшын тілін білу шет тілін білу деп есептелмейді. Сондықтан елімізде екінші шет тілін міндетті пән ретінде оқу өзекті мәселе. Шет тілін үйрену есте сақтау мен ойлауды дамытумен қатар, адамды жаңа халықаралық бағдарланған тұлға ретінде қалыптастырады [1].

Адамның шет тілін таңдауына субъективті (иррационалды) және объективті (рационалды) факторлар әсер етеді. Субъективтілерге факторға тілге деген жеке бейімділік (сол тіл оқушының өзіне ұнайтын кезде) және кез келген елге деген (оның мәдениетіне, тарихына, әдебиетіне және қазіргі өміріне) қызығушылық жатады. Объективті факторларға болашақта өмірлік салаларда қызмет етуді жоспарлайтын, белгілі бір шет тіліне деген сұраныспен анықталады. Студенттермен қарым-қатынас тәжірибесі көрсеткендей, бүгінгі күні жиырма жастағы жастар прагматикалық тұрғыдан көбірек ойлайды және өздерінің кәсіби қызметінде ең қажет тілдерді үйренуге ұмтылады. [2, с.38].

Бұл мақалада шет тілін үйрену барысында игерілген тілдік материалды тікелей көрсететін критерийлерді басшылыққа ала отырып, оқу қиындығы бойынша таңдалған тілдерді салыстырамыз. Оларға: оқу және айтылу ережелері, сөздік және сөзжасам, грамматика (морфология және синтаксис) сияқты аспектілері жатады. Тілдің осы аспектілерін білу сөйлеу, оқу, жазу сияқты дағдыларын қамтамасыз етеді. Оның ерекше түрі – тыңдау, сондықтан ол критерий ретінде бөлек қарастырылады.

Критерийлер бойынша рейтингте тілдер ең оңайдан қиынға қарай орналасады.

Оқу ережелері және айтылу. Кез келген шет тілін оқу барысында оқу ережелері мен сөздерің дұрыс айтылуы маңызды. Шынында да, адам бейтаныс тілдегі сөзді көргенде, санадан тыс бірінші сұрақ оны қалай

оқу керек деген сұрақ туындайды. Бірінші және екінші орындарды неміс және испан тілдері. Испан тілін оқу ережелері іс жүзінде қарапайым және бір сабақ барысында түсінуге болады.

Адам испан тілінде кез келген сөзді дұрыс оқи алады, өйткені ондағы барлығы дерлік жазылғандай оқылады. Барлық дерлік әріптер латын әліпбиіндегідей айтылады, ал олардан шыққан дыбыстардың барлығы дерлік орыс тіліне өте ұқсас. Дауысты дыбыстар орыс тіліндегідей айтылады және әрқашан әліпбидегідей оқылады, кейбір дауыссыз дыбыстар арнайы айтылады, мысалы, L әрпі орыс тіліне қарағанда сәл жұмсақ дыбыс береді [l], бірақ [l '] қарағанда сәл қаттырақ; D әріпі сөз соңында және дауысты дыбыстардың арасында әлсіз айтылады. Мысалы, Madrid сөзі [мадри] сияқты естіледі. V және B әріптері бірдей оқылады: сөздің басында орысша Б сияқты оқылады. Оқуға ең қиыны C және G әріптері болуы мүмкін. C әріпі A, O және U дыбыстарының алдында [k] түрінде оқылады, ал E мен I дыбысының алдында ағылшын тіліндегі рахмет - thank сөзіндегідей дыбыс шығады. Испан тілінде екпін де маңызды. Ереже: егер сөз дауысты дыбыспен немесе S немесе N дыбысымен аяқталса, екпін соңынан екінші буынға, ал басқа дауыссыз дыбыс болса, соңғысына түседі. Барлық басқа жағдайларда жазбаша түрде жазылады (Moscú, teléfono, café, ratón). Бұл кез келген бейтаныс сөзді дәл дұрыс екпінмен атап өтуге мүмкіндік береді.

Неміс тілі туралы да осыны айтуға болады. Кейбір әріп тіркесімдері мен дифтонгтарды (ch, sch, tsch, chs, ei, eu, äu) қоспағанда, неміс әріптері латын әліпбиінде оқылғандай оқылады. V әрпін [ф] деп оқу жат көрінуі мүмкін, S әрпінен кейін дауыссыз немесе дауысты дыбыстың болуына байланысты [ш] және [з] ретінде де оқылады (қараңыз: Straße - Saltz). Неміс емлесінің соңғы реформасы неміс әліпбиін латын әліпбиіне бұрынғыдан да жақындатып, «ерекше» әріптерді әріп комбинацияларымен (ä - ae, ö - oe, ü - ue, ß - ss) ауыстырды. Неміс тіліндегі екпін ережелері испан тіліне қарағанда сәл күрделірек: екпін әрқашан дерлік бірінші буынға түседі, бірақ тек түбірге. Яғни, неміс тілін оқығанда түбірді көру және оны префикспен шатастырмау маңызды. Неміс тілінде соңғы буынға екпіні бар романс лексикасы да бар, бірақ мұндай сөздердің барлығы дерлік орыс тілінде, сондықтан олардың айтылуы есте сақтау оңай (aktiv, perfekt, konstruktiv, aktion).

Үшінші орында француз тілі. Ондағы екпін тек соңғы буынға түсетініне қарамастан, бұл тілдің емле ережелері өте күрделі. Көптеген әріптер оқылмайды, сондықтан француз сөзінде дыбыстардан әріптер екі есе көп болуы мүмкін, мысалы, beaucoup[боку] сөзінде 8әріп бар, бірақ оқылғанда тек 4 дыбыс. Француз тілі мұрын дыбыстары бар. Олардың дыбысталуы көбіне қазақ тіліндегі әріптерге ұқсайды. Демек, француз тілінің оқу ережелерін түсініп оны жүйелеу болады.

Бірақ мұны ағылшын тілі туралы айту мүмкін емес. Сондықтан ағылшын тілі төртінші орында. Бұл тіл дәстүрлі орфографиялық, өте анық емес оқу ережелерімен ерекшеленеді, оларда ерекшеліктер көп және буынның төрт түрі мен ерекше әріптік тіркестердің көп болуына байланысты жүйелеу өте қиын. Дегенмен, жүйелі түрде болса да, оларды бір-екі сабақтың ішінде көрсету мүмкін емес. Мұның бірқатар себептері бар. Оның біріншісі оқудағы ерекшеліктердің көп болуына байланысты сөздіктердегі барлық ағылшынша сөздер транскрипция арқылы практикалық мәнге ие болады. Негізінде, ағылшын тілін үйренушіге сөзді өзі транскрипциялай білу қажет емес, бірақ транскрипцияны оқи білудің практикалық маңызы бар. Онсыз бейтаныс сөздің қалай айтылатынын білу мүмкін емес. Пайдаланушылардың кең ауқымына арналған басқа сөздіктерде транскрипция көрсетілмеген, өйткені онсыз сөздерді дұрыс оқуға болады.

Лексикалық және сөзжасамдық принциптерді білу де өте маңызды, өйткені лексикада көп сөздерді құрайды. Егер адам ауызша дұрыс сөйлей алмаса немесе грамматикалық ережелерді сақтамаса, оны ана тілінде сөйлейтін адам түсінуі алуы мүмкін, бірақ егер сөздік қоры болмаса ойды жеткізуді қиындатады. Шет тілдерін лексиканы меңгерудің күрделілігі тұрғысынан салыстыру өте қиын, өйткені лексикалық материал, грамматикалық немесе фонетикалық материалдан айырмашылығы, лексикалық қор үнемі бір орында тұрмайды, күн сайын жаңа сөздер пайда болады. Бұл сарқылмайтын процесс, сондықтан да оны толық бір жүйеге енгізу мүмкін емес. Тілдің лексикалық құрамы айтып кеткендей тұрақты емес, тілде үнемі жаңа сөздер пайда болып, басқалары қолданыстан шығып жатады. Әр тілдің өзіне тән сөздік құрамы, өзіне тән және ерекшелігі болса, екінші жағынан, әр тілде басқа тілдерден алынған кірме сөздердің белгілі бір пайызы бар. Қарастырылып отырған тілдердің сөздік құрамын салыстыра отырып, барлық талданатын тілдерде кездесетін халықаралық грек және латын сөздерінен келген сөздерді абстракциялау қажет. Мұндай сөздер интернационалды болып табылады, айтылуы мен жазылуы ұқсас, есте сақтау оңай.

Ағылшын тілінде анағұрлым синонимия дамыған, өйткені бұл тілде француз тіліне қарағанда кірме сөздер көп. Француз тілінің лексикалық құрамы анағұрлым біртекті, ал ағылшын тілінде роман және герман түбірлері бар, романдық түбірлердің шамамен 70%-ы бар сөздер бар, дегенмен ағылшын тілі герман тілінен шыққан. Жалпы алғанда, ағылшын тілі әлемдегі ең лексикалық гетерогенді тілдердің бірі болып табылады.[3, с.48].

Осылайша француз тілі бірінші, ағылшын тілі екінші орында. Лексикалық күрделілігі бойынша үшінші орынды испан тілі алады. Испан тілі латын тілінен дамыды, яғни неміс тілінен гөрі бізге таныс тамыры көп. Сонымен қатар, сөздің көптеген түбірлері ағылшын тіліне ұқсас, яғни испан тілін ағылшыннан кейін екінші тіл ретінде үйрену өте оңай. Испан тілінде қысқа сөздер аз, бірақ ұзын сөздер дерлік жоқ, өйткені сөзжасам сияқты қалыптасу әдісі бұл тілге тән емес, неміс тілінен айырмашылығы, сөздер өте ұзын болуы

мүмкін, өйткені олар тіпті үш немесе одан да көп түбірден тұруы мүмкін. , бұл басқа еуропалық тілдерге тән емес.

Неміс тілі төртінші орынды алады, өйткені онда таза германдық лексика көп. Бұл түбірлердің орыс тілінде де, ағылшын тілінде де аналогтары жоқ. Тіпті жалпы ғылыми лексиканың ішінде немістің өзіндік сөздері көп.

Қарастырылып отырған барлық тілдердің грамматикасы жалпы латын қағидаларына негізделгеніне қарамастан, кейбір тілдік құбылыстар жоқ, өйткені олар тілдің тарихи дамуы нәтижесінде жойылып кеткен. Оны кестеде белгілейік.

Қарастырылған тілдердің салыстырмалы грамматикалық кестесі

	Атаулардың түрі	Септік	Артиклдердің жекеше, көпше түрі	Артиклдердің жіктелуі	Есімшенің септелуі (жекешеден басқа)	Етістіктің жіктелуі	Қатаң сөз тәртібі
Ағылшын тілі	-	-	-	-	-	-	+
Неміс тілі	+	+	+	+	+	+	+
Француз тілі	+	-	+	+	-	+	-
Испан тілі	+	-	+	+	-	+	-

Әрине, бұл кесте тілдің бүкіл грамматикалық құрылымын көрсетпейді, тек тілді зерттеу барысындағы алғашқы кезеңдерінде кездесетін негізгі құбылыстар мен қиындықтарды ғана көрсетеді. Кестеге сүйене отырып, ағылшын грамматикасы ең оңай, ал неміс тілі ең қиын екенін көруге болады. Француз және испан тілдері диаграммада 2-ші және 3-ші орында. Көбінесе шет тілдерін үйренушілер тілді білгенмен, сол тілде таза сөйлейтін адамдарды нашар түсінетініне шағымданады. Мұны бөлек талқылау керек. Шетелдік адамды түсіну сөйлеу әрекетінің ең қиын түрі болып табылады. Себебі әр тілге тән екпін, сөйлеу ырғағы, әуезділігі, жылдамдығы анықталады. Кез келген тілде әртүрлі диалектер кездеседі, олардың әрқайсысы ұзақ уақыт үйренуді талап етеді.

Ұсынылғандардың шет тілдерінің ішіндегі ең қиыны - испан тілі, өйткені оның сөйлеушілерінің сөйлеу жылдамдығы өте жоғары. Сонымен қатар, испан тілінде дауысты дыбыстардың анық айтылуымен дауыссыз дыбыстар өте әлсіз айтылады. Үшінші орында сөйлеу қарқыны баяу, бірақ қысқа сөздердің көптігіне және диалектке байланысты айтылуында қатты вариацияға байланысты түсіну қиынға соғатын ағылшын тілі. Бірінші орынды неміс және француз тілдері, өйткені бұл тілдерде сөйлейтіндер екпінсіз дауысты дыбыстарды айқын айтады, бұл сөздерді түсінуді айтарлықтай жеңілдетеді.[4, с.123].

Рейтинг нәтижелері келесі кестеде көрсетілген.

	оқылым	лексика	грамматика	айтылымды түсіну	қорытынды
Француз тілі	3	1	3	1,5	8,5
Ағылшын тілі	4	2	1	3	10
Испан тілі	1,5	3	2	4	10,5
Неміс тілі	1,5	4	4	1,5	11

Көріп отырғанымыздай, лингвистикалық дәлелдерге негізделген талдау нәтижелері тілдердің қиындығы туралы стереотиптік идеядан айтарлықтай ерекшеленеді. Ең оңай (бірінші орын) француз тілі болды; Болжам бойынша ең қиын (соңғы орын) неміс тілі үшінші орын алған испан тілінен жарты ұпай ғана, екінші орын алған ағылшын тілінен бір ұпай ғана қалды.

Тілдер арасында тек жарты ұпай болуы олардың әрқайсысының оқу үшін белгілі бір артықшылықтары мен кемшіліктері бар екенін, сондай-ақ кез келген мұндай рейтингтің өте субъективті екенін көрсетеді. Бірінші орында ағылшын тілі емес, француз тілінің болуы, сонымен қатар жеңіл деп саналатын испан тілі үшінші орынға ие болуы тілдерді үйренудің қиындығы негізінен тек грамматика арқылы бағаланады дегенді білдірмейді. Жоғарыда айтылып кеткендей көптеген критерийлер бар.

Күрделі тілдер бар, бірақ жеңіл тілдер жоқ екенін де айта кету керек. Кез келген шет тілін үйрену – интеллектуалды ғана емес, сонымен қатар үлкен ерікті күш-жігерді қажет ететін орасан зор жұмыс. Еліміздегі мектеп оқушылары мен студенттер мұнымен қалай күресетінін уақыт көрсетеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Волкова Е.Г. К вопросу о лингвистических аспектах межкультурной коммуникации // Человек и культура. 2015. № 1. С.42-71.
2. Китайгородская Г.А. Интенсивное обучение иностранному языку. М.: Высшая школа, 2009.
3. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам. М.: АСТ, 2008.
4. Плунгян В.А. Почему языки такие разные. М.: АСТ, 2013.

УДК 81-119

Кенжебекова Р.С.,
ст.преподаватель, м.г.н.,
Евразийский гуманитарный институт
Астана, Казахстан
razi2511@mail.ru

ДИСКУРС КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ: СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЯ ДИСКУРСА И МЕДИАДИСКУРСА

Аннотация: В данной статье рассматриваются различные подходы к определению соотношения лингвистических понятий – дискурса и медиадискурса с точки зрения исследований казахстанских и зарубежных лингвистов и представлены особенности дискурса. Взаимодействие дискурса и медиадискурса имеет отражательный характер, вследствие чего дискурс сочетает в себе текст и язык.

Ключевые слова: дискурс, медиадискурс, типы дискурса, анализ дискурса, коммуниканты

Kenzhebekova R.S.,
Senior lecturer, m.h.s.,
Eurasian Humanitarian Institute
Astana, Kazakhstan
razi2511@mail.ru

Abstract: This article concerns various approaches to detfining the correlation between linguistic concepts - discourse and media discourse from the point of view of research by Kazakh and foreign linguists and presents the features of discourse. The interaction of discourse and media discourse is reflective, as a result of which discourse combines text and language.

Key words: discourse, mediadiscourse, types of discourse, analysis of discourse, communicants

Жизнь современного человека невозможно представить без речевой деятельности, анализируемой на новом уровне – на уровне дискурса, ставшего ключевой категорией человеческой жизни в системе языка.

Дискурс представляет собой объект лингвистического исследования, что позволяет обеспечивать объемом научных изысканий и интерпретаций самого термина. Разумеется, в научной лингвистической парадигме существует многообразие точек зрения термина дискурса. Тем не менее, следует отметить, что отсутствует точное определение, которое можно применить ко всем случаям данный термин.

Многозначность термина "анализ дискурса" М.Л. Макаров объясняет сопоставлением трех подходов к его изучению: 1) "Анализ дискурса в самом широком смысле как интегральная сфера изучения языкового общения с точки зрения, как его формы, так и функций; 2) анализ дискурса (в узком смысле) как наименование традиций анализа Бирмингемской исследовательской группы; 3) анализ дискурса как "грамматика дискурса (Р. Лонгейкер, Т. Ривон), близкое, но не тождественное лингвистике текста направление" [1, с. 82].

Термин дискурс потребовал качественного изучения от ученых. И в настоящее время термин дискурс приобрел широкое распространение в казахстанских, российских и зарубежных лингвистических исследованиях.

Проблемой дискурса и его спецификой на современном этапе казахстанская лингвистика также вносит свой вклад в разработку данного подхода такими ученые, как Н.М. Буркитбаева (2005), Б.А. Ахатова (2007), Г.Г. Гиздатов и другие.

Среди российских ученых можно выделить тех, кто активно занимается исследованием дискурса А. Е. Кибрик (1994), Е.С. Кубрякову (1996), Н.Д. Арутюнову (1998), И.А. Стернина (2000), Е.И. Шейгал (2000), В.И. Карасика (2002), Ю.С. Степанова (2003), Н.Ф. Алефиренко (2005) и другие.

Немаловажную роль в становлении теории дискурса сыграли труды таких зарубежных ученых, как T van Dijk (1997), М. Фуко, Р. Барт, M. Bloor и другие.

Например, казахстанский учёный А.Б. Ахатова отмечает, что дискурс изучается на стыке различных наук – и это направление получило название дискурсивного анализа или дискурсивных исследований [Ахатова Б.А. Политический дискурс и языковое сознание: Монография. Алматы: Экономика, 2006. 302 с., с. 38]. По мнению учёного, «несмотря на то что, анализ дискурса осуществляется с различных позиций, всех исследователей дискурса объединяют следующие основные посылки» [2, с. 38]:

1) статическая модель языка является слишком простой и не соответствует ее природе;
2) динамическая модель языка должна основываться на коммуникации, т.е. совместной деятельности людей, которые пытаются выразить свои чувства, обменяться идеями и опытом или повлиять друг на друга;
3) общение происходит в коммуникативных ситуациях, которые должны рассматриваться в культурном аспекте;
4) коммуникация включает докоммуникативную и посткоммуникативную стадии;
5) текст как продукт коммуникации имеет несколько измерений, главными из которых являются его порождение и интерпретация.

Впервые «дискурс» был введен в научную теорию лингвистики текста как лингвистический термин в словосочетании «анализ дискурса» в 1952 году американским учёным З. Харрисом. В своей статье З. Харрис отразил своё понимание фразы, рассматривая её как простое высказывание, а дискурс называл сложным высказыванием, состоящим из нескольких фраз. [3, с. 474].

Коммуникативный подход к анализу дискурса, возродивший взгляд на язык как деятельность был воплощен в теорию речевых актов. Активное развитие теории речевых актов дало возможность изучить язык в его функционировании и проследить результат его воздействия на партнера по коммуникации.

В соответствии с антропоцентрической парадигмой языка, предложенной Э. Бенвенистом во второй половине XX века, стало возможным рассмотрение дискурса как «функционирования языка в живом общении» [4, с. 296].

Все многообразие взаимодействия человека с миром дискурса достаточно емко отражено в известном суждении Ю.Н. Караулова: «За каждым текстом (продуктом дискурса) стоит языковая личность, владеющая системой языка» [5, с. 27]. Не менее выразительно и справедливо звучит его перифразирование в устах К.Ф. Седова: «за каждой языковой личностью стоит множество производимых ею дискурсов» [6, с. 11].

Кроме вышеизложенных подходов к определению дискурса, следует обратить внимание на выделение двух ведущих направлений современности, посвященных дискурсу: когнитивно-дискурсивного и коммуникативно-дискурсивного [7, с. 224].

Е. С. Кубрякова трактует дискурс с точки зрения когнитивно-дискурсивного как явление «когнитивный процесс, связанный с реальным речепроизводством, созданием речевого произведения, текст же является конечным результатом речевой деятельности, выливающимся в определенную завершенную (и зафиксированную) форму» [8, с. 3]. Такое противопоставление реального говорения его результату приводит к осознанию того, что текст может трактоваться как дискурс только тогда, когда он реально воспринимается и попадает в текущее сознание воспринимающего его индивида [9, с. 33].

Различные взгляды на типологию дискурса представлены в работах зарубежных и отечественных авторов. Так, А.А. Кибрик в качестве критериев для классификации дискурсов выдвигает модус - канал передачи информации [10, с. 3–21]. По этому критерию выделяют устный, письменный и мысленный дискурсы. Из отечественных ученых Г.И. Исина полагает, что «традиционным основанием классификации дискурса является канал передачи информации. Согласно данному критерию, дискурс может передаваться как в письменной, так и в устной формах, которые различаются в зависимости от канала передачи информации» [11, с. 338-340].

Довольно часто в реальной коммуникации устный и письменный дискурс переплетаются: в процессе общения коммуниканты могут делать какие-то пометки, записи, передавать друг другу отдельные фрагменты информации, оформленные в письменном виде. Все это позволяет говорить о гибридных формах дискурса, соединяющих в себе признаки устного и письменного типов [12, с. 20]. Вместе с тем, появление современных средств коммуникации способствует развитию нового способа общения. В этой связи интересна точка зрения Т.С. Юсупова, предлагающего новый тип дискурса, основанного на электронном способе передачи информации: обмен сообщениями в чатах, на форумах, общение при помощи СМС и т.п. [12, с. 13, 29].

Одно из наиболее очевидных свойств газетных и телевизионных новостей, которое игнорировалось как в традиционных, так и в сравнительно недавних исследованиях средств массовой информации, состоит в том, что они представляют собой особый вид дискурса. Доминирование социальных наук в изучении средств массовой коммуникации привело к концентрации внимания преимущественно на экономических, политических, социальных или психологических аспектах обработки текстов новостей [13, с. 111, 117].

Следующим основанием является категория участников общения. Здесь выделяют персональный (личностно-ориентированный) и институциональный (статусно-ориентированный) типы дискурсов. Статусно-ориентированное общение наблюдается в тех ситуациях, когда люди выступают как представители той или иной общественной группы и в какой-либо одной роли: адвокат - подзащитный, политик - избиратель и т.д. [14, с. 279].

Представитель волгоградской школы В.И. Карасик выделяет два типа дискурса: «лично-ориентированный (персональный) и статусноориентированный (институциональный) дискурс» (Карасик, 2007, с. 61). Согласно В.И. Карасику, дискурс ведется в заданных рамках статусно-ролевых отношений, т.е. в рамках социальных институтов [15, с. 278]. Под институтами надо понимать не только такие наиболее типичные структуры, каковыми являются армия или церковь, но и любой параметр, который накладывает ограничения на действие «высказывательной» функции. Это может быть статус субъекта высказывания и статус адресата. Это могут быть типы содержания того, что можно и должно говорить, а также обстоятельства акта высказывания, законные для той или иной позиции» [16, с. 28-29].

Т.Г. Добросклонская, разделяя понимание о типах дискурса в концепции В.И Карасика, считает, что на основе речевых практик в соответствующих сферах выделяются разные виды дискурсов, например, такие, как научный, политический, медицинский, юридический [17, с. 181 - 187.], масс-медийный и т.д. В сфере сопровождения и ведения судебных процессов, как судья, так и сторона обвинения (прокурор) и защиты (адвокат) используют специальные приемы и правила употребления юридического языка, заданные конкретной речевой ситуацией.

Таким образом, дискурс как форма социальной практики предполагает диалектическую взаимосвязь между определенным дискурсивным событием и ситуацией, институтами и социальными структурами, которые задают его структуру – они формируют дискурсивное событие, но и дискурсивное событие формирует их.

Дискурс имеет отношение ко всем сферам деятельности индивида и может быть представлен любыми высказываниями в письменной или устной форме.

В процессе коммуникации говорящий стремится выразить тот или иной конкретный смысл, но в его формировании участвуют определенные категориальные семантические признаки, в котором укладывается передаваемое конкретное содержание в момент речи, некоторая ориентация в пространстве и т.д. Таким образом, семантические категории в их вариативности имеют ту форму существования, которая связана с реальными процессами мыслительно-речевой деятельности. [18, с. 30]

Дискурс XXI века, исследуемый в рамках исследования, является сложным феноменом, поскольку вбирает в себя лингвистические и социальные механизмы, присущие определённому социуму.

Современный дискурс находит свое воплощение в устной и письменной коммуникативной деятельности, отожествляемой как процесс и результат этой деятельности. Он характеризуется наличием лингвистических элементов, когнитивных структур, обусловливающих существование дискурса.

В каждом направлении с процессами общения дискурс играет роль для формирования социальной идентичности. В процессе формирования различные профессиональные культуры обеспечиваются в трудовой и общественной жизни. Исторически дискурс сыграл важную роль в создании различных профессий. Социальные и когнитивные факторы продолжают развивать и поддерживать профессиональную и институциональную культуру и идентичность. Профессионалы пытаются создать место для себя в обществе, устанавливают контакт с другими в пределах своей группы, так и с другими группами. Их база знании и ее языковые формы создаются в социетальных и социальных рамках. Поскольку язык как универсальное средство хранения и передачи знаний об окружающей действительности. Например, профессор Бижкенова А. Е. утверждает, что «язык, как механизм человеческого мироотражения и аккумуляции результатов человеческого познания, играет активную роль, воспроизводя логическую мысленную картину мира, внося в нее своеобразные коррективы, накладывал на понимание свой след. В сознании появляется, наряду с определенной системой мыслей, отражающей картину мира, лингвистическая картина мира, сопутствующая первой, но не всегда ей полностью соответствующая. Эта лингвистическая картина мира варьируется от языка к языку. Поэтому механизм языкового выражения в действительности не может быть единым для всех языков». [19, с.14].

Исследователь Г.Г. Буркитбаева утверждает, что существует много различных типов дискурсов, которые могут быть классифицированы по ситуации, функции, участникам дискурса, тексту, по содержанию или по комбинации этих факторов факторов [20, с. 56].

Когда речь идет о дискурсе отдельно взятой отрасли профессиональной деятельности человека, например, определенной отрасли спорта, логично говорить об отраслевом профессиональном дискурсе (ОПД). Поэтому далее понятия спортивный дискурс и отраслевой профессиональный или профессиональный дискурс дискурс будут употребляться как синонимичные.

Термины профессиональный дискурс, профессиональное общение, профессиональная коммуникация и профессиональное речевое взаимодействие используются зачастую в качестве синонимических, но не анализируется их функционирование в качестве единиц институционального дискурса. Как особый вид коммуникации, профессиональный дискурс характеризуется специфическими институциональными и предметными параметрами [21, с. 266].

На различия в профессиональных статусах коммуникантов обращает внимание Б.-Л. Гуннарссон. Исследователь говорит о том, что коммуникация в рамках профессионального дискурса происходит между профессионалами с различным уровнем знаний, между профессионалами и полупрофессионалами (учениками) и между профессионалами и дилетантами [22, с. 5].

Исходя из выше указанных определений дискурса можно предположить, что дискурс –сложный феномен, который сочетает в себе текст и язык.

Следовательно, текст можно считать дискурсом тогда, когда происходит восприятие и передается в сознание получателя.

Итак, в отраслевую (профессиональный) дискурс включает в себя следующие признаки: наличие коммуникантов-профессионалов, наличие пространства для осуществления профессиональной коммуникации, использование специальной лексики. Отраслевой профессиональный дискурс имеет неоднородную структуру, в него входят различные типы дискурсов: спортивный, строительный, экономический, юридический, научный, деловой, медицинский, рекламный, массмедийный, учебный дискурсы, являющиеся смешанными профессиональными дискурсами в рамках отрасли.

ЛИТЕРАТУРА

1. Макаров, М. Л. Основы теории дискурса / М. Л.Макаров. - М.: Гнозис, 2003. - 254 с.
2. Ахатова Б.А. Политический дискурс и языковое сознание: Монография. Алматы: Экономика, 2006. - 302 с.
3. Harris Z. Discourse Analysis: A sample text / Z. Harris // Language. – 1952. Vol. 28. – No. 4. – P. 474-494.
4. Бенвенист, Э. Общая лингвистика [Текст] / Э. Бенвенист. - Пер. с фр. Изд. 4 ... URSS. 2010. 448 с.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Изд. стереотип. URSS. 2019. 264 с.
6. Седов К.Ф. Становление дискурсивного мышлении языковой личности. - Саратов: Изд-во Сарат. унив-та, 1999 г.
7. Прохоров Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс: учебное пособие. М.: Флинта; Наука, 2004. - 224 с.

8. Кубрякова Е.С., Александрова А.В. Виды пространства текста и дискурса // Категоризация мира, пространства и времени. М.: Диалог-МГУ, 1997. С.3-13.
9. Хурматуллин А.К., Понятие дискурса в современной лингвистике // Ученые записки Казанского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. 2009. Т. 151. Кн. 6. с. 33.
10. Кибрик А.А. Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов // Вопросы языкознания. 2009. № 2. С. 3–21.
11. Исина Г. И. К проблеме типологии дискурса //Вестник современных исследований. – 2018. – №. 9.3. – С. 338-340.
12. Кашкин В.Б. Дискурс: уч.пособие. Воронеж, 2004. 76 с.
13. Юсупова Т.С. Функционально-стилистические и прагматические характеристики англоязычного военного дискурса: Автореф. дисс. … канд. филол. наук. Самара, 2010. – С. 29.
14. Т.А. Ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация. URSS. 2015. 320 с.
15. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена. 2002. – 477 с.
16. Серио П. В поисках четвертой парадигмы // Философия языка: в границах и вне границ. – Харьков: Око, 1999, с. 28-29.
17. Добросклонская Т. Г. Массмедийный дискурс как объект научного описания. // Научные ведомости. Серия Гуманитарные науки. 2014. №13 (184). Выпуск 22. С. 181 - 187.
18. Бондарко А. В. (отв. ред.). Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. Л.: Наука, 1987. - 348 с. (ТФГ 1987; изд. 2-е, стереотипное - М., 2001).
19. Современные направления лингвистической науки. Коллективная монография. Под ред. д.ф.н, проф. А. Е. Бижкеновой. Астана. ЕНУ им. Л. Н. Гумилева, 2015. -360 с.
20. Буркитбаева Г. Г. Текст и дискурс. Типы дискурса: учебное пособие для магистрантов и аспирантов-филологов Текст. / Г. Г. Буркитбаева. Алматы: Дайк-Пресс, 2006. -384 с.
21. Бейлинсон, Л. С. Профессиональный дискурс: признаки, функции, нормы / Л. С. Бейлинсон. – Волгоград: Перемена, 2009. – 266 с.
22. Gunnarsson B.-L. Professsional discourse / B.-L. Gunnarsson. – London and New York: Continuum, 2009. – 275 p.

УДК 81′1

Оспанова А.К.
Докторант специальности
8D02322 - «Иностранная филология»,
Шевякова Т.В.
Д.ф.н., профессор
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: aikhos369@gmail.com

КОММЕНТАРИИ КАК КРИТЕРИЙ ВЫЯВЛЕНИЯ КОГНИТИВНОГО ДИССОНАНСА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ МЕДИА ДИСКУРСЕ

Аннотация: Статья посвящена проблеме выявления когнитивного диссонанса посредством комментариев к англоязычному медиа дискурсу. В настоящее время актуальным вопросом становится изучение медиа дискурса совместно с дискурсом комментариев, дающим полную картину о том, как тот или иной медиа дискурс воспринимается людьми. Реципиенты информации могут испытывать состояние когнитивного диссонанса, в той ситуации, когда новые сведения не соответствуют раннее заложенным в их сознании представлениям. Данный диссонанс пользователи выражают в социальных сетях при помощи комментариев. Также, в статье приводится пример медиа дискурса и комментариев к нему.

Ключевые слова: масс медиа, когнитивный диссонанс, медиа дискурс, дискурс комментариев, реципиент.

Ospanova A.K.
PhD student of 8D02322 “Foreign Philology”
Shevyakova T.V.
Doctor of Philological Sciences, Professor
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aikhos369@gmail.com

COMMENTS AS A CRITERION TO IDENTIFY COGNITIVE DISSONANCE IN ENGLISH MEDIA DISCOURSE

Abstract: The article is devoted to the problem of identifying cognitive dissonance through comments on the basis of the English media discourse. Currently, the topical issue is the study of media discourse together with the discourse of

comments, which gives a complete picture of how a particular media discourse is perceived by people. Recipients of information may experience a state of cognitive dissonance, in a situation where new information does not correspond to the ideas previously embedded in their minds. Users express this dissonance in social networks with the help of comments. Also, the article provides an example of media discourse and comments to it.

Keywords: mass media, cognitive dissonance, media discourse, discourse of comments, recipient.

Получение информации о происходящем вокруг жизненно важно для любого современного человека. Соответственно, роль средств массовой информации, как одного из источников такой инфорамции, огромна. Масс медиа предоставляют информацию, обучают, развлекают, способствуют формированию сознания и культуры. Изучение языка, которым пользуются масс медиа является актуальной проблемой лингвистики.

С введением понятия дискурса и медиадискурса, ученые получили возможность расширить свои взгляды на результат работы масс медиа и захватить в поле своего зрения не только чисто лингвистические аспекты текста, но и экстралингвистические. Под экстралингвистическими факторами подразумеваются характеристика формирования медиа дискурса, получатели информации, методы кодирования и декодирования, а также исторические, социальные и культурные аспекты [1].

Следовательно, в настоящее время медиа дискурс может рассматриваться в совокупности с дискурсом комментариев, который состоит в тесной взаимосвязи с базовым медиа дискурсом, так как наглядно демонстрирует реакции получателя на исходное сообщение. В некоторых случаях, комментарии приводят в расширению диалога между создателем медиа дискурса и конечным потребителем. Как пишет исследователь Окиф: «...ядром этого контекста являются не только производители дискурса, но и потребители - аудитория. Читатель больше не читает статью в изоляции; он/она может прокомментировать через веб-сайт, отправить материал по электронной почте другу, опубликовать в социальной сети, чтобы другие могли обсудить. Журналисты и комментаторы часто отвечают на отзывы, размещенные в ответ на их статьи, таким образом продлевая, расширяя процесс – продукт-процесс-(продукт-процесс) …» [2].

Исследователь указывает на то, что получатель информации сейчас фактически может участвовать в создании нового медиа дискурса, комментируя, делясь своим мнением и отвечая на комментарии других пользователей. Также, исследователь заявляет о том, что краткосрочность, недолговечность («ephemerality») в наше время может быть преодолена благодаря техническим средствам: информация сохраняется в электронном виде и реципиент информации может прокомментировать материал, даже если новость была опубликована задолго до этого, он/а может распространить информацию вновь, чтобы другие комментаторы могли поделиться своим мнением [2]. То есть, возможна переработка, переосмысление информации (казавшейся уже неактуальной) и формирование нового медиа дискурса.

Автор Сычева, также считает, что включение реципиентов в поле изучения медиа дискурса, необходимо для полноценного понимания эффекта, оказываемого медиа дискурсом. «С постепенным включением потребителя медиаинформации в диалог со СМИ, уровень коммуникации перемещается уже на уровень восприятия и передачи информации в двусторонней модели социального взаимодействия. Изменяется структура коммуникации, меняется и содержание медиа-дискурса. Теперь потребитель – полноправный участник в создании дискурсивной практики». В конце концов, именно для потребителя и создается любой медиа дискурс. Сейчас журналисту не нужно ждать, чтобы узнать какой отклик получил его материал. Достаточно лишь просмотреть секцию комментариев, при наличии желания и возможности, журналист может ответить на какой-либо комментарий, начав диалог с аудиторией: «Отпадает необходимость в лингвистических и психологических догадках по поводу возможных реакций реципиента, т.к. объект приобретает права субъекта» [3].

Следовательно, мы соглашаемся с автором, что современный медиа дискурс необходимо исследовать на основе медиа текста и комментариев получателей информации. Как, и любой другой вид коммуникации, медиа дискурс представляет собой двусторонний процесс, диалог создателя медиа дискурса и реципиентов информации [3].

Однако, несмотря на множество положительных аспектов, открывающих новые перспективы изучения медиа дискурса, появляются и новые проблемы. Очевидно, что каждый человек обладает уникальным видением окружающего мира, со своими собственными представлениями, обусловленными различными факторами (социальными, экономическими, культурными и т.п.)

На основе таких различий, при получении одной и той же информации, некоторые люди могут испытывать когнитивный диссонанс, когда новая информация противоречит той, что уже известна, привычна [4]. Таким образом, в своих комментариях некоторые пользователи будут выражать свое мнение, диссонансное, как исходному медиа дискурсу, так и комментариям других пользователей.

Взаимодействуя с другими пользователями, индивид может испытывать дискомфорт от разнообразия мнений, в некоторых случаях противоречащих его собственному взгляду. Исследователь Чон Мёнки и его коллеги, считают, что «обнаружили, что чем больше пользователи используют социальные сети, тем чаще они сталкиваются с противоположными мнениями и тем более некомфортно они себя чувствуют» [5].

Возьмем, к примеру, новостной медиа дискурс, созданный корреспондентом «Sky News» Ашной Харинаг о проведении мероприятия, посвященного воссоединению звездного состава фильмов о «Гарри

Поттере» спустя 20 дет после выхода первого фильма: «Harry Potter cast reunite 20 years later - without JK Rowling» [6].

Специальный выпуск создает праздничную атмосферу, так как мероприятие транслируется под Новый год. Зрители погружаются в приятные воспоминания, ностальгируют по своему детству и юношеству. Однако, репортер замечает, что создателя серии книг, Джоан Роулинг, не пригласили участвовать в съемках, предположительно в связи со скандалом, в котором та ранее оказалась из-за своих высказываний (не имевших отношения к серии о мире магии), вызвавших волну негатива к автору. В специальном выпуске использовались лишь отрывки интервью с Роулинг, взятого за два года до съемок (с непосредственным указанием даты на экране).

Разберём название, которое, по нашему мнению, само по себе содержит противоречивые идеи - «Harry Potter cast *reunite* 20 years later - *without* JK Rowling» («Актеры «Гарри Поттера» *воссоединились* спустя 20 лет — *без* Джоан Роулинг»)

Понятие «reunion» (воссоединение, реюнион) предполагает встречу, светское мероприятие, объединение (иногда «примирение») людей, которые прежде работали вместе, участвовали в общем проекте, т.е. основное значение данного слова - «соединить, объединить, собрать всех вместе», вызывает положительные ассоциации. При этом, далее автор использует предлог «без», подразумевающий «отсутствие кого/чего-либо». Таким образом, создается диссонансное отношение между единицами языка «reunite» и «without», которое может привести к возникновению когнитивного несоответствия у реципиентов данной информации.

Как раз в комментариях, мы находим этому подтверждение. Зрители выражали свое мнение, противоречащее содержанию медиа дискурса.

T W: “I am so glad J K Rowling created the whole Harry Potter universe. Personally, I think the books give more complexity to the characters than the films, but I guess that is the power of writing good fiction and of course, they did lead to some very entertaining movies, perhaps because she created some excellent characters for the actors who went on to portray them. *Imagine a world without her creation now, seems almost impossible really. Where. Would. We. All. Be*” [6].

T W: «Я так рад, что Дж. К. Роулинг создала вселенную Гарри Поттера. Лично я считаю, что книги придают персонажам больше многогранности, чем фильмы, но я полагаю, что в этом сила написания хорошей художественной литературы, и, конечно же, они действительно привели к появлению очень интересных фильмов, возможно, потому что она создала отличных персонажей для этих актеров. *Представить мир без ее творения сейчас кажется практически невозможным. Где. Бы. Мы. Все. Были*».

Мы можем видеть, как диссонанс буквально раскрывается перед нашими главами – вначале автор комментария восхищается творением Роулинг и героями, которых она создала. Далее, пишет об актёрах, которые воплотили этих персонажей в серии «очень интересных фильмов». Однако затем, мы видим, что автор недоумевает по поводу сложившейся ситуации. Подразумевая, по-видимому, что существование фильмов было бы невозможно без написанных Дж. Роулинг книг.

Мы замечаем использование пунктуации для придания выразительности мысли - “*Where. Would. We. All. Be”.* Точки после каждого слова в предложении подчёркивают категоричность автора в своем убеждении. Можем предположить, что диссонанс комментатора заключается в противоречии понятий: книжные герои, успешные фильмы, приятные воспоминания – нынешняя ситуация, заключающаяся в проявлении неблагодарности по отношению к автору, без произведений которой не было бы ни фильмов, ни данного специального выпуска (Роулинг не приглашена, не участвует).

Следующий комментатор соглашается с предыдущим – *Franko Davalos*: “*Yeah*, it *doesn't make any sense* seeing *a creation without its creator*” [6].

Franko Davalos: “*Да, невозможно представить* себе существование творения *без его творца*”.

Автор указывает, что не видит никакого смысла в происходящем, потому что без создателя не было бы и произведения, т.е. книг, а соответственно и самих фильмов.

Melanie Jay: “It is *not a real reunion* without JK” [6].

Melanie Jay: “Это *не настоящее воссоединение* без Дж. К”.

Данный комментатор подчеркивает расхождение, замеченное нами ранее в названии медиа дискурса, которое кроется в том, что воссоединение не может считаться полноценным без участия автора всего задуманного «*…not a real reunion without JK».*

The humble one: “What *a shameful time* we live in.. Those bunch of people *became popular and rich thanks to her*” [6].

The humble one: “В какое *позорное время* мы живем ... Эти люди стали *популярными и богатыми благодаря ей*”

Комментатор прямо заявляет, что актеры обязаны Роулинг своей популярностью и финансовым благополучием. Можно предположить, что в сознании автора комментария диссонируют концепты «слава, богатство» («*…became popular and rich thanks to her» - «*стали популярными и богатыми благодаря ей*»)* и «неблагодарность (либо «стыд»)» («*…shameful time…», «Those bunch of people…» - «…*позорное время*…», «*Эти люди*…»).*

Eliezer Bautista: “Harry Potter and *The Chamber of The Ungrateful*” [6].

Eliezer Bautista: «Гарри Поттер и комната *неблагодарных*»

В данном случае комментарий содержит игру слов, состоящую из названия оригинального произведения, и соответственно фильма, “Harry Potter and the Chamber of Secrets” («Гарри Поттер и Тайная комната»). Слово «тайный» в оригинале заменено на «неблагодарный», которым автор комментария характеризует, по всей видимости, актеров фильма.

Cai Frootz: “I don't even like JK Rowling but *to ban her from something she created is so disrespectful*” [6].

*Cai Frootz: “*Мне даже не нравится Джоан Роулинг, *но запретить ей заниматься тем, что она создала – это очень неуважительно*”.

Следующий зритель добавляет новый концепт в цепочку противоречий - «неуважение (к автору)»: «*…so disrespectful»* - «…очень неуважительно». Используется наречие «so» для усиления значения прилагательного «disrespectful» - «неуважительный». Диссонанс вызван столкновением идей о том, что автор создает довольно успешное произведение, на основе которого снимают фильмы, ставшие кассовыми. Однако, во время празднования знаменательной даты, автор книжной серии проигнорирован, что по мнению комментатора и является «очень неуважительным».

Мы можем сделать вывод, что многие комментаторы придерживаются идеи «Give credit where it’s due» - «Нужно отдать должное, признать заслуги». Соответственно, ситуация, которой посвящен медиа дискурс вызывает у данных зрителей когнитивный диссонанс, так как противоречит их представлениям.

В результате проведенного исследования, мы пришли к выводу, что благодаря развитию современных технологий, дающих возможность обмениваться мнением практически моментально, но в то же время, и тогда, когда реципиент «находит» ту или иную новость, медиа дискурс необходимо рассматривать именно совместно с дискурсом комментариев. Комментарии получателей информации демонстрируют их отношение к содержанию медиа дискурса. В большинстве случаев такая реакция может не соответствовать мнению, высказанному в тексте, либо в других комментариях. Такие ситуации говорят нам о наличии у получателя информации когнитивного диссонанса, противоречии двух идей, представлений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Добросклонская Т.Г. Медиадискурс как объект лингвистики и межкультурной коммуникации // Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика. 2006. №2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/mediadiskurs-kak-obekt-lingvistiki-i-mezhkulturnoy-kommunikatsii (дата обращения: 04.11.2022).
2. O’Keeffe, A. ‘Media and Discourse Analysis’, in Gee, J. & Handford M. (eds), The Routledge Handbook of Discourse Analysis. London: Routledge, 2011. p 441-454.
3. Сычева Е. В. Понятие дискурса масс-медиа и методы его изучения // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2011. №3. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-diskursa-mass-media-i-metody-ego-izucheniya (дата обращения: 05.11.2022).
4. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса. М.: ООО «Издательство «Э», 2018 г.
5. Myeongki Jeong, Hangjung Zo, Chul Ho Lee, Yasin Ceran, Feeling displeasure from online social media postings: A study using cognitive dissonance theory, Computers in Human Behavior, Volume 97, 2019, p. 231-240, ISSN 0747-5632, https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.02.021. (https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563219300792)
6. Ashna Hurynag. Harry Potter cast reunite 20 years later - without JK Rowling. Sky News. (accessed: 30. 12. 2021) https://www.youtube.com/watch?v=kNIAJMrRtB0

УДК.80

Михеева Е.С.,
Магистр гуманитарных наук,
преподаватель КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
mihelena901518@gmail.com

РОЛЬ ЯЗЫКА В КОНСТРУКТЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация: Статья посвящена роли языка в политических конструктах. Язык рассматривается как неотъемлемый компонент политической культуры, национальной идентичности и национальной идеи. Рассматривается его роль и функциональное значение.

Ключевые слова: язык, политическая культура, идентичность.

Mikheyeva Ye.S.,
Master of Art,
teacher of Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
mihelena901518@gmail.com

THE ROLE OF LANGUAGE IN POLITICAL CULTURE CONSTRUCTION

Abstract: The article is devoted to the role of language in political constructions. The language is considered as the integral component of political culture, national identity and national idea. It is also concerned with its functional role.

Keywords: language, political culture, identity

Введение

Актуальность рассматриваемой темы определяется высокой значимостью языка на разных уровнях человеческого общения. С течением времени актуализация изучения языкового вопроса только растёт. Во многом потому, что языковой вопрос может быть легко политизирован. Роль языка очень трудно переоценить, поскольку он является одним из главных атрибутов национальной культуры. Вместе с тем, он играет определяющую роль в формировании политических конструктов. В отношении языка формируются различные концепции развития государственной языковой политики. Владение тем или иным языком является показателем коммуникабельности. В свою очередь, коммуникабельность является одним из признаков конкурентоспособности не только на рынке труда, но и на политической арене. Язык является неотъемлемой составной частью национальной идентичности, определяющим фактором в развитии таких сфер как бизнес, образование, наука и даже международные отношения.

Политическая культура является одной из базовых категорий политического процесса, которая во многом определяет его ход и развитие, предопределяя действия основных политических акторов, а также функционирование ключевых институтов. Она формируется естественным путём, под влиянием масштабных исторических обстоятельств. Человек, будучи существом политическим, не может абстрагироваться от политической культуры, поскольку в процессе воспитания он впитывает в себя ключевые ценности и традиции общества, в котором родился и получает образование. При всём желании человек не способен отказаться от политических ценностей и политических традиций, как таковых. Однако любой может пересмотреть сущностное содержание этих ценностей и традиций в соответствии со своим опытом и мироощущениями. К составным частям политической культуры можно отнести национальную идентичность, национальную идею, доминирующее в обществе политическое мировоззрение. Политическая культура также может включать в себя культуру политической коммуникации и в целом культуру политического взаимодействия.

Политический функционал языка

Язык, как способ коммуникации, может рассматриваться как инструмент передачи накопленного политического опыта и выразителя политических взглядов. Это средство передачи политических взглядов и путь следования политическим традициям. С его помощью происходит выражение ценностного миропонимания индивида и формируется языковая среда в рамках которой формируется политический дискурс. Внутри этого дискурса происходит формирование политических позиций, политических идеологий что, в свою очередь, порождает необходимость в дискуссиях.

Так например, Клод Леви-Строс в своей работе «Структурная антропология» отмечает: «Прежде всего можно рассматривать язык как продукт культуры: употребляемый в обществе язык отражает общую культуру народа. Но, с другой стороны, язык является частью культуры, он представляет собой один из ее элементов». [1, с.74]

Если принимать во внимание то, что язык, как атрибут культуры, имеет привязку к определённому этносу, то можно сделать вывод о том, что историческое сознание народа и его историческая память формируются по средствам языка. Знание о происхождении народа, исторических фактах, политическом дискурсе и политических идеологиях передаётся из поколения в поколение при помощи языка, как главного национального атрибута. При этом каждое поколение вносит вклад в обогащение языковой культуры, оставляя ценности, присущие тому времени, в котором оно живет. Таким образом, политико-культурное значение языка очень трудно переоценить. Оно настолько объёмно, что включает в себя самые разные аспекты. Язык как инструмент коммуникации способствует формированию дискурса, который накладывается на актуальную политическую повестку. В рамках этой повестки язык способствует формированию идейно-политических конструкций, выраженных в идеологиях, а также участвует в выполнении политических функций участниками политического процесса.

Шабурова М.А. в статье «Роль языка в формировании культурно-исторического типа», размышляя о роли языка и его месте в культуре отмечает: «По мере того, как человек развивается и его социальные связи становятся более сложными, язык становится основным проводником информации и средством коммуникации. В этом есть уникальность человеческой природы, которая дает возможность изучать, перенимать опыт прошлых поколений и привносить свой вклад в общую культуру на основе этих знаний. Без этого культурного «стержня» человек как творец, преобразователь мира не может состояться, следовательно, не может быть человеком». [2, с.161]

Язык является средством коммуникации, который позволяет выполнять различные политические функции[11]:

- Политическая мобилизация. В упрощённом понимании эта функция включает в себя сбор всех имеющихся в наличии ресурсов с целью решения каких-либо политических задач и достижении поставленной цели. Для того чтобы эффективно провести политическую мобилизацию необходимо использовать язык, на

[11] Рассматриваются те функции, реализация которых наиболее часто обсуждается в политологическом дискурсе.

котором говорят те, кто будет в мобилизации задействован. Например, представители крупного бизнеса, который задействован в финансировании реализации проектов или электорат, к которому обращается кандидат в президенты;

- Политическое рекрутирование. Эта функция включает в себя набор новых членов в свои ряды. Эта функция характерна для таких институтов как политические партии и общественные организации (НКО, профсоюзы и общественные движения). Для выполнение этих функций рассматриваемый политический институт должен предоставить потенциальному члену организации свою программу и провести с ним собеседование;

- Политическая коммуникация. Функция обеспечения связи, поддержания контактов между политиками, между политическими институтами и.т.д. Необходимость взаимодействия и коммуникации по средствам осуществления связи является объективной потребностью для любого участника политического процесса. Как показывает практика развития политической карьеры современных руководителей владение несколькими языками даёт политикам неоспоримое конкурентное преимущество.

Язык формирует символы, которые активно используются в повседневной политической агитации, при помощи которой происходит взаимодействие на разных уровнях. Например, происходит дискуссия в социальных сетях, где язык общения предполагает использования не только и нестолько словесные формулировки, но и устоявшиеся символы – это мемы и эмодзи. Последовательность и культура их использования формируется в рамках языковой практики, используемой в социальных сетях. Поскольку они (мемы) имеют привязку к конкретным политическим деятелям, можно утверждать, что они имеют привязку к конкретной политической культуре и языку политического общения.

Способствуя выполнению обозначенных выше политических функций язык участвует в формировании различных политических конструктов. К данным конструктам можно отнести идеологию и национальную идею. Эти конструкты должны отражать политическую культуру общества, полностью ей соответствовать. Важно отметить, что концептуально-теоретический уровень идеологии может зародиться за тысячи километров от страны нашего прибывания иза сотню лет до нашего настоящего времени. Постулаты этой идеологии могут быть сформулированы на одном из европейских языков, но дальнейшая адаптация этих идеологий к общественно- политическим реалиям происходит на национальном языке других народов. Переход на программно – политический уровень идеологии и адаптация к политической культуре также происходит по средствам национальных языков.

Язык общения, выполняющий ключевую роль во взаимодействии между политическими субъектами, может выступать в качестве маркера для отделения политических соратников и политических соперников. Это особенность тех стран, где практикуется использование двух и более языков. Это обстоятельство способствует политизации языкового вопроса что, в свою очередь, может влиять на социально-политическую стабильность.

Язык как часть идентичности

Современное общество не может развиваться в вакууме и не может не принимать участие в культурном обмене. И в данном случае мы тоже затрагиваем языковой вопрос, потому что от степени владения языком зависит как интенсивность, так и качество такого обмена. Важно понимать, что степень владения языком способна оказывать влияние на общение между людьми на улице (как пройти к ближайшей аптеке), на рынке (сколько стоят эти огурцы?) и в академической среде (потрудитесь объяснить методологию вашего исследования)[12]. От уровня владения языком в описываемых ситуациях будет зависеть динамика взаимодействия индивидов. А возникающая в ходе разговора интерференция может оказать влияние на скорость достижения целей. Например, если участник коммуникации неправильно поймёт объяснение местоположения аптеки, он может долго ходить кругами, прежде чем найдёт искомую аптеку. Для того, чтобы минимизировать вероятность проблем с общением между гражданами, и сделать пребывание иностранцев в стране более комфортным в большинстве стран мира существуют концепции языковой политики, поскольку язык является частью национальной идентичности.

У каждого народа существует своя этническая идентичность, частью которой является язык. Необходимо обратить внимание на то, что идентичность конструируется вокруг ответа на вопрос – Чем мы отличаемся от окружающих нас соседей? Ответов на этот вопрос должно быть много, они должны быть разными. Все ответы на данный вопрос, как правило, содержат в себе элементы противопоставления маркеров своей этнической принадлежности соседним народам. Данное противопоставление, как правило, не имеет в своей основе выявления каких-либо негативных черт у соседей по региону, за исключением случаев, когда народы в силу исторических причин долгое время враждовали.

Однако, следует обратить внимание на одну деликатную закономерность, влияющую на конструирование идентичности. Во многом идентичность является конструктом, сформулированным вокруг слова «долг». Политизация этничности приводит к созданию партий националистического толка,

[12] В скобках описаны примеры вопросов, с которых начинается коммуникация в разных ситуациях. В каждой из этих ситуаций от языковых навыков, а также интерференции перевода на родной язык зависит достижение цели.

политическая платформа которых конструируется вокруг декларируемой необходимости защищать свою идентичность.

Иванов И. в статье, посвящённой описанию политической платформы националистов, отмечает: «За словом «долг», как правило, следует описание тех политических и социо-культурных действий, реализация которых необходима для спасения отечества. По большей части все предложения националистов легко сводятся к общему политическому знаменателю. Это предложение ограничить внешнее культурное воздействие (в особенности на молодёжь) на коренное население страны и всячески способствовать сохранению и развитию национального языка и национальных традиций». [3, с.167]

Этническая самоидентификация по умолчанию предполагает соблюдение традиций и свободное владения родным языком. Именно этот пункт является ключевым ответом на обозначенный выше вопрос. Ответ на него можно сформулировать так: мы отличаемся от наших географических соседей нашим родным языком. Родной язык является предметом национальной гордости, главным атрибутом культуры. И если гражданин идентифицирует себя с конкретным этносом, он должен соблюдать традиции этого этноса и владеть языком, являющимся атрибутом этого этноса. В ином случае, его самоидентификация может вызывать вопросы у соотечественников или вовсе ими не признаваться.

Политизация языкового вопроса в большинстве случаев происходит в силу необходимости выполнить функцию мобилизации представителей национального сегмента электората. В реализации этой функции язык играет ключевую роль, потому что все политические посылы, вне зависимости от их формы (устной или письменной) имеют привязку к конкретному языку, понятному для жителей государства. А в некоторых странах таких языков может быть и несколько.

События, происходившие на постсоветском пространстве за весь период существования независимых государств, свидетельствуют о том, что роль национального языка в процессе конструирования новой постсоветской идентичности является ключевой. Проведение государственной политики в отношении развития и поддержки государственного языка требует взвешенного и в то же время последовательного подхода. А несбалансированная языковая политика зачастую несёт в себе риски дестабилизации политической системы.

Развитие общества и развитие государства, расположенного в Центральной Азии, способствует формированию национальной идентичности с элементами концепции неоевразийства. По мнению Елены Омельченко неоевразийство как концепция национальной идентичности существует в Казахстане на ряду с другими концепциями. «Евразийство – концепция, строящаяся на основе идеи «цивилизационного моста» между востоком и западом. Она нашла отражение в одном из наиболее ранних стратегических документов Республики Казахстан - Стратегии становления и развития Казахстана как суверенного государства 1992 года». [4, с.48]

Это обстоятельство во многом предопределило востребованность трёхъязычия в системе образования нашей страны. Государственная политика Казахстана в сфере образования, направлена на формирования тех лингвистических навыков, которые будут востребованы гражданином Казахстана в трёх географических локациях - внутри страны, на территории стран СНГ и ЕАЭС и в странах дальнего зарубежья. Во многом именно концепция Евразийства. Владение казахским, русским и английским языками в перспективе могут стать частью общеказахстанской идентичности. Более того, с развитием независимого Казахстана, трёхъязычие может стать фактором конкурентноспособности, способствующим развитию экономики Казахстана и росту его геополитического значимости.

Вывод

Язык играет ключевую роль в конструкте политической культуры. Важно отметить, тот факт, что от языковой спецификации зависит качество функций, которые выполняются политическими субъектами, а также динамика их выполнения. Язык является частью национальной культуры, частью национальной идентичности и как следствие одним из главных атрибутов государственности. Следовательно язык является особым фактором внутренней государственной политики, неразрывно связанной с реализацией тех или иных нормативных концептов в реализации государственной политики. От степени владения гражданами языками, которые употребляются на территории страны во многом зависит степень конкурентоспособности не только отдельного гражданина, но и нации в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Леви-Строс К.Структурная антропология / Пер. с фр. Вяч. Вс. Иванова.— М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. — 512 с.
2. Шабурова М.А. Роль языка в формировании культурно-исторического типа//Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия Социальные науки, 2011, № 1 (21), С. 158–163
3. Иванов И. Политический национализм как партийнаяплатформа //Устойчивое развитие Центральной Азии. Вестник КНУ: Научный журнал Казахстанско – Немецкого Университета, 11 февраля 2014 г./Сост. Б. Лохманн – Алматы, 2014. С.165 -169.
4. Омельченко Е.Е. Формирование концепции национальной идентичности вдискурсивном пространстве Казахстана. – Алматы 2011. -104 с.

УДК 81’ 25

Smagulova A.S. [1],
[1]Candidate of philological sciences, associate professor of the department of Diplomatic Translation, faculty of International Relations al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aigerim_0715@mail.ru +7 7011674373
Tussupova A.K.[2]
[2]Candidate of philological sciences, associate professor
Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.tussupova@mail.ru

ERRORS IN THE SIMULTANEOUS TRANSLATION PROCESS

Abstract: The article is devoted to investigation of the specifics of simultaneous interpretation as a top of the translation skills, which determines high demands to the level of development of translation competence. The subject of research is the study of modern approaches to the classification of errors that occur in the simultaneous interpreting activity. The authors conclude that the interpretation is one of the most difficulties of translation, a complex, gradual psychological process that takes place under extreme conditions, leading to errors in the speech of simultaneous interpreter. It is impossible to completely a void erroneous interpretation and re construction of the original discourse; however, the understanding of theme chaises of deviations from the norm, the use of appropriate translation strategies allows one to avoid semantic errors that distort the original pragmatics.

Keywords: *simultaneous translation, translation competence, translation errors, translation activity, causes of translation errors, classification of translation errors.*

Смағұлова А.С.[1]
филология ғылымдарының кандидаты, халықаралық қатынастар факультеті дипломатиялық аударма кафедрасының доценті. әл-фараби Алматы, Қазақстан
aigerim_0715@mail.rutel.: +7 7011674373
Түсіпова А.Қ.[2]
филология ғылымдарының кандидаты, доцент
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан

ІЛЕСПЕ АУДАРМА ПРОЦЕСІНДЕГІ ҚАТЕЛЕР

Түйін: Мақала аудармашылық дағдылардың шыңы ретінде ілеспе аударманың ерекшеліктерін зерттеуге арналған, бұл аударма құзіреттілігінің даму деңгейіне қойылатын жоғары талаптарды анықтайды. Зерттеу пәні – синхронды аударма әрекетінде орын алатын қателерді классификациялаудың заманауи тәсілдерін зерттеу. Авторлар аударманы аударманың ең қиыншылықтарының бірі, ілеспе аудармашының сөйлеуінде қателіктерге әкелетін экстремалды жағдайларда өтетін күрделі, біртіндеп психологиялық процесс деп тұжырымдайды. Түпнұсқа дискурсты толығымен қате түсіндіру және қайта құру мүмкін емес; дегенмен, нормадан ауытқулардың тақырып шелпектерін түсіну, тиісті аударма стратегияларын пайдалану түпнұсқа прагматиканы бұрмалайтын семантикалық қателерді болдырмауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: ілеспе аударма, аударма құзыреті, аударма қателері, аударма қызметі, аударма қателерінің себептері, аударма қателерінің жіктелуі.

Смагулова А.С.[1]
[1]кандидат филологических наук, доцент кафедры дипломатического перевода факультета Международных отношений Казну им. аль-фараби Алматы, Казахстан
aigerim_0715@ mail.rutel.:
Тусупова А.К.[2]
[2]кандидат филологических наук, доцент Казахский Национальный Женский ПедагогическийУниверситет
Алматы, Казахстан

ОШИБКИ В ПРОЦЕССЕ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА

Аннотация: Статья посвящена исследованию специфики синхронного перевода как вершины переводческого мастерства, что определяет высокие требования к уровню развития переводческой компетенции. Предметом исследования является изучение современных подходов к классификации ошибок, возникающих при синхронном переводе. Авторы приходят к выводу, что устный перевод представляет собой одну из самых трудных задач перевода, сложный, постепенный психологический процесс, протекающий в экстремальных условиях, приводящий к ошибкам в речи переводчика-синхрониста. Невозможно полностью избавиться от ошибочной интерпретации и перестройки исходного дискурса; однако понимание тематики отклонений от нормы, использование соответствующих переводческих стратегий позволяет избежать смысловых ошибок, искажающих исходную прагматику.

Ключевые слова: синхронный перевод, переводческая компетенция, переводческие ошибки, переводческая деятельность, причины переводческих ошибок, классификация переводческих ошибок.

Introduction

Translation is one of the oldest types of activity, which role cannot be reduced to serving the immediate needs of peoples in communication. It becomes obvious to modern researchers that as part of the intensification of globalization processes, humanity is moving towards expanding the interrelationships of various ethnic groups, cultures and countries. The reality of the «post-prometheus» world leads to establishment and subsequent strengthening of intercultural synergetic communication between cultural models varying in their history, religion, traditions and language.

In the present situation, the task of studying the problems of intercultural communication, including the role of translation activity, is becoming highly relevant. The rapid entry of the Russian Federation into the world community leads to an increase in number of intercultural contacts both at state level and at level of separate individuals, which determines relevance of studying specifics of translation activities. Acting as one of the means of intercultural communication, simultaneous translation solves problems of mutual understanding ofsubjects of communicative activity, characterized by singular specifics, presence of peculiar characteristics, which will be discussed below.

Processes of mutual understanding between representatives of various cultural models can be significantly complicated by the implementation of erroneous interpretation of certain connotations of the original, due to translation errors, which are especially possible in simultaneous translation, based on the need to instantly respond to the information heard without being able to think about the details.

The issues of classification and identification of causes of errors in simultaneous translation is one of the most important problems of translation studies, the solution of which will avoid erroneous interpretation of this or that information in the language of the host culture, ensure equivalence and adequacy of translation, which determines the relevance of the chosen research topic.

The object of the study is translation errors that occur during simultaneous translation.

The purpose of the study is to identify some errors in the process of simultaneous translation.

Simultaneous translation (ST) is one of the most difficult types of translation activities. In modern scientific literature, ST is understood as «one of the types of interpretation, simultaneous translation of the voiced text, one of the types of professional translation» [1], «the pinnacle of translation art» [2]. Inherently, ST is a psychological process in which three main stages are distinguished: understanding, comprehension and formation of the concept, transmission, reproduction by means of the language system of the receiving cultural model.

The first stage of translation activity, namely the perception of a foreign language text, is a complex sensory-thinking process based on the simultaneous performance of analytical and synthetic functions of the brain and sensory organs. Comprehension is carried out with the help of the formation and formulation of thought, i.e. with the help of internal speech [3]. The main question is, with the help of which language comprehension is carried out and how high is the degree of intensification of its flow. The highest degree presupposes the obligatory linguistic formalization of thought. As for language means, comprehension can be carried out by means of the original language, or with a high level of proficiency in this type of speech activity - in the language of translation, and with high skill of the translator – using the means of an internal individual subject-schematic semantic code [3].

The second stage of the translation process is the formation of the main meaning of the future message. In other words, at this stage there is a need to understand the relationship "meaning - idea", as well as transcoding. If comprehension is carried out in the language of translation, then the formation of meaning is simultaneously the formation of an idea, and the process of comprehension itself includes the process of transcoding [4]. The process of transcoding in this case is not realized, because it is highly automated.

At the third and final stage of translation activity, utterance is displayed and recreated using the means of the translation language.

The realization of each of the stages of speech activity in the ST requires a high level of formation of translation competence. A. Tarakov identifies the following features of ST:

1) psychological discomfort caused by the need to simultaneously perceive, decode and reproduce the discourse;
2) psychological barrier caused by the lack of repeated reference to the original text, the ability to suspend speech, repeat incomprehensible phrases, words;
3) the lack of opportunities to make adjustments to the already voiced text, eliminate the identified erroneous interpretations;
4) the possibility of erroneous interpretation due to too fast pace of speech, confusion of the speaker, speech defects [1].

The attributive, essential characteristics of ST put forward high requirements for the level of formation of translation competence, which today is most often understood as a set of specific skills needed by a member of the language community for speech contacts with others [5]. The lists of skills allocated by different authors do not coincide and are not clearly marked for all, which is due to the objectively large number of these skills and the lack of their correct hierarchy. In particular, A. Tarakov names the following skills and abilities necessary for the successful realization of ST:

1) preparation for the specific features of FF

2) the ability to focus on the speaker's words;
3) the ability to cover several tasks with attention;
4) the ability to find a way out of difficult communicative situations;
5) rapid response skills;
6) mental calmness, patience;
7) quick thinking, formulation of the concept [5].

In turn, R. Setton names the following components of the model of translation competence:

1) linguistic competence, including pragmalinguistic, which consists in the knowledge of «particular semantic shades» of lexemes, and sociopragmatic, including knowledge of speech behavioral strategies, rules of discourse modeling in accordance with the requirements of the functional style adopted in this society at a specific historical stage of development;

2) general knowledge necessary for understanding and subsequent translation of specific topics of information messages;

3) skills, strategies of perception, interpretation and reproduction of information data [6].

Thus, the specifics of ST place extremely high demands on the level of formation of translation competence, ensuring the adequacy and equivalence of translation. However, even with the high professionalism of the simultaneous translator, the possibility of error is not excluded.

In modern scientific literature, an error is understood as «deviation from the norm, the discrepancy between the ideal (standard) and the material (really existing)» [7];

«Result of the discrepancy between a plan and implementation of the action, discrepancy between the standard and final product of activity" [8]; everything that does not comply with the norm, the rules [7].

Any error is based on the variability of the semantics of the lexeme, i.e. the error is the choice of a variant recognized as non-normative. As V. M. Ilyukhin notes, «the reasons for error in ST can be both purely objective and subjective in nature" [9]. Unfortunately, the study of errors in the scientific literature is either minimized or explained solely by the fatigue of the simultaneous translator, but in practice fatigue provokes reservations that occur in any colloquial speech.

Deviations from the norm may be the result of an insufficient level of formation of language competence or the lack of necessary coordination between speaker and translator [6]. The error can also be caused by reasons of a multifunctional nature, for example, insufficient knowledge of the topic and extraneous noise that complicate the processes of perception and decoding. Besides, the ambiguity of original phrase may also be cause of error.

In most general form, causes of errors can be divided into extra linguistic, related to social conditions, and intralinguistic, related to the internal resources of the language system. The main extra linguistic reason is spontaneity of speaker's speech, influence of social environment, dependence of speaker's speech on his social affiliation. Deviations from the norm can be attributed to this group due to inadequate use of a meaning that does not correspond to a communicative situation, language register associated with a social situation.

Intra-linguistic errors are caused by the rhizomatic potential of language system, constant expansion of connotative series of lexemes, the desire of the simultaneous translator to give emphasis, expressiveness to translated discourse.

Reasons for occurrence of linguistic errors include desire for hypercorrection – «erroneous grammatical use associated with the exact implementation of the desired rule» [7]; implementation of speech behavior by analogy with the norms of native language. All lexical and grammatical errors can be classified according to their stylistic and social nature. In the process of detailed analysis of the most common errors, A. S. Barmina points out that all deviations from the norm can be classified «depending on which aspect of the language they relate to, as well as by the nature of the complexity and frequency of this error in various language registers» [7]. The researcher identifies errors of the first and second categories: errors of the first category include «elementary» errors characteristic of people without higher education. Errors of the second category include «errors of the average style, typical for most educated people», widely functioning in publications devoted to the normalization of modern English language, dictionaries of difficulties, etc[7].

In turn, M. A. Kunilovskaya, based on a detailed analysis of the classifications presented in domestic and foreign translation studies, identifies semantic and linguistic errors at the upper level of taxonomy, and semantic errors distort the semantics of the original much more significantly than errors of expression [10].

Semantic errors can be classified by type of unchanged or untransmitted information, by degree of deviation from the original, misinforming effect on recipient. Taking into account this criterion, M. A. Kunilovskaya identifies the following types of semantic errors:

– errors with transmission of referential information caused by incorrect vision of textual reality. Such errors can lead to pointing to other referents, reference situations, significantly distorting semantics of the original. The same group includes errors related to the representation of predicative information, including incorrect transmission of view-modern, modal values, errors in transmission of proper names.

The following fragment may serve as an example of appearance of modal meaning of a duty that is absent in the original text:

Reaching our sustainable development goals means organizingourselvesbetter. Lettherebenomorewallsorboxes;nomoreministriesoragenciesworkingatcross-purposes.

Достижение наших целей устойчивого развития обозначает, что мы должны организоваться лучше. И мыдолжныпреодолеть,разрушитькакие-тостены,преграды. Министерства, агентства, которые должны работатьиобъединитьсярадидостиженияэтихцелей.

In addition to the appearance of an additional modality, within the framework of this fragment, errors in the transmission of structural and logical information are also noted, which find their representation in violation of the thematic organization of the text: a complex sentence of the English language is divided into two sentences complicated by homogeneous terms in Russian. Despite the inaccuracy of the transmission of the original information, the appearance of additional connotations, the pragmatic function in the translation process was implemented;

–errors in the transmission of structural and logical information, which are reduced to the absence or violation of logical connections, thematic organization of the text, which leads to the decomposition of the text into separate sentences, loss of textuality, integrity, for instance:

I welcome the Addis Ababa Action Agenda, and the renewedpledgebydevelopedcountriestoinvest0.7percentof gross national income in official development assistance.Aidworks–butfewcountrieshavemetthistarget.

Я приветствуюаддис-абебскуюповесткудняиразвитиедляинвестиций 0,8 %. Это – рост ВВП и та помощь, которая оказана была некоторым странам, вызываетбольшоеуважение.

In addition to changing the boundaries of sentences within this fragment, a significant transformation of semantics of the original is carried out, causing difficulties in understanding the recipient, misinforming him. Mentioned fragment refers to decision of developed countries to send 0,7% of GDP as official development assistance, these measures were taken not by all world countries. Translation into Russian completely eliminates the original semantics, making it difficult to understand the fragment, distorting structural and logical information presented in the original;

–logical errors include errors that lead to contradictions in translation text itself, simulate a contradiction of the state of affairs that is absent in the original.

An example of a logical distortion of semantics of the original can be the translation of a fragment of Ban Ki-moon's welcoming speech from dated 28.09.2015:

And our destination is in our sights: an end to extremepovertyby2030;alifeofpeaceanddignityforall.

И наше направление было показано в этом короткомфильме,Вы видели эти слайды. Жизнь ради мирав 2030 году.

In the Russian translation, highlighted fragment was translated as «And our direction was shown in this short film». Within the framework of this translation, the semantics of the original text is significantly distorted, in particular, «purpose» is transformed into «direction», and its visibility is transformed into a film that was not mentioned in the original. Thus, logical contradiction arises in the Russian translation caused by absence of these realities and their nomination in translator's text, the speech of Secretary General was deprived of that sublime literary style, pathos, which characterizes the original.

–distortion of the pragmatic information of the original, inadequate interpretation and transmission of the type of relationship between the reader and the author, specifics of the text, method and intensity of expression of the author's emotional attitude to described referents. In other words, all genre-stylistic distortions of the original can be attributed to this group of errors [10].

An example of errors of this type can be the following fragment from the speech of the UN Secretary General:

Theworldcontinuestosquandertrillionsinwastefulmilitaryspending.

Мы продолжаем видеть, как в мире тратятся триллионы долларов и други хвалют на военные вооружения.

In the original, the politician used the lexeme «to squander», which is characterized by pronounced negative semantics, acting as a reflection of negative attitude of communicant to the subject of the message, in translation, the lexical unit is replaced by a more neutral one, characteristic of political discourse of modernity. Translator resorts to technique of expanding the original meaning, specifying names of currencies, shifting the recipient's emphasis to fragment of the sentence missing in the original, significantly distorting the original meaning, but despite numerous lexical and grammatical transformations oftranslation text, the pragmatic function was fully realised.

Language errors, "errors of expression" do not distort conceptual content of the original, have a significant impact on the perception of translated text. Based on the level of language in which the error was made, in most general form, inaccuracies of language representation can be divided into lexical, morphological, syntactic, spelling and punctuation errors [10]. Within each specified category, it is possible to divide into subtypes, for example, within the framework of lexical errors, it is possible to isolate a subtype of errors in management, tautology and other «expression errors», as a rule, are eliminated in the process of self-editing.

Indeed, this classification is not exhaustive, in the speech of simultaneous translator errors can occur at any level of the language, including prosodic design, but above-mentioned deviations from the norm are the most frequent.

Thus, ST is the most complex form of translation activity that requires simultaneous implementation of stages of perception, decoding and interpretation of an information message and its subsequent modeling by means of the language system of receiving cultural model. ST is characterized by a number of unique properties that place high

demands on the level of formation of translation competence, and even the professionalism of a simultaneous interpreter cannot completely eliminate the probability of errors in the process of interpreting and recreating discourse.

Conclusion. In this way, taking into account specifics of simultaneous translation, it can be concluded that deviations from the norm may occur in translator's speech, affecting different levels of the language system and caused by extra linguistic and intra-linguistic factors. In most general terms, errors can be classified into semantic and linguistic, subtypes are distinguished within each of the presented categories. Semantic errors are transformations or omissions of the original information, deviations from the norm that have misinforming effect on the recipient. Language errors practically do not affect the conceptual content of the original, affecting mainly its perception by the audience of the receiving cultural model. Naturally, these deviations from the norm are not exhaustive and require further detailed research.

REFERENCES

1. Жабагиева Г. З. Виды переводов // Успехи современного естествознания. 2015. № 1 – 5. С. 867 – 869.
2. Дармодехин С. В. Из истории переводческого дела // Историческая и социально-образовательная мысль. 2013. № 6. С. 171 – 173.
3. Зимняя И. А. Психологический анализ перевода как вида речевой деятельности // Вопросы теории перевода: сб.науч. статей. М.: МГПИИЯ, 1978. С. 37 – 49.
4. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты: учебное пособие. М.: Наука, 1988. 214 с.
5. Василевич А. П. Проблемы измерения языковой компетенции // Лингвистические основы преподавания языка. М.: Наука, 1983. С. 113 – 136. Setton R. A Pragmatic Theory of Simultaneous Interpretation / doctoral dissertation, Ann Arbor, Michigan, 1997. 124 p.
6. Бармина А. С. Ошибки в родном языке, их причины и классификация (на материале современного французского языка) // Вестник Тюменского государственного университета. Гуманитарные исследования. Humanitates. 2008.№ 1. С. 153 – 159. Setton R. A Pragmatic Theory of Simultaneous Interpretation / doctoral dissertation, Ann Arbor, Michigan, 1997. 124 p.
7. Бармина А. С. Ошибки в родном языке, их причины и классификация (на материале современного французско-го языка) // Вестник Тюменского государственного университета. Гуманитарные исследования. Humanitates. 2008. № 1. С. 153 – 159.
8. Красиков Ю. В. Психолингвистический анализ речевых ошибок: дис. ... канд. психол. наук. М., 1980. 192 с.
9. Илюхин В. М. Стратегии в синхронном переводе (на материале англо-русской и русско-английской комбинаций перевода): дис. … канд. филол. наук. М., 2001. 206 с
10. Куниловская М. А. Классификация переводческих ошибок и их электронная разметка в brat // Проблемы теории, практики и дидактики перевода: сб. науч. трудов. Серия «Язык. Культура. Коммуникация». Вып. 16. Т. 1. Нижний Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2013. С. 59 – 71. Режим доступа: http://rus-ltc.org/references/classif.pdf(дата обращения: 20.05.2016).
11. The Secretary-General. Address to the General Assembly. New York, 28 September 2015 // Официальный сайт ООН. Режим доступа: http://gadebate.un.org/sites/default/files/gastatements/70/70_SG_en.pdf
12. Генеральный секретарь ООН Пан Ги Мун – речь на генассамблее ООН // YouTube. 28.09.2015. Режим доступа: https://www.youtube.com/watch?v=HXX9E1QQX8U

УДК 81-26

Алипбекова Л.У.,
доцент, магистр
e-mail: alipbekova@mail.ru
Богенбай А.М.,
«Аударма ісі» білім беру бағдарламасының 4-курс студенті
aya.bogenbay01@mail.ru
Еуразия гуманитарлық институты,
Астана, Қазақстан

ИРОНИЯ ЖӘНЕ ОНЫ АУДАРУ ТӘСІЛДЕРІ

Түйін: Аталған мақалада автор ирония ұғымын және оны ағылшын тілінен қазақ тіліне аудару тәсілдерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор ирониянің түрлерін, аудару тәсілдерін, ирониянің ерекшелігін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: ирония, ирония түрлері, аудару тәсілдері, грамматикалық және лексикалық трансформация.

Abstract: In this article, the author considers the concept of irony and how to translate it into Kazakh. According to the research, the author emphasizes the types of irony, translation methods, the specifics of irony.

Keywords: Types of irony, irony, methods of translation, grammatical and lexical transformation.

Кинодиалог контекстіндегі ирония жеткілікті түрде зерттелмегендіктен, теориялық базасы жеткілікті түрде қалыптаспағандықтан, біз ирония ұғымын және оны жүзеге асыру жолдарын аударма тұрғысынан

қарастырып, аударма тәсілдерінің бірдей болуын болжаймыз. Ирония аудармасы аударматану, журналистика, киноаударма тұрғысынан қарастырылады.

Қазіргі шетел сөздіктерінде ирониянның екі анықтамасы берілген: «жасырын келемеж» және «мәліметтің көрінетін және жасырын мағынасын білдірудің, мазақ әсерін тудырудың стильдік тәсілі»; Аристотельдің пікірінше, ирония – «шынымен солай ойлайтындарды келемеждейтін сөздер». Егер ирония туралы жалпы түрде айтатын болсақ, онда ол белгілі бір құбылысқа қарсы тұрмайды, алайда ирониянның объектісіне айналған зат немесе құбылыс қалғандарға жат [1, 101-122 бб.].

С.И.Богомолованың тағы бір анықтамасы: «Ирония – бір айтылымның (сөздер, сөз тіркестері, сөйлемдер), болымсыз және бекіту модальділіктері арасындағы немесе интонациялық-контекстік (мәтіндік, экстралингвистикалық) арқылы жағымды және жағымсыз бағалаудың семантикалық механизмі. жалпыланған түрдегі ирония «адресатқа нұқсан келтіру» ретінде көрінеді [2, 418-449 бб.].

Қазақ ғалымы Әділет Қабилов ирония – ақынның стильдік-көркемдік тәсілін, тілдік-стильдік даралығын таныту тәсілі деп есептейді. Оның ойынша, ирония пафостың бір түрі және жазушының эмоционалды көңіл-күйін көрсетуге көмектеседі [3, 159 б.].

Кез келген тілде иронияны білдірудің оңай жолы – сол сөзді, айтылымды, сөйлемді тырнақшаға алу. Толық мәтін және күтілетін сөз немесе сөз тіркесі стандартты контексте келтірілген тырнақша. Мұндай жағдайлар әдетте дәл осылай аударылады, бірақ тырнақшалар грамматикалық компоненттердің сәйкестігіне немесе сәйкес келмейтініне байланысты әртүрлі болуы мүмкін [4, 58 б.].

Ирониянның үш негізгі түрі бар: тікелей ирония, антиирония және өзін-өзі ирония.

Тікелей ирония - сипатталған құбылысты қысқарту, жағымсыз немесе күлкілі сипат беру.

Анти-ирония тікелей иронияға қарама-қарсы және антиирония объектісін жете бағаламауды көрсетеді.

Өзіндік ирония - адамның өзіне бағытталған ирония. Өзіндік ирония және антиирония қарама-қарсы (жағымды) ойды білдіруі мүмкін.

Т.А.Қазақова иронияны аударудың бес негізгі ережесін ұстануды ұсынады:

1) егер әлеуметтік-мәдени бірлестіктер сәйкес келсе және ирониялық тіркестің сөздік-грамматикалық құрамы мүмкіндік берсе, толық аудармадағы, бастапқы мәтіндегі лексикалық немесе грамматикалық өзгерістер;

2) бастапқы ирониялық айналымның кеңеюі ирониялық сөздердің мағынасы басқа лингвомәдени ортаға түсініксіз жағдайларда қолданылады. Мұндай жағдайларда ирониянның меңзейтін компоненттерінің бір бөлігі етістік түрінде есімдік немесе көсемше тіркестер түрінде қабылданады;

3) антонимдік аударма, яғни қарама-қарсы грамматикалық немесе лексикалық мағынасы бар аударма грамматикалық немесе лексикалық нормалардың айырмашылығына байланысты аударманың құрылымын қиындатып, сол арқылы ирония мағынасын мүлде бермегенде қолданылады;

4) мағыналық компоненттерді қосу – аударма тілінде бір типті формалардың ақпараттық жеткіліксіздігі жағдайында, бастапқы лексико-грамматикалық формаларды (мысалы, дәйексөздер) сақтау қажет болғанда қолданылады;

5) мәдени-жағдаяттық алмастыруды, иронияны білдіру тәсілін тікелей көбейту мүмкін емес аударылатын тіл мәдениеті қабылдамайды. Ал ирония, авторлық көзқарастың маңызды бөлігі болғандықтан, өздігінен берілуі керек.

Ирониянның күрделі түрі – бір контексте екі қасиет немесе екі ерекше қабілет бір-біріне қарсы қойылған кезде. Түпнұсқа мәтінінің өзінде екі қарама-қайшы элемент аударма тілде қайта өзгертуді қажет етсе және көбінесе мәтіндерді өзгертілген формада жеткілікті ирониялық экспрессивтілікті қамтамасыз етпесе, мұндай контекстерді аударуда қиындықтар туындайды.

Кейде айтылған ой лингвистикалық бірліктерде айтылады, бұл аудармада қиындықтар туғызады, бірақ көбінесе мәселе әртүрлі мәдениеттердегі дәстүрлі түрде қолданылатын иронияны білдіру тәсілдері арасындағы сәйкессіздікте жатыр. Иронияда мысқылды білдіру әртүрлі тәсілдермен жүзеге асырылады, олар әртүрлі тілдер мен сөйлеу дәстүрлеріне байланысты әртүрлі мазмұнға, формаға және функцияға ие болуы мүмкін [4, 89 б].

Белгілі журналист А.Тимофеевскийдің пікірінше: «Он жыл бұрын, тіпті бес жыл бұрын ирония кез келген саяси қақтығысты сипаттаудың әмбебап тілі болды; Мен көптеген жылдар бойы ирония әмбебап тіл болды және көркемдік тәжірибеге де жарамды деп айта аламын» [1, 101-122 бб.].

В.Д.Штемпель ирония мен юмордың тығыз байланысына назар аударып, оның негізгі қызметін юмор немесе витицизм деп атайды. Зерттеуде автор З.Фрейд талдауына сүйенеді, оған сәйкес әдейі әзіл мен тапқырлық басқа әзіл түрлеріне қарағанда көбірек әсер етеді және екі негізгі бағытқа қызмет етеді: мұндай юмор дұшпандық, агрессивтілікке, сатиралыққа, қорғанысқа қызмет етеді немесе шындықты ашуға дағдыланған әдепсіз юмор [1, 101-122 бб.].

Алайда, А.Г.Козинцев әзіл мен ирониянның арасында өте сирек байқалатын айырмашылық бар деп дәлелдейді. Оның ойынша, ирония таза тілдік құрал бола отырып, тілге қол сұға алмайды. Әзіл коммуникацияны бейсаналық ететін интерактивті модельге жатады, өйткені ол теоретиктерге де, коммуниканттардың өздеріне де түсініксіз. Әзіл мен тіл арасындағы байланыс ирониядан аз және әзіл тек

сөйлеу әрекетімен шектелмейтіндіктен ғана емес. Ол иронияға қарағанда тереңірек деңгейде әрекет етеді. Әзіл тілдің референттік қызметіне, демек тілдің өзіне де әсер етеді. Әзіл қаншалықты шынайы естілсе де, оның мағынасы жалған болады. Ирония мен басқа фигуралардан айырмашылығы, тікелей мағынаның орнына юмор ештеңе ұсынбай-ақ бұзады. Осылайша, әзіл айтылған сөздің мағынасын толығымен өзгертеді. А.Г.Козинцев ирониянның тілдің жанама өнімі екенін айтады. Әзілден айырмашылығы оның эволюциялық тамыры жоқ. Онтогенезде ол әзілге қарағанда әлдеқайда кейінірек қарады. Әзілге бейсаналық компонент кіреді және сөйлеу әрекетімен шектелмейді. Мұндағы тіл өзіне қарсы бағытталған. Күлкінің жұқпалылығы иронияға тән емес ең жақын тұлғааралық қатынастарды тудырады [1, 101-122 бб.].

Белгілі ресейлік киноаудармашы Л.Белозорович кинодағы юмор туралы былай дейді: «Кәсіби аудармашыларда мынадай сөздер бар: әзілді түсінбесең, тіл білмейсің. Мұнда көптеген қиындықтар бар. Бір фильм өткір әзілдерге толы болуы мүмкін. және мәтін жобасы. Аудармашылар кейде ерекше айтылған мәлімдемелерден аулақ болуға тырысады. Мысалы, «Остин Пауэрс. «Goldmember» фильмін алайық, онда клиенттік компанияның өзі аударманы қарапайым етуді сұрады. Ағылшын тілі мен басқа тілдер арасындағы әзілдер әртүрлі болады. Американдықтардың өздері әзілді аударма тіліне бейімдеуді ұсынды, өйткені олардың әзілдері көбінесе басқаларға жарамайды. Сөзбе-сөз аударса мағынасыз болады. Сонда көрермен әзілді түсінбеуі мүмкін. Бұл менталитеттің басқаша болуына байланысты. Сондықтан мәтінді бейімдеу, кейде өзімізде бірдеңе қосу арқылы жұмыс істеуге тура келді» [5, 23 б.].

Аударма тарихы ұзақ болғанымен, қазіргі аударматану дербес ғылыми пән ретінде 20 ғасырдың екінші жартысында қалыптасты. Соғыстан кейінгі кезеңде адами қарым-қатынастың барлық салаларында халықаралық байланыстардың кеңеюі аудармаға, аударматанудағы теориялық сабақтарға, аудармашыларға деген қажеттіліктің күрт артуына себеп болды. Соңғы 50 жылдағы аударма мәселелеріне байланысты көптеген ғылыми басылымдар тек біреуін бөліп көрсетуді қиындатып жіберді.

Аударма – мазмұн мен стиль бірлігін сақтай отырып, басқа тіл арқылы берілетін түпнұсқаның дәл көшірмесі. Баяндау мен аударманың айырмашылығы осында, баяндау барысында сөйлеуші стиль бірлігіне мән бермей, түпнұсқада айтылған ойды ғана жеткізеді.

Аударманың негізгі қиындықтарының бірі - бүкіл мәтіннің мағынасы ондағы элементтер санымен шектелмейді. Мәтіннің мағынасы сөздерден (олардың денотативтік және коннотативтік жағынан мағыналық және стильдік анықтықпен сипатталады), сөйлемдердің синтаксистік мағынасынан және тек сөздер мен сөйлемдерден ғана емес, сонымен қатар жоғары деңгейлі элементтерден және сөздер мен сөз тіркестерінің лексика-семантикалық байланыстарынан тұрады.

Аударма процесінде трансформацияның көптеген түрлері қолданылады. Трансформациялар екі негізгі топтан тұрады. Оларға: грамматикалық және лексикалық трансформациялар жатады.

О.В.Петрова аударма процесінде келесі грамматикалық трансформацияларды қолдануды ұсынады:

1. Сөйлемдегі сөздерді алмастыру. Ол сөздердің, сөз тіркестерінің, сөйлемдердің кезектесуін қамтиды. Сөздер мен сөз тіркестерінің ауысып отыруы сөйлемдегі сөздердің орын тәртібінің әртүрлі болуына байланысты.

2. Ауыстыру. Ауыстыру әртүрлі деңгейде болуы мүмкін: грамматикалық форманы өзгерту қажеттілігі, сөйлем мүшелерін ауыстыру, сөйлем мүшелерін ауыстыру, күрделі сөйлемдерді жай сөйлемдермен ауыстыру және керісінше, күрделі сөйлемдегі синтаксистік алмастыру.

3. Қосу. Қосу тәсілі сөйлемнің мағыналық компоненттері төл тілде жеткілікті түрде айтылмаған жағдайда қолданылады.

4. Түсіру. Түсіру - қосуға қарама-қарсы. Аударма процесінде семантикалық тұрғыдан артық деп саналатын сөздер түсіру тәсіліне ұшырайды [5, 68 б.].

Өзінің аударма оқулығында Я.И. Рецкер лексикалық трансформациялардың келесі тәсілдерін ұсынды:

1. Нақтылау. Бастапқы мәтіндегі кең мағыналы сөздер мен сөз тіркестерін аударма тілдегі тар мағынадағы сөздермен және сөз тіркестерімен ауыстыру.

2. Жалпылау. Бастапқы мәтіндегі тар мағыналы сөздер мен сөз тіркестерін аударма тілдегі кең мағыналы сөздермен және сөз тіркестерімен ауыстыру.

3. Мағыналық кеңейту. Мағыналық кеңейту - тікелей вербальды сәйкестендіруден ауытқу.

4. Толық түрлендіру. Толық түрлендіру тәсілін бір сөзді, кейде тұтас сөйлемді түрлендіру ретінде анықтауға болады.

5. Компенсация. Аударма тілінде белгілі бір сөздің немесе сөз тіркесінің бастапқы тілдегі сөзбе-сөз аудармасы болмаған кезде қолданылатын тәсіл. Бұл жағдайда сөз немесе сөз тіркесі аударылатын тілге сәйкес сөз бірліктерімен ауыстырылады [5, 91 б.].

Кино өнердің жаңа дамып келе жатқан түрі болғандықтан, кино мәтініндегі ирониянның ерекшеліктері, ирониянның берілуі және мұндай мәтіндердің аудармасы аз зерттелген, бұл саладағы теориялық база әлі де жеткілікті түрде қалыптаспаған. Сондықтан ирония ұғымы мен аударма әдістерін басшылыққа алдық. Фильмді аударушылардың өздері аудармашы түпнұсқа мәтініндегі әзілді түсінбесе, ол тілді білмейді, бірақ аударма барысында қиындыққа тап болмау мүмкін емес дейді.

ӘДЕБИЕТ

1. Козинцев А.Г. Ирония, юмор, язык: эволюционная гипотеза. // Первая Российская конференция по когнитивной науке. – Казань, 2004. - С. 101-122
2. Богомолова С.И. Терминосистемы: формирование и функционирование. // Язык и общество в синхронии и диахронии. – Саратов, 2005. – С. 418-449
3. Қабылов Ә. Сатира поэтикасы: оқу құралы. – Ақтау, 2012. - 233 б.
4. Казакова Т.А. Практические основы перевода: English – Russian. Учебное пособие. – Спб.: Союз, 2006. – 320 с.
5. Рецкер Я.И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык. 3-е издание. М.: Просвещение, 1982.- 159 с.

UDC 81

Mussagulova A.,
Phd KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan
e-mail: musagulaida@mail.ru

POLYSEMY IN BUSINESS COMMUNICATION

Abstract: Term formation in Kazakh linguistics has been undertaken since the beginning of the 20th century, it remains a very urgent and complex problem that has not yet been resolved. One of the reasons for this is that society is constantly developing and changing. To be more specific, business terms in the Kazakh language are experiencing a period of formation. However, most of the terms have been used in the Kazakh language since the 18th century. Most of them, including foreign terms, have fallen out of use, but even now there is a tendency to return to the language. Ideology contributes to the development and use of the terminological system, which is the object of research, as a factor of the social development of society.

Key words: business terminology, polysemy, polysemy, industry polysemy.

Мусагулова А.,
Phd
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: musagulaida@mail.ru

ІСКЕРЛІК КОММУНИКАЦИЯДАҒЫ КӨП МАҒЫНЫЛЫҚ

Түйін: Соңы кездердегі қоғамның дамуы, саяси, мәдени және экономикалық өзгерістер мен жаңалықтармен бірге тілде жаңа ұғымдар пайда болды. Соның бірі бизнес ұғымы. Қазақстанның нарықтық экономикаға өтуіне байланысты қоғамдағы тілдік қалыптасу қазіргі таңда-бизнес тілі деп аталады. Бұл мәселе енді ғана қолға алынып зерттеліп жатыр. Нақтырақ айтсақ, қазақ тіліндегі бизнес терминдері қалыптасу кезеңін бастан кешіріп отыр. Дегенмен терминдердің басым бөлігі қазақ тілінде XVIII ғасырдан бастап қолданысқа енген. Олардың басым бөлігі, соның ішінде кірме терминдер қолданыстан шыққан, бірақ та қазіргі таңда олардың тілге қайта оралу үрдісі байқалуда. Идеология қоғамның әлеуметтік дамуының бір факторы ретінде зерттеу нысанына алынған терминологиялық жүйенің дамуы мен қолданылуына ықпал етеді.

Тірек сөздер: бизнес терминология, полисимя, көпмағыналық, салаарлық полисимия.

Conceptual redirection of the "old" semantic structure of business terms constitutes one of the significant stages in the formation of the above-mentioned system. Now, if we discuss the term business, modern dictionaries and Internet sources give the following definition of the word business: an activity based on borrowed funds or one's own funds, based on a person's risk and personal responsibility, the main purpose of which is to make a profit and develop one's own business. [Dictionary "Borisov A.B. Big economic dictionary. — M.: Knizhny mir, 2003. — 895 p.]

Therefore, business terms have many meanings. The reason for this is that there are still terms that have no equivalent in the Kazakh language and have been imported from foreign languages. Term is often used in its original form with the combination of some words of the Kazakh language and the addition of conjunctions. The phenomenon of polysemy, which means the ability of a word to have several meanings in a row, arises from the law of saving language tools. According to V. Vinogradov, "no language can express every specific idea with a single word or a specific element. The precision of experience is unlimited, and the stock of the richest language is strictly limited" /Vinogradov 1986, p. 190/.

L.A. Kapanadze and other researchers consider the single meaning of terminological units to be a fundamental characteristic of the literary language that is significantly different from the word (Kapanadze 1965, p. 41). However, the actual use of terms in the language proves that they are subject to all lexical-semantic processes characteristic of the Russian literary language, including polysemy. The nature of the term can to a certain extent limit the expression

of polysemy in it, but it cannot help to get rid of polysemy, and its one meaning is defined by L.N. Zenkova, it should be considered only as a process, a requirement or desire for optimally formed terminology (Zenkova 1991, p. 95).

V.M. Leychik defines the polysemy of the term as follows: "The polysemy of the term is the definition of the scope of knowledge, while the polysemy meaning of the term has the same special terms" (Leychik 1989, p. 34).

The reason for the appearance of ambiguity in the studied system can be described as follows:

1. The emergence of polysemy in business terminology can be explained as follows: polysemy is one of the characteristics for the terminology of humanities, which is due to their closeness to the commonly used vocabulary. Commerce (business), being one of the phenomena of social life, is subject to this kind of influence.

2. One of the main reasons for polysemy in our terminology is their regulation from the point of view of "ideological semantics". Currently, some terms are changing their definitions. Let's take a look at the term "speculation". In 1984, the "Dictionary of Legal Terms" gave the following negative assessment to the mentioned term: "Buying and reselling widely used property, products, goods for the purpose of making easy profit." In 1990, a second meaning of this term with a neutral tone was registered: "Purchasing and selling stock exchange securities for the purpose of profiting from the difference between the purchase and sale prices." Since the price liberalization, the term "speculation" is mainly used in its second meaning.

3. The reason for polysemy can be explained by the specificity of the term. With the development of business language, many terms acquire new characteristics given by the term and terminological phrase, which indicate new properties of the term in another sense. For example, in the 1920s, two meanings of the term "acceptance" were known: 1. agreement to enter into a contract according to the offer of the other party; 2. acceptance of the obligation of the payer to pay the promissory note when the term specified in the promissory note has arrived (Brockhaus and Efron 1905, p. 29). Two more meanings of the mentioned term are recorded in the short business dictionary: 1. the bank's agreement to guarantee the payment of the amount specified in the bill of exchange; 2. one of the types of non-cash settlement between economic organizations. So, the term "acceptance" today has 4 meanings. Polysemous relations can develop not only in term words, but also in terminological phrases. In a number of cases, it can be explained as follows: the first meaning connects the terms with the field of economic activity, and on their basis the second meaning associated with commercial activity appears, for example:

import distribution (quota) - 1. an economic indicator describing the importance of imports for the national economy as a whole; 2. non-tariff quantitative methods of limiting the import of certain goods into the country (Market economy dictionary. 1991, p. 50);

market value - 1. cost of production resources; 2. the current price of goods, securities, currency, as well as the price level at which they are bought or sold (Market economy dictionary.1991, p. 78).

4. Separate meanings of the term refer to various gradations in a special series that are interrelated and subordinate to each other, for example: bond - 1. a security that gives the owner of the bond an income in the form of a calculated percentage of its fixed value. In this sense, it can be observed that it belongs to the type of securities. 2. a debt obligation issued by a state or an enterprise under a certain condition when issuing internal debt. In the second meaning, we see a different kind of difference (Morgun. 1991, pp. 9-10).

5. The individualization (sometimes generalization) of the meaning, that is, the difference of two or more meanings may be reflected in the external form, branching of the meaning, for example: quota - 1. tax rate for a certain taxation unit; 2. re-insurer's risk participation share; 3. the share of each cartel participant in total production and sales (Russian-English dictionary. 1991, p. 32).

Since different meanings of the polysemous term belongs to different terminological systems, not all researchers attribute the same "interdisciplinary polysemy" to polysemy. A.V. Superanskaya, N.V. Podolskaya and N.V.Vasilieva, polysemy is a phenomenon of one terminological field, and terms with the same sound in different fields are homonymy (Superanskaya, Podolkaya, Vasilieva 1989, p. 44). There is another opinion here that all the words of the special vocabulary are homonyms of the words of the general vocabulary with which they appear or coincide in form. A.A. Reformatsky warns that there is a polysemy of terms outside a specific terminology, he calls such terms general terms of mixed sciences (Reformatsky 1968, pp. 165-168). V.D. Dorodnykh attributes such phenomena to polysemy on the basis of conceptual commonality between terms. In light of this argument, the following argument is made: "The correct solution to the problem of polysemy within the framework of ordering the terminology of various sciences can not only influence the characteristics of the system of terms they belong to, but also establish a relationship so as not to contradict the characteristics of mixed systems" (Dorodnykh 1982, p. 56). A.A. According to Denisova, the boundaries separating systems of mixed sciences are likely to be conditional. It is necessary to take into account the fact that various sciences are genetically interrelated, therefore, the interrelationships of the term system can be not only homonymous. (Denisova 1993, p. 117). For example, the free shipboard or abbreviated FKB was used in two terminological systems, such as marine and commercial, in the sense of "... a document that the captain must ensure the safekeeping of the goods after loading them on board. In addition, in business terminology, the mentioned term acquired an additional meaning: "Payment of the cost of loading goods by the supplier" (Interpretive dictionary for the market economy 1993, p. 40). The term amortization in business terminology means "a gradual decrease in the value of fixed assets (machinery, equipment) due to changes in their value, as well as a gradual transfer of the value of fixed assets to the manufactured product for the purpose of renewal"

The second meaning of the term, such as "gradual repayment of debt by an individual or an organization by paying periodic installments or obligations" is used not only in business terminology, but also in diplomatic terminology.

REFERENCE

1. Borisov A.B. Big economic dictionary. — M.: Knizhny mir, 2003. — 895 p.
2. Vinogradov V.V. The question of modern Russian word formation. - 1986. - S. 190
3. Zenkova L.N. structural and semantic characteristics of military artillery terminology. Author.dis. ... kand. philol. nauk. - 1991, S. 19
4. Leychik V.M. Method and structure of terminology. Autoref. dis...d-ra philol. Science. - M.: 1989. - P.34
5. Slovar teminov rynochnoi ekonomiki/ Pod ed. Lukashevsky V.M. - M.: "Manager", 1991, P.278.
6. Russian-English explanatory dictionary of marketing terms and concepts/under the editorship of V. L. Greimana, I. G. Kurbatova. - M.: Obchestvo "Partner", 1991. S. 107.
7. Short foreign economic dictionary-reference/Under the editorship. V. A. Rybalkina - M.: mezhdunaodnye otnosheniya. 1991. P.234.
8. Dorodnykh V.D. Terminology genetics and the problem of interaction of racial lexical subsystems. - Book B. Contextual semantics. - 1982. P.123
9. Superanskaya A.V., Podolkaya N.V., Vasilyeva N.V. General terminology. Question theory. - M.: Nauka. 1989. - S. 246.
10. Kozakhmetova G.A. Representation of foreign language vocabulary in mass media. - Almaty. 2006

UDC 811.111’25

Smagulova A.S.
Candidate of philological sciences,
associate professor of the department of Diplomatic Translation,
faculty of International Relations
KazNU named after Al-Farabi,
Almaty, Kazakhstan,
e-mail: aigerim_0715@mail.ru
+7 7011674373
Muratbek N.D.
1-year master student
7M02304 “Translation in the field of
international and legal relations”
KazNU named after Al-Farabi,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: muratbek.naziya@list.ru

PECULARITIES OF TRANSLATION OF POLITICAL TEXTS

Abstract: English-language political discourse nowadays has a significant impact on the formation of politics around the world. All material related to politics, whether on the Internet, on TV, radio, is mainly published in English. One of the main reasons for this is the fact that more than half of the world's population speaks English. At present, this language is the most common for all mankind. And because of this, the demand for materials in English is greater than in any other language.

But nevertheless, it must be taken into account that there are other languages, which are also spoken by a considerable number of people. For this, translators from all over the world daily invest their work for the benefit of their country and people, so that they are aware of everything, including political events in the world.

Translators who translate political texts need to accurately convey the idea laid down by the author. They must translate information without any distortion. As it is known, socio-political texts are characterized by the presence of a variety of linguistic means and expressive means that are used to draw attention to the topic of the text. And as a result, all these means can significantly complicate the structure of speech, thereby making the work of translators even more difficult.

This article examines the nuances and problems that translators may encounter in the process of translating such texts. Each problem is explained in detail. The article also discusses possible ways to solve all these problems.

Key words: translator, translation, political text, problem, neologism, globalization, mass media, vocabulary.

Смағұлова А.С.
филология ғылымдарының кандидаты
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
халықаралық қатынастар факультеті
дипломатиялық аударма кафедрасының доценті
Алматы, Қазақстан
e-mail: aigerim_0715@mail.ru
+7 7011674373

Мұратбек Н.Д.
1 курс магистранты
7М02304 «Халықаралық қатынастар және
құқық саласындағы аударма ісі»
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: muratbek.naziya@list.ru

САЯСИ МӘТІНДЕРДІ АУДАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа: Бүгінгі таңда ағылшын тіліндегі саяси дискурстің, дүние жүзіндегі саясаттың қалыптасуына айтарлықтай әсері бар. Интернетте, теледидарда, радиода болсын саясатқа қатысты барлық материалдар негізінен ағылшын тілінде жарияланады. Оның басты себептерінің бірі – әлем халқының жартысынан көбі ағылшын тілін білетіндігі. Қазіргі уақытта бұл тіл бүкіл адамзат үшін ең кең таралған тіл болып табылады. Осыған байланысты ағылшын тіліндегі материалдарға сұраныс басқа тілге қарағанда әлдеқайда жоғары.

Бірақ соған қарамастан, әлемде басқа да тілдердің бар екенін ұмытпау қажет. Ол үшін дүниежүзінің түкпір-түкпіріндегі аудармашылар әр нәрседен, соның ішінде әлемдегі саяси оқиғалардан хабардар болу үшін, өз елінің, халқының игілігіне күн сайын атсалысады.

Саяси мәтіндерді аударатын аудармашылар спикердің айтқан ойын барынша дәл жеткізуі керек. Олар ақпаратты ешқандай бұрмалаусыз аударуы керек. Қоғамдық-саяси мәтіндер тақырыпқа назар аудару үшін қолданылатын түрлі тілдік құралдар мен экспрессивтік құралдарды пайдалануымен сипатталады. Нәтижесінде бұл құралдардың барлығы сөйлеу құрылымын айтарлықтай қиындатады, сол арқылы аудармашылардың жұмысын қиындата түседі. Бұл мақалада аудармашылар мұндай мәтіндерді аудару барысында кездесетін нюанстар мен проблемалар қарастырылады. Әрбір мәселе егжей-тегжейлі түсіндіріледі.

Мақалада барлық осы мәселелерді шешудің ықтимал жолдары қарастырылады.

Тірек сөздер: аудармашы, аударма, саяси мәтін, проблема, неологизм, жаһандану, БАҚ, лексика.

Basic provisions

Correct translation of political texts is very important. But the requirements for a translator are not limited to knowledge of languages. The translator must also know the nuances of translating political texts.

The article finds six main problems in the translation of socio-political texts that the translator faces.

The first problem is related to set expressions, phraseological units and ideoms in English, when translating which, the translator must explain the essence of the word.

The second question concerns the so-called "fake friends". They can confuse a person with similar words that are in both languages, but have drastically different meanings.

The third problem is about neologisms, borrowings that entered the Russian language from the English language.

The fourth one concerns gender-neutral words in English, but when translating which, the translator must explain the gender of the word, based on the situation in the text.

The penultimate, fifth problem has several types of puns, which are also difficulties in translating political texts.

And, finally, the last, sixth problem concerns the preservation of adequacy in the translated text.

Introduction

In today's world, translators have become interested in socio-political texts. Most often, these are such texts as articles, publications on the Internet, media materials related to a political topic. Basically, most of these texts are aimed at an English-speaking audience, because now the majority of humanity around the world knows English. Then these texts, depending on demand, can be translated into other languages.

As everyone knows, cosmopolitanism and globalization have increased significantly throughout the world. And as a result, the information that is transmitted daily in the world is also increasing. Data from various spheres of life can be found on the Internet, sitting anywhere in the world. Concerts of famous artists, world championships, performances by world leaders, anything you want can be watched live without leaving your home. Many media use different language means. The media are making good use of these opportunities. In order to spread their product and make it bright and attractive to consumers, they use many different language tools [11, p. 79].

Now, when the political image plays an important role, especially in the case of election campaigns, politicians themselves solve this problem by introducing various means of expression into their speeches and discourses [1, p. 406]. In modern information life, texts created in the sphere of social and political life require certain bright colors and functions. This helps to remember the information reflected in them. Thus, they shape or reinforce the political mood of the public, making the text informative and interesting material for the reader. Of course, the author uses various linguistic means of expression, comparison, to achieve this goal. This introduces additional complexity for the translator, but remains important for conveying the author's original point of view. Sometimes the style and content of political texts do not depend on the authors of the texts themselves, because they are the authors who can write them under the style of a particular politician. The goal is to reach a wider audience than usual. [2, p. 145].

Thus, the transfer of the emotional coloring of the text contained in the expressiveness of the text is of particular importance in translation. However, English-language political texts are characterized by a relatively neutral interpretation of information when published [9, p. 254].

If the translator is faced with the task of translating laconic and "dry" material, then he should not affect this quality of the text, and should pay attention to the brevity of the translation. This also applies to overly emotional texts in which politicians use elements of colloquial and emotional vocabulary. When translating such material, the translator should also leave its emotionality intact, which can be an integral part of the speaker's style. However, if there are ambiguities or errors in the text, the translator can make minor corrections by giving an explanation [5, p. 112].

There are many problems with the translation of political discourse at the present time. To achieve a correct translation of such texts, translators must pay attention to these problems.

The first problem is translation at the word level. Almost all terms and expressions in English are translated with the corresponding meaning. But there are a number of such them that do not have an exact corresponding translation [13, p. 35]. When translating them, the translator should provide additional information. Especially if these are such expressions like “Jim Crow” – “Джим Кроу”. Readers or listeners may not understand the meaning of such an expression. To avoid such situations, the translator should supplement his translation. For example, if this is a newspaper article, you can use "translator's note" for this, or simply replace the word. For example: "Jim Crow" - systemic discrimination against African Americans.

The “variant” words also deserve considerable attention. The translation of such words depends on the meaning of the context and the situation [12, p. 143]. For example, the word “call” — which can have several meanings. For example, “call on someone” — “навестить кого-либо (нанести официальный визит)” or “call to action” – “призвать к действию”. Or “call out” — “вызвать (публично обвинить кого-либо в чем-либо)”. That is, the translator must be ready for anything. He should know the meanings of the same word, which may change depending on the situation.

The next problem is “false friends”. As the name itself says, at first glance they can confuse anyone. In English, there are words that are consonant with Russian words. Such words may look and sound like certain Russian words. And it is precisely such words that require careful thought and a lot of attention from translators. Because a misinterpretation can drastically change the essence of the original [6, p. 125]. For example, "concurrent" is "одновременный", not "конкурент". Also, "magazine" is translated into Russian as "журнал", but recipients may confuse it with "магазин".

The third problem is the translation of neologisms. These are new words or new meanings of established words [4, p. 75]. Or are these new concepts that have arisen as a result of the development of political, economic or scientific spheres [7, p. 107]. For example, the word “green” is “зеленый”, which nowadays turned into an adjective “экологически чистый”. It means that “green” is environmentally friendly, does not cause pollution. In such cases, the translator can simply remove the word using the omission method. And also methods such as transcription and tracing can also be given as additional options.

In general, a new wave of neologisms in the English language. Some of them strongly influenced the Russian language. For example, the word "lockdown", which has become widely used after the spread of the coronavirus pandemic around the world. This word is used in all areas, in the media, on the Internet, and in the political world too.

Now, some scientists and linguists consider this to be a considerable problem, because, according to them, this is due to the unwillingness of translators to transform the word that would harmoniously fit into the Russian-speaking environment, during which the independence of the Russian language begins to be violated. And in the end, the original meaning of the word falls into disuse and is replaced by a transcription of a foreign term. [4, p. 36]. Some words, even such as "дебаты" - "debate", or "президентские дебаты" - "presidential debate" have quite taken root in the political lexicon. However, at the time when this word came into use, as such, there was no large borrowing of neologisms, as it is now. This is the official name of this process. On November 11, debates of candidates for the presidency were held in Kazakhstan. In all news portals, on TVs, on the Internet, this discussion of candidates, the "presidential debate" was shown.

And also to this list we can add such neologisms that have entered the Russian language, such as "рейтинг" - "rating", "кэшбек" - "cashback", "аутсайдер" - "outsider", and others.

The next, fourth problem is politically correct vocabulary. Most of the words in the English politically correct dictionary, when translated into Russian, have a neutral coloring. But keep in mind that some gender-neutral terms in English may be an exception. For example, words such as "partner", "spouse", "chairperson" and others. The translation of such words depends on the situation and context.

Everything can change when translated from Russian to English. Especially in the case of words denoting professional, social or ethnic affiliation. After all, words that may be the norm in Russian may be offensive in an English-speaking language environment.

The fifth problem is the translation of puns, or words that have a double meaning [8, p. 35]. In such cases, all that remains for the translator to do is humorously smooth the situation as much as possible or convey the duality of the meaning of the word. Scientists distinguish several types of puns, they are:

• Polysemy - this is when several meanings of the same word act simultaneously as an element of a pun, reinterpretation by the author of phraseological units and set expressions.

• Paronyms are when words look very similar in spelling but have different meanings when translated. For example, понятный - понятливый, адресат— адресант.

• Homonyms are words that are the same in sound or spelling.

• And the last is a false etymology. It can be used as a mockery of the interlocutor, or in order to mislead the audience of recipients. The essence of this type of pun is the deliberate distortion of the word by relying on another element of the pun [10, p. 67].

Two main ways of translating puns are known. It is possible to create structurally and functionally close equivalents of the original text. The next way is to transform the word game into ordinary words, thereby completely eliminating puns in the text. But since this would be considered an inferior interpretation, translators should make up for this loss by creating new puns of their own. But mainly due to the complexity of this task, this is often not possible. Because translators should not use vocabulary that does not correspond to the individual style of the author.

The sixth question concerns the adequacy of the translation of socio-political texts, which depends on the pragmatic side of the text. This includes various factors, events, as well as the actions of the speaker, factors of non-verbal communication. From this we can conclude that pragmatics also plays an important role in the formation and implementation of this goal. It is important for translators that the recipients may belong to different societies. For example, a recipient who speaks SL may not understand the nuances of TL. That is why, one of the most important points for a translator is the transfer of the pragmatics of the text in different cultures.

Conclusion

In conclusion, it should be noted that one of the most common reasons for the incorrect translation of political discourse is the lack of experience in translating complex language structures. And also factors such as the translator's misunderstanding of the extralinguistic context and lack of knowledge of the linguistic nuances in TL can also be the cause of incorrect translation.

Through research, I've listed a few of the problems that a translator usually faces.

1. The first is when there is no exact translation of one expression or term in TL.
2. The next one is "fake friends".
3. Third, the translation of neologisms.
4. The fourth problem is related to polycorrect words.
5. The last point is the translation of puns.

The adequacy and naturalness of the translation of a political text depends on the translator's understanding of the source text, and is also determined by the understanding of all its components. This is its general meaning, the essence of all units of the text. Even if it is hidden, the translator will be required to decipher them. To avoid such cases of mistranslation, translators must be well educated and knowledgeable in many areas of life. They should be versatile talented people with a broad outlook. In order to be able to convey the meaning of the text as accurately as possible, they must constantly practice translation knowledge. They are required to keep abreast of all major world events, as well as political news.

REFERENCES:

1. Akopova. D.R. Strategies and tactics of political discourse. // Bulletin of the Nizhny Novgorod University. Nizhny Novgorod, 2013. PP. 403–409.
2. Alekseeva. I. S. Professional training of a translator: textbook. St. Petersburg: Soyuz, 2001. 278 p.
3. Farghal, M. Contextualizing. Translation Theories: monograph. L.: United Kingdom: Cambridge Scholars Publishing, 2015. 198 p.
4. Gavrilenko. N. N. Functioning of psychological mechanisms in the process of understanding a foreign language text by a translator. // Bulletin of Voronezh State University. Voronezh, 2016. PP. 33–41.
5. Geiko. N. R. Lexico-semantic problems of translation of socio-political vocabulary. // Special and artistic translation: theory, methodology, practice: collection of scientific papers. K.: Agrar Media Group, 2017. PP. 109–113.
6. Khairullin. V.I. Translation and Frames: monograph. M.: URSS, 2018. 142 p.
7. Kiparisov. G. O. Semantic neologisms of slang origin. // Language and society: problems, searches, solutions. Materials of the international. scientific-practical. conf. scientific session "XII Neva Readings" (April 21–23, 2010). St. Petersburg: Publishing House of the Nevsky Institute of Language and Culture, 2010. PP. 106–111.
8. Misuno. E. A. Translation from English into Russian: textbook. Minsk: Aversev, 2009. 256 p.
9. Musolff. A. Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios. first edition: monograph. N.: Bloomsbury Academic, 2016. PP. 250–276.
10. Okuneva, I. O. Methods of speech influence in the print media of Russia, Great Britain, the USA and Canada. // Political Linguistics. 2017. PP. 65–80.
11. Reinhold, N. Going Criss-cross: after the Cross-cultural Perspective. // Going East: Discovering New and Alternative Traditions in Translation Studies. Series "Transkulturalität - Translation - Transfer". Berlin: Frank & Timme, 2017. PP. 192–221.
12. Retsker, Ya. I. Translation theory and translation practice: monograph. M.: Audiotria, 2016. 419 p.
13. Ziborova, G. M. Difficulties in translating a socio-political text from English into Russian.M.: Rosspen, 2000. 228 p.

UDC 9602-11

Takenova Zh.Ye.,
M.A.of the arts, Teacher
«6B02301-Faculty of Translation and Philology»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanartakenova@mail.ru

LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD AND PRINCIPLES OF ITS STUDY

Abstract: The linguistic picture of the world is one of the major notions in modern linguistics. we can say that in studying the linguistic picture of the world, in addition to studying the national character of a person, approaches of various sciences are combined. the influence of the linguistic picture of the world not only affects a person‘s way of thinking and perceiving, but also affects the linguistic representation of the world.

Keywords: linguoculturology, «linguistic picture of the world», science, concepts.

Такенова Ж.Е.,
Гуманитарлық ғылымдар магистры, Оқытушы
«6B02301-Аударма және филология факультеті»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhanartakenova@mail.ru

ӘЛЕМНІҢ ТІЛДІК БЕЙНЕСІ ЖӘНЕ ОНЫ ЗЕРТТЕУ ПРИНЦИПТЕРІ

Түйін: Әлемнің тілдік бейнесі туралы түсінік қазіргі лингвистиканың ең басты түсініктерінің бірі болып табылады. әлемнің тілдік бейнесін зерттеуде адамның ұлттық сипатын зерттеумен қатар, әртүрлі ғылымдардың тәсілдері біріктіріледі деп айта аламыз. әлемнің лингвистикалық бейнесінің әсері адамның ойлау және қабылдау жолына ғана емес, сонымен бірге әлемнің тілдік бейнесіне де әсер етеді.

Тірек сөздер: лингвомәдениеттану, «әлемнің лингвистикалық бейнесі», ғылым, концепттер.

Today, one of the most relevant problems in modern linguistics is the question of the relationship of language and culture. The desire of linguists to study linguistic phenomena in a wide extra-linguistic context is due to the strengthening of international contacts, and, as a result, an increasing number of people realize the need to learn a foreign language as a means of intercultural communication. A promising science that studies the interaction of language and culture is linguoculturology, which offers a method of linguocultural field for the study of lexical units.

In recent decades, the attention of linguists and culturologists has been given to the problems of correlation and interconnection of language with culture, with the social, spiritual and cultural context of the era.

One of the central concepts, which clearly reflects the specifics of a person’s relationship with the outside world, is the concept of a picture of the world. The phenomenon called the "picture of the world" is as ancient as man himself. Creating the first pictures of the world in humans coincides in time with the process of anthropogenesis. Nevertheless, a reality called the term “picture of the world” has only recently become the subject of a philosophical review.

A number of scientists indicate that this term appeared in the 19th century, and connect it with the publication of the works of famous physicists: H. Hertz, M. Planck, and A. Einstein. It was then, they say, that the term “picture of the world” was first used.

The term “picture of the world” was widely used in scientific literature only in the 20th century and is currently used to mean the totality of the subject’s knowledge and opinions regarding objective, real or conceivable reality [1, c.21].

The picture of the world is the central notion of the conception of a human, which expresses the specifics of his being and which can only be adequately characterized in the general theory of a human. Considering the forms of existence of the picture of the world as a basic element of the worldview of a human, we agree with V.I. Postovalova that the most adequate understanding of the picture of the world seems to be its definition as the initial global image of the world, which lies at the basis of the worldview of a person, representing the essential properties of the world in the understanding of its carriers and which is the result of all spiritual activity of a person.

The most complete is said to be the definition of a picture of the world proposed by V.N. Toporov: “In its most general form, the model of the world is defined as an abbreviated and simplified reflection of the entire sum of ideas about the world within a given tradition, taken in their systemic and operational aspects. The model of the world is not related to the concepts of the empirical level (the carriers of this tradition may not be aware of the model of the world in its entirety). The systematic and operational nature of the world model makes it possible to solve the problem of identity (distinguishing between invariant and variant relations) at the synchronous level, and to establish the relationship between the elements of the system and their potentials of historical development at the diachronic level ...” [2, c.59].

Scientists put forward different criteria for classifying pictures of the world. They believe that “there are as many pictures of the world as there are observers in contact with the world; there are as many pictures of the world as there are “prisms” of worldview, a person looks at the world not only through the prism of his individual experience, but, above all, through the prism of social experience; there are as many pictures of the world as there are “worlds” that the observer is looking at. A synonym for the word “world” is “reality (objective), existence, nature, and a man” [3, c.92].

Thuswise, pictures of the world can be classified by the observer, his social experience and the observed worlds. In characterizing the picture of the world, we distinguish three important interrelated, but not identical phenomena: 1) the reality, called the term "picture of the world"; 2) the concept of "picture of the world", embodying a theoretical understanding of this reality; 3) the term "picture of the world", used in linguistics and cultural studies.

Given various criteria, researchers divide the world picture into: naive (a system of ideas used by a person regardless of his knowledge or other scientific disciplines, which developed long before the appearance of a scientific picture of the world. It is believed that the naive picture of the world is formed by the naive psychology, naive anthropology, naive physics, naive geometry, etc.); general scientific (arising as a result of the synthesis of particular scientific pictures. The general scientific picture of the world is the result of all the spiritual activity of a person, and not of any particular of its sides - sensory forms of reflection (perceptions, concepts, contemplations, imaginations) or conceptual (conscious, unconscious, or superconscious) moments of the work of the human psyche.); artistic (it is considered only in the aspects of art: in painting, sculpture, theater, etc., does not cover the world with infinite diversity, in general); philosophical (has a theoretical-unrelated character).

V.N. Telia suggests to distinguish from the many properties of this phenomenon - the only most significant from the point of view of its manifestation in linguoculturological analysis, and on this basis defines culture as “a part of the picture of the world that reflects the self-consciousness of a person historically changing in the processes of personal or group reflection over the conditions of value of the natural, social and spiritual existence of a man.” [4, c.78].

Interest in the linguistic picture of the world is also found in the works of W. Humboldt, who wrote that “various languages are organs of their original thinking and perception for the nation”. Towards the end of the 20th century, many works devoted to this problem appeared, - the works of G.A. Brutyan, T.E. Vasilyeva, G.V. Kolshansky, N.I. Stukalenko et al. Significant role in the development of the status and nature of the linguistic picture of the world was played by the collective monograph “The Role of the Human Factor in the Language: Language and the Picture of the World”/B.A. Serebrennikov, E.S. Postovalova and others (1988). Its authors postulate that the conceptual picture of the world (CPW) is wider and richer than the linguistic picture of the world (LPW), since different types of thinking, including non-verbal ones, participate in its creation. The latter is only part of the general picture of the world - its deep layer (if we take into account the degree of influence on the formation of the conceptual picture of the world, knowledge clothed in a linguistic form) and its peak (if we are talking about the verbalized part of the conceptual picture of the world).

Linguistic picture of the world is a subsystem of the conceptual picture of the world, including those components with which language signs are related; with this understanding, it appears as knowledge fixed in the content of linguistic forms and conventional ways of expressing them, as a kind of system for dividing the world and its categorization form.

The linguistic picture of the world appears in the form of a certain projection of conceptual structures and their material embodiment in language, in other words, it is a symbolic image of reality. The linguistic picture of the world is regarded as naive in the sense of contrasting it with the scientific picture of the world, and at the same time its no less complex and interesting character is noted, but it is by no means primitive in comparison with the scientific ideas.

Linguistic picture of the world of each nation is national, since it, on the one hand, contains components (words, inflectional and word-building forms, as well as syntactic constructions), which are different in different languages. On the other hand, the reflection of objective reality in different languages is of a universal nature. Speaking about the national-cultural semantics of the language, scientists come to a common opinion that it finds the most vivid expression in the line units of the language - words and phraseological units [see the work of E.M. Vereshchagin, V.G. Kostomarova, V.N. Telia et al.].

This opinion is supported by G.V. Kolshansky, arguing that the differences in the semantic system of a particular language related to the system of lexemes and grammatical categories are due to different experiences of people in mastering the same world, but not to the peculiarities of the formal language system itself. The scientist emphasizes that the factor of communication is included in the process of formation of “language thinking”, since this process is at the same time the functioning of the language, its kind of inter-individual substance, or in other words - social nature. Not a single person, but the whole society (collective, society) develops and fixes cognitive acts in the language, which creates a difficult but unified complex: thinking - language – communication.

Along with the concept of linguistic picture of the world, it seems important for our work to understand the features of the national-linguistic picture of the world. From the point of view of the linguistic and regional methodology, as noted by E.M. Vereshchagin and V.G. Kostomarov, the national-linguistic picture of the world, is reflected in specific figurative associations that accompany the perception of reality by representatives of the

corresponding culture. This is a kind of verbal and artistic prism, differently refracting impressions. Since they are usually characteristic of the national collective, belonging to which feels each member, such prisms underlie the "background" emotions. In the national-linguistic picture of the world, we pay great attention to two main factors: the national character and the national mentality of the British. The national character is a peculiar national flavor of feelings and emotions, a way of thinking and acting, stable habits and traditions formed under the influence of the conditions of material life, the characteristics of the historical and geographical development of a given nation and manifesting themselves in the specifics of its national culture. However, the national character is not only a combination of specific, peculiar, inherent only to this people - properties, but also a peculiar set of universal human features. The national mentality characterizes the depth of collective consciousness, representing the characteristics of thinking, while the national character belongs to the field of the collective unconscious and characterizes, first of all, the emotional-volitional and behavioral spheres.

The national-linguistic picture of the world finds its direct embodiment in the mentality of the nation, reflecting the supporting concepts, notions, images, symbols that are inherent in this nation. National priorities and ideals, partly undergoing changes under the influence of historical circumstances, nevertheless retain their traditional form and significance in the language.

In connection with the actualization of the problems of language-culture, language-consciousness, language-knowledge, philosophers and linguists are developing the conception of a non-linguistic picture of the world (E.S. Kubryakova, V.N. Postovalova, B.A. Serebryannikov, V.I. Karasik). Central to determining its nature and status, as V.V. Krasnykh notes, is the question of distinguishing between language and conceptual worldviews. At the same time, their relationships and boundaries are examined, as well as what should be understood by the linguistic picture of the world: a conceptual picture of the world fixed in the structure of the language and/or verbalized through the language.

Studying the cultural and national semantics of the language provides a wealth of material for describing the English national picture of the world, as it focuses on the features of the national worldview. National-cultural semantics of the language is, according to E.M. Vereshchagin, V.G. Kostomarov, “content that does not have a relational, strictly systemic, relative nature and, to one degree or another, goes back to the characteristics of economics, geography, social structure, folklore, literature, all types of art, science, details of life, customs of a native speaker” [5, c.110]. In the linguistic picture of the world, this information acts as the sum of knowledge about the life of the people, about the mentality of the people, their psychology. The national specificity in the semantics of the language is determined, first of all, by extra-linguistic reasons, the peculiarities of the development of culture and history of the people, their way of life, the norms of behavior in a particular society, ideology, etc.

According to E. Cassirer, a person lives not only in the physical universe, he lives in a symbolic universe. Parts of this universe are: language, myth, art, religion. They represent a variety of threads that form a symbolic network, a complex ball of human experience. It is he who is untwisted in national verbal images, since their formation is preceded by cultural and national stereotyping of phenomena, and each nation has a special one, due to the specifics of natural, geographical, and environmental conditions.

Certain images for centuries evolved and fixed in the minds of people, getting a national color. They include - features of everyday life, feelings, people's beliefs, especially thinking. Folk roots are in them. According to L.V. Shcherba, we are clearly convinced of the arbitrariness of that picture of the external world, which is reflected in our language.

Thus, we examined the phenomenon of the picture of the world, various criteria for its classification and conceptualization. It was revealed that the linguistic picture of the world is only part of the conceptual, general picture of the world, but precedes and forms special pictures of the world, because a person is able to understand the world and himself thanks to the language in which the socio-historical experience is consolidated - both universal and national. The deflexion in the national-linguistic picture of the world of the consciousness of various people is considered by scientists as one of the serious theoretical issues facing modern linguistics and culturology, which they consider from different points of view: cultural, linguo-psychological, linguistic.

In the circle of the studied problems, from the standpoint of linguoculturology, it seems important for the studies to go beyond purely linguistic phenomena, therefore, studying the national-linguistic picture of the world allows scientists to identify specific associations and perceptions of reality by the representatives of different cultures.

REFERENCE

1. Krasnykh V.V. "Own" among "strangers": myth or reality? M. 2003

2. Toporov V.N. The space of culture and speech in it // East-West. Researches. Translations. Publications. Issue IV. M., 1989.

3. Serebrennikov B.A. How is the reflection of the world picture in language? / The role of the human factor in language: collection of scientific Tr./B.A.Serebrennikov [et al.]. - M., 1988.

4. V.N.Telia. Phraseology in the context of culture - M., 1999

5. Vereshchagin E.M. Linguistic and cultural theory of the word / E.M.Vereshchagin, V.G.Kostomarov.'- M.: Russ. Language, 1980. - 320 p.

УДК 94(560):355.48

Салимова Г.Д.,
Преподаватель
«6М020900-Востоковедение»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail:gulslmv@mail.ru

ПРАКТИКА ИЗУЧЕНИЯ АЙНСКОГО ЯЗЫКА В ЯПОНИИ

Аннотация: В настоящей статье рассматривается система изучения айнского языка в современной Японии.

Айнский язык относится к категории «умирающих» языков, согласно международной квалификации ЮНЕСКО. Во многом это явилось результатом политики предыдущих правительств Японии по японизации малых народов.

В последнее время правительство Японии принимает ряд мер для сохранения айнского языка.

Abstract: This article discusses the system of learning the Ainu language in modern Japan.

The Ainu language belongs to the category of "dying" languages, according to the international qualification of UNESCO. In many ways, this was the result of the policy of the previous governments of Japan to Japanize small nations.

The Japanese government is currently taking several measures to preserve the Ainu language.

Согласно всемирному «Атласу языков мира, находящихся под угрозой исчезновения» ЮНЕСКО от 2012 года, в мире насчитывается около 2500 языков, из которых 230 исчезли с 1950 года [1]. Интересно отметить, что из Японии в этот список было внесено 8 языков: айнский язык (Ainu), хатидзёский язык (Hachijo), амамиский язык (Amami), кунигамский язык (Kunigami), окинавский язык (Okinawan), миякоский язык (Miyako), яэямский язык (Yaeyama) и ёнагунский язык (Yonaguni). Амамиский, кунигамский, окинавский, миякоский, яэямский и ёнагунский принадлежат к одной языковой группе, которая называется рюкюские языки. Надо отметить, что несмотря на приведенный список ЮНЕСКО, в самой Японии, указанные выше рюкюские языки и хатидзёский язык считаются диалектами японского языка.

Из этих языков айнский язык находится в самом тяжёлом положении, и ЮНЕСКО оценивает его состояние как «критическое» (critically endangered language). Согласно квалификации ЮНЕСКО, это означает, что самые молодые говорящие – пожилые люди, которые говорят на этом языке частично и редко.

Исторически айны проживали на территории Приамурья, Камчатки, Сахалина и Курильских островов (входящих ныне в состав Российской Федерации), а также на севере современной Японии, включая весь остров Хоккайдо, что составляет 20 % территории современной Японии. Большая часть земель айнов в одностороннем порядке вошла в состав Японии и была переименована в Хоккайдо в 1896 г.

В 1899 г. правительством Мэйдзи был принят Акт по защите бывших аборигенов Хоккайдо, схожий с Актом Доуса, принятом в США в 1887 г. Айны были вынуждены обзавестись фермерскими хозяйствами, под которые японское правительство выделило крайне плохие земли, так что, в конце концов, эта затея окончилась неудачей.

Несмотря на то, что большинство айнов и сейчас проживает на Хоккайдо, во второй половине XX в. тысячи из них переселились в различные города Японии в поисках работы и для того, чтобы избежать дискриминации, более ощутимой на Хоккайдо.

В настоящее время существует оценка численности айнов, состоящая из следующих категории:

- 24 381 человек. согласно правительственному исследованию, проведенному в 1984 г.:
- около 50 000 человек, по происхождению являются айнами наполовину или более чем наполовину:
- около 150 000 японцев имеют предков из числа айнов (по некоторым оценкам, количество японцев, у которых в роду были айны, составляет до 1 000 000) [2].

Обычаи, обычаи, религия айнов очень сильно отличаются от основной японской культуры. Их культура традиционно связана с охотой и собирательством. Традиционная одежда айнов и стандарты личной гигиены сразу выделяют их: мужчины-айны, которые полностью следуют обычаям культуры, не бреются после определенного возраста, сохраняя бороды. В то время как женщины–айны традиционно татуировали свои рты, а иногда и руки, и предплечья. Это сильно отличается от японских стандартов, где татуировки традиционно являются признаком принадлежности к якудзе или другому организованному преступному синдикату.

Однако большинство экспертов сходятся во мнении, что айны являются потомками населения эпохи Дзёмон (11000–6000 гг. до н. э.), населявшего японский архипелаг, и весьма вероятно, что их язык берет свое начало в языках эпохи неолита.

На трех вариантах языка айнов раньше говорили на всей южной половине острова Сахалин и в южной группе островов Курильской гряды. У айнов есть 19 диалектов. Последний носитель сахалинского айнского языка скончался в 1994 году, носителя курильского айнского языка уже нет. В 2016 году среди айнов острова

Хоккайдо было всего 15 носителей языка. В настоящее время буквально единицы людей свободно владеют этим языком, в то время как 304 человека могут его понимать.

Хотя языковая политика, проводившаяся в эпоху Токугава (1603–1868), была далеко не такой систематической, как последующая политика эпохи Мэйдзи (1868–1912), они подготовили почву японскому правительству для проведения в последующий период Мэйдзи политики по языковой ассимиляции айнов и уничтожению айнского языка. Во многом, это происходила из-за опасения посягательств на север Японии со стороны Российской империи. В этой связи, сёгунат Токугава, поощрял японизацию (иногда с использованием силы) народа айнов, что включало обязательное использование японского языка [3].

Образовательные мероприятия эпохи Мэйдзи были систематизированы путём создания специальных школ для бывших коренных жителей в соответствии с Положением Хоккайдо об образовании для детей бывших аборигенов, принятом в 1901 году. Ранее существовавшие школы продолжали действовать под эгидой этого закона, также было построено 25 новых по всему Хоккайдо, причем иногда раздельные айнские и японские школы были построены на одном и том же участке. В 1904 году айнам были предоставлены гранты для учащихся, тем самым было ускорено получение ассимиляционного образования [3].

Несмотря на пренебрежительное отношение японского общества того времени к культуре айнов, многие айны стремились получить образование, чтобы быть включенными в японское общество. Посещаемость японских школ достигла почти 30% к 1898 г. и удвоилась к 1904 г. до 69,7%, превысив 90% к 1910 г. При этом в школах настоятельно не рекомендовалось использовать айнский язык в классах, и большинство времени в школе было посвящено изучению японского языка. Это привело к значительному снижению использования айнского языка среди молодежи айну.

Ценность айнского языка снизилась не только в школах, но и в обществе, поскольку знание японского в Японии стало необходимым для экономического выживания людей. Прежние колебания айнских семей в отношении японского образования постепенно сменились энтузиазмом, поскольку это рассматривалось как способ вывести семьи из бедности, хотя, в в конце концов, айны потребовали упразднения отдельных айнских школ, чтобы доступ к образованию был равным, и к 1937 году все школы айнов были закрыты. Таким образом система, созданная для уничтожения языка и культуры айнов, достигла этих целей.

Однако, с другой стороны, надо отметить, что начиная с 20 -ых годов прошлого века, наблюдался протест у части представителей айнской интеллигенции. Такие писатели, как Юки Чири и Хокуто Ибоши, призывали к сохранению национальной культуры в общем и айнского языка, в частности, [3].

В 1930 году было организовано общество айнов Хоккайдо -Хоккайдо Айну Кёкай (который с тех пор претерпел ряд изменений названия, от Утари

Кёкай в 1961 году до Айну Кёкай в 2009 году). Целью данного общества является прекращение дискриминации в сфере образования. В 1960-е и 1970-е годы наблюдалась политическая мобилизация групп айнов против патерналистской политики.

В 1980-х и 1990-х годах возросло участие айнов в международном движении за права коренных народов и правовая мобилизация общественности, чтобы отменить Закон о бывших коренных жителях. В 1984 году Утари Кёкай завершила работу над законопроектом, заменяющим Закон о бывших туземцах, которая сформировали основу государственной политики в отношении айнов на протяжении более 80 лет.

В частности, в области образования и культуры Утари Кёкай утверждали, что единственный способ противостоять институционной дискриминации нации, которая «препятствовала нормальному развитию айнов в сфере образования и культуры и способствовали их неполноценному социальному положению и экономически», можно было бы преодолеть путем осуществления следующих мер:

- Реализация общеобразовательной политики для детей айнов;
- Планируемое введение уроков айнского языка для айнских детей;
- Реализация политики полной ликвидации дискриминации в отношении айнов, как в школьной системе и в образовании в обществе;
- Открытие курсов айнского языка, культуры и истории в рамках университетского образования;
- Создание национального исследовательского центра, специализирующегося на изучении и обслуживании айнской культуры.

Эта реформа должна была включать наем айнов, способных проводить такие курсы в различных областях в качестве профессоров, доцентов или преподавателей, независимо от действующего законодательства, а также установление специального допуска система для детей айнов, для поступления в университеты и прохождения специализированных курсов.

В 1997 году японское правительство приняло Закон о поощрении культуры айнов, который позволил организовать курсы айнского языка. Другие усилия включали разработку письменной версии айнского языка с использованием специальной катаканы (катакана – одна из слоговых азбук японского языка) для написания словарей и других ресурсов, а также для радиопрограмм на айнском языке [4].

В 2007 г. Японское правительство поддержало принятие Декларации о правах коренных народов ООН, а в 2008 г. обе палаты японского парламента единогласно проголосовали за резолюцию о признании народа айну коренным населением Японии. Для исполнения этой резолюции и формирования политики, которая основывалась бы на принципах, закреплённых в Декларации ООН, правительство Японии создало

Консультативный совет по разработке будущей политики в отношении айнов (Advisory Council for Future Ainu Policy). В отчёте, представленном советом в 2009 г., было отмечено, что формирование политики в отношении айнов должно исходить из принятия правительством мер, которые будут основаны на понимании негативных последствий политики в отношении айнов в прошлом.

Ассоциация айнов Хоккайдо - Айну Кёкай, крупнейшая в Японии, предоставляет бесплатные языковые курсы в 14 регионах Хоккайдо как для айнов, так и для японских студентов. В фонде исследований и пропаганды культуры айнов, созданном в соответствии с законом 1997 года, есть отделение для подготовки преподавателей айнского языка. Оно принимает семь студентов в год.

Языковая школа Нибутани Айну стала первой языковой школой айну, получившей финансовую поддержку от Айну Кёкай в октябре 1987 года, а позже в том же году была создана школа айнов Асахикава. Обе школы работают до сих пор. В настоящее время в Асахикаве есть школы с классами для родителей и детей и классы, разделенные по уровням, как и другие виды языковых школ. В классах родителей и детей (адаптированные из методов обучения коренных американцев), родители и другие члены семьи участники сопровождают детей в класс, и все учатся вместе посредством разговоров, письма, чтение, айнская песня и традиционные айнские игры. Основная идея заключается в том, что родители и другие взрослые члены семьи привлекаются для поощрения учащихся. В школе в Асахикаве дети, кроме того, изучают айнские игры и песни, с параллельным изучением айнского языка.

С каждым годом увеличивается объем публикаций словарей, учебников и двуязычных айнско-японских сборников устной литературы айнов. Частная радиостанция в Саппоро с 1980-х годов транслирует еженедельную программу изучения языка айнов на территории Хоккайдо. В апреле 2001 года Сигеру Каяно, активист за айнскую идентичность и первый член парламента Японии от этой общины (1926-2006), профинансировал создание радиостанции FM Pipaushi, которая транслирует шоу на айнском языке в центральной части Хоккайдо два воскресенья в месяц.

В официальном заявлении Правительства Японии, представленном Секретариату Комиссии по правам человека 26 июня 2006 г. и касающемся айнов, говорится, что:

Правительство Японии признает как исторический факт, что айны, создавшие уникальную культуру, в том числе айнский язык, а также оригинальные обычаи и традиции, жили на севере Японии, в частности, на территории Хоккайдо до прибытия так называемых «вадзинов».

Список литературы:

1. Christopher Moseley. The UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger: Context and Process. World Oral Literature Project. University of Cambridge, 2012.
2. 平成２９年 北海道アイヌ生活実態調査報告書 (Исследование реальных условий жизни айнов Хоккайдо) 2017 г.
3. Maher, J. C. Linguistic Minorities and Education in Japan. Educational Review, 1997, 49(2), pp. 115-127.
4. Law for the Promotion of the Ainu Culture and for the Dissemination and Advocacy for the Traditions of the Ainu and the Ainu Culture. H.R. Law No. 52 (1997)

УДК 81’25

Усали А.Қ.
Магистрант
«7М02301-Аударма ісі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: usali.arailym@gmail.com
Куркимбаева А.М.,
PhD, қауымдастырылған профессор
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aizhankurkim555@gmail.com

ФЭНТЕЗИ ЖАНРДАҒЫ КӨРКЕМ ШЫҒАРМАНЫҢ БЕЙНЕЛІ ТУЫНДЫЛАРЫН АУДАРУДАҒЫ ЛИНГВОМӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақала лингвомәдени парадигма аясында экспрессивтілік құралдарын талдауға арналған болатын. Фэнтези жанрдағы көркем шығарманың бейнелеутің әдістерін қарастырады. Ертегі туындысында қолданылған антропонимдер, ойдан шығарылған немесе кездейсоқ белгілерді окказионализмдерді анықтайтын болады. Бұл ақпараттар Ж.К.Роулиңнің Хәрри Поттер және пәлсапа тас көркем шығармасымен жинақталатын болады. Семантикалық талдау арқылы үздіксіз іріктеу әдісі қолданылды. Зерттеу барысында бейнелі туындыларды аударудағы лингвомәдени ерекшеліктері анықталды.

Тірек сөздер: лингвомәдени аспектісі, ертегі қиял жанры, антропонимдер, семантикалық талдау, кездейсоқ белгілер.

Usali A.K.
Master's student
"7M02301-Translation studies"
Ablaikhan Kaz UIR and WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: usali.arailym@gmail.com
Kurkimbaeva A.M.,
PhD, Associate Professor
Abylay khan Kaz Institute of Technology and ATU
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aizhankurkim555@gmail.com

LINGUISTIC AND CULTURAL FEATURES OF TRANSLATION OF FIGURATIVE WORKS OF FICTION IN THE FANTASY GENRE (BASED ON HARRY POTTER AND THE PHILOSOPHER'S STONE)

Abstract: The article was devoted to the analysis of the means of expression within the framework of the linguistic and cultural paradigm. Consider the methods of representation of a work of fiction in the fantasy genre. Anthroponyms used in a fairy-tale work, fictional or random features, will define occasionalism. This information will be collected by J. K. Rowley's work of art by Harry Potter and the Philosopher Stone. The method of continuous sampling through semantic analysis was used. In the course of the study, linguistic and cultural features of the translation of figurative works were revealed.

Keywords: linguocultural aspect, fairy-tale fantasy genre, anthroponyms, semantic analysis, random features.

Қазіргі уақытта "ертегі-фэнтези" жанрында жазылған көркем шығармаларды зерттеуге деген қызығушылық артып келеді. Бұл жанрға әлемге әйгілі ағылшын жазушысы Дж. Роулингтің "Гарри Поттер" шығармасы кіреді.

Айта кету керек, бұл көркем шығармада автор кейіпкерлерге «сөйлейтін есімдерді» береді және ертегі әлемінің сипаттамасына жаңа, кездейсоқ сөздерді енгізеді. Көркем және ертегі атмосферасын баяндау үшін жазушы кейіпкерлердің мінездері мен әрекеттерін метафоралық түрде суреттейді.

Демек, бұл аспект кескінді бір тілден екінші тілге беру процесінде мәтіннің лингвистикалық-мәдени бейімделуі тұрғысынан қосымша қарастыруды қажет етеді. Ұсынылған зерттеуде алғаш рет әрекет жасалды.

Көркем шығарма деген ұғымға түсінік бере кетсек. Көркем мәтіндер деп қысқа оқиғалар, өлең, шығарма, ұзақ оқиғалар, қызықты оқиғалар, ойын, драма, поэзия жатады. Ал көркем шығарма түрлеріне жатпайтындары: ақпарат, фактілер, шынайы жағдайлар екен. Яғни, осы орайда диссертацияда қарастырылатын көркем шығарма фэнтези жанрында болғандықтан, бұл шынайы, өмірде болған оқиға емес. Керісінше, автордың идеясы, қызықты ойдан шығарылған оқиғасы. Біздің жағдайда, Роулингтің Хәрри Поттер деген фантастикалық оқиғасы[1].

Фэнтези жанры түсінік бере кетсек, бұл адам қиялынан туындаған оқиғалар. Яғни, бұл жанрдағы көркем шығармаларда сиқырлы сәттер, ойдан шығарылған элементтер болады. Бұндай жанрдағы оқиғалар әдетте миф пен ауыздан ауызға тараған халық фольклорынан шабыт ретінде алынып жазылады.

Бұл жанр қазіргі таңда барлық жерге ықпалы орасан. Мысалы, оның тамыры ауызша дәстүрлер десек, кейін ол фантастикалық шығармаға айналып, сосын XX ғасырдан бастап, әртүрлі ақпарат құралдарына сінісе бастады. Оларға: кино, теледидар бейнебаяндары, романдар, анимациялық сериалдар және фильмдер, мультфильмдер мен бейне ойындар жатады[1].

Фэнтези жанрдағы бір ерекшелік, ол көбінекей позитивті әрі қорқынышты тақырыптардың болмауымен ерекшеленеді. Алайда, қазіргі таңда жанрда қорқынышты оқиғаларда орын алуда.

Көптеген қиялдарда сиқыр немесе басқа табиғаттан тыс элементтер негізгі сюжеттік элемент, тақырып немесе декор ретінде қолданылады. Сиқырмен айналысатын сиқырлар (сиқыршылар, сиқыршылар және т.б.) және сиқырлы тіршілік иелері осы әлемдердің көпшілігінде жиі кездеседі.

Қиялдың ерекшелігі-автордың дәйекті болу үшін тарихқа немесе табиғатқа сүйенбеуі керек баяндауыш элементтерді қолдануы. Бұл реалистік фантастикадан ерекшеленеді, өйткені реалистік фантастика тарих пен шындықтың табиғи заңдылықтарын ескеруі керек, ал қиял оны жасамайды. Қиялды жазуда автор әлемді құруды шындықта мүмкін болмайтын кейіпкерлерді, жағдайлар мен жағдайларды жасау үшін қолданады.

Көптеген қиял авторлары фольклор мен нақты әлем мифологиясын шабыт көзі ретінде пайдаланады; қиял жанрының тағы бір анықтаушы ерекшелігі-сиқыр сияқты табиғаттан тыс элементтерді қосу, алайда бұл міндетті емес.

Қиял көбінесе ғылыми фантастика мен қасіретпен салыстырылады, өйткені олар алыпсатарлық фантастиканың негізгі категориялары. Қиял ғылыми фантастикадан баяндау элементтерінің сенімділігімен ерекшеленеді. Ғылыми фантастикалық баяндау мүмкін емес, дегенмен логикалық ғылыми немесе технологиялық экстраполяция арқылы мүмкін болады, мұнда фантастикалық әңгімелер ғылыми тұрғыдан мүмкін болмауы керек[2].

Авторлар оқырмандардың сенімсіздігін тоқтата тұруға, тиімді қиялдарды жазу үшін керемет немесе мүмкін емес нәрсені қабылдауға сенуі керек. Екі жанрдың да табиғаттан тыс тәуелділігіне қарамастан, қиял мен қасірет бір-бірінен ерекшеленеді. Қорқыныш, ең алдымен, басты кейіпкерлердің әлсіздігінен немесе антагонистермен күресуге қабілетсіздігінен қорқыныш тудырады.

Көркем шығармаларға тән ерекшелік: олар эстетикалық, жоғары семантикалық, анықтамалық, мәдениетті, эмоционалды әрі метафоралық мағынаға ие болуы арқылы ұлттың сипатын, менталитетін, дүниетанымын, әдеби мұрасын кең көрсете алады[2].

Сол себептенде, көркем шығармаларды аудару процесі өте қызық әрі толқытарлық. Өйткені көркем мәтінде, ерекше сөйлеу жолдары мен фигуралар, эпитеттер, салыстырулар, метафоралар, авторлық неологизмдер, әртүрлі тілдік ерекшеліктер, синтаксистік ерекшеліктер басым.

Валгинаның айтуы бойынша, шығармалар екі түрде болады. Бірінші эстетикалық, екіншісі әсерлі.

Ұлттық әдебиеттің бір бөлігі ретінде аударылған өнер туындылары басқа тіл мәдениетіне еніп, оны байытуға және дамытуға айтарлықтай үлес қосады. Тек аударманың арқасында көркем мәтін мәтіндегі ақпараттың басқа мәдениетке қайталануына айналады.

Аударылған көркем мәтін мәдениеттер диалогының өзегі болып табылады және әртүрлі тілдік мәдениеттер (халықтар) арасында мәдени және рухани құндылықтар алмасуда үлкен орын алады. Негізінде, көркем мәтіндердің аудармасы бірінші болды

Халықаралық бұқаралық ақпарат құралы, әдеби шығармалардың аудармаларының таралымы кейде түпнұсқаның таралымынан әлдеқайда көп болды. Аударма-бұл жеке өнер туындысымен танысу тәсілі емес, мәдениеттер мен халықтардың тарихи қарым-қатынас құралы.

Көптеген зерттеушілер аударма теориясын лингвистикалық ғылым ретінде қарастырады (А.Федоров, Л. Бархугифтс, в. Комиссаров, я. Рецкер), мұнда "аударма басқа тіл арқылы дұрыс және толық білдіруді білдіреді", "аударма тіліндегі мәтін түпнұсқаға тең болатын лингвистикалық делдалдықтың бір түрі", "аударма - бұл екі тілді қарым-қатынас процесі..." және басқа да тұжырымдар жасаған болатын[3].

Бұл зерттеу үшін аударма (көркем әдебиет) әртүрлі мәдениеттер, дүниетанымдар, әдебиеттер, дәуірлер, дәстүрлер бар мәдениеттің нысаны ретінде қарастырылады.

Соңғы жылдары аударма туризмнің мәдени зерттеулерінің объектісіне айналды, бұл аударманың мәдениеттің, ғылымның, әдебиеттің және тілдің дамуындағы ерекше рөлін көрсетеді.

А. Д. Швайцер аударманы "бір бағытты" деп санады және тіларалық және мәдениетаралық қарым-қатынастың екі фазалы процесі... бастапқы мәтінді басқа тілдік және мәдени ортада ауыстыру " деген болатын.

Осылайша, аударманың мәдени аспектісі, біздің ойымызша, алынған. Бұл алдыңғы орынға шығады және көркем мәтінді басқа тілге аударғанда маңызды элемент болып табылады[3].

Аударылған мәтіндер қабылдаушы елдің мәдениетін алмастырады, сонымен қатар түпнұсқа ұлттық өнер туындысының өмірін басқа мәдениетте жалғастырады.

М. Бахтин келесі тезисті тұжырымдады: "мәтіндегі оқиғалардың өмірі әрқашан екі сананың, екі субъектінің шекарасында дамиды”[3].

Осылайша, мәтін трио жүйесіндегі мәдени құбылыс деп айтуға болады: автордың мәдениеті, аудармашы мәдениеті және қабылдаушы әлемнің мәдени бейнесі, ол аударма мәтінін өзінің мәдени менталитетінің санаттарына сүйене отырып қабылдайды.

Аудармашылар үшін ең қиын жұмыстардың бірі көркем шығармадағы бейнелі туындыларға сәйкес келетін есімдерді табу болып табылады. Бұл қиындықтардың себебі, көбінекей туындылардың мағыналары ұлттық мәдени ерекшеліктерімен байланысты болып келеді.

Ал Роулингтің шығармасы тіл зерттеушілеріне тіл мен мәдениеттің қаншалықты тығыз екенін көрсете алды. Өйткені бұл жерде тек тіл ғана емес, сонымен қатар ұлттық нақыш пен ерекшеліктер ат салысады. Ол мысалы қазақ халқына түсініксіз болып қалмау үшін, аудармашылар осы қиындықпен басқа аналогтар табу арқылы бар күш-жігерін салады. Бұл көркем шығармада тіл мен мәдениет егіз сияқты болғандықтан, лингвомәдениеттанушылар үшін үлкен қызығушылықты тудырған болатын. Себебі бұл көркем шығармада басты кейіпкерлердің аттары және олардың сиқырлы сөздері зерттеуде маңызды рөлді ойнады.

Тіл танушыларға Хәрри Поттер қиял жанрдағы басты кейіпкер ғана қызық болған жоқ. Басты назар қалайша бұл шығармадағы сөздерді түсінікті терминдермен жеткізе аламыз, қалайша бейнелі сөздерді дәл қолдана аламыз деген жайттар маңызды болды. Көркем шығармадағы басты ерекшеліктердің біріне романның фэнтези жанрда жазылуы. Себебі, бұл ертегі қиял әлемі кішкентай балаларды, тіпті ересектерді қызықтырады. Әр басты кейіпкердің жеке өмірі және ұлттық менталитет әдемі үйлесімді таба білді. Басты кейіпкерлердің шынайы, қарапайым және жалған қиыл өмірлері көрсетілген.

Көркем шығарманың авторы екінші өмірді тудырады. Ол жерге миф, тарих, өзіне тән мәдениетін, географиясын қосады. Бұл қасиет әрине ең алғаш ертегілерден бастау алынған. Себебі, көне ертегілердегі ерекшеліктердің бірі жалған, қияли мифтер болып табылады. Бұл көркем шығармда халық фольклоры және көркем шығармашылықта үлкен әсерін бере білді.

Көркем шығарманың стилистикасына мән бере кетсек, Роулиң екі маңызды тенденция бойынша жұмыс жасайды. Олар:

Біріншіден, автор әр кейіпкерге өзіндік дауыс және өте ерекше ат береді. Бұл өз кезегінде фэнтези жанрын тудыруда. Көбінекей осы жерде ең қиыны да осы, мысалы аудармада дәл осы кейіпкердің аттарын жөнді аудару, немесе оның баламасын табу қажет. Және ол нағыз кейіпкердің атынан алшақ болмау қажет. Себебі, көптеген оқырмандар басты кейіпкерлердің аттарын өз тілінде түсіне алмай қиналуы мүмкін. Ал бұл

аудармашылар үшін үлкен жауапкершілік. Оқырмандардың қалауы мен ұлттық ерекшеліктерді ескеру сияқты жайттарды қатар алу үлкен маңызды рөлді атқарады[2].

Мысалы, Хәрридің өмірінде үлкен рөлді ойнайтын Хәгридтің ағылшын тілінде мағынасы ойдан шығарылған емес. Оның мағынасы сөздікте: ашулы, уайымшыл деген мағынаны білдіреді. Басқа балалар Хәгридтің ағаштан жасалынған, орманға жақын әрі оның өрмекшілермен сөйлесу қабілетін романда көру арқылы қорқынышты көрінгендіктен, автор Хәгридке осы атты берген көрінеді. Алайда, біз оны ашулы немесе уайымшыл деп жаза алмаймыз, себебі бұл оқырмандарды тығырыққа тіреуі мүмкін. Яғни, тілдік мағынасы басқа болғанымен, көркем шығармада кейіпкердің аты осылай аталады.

Мысалғы, сиқырлы таяқшаларды сататын дүкен есінің аты “Olliwander” бұл есімнің құрамындағы “wand” сөзі таяқша деген мағынаны білдіреді. Яғни, автор бұл кейіпкердің атын осы сөзден алған көрінеді [4].

Осындай антпропонимдерді аударуда Смирнова, Кузнецованың филология саласына тигізген үлесі зор. Осы романды аударуда көптеген филологтар әрбір есімнің бекер берілмегенін, және әр бейнелі есімнің түр мағынасы бар екенін айтады.

Екіншіден, автор осы шығармада кездейсоқ белгілерді, яғни окказионализмді көп қолданады. Бұны қолданудың ең негізгі себебі, бұл басты кейіпкерлерге эмоция мен экспрессивтілікті береді. Әрі шығарманың фэнтези жанрына түс береді.

Мысалы: “Хогсмид” – тура мағынасында бұқаның басы деген мағынаны білдірсе, осы “хог” яғни бұқа сөзі “Хогуартс”-қа да берілген. Бірақ бұл жалған қиялы романда жай белгіленген атау, ал шынайы өмірде әрине басқаша көрінеді [5].

Жалпы, көркем шығарма ертегі дискурсына жатады. Автордың көптеген кейіпкерлерге өзіндік бейнелі атауларды беруі ойдан шығарылған, яғни автордың когнитивті қабілеттеріне жатқызылады.

Хәрри Поттер фэнтези жанрдағы көркем шығармада, ұлттық сипаттағы өрнектер және белгіленген менталитеттің айқын көрінуі – көркем шығарманың қайнар көзі болып табылады[5].

Көркем шығармада әдетте ұлттық ерекешіліктер, мәдениет, ұлттық сипаттар мен тарихи кезеңдер, дәуірлер, мәдениеттің даму деңгейлері және оның даму дәстүрлері тілдік ерекшеліктер арасындағы байланысты анықтау барысында кешенді түрде зерттеледі.

Осылайша, тіл бұл ақпаратты беру ғана емес, ол сонымен қатар белгілі бір ұлттың мәдени нышаны, мәдениеттің элементі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Лукин Д.С. Лингвокультурные особенности передачи образных средств в художественном произведении жанра "сказка-фэнтези" на русский язык (на материале серии романов Дж. Роулинг "гарри Поттер"). – Москва, 2018. -1с.
2. Баранова Т.М, Жирова И. Г. Функций индивидуальных образных сравнений в художественном тексте жанра «комическое фэнтези»: лингвистические и переводческие аспекты. – Москва, 2021. – 4с.
3. Гуреева А.Ю. Проблемы перевода имен собственных в текстах жанра фэнтези на материале романов Дж. Роулинг «Гарри Поттер» и их переводов на русский и французский языки. – Москва, 2016. -6с.
4. Степанова М.М, Мозгачева Е.А Обучение анализу переводческих трансформаций на материале литературы жанра фэнтези. – Москва, 2021. – 10с.
5. Скрыльник А.В Способы образования авторских неологизмов в английском языке на материале книг Дж. К. Роулинг. -Москва, 2017. -10с.

УДК 81’25

Жаксылыкова А.Б.,
м.г.н., преподаватель
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Факультет Перевода и Филологии
Алматы, Казахстан
e-mail: runia_89@mail.ru
Зырянов В.К.,
м.г.н., старший преподаватель
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Факультет Перевода и Филологии
Алматы, Казахстан
e-mail: forvladislav@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОЛОГИИ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: В статье рассматривается специфика перевода терминологии в сфере ИТ, в частности особенности выполнения качественного и профессионального перевода ИТ-терминов.

В нынешнее время стремительного развития информационных технологий регулярно выпускается новое программное обеспечение, которое чаще всего создается на английском языке и требует качественного и профессионального перевода терминологии. Из-за отсутствия определенных стандартов перевода ИТ-терминологии возникают сложности выполнения качественного перевода. Работу переводчика зачастую усложняют огромное количество обновляемых терминов и разнообразие переводимых документов, также неопределенность многих терминов на языке оригинала. Соответственно, это требует от ИТ-переводчика знания не только методов передачи информации с одного языка на другой, но также современных тенденций разработки аппаратного и программного обеспечения и понимания преимуществ тех или иных находок разработчиков.
Ключевые слова: Информационные технологии, IT перевод, термины в сфере IT, качественный перевод.

Zhaxylykova A.B,
MA, ESL Instructor
Ablai khan KazUIR&WL
Faculty of translation and philology
Almaty, Kazakhstan
e-mail: runia_89@mail.ru

Zyryanov V.K.,
MA, ESL Senior Instructor
Ablai khan KazUIR&WL
Faculty of translation and philology
Almaty, Kazakhstan
e-mail: forvladislav@mail.ru

THE PECULIARITIES OF IT TERMS TRANSLATION

Abstract: The article discusses the specifics of the translation of terminology in the sphere of IT, in particular, the features of performing high-quality and professional translation of IT terms.

At the present time of the rapid development of information technology, new software is regularly released, which is most often created in English and requires high-quality and professional translation of terminology. Due to the lack of certain standards for the translation of IT terminology it is difficult to perform qualitative translation. The work of a translator is often complicated by a huge number of updated terms and a variety of translated documents, as well as the uncertainty of many terms in the original language. Accordingly, it requires an IT translator to know not only the methods of transferring information from one language to another, but also modern trends in the development of hardware and software and an understanding of the benefits of certain finds of developers.
Keywords: Informational technologies, IT translation, terms in the field of IT, high-quality translation.

На сегодняшний день информационные технологии играют важнейшую роль в жизни человечества. Информационные технологии сегодняшнего дня представляют собой устройства и гаджеты, которые довольно в большой степени упрощают жизнь современного человка. Наиболее востребованным изобретением в области ИТ-технологий является Интернет. Сегодня им пользуются практически все: от школьников до пенсионеров. Существует мнение, что однажды «попав в сети» всемирной паутины, из нее уже не выпутаться. И, действительно, так и есть. Если раньше для поиска инфрмации необходимо было посещать библиотеки, читальные залы, книжные магазины, то сегодня, благодаря интернету, необходимость в этих действиях отпала. Сейчас же необходимо просто иметь компьютер с доступом к интрнету и несколько минут времени. Ввели в строку поиска необходимый запрос – и через доли секунды информация уже доступна вам.

Помимо всего вышесказанного интернет позволяет людям по всему миру поддерживать связь друг с другом. Больше нет необходимости идти на почту, чтобы отправить письмо, платить за это деньги, тратить время. И помимо обычного текста сегодняшние ИТ-технологии также позволяют использовать сервисы аудио-видео связи.

Информационные технологии проникли во все сферы человеческой жизнедеятельности. И, естественно, они не обошли и переводческую деятельность.

Информационные технологии (**ИТ**, также — информационно-коммуникационные технологии) представляют собой процессы, способы поиска, сбора, хранения, обработки, предоставления, распространения информации и различные способы реализации таких процессов и методов; приёмы, способы и методы применения средств компьютерной техники при выполнении функций сбора, хранения, обработки, передачи и использования данных; ресурсы, необходимые для сбора, обработки, хранения и распространения информации.[1]

Профессионалов, осуществляющих свою деятельность в сфере ИТ-технология называют ИТ- или IT-специалистами.

IT-перевод – это перевод текстов, относящихся к области информационных технологий. Сегодня ИТ-технологии присутствуют абсолютно во всех сферах деятельности человека, и практически каждое

оборудование, используемое сегодня, работает под управлением компьютеров, встроенных в него, либо может быть подключено к системе под управлением компьютером. Таким образом, вся документация (аннотация, руководство по эксплуатации и т.д.) на данное оборудование включает в себя различную терминологию, которая может быть понята лишь тем людям, которые работают либо как-то образом связаны со сферой IT-технологий. Для обычных переводчиков, осуществляющих перевод технических текстов, данная терминология может вызывать различные затруднения. С каждым днем IT-технологии все больше и больше проникают в нашу повседневную жизнь. Программное обеспечение, которым мы с вами пользуемся ежедневно без особых проблем и представленное на нашем родном языке, в большинстве случаев «пишется» на английском языке. А весь этот труд по переводу ПО с английского языка на русский лежит на переводчиках. Помимо самого перевода, необходимо также локализировать (то есть адаптировать) данный продукт для той страны, в которой оно будет использоваться. И популярность того или иного ПО либо приложения в каждой стране будет зависеть от профессионализма, опыта и креативности переводчика. [2]

Таким образом, все эти особенности повлияли на то, что перевод текстов сферы ИТ был выделен отдельный подвид письменных переводов. Наличие терминологии узкой направленности, а также определенные стилистические особенности текстов сферы ИТ-технологий показывает его сходство с переводом технических текстов. Но, тем не менее, различий при переводе этих текстов довольно немало.

Одной из самых важных особенностей перевода текстов из области ИТ-технологий - это отсутствие каких-либо моделей перевода терминов сферы ИТ-технологий. Учитывая то, что ИТ-технологии развиваются с неимоверной скоростью, количество терминов, использующихся в данной сфере растет практически ежедневно. Данная скорость развития ведет к тому, что какое-либо регулирование терминологии приведет к отставанию от времени и, соответственно, неадекватному переводу. Терминология ИТ в русском языке создается спонтанно. Очень часто название какому-либо термину в русском языке может дать любой переводчик, первый встретивший данный термин, и в последствии вся стандартизация сводится к сохранению данного сложившегося словоупотребления, а само неверное использование терминов возлагает вину на такого переводчика. Первый предложенный и устоявшийся вариант перевода впоследствии довольно сложно, а порой и вовсе невозможно исправить.

Одной из сложностей осуществления адекватного ИТ-перевода, также, как и перевода технических текстов, является то, что большинство переводчиков и лингвистов имеют гуманитарное образование, и, соответственно, не обладают должными знаниями в технической сфере. Также свое влияние на это оказывает и активное развитие ИТ-технологий, и, что из этого следует – активный рост терминологии. Для выполнения качественных переводов здесь необходима постоянная практика, либо работа (дополнительная), связанная с данными технологиями. Другой особенностью является то, что переводчику очень часто поступают заказы на перевод разнообразных документов. Это могут быть как руководства по эксплуатации какого-либо устройства, программного обеспечения, техническая документация, статьи, аннотации и т. д. Также, как уже было упомянуто ранее, задачей переводчика является не просто перевод документа, но и локализация (адаптация) самого продукта под определенный рынок (страну, в которой продукт будет использоваться). Яркими примерами могут послужить локализация рекламы, веб-сайтов компаний, компьютерные игры и т.д. [3]

Давайте рассмотрим пример перевода термина «shared memory» как «разделяемая память». Прочитав данный перевод есть вероятность его неправильной интерпретации как «память, разделяемую на части». Для того, чтобы не допустить неправильное понимание данного перевода, можно было бы использовать следующий вариант: «совместно используемая память». Тем не менее, общепринятым переводом данного термина утвердился первый вариант. Также не совсем удачным переводом стал термин «хаб», что относится к концентраторам в локальных сетях, когда для коммутаторов общепринятым является иной термин - «свитч». На самом деле, в английской ИТ-терминологии слово «hub» может означать любую вещь, которая находится в центре звездной топологии, т.е. данный термин описывает не способность либо функцию, а то, где данное устройство расположено. Следуя этой логике, коммутатор точно также является хабом. Таких несоответствий и неточностей в терминологии сферы ИТ-технологий русского языка довольно большое количество.

Также среди трудностей следует отметить неопределенность большого количества терминов в английском языке (как языке оригинала). Крупнейшие производители компьютерных комплектующих и ПО довольно часто создают и используют свои персональные глоссарии, которые разнятся со значениями и самими терминами, записанными в различных толковых словарях с терминами ИТ-технологий. Отечественные ИТ-переводчики при выполнении переводов в большинстве случаев используют терминологию компании Microsoft, но глоссарии Microsoft не приемлет сообщество Open Source (рус. Открытое программное обеспечение). В данном сообществе использование материал при его создании происходит по свободной лицензии. Вышеупомянутые факторы также вызывают дополнительные проблемы при разработке эквивалентной терминологии в русском языке.

Основная часть текстов, поступающих на перевод - это руководства по эксплуатации комплектующих частей (hardware) и ПО (программного обеспечения) (software). Неверно говорить о том, что перевод таких текстов является менее сложным, т.к. в таких текстах можно встретить большое количество коротких и ясных предложений, которые не могут запутать переводчика. Действительно, это может относиться к руководствам

по эксплуатации, которые нацелены на “среднего/общего” пользователя, тогда как документация, рассчитанная на профессиональных работников, более усложненная и содержит большее сложных терминов.[8]

Также переводчику следует помнить, что если в тексте присутствуют различные диаграммы, рисунки, схемы и т.д., их также следует переводить и то, что текст, использующийся для их пояснения, должен быть кратким и ясным. Иногда заказчик вправе потребовать от переводчика поменять текст в схемах, а иногда и сами схемы. Это может произойти по причине того, что национальные стандарты графических обозначений не всегда совпадает в различных странах. Для всего этого переводчику необходимы отличные навыки работы с различными программами, позволяющими выполнять данные изменения.

Упомянутая в предыдущих параграфах неопределенность имеющейся ИТ-терминологии во многих случаях требует от переводчика поиска глоссариев, предлагаемых поставщиками/производителями комплектующих или разработчиков программного обеспечения, а также использования различных дополнительных материалов, работы со специализированной литературой, а также консультации с профессионалами, работающими в данной сфере.

Изложенные выше факторы показывают, что перевод обычного руководства по эксплуатации/использованию на самом деле не такая уж и простая задача для переводчика и требует от него высокой квалификации и профессионализма.

Перевод текстов, относящихся к тематике информационных технологий, точно также несет в себе определенные сложности при переводе. Прежде всего, переводчику предстоит выявить целевую аудиторию, которая будет использовать данный перевод. Тексты, которые направлены на “среднего/общего” читателя, в большинстве своем являются рекламными и при переводи необходимо придерживаться краткости и емкости исходного материала. Важно не забыть уделить особое внимание отличительным особенностям продукта, о котором идет речь, будь то ПО или компьютерные комплектующие, которые превосходят характеристики продуктов своих конкурентов.

Перевод статей на компьютерную тематику также представляет для переводчика определенную сложность. Во-первых, необходимо четко определить целевую группу, для которой предназначен текст. Статьи, предназначенные для обычных пользователей, как правило, имеют рекламную направленность, и их перевод должен сохранять краткость и емкость оригинального текста, подчеркивая превосходство описываемого аппаратного или программного обеспечения или пакета услуг над продукцией конкурентов. Перевод текстов, предназначенных для прочтения специалистами сферы информационных технологий в большинстве своем описывают различные образцы программного кода, а также командных сценариев, что требует от переводчика хотя бы минимальных знаний в области языков программирования либо охарактеризовываемого синтаксиса команд для того, чтобы конечный вариант перевода получился качественным и понятным для восприятия.

Переводчики сферы информационных технологии зачастую работают над передачей информации по сравнению компьютерных комплектующих и ПО (например, hardware и software, другими словами «железо и софт») предназначенных для кибер-ресурсов, такие как веб-журналы и веб-сайты с одного языка на другой.

Данный анализ программного обеспечения выполняется ИТ-разработчиками с целью сравнения преимуществ нынешних технологий с предыдущими. Следовательно, переводчик должен владеть соответствующими сведениями и познаниями о новейших исследованиях в области компьютерных комплектующих и ПО с целью наиболее точной передачи информации о достижениях ИТ. Наряду с этим, переводчику необходимо быть в курсе последних показателей текущего состояния рынка ИТ-технологий, так как подобные анализы и работы в программных обеспечениях часто содержат различные графики с показателями и индексами, что тоже усложняет работу переводчика.[4]

Особую сложность переводчику доставляет работа над переводом данных ИТ- предприятий и -фирм. Следовательно, ИТ-переводчику крайне необходимо быть осведомленным в сфере информационных технологий, то есть переводчику важно иметь определенные фоновые познания о развитии новейших компьютерных комплектующих и ПО, также иметь достаточный и качественный запас соответствующей терминологии с целью передачи информации на рынок СНГ.

Переводчику наиболее проблематично дается передача специфичной лексики, ввиду отсутствия его аналога на языке перевода и недостаточного пояснения данной терминологии в первоисточнике. В подобных случаях, достаточно профессиональные переводчики, пользуясь своим многолетним опытом работы в сфере компьютерных технологий могут предлагать свои варианты соответствующей терминологии на языке перевода. Многие переводчики, являясь участниками онлайн-сообществ в области информационных технологий часто обсуждают использование того или иного термина, иногда прибегают к помощи сотрудников компьютерных компании, занимающихся разработкой программного обеспечения.

Чаще всего переводчики сталкиваются с проблемами при внедрении определенной лексики профильного направления, которая используется в специальном программном обеспечении. Например, эквиваленты компьютерной терминологии в русском языке состоят из более сложных конструкций нежели на языке оригинала. Следовательно, ИТ-переводчику необходимо упрощать термины и предложения, в которых они используются, что требует от него более внимательной концентрации во время работы с

компьютерной терминологией. Чтобы осуществить качественный перевод, переводчик может опираться на примеры или снимки высланные отделом по работе с качеством с целью сопоставления терминов и их дальнейшей доработки. Переводчик должен обладать профессиональными навыками в работе в сфере ИТ, то есть безупречно знать язык оригинала и перевода практически на одном уровне, так как сокращение и упрощение терминологии в русском языке является очень сложной работой. Переводчик должен не только передать смысл или эквивалент определенного термина, но и творчески подходить к поиску различных вариантов передачи специальной терминологии. [7]

Таким образом, можно прийти к выводу, что сложности перевода ИТ-терминов достаточно частая проблема в работе переводчиков. Следовательно, переводчики, работающие в области компьютерных технологий должны быть более опытны в своей деятельности, иметь определенные навыки и знания в сфере информационно-коммуникативных технологий. [6]

Ниже перечислены самые распространенные виды работ в переводе информационных технологий:

• Перевод инструкции по использованию компьютерных технологий - в основном переводчик особое внимание уделяет переводу инструкции по использованию компьютерных комплектующих и ПО, таких как (hardware) и (software). При переводе инструкций по эксплуатации переводчик зачастую сталкивается с проблемой перевода не только терминологии сферы ИТ, но и с переводом иных описании, которые встречаются в области применения тех самых компьютерных технологий.

• Перевод статей и прочей документации о компьютерных инновациях - переводчик должен владеть определенными сведениями или познаниями в области компьютерных технологий и ПО для того, чтобы качественно и профессионально передать информацию, содержащую определенные компьютерные коды с одного языка на другой.

• Перевод сравнительных анализов - Переводчики сферы информационных технологии зачастую работают над передачей информации по сравнению компьютерных комплектующих и ПО. Следовательно, переводчик должен владеть соответствующими сведениями и познаниями о новейших исследованиях в области компьютерных комплектующих и ПО с целью наиболее точной передачи информации о достижениях ИТ.

• Перевод пресс-релизов - ИТ-переводчику крайне необходимо быть осведомленным в сфере информационных технологий, то есть переводчику важно иметь определенные фоновые познания о развитии новейших компьютерных комплектующих и ПО, также иметь достаточный и качественный запас соответствующей терминологии с целью передачи информации, которая отсутствует в русском языке.

• Внедрение ПО на рынке целевой аудитории требует приспособления его под местный формат, то есть изменение конструкции слов, изображении, знаков и так далее в соответствии с локальными требованиями.

• Перевод игровых приложений включает в себя не только передачу основного меню с языка оригинала на целевой язык, но и перевод полного сценария игры, включая диалоги и прочее. Соответственно, переводчик должен быть осведомлен о современных достижениях цифровых развлечений, иметь определенные сведения об игре, включая сюжет и описание каждого персонажа. Переводчик сферы компьютерных игр должен уметь адаптировать переводимую информацию под целевую аудиторию, учитывая предпочтения, возраст, и тд. [7]

В заключении необходимо сказать, что специализация ИТ-переводчика требует колоссального опыта, знаний, навыков в области его деятельности. Такой переводчик должен обладать не только профессиональными знаниями в сфере информационных технологий, но и иметь творческие навыки, а также интерес к познанию и изучению новейших технологий, к постоянному развитию себя как грамотного и профессионального переводчика, который предоставит качественный перевод. [5]

ЛИТЕРАТУРА:

1. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. — М., 2012. — 448 с.
2. Реформатский А.А. Из истории отечественной фонологии. — М., 2013. — 334 с.
3. Грабовской Н.К. Перевод-искусство – М., 2012.-256с.
4. Комиссаров В.Н «Современное переводоведение» - М.,2002. – 135с.
5. Рецкер.Я.И «Теория перевода и переводческая практика». – М., 2007. – 233с.
6. https://studbooks.net/2263022/informatika/osobennosti_perevoda [Электронный ресурс] – (дата обращения 05.01.2018).
7. www.polyglot.lv/ru/otrasli-pjerjevodov/it-pjerevodov [Электронный ресурс] – (дата обращения 07.01.2018).
8. www.nauchforum.ru [Электронный ресурс] – (дата обращения 08.01.2018).

МРНТИ: 14.35.09

Смағұлова А.С.[1]
филология ғылымдарының кандидаты, халықаралық қатынастар факультеті дипломатиялық аударма кафедрасының доценті. әл-фараби
Алматы, Қазақстан
e-mail:aigerim_0715@mail.ru tel.: +7 7011674373
Түсіпова А.К.[2]
филология ғылымдарының кандидаты, доцент
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: a.tussupova@mail.ru
Садықова Ж.Е. [3]
гуманитарлық ғылымдар магистрі,
практикалық ағылшын тілі кафедрасының аға оқытушысы
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhanna_1111@mail.ru

ГАЗЕТ -ЖУРНАЛ АҚПАРАТТЫҚ МӘТІНІН АУДАРУДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ КОММУНИКАТИВТІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақала көрнекті газет - журнал ақпараттық мәтінін аударудың танымдық және коммуникативтік ерекшеліктеріне арналған. Газеттер мен журналдар – қоғамдық санаға әсер ететін қуатты құрал. Газет-журналдың үгіт-насихат қызметінің маңыздылығы, әсер ету сипаты мен формалары белгілі бір тарихи кезеңнің әлеуметтік міндеттерімен, қоғамдық өмірдің өткірлігімен тікелей анықталады.Газет пен журнал стилінің аударма процесіне тікелей әсер ететін бірқатар ерекше белгілері бар. Бұл стиль ұстанатын негізгі мақсат - ақпаратты қабылдаушы адамға қажетті әсер ету мақсатында белгілі бір позициялардан нақты ақпаратты беру. Газет пен журнал стилінің негізгі айырмашылығы - арнайы білімі жоқ көптеген адамдар үшін түсінікті мазмұнда. Газет-журнал стилінде кез келген фактілердің берілуі болатынын ескерсек, бұл жерде ұғымдар мен құбылыстардың кең ауқымын айқындайтын тым нақты терминдер мен белгілеулер қажет.

Кілт сөздер: публицистикалық стиль, клише, дәйексөздер, бұқара, экспресивті ақпарат, негізгі компоненттер, негізгі басымдық, семантикалық топтардың өзгеруі, "Аудармашының жалған достарына", реалий.

Смагулова А.С.[1]
кандидат филологических наук, доцент кафедры дипломатического перевода факультета Международных отношений Казну им. аль-фараби
Алматы, Казахстан
e-mail:aigerim_0715@ mail.ru tel: +7 7011674373
Тусупова А.К.[2]
кандидат филологических наук, доцент Казахский Национальный Женский Педагогический Университет
Алматы, Казахстан
e-mail: a.tussupova@mail.ru
Садыкова Ж.Е.[3]
магистр гуманитарных наук,
старший преподаватель кафедры практического английского языка
Казахский Национальный педагогический университет им.Абая
Алматы, Казахстан
e-mail: zhanna_1111@mail.ru

ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ И КОММУНИКАТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ТЕКСТА

Аннотация. Статья посвящена познавательным и коммуникативным особенностям перевода газетно-журнальных информационных текстов. Газеты и журналы – мощный инструмент воздействия на общественное сознание. Значимость, характер и формы влияния газетно-журнальной агитационной деятельности непосредственно определяются социальными задачами того или иного исторического периода, остротой общественной жизни.Стиль газеты и журнала имеет ряд отличительных особенностей, непосредственно влияющих на процесс перевода. Основной целью, которой придерживается этот стиль, является передача конкретной информации с определенных позиций с целью оказать необходимое воздействие на человека, принимающего информацию. Основное различие между стилем газеты и журнала заключается в содержании, понятном многим людям, не имеющим специальных знаний. Учитывая, что в газетно-журнальном стиле происходит передача каких-либо фактов, здесь необходимы слишком конкретные термины и обозначения, определяющие широкий круг понятий и явлений.

Ключевые слова: публицистический стиль, клише, цитаты, массовость, экспрессивная информация, основные компоненты, основные приоритеты, смена смысловых групп, "ложные друзья переводчика", реалии

A.S. Smagulova[1]
candidate of philological sciences, associate professor of the department of Diplomatic Translation, faculty of International Relations al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aigerim_0715@mail.ru +7 7011674373
Tussupova A.K.[2]
candidate of philological sciences, associate professor
Kazakh National Women's Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.tussupova@mail.ru
Sadykova Zh.E.[3]
master of humanitarian sciences, senior lecturer of the chair of practical English
the Abai Kazakh national pedagogical university
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanna_1111@mail.ru

INFORMATIONAL AND COMMUNICATIVE FEATURES TRANSLATION OF NEWSPAPER-MAGAZINE INFORMATION TEXT

Annotation. The article is devoted to the cognitive and communicative features of the translation of the newspaper and magazine information text. Newspapers and magazines are a powerful tool of influence on public consciousness. Significance, character and forms of influence of newspaper and magazine agitational activity are indirectly determined by the social tasks of this or that historical period, the sharp process of public life. The main goal, which is supported by this style, is the transfer of specific information from specific positions with the goal to show the necessary action on the person receiving the information. The main difference between the style of a newspaper and a magazine is the content, which is understood by many people who do not have specialized knowledge. Considering that in the newspaper-magazine style there is a transfer of certain facts, there are too specific terms and meanings that determine the broad circle of concepts and phenomena.

Keywords: journalistic style, cliché, quotes, mass, expressive information, main components, main priorities, shift of semantic groups, "false friends of the translator", reality.

Кіріспе

Публицистикалық стиль – мақала, эссе, репортаж, сұхбат жанрларында қолданылатын сөйлеудің функционалдық стилі. Публицистикалық стиль бұқаралық ақпарат құралдары (газеттер, журналдар, теледидар, плакаттар, буклеттер) арқылы адамдарға әсер ету қызметін атқарады. Газеттік-журнал сөйлеудің ерекшелігі, ең алдымен, оның ерекше және әдейі экспрессивтілігінде айқындалады. Публицистиканың барлық жанрларында оларды біртұтас тұтастыққа біріктіруге мүмкіндік беретін көптеген ортақ белгілер бар. Ал бұл ортақ белгілер олардың ортақ қызмет атқаруымен байланысты. Публицистикалық стильдегі мәтіндер қашанда бұқараға арналып, ақпараттық-танымдық қызметпен қатар ықпал етуші қызмет атқарады. Публицистикаға тән қасиет – ол бір адамға емес, бұқараға, жалпы қоғамға, оның жекелеген әлеуметтік топтарына әсер етеді. Публицистикалық стильде авторлық даралық ғылыми, ресми-іскерлік стильге қарағанда әлдеқайда күштірек көрінеді. Дегенмен, бұл жағдайда автор өзін нақты тұлға ретінде ғана емес, сонымен бірге қоғамның өкілі, белгілі бір әлеуметтік идеялардың, мүдделердің және т.б.

Негізгі бөлім

Газет-журнал стилінің ерекшелігі – өзекті ақпарат мазмұны, императивтілік, эмоционалдылықтың жоғарылауы, ашық бағалаушылық, жарнамалық.

Публицистикалық стилінің ерекшеліктері ретінде кез келген публицистикалық мәтінді құрастыратын 3 негізгі компонентті бөліп көрсетуге болады:

1. Лид

Бұл мәтіннің негізгі идеясын көрсететін мәтіннің бірінші, негізгі немесе жетекші абзацы, «тақырыбы» немесе мақаланың аннотациясы. Бастауыш жиі басқа қаріппен немесе түспен бөлектеледі, әдетте мәтіннің 3-5 жолын алады.Лид-ті назардан тыс қалдыруға болмайды. Ол сенсациялық немесе драмалық болуы мүмкін, ол оқиғаның егжей-тегжейлерін аша алады немесе жаңалықтарды қысқаша сипаттай алады, оқырманды қызықтыруы немесе сынауы мүмкін.

2. Дәйексөздер.

Барлық журналистік зерттеулердің 90%-ы сұхбатқа немесе басқа бастапқы дереккөздермен жұмыс жасауға негізделген. Сондықтан цитаталардың жаңалықтар репортажында ерекше орын алуы ғажап емес.

3. Қысқалық және оқуға ыңғайлылық.

Сөйлемдер мен абзацтар қысқа және қарапайым болу қажет. Бұл мәтіннен ұзақ құрмалас сөйлемдерді таппайсыз дегенді білдірмейді, бірақ көп жағдайда – қысқалық – көбірек құпталады.Сонымен қатар, мәтінді терминдермен асыра алмау өте маңызды. Сонда да публицистикалық стильдің мәтіндері көпшілік аудиторияға түсінікті болуы керек.

Газет пен журнал мәтінін алушылар көбінесе халықтың қалың бұқарасы болып табылады. Бірақ кейбір басылымдардың жасы тар, сыныптық немесе тақырыптық бағыты бар. Мәтіннің қолжетімділігі

оқырман ақпаратының кеңдігіне байланысты.Газет-журнал стилінің өзіне тән ерекшелігі-бұл сөйлеу жанрында клише мен фразеологизмді қолданудың өте жоғары жиілігі.Аударма кезінде фразеологизмдерге өте мұқият болу керек. Оларды семантикалық бірлік ретінде қарастыру қажет және аударма тілінде ұқсас сөздерді табуға тырысу керек. Бұл "нақты фразеологиялық бірліктерді" - идиомаларды, мақал-мәтелдерді беру әдісі. Кейбір жағдайларда фразеологизм толығымен қолданылмайды, тек оның бір бөлігі ғана. Сонымен қатар екі фразеологизм бір-бірімен тығыз байланысты болуы мүмкін (контаминация). Аудармашының басты мақсаты-семантиканы, яғни түпнұсқаның мағынасын сақтау.

Журналистер барлық оқырмандарға таныс кинофильмдердің, мультфильмдердің, танымал әндердің, жарнамалардың жасырын немесе анық дәйексөздерін дайын "блоктар" ретінде пайдаланады.

Фразеологизмдер, клишелер және жасырын дәйексөздер газет пен журнал мәтіндерінде эмоционалды ақпарат береді және бұл синтаксистік құралдар арқылы жасалады (ұзақ және қысқа сөйлемдердің контрасты, инверсия және т.б.).

Газет-журнал мәтіндерін аударғанда «сәнді сөздер» деп аталатын сөздерді ескеру керек. Оларды тану қиын болмайды, өйткені «сәнді сөздер» бүгінде жиі қолданылатын сөздерді білдіреді: краудфандинг, маркетинг, агриться және т.б. Сөздер оқырманның мәтінге деген сенімін арттырып, ақпараттың өзектілігін (заманауилығын) арттырады деп есептеленеді.

Сонымен, газет немесе журнал мәтінін дұрыс аудару үшін аударманың негізгі басымдықтарын есте сақтау керек:

- Сандық деректер, меншікті атаулар, фирмалар мен мекемелердің атаулары (бірмағыналы эквиваленттер арқылы беріледі);
- Тілдің экспрессивтілігі оқырманның назарын аудару тәсілі ретінде, берілген ақпаратқа деген көзқарасты білдіру, бағалау екпінін қою (экспрессивті, яғни өрнектердің ерекше коннотациялары бар, сөйлеу клишелері мен мөрлерін де кездестіруге болады); бағалау эпитеттерінің болуы; оқырманға тікелей қоңырау шалу (бұл ерекшеліктер көбінесе авторлық, жазылым материалдарын сипаттайды). Клише мен фразеологиялық бірліктер (вариант сәйкестіктері арқылы аударылады);
- Жасырын дәйексөздер (вариативті корреспонденциялар немесе түрлендіру, түсініктеме беру арқылы аударылады);
- «Сәнді сөздер» (лексикалық компенсация арқылы аударылады).

Бұл құралдар газет-журнал мәтінінің жаңа ақпаратты жеткізу, оларға белгілі бір баға қоя отырып, коммуникативті ерекшеліктерін көрсетеді.

Газет-журнал мәтінін аудару үшін оның ақпараттық мазмұнын, семантикалық құрылымын анықтау қажет. Аударма теориясында түпнұсқа мен аударманың бейнелі ақпаратының көлемін салыстырмалы түрде анықтау маңызды рөл атқарады. Бейнелі ақпаратты талдау сөзге тұрақты түрде бекітілген бейнелі ақпараттың көлемі мен мазмұнын анықтайтын және салыстыратын тіл деңгейінде жүргізілуі керек.Экспрессивті ақпаратты аудару арқылы аудару мәселесін қарастыра отырып, ағылшын және орыс тілдеріндегі сөздердің бейнелі қолданылуының бір бөлігі өрнек күшіне сәйкес келетінін атап өткен жөн. Мысалы, сөздік корреспонденциялар болып табылатын түпнұсқа мен аударманың жалпы стилистикалық метафораларында бірдей экспрессивті ақпарат байқалады. Өрнектің күші бейнелі құралдың семантикалық негізін сақтау үшін қолданылатын лексикалық түрлендірудің түріне байланысты емес.

Семантикалық негіздің сәйкестігі және сол арқылы түпнұсқа мен аударманың номинативті функциясының абсолютті сәйкестігі әрдайым экспрессивті функцияның барабар берілуімен қатар жүрмейді. Бірдей семантикалық негіздегі экспрессивті ақпарат көлемінің сәйкес келмеуі тілдік эквиваленттердің бейнелі мағыналарының екі тілдегі өрнек дәрежесінің айырмашылығына байланысты туындайды. Бұл жағдайда, ақпараттың біреуін өзгерткен кезде, әлсіреген немесе күшейтілген сөйлеу нұсқалары туралы айтуға болады: бейненің экспрессивті ақпаратын өзгерткен кезде номинативті, эмоционалды-бағалау және эстетикалық функциялар бірдей.

Аудармаларда метафоралық бейнелер мен ілеспе экспрессивті ақпараттың әлсіреуі байқалады, жеке стилистикалық бейнелерді жалпы стилистикалық және жалпы стилистикалық-лексикалық, эквиваленттермен де, трансформацияға негізделген нұсқалармен де беру кезінде.Түпнұсқа метафорасының семантикалық негізі көп жағдайда белгілі бір логикалық-семантикалық принциптерге сәйкес аударма метафораларының семантикалық негізімен байланысты. Лексикалық түрлендірулер арасында саралау және нақтылау ерекшеленеді; мағыналарды жалпылау; семантикалық (немесе логикалық) даму; тұтас трансформация; өтемақы.Газет-ақпараттық материалдарда әрдайым көптеген мағыналары бар көптеген терминдер, бірдей синонимдік терминдердің барлық топтары, қысқартулар мен атаулар бар. Мысалы, ағылшын тіліндегі саяси терминологияда "мемлекет" термині "мемлекет" және "мемлекет" дегенді білдіруі мүмкін, ал ережелер мен заңнамалық жарғыларды "Жарғы", "Жарғы", "Конституция нормалары"деп атауға болады. Бір терминді әртүрлі аспектілерде қарастыруға болады және сәйкесінше ол қолданылатын идеологиялық мағынаға ие болады.

"Аудармашының жалған достарына" ерекше назар аудару керек-сыртқы жағынан ұқсас сөздер екі тілде, олар іс жүзінде балама емес.

Сонымен," перспективалы " perspective аударуға болмайды. Ағылшын тілінде бұл зат есім және ешқашан "перспективалы"сын есімінің аудармасы емес. Мүмкін (бірақ жалғыз емес) аударма: promising.

Аудармадағы семантикалық топтардың өзгеруін талдау көп жағдайда метафоралық топтың мысалдары аудармада сақталатындығын көрсетеді. Сонымен қатар, аудармашы көбінесе аудармадағы бастапқы тіл бейнесінің функциясын сақтауға мүмкіндік беретін түрлендірудің барлық түрлерінің ішіндегі ең Шығармашылық ретінде семантикалық даму және тұтас қайта құру әдістерін қолданады. Орыс тілінің валенттілік ерекшеліктеріне байланысты бастапқы тілдің жолдарын сақтау мүмкін болмаған жағдайда, аудармашы сипаттамалық аудармаға жүгініп, содан кейін аударма тілінің мәтініне өрнекті күшейтетін қосымша суреттерді енгізу арқылы метафоралық бейненің жоғалуын өтеуге тырысуы керек.

Реалийді аудару үшін кейде тақырыпты білу жеткіліксіз, өйткені басты қиындық, әдетте, контекст пен жағдайдың нақты жағдайларында шындықты беру әдісін таңдау болып табылады.

Түпнұсқа ойды дұрыс және дәл жеткізу үшін аударма тілінде ең қолайлы сөздерді тауып қана қоймай, оларды тиісті грамматикалық формада ұстау керек.

Осылайша, газет-ақпараттық мәтіндерді аударудың ерекшелігі, ең алдымен, арнайы терминдердің дұрыс берілуін қоса алғанда, түпнұсқадағы ақпаратты дәл жеткізуге қойылатын талаптардың жоғарылауынан тұрады. Сондықтан қазіргі заманғы бұқаралық ақпарат құралдарының интернационализмін ескере отырып, мұнда "аудармашының жалған достарының" мысалдары жиі кездеседі, бұл тиісті аудармамен жұмыс жасауда ерекше күтімді қажет етеді.

Газеттер мен журналдар – қоғамдық санаға әсер ететін қуатты құрал. Газет-журналдың үгіт-насихат қызметінің маңыздылығы, әсер ету сипаты мен формалары белгілі бір тарихи кезеңнің әлеуметтік міндеттерімен, қоғамдық өмірдің өткірлігімен тікелей анықталады.Газет пен журнал стилінің аударма процесіне тікелей әсер ететін бірқатар ерекше белгілері бар. Бұл стиль ұстанатын негізгі мақсат - ақпаратты қабылдаушы адамға қажетті әсер ету мақсатында белгілі бір позициялардан нақты ақпаратты беру. Газет пен журнал стилінің негізгі айырмашылығы - арнайы білімі жоқ көптеген адамдар үшін түсінікті мазмұнда. Газет-журнал стилінде кез келген фактілердің берілуі болатынын ескерсек, бұл жерде ұғымдар мен құбылыстардың кең ауқымын айқындайтын тым нақты терминдер мен белгілеулер қажет.

Клише газеттің оқырманның лингвомәдени тәжірибесін, коммуникациялық қажеттіліктерін, өзі өмір сүріп жатқан кеңістігінің көпмәдениеттілігін ескере отырып, үнемі «артынан ілесетінін» көрсетеді. Мұның бәрі газет-журнал стилінің жаңа формаларын, оқырман қауымға әсер етудің жаңа әдістерін қажет етеді. Клишенің газет-журнал стилінде қажеттілігі, оның бірден қажетті ассоциацияларды тудыруы және екіұштылыққа жол бермеуінен анықталады.

Қорытынды. Қорыта айтқанда косу керек

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Гарбовский Н.К. Теория перевода. М. Издательство Московского университета, 2004. 248с.

2.Винокур Г.О. Язык нашей газеты // ЛЕФ. 1924. С. 124 (по ссылке Сычев А.С. Стилеобразующие факторы и стилеобразующие черты газетно-публицистической речи. // Вестник Омского университета, 1999, Вып. 3

3. https://knowledge.allbest.ru/languages/2c0b65635b3ac69a5c53a88421216c26_2.html

4. Дридзе Т.М. Язык информации и язык реципиента как факторы информированности // Речевое воздействие. М., 1972. С. 34-80 ссылка из Дридзе Т.М. Социокультурная коммуникация: текст и диалог в семиосоциопсихологии. // Социокультурное пространство диалога. М., 1999. - 314с.

5. «КонтиненТ: экономика» http://www.continent.kz/2009/03/12.htm

6. https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=886028#text

УДК 811.11

Каракулова А.М.
К.ф.н., доцент
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: uzdmaturs@mail.ru
Төлегенова Н.С.
Магистрант
«7М02313 – Иностранная филология»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: nursaule99.22@gmail.com

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РЕЧИ ПОЛИТИЧЕСКИХ ДЕЯТЕЛЕЙ (НА ОСНОВЕ РЕЧЕЙ БАРАКА ОБАМЫ, ДОНАЛЬДА ТРАМПА)

Аннотация*:* В данной статье производится сравнительный анализ речи двух значительных фигур в американской политике, Президентов США разного времени – Барака Обамы и Дональда Трампа. В качестве примеров были выбраны инаугурационные речи политиков 2009 (Барак Обама) и 2017 (Дональд Трамп) годов. Построение сравнительного анализа происходило по с использованием сравнительного метода – Диаграммы Венна, а также отдельном кратком анализе каждой речи.

Ключевые слова*:* сравнительный анализ речи, текстуальный анализ, Президент США, инаугурационная речь, политика.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SPEECH OF POLITICAL FIGURES (BASED ON THE SPEECHES OF BARACK OBAMA, DONALD TRUMP)

Abstract: This article provides a comparative analysis of the speech of two significant figures in American politics, US Presidents of different times – Barack Obama and Donald Trump. The inaugural speeches of 2009 (Barack Obama) and 2017 (Donald Trump) politicians were chosen as examples. The comparative analysis was built using the comparative method – the Venn Diagram, as well as a separate brief analysis of each speech.

Keywords: comparative speech analysis, textual analysis, US President, inaugural speech, politics.

Введение.

Порой политические деятели запоминаются гражданам той или иной страны не столько за их деяния, совершаемые во благо народа, сколько за их пламенные речи, обращенные к нему. Хороший политик способен разбудить мотивацию к стремлению в светлое будущее, настроить население на наилучший исход событий.

В рамках данной статьи хотелось бы особое внимание уделить двум видным политическим деятелям, которые в разное время занимали пост Президента Соединенных Штатов Америки (США) и запомнились на мировой арене и в международном пространстве как выдающиеся тактики и умелые дипломаты. До сих пор многие выступления данных Президентов США ежедневно набирают тысячи и миллионы просмотров на различных видеохостинговых площадках.

Для начала хотелось бы составить речевой портрет Барака Обамы во время своей инаугурационной речи в 2009 году.

Общий посыл: Обама затронул темы расовой напряженности, привилегий белых, а также расы и неравенства в Соединенных Штатах, обсудив "гнев" черных, "негодование" белых и другие проблемы, пытаясь объяснить и контекстуализировать противоречивые комментарии журналистки Робин Райт (Вашингтон, 20 января 2009 года). Центральной темой инаугурационной речи президента Обамы был призыв восстановить ответственность — как с точки зрения подотчетности в Вашингтоне, так и с точки зрения ответственности простых людей за участие [1].

При детальном анализе данной речи, удалось добиться заметить, что Барак Обама достаточно аккуратно выбирал слова и выражения, взывая в основном к патриотическим чувствам граждан. Он хотел не быть излишне порывистым в агитации людей к реформам, скорее отзывал к истории и пережитым тяготам, будто жалея людей за то, что им пришлось перенести в прошлом и чего, по крайней мере на словах, не повторится в будущем. Не зря в его речи так часто звучат слова:

- *наследие,*
- *патриотизм,*
- *нация.*

В своей речи Президент придерживается хронологической последовательности, успевая пройтись и отдать дань уважения каждой исторической эпохе, делая комплименты своим согражданам и тем самым как бы мотивируя их продолжать в том же духе.

К примеру: «*Мы остаемся самой процветающей, самой могущественной страной в мире. Люди труда в нашей стране работают так же эффективно, как работали до начала кризиса. Наш разум так же изобретателен, как и прежде; потребность в производимой нами продукции и услугах не меньше, чем неделю, месяц или год назад. Наша способность трудиться велика, как раньше* (Вашингтон, 20 января 2009 года)*» [2].*

Барак Обама умело подстраивается под любую аудиторию, приписывая к своим речам и Священное писание, и используя эмоционально-художественную окраску своих речей в виде «сгущающихся туч», контрастов, когда он то называет США «разнообразной страной», а затем взывает к единству.

Несмотря на то, что Барак Обама в своей речи употребляет местоимение «мы», он неоднократно сегментирует аудиторию, обращаясь к разным слоям населения, тем самым приближая себя к каждому гражданину своей страны. Таким образом его слова откликаются в сердцах каждого слушателя.

«Это ответ, на который говорят молодые и старые, богатые и бедные, демократы и республиканцы, черные, белые, латиноамериканцы, азиаты, коренные американцы, геи, натуралы, инвалиды и не инвалиды. И тем американцам, чью поддержку мне еще предстоит заслужить. И всем тем, кто смотрит сегодня вечером из-за наших берегов, из парламентов и дворцов тем, кто сгрудился у радиоприемников в забытых уголках мира (Вашингтон, 20 января 2009 года)*» [2].*

“Да, мы можем” - популярное повторение в речах президента Обамы. Эта фраза показывает его политическую силу и сильный авторитет в обращении к ослабленной эпохе США, чтобы вдохновлять и мотивировать граждан к прогрессу и процветанию.

В отличии от Барака Обамы, Дональд Трамп не является человеком, который вызывает стопроцентный отклик у всей аудитории, он не настолько мягок и отзывчив, поэтому у многих граждан своей страны он вызывал противоречивые эмоции, хотя и смог убедить большинство проголосовать за него в январе 2017 года. Он является прямолинейным человеком, не стремящимся найти подход к абсолютно каждому

гражданину, при том, являясь бизнесменом, он скорее склонен мыслить прагматически, чем взывать к человечности и гуманности.

Общий посыл инаугурационной речи Дональда Трампа: Спикер утверждает, что политический класс наслаждался преимуществами власти, богатства и безопасности, в то время как остальные люди потеряли работу и боролись. Он утверждает, что эта ситуация изменится и что американцы будут представлены правительством, и их голоса будут услышаны.

Он утверждает, что, хотя все американцы хотят иметь лучшие школы, безопасные районы и хорошую работу, большинство из них не имеют доступа к этим вещам. По словам Трампа, родители борются с бедностью, ростом уровня преступности, а их дети получают «нищенское»образование. Президент Трамп произнес свою 16-минутную инаугурационную речь и эта речь была самой короткой инаугурационной речью со времен Джимми Картера в 1977 году [2].

В речах Трампа часто используются производные слова и абстрактные существительные. Такие слова, как

- *переход,*
- *триумф,*
- *движение,*
- *бедность,*
- *солидарность,*
- *свобода [3]*

и т.д. довольно-таки часто встречаются в речах политика. На это есть 2 основные причины:

Во-первых, Трамп, скорее всего хотел также в особо сжатые сроки, его выступление длилось всего 16 минут, успеть охватить всю аудиторию и задеть все насущные вопросы.

Другой причиной того, что Трамп использует эти абстрактные существительные, приковывающие внимание аудиторию и заставляющие тотчас сфокусироваться на речи Президента, может быть то, что его выступления затрагивают различные сферы вопросов, такие как *образование, программа баллистических ракет Ирана, иммиграция, изменения, реформы* и т.д., Таким образом, использование абстрактных существительных делает его речь более глубокой и формальной. Между тем, он выглядит вдумчивым и знающим, что заставит аудиторию больше доверять ему [4].

Таким образом, Дональд Трамп использует всевозможные методы, чтобы сделать свои речи глубокими и формальными. С другой стороны, использование первого лица во множественном числе, которое встречается гораздо чаще, чем у других местоимений, может помочь сократить разрыв между Трампом и аудиторией, тем самым создавая более доступный политический имидж и завоевывая большую поддержку.

На уровне текстуального анализа можно заметить, что Дональд Трамп, аналогично Бараку Обаме, использует тематическое разделение, разделение проблем-решений и хронологическое разделение перекрывающимся образом в основной части речей. И последнее, но не менее важное: детальный анализ показывает, что язык в речах варьируется в зависимости от ситуации, но все они формальны и хорошо структурированы.

В конце своей речи Дональд Трамп обращается к своим согражданам, также упоминая Бога и давя на достижения, которые светят Америке в будущем, естественно не без помощи граждан:

«Вместе мы вновь сделаем Америку сильной. Мы вновь сделаем Америку богатой. Мы вновь сделаем Америку гордой. Мы вновь обеспечим ее безопасность. И да, вместе мы вновь сделаем Америку великой. Боже, благослови Америку» (Вашингтон, 20 января 2017 года)[3].

Теперь, хотелось бы сравнить речь Барака Обамы и речь Дональда Трампа более детально (см. Рис. 1).

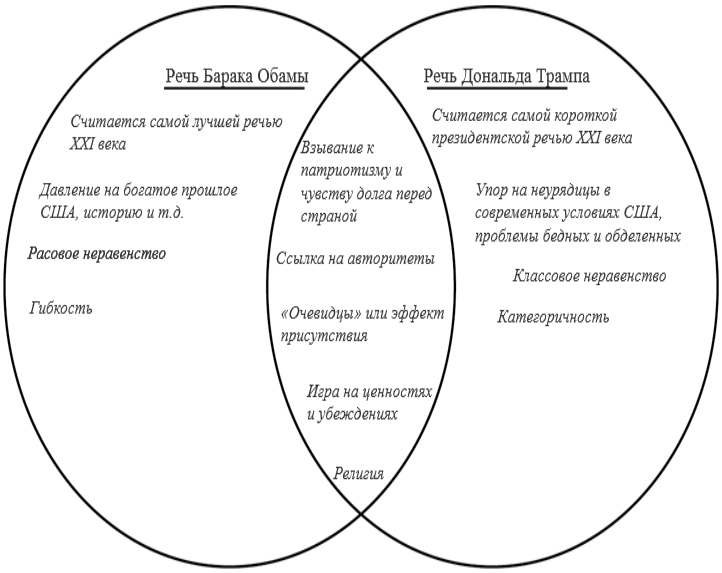

Таким образом, на основе того, что выделено в схеме сверху, мы можем определить, что основные общие черты, присущие речам обоих Президентов США, это:

1. Игра на патриотических чувствах американцев, которые взращены на идее единства американской нации и на мысли о том, что их страна обязана всегда быть впереди планеты всей.
2. Ссылка на авторитеты: обе речи неоднократно ссылаются на других видных общественных и политических деятелей, а также на значимых фигур в итории США.
3. Эффект присутствия погружает слушателей в атмосферу, где их убеждают, что всё, чего достигли Штаты за годы своего существования, происходило на их глазах. *«Вы все знаете», «Вы все были свидетелями», «На наших глазах»* и так далее.
4. Игра на ценностях и убеждениях является фаворитом из всех описанных приемов многих политиков. В своих речах и Трамп, и Обама, неоднократно проделывают эту игру с публикой. Играя на чувстве долга и стремлении к «американской мечте», которую, естественно, они достигнут только путем единства.
5. Ну и религиозный подтекст сквозит и в инаугурационной речи Дональда Трампа, и в инаугурационной речи Барака Обамы. Они неоднократно ставят не себя во главу республики, а Господа. Побуждая всех надеяться на Волю Всевышнего.

В заключении, хочется сказать, что политик должен обладать способностью говорить, поскольку язык - это средство коммуникации, средство представления и формирования аргументов, а политический аргумент является идеологическим, поскольку он исходит из ряда убеждений. Это означает, что каждая речь должна быть риторической, потому что цель риторики - убедить других с помощью аргументации, апеллируя к их эмоциям, чтобы повлиять на их мышление.

ЛИТЕРАТУРА

1. Барак Обама, речь. — Текст : электронный // PDF : [сайт]. — URL: http://www.tmanasyan.ru/Prezident-i-naciya-po-inauguracionnoie-rechi-B.-Obami.html
(дата обращения: 02.11.2022).

2. Вера, Карам Yes we can! Анализ речи Барака Обамы / Карам Вера. — Текст : электронный // Reprezent : [сайт]. — URL: https://reprezent.ua/obama-victory-speech/ (дата обращения: 01.11.2022).

3. Текст инаугурационной речи президента Трампа. — Текст : электронный // Новые Известия : [сайт]. — URL: https://newizv.ru/news/world/20-01-2021/iskrenne-gorzhus-tem-chego-my-dostigli-polnyy-tekst-proschalnoy-rechi-trampa (дата обращения: 02.11.2022).

4. Опарина Е.О. Исследования речи Дональда Трампа // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 6, Языкознание: Реферативный журнал. 2020. №1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/issledovaniya-rechi-donalda-trampa (дата обращения: 02.11.2022).

5. Литвинова, Е. И. Анализ политической речи и дискурса / Е. И. Литвинова, Е. Н. Мусаелян. — Текст : прямой эфир // Молодой ученый. — 2018. — № 50 (236). — С. 431-433. — URL: https://moluch.ru/archive/236/54726 / (дата обращения: 02.11.2022).

УДК 811.512:338

Каракулова А.М.,
Кандидат филологических наук, доцент
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Казахстан
e-mail: uzdmaturs@mail.ru
Усенова А.Т.,
Магистрант
«7М02313-Шетел филологиясы»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Казахстан
e-mail: aruzhan_tolegenkyzy@mail.ru

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ҚЫТАЙ КЕДЕН ТЕРМИНДЕРІН АУДАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада қазақ және қытай кеден терминдерін аудару ерекшеліктеріне тоқталып өттік. Кеден ісі саласында пайдаланылатын терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару барысында аударма тілінде түпнұсқа тілі терминінің баламасын анықтау арқылы терминдердің толық эквиваленттілік жағдайлары және ұғымы бойынша сәйкес келмейтін жеке мәдени айырмашылықтармен сипатталатын толық емес баламалылығы жағдайларымен мысалдарды көрсеттік.

Тірек сөздер: кеден, кеден терминдері, қазақ тілі, қытай тілі, Қазақстан, ҚХР.

Karakulova A.M.,
PhD in Philology, Associate Professor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: uzdmaturs@mail.ru
Ussenova A.T.,
Master student
«7M02313- Foreign Philology»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aruzhan_tolegenkyzy@mail.ru

FEATURES OF TRANSLATION OF KAZAKH AND CHINESE CUSTOMS TERMS

Abstract: In the article, we focused on the peculiarities of the translation of Kazakh and Chinese customs terms. In the process of translating the terms used in the field of customs affairs from Chinese to Kazakh, we showed examples of cases of full equivalence of terms and cases of incomplete equivalence characterized by individual cultural differences that do not correspond in concept by determining the equivalent of the original language term in the translated language.
Keywords: customs, customs terms, Kazakh language, Chinese language, Kazakhstan, PRC.

Каракулова А.М.,
Кандидат филологических наук, доцент
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: uzdmaturs@mail.ru
Усенова А.Т.,
Магистрант
«7M02313-Иностранная филология»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: aruzhan_tolegenkyzy@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА КАЗАХСКИХ И КИТАЙСКИХ ТАМОЖЕННЫХ ТЕРМИНОВ

Аннотация: В статье мы сосредоточились на особенностях перевода казахских и китайских таможенных терминов. В процессе перевода терминов, используемых в сфере таможенного дела, с китайского языка на казахский мы показали примеры случаев полной эквивалентности терминов и случаев неполной эквивалентности, характеризующихся индивидуальными культурными различиями, не соответствующими в понятии, путем определения эквивалента термин исходного языка в переведенном языке.
Ключевые слова: обычаи, таможенные термины, казахский язык, китайский язык, Казахстан, КНР.

Қазақстан мен Қытай арасындағы халықаралық қатынастардың өзектілігіне байланысты кеден саласындағы сөздер мен терминдердің мағыналарын дәл жеткізу қажеттілігі туындады.

Кедендік аударманың ерекшелігі - мамандандырылған кодтардың, сандардың және терминологияның көптігі. Аудармашы кеден саласындағы ерекшеліктерін білуі қажет. Сонымен бірге аудармаға түсетін ақпаратты өңдеуге өте мұқият болуы керек – әр ұсақ-түйек маңызды роль атқарады. Бүгінгі таңда ғылыми, техникалық, өндірістік т.б. салаларда қолданылатын терминдерді аудару ең күрделі мәселе болып табылады. Сондықтан да, термин сөздерге балама табу үлкен біліктілікті талап етеді.

Кедендік терминология-кеден ісін басқару тәртібін реттейтін құқықтық актілерде, сондай-ақ осындай актілерді іс жүзінде іске асыру процесінде қолданылатын кәсіби терминдердің жиынтығы. Кедендік терминология терминологиялық бірліктер контексте болатын және терминдік жүйе аясында терминдердің өзара әрекеттесуі жүзеге асырылатын жұмыс саласында көрінеді деп айта аламыз.

Кеден ісінің терминологиялық жүйесі-бұл кеден ісі саласы ұғымдарын дәл білдіру үшін қолданылатын тіл құралдарының жиынтығы. Кедендік лексикасы бар мәтінде тұрақты тіркестер қолданылады. Сондай-ақ, бұл мәтін формальдылықпен сипатталады. Жалпы, кедендік терминология-бұл кеден ісі мен сыртқы сауда саласында қолданылатын күрделі және нақты ұғымдар арасындағы байланысты көрсететін жүйе.

Кедендік терминологияның ерекшелігі дәлдікті, мағынаны жалпы сөзбен емес, арнайы терминмен беруді талап етеді. Е.А. Федорченко «О дефинициях терминов таможенного дела» еңбегінде кедендік терминдерді ауызекі тілден ерекшелейтін белгілеріне жақсы анықтама берген, олар:

1) номинативтілік (термин арнайы ұғымды атау үшін қолданылады және зат есім болуы мүмкін. Егер біз осы анықтаманы кеден саласында қолданылатын лексикамен салыстыратын болсақ, мынадай мысал келтіре аламыз: баж, зат есім немесе сын есімнен тұрады (мысалы, кедендік баж салығы);

2) белгілі бір тақырыптық салаға және терминологиялық жүйеге (мысалы, кеден құқығы саласына) қатыстылығы;

3) дефинициялау, яғни заттың немесе құбылыстың маңызды белгілерін көрсететін анықтаманың болуы. Дефиниция (лат. definitio) - заттың немесе құбылыстың маңызды белгілерін көрсететін қандай да бір ұғымның қысқаша анықтамасы[2].

Аудармашы шетел терминологиясын жақсы білумен қатар, тілде орынды, дұрыс пайдаланатын баламалы ұлттық термин табуы тиіс. Ұлттық тілдің бай сөздік қорын жете меңгеру терминнің сапалы аударылуына септігін тигізеді. Термин ережесі бойынша, басқа тілде де соған сәйкес терминмен аударылады. Сондықтан да ұқсас мағынадағы балама табу, синонимдік ауыстыру қолданылады. Сипаттамалы аударма тілде сәйкес терминдер жоқ жағдайда жасалады. Дәл және анық семантикалық сипаттағы бір мағыналы терминдермен бірге көп мағыналы терминдер де болады. Бір сыңарлы терминдердің көпмағыналылығы оларды түсіну және аудару қиындығын тудырады. Терминді аудару, яғни түпнұсқа тіліндегі сөзден оны аударма тіліне ауыстыру оңай емес. Сонымен қатар тіларалық балама бола алмайтын терминдер де көп [3].

Тіларалық эквиваленттілік-аударма теориясының негізгі және өте күрделі ұғымдарының бірі. Бұл екі мәтіннің эквиваленттік дәрежесі - бастапқы тілде және аударма тілінде - аударманың сәтті шыққанын бағалауға мүмкіндік береді [8].

В. С. Виноградовтың пікірінше, эквиваленттілік: "түпнұсқа мен аудармадағы мазмұнды, семантикалық, стилистикалық және функционалды-коммуникативті ақпараттың салыстырмалы теңдігін сақтау"[4].

Эквиваленттілік – бұл лингвистиканың ең маңызды мәселесі болып табылады.Әр түрлі тілдердің терминдік жүйелері ортақ немесе үйлесімді болған жағдайда терминдердің аудармасы жеңілдетіледі. Аударманың ең жақсы тәсілі-аударма тілінде түпнұсқа тілі терминінің баламасын анықтау. Балама терминдердің мағынасы көптеген жағдайларда әртүрлі тілдерде толық сәйкес келмейді. Алайда, егер контекстен және ескертулерден екі тілдегі терминдердің мазмұны бірдей екендігі белгілі болса, терминдерді эквиваленттер арқылы аударуға болады.

Мұндай терминдерге мыналар жатады:

Мысал ретінде *ATA carnet/ (Admission Temporaire/Temporary Admission)* сияқты халықаралық кедендік құжатты қарастыруға болады. ATA кітабы немесе ATA карнеті, мұнда ATA карнеті деген екінші нұсқасы ең көп қолданылады, бірақ бұл оның түпкі мағынасын өзгертпейді.

Халықаралық құжаттарда бекітілген осы терминнің анықтамасына сілтеме жасай отырып, мыналарды көруге болады:

ATA单证册（ATA Carnet）是一份国际通用的海关文件，它是世界海关组织为暂准进口货物而专门创设的。 世界海关组织于1961年通过了《关于货物暂准进口的ATA单证册海关公约》，其后，又于1990年通过了《货物暂准进口公约》，从而建立并完善了ATA单证册制度[5]。

Карнет ATA: Карнет ATA халықаралық айналыстағы қаржылық кепілдік бойынша төлеуге жататын салықтар мен алымдарды қамтитын уақытша әкелінетін тауарларды тасымалдауға мүмкіндік беретін халықаралық кеден құжаты болып табылады, сондай-ақ оңайлатылған тәртіпте бажсыз әкелуге мүмкіндік береді. 2017 жылдың 1 сәуірінен бастап Қазақстанда ATA жүйесі қолданыла бастады.

Кедендік рәсімдерді оңайлату және үйлестіру туралы халықаралық конвенцияның (Киот конвенциясы) қатысушысы бола отырып, Қазақстан Республикасы осы анықтаманы ратификациялайды[6]. Және осы терминнің аудармасы оның қытайша баламасына тең. Сондай-ақ, кедендік операциялар мен кедендік бақылауға арналған көптеген әдеби дереккөздерде осы терминнің құрылымын ашатын, бірақ мағынасын өзгертпейтін анықтамалар бар.

Терминнің анықтамасына сүйене отырып, сондай-ақ контекстке қатысты, осы терминдер және, тиісінше, олардың анықтамалары кеден ісі саласында қолданылатын терминдердің толық эквиваленттік жағдайлары санатына жатады деген қорытынды жасауға болады. Бұл жерде терминологияның ортақтығы байқалады, халықаралық аспект аясында істің мәнін түсінудің алғышарттары айқын көрінеді. Бұл жағдайда терминдер барлық тұжырымдамалық сипаттамаларға сәйкес келеді.

Сондай-ақ, кеден ісі саласында қолданылатын терминдердің толық баламалылығының мысалы ретінде мыналарды қарастыруға болады:

载货清单亦称“舱单”。船方或其代理人对全船所载货物编造的清单。在对外贸易中它是向海关报关时必须交验的单据之一。 是一份按卸货港顺序逐票列明全船实际载运货物的明细表。它是在货物装船完毕后，由船公司的代理人根据大副收据或提单编制的，编妥后再送交船长签认[7]。

Жүк манифесі – әуе кемелерінде тасымалданатын тауарлар мен жүктер туралы деректер көрсетілген жүк ведомосі[8]. Көлік құралымен немесе көлік бірлігімен тасымалданатын жүкті қамтитын тауарлардың тізбесі. Жүк декларациясының орнына жүк манифесін пайдаланылуы мүмкін, онда көлік құжаттарының нөмірлері, жүк жөнелтушілер, жүк алушылар, маркалары мен нөмірлері, қаптамалардың саны мен түрі, тауарлардың сипаттамасы мен саны сияқты жүк туралы коммерциялық мәліметтер көрсетіледі.

Қытай тіліндегі термин халықаралық деңгейде заңмен бекітілген және халықаралық кеден терминдерінің глоссарийінде бар. Бұл терминнің қолданылуы құжатталған және кеден ісінің мамандандырылған лексикасының тұрақты айналымына кіреді.

Тауардың шығу тегі туралы сертификат-өндіруші өз өнімінің қай жерде өндірілгенін көрсететін мәлімдеме, өндірістің аяқталғанын және тауардың сатып алушының иелігінде екенін растайды.

Бұл жағдайда тауардың шығу тегі туралы сертификат-немесе制造厂商证明书-бұл өндіруші өз тауарларының қай жерде өндірілгені, өндірістің аяқталғанын және тауарлардың сатып алушыға жеткізілуге дайын екенін растайтын мәлімдеме.

Сондай-ақ, қытайлық кедендік тәжірибеде келесі анықтама көрсетіледі:

产地证明书是一种证明货物原产地或制造地的文件。是进口方国家给予出口国配额或优惠关税待遇的核定依据。一般由出产地商品检验机构或商会签发，但有时进口方也可接受出口商自行签发的产地证明书，如允许在商业发票上加注“某国原产 （或制造）”字样，那就不必另行提供单独的证明文件。目前我国签发这种证明书的机构是国家商品检验局和国际贸易促进委员会。按照国际惯例，申领产地证明书的有关费用由进口方负担。[9].

Арнайы мақсаттар үшін тілде кең қолданылуына байланысты тұрақты терминологиялық сөз тіркестерінің екеуі де (制造厂商证明书 немесе厂商证明书) құжатпен бекітілген және тең жағдайда қолданылады.

Аударма ғылымында терминологиялық корреспонденция деп аталатын ұғымдардың тіларалық қатынасының келесі жағдайы ішінара (толық емес) эквиваленттілік болып табылады. Бұл жағдайда ұғымдар көлемі бойынша сәйкес келмейтін жеке мәдени айырмашылықтармен сипатталады. Сондай-ақ, толық емес және ішінара эквивалентті синонимия ұғымы арқылы анықтауға болады. Толық емес эквиваленттік жағдайлар туралы бұл жағдай олар білдіретін тұжырымдамалардың көлемдері қиылысатын терминдерді сипаттау кезінде көрінеді деп айтуға болады, ал ішінара эквиваленттілік бір баламамен көрсетілген тұжырымдаманың көлемі басқа баламамен көрсетілген тұжырымдаманың көлеміне кіретін терминдерді анықтайды.

发票是单位和个人在购销商品、提供或者接受服务以及其他经营活动中，开具、取得的收付款凭证［10］。

Инвойс-халықаралық коммерциялық тәжірибеде сатушы сатып алушыға ұсынатын және тауарлар мен қызметтердің тізімін, олардың саны мен сатып алушыға жеткізілетін бағасын, тауардың ресми ерекшеліктерін (түсі, салмағы және т.б.), жеткізу шарттары мен жіберуші мен алушы туралы ақпаратты қамтитын құжат [11]. Инвойстың көшірмесі (жеткізу алдын ала төлем бойынша жүзеге асырылатын жағдайларды қоспағанда) сатып алушыда көрсетілген шарттарға сәйкес тауарға ақы төлеу міндеті туындағанын, сондай-ақ тауардың жеткізу шарттарына сәйкес тиелгенін куәландырады.

商业发票对外贸易中简称发票，是出口公司对国外买方开立的载有货物名称、规格、数量、单价、总金额等方面内容的清单，供国外买方凭以收货、支付货款和报关完税使用，是所装运货物的总说明，虽然发票不是物权凭证，但如果出口单据中缺少了发票，就不能了解该笔业务的全部情况［12］。

Шот-фактура-оған жеткізілген тауарларды немесе қызметтерді төлеу үшін оны жазып берген ұйымға тиесілі ақша сомасы көрсетілетін құжат. Коммерциялық шот-фактура (商业发票) әдетте тауарлардың сипаттамасын және оларды жолда сақтандыру үшін жауап беретін сатушы қашан және қайда жібергенін, сондай-ақ төлем шарттарын қамтиды .

Қазақстандық тәжірибеде инвойсқа ұқсас құжат жоқ. Шот-фактура тек салықтық бақылау мақсаттары үшін қолданылатын құжат болып табылады, сондықтан оны инвойстың аналогы деп санауға болмайды. Осыған байланысты Қазақстанда инвойс әдетте халықаралық тауарларды жеткізуде қолданылады. Белгілі бір дәрежеде инвойс "төлем шоты"құжатына сәйкес келеді.

Терминдерді талдау кезінде олардың белгілі бір семантикалық сәйкессіздіктері бар екенін атап өткен жөн, бұл жағдайда шамалы айырмашылықтар ұғымдардың нақты көлеміндегі тұжырымдамаларды саралаудан туындайды, бұл оларды тілдік құралдар арқылы қалыптасатын тілдік айырмашылықтар ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Осындай жағдайда қытай тіліндегі 发票 термині және жоғарыда келтірілген талдауға байланысты қазақ тіліндегі инвойс және шот-фактура ұғымдарының ішінара қиылысуы туралы айтуға мүмкіндік береді.

提单简称B/L，在对外贸易中，运输部门承运货物时签发给发货人的一种凭证。 1、提单必须由承运人或船长或他们的代理签发，并应明确表明签发人身份。 2、提单是证明海上运输合同成立和证明承运人已接管货物或已将货物装船,并保证至目的地交付货物的单证。 3、提单也是一种货物所有权凭证，承运人据以交付货物。

Коносамент - жүк тасымалының түрін, санын және жеткізілетін жерін көрсететін жүк жөнелтушіге беретін заңды құжат болып табылады.

Қытай тілінде 提单термині тек теңіз көлігімен тасымалдауға қатысты, ал қазақ тілінде бұл терминді кез-келген тасымалдау түрімен байланыстырады, бұл Қазақстандық логистикалық компаниялардың осы терминді жүк құжаты, көлік жүккұжаты, кез-келген көлік түріне арналған жүккұжат форматында қолдануына әсер етуі мүмкін. Бастапқыда коносамент жүктерді теңіз көлігімен тасымалдау кезінде қолданылған. Енді

кейбір жағдайларда, коносамент тек теңіз немесе өзен көлігімен ғана емес, сонымен қатар әртүрлі көлік түрлерімен тасымалдау жағдайларын да қамтиды.

Бұл құжаттың функцияларының кеңеюі осы терминнің анықтамаларында кейбір сәйкессіздіктерге әсер етуі мүмкін, бұл белгілі бір контекст үшін дұрыс терминді таңдауда қиындық туғызады.

Кеден ісі саласында пайдаланылатын терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару барысында аударма тілінде түпнұсқа тілі терминінің баламасын анықтау арқылы терминдердің толық эквиваленттілік жағдайлары және ұғымдар көлемі бойынша сәйкес келмейтін жеке мәдени айырмашылықтармен сипатталатын ішінара (толық емес) баламалылығы жағдайларымен мысалдарды көрсеттік.

Мақалада қазақ және қытай терминологиялық бірліктеріне салыстырмалы талдау жасалды, сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынас үшін сөзсіз қызығушылық пен маңыздылықты білдіретін осы кәсіби саланың ғылыми терминдік жүйесінің қалыптасуы мен дамуындағы негізгі заңдылықтар мен тенденцияларды анықтауға әрекет жасалды. Мақаланы жазу барысында, қытай және қазақ тілді терминдеріге салыстырмалы талдау жүргізу кезінде кеден ісі саласында қолданылатын қытай терминдерінің көпшілігінде қазақ тілінің бір терминологиялық баламасы бар екендігі белгілі болды, яғни басқаша айтқанда, қарастырылған ұғымдар барлық тұжырымдамалық сипаттамаларға сәйкес келеді. Сондай-ақ, кейбір қазақ кедендік терминдері қытай тіліндегі бірнеше мағынаға сәйкес келетіні анықталды.

Әдебиет

1. Е.А. Федорченко «О дефинициях терминов таможенного дела» // Вестник Российской таможенной академии. 2009. N 2, 96 с.
2. Латышев Л.К., Семенов А.Л. Перевод теория, пратика и методика преподавания. – М, 2005. – 186 с.
3. Виноградов В. В.Русский язык (Грамматическое учение о слове)/Под. ред. Г. А. Золотовой. — 4-е изд. — М.: Рус. яз., 2001. —720 с.
4. https://baike.baidu.com/item/ATA%E5%8D%95%E8%AF%81%E5%86%8C
5. Кедендік рәсімдерді оңайлату мен үйлестіру туралы халықаралық конвенцияны ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 24 ақпандағы N 141-IV Заңы
6. 连婷婷.民用飞机舱单设计方法研究[J].科技风，2017。
7. Қазақстан Республикасының халықаралық әуежайларында багажды, пошта жөнелтілімдерін және жүктерді әуе көлігімен тасымалдау және өңдеу жөніндегі бірыңғай талаптар мен технологиялық рәсімдерді бекіту туралы Қазақстан Республикасы Инвестиция және даму министрінің 2015 жылғы 27 қарашадағы № 1117 бұйрығы.
8. 王文元，夏伯忠．新编会计大辞典：辽宁人民出版社，1991－01
9. https://baike.baidu.com/item/%E5%8F%91%E7%A5%A8/91261(25.01.2021)
10. https://wiki.mbalib.com/wiki/%E5%95%86%E4%B8%9A%E5%8F%91%E7%A5%A8
11. 马广文．交通大辞典：上海交通大学出版社，2005。

УДК 94 (560):355.48

Альжанова Н.П.
Филология ғылымдарының
магистрі
Алматы, Қазақстан
e-mail: nvssibv@gmail.com

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІ ТІЛІНІҢ ЛЕКСИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада автор ағылшын тілінің әлеуметтік желілер жүйесінде лексикалық өзгерістерге ұшырауы, олардың ерекшеліктері, мазмұны, құрылымы, аббревиатуралар туралы қозғайды және әлеуметтік желілерде ең көп қолданылатын қысқартылған сөздерге екпін жасайды.

Тірек сөздер: Ғаламтор, желі тілі, қысқартылған сөздер, сөз формалары

Ғаламтор тілі – XXI ғасырда кеңінен таралған сөз жасаудың және жаңа терминдердің пайда болуының жаңа тәсілі. Ғаламтор тілі әрқашан ерекше, себебі ол тек сөз тіркесінің фонында болады. Яғни, ғаламтор басқа бір тіл емес, себебі оның мазмұны тілдің бастапқы ұғымынан бастау алады.

Ғаламтор желілерінде сөйлесуге дағдыланған адамдар кәсіби салада қателіктер жіберу ықтималдығы жоғары. Мысалы, қолдау қызметінің қызметшілері. Алайда, тіл жақтаушылары тілдің бұл бағытта дамуына, неологизмдердің пайда болуына мүлдем қарсы емес және олардың мақсаты ғаламтор пайдаланушыларының арасындағы қарым-қатынасты жақсарту болып табылатындығын, бірақ, ғаламтор тілі ол қарым-қатынастың жақсаруын біршама қиындататын алға тартады.

12000 адамнан құрылған комитет мүшелері дүниежүзілік желіні “ерекше ғаламтор тілінен” босату үшін белсенді түрде ат салысуда. Себебі, жоғары айтылғандай ол басқа мемлекет азаматтарының арасындағы қарым-қатынасты қиындатады, және ғаламтор тілін басқа ел өкілдерінің бірден түсіне алмайтындығын, оны

декодтау қиындықпен қатар, наразылық, түсініспеушілік туындайтынын алға тартарақ, жаңа “тіл заңдар жинағына” бейімделуге тура келетіндігін, сонымен қатар бұның оларға деген құрметсіздік екендігін түсіндіреді.

Журналистік ғаламтор тілі көбінесе тақырыптағы орынды үнемдеу ниетімен қолданылады, мысалы “CND calls Lobwith the help of to STOP MLF”, яғни “Бұл Парламенттің көмегімен НАТО-ның ядролық күштеріне қарсы жаппай лоббизм жүргізіліп жатқанын білдіреді”.

Бұл тұрақты өзгерістер кейбір жағдайларда кездейсоқ әзіл-қалжыңмен немесе кездейсоқ бұрмаланумен біріктіріледі. Экономикалық даму жөніндегі ұлттық кеңес әзілмен оны *Neddy* деп атайды. Бастауыш білім ауызекі тілде *“three R’s”* деп аталады — *reading*, ‘*riting* және ‘*rithmetics*.

Ғаламтор тілінде С. В. *constuction battalions* білдіреді, ал флот тілінде “sea bees” дегенді білдіреді. Осыған байланысты *jeep* танымал американизмі туралы айтуға болады. Jeep “шағын әскери көлік” дегенді білдіретін, және ол ағылшын тілінің *general purpose*, ал қысқартылғанда *g.p.* ['dʒi:' pi:] сөзінен пайда болған.

Ағылшын тілінде ғаламтордың дамуымен көптеген қысқартулар пайда бола бастады. Олар сөздердегі таңбалар санының азаюына және нәтижесінде хабарламалар теру жылдамдығының арту ұмтылысында пайда болды. Қысқартулар бүкіл әлемде кең таралған деп айтуға болады, олар бір ұлттың, бір тілдің ерекшелігі емес. Ғаламтор тілі тек ағылшын тілінде ғана емес, басқа тілдерде де бар және оның даму себептерін ұлттық тілдің немесе ұлттық ойлаудың ерекшеліктерінен емес, адамзат қоғамының дамуының жалпы заңдарынан, адамның есте сақтау қабілеті мен қабылдауын ұйымдастырудан іздеу керек.

Ғаламторда ең көп таралған қысқартылған, яғни өзінің тілі бар. Бұл ақпаратты интернеттегі қысқартылған сөздіктерден табуға болады. Мұнда біз SMS тіліндегі ең көп таралған және жиі кездесетін қысқартылған сөздерді талдадық:

1-кесте. Әлеуметтік желілерде ең көп қолданылатын қысқартылған сөздер

2F4U	Too fast for you
4YEO/FYEO	For your eyes only
ACK	Acknowledgment
AFAIK	As far as I know
AFAIR	As far as I remember / recall
AKA	Also known as
B2K BTK	Back to Keyboard
BTT	Back to Topic
IMHO	In my Humble Opinion
IMO	In my Opinion
IMNSHO	In my not so Humble / Honest Opinion
TL; DR	Too long; didn’t read
MMW	Mark my word forms
N/A	Not available
NNTR	No need to reply
Noob n00b	Newbie
NOYB	None of your business
RUF2T	Are you free to talk?
OP	Original poster; Original post
OT	Off topic
WRT	With Regard to
WTH	What the Hell / What the Heck
ROFL	Rolling on the floor
DETI	Don’t even think it

Сонымен қатар, ағылшын тілінің бұл өзгерістерге ұшырауының үлкен себептерінің бірі, кез-келген жерде және уақытта хабар алмасуды қамтамасыз ететін ұялы телефондардың пайда болуы болып табылады.

Қазіргі таңда тілде болып жатқан өзгерістер, тек қана ғаламтор желілерінде ғана емес. Сонымен қатар, жарнама, газет мақалаларында, ғылыми немесе журналистік еңбектер мен қатар көркем шығармаларда да, бәрінде дерлік болмаса да, кейбіреулерінде пайда болып жатыр. Алайда, қазіргі әлемде ағылшын тілі ғаламторда кеңінен пайдаланылуда, және күнделікті көптеген өзгеріске ұшырауда. Сондай-ақ, қазіргі ағылшын тіліндегі ғаламтор тілі керекті сипаттамаларды дұрыс түсіндіреді.

Ғаламтор тілдің мазмұны мен құрылымына айтарлықтай әсер етеді. Дүниежүзілік байланыс желісінің, яғни ғаламтор желілерінің өзіндік мәдениеті мен этикеті бар және оны қазіргі таңда "нетикет" деп атайды. Термин "net" және "etiquette" сөздерінің қосындысынан пайда болған. Бұл ғаламтор тілінің өзінің мәдениеті мен этикетінен бар дегеніміз, оның өзіне тән терминологиясы мен неологизмдері бар. Сондай-ақ, желі пайдаланушыларын *"computer geeks", "mouse potatoes – coach potatoes", "screenagers – screen+teenagers", "newbies - noobs", "technophobes"* және т.б.

Сөз формаларынан басқа, сөз тіркестері де қысқартылады, сондықтан сөзжасамның бұл әдісі морфологиялық және синтаксистік болып табылады, сондықтан желі тілі бөлек бөлімге шығарылады. Мысалы: *Limited liability company – LTD - жауапкершілігі шектеулі серіктестік.*

Желі тілі мен басқа терминдердің алғашқы айырмашылықтарының бірі мынада: барлық сөз формалары-терминдер үшін бастапқы форма ауызша, ал жазбаша форма тек жазбаша тілдің шартты түрде берілуі. Желі тілі үшін бастапқы форма жазбаша, графикалық, ал ауызша форма тек сөйлеу кезінде интернет тілінің берілуі болып табылады.

Әр тіл сөздерді білдіруде және терминологияны қалыптастыруда сөздерді қысқартарақ, оларды үнемдеуге тырысады. Бұл үрдіс әсіресе желі тілінде айқын көрінеді. Сөз формалары мен сөз тіркестерінің желі тіліндегідей, бірақ бұл жерде формаларды қысқартамыз. Ғаламтор тілінде ақпарат сөз тіркестеріне немесе аббревиатуралық емес сөз формаларына қарағанда аз дыбыстармен немесе әріптермен беріледі.

Бейресми аббревиатуралар – бұл ауызша және жазбаша түрде қолданылатын қысқа формалар. Олар жаргон болып саналмайды, бірақ тек бейресми жағдайларда рұқсат етіледі. Бұл қысқартулардың барлығы өте тез сөйлеу арқылы ойластырылған, және олардың барлығын дерлік ағылшын тілін үйреніп яғни 2-кестені қараңыз және т. б.

2-кесте. Ғаламтор тілінде кездесетін жиі қысқартулар

uncontracted form	**contraction**	**example sentence**
going to	gonna	She's gonna call you later.
want to	wanna	They wanna buy a house.
got to	gotta	You've gotta keep trying.
lot of	lotta	A lotta kids are bilingual.
come on	cmon	Cmon; we're leaving right now.
let me	lemme	Lemme help you with that.
used to	useta	Carrie useta smoke, but she quit.

Әр түрлі ғалымдардың әртүрлі зерттеулеріне сәйкес, "мәтіннің" эволюциясы грамматика мен фонетиканы қатты түсінумен байланысты. SMS-хабарламаларда интернет тілін қолданудың кейбір жағымды және жағымсыз жақтары бар [48, 49].

Позитивті бұл ауызша тілді қолдануға, сауаттылыққа және т. б. әсер етуді білдіреді.

- Әдеттегі мәтіндік хабарламада сөз формалары әдеттегідей жиі қысқармайды;

- Интернет тілі ұзақ уақыт бойы қолданылып келеді, сондықтан әлеуметтік желі тілінде ғана кездесетін жаңа құбылыс емес. Сонымен қатар, сөздікте стандартты сөз формалары ретінде қабылданған "сонар" және "лазер" сияқты кейбір сөз формалары іс жүзінде аббревиатуралар болып табылады;

- Балалар да, ересектер де әлеуметтік желі тілін қолданады, сондықтан ересектер балалардың жазбаша жұмысында байқалған қателіктерді көрсетпесе, оларды тек әлеуметтік желі тіліне жатқызуға болмайды.

-Жазбаша жұмыстар мен емтихандарда интернет тілін қолдану студенттер арасында кең таралған емес;

- Әлеуметтік желі тілін қолданудың міндетті шарты емлені білу болып табылады, сондықтан әлеуметтік желі тілін қолдану міндетті түрде төмен сауаттылықты білдірмейді.

Әлеуметтік желі тілі ағылшын тілін білуге нұқсан келтіреді деген пікірлер қайта бағаланады деп санайтындар да бар. Фрейденбергтің көмегімен 100 студенттің жазбаша жұмысын зерттеу жазбаша жұмыста табылған әлеуметтік желі тілін қолданудың нақты көлемі онша маңызды емес екенін көрсетті. Әлеуметтік желі тілінің кейбір ерекшеліктері, мысалы, эмодзилерді қолдану студенттердің көмегімен жазбаша жұмыста байқалмады. Табылған барлық қателіктердің ішінде айтарлықтай мөлшерде әлеуметтік желі тілін қолдануға жатқызуға болмайды. Оларға әлеуметтік желі тілі пайда болғанға дейін пайда болған қателіктер кірді.

ӘДЕБИЕТ

1. Чен. М., Изучение влияния сетевого языка на использование старшеклассниками // - 2019
2. Crystal D., Internet language // Cambridge, Cambridge University Press. – 2020
3. Zoe Kleinman., How the internet is changing language // BBC News. URL: http://www.bbc.co.uk.news/technology-10971949 (қаралған күні 18.09.22)
4. Горошко Е. И., Интернет жанр и функционирование языка в интернете // Саратов, 2018. – Вып. 9 “Жанр и языки”

УДК 371.32

Koilibayeva G.K.
Master student
«7M01705 Foreign Languages: Two foreign languages»
Kazakh national women pedagogical university
Almaty, Kazakhstan
e-mail: kgulbakyt1984@mail.ru

THEORETICAL BASIS OF RESEARCH OF “STORYTELLING AS THE METHOD OF TEACHING MONOLOGUE SPEECH”

Abstract: Nowadays, one of the most pressing problems is teaching monologue speech in primary school. Training monologue speech is complicated process and it is needed a very special approach. The main purpose of teaching monologue speech should be to develop students’ communicative competence. The article is concerned using storytelling method for developing monologue speech in primary school. Accordingly, there are given the main features and definitions of the storytelling effectiveness.

Key words: Storytelling, monologue speech, communicative competence.

Койлыбаева Г.К,
Магистрант
«7M01705 Шет тілі: Екі шет тілі»
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Алматы Қазақстан
e-mail: kgulbakyt1984@mail.ru

«СТОРИТЕЛЛИНГ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ МОНОЛОГТЫ СӨЙЛЕУГЕ ҮЙРЕТУ» ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Бүгінігі таңда бастауыш сыныптарында монологты сөйлеу ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Монологты сөйлеуді оқыту процесі күрделі және ерекше назарды талап етеді. Монологты сөйлеудің ең басты мақсаты оқушының коммуникативті компитенциясын дамыту. Аталмыш мақалада бастауыш сынып оқушыларын ағылшын тілінде монологты сөйлеуге үйретуге сторителлинг әдісінің тиімділігі қарастырылады. Зерттеуге сәйкес сторителлинг әдісінің тиімділігі жөнінде анықтамалары берілді.

Тірек сөздер: сторителлинг, монологты сөйлеу, коммуникативті компетенция.

The world is getting closer by rapid developing of technologies. As the world gets closer the need of speaking in foreign languages become normal. Accordingly, the need being able to communicate in English has become important. English is a world language and its spreading has a great influence to the all educational system. Mastering the communicative competence is one of the main goals in English Language Teaching (ELT) at school. According to S.Kunanbayeva “the competence is the experience of successful activity during the execution of a particularly form of activity”. [1.p-113] Thus, the students should be able to master the communicative competence in every stage of learning process. Teaching a speaking skill is a complicated task, there are frequent cases when children cannot formulate and express his thoughts in English. The issue is that pupils often do not know what to say and how to speak in primary classes.

One of the main purposes of teaching monologue speech is communication skill. It is about developing of communicative competence, i.e. the ability to carry out both direct communication (speaking, listening comprehension) and indirect communication (reading with understanding of foreign texts, writing). One of the

greatest difficulties in foreign language communication is perceiving speech by ear. However, the role of oral communication has become more significant, whereas in speech process everyone acts both as a listener and as a speaker. In this work considers an important problem as the development of monologue speech in primary school. The problem of teaching monologue speech has been the subject of researches for many years. Despite the large number of diverse works performed the monologue speech remains relevant and one of the most effective methods improving the monologue speech is “storytelling”.

In the modern knowledge society, the social skills and creativity have been identified as the main competencies for learners. Storytelling can be particularly suitable to stimulate and promote the development of social skills and creativity among all different activities. Furthermore, it provides opportunities for social interaction, which improves student’s confidence and fluency in speaking. In this work, storytelling is focused as one of the main and effective way of monologue speech. The storytelling activities can be used as creative tasks to stimulate creativity in children, as one of the main and important competence for them. In this paper are given main features and characteristics that the storytelling should be implemented to teaching process widely in primary schools as the main technique of developing monologue speech.

There are lots of different methods that help to develop communicative environment in the learning process. The purpose of a foreign language teacher is to choose the most effective methods that contributes to the development of learners' communicative competence, stimulates internal motivation to learn, through the use of methods and different resources.

The storytelling is one of the significant activities in our daily life. We talk about our usual day, deal with friends, read stories on the Internet and hear them. Stories are lively and interesting narrative that is easier to connect with personal experience than rules or principles. Stories allow learners to form strong psychological connections between the emotions received from the plot and it is better to remember the material.

It is definitely true that the speaking is the most important in learning foreign languages. According to David Armstrong who first implemented the term “storytelling”, the stories are stuck to memories, they are given more significance, their impact on people's behavior turns out to be stronger. [2. p-272]

According to Alison Davies there are some reasons why storytelling is essential for teaching foreign languages:

- Storytelling aids in the development of children’s ability to interpret and understand events beyond their immediate experience. Children’s perception changes as they ‘make it real’ and identify with the story on a personal level. They are able to do this in a positive and safe environment. Moral tales are particularly good learning tools as they immerse children in situations where they can learn a lesson; they then discover the truth in their own way.
- Storytelling is a medium of shared experiences. This helps children to empathize with the characters, to feel elated at another’s joy, sad for their misfortunes. It is a tool for social and interpersonal development.
- Storytelling aids language development. Children need to be exposed to language to fully understand its implications. This will also have a beneficial effect on reading skills and being able to associate meanings and emotions with words. [3, p-5]

Moreover, concerning Davies’s opinion there are various reasons of the importance “storytelling” technique it helps with listening and speaking skills; develop children’s vocabulary; stretches the imagination; encourages children to escape into a fantasy world; support their daydreams, which has positive benefits on mental health; it entertains and excites, which is an important part of learning. If children having fun, they are involved and motivated to learn more. There is nothing more rewarding that watching a class light up with enthusiasm as they engaged with your story, and everything falls into place. You can almost see them working through the logical process, anticipating what comes next and discovering the real meaning of the tale. Storytelling is the natural way to introduce children to the wonderful world of books and reading. It is a good idea to have a plenty of reading material available so that the class can do follow up the work, and read stories similar to the ones you have been telling. The next stage is for the class to create their own stories and learn how to communicate their ideas individually and in groups.

As Roney mentioned successful storytelling is defined that teller and audience must collaborate to create the story. Children should be provided with practice in several social skills, problem solving and literacy improvement. **Moreover, storytelling provides exercise for the right as well as the left hemispheres of each child's brain but does so in such a way that the two must work in concert with each other. The left, or logical, side provides the narrative structure or framework for the story while, at the same time, the right, more creative, side generates the imaginative story content being visualized and co-created by the teller and the audience. Storytelling, then, is consistent with recent mandates to engage children in whole-brain education. [4, p-3].**

Children are fond of listening tales or stories in their native languages. The stories are helped them to understand the world and always remember how their parents or grandparents tell them fairytales. It is the fundamental formation of their fantasy and understanding the environment. Moreover, listening fairytales formulates their speaking skills through the words which they listen to, it is worth saying that in fairytales there repeated motives like “kindness” and “evil”. Accordingly, these vocabularies help them to formulate the speech. So, they learn to speak in their native languages and this scheme can be used in learning foreign languages. Teachers should take into account that the primary children still remember the tales from past time and storytelling could be effective in teaching them the speaking skills.

Savage asserts that stories provide authentic and rich vocabulary. Since stories are designed to entertain, writers choose and use words with special care to keep readers interested. Writers also provide the context created by the story, its predictable patterns of events and language and pictures that can act to support children's understanding of unfamiliar words. Children will pick up words they enjoy and in this way they will build up rich vocabulary. [5, p-33]

There exist some studies which prove that children can acquire vocabulary from

repeatedly listening to stories. Elley conducts two studies with 7 and 8-year-old learners to find out vocabulary gain from listening to stories with and without the teacher's explanations of the new words. He finds that learning vocabulary is significantly correlated with the frequency of the word pictured and the number of occurrences of a word in a story. [6, p-174]

Reading the story is rather different than telling the story and it is more complicated because there is no source when you forget what comes next; no pictures to support your telling; only your own voice and body language and eye contact with your listeners. You should use your own words and phrases; sometimes you have to improvise to make your speaking emotional and exciting. Perhaps that is the difference between reading and telling; reading is a process of sharing and interpreting a text that someone else has produced but telling a story is a unique and personal performance. We should not be afraid of telling the story as we do it every single day. The children we teach are very adept at these too, possibly even more creative with the truth than we are. Accordingly, they could be able to cope with this in learning English as well as their native language.

According to Grainger the stories that you may choose to tell in school will often be traditional tales: myths, legends, fables, folk and fairy tales which all reflect communal ways of making sense of experience ... they offer alternative worlds which embody imaginative, emotional and spiritual truths about the universe and are a central resource for storytelling in education, particularly in multicultural classrooms. [7, p-173]

There are lots of fairytale's collection from around the world. They can be used in our teaching process as well. Undoubtedly, the storytelling has a role in development children's speaking skills. It is impossible to stop children not to share his daily impressions or troubles. By year 6 the children are able to retell short stories but the interest to fairytales begins much earlier. Their realization and appreciation for "heroes" in stories give them insights into the huge range of storytelling. "Ertostik", "Tolagay", "Kunekey" is instantly compared with modern heroes as Spiderman, Batman and Cinderella. All the wonderful myth, legends and tales gives them the diverse understanding and at age 6 they begin create their own stories. Surely it must help the children to be more literate and confident in speech. Moreover, they will remember them through life and tell them to other people.

Using the storytelling method in the learning process develops children's receptive language. Through storytelling, children activate hearing, listening and responding which actively improve their monologue speech skills. To make it more interesting, the storytelling method is carried out using visual aids in the form of colorful pictures, animated characters or hand puppets. Doing storytelling activities with teaching aids attract children's interest to stay focused on listening, connecting the plot of story and being more attentive to the lesson.

Children enjoy the lesson when it is equipped with different colorful aids and they are more interested with physically active lessons such as acting, running, dancing because they are able to express curiosity about something. Therefore, the storytelling activities are the right techniques to develop children's literacy as it helps to express their thoughts. The activity of retelling what children heard develop their listening and speaking as well. It gives them stimulation to start slowly retelling everything they think about. Thus, the stories are chosen correctly due to their age, language level and learning goals.

In conclusion, taking into account that monologue speech is an essential part of English language teaching it must be widely used in primary classes as well. Teaching monologue speech in primary school could be used to obtain more effective communication competence and the "storytelling" is appeared as the main method of teaching a monologue speech. Undoubtedly, the main functions of storytelling are pointed out hereinabove will be the key factors of developing a monologue speech in primary school. Moreover, it will help to execute successful speaking activity.

REFERENCE

1. Kunanbayeva S.S. The modernization of Foreign Language Education: The linguocultural-communicative approach. – Silk Road Media ; ENGLISH edition, 2013. p-113.
2. Armstrong D. Managing by storying around .- NY-Dubleday, 1992. p-272.
3. Davies A. Storytelling in the Classroom: Enhancing Traditional Oral Skills for Teachers and Pupils.- Sage Publications Ltd, 2007. p-5.
4. **Roney G.C.Storytelling in the classroom.- Journal Storytelling World, 1996.p-3.**
5. Savage F.J. Teaching reading using literature. –Madison,WI WCB Brow Benchmark, 1994. p-33.
6. Elley W.B. Vocabulary Acquisition from listening to the stories. – NY,1989. p-174.
7. Grainger T. Traditional Storytelling in Primary Classroom. –Leamington Spa:Scholastic, 1997. p-173.

UDC 811.581'38

Baidildayeva A.K.,
PhD student
«8D02302- Foreign philology»
Ablai khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: baidildaeva.aigerim@mail.ru

THE IMPACT OF SOCIAL NETWORKING SERVICES ON POLITICAL DISCOURSE

Abstract: The article is concerned on the study of the impact of social networking services on political discourse. Social networking services are powerful tools for opinion leaders and politicians, hence can have a huge impact on the audience, whilst this tool gives an audience a freedom of speech and unite thousand people on a same topic. Nowadays SNS shape every part of people's life, and change political discourse of the internet users. Aim of the article is to demonstrate a change from different perspectives.

Keywords: «political discourse», «internet», «internet discourse», «opinion leader», «social networking services», «political blog», «media».

Байдилдаева А.К.,
Докторант
«8D02302-Иностранная филология»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: baidildaeva.aigerim@mail.ru

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС

Аннотация: Статья посвящена исследованию влияния социальных сетей на политический дискурс. Статья посвящена исследованию влияния социальных сетей на политический дискурс. Социальные сети являются мощным инструментом для лидеров общественного мнения и политиков, поэтому могут оказывать огромное влияние на аудиторию, ведь этот инструмент дает аудитории свободу слова и объединяет тысячи людей на одну тему. В настоящее время SNS формируют каждую часть жизни людей и меняют политический дискурс интернет-пользователей. Цель статьи - продемонстрировать изменения с разных точек зрения.

Ключевые слова: «политический дискурс», «интернет», «интернет дискурс», «лидер общественного мнения», «социальная сеть, «политический блог», «средства массовой информации».

From the very beginning of usage of modern technologies, people are engaging to a political life. New technologies, especially social network combine people on an enormous place called platform, where they can share thoughts and discuss preferred topics. Users can have bonds upon fashion, sport and political issues. There are people, who want to be engaged into civic activity, not a technology. We can see how many people are using SNSs and try to be a part of democratic country. Hence, the usage of language can cause an affect on political discourse. The understanding and involvement of a person into political processes come when the one communicate about it with others.

Let us define the term «social networking services». Since their introduction, social network sites (SNSs) such as MySpace, Facebook, Cyworld, and Bebo have attracted millions of users, many of whom have integrated these sites into their daily practices. As of this writing, there are hundreds of SNSs, with various technological affordances, supporting a wide range of interests and practices. While their key technological features are fairly consistent, the cultures that emerge around SNSs are varied. Most sites support the maintenance of pre-existing social networks, but others help strangers connect based on shared interests, political views, or activities. Some sites cater to diverse audiences, while others attract people based on common language or shared racial, sexual, religious, or nationality-based identities. Sites also vary in the extent to which they incorporate new information and communication tools, such as mobile connectivity, blogging, and photo/video-sharing.[1]

Social media's purpose is to build a strong brand through social networking and the production of original content. Political candidates are able to directly engage with and impact the voting public through the use of various social media platforms. In a world so centered digitally, voters struggle to find a common ground that encourages genuine human communication while mobilizing the media. [2] Recently there will be held a presidential election, and it become easier to analyze a campaign of candidates, communicate them and ask a questions via gadgets. If decades ago there were few people amongst 18-30 year-old citizens talking about politics and watching news on TV, so now they all are involved thanks to the web by subscribing video channels and following web pages.

Particular attention will be paid to the use of social media as tools to keep in touch with the people and to get as close to them as possible. The social network as a type of media is an integral part of the life of all people, and to use it for the benefit of propaganda /campaign / message to the people in the face of political figures seems to be the most effective way.

At the moment we can observe how the rulers of many states, in particular representatives of developed countries, have their political blogs. Among all social networks and blogs Twitter is in demand. For example, former

U.S. President Barack Obama and his wife Michelle Obama, the current U.S. President Donald Trump have their own blogs on Twitter. It is also worth mentioning that our President Kassym-Jomart Tokayev not so long ago got his own blog on this platform.

The essence of such blogs is based on transmitting information not through the media, as it was before, long before the development of technology and social networks, but on direct transmission without intermediaries. It has proven to be easy, fast, and effective. By today, it is no longer necessary to organize briefings and meetings, and in the case of the current situation, it makes life easier and helps to comply with the quarantine regime altogether.

Political blogs can cause angst, whilst cause positive emotions of commenters. Since there is a lot of information to be consumed people happen to need repetition, attraction, as they are overloaded with the amount of one. Politicians do know, indeed what buttons push in order to have a preferable emotion or feedback from the followers and the audience. We can't say that the reaction they seek for can be reflected as they wish, it can vary, actually.

People are eager to new about something negative or provoking, so the topics of the news or posts are total clickbait. Journalists or bloggers tend to use words in the way that it attract someone's attention. As for now, we face with the problem of the misinformation. Eventually the audience try to discipline themselves to check reliability and credits for the news they hear. The internet users should be an intelligent consumers and have a habit to check facts different sources.

Opinion leaders can influence on decision making of his followers, change their worldview, lifestyle and political view.

Blogosphere can really have a power on individual's mind or a group of people, can influence thousands of people's conscience. Posts, written in a blogs, carry more emotionally pattern rather than informative. Moreover the texts have persuasive or other influential effect on a reader. Everything is depend on a language as a powerful tool of the blogger.

As Marshall McLuhan said «The medium is the message» [3], cyber-communication has its own peculiarities such as anonymous messaging, omnipresence of the users, fast response, quick feedback, fake news distribution because of incognito mode, and generally speaking, the time of news spread become prompt over the time.

There are no more long reads, it comes from the perception of the users nowadays. People do not want to read a lot as it was many years back, instead they scroll down all the pictures and a little description or a caption. So, the politicians while running their campaign or blogs, try to fix to this unwritten rule of cyber-communication. It is very common to write short, clear, motivational text to attract followers.

Political discourse can have a profit from the social media because of the facts that was stated earlier such as effectiveness of the influence thanks to the rapid posting of a news or a message to followers. The message, which was sent will have a very speedy feedback as like, reposting, sharing, commenting. Involving in a process can be also beneficial: consequently commentators can stay in that blog or a site, which means involving into informational campaign.

Humor in online political communications performs a compensatory function; it visualizes and verbalizes allusions and oppositions, reinforces accents voiced in the traditional media, or develops media-generated fantasies on a given topic. Hence the variety of elements of intertextuality and inter-discursiveness in the political humor of social media. [4]

Social media can be effective communication platforms that allow identify the full range of public opinion, differences in attitudes, and even exercise civic governance. At the same time they are a powerful means of influencing the mass consciousness through signs and symbols. [5]

Social networks as a communication platform create new challenges and opportunities for defining the political agenda. They not only add a level of complexity to the dynamics of determining the agenda, but also serve as a relevant channel for political communication, especially during election campaigns. Opinion leaders, using social networks, have the opportunity to change the dynamics of political discourse and shape public policy. By using social networks as appropriate channels of political communication, politicians, as opinion leaders, can potentially reach a wider audience than through traditional media. [6] The blogosphere is a very hot topic. From sending a message to the people to keeping an online diary, everything is a blog.

The main purpose of which is to convey information/share experience and knowledge, and the task is to keep the reader's attention/interest, in some places motivate, induce to some kind of action. A blog combines pleasant and useful, for example for some it is the main source of income.

A political blog can have an audience of 100 thousand readers, and have an income twice as high. However, income is not a goal for politicians, on the contrary, for them, a blog is nothing more than a platform to promote a personal brand and/or campaign.

Why has the political blog got such a role in today's world? Based on observation, we can assume that after music and sports, politics is on the list of most searched topics for readers and is one of the three important topics that people are interested in every day.

REFERENCE

1. Danah m. boyd, Nicole B. Ellison. Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. Journal of Computer-Mediated Communication, Volume 13, Issue 1, 2007, Pages 210–230.

2. Morgan C. Guse. What is the Role of Social Media in Presidential Election Cycles? Mode of access URL: http://https://www.usf.edu/business/documents/undergraduate/honors/thesis-guse-morgan.pdf - (accessed: 19.11.2022).

3. Marshall McLuhan. The medium is the message: an inventory of effects. - Penguin books, 1967. - P.160

4. Баринов Д.Н. Политический дискурс в социальных медиа: специфика производства и факторы эффективности. Политика и общество, 6 (138), 2016.
5. Оксана Нахаенко. Влияние социальных сетей на формирование массового политического сознания. РОЗДІЛ IV. Наукові пошуки майбутніх соціологів. 1 (6), 2015.
6. Iuliia Shmalenko et al., Impact of Social Media Influencers on Public Policy and Political Discourse. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 617. 2021.

УДК 811.111’25+811.512.122’25

Yeskendir B.Zh.,
MA degree student
«6M020700- Translation studies»
Kazakh National University named after Al-Farabi, Almaty, Kazakhstan
e-mail: balnuryeskendir@gmail.com

LEXICAL AND GRAMMATICAL FEATURES OF THE TRANSLATION OF DIPLOMATIC TEXTS FROM ENGLISH INTO KAZAKH

Abstract: The article is concerned with the lexical and grammatical features of simultaneous translation, translation of diplomatic texts and documentation. The practical lexico-grammatical features of the translation of diplomatic documents are also analyzed, a deep (justified) analysis of the available publications, documents and texts of the consuls and the Minister of Foreign Affairs in the field of foreign affairs is presented.

Key words: diplomatic discourse, foreign policy, multilateral relations, literal translation, international relationship

At the present stage of development, the Republic of Kazakhstan is implementing a multi-vector foreign policy, which involves building up diverse mutually beneficial relations with various countries of the world and actively promoting Kazakhstani initiatives on the platform of international organizations. In accordance with the social order, which has led to a high demand for specialists in the field of inter language and intercultural mediation, a number of non-linguistic universities in the country train reference translators. An integral component of the educational process is teaching written translation as one of the most popular types of translation services.

The topics of the texts of diplomatic discourse are related to the problems of organizing cooperation and finding agreement with foreign countries and interstate associations, promoting national interests within international organizations, ensuring the security of the state and strengthening its national sovereignty, participating in global processes to maintain a stable and democratic world order, protecting the rights and interests of citizens abroad. The thematic diversity of the texts is determined by the points of intersection of diplomatic discourse with related discourses: political (protection of state interests, implementation of foreign policy, struggle for power, striving to take leading positions); economic (development and maintenance of international contacts in the economic sphere), media (formation of public opinion through the dissemination of information), legal (protection of state interests, settlement of international relations), military (ensuring international security, prevention and settlement of international conflicts) [1].

The most common types of communication that ensure the thematic unity of the texts of diplomatic documents are lexical repetitions, interrelations of lexemes, relations of synonymy and antonymy, means of reference, etc. [2,122]. The task of the translator is to preserve the thematic unity of source language as an internal content progression, realized in a progressive movement from one structural and compositional part to another.

The communicative purpose of written diplomatic discourse can be the exchange of information between the addressee and the addressee, the organization of interaction between them to solve common problems, persuasion with the aim of changing views, attitudes, attitudes, stating the agreements reached, expressing a reaction to the current situation, etc.

Many researchers emphasize the strategic nature of diplomatic communication [2,16,17]. According to P. G. Farafonova, a distinctive feature of diplomatic communication is "exceptional thoughtfulness and a high degree of awareness of the use of communication strategies, the choice of the addressee code means for transmitting information and achieving the desired effect of influence" [3,7]. As for the typology of communication strategies, from the point of view of T. A. Volkova, it includes the main (semantic) and auxiliary (pragmatic, conversational and rhetorical) strategies, each of them has a specific target setting [2, 72]. Examples of these strategies are the strategy of collaboration, self-presentation, persuasion, control over the distribution of initiative, etc. This typology is based on various ways of achieving a communicative goal, related to the choice of semantic content and pragmatic, conversational and rhetorical aspects of speech actions.

Considering the fact that diplomatic relations are based on the desire for peace to resolve contradictions, communication strategies, as a rule, are aimed at stating the fact of cooperation of participants in diplomatic communication, demonstrating the presence of common goals and objectives. As part of the communication strategies

of written diplomatic discourse, the following tactics can be used: tactics of distancing (tact and respect), tactics of information dosage and its relevance, tactics of text structuring (numbering, categorization, etc.), the tactics of explaining the reason, the tactics of expressing gratitude before the request, the tactics of apologizing, the tactics of benevolence, the tactics of giving a choice, the tactics of implementing the requirement as a request, the tactics of mitigating the obligation. [1]. The translator identifies the strategies and tactics updated by the author and implements them using the means of the translation language, while maintaining the pragmatic potential of source language.

Features of translating diplomatic texts

The topic of diplomatic discourse covers a wide range of issues affecting bilateral and multilateral relations of states, cooperation of states in various fields, issues related to the activities of international organizations, representatives of states abroad. For each state, it is possible to identify the range of issues that constitute the priority areas of the State's diplomatic activity in the overall structure of international relations.

Issues of relations between states, concern for internal and external security, and acts regulating their joint activities are fundamental to the diplomatic activity of any state and government.

One of the most important requirements for a professional translator is also competence in the field of politics. The translator must understand the essence of the speeches of political figures. The translator also needs to pay attention to the established norms of the language, norms and customs and cultural traditions [4, 17].

We consider diplomatic communication in a broad sense, so we will use the concept of "diplomatic discourse".

Diplomatic discourse refers to the official business style of speech, represented by various forms of oral and written communication, such as: negotiations, notes, memorandum, declarations, resolutions, statement. At the linguistic level, it is distinguished by the presence of its own terminology, a set of standard etiquette phrases, cliches and lexical and grammatical units used as a means of influencing the recipient of information. A special feature of the translation of diplomatic texts is the observance of strict rules for the use of standard language templates. The translator must have the skill of business etiquette [5, 58].

One of the features of the translation of diplomatic texts is that abbreviations and abbreviations of the source text must be deciphered and transmitted according to generally accepted rules, but if there are abbreviations in the original language that cannot be deciphered, then it is customary to transcribe such abbreviations.

One of the main distinguishing features of the diplomatic texts is the use of words in their direct dictionary meaning. It should be noted that when translating such texts, you can not use one word in its different meanings, just as you can not use either contextual meanings or emotionally colored meanings of words.

The text of the translation of diplomatic texts must not contain the syntactic structures of the source language, and it must meet the generally accepted norms of the translation language [5, 59].

The translator must take into account all the linguistic features of the diplomatic discourse, which, according to T. A. Volkova, include the presence of speech cliches, phraseological units, borrowed vocabulary, neologisms, and so on. Diplomatic speech is also often rich in quotations, expressions of famous people, which means that the translator must have basic knowledge in the field of history, cultural studies, etc. [2,71].

Let us note the main stylistic characteristics of the diplomatic the text that determines the translation strategy: objectivity; generality; informativeness; logical organization of the presentation; semantic clarity, certainty; strict observance of diplomatic ethics.

The use of words in a diplomatic text is characterized by the following features: the use of speech cliches; specific semantic fields of significant parts of speech (determined, along with the nodal points and values of diplomatic discourse, the nature and subject of the document); terminological (diplomatic) vocabulary; borrowings; euphemisms; abbreviations, abbreviations, special symbols and designations.

The structural identification of the translation and the original lies in the fact that the translation receptors believe that the translation reproduces the original not only in general, but also in particular, the exact order of the translator's presentation of the original content is assumed: the number and content of sections, parts, chapter must coincide.

Translation solutions for the translation of diplomatic discourse

The target audience in the framework of diplomatic communication has certain features. The addressee of a diplomatic document can be individual (for example, a member of the diplomatic service), collective (the Ministry of Foreign Affairs), and mass (the population of the country). In each case, the information in the diplomatic document will be organized using various semantic, stylistic and pragmatic means. In the process of pre-translation analysis, a set of real and the attributed qualities of participants in diplomatic communication, their activity characteristics, and the roles they demonstrate in the organization of international cooperation. Such information helps the translator to get deeper into the meaning of source language. Discourse-the category of " addressee "is objectified using the same linguistic means as the "addressee". Special attention should be paid to the translation of addresses corresponding to the title and rank of the addressee, for example:

Dear Mr. Ambassador - Құрметті елші

Your Excellence Your Excellency – Жоғары Мәртебелі

The main characteristics of diplomatic documents are rigor, accuracy, and stereotyping. As distinctive features of it, complex and complex-derived words are distinguished at the morphological level, at the lexical level –

words with a generalized meaning, idiomatized expressions, at the syntactic level – complete, common expressions, participial, adverbial phrases, and copula words. [2, 30].

Style traits may vary depending on the species diplomatic documents. Experts distinguish interdepartmental documents, documents related to the appointment and recall of diplomatic representatives, diplomatic correspondence, documents that appear as a result of negotiations, publications in the press on diplomatic issues, documents related to ratification, accession, denunciation [6, 102]. Diplomatic documents have the following stylistic characteristics: objectivity, generality, informativeness, logical organization of presentation, semantic clarity, certainty, strict observance of diplomatic ethics [3, 101].

The genre types of diplomatic documents include: personal, verbal and circular notes, memoranda, letters of credence and revocation, declarations, agreements, declarations, treaties, conventions, etc. The diplomatic sub-style dictates the use of a certain nomenclature of lexical and syntactic means. As lexico-semantic features of diplomatic documents, T. A. Volkova highlights the presence of speech cliches and stamps; the use of specific semantic fields of significant parts of speech, due to the values of diplomatic language such as the desire for cooperation, maintaining a positive image of the state on the world stage, etc.; the use of terminological (diplomatic) vocabulary, borrowings, euphemisms, abbreviations, special symbols and designations [2, p.102]. In the list of syntactic features of this litter, the author includes constructions with homogeneous sentence members and enumeration relations; infinitive constructions; constructions with keywords that define the structural organization of a text fragment; framework constructions with subsequent syntactic unfolding; chains of prepositions that logically formalize a sentence; standardized prepositional constructions (discursive formulas); reduplication [2, 143]. Lexical, semantic and syntactic features of the diplomatic sub-style determine the nomenclature of techniques used by the translator in the process of working with diplomatic documents.

Cliches and cliches are transmitted in the target language using equivalent combinations or analogs:

By mutual agreement – Екі жақты келісім бойынша

A frank exchange of views – Ашық пікір алмасу

To enter into force – күшіне ену

When translating terminology, an important requirement is to maintain the uniformity of the equivalents used within the text. Here are examples of diplomatic terms in the English-Kazakh language pair:

Denunciation – денонсация/ келісімшарттан бас тарту

Letters of credence – сенім хаты

Abbreviations are translated using specialized dictionaries. Low-use abbreviations are transmitted on the basis of decoding the full form and creating the corresponding abbreviation in the target language, or using transliteration and transcription techniques:

American Foreign Service Association (AFSA)	The professional association of active and retired members of the US *Foreign Service, established in 1924.	Американдық сыртқы қызметтер қауымдастығы (AFSA)
Association of South East Asian Nations (ASEAN)	This international organization was established in 1967 to promote economic cooperation and development and, more generally, collaboration in all matters of common interest.	Оңтүстік-Шығыс Азия мемлекеттерінің қауымдастығы (АСЕАН)

On the basis of the considered material it can be concluded that the characteristic feature of the translation of stylistic tropes in the diplomatic language is a complete translation that is the use of the most accurate correspondence of lexical units in the translation language with preserving the stylistic tonality of the text. We also note that for an adequate translation of diplomatic documents, future specialists must have a set of knowledge, skills and abilities that allow them to purposefully operate with discourse categories when constructing the meaning of source language and recreating it in target language.

This paper examines the statements and diplomatic documents of representatives of the Foreign Ministry of the Republic of Kazakhstan and their translation.

The purpose of this work was to identify and describe the specifics of translation solutions used in the translation of diplomatic texts that represent the speech genre of "statements of the Ministry of Foreign Affairs" in the Kazakh-English language pair.

The analysis of the specifics of the translation of diplomatic discourse has shown that its main lexical features are cliched expressions, phraseological units, borrowings, euphemisms, abbreviations, conditional signs and abbreviations, which change depending on the type of text.

Then we considered the statements of the Foreign Ministry as a genre of diplomatic discourse and an object of translation activity. The analysis showed that the author of the statements is a team of people who have experience in this field; the addressee of such statements is a person interested in the political life of the state; the image of the past in the statements of the Ministry of Foreign Affairs is made up of events that have occurred in the world foreign policy arena; the image of the future is made up of forecasts of the unfolding of events in the world foreign policy arena; the dictum content is based on the event scheme; the linguistic embodiment of the statements of the Ministry

of Foreign Affairs is characterized by complex syntactic constructions, common, complicated and complex sentences, participial turns, and a specific political vocabulary that does not provide for the use of colloquial vocabulary.

In the second chapter, examples of diplomatic relations were analyzed

Statements and documents of representatives of the Foreign Ministry and translations. After the analysis, it was revealed that translators use various transformations to convey actual and precise information, namely: lexical substitutions became the most frequent transformation, grammatical transpositions take the second place in terms of frequency of use, followed by adding information, then – literal translation, and the last place is occupied by other types of translation transformations, such as: omission of information, transliteration, parceling, avoiding negative constructions.

Summing up all of the above, we note that translation decisions in the translation of diplomatic texts are of particular importance, since the completeness of information will depend on these decisions, as well as the manipulative influence with which translator can set the tone communication with other states, or this influence can change the opinions and assessments of the subjects of world politics regarding the current foreign policy situation.

REFERENCES

1. Kozheteva A. S. Linguistic objectification of the addressee and the addressee in diplomatic discourse. Theory and practice of social development. – Moscow, 2012.
2. Volkova T. A. Diplomatic discourse: lexico-semantic features and translation strategies. - Samara: Samara State Academy of Sciences, culture and Arts. 2007.
3. Farafonova, L. G. The system of diplomatic podstyle and its study at the text level - 1977.
4. Minyar-Beloruchev R. K. Theory and methods of translation. - Moscow: Moscow Lyceum, 1996.
5. Ismagilova L. R. Lexical features of translation of business correspondence - Lunacharskogo pr., Cherepovets , "Cherepovets State University Bulletin", 2012.
6. Diplomatic dictionary. / ed.: A. Gromyko - Moscow: Nauka, 1985.

UDC 94(560):355.48

Bolatkhan A.,
Master student
«7M03211- Journalism »
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: anarabolathan@gmail.com

INTERACTION OF THE STATE AND SOCIETY IN THE BLOGOSPHERE (BY THE EXAMPLE OF PUBLICATIONS IN SOCIAL NETWORKS)

Abstract: This article is devoted to the study of the interaction of the state and society in the blogosphere. The purpose of the study is a complete assessment of the interaction of the state and society in the blogosphere. Blogs are an intermediary between society and the state and unite citizens, regardless of their socio-economic status, to discuss common issues. The appearance of blogs and their popularity are due to the desire of users to highlight their own "I", to personify the world environment. According to the results of the study, we can say that blogs can be used as a news medium, as a political platform, as a tool for Internet activity, in educational activities and as entertainment material.

Keywords: blogosphere, state, society, influence, social networks, Internet communication, opinion leaders.

Болатхан.А,
Магистрант
«7M03211- Журналистика»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
e-mail: anarabolathan@gmail.com

БЛОГОСФЕРАДАҒЫ МЕМЛЕКЕТ ПЕН ҚОҒАМНЫҢ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ (ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДЕГІ ЖАРИЯЛАНЫМДАР МЫСАЛЫНДА)

Түйін: Бұл мақала Блогосферадағы мемлекет пен қоғамның өзара қарым-қатынасын зерттеуге арналған. Зерттеудің мақсаты Блогосферадағы мемлекет пен қоғамның өзара қарым-қатынасын толық бағалау болып табылады. Блогтар қоғам мен мемлекет арасындағы делдал болып табылады және жалпы мәселелерді талқылау үшін азаматтарды әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан біріктіреді. Блогтардың пайда болуы және олардың танымалдығы пайдаланушылардың өздерінің "менін" атап өтуге, қоршаған әлемді жекелендіруге деген ұмтылысына байланысты. Зерттеу нәтижелері бойынша блогтарды жаңалықтарды тарату құралы ретінде, саяси платформа ретінде, интернет-белсенділік құралы ретінде, білім беру қызметінде және ойын-сауық материалы ретінде пайдалануға болады деп айтуға болады.

Тірек сөздер: блогосфера, мемлекет, қоғам, ықпал, әлеуметтік желілер, интернет-коммуникация, қоғамдық пікір көшбасшылары.

Currently, the blogosphere influences the consciousness of society, manages and manipulates it, forms, interprets, constructs socio-political reality. In the blogosphere, individual preferences are expressed in the form of decisions about what to read, what to write about, what to link to and what to comment on.

Thus, the blogosphere has a significant impact on the sphere of politics. Thanks to its appearance, electoral technologies, mechanisms for shaping the political agenda, ways of interaction between political leaders and ordinary citizens, etc. are changing. Interest in political topics in the blogosphere has increased in the context of elections, the events of this period revealed a significant impact of Internet communications on political processes in the country and regions.[1, c 610]

Blogs act as a convenient feedback channel that allows you to quickly track the public's reaction to a political decision. Today, the state authorities and local governments themselves are represented in the blogosphere. At the same time, it should be borne in mind that there is a significant critical potential within it in relation to them.[2, c 195]

A professional portrait of a hospitality industry employee consists of three components:

Twitter is a tool that blurs the boundaries between representatives of government institutions and the population, thereby giving them the opportunity to communicate outside the bureaucratic system. Twitter provides direct communication and gives the audience the opportunity to feel involvement, self-importance, influence on decision-making, as well as the proximity of a public person to the people, which can also contribute to various manipulations due to feedback.

Many politicians, leaders of parties and movements, officials, opinion leaders, civil activists have their own microblog on Twitter. Since microblogs are not official, they allow for more informal communication, with the opportunity to express a purely personal opinion, not limited to formal messages and press releases. Due to the possibility of contacting many public politicians, the nature of the relationship between representatives of political power and ordinary citizens is changing, they are becoming more trusting.[6, c 134]

For example, Donald Trump is an active Twitter user. Regular publications — photos from trips, loud statements, thoughts aloud - make his personal life public. It seems that this only hinders the image, forcing people to consider the president a "paranoid with a nuclear button." [3, c 432]

Analysis of the Twitter account of the President of the Republic of Kazakhstan Kassym Jomart Tokayev.

According to the story of the Press Secretary of the President of the Republic of Kazakhstan Berik Uali:

"*Many people think that the pages of the first heads of state bodies are led by assistants or the press service. In fact, the President personally writes on Twitter, gives instructions and monitors the situation." As the press secretary of the Head of State noted, Twitter helps to convey information to the population more quickly.”*

Since Kassym-Jomart Tokayev became president, the number of Twitter users among Kazakh officials has increased. First of all, one by one, officials began to register in social networks and share news. Tokayev himself is a long-time Twitter user. He registered back in July 2011. However, Karim Massimov was the first Kazakh official to register on Twitter. The head of the KNB opened the page in February 2011. Despite the fact that during his tenure as Prime Minister, he was an active user, after being appointed head of the National Security Committee, Masimov stopped publishing posts. The last tweet was published back in 2019. Last time he congratulated Kazakhstanis on Family Day.[8]

Tokayev's Twitter account has 193,460 followers. And who does the president read?

A Twitter user with 10 years of experience is subscribed to 172 accounts.

Most of them are influential foreign figures: politicians, presidents, businessmen. From among the Kazakhstan women, the president reads Togzhan Kasenova. She lives and works in Washington, D.C., Doctor of Political Science. Senior Researcher at the Center for Policy Studies at the University of Albany (SUNY-Albany) and Professor of nuclear Policy at George Washington University.

Among the president's subscriptions are Kamala Harris, Joe Biden, Clinton, Justin Trudeau.[9]

Picture 1

In Western countries, company executives and politicians understand that bloggers are a strong driving force in PR, marketing and even propaganda.

Blogs are an intermediary between society and the state and unite citizens, regardless of their socio-economic status, to discuss common issues. The appearance of blogs and their popularity are due to the desire of users to highlight their own "I", to personify the global environment. Blogs can be used as a news medium, as a political platform, as a tool for Internet activism, in educational activities and as entertainment material.

The blogosphere is one of effective tools in the formation of civil and political positions of individuals and society as a whole, the interaction of government and society. It acts as a channel for the political socialization of the individual and the political mobilization of youth. With the development of the blogosphere, people's political consciousness is increasing. [4, c 142]

According to the results of the study, the Internet is the most preferred source of information. Hence, blogosphere is an Internet resource, the main motive for accessing which is to obtain information. Thus, blogging can be considered as a means of social communication. It can be used to express an opinion about certain topics, events and subjects, to attract the attention of other blogosphere participants to it (this opinion), information presence in the blogosphere space, image positioning, as well as communication interaction with the audience. [5, c 119]

Blogging as a means of social communication has a number of universal characteristics. Among its advantages are:

- accessibility;
- speed of information transmission, creation of informational occasions;
- ample opportunities for detailed segmentation of the audience;
- effectiveness as a feedback mechanism.

The disadvantages include a low potential for direct promotion of information, as well as a limited impact on changing audience preferences due to the high segmentation of the blogosphere. The blogosphere influences the consciousness of society, controls and manipulates it, forms, constructs socio-political reality. Promotes the development of civic participation. [7, c 610]

Thus, the blogosphere is rapidly growing and developing, having a huge impact on human life. Blogs are becoming a part of modern culture.

REFERENCE

1. Volokhonsky, V.L., Zaitseva, Yu.E., Sokolova M.M. Personality and interpersonal interaction on the Internet. Blogs: new reality / 2012. P. 610–621.
2. V.L. Volokhonsky, Yu.E. Zaitseva, M.M. Sokolova. - St. Petersburg: Publishing House of St. Petersburg State University. - 2006– - 195 p.
3. Naumov, V.B. Law and the Internet: essays on theory and practice / V.B. Naumov. - M.: Book House "University". - 2002– - 432 p.
4. G ansky, P.N., Blogosphere and social networks as elements of the modern political process. // Theory and practice of social development. - 2016. – No. 16. – p. 142.
5. Zakirova A.Zh. Internet technologies in interethnic communication. Vlast', 2014, vol. 22, no. 11, pp. 119-122. (In Russian)
6. Farrell, H & Drezner, DW 2008, 'The power and politics of blogs', Public Choice, no. 134, pp. 15-30.
7. Agranoff R. Inside Collaborative Networks: Ten Lessons for Public Managers // Classics of Public Administration / J.M. Shafritz A.C. Hyde. Boston: Wadsworth Pub Co, 2012. P. 610–621.
8. https://www.inform.kz/ru/kto-vedet-akkaunt-kasym-zhomarta-tokaeva-v-twitter_a3773258
9. https://ulysmedia.kz/levyi-bereg/495-obzor-stranitsy-prezidenta-kogo-tokaev-chitaet-v-tvittere/

УДК: 81’25

Акрамова Мухлиса
Магистрант специальности 7М02311 – Переводческое дело
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан,
muhlisa_077@bk.ru

ОСОБЕННОСТИ АВТОПЕРЕВОДА ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ ПОСРЕДСТВОМ ОНЛАЙН ПЕРЕВОДЧИКОВ

Аннотация: В рамках данной статьи рассматриваются особенности автоперевода экономических текстов посредством онлайн переводчиков, которые представлены в ассортименте во Всемирной паутине. Учитывая, что онлайн переводчики сегодня являются помощником не только специалистов в сфере переводов текстов, но и для обывателей в лице школьников, студентов, работников офиса или даже пользователей интернета, желающих прочитать новости из первоисточника, но не владеющие языком оригинала.

Кроме того в рамках данной статьи показаны подробные схемы онлайн-перевода, которые в современных условиях используются наиболее часто. Показана особенность и принцип работы современных систем онлайн перевода, проведено сравнение преимуществ в отличие от более ранних.Но тем не менее, также выделено и то, что статистический перевод также используется в современных онлайн-переводчиках вместе с нейросетями и тем самым качество процесса онлайн-перевода значительно улучшается с каждым нововведением. В статье подчеркивается важность тех или иных нововведений для перевода экономических текстов, путем применения онлайн переводчиков. Кроме того, описывается необходимость конфиденциальности в использовании систем автоперевода. Но в результате было определено, что всё-таки, несмотря на неоспоримый прогресс, онлайн-переводчики всё-таки не идеально переводят узко направленные тексты, поэтому вмешательство специалистов по переводу всё также необходимо. В данной статьи подробно описывается на каком конкретно этапе следует подключать специалиста.

Ключевые слова: автоперевод, онлайн переводчики, экономика, экономические тексты, нейросети.

В современном интернете очень много разных систем онлайн перевода, словарей или даже систем, включающих в себя и перевод и изучение иностранных языков. История создания автоперевода включает в себя множество этапов, которые характеризуются различными подходами и инструментами перевода.

Для сравнения, ещё около десятилетия назад многие системы онлайн перевода просто выдавали набор слов и словосочетаний, даже не пытаясь объединить их в единое целое. Особенно когда дело касается узко направленной сферы деятельности, где любая неточность может привести к искажению смысла всего текста, в том числе и экономического. Однако сегодня онлайн переводчики в основном выстраивают грамматически и лексически правильные переводы текстов, хотя и всё ещё требуют редакции со стороны специалистов.

Ещё несколько десятилетий назад был изобретён статический перевод, куда переводчики вкладывали множество лексических и грамматических правил, которые всё равно оставляли качество перевода на низком или максимум среднем уровне.

В современных условиях машинный перевод основывается на нейросетях, которые глубоко анализируют слова и связи в предложении, подбирают несколько вариантов перевода и выдают пользователю наиболее подходящий [1].

Обычно процесс перевода в онлайн перевода сегодня включает 3 этапа (см. Рис. 1):

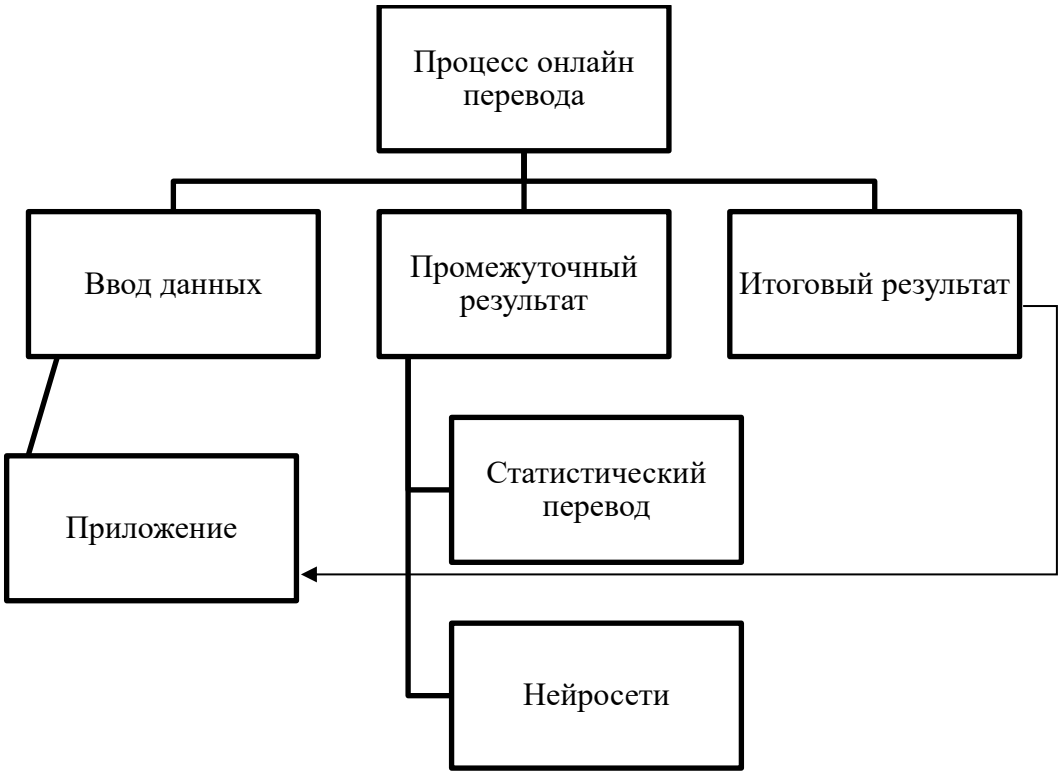

Рисунок 1 – Процесс онлайн перевода

*Ввод данных.*Ввод данных производиться в приложении или на веб-сайте определённого онлайн переводчика. Человек вводит определённый текст, который хочет перевести в окно переводчика для того, чтобы получить готовый текст на иностранном языке. Объем текста может быть совершенно различным, но обычно приложение ограничивает количество символов до 5000-10000 символов.

При переводе экономических текстов рекомендуется переводить текст сегментами и обязательно с грамотной пунктуацией, потому что малейшая неточность или слишком большой объем информации может привести к некоему «дефектному» переводу.

*Промежуточный результат.*Затем во время промежуточного перевода система автоперевода подготавливает два и более вариантов вероятного перевода. Нейросеть подготавливает один вариант перевода, статистический перевод подготавливает второй вариант и так далее.

Таким образом, получается в доли секунды, посредством поиска интернет, нейросетями и так далее, получается неведомо для пользователя онлайн переводчика, идёт подбор различных вариантов перевода.

Перевод с достаточным количеством справочных материалов и наличием предыстории того или иного предложения, позволяет делать текст более точным в переводе, потому что таким образом нейросеть проще обрабатывает заданную информацию.

Итоговый результат. По итогу приложение выдаёт один из наиболее подходящих вариантов. Который в большей степени подходит в зависимости от контекста, времени и ситуации, описываемой в том или ином тексте [2].

Кроме того, следующей особенностью переводчиков сейчас является и то, что нейросеть способна переводить тексты, почти на уровне человеческого перевода, если они имеют родство и находятся в одном семействе. Например, если перевести:

- с казахского на киргизский: качество будет практически идеальное за исключением некоторых, но редких, нюансов;
- с русского на казахский и наоборот: на выходе пользователь онлайн переводчика получит перевод далекий от идеала, он будет нуждаться в редакции со стороны специалиста-переводчика.

Тем не менее, если использовать *язык-посредник* (им чаще всего выступает английский язык, который является наиболее популярным на сегодняшний момент), то значительно улучшается и качество текста на языке перевода.

Нейросеть - это искусственный интеллект, который тоже нуждается в обучении. Поэтому если дело касается экономических (и иных текстов определённой сферы деятельности), то иногда качество перевода значительно портится из-за того, что нейросеть попросту не знакома со многими терминами и идиомами, характерными для той или иной сферы [3].

Теперь более подробно рассмотрим процесс автоперевода экономических текстов (см. Рис. 2).

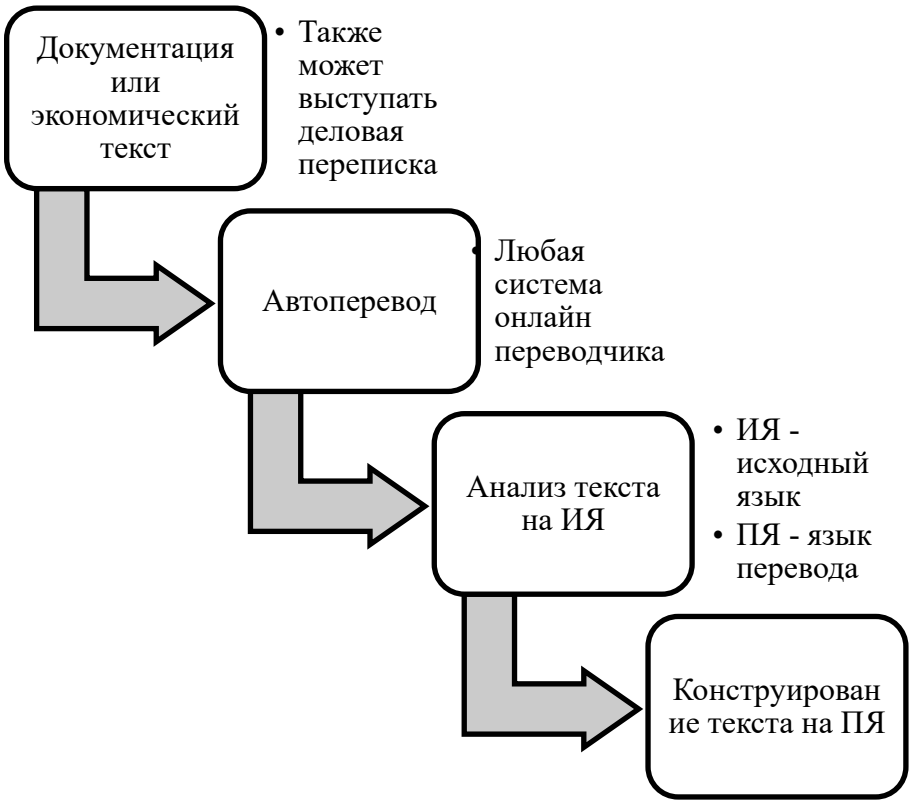

Рисунок 2- Процесс автоперевода экономических текстов

К особенностям автоперевода экономических текстов посредством онлайн переводчика хотелось бы также отнести некоторые основные рекомендации, которые требуется соблюдать если речь идёт о важной документации.

Во-первых, стоит обращать внимание на условия конфиденциальности. Не претендует ли выбранная программа на перепрофилирование введённых данных. Это очень важная особенность, потому что экономика достаточно важное направление, на которое зачастую совершается большое количество кибер-атак.

Во-вторых, важной особенностью является Память перевода. Чем больше однотипных текстов будет переведено с использованием одной программы, тем лучшего качества можно будет достигнуть в дальнейшем.

В-третьих, одним из лучших методов перевода, является перевод целого файла, это значительно сэкономит время и специалист в дальнейшем сможет обработать и отредактировать гораздо большее количество файлов. Кроме того, специалисту по переводу экономических текстов стоит позаботиться и о том, чтобы выбранный им онлайн-переводчик мог работать со всеми видами файлов, чтобы значительно сэкономить время и ресурсы, необходимые для форматирования файла перед отправкой на автоперевод [4].

Эффективные инструменты управления переводом позволяют специалистам-переводчикам экономических текстов, и не только, выполнять свои ежедневные задачи и процессы, не переключаясь между несколькими платформами. То есть, работать только в одном приложении.

Хотя потребности каждой компании и каждого индивидуального заказа переводчику могут отличаться, как правило, все они должны иметь возможность использовать то или иное приложение по автопереводу для:

- контроля процесса перевода;
- организации своих файлов и проектов так, чтобы было легко найти их позже, а также сохранять данные в истории перевода.

Таким образом, подводя итоги хотелось бы отметить наиболее важные особенности. Память переводов является важным компонентом любого программного обеспечения для перевода, которое устраняет необходимость в переводе текста, который уже был переведен. Когда вы работаете с тем же или похожим фрагментом текста, инструмент порекомендует существующий перевод для этого фрагмента текста, который уже сам специалист можетрешить, использовать или нет.

Аналогичным образом, если специалист вносит незначительные обновления в свои руководства или руководства пользователя, он можетсэкономить время и деньги, переведя только новый текст вместо всего документа.

Это особенно полезно для строго регулируемых отраслей, таких как финансы или юриспруденция, где последовательность и точность терминологии имеют первостепенное значение.

Кроме того, пользуясь автопереводом экономических текстов посредством онлайн-переводчиков, пополняется и база специальных терминов.

База терминов - это расширенная версия словаря, в которой переводческое программное обеспечение для перевода содержит базу данных терминов из одного или нескольких слов вместе с их определением, вариантами использования и переводом на один или несколько языков.

Основы терминов важны, поскольку они помогают переводчикам поддерживать единообразие текста по всем направлениям и избегать любых орфографических ошибок или неточного использования терминологии[5].

Таким образом, онлайн-перевод - это услуга, которая позволяет выполнять переводы с одного языка на другой быстрее и за более короткое время с помощью технологических достижений, которые постоянно увеличиваются.

Акрамова Мухлиса.
Магистрант специальности 7M02311 – Переводческое дело
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
muhlisa_077@bk.ru

FEATURES OF AUTOMATIC TRANSLATION OF ECONOMIC TEXTS BY ONLINE TRANSLATORS

Abstract: Within the framework of this article, the features of the automatic translation of economic texts through online translators, which are presented in the assortment on the World Wide Web, are considered. Considering that online translators today are an assistant not only for specialists in the field of text translation, but also for ordinary people in the face of schoolchildren, students, office workers or even Internet users who want to read news from the original source, but do not speak the original language.

In addition, within the framework of this article, detailed online translation schemes are shown, which are most often used in modern conditions. The peculiarity and principle of operation of modern online translation systems is shown, a comparison of advantages in contrast to earlier ones is carried out. But nevertheless, it is also highlighted that statistical translation is also used in modern online translators together with neural networks, and thus the quality of the online translation process improves significantly with each innovation. The article emphasizes the importance of certain innovations for the translation of economic texts, through the use of online translators. In addition, the need for confidentiality in the use of automatic translation systems is described. But as a result, it was determined that, despite the undeniable progress, online translators still do not perfectly translate narrowly directed texts, so the

intervention of translation specialists is still necessary. This article describes in detail at what specific stage a specialist should be connected.

Keywords: auto-translation, online translators, economics, economic texts, neural networks.

ЛИТЕРАТУРА

1. Новожилова Анна Алексеевна Машинные системы перевода: качество и возможности использования // Вестник ВолГУ. Серия 2: Языкознание. 2014. №3. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/mashinnye-sistemy-perevoda-kachestvo-i-vozmozhnosti-ispolzovaniya

2. Усачева, А. Н. Перевод: от лингвистической теории к когнитивной модели / А. Н. Усачева // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2, Языкознание. - 2021. - J№ 1 (13). -С. 131-137.

3. Как можно улучшить работу онлайн-переводчиков. — Текст : электронный // trashbox.ru : [сайт]. — URL: https://trashbox.ru/link/how-online-translators-works

4. Тиссен, Ю. В. Интернет в работе переводчика / Ю. В. Тиссен // Мир перевода. - 2020. - .№ 2. -С. 45-62.

5. Что такое программное обеспечение для перевода и как оно работает?. — Текст : электронный // phrase.com : [сайт]. — URL: https://phrase.com/blog/posts/translation-software/

УДК 81-139

Аманбаева Д.,
Магистрант
«М019-Подготовка педагогов иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: d_cool_99@mail.ru

РАЗВИТИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПОСРЕДСТВОМ ВИДЕО-ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: Статья представляет собой особенности использования видео-технологий на уроке иностранного языка в рамках лингвистического исследования, предпринимаемого в качестве части профессиональной подготовки учителя английского языка.

Ключевые слова: Аутентичный видеоконтент, критерии выбора аутентичного видеоматериала, самомотивация, обучение иностранным языкам, видеозаписи, аутентичный видеоматериал

Amanbayeva D.,
Master student
"M019-Teaching foreign language"
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: d_cool_99@mail.ru

DEVELOPMENT OF LINGUO-CULTUROLOGICAL COMPETENCE USING VIDEO TECHNOLOGIES

Abstract: The article presents the features of the use of video technologies in a foreign language lesson as part of a linguistic research undertaken as part of the professional training of an English teacher.

Keywords: Authentic video content, criteria for selecting authentic video material, self-motivation, teaching foreign languages, videos, authentic video material

Формирование лингвокультурологической компетенции является основной и ведущей целью иноязычного образования. Это особенно актуально сегодня. При этом в процессе овладения иноязычным общением очень важно ориентироваться на развитие способности воспринимать иностранную речь на слух. Сегодня, когда особое внимание уделяется использованию инновационных технологий в процессе обучения, использование видеоматериалов на уроках, которое является одним из видов таких технологий, является естественным и правильным подходом к обучению. В связи с тем, что этот метод все еще набирает популярность, он необычен, нетривиален и интересен для учащихся, так как помогает усваивать информацию через аутентичные видеоматериалы, погружаясь в социокультурную и языковую среду на занятиях.

«Залог развитого государства — качественное образование». Особенно в условиях трехъязычия в нашем государстве. [1]

Достижение этого мотива не может сущетствовать без использования в процессе обучения современных технологий, в том числе технических средств обучения, таких как видео.

Использование видеозаписи на уроках английского языка способствует индивидуализации обучения и развитию мотивации речевой деятельности учащихся. Специфика видеоматериалов как средства обучения иностранному языку обеспечивает общение с реальными предметами, которые стимулируют почти

подлинное общение: учащиеся как бы становятся участниками всех разыгрываемых с их помощью ситуаций, играют определенные роли, решают «настоящие», жизненные задачи. Полученный эффект от участия в повседневной жизни страны изучаемого языка не только способствует изучению естественного, живого языка, но и служит мощным стимулом для повышения мотивации учащихся.

В настоящее время с готовыми разработками предлагается много информации, материалов, адаптированных аутентичных фильмов. Преподаватель имеет возможность выбрать материал и показать его на уроке. Однако такие занятия не всегда приносят результат и неэффективны.

Использование видео на уроке иностранного языка всегда должно быть больше, чем символический поход в кино или просмотр телепередачи. Во время просмотра видео преподаватель комментирует определенные моменты, а затем учащиеся делятся своими впечатлениями от увиденного. Можно использовать различные фильмы - краеведческие, документальные, познавательные.

Художественные обработки произведений дают широкие возможности для организации дискуссий, что облегчает их восприятие учащимися.

Использование видео на уроке способствует решению следующих задач:

-повышение мотивации к обучению;

-создание комфортной учебной среды;

-способствует интенсификации обучения;

-повышает активность обучаемых;

-создает условия для самостоятельной работы студентов.

Отвечая принципам развивающего обучения, видео также помогает обучать всем 4 основным языковым навыкам (чтение, говорение, аудирование, письмо), формировать лингвистические способности (через языковые и речевые упражнения), создают ситуации общения и обеспечивают непосредственное восприятие и изучение культуры, истории страны изучаемого языка. [2]

Другими словами, психологические особенности воздействия учебных видеороликов на учащихся (способность управлять вниманием каждого ученика и групповой аудитории, влиять на объем долговременной памяти и повышать силу запоминания, оказывать эмоциональное воздействие на учащихся и повышать учебная мотивация) способствуют интенсификации учебного процесса и создают благоприятные условия для формирования лингвокультурологической компетенции.

Основные критерии отбора аутентичных видеоматериалов:

Чтобы правильно подобрать аутентичные видеоматериалы , нужно понимать, какие категории важны при выборе, какие факторы влияют на эффективность и какие требования к учителю нужно предъявлять к подготовке урока с данным типом материала.

Прежде всего, критерии выбора аутентичного видео материала много и разнообразно. Необходимо учитывать элементы, которые вызывают мотивацию в изучении любого языка у изучающего. Эти элементы должны быть совместимы с потребностями учащихся. Здесь учитель должен искать, выбирать и, наконец, предлагать материал, используемый для обучения социокультурным реалиям изучаемого языка. Аутентичный видеоматериал должен быть адаптирован для публики, должен ее заинтересовать и мотивировать. Должен быть найден документ, в котором коммуникативная ситуация должна быть четко отражена. То есть характер документа, говорящие, место, время взаимодействия, как происходит взаимодействие, причина, результат взаимодействия. видео _ должны быть педагогически применимы. Коммуникативное содержание должно быть релевантным прогрессии, поэтому оно должно соответствовать поставленным коммуникативным целям.

Ориентируясь на собственную аудиторию, преподаватель, помимо уровня, конечно же, должен учитывать возрастные особенности обучающихся. Необходимо проявлять интерес к различным потребностям последних, чтобы преуспеть в обучении.

Учащиеся разных возрастных групп имеют ряд психофизиологических особенностей, которые необходимо учитывать на уроках иностранных языков. [3]

Выбор видео должен быть ориентирован на мотивацию обучаемого и основываться на принципах коммуникативных подходов. Выбор учителем аутентичных видеодокументов должен помочь учащемуся:

- способствовать аутентичному общению в классе, когда мы говорим так, как могли бы говорить вне учебной среды,

-способствовать мотивации через разнообразие средств массовой информации, тем, мероприятий, разработанных в классе,

- изначально предложите простые действия, которые позволят вам войти в видео без опасений и не поставить его в ситуацию отказа,

- выделить основную часть материала , заставив студента рассказать о себе, своей семье, своем окружении и т.д.

- правильно использовать базовые знания, не теряя ценности изучаемого языка, контекстных подсказок и интерпретационных стратегий (часто приобретенных на родном языке) для построения смысла. Этот аспект хорошо раскрывают образы, которые позволяют визуализировать и лучше запоминать слова, предложения.

Эти элементы представляют собой несколько аспектов , которые могут повысить удовольствие от обучения для учащихся. Аутентичный видеоматериал выбирается таким образом, чтобы адаптировать его к контексту, возрасту и языковому уровню учащихся.

Основным средством передачи учебной информации являются зрительные, звуковые или звукоизобразительные образы, реалистически моделирующие предмет, явление и процесс. Использование компьютерных технологий в обучении иностранным языкам существенно изменило подходы к разработке учебных материалов по данной дисциплине.[4]

Можно отметить, что визуализация учебного материала, создание учебной среды с визуальным представлением информации, использование цвета и звука, воздействуя на эмоциональную и смысловую сферы, способствует более глубокому усвоению языкового материала. [5] Мультимедийные программы одновременно стимулируют у обучаемого сразу несколько каналов восприятия, лучше поддерживают его внимание, способствуют снижению утомляемости и обеспечивают необходимую релаксацию. В последние годы все чаще поднимается вопрос об использовании новых информационных технологий в общеобразовательной школе[6] .

Это не только новые технические средства, но и новые формы и методы обучения, новый подход к процессу обучения. Основной целью обучения иностранным языкам также является формирование и развитие коммуникативной культуры школьников, обучение практическому овладению иностранным языком. Многочисленные программы изучения языков сейчас коммерчески доступны и активно используются во многих школах. Изучение языка с помощью видео становится очень популярным.

На основании данных статьи можно сделать вывод, что на сегодняшний день не существует идеально разработанной методики обучения иностранному языку с использованием технических средств обучения, и в частности видеопрограмм. Тем не менее, этот метод внедряется в процесс обучения с большой скоростью и способствует развитию лингвокультурологической компетенции.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сагадиев Е.К. О трехъязычии в Казахстане / Е.К. Сагадиев . - Нур -Султан: Казинформ , - 2017. 5 с . Сагадиев Э.К. О трехъязычии в Казахстане / Э.К. Сагадиев . – Нур-Султан: Казинформ , – 2017. 5 с.
2. Каменецкая Н.П., Ефременко В.А. Применение информационных технологий на уроках иностранного языка/ Н.П. Каменецкая , В.А. Ефременко – М.: Иностранные языки в школе, - 2017. с. 18-20.
3. Pencreach EJ Dictionnaire de diactique du français, Langue étrangère et seconde, CLE International / EJ Pencreach . – Париж: Метод и дидактика, 2019. 11 стр. (во фр.)
4. Задорожная, А. В. К вопросу о развитии межкультурной квалификации студентов вузов с помощью / А. В. Задорожная // Материалы международной научно-практической конференции. – Пятигорск, 2002. – С. 155-158
5. Нарымбетова Ж. С. Формирование лингвокультурологической квалификации учителя иностранных языков в специальности его подготовка к межкультурной коммуникации (английский язык): Каз . ун-т международных отношений и мировых языков/ Ж. С.Нарымбетова - Алматы: Шамшырак . 2021 - с. 21
6. Астапова Н.О. Лингвистические аспекты межкультурной коммуникации / Н.О. Астапова - Барнаул, 2018. – с. 7
7. Марьина, Л. Н. Использование видеоматериалов в методике преподавания иностранного языка (на материале расширения открытого онлайн-курса «Обучение грамотности фильмов с помощью») / Л. Н. Марьина. — Краснодар : Новация, 2018. — С. 144-147. — URL : https :// молух . ru / conf / ped / archive /275/13611/ (дата обращения: 25.10.2021)

УДК 811.58

Абишева А.,
Бакалавр
«6В02304 Шетел филологиясы»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: abishevaa.01@gmail.com
Меллат Д.,
Магистр, аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: dinay0319@163.com

ҚЫТАЙ- ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ӘЙЕЛ КОНЦЕПЕТІСІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор қытай-қазақ тілдеріндегі әйел концептісін қарастырады. Зерттеу жұмысына сәйкес екі тіл арасындағы мақал-мәтел, сөз тіркестерін зерделеп, оның мән-мағынасын ашып айқындап көрсетеді. Фразеологиялық бірліктер, мақал-мәтелдер бірегей әйел концептісін құрап және бай қытай-қазақ

дәстүрлерін, мәдениетін, дүниетанымын қамтиды. Бұл мақалада әйел концептісіне қатысты мақал-мәтелдер жіктеледі және әр категория мәдени тұрғыдан өз-алдына талқыланады, сонымен қатар әр әйел атаулыға қатысты фразеологиялық бірліктердің терең мағынасын ұсынады.

Тірек сөздер: Әйел концептісі, салт-дәстүр, мақал-мәтел, фразеологиялық бірліктер сөз тіркесі

Abisheva A.,
Bachelor student
«6B02304 Foreign philology »
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: abishevaa.01@gmail.com
Mellat D.,
Master, Senior Lecturer
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: dinay0319@163.com

THE CONCEPT OF A WOMAN IN CHINESE - KAZAKH LANGUAGES

Abstract: In this article, the author considers the concept of a woman in the Chinese-Kazakh languages. According to the research work, they study proverbs and phrases between two languages, reveal their meaning. Phraseological units, proverbs and sayings form a unique female concept and contain rich Chinese-Kazakh traditions, culture and worldview. This article classifies proverbs related to the concept of a woman and discusses each category in its own way from a cultural point of view, as well as offers the deep meaning of phraseological units related to each female name.

Key words: the concept of a woman, traditions, proverbs, phrases, phraseological units

Кейінгі кезде әйел мәселесі қоғамдағы өзекті мәселелер қатарына енуде. Қазіргі таңда әр-түрлі қоғамда әйел бейнесін әр-түрлі қабылдауы зерттеушілердің басты назарын алуда. Әйел рөлінің қоғам ішіндегі орны, феминизм қозғалысының артуы соңғы онжылдықтарда кеңінен танымал болуда. Алайда бұл әйелдің қоғамдағы орны мен оған деген көз-қарасы тілге қалай әсер етеді деген сұраққа толық күйінде жауап бермейді. Сол себепті әйел концептісін лингвистика тұрғысынан зерттеу жұмысы өзектілігі арта түсуде.

Осыған дейін, әйел концептісін қытай тілінде бір-қатар ғалымдар зерттеп кеткен болатын. Мысалы, Сунь Вэньцзюань өзінің «Қытай тіліндегі әйел сипаттамаларына лексикалық зерттеу» атты магистрлік диссертациясында, қытай тіліндегі әйел атаулы мен байланысты мақал-мәтел, метафора, теңеулердің риторикалық стиліне толық талдау жасады [1]. Лонг Цяньхун «Қытай және ағылшын мақал-мәтелдеріндегі әйел бейнелері және олардың қалыптасу себептері» атты мақаласында қытай және ағылшын тілдеріндегі әйел бейнесінің жалпы ерекшеліктерін талқылап, мақал-мәтелдер әйелдер сұлулығын, мінезін және ерлер мен әйелдер арасындағы сүйіспеншілікті мадақтап қана қоймай, сонымен қатар әйелдердің жалқаулығын, ұсқынсыздығын, тәкаппарлығын, себептерін тарихи, мәдени, психологиялық және физиологиялық аспектілерден зерттеді [2]. Чан Ченчен «Орыс және қытай мақал-мәтелдеріндегі әйелдер туралы дүниетанымдық көзқарасты салыстырмалы түрде зерттеу» атты магистрлік диссертациясында орыс және қытай этникалық топтарындағы әйелдердің жалпы келбеті мен ішкі сипаттамаларын қарастырып қана қоймай, сонымен қатар әйел, ана мен қыз лексемаларына талдау жасады [3]. Қазақ тілінде Г.Снасапова, Ш. Елемесова, Ф. Қожахметова, Н.Аитова сияқты бір қатар ғалымдар когнитивтік лингвистка мәселелерін этнолингвистка, лингвомәдениеттану, психолингвистика сияқты салалармен тығыз байланыста зерттелген. Сонымен қатар, Г.Н.Смагуловаиың «Қазақ фразеологизмдеріндегі «Әйел» концептісі» атты ғылыми жұмысында, Әйел бейнесін сипаттайтын фразеологиялық бірліктерде ұлттық өмір мен дүниетанымның ерекшелігі бар екенін, әйел бейнесінің тұжырымдамалық құрылымдарының фразеологизмдеріндегі өрнек-ұлттың менталитетінің көрсеткіші екенін, қазақ халқының ұлттық танымының түсінігі жайлы зерттеу жұмыстары жасалған болатын [5].

Әйел концептісін қарастырмастан бұрын концепт терминіне анықтама бере өтейік. Концепт- әлемнің тілдік бейнесін түсінуге, тілдің бойындағы ұлттық сипатты, ұлттық рухты бейнейлейтін когнитивтік лингвистика саласының бір-бөлігі. Концепт сөздің мағынасынан тікелей туындамайды, бірақ сөздің сөздік мағынасының адамның жеке және халықтың салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, өмірге деген көз-қарасы соқтығысуының нәтижесі болып табылады. Концепт тілдік- когнитивтік әлемнің тілдегі бейнесін көрсетеді.

Халықтың дүниетанымы мен ойлауының ерекшеліктері оның тілі арқылы беріледі, қазірдің өзінде тіл мәдениеттің органикалық бөлігі болып табылады. Сондықтан лингвомәдени концептілерді зерттеуді жалпыға бірдей тілдік құралдар болып табылатын, тіл паремияларының материалында, сол тілде сөйлейтін халықтың тарихын қысқаша және мәнерлі түрде бейнелейді. Олар әр лингвомәдени қоғамдастықта кең таралған және мән-мағынасы жылдар бойы сақталып тарихи мұра болып қалуда. Сондықтан концепт салыстырмалы түрде оңай жиналатын материал бола отырып, олар зерттеушіге құнды ұлттық-мәдени ақпараттың үлкен көлемін ұсынады.

Бұл мақалада біз қытай және қазақ тілдерінің фразеологиялық бірліктері мен мақал-мәтел мысалында "әйел" концептісін қарастырамыз. Әйел концептісі облысының төрт семантикалық бағытын: тұрмыс құру, ана болу, сыртқы келбеті және әйел мінезінің сипаты туралы қарастырылады. Фразеологиялық бірліктер мен мақал-мәтел мәдени –ұлттық стереотиптермен, белгілі бір лингвомәдени қауымдастықтың менталитетін қайталайды. Фразеологиялық бірліктердің көпшілігінде ұлттық мәдениеттің "ізі" бар. Ішкі формада фразеологизмге мәдени ұлттық дәм беретін әлемнің тілдік бейнесі сақталады. Кейбір фразеологиялық бірліктер әйел затының ертеден келе жатқан әлеуметтік орнын, маңызын, тарихи жағдайларға қатысын сипаттайды.

«Әйел» концептісі әр елде, әр тілде бар, ортақ мағынаға ие концепт болғанымен, әр халықтың өзіне тән дүниеге деген көз-қарасына, менталитетіне, тарихы мен салт-дәстүріне орай оның концептосферасы айқындалып отырады. Әйтсе де әйел концептісі қытай және қазақ ел арасында бірдей бейнеге ие. Әйел десе бірден ойға ана, әже, сұлулық, сымбаттылық, нәзіктік, мейірімділік, ләззат, тұрмыс лексемалары келеді.

Әйел атаулыны сипаттауға қатысты бірнеше лексемалар қолданылады. Оның жас ерекшелігі, отбасындағы орны, әлеуметтік орны, туыстық байланысына қарай атаулары да әртүрлі лексемалармен беріледі. Мысалы, екі тілде де «әйел» концептісінің туыстық қатынастар аясына қыз- 女孩, келін-新娘, ана-母亲, жеңге-嫂子, абысын-媳妇, ене-婆婆 лексемалары енсе, қоғамдағы әлеуметтік орнына орай бәйбіше-正妻、嫡妻、大太太, тоқал-妾、姨太太, жесір-寡妇 лексемалары қолданылады [6,65б].

Әйелдің сұлулығын, мінез-құлқын сипаттау үшін екі тілде де мақал-мәтелдер мен теңеулер жеткілікті болып табылады. Қытай-қазақ лингвомәдеиетінде әйелдің сұлулығына ерекше назар аударылған. Әйел сұлулығын тануда эпитет, метафора, теңеулер әр халықтың танымындағы ұлттық дүние суретіне сай болып келеді. Әйел сұлулығын фразеологиялық бірліктерде метафора арқылы білдіруі кең мағыналы және мәнерлі етеді. Қытай мәдениетіндегі сұлу әйел бейнесін жасаудың бірқатар негізгі метафораларын анықтауға болады. Мысалы, нефрит тасы. Нефритті қытайлықтар жоғары бағалайды. Нефрит - Қытайдың ұлттық тасы болып келеді, оны «өмір тасы» деп те атайды. Нефрит - асыл, бағалы және таза тас деп саналады. Ол қытай мәдениетіндегі сұлулықты, мейірімділікті және әсемдікті бейнелейді. Нефрит метафорасы тек қана сыртқы сұлулықты сипаттау үшін ғана емес, сонымен қатар ішкі сұлулығын сипаттауда қолданылады. Мысалы: 玉柔花软、小家碧玉、仙姿玉貌、亭亭玉立、软玉温香、长身玉立等[4.149б]. Гүлмен әйел бейнесін салыстыру көптеген ұлттық мәдениеттерде бар. Гүл сұлулықтың символы. Ежелгі Қытай ақын-жазушылары әйел сұлулығын гүл бейнесі арқылы көрсетуді жақсы көрген. Көбінесе, әйел – шабдалы ағашының гүлі, лотос, орхидея деген гулдермен сипатталған. Мысалы, талғампаз, шыңшыл секілді мінез-құлыққа ие әйел адамды орхидея гүлімен сипаттаған. “出淤泥而不染”-нің мағынасы лас жерде туып өссе де, ол жердің таза емес заттарын бойына сіңірмегенін, пәктігін айтады. Яғни пәктігін мадақтау мақсатында қолданылады. Одан басқа гүлмен сипаттайтын мақал – мәтелдер өте көп, мысалы: 步步莲花、艳若桃李、杏脸桃腮、桃妖新雪、桃羞杏让、柳腰莲脸、莲花之面、兰姿蕙质等 [4.149б]. Қазақ мәдениетінде көбінесе жануарға, құс-аңға, жеміс-жидекке теңеген деседі. Мысалы, аққу мойынды, қаз дауысты, шиедей ерні, алмадай көзі т.б.

Қытай халқында да, қазақ халқында да қыз баласы үшін ең маңыздысы оның тұрмыс құруы болып табылады. Ерте кезден қазақ халқы қыздарын кішкентай кезінен еркелетіп, мәпелеп тәрбиелеген. Қыз мұраты кету, ұл мұраты жету демекші, қыз баланы ата-анасы үйден ұзату үшін тәрбиелейді, қыз бала төркініне қонақ деген ертеден атам қазақ. Кыз қылығымен деп бекер айтпаған. «Қызың өссе қылықтымен ауыл бол», «Қызы бар үйдің жеңгесі сүйкімді келеді», «Қызды ауылдың қызығы көп» деген ертеден халық аузындағы мақал-мәтел, қазақ елі қыздарын еркелете білгенін, қыздың орны ерекше екенін бейнелеген болуы керек. Әйтседе, қыз баласына қырық үйден тыйым бар деген. Асыра сілтеп, орынсыз күлген қыздарға «Қызды қымтап ұстаған ұялмайды», «Қызға қырық кісі сөйлейді», «Әке тұрып ұл сөйлегеннен, шеше тұрып қыз сөйлегеннен без», «Қыздың ұяты шешеге»- деп шаңын бірден басып отырған. «Ақылды қыз білімге жүгірер, Ақылсыз қыз сөзге ілігер» деген де мақал-мәтелдер жеткілікті. Қыз баласының тәрбиесіне үлкен жауапкершілікпен қараған, сыпайы, байыпты, ақылды, төзімді қылып тәрбиелеген. Қытай халқы үшін де қыз баласын ұзату ең басты міндеттерінің бірі болған. Мысалы: 女大须婚- бойжеткен қыз міндетті түрде тұрмыс құруы керек; 摽梅之年- Өрік піскен кезде түседі деген мақал-мәтелдерді қарастырайық. Бұл неке жасына жеткен әйелге қатысты метафора. 及笄年华-Тұрмысқа шығатын жасына жеткен қызды айтады. 绿叶成阴-тұрмысқа шығып, балалы болған әйелді меңзейді. Бұл сондай-ақ көлеңкені жабатын жасыл жапырақтардың метафорасы. 凤冠霞帔- Ертеде бай қыздардың тұрмысқа шыққанда даңқын көрсету үшін киетін киімі.女大不中留 - есейген қыз төркінінде қала алмайды; 女生外向- қыз жүрегі болашақ күйеуінің отбасына жаралған; 女孩早晚是别人家的 - қыз ерте ме, кеш пе басқа біреуге тиесілі болады- деген мақал-мәтелдерді қарастырсақ, бұл мақал-мәтелдерден қытайлықтар үшін де қыз баласы қонақ, оның есейгеннен кейін күйеуіне тиесілі болатынын түсінуге болады [7,72б].

Қазақ дәстүрінде, әйел еркекке тең, сонымен қатар, еңбекке қабілетті деп саналды. Сондықтан әлемнің қазақ паремиологиялық бейнесі, белсенді әйелдің бейнесімен сипатталады. Оған мысал ретінде мына мақал- мәтелге назар аударсақ, көптеген мақал-мәтелдерде әйелдің әлеуметтік рөлі көрсетілген: «Ерін баққан әйел елін де бағады», «Әйелі азған елдің болашағы жоқ», «Әйелдің жақсысы- ақылшың» т.с.с. Негізінен қазақ халықының әлем бейнесінде әйел адам тұрмыстық жағдайлармен байланысты болып табылады. Мысалы: «Әйел – үйдің сәні» , «Әйелсіз үй оңбас» , «Әйелі жоқ үй жетім», «Үйдің басын қатын қосар» деген секілді мақал-мәтелдерден әйел заты үйдің ошақ иесі екенін, тұрмыс-тіршіліктің бәрі әйелдің қолында екенін көруге болады.

Ежелгі Қытай дәстүрінде әйел әлсіз тіршілік иесі болып саналды, ол еркекке толықтай бағынушы, ләззат беруші немесе ұрпақты жалғастыру құралы ретінде ғана саналған. Мысал ретінде келесі мақал-мәтелдерді қарастырайық:

Мақал-мәтелдер	Мағынасы
三从四德	Үш мойынсұнушылық және төрт қасиет, ежелгі Қытайдағы әйелдердің мінез-құлық талаптары болып табылады. «Үш мойынсұну» некеге дейін әкеге бағыну, үйленгенде күйеуіне мойынсұну, күйеуі қайтыс болғанда ұлына бағыну дегенді білдіреді. «Төрт қасиет» әйелдің қасиетін, әйелдің сөзін, әйелдің сыртқы түрін, әйелдің еңбегін білдіреді.
女子无才便是德	Әйелдерге талантты болудың қажеті жоқ, тек күйеуіне бағыну керек дегенді білдіреді.
德言容功	德（de）: әйел адамгершілігі, мінезі. 言（yan）: әйелдердің сөздері. 容（rong）- әйелдердің түрі. 功（gong）: әйелдер жасаған қолөнер бұйымдарын білдіреді. Феодалдық этика әйелдерден адамгершілік қасиеттерді талап етті.
妇人之仁	Мағынасы жалпы әйелдердің мейірбандығы, бірақ метафоралық мағынасы әйелдердің жұмыс барысындағы шешімсіздігін, түсінігі аздығын білдіреді.

Кесте-1 Қытай тіліндегі әйел бейнесіне байланысты мақал-мәтелдер

Әйел өмір бойы күйеуіне тәуелді және бір рет қана тұрмыс құруға құқылы болған. Қытай мәдениетінде әйелдің ең үлкен артықшылықтары: кішіпейілділік, әкесі мен күйеуіне деген құрмет, бағына білу деп санаған. Қытайлықтар үшін отбасы ішінде әйел бейнесі Инь болуы өте маңызды болған. Яғни, отбасында әйелі күйеуі және күйеуінің ата-анасынан кейінгі орынды алады, қоғамдық жұмыстарға араласпай, тек қана тұрмыстық жұмыстармен айналасуы, күйеуінің барлық шешімімен келісіп, мойын сұнуы керек. Сыйластық, жұмсақ мінез, мейірімді және жағымды болу-әйелдің ең маңызды қасиеттері деп саналған. Мысалы: “丈夫没有个性如脆铁，女人没有个性如芝麻糖” - деген мақал-мәтелді қарастырайық. Тура аудармасы: мінезі жоқ күйеу-жарамсыз темір, мінезі жоқ әйел- күнжіт кәмпиттері (жұмсақ әрі дәмді), яғни әйелдің тек міндеттері болғанын, бірақ құқықтары жоқ екенін көрсетеді. Ол "күйеуінің артында" және оған сөз қайтару немесе бұйрық бермеуі керек , қоғамдық жұмыстарға араласпай, тек отбасы ішінде болып жатқан оқиғаларға жауапты болу құқығына ие болған.“从一而终”, Күйеуі қайтыс болса қайта үйленуге болмайды дегенді білдіреді. “怀刑自爱”, Заңға бағыну, іс жасауда әдептілік сақтау, арам істерге бармау, өзін құрметтеп, сүйе білу деген мағына білдіреді. Осының барлығы ежелгі Қытай әйелдеріне қойылған талаптар.

Бірақ, қазақ мәдениетінде де әйел адамды жеткілікті ақылды, еркекпен тең дәрежеде бола алмайды деп есептеген болуы керек. Мысалы: «Әйелдің жолы тар», «Әйелдің шашы ұзын, ақылы қысқа» , «Қатын бастаған көш оңбас» деп әйел құқықтарын тарылтып отырған.

Қытай-қазақ паремияларында әйелдің ашуы, ашкөздігі және жалқаулығы ең жағымсыз қасиеттері болып табылады. Мысалы қытай тілінде: “懒女人盼新年” - жалқау әйел жаңа-жылды күтеді; “吝啬女人盼过节” - ашкөз әйел мерекені күтеді; “娶恶妇一生遭殃” - зұлым әйелге үйленіп, өмір бойы азап шегесін, деген мақал-мәтелдер бар. “蛇蝎心肠”-Зұлымдық ретінде сипатталған. Ұрғашы жылан жұмыртқалағаннан кейін, жұиыртқасын тастап кетеді, ол өз ұрпағына аяусыз. Шаяндар жұптасып болғаннан кейін ұрғашы шаян еркек шаянды, ал бала шаян туғаннан кейін ұрғашы шаянды жейді. Ол өзінің жақындарына мейірімсіз. Сондықтан бұл мақал кейіннен мейірімсіз, қатыгез деген метафора ретінде әйелдерді сипаттауға қолданылған. “残花败柳”- қураған тал, қираған гүл деген мағынаны білдіреді және ерте заманда арын сақтамаған, тасталған әйелді

сипаттау үшін қолданылған, және т.б. осы секілді мақал-мәтелдерден жағымсыз теңеулерді байқауға болады. Қазақ тілінде де бірнеше мағынасы жағынан ұқсас мақал-мәтелдер кездеседі. Мысалы, «Жалқау қатынның төсегі тал түске дейін жиылмас», «Сараң қатын майын тығумен құртар, жаман қатын кірін сығумен жыртар», «Салақ қатынның үйінен, сабақты ине табылмас», «Жаман әйелдің мінезі қиық келер, Сөзі сұйық келер», «Қатын ашуланса қазан қайнатар» деген сияқты. Екі ел арасында да ашушаң, ұрысқақ және жалқау, салақ әйел ерінің басына түскен ауыртпашылық, басының соры деп бейнеленген.

Барлық жеке ұлттық ерекшеліктердің барына қарамастан, қытай және қазақ халықтарының арасында ұқсас мағынадағы мақал-мәтелдер көп. Мұны әмбебап құндылықтармен түсіндіруге болады: барлық халықтарға ортақ ұғымдар, принциптер, нанымдар бар. Әйел концептісі ортақ мағынаға ие болуымен де түсіндіруге болады. Екі ел арасындағы мәдениет пен дүниетанымының ұқсас жақтарына әйелге деген көзқарастан табуға болады. Қазақ мақал-мәтелдеріне көбінесе бірдей мағынасы бар қытай мақал-мәтелдерін табуға болады. Олардың кейбіреулері бір-біріне толығымен эквивалент болып келеді. Мысал ретінде келесі мақал-мәтелдерге назар аударайық:

Мақал-мәтел	Қытай тіліндегі эквиваленті
«Әйелдің шашы ұзын, ақылы қысқа»	女人头发长，见识短
«Байтал шауып бәйге алмас»	女子上不了战场
«Бұлт шығып, жаңбыр жаумай жерді алдайды, әйелдің айлакері ерді алдайды»,	有智妇人，胜过男人
«Жақсы әйел жаман еркекті би етеді»	一个成功男人的背后，必定有位好女人
«Отқа барған әйелдің – отыз ауыз сөзі бар»	快嘴大姐惹事多
«Еркек дауысты әйелдің ісі болмас, Қатын дауысты еркектің күші болмас»	丈夫没有个性如脆铁，女人没有个性如芝麻糖

Кесте-2 эквивлент мақал-мәтелдер

Бұған дейін айтылып кеткендей, қытай мәдениетінде әйел адамының маңыздылығы өте төмен болған, және өз-өзін көтермелеп, маңыздылығын арттыру үшін, немесе бірәз мәртебеге ие болу үшін әйелге тек отбасыға дені сау ұрпақ тауып беруі болды. Ана болу құқығы әйелдің ең маңызды құқығы болып саналды, әйелдің маңыздылығы мен құндылығы оның бала босанып, ұрпақ жалғастыру мүмкіндігінде. Сонымен қатар балаға толыққанды тәрбие беріп, есейтіп, өсіру үшін қажет болды. Аналы болу қытай мәдениеті үшін ең маңызды оқиға. Сол себепті, баласына деген махаббаты сипаттау үшін *“孩子是娘的心头肉”*, яғни бала анасының жүрегі деп айтатын болған. Қазақ тілінде баласының анасына деген маңызын дене мүшелерімен теңеп айтады. Мысалы: Бала — Ананың бауыр еті, көз нұры. Екі ел арасында да әйел адамының ажырамас бір бөлігі ретінде баласын сипаттайды. Негізінен, ана образы қай тілде, қай елде болмасын тек қана жақсы коннатацияға ие. Қытай-қазақ тілдерінде ана образы дүние сыйлаушы жан, жаныңа жақын адам, адал дос, мәңгі шынайы махаббат деген ұғымдарға ие. Екі лингвомәдениетте де ана туралы мақал-мәтелдер өте көп. Олардың кейбіреулері әмбебап сипатқа ие. Мысалы: әлемдегі ең қымбат жан – ана. Аналық махаббат шексіз әрі пәк деп саналады. Баласы анасы үшін бүкіл әлем.

Екі мәдениет арасында да анасының шексіз махаббаты мен қамқорлығына разы болу міндеті ерекше бейнеленеді. Мысалы қытай мәдениетінде: *“十月胎恩重，三生报答轻”*- анасы құрсағында он ай көтергеніне алғыс айту үшін үш өмір де жеткіліксіз[8,314б], десе, қазақ мәдениетінде: «анаңды Меккеге үш рет арқалап апарсан да қарызыңнан құтыла алмайсын»,- деген мақал-мәтелдерді қарастырайық. Екі мақалдың жеткізетін мағынасы, ананың берген қамқорлығы мен махаббатын ешқандай да рахмет ақтамайды. Аналық қасиеттерді бағалауда екі тілге ортақ нәрсе-жауапкершілік, қамқорлық, ізгілік сезімі болып табылады. Аналар балаларының қайғысына, ауыртпашылығына он есе, тіпті жүз есе қатты уайымдайды. Бұл барлық аналарға тән қасиет, сол себепті болу керек, екі лингвомәдениет арасында эквивалент мақал-мәтел жеткілікті. Мысалы қазақ тілінде: «Баланың білегі ауырса ананың жүрегі ауырады» болса, қытай тілінде *“父母惟其疾之忧” Ата-аналар ең алдымен балаларының денсаулығына алаңдайды*; *“舐犊之爱” Бұл сиыр сүйіспеншілігін көрсету үшін бұзауды жалауын білдіреді; ата-аналырының балаларына деген сүйіспеншіліктің метафорасы*, қазақ тілінде «Қарға баласын аппағым дейді» *деп те айтып жатады.*

Қорытынды

"Әйел" концептісін әлемнің қытай және қазақ тілдеріндегі бейнесін зерттеу, ұлттық және мәдени картиналарын сипаттауға мүмкіндік береді. Мінсіз әйел өзін нәзік әйел, қамқор ана, жақсы тұрмыс иесі және ошақ иесі ретінде көрсетеді.

Жүргізілген зерттеу жұмыстары келесі тұжырымдамаларды жасауға мүмкіндік берді. Ұқсас жақтарына мыналарды жатқызуға болады: қытай әйелінің 3 негізгі әлеуметтік рөлі бар- әйелі(жұбайы), анасы және үй шаруашылығына арналған адам; қазақ әйелі де әйелі(жұбайы), анасы, үй шаруашылығына жақын, сонымен қатар

күйеуінің серіктесі және тірегі деген рөлге ие болған. Қазақ әйелінің пікірі әрқашан тыңдалып, ал оның ақыл-кеңесі қытай әйеліне қарағанда мадақталып және құрметтеліп отырған. Бірақ сонымен бірге қытай әлем бейнесіндегі "әйел" концептісі күйеуіне бағынышты болғанымен, баласының құрметті мен махаббатына лайық, үлкендерге, күйеуіне деген құрметтен бас тартпаған, ең бастысы үйдің ошақ иесі болған екен.

Бұл зерттеудің нәтижесінде әйел бейнесін сипаттайтын мақал-мәтелдер мен әйел мәдениетінің тікелей байланысты екенін байқауға болады. Әйел бейнесін сипаттайтын мақал-мәтелдер әйел мәдениетінің бейнесін сипаттап ғана қоймай, осы мәдениетті қайта жаңғыртатын тірі қазбалар болып табылады. Мәдениеттің дамуы мен өзгеруіне үлкен әсерін тигізуде. Олардың арасындағы өзара әсер ету заңдылығын әлі де зерттеуді қажет етеді. Біз әйел бейнесін сипаттайтын мақал-мәтелдерді зерттеу кезінде тек олардың шығу тарихы мен түп мағынасын ғана қарастырмай, әйел мадениетінде қоса қарастыру керекпіз, сонда ғана осы мақал-мәтелдерді дұрыс түсініп, қолдана аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1 .孙文娟.汉语描写女性的语汇研究.2013.山西师范大学,MA thesis.

2. 龙千红.汉英谚语中的女性形象及其成因[J].广州师院学报(社会科学版),2000(01):75-80.

3. 常辰晨.俄汉有关女性的谚语俗语中世界图景的对比研究.2010.山东大学,MA thesis.

4. 韩滨.汉语女性成语初探[J].商业文化(学术版),2007(12):148-149.

5. Смагулова Г. Н. Концепт «женщина» в казахских фразеологизмах // Вестн. Новг. гос. ун-та. Сер.: Исто-рия. Филология. 2008. № 49, стр. 84-87

6. Нурсултанкызы Жазира. Қазақ паремиологиясындағы «Қазақ әйелі» концептісінің ұлттық-мәдени ерекшелігі / Жазира Нурсултанкызы, Айганым Жумабекова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2015. — № 6.2 (86.2). — С. 64-67.

7. Куршева, А. А. Концепт «женщина» в китайской языковой картине мира / А. А. Куршева, С. А. Ковалёва. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 12 (302). — С. 71-73.

8. Чибисова О.В. Семантическое Пространство КОНЦЕПТА «МАТЬ» в русской и китайской лингвокультурах // Успехи современного естествознания. – 2015. – № 1-2. – С. 311-315;

REFERENCES

1. Sun Wenjuan.Research on the vocabulary of Chinese describing women.2013.Shanxi Normal University, MA thesis.

2. Long Qianhong.The image of women in Chinese-English proverbs and their causes [J].Journal of Guangzhou Normal University (Social Sciences Edition), 2000(01):75-80.

3. Chang Chenchen.A comparative study of the world picture in Russian and Chinese proverbs and sayings about women.2010.Shandong University, MA thesis.

4. Han Bin.A preliminary study on Chinese Female Idioms [J].Business Culture (Academic Edition), 2007 (12):148-149.

5. G.N.Smagulova. THE CONCEPT OF "WOMAN" in Kazakh phraseological units. // Vestnik of NovGU. ISSN: 2076-8052.

6. Nursultankyzy Zhazira. National and cultural identity of the concept of "Kazakh woman" in Kazakh paremiology / Zhazira Nursultankyzy, Aiganym Zhumabekova. - Text: direct // Young Scientist. — 2015. — № 6.2 (86.2). — Pp. 64-67.

7. Kursheva A. A. The concept of "woman" in the Chinese language picture of the world / A. A. Kursheva, S. A. Kovaleva. — Text : direct // Young scientist. — 2020. — № 12 (302). — Pp. 71-73.

8. Chibisova O.V. Semantic Space of the CONCEPT "MOTHER" in Russian and Chinese linguocultures // Successes of modern natural science. - 2015. – No. 1-2. – pp. 311-315;

UDC 378

Nurmukhamedova E.O.
Master of Pedagogical Sciences,
Master student "7M01900"
K.Zhubanov Aktobe Regional University
Aktobe, Kazakhstan
e-mail: elnura.a.a@mail.ru

PREPARING FUTURE TEACHERS FOR WORK IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract: Currently, in connection with the reforms in education, there is an urgent need to introduce inclusive education, which implies teaching children with special educational needs in general education schools. Inclusive education is a part of general education and implies accessibility of education for all students. Preparation

of teachers for work in inclusive education is a process of formation and development of professional competence of specialists, which includes motivational, epistemological, projective, perceptual-reflexive and activity components.

Keywords: inclusive education, inclusive approach, pedagogical science, teacher training.

Нурмухамедова Э.О.
Магистр педагогических наук,
магистрант «7М01900» Актюбинский региональный университет им.К.Жубанова
Актобе, Казахстан
e-mail: elnura.a.a@mail.ru

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В настоящее время в связи с реформами в образовании возникает острая необходимость в введении инклюзивного образования, которое подразумевает обучение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательных школах. Инклюзивное образование является частью общего образования и подразумевает доступность обучения для всех учащихся. Подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования – это процесс формирования и развития профессиональной компетентности специалистов, который включает в себя мотивационный, гносеологический, проективный, перцептивно-рефлексивный и деятельностный компоненты.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инклюзивный подход, педагогическая наука, подготовка педагога.

Currently, in connection with the reforms in education, there is an urgent need to introduce inclusive education, which implies teaching children with special educational needs in general education schools. Inclusive education is a part of general education and implies accessibility of education for all students.

Pedagogical science and practice nowadays implement innovative approaches to teaching children with special educational needs. Thus, inclusive education can provide every child, regardless of social status, physical and mental abilities, with equal rights to receive education. The UNESCO international program "Education for All" interprets inclusive education as an equal opportunity for all students to receive quality education and develop their potential, regardless of gender, socio-economic status, ethnicity, geographical location, need for special education, age, religion, etc. The Constitution of the Republic of Kazakhstan [1] and the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan" [2] guarantee equal rights for all children.

Children with special educational needs do not have to study in special schools: they can study and successfully adapt to life in ordinary general education schools. Unfortunately, the question of the organization of the process of teaching "special" children in a comprehensive school is still open. This is due not only to special teaching methods, but also to the lack of training of teaching staff who provide correctional and psychological support to students with special educational needs.

In order to effectively introduce an inclusive approach into the educational system, it is necessary to train qualified teaching staff who can realize the social significance of their profession, know the psychological characteristics of pupils with special educational needs. The problem of training a future teacher in inclusive education is a key one in the complex of problems related to modern education.

Various aspects of the problem of professional readiness of teachers have been the subject of research by many scientists. B. S. Gershunsky, V. I. Zhuravlev, M. N. Skatkin believe that a scientific and pedagogical component is necessary for the professional training of a teacher. V. A. Adolf, N. F. Ilyina, O. N. Nikitina consider the process of preparing a future teacher to work in an inclusive education from the perspective of personal development of the teacher himself. In their opinion, independence and academic activity will be provided in an intensively developing educational environment. The questions of the future teacher's readiness for professional activity were considered by M. I. Dyachenko, A. G. Kovalev, K. K. Platonov. I. V. Wozniak, O. S. Kuzmina, I. N. Khafizullina, Yu. V. Shumilovskaya studied the problems of formation of teachers' readiness to work in inclusive education.

The Message of the President of the Republic of Kazakhstan, K.K. Tokayev, says "to reorient the entire system of vocational education to the formation of competencies in demand in the labor market." It is also indicated that the quality of education can serve as the main priority of educational organizations [3]. In 2021, the National Project "Quality Education "Educated Nation" was approved. One of its main goals is to improve the quality of students' education. It is also noted that it is necessary to provide continuous education for the development of teachers' skills and competencies [4].

The requirements for the competence of teachers determine the need to modernize the training of special teachers, because the introduction of inclusive education involves the professional activity of teachers not only in special educational institutions, but also in general kindergartens and schools. In the context of inclusive education, a teacher is a specialist who organizes psychological and pedagogical support for children with special educational needs and is responsible for their integration into the environment of normally developing peers. The Minister of Education of the Republic of Kazakhstan, A.K. Aimagambetov, has repeatedly stated the need to introduce educational programs to train specialists for inclusive education [5].

In the encyclopedic dictionary [6], the term "teacher training means theoretical knowledge and practical skills that, at a certain level of formation of physical, physiological and psychological qualities of a person, lead to independent work and ensure the successful performance of professional duties in a certain specialty and appropriate qualifications." According to Markova A.K., "the structure of professional readiness consists of the following elements: professional psychological and pedagogical knowledge and skills, pedagogical positions and attitudes and, finally, personal qualities" [7].

Russian scientist Hafizullina I.N. "defines the inclusive competence of future teachers as an integrative personal education that determines the ability to perform professional functions in the process of inclusive education. At the same time, it is important to take into account the different educational needs of students and ensure the inclusion of a child with disabilities in the environment of a general education organization, creating conditions for his development and self-development in the educational process." "Inclusive competence of future teachers, according to I.N. Khafizullina, includes a set of interrelated components: personal, cognitive, operational and reflexive" [8].

Researcher Ippolitova N.V. defines readiness "as an integral pedagogical system, the functioning of which presupposes the creation of conditions for the development of the personality of a future teacher on the basis of mastering the knowledge, skills and abilities necessary for pedagogical activity , the development of professionally and personally significant qualities that ensure the effectiveness of pedagogical activity" [9].

Russian researcher L.M. Mitina believes that "in the process of training, three substructures should be formed in the structure of a teacher's professional competence : activity, communicative and personal. At the same time, the activity provides teachers with possession of pedagogical knowledge, pedagogical means and methods for implementation of pedagogical actions" [10].

Thus, the preparation of teachers for work in inclusive education is a process of formation and development of professional competence of specialists, which includes motivational, epistemological, projective, perceptual-reflexive and activity components. A teacher working with children with special educational needs should be able to control himself in stressful situations, react quickly to changing circumstances and make decisions confidently. It is also necessary to have the skills to cope with negative emotions, the ability to adapt in unexpected situations. Balance and emotional stability help to prevent conflict situations in the relationship between children, as well as between children and the teacher.

Trends in the development of modern education, which are increasingly becoming aimed at the integration of general and special education, determine the need for professional training of a special teacher with a focus on a new result, namely, the implementation of high-quality and effective support for children with disabilities in general education organizations for their successful learning and integration among peers, and in later and in society. This makes it necessary to improve the quality of higher education so that university graduates meet the modern requirements of society to provide professional specialists with the process of teaching children with disabilities in inclusive organizations. These requirements determined the need for a dissertation research devoted to the study of the problems of preparing a special teacher for professional activity in inclusive education organizations in order to identify possible ways to solve them for its effective implementation.

REFERENCE

1. The Constitution of the Republic of Kazakhstan: adopted by the Rep. The referendum on August 30, 1995. – Almaty: Lawyer 2001. – 40 p.
2. The Law of the Republic of Kazakhstan "On the Rights of the Child": adopted on August 8, 2002, No. 345 – II.
3. The message of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan. September 1, 2020 Kazakhstan in a new reality: time for action.
4. On the approval of the national project "Quality Education "Educated Nation". Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated October 12, 2021, No. 726.
5. https://m .facebook.com/bilimjanegylym/videos (Date of application: 07.02 2022).
6. Bezrukova V.S. Fundamentals of spiritual culture // Encyclopedic dictionary of a teacher. – 2000. – 937 p .
7. Markova A.K. Psychology of professionalism. – M.: International Humanitarian Foundation "Knowledge", 1996. – 312 p.
8. Hafizullina I.N. Formation of inclusive competence of future teachers in the process of professional training: abstract of dis Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.08. – Astrakhan, 2008. – 22 p.
9. Mitina L.M. To the psychologist about the teacher. Personal and professional development of a teacher: psychological content, diagnostics, technology, correctional and developmental programs. - M.: Institution of the Russian Academy of Education "Psychological Institute", MGPPU, 2010. – 386 p.
10. Markova A.K. Psychology of professionalism. – M.: International Humanitarian Foundation "Knowledge", 1996. – 312 p.

UDC 81`1

Diasova D.E.[1]
Bachelor student
«6B02301-Translation studies»
Ablai Khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: dilnara021026@gmail.com
Tassyrova B.E.[2]
Scientific supervisor, Master of Philology
Ablai Khan KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: tasyrovab@gmail.com

THE INFLUENCE OF THE SOCIAL NETWORKS ENGLISH ON THE LEXICON OF KAZAKH YOUTH AS A RELEVANT PROBLEM OF LINGUISTICS

Annotation: The article deals with the problem of assimilation of borrowed words in the lexicon of youth and their role in Kazakh linguistics. The purpose of this study is to focus on social networks and analyse the results of the conducted survey in order to determine the role of anglicisms and slang in the speech of young people. In the contemporary world of digitalization and the emergence of new means of communication, Kazakh language is undergoing great changes. At the moment, most youngsters quickly pick up new words from the Internet resources and try to use them in their life routine. The article reveals this issue and considers it as an urgent and alarming case that needs special attention.

Key words: Anglicism, lexicon, slang, borrowed words, assimilation, Kazakh language.

Диасова Д.Е.[1]
Бакалавр «6B02301 - Переводческое дело»
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: dilnara021026@gmail.com

Тасырова Б.Е.[2]
Научный руководитель, магистр филологии
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: tasyrovab@gmail.com

ВЛИЯНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА ЛЕКСИКУ КАЗАХСКОЙ МОЛОДЕЖИ КАК АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА ЯЗЫКОЗНАНИЯ

Аннотация: В статье рассматривается проблема ассимиляции заимствованных слов в лексиконе казахской молодежи и их роль в казахском языкознании. Целью данного исследования является актуализация функционирования социальных сетей и анализ проведенного опроса с целью определения роли англицизмов и сленга в речи молодежи. В современном мире цифровизации и появления новых средств коммуникации казахский язык претерпевает большие изменения. В настоящее время современная молодёжь довольно быстро осваивает новые слова из различных интернет-ресурсов и пытается использовать их в своей повседневной жизни. Статья раскрывает данный вопрос как предмет спора и разногласий, требующего особого внимания.

Ключевые слова: англицизм, лексика, сленг, заимствования, ассимиляция, казахский язык.

In this contemporary world English functions as a global and international, since it is spoken by the largest number of people compared to other languages. For this reason it influences the structure and lexicon of other languages.

At the same time, it is essential to point out that the rapid development of new technologies and means of communication, the variety of methods of communication and the close relationship between cultures affect the changes in the structure of the Kazakh language. On the whole, new borrowed Anglicism words undergo the process of penetrating into our constant lexicon.

Currently many Kazakh experts and linguists are concerned with the intensity of foreign vocabulary that has nothing to do with our language and do not deny that it has reached alarming statistics. Of particular concern is the fact that in everyday speech Kazakh-speaking youth consume more borrowed English words than traditional ones. This is explained by the fact that those words are very short and easy to pronounce, which makes them easier to remember.

The peculiarity of the language of youth consists in its rapid variability, which is explained by the change of generations, and such a phenomenon as a “social network” also affects the language of modern youth. For this reason, we decided to do this research based on “Instagram”, “TikTok” and “Youtube” social networks, which are in demand among the Kazakhstani adolescents and which have more than 1 billion users from 150 countries.

The list of slang words that have entered the active vocabulary of Kazakh youth from English without any changes, include the words such as: 1) *кринж* (literally, a feeling of shame because of something; most often used among young people when they want to express a very strong emotion of shame from something, for example, a movie, a story or someone's statement); 2) *пранк* (most often it is very cruel and negative banter on others so beware of punks. Those who often prank people and take it on video are called "prankers"); 3) *пруф* (confirmation of something. If on social networks you are asked to prove your point of view, then they offer to provide evidence of your arguments); 4) *краш* (the same as "beloved", the subject of secret sighing, but can refer to both a real person and a character from a cartoon, movie, book or game. At the same time, feelings for this person are most often not expressed and remain secret); 5) *муд* (literally translated as mood); 6) *токсик* (this is usually the name of a person who literally poisons the lives of others with his actions or communication). These words still maintain the general form of phonetic sounds and appear in Kazakh through transliteration.

Also, in most cases, the lack of synonyms for English words in the Kazakh language is the reason for their penetration into the language. It has been a long time since they have been absorbed, and many people may not even know that these words come from English, such as, спорт - sport, футбол - football, модельдік бизнес - model business, имидж - image, лифтинг - lifting, пилинг - peeling, пирсинг - piercing, скраб - scrub, стилист - stylist, тоник - toner, кастинг - casting, etc.

Apart from this, one of the main reasons of borrowing the words is conditioned by the need to name things and concepts, the need to distinguish between similar in content, but still different concepts, and by the replacement of descriptive phrases. In a word, socio-psychological reasons and factors of borrowing the words consists in the perception of a foreign word by people, which sounds more prestigious and beautiful. And words borrowed from English began to appear in many languages of the world with the invention of the Internet, establishment of ties between countries, intensification of cultural exchange between countries and development of tourism industry English became an international language of communication.

In addition, another reason for borrowing Anglicisms in modern Kazakh language explains the tendency to change the vocabulary of the language under the influence of a new culture. At the turn of the century, the language is rapidly changing, or rather its lexicon, that is, its vocabulary. Everyone has heard numerous economic and financial terms, such as: *barter, marketing, investment*, etc. For those who love sports, new types of sports activities appear: windsurfing, arm wrestling, freestyle, skateboard, kickboxing, and the fighter in kickboxing is replaced by the Anglicism, that is the word fighter (*файтер*). With the development of computerization, first in the professional environment, and then beyond, terms related to computer technology appeared: «принтер», «сканер», «браузер», «вебсайт» and others. As well as the words that denote specific household items, clothes, such as «жемпір», «свитер» (sweater), etc.

We reckon all the above examples prove that the younger generation can embrace all the "innovations" on the planet without being left out of the world news. It can be exemplified by the fact that the words "snapchat" and "selfie" seem new to residents of Tajikistan, where Internet consumption is limited, whereas in our country, these words have become the words of our daily life. That is, it demonstrates that our standards of living are much higher compared to neighboring Asian countries. It is worth noting that as the number of English words that have become “borrowed words” increases at the same rate, our way of life and everyday culture develops. Therefore, it can be said that an increase in the number of English words used by young people can lead to the formation of globally competitive personalities. That is why the Turkologist N. Baskakov, prominent scientists of Kazakh linguistics N.T. Sauranbaev, S. Amanzholov, A. Kaidar, O. Aitbaev proved it.

Almost every day there is a transition of new words from a foreign language, which are being assimilated and which we do not always understand when we use them, but we do this unconsciously. So how exactly does this transition happen? Let us take a closer look.

When words are transferred from English to Kazakh, the processes of assimilation of those words occur. Words are assimilated: 1. graphically; 2. phonetically; 3. grammatically; 4. lexically. In the Kazakh language the graphic assimilation of a word presupposes its transmission through transliteration by means of the Kazakh alphabet (for instance, митинг – meeting). This is a kind of combination of phonetic and grammatical assimilation processes. Graphic assimilation of English borrowings in Kazakh usually occurs in two stages: 1. transfer of Latin spelling in Cyrillic; 2. further spelling changes in accordance with the norms of the Kazakh language. Examples of phonetic and grammatical assimilation are the words *jazz* and *cupcake* (джаз, капкейк). Lexical assimilation is the mastering of the meaning of the word. Generally speaking, foreign language terminology is an interesting linguistic phenomenon, the role of which in the Kazakh language is very significant.

Here it is crucial to point out the types of Anglicisms which can be found in the speech of Kazakh teenagers: **hybrids** are foreign words with a Kazakh suffix or ending (creative – креативті); **exoticisms** are non-synonymous designations of a special non-Kazakh reality (cheeseburger – «чизбургер»); **barbarisms** are synonymous, but vernacular and expressive inclusions from a foreign language (OK – «окей», wow – «уау!»); **composites** are foreign words from two English roots (supermarket – «супермаркет»); **pseudo-anglicisms** are new formations for designating new concepts and phenomena for both languages from the addition of English or English and Kazakh words: luxury tour-«*люкс тур»*.

However, in the era of globalization, the flow of borrowed words from the English language can lead to the disappearance of the properties of our own language. Needless to say, it is impossible to stop this flow. Nevertheless, the following contradiction should be noted. On the one hand, the appearance of new words enriches our vocabulary, on the other hand, a very large number of borrowed words leads to the distortion of our language, as well as to the violation of the unique literary beauty and purity of it. However, some advantages of using Anglicisms should also be mentioned: firstly, it is sometimes more convenient to use Anglicisms because they are pronounced shortly; secondly, Anglicisms are more understandable to everyone than long translations; thirdly, these words have entered our everyday language, especially for using by young people and in the sphere of mass media; and, finally, borrowed words belong to the normative lexicon.

In order to improve the status of our state language and maintain its relevance, especially among young people, the government of the Republic of Kazakhstan is continuously working on this, and as a result of these undertakings, the program "Bolashakka Bagdar: Rukhani zhangyru" was launched. In the era of globalization, language has all the prerequisites and opportunities as a social spiritual means of preserving the nation. Firstly, it has a huge potential, consisting of vocabulary, imagery, stylistic possibilities. Secondly, the number of native speakers of the Kazakh language is estimated in millions. Now there are about 16 million Kazakhs in the world, of which at least 11-11.5 million speak their native language, i.e. the number of those who need this language is higher than in the current global dimension. Thirdly, the Kazakh language is the state language according to the Constitution. In addition, the Kazakh language is used in all spheres of society, it is the language of education and science, public relations, business and government. There is a question of turning a language with such capabilities into a leading language in all spheres of our society.

The idea of "Rukhani zhangyru" is to raise public consciousness to a new level, so that no one loses the sight of the potential of the language that provides such a big goal. If language were only a means of communication, then in the civilized world it would have no special meaning or purpose. Language is a phenomenon that surpasses only a means of communication and the preservation of language is a direct guarantee of the preservation of the nation.

The President of Kazakhstan obliges to know three languages. We believe that if the younger generation knows another language, then it is a spiritually rich person, because through this language, the culture and traditions of another people are studied, knowledge is expanded by learning another language. According to this program, Kazakh is the state language, Russian is the language of interethnic communication, and English is the language of successful integration into the global economy. Proficiency in multilingualism is an essential tool of interpersonal and cultural relations, which allows us to develop international relations of our state. However, we deem that the optimal solution is to oblige the Kazakh language to English and Russian, keeping them above other languages. Personally, we are very pleased that our state, despite everything, is taking active measures.

For a deeper coverage of the research work carried out, in order to achieve a clear result, based on theoretical knowledge, a survey of 9th grade students of Shokan Ualikhanov secondary school which is located in Uzynagash village of Zhambyl district was conducted. A total of 30 students of the first shift participated in the survey.

Table 1

What slang words are you familiar with?	Of the 30 students in the class, 21 wrote the most of these words: «Изи», «респект», «парти», «шоппинг», «брейк», «треш», «лайк», «фейк», «тренд», «лайфхак», «сорри».
Where did you meet them and in what circumstances?	10-I heard from YouTube channel bloggers 12-from TikTok, Instagram social networks 5-This is due to the fact that many of my classmates utilize them 3-I don't remember
With whom and how often do you use slang words in everyday life?	26-I use it very often when communicating with acquaintances, classmates 4-I can't say that I use it often, only when I remember 0-I don't use
For what purposes do you use them in your vocabulary?	19-because I often hear them from others 7 - I speak automatically because I can't remember some words 4-I believe it's fashionable to talk like that and pleasant to the ears
Could you do without them?	28-It's not possible 2-I didn't think about it

The analysis of the collected data showed that Anglicism words play a big role in the lives of modern teenagers, since young people often use Anglicisms, and not a single teenager can imagine his life without using English borrowings at the present stage of language development. Anglicisms have firmly entered into all spheres of human life. They replenish and expand the vocabulary of adolescents, enriching their speech. Apart from this, not a single pupil wrote in the questionnaire that he/she had not tried them in his life or are not using them now.

Some teenage pessimists claim that it is challenging to learn English, and they cannot remember a single English word at all. Our research work can calm any pessimist and instill confidence in those who want to start learning English. Each of us, owing to borrowings, already knows more than five hundred English words. For beginners to learn such a big vocabulary of English words is a wealth, you just need to be able to use it.

Recapitulating all the bullet points, it can be concluded that the development of any language is characterized by constant interaction of world unification and modern social networks. Any language is a very flexible system that undergoes changes under the influence of other languages, which is a natural process. Every language has words borrowed from other languages. Nowadays, the English language has the greatest influence. Anglicism words make our speech more expressive, understandable, increase the self-esteem of adolescents and promote self-expression and self-affirmation of young people in the adolescent environment. Using Anglicisms, teenagers feel confident, fashionable in the company of friends. In addition, using Anglicisms is a step towards learning English. But it is worth noting that the excessive use of Anglicisms harms the properties and peculiarities of the native language. We must also always maintain the high status of our language. Therefore, Anglicisms should be used with caution, without violating the norms of the Kazakh language and preserving its greatness.

Young people used slang years ago and will always use it. Without a doubt, slang changes over time, some words die, others appear. However, many Anglicisms that penetrated in the slang of Kazakh youth long before the 21st century will forever remain in their jargon, replenished with new words every day.

REFERENCES:

1. Yanchun Z.,Yanhong F. A Sociolinguistic Study of American Slang// Academy Publisher Manufactured in Finland, 2013.-v.3(12). -p.19.
2. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. — М.: Эксмо, 2005г — 939 с.
3. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language, 2nd Edition. Cambridge: Cambirdge University Press, 1997
4. Қазақстан Республикасы “Тіл туралы заңы” – 1997 жылы 11 шілде
5. Arbekova T. I. (1977) Lexicology of the English language (practical course). Training manual for II-III courses of universities and faculty of foreign language. M., “Vysshaya shkola”, pp. 240 with illustrations.

UDC 371.13:81

Galkova E.A.,
Master student
“7M01719- Foreign language: two foreign languages”
L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan
Email: galkova-elina@mail.ru

THE ESSENCE OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE AND ITS ROLE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract: the article is devoted to revealing the essence of the concept of "sociocultural competence" and its role in the structure of intercultural and communicative competences in the field of teaching a foreign language. Language is the result of the development of society and it is impossible to study it without knowing the culture. The process of learning a foreign language should also include a dialogue and interaction of cultures, and not just an understanding of culture.

Keywords: foreign language, socio-cultural competence, intercultural communication.

Галкова Э.А.,
Студент магистратуры
«7M01719- Иностранный язык: два иностранных языка»
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан
Электронная почта: galkova-elina@mail.ru

СУЩНОСТЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ И ЕЕ РОЛЬ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ.

Аннотация: статья посвящена раскрытию сущности понятия «социокультурная компетентность» и ее роли в структуре межкультурных и коммуникативных компетенций в сфере обучения иностранному языку. Язык есть результат развития общества и его невозможно изучать, не зная культуры. Процесс изучения иностранного языка также должен включать в себя диалог и взаимодействие культур, а не только понимание культуры.

Ключевые слова: иностранный язык, социокультурная компетенция, межкультурная коммуникация.

Language is the bearer and result of the development of society, and it must be studied without separation from linguistic dilemmas and culture. The effectiveness of communication in a foreign language may be insufficient

due to superficial knowledge of non-linguistic activities, even with a high indicator of language competence. Teaching a foreign language should be conducted taking into account the content side of the subject, namely culture, including the study of the grammatical, lexical and phonetic structure due to the indicator of the extensive growth of international cooperation at the professional and everyday level. Interaction and dialogue of cultures is the key to productive learning of a foreign language.

According to Furmanova, the exchange and interaction and relations between two or more cultures and the products of their work, implemented in various configurations, are called “intercultural communication” forms [1].

The interaction of cultures is a key concept in the prism of intercultural communication. Culture is multifaceted and multidimensional; its expression takes place only in the case of close connection with another culture. The concept of the dialogue of cultures is widely shown in various fields of knowledge of foreign and domestic scientists. The actualization and manifestation of the general and specific features of a particular culture as part of the whole system occurs because of the process of intercultural communication.

The connection and dependence of intercultural communication and teaching a foreign language becomes obvious. A foreign language lesson connects and is a bridge between two cultures, it is a practical expression of intercultural communication. Each foreign word recreates a different culture, behind it is a unique picture of the world [2].

The acquisition of a new foreign language must find a mandatory implementation in the form of a person's ability to dialogue cultures, which is an intercultural competence [3].

A person's personality is significantly transformed under the influence of cross-cultural competence. "Intercultural personality" in several works of foreign theorists acts as an "international personality" and "multicultural personality" [4]. Such a person is cosmopolitan, he has empathy, understands the thoughts, beliefs, feelings of other people, and most importantly, respects other cultures.

Intercultural competence has the following structural components: 1) affective; 2) cognitive; 3) strategic. The affective component is the development of a sense of empathy and tolerance. The cognitive component is a symbiosis of knowledge about the native culture and the culture of the country of the language being studied, as well as general knowledge about culture and communication. The strategic component contains the student's learning, verbal, and research strategies [5].

The goal of teaching foreign languages is integrative in the context of an intercultural paradigm. Communicative competence is composed of several competencies as a multidimensional phenomenon, it consists of several models, each of which reveals different principles and representations of its elements. The content of communicative competence is unchanged, and the components of its models are equivalent. I. L. Bim distinguishes speech, language, sociocultural, compensatory and educational competencies [6].

V.V. Safonova recognizes 3 types of foreign language communicative competence: language, speech and sociocultural competence [7]. This study is devoted to a deep study of socio-cultural competence. The concept of sociocultural competence occupies a leading position in the theory of intercultural communication. Students are co-studying a foreign and native language and culture, developing skills to demonstrate their native country and culture in situations of intercultural communication. Sociocultural competence is conditioned as an approach to communicative abilities, which are manifested in communication [8].

According to Safonov, sociocultural competence is the ability to compare linguistic and cultural communities, explain intercultural differences and interact correctly to function in moments of violation of intercultural interaction [9].

This study proposes the following definition: sociocultural competence - the ability to carry out an adequate intercultural dialogue, in terms of sociocultural knowledge. The following components of sociocultural competence are distinguished:

1. Linguistic and cultural component. The ability to use lexical units with national-cultural semantics in real situations of communication. A reflection of the mentality of the people and allow you to better evaluate the rules and principles of communication between people.

2. Sociolinguistic component. Characteristic features and linguistic features of representatives of different social strata, genders, generations, social groups and dialects.

3. Socio-psychological component. Understanding and mastering national-specific behaviors established for the purpose of a given culture.

4. Cultural component. Knowledge of socio-cultural, ethno-cultural, historical and cultural provisions and the ability to apply them for effective intercultural communication.

Learning a foreign language means immersion in the collective and individual consciousness and culture of the people, as well as awareness of the experience and views of a different cultural society in accordance with the theory of interculturality. Communication will be difficult if there is a shortage of sociocultural competence skills. Possession of the skills of socio-cultural competence is caused by the requirements of the time and means the desire to exist in a multicultural society. To implement successful communication, it is necessary to be aware of the realities, traditions, customs of a foreign country, to have subject and background knowledge of the language. This knowledge will be useful in the future for negotiating and doing business with partners from another country without language barriers and discomfort.

The main goal is to develop communication skills in a foreign language through the introduction of cultural components in teaching foreign languages, respectively, the formation of sociocultural competence is the key to achieving the main goal.

The content of training is determined by the goal, which includes a socio-cultural component. The personality of the child develops significantly under the influence of this component, and he is ready to take part in intercultural communication. A sociocultural approach to teaching a foreign language cannot be imagined without the use of authentic material, relevant materials and textbooks, and most importantly, without improving language skills.

Immersion in the environment and stay in the country of the language being studied is the most effective way to form socio-cultural competence. However, not every student can afford it, however, there is an increasing need to find effective methods and methods for the formation of sociocultural competence.

The active use of a foreign language in communication situations, the imitation of the atmosphere of foreign language communication, the establishment of a connection between learning and everyday life are among the means of teaching a foreign language.

The development of socio-cultural competence can be carried out using such methods as case method, role-playing games, the use of authentic texts, videos, songs, etc.

In order to become a participant in the process of intercultural communication, it is no longer enough to operate with a basic set of lexical and grammatical structures of a foreign language, it is necessary to adequately apply it in communication. Due to the fact that each nation has a unique picture of the world, so it is necessary to understand someone else's mentality and be able to correlate real situations with the norms of speech behavior that are established in the culture of the language being studied.

Consequently, sociocultural competence is the ability to select and apply adequate linguistic forms depending on the situation and the purpose of communication. The student must be able to apply grammar rules that correspond to the rules and norms of the language with the color of cultural characteristics. The ability to freely communicate in a foreign language in a real situation is a communicative competence, that is, the main goal of teaching a foreign language. Teaching a foreign language should cover not only the mastery of the language system, but also practical application. It is important to use language as a communication tool in the dialogue of cultures, activate intellectual abilities, knowledge and experience.

REFERENCE

1. Furmanova, V. P. Intercultural communication in the theory and practice of teaching foreign languages in higher education: monograph / V. p. Furmanova. Saransk, 2009, 164 p.
2. Ter-Minasova, S. G. Language and intercultural communication / S. G. Ter-Minasova, Moscow: Slovo, 2008, 264 p.
3. Galikova, N. D. the Theory of teaching foreign languages. Linguodidactics and methodology / N. D. Galskova, N. I. GEZ – - 6th ed., - Moscow: Akademiya, 2009. - 182 p.
4. Oksaar, E. language, society and intercultural understanding / E. Oksaar / / language, culture and society. – 1989. – № 14. – P. 43.
5. Adler, P. beyond Cultural Identity: Reflections on Cultural and Multicultural man / P. Adler. - Belmont. CA.: Wadsworth, 1987. - 250 P.
6. Bim, I. L. Teaching foreign languages: searching for new ways / I. L. Bim / / IYASH-1989. - no. 1. - P. 53-58 8. Safonova, V. V. cultural Studies in the system of modern language education / V. V. Safonova // Foreign languages at school. - 2001. - № 3.- Pp.17-24. 80
7. Safonova, V. V. communicative competence: modern approaches to multilevel description for methodological purposes: monograph / V. V. SafonovaM.: Evroshkola, 2004. - 236 p.
8. Sysoev, P. V. communicative competence: modern approaches to multilevel description for methodological purposes / p. V. Sysoev // Foreign languages at school. - 2005. - no. 3. - P. 107-108.
9. Polushina, L. N. text Library of the textbook as the basis for the formation of socio-cultural competence: author's abstract. ... candidate of pedagogical Sciences / polushina Lyubov Nikolaevna. Moscow, 1995, 24 p.

УДК 81’ 42

Насумов Н.,
«7М02305901-Шетел филологиясы»
Магистрант
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе Өңірлік Университеті
Ақтөбе, Қазақстан.
e-mail: nurzhannassumov@gmail.com

РЕАЛИЯ СӨЗДЕРІНІҢ КЛАССИФИКАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ТАРИХЫ

Түйін: Бұл мақала «реалия» терминінің шығуына және оның тіл біліміндегі даму тарихын зерттеуге арналған. Мақалада осы тілдік құбылысты түсіндірудің әртүрлі тәсілдері талданады. Сонымен қатар реалиялардың

жіктелуі туралы ақпарат берілген. С.Влахов пен С.Флориннің классификациясына ерекше назар аударылады. Бұл тақырыптың өзектілігі реалиялардың әлі күнге дейін толық зерттелмеген болып табылатындығы растайды.

Тірек сөздер: Реалия, тіл, мәдениет, лексика, ұлт, аударма.

HISTORY OF THE STUDY AND CLASSIFICATION OF REALIA WORDS

Abstract: This article is devoted to the origin of the term "realia" and the history of its development in linguistics. The article analyzes different ways of explaining this linguistic phenomenon. In addition, information on the classification of realia is provided. Special attention is paid to the classification of S. Vlakhov and S. Florin. The relevance of this topic is confirmed by the fact that the realia is still not fully explored.

Key words: Realia, language, culture, lexis, nationality, translation.

«Реалия» термині ғылыми айналымға 20 ғасырдың ортасында енгізілді, содан бері оның семантикасы жүйелі түрде жаңа мазмұнмен толықтырылып отыруда.

«Реалия» сөзі латынның realis, -e, realia - «шынайы», «нақты» сын есімінен шыққан. Бұл термин әдетте «өмір» ұғымымен, мысалы, «азиялық өмірдің шынидғы» мағынасында байланыстырылған материалдық тұрғыда бар немесе болған объектілерге сілтеме жасау үшін қолданылады. Лингвистикалық терминдер сөздіктеріне сәйкес шындық «заттық мәдениеттің кез келген объектісі» дегенді білдіреді [1, б. 237], «классикалық грамматикада әр түрлі факторлар бар... белгілі бір елдің мемлекеттік құрылымы, белгілі бір халықтың тарихы мен мәдениеті, сол тілдің ана тілінде сөйлейтіндердің тілдік байланыстары және т.б. берілген тіл» [2, б. 381], «сөздің номинативті мағынасына негіз болатын материалдық мәдениет объектілері» [3, б. 178].

Егер бұрын бұл термин негізінен аударма теориясы мен тәжірибесіне арналған еңбектерде қолданылса (Соболев, 1955; Влахов, Флорин, 1980; Супрун, 1958 және т.б.), қазір ол лингводидактика, мәдениеттану және мәдениетаралық коммуникация курстарында сұранысқа ие. (Томахин, 1997; Тер-Минасова, 2000; Новикова, 2003 т.б.). Бұл терминнің ішінара пәнаралық зерттеулерде жиі қолданылуына байланысты әлі де жалпы қабылданған анықтамаға ие емес. Талдау пәні «реалия» терминінің теориялық негізі болып табылатын заманауи шолуларда бұл терминді түсіндірудегі біркелкіліктің болмауы оның кең ғылыми ортада қызмет етуіне қосымша қиындықтар туғызатыны атап өтіледі [4].

Алдымен, «реалия» термині жат мәдениеттің бірегей қасиеттерін білдіретін немесе көрсететін сөздерді басқа тілге аудару қажеттілігіне байланысты қолданылады. Мұндай жағдайда аудармашының басты қиындығы аудармаға қатысатын тілдердегі баламалы сөздердің болмауы болып табылады. Тіл біліміндегі дәстүр аудармадағы сөздің немесе құбылыстың осы қасиетін ашық көрсететін «реалия» терминінің орнына синонимдік ұғымдарды қолданудан бастау алады. Сонымен, түпнұсқа лексика аудармасының ерекшеліктерін зерттеуде С.Влахов пен С.Флорин мұндай жағдайларда жиі қолданылатын терминдердің синонимдік қатарын талдайды: «эквиваленттi емес лексика»; «экзотикалық лексика», немесе «экзотизм»; «варварлық», «жершілдік»; «этнография»; «алиенизм»; «фондық сөздер»; «коннотативтік сөздер», «мәдени компоненті бар сөздер», «лакуналар» [5. б. 36].

Мазмұны жағынан ең ауқымдысы «эквиваленттi емес лексика» ұғымы болып табылады, ол ешбір тілдің лексикалық бірліктерінің ішінде толық та, жартылай да баламасы жоқ лексикалық бірліктер тобын атайды. [3, б. 87] Эквиваленттi емес лексика шеңберінде реалия сөздердің жеке категориясына бөлінеді, өйткені кез келген тілдің реалияларының тізімі қандай да бір түрде тұрақты және аударылатын тілге тәуелді емес, ал эквиваленттi емес лексиканың сөздік құрамы өзгереді. бастапқы және аударма тілдеріне сәйкес. О.С. Ахманова, локализм дегеніміз белгілі бір ел, аймақ, т.б. қолданысы шектелген сөздер немесе сөз тіркестері. және тілдің әдеби нормасынан ауытқу болып табылады. [2, б. 160] «Этнографизм» және «регионализм» терминдеріне де қатысты. «Ксенизм» термині латын тілінен шыққан xenos – бөтен және заттық дүниенің заттары мен құбылыстарын және оның өкілдерін біріктіретін, кез келген елдің және оның жекелеген өкілдерінің өмірінің әр түрлі деңгейлерінің қайталанбас ерекшелігі болып табылатын жалғанған сөздік тобын білдіреді. [6, б. 28] «Жатшылдық» терминін В.П. Берков «аз белгілі тілдерден алынған» сөздерді белгілеу үшін экзотизмдердің стильдік қызметін атап көрсетеді, сондықтан оларға ұқсас белгілерге ие. [7, б. 277] «Алиенизмдер» деп аталатын реалиялар тобында айтарлықтай айырмашылықтар жоқ, өйткені мәдениетаралық қарым-қатынас тұрғысынан белгілі тілді аз белгілі тілден не ерекшелендіретінін анықтау мүмкін емес. Түсіндіру негізінде Ю.С. Степанов «саңылаулардың» тілдің лексикалық құрамындағы «антисөздер» немесе «бос нүктелер» екенін, В.И. Зельвис «лакуналарды» «кейбір тілдер мен мәдениеттерде «бөлектілік» деп атайтын, ал басқаларында «белгіленбейтін», яғни әлеуметтік тұрақты көрініс таппайтын» деп анықтайды [8, б. 136].

А.А. Реформатский «варваризм» ұғымының келесідей түсіндірмесін береді – «бөтен шындықтар мен әдет-ғұрыптарды сипаттауда колористік қолдануға жарамды бөтен сөздер», сондықтан біз тек бастапқы тілдегі шындық туралы айтып отырмыз. Экзотизмдер, варварлар сияқты, аударылатын тілге қатысты тек шетел сөздері, бірақ олардан айырмашылығы, олар тиісті тілдің сөздік қорына енді. [9, б. 34]

С.Влахов пен С.Флорин реалияны бір халықтың тұрмыс-тіршілігіне, мәдениеті мен тарихына тән, екіншісіне жат объектілерді атайтын сөздер мен сөз тіркестерін қамтитын бейнелеу құралдарының ерекше категориясы деп анықтайды. Зерттеушілер реалияны аудару кезінде ерекше тәсілді қажет ететінін атап өтті,

өйткені олар ұлттық және/немесе тарихи реңктің тасымалдаушысы бола отырып, басқа тілдерде дәл сәйкестікке ие емес.

Жоғарыда аталған барлық ұғымдарды өзіне тән ұлттық бояуы және басқа тілдердегі сәйкестіктің жоқтығы біріктіреді, бірақ олардың ешқайсысы «реалия» терминін толығымен алмастыра алмайды.

Реалия абсолютті анық жіктелмейтін тіл бірліктеріне жатады. Реалиялардың бөлінуі әртүрлі авторлар арасында осы немесе басқа лексикалық немесе фразеологиялық бірлікті солардың бірі ретінде жіктеуіне байланысты өзгереді.

Реалияның ең толық сипаттамасы С.Влаховтың, С.Флориннің (1985) және В.С. Виноградовтің (2004) еңбектерінде бар.

С.Влахов пен С.Флорин бойынша реалиялардың классификациясына келетің болсақ. Бұл классификация келесідей көрсетілген:

1. Пәндік бөліну.

2. Жергілікті бөліну (ұлтына және тіліне байланысты).

3. Уақытша бөліну (синхрондық және диахрондық тұрғыдан, «таныстық» негізінде).

1. Пәндік бөліну:

А. Географиялық реалиялар:

1. Физикалық география, оның ішінде метеорология объектілерінің атаулары: пушта, солончак; фиорд; вади, кобы; самум, мистраль, торнадо.

2. Адамның іс-әрекетіне байланысты географиялық объектілердің атаулары: полдер, крига, арық, халтық.

3. Эндемиктердің атаулары: киви, қар адамы, йети, қабық емен.

Ә. Этнографиялық реалиялар:

Этнографиялық шындықтар тобына С.Влахов пен С.Флорин шын мәнінде ғылымға жататын «халықтар өмірі мен мәдениетін зерттеу», «материалдық мәдениеттің, әдет-ғұрыптың, діннің нысандары», «рухани мәдениет» ұғымдарын білдіретін сөздердің көпшілігін қамтиды. », оның ішінде өнер, фольклор және т.б [5, б. 51].

1. Өмір:

а) тамақ, сусындар және т.б.: қырыққабат сорпасы(щи), чебурек, спагетти; мате, қымыз, але, бозе, сидр, куйка, чихир; шаруашылық мекемелері (қоғамдық тамақтандыру және т.б.): шайхана, таверна, шкембежиница; хаммам, сауна, термалды ванналар.

ә) Киім (соның ішінде аяқ киім, бас киім және т.б.): бурнус, кимоно, куладжа, дхоти, сари; мокасиндер, бас аяқ киім; сомбреро, кубанка, шлик; әшекейлер, киімдер: фибула, пафта, верик, реңктер, пендара.

б) тұрғын үй, жиһаз және ыдыс-аяқтар: изба, хата, киіз үй, иглу, вигвам, чум, бунгало, сакля, тукул, хациенда (hacienda); ракла, софра; гувех, амфора, ибрик, чапура, бомбилла; капсула, куманец, стомна.

1. Еңбек:

а)Еңбек құралдары: кетмен, мачете, бумеранг , губерка, лассо, болеадорас.

ә) Еңбекті ұйымдастыру (оның ішінде егіншілік және т.б.): колхоз, ферма, латифундия, агрокомплекс, бригада, эснаф, гильдия; лапаз, керхан, зенн, мандра [5, б. 55].

1. Өнер және мәдениет:

а) Музыка және би: казак, хопак, лезгинка, краковяк, тарантелла, хоро, раченица, хоруми, хорале, канцонетта, блюз, конфу, рил, хали-гали, хоппель-поппел, қара-жорға.

ә) Музыкалық аспаптар, т.б.: домбыра, балалайка, том-том, гусли, кавал, кастанет, най, банжо, гамелан, шамисен, серге, хур.

б) Халық ауыз әдебиеті: дастан, эпос, руна, қасида, баят, ғазел, дити; витязь, баһадүр, батыр.

в) Театр: кабуки, мистерия, арлекин, коламбин, каспер, панч, хэппенинг.

г) Әдет-ғұрыптар, салт-дәстүрлер: мартеница, проштапальник, карол, баннзе, вендетта, ча-но-ю рәсімі (шай беру рәсімі); сурвакар, кукер, тамада; заговезни, карнавал, масленица, рамазан.

ғ) Мифология: гоблин, Санта-Клаус, тролль, валкирия, хория, сомодива, таласим, гуль, эльф, гном, Баба Яга, ракшалар, көбік, Синчо, құм адам, қасқыр, ұшатын кілем, жар птица.

1. Шаралар мен ақша:

а) Өлшем бірліктері: аршын, фут, сажен, ярд, ли; пуд, ока, чи; акр, морген; кварта, квартал, бушель; гаш.

ә) Ақша бірліктері: лев, стотинка, рубль, копек, лира, талант, франк, центиме, песета, песо; тугрик, куруш, меджидия, теңге.

Б. Әлеуметтік-саяси реалия

1. Әкімшілік-аумақтық құрылым:

а) Әкімшілік-аумақтық бірліктер: губерния, облыс, бөлім, уез, арат, дилла, околия, вилаят, кантон, воеводство, префектура.

ә) Елді мекендер: ауыл, станица, махала, ферма, бидонвилл, лагерь.

1. Органдар мен уәкілетті органдар:

а) Билік иелері: канцлер, хан, король, шах, дог, фараон, инка; Лорд-мэр, шериф, уәзір, Гетман, Кмет, Кабака, Сарпанч, капитан регент [5, б. 55].

1. Қоғамдық-саяси өмір:

а) Саяси қызметі мен қайраткерлері: большевиктер, социал-демократтар, троцкистер; перонистер, тупамаростар; бариcталар; Вигтер, торилер, дөңгелек басшылар, пресвитериандар, тәуелсіздер, теңестірушілер.

ә) Патриоттық және қоғамдық қозғалыстар (және олардың жетекшілері): партизандар, гездер, карбонарилер, көкнәр, клефттер; Славяндар, батысшылдар, славянофильдер.

б) Қоғамдық құбылыстар мен қозғалыстар (және олардың өкілдері): тыйым салу, жариялылық, іскерлік, әскери-өндірістік кешен; нэп, нэпман, лобби, лоббист; запалянко, тиффози, торсидор, навиач; дос, петитерос, эткеншек, хиппи, рагар.

в) Дәрежелер, атақтар, өтініштер: бакалавр; князь, граф, барон, герцог, лорд; ақсүйек, дворян, мемлекеттік кеңесші; мырза, сэр, ханым, ханшайым, фрекен, герр.

г) Оқу және мәдениет мекемелері: колледж, лицей, медресе; кампус.

ғ) Касталар (және олардың мүшелері): дворяндар, филистер, көпестер; юнкер, дворян; варна, брахмин, кшатрия, вайшья, судра, пария; самурай; барин.

1. Әскери реалия:

а) Бөлімшелер: легион, жұп, фаланга, лагерь, жүз, орда.

ә) Қару-жарақ: арбалет, аркебус, мушкет, скимитар, катюша, фау.

б) Киім: дулыға, шынжырлы пошта, шако, бау, тон, чекмен.

в) Әскери қызметшілер (және командирлер): атаман, капитан, жүзбасы, старшина, севастократор, катпан, сардар, прапорщик, мичман, яниша, баши-базук, драбант, сержант, старшина, старшина, станица; айдаһарлар, аспазшылар, барлаушылар [5, б. 56].

1. Жергілікті бөлініс

А. Бір тіл жазықтығында:

Өзіндік шындықтар: а) Ұлттық; ә) Жергілікті; б) микрореалиялар;

Бөтен шындықтар: а) Халықаралық; ә) Аймақтық;

Ә. Жұп тіл жазықтығында: 1) Ішкі шындық; 2) Сыртқы шындықтар

1. С.Влахов пен С.Флорин өз шындықтары тобына осы тілдің төл сөздерін, мысалы, орыс тіліндегі «самовар», «бояр», «совет», «комсомолец» сөздерін қосады; болгар тілінде баклица (шарапқа арналған колбаның бір түрі), гега (ұшында ілгегі бар шопанның ұзын таяқшасы), кавал (флейта тәрізді халық үрмелі аспабы); ағылшын тілінде хиит (heath - heath, moorland өскен heather), т.б. [5, б. 58].

2. С.Влахов пен С.Флоринге не алым, яғни тілдің лексикасына енетін шетел тектес сөздер, не калькалар, яғни жат зат атауларының морфемалық немесе сөзбе-сөз аудармалары жатады. адамдарға берілген немесе транскрипцияланған реалия басқа тіл, көбінесе окказионализм немесе неологизмдердің бір түрі. Шетелдік шындыққа мысал ретінде румынның орыс тіліндегі «брынза» сөзі, американдық «бизнес» орыс және болгар тілдерінде, орыстың «спутник» барлық дерлік еуропалық тілдерінде т.б. [5, б. 58].

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, келесі қорытындыларды жасауға болады:

• реалия– бір халықтың өміріне, тұрмысына, мәдениетіне, әлеуметтік-тарихи дамуына тән және екінші халыққа бейтаныс немесе жат, ұлттық және (немесе) уақытша иіс білдіретін заттарды, құбылыстарды, заттарды атайтын сөздер мен сөз тіркестері. , әдетте, басқа тілде дәл сәйкестіктері жоқ және аудармада ерекше тәсілді қажет етеді;

• реалиялар эквивалентті емес лексика кластарының бірі болып табылады;

• реалиялар икемділігімен сипатталады: өз мәртебесін жоғалтпай, бір уақытта бірнеше лексикалық категорияға жатуы мүмкін;

• көптеген реалиялар коннотативті мағыналардың көрінісі;

• реалияны лексикалық бірліктердің басқа кластарынан ажыратудың негізгі критерийі оның ұлттық және (немесе) уақытқа байланысты бояуы болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Розенталь Д.Э. Словарь-справочник лингвистических терминов. — М.: Просвещение, 1976. — 237 с.
2. Ахманова О. С.. Словарь Лингвистических Терминов. – Издательство «Советская энциклопедия» МОСКВА—1966. – с. 381
3. Нелюбин Л. Л. Толковый переводческий словарь. – М.: Флинта, 2003. – 178 с.
4. Мосиенко Л. В. Лингвокультурологическая проблема классификации реалий / Л. В. Мосиенко // Вестник Оренбург. гос. ун-та. Сер. : Гуманитарные науки. – 2005. – № 11. – С. 155–161.
5. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе: учебное пособие. М., 1986.
6. Кусова Р. И. О ксенизмах // Асимметрические связи в языке. — Владивавказ: СОГУ, 2001. — 228 с.
7. Берков, В. П. Словарь и культура народа / В. П. Берков // Мастерство перевода. — М.: Советский писатель, 1975. — Вып. 10. — С. 402.
8. Жельвис В. И. К вопросу о характере русских и английских лакун // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. – 146 с.
9. Филатов В.Д. Локальная маркированность фразеологических единиц. . — М.: МГПИИЯ, 1981. — 171 с.

УДК 811. 58

Тұрсын П.
Магистр
«6М020900-Шығыстану»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: pazilat.tursyn@mail.ru

浅谈对外汉语线上教学的探索与实践
Қытай тілін шел тілі ретінде онлайн оқытуды зерттеу және оқыту тәжірибесі жөнінде

【摘要】随着世界信息网络的发展，移动互联、大数据、人工智能等新一代信息技术的发展促使互联网教育展现出新潜能，教育模式出现了颠覆性的创新，也形成了全新的知识传播模式和学习方式，教育形式呈现出了多媒体化、互动化等趋势。也因为这几年席卷全球的疫情，世界上广大高校语言学习等领域也积极采取推进线上教学方法，线上汉语教学也成为了汉语国际教育教学的新模式。高校也制定了具有互联网思维的汉语国际教育培养方案，实施了“线上线下”深度融合的培养模式;并开展了跨境线上汉语教学实践，提高了学生的专业素养、创新能力和各项教学技能技巧，作为一门语言课，“初级汉语”尤其注重课堂互动和听说写读的能力。在线上教学的策略方法中，我们目前最常见的线上汉语教学类型包括线上“一对一”“一对多”教学、公开课直播教学和录播教学，学习任务的布置和课程的考试也是通过所需的网络平台软件提前设置好，以便学生自主完成所需作业和考试。线上汉语教学实践过程的初期出现了平台不稳定、教学方法单一和跨文化交际障碍等问题，这些问题在发展过程中会慢慢得到解决。

Түйін:Дүниежүзілік информация сайтарының дамуына байланысты, жылжымалы байланыс жасау, ірі санды мәлімет, жасанды зерде сияқты жаңа буын информация техникасынын дамуы интернет оқу ағартуынын жаңа көмескі күшін жарыққа шығарды, оқу ағарту үлгісінде диверсиялық жаңалық жаратылды, сондай-ақ жаңа білім тарату үлгісімен үйрену тәсілі қалыптасты, оқу ағарту формасында көп медиялану, бірін-бірі жебеу сияқты беталыс жарыққа шықты.

[关键词] 对外汉语；线上教学；网络平台；跨文化交际；互联网思维
Тірек сөздер: онлайн оқыту,желілік платформа, мәдениетаралық коммуникация, интернет ойлау.

近几年来，随着中国国际地位的提高，国际影响力迅速扩大，以及“一带一路”倡议的落实，世界各地掀起了学习汉语的热潮。据国家汉办的粗略估算，目前除中国（含港澳台地区）之外，全球学习使用汉语的人数已超过1亿，并且以较大的幅度逐年增长。而在这之中，除了在传统学校、孔子学院/课堂和语言培训机构的汉语学习者之外，还有90%以上的汉语学习者选择依托互联网途径进行学习[1]。这些汉语学习者的学习需求多元化，年龄层次、学习动机、语言环境和专业背景越来越多元化。线上汉语教学平台成为不同需求、不同语言环境的汉语学习者最便捷的学习渠道，“一对一”或“一对多”的教学方式帮助了许多海外汉语学习者拥有了本土汉语环境的沉浸式体验，汉语水平提升较快。

一、 对外汉语线上教学的形式

当今线上教学最主要的是录播课和直播课等两种形式。这两种形式都有利弊，具体到对外汉语教学中，我们也可以结合这两者的优势，使用“直播为主+录播为辅”的方法[2]。

（一） 录播课

录播课分为两种：第一种是一些线上平台上已经录好了的或者正在进行中的课程资源，如各种公开课视频教学，学习网等平台上的课程；第二种是教师根据教学需求自行录制的课程。

在第一种录播课的方法虽然方便，但是由于课程的视频教学的质量参差不齐，和所学的教程也有相当的差距。所以，类似这种录播课是不适合作为线上课程的主要资源，只能当做辅助性的资源搭配运用。

而第二种形式的录播课就非常自由灵活，教师根据实际教学需求提前录制好，特别是学生可以课下随时反复观看进行学习，有助于加强理解和复习。缺点是可控性低，无法互动，比较刻板，讲课当中画面内容与讲解内容不符衔接不上等缺点，适合作为教学辅助形式。

（二） 直播课

直播课通常在各种平台上实时进行授课，通过实时的语音或文字互动实现即时交流，通过摄像头互相可以看到的方式，来拉近师生和学生之间的距离，听觉和视觉的结合促成直播课在互动上具有天然的优势。并且在教学内容上面，教师也可以自行 选择，自备课件，通过分享文件和分享屏幕的模式呈现给学生，而且在课件上可以进行圈点、划线，擦除等操作，教学时间上的掌控课根据课表安排，尤其是对外汉语教学要求互动性强，综合下来我们觉得适宜采取以直播课为主的线上教学最适宜。

二、 以“初级汉语”为例的线上教学流程

经过一年多来的探索，我们也取得了“初级汉语”的线上教学的流程，并且在教学过程中非常注重互动和学生的反馈，收效也很理想。具体的流程如下：

（一） 课前准备

首先，为了方便学生能够更好的学习，我们应该要选择合适的平台。大家都知道一些高校的线上教学平台仅限于展示精品课程和辅助教师做一些课程管理。为保证课程的顺利推进，教师将需要去探索其他可用的平台。现在的趋势国内国际上普遍使用Zoom进行授课。Zoom是一个将移动协作系统、多方云视频交互系统、在线会议系统三者结合的一站式交互视频技术服务平台，它具有登录便捷、使用稳定、自带视频录制等优势[3]。我们通常选择国内类似功能平台，比如“腾讯会议、钉钉”等。国外有Microsoft Teams,Telegram等平台。除了教学平台，还可以选择其他的平台来辅助教学，比如“学习通”用来上传大容量的学习资料，还可以选择微信群作为即时沟通工具，选择问卷星作为在线考试平台。平台选择好后，教师就需要考虑如何管理课堂，包括教学设计、互动游戏等设计。

具体到每一门课程从三个方面的提前准备：制定教学计划，提前几天录制好预习视频，上传到学习通的资料里，同步也发送到微信群组里，保证学生能即时看到信息，检查学生交作业的情况，质量如何，发现问题，上课时间统一说明情况，制作好直播当天使用的PPT课件。

（二） 课程直播

起初，先问候学生近来情况，点名。另外，简单说明一下作业情况、考试情况。复习上一节课所学过的内容，提一两个相关简单的问题，PPT上展现上节课学习的生词，点3-5个学生朗读并释义，矫正发音和声调，检查学生的理解程度。经过提问的环节让学生复习上一节课内容的语法点。其次，导入这节新课的内容，通过提问抽查学生提前预习的情况。最后，开始学习新课，重要包括按拼音读生词，理解语言点和了解课文的中心含义等几方面。提到学习生词，一般学生能看懂生词后用英文释义的含义，所以简单介绍一下重点让学生用生词造句，这样可以让学生印象深刻而且可以加深理解语法格式的正确使用。生词学完之后，把新学的生词英文注释列在PPT上，让几个学生快速说出汉语读音和释义再造一个句子，鼓励学生大声的说出来，用比赛的方式提高趣味性，通过生词练习即加强发音声调的巩固，也可以加强词汇量。语言点的学习包含讲和练这两方面，讲解的时候，教师通过熟悉的场景鼓动学生说，出句子，再和学生归纳总结语言点的结构，教师重点解释该课语言点的结构，通过多举例子让学生充分理解语言点使用的语体和特点。练习部分，通常都是设置看图说句子，看图写一个对话等各种形式的练习，让学生从中快速领悟要点。课文学习，教师可以先放录音，再让学生分角色朗读课文，再根据课文后写好的问题，让学生积极参与其中回答相关的问题，确保每一个学生都加入进来，进行在线互动，劲量避免只是听讲，不张口说话的学生会越来越变为被动的情况发生。

（三） 随堂测试

每堂课可以用15分钟进行随堂测试，对外汉语教学当中，教师可以用听写生词的方式抽查10个生词的拼写，然后同时举起在本子上写好的生词在视频上显示给教师看，用这种又透明又便捷的方法检查学生的学习进度。

（四） 布置作业

为了保障线上教学的效果，除了在直播课结束时布置作业外，还要在其他群里再强调一遍，积极更新教学进度。比如线上与国外学生进行教学时，通过其它软件比如Microsoft Teams里专门有教师布置作业的项目，教师只需放入作业，设置好时间，学生完成作业后，教师只需在截止时间前去查阅打分即可[4]。

作业包括复习和预习两部分。对于本堂课已经学完的内容，布置抄写生词和课文，还可以要求学生背课文的视频发给老师。

（五） 课程考核

课程考核是检测教学效果的重要手段，能促使学生自主复习，巩固所学内容。

1、 平台的选择

问卷星是大家熟知，的问卷调查网站，它其实也可以设置在线考试。还有HSK3测试，学生自主根据测试分数来知晓自己的汉语水平。

2、 考核形式和内容的设置

为了保证学习效果，我们必须定期检测，包括随堂小测验和阶段性测验。尤其是国外高校还采用了根据自己高校的网站，学生进入自己的学号来提交已经设置好的作业和各种小测验，教师可及时知晓学生的完成进度[5]。

三、对外汉语线上教学中凸显的问题：

（一） 对学生的管控有限

有些学生只在点名时出现，然后把名字挂着，去做别的事情，问其原因，说网络不好或者外面刮大风网络不稳定等搪塞过去，或者提问题时学生答不上就马上上网查询欺骗老师等蒙混过关。

（二） 教师整合各个平台数据的工作量大

为了保证教学的质量，我们需要结合使用多个平台。首先，要通过点名记载出勤情况，直播课时大量的课堂提问回答情况也要进行录制。作业情况需要记载，把各个平台的作业收集起来进行总结。考试有两种方法，第一是查看平台设置好的测试情况，第二是在视频前进行口试和书面考试，视频前考试要求学生不能东张西望，背后还需放一个大镜子或者安装另一个手机，保证学生不要作弊，能够写出真实成绩等面临的许多问题。

四、 小结

在近几年互联网教育的迅速发展，“一带一路”战略构想的持续推进，使得汉语国际推广和中华文化传播战略任务的实现需要大量优秀的国际汉语教师。他们不仅要具备传统的线下汉语教学技能技巧，还要具备线上汉语教学的技能。然而，传统汉语国际教育人才培养模式只着力培养传统的线下国际汉语教师，没有关注国际汉语教师市场需求的新变化，忽视了线上国际汉语教师的培养，导致国内外线上汉语教学缺乏优秀的国际汉语教师。所以我们要加强对外汉语的线上教学，在形式上，直播为主，录播为辅，而且梳理了对外汉语教学的完整流程，也提出了线上教学浮现出来的新问题。另一方面，新冠疫情也给广大教师提供了一个提升在线教学能力的契机，通过疫情期间的集体线上教学，发现问题，解决问题，必定会带来线上教学能力的提高，能更好地适应未来课程改革的大趋势，为培养国内国外线上汉语教学优秀的国际汉语教师而努力，与此同时让学生了解了汉语国际教育专业的新趋向，增强了对专业的兴趣与认同感。

【参考文献】

【1】李丹萌，汉语国际教育中线上汉语教学的应用研究[D].郑州：湖南师范大学，2003.

【2】薛城龙，李文，国外三所大学线上教学的经验与启示[J].中国高教研究，2020（4）

【3】邱文洪，新冠肺炎疫情下江汉大学医学院线上教学探索【J】基础医学教育，2020（4）

【4】李斌，用互联网开展对外汉语教学研究[D].长沙：湖南师范大学，2003.

【5】赵岩，何思雨，留学生汉语“慕课+课堂教学“模式的探索与思考【J】北京工业职业技术学院学报，2019（2）

УДК 367.95

Научный руководитель: **Нурпеисова Л.С.**
Кандидат экономических наук, профессор
Бисенова М.У.
Бакалавр
«6В11102-Ресторанное дело и гостиничный бизнес»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: malikauruntaykyzy@gmail.com

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: В статье рассмотрен процесс цифровой трансформации образования с 2014 года и по сегодняшний день. Затронута тема государственной программы «Цифровой Казахстан», а именно: изучение дисциплины «Информационно-коммуникационные технологии» с 3-го класса, улучшение технического оснащения образовательных учреждений. Проанализированы вопросы активного применения в период пандемии вируса «COVID-19» образовательных порталов «Bilimland.kz», «Kundelik.kz», «Moodle», онлайн-библиотек, переход на обучение в режиме онлайн, преимущества и недостатки дистанционного формата обучения. В связи с введением дистанционного обучения, немаловажную роль играет система «прокторинг», главным показателем которого является понятие «академической честности». А также, рассмотрен ставший популярным в период онлайн-обучения термин «самообразование».

Ключевые слова: цифровая трансформация, образование, дистанционное обучение, самообразование, интернет, портал.

Scientific supervisor:
Nurpeisova L.S.
Candidate of Economic Sciences, Professor
Bissenova M.U.
Bachelor
«6B11102-Restaurant and hotel business»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: malikauruntaykyzy@gmail.com

DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION IN KAZAKHSTAN

Abstract: The article examines the process of digital transformation of education from 2014 to the present day. The topic of the state program “Digital Kazakhstan” was touched upon, namely: studying the discipline “Information and Communication Technologies” from the 3rd grade, improving the technical equipment of educational institutions. The issues of the active use of educational portals “Bilimland.kz”, “Kundelik.kz”, “Moodle”, online libraries, the transition to online education, the advantages, and disadvantages of the distance learning format during the “COVID-19” virus pandemic are analyzed. Due to the introduction of distance learning, an important role is played by the system of "proctoring", the main indicator of which is the concept of “academic integrity”. Also, the term “self-education”, which became popular during the period of online learning, is considered.

Keywords: digital transformation, education, distance learning, self-education, internet, portal.

Введение

21 век – век инновационных цифровых технологий. Многие процессы в мире оптимизированы и автоматизированы благодаря развитию цифровых технологий. Сфера образования в Казахстане не осталась в стороне и претерпела изменения в соответствии с мировыми стандартами и трендами. Опираясь на аналитический материал информационного агентства «Strategy2050.kz» [1], курс на развитие цифровизации был принят в декабре, 2017 года, когда была утверждена государственная программа «Цифровой Казахстан». Её основной целью является равномерный переход с отечественной системы образования на современную цифровую, также акцент сделан на повышение цифровой грамотности. Чтобы достичь результатов в данном направлении, требовалось внедрить дисциплину «Информационно-коммуникационные технологии» (далее – «ИКТ») в учебный план обучающихся ранее, чем было до этого и обеспечить качественное техническое оснащение. Таким образом, школьники начали изучать предмет «ИКТ» с 3-го класса, а инфраструктура уверенно развивается. По словам министра цифрового развития и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан Багдата Мусина «На сегодняшний день, из более 7 тысяч государственных школ страны к сети Интернет подключены 7078. Из них 5 122 сельских и 1 956 городских школ. Наш анализ

показывает, что скорость в 6414 школах не соответствует рекомендациям Международного союза электросвязи»[2].

Казалось бы, ещё в конце 1990-х годов ученики, студенты и преподаватели проводили длительное время в библиотеках, склонив голову над книгами, в поиске нужной информации для выполнения заданий, рефератов и докладов. А начиная с 2005 года Всемирная сеть развивалась настолько активно, что в ближайшие 5–10 лет буквально завоевала весь мир и облегчила жизни большей части человечества. Поиск информации стал намного проще, можно найти информацию, введя лишь название материала в поисковую строку браузера. Такую возможность предоставляют онлайн-библиотеки (по типу «biblio.kz – Цифровая библиотека Казахстана», «wdl.org – Всемирная цифровая библиотека», «rmebrk.kz – Республиканская межвузовская электронная библиотека» и подобные), электронные книги и поисковые ресурсы (например, «Google», «Яндекс» и другие), а также популярный видеохостинг YouTube.

Трансформация образования в Казахстане

Одной из первых трансформаций в сфере образования можно считать появление образовательного портала «Bilimland.kz», который согласно аналитическому материалу информационного агентства «Strategy2050.kz»[3], был создан в 2014 году. Данный портал является лишь вспомогательным инструментом и предназначен для дошкольных учреждений, школ и колледжей. Затем произошло внедрение электронных дневников. Эта идея пришла из-за рубежа и в 2016 году появился онлайн-ресурс для учащихся всего Казахстана – «Kundelik.kz». Благодаря появлению подобной платформы исчезла потребность в бумажных дневниках, ведь учителя ставили оценки в электронных дневниках, и родители также могли их просматривать.

Наибольшая цифровая трансформация в казахстанском образовании произошла в период с марта, 2020 года по 2021 год, в связи с пандемией, возникшей от вируса «COVID-19». Это было тяжелое время с риском не только для областей здравоохранения и экономики, но и для образования. Буквально за считанные дни мир оказался в условиях строжайшего карантина. Выйти из дома допускалось лишь по острой необходимости, когда как о посещении иных объектов речи и не шло. В связи с этим Казахстан столкнулся с вызовом новой реальности, ведь было необходимо в короткие сроки адаптировать образование к новым условиям, потому как каждый упущенный рабочий день наносил ощутимый ущерб экономике страны. Тогда преподаватели, совместно с государственными служащими Министерства образования и науки Республики Казахстан, при сотрудничестве с зарубежными коллегами, принялись в сжатые сроки разрабатывать дистанционную форму обучения. Ссылаясь на результаты Национального доклада о состоянии и развитии системы образования в Республике Казахстан[4, с.205], в период пандемии государство предприняло следующие шаги:

1. Сформировало нормативную правовую основу по дистанционному образованию;
2. 185 тысяч единиц компьютерной техники было выдано школьникам;
3. Были подготовлены методические пособия для учителей;
4. 347 тысяч педагогов прошли курсы по дистанционному обучению;
5. Запустили 6 обучающих интернет-платформ;
6. Подготовили 13 000 телеуроков и другое.

Основываясь на собственном опыте и результатах опросов студентов, наиболее широко использовались платформы: «Zoom», «Microsoft Teams», «Google Meet» и другие для проведения занятий в формате онлайн, где ученики и студенты подключались посредством аудио- или видео-звонка, а также с функцией демонстрации экрана, в результате чего занятия проводились в полной мере, появилась возможность показать презентацию или видеоматериал, посвященный теме урока. Это помогло сократить вероятную потерю качества образования по причине ускоренного перехода на дистанционное обучение, так как преподаватели и ученики быстро адаптировались и могли прослушивать уроки и лекции практически полноценно. Вместе с тем для учащихся школ были созданы видео-уроки, которые транслировались на экранах телевизоров и социальной сети «YouTube», выполненные задания ученики отправляли посредством социальной сети «WhatsApp» или же платформы «Google Диск». А студенты колледжей и высших учебных заведений большую часть учебного времени проводили за выполнением заданий в образовательном портале «Moodle».

Поступить в ВУЗ или обучиться чему-то самому стало намного легче в период цифровой трансформации образования и появлением дистанционного формата обучения. Университеты разных стран и городов открыли подобные направления, что позволило сохранить качество знаний и процент обучающихся. Новый вариант обучения дал шанс получать образование из любой точки мира.

Резкий переход на обучение в формате онлайн безусловно имел свои трудности, так как большинство учебных заведений были в той или иной степени не готовы к этому, тем не менее, реалии пандемии требовали решительных действий. Преподавателям и студентам потребовалось немалое количество времени на привыкание к изменённой версии обучения и проведения занятий, так как многие воспринимали пандемию как кратковременное явление, которое закончится максимум через 2 недели, но в действительности ситуация сложилась иная.

Отдельного внимания требовала и проверка знаний. Затруднительным процессом была сдача контрольных работ и сессий у учеников и студентов, ведь важным пунктом в образовании является академическая честность, соблюдать которую в домашних условиях оказалось делом не из простых. Поэтому была введена система с говорящим названием «онлайн-прокторинг». Она позволяет верифицировать и

контролировать студентов при сдаче экзаменов удалённо. Система следит за движениями и взглядом экзаменуемого, а также имеет доступ к экрану его монитора и может следить за процессами операционной системы. Очевидно, большая часть обучающихся не были рады подобному нововведению. Они справедливо утверждали, что это излишняя психологическая нагрузка и, даже, нарушение конфиденциальности. Помимо этого, из-за нестабильного соединения, использование программы являлось дополнительной нагрузкой и на сеть, что затрудняло проведение экзамена. Эти слова подтверждает один из преподавателей Казахского национального университета имени аль-Фараби в интервью корреспонденту новостного портала «Azattyq Rýhy»[5]. Однако, система образования в целом с вызовом справилась и продолжает ежедневно совершенствоваться. Следовательно, мы можем выделить некоторые преимущества и недостатки дистанционного формата обучения:

Преимущества

- Развитие цифровой инфраструктуры;
- Автоматизация обучения, уменьшение нагрузки на преподавателей;
- Воспитание самостоятельности и самоконтроля у обучающихся;
- Возможность посвятить учёбе больше времени, не затрачивая его на дорогу;

Недостатки

- Ухудшение качества образования, так как не у всех есть финансовые ресурсы на приобретение смартфонов и гаджетов;
- Не во всех сёлах и городах обеспечено стабильное интернет-подключение;
- Неосуществимость контролирования обучающегося: чем он занимается во время занятия;
- Сложность в освоении предметов естественно-математического направления (физика, математика, химия, биология);
- Отвлечение на бытовые факторы;
- Вероятные последующие трудности в коммуникации, особенно учащихся начальной школы вследствие постоянного нахождения дома.

Всё же, при помощи такой трансформации, наблюдается тенденция к популяризации самообразования среди молодежи и взрослых. Из Википедии: «Самообразование – это форма образования, где человек развивается, ищет и получает знания самостоятельно без участия третьих лиц». Хотя, это достаточно распространённая практика, которая была известна и до пандемии, но в этот период получила наибольшую популярность. В условиях строгого карантина люди сидели дома и не имели возможности выходить на улицу, соответственно, одним из развлечений было получение новых знаний.

К тому же, взяв за основу сообщения статьи новостного портала «Sputnik Kazakhstan»[6], в социальных сетях массово запускались различные «челленджи»-вызовы, публикуемые не только ради забавы, но и направленные на развитие как личностно-духовного роста, так и физического. В результате, ученики и студенты, изучая различные материалы, касающиеся своего обучения, чаще всего, оставались заинтересованными в этом и во внеурочное время. В добавок, с заинтересованностью повышалось и качество знаний. Многие школьники и студенты обрели для себя не только новые знания, а даже новые сферы деятельности — это безусловно расширило их кругозор и мировоззрение.

Выводы

Цифровая трансформация образования может вести к качественному изменению образовательной работы. Пандемия привела к вынужденной реформе мировой системы образования как в мире, так и в Казахстане. Ускоренным темпом закупались и осваивались новые платформы и образовательные программы.

Образование стало доступнее. Жителям периферии и отдаленных от областных центров сел ранее было крайне затруднительно идти за знаниями. Теперь, имея лишь гаджет, подключенный к интернету, можно не выходя из дома посещать любые лекции, курсы и семинары и быть их полноценным участником. Выводы подкрепляются тем, что необходимая трансформация образования так же повлияла и на рост цифровой грамотности населения Республики. По данным informburo.kz, в 2018 году она составляла 77%, то к 2022 году этот показатель возрос до 83%.[7]

Таким образом, хотелось бы отметить, что, несомненно, нужно идти в ногу со временем. Хотя, стопроцентное дистанционное образование всё-таки наводит сомнения, потому как это достаточно спорный вопрос, ведь не все взрослые люди имеют навыки самоконтроля, что уж говорить о детях и подростках, но, в общем и целом, цифровизация учебного процесса обладает весомыми преимуществами и является существенным шагом к модернизации. Трансформация образования в современном мире – важный шаг, как для государства, так и для его граждан, в силу того что в цифровизации на сегодняшний день задействован весь мир. Это способствует упрощению работы учителей и преподавателей, поскольку не будет нужды носить огромное количество бумаг и тетрадей учеников, сидеть ночами, составляя учебный план, а обучающиеся перестанут носить тяжёлые рюкзаки с учебниками, вредя своей осанке. Помимо этого, легче будет предоставлять отчёты в цифровом формате, а также фиксировать их и сохранять на компьютере. Иными словами, процессы действительно будут упорядочены и оптимизированы, предоставляя возможность сократить нагрузку как на преподавательский состав, так и на обучающихся, что приведёт к наибольшей заинтересованности в работе и учёбе соответственно.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Как внедряется цифровизация в казахстанское образование - 16.11.2018 // Strategy2050.kz - обзорно-аналитический портал Казахстана [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: https://strategy2050.kz/ru/news/52316/?ysclid=lahy06ebk6486989341 (дата обращения 15.11.2022)
2. Двадцать школ остаются без интернета в Казахстане: 1 Ноября 2022, 13:00 - новости на inform.kz // [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: https://www.inform.kz/ru/dvadcat-shkol-ostayutsya-bez-interneta-v-kazahstane_a3996494 (дата обращения: 14.11.2022)
3. Как внедряется цифровизация в казахстанское образование - 16.11.2018 // Strategy2050.kz - обзорно-аналитический портал Казахстана [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: https://strategy2050.kz/ru/news/52316/?ysclid=lahy06ebk6486989341 (дата обращения 15.11.2022)
4. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (по итогам 2020 года). – Нур-Султан: Министерство образования и науки Республики Казахстан, АО «Информационно-аналитический центр», 2021. – 205 стр.
5. Как искусственный интеллект будет следить за студентами во время сессии? - Rus.azattyq-ruhy.kz // [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: https://rus.azattyq-ruhy.kz/interview/8534-kak-iskusstvennyi-intellekt-budet-sledit-za-studentami-vo-vremia-sessii (дата обращения: 14.11.2022)
6. Как не сойти с ума в четырех стенах, или чем заняться в самоизоляции - 23.03.2020, Sputnik Казахстан // [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: https://ru.sputnik.kz/20200323/kak-ne-soyti-s-uma-v-chetyrekh-stenakh-ili-chem-zanyatsya-v-samoizolyatsii-13311818.html?ysclid=lai9yjgr1c365533186 (дата обращения: 12.11.2022)
7. Цифровизация образования: готовы ли школы и дети к обучению по электронным учебникам? | informburo.kz // [Электронный ресурс]. Режим доступа URL: https://informburo.kz/stati/cifrovizaciya-obrazovaniya-gotovy-li-shkoly-i-deti-k-obucheniyu-po-elektronnym-uchebnikam-.html?ysclid=laj90k2oqg70466408 (дата обращения 16.11.2022)

УДК 796

Шаяхметов Н.
магистр педагогических наук,
сеньор-лектор
Садвокасова С.
магистр педагогических наук
преподаватель
Калкаманова И.
Студентка 1 курса
специальности Cyber Security
Astana IT University,
Казахстан, Астана
e-mail: nushayakhmetov@gmail.com

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ВУЗЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация. В статье рассматривается разные методы цифровизации, использование современных цифровых технологии на занятиях физической культуры в высших учебных заведениях. Определение уровня цифровизации физической культуры в вузах, проблемы и перспективы.

Ключевые слова: цифровизация, глобализация, физическая культура, спорт, профессиональная подготовка будущих специалистов.

DIGITALIZATION OF PHYSICAL CULTURE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: PROBLEMS AND PROSPECTS

Shayakhmetov N.
master of pedagogical sciences,
senior lecturer
Sadvokasova S.
master of pedagogical sciences,
teacher
Kalkamanova I.
1st year student
Specialties Cyber Security
Astana IT University,
Kazakhstan, Astana
e-mail: nushayakhmetov@gmail.com

Annotation. The article discusses different methods of digitalization, the use of modern digital technologies in physical education classes in higher educational institutions. Determining the level of digitalization of physical culture in universities, problems and prospects.

Key words: digitalization, globalization, physical culture, sports, professional training of future specialists.

Одним из требований эффективного развития не только социально-экономической сферы, но и государства в целом, является цифровизация общества и экономики страны, которое влечет за собой внедрение цифровых технологий и цифровых платформенных решений. На сегодняшний день в меру стремительного развития глобализации в мире, цифровизация коснулась сферу физической культуры и спорта и стала неотъёмной частью спортивного прогресса, то есть появилась потребность в преображении физического воспитания и спорта в соответствии с современным уровнем научно-технического прогресса.

Правительство Казахстана прилагает усилия для реализации общенациональной программы «Цифровой Казахстан» (2018–2022), которая направлена на цифровизацию промышленности, логистики, улучшения онлайн-услуг для граждан, построение «умных домов» и повышение цифровой грамотности населения[1]. Многочисленные усилия по продвижению разных проектов цифровизации страны необходимо направлять на развитие к каждой конкретной отрасли, которое так же включает в себя, физкультурно-спортивную сферу с целью создать новую модель развития для физической культуры и увеличить сообразные различные программные платформы, внедрить новые методы обучения, которые приветствуют современные технологии, использовать свежеиспеченные модификации физиологической активизации, которые натаскиваются с действенным испытанием физиологической успеваемости. Данная статья будет нацелена на изучение цифровых технологии, используемых в высших учебных заведениях на занятиях физической культуры.

Пандемия COVID 19 внесла множество изменении в повседневную жизнь людей. Многие сферы жизнедеятельности общества столкнулись проблемами технологического характера. Пандемия не обошла стороной и сферу образования. Во время пандемии вся система образования вынуждена была работать дистанционно. Именно в этот период мы начали понимать важность цифровых технологии и цифровизацию. В рамках одного вуза мы постарались определить уровень цифровизации предмета физическая культура. Какие цифровые сервисы доступны, как их можно использовать в учебном, учебно-тренировочном процессе, спортивно-массовых мероприятиях? Какие цифровые технологии можно использовать на занятиях физической культуры? Постарались определить проблемы и перспективы в этой области. Во время дистанционного обучения мы твердо убедились в одном: предмет физической культуры можно проводить в онлайн формате без потери качества преподавания. Для этого нужно использовать возможности современных цифровых технологии. В современных высших учебных заведениях цифровые технологии присутствует в основном в тренажерных залах. Беговые дорожки, велотренажеры, эллиптические тренажеры оснащены всеми функциями которыми обладает современные спортивные приложения. Любая модель этих спортивных тренажеров оснащена компьютером, который будет фиксировать расстояние, скорость бега, сжигаемые калории и время, проводимое за бегом. Некоторые модели имеют свойство оповещать о пройденной цели или же об окончании времени тренировки. Также в таких тренажерах имеется различные программы для эффективных тренировок. Студентов нужно ознакомить со всеми функциями тренажеров, чтобы они в дальнейшем самостоятельно могли в полной мере использовать все возможности современных тренажеров.

Изучая и анализируя публикации на данную тему, мы пришли к выводу, что в Казахстане очень мало исследуется цифровизация сферы физической культуры. Очевидно, что у нас в стране за последние годы в области физической культуры и спорта активно внедряются цифровые технологии. Особенно в массовом и профессиональном спорте. В массовом спорте это заметно в массовых забегах, марафонах и так называемых sity run-ах, где участниками широко используется различные спортивные приложения, смарт часы и другие цифровые технологии. Профессиональный спорт в основном финансируется за счет государства, поэтому уровень цифровизации в профессиональном спорте выше. А уровень цифровизации занятии физической культуры в вузах на порядок отстает даже от массового спорта.

Одной из целей данного исследования состоит в том, чтобы проанализировать прогресс в университетах по внедрению цифровых технологии на уроках физической культуры, акцентируя внимание на таких аспектах, как личностный рост и фитнес.

Методы исследования. Сделать теоретический анализ вторичных источников внедрения цифровых технологии в физической культуре и сделать соответствующие выводы.

Результаты исследования и их обсуждение.

Цифровизация - это фундаментальная технологическая сила, вызванная четвертой промышленной революцией и интернетом, которая изменила подходы и представления о нынешнем мире. В век цифровых технологий изобретаются новые модели развития. На сегодняшний день всем людей нужно внедрить такие качества, как маневренность, скорость, гибкость и способность быстро меняться, использовать новые возможности внедрения цифровых технологий и идти в ногу с быстро меняющимися мировыми тенденциями. Цифровизация подчеркивает важность размещения передовых технологий в основе всех процессов в каждой области. Однако стоит отметить не менее важный факт, что интенсивное проникновение цифровых технологий в образование ставит ряд практических вопросов. Как и в случае с другими инновациями, мир онлайн-технологий связан с определёнными противоречиями м непредвиденными обстоятельствами. Тем не менее, в сфере образования идет полная автоматизация и использование инновационных технологий[2]. К примеру, на уроках физической культуры новые цифровые технологии внедряются.

С целью автоматизации и создания единой площадки для всех жителей Республики Казахстан, планируется создать цифровую платформу, которая называется «E-sport». Благодаря данной платформе можно получить доступ к разным документам, мероприятиям, которые планируются проводиться в сфере спорта, спортивным квалификациям и к электронной базе спортсменов[3].

К тому же всем известно, что все педагоги должны иметь глубокое теоретическое знание, нужные навыки для воспитания студентов, чтобы повысить эффективность на уроках физической культуры предлагает использовать интерактивную доску, которая используется в информационно-коммуникационных технологиях. По мнению автора во время урока можно будет использовать информационно-справочный материал, разные программы-тренажеры, осведомлять об учебной программе обучения, открывать демонстрационные и контролирующие программы[4]. Использование информационно-коммуникационных технологий в образовании поможет укрепить и повысить знания студентов.

Более того, на уроках физической культуры можно использовать цифровые мультимедийные презентации. Использование данного вида технологии улучшит учебный процесс. С помощью мультимедийной презентацией можно включать разные обучающие видеофрагменты, транслировать методику обучения, защищать проектные работы, и благодаря PowerPoint можно создавать и давать разные тесты с целью оценки знаний по различным темам спортивно-педагогическим дисциплинам. Помимо этого, стоит отметить факт, что в период всемирной пандемии появилась функция, как использование видеопрезентации и на сегодняшний день данный вид может использоваться педагогами для сообщения важной информации или студентами при подготовке к уроку[5].

В современном мире среди людей распространяется тенденция прохождения дистанционных курсов. Все жители с мира могут приобрести такие онлайн-курсы, как MOOK или же купить подписку в Coursera, Udaciti, Stepik или edX. Однако необходимо выделить, то, что в данных платформах специализированных направлений, сопряжённых вместе с концепцией подготовки экспертов согласно физической культуре и спорту почти, не имеется. Несмотря на это, во время дистанционного обучения со стороны российского образовательного сообщества была создана система Moodle Основными причинами популярности данной кроссплатформенной системы стала его бесплатное использование и богатый функционал. Большинство российских вузов на сегодняшний день, в том числе и вузов физкультурной подготовки в образовательном процессе используют данное дистанционное обучение. По их мнению, это поможет будущим спортсменам без отрыва заниматься и тренироваться, так же готовиться к различным соревнованиям[6].

Заключение

В современном обществе цифровой формат обучение становится неотъемлемым компонентом в повседневной жизни каждого человека. Цифровые технологии проникают во все сферы жизни человека и подготовка будущих специалистов не исключение. Педагоги, эксперты осознают, что данный процесс является неотвратным и по этой причине развивают разные методы обучения, внедряя новые инновационные технологии. Основная тенденция развития физической культуры и спорта тесно связана с цифровой трансформацией образовательных технологий, которая предполагает разработку и использование современных цифровых информационных технологий. Данный вывод был сделан поле анализа научно-методической литературы. В целом, разработка и использование цифровых образовательных различных ресурсов в образовательном процессе показало свою высокую эффективность в системе подготовки будущих специалистов по физической культуре и спорту. Более того, использование современных программно-аппаратных разных решений, позволяющих оперативно оценивать процесс обучения, имеет огромное влияние для развития конкурентноспособных спортсменов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Об утверждении государственной программы "Цифровой Казахстан". Об утверждении Государственной программы "Цифровой Казахстан" - ИПС "Әділет". 2017. Retrieved October 14, 2022, from https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827

2. Шагиров С. *Цифровизация казахстанского образования*.
Retrieved October 23, 2022, from https://bkokdi.kz/ru/smartconf2019/2-section/5075-conf.html

3. *https://profit.kz/news/57329/V-Kazahstane-poyavitsya-sportivnaya-cifrovaya-platforma/*. (2020, May 15). profit.kz. https://profit.kz/news/57329/V-Kazahstane-poyavitsya-sportivnaya-cifrovaya-platforma/

4. Филимонов, А. А. Новые технологии на уроках физической культуры. -Проблемы педагогики, 2015. - 29-33с.

5. Цифровые информационные технологии как новый этап в развитии физкультурного образования и сферы физической культуры и спорта - *Современные проблемы науки и образования (сетевое издание)*. (n.d.). Retrieved October 23, 2022, from https://science-education.ru/ru/article/view?id=29916

6. Н.В.Стеценко, Е.А.Широбакина. Цифровизация в сфере физической культуры и спорта: состояние вопроса.

УДК 372.881.111.1

Zhumabekova G.B.,
Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
AblaikhanKazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru
Boltay Zh.B.,
4th Year Bachelor student
«6B018- Teacher of Two Foreign Languages»
AblaikhanKazUIRandWL,
e-mail: bzhaneerke@gmail.com

DEVELOPING PEDAGOGICAL DISCOURSE OF SENIOR STAGE STUDENT ON THE BASES OF SITUATIONAL MODELING USING INTERNET RESOURCES

Abstract: Today we can observe the increased role of the Internet in the development of society and individuals. On the Internet we can observe the phenomenon of human self-actualization in various discourses. Discourse is a meaning-making and reproductive activity regulated by certain historical and socio-cultural codes (traditions), the reception of which forms or changes the picture of the world and models of experience. The article deals with the parameters of pedagogical discourse in the context of situational modeling on the Internet, highlighting the specificity of the subject of modeling and its integrity in the formation of pedagogical discourse.

Keywords: pedagogical discourse, discourse analysis, internet, situational modelling.

Жумабекова Г.Б.,
К.п.н., ассоц.проф.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru
Болтай Ж.Б.,
«6B018- Учитель двух иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: bzhaneerke@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ СИТУАЦИОННОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНТЕРНЕТ РЕСУРСОВ

Аннотация: Сегодня мы можем наблюдать возросшую роль Интернета в развитии общества и личности. В Интернете мы можем наблюдать феномен самореализации человека в различных дискурсах. Дискурс - это смыслообразующая и репродуктивная деятельность, регулируемая определенными историческими и социокультурными кодами (традициями), рецепция которых формирует или изменяет картину мира и модели опыта. В статье рассматриваются параметры педагогического дискурса в контексте ситуационного моделирования в Интернете, подчеркивается специфика субъекта моделирования и его целостность в формировании педагогического дискурса.

Ключевые слова: педагогический дискурс, анализ дискурса, интернет, ситуационное моделирование.

Introduction

Any society strives for aesthetic education of harmonious personalities, their worldview, moral development and improvement of cultural and educational level. The latter cannot but be reflected in the system of values of a member of modern society. One of the means contributing to solving the problems of socialization of students, their personal and intellectual development is not only the system of aesthetic, cultural and moral education in the educational and extracurricular activities of educational institutions. One of the important conditions for the upbringing of such a harmonious personality is the communicative competence of the teacher, without which today cannot be talked about the implementation of the main mission of the teacher - bringing up an educated person, versatile, creative, moral personality.

The type of discourse that is distinguished on the basis of the participants of this type of communication - the teacher and the student. "The teacher is empowered to impart knowledge and norms of social behavior to the student and to evaluate the student's progress. The teacher personifies the wisdom of generations and therefore a priori possesses high authority in society".

The purpose of pedagogical discourse is socialization of a new member of society, i.e. explanation of the world structure, norms and rules of behavior, organization of activities of a new member of society in terms of his/her introduction to the values and types of behavior expected from a student, checking the understanding and assimilation of information, evaluation of results. Pedagogical discourse appears as a generalized communicative situation "communication of a teacher and a student". In the situation of pedagogical type of communication different types of speech activities are relevant, in particular, persuasive, exposing, defending, self-praising, educating, etc.

Participants of pedagogical discourse, i.e. teacher as an agent of discourse and student as a client are in status-unequal relations, because the teacher has the right to create and initiate pedagogical communication, he/she has the right to choose the tone and topics of communication. The teacher carries out the analysis of the student's activity, he/she acts as a standard bearer of knowledge, values, norms accepted in the society.

In this regard, it is the teacher who has an active role in the discourse, in other words, the share of his communicative activity is much higher: the student listens more, perceives information, and the teacher analyzes, explains, corrects and controls. The main strategies of the teacher, thus, which determine his communicative intentions, are: explaining, evaluating, controlling, facilitating, organizing.

Of course, when analyzing the communicative behavior of the participants of pedagogical discourse a number of other factors should also be taken into account, in particular, socio-psychological factors, dependence on individual psychological properties of personality. Changes in the behavioral characteristics of the participants of pedagogical discourse will depend on the social situation in the country. At the same time, let us note that, according to V. I. Karasik, the behavioral characteristic of a linguistic personality, is a set of verbal and non-verbal indices, which define the linguistic personality as an individual or as a type.

Main body

Recently, in psychology and pedagogy, much attention has been paid to dialogue. This is due to the fact that dialogue is perceived today as the most effective form of learning. Such notions as "developing dialogue", "pedagogy of cooperation", "understanding communication" appeared and became widespread when there was a need to create new pedagogical concepts in school and higher education. Unfortunately, all these concepts and notions remain largely unclaimed in practical work.

In a rigidly regulated system of education it is very difficult to realize dialogic interaction between the subjects of communication - the teacher and the students. Besides, the condition of modern society is not at all conducive to the development of "high-level" dialogic relations that call for "interpersonal penetration" and "interaction of consciousnesses". Negotiations, partnerships are perhaps the best option for everyday communication. It is difficult to imagine where in today's society a child can learn authentic dialogue. Mastering dialogic speech happens spontaneously, to a greater extent in the family and in many ways under the influence of the media, especially television. But the most popular television programs, which gather multimillion audiences, often broadcast stereotypes of communication that should hardly be imitated.

The interest in school dialogue and awareness of its importance is not sufficiently supported by scientific research and special teacher work to improve communicative and verbal skills. The declaration of the need for pedagogical dialogue, which allows us to establish a feedback with the student and stimulate his cognitive and communicative activity, is far from always combined with the teacher's ability to organize dialogic communication and use it in everyday work.

In recent years, the question of the use of new information technologies in the lessons of educational institutions has been raised more and more often. It is not only new technical means, but also forms and methods of teaching, a new approach to the learning process. The main purpose of teaching foreign languages is the formation and development of communicative culture of students, teaching practical mastery of a foreign language.

Modern educational technologies such as cooperative learning, project methodology, the use of new information technologies, Internet resources to help implement an individual-oriented approach to learning, providing individualization and differentiation of training taking into account the ability of children, their level, tendencies, etc.

At English lessons with the help of the Internet a number of didactic tasks can be solved: to form skills and reading skills, using the materials of the global network; to improve the skills of written speech of students; to replenish the vocabulary of students; to form in students a stable motivation for the study of English.

Forms of work with Internet resources at foreign language lessons include:

- learning vocabulary;
- practicing pronunciation;
- learning dialogical and monological speech;
- learning to write;
- practicing grammatical phenomena.

Students can participate in tests, quizzes, contests and Olympiads conducted on the Internet, correspond with peers from other countries, participate in chats, video conferences, etc. They can also get information on the problem they are currently working on as part of the project.

As an information system, the Internet offers its users a variety of information and resources. A basic set of services may include:

- electronic mail (e-mail);
- teleconferences (usenet);
- videoconferencing;
- the ability to publish their own information, creating their own home page (homepage) and placing it on the Web-server;
- access to information resources:
- reference directories (Yahoo!, InfoSeek/UltraSmart, LookSmart, Galaxy);

- search engines (Alta Vista, HotBob, Open Text, WebCrawler, Excite);
- network conversation (Chat).

These resources can be actively used in the lesson. Mastering communicative and intercultural competence is impossible without the practice of communication, and the use of Internet resources in the foreign language lesson. The virtual environment of the Internet makes it possible to go beyond time and space, giving its users the opportunity of authentic communication with real interlocutors on topics relevant to both sides. However, one should not forget that the Internet is only an auxiliary technical tool for learning, and for optimal results its use should be properly integrated into the lesson process.

Conclusion

Thus, using information resources of the Internet for the formation of pedagogical discourse in the classroom, you can, by integrating them into the learning process, more effectively solve a number of didactic tasks in the English lesson.

Multimedia allows the best, in comparison with other technical means of education, to implement the principle of clarity, which belongs to the leading place in the educational technology of the elementary school. The use of multimedia presentations allows making lessons more interesting and dynamic, includes in the process of perception not only eyesight, but also hearing, emotions, imagination, facilitates the process of memorizing the material studied by students, helps "immerse" the student in the subject of study, create the illusion of presence, empathy with the studied object in the lesson, promote the formation of three-dimensional and bright representations.

And also application of the methodology of situational modeling promotes creative communication, acquisition of skills and formation of the sense of responsibility for the tasks in the classroom, the ability to build a reasoned response. There is no doubt that the skills and abilities formed in the implementation of situational learning, will be needed in professional activities of students. The essence of interactive learning is that the learning process happens only through constant, active interaction of all students. Situational method has the prospect of development as one of the latest technologies, the application of which allows to increase the efficiency of senior students.

LITERATURE

1. Kozhemyakin E. A., Conceptual and methodological substantiation of the discourse form of being culture: doctor of Philosophy. - Belgorod, 2009.

2. Ostrazhkova N. S., Teaching the understanding of the content component of the pedagogical discourse of the lecture: candidate of pedagogical sciences. - Tambov, 2004.

3. Zinkerman T. N., Linguopragmatic specificity of communication styles in the English-language educational discourse: Candidate of Philological Sciences. - Volgograd, 2014.

4. Rokhova N. V., Rabinovich F. M. and Sakharova T. E. Methodology of teaching foreign languages in secondary schools. (1991).

5. Petrova L. P. The use of computers in foreign language classes - the need of the hour. Foreign languages in school, № 5, 2005.

УДК 004: 378

Amanbekkyzy S.,
Master student
“7M01706-Foreign language:
two foreign languages”
Zhubanov University
Aktobe, Kazakhstan
sagynysh_99_99@list.ru

DIGITAL TRANSFORMATION IN EDUCATION: PROJECT-BASED LEARNING

Abstract: The article is concerned with the development of usage of digital transformation techniques during project-based learning process with XXI century skills in schools

Key words: techniques, project-based learning, skills, digital technologies.

Introduction

The use of digital technologies in education builds it possible to individualize learning taking into account the individual characteristics and needs of students and to form educational content in accordance with the category of educational and cognitive activities that increase the scientific support of the lesson, in particular, for quick verification and control of the results of knowledge acquisition, establishing a care connection, the formation of large amounts of knowledge, the formation of students' independent research activities on the sign, increasing the functional orientation of classes, visual perception of the educational process for a significant overcoming, to give the opportunity to activate the cognitive and creative activities of students.

Nowadays the younger generation is required to understand of equipment and interfaces privacy, information protection issues, the ability to extract information, use it and distinguish information sources for different reasons.

The question of what other competencies, in addition to the listed skills, are important when interacting with modern digital technology needs to be discussed in more detail.

Digital technologies help in organizing work with large amounts of information, structure of interdisciplinary connections, both at the level of conceptual instrument and at the level of tools, which is especially significant in the context of digitalization of education [1, p. 33-43].

It is becoming important to understand the possibilities of providing high-speed Internet, creating coordinated educational platforms, creating conditions for online learning and distance learning.

It is necessary to prepare school children to develop knowledge using the resources of the school digital space, with equal digital opportunities for access to educational resources, advanced technologies for obtaining knowledge.

It is important to provide learners with the opportunity to use modern technologies boundaries of what is allowed in the digital world.

Digital educational process has to include building individual educational trajectories for each student; constant monitoring of learning outcomes and achievements of students, their personal growth; the use of various forms in the educational process(individual, group);involvement of students in active educational and extracurricular activities; development of positive learning motivation among students; organization of instant practical feedback with students; objective assessment of educational results during the performance of educational and creative tasks [2, p. 36].

A process of project-based learning (PBL) that includes a dynamic approach in the classroom, in which it is believed that students produce deeper knowledge through active study of the challenges and problems of the real world. Students study a subject by working for a long period of time to investigate a difficult question, task or problem and answer them. This is a variety of active learning and query-based learning. PBL differentiate with rote memorization, or teacher-led instructions that present established facts or depict a smooth method to knowledge, instead asking questions, problems or scenarios.

PBL deliberately develops students' problem solving and creative product founding to provide a deeper understanding of key concepts and mastery of essential XXI century learning skills, such as critical thinking, creativity and etc.

The main idea of project-based learning is that real problems attract the attention of students and cause serious reflection as students develop and apply new knowledge in the context of problem solving.

Students become active digital technology researchers and evaluators of their own learning when teachers direct students' learning so that students learn from the process of creating projects.

When PBL is used with XXI century skills, students are expected to use technology in a essential way to help them explore, analyze and present the knowledge gained.

PBL allows students to change their horizons and think beyond what they would normally do. Students must find answers to questions and combine them using critical thinking skills to find answers. Digital technologies will help to solve problems quickly, because with the help of technology they will be able to search for a lot of global information sources. When students use technology as a tool to communicate with others, they take on an active role, and can pass information to teachers, and demonstrate in an electronic format. The student constantly chooses how to receive, display or manipulate information. Technology allows think about the choices they make and fulfill. Each student has the opportunity to participate individually or in a group.

Students are evaluated in two ways:

Individual assessments for each student - may include research notes, notes on preparation for teaching and teacher supervision. Other assessments may include those assigned by the teacher, for example, each student in the class must write an individual research paper on a topic of their choice within the framework of the general PBL topic.

Group Assessments - Each puzzle group creates and presents its product, preferably to an audience other than the teacher or their class.

Another criticism of PBL is that the measures cited as the reasons for its success are not measurable using standard measurement tools and rely on subjective criteria for evaluating results. On the other hand, the teacher can integrate the PBL approach into the standard curriculum, helping students to see some of the broader contexts in which abstract quadratic equations can be applied [3, p. 109-124].

Project work allows students to work not only in a team and work independently. Independent work contributes to the development of skills and abilities related to the organization of their own work. These are planning their activities, realistic representation of their capabilities, the ability to work with information, which is particularly important in connection with the intensive growth of scientific and technical information and the rapid updating of knowledge. Among the most important qualities of a modern person are active mental activity, critical thinking, the search for new things, the desire and ability to acquire knowledge independently. Thus, education is assigned a function that would contribute to the development of independence and responsibility of the individual, would be focused on its self-development, self-education, self-realization.

The basis of the project method is the development of cognitive skills of students, the ability to independently construct their knowledge, the ability to navigate in the information space, the development of critical thinking.

The project method is focused on the independent activity of students - individual, pair, group, which students perform for a certain period of time. This approach is always combined with a group (cooperative learning) approach

to learning. The project method always presupposes the solution of some problem involving, on the one hand, the use of various methods, teaching tools, and on the other - the integration of knowledge and skills from various fields of science, technology, technology, creative fields. The results of completed projects should be "tangible", i.e., if it is a theoretical problem, then its concrete solution, if practical - a concrete result ready for implementation [4, p. 369-398].

The ability to use the project method is an indicator of the teacher's high qualification, his progressive teaching methods and development. It is not for nothing that these technologies are attributed to the technologies of the XXI century, which provide the ability to adapt to the rapidly changing conditions of human life in a post-industrial society.

Educational technology should contribute to the disclosure of the student's subjective experience: the formation of personally significant ways of learning for him; mastering the skills of self-education Working as part of a mini-team to create a course project, the student not only acquires experience of social interaction in a creative team of like-minded people, but also uses the knowledge gained in his activities, appropriating them, thereby designating his becoming a subject of cognition, developing together all aspects of the personality in a specific activity [5, p. 42].

The application of digital resources is an important element of the education system and represents an alternative way of organizing educational activities through active methods of action aimed at implementing a personality-oriented approach. The use of digital technologies in project-based learning processes will increase the interest in the research activities of students.

At the same time, it is necessary to take into account that modern digital educational resources are hypermedia systems in which static elements (texts, drawings) are interrelated with dynamic information blocks (videos, audios).

It depends on teachers to what extent the choice of educational resources will include the intensity of the problems on which students will work and explore. The teacher needs to learn how to influence which resources will be included in the complex and which resources need to be attracted at each stage of the educational lesson in order to ensure the integrity of the educational process in the information educational environment. At the same time, preference should be given to resources that are methodically competently built, reveal the content of education in the same logic as the basic textbook, do not duplicate, but enrich and deepen it. These actions are carried out by the teacher and are part of the design component of professional activity, which once again proves the importance of its formation.

The activity of a teacher should change - from the role of a simple translator of knowledge to a rather complex role of an organizer of the activities of trainees to acquire new knowledge, skills and abilities. The traditional model of education in modern schools still dominates. Traditional education is mainly reproductive in nature. The teacher is the only proactive actor in this type of training. The main task of the teacher and his efforts are aimed at best communicating information to students. The student must also present the educational content of the material to the teacher. Of course, traditional training has not exhausted itself. However, it needs to be adapted and improved in accordance with the increased demands of society for the quality of education.

Conclusion

If the student is able to cope with the work on the educational project, we can hope that in real adult life he will be more adapted: he will be able to plan his own activities, navigate in various situations, work together with different people, i.e. adapt to changing conditions. A modern student is able to solve not only the task, but also global problems with the help of digital technologies that will be able to find a lot of information from around the world. The education system should appropriate modern changes in curricula. Students should be aware of all training programs, but many of them still do not have the opportunity to access all the information.

Modern educational goals are characterized by orientation to the use of modern educational technologies and new types of educational activities, to achieve new educational results. From the point of view of equipping education, the most important are the ways of acquiring education, searching and selecting the necessary information, and analyzing it. From the point of view of teacher training, the most important are the ways of organizing independent work, determining the results of work carried out by students, criteria for evaluating the work done, design options and the possibility of presenting the results of students' educational activities.

REFERENCES

1. Илалтдинова Е. Ю., Беляева Т. К., Лебедева И. В. Цифровая педагогика: особенности эволюции термина в категориально-понятийном аппарате педагогики // Перспективы науки и образования. 2019. № 4 (40). С. 33–43.

2. Блинов В.И., Сергеев И.С., Есенина Е.Ю. Педагогическая концепция цифрового профессионального образования и обучения: монография. Москва: Издательский дом «Дело», РАНХиГС, 2020. 112 с.

3. Fulger, T.S. And Jimenez-Silva, M. (2007). "Improving the written development of English language learners: teachers' perception of common technologies in project-based learning". Journal of Research on Childhood Education, 22 (2), 109-124.

4. Bloomfield et al. 1991, EDUCATIONAL PSYCHOLOGIST, 26 (3 and 4) 369-398 "Motivation of project-based learning: supporting actions, supporting learning". Phyllis S. Blumenfeld, Elliot Soloway, Ronald W. Marks, Joseph S. Krajczyk, Mark Guzdial, and Annemarie Palinksar.

5. Пахомова Н.Ю. Проектное обучение - что это? // Методист, №1, 2004. - с. 42.

6. Knoll, M. (2014). Project method. Encyclopedia of Pedagogical Theory and Philosophy, ed. CD. Phillips. Thousand Oaks, California: Sage. Vol. 2., pp. 665-669.
7. Barron, B. (1998). Делать с пониманием: уроки исследований проблемного и проектного обучения. Журнал обучающих наук. 7 (3 4).
8. Boss, S., and Krauss, J. (2007). Rethinking Project-based Learning: Your Practical Guide to real-world Projects in the Digital Age. Eugene, Oregon: International Society of Technology in Education.

УДК 004-048:(004.8)

Шәмшиева Д.,
3 курс студенті
«6В01701-Шетел тілі: екі шетел тілі»
Астана Халықаралық университеті
Астана, Қазақстан
e-mail: danashamshieva@mail.ru
Казиева Г.С.
ғылыми жетекші,
аға оқытушысы,МА
Астана Халықаралық университеті
Астана, Қазақстан

ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ МЕН ҮЙРЕНУГЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

Түйін: Аталмыш мақалада автор шет тілдерін цифрлық технологияларды қолдану арқылы оқыту мен үйренуді қарастырады. Зерттеу барысында шет тілдерін оқытудағы цифрлық технологияның пайдасы мен оқуда қолданылатын платформалардың бүгінгі күнгі оқу жүйесіне ықпалын атап көрсетеді.
Тірек сөздер: цифрлық технологиялар, платформа, интернет желісі, шет тілдері, онлайн курстар

Shamshiyeva D.,
3rd course student
«6B01701- Foreign language: two foreign languages»
Astana International University
Astana, Kazakhstan
e-mail: danashamshieva@mail.ru
Kaziyeva G.S
Supervisor
Senior lecturer,MA
Astana International University
Astana, Kazakhstan

INTEGRATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES INTO TEACHING AND LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Abstract: In this article, the author examines the teaching and learning of foreign languages using digital technologies. The study highlights the advantages of digital technologies in teaching foreign languages and the impact of platforms used in teaching on today's learning system.
Keywords: digital technologies, platform, internet connection, foreign languages, online courses

Қазіргі әлемде шет тілін үйрену адамның табысты мансабының маңызды элементтерінің бірі болып табылады. Жаңа тілдерді білу біздің дүниетанымымызды, өмір салтымызды, ойымызды 360 градусқа өзгертеді. Қасиетті Рим императоры Ұлы Карл: «Екінші тілге ие болу - екінші жанға ие болу»[1], - деген болатын. Шет тілін білу тек сұранысқа ие ғана емес, сонымен қатар адам өміріне маңызды болып табылады. Қазіргі уақытта көптеген адамдар шет тілін үйренуге ұмтылуда, өйткені бұл жаңа мансаптық перспективаларды ашады.

Шетел тілін меңгеру және үйрету оңай емес. Дегенмен, бұл адамның дүниетанымын қалыптастырады. Шет тілдерін оқыту жыл сайын дамып, жаңарып отыруы қажет. Цифрлық технологияны пайдалана отырып, қазір шет тілдерін оқыту мен оқудың сансыз нұсқалары бар.

Ең алдымен цифрлық технология дегеніміз не? Цифрлық технологиялар қазіргі уақытта өте жылдам дамып келеді. Цифрлық технологиялар көптеген салаларда кеңінен таралуда. Ауруханалар, қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары және оқу орындары цифрлық технологияға көшкен салалардың бірі болып табылады. Интернет және басқа да соңғы сандық технологиялар білім беруді өзгертудің күшті құралдары. Шет тілдерін оқыту немесе үйрену цифрлық технологияны қолдану арқылы оңай әрі тез болады. Цифрлық технологиялардың арқасында оқу процесінің ақпараттылығы жоғары, интерактивті және тиімді болады.

Технологиялар қолданысқа кірмей тұрған уақыт пен қазіргі шақтың оқу процесін салыстыру

Білім саласында өткен мен бүгінгіні салыстыру мүмкін емес. Бүгінгі таңда технологиялар, оқыту әдістері және материалдарды пайдалану айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Мен келтіргім келетін мысал, 90 жылдарында интернет желісі қосылған телефондар, компьютерлер, электронды оқулықтар және т.б. технологиялар жоқтың қасы болған еді. Тіпті кейбіреулер болса да, бірақ оларды пайдаланғысы келетіндердің бәріне бірдей қол жетімді болмаған. Қарапайым мысал алатын болсақ, кітапханаға барып компьютерді пайдалану үшін ақы төлеу керек болған, сонымен қоса уақыт шектеулі болды, сондықтан желіге қосылған компьютерді бәрі бірдей пайдалана алмаған.

Цифрлық технология әрқашан оқыту жүйесінің бір бөлігі болды. Шын мәнінде, баспа мәтіндерінің ойлап табылуы және тез таралуы оқу жүйесін айтарлықтай жеңілдетті. Дегенмен, көптеген технологиялар мұғалімдердің ынтасымен қабылданса да, сыныптарда маңызды орын таба алмады (Cuban, 1986)[8,б.236]. Қазіргі уақытта технологиялар үздіксіз дамып, білім беру жүйесіне біртіндеп енгізілуде. VR көзілдіріктері, компьютерлер, ноутбуктер, динамиктер және басқа мобильді құрылғылар бүгінгі білім беру саласында көбірек таралуда.

Цифрлық технологияның пайдалы тұстары:

- уақытыңызды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді;
- ақпаратты жылдам табуға мүмкіндік береді;
- шет тілі мысалы қытай тілі ана тілі болып табылатын адамдармен онлайн кездесуге болады;
- тілдерді өз бетінше үйрену;
- кез – келген жерде электронды кітаптарды оқу;
- ұстаздардың жұмысын жеңілдетеді;
- тыңдау дағдыларын фильмдерді көру, подкастарды тыңдау арқылы шыңдауға болады.

Цифрлық технологияның кемшіліктері:

- адамды қоғамнан оқшауландырады;
- әлеуметтік желілік манипуляция;
- әлеуметтік желіге алаңдаушылық （Intagram, VK, Telegram т.б）оқудан алшақтатады;
- ақыл-ой белсенділігінің төмендеуі яғни бала ақпараттарды интернет желісінен аздаған уақыт ішінде тауып, кітаптарды ашып іздестірмейді;
- денсаулыққа кері әсерін тигізеді.

Шетел тілдерін оқытудағы цифрлық технологияның пайдасы

Шет тілдерін үйрену өте қиын. Бұл шыдамдылық пен көп уақытты қажет ететін күрделі процедура. Мысалы, егер сіз қытай тілін үйренгіңіз келсе, кітаптарды түпнұсқада оқу, қытай арналарын тыңдау және қытай тілінде сөйлейтіндермен араласу өте пайдалы болады.

Технологиялардың арқасында ақпараттық технологиялар мұғалімдерге де, студенттерге де тақырыпты тез түсінуге мүмкіндік берді. Студенттер онлайн сөздіктерді, онлайн кітапханаларды, көптеген веб-сайттар мен телефон қосымшаларын пайдалану арқылы оқып жатқан материалдын тез ұғып алуға мүмкіндік алды.

Технологиялар дамымай тұрған уақытта шет тілдерін оқушыларға үйрету тек қана кітаптар мен аудио касеталармен ғана шектелген болатын. Қазір оқытушы көптеген программаларды, технологияларды пайдалану арқылы оқу процессін қызықты қылып өткізеді.

Өз тәжірибемнен ала кететін болсам, мен екінші шет тілі ретінде университетте қытай тілін таңдаған болатынмын. Мұғалім тек қана кітаппен ғана шектелмей қытай тілі ана тілі болып табылатын адамдармен онлайн кездесуді ZOOM, TEAMS, Google Meet платформалары арқылы ұйымдастырып отырады. Ол тек қана тыңдау процессін жақсартып қана қоймай барлық саланы қамтиды. Ал сөздік қорымызды дамыту үшін мұғалім DuoCards, Quizlet, HSK, Du Chinese телефон қосымшаларын пайдаланады. Сабақты корытындылау мақсатында ойын ретінде интерактивті тақтаны пайдалану арқылы екі студентті тақтаға шығарып сөздер мен сөйлемдер жазудан жарыстырады.

Қазіргі таңдағы балалар визуализация әлемінде өмір сүреді. Көбісі қазір кітапты аз оқиды, сабаққа керек ақпараттарының барлығын ғаламтордан алады. Жаңа технологиялар арқылы оқыту жүйесі көптеген өзгерістерге ұшырады. Менің ойымша, шет тілдерді оқыту тәсілдері мектептер мен жоғары оқу білімдерінде айтарлықтай өзгерді. Көп уақыттарда оқытушылар мен оқушыларға үйреніп немесе үйретіп жүрген тілдерінің елдеріне бару барлығына қол жетімді емес. Осы жерге цифрлық технологиялар көмекке келеді. Мысалға қарастыратын болсақ чат қолданбалары және бейнеконференция бағдарламалық құралы сияқты құралдар шет тіліндегі студенттермен шетелде шынайы қарым-қатынас жасау мүмкіндіктерін ұсына алады.

IELTS, TOEFL, Duolingo платформалары арқылы ағылшынға онлайн дауындалу және тестті онлайн тапсыру

IELTS тестіне дайындалу үшін кез келген адам FutureLearn онлайн оқыту платформасында қолдана алады. Онлайн платформада IELTS, TOEFL ағылшын тілінің барлық бөліктері толықтай қамтылған. Платформада кез – келген тілдерді оқуға болады. Сабақтар бейне жазбалар сонымен қатар қосымша материалдар арқылы берілген. Харвард университетінен бастап Кэмбридж университетінің тәжірибелі ұстаздарынан тәлім алып, сонымен қоса сертификат алуға мүмкіндік бар. IELTS сөзін платформаға енгізу арқылы: how to pass IELTS: Writing; Understanding IELTS: Reading, Improve your IELTS Speaking score курстарын табуға болады.

IELTS – ты қалай онлайн тапсыруға болады? British Council сайтына кіріп тіркелген кезде, тапсыратын адамға екі таңдау қойылады «paper test» немесе «computer test» таңдауға болады. Бұл дегеніміз адамдарға көптеген мүмкіндіктер береді.

«Exam English» веб – сайтын қолдану арқылы TOEFL – ға оқушы немесе студент онлайн тегін дайындала алады. Оқылым, жазылым, айтылым бағыттары түгелдей қамтылған. Сонымен қатар, кеңестер мен қалай тапсыру керек деген сұрақтарға нұсқаулық берілген.

Шет тілдерін үйренуге арналған платформалар

Coursera платформасы тілдерді үйренуге арналған өте жеңіл әрі тиімді қосымша. Тілдерді үйреніп қана қоймай басты ондыққа кіретін танымал университеттердің сертификатын алуға болады. Бұл платформа туралы қытай тілі мұғалімі айтқан болатын. Осы жақтан қытай тілі мен ағылшын тілінде курстарды алты апта өтіп Пекин, Йонсей унисерситеттерінің сертификаттарын алдым.

Edx онлайн платформасының қолданысы Coursera – ға өте ұқсас болып келеді, бірақ курстар тізімі әр түрлі. Тегін курстардан бастап, ақылы курстарға дейін болады. Ноутбук қолдану арқылы студент кез – келген жерде, кез – келген уақытта оқи алады.

Omegle бұл сөйлесуге арналған платформа. Шет тілдерін үйренген кезде көп кездерде мысалы ағылшын тілі ана тілі болып саналатын адамдармен оффлайн кездесу қиын болып табылады. Онлайн үйде телефон немесе ноутбукпен отыру арқылы платформаға қытай тілін үйренгіңіз келсе Қытай елін таңдап сол жақтың адамдарымен сөйлесуге болады. Осы арқылы көптеген тәжірибе алуға болады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, әр заманда оқыту жүйесінің өзіне тән айырмашылықтары бар. Бірақ қазіргі таңда біз цифрлық әлемде өмір сүріп келеміз. Өмірімізді ұялы телефонсыз, ноутбуксыз, интернет желісісіз елестете алмаймыз. Бізге көптеген мүмкіндіктер берілген. Соны тиімді пайдалану біздің міндеттеріміз болып табылады. Жоғарыда жазып кеткенімдей цифрлық технологияларды мысалға ала кететін болсам ноутбук, бейнетақта, интернет желісін қолдану арқылы оқу процесін жеңіл әрі қызықты етіп өткізуге болады. Шет тілдерін технологиялар арқылы үйрету мен үйрену әрі оңай әрі тиімді. Цифрлық технологияны пайдалана отырып, қазір шет тілдерін оқыту мен оқудың сансыз нұсқалары бар. Ноутбук қолдану арқылы ZOOM платформасын пайдаланып кездесулер ұйымдастыру, бейне роликтер көру, түрлі курстарға онлайн қатысу арқылы тілді тез үйренуге болады. Әрине цифрлық технологияларының жағымды және жағымсыз тұстары болады, бірақ пайдалы тұстарын алуға тырысайық.

ӘДЕБИЕТ

1. Boroditsky, L. (2018). How language shapes the way we think.
2. Серостанова, Н. Н., & Чопорова, Е. И. (2020). Современные технологии преподавания иностранных языков в эпоху цифровизации образования. Современные проблемы науки и образования, (6), 10-10.
3. Evans, M. (Ed.). (2009). Foreign language learning with digital technology. A&C Black.
4. Isisag, K. U. (2012, November). The positive effects of integrating ICT in foreign language teaching. In International Conference Proceedings. ICT for Language Learning.
5. Kenzhebaeva, Z., Sadyrova, M., Mukhtar, E., & Momynkulova, S. (2021). Использование цифровых технологий в системе дистанционного образования: зарубежный опыт и Казахстан. *Вестник КазНУ. Серия педагогическая*, *67*(2), 40-50.
6. Мельникова, К. А. (2018). Использование мультимодальных методов преподавания и цифровых технологий в процессе обучения иностранному языку в современной школе. The Newman in Foreign Policy, (45 (89)), 30-33.
7. Rodinadze, S., & Zarbazoia, K. (2012). The advantages of information technology in teaching English language. Frontiers of Language and Teaching, 3(5), 271-275.
8. Swan, K., Lin, L., & Van’t Hooft, M. (2008). Teaching with (digital) technology. Lassonde, C.; Michael, R & Rivera-Wilson (Eds.) Current issues in teacher education: History, perspectives and implications, 171-188.

UDC 378: 81’ 243

Kokeyeva A.,
Student «6B01701- Training of foreign language teachers»
AblaikhanKaz UIRandWL,Almaty, Kazakhstan
aida.kokeyeva@gmail.com
Ravshanbekova M.,
Student «6B01701- Training of foreign language teachers»
AblaikhanKaz UIRandWL,Almaty, Kazakhstan
ravshanbekamunisa@gmail.com
Ossokina D.,
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
Darya_Olegovna12-13@mail.ru

DIGITALIZATION IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES: TRENDS AND TENDENCIES IN SELF-STUDY

Abstract: This study is devoted to the review and analysis of updated methods for learning foreign languages in the digital space. The relevance of the topic is confirmed by the widespread use of digital educational technologies, which has led to an innovative approach to self-learning foreign languages, increasing the information content, interactivity and learning efficiency. This work is devoted to the study of innovation in the learning of a foreign language through the use of multimedia and digital technologies. Thus, the following tasks are solved in this work: the revealing of essence of digitalization trends in self-study of foreign languages; the the consideration of pros and cons of trends and tendencies of independent learning, and the analyze of trends effecting on participants in the educational process.

Key words: digitalization, foreign language teaching, gamification, self-assessment, artificial intelligence, clip thinking, trend.

Кокеева А.,
Студент «6B01701- Подготовка учителей иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана Алматы, Казахстан
aida.kokeyeva@gmail.com
Равшанбекова М.,
Студент «6B01701- Подготовка учителей иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана Алматы, Казахстан
ravshanbekamunisa@gmail.com
Осокина Д.,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Darya_Olegovna12-13@mail.ru

Аннотация: Настоящее исследование посвящено обзору и анализу обновленных методов изучения иностранных языков в условиях цифрового пространства. Актуальность темы подтверждается повсеместным применением цифровых образовательных технологий, которое привело к инновационному подходу к самообучению иностранным языкам, повышая информативность, интерактивность и эффективность обучения. Данная работа посвящена исследованию новшества в изучении ИЯ благодаря использованию мультимедийных и цифровых технологий. Таким образом в данной работе решаются следующие задачи: раскрывается сущность трендов цифровизации в самостоятельном обучении иностранных языков; рассматриваются плюсы и минусы трендов и тенденций самостоятельного обучения, а также анализируется эффект трендов на участников образовательного процесса

Ключевые слова: цифровизация, обучение иностранному языку, геймификации, самооценивание, искусственный интеллект, клиповое мышление, тренд.

One of the main trends of the XXI century is the intensive development of information and communication technologies in the world, which have an active impact on the process of education and upbringing. The use of digital technologies in education is changing the pattern of knowledge transfer and student learning methods. Integration into the educational process of the Internet, mobile communications and digital tools significantly intensify the teaching of a foreign language, building an individual educational trajectory based on problem-based learning, forming the ability for independent educational and cognitive activities, developing communicative and intercultural competencies

Scientific articles by Kazakhstani and foreign authors devoted to teaching a foreign language in the new conditions of digitalization over the past year were considered to collect research material. The analysis revealed the following trends in teaching a foreign language, which is a direct effect of the digitalization of education: “gamification of education”, “clip thinking as the main way of perceiving information”, as well as “self-assessment of students using artificial intelligence”. Consider the essence of each trend.

Gamification in education is one of the most relevant trends in self-learning since the process includes game elements in the educational program, which allows you effectively assimilate the material. This term comes from the word "gamification", "game" (game)+ification. Playing technology makes it possible to concentrate on a specific topic, increasing the involvement of students and motivating them to progress in education. With the help of this

technology, you can interest students who are not fond of learning languages. Moreover, gamification is a great way to develop competitiveness among students. Gamification is one of the effective methods of teaching foreign languages, which remains relevant for a long time. For example, apps like "Enjoy Listening and Playing" for students in grades 2-4 help memorize new terms quickly for beginners. Moreover, this application has multimedia tasks based on an English book.

For middle-aged students, there are also applications based on game technologies. According to statistics, recently the Mind Map application is gaining an increasing number of users. The main privilege of this application is that it aims to learn the language through various tasks that require the use of imagination, critical thinking, and all types of memory: auditory, mechanical visual. Thanks to this, students can memorize the lexical material of the language without difficulty. The essence of this technology is that each student can self-learn using the listed applications, analyze their results and work on mistakes. Since one of the functions of gamification is to keep students interested in the process of learning a certain material through various games and interesting tasks, students can progress in learning foreign languages. [1]

"Clip thinking as the main way of perceiving information"

Frequently updated information technologies have led to changes in the perception of our environment, giving rise to the risk of information overload. Due to the inevitable increase in the volume of the information flow, we began to perceive it differently - fragmentedly, quickly, in detail, and concisely. This trend towards convenient, as fast as possible, short and bright packaging of content is called clip thinking. The roots of the term lie in the concept of “clip culture”, which was introduced by sociologist Alvin Toffler in his work “The Third Wave” in 1980 [2].

Clip thinking is a term of recent decades that describes the way of perceiving information that is characteristic of the new generation. In a broad sense, all the features of higher mental functions belong to clip thinking: attention, memory, thinking, speech, and perception. If we take each of them, then in the conditions of clip thinking it turns into a process that is maximally compressed in time. This means that modern society much easy perceives short, conveniently packaged units of text or small colourful pictures.

Clip thinking is a completely new phenomenon that cannot be denied or ignored, and is already being used in the educational process. Understanding the inevitability of the phenomenon of "clip thinking" and involving it in the process of teaching a foreign language gives us great opportunities for the successful implementation of independent learning of a foreign language, as well as any other academic subject [3].

Technologies that rely on fragmented material and allow a deep impact on the perception of the student are presentations, videos, Padlets, web quests, mind maps, formulas and diagrams. The use of clip thinking allows a person to quickly memorize a set of foreign words and expressions using non-traditional methods, such as Quiziz, Quizlet, WordArt services, which help to visualize words in an attractive way.

"Self-assessment of students using artificial intelligence"

Recently, the term artificial intelligence has become very relevant, especially in the education system. Artificial intelligence is a science and technology that studies the creation of complex computer programs or intricately designed machines that mimic human behavior, thereby performing their tasks. Artificial intelligence has become a key factor in the modern educational system, aimed at developing student self-learning. This technology allows each student to effectively master the given material. Moreover, the student can develop their self-assessment skills with the help of various programs or applications:

1. With the help of automatic scoring, students can determine their level of language proficiency without the help of a teacher, which makes it easier for both the teacher and the student. Grading programs help students save time and learn from the comfort of their homes. For example, the IELTS prep app, which includes not only test items, but also listening and reading tasks, automatically grades or calculates points after completing the tasks.
2. The educational system is aimed at the full-fledged education of each student, but, despite this, each student needs his approach to learning. Based on this, new innovative technologies in digitalization for self-assessment were created: chat robots and AI-driven applications like Duolingo and IELTS writing. These digital technologies provide an opportunity to get feedback for each student, which gives significant progress in learning.
3. One of the effective technologies in education is interval training, which distributes the load of the curriculum for a certain time. This technology has also been transformed into digital applications based on the interval effect and self-assessment. For example, the educational application WordBit controls the study of new words or phrases. This program checks the quality of the studied words and reveals the corresponding result.

It should be noted that digital applications are gaining an increasing number of users, since it makes possible to save time and independently monitor progress in learning a language.[4]

It is considered the advantages and disadvantages of the identified trends in teaching a foreign language and analyzed their effect on the student and the learning process.

"Gamification". First of all, it should be noted that gaming technology is far from new. Nevertheless, digitalization in education has influenced the development of this technology. Accordingly, digital applications and various tasks were invented, such as quests, simulators, and games with elements of modeling and forecasting. Of course, the use of such methods in teaching makes the lesson much more interesting. This technology can attract those students who are not interested in learning foreign languages and speed up the learning process.

One of the positive points is the absence of restrictions on the number of participants. Students can interact with other students from different parts of the world. This process increases the motivation of students.

Gamification includes the principle of rewarding students after completing a task. Based on this, each student has his own specific goal to achieve the award. To achieve the goal, the student uses all kinds of resources and concentrates more on the task.

On the other hand, there are negative aspects of gamification. For example, each person tends to adapt and, having gotten used to a certain method, the presentation of material, students may stop perceiving traditional methods.

Another significant disadvantage of gaming technology is the need for serious teacher training. In traditional teaching, the teacher needs to prepare a lesson plan, while gamification requires much more time and effort. But the main problem is to complete all the tasks according to the plan in 45 minutes. [5]

The main effect of this trend can be considered efficiency, since, according to statistics, this technology showed that 80% of students worked harder and achieved significant results. Research shows that gaming technology has influenced the development of the cognitive process.

It should also be noted that there was significant progress among students of foreign languages in the perception and processing of information when using gamification technology. One of the reasons for the effectiveness of this technique is that during the training the student can monitor his progress. What's more, digital apps analyze training time and constantly send notifications of achieved goals. Based on the arguments presented, it can be noted that the benefits of gamification outweigh its negative sides. This technique is excellent not only in learning the language in the school educational system but also in self-study.

"Clip Thinking". Analyzing the effect of digitalization on education, namely the considered trends in teaching a foreign language, it should be emphasized that the traditional method of teaching a foreign language assumes that students have the ability of linear thinking or linear perception of educational information. Therefore, it interprets clip thinking as a negative phenomenon, with which should be struggled. But in fact, clip consciousness has both disadvantages and advantages:

1. Protective reaction of the body to information overload. The brain cannot constantly focus on complex information and protects itself from overload by filtering the intense flow of information and breaking it into small fragments.

2. Dynamism of cognitive activity. Clip thinking makes it possible to quickly switch from one object to another, easily get involved in work, and adapt to ongoing changes and innovations.

3. Multitasking. Clip thinking is the ability to perform several tasks at once, distributing attention between the flows of information coming from each of the current tasks.

The negative aspects of clip thinking should also be noted:

1. Decreased concentration. It became more difficult to concentrate on specific, difficult-to-perceive information. It is very challenging for people with clip thinking to cope with work that requires perseverance and routine operations.

2. Exposure to manipulation. A person with a clip consciousness does not have time to analyze information and make an informed decision, which means that he cannot perceive information critically.

3. Reduced critical analysis. There is no time to think about the major information, as the person immediately switches to the next stream. Superficial perception leads to the fact that we are not able to analyze the information received and draw deep conclusions from it.

4. The sharpness of empathy is lost. A feature of the information society is the weakening of the feeling of empathy that arises as a result of the impact of a huge flow of information on human consciousness. At the same time, the sensitivity threshold decreases, since there is no way to skip all events through the heart.

Of course, clip thinking affects the self-learning of foreign languages:

1. The main enemy of clip thinking is the book. The skills of working with bulky material and tracking logical connections are lost due to a lack of understanding of long linear texts. That is why new forms of reading are consolidated - a cursory reading of headings, first paragraphs and an instant search for a key idea.

2. In the past the goal of education was to give the student a sum of knowledge, now it is to teach how to find information. Learning tasks performed in the classroom often only realize educational goals: consolidating knowledge, and developing skills and abilities. This negatively affects the development of students and does not allow them to master the educational material qualitatively. Now there are more and more technologies that enliven the lesson and contribute to the implementation of not only educational but also developmental goals.

3. An innovative approach to the technique of memorizing new information is being developed. Mnemonics formed the basis of associative methods of memorizing foreign words. Thanks to visual and sound associative chains, our brain better forms connections between new information in the language being studied and previously acquired in the native language.

It seems important to us to take into account the characteristics of young people and, at the same time, to combat the possible negative effects of clip thinking. When learning a foreign language, we cannot help but use the wealth of texts, films, programs and even entire learning platforms. But at the same time, they are obliged to activate the activity of students in order to, if possible, form the skills and abilities of critical thinking. It is necessary to develop such skills as the ability to work with concepts (give your own definition), assess the reliability of a source

(distinguishing scientific information from fakes), set a goal and find a result, the ability to formulate questions and lead a discussion, identify a logical connection, interpretation, self-examination, etc., but at the same time not to avoid visuality, emotionality and associativity [6].

"Student Self-Assessment Using Artificial Intelligence". The effective use of artificial intelligence elements in self-assessment of the quality of knowledge contributes to the enhanced development of language learning, providing opportunities that can be attributed to the advantages:

1. Absence of human error. By completely eliminating mistakes by human, the use of AI programs in the control of acquired knowledge provides an instant and accurate result of the student's work.

2. 24-hour access. If earlier we had the opportunity to independently acquire knowledge through various media, and then wait for the onset of the test work with the teacher, now at any time you can find out the quality of mastering your knowledge using AI programs.

3. Individual learning path. After receiving the self-control results, the AI program identifies the most embarrassing elements of the training program to master and provides recommendations for repetition of the learned topics or even complete retraining.

However, there are also disadvantages to using artificial intelligence in self-assessment:

1. Low awareness of committed mistakes. The AI program only detects errors made in the student's independent work and does not provide a full explanation of the correct answer. Thus, the student does not realize the reason for the incorrectness in his answer and continues to learn further with a greater likelihood of repeating his mistakes. This case can most often be related to the grammar of the language being studied.

2. Inaccuracies in the verification of written and oral speech, reproduced by a person. The lack of cognitive consciousness in AI programs does not allow testing of human knowledge in the process of transferring thoughts from one language to another due to the ambiguity of words.

It should be noted that the emergence of artificial intelligence in human life has greatly influenced the educational process, namely the self-assessment of students in this way:

1. The student's honesty with himself. Traditional independent work involves testing knowledge for assessment, but when a student has a personal desire to test his knowledge, he tries to get not only the highest score but to be firmly confident in his knowledge. Self-learning lies on the full responsibility of the student himself, which means that self-assessment will take place honestly for himself in the first place.

2. Great motivation. Non-traditional methods of testing the quality of knowledge are showing increasing interest among students studying foreign languages. Simultaneously automating the testing of learning outcomes gives rapid progress, awakening the desire for the best indicators for testing the quality of knowledge.

It can be concluded that the best results of using computer programs can be observed with the self-control of phonetic, lexical, and grammatical content, and partly in the technique of reading, writing and speaking. This is due to the clear determinism of computer programs, following a strictly established algorithm of actions [7].

Technology is at the forefront of changes in education in the 21st century with a new focus on independent learning. There is no doubt that the use of information technology for learning foreign languages makes it possible to acquire knowledge and skills in non-standard and effective ways in modern conditions. The active use of new technologies has led to current trends in the independent study of foreign languages. Obviously, the student needs to be motivated, interested and willing to learn it. And it is gamification as the most common trend that provides this opportunity to all students, adapting to the individual preferences and goals of the student. The second trend of clip thinking has changed the way information is perceived, introducing instant memorization of bright, concise and important material through associations. It is obvious that without the use of artificial intelligence in assessing those with knowledge, it is difficult to imagine teaching foreign languages, the frequent use of which has led to a new trend. In conclusion, it should be added that the purpose and tasks of the work have been fulfilled.

REFERENCE

1. O. V. Orlova, V. N. Titova. Gamification as a way to organize learning // TSPU Bulletin. - 2020, No 4 – 162p.

2. Toffler E.: The Third Wave. – U.S, 1980. – 544p.

3. Trutneva K. The problem of clip thinking in the modern world when teaching foreign languages // Ref. Libr. "Scientific aspect No. 2-2019".

4. Isaeva Tatiana Evgenevna. The use of artificial intelligence in the educational process of higher educational institutions (on the example of foreign languages teaching. – 2020. -7 p.

5. Bijieva S.Kh., Urusova F.A.-A. Gamification of education: problems of use and development prospects//World of Science. - 2020. - 10p.

6. I. N. Chuhai. Improving the Skills of Critical Thinking in The Foreign Language Classes // Materials of the IV International scientific and practical conference – Minsk, 2021. – P. 585-590.

7. Zemlyakova T., Zemlyakov V.: Advantages and Disadvantages of Using Artificial Intelligence When Learning a Foreign Language. // Ref. Libr. Psychology and pedagogics in official activity – Belgorod, 2021. – P. 126-129.

.

UDC 373.31:372.881.111.1

Zhumabekova G.B.,
cand. of Pedagogy, assoc.prof.
Zhumankyzy B.,
4st Year Bachelor student
«6B018 - Training of teachers of two foreign languages»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhumanbuldirshin@gmail.com

THE USE OF ANIMATED FILMS IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY EDUCATION

Abstract: This article discusses the use of animated films in teaching E. The expediency of using cartoons as authentic materials in classes with primary school children for the development and formation of foreign language communicative competence is described.

Keywords: English language teaching; communicative competence; animated films; motivation; primary education; authentic.

Жумабекова Г.Б.,
канд.пед.наук, ассоц.проф.
Жуманқызы Б.,
Студентка 4 курса бакалавриата
«6В018- Подготовка учителей двух иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhumanbuldirshin@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИПЛИКАЦИОННЫХ ФИЛЬМОВ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: В данной статье рассматривается использование анимационных фильмов в обучении Э. Описана целесообразность использования мультфильмов в качестве аутентичных материалов на занятиях с детьми младшего школьного возраста для развития и формирования иноязычной коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: преподавание английского языка; коммуникативная компетентность; анимационные фильмы; мотивация; начальное образование; аутентичность.

Introduction

The main goal of teaching a foreign language is to master communicative competence, therefore, an important task of a teacher can be designated the creation of real or imaginary situations of verbal communication in an English lesson using various methods and techniques of work. To solve this problem, teachers use authentic videos, audio/video courses in foreign language lessons. The use of audiovisual teaching tools such as animated films in foreign language classes has increased in the last few years due to technological progress.

Animated films: cinema, educational television, video recordings provide more opportunities. Videos, as well as animated films are used to intensify the educational process, giving it maximum communicative orientation. Animated films create an additional language environment, where in a short period of time allotted for watching a video or video fragment, the student receives a large amount of information through two channels at once: visual and auditory. The visual range helps to better remember language structures, expand vocabulary and stimulates the development of not only listening skills, but also speech skills.

Technologies have introduced multimedia tools into the activities of teachers, which increase interest in classes. Many studies show that when teachers use animated films, in addition to teaching aids, students show more interest and receive more incentive to learn. It is quite natural that animated films that contribute to the discovery of new opportunities in teaching a foreign language have found a wide variety of applications.

Enriching the learning process, they allow you to make it more effective, while involving most of the sensory components of the child in the process of perception of educational information. They acquire the status of an integral part of our time, and a foreign language teacher cannot deny the benefits of the opportunities they provide for teaching real communication in a foreign language.

Animated films help teachers to make significant changes in the classroom environment, as well as in the learning process. Using animated films in the classroom, teachers can present the topic both orally and visually, which helps students not to lose attention in the lesson. They can create a relationship between verbal and nonverbal, as well as abstract and concrete questions. Teachers implement a communicative approach, the purpose of which is the formation of students' communicative competencies. Using this approach, teachers talk less and listen more, becoming an active mediator in teaching their students. With proper use of animated learning tools, students can quickly receive and process information.

The initial stage of learning a foreign language at school, according to most experts, is the most responsible and problematic period, which largely determines the success of subsequent language learning. At the initial level, children's vocabulary is not sufficiently developed to understand the topics they study in the classroom.

At this level, communication is usually one-sided, students do not respond to the teacher at all because of fear and indecision. This situation is unfavorable, usually it slows down the learning process. At this stage, the teacher faces the primary task – to create a language world around. This means introduction to a new grammatical system, familiarity with new words and expressions, honing communication skills in foreign language classes, as well as acquiring phonetic and speaking skills. At this stage, learning can be effective when it activates all the senses of the child. The use of animated films can be useful in order to make learning easy, effective and permanent. The role of teachers is very important in the use of technology, because, on the one hand, if they are used properly, they can make learning interesting, but on the other hand, if they are not used properly, they can distract students.

When choosing a way to communicate with children of primary school age, preference is given to the form of a game. Modern materials, such as cartoons, will help in achieving this goal. Using educational videos, teachers can make the lesson more interesting for elementary school students, improve their speech skills, and introduce them to the linguistic and cultural sphere of knowledge.

Immersion in new linguistic realities requires creative activity from students, which involves the inclusion of emotions, images, and thinking. The use of animated films affects the emotional perception of children. A visual-auditory combination is created, simultaneous operation of sound and image, as a result of which the ability of perception by ear is activated. In addition, there is a verbal communication of students, which takes place in the form of a story on various topics, in the expression of their own opinion.

Main part

Animated films help the teacher not only to form and correlate precise concepts, connect and explain complex concepts and thoughts, but also make it easier for him to make learning more modern, energetic, motivating, inspiring and vivid.

Animated films help to solve a number of important tasks:

• increase the motivation of students;
• contribute to the development of conceptual thinking;
• create an interesting learning environment for students;
• help to expand the vocabulary of students;
• develop imagination;
• stimulate the direct participation of each student in the classroom.

Animated films help students to shift their attention from textbooks, making it easier and more natural for them to communicate with each other. There is an opportunity for the teacher to speak less, therefore, students have an increased incentive to speak independently. Teachers can easily enrich learning activities by bringing to the lesson topics from the outside world that become real thanks to images. Many events and facts surrounding students from the outside can be covered and explained in a simplified form.

The process of understanding the basic laws of the structure of a foreign language for children occurs over time. Students receive information in large quantities, not understanding everything by ear, but only individual phrases and words studied in the lesson. However, with the use of animated films, this process becomes easier. Animated films are simple and clear in the video order, and for elementary school students it does not take much effort, without understanding the whole speech, to grasp the general meaning. Students can guess the meaning of some words in the context, and then use them in their speech.

The use of animated films in the classroom helps to solve the following tasks:

- increase the motivation of learning;
- intensification of training;
- activation of trainees;
- independent work of students;
- improving the quality of students' knowledge;

There is a huge amount of video materials that can be used in English lessons. According to the style of the transmitted information , they can be divided into the following:

- artistic (cartoons, various feature films, fragments of performances);
popular science, journalistic (interviews, documentaries and educational films);
- informational (advertising, news recordings, TV shows);
- old-school (video tours).

Educational videos are available at all stages of English language teaching. They consist of small episodes and have additional didactic material. Here you can distinguish 2 types of educational videos:

- directly teaching the language (direct teaching video);
- acting as an additional source for language learning (resource video).

In order for the process of teaching English with the help of video materials to be effective, it is necessary to systematically and rationally use video in lessons. Preference is given to short-duration video materials: from 30 seconds to 5-10 minutes, while it is believed that 4-5 minutes of video demonstration can provide intense class work

for an hour. This is due to such a specific feature of video materials as the density and saturation of information. Due to this feature, it is more expedient to use a short passage for intensive study. The successful use of video is guaranteed at almost all stages of the foreign language learning process:

- for the presentation of language material in a real context;
- to consolidate and train language material in various communication situations;
- for the development of oral-speech communication skills;
- for teaching foreign language culture and identifying cross-cultural differences.

Practice shows that video multiplications are especially effective at the initial stage of learning a foreign language. Their use makes it possible to develop the speech activity of schoolchildren, as well as to increase the speech activity of learning. Animation makes it possible to easily get into the essence of real things and phenomena and convey information to students in a simple visual form. Methodically, it is also important that interest in cartoons does not weaken with multiple views. This helps to maintain attention to the repeatedly presented educational material and ensures the effectiveness of perception. The undoubted advantages of animated videos are their authenticity, informative saturation, concentration of language means, emotional impact on students.

The use of video materials in lessons at the initial stage pleasantly diversifies the lesson, introduces an element of real life into it. One of the educational tasks that can be solved with the help of video is the introduction or repetition of new lexical units and the expansion of vocabulary. There are a lot of animated videos posted on the Internet, which present objects, actions or characteristics on the corresponding lexical topic. Video materials voiced by native speakers are accompanied by music. Children hear and see the speakers, their facial expressions and gestures, and also receive information about the broad context of what is happening - the place of action, the age of the participants, etc.

On the YouTube channel we can find a large number of videos for children learning English. Educational songs combine words and phrases, music, cartoon characters on various topics. The most common videos for teaching students at the initial stage were created:

- Maple Leaf Learning
- Elf Learning
- Dream English Kids

One of the main tasks of teaching English in primary education is the development of communicative competence, therefore, the main purpose of using video materials is to teach oral and written speech.

The process of working with video materials is divided into stages by methodologists. So, Yu.A. Komarova identifies four main stages:

1. Preparatory or pre-demonstration stage (pre-viewing);
2. Film perception or demonstration stage (while-viewing);
3. Control of the understanding of the main content or the post-demonstration stage ((post) after-viewing);
4. Development of language skills and oral speech skills or creative stage.

At each stage there are a number of tasks, the implementation of which determines the effectiveness of the entire audiovisual process.

I. Pre-demonstration stage.

Stage goals:

1. Motivate students, set them up to complete the task, making them active participants in the learning process;
2. Remove possible difficulties of text perception and prepare for the successful completion of the task.

The first stage of watching a video may include exercises to predict what will be discussed in the film: by title, keywords or phrases, leading questions. Then the new vocabulary necessary for understanding the film and proper names that will be encountered in the film are introduced. Students get acquainted with the tasks of the post-demonstration stage.

II. Demonstration stage.

The purpose of the stage: to ensure the further development of language, speech or socio-cultural competencies of students, taking into account their real possibilities of foreign language communication.

At the stage of perception of video material, tasks are used aimed at searching, fixing, and transforming certain language material: vocabulary, grammar, phonetics. In this case, it is not so much the formulation of the task as the content of the exercise that provides a certain degree of effectiveness and justification for the task. Trainees can also make notes to the text of the film, which will be needed when performing tasks at the post-demonstration stage.

III. The post-demonstration stage.

The purpose of the stage: to ensure the further development of language, speech or socio-cultural competencies of students, taking into account their real possibilities of foreign language communication.

This stage includes the following types of exercises:

- answers to the teacher's questions on the content or compilation of questions;
- choosing the correct answers;
- filling in the gaps with words, phrases, prepositions;
- error correction;
- correlation: words and their definitions, characteristics of characters and their descriptions, the beginning and end of a sentence;

- choice: right or wrong;

correlation of words and their synonyms;

- explanation of the meaning of words or phrases;
- characteristics of the main and acting characters;
- description of the appearance of the characters, costumes, events;

When conducting lessons using animated films, it is necessary to take into account the basic requirements for the material.

- the image and sound must be clear and of high quality;
- the facial expressions of the characters should be clearly visible;
- there should be a clear connection between the plot and the content of the dialogues in the scenes;
- the speech should be clear enough and not too fast;
- the language must be modern, corresponding to the requirements and norms of the literary language;
- slang expressions and exclamations should be short enough and not too difficult to understand;
- the text should not be overloaded with new words, expressions and unfamiliar gestures;
- the plots should take no more than 10-15 minutes or be divided into semantic segments that can be repeated several times during the lesson period;
- all segments must have a complete plot;
- educational, artistic, promotional films, news broadcasts and other subjects can be selected for the lesson.

Conclusion

The use of animated films in English lessons today is an integral part of the learning process and a real help in the teacher's work. Its use contributes not only to increasing interest in learning the language, but also expands the horizons of students, Watching videos is more comfortable and enjoyable – this also contributes to better assimilation and memorization of the material. Thus, it can be concluded that the introduction of animated films in the process of teaching foreign languages helps to solve many problems:

1. When working on a video clip, all four types of communication activities can be involved: listening, speaking, reading and writing. Viewing authentic video materials helps to create speech samples that serve as a reference for speech activity and, thus, contribute to the development of speaking skills. The main focus is on listening, the most difficult aspect in learning a foreign language.

2. Using animated films in English lessons allows students to develop language guesswork and broaden their horizons. They have the opportunity to learn about the history, traditions, customs of the people of the country of the language being studied.

3. The video serves as an incentive to learn foreign languages. Trainees get the opportunity to apply and expand their knowledge on unfamiliar authentic material. When students realize that they are able to understand authentic foreign language speech, they have increased self-esteem and motivation to study the subject.

4. The use of video materials in the classroom increases the activity of students. While working with the video, children receive a large amount of diverse information, which helps a lot with subsequent work at the post-demonstration stage. Animated films support creates conditions for independent work of students.

REFERENCES

1. Asimov, E.G. Internet materials in English lessons / E.G.Asimov // Foreign languages at school. - 2001. – No. 6. – pp. 19-21.

2. Ilchenko, E. The use of video recording in English lessons / E. Ilchenko // The first of September, English. - 2003. – No.9. – pp.7-10.

3. Richard MacAndrew. Window on Britain: Oxford University Press, 2001

4. Allan, M. Teaching English with Video. - Longman, 2006 Cooper, Richard

УДК 004.9

Елеусизова Г.С.
аға оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі,
Абылай хан атындағы ХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: gulzhansabitovna@gmail.com

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ТЕЛЕАРНАДАҒЫ РӨЛІ

Аңдатпа: Ақпараттық технология - адамдарға техника өндірістері арқылы мәліметтерді жинау, өңдеу, тасымалдау, жеткізу. Бұл біліктілікті, белгілі бір әрекетті жасау арқылы шешім қабылдау. Қазіргі заманда ақпараттық технология қарқынды даму үстінде. Соңғы он жылдыққа қарайтын болсақ IT саласы адамзаттың ажырамас бөлігі болды. Себебі барлық адамдар ақпараттық коммуникацияға тәуелді. Мәселен, күнделікті тамашалайтын телеарналарымыз спутниктік навигация арқылы тарайды. Кез-келген сюжет және тікелей эфирде

осы ғарыштық жүйе арқылы көрсетіледі. Алдағы уақытта шарықтап дамып келе жатқан ғылым саласының бұл түрі әлемге түрлі жаңа дем мен мүмкіндіктер алып келері сөзсіз.

Тірек сөздер: ақпарат, технология, телеарна, ғаламтор, бұқаралық ақпарат құралы.

Abstract: Information technology is collection, processing, transportation, delivery of information to people through the equipment production. This is a qualification, making a decision by doing a certain action. Nowadays, information technology is developing rapidly. If we look at the last ten years, the IT field has become an integral part of humanity, because all people depend on information communication. For example, the TV channels that we watch every day are broadcasting by satellite navigation. Any plot and live broadcast will be shown through this space system. In the nearest future, this type of rapidly developing science will undoubtedly bring new inspiration and opportunities to the whole world.

Keywords: information, technology, television, internet, mass media.

Ақпараттық технология – бұл әртүрлі оқыту бағдарламаларының жиынтығы; мұнда білімді бақылау, жасанды интеллектке негізделген оқыту жүйелері кіреді. Білім берудегі ақпараттық технологияның негізгі міндеті – білім беру іс-әрекеті үдерісін басқару және заманауи ақпараттық – білім беру ресурстарына қолжетімділік үшін интерактивті ортаны дамыту. Ақпараттық технологияға гипермәтінге негізделген мультимедиялық оқулықтар, әртүрлі танымдық сайттар және көптеген басқа көздер кіреді. Білім беру үдерісіндегі ақпараттық технологиялар әлемнің заманауи ақпараттық бейнесін қалыптастыруға айтарлықтай әсер етеді. Оқу процесінде ақпараттық технологияларды қолданудың өзектілігі білім сапасын арттырудың әлеуметтік қажеттілігімен, сонымен қатар заманауи компьютерлік бағдарламаларды қолданудың практикалық қажеттілігімен түсіндіріледі. Ақпараттық технологияларды оқу үрдісінде қолданудың негізгі мақсаты – ең алдымен ақпараттық қоғамда білім алушылардың интеллектуалдық мүмкіндіктерін нығайту, сонымен қатар білім беру жүйесінің барлық деңгейінде білім сапасын дараландыру және арттыру [1].

Бұқаралық коммуникацияның методологиялық теориясы мен әдістері, қазіргі медиа үдерістерді зерттеудің ғылыми теориялық тұжырымдарын қарастыру болып саналады. Электрондық ақпарат жеткізу құралы үздіксіз жетілдірілуде, осының арқасында электрондық бұқаралық ақпарат құралдары басқа бұқаралық ақпарат құралдарынан алдыңғы орынға шықты. Ғарыштық спутниктік коммуникация жүйелерін енгізумен Интернет ақпарат жүйесінде глобалдық ақпараттық инфрақұрылым қалыптасып, ақпараттық кеңістік елеулі тұрғыда өзгере бастады.

Интернеттің көмегі телеарнада шексіз, себебі, көптеген тікелей эфирлер интернетке тәуелді және айтылған жаңалықтыр ғаламтор желісіне жедел шығады. Көптеген адамдар теледидарды қарауға уақыты болмағандықтан IT (Ақпараттық технология) мен ғаламтор оларға көмекке келеді. Қазақстанның телеарналарына да IT келгеннен кейін де халыққа көмегі зор болды. Сондықтан да ақпараттық технология өте тиімді жол болып табылады.

Отандастарымыздың еңбек нәтижесінен шыққан Байқоңыр ғарыш айлағынан ұшырылған KazSat-3 спутнигі өз жұмысын жасауда. Бұл отандық бюджеттен 4 миллиард теңгені үнемдейді. Ол телевизиялық хабар тарату, интернет және деректерді беру ісін қамтамассыз етеді. Алдағы уақытта төртінші спутниктің жобасы қолға алынады. Сонымен қатар айта кететін жайт, “KazSat-3” жобасы барлық ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етпек. Әлемнің көп елдерінде радио, теле, газет журналдары онлайн режимге көшіп ақпарат таратуға көшті. Ақпараттық технологияларының максаты адамның талдау жасап отырып, нәтижесінде белгілі бір әрекетті орындау арқылы шешімдер қабылдай алатындай ақпаратты өңдеу болып табылады [2].

Егер дәстүрлі электронды бұқаралық ақпарат құралдары тек тік ақпараттық ағындарды қолдана отырып, әртүрлі мәселелер бойынша қоғамдық пікір қалыптастырса, онда интернет технологиялардың көмегімен коммуникациялық желіні құру мүмкін болды. Байланыс желісін коммуникация процесіне қатысатын адамдардың белгілі бір жолмен қосылуы деп түсіну керек. Интернет-технологиялар көлденең байланыстар әлеуметтік желілер, блогтар және т.б. арқылы жаңалықтармен алмасуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, электрондық бұқаралық ақпарат құралдары түрлі жағдайлар барысында өз септігін тигізеді. Осылайша, кез-келген қолданушы хабарламаларды қабылдап қана қоймай, жаңалықтарды өздігінен қалыптастырып, тарата алады. Арнайы техникалық құралдардың қолдауы бойынша әрбір тұлға түрлі мәліметтерді ашық түрде жариялауға толыққанды мүмкіндігі бар. Жалпы алғанда, ақпараттық технология телеарна сферасында біртекті рөл атқарады деп есептелінеді. Мысал келтіретін болсақ, мерзімді баспасөз басылымы, теле- немесе телерадио, киноқұжаттама, дыбыс-бейне жазбасы және интернет ресурстарын қоса алса да жанаса кетеді. Ақпараттық технология құралдары телекомпания персоналының шығармашылық жоспарларын жүзеге асыруда мүмкіндіктерін жақсырақ енгізуге және кеңейтуге мүмкіндік береді. IT технологиялардың дамуы арқылы біздің телевизия да өсіп-өркендей түседі. Сонымен қатар, жастардың даму жолына үлкен мүмкіндіктер ашылуда [3].

Болашақтың кепілі жастар болғандықтан, елімізде үлкен жеңілдіктер мен қолдаулар жасалуда. Айта кететін жайт, “Қазақтелеком” АҚ Қазақстанның жетекші байланыс операторы ретінде Интернет желісінің елдегі сегментін дамыту үшін жаңа қызметтер ұсынуда. “University vision” компаниясының “Кептер” жобасы - бұл жаңа медиялар, шет елдік телеарналар мен технологияларды пайдалануға, әсіресе жоғарғы оқу орындарындағы оқытушылар мен студенттерге контент құруға және білім сапасын жоғарылатуға, көңіл

көтеру мен жоспар құруға арналған жаңа жоба құрылды. Бұл жоба Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым министрлігі қолдауымен және ҚР Президенті жанындағы жастар істері жөніндегі кеңестің қолдауымен қазіргі таңда бұл жоба іске асырылуда. Бұл жоба Алматы қаласының 12 Жоғарғы оқу орындарының базасында кейін бүкіл Қазақстан Республикасы бойынша "University vision" жобасы пайдаланылатын болады. Осы технологияның келуімен жоғарғы оқу орындарындағы білім мен сапаға жаңа леппен тыныс алып келінеді. Студенттер мен оқытушылар үшін жұмыс атқарудың бұл қызық әрі жеңіл тұсы болады. Ең бастысы адамдардың жұмыс әрекеттері қиыншылық әкелмей, керісінше пайдасын тигізуі, алға қарай жылжуы. Сапаның жақсылығы бізге онлайн оқу режимі болған кезде байқалғаны анық.

Ғаламтор желісінің жылдамдықтарының айырмашылығы мемлекеттер арасында анық айқын көрсетілді. Басқа туындаған үлкен қиыншылықтар бізге ілгеру жылжығу, әрекет жасауға итермеледі. Екі жылдан астам уақыт қашықтықтан оқу жүйесі болғандықтан ғалымдар орасан зор өзгерістерді енгізді. Бұл тек телеарна рөліне ғана емес бүкіл елдің жұмысының әрекетіне ықпалын тигізді. Онлайн режимге ауысу телеарналар мен радио іс-әрекетіне де септігін тигізді. Олардың жұмыстарының жеделдетілуі мен жауапкершіліктерінің артуы, тұтынушылары көбейді. Мәселен, тікелей эфирлердің жауапкершілігі артты. Өйткені, ақпараттардың жеделдігі мен тығыздығы әсерінен телеарналардағы топтың жұмысы ауырлай түсті, сол арқылы олардың жұмыс уақыты ұзарды. Демалыссыз, күніне 12-14 сағаттан қызмет атқарды. Ақпараттарды сараптап, уақытылы дұрыс жеткізу, қатесіз және мінсіз жеткізу, тікелей эфир үстінде сюжеттерді дұрыс пайдалану, жаңа технологиялардың жұмысын қолдану, барлығы тікелей үлкен топтың міндетінде болады. Біз көрермен ретінде тек нәтижені көріп бағалай аламыз. Алайда, болған қиыншылықтар мен үлкен еңбекті көрмиміз. Техника мен теледидардың рөлін оны жасаушылар мен пайдаланушылар жақсы түсінеді [4].

Қарап отырсақ осыдан 20-30 жыл бұрын телевидениенің жағдайы жақсы деңгейде болған жоқ. Себебі, Қазақстандағы IT саласы енді ғана дамып келе жатыр еді. Телевидениедегі технологиялық құралдар жаңадан іске қосылып, оны пайдалану жүзеге асырылып жатты. Тікелей байланыстар мен бағдарламаларды эфирге қиындықсыз ұсыну, мәтіндерді суфлер ретінде шығару, екі жақты бір уақытта тікелей эфирге ұсыну, бағдарламаларды бір-біріне байланыстыру бұның барлығы технологияның дамуының нәтижесінде келді. Осыған мысал қарастырайық. Қейбір бағдарламаны алып қарастырсақ та эфирге шығуы үшін артында үлкен техникалық және оны басқаратын адамдардың ұжымы тұрады. Камера арқылы түсіріп, микрофон арқылы дауыс ұлғайтып, суфлермен жүргізушіге көмек көрсетіп, жарықпен қамтамасыздандырып, планшет немесе осы тектес құралдарды пайдаланып, компьютер арқылы жүйелерді басқарып және тағы да басқа қажеттіліктерді жүзеге асыра отырып үлкен еңбекпен шығады. Бұл жерде айтылған әр сөз технологиямен тығыз байланысты тіпті оның бір бөлігі деп қарастырсақ болады. Егер техникалық қиындықтар болса, эфирде де қиындықтар туындап қалады. Біз теледидар қараған кезде журналисттердің "техникалық қиындықтарға байланысты" деген сөзін де естіген боларсыздар. Осы атап өткеннің барлығында технологияның теледидардағы орны түсінікті. Теледидардың кез келген қадамы, әр нүктесі технологиядан тұратыны белгілі болды [5].

Қорытындылай келе ақпараттық технологияның телеарнадағы рөлі зор. Бір-біріне тығыз байланыста жұмыс жасайды. Яғни бұл екі ұғым ажырамас бөліктер. Екі саланың бірі өзгерсе екіншісіне де өз әсерін береді. Барлығымыз бұл саланың қызметкерлеріне құрметпен сыйластықпен қарауымыз керек. Атқаратын жұмыстарының маңызын түсініп, оларға қолдау мен құрмет көрсетуіміз керек.

Ертеңгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға жетелейтін құдіретті күш тек білімге ғана тән. Олай болса, білім беруді ізгілендіру, ақпараттандыру - бүгінгі заман талабы. Ақпараттық білімнің, орта мен адамның өзара қарым-қатынасын үйлесімді ету жаңа ақпараттық қоғамда ақпараттық технологияны пайдалану, ақпараттық мәдениетпен байланысын кеңейту мүмкіндіктері мол. Егеменді еліміздің ең басты мақсаты өркениетті елдер қатырына көтерілу болса, ол өркениетке жетуде жан-жақты дамыған, рухани бай тұлғаның алатын орны ерекше. Қазіргі заманда журналисттерге ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі, жаңаша түрде ақпарат тарату өте қажет, жаһандану заманында құнның негізгі көзіне айналуда.

"Қанша білсең, ізден тағы, таңы да, білікті адам жетер тілек, бағына" деген ғұлама Баласағұнның сөздері біздің өмірлік қағидамызға айналды. Ақпарат әлеуметтік қоғамда, жаһандану заманында құнның негізгі қадірін түсірмей жұмысты жасау керек.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бакирова И.Д. Білім беру жүйесінде ақпараттық технологияны қолданудың маңызы. Режим доступа URL: https://bilim-all.kz/article/16614-Bilim-beru-zhuiesinde-aqparattyq-tehnologiyany-qoldanudyn-manyzy (қаралған күні 11.11.2022).

2. 2015 жылға дейін Қазақстан Республикасында білім беру жүйесінің тұжырымдамасы. – Астана, 2002.

3. Мамедова К.А. IT-технологиялар білім беру жүйесінің қажетті компоненті ретінде// Universum: Психология и образование: электронный журнал 2016. № 9 (27). Режим доступа URL: https://ikaz.info/it-tehnologiyalar-bilim-beru-zh-jesini-azhetti-komponenti-retinde/ (дата обращения 12.11.2022).

4. Баймуманов Б., Қараев Ж. Дидактические особенности использования информационных технологий обучения // Высшая школа Казахстана. – 2000. – №6. – С.46.

5. Караев Ж. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии обучения: автореф. дисс. канд. наук. – Алматы, 1994.

УДК 009:00(004)

Турсунбаева А.У.
магистр псих.наук
кафедра «Педагогики и психологии»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: akkanat2012@mail.ru
Калиева К.М.
к.п.н, асс.проф
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: kalieva.k.m@mail.ru

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УНИВЕРСИТЕТЕ

Актуальность. В современном образовании актуальной проблемой является модернизация системы которая должна адаптироваться к требованиям цифровой экономики. Цифровая трансформация педагогического образования является важной частью модернизации системы образования, что порождает необходимость создания механизмов. Материалы исследования основаны на «Концепции развития педагогического образования на основе цифровых информационных технологий». Предложены подходы к формированию этапов и инструментов цифровой трансформации педагогического образования. Методологические основы исследования представлены методами анализа теоретического опыта цифровизации образования. В результате проведенного исследования предложены три этапа внедрения цифровых технологи в образовательный процесс вуза. Первый этап предполагает формирование цифровой грамотности и компетенций у профессорско-преподавательского состава университета. Второй этап предполагает ранжирование студентов и преподавателей по объективным критериям основанных на компетенциях XXI века. Третий этап состоит из рекомендаций обеспечение высококачественной электронной информационной среды университета.

Ключевые слова: цифровая трансформация, педагогическое образование, компетентность XXI века, рейтинг, цифровое портфолио, профессиональное развитие**.**

A.U. Tursunbaeva
master psy. Sc, teacher
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: akkanat2012@mail.ru
Kalieva K.M.
c.p.sc., ass.prof.
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kalieva.k.m@mail.ru

DIGITAL TRANSFORMATION OF PEDAGOGICAL EDUCATION AT THE UNIVERSITY

Abstract. In modern education, an urgent problem is the modernization of the system, which must adapt to the requirements of the digital economy. The digital transformation of teacher education is an important part of the modernization of the education system, which creates the need to create mechanisms. The research materials are based on the "Concept of the development of pedagogical education based on digital information technologies". Approaches to the formation of stages and tools of digital transformation of pedagogical education are proposed. The methodological foundations of the study are presented by methods of analyzing the theoretical experience of digitalization of education. As a result of the conducted research, three stages of the introduction of digital technologies into the educational process of the university are proposed. The first stage involves the formation of digital literacy and competencies among the teaching staff of the university. The second stage involves ranking students and teachers according to objective criteria based on the competencies of the XXI century. The third stage consists of recommendations to ensure a high-quality electronic information environment of the university.

Keywords: digital transformation, pedagogical education, competence of the XXI century, rating, digital portfolio, professional development.

Введение. Переход Казахстана к цифровой экономике сильно влияет на требования к образованию, построение образовательного процесса, его результаты, формы и методы реализации. Указа Президента Республики Казахстан "Об образовании Комиссии при Президенте Республики Казахстан по вопросам внедрения цифровизации в Республике Казахстан" до 2024 года" от 28 декабря 2017 года № 891 четко определены требования к образовательному процессу: воспитание гармонично развитой и социально ответственной личности; внедрение новые методы обучения и воспитания, образовательные технологии, обеспечивающие развитие учащимися базовых навыков и умений, повышающие их мотивацию к обучению и вовлеченность в образовательный процесс; формирование эффективной системы выявления, поддержки и

развития способностей и талантов детей и молодежи, основанной на принципах справедливости, универсальность и направлена на самоопределение и профессиональную ориентацию всех учащихся; создание современной и безопасной цифровой образовательной среды, обеспечивающей высокое качество и доступность образование всех видов и уровней; формирование системы постоянного обновления профессиональных знаний и приобретения новых профессиональных навыков [1, 3с].

Слово "цифровизация" уже давно включено в повестку дня крупных мероприятий, посвященных образованию. Согласно программе "Цифровая экономика", принятой Правительством, к 2025 году система образования в стране должна быть настроена таким образом, чтобы подготовить к скачку в цифровое будущее достаточное количество грамотных пользователей информационных технологий, обладающих необходимыми компетенциями в XXI веке. Цифровизация системы образования не может ограничиваться созданием цифровой копии обычных учебников, оцифровкой документооборота и обеспечением всех школ доступом к высокоскоростному Интернету. Игнатова Н. считает, что теперь образовательным процессом следует управлять через информационную систему, позволяющую осуществлять непрерывную коммуникацию между преподавателем, администратором и студентом в режиме on-line. По словам Балджера М. основой цифровизации любого образования является персональная траектория обучения для каждого учащегося, которая основана в первую очередь на формировании высококачественных электронных ресурсов. Основы использования технологий в эпоху цифровизации: интеграция технологий всегда идет по плану и направлена на достижение какой-то цели, технологии стали неотъемлемой частью обучения; технологии помогают заинтересовать ваших студентов нужным контентом и вовлечь их в его изучение; технологии на первом месте и в основном используется студентами; акцент на технологии, стимулирующей мыслительный процесс и творческое развитие; процесс обучения построен вокруг возможностей применения технологии; технологии стимулируют желание решать все более сложные проблемы; технологии учат работать в команде, как внутри учебной группы, так и за ее пределами; технологии помогают решать проблемы, которые ранее казались слишком сложными; технологии используются для формирования нового массива знаний. Если учесть, что развитие цифровых технологий оставляет без работы, в первую очередь, сотрудников "рутинной" работы, то конвейер массового образования, который готовит специалистов по определенной программе, станет неактуальным. Кроме того, эксперты говорят, что цифровая экономика требует от человека развития навыков самоорганизации, планирования и самомотивации, чему способствует индивидуальная [5, 37с].

Важной проблемой современной системы высшего образования является персонализация образовательных траекторий. Основными факторами персонализации образовательных программ являются: проектная деятельность, исследовательская деятельность, оценка на основе критериев, смешанное обучение и обучение по индивидуальным учебным планам. Персонализация процесса обучения понимается как: создание индивидуального профиля студента; разработка индивидуальные образовательные маршруты, учитывающие способности и интересы учащегося; последовательное развитие навыков и компетенций; оценка прогресса учащегося; создание гибкой образовательной среды с использованием технологий [9, 67с]. А. Лубков считает, что на данный момент одной из главных задач модернизации образования является его информатизация и наполнение образовательной среды информацией, привлекательной для студентов. В рамках медиафорума состоялось заседание общественного совета МПК, как базовой организации СНГ, по подготовке учителей, на котором была представлена "Концепция развития непрерывного педагогического образования на основе цифровых информационных технологий".

Целью концепции является цифровая трансформация непрерывного педагогического образования. Целями являются: развитие содержания образования путем разработки и внедрения цифровых интерактивных и модульных образовательных технологий; объединение программ цифровизации различных уровней образования; создание содержательно интегрированного пространства педагогического образования, обеспечивающего личностное, профессиональное, духовно-нравственное развитие будущего учителя, а также значительно усилить его мотивацию и познавательную активность.

Основными направлениями реализации концепции:

- внедрение модели смешанного обучения, поддержка республиканского проекта "Цифровая школа" с целью подготовки учителя, способного реализовывать цифровые программы общего и дополнительного образования;
- разработка соответствующей научно-методической поддержки программ цифровизации на различных уровнях образования;
- международная интеграция казахстанских и зарубежных педагогических университетов;
- взаимодействие с крупными отечественными технологическими ИТ-компаниями [6, 43с]

В рамках реализации этой концепции актуальным является формирование стратегии цифровизации отдельных университетов как элементов системы педагогического образования в Казахстане[11, 502с].

Цели исследования:

1. Исследовать этапы цифровой трансформации университета
2. Определить инструменты цифровой трансформации

Объектом исследования являются изменения в системе образования под влиянием внедрения цифровой экономики. Предметом исследования является механизм цифровой трансформации педагогических вузов. Исследователь в этой области МПК А. Лубков считает, что цифровизация образования в широком смысле подразумевает интегральные изменения как инфраструктурного, так и управленческого, поведенческого и культурного характера. Если сосредоточится на цифровом образовании как на основе процесса обучения, то окажется, что элементы воспитания и социализации, которые, в свою очередь, влияют на формирование общечеловеческих ценностей, остаются вне поля зрения. Третий элемент педагогического подхода – личностное развитие – также кажется деформированным, поскольку интенсивно активизируется одна группа процессов развития (полисенсорика, многозадачность и т.д.), а другие (память, воображение, устная речь и т.д.) сильно приостановлены. Основываясь на фактах, обсуждая ценности образования, необходимо формировать методологию и методику цифровой педагогики в целом [5, 405 с].

Ректор Высшей школы экономики Ярослав Кузьминов уверен, что суть цифровой трансформации образования заключается в достижении каждым обучающимся требуемых образовательных результатов, используя персонализацию образовательного процесса, за счет использования потенциала цифровых технологий, включая использование искусственного интеллекта и виртуальной реальности; особым фактором является формирование высококачественной цифровой образовательной среды образовательных учреждений; насущная необходимость заключается в том, что качественный доступ к Интернету должен использоваться с большими данными [12]. В области цифровизации высшего образования сегодня можно выделить определенные тенденции: появление виртуального образовательного пространства, которое теряет четкие границы; сокращение временных и пространственных связей во взаимодействии между участниками образовательного процесса; четко прослеживающиеся пространственные сдвиги в размещении образовательных центров, как и везде, наблюдаются признаки глобализации образования [3, 56с].

Профессор кафедры цифровизацих медиакоммуникаций Санкт-Петербургского университета С. Калмыкова приводит пример эффективного внедрения онлайн-курса в смешанном обучении и считает, что практика внедрения онлайн-курсов в образовательный процесс позволяет утверждать, что формат обязательного изучения онлайн-дисциплин или их вариативного использования формирует подходы к реализации модель смешанного обучения, а также подходы к мотивирующим факторам обучения [13, 32].

Академик А. Дунков, представитель КазГУ, считает, что основой цифровизации образования является интеллектуальная интеграция технологий, которая подразумевает, что:

- интеграция технологий всегда происходит по плану и направлена на достижение определенной цели;
- технология становится неотъемлемой частью обучения;
- технологии помогают заинтересовать студентов необходимым контентом и вовлечь их в его изучение;
- технологии в основном используются студентами;
- акцент делается на технологиях, которые стимулируют мыслительный процесс и творческое развитие;
- образовательный процесс строится вокруг применения возможностей конкретной технологии;
- технологии стимулируют желание решать все более и более сложные задачи;
- технологии учат вас работать в команде как внутри учебной группы, так и за ее пределами;
- технология помогает решать проблемы, которые раньше казались слишком сложными;
- технологии используются для формирования нового пула знаний [13, 17с].

Другие эксперты считают, что внедрение смешанного формата обучения невозможно без использования проектных технологий и требует следующих шагов: институциональных изменений, изменений в организации образовательного процесса, управленческих изменений, изменений в педагогических технологиях, кадровых изменений и изменений в коммуникации [12]. Английские коллеги считают, что наиболее значимым фактором цифровизации образовательного процесса является персонализированное обучение, которое четко контролируется строго регламентированной системой управления обучением [4, 48с]. Австралийский опыт внедрения показывает, что самое главное - выстроить индивидуальную траекторию обучения, организовать мотивацию студентов и создать базу высококачественного контента [14, 92с].

В практике внедрения цифровых образовательных технологий в ЮНЕСКО отмечены следующие особенности: технология заключается в принятии мер для удовлетворения образовательных потребностей человека, технология включает в себя ценности инновационных практик "ноу-хау", а также включает организованные способы реализации системы действий, гарантирующих запланированный результат. Это относится к автоматическому и неавтоматическому набору взаимодействий между машинами, людьми и системами для различных процессов [15, 32с]. Особое внимание следует уделять формированию цифровой грамотности, а также грамотности в области чтения, математики и естественных наук. Цифровая грамотность - это готовность и способность индивида уверенно, эффективно, критически и безопасно применять цифровые технологии во всех сферах жизни [9, 133с].

Сетевое сообщество - это подготовка студентов к успешной жизни и деятельности в цифровой экономике, формирование личности гражданина, формирование навыков и компетенций XXI века,

готовность к успешной деятельности в условиях сложности и неопределенности. Сетевое поколение - это первое поколение, для которого технологическая среда и виртуальная реальность являются естественной средой, они более грамотны и опытны в обращении с новыми технологиями [16, 27с].

Характерными чертами сетевого поколения являются: высокий уровень развития социальных навыков, в рамках социальных сетей и виртуального общения они общительны и контактны, предпочитают общаться через социальные сети и мобильные телефоны, склонны к индивидуализму (важно выражать свою точку зрения и отмечать свое место в мире), принимать быстрые решения и воспринимать сложную информацию в больших объемах [7, 16с].

С другой стороны, они эмоционально открыты, оптимистичны и контактны, обладают чувством уникальности, проявляют эгоизм и эгоцентризм во взаимодействии, испытывают трудности в поиске компромиссов, придают большое значение семье, мотивированы расширять, но не углублять знания, имеют высокий уровень и темп умственного развития. Сетевая социализация является ведущим фактором формирования идентичности индивида в современной сетевой культуре в глобальном мире. Это в значительной степени осуществляется вне системы образования. За последние 3 года число молодых пользователей Интернета увеличилось примерно в 2,5 раза. 32% молодых людей проводят в Интернете более 8 часов в день [8,74с].

Анализируя особенности образования в XXI веке, можно назвать следующее:

- сосредоточенность на развитии личности студента;
- дистанционное взаимодействие в образовательных сетях, мобильное обучение;
- культура управления сетью;
- модульное построение сетевых образовательных программ;
- проектная, образовательная и исследовательская, практико-ориентированная деятельность [17, 5];
- результат образования – уровень владения ключевыми навыками и компетенциями XXI века через их применение в реальных ситуациях;
- гибкость и адаптивность;
- постоянное обновление онлайн-образовательных программ, основанных на анализе больших данных;
- широкое использование современных технологий в образовательном процессе [13, 200с];
- ранняя профориентация, готовность изменить социальную роль профессии;
- сетевая социализация;
- тренировка с нагрузкой по требованию [6, 16с].

Для оценки эффективности высших учебных заведений используются различные рейтинговые системы. Наиболее распространенными критериями являются академическая репутация, репутация работодателя, соотношение профессорско-преподавательского состава к числу студентов, цитируемость научных публикаций, доля иностранных студентов и доля иностранных преподавателей [14, 5].

Первый этап - это формирование и повышение цифровой грамотности преподавательского состава. Основным содержанием этого этапа должно стать повышение квалификации преподавателей по программе "Технологии дистанционного и смешанного обучения. Цифровая грамотность».

Модуль "Правовые основы высшего образования и цифровая экономика" содержит информацию о текущем правовом регулировании системы образования и инновациях в этой сфере, является обязательным элементом формирования цифровой грамотности. Также рассматривается классификация интернет-рисков. Контентные риски возникают в результате использования материалов, содержащих незаконную, неэтичную информацию - насилие, агрессию, нецензурную лексику, пропаганду самоубийства, наркотиков и т.д. Коммуникационные риски связаны с межличностные отношения пользователей [9, 128с].

Модуль "Педагогика высшей школы в эпоху цифровой экономики" предоставляет знания о механизмах использования инновационных подходов в образовании, методах использования технологий смешанного и дистанционного образования, активных и интерактивных технологиях [17, 26с]. Обучает использованию систем управления обучением, цифровых коллекций образовательных объектов, онлайн-курсов обучения, инструментов для создания и публикации контента и образовательных объектов, инструментов для коммуникации и обратной связи, инструментов для совместной работы, инструментов для создания сообществ, инструментов для планирования образовательной деятельности [11, 36с].

Модуль "Методы психолого-педагогических исследований в эпоху цифровой экономики" содержит актуальную информацию об изменении методик исследований в педагогике и психологии, смещении акцента на аналитические данные и большие данные. Рассматриваются изменения в высших психических функциях (память, внимание, мышление, восприятие, речь); изменения в культурных социальных практиках (способах деятельности). Интернет как культурный инструмент для решения различных задач новыми, а не традиционными способами; изменения в механизмах формирования личности ребенка (идентичность, статус, репутация, накопление социального капитала, личностные и индивидуальные характеристики); появление новых психологических контекстов (социальные сети, блогосфера, виртуальные миры и т.д.) и новых явлений (интернет-зависимость, многозадачность, эгоизм и т.д.); появление новых форм развивающихся отношений с другие, включая негативное агрессивное поведение. Модуль "Основы работы в LMS" предполагает

обновление знаний преподавателей по работе с электронной информационной образовательной средой университета, который регистрирован на базе Moodle. Модуль "Основы работы в Microsoft Office" – этот модуль обновляет компетентность преподавателей в использовании основных инструментов: Word, Excel, PowerPoint, OneNote, Outlook, Publisher, Access, InfoPath. Модуль "Работа с таблицами Google" предусматривает обучение созданию карты проблем в проектах, организации дедлайнов для всех видов работ, использованию проектных решений для размещения, итоговых презентаций, возможностей групповой работы с документами, использованию разнообразных формул, значительного арсенала приложений для работы с данными, проведению онлайн опросы и возможности доступа к информации с помощью QR-кода. Модуль "Работа с подкастами" предусматривает обучение основным принципам использования подкастов: автономности, интерактивности, многоканальному восприятию, мобильности и решению проблем. Изучаются видеоподкасты, аудиоподкасты и скринкасты. Модуль "Smart-learning" предполагает создание интеллектуальной среды для непрерывного развития компетентности участников образовательного процесса, обучение их навыкам, необходимым для успешной деятельности в цифровом обществе, определение различных мотивационных моделей. Модуль "Обработка видео и видеозапись" - изучите правила записи видеороликов, алгоритм подачи учебного материала, а также работу с простейшими видеоредакторами. Модуль "Open Meetings " одни из самых популярных бесплатных инструментов веб-конференций с открытым исходным кодом в Интернете на сегодняшний день. В дополнение к видеоконференцсвязи, в нем есть функции обмена мгновенными сообщениями, обмена документами и редактирования, доски и многие другие полезные приложения, такие как Red Streaming Server, который позволяет передавать информацию удаленно. Модуль "Основы работы с онлайн-платформами" обеспечивает изучение базы данных разработанных курсов на Coursera, Open window и Stepick. Он может быть использован в качестве дополнения к основным образовательным программам. Модуль "Математическая статистика в педагогической деятельности" предоставляет возможность изучить современные пакеты статистического анализа данных: параметрические и непараметрические критерии. Модуль "Экономика образовательных программ" изучает основные положения маркетинга и экономики при реализации образовательных программ, как базовых, так и дополнительных. Модуль "Формирование цифровых модулей" изучает структуру цифровых модулей, которая должна содержать: систему контрольных заданий обучающего и рефлексивного типа, консультации ведущих преподавателей; инструменты для работы в социальных и образовательных сетях для самообучения и взаимообучения; системные связи различных научных областей; педагогические поддержка процесса обучения; цифровые ресурсы; учебные задания [10, 74с].

Модуль "Использование социальных сетей в качестве инструмента обучения". Использование социальных сетей в образовательном процессе существенно меняет его качество, поскольку социальные сети обладают рядом преимуществ для учащихся: знакомый и удобный интерфейс приложения, который по сути создает комфортную среду для обмена информацией, поскольку он более привычен, чем тот же Moodle; социальная доступность преподавателей в сетях, большое количество используемые инструменты; полная идентификация – в социальных сетях человек - это преимущественно он сам и ученики, а преподавателю легче понять, с каким человеком вы общаетесь и что он собой представляет; возможность полностью фильтровать поступающую информацию. Изучены основные возможности использования социальных сетей в образовательном процессе основного и дополнительного образования.

Вторым этапом цифровизации образования в является формирование цифровых портфолио студентов и профессорско-преподавательского состава, в которых будут отражены все приобретенные компетенции, уровень профессиональных и других достижений. Подготовка объективных критериев для составления рейтинга студентов и преподавателей и проведение рейтингов каждые шесть месяцев [12, 107с].

Для преподавателей основными параметрами рейтинга являются: наличие побед в профессиональных конкурсах, владение ИКТ-технологиями и их использование на занятиях, обучение онлайн-курсам, вебинарам и победа студентов в научных конкурсах под руководством преподавателя, публикационная активность преподавателей, оценка качества преподавания студентами.

Для студентов рейтинг составляется по следующим параметрам: успеваемость, знание иностранных языков, владение ИКТ-технологиями, прохождение онлайн-курсов на платформах, трудоустройство по специальности, научная и общественная активность [3, 85с].

Третий этап цифровизации - качественное наполнение электронной информационной образовательной среды университета необходимым контентом, запуск онлайн-курсов, разработанных преподавателями, и подготовка цифровых тьюторов для обеспечения бесперебойной работы электронной информационной образовательной среды. Важным элементом является сотрудничество с ИТ-партнерами, например, организация лицея на базе университета совместно с Яндексом и представление онлайн-университетских курсов на интернет-платформах. Еще одним важным элементом цифровизации является формирование навыков и компетенций. Личные качества: принятие базовых ценностей; любознательность; инициатива; настойчивость; лидерские качества; социальная и культурная вовлеченность в общественную жизнь; сознательная, ответственная деятельность. Компетенции: критическое мышление; творческое мышление; умение общаться; умение работать в команде; совместная деятельность и сотрудничество.

Базовые навыки: навыки чтения и письма, математическая грамотность, гуманитарные науки, финансовая и деловая грамотность, грамотность в области ИКТ, общая культурная и гражданская грамотность [15, 49с].

Переход к цифровой экономике существенно изменил требования к осуществлению образовательной деятельности, что привело к необходимости персонализации образовательного процесса. Необходимость получения компетенций, умений и базовых навыков XXI века становится необходимостью не только для студентов, но и для профессорско-преподавательского состава, реализующего образовательные программы. Для учителей становится необходимым формировать новые компетенции, которые обеспечат качественную деятельность в новой, цифровой образовательной среде. Способность создавать и обрабатывать видео- и аудиоконтент, а также современное программное обеспечение являются важными инструментами в современной дидактике.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Государственная программа «Цифровой Казахстан» на 2017-2020 года / https://zerde.gov.kz/upload/docs/Digital%20Kazakhtan_ru.pdf
2. Духанина Л. цифровая реальность`: выводы` и перспективы ' / / сер. Выпуск 1 Цифровая экономика - Москва, 2018. – С. 3 – 18
3. Игнатова Н. образ в шифровую книгу: монография / Н.Ю. М-во образования и науки РФ; ФГАОУ ВО «УрФУ им. Первого Президента России Б.Н.Эльцина", Нижнетагильск. технол. in-t (слон.). - Нижний Тагил:, 2017. – 128 С.
4. Балджер М. Персонализированное обучение: Беседы, которых у нас нет [Электронный ресурс] / Data a. Soc. Исследовательский институт. URL: https://datasociety.net/pubs/ecl/PersonalizedLearning_pri mer_2016.pdf. (дата запроса: 11.04.2020)
5. Лубков А. Шифровизация образования: ценности и смыслы // Духовно-нравственная культура в высшей школе. Студенческая молодежь: свобода и ответственность Материалы VI Международной научно-практической конференции в рамкаксе XXVII Международных Рождественских образовательных чтений. Под общей редакцией М.А. Симоновой. Москва, 2019. - С. 12-17.
6. Лубков А. Цифровое образование для цифровой экономики / А. Лубков, С. Каракозов // Информатика и образование. 2017. № 8 (287). С. 3-6.
7. Пейн. Дж Информирование о прогрессе: идеи по внедрению персонализированного обучения и его эффектам [Электронный ресурс] / 2017. Июль. URL: https://drive.google.com/file/d/0B_2_p4sONeANOGdYdl ZEQ1l0Mkk/просмотр. (дата запроса: 11.04.2020)
8. Воронин Д., Егорова Г., О. Опыт Хотулевой по внедрению смешанного обучения с элементами проектной деятельности в педагогической магистратуре на примере подготовки учителей биологии Перспективы науки и образования. 2019. № 2 (38). С. 155-166. doi: 10.32744/pse.2019.2.13
9. Долгова Т. Смешанное обучение – инновация XXI века / Интерактивное образование, № 5., 2017. – С. 2-9.
10. Лубков А. Тенденции развития современного образования в условиях. становления цифровой экономики / А. Лубков, С. Каракозова, Н. Рыжова // Информатизация образования: теория и практика сборник материалов Международной научно-практической конференции. - 2017. - С. 41-47.
11. Шмелькова Л. Кадры для цифровой экономики: взгляд в будущее // Дополнительное профессиональное образование в стране и мире. - 2016. — № 8(30). — С. 1-4.
12. Проблемы и перспективы цифровой трансформации образования в Азии. II Российско-китайская конференция исследователей образования «Цифровая трансформация образования и искусственный интеллект». Москва, Россия, 26-27 сентября 2019 г. [Текст]/ А. Ю. Уваров, С. Ван, Ч. Канидр.; отв. ред. И. В. Дворечкая; пер. с англ. Н. С. Кучмы; Нач. исследования. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом высшей школы экономики, 2019. — 155 с. — ISBN 978-5-7598- 2040-6 (электронная книга).
13. Калмыкова С.В. Эффективное обучение в цифровом образовательном пространстве (опыт СПбПУ) // Саммит заинтересованных сторон электронного обучения и исследователей 2018 : материалы междунар. конф. : Прок стажера. Конф., Москва, 5-6 декабря 2018 г. / Нац. исследование. ун-т «Высшая школа экономики» ; отв. ред. Е. Ю. Кулик. — М. : Изд. дом высшей школы экономики, 2018. – С. 169 – 174.
14. Улла М.Б. Обучение учителей без отрыва от производства: случай преподавателей университетов в Янгоне, Мьянма, 2018, Австралийский журнал педагогического образования, 43 (1), стр. 66-77.
15. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: монография / Под редакцией: Бадарча Дендева – М. : Юнеско, 2013. – 320 с.
16. Крол А. Будущая система образования 2.0 / Интерактивное образование, № 1., 2017. – С. 20 – 28.
17. Джедиа Р., Гардинье М. Наставничество и профессиональное развитие учителей в России, ЕВРОПЕЙСКИЙ ЖУРНАЛ ОБРАЗОВАНИЯ, Т.53 (1)., Специальное издание: SI, 2018. – с.: 102-117

UDC 372.881.111.1

Zhumabekova G.B.,
Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
AblaikhanKazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru
Razakbay T.A.,
4th Year Bachelor student
«6B018- Teacher of Two Foreign Languages»
AblaikhanKazUIRandWL,
e-mail: ligon638@gmail.com

METHODS OF USING LANGUAGE AUDIOVISUAL GAMES IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN SECONDARY SCHOOLS

Abstract: This article discusses the peculiarity of the use of language audiovisual games, as well as audio materials in foreign language lessons. It is impossible to consider Listening without audio and video materials. The audiovisual teaching method is a way of teaching a foreign language to students with a low level of language training.

Keywords: teaching aids, audiovisual resources, lesson, video film, foreign language.

Жумабекова Г.Б.,
К.п.н., ассоц.проф.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru
Разакбай Т.А.,
«6В018- Учитель двух иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: ligon638@gmail.com

МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ИГР НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СРЕДНИХ КЛАССАХ

Аннотация: В данной статье рассматривается особенность использования языковых аудиовизуальных игр, а также аудиоматериалов на уроках иностранного языка. Невозможно рассматривать Аудирование без аудио и видеоматериалов. Аудиовизуальный метод обучения – это способ преподавания иностранного языка для учащихся с низким уровнем языковой подготовки.

Ключевые слова: средства обучения, аудиовизуальные ресурсы, урок, видеофильм, иностранный язык.

Introduction

Today's world is a visually oriented world, a world of virtual possibilities and information technologies. Therefore, television and video began to attract the audience not only as entertainment, but also actively used for cognitive purposes in all spheres of human activity, including education. The rapid development of the media has changed the didactic landscape, the student audience: the general intellectual level of the trainees has increased.

Any promising education system can no longer focus only on the teacher – as the only source of educational information. Today, its role is, first of all, in the organization of the cognitive process, the comprehensive development of students. Modern trends in the development of information technologies dictate the need to expand the forms, methods and means of teaching through the widespread use of modern electronic information and communication approaches - television, video, multimedia. Their use in the educational process can significantly increase the effectiveness of visibility in teaching, more fully and accurately inform students about the object or phenomenon being studied, expand the arsenal of methodological techniques of the teacher in the educational process of presenting knowledge.

Main body

The role of audiovisual games in the process of teaching English and its methodological characteristics

Audiovisual games make it possible to acquaint students with modern achievements of science, technology, production and culture, with phenomena that are inaccessible to direct observation.

As a result of, the generalization of experience and the use of theoretical sources, it was revealed that the rational use of technical means allows:

1) to more fully implement the important didactic principle of visibility;
2) to carry out training taking into account the individual typological characteristics of each student;
3) create better conditions for programming and control;
4) ensure the accelerated formation and development of self-control skills;

5) to make the most of the analytical and imitative abilities of students, to better mobilize their internal resources;

6) perform many active types of exercises with all students at the same time, including control.

In order to form a stable positive motivation of students in relation to a foreign language, in order to achieve the most optimal level of assimilation of educational material, the teacher should use non-standard forms of work include new techniques and methods of teaching a foreign languages in the learning process, and turn to new technical means of learning. The audiovisual form is an effective form of educational activity that not only activates the attention of students, but also contributes to the improvement of their listening and speaking skills, since visual accompaniment of the sound series of a foreign language sounding from the screen helps to understand its meaning more fully and accurately.

Foreign language proficiency increases the level of humanitarian educated students, contributes to the formation of personality and its social adaptation to the conditions of an ever-changing multicultural, multilingual world. In the modern world, knowledge of foreign languages is a necessity; English is more popular because it has the status of an international language. Based on the requirements for modern education and the need to fulfill a social order for the education of a competent personality, each teacher forced to solve many tasks to find modern ways of learning, making it fascinating and meeting standards.

Despite some progress, one of the difficulties of learning a foreign language is a very limited opportunity to communicate with native speakers and use speaking skills outside of the educational institution. Therefore, an important task of the teacher is to create real and imaginary situations of communication in a foreign language lesson using various methods of work. It is equally important to familiarize students with the cultural values of the native speaking peoples. For these purposes, authentic materials videos and various video materials are of great importance. Their use contributes to the realization of the most important requirement of the communicative methodology to present the process of language acquisition as comprehension of a living foreign culture, individualization of learning and development and motivation of students' speech activity [2, p. 21].

A modern teacher is given the opportunity to use a wide range of technical teaching tools, among which the most accessible and widespread, as well as universal, is video technology, which allows using both listening and video support of educational material. It can be noted that, the introduction of video into the educational process changes the nature of the traditional lesson, making it more lively and interesting. In addition, the use of video in the classroom helps to expand the general horizons of students, enrich their language stock and regional knowledge.

The video film has a rather strong emotional impact on students, it influences the formation of a personal attitude to what they see. Another advantage of the video film is the immediacy of the image of reality, the special manner of communication between the presenter and the audience, the use of close-ups, the unobtrusive presentation of information, colorfulness, and the presence of musical background. In contact with what is happening on the screen, conditions are created that are closest to natural ones (natural language environment is a set of speech and non-speech conditions that reflect the life, history, culture and traditions of native speakers in the facts of this language) [4, p.220-221].

Dave Willis highlights the following positive characteristics of using video in the learning process:

• video provides the ability to use various modes of operation, for example, working with a freeze frame, working with a video track (when the audio track is turned off), etc.;

• video materials are easily used in various types of work: individual, pair, group, collective; [11, p.17].

The use of video in the lessons helps to solve the following problems:

• Increasing learning motivation,

• Intensification of training,

• Activation of trainees,

• Independent work of students,

• Improving the quality of students' knowledge.

There is a huge amount of video materials, which can be used in English lessons. These can be commercials or interviews with famous people, cartoons or a story from world blockbusters, fragments of news and TV shows. There is no strict classification of video materials in the scientific and methodological literature. Based on the technical side, a distinction can be made between video recording, i.e. materials recorded on an information carrier, and those that are directly broadcast on the air. Videos can be used in teaching all types of speech activity, especially in teaching listening and speaking, as well as in exercises on teaching aspects of language.

Teaching foreign languages in the modern world has a communicative orientation, so video is a unique means of teaching speaking and foreign language communication. The video allows you to teach foreign language communication, taking into account various sociolinguistic factors presented with the help of visual information and largely determining the nature of speech utterances of communicants, namely, their social status, the nature of relationships, spatial and temporal conditions of communication. The following exercises can be used to teach speaking:

• watching a video clip without sound and answering questions about where the interlocutors are, what are the relations between them, differences in status;

• watching a video clip by students without sound and determining which of the two dialogues proposed on the card (official or unofficial) corresponds to it; [7, pp.44-48];

Exercises designed to teach monologue speech include:

- making a story about what has already happened at a certain point in the video episode, which is interrupted by a "freeze frame"; assumptions about what will happen next;

- restoration of the missing part of the plot of the video fragment (beginning, end or climactic event in the middle of the episode);

- preparation of a retelling of the plot on behalf of one of the characters [3, pp.68-70];

Conclusion

Audiovisual games includes: films, film fragments, film rings, filmstrips, slides, banners, recordings on records and magnetic tape, radio and TV shows. Audiovisual games, allow students to familiarize themselves with modern achievements of science, technology, production and culture, with phenomena inaccessible to direct observation. Using videos in English lessons allows students to develop language skills and broaden their horizons. They have the opportunity to learn about the history, traditions, customs of the people of the country of the language being studied. When working on a video clip, all four types of communicative activity are involved: listening, speaking, reading and writing. The main focus is on listening comprehension, the most difficult aspect in learning a foreign language.

LITERATURE

1. Asimov, E.G. Internet materials in English lessons / E.G.Asimov // Foreign languages at school. - 2001. – No.6. – pp. 19-21.

2. Barmenkova, O. I. Video employment in the system of teaching foreign speech / O. I. Barmenkova // Foreign languages at school. – 1999. – No.3. – pp. 20-25.

3. Leontieva, T. P. Experience and prospects of using video in teaching foreign languages / T.P. Leontieva // Non-traditional methods of teaching foreign languages at the university: materials of the rep. conference. – Minsk, 1995. – pp. 61-74.

4. Practical course of methods of teaching foreign languages / Andreasyan I.M. [et al.]; under the general editorship of I.M. Andresyan. – Minsk: TetraSystems, 2009. - 288s.

5. Theory and practice of the use of technical means in teaching foreign languages / ed. by M.V. Lyakhovitsky. Kiev, 1979

6. Shchukin A.N. Teaching foreign languages: Theory and practice: a textbook for teachers and students. M.: Filomatis, 2004. – pp. 44-48.

7. Willis D. Possibilities and limitations of video // Video applications in ELT. Pergamon Publishing House, 1983.

УДК 81:002

Айтжанова С.С., ф. ғ.к., аға оқытушы
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Татиева С.С., г.ғ.м., сениор-лектор
Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: aitzhanove60@mail.ru

ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Түйіндеме: Мақаланың мазмұны интербелсенді әдістемені қолдану тәжірибесінің негізінде құралған.

Кілт сөздер: студент белсенділігін арттыту, бірлесе үйрену, интербелсенді оқыту, кері байланыс, топпен жұмыс.

Aitzhanova S.,
candidate of philological sciences, senior-lector
Ablaikhan KazUIRandWL,
Tatiyeva S.,
master, senior-lector
International Information Technology University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: *aitzhanove60@mail.ru*

WAYS TO USE INTERACTIVE METHODS

Abstract. Using interactive methods in class Summary.This article focuses on interactive learning method in the application of learning Key words: interactive learning,collaborative learning,group work, feedback, student activity.

Keywords: distance learning, online lessons, language, information, computer literacy, platform.

Жаһандық деңгейде болып жатқан өзгерістер адам қызметінің барлық салаларына, соның ішінде білім беру жүйесіне өзгерістер енгізеді. Елімізге қатыстыра айтатын болсақ, қазіргі таңда басты назар білім беру деңгейін жетілдіруге, оқытудың жаңа нысандары мен әдістерін іздеуге, жаңа педагогикалық технологияларды енгізуге, Қазақстанның білім беру жүйесінде жаңа әдістемелік кешендер құруға аударылуда. Жаңа инновациялық педагогикалық технологияларды, әсіресе ақпараттық (компьютерлік) технологияларды оқыту процесінде қолдану мәселелері маңызды болып отыр. Оқытуға құзыретті тәсілді енгізу арқылы жоғары білім берудің өзекті міндеті студенттердің қолданбалы дағдыларын дамыту болып табылады. Студенттердің дербестігі мен бастамашылдығын жандандыру мәселесі арнайы пәндерді, педагогика мен психологияны оқытудың қазіргі заманғы әдістемесінің маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Жоғары оқу орнындағы студенттердің нәтижелі жұмысы тек берік білімді ғана емес, сонымен қатар оларды әртүрлі жағдайларда қолдана білуді, өз бетінше білім алуды, проблемалық жағдайларды шешу тәжірибесін қалыптастыруы керек. Тәуелсіздік пен бастамашылдықтың дамуы өздігінен жүрмейді, бұл мақсатты өзара әрекеттесудің және педагогикалық ортаны ұйымдастырудың нәтижесі, яғни педагогикалық технологияларды қолдану. Олардың негізгілері белсенді немесе интербелсенді оқыту әдістерін қолданумен байланысты. [1,18]

Осыған байланысты университет оқытушыларына қойылатын талаптардың бірі - жаңа жағдайда жұмыс істей білу, интербелсенді әдістерді тиімді пайдалану, өз ойын дұрыс жеткізе білу, өз көзқарасын дәлелдеу және диалектикалық дәлелдеу қабілеті.

Осы орайда, әрбір жоғары оқу орнының алға қойған мақсаты оқу нәтижесімен байланысты болу керек. Оқу нәтижелері дегеніміз үйренушілердің не білетіндігін және не жасай білетіндігін анықтау. Қазақстанның білім беру жүйесіндегі бұл ұстаным оқу-оқыту процесіне мынадай өзгерістер әкелді деп айтуға әбден болады. Ақпараттық (компьютерлік) технологияларды оқыту процесінде қолдану барысында негізгі, басты назар оқытушыдан студентке ауысты.

Сондай-ақ, білім жүйесі «оқытудан-үйретуден»-негізгі субьекті ретінде студентті қарастыратын «оқуға-үйренуге» ауысты. Көбіне студентке бағыт беріліп отырады. Студенттер өз білімінің шамасын, әдістері мен тәсілдерін өздігімен анықтауды үйренуде, өйткені студенттер қоғам алдында өз біліміне деген жауапкершілігін терең сезіне бастады деуге болады. Осы ретте студентцентристік парадигмаға бағытталу оқу процесіне мынадай өзгерістердің қажеттілігін тудырды десе болады. Олар: оқу бағдарламаларында студенттердің өздік жұмыстарының үлесін күрт ұлғайту (біріші кезекте жазу жұмыстарын). Бұл ұстанымдар ағымдағы, аралық және қорытынды бақылауда тәжірибелік мәні бар зерттеу жобаларын орындау арқылы жүзеге асырылуда. Оқытушының «жетекші», «білім көзі», «үйретуші», «білімді тасымалдаушы» рөлдері менеджер», «ұйымдастырушы» рөлдеріне ауыстырылды. Осындай ұстанымдар оқытушылардың заман талаптарына сәйкес интербелсенді технологияларды меңгеру арқылы жүзеге асырылуда.

Біз инновациялық технологиялар қатарынан білім сапасын жақсарту мақсатымен интербелсенді оқыту технологиясы арқылы студенттің өзіндік пікірін қалыптастыру бағытында жұмыстар жүргіздік. Негізгі мақсатым: студенттерге білімді өз бетімен ізденуге бағыт-бағдар сілтеу, студенттер арасында еркін, ашық қоян-қолтық шығармашылық қарым-қатынас орнату, осылардың негізінде студенттерде қажетті білік-дағдыларды қалыптастыру, студенттердің сабақтағы белсенділіктерін дамыту болды. Осындай мақсаттарға қол жеткізу үшін мынандай міндеттерді орындау керек деп ойлаймыз: Зерттеу жүргізу және жоспарлау, сабақта интербелсенді оқыту технологиясының әдіс - тәсілдерін қолдану; Қазіргі заманғы жаңа техникаларды қолдана білу білімдерімен және дағдыларымен қаруландыру, оқу үрдісінде кеңінен қолдану; Студенттерді өз бетімен білімді игеруге, бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, сыни тұрғыдан ойланып, проблемаларды шешуге дағдыландыру; Бір қарағанда қарапайым болып көрінетін бұл әдістердің өзіндік ерекшеліктері мен қиындықтары бар. Осындай міндеттерді орындау кезінде студенттер тарапынан жақсы нәтижелер көруге болатынын байқадым. Мысалы: сенімді, өзіндік дәлел-уәждерін нанымды жеткізе білетін, ынталы, еркін, белсенді, сыни пікір-көзқарастары жүйелі дамыған, сандық технологияларда құзырлылық танытатын студенттер қалыптасады екен.

Интербелсенді әдістер оқытушылар мен студенттер арасындағы қарым-қатынас серіктестік пен ынтымақтастыққа негізделген. Осы ерекшеліктерді ескере отырып, бүгін студенттің бүгінгі күннің маңызды мәселесі болашақ оқытушыларды қазіргі заманның талаптарына сәйкес даярлау болып табылады. Әлемдік деңгейдегі білім беру парадигмасы білімнің нәтижеге, жеке басына бағдарлануын, тұлғааралық қатынастарға негізделген оқыту әдістерін құруды талап етеді.

Жалпы, таным әрекеттерін ұйымдастырудың арнаулы әдістемесі ретінде интербелсенді оқыту білім игеру процесіне студенттердің тиімді қарым-қатынасына негізделетіні белгілі. Ағылшын тілінен келген «interactive» сөзі де осы ұғымды білдіреді. «inter» дегеніміз «өзара» мағынасында, «act» - «әрекет жасау» дегенді білдіреді, яғни интербелсенді әдістер – үйренуші мен үйретушілердің өзара әрекеттесуін оқытудың негізі деп танитын және сондай қатынасқа жағдай жасайтын әдістер. Міне осындай, интербелсенді әдістерді сабаққа жүйелі енгізген кезде студенттер көп уақыт бойы белсенді болады, тапсырманы қызыға талқылайды екен. Бұл жерде оқытушы-бағыттаушы болып, студенттер әрекетін сырттай бақылап ғана қоймай, бағалап үлгеруіне де болады. Сондай-ақ, оқытушы-бағыттаушы пікірталас кезінде студенттерге көмектесіп, пікірталасты қыздыра түсу үшін сұрақтар қойып отыруына әбден болады деп ойлаймын. Ал, студент өздері

сұраққа жауап іздейді. Студенттердің осындай ынтасына орай бағалаудың жаңа түрлерін пайдалануға да болады.

Жұппен және топпен жұмыс түріне тоқталатын болсақ, «интербелсенді» дегеніміз біреумен қоян-қолтық қарым-қатынаста болу, онымен бірлесе әрекет жасау, диалог құру. Ал «интербелсенді оқу» дегеніміз өзара қарым-қатынасқа негізделген оқыту, диалог арқылы үйрету. Интербелсенді оқыту студенттердің тіл үйрену барысында белсенді әрекеттерді үйренудің негізгі құралдары мен тәсілдері ретінде танылады. Интербелсенді оқыту технологиясының көп түрі белгілі. [2-40]

Әр ұстаз өз бетінше топпен жұмыстың жаңа формаларын ойлап таба алады. Студенттер бір-біріне сұрақ қойып және оған жауап беруді үйрететін, жұптасып жұмыс істеу әдісі сабақтарда қолданылады. Қазақ тілі тілдік тұрғыда меңгерту әдістер арқылы білім беретін пән. Джон Дьюи «Білім беру бағдарламаларын үйренуші үшін ғана емес, қоғам үшін, барлық демократиялық құрылыс үшін тиімді болуын бағыттау керек» деп, студент алған білімін өмірде қолдана білуге үйретуді нұсқап отыр. Ал енді осы бағытта, яғни интербелсенді оқыту арқылы жетістікке жетелейтін әдіс-тәсілдер арқылы жүргізілген тәжірибемізге тоқталып өтейік. Олар: «Диалог негізінде оқыту және оқу» және «Қалай оқыту керектігін үйрету». Студенттердің зерттеуге дағдыларын қалыптастыру, терең ойлауға, өз бетімен білім алуға, ол үшін іздену қажет екенін аңғара отырып, жаңа білімді меңгерту үшін ең тиімді әдіс сұрақ–жауап, әңгімелесу, диалог болып табылатынын түсіндік. Сондықтан, біздің әр сабағымыз диалогтан құрылады, себебі практикалық қазақ тілі пәні болғандықтан көбінесе студенттердің сөйлеуіне мән береміз. Диалогтық оқытуда қолданып жүрген тәсілдер: «рөлдік қойылым», «дебат», «іскерлік ойын» «дискуссия», ашық сұрақ және жабық сұрақ қою т.б. Диалогқа негізделген оқыту барысында студенттер сыни тұрғыдан ойлауға, жағдайды талдау және тиісті ақпарат негізінде күрделі мәселелерді шешуге, балама пікірлерді өлшеуге, ойластырылған шешімдер қабылдауға, пікірталастарға қатысуға және басқа адамдармен сөйлесуге үйренеді.

Топтық жұмыстың артықшылығы сол, студенттер мұнда бірлесе әрекеттенеді. Бұл үшін оқытушы топқа бөлудің қызықты тәсілдерін қолдану керек. Студенттерді топқа бөлудің қызықты, әрі танымды тәсілін олардың алдағы жұмысқа деген ықыласын арттырады. Топпен жұмыс жасау студенттердің уақытша болса да бастарын біріктіреді, араларында кішкене болса да бір-біріне деген жылы, достық сезімдер орнайды. Сондай-ақ, «Аяқталмаған сөйлем» әдісін қолдануға болады, мысалы жаттығуларда сөйлемді өз ойларыңмен аяқтаңдар деген тапсырмалар бар. Есептеу ағашы – студенттер 3 немесе 4 топқа бөлінеді. Әр топ студенттері өз сұрақтарын оқып, талдап, ағаштың өздеріне тиісті тармағына (ватман парақ) жауап жазады, содан соң топтар орындарын ауыстырып, көршісінің ағашына өз идеяларын жазады. «Өз пікіріңді дәлелде» — деп аталатын ойын-сабақтың да пайдасы бар. Жалпы қандай да бір пайым, көзқарас оқылып немесе айтылғанда, студенттер «Иә» немесе «Жоқ» деген аймаққа бөлінген тақтаға (плакатқа) барады. Барынша әр студент өз пікірін дәлелдеп шығуға тырысуы керек. Интербелсенді әдіс-тәсілдер арқылы өткізген сабақтар барысында мынандай өзгерістер орын алады: әр студент өз ойларын дәлелдеуге тырысты, диалогтық оқытуда өз көзқарастарын жарыса айтып, қызу пікірталасқа кіріскендерін өздері де байқамады. Сондай-ақ, сөйлеу мәдениеті қалыптасып, ойын жеткізуге дағдыланды. Жаңа сөздер үйреніп, тілдік қорын толықтыра отырып, көркем әдебиет оқу қажеттігін түсінді. Студенттер ашылып сөйлеп өзіндік пікірлерін білдіруге тырысты. [3-17]

Ал сын тұрғысынан ойлауға үйрету арқылы бірлік, ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады, студенттермен кері байланыс орнатылды. Топтық жұмыстар нәтижесінде барлық қатысушы жұмыспен қамтылып, көптеген студенттің қабілеттері ашыла түсті. Сабақты өздері түсіндіріп, өз қолдарымен жасағанда есте жақсы қалатынын мойындады. Ең алдымен өз білімдері мен көзқарастары туралы ойланып, танымдық көзқарастарын толықтырып, берілген тақырыптар бойынша өз түсінігін өзгерте білді және ақпараттарды саналы түрде меңгеруге бейімделді.

Кейбір интербелсенді әдістер дайындық пен орындау үшін аз уақытты қажет етеді. Қысқаша жазу жаттығулары, сонымен қатар бағалаудың бір түрі, студенттерге материалды талдауға, түсінуге және сыни тұрғыдан түсінуге көмектеседі. Бұл жаттығулар ойлаудың әртүрлі деңгейлеріне бағытталған болуы мүмкін. Мысалы, студенттерге алдыңғы дәрістің тармақтарын тізімдеу туралы өтініш негізгі білімді нығайтады; студенттерге орталық тұжырымдаманы өз сөздерімен айтуды сұрау түсінуге көмектеседі; студенттерге ақпаратты жаңа жағдайды шешуде қолдануды сұрау оларға тәжірибе береді.

Интербелсенді топтардағы оқытушының рөлі өзгеше болады. Оқытушы көбінесе интербелсенді топта аз беделді рөлге ие болады. Кейбір жақтаушылар мұны "сахнадағы данагөйден" "бүйірдегі басшылыққа"көшу деп сипаттайды. Алайда, бұл өте жеңілдетілген болуы мүмкін. "Жоғары ретті" ойлау "төменгі ретті" ойлауды игеруге негізделгендей, интербелсенді әдістермен оқытуды нақты академиялық билік қолдауы керек. Сол сияқты, көптеген интербелсенді әдістердің бірлескен сипаты студенттердің ынтасын арттыра алады, ал студенттердің тым көп дербестігі демотивациялануы мүмкін белгісіздікке әкелуі мүмкін. Бұл іс жүзінде студенттерге негізгі терминология немесе тұжырымдамада қиындықтар туындаған кезде шағын дәрістерді "дәл уақытында" өткізуді білдіруі мүмкін. Сондай - ақ, оқытушы курстың басында оның құптайтынын және өзекті сұрақтарға тиісті түрде жауап бере алатындығын анықтауы керек-егер оқытушының жауап бермеуге дәлелді педагогикалық себептері болмаса және бұл жағдайда оқытушы студенттерге негіздемені нақты

түсіндіруі керек. Қысқаша айтқанда, интербелсенді әдістерді қолданатын оқытушы автономияны қолдаумен біріктіріп, оқытудың әртүрлі әдістерінде икемді және сауатты болуы керек.

Оқытудың интербелсенді әдістері оқытушылар мен студенттер арасындағы қарым-қатынас серіктестік пен ынтымақтастыққа негізделген. Осы ерекшеліктерді ескере отырып, бүгінгі күннің маңызды мәселесі болашақ оқытушыларды қазіргі заманның талаптарына сәйкес даярлау болып табылады. Әлемдік деңгейдегі білім беру парадигмасы білімнің нәтижеге, студенттің жеке басына бағдарлануын, тұлғааралық қатынастарға негізделген оқыту әдістерін құруды талап етеді.

Оқытудың дамып келе жатқан процесінің мақсаттарына негізделген оқытудың интербелсенді формаларының артықшылықтарының арасында мыналарды бөлуге болады: Зерттелетін пәннің мәнін, оның негізгі ұғымдарының заңдылықтарын, себеп-салдарлық байланыстарды және т. б. түсіну қабілетін қалыптастыру

Бағалау қызметін қалыптастыру: өз қызметін өзін-өзі бағалау, басқа студенттердің ұсыныстарын талқылау және т. б.

Танымдық қабілеттердің дамуы, яғни студенттердің танымдық іс-әрекетінің барлық элементтері: ойлау, қабылдау, есте сақтау, зейін, қиял.

Оқытудың интербелсенді әдістері мен дәстүрлі оқыту әдістерінің айырмашылығы-өмірлік тәжірибені қолдану, ақпаратты талдау және жүйелеу арқылы жеке және кәсіби қабілеттерін ашу.

Интербелсенді әдістермен оқыту процесі көбінесе студенттердің қатысуын жеңілдету және жалпы процесті жақсарту үшін білім беру ақпараттық технологиялар құралдарын қолдануды қамтиды. Білім беру (оқытушының қызметі), білімді қабылдау (студенттердің қызметі), білім сапасын бағалау және, әрине, білім беру процесі барысында студенттің жеке басын жан-жақты дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер жасау үшін ақпараттық технологияларды қолдану деп түсіну керек. Сонымен қатар, білім беруді ақпараттандырудың негізгі мақсаты студенттерді ақпараттық қоғамдағы өмірдің күнделікті әлеуметтік және кәсіби салаларына толыққанды және тиімді қатысуға дайындау болып табылады. технологиялары білім алушы өзінің барлық қатысушыларының өзара іс-қимылына негізделген оқытудың ұжымдық, бірін-бірі толықтыратын процесіне қатыса алмайтын оқыту процесін ұйымдастыруды білдіреді. Студенттер өздерінің күшті жақтары мен қабілеттерін, сондай-ақ құрдастарының қабілеттерін бағалау және қарым-қатынас, келіссөздер, топтық жұмыс, көшбасшылық және әртүрлі көзқарастарды түсіну сияқты бірқатар тұлғааралық дағдыларды дамыту үшін оқу іс-әрекетінде басқалармен бірлесіп жұмыс жасау үшін жеке және әлеуметтік қабілеттерді пайдаланады. [4-45]

Интербелсенді оқыту стратегияларын айтар болсақ, интербелсенді оқытудың мүмкін әдістері шексіз және тек шығармашылық пен ресурстармен шектелген. Осы мақалада дәстүрлі дәріске қарағанда аз қарқындыдан қарқындыға дейін ұйымдастырылған интербелсенді оқытудың ең көп таралған стратегиялары келтірілген. Бұлардан да ерекше интербелсенді оқыту әдістерін қарастыру, жетілдіру келешектегі міндетіміз деп білеміз.

Интербелсенді әдістер көбінесе "тек дәрістерге арналған" топтарға қарама-қайшы болғанымен, сөйлеуге дайын кез-келген адам білетіндей, дәріс оқу тиімді интербелсенді тәжірибе бола алады. Оқыту, мүмкін, оқытушы жаңа материалды студенттердің білімі мен маңызды адами тәжірибесімен мұқият байланыстырған кезде, сонымен қатар оқытушы студенттердің қызығушылығы мен қиялын баяндау құрылымдары арқылы әдейі қозғаған кезде — қақтығыс немесе шиеленісті тудырады, Мұндай әдістер ойын-сауыққа айналмауы керек, бірақ тақырыптың өзіне тән сұрақтардан немесе проблемалардан әдемі,дұрыс шығуы керек. Сондай-ақ, оқытушылар дәрістерге неғұрлым мақсатты интербелсенді элементті кідірту және студенттерді нақтылайтын сұрақтар қоюға шақыру арқылы оңай қоса алады.

Қорыта айтқанда, интербелсенді әдістерді тілді үйрену барысында қолданғанда оқытушы көп нәрсені ұтады деп сеніммен айта аламыз. Сондықтан да интербелсенді оқытудың білім беру саласында кеңінен таралған және өзекті болуының себебі де осы студенттерге жұмыс жасату жолының осындай қызықты да жаңашылдығында деп айта аламыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы;
2. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. А.Қ Әлімов.-Алматы, 2013ж.(40-45б)
3. «Жаңаша оқыту – заман талабы» Ғ.Сұлтанова, З.Сатқаева, Алматы, 2011 ж. (7-17б.);
4. Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде С.Мирсеитова, Қарағанды, 2011 ж. 45-б.

REFERENCES

1. Kazakhstan Respublikasynyn Bilim turaly zany;
2. “Interbelsendi adistemeni ZHOO-da koldanu maseleleri A.K. Alimov, Almaty, 2013zh. (40-45b); 911
3. “ Zhanasha okytu- zaman talaby” G.Sultanov, Z.Satkaev, Almaty, 2011zh. (7-17b.);
4. “Okytu izdenis retinde zhane izdenis okytu retinde ” S.Mirseitova, Karagandy, 2011zh. (45-b);

УДК 378

Кудиярова А.,
Магистр
«Международные коммуникации»
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: aygul.kudiyarova@gmail.com

EDTECH НА СМЕНУ ТРАДИЦИОННОЙ ФОРМЕ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: статья рассматривает развитие сектора онлайн образования в мире и в Казахстане, как цифровизация порождает новые тренды и тенденции, какие проекты уже созданы на местном рынке, популярность микрообучения, инвестиционный интерес в сферу IT-проектов онлайн образования. Как рынок стран с большим населением страны подталкивают интерес к онлайн образованию. В постковидное время развитие и рост цифровизации в получении знаний неуклонно растет и продолжает набирать свои обороты. Мнения по поводу развития сектора разнятся, есть как сторонники, так и противники.

Ключевые слова: цифровизация образования, EdTech индустрия, IT проекты в сфере образования в Казахстане, инвестиции в онлайн образование, тренды онлайн образования, блокчейн в образовании, инфоцыгане, микрообучение, кривая забывания.

После пандемии постепенно в мире все больше вузов уходят в цифровизацию образования. EdTech или индустрия образовательной технологии (Educational Technology) как ее называют на Западе набирает обороты, стартап проекты в области IT проектов разрабатывают новые платформы. Среди стран СНГ Россия лидирует в области цифровизации образования, в Казахстане же рынок онлайн образования находится в начале своего пути развития. По последним данным, в 2022 году в цифровую карту EdTech Казахстана вошли 86 стартап проектов по 13 направлениям: технологии виртуального погружения VR, AR, MR, 3D; образовательные онлайн-платформы, наука о данных, искусственный интеллект, машинное обучение, робототехника и др. (Рис.1). Для Казахстана это большой рывок, онлайн платформы предлагают, как платное, так и бесплатное обучение, для людей с ограниченными возможностями внедрили 2 онлайн платформы.

Рис.1. EdTech карта Казахстана за 2022 год. Источник Astana hub

На сегодняшний день существует ТОП 5 стран Азии, где индустрия онлайн образования динамично развивается: это Китай, Индия, Вьетнам, Малайзия и Индонезия. Эксперты считают, что индустрия онлайн образования хорошо развита в странах с большой демографией, ежегодный прирост населения как повод перевести вузы и школы на онлайн обучение. К примеру, можно привести Китай и Индия, где большое количество населения требует внедрения онлайн образования. Так, нет необходимости строить учреждения, онлайн платформа решает многие задачи. Вузы, которые не могут физически предоставить аудитории и материалы для новоприбывших студентов предлагают онлайн образование как альтернативу. Страны с небольшим населением пока что не торопятся в индустрию онлайн образования. В конце 2022 года в Казахстане была одобрена «Концепция развития образования РК на 2022-2026 гг.», в одном из пунктов

Концепции говорится о переходе к модели смарт-университетов, оптимизации процессов в соответствии с передовыми трендами цифровизации. Под смарт-университетами понимается внедрение высокоскоростного интернета, развитие онлайн образования, появление нового специалиста как цифровой офицер в каждом вузе. Цифровой офицер – это руководитель, определяющий стратегию онлайн образования, он отвечает за качество и безопасность данных, через него традиционная информация переводится в цифровую. Впервые цифровой офицер появился в США в 2011 году в бизнес-секторе, со временем такой специалист стал востребованным и в государственных структурах во всем мире. В Казахстане рынок онлайн образования сталкивается с такими проблемами как слабая инфраструктура, дефицит кадров, устаревшая учебная программа, которая не может быть применена к современному трудовому рынку.

Мнения специалистов об онлайн образовании разделились. По мнению одних, онлайн обучение неэквивалентно традиционному в пользу последнего. Например, отсутствует индикатор на полноценную погруженность и вовлеченность в процесс обучения: студенты зачастую избегают контакта с преподавателями, онлайн платформа никем не контролируется, как и контент информация. То есть, по сути, многих студентов не интересует онлайн лекция, они «находятся» в онлайн режиме без видеокамеры, одновременно занимаясь своими личными делами. К слову, в конце 2022 года британские ученые провели интересное исследование на тему онлайн обучения без использования видеокамеры, как выяснилось оценки у красивых студентов - девушек заметно ухудшились. Что еще раз подтверждает о несовершенстве традиционной формы обучения, то есть вероятность столкнутся с дискриминацией в реальном режиме обучения намного больше считают ученые. Еще одна проблема, которая часто поднимается в среде профессорско-преподавательского состава это психологическая готовность образовательных учреждений к инновациям. Ранее IT – технологии ассоциировались с узкими техническими специальностями, но время диктует свое и теперь компьютеризация процесса работы становится неизбежной и повсеместной, как и далее внедрение Искусственного Интеллекта. Противники онлайн образования опасаются снижения интеллектуальной культуры общества. В долговременной перспективе это означает исчезновение творчески мыслящих специалистов.

Сторонники же цифровизации образования, говорят больше о плюсах, например, самостоятельность студентов, отсутствие бумажных процессов, экономия времени и упрощенность рабочего процесса для преподавательского состава. Но сторонников онлайн образования все же больше. Так после ковида к 2022 году в мире в онлайн образовании появились следующие новые тренды:

1.Геймификация обучения в форме игры, как показывают исследования, программы онлайн обучения до конца проходит от 4% до 59% обучающихся максимум. Технологии, смешанные с дополнительными формами как игры, тесты и видеоуроки поддерживают интерес у обучающихся и соответственно повышает процент выпускников.

2.Персонализация, когда учитываются индивидуальные интересы каждого из обучающихся.

3.Инклюзивность – процесс обучения адаптирован для людей с ограниченными возможностями.

4.Микрообучение. На рынке онлайн образования в Казахстане особенно сейчас в постковидное время большими темпами развивается ниша с микрообучением, можно этот сектор назвать главным оппонентом или конкурентом на ряду с высшим образованием. Ведь именно на таких курсах инфобизнесмены недооценивают высшее учебное заведение называя его устаревшим и архаичным. Такая модель обучения «контент по требованию» составлена на аудиторию по принципу короткого клипового мышления: каждый урок должен быть составлен от 5 до 15 минут максимум, формат обучения можно освоить через телефон, возможность пересмотреть урок несколько раз 24/7. Продавая микрокурсы инфобизнесмены называют этот метод лекарством против «кривой забывания». Немецкий психолог Герман Эббингауз обнаружил что 50% информации, полученной во время учебы забывается уже через 1 день. (Рис.2)

Рис.2.

Российская компания «Netology» провела исследование, данные которой показали, что мозг человека активно воспринимает информацию от 10 до 15 минут. Возможно «кривая забывания» станет поводом в традиционных университетах и со временем мы получим гибрид традиционного и микрообучения. В Казахстане большая часть населения к миникурсам относится с опаской, в народе их называют «инфоцыганами», так их стали называть после разоблачения некоторых инфобизнесменов: эти владельцы курсов как оказалось были без практического опыта в узкой сфере, а просто продавали трендовую информацию. Кстати, ее они могут брать из-за рубежа и переводить на рынок СНГ. Конечно, абсолютно все курсы, продаваемые через соцсети нельзя назвать инфоцыганством, чтобы найти действительно опытного специалиста с реальными кейсами нужно хорошо разбираться на рынке микрообучения, требовать сертификацию и реальный опыт. Возможно, в будущем будут вводить определенные требования и стандарт в этом секторе образования. Отличие традиционного образования в университетах от коротких онлайн курсов продаваемые через соцсети в том, что короткие курсы моментально схватывают новейшие тенденции в мире, быстро их компонуют и предлагают на рынок, тогда как традиционная информация в университетах и методика преподаваемого предмета может уже как бы быть «не в тренде». В целом рынок коротких курсов вышел и на другие платформы помимо социальных сетей. На этих платформах также загружены видеокурсы, как было указано в начале статьи в Казахстане, уже работают 86 онлайн платформ.

5. Тренд все время учится новому. Среди трендов в онлайн обучении появилось понятие как «обучение всю жизнь» (Lifelong Learning), принцип которой заключается в постоянном росте, то есть никогда не переставать учится. Такой подход стал популярным, потому что в настоящее время люди перестали работать на одну компанию всю жизнь, кадры меняют место работы как минимум раз в 3-5 лет. Эксперты считают, что в ближайшие пять лет изменятся 40% профессиональных навыков у специалистов, а каждому второму придется проходить переквалификацию.

6. Блокчейн. Еще одна технология, которая в будущем будет внедрена в систему онлайн-образования это блокчейн. Система блокчейн защищает данные, информацию невозможно взломать или изменить, через эту прозрачную систему можно упростить работу бумажной волокиты: за считанные секунды выдавать справки, дипломы без риска мошенничества. В настоящее время такая система установлена в 20 университетах во всем мире.

Все эти технологии позволяют снизить порог сопротивляемости обучению. Так, цифровая система в онлайн режиме отслеживает процесс учебы, тестирует и предлагает сопутствующие игры, обучающие видео учитывая персональные пожелания. Такое внедрение искусственного интеллекта в процесс онлайн обучения нужен не только для отслеживания состояния студентов, но и для сбора информации о клиенте, данные которых используются для дальнейшей маркетинговой стратегии и рекламы учреждения. Чтобы развивать сферу онлайн образования в Казахстане и улавливать все современные тренды и внедрять их нужны инвестиционные вложения и кадры в IT-технологиях. В Казахстане инвестиционный интерес к сфере цифрового образования подогревается как со стороны государственных учреждений, так и частных. Мировые лидеры инвестиций в отрасли онлайн образования — это США и страны Европы, на их долю приходится 70%, у Китая 16%, но при этом Китай лидирует по объему инвестиций в секторе онлайн образования. Прогнозируется количество выпускников школ, колледжей, университетов и микрообучения в мире к 2050 году станет на 2 млрд. больше. (Рис.3).

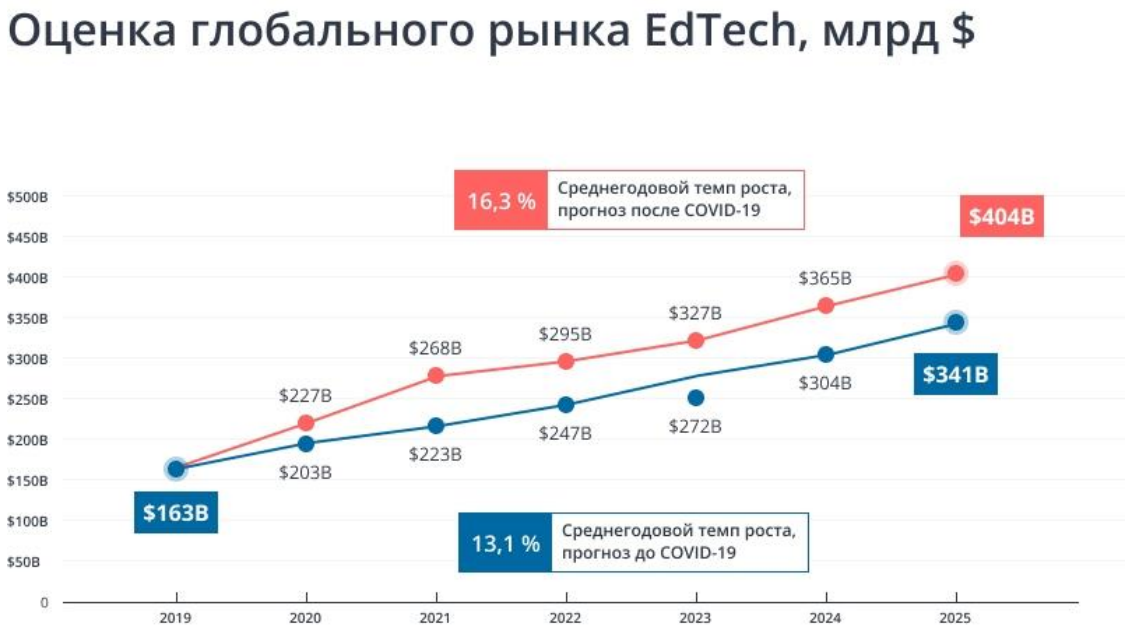

Рис. 3.

В связи с последними экономическими и политическими событиями в мире, в России в данное время инвестиционный интерес в сферу образовательных технологий заморозился. Как утверждает издание forbes.kz в связи с релокацией, то есть переселением специалистов из России в том числе и из IT индустрии, Казахстан стал заметно расти в этой сфере. Это связано не только с приходом иностранных специалистов, но и подготовленностью наших выпускников. На сегодняшний день хорошую подготовку в Казахстане в IT сфере показывают выпускники таких университетов как Назарбаев Университет, КБТУ, Университет Сулеймана Демиреля, МУИТ. Возможно именно с помощью таких выпускников в сотрудничестве с иностранными специалистами и современным подходом онлайн образование в Казахстане наберет свои темпы, и мы займем достойную нишу среди мирового онлайн образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. www.the-steppe.com/novosti/v-kazahstane-poyavilas-svoya-cifrovaya-karta-startap-proektov
2. www.habr.com/ru/amp/post/675612
3. www.ispring.ru/elearning
4. www.azoft.ru/blog/edtech-trends-21/

УДК 378.091.12

Sembayeva Z.K.,
M.Sc. student
«7M01111 - Training of foreign language teachers
(scientific-pelagogical direction)»
Kassymbekova M.A.
PhD, Assoc.Prof.
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zanagulsembaeva@gmail.com

THE USE OF EDUCATIONAL ELECTRONIC RESOURCES IN DEVELOPING INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE

Abstract: This article reveals the concept of intercultural communicative competence from the point of view of various researchers, both domestic and foreign. Including the disclosure of the notion of electronic educational resources, demonstrates the classifications and the state in the current educational system. The interconnection and ways of development of intercultural communication competence on the basis of electronic resources can be noticeable. Provided examples, as well as types of EER and its applications as an educational tool. The following methods were adopted in the collection of information: analysis, synthesis, comparison, and abstraction.

Keywords: «eHealth», intercultural communicative competence, digitalization, independent learning.

Сембаева Ж.Қ
Магистрант
«7M01111-Шетел тілі педагогтерін даярлау
(ғылыми-педагогикалық бағыт)»
Қасымбекова М.А.
PhD, Ассоц.проф.
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zanagulsembaeva@gmail.com

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІ ДАМЫТУДА БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Түйін: Бұл мақалада отандық және шетелдік әртүрлі зерттеушілердің көзқарасы бойынша мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілік ұғымы анықталады. Сонымен қатар, электрондық білім беру ресурстары қарастырылады, ағымдағы білім беру жүйесіндегі жіктелімдері мен жай-күйі көрсетіледі. Электрондық ресурстарға негізделген мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттің өзара байланысы мен даму жолдары байқалады. ЭБР ның түрлері және мысалдары, білім беру жүйесінің бір құралы ретінде қарастырылған.

Тірек сөздер: "Э-денсаулық", мәдениетаралық коммуникативтік құзырет, цифрландыру, дербес оқу.

The concept of globalization and all the consequences arising from this phenomenon is currently one of the most researched and discussed topics. In the field of teaching, one of the key factors is the development of intercultural competence, which is an essential component of the individual as a future full member of society. This competence cannot be built only with certain teaching methods or technologies in a few years of schooling, it is a process that requires not only the full involvement of the teacher, but also the constant desire of the student to improve, self-learning and the desire to develop throughout life. After all, intercultural competence is complete only when general knowledge about the country and the language is supplemented with notions of culture, history, communication skills,

tolerance, and the idea of self, among others. Thus, revealing this concept, it is impossible to bypass domestic and foreign researchers, such as S.S.Kunanbayeva, N. Chomsky, V.V.Safonova, P.V.Sysoev, D. Hymes, etc.

In her work Kunanbayeva S.S. mentions that the final result of training should be a “subject of intercultural communication”. Including the very notion of competence is described as "not an educational result, but the experience of successful intellectual and creative professional activity" [1, p.88].

As this article deals with the competence of intercultural communication of higher education students, it should be noted the "model of professional readiness" that was developed by the academician, which includes four constituents:

1. Professionally-oriented block of competences which is conditioned by the ability of a person to solve professional problems on the basis of available information and communication.
2. Professionally-based block of competences is the ability and readiness to build certain professional activities (pedagogical, philological, international, economic, and legal.).
3. Professionally-identifying block of competences is represented by "specializing competences", the implementation of key and basic competences in a particular area of professional activity (specialization).
4. A block of intercultural communicative competence [1, p. 95].

Taking this model into consideration, it is reasonable to assume that most professions today require intercultural competence because they have the ability to manage interconnectedness created by the diversity (Deardorff & Hunter, 2006; Deardorff, 2009). “Ethnologue” estimates that the total number of English-speaking people worldwide is 1,452,471,410 (as L1: 372,862,090; as L2: 1,079,609,320) [2]. From this we are able to notice that there are almost three times as many non-native speakers compared to native speakers, so a person who has this competence should not only be aimed at the source culture but also be broad-minded, knowledgeable and enthusiastic to develop, explore and learn, sensitive to diversity of cultures and be able to adapt in all situations. A professional with this ability will definitely be in great demand on the labor market.

As time has passed, one can notice that a variety of researchers have contrasting perspectives on ICC at specific points in history, for example, Bachman, 1990; Canale, 1983; Canale & Swain, 1980) believe that intercultural competence is more geared toward social awareness and social relationships. Whereas Van Ek (1986) looks at it from the perspective of grammar and linguistics. Exactly the same was mentioned in the works of Chomsky who did not apply the term communicative competence but linguistic competence (1969). Looking at this data, we can notice that over the years the concept of ICC becomes broader, i.e. includes more and more skills and concepts.

As attitudes evolve, so do the demands on the teacher who advances this competence in the students. It is worth noting that challenges arise from the differences in the perceptions of students and their needs or from the variety of methods among which it is complicated for the teacher to select the appropriate one. One of the most optimal and modern ways is the utilization of educational electronic resources. EERs are educational material provided in electronic, digital form. Nowadays, even if this approach is not something completely innovative, it is not easy to find resources which comprehensively develop a personality, especially those aimed at the advancement of intercultural competence. The main positive factor is the benefit of "Anytime Anywhere Learning", which allows one to save time, have access to information from all over the world and be able to get knowledge from those people or organizations that provide quality education [3]. Especially now, that is, since the beginning of the pandemic and even until today, the value and significance of learning through EER is growing and strengthening day by day.

In Kazakhstan, not only schools have been digitalized and have such platforms as "Kundelik.kz", "Bilimal.kz", but also higher education institutions have their own platforms, where the necessary materials, electronic library, curriculum, different educational programs, assignments to perform, video lectures are provided. This helps not only to systematize assessment, but also contributes to development of adequate evaluation of a student's self. Also one of the most valuable advantages of this approach can be noted the positive impact on ecology, i.e. previously a large amount of material resources was spent on printing and preparation of materials, whereas now everything can be provided in a digital variant not less fascinating. Moreover, the computer literacy that can be fostered using the EER can assist students in acquiring an interest in IT professions and becoming competitive members of society. Obviously, the increase in research around this field has prompted a controversy of opinions. One of the most significant points is the concept of "eHealth" which is mentioned by the authors Hwang, G.J., Xie, H. (2018), who define this term as “eHealth literacy”[4]. Whereas it also has a connotation of meaning as: “the proper use of digital technology without harm to human health”.

Demotivation of students, also an inseparable negative component. The real presence of the teacher, face-to-face communication, encouragement with gestures, facial expressions, mutual sympathy of the teacher and the student arising from contact in the real world cannot replace any platform. Even in the real classroom individual characteristics of each participant of the educational process are most often taken into account, whereas in EER a student has to search for the optimal way of receiving information by himself/herself. General disadvantages of technology also undoubtedly apply to EERs, although this can be prevented by a correctly and structured pedagogical plan.

We should note the types and kinds of EERs: textual-graphical, basic audiovisual and multimedia resources. Each of these types has its own advantages and disadvantages. First of all, let us dwell on “textual-graphical resources”, which were listed by Osin [5]:

1. The simplest and most widespread is *textual-graphical resources*. It is worth noting the speed of access to the latest news in linguistics, linguistic changes and culture in general. Therefore the information is first of all moved to a global network, that is from there it is easier to implement in the electronic resource, rather than printed, which in turn also has the advantage of saving some money, since unprinted material does not require large expenditures.

2. Next we will consider *basic audiovisual resources*. This type of resources is used very long time in educational sphere and includes any audio and video materials. In most cases these are CDs accompanied by textbooks or presentations used by a teacher to introduce the subject. Libraries in higher education institutions keep a wide variety of forms of this type of material. Many of them tend to store information in "microforms," which is when libraries save a copy of a source electronically to preserve it, which takes up less space, is stored longer, and is of decent quality, regardless of how users handled the printed original [6].

3. The next type is *multimedia resources*, this is one of the most effective forms of presentation, since it takes into account the peculiarities of perception of the information recipients. Initially, it should be disclosed what multimedia resources are. This is a type of information that is transmitted through illustrations, text, audio, video and sometimes include kinetic resources to make it easier for all students to perceive the material. As an example we can mention games in which there is one action in video and audio formats, as well by writing their answers or choosing from the proposed can change the course of events, here it means the text form, but some of them support audio answers as well. So you may notice that multimedia resources not only requires a tremendous amount of work, preparation, selection of material and structuring, but also can cost a considerable amount of money. They are challenging to find in the public domain, but this type of resource is definitely worth all the work invested in it.

Considering the use of EER in the learning process, namely in the development of intercultural communication competence of an individual, we can distinguish three types of its usage:

1. In the process of learning in higher education, face to face interactive of professor and student in the classroom. Here we can note the transmission of a lecture or SRSP, those works that are done in collaboration with the teacher.

2. Distance learning, where the student receives the information that the professor sends or offers in an online format.

3. Independent learning of students, which is more relative to higher education students. Here as a facilitator, professors can advise individual platforms or scholars to consider and research.

In all cases it is worth noting that electronic resources provide an indispensable opportunity to get in touch with native speakers of culture and receive authentic materials in real time. Not only does it not require the extra expense of traveling to other countries to gain experience, but simply turning on an Internet video or connecting via Skype makes it easy to surround yourself with a language environment, albeit an artifice, which is one of the keys to developing intercultural competence. The crucial issue here that might arise is the proper selection of resources.

Taking into account the survey that was conducted among 268 teachers of schools and universities in Moscow in 2021, the following resources are considered to be the most frequently used and optimal for foreign language lessons [7]:

1. *learnenglish.britishcouncil.org*. Materials here are aimed at an adult audience, where you can identify not only the level of English, but also find a substantial part of the authentic material that reflects the culture of the country. It is possible to observe the recommended content, which is updated monthly, which includes entertaining statements, celebrations, politics, about the economy of the country, about different ongoing scientific experiments, which undoubtedly helps to expand the horizons of the person. This platform can be an ideal helper for teachers and an indispensable aid to students' self-education, since one can find video, audio, and text materials, among others.

2. *UNESCO's e-Platform on Intercultural Dialogue* is a platform where participants with diverse backgrounds can share their experiences, exchange and discuss ideas, which is a tremendous opportunity for a student to develop their language skills. Not only do they see the position of the language at the moment, but they can gain additional knowledge at the same time.

3. *bussuu.com* is a platform of over 60 million users who share knowledge, assist one another, where it is also possible to video link and develop communication skills.

The above-mentioned platforms are more focused on self-learning, due to the reason that a key point in the education of students in higher education institutions is the development of independent learning, i.e. the concept of “long-life learning”.

Ultimately, it is possible to highlight several important points regarding the relationship or maintenance of electronic resources and the development of intercultural communication competence.

First, electronic resources have presented themselves as an indispensable tool in self-study, through which students experience real communication with representatives of a particular culture from any part of the world and at any time. In the meantime, it is also worth finding support for learning from the students, who are of a similar level and are able to provide useful information unrestricted by geographic boundaries.

Further, the level of engagement is noteworthy, as electronic resources have a way of attracting and retaining attention. In addition, digitalization has created a unique opportunity to arrange a virtual tour of a number of cities around the world, only with the condition of a proper connection and equipment. This opportunity is available in various platforms, and one of the most well-known is the "Virtual Vacation" (https://virtualvacation.us/walk), which allows students to experience the architecture, history and atmosphere of the culture they are exploring.

And finally, we should pay attention to the ease of obtaining information, the students have a wider perspective due to the digitalization, including the fact that they are free to search for relevant information by themselves, they acquire the skill of self-discipline.

In order to develop competence of intercultural communication it is not enough merely to learn a language and form skills of reading, listening, writing and speaking, you have to be able to use all collected information in real life, to be able to see the world through the views of the people whose language is used by the person. All of this can only be achieved through an understanding of one's own nation and culture.

REFERENCE

1. Kunanbayeva S.S. (2015). Strategic marks for higher education of foreign language. Monograph / S. S. Kunanbaeva. Almaty..
2. Ethnologue. (2011). *English language*. Retrieved November 6, 2022.
3. Kim, K.J., Kim, G. (2019). *Development of e-learning in medical education: 10 years' experience of Korean medical schools*. Korean Journal of Medical Education, 31(3): 205-214. Retrieved November 5, 2022. https://doi.org/10.3946/kjme.2019.131
4. Hwang, G.J., Xie, H. (2018). *Review and trend analysis of knowledge management and e-learning research*. Knowledge Management & E-Learning: An International Journal, 10(4): 371-374. Retrieved November 5, 2022. https://doi.org/10.34105/j.kmel.2018.10.022
5. Osin, A. (2011). *NEW-GENERATION ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES.* UNESCO Institute for Information Technologies in Education. Retrived November 6, 2022. 3214693.pdf (unesco.org)
6. Smith, A. (2014). *Audiovisual Material - an overview.* Australasian Library and Information. Retrieved November 5, 2022. Audiovisual Material - an overview | ScienceDirect Topics
7. Zakirova, E., Kulikova, E., Medvedev, E. (2021). *Digital educational resources for English language studies: teachers and learners' attitude.* Moscow State Linguistic University. Retrieved November 6, 2022. https://doi.org/10.1051/shsconf/202110603016

УДК 004.514: 37.026.3:37.026.6

Trofimova A.V.,
Master
KazUIR&WL
Almaty, Kazakhstan
email: a.trofimova99292@mail.ru
Seri L.T.,
PhD graduate
KazUIR&WL
Almaty, Kazakhstan
email: seri.lyazzat@mail.ru
Karpenko T.E.
candidate of Philological Sciences
KazUIR&WL
Almaty, Kazakhstan
email: tatiana_karpe@mail.ru

USING GAME-BASED PLATFORMS FOR STUDENTS IN DIGITAL LEARNING TO IMPROVE THEIR PERFORMANCE IN DIGITALIZATION OF PROFESSIONAL ACTIVITY

Abstract: In this article game-based platforms are observed in the light of gamification elements application. In education digital tools can take gamification elements. They help to make education student-centered. Mutual respect, reflective approach, interdependence between teachers and students, active learning, more responsibility, and accountability form student centered learning. Gamification can be the solution to this approach. To make education process more immersive and memorable, points, levels and leaderboards and other gamification elements are used. They can be used not equally, but they make education process more engaging.

Keywords: digitalization, education, gamification

Трофимова А.В.
Магистр
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Электронная почта: a.trofimova99292@mail.ru
Сері Л.Т.
Выпускник докторантуры
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Электронная почта: seri.lyazzat@mail.ru
Карпенко Т.Е.
к.ф.н.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Электронная почта: tatiana_karpe@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ СТУДЕНТОВ В ЦИФРОВОМ ОБУЧЕНИИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ИХ УСПЕВАЕМОСТИ В ЦИФРОВИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация: В этой статье игровые платформы рассматриваются в свете применения элементов геймификации. В образовании цифровые инструменты могут принимать элементы геймификации. Они помогают сделать образование ориентированным на студентов. Взаимное уважение, рефлексивный подход, взаимозависимость между преподавателями и учащимися, активное обучение, большая ответственность и подотчетность формируют обучение, ориентированное на учащихся. Геймификация может быть решением для этого подхода. Чтобы сделать процесс обучения более захватывающим и запоминающимся, используются баллы, уровни, таблицы лидеров и другие элементы геймификации. Их можно использовать не в равной степени, но они делают образовательный процесс более увлекательным.

Ключевые слова: цифровизация, образование, геймификация

Digital technologies are developing as well as education. Digital tools and platforms are created for almost all spheres of activity. Digital technologies come to us in the forms of apps for smartphones, online platforms and programs. Currently education is developing in the direction of digitalization. The reasons for this trend are enough from COVID-19 pandemic [1] to a range of advantages digitalization provides [2]. One of the most important advantages is student-centered learning.

According to Overby K. who referenced this term by Zmuda A. in her work, Student-centered learning (SCL) is a concept of this century which constructs a new education program involving student’s capabilities and computers [3, p.109].

Coleman T. and Money A. referring in their work to the seven presumptions of SCL which were identified by Lea S. J. et al. [3, p.419] and represent the experience of the students:

1) A reflexive approach to teaching and learning is one in which instructors and students reflect on their previous work in order to gauge how well they were able to learn and why. It enables teachers to repeat these processes in response to students' needs and allows students to reflect on the processes underlying their own best learning experiences to address the question, "How do I learn?"

2) Mutual respect is the kind of human feeling developed that enables students to learn from one another, aids a teacher in accurately assessing a student's aptitude, and encourages students to ask for help and support or to celebrate success when appropriate.

3) Interdependence between teachers and students: A teacher can give the learning that takes place in a classroom a human face by being someone students can ask for help from and who can provide answers or solve difficulties. Student-centered tactics can capitalize on this strength.

4) Active learning involves approaches that go beyond simple cognitive processing and have students participate and engage with the subject.

5) Greater responsibility and accountability—student responsibility is inextricably tied to student independence: According to Corno L., [3,p.419]a responsible student is one who recognizes and accepts their responsibilities as an autonomous learner, taking responsibility for this position. Corno L. states that [3,p.419], such students may be better equipped to participate in an active learning partnership with the teacher since they will both be able to identify approaches to accomplish the learning objectives.

6) Comprehension and deep learning: instead of isolating a learning experience from its context and presenting it for its own sake, the idea of deep learning and understanding allows students to better internalize learning and connect it to concepts, characters, and events.

7) Sense of autonomy: the constructivist philosophy prioritizes students' independence and autonomy as two of its main tenets of the constructivist SCL philosophy in the work of Clements, D. H., & Battista, M. T. [4,p.419], from which SCL is developed. An autonomous learner is capable of expanding their knowledge and honing their skills

on their own. Giving students a sense of independence changes the roles of instructors and lecturers, allowing them to better support student activities [4,p.419].

SCL philosophy can be applied using game-based platforms. Game-based platforms show that they help to improve student's performance in a lot of spheres, including its potential in the linguistic sphere.

Errol S.R. and Claire L.P.G. mapping Kahu's Student Engagement Framework onto Landers' Theory of Gamified Learning [5, p.1009], wrote that through a set of four testable hypotheses, theoretical framework opens up the option for the scientific use and evaluation of gamification in education process:

1) Gamification is an approach that allows for the modification of student engagement levels to assist the accomplishment of learning objectives.

2) The extent of student engagement, which covers affective, cognitive, and behavioral dimensions, can have demonstrable effects on learning outcomes.

3) It is possible to choose game characteristics that will help players reach particular learning goals divided under the three learning domains of cognitive, emotional, and psychomotor learning.

4) By determining the psychological domain shared between the learning outcome/educational objective and the desired, altering student experience of engagement, it is feasible to choose a game attribute for use in a gamification strategy.

Speaking about the involvement of the students, we should consider challenges which will motivate students. Gamification offers game elements and mechanics which make tasks more attractive for students. They make tasks less stressful and motivate students to do them. The following gamification elements are used in the educational [6] [7, pp.131-132]. In order to gamify education, missions or challenges are essential. These elements of gamified design offer fresh, interesting experiences, test knowledge, aid in skill development, and promote particular behaviors.

Points work as marks which teachers use to evaluate student's performance [6] [7, p.131]. Point systems can be seen in Kahoot, Quizziz, Mentimeter, Nearpod and other similar online apps.

Levels give users the target to achieve. Students get points or experience to get to a certain level [6] [7, p.131]. This gamification element is mostly used in the motivation process with the help of online apps like Habitica (https://habitica.com/) or Classcraft (https://www.classcraft.com/).

Progress bars (Progression) show students their progress during their study. They can see what they achieved and what they are going to achieve [6] [7, p.131]. Depending on the platform, it can be:

- badges
- past and future targets
- results of the task or course
- choice of the learning path

Leaderboards show the progress of all the participants to all of them. It is needed to create a competitive environment among students [6] [7, p.131].

Badges (rewards, achievements) are a visual representation of the students' achievements. They show that a student achieved a certain milestone in his or her education and for students it can be one of the purposes to fulfill a task [6] [7, p.131]. On the Canvas Network (https://www.canvas.net/)platform students can get badges for completing the course.

Avatars are visual representations of the player. It can be in the form of an icon or image used in online games [6] [7, p.131]. Using avatars makes the education process more immersive when students personalize themselves as their avatars [8].

Performance graphs show how the students perform during the play [7, p.131].

Quests/Challenges are the tasks which need to be done or obstacles to overcome together with other students or individually[7, p.131].

Social Elements/Community Collaboration push players to interact with each other to solve the problem [7, p.132].

Discovery/Exploration motivate to discover and explore [7, p.132]. Mostly common for board or computer games, but can be apple in the classes, too.

Epic meaning is accomplishment of something significant and big [7, p.132]. It can be seen in board or computer games but can be applied to the education process, too.

The following web-based gamification platforms use not all but some of the gamification elements mentioned above which influence digitalization of the professional activity.

Nowadays in STEM subjects Digital Game-Based Learning (DGBL) is widely studied as it can bring a motivating and engaging environment for students creating job situations and building competences for the future jobs [9,pp.2-3].

For example, in such STEM subject as Chemistry, students can use special apps, which allows them to use chemical reactions like BEAKER - Mix Chemicals and KingDraw: Chemistry Station [10] [11].

One of the most popular programs is Kahoot. The study by Wang, A.I.,Tahir R.,[12, p.12] showed that it has a positive effect on technical and engineering fields, in higher education as well as in other spheres. Despite being not completely free, its free options are enough to create educational and involving quizzes.

Kahoot (https://kahoot.com/) is a web-based learning platform which allows users to create online challenges with leaderboards, points for the fast and accurate answers, and has rewards at the end of the gaming session. Some question types (multiple choice and true/false) are free but others are not. The main feature is that the task is seen on the teacher's computer, while students have only the answer panel on their devices. The Kahoot game can be assigned as a hometask. In digitalisation of professional activity it can be used in the form of testing of the knowledge acquired during the lesson. Free plan is enough for an average group study and instruments for the game reports are very useful for evaluation of the students' answers.

Quizziz (https://quizizz.com) is a platform which allows you to create quizzes and lessons, which can be run in a similar way to kahoot, with the difference in the teacher's computer the leaderboard with points of the participants are seen, while students can see answers and questions on their devices. One feature is that during the game students are rewarded with power-ups for correct answers, which give students advantages. After each question, students can see "memes". Another feature is that Quizziz is that the quizzes itself can be printed out and used as usual offline paper-based tests. A lot of features are free, but for private publishing, for example, you need to pay.

Gimkit (https://www.gimkit.com/) is a platform where teachers can put their question bank manually and integrate them in different games which are offered on the platform (capture the flag, the floor is lava, fistopia (picture 1), etc.). To earn the in-game money, students need to answer the questions and then purchase the required items (picture 2,3). This platform is not free and has 14 days free trial.

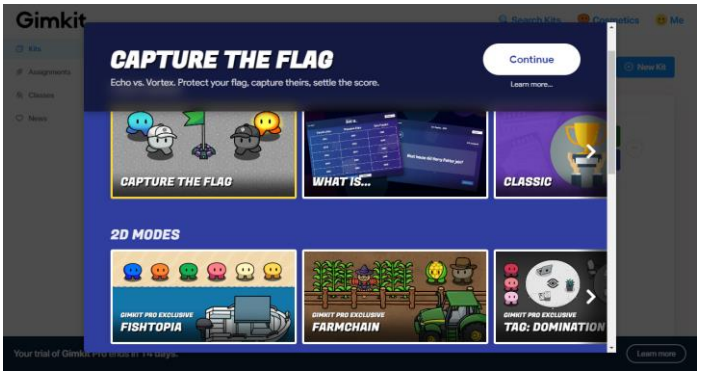

Picture - 1 Fistopia and other games

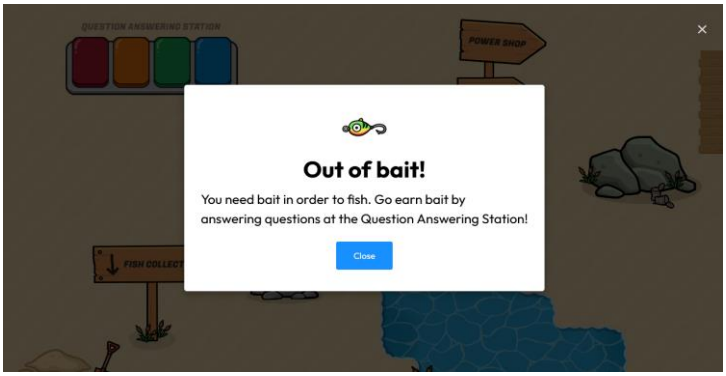

Picture - 2 The task in the game.

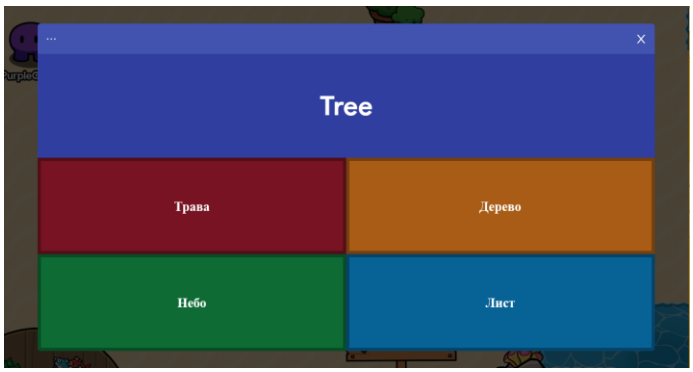

Picture 3. This is how the task looks in the game.

Habitica (https://habitica.com/) is an app which focuses on human habits and productivity. It can help to motivate students to study. Users create avatars which have experience and health bars. For each achieved task,

students get gold and experience, for the failed task or bad habit they lose avatar's gold or health (picture 4). Students can do the tasks by themselves (free) or in a group (paid option for a group creator).

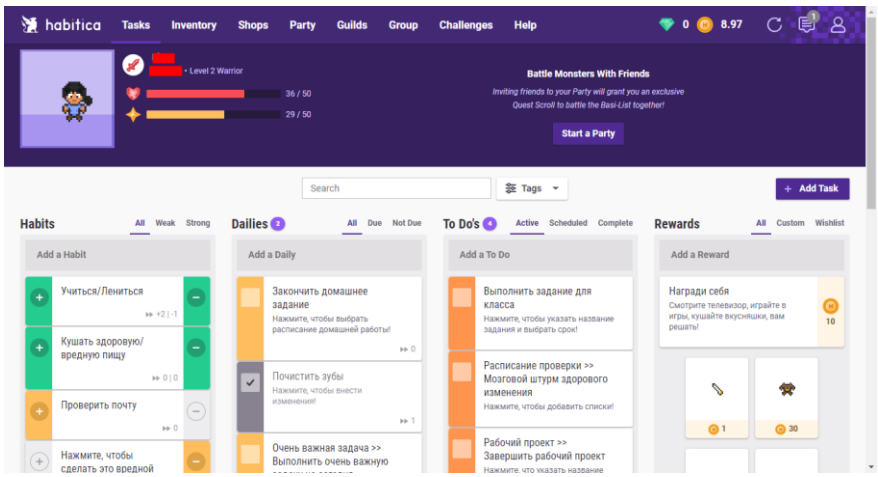

Picture 4. The main page of your avatar.

Such elements of gamification as points, levels, progress bars, leaderboards, badges, rewards, achievements are essential for gamification of education. They bring challenging aspects of education allowing students not only to learn the materials and perform class tasks but they make it enjoyable. Other elements like avatars, quests, challenges, social elements, epic meaning are not as developed and required as previous ones, but they make educational games much more interesting. The apps which are developed for students can be applicable in the digitalization of professional allowing students to achieve their goals.

REFERENCE

1. Overall Benefits of the Digitalization of Education and Training. – Mode of access URL: https://www.studentassembly.org/overall-benefits-of-the-digitalization-of-education-and-training/ - (accessed: 14.11.2022)
2. The Advantages of Digital Education. – Mode of access URL: https://www1.d2l.com/en-eu/blog/advantages-of-digital-education/) . One of the most important advantages is student-centered learning - (accessed: 14.11.2022)
3. Overby K. Student-Centered Learning // ESSAI: Vol. 9, Article 32, 2011. pp.109-112.
4. Coleman T., Money A. Student-centred digital game–based learning: a conceptual framework and survey of the state of the art// Higher Education 79, 2019. pp.415–457.
5. Errol S. R., Claire L.P.G. Gamification for student engagement: a framework// Journal of Further and Higher Education, 45:7, 2021. pp.999-1012.
6. GAMIFICATION EXAMPLES IN EDUCATION: WEBSITES & MOBILE APPS. – Mode of access URL: https://exceed-team.com/en/blog/gamification-examples-in-education-websites - (accessed: 16.11.2022).
7. Endarto I. T., Tanojo K. L. Gamifying Language Testing through Web-Based Platforms // Proceedings of the International Conference on English Language Teaching (ICONELT 2017). Surabaya, Indonesia: Atlantis Press, 2018. pp.130-134.
8. What's the Game? Avatars in the Classroom. – Mode of access URL: https://teachmag.com/archives/1190. - (accessed: 16.11.2022).
9. Serdar A. Digital Educational Games: Methodologies for Development and Software Quality. [Text]: Dissertation of Doctor of Philosophy: 30.09.2016/ Serdar Aslan. –Blacksburg, Virginia, 2016. 152 p. – Bibl.: pp.128-152.
10. BEAKER - Mix Chemicals . – Mode of access URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=air.thix.sciencesense.beaker&hl=en&gl=US - (accessed: 16.11.2022).
11. KingDraw: Chemistry Station. – Mode of access URL: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.kingagroot.kingdraw&hl=en&gl=US- (accessed: 16.11.2022).
12. Alf I.W., Rabail T. The effect of using Kahoot! for learning – A literature review//Computers & Education, Volume 149, 2020. – Mode of access URL: https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.103818. (accessed: 16.11.2022)

УДК 94(560):355.48

Уашпай Г., Сеитова Ф.,
Магистрант, к.ф.н, ассоциированный профессор (доцент)
«7М01711- Шетел тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: kusaiynovaa@mail.ru

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ШЕТЕЛ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ-БАҒДАРЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Қазіргі заман шетел тілін күнделікті қарым-қатынаста және кәсіби салада практикалық қолдануды үйретуге жоғары талаптар қояды. Мақала кәсіби ойлаудың ерекше ерекшеліктерін ескере отырып, студенттердің белгілі бір кәсіби және ғылыми контексттерде шет тілдерінде қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін цифрлық білім беру ресурстары арқылы болашақ шетел тілі мұғалімдерінің кәсіби-бағдарлы құзыреттілігін дамыту мен қалыптастыруға бағытталған. Білім берудің барлық деңгейіндегі оқу тапсырмаларын орындауға әсер ететін және интернет ресурстарын пайдалану қажеттілігін тудыратын қазіргі компьютерлендірілген әлемде шет тілін оқыту әдістемесінің жаңа бағыттарын талдайды. Кәсіби бағытталған шет тілін оқытуда цифрлық білім беру ресурстарын тиімді қолданудың дидактикалық мүмкіндіктері талданады.

Тірек сөздер: Цифрлық білім беру ресурстары, құзыреттілік, кәсіби- бағдарлы, технология, әдіс

Uashpay G., Seitova F.,
Master student, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
«7M01711- Training Foreign language teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kusaiynovaa@mail.ru

THEORETICAL FOUNDATIONS OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS THROUGH DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES

Abstract: The practical use of a foreign language in daily life and the workplace is highly demanded in the modern world. The goal of the article is to help future foreign language teachers develop their professional-oriented competence through the use of digital learning tools that enable students to develop their communication skills in foreign languages in specific professional and scientific contexts while taking into account the unique characteristics of professional thinking. examines the evolving approaches to teaching foreign languages in the computerized world of today, which has an impact on how well activities are completed at all educational levels and necessitates the use of online resources. In order to effectively use digital educational resources in the teaching of foreign languages with a professional focus, didactic options are examined.

Keywords: Digital educational resources, professional-oriented competence, technology, method

Жаһандану жағдайында шетел тілін меңгерген жаратылыстану ғылымдары мамандарын даярлау қажеттілігі қарқынды дамып келе жатқан қазақстандық жоғары білімнің кезек күттірмейтін міндеттерінің бірі болып табылады. Шетел тілі маңызды құрал болып табылады, өйткені қазіргі заманғы маман шетелдік серіктестермен тіл табысып қана қоймай, оны кәсіби қызметінде де, өзін-өзі жүзеге асыруда да қолдана білуі керек. Шетел тілі кәсіби бағдармен үйлескенде қоғамға қажетті белсенді, іскер, шығармашыл жеке тұлғаны дамытуда үлкен жетістікке жетуді көздейді.

Цифрлық білім беру ресурстары қазіргі заманы түлек үшін де, жоғары білім беру жүйесіне де мүлдем жаңа талаптар қойып отыр. Маманның еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігі көбінесе кәсіби құзыреттілікке ғана емес, сонымен қатар инновациялық технологияларды меңгеруді талап ететін өзгермелі еңбек жағдайларына бейімделу қабілетіне де байланысты. Бұл түрлендірулердің салдары білім берудің ақпараттық-объективті білім беру тәсілдерін тұлғалық-бағдарлы, шығармашылықты дамытушы әдістермен алмастыру болып табылады. [9,с88]

Студенттерге ағылшын тілін оқытуда жаңа цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану оқу-тәрбие процесін жетілдіру мен оңтайландырудың, жұмыс түрлерін әртараптандыруға және сабақты оқушылар үшін қызықты етуге мүмкіндік беретін әдістемелік құралдар мен әдістердің арсеналын байытудың маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Бүгінгі таңда білім сапасын арттыруға үлкен мүмкіндіктерге ие заманауи цифрлық білім беру ортасын дамыту өте өзекті болды.

Болашақ шетел тілі оқытушыларын кәсіби дайындау мәселесі Қазақстанның әлемдік білім беру ортасына интеграциялануының қазіргі жағдайында ерекше маңызды болып табылады. Болашақ мұғалімдердің мәдениетаралық қарым-қатынасын дамыту көп мәдениетті қоғамда саналы әрекет ету үшін қажетті дағдылар мен дағдылардың белгілі бір жиынтығын меңгеруді қажет етеді. Ғалымдар болашақ маманға мәдениетаралық және тұлғааралық қарым-қатынасты тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін шет тілдерін кәсіби-бағдарлы құзыреттілігін меңгеруді дамыту әдістерін жаңғыртуға баса назар аударуда. Бүгінгі таңда кәсіби-бағдарлы функцияларды табысты орындау үшін тек өз ісін білетін маман болу жеткіліксіз. Оның алдында тұрған

мәселелерді сәтті шешу үшін шетел тілдерін де білу қажет, бұл шетел тілінде сөйлейтін әлемдегі жаңа жетістіктер мен оқиғаларды қадағалап отыруға, халықаралық симпозиумдарға, конференцияларға қатысуға, достық байланыстар орнатуға, трансұлттық ұжымдарда жұмыс істеуге көмектеседі. Осыған байланысты болашақ мамандар үшін кәсіби бағдарланған тілдік білім берудің өзектілігі артып келеді.

Болашақ шет тілі мұғалімінің кәсіби-бағдарлы құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі шетелдік ғалымдардың (Л.Банашко, О.Бигыч, Т.Комарницкая, М.Левшин В.Адольф, Т.Т.) зерттеу нысанына айналды. Кәсіби-бағдарланған лексикалық құзыреттілікті қалыптастыру үдерісін оңтайландырудың негізгі бағыттары – студенттердің ынтасы, оқу материалының жаңалығы мен шынайылығы, өзіндік жұмыс, сонымен қатар ізденіс пен шығармашылық әдістер. Тілдік емес жоғарғы оқу орындарында шет тілін оқытудың басым міндеттерінің бірі – студенттің болашақ кәсіби қызметінде білім мен дағдыларды алу үшін орыс тілінің рөлін іс жүзінде көрсету арқылы жүзеге асырылатын кәсіби-бағдарлы әдіс. Кәсіби лексиканы оқыту үдерісін оқуға бейімделген, шынайы ғылыми-көпшілік болуы мүмкін жаңа және шынайы оқу материалын пайдалану арқылы тиімді оңтайландыруға болады. [3,с.7]

«Құзыреттілік» ұғымы 60-70 жылдары пайда болды. Осы кезде білім беру мазмұнына құзіреттілік-бағдар берудің ерекше бағыты қалыптаса бастады. Қазіргі психологиялық-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерде «кәсіби құзыреттілік» анықтамасымен тығыз байланысты «кәсіби құзыреттілік» анықтамасының көптеген нұсқалары бар. Зерттеушілер деректерге білім, дағдылар, әдістер мен әдістер ұғымын, тәжірибені тиімді пайдалануды, белгілі бір мәселелер ауқымындағы хабардарлықты, кәсібилік деңгейін инвестициялайды. Сонымен бірге бұл тәсілді түсіндіру кезінде бұл ұғымдарды ажырату керек. Құзыреттілік – белгілі бір салада өнімді іс-әрекетті орындау үшін оқушының оқу-тәрбиелік дайындығына қойылатын белгілі бір әлеуметтік талап. Құзыреттілік – маманның қызмет саласының ерекшелігімен және оның жеке тәжірибесімен айқындалатын жеке қасиеттерінің жиынтығы [6,с.9].

С.С.Кунанбаева қазіргі кездегі кәсіптік-бағдарлы білім берудің өзектілігін егеменді Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық жетістіктерінің халықаралық деңгейде мойындалған деңгейімен, халықаралық ынтымақтастық ауқымы мен Республиканың ашық және өзара байланыстағы өзара іс-қимылының қарқындылығымен анықтайды. Әлемдік стандарттарға сәйкес келетін, елді жедел жаңғырту және дамыту міндеттерін жүзеге асыруға қабілетті өз кадрларын даярлауда сапалы серпіліс жасау қажеттілігі, бұл үшін алдыңғы қатарлы елдердің озық тәжірибесін алу және қабылдау және халықаралық ынтымақтастық құралы ретінде шет тілдерін білудің әлеуметтік-білім беру маңыздылығын нығайтты, білім беру басымдықтарында шет тілдерін алға қойды, осылайша, шет тілін қазіргі заманғы тұлғаның кәсіби біліктілігінің міндетті құзыреттілік компоненті мәртебесімен қамтамасыз етеді және маман халықаралық ынтымақтастықтың жаңа жағдайында жас ұрпақты өмірге дайындаудың белсенді негізі [1,с.5].

Кәсіби-бағдарлы білім беру қазіргі білім беруде басымдыққа айналуда, оның мақсаты кәсіби қызметте шет тілін практикалық қолдану үшін ауызша сөйлеу дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

Заманауи білім беру үдерісін жаңғыртудың осы кезеңінде құзіреттілікке негізделген көзқарасқа ерекше көңіл бөлінеді. С.С. Куанбаеваның пікірінше, құзыреттілік көзқарастың өзектілігі мынада: [2,с.67].

- «құзыреттілік» ретіндегі білім беру процесінің нәтижесі білім берудің жалпы қабылданған мақсаттарына – белсенді әлеуметтік бейімделуге, өз бетінше өмір таңдауға, жұмысқа кірісуге және кәсіптік білімін жалғастыруға, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі жетілдіруге қабілетті оқушыны дайындауға көбірек сәйкес келеді. , іскерлік пен дағдыны тәжірибеде қолдану, шешім қабылдау және жауапкершілік;
- «құзыреттік тәсіл» білім берудің маңызды құрамдастарын біріктіреді: интеллектуалдық, шеберлік және эмоционалдық-құндылық, олар біздің түсінігімізде білім мазмұны туралы жалпы идеяларды қамтиды;
- білім беру стандартының негізгі негізі болып табылатын бітірушінің «құзыреттіліктерін» қалыптастырудың өзектілігі, мақсаты мен міндеттері білім беру мазмұнына да, оны дамыту әдістеріне де, демек, тұтастай оқу процесін ұйымдастыру;

Шет тілдерін оқытуға маманданған әдіскерлер уәждемені арттыру, білім беру мазмұнын қайта құру, әдістемелік құралдарды кеңейту және оқу үдерісін заманауи ақпараттық-коммуникациялық шындыққа жақындату үшін электронды ресурстарды пайдаланудың тиімділігін дәлелдеді. Мұндай технологиялардың маңызды артықшылығы - жоғары сезімталдық және студенттердің Интернет және компьютерлік технологиялар мүмкіндіктері туралы білімдері болып табылады. Цифрлық білім беру ресурстарын пайдаланатын ағылшын тілі сабақтары әлдеқайда қызықты және тиімді. Сандық білім беру ресурстарын пайдалану студенттердің өздік жұмысын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беріп, еркін, белсенді және дербес тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететінін атап өткен жөн.[4,с.76]

Құзіреттілікке негізделген тәсіл – бұл ең алдымен заманауи білім беру талаптарына сәйкес келетін қажетті дағдылар мен білімдерді біріктіретін әдістемелік құралдардың тиімді әрекеттесуі, оларды тиімді пайдалану мақсатқа жетуге, сонымен қатар студенттердің жеке қасиеттер.

Шын мәнінде, шет тілін кәсіби-бағдарлы оқытудың мәні пәнаралық байланыс болып табылады, онда шет тілі студенттердің кәсіби құзыреттілігін дамыту және жетілдіру құралы ретінде әрекет етеді және сөзсіз кәсіби қызметтің жоғары деңгейінің алғышарттарының бірі болып табылады.

Шетел тілін кәсіби-бағдарлы оқыту арнайы оқу кешендерін, соның ішінде кәсіби-бағдарланған оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендерді, аудио-бейне материалдарын, интернет материалдарын, компьютерлік бағдарламалар мен мультимедиялық құралдарды жасауды талап етеді [8,с.9].

Ынтымақтастықпен оқыту, жобалық әдістеме, жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану, интернет ресурстары сияқты заманауи педагогикалық технологиялар оқытудың оқушыға бағытталған тәсілін жүзеге асыруға көмектеседі, оқушылардың қабілеттері мен бейімділіктерін ескере отырып, оқытуды дараландыру мен саралауды қамтамасыз етеді.

Ағылшын тілін үйренуге арналған әртүрлі интерактивті білім беру компьютерлік бағдарламаларының көпшілігі фонетикалық және грамматикалық аспектілерді өз бетінше зерттеуге және оларды жоғары деңгейде қолдануға бағытталған. Бұл бағдарламалардың мүмкіндіктеріне интерактивті диалогтар, сөйлеуді тану мен айтылуды елестету жүйелері, дыбыстардың артикуляциясын көрсететін анимациялық бейнелер, сөйлеу дағдыларының барлық түрлерін дамытуға арналған жаттығулар, аудармасы бар бейнелер, жеке жұмыс баптаулары, сондай-ақ өз оқу нәтижелерін бақылау болып табылады.

Кәсіби-бағдарлы оқыту болашақ мамандардың кәсіби дағдыларын қалыптастыратын іс-әрекеттерге оқу материалының мазмұны бойынша кәсіби бағыттылықты қамтамасыз етеді. Шетел тілін оқыту «Нақты мақсаттағы тіл» сияқты бейіндік пәндерден «Шетел тілі» сияқты пәндерді біріктіруді талап етеді және шет тілі мұғалімінің алдына болашақ маманды пәнаралық байланыстар негізінде оқыту міндетін қояды. шет тілі өзінің кәсіби дағдыларын жүйелі түрде толықтыру ретінде.

Шетел тілін болашақ маманның кәсіби бағдарын дамыту құралы ретінде қарастыра отырып, Н.Д.Гальскова кәсіби-бағдарлы тілдік материалды оқу студенттің арнайы білім алуға ұмтылысы мен тілді меңгеру табысы арасында екі жақты байланыс бар екенін атап көрсетеді. [5,с.2]. Автор университетте шет тілін оқу өз алдына мақсат емес, өз мамандығы бойынша білім деңгейін көтеру мақсатына жету құралы болуы керектігін атап көрсетеді. Ғылыми және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерде шет тілі жоғары білім беру жүйесіндегі пән ретінде автормен «жоғары оқу орнында шет тілін қарым-қатынас құралы ретінде оқыту мәселесі» позициясынан ашылады.

Шет тілінің оқу пәні ретіндегі маңызды ерекшелігі – тілдің оқу құралы да, оқу мақсаты да болуы. Студент ең оңай тілдік құралдарды меңгереді, ол белгілі бір уақытқа дейін оқу мақсатын көздейтін сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлерін меңгереді, содан кейін олар күрделі тілдік әрекеттерді меңгеру үшін пайдаланылады, яғни олар қазірдің өзінде сөйлеу құралы болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории: Рекомендовано Ученым Советом КазУМОиМЯ им. Абылай хана.- Алматы: Дом печати «Эдельвейс», 2005.- 264с.
2. Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования: монография / С.С. Кунанбаева. – Алматы, 2014. – 205 с.
3. A.B. Tynyshtykbaeva. Technique of formation of skills of professional communication in a foreign language among students of a technical university (English). Thesis. for the degree of Candidate of Sciences Almaty, 1999. P.2633
4. Ahmadi, M. R. (2018). The use of technology in English language learning: A literature review. International Journal of Research in English Education, 3(2), 115-125.
5. Gal'skova, N.D. (2000).Sovremennaia metodika obucheniia inostrannomu yazyku [Modern methods of teaching foreign languages].Moscow: ARKTI-Hlossa.
6. Samohina, T. S. Effective business communication in the contexts of different cultures and circumstances / T.S. Samohina . – M.: Publishing house, 2005.
7. Komarnitska T.M. The qualification characteristic of foreign language teacher in the context of modern scientific, psychology and pedagogical theories, methods and technologies of training // the International cooperation and university education: Materials of the international scientific conference: MF NAUKM publishing house, 2000. – P. 161 - 165.
8. Кушниренко, *А.Г.* Что такое Интернет? Информационные и коммуникационные технологии в образовании / А.Г. Кушниренко, А.Г. Леонов, М.А. Кузьменко // Информатика и образование. – 1998. – No5-7.
9. Afanasieva, L., & Smyrnova, M. (2020). The usage of the achievements of modern information technologies in education. Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Philology Series, 8(76), 123-126.

UDC 372.881.111.1

Zhalelov Almaz
4th course student
«6B018 – Teacher of Two Foreign Languages »
Ablaik han KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: almaz.zhalelov01@mail.ru
Zhumabekova G.B.
Scientific supervisor:
Candidate of Pedagogy, assoc.prof.
Ablaik han KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru

THE USE OF MULTIMEDIA PROGRAMS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract: The article is devoted to the use of multimedia programs in teaching a foreign language. And also the importance of the transformation of education in the digital world. Moreover, what methods can be used while using multimedia programs. Learning a foreign language can take place in various conditions. Various foreign language teaching materials are currently being developed using multimedia environments. The use of multimedia in a foreign language course can make it more intense, authentic, and effective. Authentic materials are those that are not prepared for language teaching but are created in the form of written or oral speech during real communication. In the context of communicative language instruction, as you are aware, authentic materials have been the subject of extensive discussion. As a result, the goal of this study is to fill this void for English language learners by providing examples and recommendations using multimedia materials.

Keywords: multimedia technologies, ICT, education, methodology, foreign language, digital world, authentic materials, communication

Жалелов Алмаз
студент 4-го курса
«6B018 – Преподаватель двух иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: almaz.zhalelov01@mail.ru
Жумабекова Г.Б.
Научный руководитель:
к.п.н, ассоц.проф.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ПРОГРАММ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация: Статья посвящена использованию мультимедийных программ в обучении иностранному языку. А также важность трансформации образования в цифровом мире. Более того, какие методы можно использовать при использовании мультимедийных программ. Изучение иностранного языка может проходить в различных условиях. В настоящее время разрабатываются различные материалы для обучения иностранным языкам с использованием мультимедийных сред. Курс иностранного языка может быть более интенсивным, аутентичным и эффективным благодаря использованию мультимедиа. Аутентичные материалы можно определить, как материалы, которые не подготовлены для целей преподавания языка, но созданы в форме письменной или устной речи во время реального общения. Как вы знаете, использование аутентичных материалов при изучении иностранного языка широко обсуждается в рамках коммуникативного обучения языку. Таким образом, цель данного исследования - предложить примеры и предложения с использованием мультимедийных материалов, чтобы восполнить этот пробел для изучающих английский язык.

Ключевые слова: мультимедийные технологии, ИКТ, образование, методика, иностранный язык, цифровой мир, аутентичные материалы, коммуникация

The advancement of computer technologies in recent years, as well as their widespread use in the educational process, have resulted in significant changes in the educational system. These changes affected not only the structure of the education system, but also the methodology and technology of the educational process.

To date, the impact of information technology on changing the goals and content of higher education is felt very indirectly in educational institutions. The main reasons for this are not so much a lack of a technical base in higher education institutions and economic costs as a lack of conceptual elaboration of the theoretical foundations of the use of information and communication technologies (ICT) in the didactic process, in other words, methodological difficulties associated with the development of standards for electronic learning tools, the development of new teaching methods and technologies, and the basic principles of information and communication technologies (ICT).

A modern foreign language teacher needs to be familiar with the application of information technology in addition to being knowledgeable about the subject. The introduction of teachers to such an unusual educational space

as the World Wide Web will bring the culture of teaching to a qualitatively new level. Make sure that the student develops and adjusts socially to the globalized conditions of the world community. Today, it is unavoidable to make the switch from traditional methods of teaching foreign languages to teaching with ICT and resources, which is a kind of transitional stage to an open education system.

The object of the review is the process of teaching foreign languages in secondary schools using computer technology in the modern computer environment. At the same time, improving the content and methods of foreign language teaching by information technology. Multimedia is a modern computer technology that combines text, audio, video, graphic images and animation (animation) in one computer system. Multimedia is any system that has an impact on several channels at once: video, audio, text, and also often provides an opportunity for interactive interaction, for example, in the process of playing or learning. A more advanced level of multimedia is considered to be intelligent systems that not only broadcast information, but also can also centrally manage it. For example, such a system can be configured to turn on a certain time before the start of the event. At the same time, she checks for errors herself and "knows" the playback sequence. Such systems can be synchronized with the schedule of events in the mail service. [1]

Today, there are several types of intelligent communication systems. Let's take a closer look at the options for implementing different systems and what tasks they will help solve.

Audio systems. They are widely used — from conference halls and meeting rooms to railway stations and stadiums. It is impossible to imagine theatrical performances, concerts, lectures without them. Audio systems are necessary to promptly alert people in case of danger or to transmit important information, so they are also installed in offices, shopping malls, schools and other institutions. [2, p.65]

Video systems and video. Transmission systems Displays and projectors, LED facades and screens, video walls and many other visualization tools perform two main functions: broadcasting video information (including in real time) and video surveillance.

Video conferencing. Video conferencing (VCS) allows you to communicate in real time to people who are at a considerable distance from each other. This is much more effective than talking on the phone, because, firstly, you can see each other, and secondly, participate in a collective conversation.

Interactive (centralized) management systems. They allow you to monitor the process in real time, here and now and from one point. Enable system-wide administration and monitoring. At the same time, interactive management combines all systems at once and allows you to centrally configure them. [3]

The introduction of multimedia technologies in the educational process is one of the key points of informatization of education. Currently, multimedia technologies belong to one of the most dynamically developing and promising areas of information technology.

Modern teaching methods involving multimedia technologies help to solve the following didactic tasks:

To acquire basic knowledge of the subject;

Systematize the acquired knowledge;

Develop self-control skills;

Develop students' creative abilities;

To form motivation for learning;

To provide educational and methodological assistance to students in independent work on educational material.

Due to the uniqueness of the subject of foreign language, which involves providing students with an artificial language environment because there is not one in nature, it is advised to use multimedia technologies as widely and flexibly as possible. A collection of software and hardware known as multimedia enables the processing of information in both audio and visual formats. A user-friendly information environment is created by the interactive use of graphics, animation, images, videos, sound, and text.

The most accessible multimedia tools are electronic manuals and many training programs – simulations. Depending on the type of organization and the mode of provision for students, multimedia textbooks fall into three categories:

1) on CD-ROM with or without a printed application;
2) on sites without print applications;
3) on CD-ROM, but linked to certain Internet sites.

Working with foreign language programs helps students overcome psychological barriers. When students see graphics of a word or pictures with pictures on different topics on the screen, they better absorb and master the instructional material. The materials included in the program allow you to perform the following methodological tasks:

(for example when learning and correcting new English words):

1) train and strengthen the ability to recognize the meaning of words; 2) exercise motor skills to write the specified word; 3) reinforce the visual image of the document under development. Thus, with the help of educational programs, it is possible to significantly modify the methods of managing educational activities, to target the competitive element present in student activity and to personalize learning. [2]

Use of multimedia technologies. It is possible to recommend the following main methodological features of the organization of training of the modern students:

1) lessons with the use of multimedia presentations are held in computer classes with the use of multimedia projectors, resident guides, automated training systems, videos of various programs, etc.;

2) In practical classes for each student should be assigned a separate computer on which it is advisable to create his personal folder, called the class cipher and the name of the student;

3) The individual approach including wide use of the individualized training programs, Bank of multilevel tasks (on practical classes and laboratory works shall be used);

4) it is advisable to carry out a significant part of the classes in the form of business games; as tasks should be given real life multivariate and undeliverable tasks, especially those with which graduates will meet in professional activities;

5) it is necessary to use problem method of training more widely, to provide development by trained real programs (documents, tables, databases) which can be used in the course of training.

The organization of classroom classes using multimedia technologies allows you to save time, thereby intensifying the presentation of educational material, through the use of very simple means available to any student. During the lesson, students themselves can create a highly visualized colorful educational and gaming environment that produces a literally revolutionary effect in the perception of the subject "Computer Science" by students.

As a result of the study, it was revealed that the process of using new technologies in the classroom is at an initial stage. The modern education system does not keep up with the development of technological progress.

Summing up, we can conclude that the use of multimedia technologies can significantly transform the educational process, in particular, help the teacher when teaching a foreign language, increase the interest of students in its effective study.

Multimedia technologies are still unable to be widely adopted for a variety of reasons. First off, not all educational institutions have the required resources and infrastructure. Furthermore, there is a lack of qualified instructors who can learn and apply new technologies. Thirdly, some educators lack faith in their capacity to understand and effectively employ contemporary technologies.

The effectiveness of the use of information technology has been confirmed in foreign language lessons using computer-based learning tools for students of secondary schools.

Properly organized work of students with a computer can contribute to the growth of their cognitive and communicative interest, which in turn will contribute to the activation and expansion of opportunities for independent work of students to master a foreign language, both in the classroom and outside of school hours.

REFERENCE

1. Андреева 2006 - Андреева О.А. Изучение иностранных языков с использованием компьютерных технологий // Материалы фестиваля педагогических идей «Открытый урок». www.festival.1september.ru. 2006
2. Владимирова 2002 - Владимирова Л. П. Интернет на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе. М.:Просвещение, 2002. №3. С. 39-41.
3. Захарова 2003 - Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании. Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. М.: Академия, 2003. С. 25-29.
4. Карамышева 2001 - Карамышева Т. В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера (в вопросах и ответах). СПБ: Союз, 2001. С. 14-19.
5. Синегубова 2006 - Синегубова Н. М. Информационные технологии на уроках английского языка // Школа, 2006. № 2. С. 43-44.
6. Анишина 2009 - Анишина Т. П. Интерактивная доска HITACHI StarBoard // Справочник руководителя образовательного учреждения. М.: МЦФЭР Ресурсы образования, 2009. №11. 65стр.

ӘӨЖ 378.1(574)

А. Қалдыбай, Д. Марат
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: kaldybai_a@mail.ru
e-mail: marat_d@mail.ru
Г.Амалбекова
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті, э.ғ.к.
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

ЖОҒАРЫ БІЛІМНІҢ ҚОЛ ЖЕТІМДІЛІГІН АРТТЫРУ

Түйін. Мақалада «Білім алудың қолжетімділігі» түсінігі талданды, ол қоғам мүшелерінің білім алудағы теңдігінің демократиялық қағидасымен, яғни оның әлеуметтік жағдайына, жынысына, ұлтына және дініне қарамастан қолжетімділігімен байланысты. Қолжетімділік ұғымы сапалы білім берумен қатар, әлеуметтік, мәдени

және субъективті факторларға байланыстылығы қарастырылды. Әлемдік және ұлттық деңгейдегі құжаттардағы теориялық тұжырымдар талданды. Мақала авторлары Қазақстандағы жоғары білім қолжетімділігінің негізгі мәселелеріне жалпылама сипаттама берді. Сондай-ақ Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесіндегі әлеуметтік теңсіздікті статистикалық мәліметтер арқылы көрсетті.

Тірек сөздер: білімнің қолжетімділігі, білім сапасы, білім беру мүмкіндіктерінің теңдігі, білім алу құқығы, білім берудегі теңсіздік.

A. Kaldybai, D. Marat
Student
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: kaldybai_a@mail.ru
e-mail: marat_d@mail.ru
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

INCREASING ACCESS TO HIGHER EDUCATION

Abstract. The article analyzes the concept of "Access to education", which is related to the democratic principle of equality in education for members of society, that is, its availability regardless of social status, gender, nationality and religion. The concept of accessibility was considered to be related to social, cultural and subjective factors, along with quality education. Theoretical findings in documents of world and national level are analyzed. It also provides statistical studies of social inequality in the higher education system in Kazakhstan.

Key words: access to education, quality of education, equality of educational opportunities, right to education, inequality in education.

Өнеркәсіптік дамыған елдерде білім беру жүйесіндегі демократияландыру оның ең алуан түрлі құрылымдық элементтерінде және әртүрлі тәсілдермен көрінеді: барлығына қолжетімді жалпы білім беретін мектеп құру арқылы; қоғамды басқаруға және білім беру мазмұнын анықтауға тарту; студенттердің өзін-өзі басқаруы; әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдері үшін жоғары білім алу мүмкіндіктерін кеңейту және т.б.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаев өзінің 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында білімге қолжетімділік мәселесін негізгі мәселелерінің бірі ретінде баса назар аударды [1].

Қазіргі білім берудің қолжетімділігі мәселесі халықаралық және отандық заңнамалық актілерде көрсетілген. Білімге қолжетімділік білім алу құқығын жүзеге асырумен тікелей байланысты. Білім алу құқығын жүзеге асыру мәселесі тарихи тұрғыдан да, қазіргі жағдайда да өте өзекті болып табылады. Білім алу құқығы БҰҰ Жарғысында бекітілген жаһандық маңызы бар негізгі құқық болып табылады.

«Баршаға арналған білім туралы» Дүниежүзілік декларацияда «білімге қол жеткізуді жалпылау және теңдікке жәрдемдесу» қажеттігін атап өтеді [2]. Білім берудің қолжетімділігін белгілі бір идеология аясында қарастыруға болады. ЮНЕСКО қоғамның негізгі міндеті экономикалық өсу әлеуметтік дамуға бағынатын және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ететін адамзаттың тұрақты дамуын жүзеге асыру деп анықтайды. Бұл қағидат құқықтық консолидацияға ие болды - ол білімнің жалпы қолжетімділігі, яғни нәсіліне, ұлтына, тіліне, жынысына, жасына және денсаулық жағдайына; әлеуметтік, мүліктік және қызметтік мәртебесіне; тұратын жеріне; дінге, наным-сенімге, партияда болуына, соттылығына қарамайды деп тұжырымдалған.

«Баршаға арналған білім туралы» Дүниежүзілік декларацияның 26-бабында былай делінген: «Әркімнің білім алуға құқығы бар. Ең болмағанда бастауыш және жалпы білімге қатысты білім тегін болуы керек» [2]. Сапалы жалпы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету Қазақстанның білім беру жүйесін дамытудың басым бағыттарының бірі болып табылады. Қолжетімді білім беруді дамытудың байыпты заңнамалық негізі әзірленді. Қолжетімділік принципін бастауыш және орта білім берудің жалпы қолжетімділігі принциптері, жоғары білім берудің тең қолжетімділігі қағидасы деп бөлуге болады.

Қазақстан Республикасының "Білім туралы» Заңының 3-бабында (2007) білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттарының бірі ретінде [3]: 1) баршаның сапалы білім алуға құқықтарының теңдігі; 2) әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі; 3) білім берудің зайырлы, гуманистік және дамытушылық сипаты, азаматтық және ұлттық құндылықтардың, адам өмірі мен денсаулығының, жеке адамның еркін дамуының басымдығы; 4) адамның құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу деп жарияланған. Бірақ соңғы жылдары қолжетімділік ұғымы сапалы білім беру

тұжырымдамасымен толықтырылып жатқаны кездейсоқ емес. Ең бастысы - нақты кімге және қандай білім алуға болады деген сұрақ маңызды болып табылады.

Білім берудің қолжетімділігі халықтың сапалы білім алуына кең мүмкіндіктер беруді көздейтін демократиялық қоғамдағы білім беру саясатының басты қағидасы болып табылады. Әртүрлі азаматтар мен әлеуметтік топтардың жоғары білімге қол жеткізу мүмкіндіктері тең емес. Сондықтан жоғары білімге қолжетімділік мәселесін зерттеу барысында жоғары білімге қол жеткізудегі теңсіздіктің қалыптасуына әсер ететін факторларды анықтау, сондай-ақ барлық әлеуметтік топтары үшін жоғары білім алу мүмкіндігін арттыру бойынша әлеуметтік саясат шараларын ұсыну қажет. Білімге қолжетімділіктің келесі түрлері бар:

- барлық балалар үшін жалпы білім алудың заң жүзінде кепілдендірілген мүмкіндігі ретінде құқықтық қолжетімділік;
- әртүрлі әлеуметтік топтар мен отбасы балаларының білім беру ұйымдарында сапалы білім алу мүмкіндігі ретіндегі әлеуметтік қолжетімділік;
- баланың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандырудың қаржылық мүмкіндігі ретіндегі экономикалық қолжетімділік;
- баланың ақыл-ой және физикалық мүмкіндіктеріне сәйкес келетін білімді қашықтықтан алуға мүмкіндік беретін жаһандық ақпараттық желілерге қосылған техникалық инфрақұрылымның болуымен байланысты ақпараттық (мазмұндық) қолжетімділік;
- оқу орнының аумақтық орналасуына байланысты географиялық қолжетімділік. Сапалы білім алу мүмкіндіктері көбінесе әлеуметтік (отбасының тұрғылықты жері, ата-аналардың әлеуметтік байланыстары), мәдени (ата-аналардың білімі мен кәсіби қызметінің түрі, мектептегі білім сапасы) және субъективтік (өзіндік баланы бағалау, оның жеке амбицияларының деңгейі, таңдаған өмірлік стратегиясы) факторлары. Шетелдік зерттеушілердің пікірінше, білім саласындағы әлеуметтік әділетсіздік - бұл қазіргі білім берудегі әлемдік үрдіс.

Шетелдік, оның ішінде батыстық білім беруде сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылады: 1) жалпы білім беру құрылымында білім беру бағдарламаларының мазмұны бойынша да, қаржыландыру жағынан да әртүрлі типтегі мектептердің болуы; 2) тегін жалпы орта білім берудің маңызды рөлі; 3) білім берудің географиялық қолжетімділігі; 4) инклюзивті білім беру; 5) мигрант балаларды қоғамға бейімдеуге көп көңіл бөлінеді [4].

Бүгінде Қазақстандағы мектептерде аз қамтылған отбасы балаларының 10%-ы оқиды, олардың 59%-дан астамы ауылдық жерлерде тұрады. Сонымен қатар, елімізде жоғары оқу орындарында оқитын аз қамтылған ұлдар мен қыздардың саны туралы ресми статистика жүргізілмейді. Мұндай мониторингтің болмауы халықтың әртүрлі топтарының жоғары білім алуға қолжетімділік мүмкіндіктерін толық анықтауға мүмкіндік бермейді және сапалы білім беру саясатын құру мүмкіндіктерін шектейді. Қолжетімділік саясатының басты назары әлеуметтік мәртебесі төмен топтардағы үлгерімі төмен студенттерге шоғырлануы керек (1-сурет).

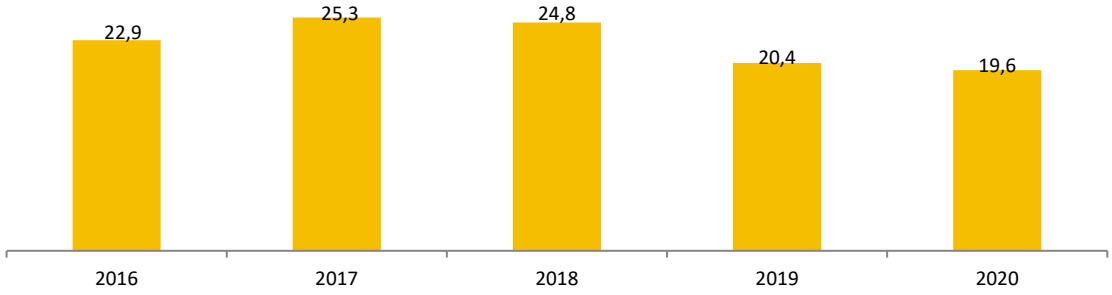

1-сурет. Жоғары оқу орындарынан қаржы жетіспеушілігіне байланысты кеткен студенттердің саны, %-бен алынған

Дереккөз: ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) сарапшылары Қазақстанда ауылдық жерлердегі және халықтың аз қамтылған топтарындағы мектеп оқушыларының білім алуына тең қолжетімділік тетігі жоқ екенін айтып, ҰБТ-ны нашар тапсыру себептерін мұқият талдауды, балалардың университеттерге тең қолжетімділігін қамтамасыз ету тетіктерін әзірлеуді ұсынады.

ҰБТ-ны сәтті тапсыру көп жағдайда қосымша білім алу мүмкіндігіне байланысты (репетиторлар, мектепте қосымша сабақтар, ҰБТ-ға дайындалу үшін оқу орталықтарына бару және т.б.). Ауылдық жердегі мектеп оқушылары үшін қосымша білім алу мүмкіндігі шектеулі және қала оқушылары репетиторлық қызметке 8 есе көп жұмсайды. Биылғы мәлімет бойынша жоғары балл алған ауылдық талапкерлердің саны қалалықтарға қарағанда 2 есе аз. Ауыл оқушыларының 10%-ы ҰБТ-дан шекті балл жинай алмаған. Тиісті статистикалық ақпараттың жоқтығынан бұл студенттердің қандай әлеуметтік топтардан болғанын анықтау мүмкін емес.

Сонымен, жоғары білімнің қол жетімділігін арттыру үшін біздің көзқарасымыз бойынша келесідей ұсыныстар беріледі:

- Қазақстанда жоғары білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ету жүйесін құру үшін бірқатар маңызды қадамдарды жасау қажет. Шығындардың жалпыға бірдей декларациясын енгізу. Мұндай шара «аз қамтылған отбасы» мәртебесін растау үшін негіз бола алады.
- ҰБТ-ға қатысуға өтініш берген кезде мектеп түлектерінің әлеуметтік жағдайы туралы сауалнама толтыру тәжірибесімен таныстыру. Бұл ауылдық жердегі және аз қамтылған отбасы балаларының әлеуметтік ұтқырлығын қадағалауға мүмкіндік береді.
- Жоғары білімге қолжетімділік саясаты бойынша негізделген басқару шешімдерін қабылдауға ықпал ете отырып, аз қамтылған отбасы балаларының мониторингінің статистикалық деректер жүйесін әзірлеу және енгізу.
- ЖОО тәжірибесіне аз қамтылған студенттерге ректорлық гранттар беруді енгізу.
- Аз қамтылған отбасылардан шыққан студенттерді қолдаудың мемлекеттік шараларын әзірлеу – әлеуметтік стипендиялар, тұрғын үй төлемдеріне өтемақы төлеу, тегін жол жүру.

Қорытындылай келе, білімнің қолжетімділігі адамның ең маңызды әлеуметтік құқықтарының бірі ретінде әрекет етуі керек деп есептейміз. Жоғары білімнің қолжетімділігі саласындағы маңызды мәселелер түрлі капиталға иелік ететін әлеуметтік топтар мен топтардың теңсіздігі болып табылады. Бұл жағдайда тек материалдық құндылықтар туралы ғана емес, мысалы, отбасының талапкерді жоғары оқу орнына түсу үшін қажетті барлық нәрселермен қамтамасыз етудегі қаржылық мүмкіндіктері, сонымен қатар ақпараттық капитал (ақпаратқа қолжетімділік, олардың көлемі мен сенімділігі), әлеуметтік капитал (отбасының толықтығы, туыстарының болуы, әлеуметтік ортасы, бейімделу дағдылары және т.б.), ішкі тұлғалық капитал (білім мен дағдылар, коммуникативті дағдылар, мақсаттылық) т.б. туралы болып отыр.

Осылайша, жоғары білімнің қолжетімділік категориясы тек объективті жағын (мемлекеттік саясат, білім беру құны, білім беру қызметінің сапасы, талапкерлердің дайындық деңгейі және т.б.) ғана емес, сонымен қатар субъективті жағын (білімнің қолжетімділігі критерийлерін қалыптастырудағы отбасы мен жеке тұлғаның рөлі) қамтиды.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы.
2. Всемирная декларация об образовании для всех от 01 января 1990 г. №б/н. Джонтьен, 1990 г.
3. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы.
4. Долгая О.И., Тагунова И.А. Доступность качественного образования для всех как мировая тенденция в общем образовании // Школьные технологии. 2019. № 1. С. 3–10.
5. Қазақстан Республикасындағы білім беру. 2016-2020. Статистикалық жинақ. Ұлттық статистика бюросы. 2022ж.

ӘӨЖ 331.101.262 (574)

А. Қыдыр, Л. Нұрлыбек
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: asylbek_k@list.ru
e-mail: lamilya_n@mail.ru
Г. Амалбекова
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті, э.ғ.к.
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДА АДАМ КАПИТАЛЫ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Түйінсөз. Мақалада елдің бәсекеге қабілеттілігі мен ұлттық адами капиталды қалыптастыратын факторларды зерттеу нәтижелері бойынша Қазақстан Республикасының адами капиталын дамытудың негізгі бағыттары қарастырылған. Қазақстандық қоғамның прогрессивті дамуы үшін адами капиталды, мәдени капиталды дамыту, қоғамның интеллектуалдық әлеуетін дамыту арқылы елді жаңғырту өте маңызды. Әлемдік экономиканың жаһандануы және өркениеттің қазіргі даму деңгейі жағдайында әлеуметтік-экономикалық даму факторы ретінде адами капиталдың маңызы тұрақты түрде артып келеді. Қазақстанда адам капиталы дамуының негізгі бағыттары – ұлттың интеллектуалдық әлеуетін дамыту, білім беру жүйесін реформалау, мәдениет пен рухани-адамгершілік құндылықтарды жаңғырту.

Тірек сөздер: адами капитал, аймақтар, индикаторлар, елді жаңғырту.

A. Kydyr, L. Nurlybek
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: kaldybai_a@mail.ru
e-mail: marat_d@mail.ru
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

MAIN DIRECTIONS OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN

Abstract. The article deals with the main directions of human capital development of the Republic of Kazakhstan based on the results of the study of the factors that form the country's competitiveness and national human capital. For the progressive development of Kazakhstani society, it is very important to develop human capital, and cultural capital, to modernize the country by developing the intellectual potential of society.

Key words: human capital, regions, indicators, country modernization.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаев өзінің 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында мемлекет саясатының негізгі құрамдас бөлігі және дағдарыстан кейінгі экономикалық дамудың драйвері ретіндегі адам капиталының дамуына баса назар аударды [1].

Қазақстанның қарқынды экономикалық өсуі әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 30 елдің қатарына кіру мақсатын қоюға себеп болды. Кеңейтілген мүмкіндіктер, ашық шекаралар және жаһандану процестерінің заманауи дәуірінде адами капитал жалпы ұтқырлықпен, сын-қатерлерге төзімділікпен, өз әлеуетін және мемлекеттің әлеуетін табысты іске асыру үшін өзін-өзі жүзеге асыруға және өзін-өзі жетілдіруге ұмтылумен сипатталады.

Бүгінде Қазақстан экономикасының өсуі ел халқының өмір сүру деңгейін көтеруге мүмкіндік берді, ауқымды экономикалық және әлеуметтік реформалар жүргізілді. Соның нәтижесінде 15 жыл ішінде ұлттық экономиканың көлемі 1997 жылғы 1,7 триллион теңгеден 2011 жылы 28 триллион теңгеге дейін өсті, еліміздің жалпы ішкі өнімі 16 еседен астам өсті.

Ғалымдар мен сарапшылар адами капиталдың физикалық, табиғи, қаржылық капитал сияқты құндылығы бар, жаңғыртуға және дамуға жататынын, адами капиталды өлшеудің негізгі көрсеткіші оның өнімділігі екенін алға тартады. Осы саладағы зерттеулер ұлттық адами капитал дамушы елдердің ұлттық байлығының жартысынан астамын және әлемнің дамыған елдерінің 70-80%-дан астамын құрайтынын көрсетеді.

Қазақстан 2021 жылға арналған адам капиталы индексінде (Human Capital Index - HCI) салыстырмалы түрде жақсы көрсеткішке ие болды. 2010 жылдан бастап Қазақстанда HCI мәні 0,59-дан 0,63-ке дейін өсті. Дүниежүзілік банктің Еуропа және Орталық Азия аймағындағы жаһандық білім беру тәжірибесінің жетекшісі Гэри Энтони Патриностың айтуынша, Қазақстан соңғы 10 жылда адами капиталды дамытуда оң нәтижелерге қол жеткізді, бірақ оның көрсеткіштері әлі де Еуропа мен Орталық Азия аймағындағы орташа мәннен артта қалып отыр, ол 0,69 болды.

Адами капитал концепциясын түрлендіру процесінде оның ұдайы өндірісіне инвестиция салу мәселесі ерекше атап өтіледі. Осы теориялық бағыттың классиктері Т.Шульц, Г.Беккер білім мен білімге инвестициялау нарықтағы адам капиталының құнын анықтайтынын атап көрсетті. Дегенмен, жаһандық пандемия жағдайында біз адам денсаулығына инвестиция салудың маңыздылығын көреміз.

Денсаулық капиталы теориясының дамуына елеулі үлес қосқан И.В.Ильинский, оның пікірінше, бұл адамның денсаулығы және оның өнімділігін сақтау мен жақсарту үшін инвестиция салу арқылы жүзеге асырылады. Ол адами капитал құрылымында мыналарды бөліп көрсетеді: білім беру капиталы; денсаулық капиталы; мәдени капитал; интеллектуалдық және ақпараттық капитал. Аталған барлық құрамдас бөліктері қоғамның инновациялық дамуы үшін маңызды деп есептейді [2].

Индекс елдің жетістіктерін үш негізгі бағыт - денсаулық жағдайы, білімі және азаматтарының нақты табысы бойынша өлшейді:

1) туу кезінде күтілетін өмір сүру ұзақтығымен өлшенетін денсаулық және ұзақ өмір сүру;

2) ересектердің сауаттылық деңгейі және оқумен қамтудың жиынтық жалпы коэффициенті бойынша өлшенетін білімге қолжетімділік;

3) сатып алу қабілетінің паритеті бойынша жан басына шаққандағы жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) АҚШ долларындағы құнымен өлшенетін лайықты өмір сүру деңгейі. «Қазақстан – 2050» бағдарламасы білім беру саласына, оған салынған инвестициямен, адами капиталмен тікелей байланысты.

Дегенмен, қазіргі уақытта Қазақстан өмір сүру ұзақтығының қысқаруы, өлім-жітімнің артуы, қымбат және әрдайым сапалы емес медициналық көмек және т.б. сияқты проблемалармен бетпе-бет келіп отыр. Статистика көрсеткендей, Қазақстанда 2019 жылы өмір сүру ұзақтығы 73,2 жасты құраса, 2021 жылы 70,2 жасты құрап отыр (1-кесте). 2019 жылы Беларусьте - 74,8, Қырғызстан – 74,2, Жапония – 84,5, Ұлыбритания – 81,5, Түркия – 78,8 жас.

1-кесте. Қазақстанда өмір сүру ұзақтығы.

Туған кезден күтілетін өмір ұзақтығы, жыл:	2019	2020	2021
барлық халық	73,18	71,37	70,23
ерлер	68,82	67,09	66,33
әйелдер	77,30	75,53	74,03
Ескертпе: [3] Қазақстан цифрларда статистикалық жинағы. Ұлттық статистика бюросы. 2022ж.			

Пандемия кезіндегі өлім-жітімнің артуы халықтың өмір сүру ұзақтығын қысқартты: 2020 жылы 2019 жылмен салыстырғанда қысқару 1,8 жасты құрады. Әйелдердің өмір сүру ұзақтығы ерлерге (67,1) қарағанда 8,4 жасқа жоғары және 75,5 жасты құрайды. Осыған қарамастан, 2019-2020 жылдарда әйелдер арасындағы өлім-жітім ерлерге қарағанда әлдеқайда жоғары болғанын атап өткен жөн, бұл олардың өмір сүру ұзақтығының күрт қысқаруынан көрінеді.

Осыған байланысты негізгі инвестициялар келесілерге бағытталуы тиіс: 1) материалдық әл-ауқат пен өмір сапасын қамтамасыз ету; 2) халықты жұмыспен қамту; 3) денсаулық сақтау; 4) білім беру және кәсіби оқыту; 5) мәдениет. Сондай-ақ, бірқатар ғалымдардың пікірінше, бүгінгі таңда іргелі ғылыми әзірлемелерге жұмсалатын шығындарды адам капиталына инвестиция ретінде қосу өзекті болып отыр. Бәсекелестік пен халықаралық интеграцияның күшеюі жағдайында әлемдік экономика өзінің дамуының жаңа кезеңіне аяқ басқан кезде басымдықтар өзгеріп, адами капиталдың мүмкіндіктері қайта бағалануда. Білімді қажет ететін, жоғары интеллектке ие инновациялық экономикамен байланысты жоғары сапалы ресурстар, адам ресурстарының резервтері бірінші орынға шығады.

Адами капиталды дамытуда білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік блок және цифрландыру салаларына бөлінетін мемлекеттік қолдау және шығыстар басты маңызға ие. Осылайша, макроэкономикалық жағдай туралы жыл сайынғы баяндамаға сәйкес, қазіргі уақытта Еуразиялық экономикалық одақ (ары қарай - ЕАЭО) мемлекеттерінде адам капиталын дамытуға мемлекеттік шығыстардың деңгейі дамыған елдер деңгейінен төмен болып қалып отыр. Дамыған елдердің көпшілігінде білім беру, денсаулық сақтау және мәдениетке жұмсалатын қаржы ЖІӨ-нің 15%-ға жуығын құраса, ЕАЭО-да ол небәрі 8%-ды құрайды.

Бизнес портфелінде білімнің салмағы 2017 жылдан 2021 жылға дейін 2%-дан 0,6%-ға төмендеді. Білім беруді дамытудың барлық дерлік қаржылық ауыртпалығы мемлекеттік бюджетке түседі. 2021 жылы білім саласына құйылған инвестицияның 81,1 пайызы мемлекет есебінен болды. 2017 жылы мемлекеттік сектордың үлесі небәрі 57,6 пайызды құрады. Бірақ бұл да жеткіліксіз.

2017–2021 жылдары Қазақстан Республикасы мемлекеттік бюджетінің білім беруге шығыстары елдің ЖІӨ-нің 3,2%-3,6% шегінде өзгерді. Мемлекеттік бюджеттен білім беруге бөлінген қаржы бойынша өсім 2017 жылға қарағанда 99,7% құрап отыр (2-кесте). Инвестициялардың бұл деңгейі ЖІӨ-ге қатысты өте төмен: ол әлемнің көптеген елдерінен төмен және ЮНЕСКО ұсынған деңгейден төмен (ЖІӨ-нің 5%-7%).

2-кесте.
Мемлекеттік бюджеттен білім беру саласына бөлінген қаражаты көлемі млн.тг

2017	2018	2019	2020	2021
1 843243	1 948477	2 332035	3 141186	3 681860
Ескертпе: [3] Статистикалық жылнамалық. Ұлттық статистика бюросы. 2022ж.				

2020 жылы адам капиталы индексі бойынша Қазақстанның көрсеткіштерінің төмендеуіне білімнің жеткіліксіз деңгейде дамуы себеп болды: Қазақстан өткен жылы 50-ші орынға тұрса, 51-орынға түсті. Адами капиталды дамытудың ең маңызды критерийі – жоғары білім деңгейі. 2020 жылдың төртінші тоқсанында жоғары білімі бар Қазақстан Республикасының жұмыспен қамтылған халқының үлесі 42,6%-ды құрады. Бұл ретте дамыған елдер бұл көрсеткіштің кем дегенде 50 пайызына жетуді өз алдына мақсат етіп қойды. Соңғы жылдары Қазақстанда бұл бағытта көптеген күш-жігер жұмсалды: заңнамалық база қалыптасты, даму институттары құрылды, мемлекеттік бағдарламалар қабылдануда, ұлттық инновациялық жүйе қалыптасуда.

Мемлекет, үкімет инновациялық экономикада өте маңызды рөл атқара алады. Зияткерлік меншікті қорғауда мемлекеттің рөлі зор. Зияткерлік меншікті қорғау жүйесі компания өзінің зияткерлік меншігі заңмен қорғалатынын білуі үшін анық және нақты болуы керек. Сондай-ақ мемлекет конференциялар, байқаулар, байқаулар ұйымдастыруды, сыйлықтарды тағайындауды өз мойнына алса, білім, ақпарат, технологиялар алмасуға ықпал ете алады.

Мемлекет бұл салада шағын бизнесті де қолдауы қажет, өйткені ірі компанияларға қарағанда, соңғысының мемлекеттік мекемелерге кіруі қиынырақ.

Жағдайды өзгерту және индустриялық экономикадан инновациялық экономикаға көшу үшін Қазақстан барлық деңгейдегі менеджментті өзгертуге мәжбүр болады. Мемлекет даму үшін жағдай жасауға мүдделі болуы керек – ұйымдастырушылық, құқықтық, экономикалық шаралар қажет.

Инновациялық экономиканың дамуы оның қажеттіліктеріне қызмет ететін тиісті инфрақұрылым мен индустрияның қалыптасуына, сондай-ақ жоғары деңгейлі білім беру құрылымдарының жұмыс істеуін, кадрларды қайта даярлаудың тиімді жүйелерін қоса алғанда, осы өзек төңірегінде басқа да іс-шараларды сәйкес үйлестіруге ынталандыруы мүмкін.

Қортындылай келе, біздің пікірімізше, Қазақстандағы ұлттық адами капиталдың сапасын арттыру үшін оның барлық құрамдас бөліктерін бір мезгілде жылдам қарқынмен жүйелі түрде инвестициялау қажет. Финдер, сингапурлықтар және корейлер өздерінің инновациялық серпілістерін осылай жасады. Қазақстан Республикасын алға қойылған ұлттық мүдделері тұрғысынан дамыту адам капиталын дамытудың жаңа сапасына қол жеткізуге бағытталуы тиіс. Бұл денсаулықты жақсарту, өмір сүру ұзақтығын ұлғайту, кедейшілікті азайту сияқты сапалық сипаттарды жақсартумен қатар, әрбір азаматты өмір бойы оқыту, кәсіптік даярлау және қайта даярлау арқылы заманауи білім беру қажет, сонда адам тек ішкі еңбек нарығында ғана емес, сонымен қатар халықаралық деңгейде сұранысқа ие болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы.

2. Ильинский И.В. Человеческий капитал и социально-экономическая активность работника. Материалы Международной научно-практической конференции «Социальная активность молодежи как необходимое условие развития общества», 21–23 ноября 2019 г. – С. 154–157. – 0,25 п.л.

3. Қазақстан цифрларда статистикалық жинағы. Ұлттық статистика бюросы. 2022ж.

ӘӨЖ 378:004

Е. Тимурғали, Д. Серік
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: timurgaliersejt@gmail.com
e-mail: 21099ladabaz08@gmail.com
Г.Амалбекова
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті, э.ғ.к.
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ РӨЛІ

Түйін. Мақаланың мақсаты –жоғары білімді трансформациялау жағдайында цифрландырудың рөлін қарастыру. Зерттеудің өзектілігі цифрлық технологиялардың қазіргі қоғам өмірінің барлық салаларына белсенді енуіне байланысты. Әлем елдерінің, оның ішінде Қазақстанның іскер топтары мен үкіметі жаңа цифрлық кеңістікте бәсекеге қабілетті позицияларға қол жеткізу үшін экономиканы цифрландыру және цифрлық трансформациялау процестерін жеделдету қажеттілігін түсінді. Цифрландыру білімге қол жеткізуге және білім беру мазмұнын жақсартуға жағдай жасайды. Бұл зерттеу қазақстандық жоғары білім беру жүйесін үнемі реформалаумен байланысты өзекті проблемаларды қозғайды.

Тірек сөздер: digitization, higher education, economy, labor market, modernization of education.

E. Timurgali, D. Serik
Student
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: timurgaliersejt@gmail.com
e-mail: 21099ladabaz08@gmail.com
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

THE ROLE OF DIGITALIZATION IN HIGHER EDUCATION

Abstract. The purpose of the article is to consider the role of digitization in the transformation of higher education. The relevance of the research is due to the active penetration of digital technologies into all spheres of modern society. Business groups and government of the countries of the world, including Kazakhstan, realized the need to accelerate the

processes of digitalization and digital transformation of the economy in order to achieve competitive positions in the new digital space. Digitization creates conditions for access to knowledge and improvement of educational content.

Key words: agriculture, agro-industrial complex, state support, investment, subsidy.

Цифрлық экономиканың қарқынды дамуы жаһандық экономикалық өсудің негізгі факторына айналды. Цифрлық экономика дәстүрлі өндіріс пен қызметтерді жаңғыртуда. Цифрлық технологияларды енгізу білім саласын да айналып өткен жоқ. Бұл ретте орта, техникалық және кәсіптік жоғары білім беру саласында цифрлық сауаттылықты арттыру маңызды міндет болып табылады. Цифрландыру, біздің ойымызша, адам капиталы белсенді дамитын жаңа қоғам құруға мүмкіндік береді. Мұндай өзгерістерге, еліміздің әртүрлі салаларына технологиялық инновациялардың енгізілуі себеп болып отыр деп есептейміз. Өндіріс әдістері түбегейлі өзгеруде, осыған байланысты білім беру жүйесіне жаңа талаптар туындайды.

Цифрлық революция Қазақстанды өзінің даму жоспарларына цифрландыруды мемлекеттік саясат ретінде енгізуге итермелейді. 2017 жылғы 12 желтоқсандағы No827 (өзгертулер мен толықтырулармен) бекітілген «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы (ары қарай Бағдарлама) іргетасын қалады [1]. Білім және ғылым министрлігі бірқатар мамандықтар бойынша студенттердің таңдаған мамандығы шеңберінде базалық білімін қалыптастыратын "Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар" (АКТ) пәнін енгізді. Сондай-ақ техникалық және кәсіптік, жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің білім бағдарламаларының кәсіби стандарттары әзірленді. Қазақстанда еліміздің жетекші университеттері құрған Ашық білім берудің Ұлттық платформасы бар. Ол жоғары білім беру жүйесінде білім сапасын арттыруға және қолжетімді болуына ықпал етеді.

«Қазақстанның ашық университеті» – OpenU.kz білім беру платформасы қарқынды дамып келеді. Бұл жоба 2018 жылдан бері жұмыс істейді және 1000-нан астам тыңдарманға ие. Қазақстанның Ашық университеті ғылыми-техникалық салада және басқа да танымал пәндер бойынша білім алғысы келетіндердің барлығына еліміздің үздік университеттерінің оқытушыларының онлайн дәрістеріне қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Дегенмен, Бағдарламаға сәйкес келесідей мәселелер бар:

- экономикада АКТ мамандықтары бойынша мамандар тапшылығы бар;
- цифрландыру еңбек нарығындағы мамандықтарға қойылатын өндірістік талаптардың қолданыстағы жүйесінен айтарлықтай озып кетті;
- еңбек нарығы мен білім беру жүйесі арасындағы байланыстың жоқтығы бір мезгілде сұранысқа ие емес кадрларды даярлауға әкелуі мүмкін;
- барлық мамандардың цифрлық дағдыларын дамыту арқылы білім берудің барлық деңгейлерінің мазмұнын толығымен қайта қарау қажет.

Жалпы алғанда, Бағдарлама жүзеге асқан жағдайда бәсекеге қабілетті мамандарды дайындау үшін оқу орындары мен кәсіпкерлер арасында өзара әрекеттесуді күшейтуге мүмкіндіктер ашатын болады[1].

2022 жыл қараша айының басында Үкімет отырысында Ғылым және жоғары білім министрі Саясат Нұрбек 2022-2026 жылдарға арналған білім беруді дамыту тұжырымдамасының жобасын таныстырып, жоғары білімді цифрландыру туралы айтты. Осы Тұжырымдамаға сәйкес университеттер "смарт университет" үлгісіне көшеді. Бұған студенттің цифрлық профилін, яғни студенттік өмір жолын қалыптастыру, EdTech цифрлық қызметтерін дамыту, цифрландырудың озық тенденцияларына сәйкес процестерді оңтайландыру кіреді. Coursera және EdX курстарының ауқымы қазірдің өзінде кеңейтілді. Басқару және білім беру қызметтерін көрсету сапасын арттыру үшін «Цифрлық университеттің анықтамалық стандарты» әзірленетін болады. Сонымен қатар, жоғары білімнің цифрлық трансформациясы стратегиясын үйлестіру мақсатында әрбір университетте цифрлық офицер (CDO) лауазымы енгізіледі.

Тұжырымдама жоғары білім беру жүйесін дамытудың жеті негізгі бағытын қамтиды:

- жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімге қолжетімділікті кеңейту;
- кадрлар даярлаудың жетекші моделіне көшу;
- жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің мазмұнын жаңарту және бәсекеге қабілеттілігін арттыру;
- жоғары білімді цифрландыру;
- университеттердегі басқару жүйесін жетілдіру;
- жоғары білімді интернационалдандыру;
- сапаны қамтамасыз ету жүйесін енгізу.

Сарапшылардың болжауынша, 2025 жылға қарай әлемде цифрланған 1,5 миллион жаңа жұмыс орны пайда болады. Сонымен қатар, қазіргі уақытта ұйымдардың 90%-ы цифрлық дағдылар мен білімнің жоқтығын растайды. Осыған орай, болашақ мамандардың цифрлық біліктілігін арттыратын дәстүрлі оқыту әдістерін жаңғырту аса маңызды. Болашақ мамандар IT саласындағы негізгі білімдерінен басқа, икемді ойлау, логикалық дұрыс шешім қабылдау және жаңа идеяларды жүзеге асыру сияқты жаңа құзыреттерге ие болады.

Ұлыбритания, АҚШ, Эстония сияқты экономиканы цифрландырудың үлесі жоғары елдерде жоғары білімнің рөлі тек кәсіптік білім беруде ғана емес, сонымен қатар кадрларды даярлау үшін университеттер мен жұмыс берушілер арасындағы өзара әрекеттестіктің тиімді үлгілерін құруда маңызды рөл атқарады. Бұл елдердегі университеттер өздерінің қаржылық менеджментінің тиімділігін үнемі арттырып отырады,

сонымен қатар оқу үдерісі мен ғылыми қызметті цифрлық экономика талаптарына сәйкес басқарады. Дүние жүзінде ақпарат қолжетімді бола бастағанда, басты назар «адамдарды ақпаратты қалай табуға, қосымша ақпарат қажет болған кезде қалай тануға және табылған ақпараттың сапасын бағалауға үйретуге» аударылады. Оқыту өмір бойы жалғасуы және технологиялық өзгерістерді қабылдау қабілетімен сипатталуы керек [2].

Білім беруді цифрландырудың мақсаты – ақпараттық және цифрлық ресурстарға кең қолжетімділікті қамтамасыз ету және оқу үдерісінде цифрлық технологияларды пайдалану.

Бүгінде «цифрлық университет» деген ұғым жоқ. Жоғары білімді цифрландыру, біздің ойымызша, оқытушылар мен университеттің басқа қызметкерлеріне қойылатын біліктілік талаптарын өзгертеді. Цифрлық технологияларды білім беруге енгізу университеттегі әртүрлі мүдделі тараптар арасында тынымсыз үйлестіруді талап етеді. Білім беруді табысты цифрландырудың басты факторы, біздің ойымызша, университет стратегиясы. Цифрландыру білім беру мазмұнын таңдауда үлкен икемділік пен тәуелсіздікті қамтамасыз етеді, бұл өз кезегінде жекелендірілген оқыту жолдарын құру мүмкіндігін ашады. Білім берудегі цифрлық инновацияның соңғы тенденцияларының арасында онлайн оқытудың жылдам бейімделуін атап өткен жөн, мысалы, аралас оқыту формаларының және MOOCs (жаппай ашық онлайн курстар) онлайн курстарының пайда болуы. Онлайн оқытуды дамытудың оң динамикасын жыл сайын қолжетімді онлайн курстардың өсуінен көруге болады.

Осыған орай, жоғары білімнің рөлі тек кәсіптік білім беруде ғана емес, сонымен қатар кадрларды даярлауда университеттер мен жұмыс берушілер арасындағы өзара әрекеттестіктің тиімді үлгілерін құруда және цифрлық құзыреттерін арттыруда екенін мойындау керек.

Негізгі цифрлық құзыреттер:

1) Ақпараттық сауаттылық: ақпараттық қажеттіліктерді тұжырымдау, цифрлық деректерді, мазмұнды табу және шығару қабілеті; дереккөздің және оның мазмұнының өзектілігін бағалау; сандық деректерді, ақпаратты және мазмұнды сақтау, басқару және ұйымдастыру.

2) Қарым-қатынас және ынтымақтастық: цифрлық технологиялар арқылы өзара әрекеттесу, қарым-қатынас жасау және бірлесіп жұмыс істеу қабілеті; мемлекеттік және жеке цифрлық қызметтер мен азаматтардың қатысуы арқылы қоғамға араласу; сандық сәйкестік пен беделін басқару.

3) Цифрлық контентті құру: цифрлық мазмұнды құру және өңдеу мүмкіндігі; авторлық құқықтар мен лицензияларды қалай қолдану керектігін түсіну, ақпарат пен мазмұнды білімдер жиынтығын біріктіру; компьютерлік жүйеге түсінікті нұсқаулар беруді білу.

4) Қауіпсіздікті сақтау: цифрлық ортада құрылғыларды, мазмұнды, жеке деректерді және құпиялылықты қорғау мүмкіндігі; физикалық және психологиялық денсаулықты қорғау, сондай-ақ әлеуметтік салауаттылық пен әлеуметтік инклюзия үшін цифрлық технологиялардан хабардар болу; сандық технологиялардың қоршаған ортаға тигізетін әсері және оларды пайдалану туралы хабардар болу.

5) Проблемаларды шешу: қажеттіліктер мен проблемаларды анықтау, сондай-ақ цифрлық ортада концептуалды проблемалық жағдайларды шешу қабілеті; процестер мен өнімдерді инновациялау үшін цифрлық құралдарды пайдалану [3], цифрлық эволюциямен қатар жүру.

COVID-2019 пандемиясы жағдайында әлем университеттері қашықтан жұмыс істеуге көшкенде, бұл үрдіс Дулати Университеті үшін жаңалық болған жоқ. Өйткені, республикада алғашқы болып қашықтан оқыту жүйесін енгізген Дулати Университеті болатын.

Университеттің ең маңызды қызметі - сандық экожүйені қалыптастыру, оның ішінде университеттің бизнес-процестерін толық цифрландыру, жаппай ашық онлайн курстарды (MOOCs) кеңінен енгізу, ашық білім беру платформасын енгізу, аралас оқыту. Жаһандық цифрландыру жағдайында білім беру форматын жаңғыртуда жоғары оқу орнының рөлі зор екендігін ескере отыра, жоғары білім беруде цифрландырудың үлкен әлеуеті бар екендігін мойындауымыз керек.

Қорытындылай келе, елдегі келесі тенденцияларды ескере отырып, цифрлық технологияларды одан әрі дамыту қажет деп есептейміз:

1. Жұмыс істейтін студенттер мен күндізгі бөлімде білім алу мүмкіндігі жоқтар үшін білім алу қолжетімді.
3. Студенттер курстар мен пәндерді өз бетінше таңдайды.
4. Студенттердің интернетті, мәліметтер қорын, басқа да ресурстарды пайдалану дағдылары мен құзыреттері қалыптасады.
5. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану дағдылары бар ЖОО түлектеріне жұмыс берушілердің сұранысы артады.

ӘДЕБИЕТ

1. 2017 жылғы 12 желтоқсандағы No827 (өзгертулер мен толықтырулармен) бекітілген «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.
2. Семернина С.А., Сомина И.В. Цифровая трансформация бизнеса: зарубежный опыт // Вестник. Самарского унта. Экономика и управление. 2018. № 2.
3. Рязанцева М.В. Развитие цифровых компетенций как источник роста производительности труда //Экономика, налоги, прав.-№6, Т.12, 2019.–С. 77-85.

ӘОЖ 325.2

Нагашибаева А., Турарбекова Л.,
Студент
«6В04212-Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық»
М.Х Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
Тараз, Қазақстан
e-mail:Aselnagawbay@mail.ru
e-mail: lturarbekova@list.ru
Амалбекова Г.Е.
Ғылыми жетекші
Экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а.,
М.Х Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

«МИДЫҢ АҒЫЛУЫ» МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Түйін: бұл мақалада мидың ағылуы ұғымы, деңгейі мен негізгі себептері қарастырылған. Мидың ағылуы, яғни, адам капиталының қашуы салдарынан туындайтын мәселелер қамтылған.Қазақстандықтардың шетелге көшуіне не мәжбүр ететіндігі,олардың көшу мақсаттары жазылған.Дамыған және дамушы елдердегі мидың ағылу деңгейіне баға берілген және оны алдын алу шаралары ұсынылған.Мидың ағылуы қай кезде,қандай себептерге,жағдайларға байланысты көбірек орын алатыны талданған.Сонымен қатар бұл мәселеден туындайтын әсерлер мен оны азайту,шешу жолдары нақты көрсетілген.

Тірек сөздер: мидың ағылуы, дамыған ел, дамушы ел, эмиграция, ұлт дамуы, мигрант, көші-қон.

Nagashibayeva A., Turarbekova L.,
Student
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty
«6B04212-Public Service and Administrative Law»
Taraz,Kazakhstan
e-mail:Aselnagawbay@mail.ru
e-mail: lturarbekova@list.ru
Amalbekova G.E.,
Research supervisor
Candidate of economicsciences, associateprofessor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty
Taraz,Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

THE PROBLEM OF «BRAIN DRAIN» AND WAYS TO SOLVE IT

Abstract: This article deals with the concept of brain drain, its level and main reasons. It covers the problems caused by brain drain, i.e., the flight of human capital. What forces Kazakhstanis to move abroad, the goals of their migration are written. The level of brain drain in developed and developing countries is evaluated and its prevention measures are proposed. Brain drain is analyzed when it occurs, depending on what reasons and situations. In addition, the effects arising from this problem and the ways to reduce it and solve it are clearly indicated.

Keywords: brain drain, developed country, developing country, emigration, national development, migrant, migration.

«Еліміздің басты құндылығы – адам. Бұл – айқын нәрсе. Сондықтан, ұлттық байлықты тең бөлу және баршаға бірдей мүмкіндік беру – реформаның басты мақсаты. Ұлт саулығы жақсы болса ғана, қоғам орнықты дамиды.Денсаулық сақтау саласында біраз реформа жүргізілді. Дегенмен, оның жағдайы әлі де мәз емес. Әрине, жылдар бойы қордаланған түйткілдер бір мезетте шешілмейді. Сондықтан, аса маңызды мәселелерді ретке келтіруге баса мән берген жөн. Соның бірі – қаржыландыру жүйесі. Осы салаға қаржының жеткілікті бөлінбеуі қалыпты жағдайға айналған. Соның кесірінен, жұрт сақтандыру жүйесіне қосылса да, медициналық қызмет толық көлемде көрсетілмей отыр.» деген мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев өзінің Қазақстан халқына жолдауында [1].

Мидың ағылуы немесе «адам капиталының қашуы» - жақсы жұмыс жағдайларын іздеу үшін мамандардың белсенді түрде кетуі,яғни ел көші-қон арқылы басқа елдерге ең білімді және талантты қызметкерлерін жоғалтуы,ол процесс ретінде сипатталған проблема болып табылады. Шетелге мидың ағылуымен ел халықтың ең білікті және білімді бөлігінен айырылады. Бұл ғылыми әлеуетке кері әсерін тигізіп, жоғары технологиялық салалардағы жұмысшылардың тапшылығына ықпал етеді. Соның салдарынан елдің дамуы тежеліп, мидың ағылуын ғана арттырып, мәселені тұйық шеңберге айналдыруда.

Мидың ағылуы көбінесе адамдар мансаптық өсу, зерттеу және академиялық жұмысқа орналасу үшін мүмкіндіктері аз дамыған елдерденкетіп, мүмкіндіктері көбірек дамыған елдерге қоныс аударған кезде орын алады.

Жарты ғасыр ішінде білікті мамандардың жаһандық көші-қонының көлемі керемет өсті және қазір көптеген мемлекеттердің болашағына елеулі қатер ретінде қабылдануда.

Екінші жағынан, кәсіби көші-қонды жақтаушылар «мидың ағылуы» терминінің орнына «Ми алмасуы» немесе «Ми мобильділігі» сияқты басқа бейтарап атауларды қолданады және бұл процестің тек «жаман жақтары» ғана емес, сонымен қатар, басқа да бейтарап атауларды қолданады.

Мамандарды елден шығарудың салдары әрқашан жаман емес екеніне қарамастан, әлемнің көптеген мемлекеттері бұл процеске қарсы тұруға немесе басқаруға тырысуда.

«Мидің ағуы» мәселесі Еуропалық қауымдастықты қатты алаңдатады. Еуропада мидың ағылуы, ең алдымен, ғылыми элитаны,яғни «ғылым жұлдыздарын» жоғалту қаупі ретінде қабылданады, олардың жарқын таланты қай елге орасан зор пайда әкеле алады?

Еуропалық Одақ ауқымында ғылымға жұмсалатын шығындарды ұлғайту жоспарлануда, бұл шетелден келген жергілікті жоғары оқу орындарының дарынды түлектерін жұмысқа орналастыруға мүмкіндік береді.

Сингапур, Катар және Малайзия сияқты Азия мемлекеттері салық жолын ұстанады. Шетелдік студенттерді тарту үшін де олар әртүрлі әдістерді қолданады: Сингапур, мысалы, АҚШ-тың жетекші университеттерімен өз аумағында ірі американдық университеттердің кампустарын ашу туралы келісімге отырды.

Соңғы жылдары «ғылыми диаспора» (Scientific Diaspora) деген жаңа термин пайда болды: әлемнің көптеген мемлекеттері шетелде жүрген өздерінің «миының» білімін, тәжірибесін және байланыстарын пайдалануға тырысуда. Осындай бастамаларды кейбір Латын Америкасы елдері, Оңтүстік Африка, Үндістан, Қытай, тіпті Швейцария да қолға алуда [2].

Қазақстаннан мидың ағылуының екі негізгі себебі бар:

Біріншісі – шын мәнінде объективті себептерге байланысты Қазақстанда өзін көрсетуге мүмкіндігі жоқ адамдардың амбициясы. Ел мен экономиканың шағын болуына байланысты бізде әлі де көп сала жоқ: ядролық технология, биотехнология, ғарыштық технология және т.б.

Бірақ бұл өндірістер АҚШ, Ресей, Қытай сияқты елдерде дамыған – бұл үшін істеуге болатын нәрсе аз. Бірақ елден ақылды адамдардың жалпы кетуіне әсер ететін болсақ, бұл аз ғана үлес, өйткені жоғары мамандандырылған мамандардың кетуі байқалады.

Екінші себеп - ресми түрде қол жетімді мүмкіндіктерге қарамастан, адамдар бұл мүмкіндіктер шектеулі болғандықтан оларды жасанды түрде өздері жүзеге асыра алмайды. Мысалы, мемлекеттің экономикадағы үлкен үлесі жеке, нарықтық және бәсекеге қабілетті бизнестің дамуына мүмкіндік бермейді, сондықтан кәсіпкерлердің қоныс аударуына әкеп соғады.

Қазақстандағы білім мен денсаулық сақтаудың төмен сапасы мен тең емес қолжетімділігі адамдарды денсаулық сақтау мен білім беру жүйесі әділ әрі сапалы елдерге кетуге мәжбүр етеді.

Экономиканың әлсіздігі мен теңгенің сатып алу қабілетінің үнемі жоғалуы бір мәселе,яғни білікті мамандар табысы жоғары,халықтың экономикасы күшті және тұрақты елдерге кетуге мәжбүр болады. Осы себептерге байланысты адамдардың көпшілігі елден кетеді.

Бірінші жарты жылдықта Қазақстаннан 15 жастан асқандардың ішінде 3340 адамның жоғары білімі бар, бұл осы жас санатындағы мигранттар санының 35,5 пайызын құрайды. Орта кәсіптік – 3091 (32,9%), жалпы орта – 2013 (21,4%), негізгі орта – 964 (10,2%).

2022 жылдың қаңтар-маусым айларында Қазақстаннан техникалық мамандықтар бойынша 2217 адам көшіп кетті (1-сурет).

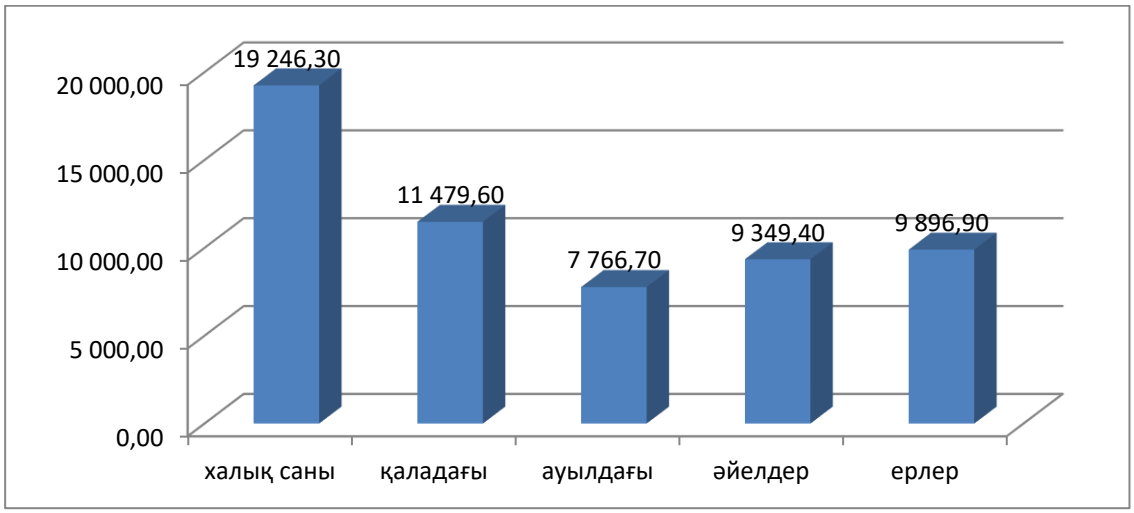

1-сурет. 2022 жылдың 1 шілдедегі халық саны

Дереккөз: [3]Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті

Соңғы онжылдықта Қазақстанда сыртқы көші-қон үрдісі қалыптасты. 2012 жылдан бері елімізге 162 мың адам көшіп келсе, Қазақстаннан екі есе көп – 333 мың азамат тұрақты тұруға кеткен. Оның үстіне бұл статистика оқу немесе жұмыс үшін эмиграцияда тұратын бірнеше ондаған мың қазақстандықтарды қамтымайды (1-кесте).

Қазақстандықтар шетелге көшудің негізгі мақсаттарын көбінесе жұмыс тәжірибесін алу және жоғары жалақы алу, мансаптық мүмкіндіктер, сондай-ақ әлдеқайда жоғары өмір сүру деңгейі мен келешегі ретінде атайды. жеке тәжірибені байыту үшін. Тұжырымдамада халық ағымының біркелкі еместігі де атап өтіледі, өйткені елден білікті мамандар жиі кетіп жатыр, ал олардың орнына мектептегі білімі бар адамдар келеді.

Мәселен, 2021 жылдың тоғыз айында Қазақстаннан 25 322 адам көшіп кеткен, бұл 2020 жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 20,1%-ға көп.

Олар туралы айтатын болсақ: ЮНЕСКО ұйымының соңғы мәліметтеріне сүйенсек, қазір 89 мың отандасымыз әртүрлі елдердің жоғары оқу орындарында білім алуда. Олардың 80 пайызы (71,3 мың) Ресейде оқиды. Олардың көпшілігі болашақ эмигранттар болуы мүмкін.

Қазақстандық жастармен бірге шетелге оқуға барудың негізгі стимулдары - шетелдік білімнің жоғары сапасы мен беделі, белгілі бір бөлігінде – әрі қарай жұмысқа орналасу және шетелде тұру.

Бұл жерде білім көші-қонының кері жағы көрінеді - елдің интеллектуалдық әлеуетінің бір бөлігін жоғалту немесе қарапайым және бұрыннан қалыптасқан терминмен айтсақ, «мидың ағылуы».

Мидың ағылуын азайтуға болады, оның үстіне жемқорлықты азайтып, нарықтық экономиканы дамытып, сот билігінің тәуелсіздігін нығайтып, жеке меншікке қол сұғылмаушылықты қамтамасыз етіп, инвестициялық ахуалды жақсартсақ, көрші елдерден бұдан да көп мамандарды тартуға болады.

1-кесте.
2022 жыл басынан 2022 жылғы 1 қазанға дейінгі кезеңде Қазақстан Республикасы халық санының өзгеруі

	2022 жылдың басына саны	Халықтың жалпы өсімі	Оның ішінде		2022 жылғы 1 қазанға саны	Есепті мерзімдегі	
			табиғи өсім	көші-қон айырмы		өсім қарқыны, пайызбен	орташа саны
Барлық халық							
Қазақстан Республикасы	19 503 159	188 699	198 045	-9 346	19 691 858	0,97	19 597 508
Абай	611 888	-1 705	3 903	-5 608	610 183	-0,28	611 036
Ақмола	785 708	304	3 223	-2 919	786 012	0,04	785 860
Ақтөбе	916 750	8 095	9 926	-1 831	924 845	0,88	920 798
Алматы	1 478 496	18 529	18 926	-397	1 497 025	1,25	1 487 760
Атырау	681 241	8 433	9 920	-1 487	689 674	1,24	685 458
Батыс Қазақстан	683 327	3 328	5 163	-1 835	686 655	0,49	684 991
Жамбыл	1 209 665	5 817	14 279	-8 462	1 215 482	0,48	1 212 573
Жетісу	698 757	195	6 803	-6 608	698 952	0,03	698 854
Қарағанды	1 134 966	-820	3 708	-4 528	1 134 146	-0,07	1 134 556
Қостанай	835 686	-3 241	862	-4 103	832 445	-0,39	834 066
Қызылорда	823 251	7 650	11 989	-4 339	830 901	0,93	827 076
Маңғыстау	745 909	15 492	13 680	1 812	761 401	2,08	753 655
Павлодар	756 511	-1 682	2 323	-4 005	754 829	-0,22	755 670
Солтүстік Қазақстан	539 111	-4 145	-345	-3 800	534 966	-0,77	537 038
Түркістан	2 088 510	21 992	35 497	-13 505	2 110 502	1,05	2 099 506
Ұлытау	220 913	101	1 858	-1 757	221 014	0,05	220 964
Шығыс Қазақстан	732 966	-2 148	806	-2 954	730 818	-0,29	731 892
Астана қаласы	1 295 711	45 071	18 535	26 536	1 340 782	3,48	1 318 246
Алматы қаласы	2 101 485	45 628	17 551	28 077	2 147 113	2,17	2 124 299
Шымкент қаласы	1 162 308	21 805	19 438	2 367	1 184 113	1,88	1 173 210
Дереккөз: [3]Қазақстан РеспубликасыҰлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті							

Бұл мәселелерде жас аралығы да өте маңызды: адам неғұрлым ерте кетсе, оның жаңа ортаға бейімделуі оңай болады, яғни қайта оралу мүмкіндігі аз болады. Бұл жерде амбициялар да маңызды - олар әр жаста әртүрлі. Жасы үлкендер үшін - негіздер мен кейбір ықтимал перспективалар. Олар қоғамның моральдық құрамдас бөлігіне назар аударады. Ересек жаста сіз денсаулық сақтау деңгейіне, қоршаған орта мен мемлекеттің жұмыс жүйесіне назар аударасыз.

Осы мәселелердің барлығында мемлекеттің рөлі көрінеді. Егер Қазақстандағы жеке бизнесте жалақы, қызметкерлер, қызықты міндеттер қою жағынан бәсекеге түсе алса, қоршаған ортамен – материалдық құрамдас, экология, инфрақұрылым және қоғамның іргелі құрамдас бөлігі – бәрі әлдеқайда қиын.

Қорытындылай келе,тек кететін мамандарды қысқартып қана қоймай, келетіндердің санын көбейту үшін жүйелі жұмыс жүргізу қажет. Бұл білімнің жалпы деңгейін және экономиканың дамуын жоғарылатады, сонымен қатар «миды» қалуға ынталандырады, өйткені олар мұнда кетпей керемет жобалар мен идеялармен жұмыс істеуге мүмкіндік алады.

Тиісінше, білім жақсырақ елдерге милар ағылады. Бұл үлкен тақырып, бір сөзбен айтқанда, білім беру жүйесін реформалау, университет пен нақтыбизнестің байланысын басты назарда ұстау, IT-кәсіпкерлікті дамыту, жастарды өздерінің технологиялық бизнесін ашуға ынталандыру қажет.

ӘДЕБИЕТ:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы **«Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам»** 2022 жылғы 01 қыркүйек https://www.akorda.kz/kz/addresses
2. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық *статистика* бюросы, https://www.stat.gov.kz/
3. «Молодой ученый» Международный научный журнал №28(266) 2019.

ӘОЖ 37.01:004

С. Нұғманова, Ж. Қойшығұлов
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: nugmanova.sandugash@bk.ru
e-mail: zhan_serik.02@icloud.com
Г. Амалбекова
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті, э.ғ.к.
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ КЕЛЕШЕГІ

Түйін. Мақаланың мақсаты – қоғам өмірінің барлық салаларында, әсіресе білім беру саласында цифрландыруды енгізуді қарастыру. Цифрлық технологияларды енгізу міндеті – кез келген елдің, атап айтқанда Қазақстан Республикасының экономикалық даму қарқынын жеделдету, соның нәтижесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы халықтың әл-ауқатын арттыру, аз шығындармен ел экономикасын дамытудың мүлде жаңа кезеңіне өтуін қамтамасыз ету. Қазақстан цифрлық экономиканы дамыту бағытында келе жатыр, бұл қазіргі уақыт талабы.

Тірек сөздер: цифрландыру, білім және ғылым, экономикалық даму, "Цифрлы Қазақстан", аралас оқыту.

S. Nugmanova, J. Koyshigulov
Student
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: nugmanova.sandugash@bk.ru
e-mail: zhan_serik.02@icloud.com
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

DIGITALIZATION OF EDUCATION: CURRENT SITUATION AND FUTURE

Abstract. The purpose of the article is to consider the implementation of digitization in all spheres of social life, especially in the field of education. The task of introducing digital technologies is to accelerate the pace of economic development of any country, in particular the Republic of Kazakhstan, as a result of which, through the use of information

and communication technologies, to increase the welfare of the population, to ensure the transition to a completely new stage of the country's economic development with low costs. Kazakhstan is moving towards the development of the digital economy, which is a requirement of the present time.

Key words: digitization, education and science, economic development, "Digital Kazakhstan".

2018 жылдан бастап Қазақстанда бес басым бағытты анықтайтын «Цифрлық Қазақстан» [1] мемлекеттік бағдарламасы жүзеге асырылуда, оның ішінде ең маңыздылары «Экономика секторларын цифрландыру» және «Адам капиталын дамыту».

Бұл трансформация жаңа бағытқа – білім экономикасына көшуді қамтамасыз ету үшін жасампаз қоғам құруға әкеледі. Осы тұрғыда білім беру саласын цифрландыру мәселесі жаңартылуда. Цифрлық білім берудің пилоттық жобасы – Ұлттық ашық білім беру платформасы – қашықтықтан оқыту жүйелерін, телеконференциялар мен вебинарларды, білім беру курстарын, аппараттық-бағдарламалық кешенді, онлайн сабақтарды, объектіге бағытталған бағдарламалау, робототехника, 3D модельдеу мен басып шығаруды, қашықтықтан емтихан тапсыруды қамтиды.

Бүгінде білім беру жүйесінің алдында үздіксіз білім алудың заманауи оқыту технологияларын меңгеру және дер кезінде енгізу өзекті міндеті тұр. Мұнда аралас оқыту технологиясы цифрландыру құралы ретінде алға шығады.

Аралас оқыту – бұл білім алушының, атап айтқанда мектеп оқушысының немесе студенттің онлайн режимінде білім алатын білім беру тұжырымдамасы, яғни өз бетінше және мұғаліммен бетпе-бет білім алуы. Бұл әдіс материалды меңгеру уақытын, орнын, қарқынын және жолын бақылауға мүмкіндік береді.

Аралас оқытудың құрамдас элементтері сыныпта оқыту, қашықтықтан оқыту және онлайн оқыту болып табылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктері аралас оқытудың белсенді дамуына ықпал етті, ол толығымен онлайн режимінде өтетін оқытуға қарағанда тиімдірек болды. Бұл ғылыми зерттеулермен дәлелденді.

Аралас оқыту қағидаларын педагогикалық тәжірибеде қолдану мұғалімге/оқытушыға келесі мақсаттарға жетуге мүмкіндік береді:

- оқушылардың жеке білім беру қажеттіліктерін, сондай-ақ оқу материалын меңгеру қарқыны мен ырғағын ескере отырып, білім алудың қолжетімділігі мен икемділігін арттыру арқылы олардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейту;
- студенттің белсенді позициясын қалыптастыруды ынталандыру: оның ынтасын, дербестігін, әлеуметтік белсенділігін арттыру, оның ішінде оқу материалын игеруде, рефлексия мен интроспекцияда және соның нәтижесінде жалпы оқу процесінің тиімділігін арттыру;
- мұғалімнің стилін түрлендіру: білім беруден студенттермен интерактивті қарым-қатынасқа көшу, бұл оқушылардың өзіндік білімін құруға ықпал етеді;
- оқушы өзінің білім беру мақсаттарын, оған жету жолдарын, оның білім беру қажеттіліктерін, қызығушылықтары мен қабілеттерін ескере отырып, өз бетінше анықтаған кезде, ал мұғалім көмекші және тәлімгер ретінде әрекет ететін оқу процесін дараландыру және даралау.

Сандық білім берудің артықшылықтарын қысқаша сипаттауға болады:

- тәуелсіздікпен байланыстыру, өйткені оқу жүйесі өзіндік жұмыстың болуын білдіреді;
- қағазбастылықтың болмауы, өйткені цифрлық білім беру адамды қағазбастылыққа қажетсіз шығындардан құтқарады;
- мұғалімдердің жеңілдетілген жұмысы;
- білім беруді цифрландыру білім алушылардың болашақта ақпараттық әлемді білікті деңгейде шолуына көмектеседі.

Сонымен, бірқатар сарапшылар білім беру жүйесінде цифрлық технологияларды қолдану әлеуетін бағалау кезінде екі критерий маңызды болып табылады деп есептейді, бұл- экономикалық тиімділік пен нәтижелілік.

Цифрландыру дәуіріндегі қашықтан оқытудың артықшылықтары біркелкі кемшіліктерге айналу парадоксын атап өтуге болады, олар келесілер [2]:

- психикалық белсенділіктің төмендеуі (адам ақпаратты өз бетінше алуды тоқтатқанда, бұл соңында ақыл-ой қабілеттерінің әлсіреуіне әкеледі);
- әлеуметтенудің төмендегі (ақпараттық жүйе адамның әлеуметтену деңгейін айтарлықтай төмендетсе, бұл одан әрі жеке тұлғаның дамуына әсер етеді);
- шығармашылықтың жетіспеушілігі (өздігінен жұмыс істеу шығармашылық қабілеттерді дамытуды көздейді);
- физикалық даму проблемасының болуы (экран алдында ұзақ тұру көздің көру қабілетінің нашарлауына әкеледі);
- мұғалімдердің функцияларын теңестіру (оқытушы мамандарды роботтармен және виртуалды жүйелермен алмастыру қаупі бар кезде адамдар ақырында жұмысынан айырылады);
- абсолютті бақылау (цифрландыру қоғамдық өмірге тез таралатын және терең енген процесс ретінде оның мүшелерінің еркіндігі мен тәуелсіздігінен айырады).

Шетелдік сарапшылар дәстүрлі, онлайн және аралас оқытуды салыстырған мыңнан астам эмпирикалық зерттеулерге талдау жасаған. Шетелдік университеттер басшыларының осы тұрғыда айтқан пікірлерін саралайық.

"Еуропалық басқару және технологиялар мектебінің (ESMT Berlin) Президенті Йорг Рохолл: "егер Гарвардқа түсуге мүмкіндігіңіз болмаса, сіз осы университетте оқылатын дәрістерді интернеттен тыңдай аласыз, бірақ тікелей аудиторияда болу өте маңызды фактор болып табылады", - деген пікірде.

Дәл осындай ұстанымда Гонконг ғылым және технология университетінің вице-президенті Вэй Шуу да айтады: "ол цифрлық форматта оқыту өте қиын, барлық білім беруді онлайн форматқа көшіруге болады деп санаудың қажеті жоқ" [3].

Осыған байланысты халықаралық сарапшылардың позициясы «аралас формат» деп аталатын заманауи білім беру жүйесінде өте орынды екеніне назар аударуды қажет етеді, мұнда ең үлкен үлес онлайн оқыту мен физикалық қатысудың үйлесімі болуы керек.

Джоерг Рохоллдың пікірінше, аралас форматтағы білім берудің артында қазіргі жағдай және болашақ. Жоғары қызығушылық тудыратын бұл ұстаным қазіргі білім беру жүйесінде жай ғана ескеруді қажет ететін инновациялық көзқарас элементтерін қамтиды.

Цифрлық технологиялардың дамуы әлемнің барлық университеттерін бәсекеге қабілетті етеді. Отандық сарапшылардың пікірінше, жоғары білім саласындағы бәсекелестік ортаны түрлендіруде негізгі алты тенденция жатыр: білім беруді демократияландыру, үздіксіз білім алу, цифрлы білім беруді даралау, тұрақты технологиялық жетілдірулер, цифрлы студенттер, жұмыс берушілердің талаптарының өзгеруі.

Осылайша, қоғамдағы *білім берудің демократиялануы* жағдайында жақын арада 1 миллиардтан астам студент әлем университеттеріне түседі және цифрлық технологиялардың арқасында үздік білім беру бағдарламаларына қолжетімділік, соның ішінде дамушы елдерде тұратын студенттер үшін бірнеше есе артады.

Үздіксіз білім алуға келетін болсақ, бұл жерде цифрландыру жағдайында мамандарды даярлау жұмыс істейтін студенттерге және оқуды бітіргеннен кейін қызмет профилін өзгертуді жоспарлағандарға бағытталған дәстүрлі емес әдістермен жүзеге асырылатынын айта кеткен жөн.

"*Цифрлық білім беруді даралау* тұлғаның нақты қажеттіліктеріне бейімделген және икемді, әрі әкімшілік пен мұғалімдердің студенттермен кері байланыс орнатудың маңызды факторы болып табылады.

Үздіксіз технологиялық жетілдіру басқару жүйелерінде, мобильді құрылғыларда, бейне және цифрлық технологияның басқа салаларында жаңа мүмкіндіктерді дамыту арқылы оқу үдерісін ілгерілетуді білдіреді.

Цифрлық студенттер – бұл кез келген цифрлық технологияларды еркін және кәсіби түрде қолданатын және кез-келген жерінде қалағанын алуға дағдыланған студенттердің жаңа формациясы.

Жұмыс берушілердің талаптарының өзгеруі - жұмыс берушілер жоғары оқу орындарынан жаңа формация мамандарын, анағұрлым жетілдірілген дағдылары бар мамандарды дайындауды талап ететіні түсінікті. Осы себепті жұмыс берушілер оқу орындарына білім беру бағдарламаларына қолжетімділік тұрғысынан кеңірек мүмкіндіктер беру туралы талаптар қояды" [2].

Қашықтықтан оқытудың цифрлық білім беру ресурстары қашықтан білім беру жүйесіндегі негізгі ресурстарға айналды. Олардың қатарында бейнероликтер, тест жүйелері, электронды оқу-әдістемелік кешендер, бейне сабақтар, анықтамалықтар, мультимедиялық оқулықтар, виртуалды зертханалар, энциклопедиялар және цифрлық форматтағы басқа да материалдар сияқты электрондық білім беру құралдары бар.

БҰҰ анықтамасы бойынша «цифрлық сауаттылық – бұл экономикалық және әлеуметтік өмірге қатысу үшін цифрлық құрылғылар мен желілік технологияларды пайдалана отырып, ақпаратты қауіпсіз және тиісті түрде басқару, түсіну, біріктіру, бөлісу, бағалау, құру және оған қол жеткізу қабілеті» [4].

Қорытындылай келе, апараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту аясында онлайн курстарды ашудан басқа, стратегиялық тұрғыдан университеттер келесі шараларды қабылдауы қажет:

- жұмыс істеп тұрған бөлімшелерді білім беру үдерісіне айналдыру процесінде инновацияны дамыту үшін университеттер цифрландыруды өздерінің жалпы стратегиясының құрамдас бөлігі ретінде қабылдауы керек;
- білім беру үдерісінің сапасы мен тиімділігін арттыру үшін бизнес-модельдерді бейімдеу, оқу үдерісіне қатысатын серіктестер арасындағы ынтымақтастықты дамыту қажет. Мұндай серіктестерге университеттер, бизнес құрылымдар, ғылыми мекемелер жатады;
- университеттің инфрақұрылымын және кампусты дамыту үшін ғылыми-зерттеу қызметінің тиімділігін қамтамасыз ететін жайлы технологиялық орта, Wi-Fi желісіне жылдам қол жеткізу, смарт-сандық зертханалар, сымсыз зарядтау станциялары және т.б. қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. 2017 жылғы 12 желтоқсандағы No827 (өзгертулер мен толықтырулармен) бекітілген «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.

2. З.С. Кенжебаева, М.С. Садырова, Е.С. Мухтар, Ш.О. Момынкулова. Использование цифровых технологий в системе дистанционного образования: зарубежный опыт и казахстанпедагогикалық ғылымдар сериясы. №2 (67) 2021.

3. Цифровизация образования в России и мире. 2017. Аккредитация в образовании. №98.

4. С. Бахишева). Дистанционное обучение: трудности, преодоления и приобретенный опыт // Білімді Ел – Образованная страна. 2020.

UDC 94(560):355.48

Serdalina A.,
Master student
«7M01719- Foreign language: two foreign languages»
Eurasian National university
called after L.N. Gumilyev
Astana, Kazakhstan
e-mail: assemserdalina@gmail.com

U-LEARNING: ASSESSMENT AND CURRENT ISSUES

Abstract: The article describes a new learning paradigm, known as ubiquitous learning. It then focuses on assessment as a part of u-learning to identify whether the current assessment matches the learning outcomes, the use of Web 2.0 tools in new assessment practices and the necessity of acquiring new skills by teachers which are a consequence of the rapid technology integration.

Keywords: u-learning, traditional assessment, alternative assessment, digital technology, Web 2.0 tools

Сердалина А.,
Магистрант
«7M01719-Иностранный язык: два иностранных языка»
Евразийский Национальный университет
имени Л.Н. Гумилева
Астана, Казахстан
e-mail: assemserdalina@gmail.com

ПОВСЕМЕСТНАЯ КОМПЬЮТЕРИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ: ОЦЕНИВАНИЕ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Аннотация: В статье описывается новая парадигма обучения, известная как повсеместное обучение. Затем рассматривается оценивание как часть обучения, чтобы определить, способна ли текущая система оценивания адекватно проводить анализ результатов обучения, использование инструментов Web 2.0 в новых методах оценивания и необходимость приобретения новых навыков учителями в следствии быстрой технологической интеграции.

Ключевые слова: повсеместное обучение, традиционная форма оценивания, альтернативная форма оценивания, цифровые технологии, инструменты Web 2.0.

The rapid development of technology and the steady growth of its use for educational purposes eventually lead not only to facilitating the teaching/learning processes, but also to reforming education paradigm and pattern.

Over the last two decades there have been fundamental shifts in the way of teaching and learning. One is a move from teacher-centered to student-centred education, and another is a move from the traditional to the virtual classroom [1, p.16-17].

The real consequence of the rapid development of information and communication technology (ICT) is the emergence of the concept of learning that can be done anywhere and anytime. In the past, information technology products such as mobile phones, electronic devices (gadgets), cloud computing, wireless networks, etc. had become the main promoters and accelerators of the application of the concept of mobile learning [2, p.108-112].

According to recent researches, there have been observed the progress of wireless communication and sensor technologies; therefore, e-learning has advanced to m-learning (mobile learning), and from m-learning to u-learning (ubiquitous learning). This new wireless Internet-ready environment which has been called a ubiquitous computing environment enables many people to seamlessly utilize huge amount and various kinds of “functional objects” through network connections anytime and anywhere [3, p.304-312].

Awareness about a ubiquitous learning is steadily increasing, which characterizes a new generation of learning from a new perspective. Ubiquitous learning will cause an emerging of new teaching practice and teaching reform, which can transform into an essential way of learning in 21st century.

Learning is not complete if it is not complemented by assessment [4, p.385-405]. The shift in the learning concept has become an issue for more thorough research due to the need to match assessment and the U-learning of

21st –century learners. Hence, in this paper discussed what challenges can be encountered within the process of linking technology and assessment. The first is that teachers need to acquire a "technology fluency" competence [5, p.11] in order to use digital tools for assessment in general, and the second challenge is that the use of technology in language learning is leading to a number of new skills and knowledge areas, that need to be assessed [6, p.272].

Specifically, the issues of this paper are the following:

1. 21st –century learners and technology (u-learning); 2. The use of technology for traditional and alternative assessment; 3. New skills and knowledge resulting from the integration of technology in education.

1. 21st –century learners and technology (u-learning).

In the first part of the paper the brief information about e-learning evolution will be outlined which will provide some background to technology use in language learning.

Electronic learning (e-learning) has become widely accepted in both entirely online learning environments and in blended learning contexts [7, p.85-89]. In a broad sense, e-learning is used to describe the way people use an electronic device (usually a computer) with learning technology [8, p.198-233] to develop new knowledge and skills individually or collaboratively. Mobile devices, such as PDAs, smartphones and portable computers, constitute various forms of wireless environments that foster two-way, real-time communications among users, as well as between the user and their context, and can have many functions to promote mobile learning (m-learning: [9, p.709-710]). Since the early 2000s, new forms of mobile technology containing additional sensor devices have been providing new directions for technology-assisted learning, and this has led to context-aware ubiquitous learning (u-learning: [10, p.1-4].)

According to Hwang [11, p.1], there is no clear definition of u-learning due to rapid changes of the learning environments. Until now, researchers have different views in defining the term "ubiquitous learning".

Study by D. Casey [12, p.2864-2871] formulated the view of "u-learning = e-learning + m-learning" as an integration of m-learning into e-learning environment with the purpose of creating u-learning environment. According to S. Yahya et al. [13, p. 118] "U-learning is a learning paradigm which takes place in a ubiquitous computing environment that enables learning the right thing at the right place and time in the right way".

The success of u-learning depends on the environmental awareness of both the teachers and the students. These circumstances create some challenges such as searching for appropriate technology tools and effective teaching approaches which will support the process of education in building a context-based ubiquitous learning. Moreover, as the assessment should always match teaching and learning, the following question arise: How should teachers design assignments for u-learning? How should these assignments be assessed?

2. The use of technology for traditional and alternative assessment.

In this part the current trends in technology and assessment of language learning will be investigated. The following questions will be addressed: the definition of assessment, how technology can be used for assessing and how technology widens the teachers' opportunities to assess in different ways, particularly in u-learning environment. These encompass the use of technology to improve traditional assessment, to contribute alternative assessments of language learning and skill developing.

Assessment is a general item, which consists of methods and techniques used to gather information about student ability, knowledge understanding and motivation. Assessment is, on the whole, considered as one of the essential elements of teaching, by this means, teachers can define the level of skills or knowledge of their students [14, p. 466-478]. Wojtczak [15, p. 357] claims that it helps teachers assess the strengths and weaknesses of their students and increasing their motivation. In addition, assessments also give teachers helpful and informative feedback about student learning acquisition [14, p. 466-478]. This procedure allows teachers the opportunity to evaluate learning, and then use that information to improve student knowledge.

Conventionally, there are two kinds of assessments – traditional and alternative, sometimes called as authentic. Selection of the assessment type depends on preferences among available alternatives to assess. It can be stated that, according to teacher and student preferences, assessment type can either reduce stress and anxiety or increase it [16, p. 164].

The main characteristics of traditional assessment [17, p. 26-47] are the following: it is considered a standardized test with decontextualized test items, the focus is on discrete answers, it tends to be a summative test which is oriented towards the product, and it evaluates non-interactive performance, so it fosters extrinsic motivation. Examples of traditional assessment types are true-false, matching, and multiple-choice formats.

Digital technologies have been widely used in traditional assessment, automated marking of computer tests and quizzes speeds up the process of assessing and provide teachers with valuable information about students' progress which can be used for grading and planning future lessons [6, p. 274].

However, the recent researches point out that the focus of learning has moved from mere accumulation of knowledge to skills acquisition by students. This resulted in a shift from a content-based approach to a learning-centred approach, a change from teaching objectives to students' learning outcomes. Learning outcomes are becoming fundamental for structuring of assessment [18, p. 1].

Since the traditional methods do not correspond well with the current English language learning trends, the demand of searching for alternative methods of assessment has increased.

Technology can be useful in assessing of learning outcomes, for example, e-portfolios which contain a range of evidences of language skills. An e-portfolio [19, p. 36-50] is a digital version of these language portfolios where learners create projects adding videos and blogs which can be stored and shared on a wiki or any other website. Here, students are evaluated on what they integrate and produce rather than what they are able to recall and reproduce [16, p. 165].

One more example, Stannard R. and Basiel A.[20, p. 145-174] suggest to use the Tricider tool (http://tricider.com/en/t) allowing students to contribute a collaborative brainstorming, the technologies create a learning environment where students and teachers are able to communicate without time and location constraints.

In conclusion, we can see that integration of digital technologies is beneficial for both traditional which is mostly targeted to grammar and vocabulary acquisition and alternative assessments where students' products are created and shared collaboratively. It means that the future of assessment should empower learners to locate and access the proper information that can be applied in the current context.

3. New skills and knowledge resulting from the integration of technology in education.

The third part of this paper will analyze several cases with examples of alternative learning outcomes and will endeavor to define assessment criteria. In addition to this, the issue of the teachers' technology awareness is also significant one will be discussed.

The first study, conducted by Terrel J., Richardson J., and Hamilton M. [21, p. 846-862], describes the case of using Web 2.0 tools such as wikis, blogs, and social media for assessment of information management students. The authors highlighted five main assessment criteria which considered as essential features of Web 2.0 use; these are participation, communication, execution, persistence, and reflection.

The next study was conducted among online US-based students [22, p. 781-797] who participated in a small-group collaborative concept mapping project using Web 2.0 tool (Webspiration). After completing the task, the students asked to take a survey about their and their peers' contribution to this collaborative activity. The authors state that the more sophisticated map belonged to the group who enjoyed team work the most. This research shows possible connection between the quality of group collaboration and the quality of their learning outcome.

Another article is by Kimber and Wyatt-Smith [23, p. 607-625], it aims to investigate the following issues: 1) how to authenticate sources; 2) how to present knowledge with creativity; 3) how to show empathy and ethics in academic work. The authors determined the quality of the project work, based on 3 criteria (cohesion, content, design) and prepared descriptors on five-point scale (outstanding performance, accomplished, developing, limited, and lack of evidence of performance).

The above brief survey demonstrates that the alternative assessment has not been sufficiently studied yet. Therefore, many teachers consider it as a challenging process. The reasons for this situation are the time-consuming character of alternative assessment, lack of specific guidelines for its application in educational practice, lack of criteria for the interpretation of such assessment. There is still a significant gap between contemporary theoretical approaches and existing practices.

As for limitations of integrating technology in teaching process is an insufficient digital fluency of teachers. All these innovations in technology, pedagogy, and assessment have contributed to changing of teacher's role. Godwin-Jones R. [5, p.11] suggests the following recommendations which can help teachers to adapt in technology environment: 1) to learn to code in order to be able to use new software; 2) to learn how to integrate mobile applications in teaching/learning process; 3) to learn to use technology in a context-based way and be able to apply appropriate criteria for assessment; 4) to use technologies for participation in global learning.

Language teachers who intent to apply alternative assessment by means of technology tools should be provided special trainings. After courses there should be given opportunities for teaching practice, observed by teacher educators and provided feedback for improving [24, p.11].

Conclusion

In conclusion, drawing from a number of research articles about digital technologies, education, and foreign language learning this paper discovers the two issues concerning the use of technology for the assessment of language learning: 1) the ubiquitous learning focuses on collaborative and creative projects; 2) there are many digital tools that can be implemented in traditional and alternative assessment procedures, however, the expansion of digital technology requires from the teachers to master new skills and learn how to assess effectively.

REFERENCE

1. Vikas Sitaram Chomal, Dr. Jatinderkumar R. Saini A Study and Analysis of Paradigm Shifts in Education Triggered by Technology. - IJRESS, 2013. - P. 16-17.

2. Vlădoiu M. Towards Instructional Design of Ubiquitous Learning Environments. - International Journal of Computer & Organization Trends - IJCOT, 2012. - P. 108–112.

3. M. Minami, H. Morikawa, and T. Aoyama The design of naming-based service composition system for ubiquitous computing applications. – 2004 International Symposium on Applications and the Internet Workshops, 2004. – P. 304-312.

4. Deeley S.J., Fischbacher-Smith M., Karadzhov D., Koristashevskaya E. Exploring the "wicked" problem of student dissatisfaction with assessment and feedback in higher education. – Higher Education Pedagogics 4, 2019. – P. 385-405.

5. Godwin-Jones R. The evolving roles of language teachers: Trained coders, local researchers, global citizens. – Language Learning & Technology, 2015. – P. 10-12.
6. Cowie N., Sakui K. Assessment and e-learning: Current issues and future trends. – JaltCallJournal, 2015. – P. 271-281.
7. Mayadas A.F., Bourne J. & Bacsich P. Online education today. – Science, 2009. – P. 85-89.
8. Rushby N. & Seabrook Understanding the past – illuminating the future. – British Journal of Educational Technology, 2008. – P. 198 – 233.
9. Rushby N. Editorial. - British Journal of Educational Technology, 2005. – P. 709-710.
10. Hwang G.J., Wu T.T. & Chen Y.J. Ubiquitous computing technologies in education. – Journal of Distance Education Technologies & Society, 2007. – P. 1-4.
11. Hwang G.J. Criteria and strategies of ubiquitous learning. – International Conference on Sensor Nerworks, Ubiquitous, and Trustworthy Computing, 2006. – P. 1-6.
12. Casey D. u-Learning = e-Learning + m-Learning. – Proceedings of World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, and Higher Education, 2005. – P. 2864-2871.
13. Saadiah Yahya, Erny Arniza Ahmad & Kamarularifin Abd Jalil The definition and characteristics of ubiquitous learning: A discussion. – International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology, 2010. – P. 117-127.
14. Taras M., Assessment – Summative and Formative - Some Theoretical Reflections. - British Journal of Educational Studies, 2005. – P. 466-478.
15. Wojtczak, A. Medical Education Terminology. - Medical Teacher, 2002. – P. – 357.
16. Tosuncuoglu I. Importance of assessment in ELT. – Journal of Education and Training Studies, 2018. – P. 163-167.
17. Douglas Brown H., Priyanvada Abeywickrama - Language Assessment_ Principles and Classroom Practices 3rd Edition-Pearson Education ESL, 2019. – P. 26-47.
18. Gil-Jaurena I. & Softic S.K. Aligning learning outcomes and assessment methods: a web tool for e-learning courses. – International Journal of Educational Technology in Higher Education, 2016. – P. 1.
19. Oakley G., Pegrum M., Johnston S. Introducing e-portfolios to pre-service teachers as tools for reflection and growth: Lesson learnt. – Asia-Pacific Journal of Teacher Education, 2014. – p. 36-50.
20. Stannard R. & Basiel A. A practice-based exploration of technology enhanced assessment for English language teaching. – Innovations in Learning Technologies for English Language Teaching, 2013. – P. 145-174.
21. Terrel J., Richardson J., & Hamilton M. Using Web 2.0: A case study in aligning teaching, learning and assessing with professional practice. – Australian Journal of Educational Technology, 2011. – P. 846-862.
22. Ching Y-H., & Hsu Y-C. Design-grounded assessment: A framework and a case study of Web 2.0 practices in higher education. – Australian Journal of Educational Technology, 2011. – P. 781-797.
23. Kimber K., & Wyatt-Smith C. Secondary students' online use and creation of knowledge: Refocusing priorities for quality assessment and learning. - Australian Journal of Educational Technology, 2010. – P. 607-625.
24. Cirit N. C. Assessing ELT pre-service teachers via Web 2.0 tools: perceptions towards traditional, online and alternative assessment. – The Turkish Online Journal of Educational Technology, 2015. – P. 9-19.

УДК 378

Sissengaliyeva A.,
MA student
«M019-Foreign languages: two foreign languages»
L.N.Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan
e-mail: sissengliyevaazhar@gmail.com
Научный руководитель:
Dr. Sc. **Bibigul H. Kussanova**
Professor of the Foreign Languages Theory and Practice Department
Faculty of Philology
The L.N. Gumilyov Eurasian National University

TRANSFORMATION OF EDUCATION IN DIGITAL WORLD: STEM EDUCATION

Abstract: The article is concerned with the STEM education as a means of teaching a foreign language at school. STEM education does not refer to a separate subject, it implies the integration of knowledge from different fields. The role of English language classes in STEM education is of paramount importance on the grounds that they provide language support for learners to succeed in STEM subjects. One of the key features of STEM education is the interaction of learners in the course of teamwork in the mode of creating and presenting projects and involvement in conscious cognitive activity in the filed of natural science, thereby ensuring the success of future adults in the world of constantly developing digital technologies.

Keywords: «STEM education», «English», «learner».

XXI century is the century of rapid technological development and digitalization. Inevitably, education as well as other spheres of life undergoes transformation to meet the needs and demands of contemporary world. Although classical methods remain the main direction in teaching English, pedagogical science does not stand still and new methods based on new educational technologies are emerging. Recently, much attention has been paid to STEM technology which implies the creation and implementation of specific practical developments not only in physics, mathematics, chemistry and biology lessons, but also in the humanities cycle lessons, including English lessons.

STEM technologies emerged in America in the second half of the XX century. The STEM educational methodology is now called the most modern and promising trend in education. This approach is increasingly practiced in most Western countries. STEM education means that mathematics, physics, chemistry, programming, drawing and languages are not separated, but are combined into one educational program.

The essence of STEM education is that it contributes to developing a learner's personality, intelligence, research abilities, engineering thinking based on scientific methods, technical applications, mathematical modeling and engineering design. Of particular interest is the application of the model of STEM education in the education of school children. STEM education is not a separate subject due to the fact that it implies the integration of knowledge from different fields, which allows future professionals to be successful in most areas. Almost all experts note that progressive technologies increase motivation to learn and expand basic knowledge in the field of design and programming. At the same time, STEM education is traditionally associated with robotics, design, computer modeling and other fields related to engineering rather than to the humanities and linguistic field. However, the potential of STEM education as a means of developing learners' communicative competency is immense due to the fact that learners work collaboratively, brainstorm new ideas, communicate, negotiate and present their collective scientific and technical creative work.

For a full understanding of the basics of STEM education at school, it is necessary to dwell in more detail on the consideration of the concepts of STEM approach. The term "STEM" is an English abbreviation which is deciphered as follows: S – science, T – technology, E – engineering, M –mathematics. This approach to education is characterized by interdisciplinarity, in other words, STEM is not a separate academic subject, but a common, unified learning system. In STEM education, an active role belongs to learners who acquire knowledge through their active involvement which is extremely important especially for effective learning. Another distinctive feature and the main idea of STEM education is the assumption that not only theoretical, but also practical (applied) knowledge is important for the development and education of a learner [1, p.15].

One of the tasks of STEM education as a special learning system is the formation of a new type of thinking in learners. STEM education is fundamentally different from the traditional system of education as it creates conditions for the development and improvement of the analytical and creative abilities of learners and gives them the opportunity to express themselves in teamwork, develops the independence of younger schoolchildren in gaining and acquiring new knowledge.

One of the key differences between STEM education and traditional learning is the development of learning skills as opposed to memorizing the material presented by the teacher which is often very typical for most educational institutions. Younger schoolchildren need independent work, the ability to produce new ideas, work in a team of peers, solving cognitive tasks and finding mistakes in their activities with their subsequent correction [2, p.10]. All this forms the basis of STEM education, making it one of the promising areas in modern education in Kazakhstan. STEM education creates the key to successful further education and the development of many areas in professional activity with its competent and comprehensive implementation.

'Quantum STEM School' is one of the first STEM schools in Kazakhstan which opened in September, 2021 in Astana. The school is equipped with everything necessary for the implementation of STEM technologies. Many spaces are multifunctional and quickly transformable. The engineering laboratory is equipped with 3D printers, specialized machines for wood and metal processing as well as aircraft modeling. From primary school, students study introduction to engineering, electrical and chemical engineering, mechanics, as well as management in engineering. This program is distributed over the entire period of study in high school as well. The role of English classes is of paramount importance due to the fact that all STEM subjects are conducted in English [3]. English classes equip learners with essential language skills and competencies that enable learners to succeed in STEM subjects. In other words, English classes play a scaffolding role in promoting effective and productive learning. Moreover, STEM technologies are incorporated in English classes as well, which fosters to student confidence and independence. The course book series that has been selected to cater the need of supplementing and supporting STEM subjects is 6-level coursebook series 'Oxford Discover' from Oxford University Press. Every pair of units starts with a Big Question like, such as '*How are seasons different? Why do we need plants? What do different cultures give to the world?'*. Each one is linked to a school subject – social studies, art, science, math, or music. As students continue, they discover many answers to the Big Question. They read authentic fiction and nonfiction texts that offer different views on the topic. Summative projects let students gather together what they have learned and present it in a creative way. Finally, students write what they have learned on the Big Question Chart. A controlled vocabulary and grammar syllabus gives students the language support they need to explore and discuss each topic and Big Question. It builds strong communication skills as students listen, speak, read, and write throughout each unit [4]. Learners are more confident

in carrying out projects in STEM subjects since they are equipped with essential vocabulary, functional language structures and presentation giving skills in English classes. Therefore, integrating STEM technologies into English classes contributes to maximizing comprehension and quality student output. STEM teachers in their turn can exploit their class time to its full potential allocating minimum time to language work essential for particular topic or project work.

Summing up, it can be stated that the implementation of modern pedagogical technologies and STEM technologies in particular, is a component of the teacher's methodological culture. The introduction of new technologies into the educational process changes the position and habitual attitudes not only of a student, but also of a teacher. Skills of the XXI century are a special area that is being actively discussed at different levels. The essence of the concept is as follows: the key skills that determined literacy in the industrial era were reading, writing and arithmetic. In the XXI century, the emphasis is shifting towards the ability to think critically, the ability to interact and communicate and approaching a task creatively.

REFERENCE

1. Avdeeva T.I. Sbornik nauchnyh statej po itogam raboty Mezhdunarodnogo nauchnogo foruma “Nauka i innovacii- sovremenniye concepcii. – Infinity Publisher, 2019.- P.41.
2. Karimova B.T. STEM-obuchenie – innovacionnyj podhod v sovremennom obrazovanii. Innovation Management and Technology in the Era of Globalization Materials of the V International Scientific-Practical Conference: In 2 volumes, 2018.- P.111
3. Method Quantum. Mode of access URL: https://forbes.kz/process/metod_quantum/ - (accessed: 21.10.2022).
4. Oxford Discover- First Edition. Mode of access URL: https://elt.oup.com/catalogue/items/global/young_learners/oxford_discover/?cc=gb&selLanguage=en – (accessed: 21.10.2022).

ӘОЖ 372.8

Таштамирова З.,
магистрант
«7М01507-Биология»
Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ
Түркістан, Қазақстан
e-mail: z_tashtamirova@mail.ru
Абжапарова А.,
Пед.ғ. магистрі
Биология кафедрасының аға оқытушысы
М.Х. Дулати атындағы ТӨУ
Тараз, Қазақстан
e-mail: abzhaparova.8282@mail.ru

АВТОРЛЫҚ «BIOZIS» МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАСЫНЫҢ КӨМЕГІМЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТ БЕЛСЕНІДІГІН АРТТЫРУ

Түйін: Мақалада оқушылардың ботаника курсында оқу дағдыларын қалыптастыруға арналған пәндік *«Biozis»* мобильді қосымшасы жасап шығарылғандығы және оның биология сабақтарында сынақтан өткізілгендігі көрсетілген. Мобильді қосымша көмегімен оқушылардың зерттеушілік қызметі ұйымдастырылып, зерттеу нысаны ретінде жөке ағашы алынды. Зертханалық және практикалық жұмыстарды өткізу үшін мобильді қосымша қолданылды. Ғылыми жаңалығы мен практикалық маңызы анықталды. Жаңа мобильді қосымша сабақтарда тәжірибиеден өтіп, қорытындысы алынды. Оқушылардың ғылыми дағдыларын қалыптастырып, зерттеушілік қызметін арттыруға бағытталғандығы анықталды. Аталған мобильді қосымшаның практикалық маңызы мен оқу үдерісіндегі рөлінің зор екендігі дәлелденді.

Тірек сөздер: зерттеушілік қызмет, танымдық іс-әрекет, мобильді қосымша, Biozis, оқушылар

INCRESING COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS WITH THE HELP OF THE AUTHOR'S MOBILE APPLICATON «BIOZIS»

Abstract: The article shows that in order to form the learning skills of students in the course of botany, a disciplinary mobile application "Biozis" has been developed and tested in biology lessons. With the help of a mobile application, research activities of students were organized, and a spongy tree was taken as the object of research. A mobile application was used to carry out laboratory and laboratory work. Scientific novelty and practical significance are determined. The new mobile app has been tested in class and the results are in. It is determined that students are aimed at developing scientific skills and increasing research activity. It is proved that this mobile application is of great practical importance and role in the educational process.

Keywords: research activity, educational activity, mobile application, Biozis, students

Бүгінгі күнде заман талабына сай заманауи технологиялардың күннен-күнге дамып келе жатқан дәуірінде оқушыларды жан-жақты етуге, оқушыларға жоғары дәрежедегі сапалы білімді беруге мүмкіндік өте жоғары. Осы орайда Биология сабақтарында көптеген әдіс-тәсілдерді пайдалана білу, тақырыпқа сай мағлұматтарды оқушы бойына сіңіру бұл өте үлкен еңбекті қажет етеді. Биология сабағы ғылыми бағыттағы пән болғандықтан, онда бақылау мен бағалаудың заманауи әдіс-тәсілдері қолданылуы міндетті есептеледі. Әр мұғалім жаңаша ойлап, білім сапасын арттырудың тиімді стратегияларын қалыптастыра білуі қажет. Бұл ретте, мұндай үдерістерді жүзеге асыруда АҚТ-ның көмегі өте зор. Ұтымды білім берудің жаңа әдіс-тәсілдерін енгізу және АҚТ арқылы белсенді оқыту арқылы оқушылардың іскерлік дағдыларын дамытып, сабақ үлгерімдерін жақсартуға болады [1]. Мұндай әдістердің бірқатар топтарына АҚТ арқылы қолданылатын бағдарламалық әдістер: Flippiti, Olabs.com, Padlet.com, Genitelly, Plickers және Problems.ru, FoxFord.ru және т.б бағдарламалар мен сайттар жатады. Аталған технологияның қазіргі білім беру үдерісінде кең өріс алуы, заманауи білім беру бағдарламаларының, жаңа қолданысқа ие қосымшалардың пайда болуына тек оң септігін тигізеді. ЮНЕСКО елдерінің ғалымдары мобильді қосымшалар арқылы білім берудің бірқатар оң тұстарын атап өтеді. Алғашқы кезекте, жоғары мобильділік тұсын атап айтуға болады. Одан бөлек:

- заманауи ақылды гаджет пен заманауи қосымша оқу процесін сырттай және кез-келген уақыт пен мекен ортасында ұйымдастыруға мүмкіндік береді.
- оқытуды жекелендіру. Сабақтарда мобильді қосымшалар оқушыға өз бетінше таңдау (курс мазмұны, қиындық деңгейі) жасауға мүмкіндік береді [2].
- байланыс сапасын арттыру. Мобильді құрылғылар мұғалімдер мен оқушылар арасындағы шынайы қарым-қатынасты құруға бағытталған болады.

Оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері мен түрлі оқыту технологияларын зерттей отырып, заманауи үлгідегі Биология сабақтарында қолдануға болатын мобильді қосымша жасап шығару ойға алынды. Өйткені компьютерлік технологиялар ғасырында өмір сүріп жатырмыз және интернет жұмыс істейтін және оқитын адамдардың өмірінде үлкен орын алады. Биология пәнінің мұғалімі ретінде пәнді жүргізуге байланысты жаңа мобильді қосымшаны ұсынып отырмын. Білім беру қосымшасын құру оқытуда АҚТ технологиясын қолданудың жаңа жүйесін қалыптастыру мақсатында, білім деңгейін арттыру үшін қолданылды [3]. Қазіргі таңда көптеген білім беру сайттары мен білім беру порталдары қолданыста болғанымен, мобильді қосымша түрінде кездесетін түрлері бірең-сараң. Дайындаған мобильді қосымша ыңғайлы, қолжетімді, халықаралық стандартқа сай, ашық интерфейсті, білім беру үдерісін жақсартуға көмек беретін жәрдемші құрал. Бұл қосымшада биология пәнінен зертханалық және практикалық жұмыстардың әдістемесі (фото, видеосымен, жасалу жолы ретімен) мен биология пәнінен оқушы білуі тиіс маңызды ұғымдар мен деректер кешені ретінде жасалынды.

Қосымша атауы: Biozis. Мобильді қосымша-белгілі бір платформаға (iOS, Android, Windows Phone және т.б.) арналған смартфондарда, планшеттерде және басқа да мобильді құрылғыларда жұмыс істеуге арналған бағдарламалық жасақтама [4]. Бұл қосымша арқылы:

- зертханалық жұмыстарды бейнелер арқылы жасалу жолын көре отырып, мұғаліммен бірге жұмыстар жүргізуге;
- күнделікті жаттығулармен тапсырмаларды онлайн түрде орындауға;
- оқушыны аралық бақылау мен қорытынды жұмыстарын бағалауға арналған тапсырмаларды беруге;
- тәжірибиелік және практикалық жұмыстарды үй жағдайы мен зертханаларда орындай алуға;
- аталған қосымшаны қолдану арқылы Биология пәнінің бағыттарына байланысты сабақтан тыс жұмыстар, қосымша сабақтар жүргізуге;
- мектепте Биология пәніне байланысты үйірмелер ашып, қосымша көмегімен өте беруге;
- бітіруші сыныптарға Биология пәнінің маңызын түсіндіріп, бағыт-бағдар беруге;
- биология ғылымына қызығушылығы бар адамдарға қажетті материалдармен қамтуға болады.

Мобильді қосымшаны биологиядан кіріктірілген сабақтарда, күнделікті сабақтарға, үйірме, дайындық жұмыстарына, тестке дайындыққа, зертханада жасалатын жұмыстарға, үй жағдайында жасауға болатын тәжірибие жұмыстарында, қосымша сабақта және т.б. қолдануға болады. Қосымшаны қолдану (жас және жеке ерекшеліктері) шектеулігі жоқ, биология пәні мен ғылымын қызығып ұнататын барша оқушыларға, мұғалімдер мен кез-келген адамдарға, сондай-ақ студенттерге де қолдануға болады. Биология пәнінен сыныптарға байланысты зертханалық жұмыстар, бағалауды тексеру үшін керекті бақылау жұмыстары (ТЖБ, БЖБ) мен қызықты деректер, онлайн түрде орындалатын нұсқалық тесттер сынды қызықты айдарлар қамтылған.

Биология пәнін оқытуға арналған авторлық мобильді қосымшаның жан-жақты пайдасы мен маңызын дәлелдеу үшін тәжірибиелік сабақтар жүргізілді. Сабақтардың барлығы дерлік түрлі форматтарда ұйымдастырылып, өте сәтті өткізілді.

Тәжірибелік жұмыс №1. Оқушылармен мобильді қосымша арқылы Зертханалық жұмыс жүргізу. Тәжірбиелік бағытым-зертханалық жұмыс форматы. Тәжірбиелік бағыт Тараз қаласындағы Т. Рысқұлов атындағы № 48 орта мектебінде өткізілді.

Сыныбы: 9 В

Пәні: Биология

Зертханалық жұмыс тақырыбы: Дезоксирибонуклеин қышқылының молекуласын құрастыру

Қажетті құрал-жабдықтар: ДНҚ моделі, сызғыш, қаламсап, көрнекіліктер

Жұмыс барысы;

1. ДНК құрылысына талдау жүргізу, қос шиыршықтарының нуклеотидтерінің арасына есептеулер жүргізу арқылы анықтау жұмыстары;

2. Генетикалық қасиеті басым ДНҚ-ның молекуласын құрастыру [5].

Мобильді қосымшада берілген бірнеше онлайн-тестілеуді орындау.

Қосымша қолданылды: зертханалық жұмыстың барлық кезеңінде (жұмыс барысында, қорытындылау кезеңінде)

Қорытындылау: Комплементарлы принциптің эволюциялық мәнін анықтаңдар. Неге ғалымдар XX ғасырдың екінші жартысына дейін тұқымқуалаушылық ақпарат тасмалдаушысы ДНҚ емес, нәруыз деп есептеді?

Мобильді қосымша көмегімен зертханалық сабақтың өткізілу барысы: «Дезоксирибонуклеин қышқылының молекуласын құрастыру» тақырыбында зертханалық жұмысты сынып оқушыларымен, біз ұсынған мобильді қосымша «Biozis» негізінде орындадық. Мобильді қосымша бойынша сабақ жүргізу, сабақ барысында уақыттың тиімді, әрі сабақтың қызықты өтуіне өз септігін тигізді. ДНҚ құрылысы мен молекуласын құрастыруға арналған жұмысты бастамастан бұрын қажетті құралдарды жинап, оқушылармен бірге қосымшадан жұмыстың барысын көрдік. Зертханалық жұмысымызға байланысты қосымшадағы фото-бейне мен видео-бейне оқушылардың назарына ұсынылды. Барлығы дерлік жұмыстың толық жасалу жолын бір қадамда біліп алды.

Дегенімен бұл қиындықты шешуде мобильді қосымшаның маңызы зор болды. Дәстүрлі түрде жүргізілетін зертханалық жұмыстарда оқушылар жұмыс барысын толық түсінбей топта белгісіз түрде жұмыс жасайтын. Ал қазіргі қолданып жатқан қосымшамыз арқылы барлық оқушылар көріп, видео және фото-бейне арқылы тез игерді. Бұл сабақ барысында байқаған ең алғашқы пайдасы еді. Оқушылармен бірге ДНК-құрылысын жан-жақты зерттеп, молекуласының ұзындықтарын есептеп, құрастырғыздым. Жасаған жұмыстарын қорытынды дәптерлеріне жазуды тапсырдым.

«Biozis» мобильді қосымшасында биология әлемі жайлы әр-түрлі қызықты айдарлар болғандықтан, бұл зертханалық жұмысты орындау оқушылардың сабаққа деген ынта - жігері және қызығушылығын арттыра түсті. Оқушы бұл мобильді қосымшадан тек қана зертханалық жұмыс түрлерін ғана орындап қана қоймай, сонымен қатар онлайн форматта тест жұмыстарын , биология жайлы қызықты деректермен жәнеде биология пәнін таңдаған оқушылар үшін өз бетінше білім алуына мүмкіндігі бар.

Зертханалық жұмысты мобильді қосымша көмегімен өткізілді. Зертханалық жұмыс кезінде біз ұсынған бағалаудың жаңа әдісі «Құпия есім» бойынша бағалау жүргізілді. Белгілеу уақытын 5-минутқа жоспарланды. Кесте түрінде берілген мәліметі бар ақ параққа оқушылар қажетті пункттарды толтырулары қажет. Ескертетін жайт, оқушылар өздерінің аты-жөндерін жазбай белгілеулері тиіс. Бұлайша оқушылардың барлық қағазын жинап, сыныпта оқушылармен кішігірім талдау жұмысын жүргіздік. Оқушылар үшін де қызықты әрі түсінікті болды. Мобильді қосымша сабақтың жартысына жуық оқыту кезеңін қамтыса, ал бағалау әдісі сабақ кезіндегі оқудың не үшін қажеттігі туралы іс-әрекетті қамтыды.

Тәжірибелік жұмыс №2. Онлайн форматта қосымша арқылы биология пәнінен практикалық сабақтарды өту. Мобильді қосымша көмегімен онлайн форматта 10-сынып оқушыларымен арнайы бір сағат алып өткіздім. Тәжірбиелік бағыт Тараз қаласындағы Т. Рысқұлов атындағы № 48 орта мектебінде өткізілді.

Тәжірибиелік сабақ жүргізілді:

Қатысты: 10-сынып оқушылары мен мұғалімдер

Сабақ түрі: ZOOM қосымшасы арқылы онлайн формада

Пән: Биология

Тақырыбы: Биология ғылымының даму тарихы. Биологияны дамытуда ғалымдардың қосқан үлесі.

Жоспар:

1-кезең. Биология ғылымының даму тарихын қарастыру;

2-кезең. Мобильді қосымша арқылы жаңа тақырыпты өту;

3-кезең. Биология ғылымын дамытуға үлесі ғалымдар жайлы дерек жинау, тақырыпты түсінгендігі жайлы түсінік қалыптастыру;

Сабақтың алдын-ала жоспарын құрып, ұйымдастыру кезінде жаңа мобильді қосымшаны қолдану жоспарға алынды. Сабақ ZOOM қосымшасы арқылы өткізілді (сурет 1). Бұдан бөлек, мектептің мұғалімдерінен құрылған топ мұғалімдері сабаққа онлайн түрде қатысып, оқытудың жаңа әдісі мобильді қосымша арқылы оқыту сабағын бақылып, талдау жүргізіп отырды.

Мобильді қосымшаның көмегімен сабақ өту барысы: Оқушылар саны 19 болатын 10-сынып оқушыларына арнайы сабақты 10:55-те жүргіздім. 7-минут көлемінде үй тапсырмасын «Ашық сұрақтар» әдісімен жүргізіп, жаңа тақырыпты қосымшаны қолданудан бастадық. Оқушылардың барлығы дерлік смарт-телефондар немесе планшеттері арқылы қосымшаға кірді. Тақырып пен қажетті ұғымдарды жазғызып, қосымшада берілген «Ғалымдар мен ғылымдар» айдарын ашуды ұсындым.

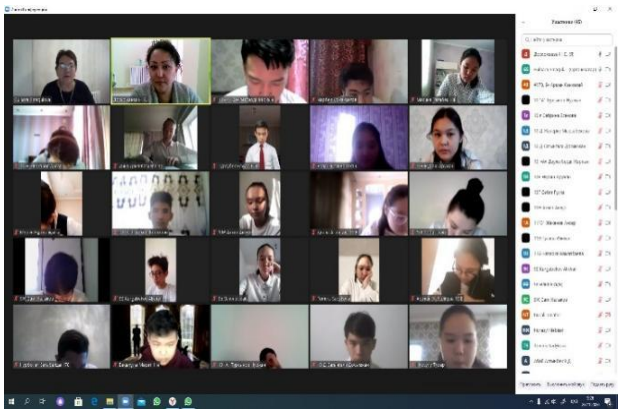

Сурет 1 – Zoom арқылы өткізілген онлайн сабақ

Оқушыларға Биология ғылымына қосқан үлесі зор ғалымдардың тізімін қосымша арқылы көре алды. Қосымшаны қолдана отырып, келесі бөлімі «Қызықты BioAlem» бөлімін ашып, биологиядағы мағызы бар даталы сандарды көрсете отырып, оқушыларға жаңа тақырыпты түсіндіру жұмыстарын жүргіздім.

Жаңа сабақты өту барысында тақырыпқа байланысты туындаған оқушылардың қызықты сұрақтарына жауап жүргіздік. Мұғалімдер сабақты сырттай бағалап, бақылау жасап отырды. Белсенді әдістерді («Кім жылдам?», «Қай ғалым?») қолдана отырып қосымша көмегімен сабақ жүргіздік. Жаңа сабақты бекіту мақсатында қосымшадағы «Онлайн-тесттер» бөліміне кіріп, топтық түрде оқушылармен онлайн тест тапсырып, қорытындыларын бірге талдадық.

Қосымшаның қолданылуы сәтті болды: сабақтың барлық кезеңінде, әсіресе жаңа тақырыпта, жаңа тақырыпты бекіту кезеңінде (кесте 1).

Кесте 1 - Қосымшаның сабақ кезінде қолданылуы

Сабақтың ұйымдастырылуы	Сабақтың ортасы/Жаңа тақырып	Сабақты қорытындылау кезеңі
Қосымша бөлімдері		
«Қызықты B.I.O.Alem»	*«Ғалымдар мен ғылымдар» бөлімі*	*«Онлайн-тесттер» бөлімі*
Оқушылар: Биологияның даму тарихын білді, ғылымдағы сандармен танысты.	Оқушылар: Ғылымдарды көре отырып, ғалымдарды игерді, қосқан үлестерін білді.	Оқушылар: Тестті тапсыру арқылы сабақты қорытындылады. Білімдерін сынға салды.
Бөлім тақырыпты өтуге ыңғайлы болды	Түсінікті, продуктивті болды	Барлығы тестті оң нәтижелі орындай алды.

Мобильді қосымша арқылы сабақ игерілді: Жаңа тақырып игерілді, оқушылар Биологияның ғылым ретінде даму тарихын біліп, ғалымдар жайлы деректерді игерді.

Онлайн формадағы сабақ соңында мұғалімдер жаңа қосымша бойынша өз пікірлері мен ойларын білдіріп, сабақты бағалауға арналған талдау парағына артық тұстары, тиімділігі мен маңызын сипаттап жазды. Өз ұсыныстары мен дәйекті пікірлерін қағаз бетіне түсіріп, сабақты жоғары деңгейде бағалады.

Мобильді қосымша арқылы оқушы теориялық білімін, практика жүзінде ұштастыра алады. Тақырыпқа сай зертханалық және тәжірибиелік жұмыс түрін тауып, бейне материалды бақылай отырып, зертханалық жұмысты мұғалімнің көмегінсіз өз бетінше орындай алады.

Мобильді қосымша арқылы жүргізілген сабақта оқушылар белсенді бола бастағаны бірден көзге көрінді. Сабақ кезінде барлығы дерлік ынтамен қатысып, керекті білімді қосымша арқылы сіңіре алды.Жасалған барлық тәжірибиелік жұмыстар қосымшасының пайдасы мол екендігін, білім берудегі маңызын анық көрсетті. Нақты дәлелді мәліметтер мен тыңғылықты жұмыс жасалынды. Мобильді қосымшаның қажеттілігі іс жүзінде дәлелденді.

Қосымшаның қолданылу аясы анықталып, іс жүзінде (практикада) дәлелденді. Биология пәні мен АҚТ технологиясының бірігуіне ықпалы болған «Biozis» қосымшасының маңызы мен қолданылу әдістемесі ұсынылды. Мұғалімдер қауымына қосымшаны қолдануға және оған байланысты әдіс-тәсілдерді қолдана отырып сабақ өткізуге ұсыныстар жасалды. Онлайн формада мен зертханалық жұмыс түрінде жүргізілген сабақтарда белсенді түрде мобильді қосымша жұмыс атқарды.

Бұл қосымша көмегімен жаңа әдіс-тәсілдерді бір арнаға келтіру арқылы тиімді оқыту процессін қалыптастыруға болады. Мобильді қосымшаны мұғалімдер өздерінің оқу-әдістемелік кешендеріне қосуға болады. Қосымшаның құрылымы мен мазмұны мұғалімдер мен оқушыларға қолдануға өте қолайлы.

XXI ғасыр – цифрлы заман ғасыры болғандықтан, оқушыларға онлайн, офлайн, қашықтық форматтарында білім беру мүмкіншілігі жоғары деңгейде орындалуы қажет-ақ!

ӘДЕБИЕТ

1. Синкина Е. А. Формирование профессиональных компетенций посредством применения многоуровневых задач и заданий профессиональной направленности//Вестник Перм. нац. исслед. политехн. ун-та. Машиностроение, материаловедение. – 2012 г. – Т.14, № 3. – С. 109–113.

2. Ефремова Н. Ф. Компетенции в образовании: формирование и оценивание. – М.: Национальное образование, 2012 г. – 416 с.

3. Сизова М. Б. к.п.н, доцент кафедры инновационных образовательных технологий./презентация «Современные методы оценивания результатов обучения» – 2019 г.

4. Хашими С., Коматиненин С., Маклин Д. Разработка приложений для Android. - СПб.: Питер, 2011. – 736 с.

5. Абылайханова Н. Т, Торманов Н. Биологияны оқытудың инновациялық әдістері. Оқу құралы. – Алматы: 2013. – 260 б.

УДК 004: 378

Джамалдинова З.Б.,
Магистрант
7М01703 Шетел тілі: екі шетел тілі
Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан
jamaldinova8888@mail.ru

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАЛАРДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Түйін: Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру жүйесіндегі өзгерістерге және неғұрлым қолайлы және тиімді стратегияларды іздеуге ықпал етті. Бұл мақалада оқушыларға бағытталған оқытуды жақсарту үшін мобильді оқытуды пайдалану, мобильді қосымшалар арқылы оқушыларға шет тілін тиімді оқыту қарастырылады.

Тірек сөздер: мобильді қосымша, ақпараттық технологиялар, мобильді құрылғылар, мобильді оқыту.

Jamaldinova Z.,
MA student
7M01703 Foreign language: Two Foreign Languages
Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan

Annotation: The rapid development of information technology has contributed to changes in the education system and the search for more favorable and effective strategies. This article discusses the use of m-learning to improve student-centered learning, as well as effective teaching of a foreign language to students using mobile applications.

Keywords: mobile application, information technology, mobile devices, mobile learning.

Джамалдинова З.Б.,
Магистрант
7М01703 Иностранный язык:
два иностранных языка
КазНПУ имени Абая,
г. Алматы, Казахстан

Аннотация: Стремительное развитие информационных технологий способствовало изменениям в системе образования и поиску более благоприятных и эффективных стратегий. В данной статье рассматривается использование мобильного обучения для улучшения обучения, ориентированного на учащихся, а также эффективное обучение иностранному языку учащихся с помощью мобильных приложений.

Ключевые слова: мобильное приложение, информационные технологии, мобильные устройства, мобильное обучение.

Кіріспе: Мобильді оқыту-бұл жеке электронды құрылғыларды қолдана отырып, әлеуметтік өзара әрекеттесу және мазмұнмен өзара әрекеттесу арқылы бірнеше контексте оқыту [1]. Мобильді оқыту технологияларына қалта компьютерлері, ноутбуктер, смартфондар және планшеттер кіреді. Мобильді оқыту портативті технологиялармен өзара әрекеттесетін оқушының ұтқырлығына бағытталған. Оқу құралдары мен материалдарды жасау үшін мобильді құралдарды пайдалану бейресми оқытудың маңызды бөлігіне айналады. Мобильді оқыту ыңғайлы, өйткені ол кез келген жерден қол жетімді. Ақпарат алмасу бір мазмұнды пайдаланатын кез келген адам арасында бірден дерлік орын алады, бұл жылдам пікірлер мен кеңестерге әкеледі. Мобильді оқыту сонымен қатар кітаптар мен жазбаларды бейімделген оқу мазмұнымен толтырылған шағын құрылғылармен ауыстыру арқылы жоғары ұтқырлықты қамтамасыз етеді.

Мобильді оқытуды оқушыларға бағытталған оқыту,яғни интерактивті дисплейлер, мобильді

қосымшалар, сайттар арқылы оқушылар арасындағы топтық ынтымақтастықты жақсарту үшін пайдалануға болады. Қолданыстағы мобильді технологиялар оқулықтар, көрнекі құралдар және слайдтар технологиялары сияқты үлкен ресурстарды алмастыра алады. Интерактивті және көп режимді технология студенттерге ақпаратпен өзара әрекеттесуге және басқаруға мүмкіндік береді. Сыныптағы сабақтарға кезінде немесе одан тыс жерлерде мобильді құрылғылардың көмегімен ақпаратқа қол жеткізу күнделікті процеске айналды.

Қазіргі таңда мобильді оқыту барысында қолданылатын мобильды қосымшалардың маңызы өте зор.Мобильді қосымшалар мұғалім мен оқушы және оқушылардың арасындағы онлайн өзара әрекеттесуді жеңілдетеді. Мобильді қосымшалар оқушыларға дереу кері байланыс алуға мүмкіндік беру арқылы нақты уақыттағы өзара әрекеттесуді жеңілдетеді. Оқытушы сонымен қатар оқушылардың шет тілін түсінуін мобильді қосымшалар арқылы бағалай алады, олар нақты уақыт режимінде оқушылардың үлгерімі туралы жаңартуларды ұсынады, бұл оқушыларға оқуын бейімдеуге және жекелендіруге мүмкіндік береді. Бұл сондай-ақ ресми оқу іс-шараларына қатысу үшін бос уақыт кестесінен алыс уақыт өткізгісі келмейтін іскер адамдар үшін пайдалы болуы мүмкін.

Мобильді білім беруді сипаттай отырып, оның дәстүрлі емес, жеке, үздіксіз, барлық жерде, бірегей білім беру әдісі екендігі туралы айтуға болады. Демек, бұл бүгінгі күнге дейін ақылды тренингтердің бірі. Бұл оқушыларды да, оқытушыларды да дамыту үшін қажет инновациялардың үлкен кеңістігін білдіреді. Бүгінгі таңда педагогтар мобильды оқыту ұйымдастыруда келесі міндеттерге жүгінуі қажет:

* білім алушыларды ақпараттық интернет-ресурстарды сауатты пайдалануға үйрету;
* мобильді құрылғыларды пайдалана отырып, тиімді аудиториялық және практикалық сабақтарды ұйымдастыру;
* мобильді қосымшаларды пайдалана отырып, аудиториядан тыс тиімді оқу сабақтарын ұйымдастыру;
* үлгерім динамикасын бақылауды ұйымдастыру;
* сабаққа дайындық процесінде инновациялық әдістерді белсенді қолдану.

Сыныпта цифрлық технологияларды қолдану белгілі бір техникалық құралдарды, бағдарламаларды немесе қосымшаларды енгізу ғана емес, оны педагогикалық және әдіснамалық тәсілге біріктіру мақсатында оқыту және ақпарат беру процесін өзгертуді білдіреді. Мобильды оқыту оқушылардың профильдері мен оқу қажеттіліктеріне сәйкес бірнеше оқыту әдістемелері мен стратегияларын біріктіруге мүмкіндік береді. Осы мақсатта мобильды оқыту бірлескен жұмыс жағдайларын жасау мақсатында оқыту теорияларын, әсіресе конструктивистік және мінез-құлық теорияларын біріктіруге тырысады. Мобильді құрылғылардың көмегімен білім беру процесінің біршама жақсаруына әкелетін жаңа педагогикалық тәсілді және/немесе білім беру құрылымын жасауға болатындығын мойындау қажет. Цифрлық технологиялар көптеген үміттерді тудырды, бірақ тәсілдер білім берудің тұрақтылығына әсер ете отырып, оқуды жақсартуды ынталандырмай, бұрыннан бар мектеп форматтарына бейімделуге бағытталған.

Сапалы және инновациялық білім беру үшін білім беру қауымдастығын қызмет сапасын басқаруға тарта отырып және мұғалімдердің бәсекеге қабілеттілігіне ерекше назар аудара отырып, уақыт өте келе сақталуы үшін кездесетін кедергілерді ескеру қажет. Мұғалімдер өзін-өзі оқыту дағдыларына ие болған кезде, мобильді оқытудың сыни, тұрақты және қауымдастық интеграциясы үшін жақсы жағдайлар жасалады. Білім берудің тұрақтылығы оның барлығына тең және сапалы екенін білдіреді, бұл тұрақты даму мақсаттарын анықтайтын перспективамен үйлесімділікті көрсетеді.

Әлемде технологияның дамуы, оқу процесінде мультимедияның рөлінің артуы білім беру процесінде дәйекті өзгерістерге әкеледі. Нәтижесінде білім беру мекемелеріндегі дидактикалық іс-шаралар әртараптандырылып, жаңа өлшемдерге ие болады және оқыту дәстүрлі оқыту стратегияларымен қатар оқытудың аралас түрінің жаңа стратегиялары пайда болатын процеске айналады. Онлайн оқыту платформалары мен қосымшалары бүгінгі таңда маңызды рөл атқарады. Осылайша, біз мобильді құрылғыларды білім беру мақсатында пайдалану тенденциясын байқай аламыз, бұл оның пайдаланушыларын тәуелсіз етеді және оларды өздерінің оқу процесі үшін жауапкершілікті алуға итермелейді.

Мобильды құрылғы ішіндегі шет тілін үйренуге арналған қосымшалар арқылы оқушыларға өзекті ақпараттық материалдарды ұсыну кезінде, бір жағынан, ол әр оқушыға жеке көзқарас ретінде қолданылады, екінші жағынан, оқушылар мен мұғалімнің ынтымақтастығына негізделген. Мобильді оқыту білім алушылардың әлеуметтенуінің жоғары деңгейіне жетуді жалғастыруда, коммуникативтік құзыреттілік пен ұжымда және жеке жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Мобильді білім беруді оқу процесіне енгізу оның негізгі талаптарды қанағаттандыратындығымен негізделген мысалы:

- ✓ ақпаратқа қол жеткізу арқылы жүзеге асырылатын ғылыми деректер мен ғылыми объективтілік;
- ✓ дүниежүзілік интернет желісі үнемі жаңартылып жаңа ақпаратпен толықтырылып отырады;
- ✓ оқу сабақтары кезіндегі теория мен практикамен байланысты;
- ✓ мұғалім үшін дидактикалық материалдардың кең таңдауы ұсынылған;
- ✓ шет тілін меңгеру деңгейі бойынша ақпаратты жеке игеру;
- ✓ оқу пәнінің ерекшеліктері ескеріледі;
- ✓ көрнекілік принципі мультимедиялық мазмұнды белсенді қолдану арқылы жүзеге асырылады, соның

арқасында білім алушы жоғары сапалы және тиімді нәтижелерге қол жеткізеді, оқу пәнінің мазмұнын игереді.

Әдістері :Жаңа ақпараттық педагогикалық технологиялар оқу процесінің бір бөлігіне айналды. Жаһандану процесі педагогика саласында сабақ беру әдістемесін жаңа тәсілдер мен стандартты емес шешімдерді қолдану арқылы өткізуді қажет етеді. Қазіргі таңда мобильді технологияларды пайдалану әдістемесін шет тілі сабақтарын тиімді әрі қызықты өткізуге мүмкіндік береді.

Дәстүрлі әдістерге қарағанда мобильды құрылғыларды қолдана отырып ағылшын тілін оқытудың көптеген артықшылықтары бар екенін анықтау зерттеу мақсатын құрады: ағылшын тілін үйренуге арналған әртүрлі мобильді қосымшалар және оқушылардың оларды пайдалану мүмкіндіктерін талдау. Мақсат пен гипотезаға сәйкес келесі зерттеу міндеттер анықталды:

1.ақпараттық-коммуникативтік технологияларға анықтама беру және олардың біліммен байланысын анықтау;

2. мобильді қосымшалардың ерекшеліктерін және олардың білім беру процесіне әсерін анықтау;

3. мобильді қосымшалардың лексиканы және ағылшын тілінің грамматикасын оқыту әдісі ретінде қарастыру;

4.мобильді қосымшалардың материалдарын білім беру процесіне енгізу арқылы эксперимент жүргізу.

Мақсатқа жету үшін келесі гипотеза қолданылды: мобильды қосымшалар көмегімен шет тілін оқыту процесінде жалпы білім беретін мектеп оқушыларының шет тілін меңгеруін жетілдіруге қол жеткізіледі, егер:

- зерттеу әдістері лингводидактикалық және дидактикалық принциптер негізінде құрылса;
- шет тілін үйренуге арналған мобильді қосымшалар сабақ барысында қолданылса;

Зерттеу әдістері: Қойылған міндеттерді шешу үшін келесі әдістер қолданылды: теориялық әдебиеттерді талдау, эксперимент, бақылау.

Мобильды қосымшалардың әртүрлі түрлері бар алайда олардың көп бөлігі сөйлеу әрекетінің тек бір түрін дамытуға арналған: грамматика немесе лексика.

Лингводидактикалық тиімділігі жоғары, тілдің барлық төрт аспектісін дамыту үшін қалыптастыру үшін қолданылатын ең танымал мобильді қосымшалар келесі болып табылады:

Duolingo. Бұл шет тілдерін үйренуге арналған тегін қосымша. Duolingo-дағы басты назар жазбаша тапсырмаларға аударылады.

Lingualeo.com Қосымшаның артықшылығы-ағылшын тіліндегі материалдардың үлкен жиынтығы: бейне, аудио, кітаптар. Осылайша, оқушы өзіне қызықты нәрсені және ақпарат қандай формада ұсынылатындығын өзі таңдай алады. "Грамматика" бөлімінде студент кейбір негізгі грамматикалық ережелермен таныса алады және жаттығуларды орындай алады.

Italki- бұл қосымшада пайдаланушы өзі білетін және үйрететін тілдерді тіркейді және көрсетеді. Білім алушылар оқытылатын тілде жазбалар немесе басқа мәселелерге қатысты сұрақтар жазады.

Мобильді қосымшалар–смартфондарда, планшеттерде және басқаларда жұмыс істеуге арналған бағдарламалық жасақтама [2]. Мобильді қосымшалардың көпшілігін келесіге қарай жіктеуге болады:

- ✓ білім беру,
- ✓ ойын-сауық,
- ✓ саяхат,
- ✓ бизнес
- ✓ онлайн сату,
- ✓ әлеуметтік қосымшалар (әлеуметтік желілер),
- ✓ спорт,
- ✓ жаңалықтар және т.б.

Мобильді оқыту тек шет тілін білу үшін ғана емес сонымен қатар маңызды дағдыларды дамытады. Ең алдымен, бұл ақыл-оймен байланысты операциялар: синтез, талдау, салыстыру, абстракциялау, болжау [3].Оқушылардың шет тілін меңгеруге қызығушылықты арттырады және оқу материалын есте сақтауға оң әсерін тигізеді. Мұғалім келесі әрекеттерді орындауы керек: мобильды қосымшаларды қолдана отырып қажетті тапсырмаларды дайындау, кеңес беру, жоспарды орындау үшін қажетті тәртіп пен уақытты бақылау, оларды топтарда талқылау үшін сұрақтар тұжырымдау. Оқушыларды өз бетінше білім алуға баулу, оларды алған білімін тәжірибеде қолдануға, өз пікірін қалыптастыруға, бұрын алған білімдерін пайдалануға, сондай-ақ тиімді аудиториялық және өзіндік жұмыс ұйымдастыруға үйрету.

Нәтижелер:

Ағылшын тілін үйренуге арналған мобильді қосымшалардың дидактикалық мүмкіндіктерін зерттеу мақсатында 10-11 сынып оқушылары арасында мен 10 сұрақтан тұратын сауалнама жүргізілді.

Сауалнама нәтижелерін талдағаннан кейін оқушылардың 70% -ы үшін ағылшын тілін білу өте маңызды және 30% - ы қызығушылық танытпайды деген қорытынды шығарылды; 65% - ы оқу әдебиеттері арқылы ағылшын тілін үйренеді, 35% - әртүрлі мобильді қосымшаларды ағылшын тілін үйренуде белсенді қолданады. Студенттер сауалнамаға қатысып, нәтижелері есептеліп, өңделгеннен кейін ағылшын тілінде ауызша және жазбаша сөйлеу практикасы сабақтарында мобильді құрылғыларды белсенді енгізу және пайдалану негізінде сынақ оқыту ұйымдастырылды. Мобильді қосымшаларды қолдана отырып, сынақтан өткізгеннен кейін барлық студенттер оқытудың бұл түрі туралы оң пікір білдіргені анықталды..

Қорытынды: Технологияны кеңінен қолдану, үнемі жаңартылып отыратын ақпарат, адамдардың барлық жерде ақпаратқа қол жеткізу қажеттілігі және білім беруді даралау қашықтықтан білім беру мобильді оқытудың пайда болуына әкелді. Сымсыз байланыс технологиялары мен мобильді құрылғылар осы тұжырымдамаларды танымал етуде маңызды рөл атқарады. Уақытпен жарысатын әлемде мобильді технологиялар енді байланыс құралы ғана емес, сонымен бірге оған оңай қол жеткізуге мүмкіндік береді шексіз ақпарат кез-келген уақытта және кез-келген жерде білім беру саласында әзірленген қосымшалар арқылы. Бұл студенттерге ақпаратпен оңай араласуға көмектеседі және технологияны білім беру мақсатында пайдалануға мүмкіндік береді. Мобильді технологиялар кеңінен қабылданғандықтан, олар білім беру саласындағы артықшылықтарының арқасында мұғалімдер мен оқушылар үшін маңызды рөл атқара бастады.

Мобильді қосымша арқылы оқыту ретінде қысқаша анықталатын мобильді оқыту студенттерге жеке қажеттіліктеріне сәйкес кез келген уақытта және кез келген жерде ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

Қазіргі уақытта қазіргі заманның үлкен мүмкіндіктеріне байланысты мобильді қосымша олардың ағылшын тілін үйренудегі дидактикалық әлеуеті тіл кеңейтілуі мүмкін. Талданған әдебиеттер негізінде мұғалімдер жасай алатын қосымшалардың санаттарын келтіруге болады шет тілін оқытудың әртүрлі мақсаттарына жету үшін пайдаланыңыз оқушылар қол жеткізуі керек.

ӘДЕБИЕТ:

1. M-learning or mobile learning [Электронный ресурс]: URL: https://en.wikipedia.org/wiki/M-learning ,(дата обращения:10.10.2022)

2. Мобильное обучение - M-learning,Википедия [Электронный ресурс]: URL: https://wiki5.ru/wiki/M-learning ,(дата обращения:10.10.2022)

3. Какие категории мобильных приложений существуют сегодня? [Электронный ресурс]: URL: https://mabee.ru/publishing/mobilnaya-razrabotka/kakie-kategorii-mobilnykh-prilozheniy-sushchestvuyut-segodnya/, (дата обращения:11.10.2022)

UDC 378.147

Baimukhanova Zh.
Student
«5B11900-Foreign language: two foreign languages»
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail:baimukhanovazhan01@mail.ru
Akhmetova N.
English teacher
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazym_99@bk.ru

DIGITALIZATION OF HIGHER EDUCATION: NEW TRENDS

Abstract: Digitalization of higher education means the transformation of the educational and management process, daily social practices in the education system, due to the introduction of technologies for creating, processing, sharing and transferring large amounts of information on non-paper media. Thus, digitalization implies the integration of education with information resources. The purpose of this article is to study the digitalization of higher education, to identify new trends. The object of the article is the process of digitalization of higher education. The subject of the article is the development of new trends.

Keywords: digitalization, higher education, new trends, learning, progress, efforts.

Баймұханова Ж.
Студент
«5B11900-Шет тілі: екі шет тілі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: baimukhanovazhan01@mail.ru
Ахметова Н.
Ағылшын пәні мұғалімі
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nazym_99@bk.ru

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ: ЖАҢА ТРЕНДТЕР

Түйін: Жоғары білім беруді цифрландыру дегеніміз – қағаз емес тасымалдағыштарда үлкен көлемдегі ақпаратты құру, өңдеу, ортақ пайдалану және беру технологияларын енгізу есебінен білім беру жүйесіндегі оқу және басқару үдерісін, күнделікті әлеуметтік тәжірибені өзгерту. Осылайша, цифрландыру білім беруді ақпараттық

ресурстармен біріктіруді білдіреді. Бұл мақаланың мақсаты – жоғары білімді цифрландыруды зерттеу, жаңа тенденцияларды анықтау. Мақаланың нысаны – жоғары білімді цифрландыру процесі.

Тірек сөздер: цифрландыру, жоғары білім, жаңа трендтер, оқу, прогресс, күш-жігер.

Education as an institution has its own ideology, rooted in the culture of a particular society. This ideology gives meaning to education, sets the vector of educational activity. Thus, not all universities consider digitalization as a priority for modernization of the educational process. At the same time, they cannot stay away from technological progress, which promises certain benefits to all stakeholders, as it is believed that the introduction of digital technologies and tools expands the use of interactive teaching methods and positively affects the involvement of students in the learning process. Effective technologies include the use of learning management systems, which, according to researchers, facilitate access to learning materials and make the learning process more flexible [1]. Digital technologies based on artificial intelligence, such as chatbots, are also proving to be very useful in the organization of the educational process. The researchers identify the following as the main priorities of the digital transformation of higher education institutions:

- increasing the digital competence of the entire faculty of higher education institutions, creative synthesis of traditional and e-university models.
- digitalization of didactics in the system of higher education as a multiplicative educational platform, providing not only the choice of an individual route, but also practical results. Integration of students and teachers in the development of business incubators, small businesses at universities, support of student start-ups, innovative projects.
- digitalization of the system of educational and ideological work with the subjects of the educational process in the local network, social networks. Building the digital infrastructure of the university's corporate identity and corporate responsibility [2].

However, along with the positive aspects there are skeptical assessments of the digitalization of higher education. They discuss the challenges faced by the higher education system: increased competition in the market of educational services, increased mobility of students, changes in their demands for the content, forms and technologies of education, on the one hand, and the inability of universities to master new requirements and use the full potential of digital technology, on the other. The formalization of professional training and the decrease in the diversity of knowledge and competencies of graduates due to the algorithmic and standardization of online education, especially in the case of robotic programs and the lack of direct contact with the teacher and students, are of great concern to researchers [3]. Thus trends affecting higher education as a system or social institution are as follows:

1. The introduction of new digital technologies, which will improve the entire social institution of education. First, there will be a transformation in the management of the higher education system (electronic document management, standardization of activities in an online format). Second, a more flexible response to feedback through a system of big data analysis. Big data analysis will automatically identify conflicts, declines, or omissions of the entire education system at its various levels and thus respond quickly to corrections or changes so that the education system works toward its primary goal.
2. The emergence of new functions of education, which may touch on learning and assimilation of flexible skills, which are acquired on courses, short-term training programs, perhaps through refresher courses or retraining for new professions.
3. Formation of a new (in addition to the old) system of communication both within the education system itself (vertical) and between different educational organizations (horizontal).

Thus, such trends in the digitalization of higher education will help educational institutions in:

- simplification of communication and exchange of information will increase the productivity of educational workers, improve the efficiency of teaching methods and the effectiveness of providing relevant knowledge, training of in-demand skills.
- transformations in the education system itself will allow it to occupy or create new services and services that will bring it to new markets to sell its educational services, can promote the creation of new educational companies and educational services.
- digitalization will allow the introduction of the «exchange economy» at all levels, will make it possible to work effectively with the market of educational services within the educational system.
- the fixation of the distance education system allows to expand the coverage of students and form a potential opportunity for advertising and involvement in the educational environment of a huge number of potential students outside the context of territorial location and affiliation and interest in receiving educational services in a given institution of higher education.

It is worth noting that digitalization brings higher education to a different platform, where developments from other fields can be used. In particular, to intensify, increase the flexibility and responsiveness of the higher education system, it is possible to create an online platform or other data bank that will accumulate all the data both inside and outside the education system [4]. So, on the one hand, it will increase the accessibility of the consumer of educational services for the universities themselves, increase the speed of getting requests from employers, reduce the time to process these requests and the response itself. It will also be possible to offer, in the context of higher education (professional development and retraining), short courses in various fields, which will either improve the requested

skills or form them in a narrow field. Another important trend, as in education, is globalization. And three factors that contribute to the transformation of higher education on a global scale stand out:

- the increasing complexity of socio-technical systems, socio-economic, political and cultural environment;
- some inefficiency of the modern education system;
- the development of information and communication technologies and other related sciences that provide orientation in the digital reality [5].

Continuity of education, which implies continuous learning and retraining, is also seen as one of the trends in higher education. It is not enough for a modern person to be educated alone; it is necessary to be constantly retrained in connection with the conditions of the surrounding reality, with the emergence of new professions.

Digitalization is seen not only as a new stage of informatization, but also implies the use of modern methods and technologies that widely apply the ideas of diversity, discreteness, computability, programmability, algorithmicity. Therefore, we are talking about the deployment of the stage of informatization, demonstrating the fruitfulness of the attributive concept of information, linking this concept with the difference and diversity. The relevance and relevance are also explained by the growth of discrete views in science, as evidenced by the fact that recently the role of works on the construction of discrete models has significantly increased, a large growth of research on both theoretical sections of discrete mathematics and other applications and concretizations of the ideas of diversity of learning is noticed. It is precisely on the organizational and technological basis of «smart education», which forms the conditions for effective open and distance learning, that not only distance (in space), but also advanced (in time) forms of education are formed, which contributes to the strengthening of the information orientation of education, further development of the informational culture of society.

Higher education after digitalization will be an educational system that provides Internet-based interaction with the environment and the process of learning and education to acquire the necessary knowledge, skills, abilities and competencies. Naturally, it cannot and should not be reduced to technologies and organizational forms and means, but must also include a content component, which will be discussed below. Note that the term digitalization does not seem very good, because the use of technology and the transfer of learning in an interactive electronic environment currently represents only the expansion of opportunities and ways of obtaining information outside of traditional education. At the same time, this property, which allows adapting an object or process to changes in the environment, is becoming more and more in demand nowadays. Digitalization is mostly about the use of ICT and elements of artificial intelligence, nevertheless we can see in the perspective of its deployment some initial model of a future «digital education» (as the most «intelligent» education) in the coming era of globalization.

Digital technologies in education are developing rapidly and on a large scale due to the fact that they have a number of important positive features, among which the following (especially on the example of massive open online courses) in higher education can be highlighted.

1. Thanks to online education, especially in its main - distant form, a person anywhere in the world (especially in hard-to-reach regions) can get education in a variety of its types (and levels). This, in the long run, provides approximately the same quality education to everyone, regardless of geographical, economic, socio-cultural factors and limitations, and also makes it possible to reach a larger contingent of learners.

2. Since everyone learns differently, online education can be adapted to the peculiarities of each learner, the individual focus of learning is taken into account, when its rhythm and schedule is chosen by the user, there is no need to adjust to anyone, there are no restrictions on the choice of courses and programs.

3. Thanks to online education there is an opportunity to learn from the best teachers of the leading universities, you can listen to lectures by highly qualified specialists, ask questions, and communicate. It is also important to be able to get feedback for knowledge from the teacher online in distance learning. This is an important factor in improving the quality of the entire world education, because you can use various remote programs and courses from the most prestigious and largest educational organizations.

4. Online education allows you to significantly reduce the cost of training (and with an individual choice of course outside the educational institution you can even get free training and in parallel improve their computer literacy). This is an important factor in its introduction into the formal education system, transforming the traditional into a more promising form of «blended» education.

Thus, the digitalization of higher education online is characterized by relevance, practicality, flexibility, mobility, accessibility, distance, convenience, efficiency, which leads to an increase in the possibilities and means provided by new digital technologies and innovative pedagogical tools. Thus the digitalization of higher education is gradually becoming part of the modern, and even more so, the future education of the globalizing world, with a rather rapid growth of users of online courses and programs. This «electronic trend» in education as a transfer of them from offline to online is a kind of return to the original form of education as learning by life itself and the environment, but already at the electronic-digital level. It should be recognized that this approach to the digitalization of education and through it to the content of the curriculum provides a better understanding of what values are at the forefront and what current students should be guided by. The sudden closure of schools revealed not only a lack of digital infrastructure, but also an urgent need to improve computer literacy among teachers and students alike. The learning platforms, developed urgently, were to help improve the organization of the educational process and the communication between students and teachers, to avoid stress and chaos at home, to make sure that good home learning did not become a

luxury. Through the platforms, there should be a continuum of support for learning, not just the provision of materials based on which all the content would be developed by the students themselves. Sufficiently relevant were the problems of knowledge control and the organization of final examinations.

In conclusion, we note that the current digitalization of higher education has clearly demonstrated, with all its pros and cons, the necessity and usefulness of such digital offers for universities. However, we should not expect a mass transition of secondary and higher education to digital technology in the near future. So the immediate perspective on the transformation of processes in higher education is aimed at:

- development of a system for monitoring the provision of the educational process;
- modernization of statistical systems;
- introduction of analytics using artificial intelligence;
- paperless document management;
- a unified corporate email service;
- distance learning;
- integration of all learning processes into the «cloud» and much more.

REFERENCE

1. Semyonova Y.E. and Kurochkina A.A. Problems of digital technologies implementation in education // Science and Business: Ways of Development. – 2019. - 11(101). - 265-267.

2. Alexey M. Current trends in the digital transformation of higher education institutions // Education and Information Technologies. – 2021. – 26. - 4537–4551.

3. Colchester K., Hagras H., Alghazzawi D.M. A survey of artificial intelligence techniques employed for adaptive educational systems within E-learning platforms // Journal of Artificial Intelligence and Soft Computing Research. – 2017. – 7. – 47-64.

4. Kolchina V.V. Pedagogical approaches to the use of social and digital technologies in vocational education Problems of modern pedagogical education. – 2017. - 65(1). - 158-162.

5. Cunha M.N., Chuchu T. Threats, challenges, and opportunities for open universities and massive online open courses in the digital revolution // International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET). – 2020. - 15(12). - 191–204.

UDC 94(560): 355.48

Kuttybek D.J.,
Master student
«7M01711- Training Foreign Language Teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
scientific supervisor: **Djusubalieva D.M.**
e-mail: dkuttybek09@gmail.com

TEACHING A FORIGN LANGUAGE IN THE ERA OF DIGITALIZATION

Abstract: The article is devoted to the issue of the use of digital educational technologies in teaching a foreign language, presents the didactic potential of these technologies for studying and teaching various types of speech activity. The article is devoted to the current problem of the formation of a foreign language communicative competence of future teachers using digital educational resources. The author reviewed and analyzed approaches to defining the concept and structure of this digital literacy. The article reviews previous studies developed by other researchers. In conclusion, the author suggests that the result of considering the scientific and methodological foundations of the formation of digital literacy can be useful for further research.

Keywords: digital information technologies, foreign language, digital literacy, foreign language teaching.

Құттыбек Д.Ж.
студент магистратуры
«7М01711- Подготовка преподавателей иностранных языков»
КазУМОиМЯ им.Абылайхана
Алматы, Казахстан
научный руководитель: **Джусубалиева Д.М.**
e-mail:dkuttybek09@gmail.com

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ЭПОХУ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация: Статья посвящена вопросу использования цифровых образовательных технологий в обучении иностранному языку, представлены дидактические возможности данных технологий для изучения и обучения различным видам речевой деятельности. Статья посвящена актуальной проблеме формирования иноязычной коммуникативной компетенции будущих учителей с использованием цифровых образовательных

ресурсов. Автор рассмотрел и проанализировал подходы к определению понятия и структуры этой цифровой грамотности. В статье проводится обзор предыдущих исследований, разработанных другими исследователями. В заключении автор предполагает, что результат рассмотрения научно-методических основ формирования цифровой грамотности может быть полезен для дальнейших исследований.

Ключевые слова: цифровые информационные технологии, иностранный язык, цифровая грамотность, обучение иностранному языку.

Modern computer technologies are increasingly penetrating various spheres of life in modern society: business, finance, the media, science and education. The rapid pace of development of society, characteristic of recent years, the need to find ways to get our economy out of decline, the introduction of new technologies - all this requires fundamental changes in the education system. The most powerful source of cognitive activity of schoolchildren, the development of their creative abilities, interests, skills and other intellectual factors is today new innovative technologies. The issues of developing and implementing models of humanely oriented education and upbringing based on the widespread use of computer technologies are becoming topical.

Digital technologies have become an integral part of our lives, including such an area as learning foreign languages. Information technologies and digital tools in teaching foreign languages are becoming more and more significant and widely used in education all over the world, including Kazakhstan. At the same time, digitalization in itself is not a methodological approach, but can only help in the implementation of existing methods and, if necessary, propose new activities within these methods [1].

Modern information, communication and digital technologies make it possible to digitally combine text, graphic and video images, speech and musical accompaniment. Based on digital technologies, powerful innovative means of accumulating, presenting and transferring knowledge, as well as learning tools are being created [2].

It is believed that digital technologies are the very tools that help students and teachers to develop learning opportunities, reform the organization of classes, and provide support for any educational and methodological resources both in the classroom and outside it. In preparation for classes and in the classes themselves, the teacher can widely use such a variety of Internet resources as: e-mail, online whiteboard, video conferences, interactive videos, tasks in "Moodle", webinars and much more [3].

An important role in the process of teaching a foreign language is played by online platforms that make it possible to diversify lessons, make them more vivid, interesting, and memorable, while at the same time greatly facilitating the work of the teacher. For example, online platforms such as "Quizziz, Kahoot!, Quizlet, Learnis" and others. Using these services, you can create tests and quizzes on various topics of the program, organize intellectual games and express surveys of students in the classroom, and offer tests as homework. You can track the work of each student and get a complete picture of the work of the group, as well as export the resulting data to an Excel spreadsheet. If desired, teachers can use not only their own tests, but also use ready-made ones from the library.

"Quizlet" is considered the leading free application for learning foreign vocabulary of languages, and well-formed lexical skills, which are an important component of the content of learning a foreign language, are one of the conditions for successful communication in a foreign language. These sites present a large amount of relevant educational materials that are always at hand, both for the teacher and the student, you just need to have access to the Internet.

The most important assistants for students and teachers in learning foreign languages are presentations (MS Power Point, Prezi, Google Slides, Flowboard), which allow you to visually and easily compose and present material on a particular topic. Today, foreign and Kazakh publishing companies are actively developing electronic textbooks, the advantage of which is their mobility, accessibility and speed of work in them in connection with the development of information and communication technologies around the world, as well as the opportunity to choose not only the appropriate language level, but also the level possession of information on a certain scientific aspect of the student's interest [4].

One of the advantages of introducing electronic textbooks is updating their content. Through electronic textbooks, it becomes possible to control knowledge in the form of computer testing.

In remote classes, you can successfully use virtual boards, for example, "Miro, Scribblar, Jamboard" and others. Their use can solve a wide variety of tasks: jointly perform exercises and see each other's actions, show with an arrow the place you should pay attention to, make notes, stick stickers, draw. Many boards can be attached with links, videos, pictures, a timer, they can be saved as pictures and reused, which does not work with a regular school board. Thus, the virtual board is essentially similar to the real board we are used to, but additionally opens up a number of possibilities, each platform has its own.

It should also be noted that such a tool as "LearningApps" is a completely free online service that allows you to create interactive exercises to test knowledge on the grammatical and lexical topics of the program.

For feedback, you can use "Mentimeter", a simple and easy-to-learn voting tool that provides instant feedback from the audience. It is convenient to use for real-time student surveys because it is available on mobile devices. An online survey may include a series of questions with different types of responses: multiple choice (one or more of several); open response; scale score; ranking answers within 100%; entering the answer as a point on a flat coordinate plane [5].

Currently, there are a large number of different learning platforms for distance learning, such as Moodle, which is focused on collaborative work. The system provides a lot of tools for this: wiki, glossary, blogs, forums, workshops. In the forum, you can hold discussions in groups, evaluate messages, attach files of any format to them. In private messages and comments - discuss a specific problem with the teacher personally. In the chat, the discussion takes place in real time. Moodle creates and stores a portfolio of each student: all the work submitted by him, marks and comments of the teacher, messages in the forum. Allows you to control "attendance" - the activity of students, the time of their educational work in the network. As a result, the teacher spends his time more efficiently.

Thus, the use of information and communication technologies in teaching a foreign language can significantly improve the results of the educational process, revealing the reserves of the educational process and the personality of the student, expanding the didactic possibilities of the lesson and greatly facilitating the work of the teacher.

Computer technologies provide an opportunity for the development of society, in particular, for the younger generation to acquire modern knowledge, regularly receive information from world communications, have additional information on the subject from the Internet, without relying solely on textbooks when performing tasks. At present, computer technologies penetrate into all spheres of human activity and form the global information space. Knowledge of languages and computer technologies is one of the important factors in the level of education of any modern specialist. Now the rapid development of information technology leads to the emergence of new ways to use the Internet. All over the world there is a dynamic and rapid construction of the information society, which creates the best conditions for the personal growth of a person. The main reason for this process is the strong development of information technology [6].

Systematic work with computer tasks forms students' stable skills for independent completion, which leads to a reduction in the time allotted by the teacher to complete the given tasks, and allows you to increase the time required to complete creative work. But at the same time, the integration of students into the use of information technology in the educational process makes great demands not only on the student, but also on the teacher.

Careful possession of information technology by students of higher educational institutions creates a lot of convenience for them in the possession of specialized subjects, as well as foreign languages. In particular, the ability of students to use information technologies, especially the Internet, allows them to receive additional information on the topic indicated in their specialties, find solutions to the tasks, and easily understand textbooks, journals and scientific articles published abroad. At the same time, self-study will help them prepare presentations on topics.

One of the most important reserves for improving the effectiveness of teaching at a university is the optimization of students' independent work. Therefore, in the conditions of informatization of education and due to the fact that academic hours for studying a foreign language in medical institutions are limited, students can fill in the gaps in their knowledge of a foreign language only through the Internet [7].

In the field of view of Kazakh researchers are the problems of integration of Kazakhstan into the international educational space. Considering the conceptual approaches to the development of higher education abroad, the researchers conclude that the combination of educational systems based on such diverse conceptual foundations is a characteristic feature of the modern international educational community.

The distance learning system, in principle, makes it possible to provide the opportunity to study at any distance from the educational institution, openness and the absence of formal restrictions on admission, flexibility, offering training at a convenient time and at a convenient pace and at a lower cost than in the traditional system. However, many problems in the development of distance learning are largely due to crisis phenomena in the economic, political and social spheres of life in modern Kazakhstan society. At the same time, for Kazakhstan, with its vast territory and dispersal of the population, distance learning seems to be one of the main ones in achieving the goal - to be a state with a high intellectual potential.

The Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" (g. 1, art. 1) defines distance learning technologies as training carried out using information and communication technologies and telecommunications means with indirect (at a distance) or incompletely mediated interaction between the student and the teacher [8].

In recent years, the development of distance learning in the Republic of Kazakhstan has become one of the main directions for improving the national model of education. Active actions in this direction are being taken within the framework of the state concept of informatization of the education system of the Republic of Kazakhstan, state programs of informatization of the system of secondary education, informatization of primary and secondary vocational education. Among the studies devoted to the problems of distance learning, carried out in the Republic of Kazakhstan, we should mention the fundamental study of Dzhusubaliyeva D.M. [9].

Considering the main types of education (explanatory and illustrative, programmed, etc.), Dzhusubalieva D.M. defines distance learning as a new type of learning characterized by the multifunctionality of educational services, the specificity of teaching methods, and a high degree of activation of the subjects of the educational process. Among the principles of distance learning, Dzhusubaliyeva D.M. names the principle of interactivity, emphasizing that the effectiveness of distance learning interactivity depends on the use of telematics, which is carried out through a system of computer conferences. This system can distribute educational materials and enables synchronous interaction through e-mail and computer conferencing facilities. This provides contact between teachers and students and makes discussion possible between groups of students located in different parts of the state [9].

Based on my personal activities, it can be said that I use multimedia presentations, which include great opportunities for developing the mental and creative abilities of the students who teach in each of my classes. When I explained the topic to students in a simple way, that is, on the board, I looked at the shock that their activity at the training would slow down, or rather, when I explained the topic in a prepared presentation, their interests and activity would increase several times. They will have the opportunity to demonstrate organizational skills, hidden talents. It develops language interests, imagination, creative thinking and independence. In conclusion, we can say that the use of various information technology tools in foreign language lessons helps to increase students' interest in the subject and the effective formulation of all types of speech activity, as well as the formation of stable independent work skills [10].

The potential advantages of information technology are obvious: the ability to build modular, easily adapted to the needs of a particular user training programs, independent of place and time of training, the ability to quickly update courses. The use of information technology makes learning more effective and individualized. The perception of the material when using a computer is improved due to various didactic capabilities of the computer, such as clarity, underlining, dynamics of a color image. The peculiarity of the learning process with the help of a computer arouses interest in learning and contributes to the activation and focusing of students' attention on the subject. In addition, the computer creates conditions for the transition to a higher level of intellectual labor. The specific didactic functions of the computer are the simulation of situations that are not available in normal conditions, immersion in the language environment, the presence of constant feedback, automation of control, the formation of a positive attitude towards learning.

REFERENCE

1. Kazakhstan Republikasy Ukimetinin 2017 zhyldyn 12 zheltoksanyndagi No.827 kaulysymen "Tsifrlyk Kazakhstan" memlekettikbagdarlamasybekitildi. inform.kz. https://www.inform.kz/kz/cifrlyk-kazakstan_t8246
2. Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования: монография / С.С. Кунанбаева. – Алматы, 2014. – 205 с.
3. Kruchinina G. A. Information and communication technologies in the activities of a teacher / G. A. Kruchinina // [Electronic resource] / Access mode: http://pravmisl.ru/
4. New pedagogical and information technologies in the education system / ed. E. S. Polat. - M .: Academy, 2002. - 224 p.
5. Zimina M. V., Lyulyaeva N. A. The use of information and communication technologies in teaching foreign languages // Modern problems of science and education.
6. Pedagogical aspects of media and information literacy formation// UNESCO Institute for Information Technologies in Education, Moscow, 2012.[Electronic resource]. Access mode: http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214708.pdf Access date 20.05.2022
7. Chaklikova A.T. Scientific and theoretical foundations of the formation of intercultural and communicative competence in the conditions of informatization of foreign language education: dis., Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.02.– Almaty, 2009
8. Law of the Republic of Kazakhstan "On Education", Almaty,
9. Dzhusubalieva D.M. Theoretical foundations for the formation of information culture of students in the context of distance learning. Diss. ... d.ped.sci. Almaty,
10. Zhurinov M.Zh. Some problems of higher education of the Republic of Kazakhstan, improving the quality of training. // Bulletin of the higher school of Kazakhstan. - Almaty, 1993, No. 3, S. 5-13.

UDC 37.018.4

Myrzabekova A.
Student
«5B11900-Foreign language: two foreign languages»
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: adeka.mirzabek@icloud.com
Akhmetova N.
English teacher
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazym_99@bk.ru

EDUCATIONAL PERSPECTIVES IN THE DIGITAL WORLD

Abstract: At its core, digitalization primarily involves the transformation of meaningful information into digital form to ensure its effective use in various areas of human activity and the formation of new communicative, cognitive capabilities. So the realities of the modern educational process are such that the main feature of education in the digital world is its globality, due to the integration processes taking place in the world and the interaction of states in different areas of society. The purpose of this article is to study the process of educational change in the digital world. The object of the article is the impact of digitalization on education.

Keywords: education, digital world, change, process, learning.

Мырзабекова А.
Студент
«5В11900-Шет тілі: екі шет тілі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: adeka.mirzabek@icloud.com
Ахметова Н.
Ағылшын пәні мұғалімі
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nazym_99@bk.ru

ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ БІЛІМ БЕРУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Түйін: Өзінің мәні бойынша цифрландыру, ең алдымен, маңызды ақпаратты адам қызметінің әртүрлі салаларында, жаңа коммуникативті, танымдық қабілеттерді қалыптастыруда тиімді пайдалануды қамтамасыз ету үшін оны цифрлық түрге айналдыруды көздейді. Сонымен, қазіргі білім беру процесінің реалилері әлемдегі білім берудің басты ерекшелігі бұл әлемдегі интеграциялық процестер мен қоғамның әртүрлі салаларындағы мемлекеттердің өзара әрекеттесуіне байланысты жаһандықпен анықталады. Бұл мақаланың мақсаты - цифрлық әлемдегі білім беру өзгерістерінің процесін зерттеу. Мақаланың нысаны цифрландырудың білімге әсері болып табылады.

Тірек сөздер: білім, цифрлық әлем, өзгеріс, процесс, оқыту.

Today, digitalization stands out as a new «trend» in the development of domestic education. It covers all spheres of society, making changes in the work processes, communication, pastime of students, changing their views and lifestyles. This process, being global, requires a thorough scientific study. The variety of informal offerings and the possibility of their use in education is now enormous. The combination of virtual and real learning components allows teachers to impart knowledge both directly and indirectly. A distinctive feature of this approach is that it is possible to take advantage of the advantages of these methods and avoid their disadvantages. With digital mediation (videos, slides, simulations, etc.), learners have a greater degree of freedom, which, for example, allows them to exchange roles with other learners and with the teacher during presentation activities.

Thus, the digital world forms individual educational environments, which may include Internet platforms that allow the learner to individually manage learning content and personally create a kind of virtual table. Digitalization in education makes it possible to enrich real-life learning situations with digital data. For example, students can form the skills to determine the origin or content of something, a document, just by taking a picture of its QR code. The educational process using new technologies, mechanisms and algorithms implies their effective use. Digitalization of education requires from the teacher of higher education competent and professional application of information technologies and information resources, which becomes not only a pedagogical necessity, but also a pedagogical duty. The educational formats of digital games, which are beginning to be used in education, have a positive value for the formation of significant qualities of the personality of the modern professional. Game simulations allow us to reproduce situations from real life in the classroom according to the profile of training. Of course, digital technologies, introduced in the educational process, allow the development of skills for effective search and processing of information, new forms of «remote» communication, visualization of things and processes studied or investigated. So the immediate prospects for the development of digitalization in the domestic education system should include three defining directions:

First, it is to equip educational institutions with high-quality software, information systems that provide access to educational resources.

Secondly, it is the introduction of information (distance learning) technologies, which involve mediated interaction between the student and the teacher.

Thirdly, online learning, which allows the organization of educational activities and online interaction between students and teachers [1].

Of course, the development of digitalization will change the requirements for students and learners, stimulating the formation of new organizational educational structures. Deployment of digital educational formats implies at the same time complex changes in the architecture of education, inevitable changes in familiar forms and methods of teaching. According to J. Dewey, the main directions of IT application in education are:

- development of pedagogical software tools for various purposes;
- development of web-sites for educational purposes;
- development of methodological and didactic materials;
- management of real objects;
- organization and carrying out computer experiments with virtual models;
- performing purposeful information retrieval [2].

Here is an example of a domestic educational website, which was the first in the field of digitalization of education. So in Kazakhstan, «Bilimland.kz» is the most dynamically developing educational project at the moment.

Bilimland is a comprehensive information service in the field of education, accessible to the general public and designed to inform about current trends in education, access general resources and participate in an online community with thousands of users. Bilimland is also the primary venue for public education and private digital solutions firms to interact with a wide range of capabilities, including:

- the use of a comprehensive information service for student preparation. This service focuses on managing access to information in public and private educational institutions where students are trained.
- use of a distance learning support system. The system focuses on student learning with an emphasis on distance learning.
- electronic homeschooling system. This is a distributed IT learning management system designed to continue the learning process after students return from school. The system provides smart diagnostics and provides distance counseling.

It is also worth noting that the introduction of digital textbooks was planned in Kazakhstan and around the world. The introduction of digital textbooks was accompanied by constant monitoring and research of various aspects of change. According to research by J. Keengwe, teacher surveys show contradictory results, with students showing positive dynamics, including:

- improved learning;
- overall usability by all students (including students with disabilities);
- increased engagement, interaction and motivation [3].

However, teachers also reported dissatisfaction with digital textbooks, including device errors, decreased student concentration, and increased student dependence on digital devices. The transition to an information society highlights the most important direction in the development of the education system - outpacing education, which requires constant improvement of the information culture of the individual. Instead of the principle «education for life», the principle «education through life» becomes the main one. Also, any country, if it wants to develop modern production, must introduce a new, modern system of education. Through the system of education, raising the intellectual level and society as a whole, the state creates the necessary conditions for the development of scientific, technical, economic and socio-political development that meets the requirements of modern civilization.

The main task of additional education for teachers is to ensure the full integration of the modern teacher in the educational system, within the current situation in the «digital educational environment», which will level the difficulties encountered by teachers to use digital resources in their professional activities and the organization of support for the development of basic educational programs of general education. Overall on changing education in a digital world according to B.G. Emmanuel, who adds more specific information, the report shows the following:

- the quality of teachers and teaching remains very important;
- the use of technology in and of itself is not transformative;
- students' use of technology outside of school is not related to the use of technology in school instruction;
- understanding of effective use of digital solutions and digitalization remains incomplete, and different education systems are in the process of identifying effective approaches [4].

Digital technologies make it possible to isolate and record constantly growing and updating information, and then to interorize it. It is important to emphasize that the use of digital technology in the learning process should not lead to an excessive increase in the workload of teaching staff, so it seems important to shift the emphasis from the tasks of control to support and maintenance (for example, in the organization of distance learning and its software). Educational technologies should be based on ideas that allow for the transformation of acquired experience and its translation into the internal space. Therefore, educational technologies must ensure the organization of the system of those internal and external conditions that allow the formation of a healthy personality. Thus, the basic principles of effective use of digital solutions and digitalization of school in Kazakhstan include:

- consistency of the vision of reforms;
- completeness of the vision of reforms in the full complexity of the system;
- striving for a long-term vision of change, consistency and flexibility;
- phased planning and implementation;
- a focus on teaching and learning;
- an understanding of the role of the teacher as a key partner in bringing about change;
- strong support from the private sector;
- responsiveness to technological change.

However, we note that there are many problems both in the implementation of the policy of digitalization itself and in the consequences of its expansion in the life of modern society and its science. One of them, for example, is related to the fact that the very concept of «technology» was originally used only in relation to production processes, and not in the humanitarian sphere. By establishing itself in the realm of education, «technologism» has changed the very nature of the educational process, giving it the form of an industrial process aimed at «producing» human capital. In this process, the learner is viewed as a component that must be perfected by the teacher and, upon completion of the training, take its place in the overall mechanism of social relations. This approach changes the very essence of the educational process, its values and ideals. Their real demand for society and their social consequences are not yet fully realized by us.

Another of the problems discussed in science and practice is the problem of psychological and pedagogical readiness of teachers of educational institutions for innovative activity [5, 104 p.]. At the same time, pedagogical innovations have to be combined with the content of state training and education programs. At the same time, teachers are often involved in the innovation process spontaneously, without taking into account their professional and personal readiness for innovative activity. In addition, they are very wary of innovation, which creates disorientation, decreased motivation and distrust of everything new.

It seems that among the trends of digitalization in education the following four directions can be distinguished:

1. Introduction of digital support of the educational process. In this direction, new models of educational process organization are created and improved:

- work through online platforms;
- creation of experimental educational spaces;
- introduction of digital assessment of formed competencies, including electronic tests, use of virtual simulators;
- interaction via webinars.

2. Development and improvement of digital educational content. The specified direction covers, in particular, expansion of borders of an educational content, including search of its new forms:

- creation of electronic educational courses on disciplines;
- development of electronic textbooks and manuals, lecture-presentations, educational and methodical documentation;
- constant updating of the educational content in real time.

3. Formation of open science.

4. Development of digital career environment (organization of career projects of educational institutions using smart tools, the emergence of new professions. It should be noted that no less important factor influencing the digital transformation of education is the change of students themselves.

In conclusion, we note that the digitalization of education involves the use of mobile and Internet technologies by students, expanding the horizons of their knowledge, making them limitless. The productive use of digital technologies, the inclusion of students in the independent search, selection of information, participation in project activities forms the competence of the XXI century. The educational system with the use of new technological tools and unlimited information resources must learn how to implement them effectively in the educational process. The practice of online courses and blended learning creates a field of boundless educational opportunities, which focuses on the quality of education for every person, regardless of location, skills, but in accordance with their interests and capabilities.

REFERENCE

1. Mikre F. The roles of information communication technologies in education: review article with emphasis to the computer and internet // Ethiopian Journal of Education and Sciences. - 6(2). – 2011. -109-126.

2. Dewey J. The educational situation. Journal of Curriculum & Supervision. – 2022. - 17(2). - 104–118.

3. Keengwe J., Bhargava M. Mobile learning and integration of mobile technologies in education // Education and Information Technologies. - 19(4). - 2014. - 737-740

4. Emmanuel B.G., Sife A. Challenges of managing information and communication technologies for education: experiences from Sokoine National Agricultural Library // International journal of education and development using ICT. - 4(3). – 2018. – 80-86.

5. Kim S.H., Holmes K., Mims C. Opening a dialogue on the new technologies in education // TechTrends. - 49(3). – 2005. – 102-106.

УДК 378: 81’243

Талапова А.К.,
Магистрант
«7М01711- Шетел тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қазақ ХҚ және ӘТУ
Ғылыми жетекші: **Бисенбаева Ж.Н.**
PhD докторы, қауымдастырылған профессор
Құрлық әскерлерінің әскери институты
Алматы қаласы, Қазақстан
E-mail: assel.kai2000@mail.ru

БОЛАШАҚ ШЕТЕЛ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНДЕ «АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ» ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҢЫЗЫ

Түйін: Аталмыш мақалада болашақ шетел тілі мұғалімдерінің оқыту үрдісін тиімді ұйымдастыру, “виртуалды тілдік ортаны қалыптастыру” мақсатында инновациялық технологияларды қолданудың ерекшеліктері

мен «ақпараттық құзыреттіліктің» білім саласындағы маңызы қарастырылады. Педагогтердің бойында аталмыш құзыреттілікті қалыптастыру принциптері жүйелілік, жаңашылдық, өзін-өзі кәсіби тұрғыдан дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдер кешені мен жалпы «ақпараттық сауаттылықты» арттыруға арналған принциптер негізін құрайды.

Тірек сөздер: құзыреттілік, ақпараттық сауаттылық, ақпараттық құзыреттілік, инновациялық технологиялар, жаңашылдық, жүйелілік.

Talapova A.K
Master student
«7M01711- Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL
Scientific adviser: **Bissenbayeva Zh.N.**
PhD, Associate Professor
Military Institute of Land Forces
Almaty, Kazakhstan
E-mail: assel.kai2000@mail.ru

THE IMPORTANCE THE FORMATION OF "INFORMATION COMPETENCE" IN FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Abstract: This article discusses the features of the use of innovative technologies in order to effectively organize the teaching process of future Foreign Language teachers, the formation of a "virtual language environment" and the importance of "information competence" in the field of Education. The principles of formation of this competence in teachers form the basis of a set of methods and techniques aimed at systematic, innovative, self-professional development and principles for improving "information literacy" in general.

Key words: competence, information literacy, information competence, innovative technologies, innovation, consistency.

Қазіргі таңда білім саласында орын алып жатырған жаңашылдықтарды ескере отырып, мұғалімдер мен білім алушыларға қойылатын талаптардың да өзгеріп жатқандығын көруге болады. Әсіресе, «ақпараттық құзыреттілік» ұғымының ауқымы кеңінен зерттеліп, басты талаптардың бірі ретінде есептелуде. Шетел тілін оқу және оқыту үрдісі алдымен білім алушыларды ынталандырып, қызығушылықтарын арттырып, төрт негізгі дағдыларын дамытып, сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін арттыратындай мақсатта оқытылуы қажет. Сәйкесінше, бұл үрдісті заманауи ақпараттық технологиялар көмегімен жүргізуге болады. Дегенмен, АКТ-ны оқытуға бірден біріктіру өте қиын міндет, өйткені мұғалімдер педагогикалық практиканы жүргізуге құзыретті болуы керек [8].

Расымен де, білім саласындағы күрделі өзгерістер мен жаңартулар, сол бағытты зерттеген отандық, ресейлік және шетелдік ғалымдардың еңбектері мен жүргізген ғылыми зерттеулерін талдау арқылы білім берудегі «құзыреттілік» ұғымының өзектілігі күннен-күнге артып жатқандығын көруге болады. Бұндай өзгерістер білім беру жүйесінің мазмұны мен бағдарламасын жаңартып, қоғамдық сұраныстардың өзгеруіне және мұғалімдерге қойылатын талаптардың артуымен ерекшеленді.

Болашақ шетел тілі мұғалімдерін даярлау барысында жаңашыл, орын алатын өзгерістерге тез икемдене алатын, жан-жақты, өзінің күш-жігерін тұрақты кәсіби тұрғыдан дамуға бағыттайтын және бастысы жаңа педагогикалық инновациялық технологияларды меңгерген болуы қажет. Сондықтан да, қазіргі заманғы талаптарға сай болашақ шетел тілі мұғалімінің орындайтын кәсіби функцияларын нақтылау барысында, оның «ақпараттық құзыреттілігін» қалыптастыру мәселесі маңызды болып табылады.

Демек, «ақпараттық сауаттылық», құзыреттілік, тиімділік және қолжетімділік жаһандану заманындағы жалпы білім беру жүйесіне біріктірілген, яғни оқу және оқыту үрдісінде қолданылатын инновациялық технологияларды қолданудың маңызды құрамдас бөлігі екені белгілі. Ал болашақ шетел тілі мұғалімдерінің жаңаша оқыту әдіс-тәсілдерін қолдануға мүмкіндік беретін, уақытты тиімді, әрі үнемді пайдалануға үйрететін, өзіндік ыңғайлылығымен және қолжетімділігімен ерекшеленетін мобильді қосымшалар мен веб-сайттарды пайдалануы үшін алдымен мұғалімдерге бағдарламалық және аппараттық құралдарды қамтитын техникалық қолдау көрсетілуі қажет. Себебі, білім беру жүйесіне инновациялық ақпараттық құралдарын енгізу көмегімен оқыту үрдісін жүргізу мүмкіндіктерін басты талаптар қатарына қосылуы мұғалімдердің білім беруде технологиялық қиындықтарға тап болуына себепші болды. Дегенмен, кез-келген ақпараттық құрал білім берудің негізін қамтамасыз ете алады, әсіресе білім беру ұйымдары өзінің оқу бағдарламасын сол инновациялық технологияларды енгізе отырып жүзеге асырса. Сондықтан да, мұғалімдердің алдында тұрған басты міндеттердің бірі дәстүрлі оқыту үрдісін өзгешелендіріп, жаңашаландыру үшін заманауи ақпараттық технологияларды тек қана қалай пайдалану керектігін ғана емес, сонымен бірге білім алушыларды мағыналы оқуға тарту, қызығушылықтарын арттыру және ынталандыру үшін оқу процесіне қалай біріктіру керектігін де үйренуі маңызды.

Ағылшын тілін түрлі мобильді қосымшалар мен оқу бағдарламалық веб-сайттардың көмегімен оқытудың интеграциясы өзіндік сапалылығы мен тиімділігін Қазақстанның білім беру жүйесінде ғана емес, сонымен қатар жалпы бүкіл әлемде өзінің маңыздылығын дәлелдеді. Расымен де, ағылшын тілі мамандарының ақпараттық құзыреттілігі оларға берілетін күнделікті тапсырмалар мен жаттығулар кешенін,

оқыту үрдісін барынша қызықты және барлығына түсінікті деңгейде өткізуге, уақытты үнемдей отырып, тиімді және нәтижелі ұйымдастыруға, оқушылармен және студенттермен жекелей жұмыстана отырып, бағалауға, олардан кері байланыс алуға көмектеседі. Сәйкесінше, бұл сапалы және бағдарлы білім беруді іске асырып, жоғары нәтижелер көрсетуге бағытталған, заманауи әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, оқыту үрдісін жаңашаландырып, қажетті «виртуалды тілдік ортаны» құруды және білім саласын цифрландыруды қамтамасыз етеді.

Галанов, А.Б. өз зерттеулерінде, білім беру мекемесінің «ақпараттық-білім беру ортасы» деп болашақ шетел тілі мамандарының біліктілігін арттыру үрдісін екі негізгі бағытта ұйымдастыруға мүмкіндік беретін, мұндағы аппараттық және бағдарламалық құралдардың кешені мен білім беру ресурстарының жиынтығы деп анықтама берген. Бұл мұғалімдердің біліктілік сипаттамаларына қойылатын талаптармен анықталған, «ақпараттық құзыреттілігін» қалыптастыру және дамыту қызметін ұйымдастыру барысы болып саналады [2].

Осы қойылған мақсаттарға жету үшін, алдымен болашақ шетел тілі мұғалімдерінің «ақпараттық құзыреттілігін» қалыптастыруға және дамытуға бағытталған, яғни инновациялық технологияларды, интернет желісін, білім алушыларға төрт дағдыларды машықтандыруға мүмкіндік беретін мобильді қосымшалар мен веб-сайттарды қолдануды кәсіби біліктілік жағынан үйретіп, жетілдіру қажет.

Сонымен қатар, кәсіби біліктілікті арттыруда негізінен барлық құзыреттілік маңызды рөл атқарады, яғни мұндағы қабілеттер мен біліктіліктер бір-бірімен тығыз байланысты. Сәйкесінше, мұғалім өзін кәсіби тұрғыдан дамыту барысында бойында құзыреттіліктің бірнеше түрін бірге дамытады. С. С. Құнанбаеваның есептеуінше, «когнитивтік құзыреттілік» ұғымы да өзіндік маңызды рөлін атқарады. Себебі, ол "таным мен ойлауды қалыптастыру процесінің ажырамас бөлігі ретінде тілдің қалыптасуын қамтамасыз етеді. Когнитивтік құзыреттіліктің қалыптасуы когнитивтік құрылымдарда, адам қоршаған әлемді қабылдайтын және онымен табиғи тілдің жалпыланған тасымалдаушысы ретінде өзара әрекеттесетін, ұжымдық сананы көрсететін психикалық формациялар ретінде көрінеді. Жаңа тілді үйрену барысында ол әлемді жаңа қырынан көріп, тұжырымдамалаудың саналы процесін қамтамасыз етеді" [3].

Ағылшын тілін үйретуде инновациялық технологияларды пайдаланудың ерекшеліктеріне тоқталып өтетін болсақ, біріншіден, уақытты үнемді пайдалану және географиялық орынға қарамастан тәуелсіз оқу мүмкіндігі, қарапайым тапсырмалар мен оқу материалдарын жаңарту, оқу іс-шараларын ұйымдастыру барысында жекелей оқушылармен жұмыстану арқылы деңгейлерін анықтау. Артықшылықтардың келесі қатарына: «интроверт» студенттерді сабаққа ынталандыру, коммуникативті қабілеттерін дамыту, оқушыларды интернационалдандыру және және жаһандану үдерісіне дайындау, бастысы инклюзивті білім беру үрдісінде туындайтын қиыншылықтарды жеңуге көмектеседі. Осылайша, айтылған артықшылықтарды сараптай отырып, оқыту үрдісінде ақпараттық құрылғыларды пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылықтары мен ынталарын арттырып, қорқыныштарын жеңуге, сынып арасындағы ынтымақтастықты жақсартуға, әр оқушыдан тікелей кері байланыс алуға, мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға, түрлі жаңаша оқу және оқыту әдіс-тәсілдерін қолдану мүмкіндіктерін бере отырып, жалпы оқушыларды белсенді әрекеттерге тартып, жоғары нәтижелерге жетудегі алуан түрлілік деп тұжырымдауға болады.

Хогенбирк (2006) жүргізген зерттеулерінің қорытындыларына сай мұғалімдердің «ақпараттық құзыреттілігі» білім беру жүйесіндегі келесідей мақсаттарды қолдауы керек екенін көрсетеді: оқытуды икемді ету, индивидуалды оқыту жолдарын құру, сырттай оқу мүмкіндіктерін кеңейту, белсенді және психологиялық жағымды оқу ортасын құру, оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану, мұғалім мен оқушылардың қарым-қатынасын күшейту, бірлескен оқытуды қолдау, оқушыларды ынталандыру, оқуға дайындау, теорияның тәжірибеде қолданулуын қамтамасыз ету, оқытудың тиімділігін арттыру, және мұғалім мамандығының тартымдылығын арттыру [6].

Ал Аристова М. П., Ильина Н. В., Штина М. Ю. (2015) атап өтуі бойынша, мұғалімдерді кәсіби біліктілігі мен шеберлігін шыңдауда «ақпараттық құзыреттілікті» қалыптастырып, дамыту, келесідей артықшылықтарды қамтиды: шығармашылық қабілеттерінің артуы, студенттерді белсенді іс-әрекеттерге тарта отырып, қызығушылықтарын ояту, оқу процестерінің мазмұндылығы, функционалдығы мен тиімділігі, білім алушылардың «құзыреттіліктерін» дамыту [5].

Сонымен қатар, Киршнер (2003) мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне зерттеулер жасай отырып, ондағы ақпараттық-коммуникативті технологиялар құзыреттілігінің маңызды орнын келесідей тұжырымдады [7]:

- Ақпараттық-коммуникативті технологиялар саласындағы мұғалімнің жеке құзыреттілігі ретінде саналады, яғни, оқытылатын оқытушылар қарапайым қосымшаларымен жұмыс істеудің бағыттарын біліп және игерілген дағдыларды әрі қарай жетілдіріп, тәжірибелік іс жүзінде қолданудың негізгі қабілеттеріне ие болуы керек;

- Ақпараттық-коммуникативті технологиялар негізі сыни тұрғыдан және шығармашылық ойлау құралы ретінде пайдаланылады. Бұл сәйкесінше, мұғалімдерге сабақ барысын қызықты өткізуге, мағыналы ойлау мен оқу және оқыту үрдісін барынша тиімді ұйымдастыру мақсатында қосымшаларды қолдана білу талаптарының қойылуы;

- Ақпараттық-коммуникативті технологиялар басты педагогикалық құрал ретінде қолданылады. Инновациялық құралдарды пайдалану арқылы мұғалімдер «сандық оқу ортасын» немесе «виртуалды тілдік

ортасын» құрып, пайдалы ресурстар мен қосымшаларға негізделген үрдісті ұйымдастыра отырып, өзіндік білімін, дағдыларын, қабілеттері мен оқу тәжірибесін кеңейту мүмкіндігіне ие болуы;

- Ақпараттық-коммуникативті технологиялар негізі оқыту құралы ретінде есептеледі, яғни мұғалімдер интернет желісін, ондағы веб-сайттар мен қосымшаларды пайдалану барысында туындауы мүмкін қиыншылықтарды алдын алу немесе оқу және оқыту үрдісінде бере алатын мүмкіндіктері мен мүмкінсіздіктерін қарастырып, қажет бағытта пайдалана білуі керек;

- Ақпараттық-коммуникативті технологияларды қолданудың әлеуметтік аспектілеріне шолу жасап, мұғалімдер жай ғана инновациялық технологиялар мен интернет желісінің кең ауқымда бере алатын мүмкіндіктері жөнінде жалпылама біліп қана қоймай, технологиялық құрылғыларды, оқу бағдарламалық веб-сайттарды, мобильді қосымшаларды саналы түрде қолдануы қажет [7].

Болашақ шетел тілі пәні мұғалімдерінің бойында ақпараттық құзыреттілікті дамытудың басты себептердің бірі ретінде оқу және оқыту үрдісін жобалау есептеледі. Демек, бұл жүйенің қатарына оқыту үрдісінің біріздiлігі, жүйелілігі, жаңашылдығы және жоспарлау негізінде енгізілетін сыни тұрғыдан және шығармашылық ойлауға септігін тигізетін түрлі оқу тапсырмалары мен жаттығулардың жиынтығы кіреді. Сонымен бірге, сабаққа қажетті мәліметтер мен ақпараттарды алдын ала дайындап, әзірлеудің өзі міндетті түрде ақпараттық-коммуникативті технологиялардың қолдауымен жүзеге асырылуы мүмкін. Осылайша, «ақпараттық құзыреттілікті» қалыптастыру және дамыту, яғни жобалау барысында, осы аталған негіздер біріктіріледі. Бұл маңызды компонеттердің қатарына оқу және оқыту үрдісін ұйымдастыру кезеңіндегі оқу мазмұны мен алға қойылған мақсаттар, оқыту кезеңділігі мен жүйесі, пайдаланылатын инновациялық құралдардың рөлі, мұғалімнің оқытуды ұйымдастырудағы рөлі, оқушылардың рөлі, мұғалімнің сыныпқа бақылау орнатуы, оқу үрдісінің нәтижелілігін анықтау мақсатында қолданылатын әдіс-тәсілдер кешені енгізіледі.

Негізінен «құзыреттілік» оқу және оқыту үрдісін барынша тиімді әрі нәтижелі өткізуін қамтамасыз етуге бағытталған іс-әрекеттер кешені ретінде қарастырылады. Мұндағы мұғалімнің басты міндеті-оқушылармен жұмысты тиімді орындау, мақсатқа жету жолдары мен стратегияларды анықтау және бағыттау. Осы тұста ескеретін жайт, оқыту үрдісінде қойылатын мақсаттардың барлығы оқушылардың алған және жинақтаған білімдерін тәжірибеде қолдануын қамтамасыз етуі қажет, яғни перспективада жақсы жұмыс істеуі үшін де бұл маңызды фактор болып есептеледі.

Сонымен, Мельничук Н.Г. еңбегінде «ақпараттық құзыреттілік» - «білімнің, іскерліктің және қызмет тәжірибесінің жиынтығы» деп анықтама береді. Бұл құзыреттілік заманауи ақпараттық құралдар мен қосымшаларды қолдана отырып, педагогикалық мәселелерді шешіп, жаңаша оқыту әдіс-тәсілдерін қолдануға мүмкіндік беретін дағдылар мен қабілеттерді қолдануға дайын болу дегенді білдіреді, атап айтқанда:

- ақпараттық әдістемелік қамтамасыз ету үрдістерін автоматтандыру мақсатында ақпараттық ресурсты жинау, өңдеу, сақтау, түрлендіру, ақпаратты өндіру бойынша ақпараттық қызметті жүзеге асыру;

- білім беру мақсатындағы электрондық басылымдардың және білім беру мақсатындағы Интернет желісінде, мобильді қосымшалар мен оқу бағдарламалық веб-сайттардағы ақпараттық ресурстың, мәліметтер мен жаңалықтардың мүмкіндіктерін бағалау және қажеттін таңдау;

- ақпараттық-коммуникативті технологиялар құралдары негізінде жұмыс істейтін заманауи оқу құралдарын оқу процесіне енгізу, қатысушылар арасында ақпараттық өзара іс-қимылды ұйымдастыру;

- білім алушылардың білім деңгейін бақылау мен бағалаудың, оларды оқытуда ілгерілетудің диагностикалық әдістемелерін, психологиялық-педагогикалық тестілеулерді құру және пайдалану; нақты оқу пәнінің ерекшеліктерін көрсететін аспектілерде ақпараттық-коммуникативті технологиялар құралдарын пайдалана отырып, оқу қызметін жүзеге асыру" [4].

Мұғалімнің «ақпараттық құзыреттілігі» қазіргі заманғы білім саласында мұғалімдерге қойылатын талаптар бойынша біліктілік деңгейінің маңызды элементі болып табылады. Нестерова И.А. айтуынша, мектепте пәндерді оқыту деңгейіне қойылатын талаптардың өзгеруі мен өсуі жағдайында инновациялық технологияны меңгеру оқушылардың ақпаратты игеруін барынша оңтайландыруға, жақсартуға және олардың білімге деген қызығушылығы мен ынталарын арттыруға, сондай-ақ оқу процесін дараландыруға мүмкіндік беретін инновацияларды енгізуге мүмкіндік береді [5].

Осылайша, «ақпараттық құзыреттілік» ұғымына жүргізілген зерттеулер мен айтылған тұжырымдамаларды салыстыра отырып, расымен де қазіргі заман талабында білім саласында орын алып жатырған өзгерістер мен жаңашылдықтарды қанағаттандырып, мұғалімнің кәсіби біліктілігі мен «ақпараттық сауаттылығын» дамытып, оқыту үрдісін барынша оқушылар үшін тиімді, нәтижелі, әрі уақытты үнемді пайдалана отырып, олардың сабаққа деген ынталары мен қызығушылықтарын арттыру мақсатында қолданылатын басты қажеттіліктің бірі. Сәйкесінше, «ақпараттық құзыреттілік» оқу және оқыту үрдісі барысында ақпараттық қажеттіліктерді анықтауға және өз қызметінде қолдану үшін ең барабар ақпараттық технологияларды таңдауға, инновациялық технологияларды игеруге, содан кейін олардың мүмкіндіктерін кәсіби қызметтің тиімділігін арттыру үшін пайдалануға мүмкіндік беретінін көреміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Аристова, М. П., Ильина, Н. В., Штина, М. Ю. (2015) ‘Актуальность проблемы формирования ИКТ компетенций педагога ДОУ и НОО’, *Молодой ученый*, №23, С. 923-926.

2. Галанов, А.Б. (2020) *Модель формирования ИКТ-компетенций у учителей.* Режим доступа: http://www.irorb.ru/files/magazineIRO/2011_2/7.pdf (Дата обращения 30.10.2022).

3. Кунанбаева, С.С. (2010) *Теория и практика современного иноязычного образования,* Алматы: Дом печати «Эдельвейс», 340 с.

4. Мельничук, Н.Г. (2014) *Формирование ИКТ – компетенции педагога.* Режим доступа: http://nsportal.ru/shkola/administrirovanieshkoly/library/2014/04/06/formirovanie-ikt-kompetentsiy-pedagoga (Дата обращения 30.10.2022).

5. Нестерова, И.А. (2017) *ИКТ-компетентность. Образовательная энциклопедия.* Режим доступа: http://odiplom.ru/lab/ikt-kompetentnost.html (Дата обращения 30.10.2022).

6. Hogenbirk, P. et al. (2006), *Leraren: Klikt 't Professionaliseren voor een ict-praktijk*, Utrecht: Inspectie van het Onderwijs (in Dutch).

7. Kirschner, P. A., Wopereis, I. G. J. H., Van den Dool, P. C. (2002). *ICT3: Information and communication technology for teacher training: Pedagogic benchmarks for teacher education. Utrecht: the Netherlands: Inspectie van het Onderwijs.*

8. Paudel, P. (2021) 'Online education: Benefits, challenges and strategies during and after COVID-19 in higher education'. *International Journal on Studies in Education*, 3(2), 70-85.

UDC 372.881.111.1

Dauletkan Aruzhan
4th course student
«6B018 – Teacher of Two Foreign Languages »
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: dauletkan.aruzhan@gmail.com
Yelshibaeva K.Z.
Scientific supervisor:
assoc.prof, PHD
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kelshibaeva@mail.ru

THE FORMATION OF ORAL SPEECH IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS IN THE COMMUNICATION PROCESS

Abstract: This article is focused on the importance of the formation and development of oral speech skills among students, giving a foreign language a priority as a speech activity, a means of intercultural communication.Within the framework of deepening ties between States and peoples in the field of production, science and culture, education and upbringing, our democratic society currently needs specialists who speak a foreign language at a very high level. They, in turn, lead and educate the next generation. Communication in foreign languages is actively developing. Consequently, one of the main tasks of a modern school is to improve the quality of teaching foreign languages to the level of free communication of school graduates. After all, the main goal of language education is a new teaching of a foreign language using methods and forms aimed at forming a multicultural personality that promotes a dialogue of culture.

Keywords: oral speech, education, methodology, foreign language, modern school, communicative skills , communication

Даулетқан Аружан
студентка 4-го курса
«6B018 – Преподаватель двух иностранных языков»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: dauletkan.aruzhan@gmail.com
Елшибаева К.З.
Научный руководитель:
ассоц. проф. PHD
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: kelshibaeva@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ПРОГРАММ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация: В данной статье речь пойдет о важности формирования и развития у учащихся навыков устной речи, придавая иностранному языку приоритетное направление как речевой деятельности, средству межкультурной коммуникации.В рамках углубления связей между государствами и народами в области производства, науки и культуры, образования и воспитания в настоящее время нашему демократическому обществу необходимы специалисты, владеющие иностранным языком на очень высоком уровне. Они, в свою

очередь, ведут и воспитывают следующее поколение. Активно развивается общение на иностранных языках. Следовательно, одной из главных задач современной школы является улучшение качества преподавания иностранных языков до уровня свободного общения выпускников школы. Ведь главная цель языкового образования -новое обучение иностранному языку с использованием методов и форм, направленных на формирование многокультурной личности, способствующей диалогу культуры.

Ключевые слова: устная речь, образование, методика, иностранный язык, современная школа, коммуникативные навыки, общение

Teaching a foreign language at school is considered as an important stage in the formation of comprehensive skills and communication skills in a foreign language. The purpose of learning is not a language system, but speech activity in another language, as well as as a means of communication. The study of the peculiarities of teaching oral and catechistic, unprepared and prepared, dialogic and monologue speech is one of the main practical goals of modern methods of teaching a foreign language at school. The formation and development of oral speech skills remains a prerequisite for the successful completion of the communication process.

Each academic subject has its own specifics of the use of learning technologies. In primary school, the basis of communication in a foreign language is laid orally and in writing. A significant part of the study time is spent on the formation of speech, graphic, spelling, lexical and grammatical skills. Thus, teaching primary English is multifaceted, while the teacher pays special attention to the formation of oral speech skills (monologue, dialogue and intuitiveness).

Oral speech is a form of speech activity according to the method of thought formation, which is characterized in the expression of thought on the basis of a productive type of activity in the direction of speech activity. And in the process of communication, oral speech is aimed at meeting human needs [7].

Thus, oral speech as a type of speech activity has the following characteristics:

- the connection with a person,
- the connection with thinking,
- the connection of thinking with the function of the communication.

Speech activity is the result of mental, physiological activity of the human brain. Consequently, speech activity is carried out due to a complex physiological mechanism of speech activity.

Teaching a foreign language is a complex structure, distinguished by a word, carried out in various communication situations. Types of speech activity: oral speech (listening and speech), reading, writing and language aspects: phonetics, vocabulary and grammar. Each of these components, in turn, is, for example, a means of oral communication, through which communication is carried out with methods of obtaining information during listening, transmitting information in speech, exchanging information during a conversation. The use of oral speech should arouse students' sincere interest and desire to engage in them [5].

In modern methods of teaching foreign languages at school, oral speech is widely used as a means of teaching, which allows students to engage in speech communication, starting with learning a foreign language. Words or grammatical structures introduced with the active involvement of schoolchildren in the work of auditory, visual and speech, motor analyzers are stimulated to cognitive interest.

The main purpose of the training is to prepare students for speech communication in natural conditions. The effectiveness of the learning process is determined by its purpose, in particular, the student faces natural speech difficulties in the learning process and, accordingly, learns to overcome them.

Objective factors are the conditions of auditory perception of the presented text: unfamiliar grammatical phenomena, unfamiliar vocabulary, the pace of speech and its individual characteristics, brevity and intransitivity of perceived information[3].

Subjective factors are determined by the peculiarities of the psyche that perceives a foreign language through hearing (phonemic and speech hearing, memory, attention, internal articulation, imagination, prognostic abilities) [3].

Thus, speech is the main component of thinking. Without mastering oral speech, it is impossible to learn to read correctly in all its forms. Mastering speech activity involves the gradual formation of speech skills and abilities. The formation of speech skills is a prerequisite for the development of speech skills, its basis. Factors of its provision:

- a good atmosphere in the classroom;
- a positive emotional climate;
- trusting relationships between the teacher and students, as well as between students of the language subgroup [11]. These factors, along with communicative motivation, contribute to the successful mastery of foreign language speech activity, the intensification of the educational process.

The meaning of speech is thought. The formation of speech is carried out in the process of performing exercises. The purpose of the training should be to work with language and speech material. It is important that students are able to correctly use and work with phonetic, grammatical and lexical texts, to form the ability to creatively use skills in solving problems. Therefore, it is advisable to use reproductive exercises during this period.

Although students still have little language experience, it is necessary to focus the work on speaking a foreign language. The training is conducted on certain topics. The topics should correspond to the interests of the students. This helps to increase motivation. The choice and sequence of tasks can become the basis for students to acquire cognitive experience necessary to strengthen self-confidence, develop skills of dialogic and monologue speech.

Exercises should be aimed at independent thinking, allowing for variability of thought. They allow not only to formulate and express their position, but also to cooperate with other participants in the educational process in pair or group work [9].

Students observe oral speech during listening. They try to understand the meaning of a word and observe how it combines with another word. Students listen and repeatedly repeat words in various phrases that they learned earlier, forming phrases.

Oral performance prepares students to use the vocabulary acquired in speech and creates favorable conditions for learning to read and write. They listen and repeatedly repeat various lexically filled speech models (standard sentences). The use of the desired word or phrase is provided by visual aids, or a word, phrase. Students listen to suggestions related to changes in classmates, subjects (quantity), time, etc., and carry out transformation (change) [2,p.39].

In this case, the teacher uses specific situations in the classroom. For example, students may say, "I have..., He (she) has..."uses words."

Student: "I have a pen."

Another student reports "He has the pen", pointing to the teacher.

Next, the student tells the class "I have a book".

His neighbor: "She has a look."and so on.

Thus, an exercise is conducted using speech patterns and the speech type of students is taught "I have a green pen", "She has an English"."etc. It is necessary to continue to expand with exercises.

The game always involves decision-making, and the desire for a decision affects the mental activity of students. The game contributes to the implementation of important methodological tasks [2,p.40].

The teacher presents the situation based on the age characteristics of the students, their life experience. For example, a holiday is approaching. Teacher starts lesson: what holiday recently? Do you like Nauryz holiday? How do you prepare for Nauryz?Or you can ask the images a question on the topic: What can you see in the picture? What were you thinking first? What do you wonder? What tasty things do you cook? What presents do you give or get? What do you do on this day?

Oral performance of exercises provides students with the opportunity to use the studied material in speech. Students get acquainted with the educational material, perform various verbal exercises, without relying on the graphical representation of the educational material. This will expand the knowledge of students, form speech thinking. In oral speech, the teacher should give priority attention [8]:

- to teach pronunciation, because the student speaks only sounding speech. Mastering pronunciation is a difficult task that needs to be started from the very first step in language learning.
- developing the ability of students to perceive educational material through the auditory channel, which is one of the most important factors in mastering a foreign language.
- ensuring the natural sequence of each step in mastering by listening in a foreign language, communicating with words, and then reading and writing.
- development of students' interest in the subject in the classroom. It is important to maintain high activity of each child in order to create conditions for communication and communication in a lesson that encourages oral speech.

Information and communication technologies (ICT) in foreign language teaching is a whole world of limitless opportunities for the effective use of foreign language teaching. The use of information technologies creates a comfortable interactive learning environment, increases the motivation and activity of students, accelerates and individualizes learning, creates conditions for independent work.

The teacher can use the information obtained via the Internet to prepare the lesson, both illustrative and educational material in the lesson, introduce new vocabulary, grammatical rules, listen[4]. For example, on the topics ,"Sport","Food ,School","Leisure time", etc. First, students listen to words and phrasal units several times, master thematic vocabulary, then develop and improve them in game mode.

When teaching a foreign language, it is necessary to ensure that students grow up on an independent and creative level, using language as a means of communication.

We formulate oral speech as part of English language teaching:

- oral speech training is impossible without taking into account the requirements of the communication approach to;
- it is important to teach oral speech with the help of a dialogue sample, role-playing and other effective means using inductive and deductive ways;
- to ensure the effective development of oral speech skills, it is necessary to use a set of exercises for teaching dialogic speech with an emphasis on monologue.

Summing up , the integrated use of all pedagogical and information new technologies in the educational process stimulates personal, intellectual activity on the part of the school, develops cognitive processes, contributes to the formation of the student's competencies that he must master a foreign language. Since language is a means of human communication, it is the basis of speech activity, develops the use of rules and the ability to speak. This allows you to freely use English as a useful tool in practice.

REFERENCE

1. Бакишева Л.Б. Шетел тілі сабағында ойын технологиясын қолдану // Мектептегі шет тілі - Иностранный язык в школе. - 2011. - № 4. - 7, 8-6.
2. Бақытов А., Жұманова Р. Шетел тілін үйренуде тілдескіш оқу құралдарының тиімділігі // Мектептегі шет тілі. - 2011. - № 4. - 23- 25-6.
3. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. - № 10. - 2003. - 45с.
4. Жұмаева Э.С. Ағылшын тілін оқытудағы жаңа ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі. - Қызылорда: Санат, 2012. - 20-24-6.
5. Зимняя И. А. //Психология обучения иностранному языку в школе//. М., Просвещение, 1991, С 97-102.
6. Зимняя И.А.//Игра и ее роль в психическом развитии ребенка//. «Вопросы психологии» №6. 1992, С 42
7. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. - М.: Просвещение, 1987. - 190 с.
8. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. - М.: Педагогика, 1990. - 83 с.
9. Колыхалова, Ольга Алексеевна, Махмурян, Каринэ Степанова. Учитесь говорить по-англ ийский, фонетический практикум.-М.: ВЛАДОС, 2004-стр. 158-175.
10. Сматуллаева Б. Ағылшын тілінде ән үйренудің маңыздылығы // Ағылшын тілін оқыту әдістемелігі. - 2014. - № - 25, 26-6.
11. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. - М.: Изд-во МГУ, 2003. - 416 с

УДК 371

Кулжабаева А.А.
Бакалавр
«6В01701 - Шет тілі, екі шет тілі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: kulzhabaevaamina2@email.com
Ғылыми жетекші
Қалдымуратова Гүлзада Нурлыбекқызы, м.ғ.д
Педагогика ғылымдарының магистрі
e-mail: qkaldymuratova@mail.ru

БІЛІМ БЕРУДЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІНІ ПАЙДАЛАНУ

Түйін: Әлеуметтік желілер соңғы онжылдықта дамыған ең танымал коммуникациялық құралдардың біріне айналды, бұл оларды қоғамға қатысатын маңызды жаңа ақпараттық ресурсқа айналдырды. Бұл мақала сауаттылықтың таралуы жағдайында әлеуметтік желінің жұмыс істеуі және оның академиялық тәжірибеге әсері туралы. Шын мәнінде, әлеуметтік медианың кездейсоқ сипатына байланысты, оларды сауаттылық саласына қалай біріктіруге болатындығы туралы үлкен келіспеушіліктер бар. Бұл құжат осы жаңа сауаттылық ортасын құруға байланысты тәуекелдерді қарастырады және білім берудің шынымен инновациялық және тиімді жаңа тәсілін енгізу кезінде технология мамандары да, тәлімгерлер де кездестіретін мәселелерді зерттейді.

Тірек сөздер: *желілер, байланыс құралдары, білім беру, жаһандық тенденция, Web 2.0 құралдары, бірлескен оқыту, оқытуды басқару жүйесі, виртуалды оқыту ортасы, білім беру платформасы.*

Kulzhabaeva A.A
Undergraduate student
E-mail:
“6B01701 – Teacher of Two Foreign Languages”
Ablaikhan
Kaz UIR and WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kulzhabaevaamina2@gmail.com
Scientific advisor
Kaldymuratova Gulzada Nurlybekovna, MD
Master of pedagogical sciences
e-mail: qkaldymuratova@mail.ru

USAGE OF SOCIAL NETWORKING IN EDUCATION

Abstract: Social networking has come one of the most popular communication tools to have evolved over the once decade, making it a important new information participating resource in society. This article focuses on the operation of social networking spots in a literacy terrain and the impact this could have on academic practices. While really, due to the veritably casual nature of social networking, there are serious enterprises over how it could be integrated in a literacy terrain; the implicit positive issues are numerous and varied. This paper examines the risks involved in the creation of this

new literacy ecology, and explores the challenges faced by both technology experts and preceptors in delivering a truly innovative and effective new approach to education.

Key Words: *networking, communication tools, education, global tendency, web 2.0 tools, colloborative learning, learning management system, virtual learning environment, education platform.*

Social media is altering how we interact with knowledge. Web 2.0 technologies have been quickly embraced by academics and researchers as a tool to collaborate with others in a dispersed, international learning environment. In fact, a large portion of the sources utilized to study this article on social networking and education are easily accessible online. There has to be a method of assessing and recognizing new digital forms of research as acceptable kinds of academic work as they grow in popularity. These days, information is developed and disseminated over the Internet, which is seen as a research network. The ability to locate information has surpassed knowledge of the information itself in importance. A constructivist approach to teaching is supported by Web 2.0 technologies.

In order to support the construction of knowledge rather than its transfer, teachers and educators need to adopt this new approach in their teaching methods. Giving students ownership of their learning promotes a deeper understanding of concepts. However, there needs to be a balance between the freedom and creativity of developing your own learning experience and ensuring that some level of structure is adhered to so that deadlines and goals are met [Mason & Rennie, 2008, p. 202].

Social networking promotes participation and group effort. With the growth of Web 2.0 tools, new information-sharing methods that are totally user driven and directed are continually emerging (Flickr, YouTube, and Slideshare), as opposed to merely an information bank that can be accessed as needed. Along with this, there are new channels for communication and cooperation, such as wikis, peer-to-peer mentoring and blogging. The method increased student motivation, self-directed learning, and peer support for learning, according to students, who considered it to be a gratifying experience. However, the authors also highlight that it was challenging to ensure that peer review was objective because many students claimed to feel uneasy assessing the work of other students. Additionally, it was challenging to ensure that only top-notch material appeared on the student wiki. The authors draw the conclusion that too much focus is placed on sharing and cooperation and not enough attention is placed on quality control given the amount of inaccurate information found in the final submissions.

The proprietary Learning Management Systems (LMSs) used by colleges and other higher education institutions are challenged by the fast growth of Web 2.0 and social networking applications. LMSs are software programs for organizing and administering instructional content and evaluation for educational and e-learning programs. Examples of LMSs include Moodle and Blackboard. Initially created for lone users, access they have been expanded to incorporate social and collaborative aspects, enabling users to communicate with friends as well as get top-down training. LMSs are seen as being rigid and teacher-focused, even with the addition of the new social interaction capabilities. They are predominately used by teaching staff as information repositories for course materials such as lecture presentations and supplementary material [Bubas 2011, p. 139]. The fact that all learning content is stored and organized in a single Virtual Learning Environment (VLE) is the one advantage of using a LMS.Students' content created on various Web 2.0 systems like blogs and wikis may be dispersed across unorganized web spaces and be fragmented.

Bubas and others (2011) suggest integrating a Mahara e-portfolio system and a Moodle system with a built-in wiki tool into a more integrated environment. The authors discovered that the integrated system allowed for better management of the distinct artifacts created by the various tools. The creators presume that incorporating these ongoing learning stages with Web 2.0 usefulness has the capability of establishing more customized learning climate for understudies. This fragmentation prevents easy access to information and has a negative impact on peer-to-peer learning and knowledge distribution teacher and pupil. For instance, the first pupil to complete a vocabulary exercise was awarded a "congratulations balloon" on the class gift wall. The author came to the conclusion that Facebook's popularity among teenagers and its ability for teacher outreach are two aspects that have the potential to boost students' motivation.

Another research by Mazer (2007) looked at how undergraduate students' Facebook activity was affected by the degree of teacher transparency. It was discovered that the degree of openness between the teacher and the pupil directly impacted academic performance, affecting motivation and emotional learning. The majority of students who saw a teacher with high-to medium-level self-disclosure expressed appreciation for the instructor's candor and approachability. The students' positive perception of their instructor's willingness to use the features of Facebook had a positive impact on their own willingness to utilise the features creating a positive classroom environment.

Cramer and Hayes (2010) provide a list of social media-related dangers for students that must be taken into account when formulating school policy. Online bullying, sexual solicitation, and classroom cheating are examples. Cyberbullying and cheating can be more difficult to define and combat, so schools face the challenge of implementing effective technology and procedures to combat these issues. While tools like internet filters can be effective in some instances, they can be difficult to define and combat. The authors emphasize that new trends in student harassment must be studied when this affects a student's well-being, especially when it involves other students. Schools must be held accountable when this happens. People who are bullied online frequently become bullied offline as well. As a result, it may be possible to draw the conclusion that social media platforms like Snapchat and Instagram give users more opportunities to be bullied, necessitating the provision of resources to help them deal with the issue.

This time, teachers face another negative aspect of using mobile devices in the classroom, which is the use of mobile devices to disrupt class and distract students from academic study. The authors conclude that educators and technology professionals must collaborate and share information in order to develope truly effective strategies for addressing this array of issues. After that, it will be possible to properly identify the issues and incorporate technology into the classroom setting. They suggest that teachers encourage students to use mobile devices as a distraction in the classroom and incorporate this into class discussions. Additionally, they believe that students could be taught how to behave online responsibly through the use of social networking sites.Additionally, they argue that acceptable-use policies should remain "flexible enough to protect students and faculty while supporting innovative practices" in order to prevent education technology innovation [Cramer & Hayes, 2010, p. 139].

There is a growing emphasis on using these tools for more productive purposes, despite the fact that the evolving infrastructure of social networking is primarily focused on leisure. The authors emphasize that all levels of society ought to be better educated regarding the use of media, as media literacy is a crucial issue in education. People need to be aware of the best tools for achieving the best results and fostering lifelong learning because we increasingly choose our media on a daily basis. They go so far as to argue that merely increasing people's media awareness and skills in this area enables them to make well-informed decisions and ultimately contribute to government reform. The authors emphasize that increased awareness of media law and responsible internet use must be at the heart of such a program. They suggest that educational establishments and internet service providers offer tutorials on a variety of ethical topics, such as plagiarism and copyright use. Despite the growing popularity of social networking sites, users still lack the knowledge necessary to use them safely and effectively. To address the issue and cultivate a new generation of fully competent social networking users, a national initiative is required.

Social networking sites provide a platform for creating collaborative learning communities, and student interaction is at the heart of constructivist learning environments. They encourage shared experiences and are relationship-centered by nature. Some experts are concerned about the traditional roles of scholarly expertise and the dependability of digital content in light of the emphasis on user-generated content. Still, students must be educated and evaluated within a framework that abides by strict quality standards. A Web 2.0 educational framework offers sufficient resources, communication tools, learning styles, and flexibility to accommodate the diversity of each student's learning needs. However, flexible learning methods and high-quality instruction must be balanced. It goes without saying that the quality of the Web 2.0 medium will only be determined by the educational strategy into which it is incorporated. For the creation of educational materials and courses, a suitable development framework is necessary.

In the future, teachers should play the role of facilitators in a process that successfully blends formal and informal learning by involving students in the sharing and co-creation of knowledge and learning. The creation of activities that assist students in learning through interaction with multi-media and people ought to receive just as much attention as the creation of curriculum content. Through multiple channels of communication and collaboration, educators are obligated to provide rich educational environments that encourage both individual and group activities. Students will be more engaged and involved in their learning experiences as a result of this strategy. These are not new ideas; for a long time, educational best practices have incorporated them. Making learning more accessible and responsive is made possible by making use of these technological advancements. Because they are altering the manner in which we access information, social software tools and social networking represent an evolution in education. Knowing the information itself is no longer as important as knowing where to find it. Blogs, wikis, and social networks provide public forums that encourage and agitate debate and serve as a catalyst for information generation and refinement.

The integration of Web 2.0 tools is conducive to augmenting students' performance in various aspects. Blogging helped to improve students' reading skills when they participated in a research-based project. In one of the experimental studies, socialtagging tools positively affected students' reading comprehension, as students who experienced the tag-based learning system showed a significant improvement in their reading scores as compared to the control group. In addition, Web 2.0 tools such as voice blogs also improved speaking and public presentation skills.

The tools of production for Web 2.0 are all producing information at a rate that is unprecedented, but the content that is created on blogs, wikis, or podcasts can be dispersed widely and not tightly connected. Therefore, in order to be beneficial to education and learning, a method for consolidating this scattered data is required. The benefits of both technologies are combined when these instruments are incorporated into established Learning Management Systems. A unified Virtual Learning Environment that serves as a central repository for the outcomes of self-directed study and shared collaboration would be the outcome. Relationships that wouldn't exist in the real world are made possible by social networks, which bring together a wider range of people and break down barriers like class, ethnicity, and geography. This encourages learning opportunities that go beyond the classroom and our own communities and provides a rich fabric of material based on a variety of experiences. The experts must now make the most of this opportunity and transform it into the dynamic global learning resource it can be.

REFERENCES:

1. Beldarrain, Y. "Distance education trends: Integrating new technologies to foster student interaction and collaboration", p. 139–153, 2006

2. Bubas, G., Coric, A., & Orehovacki, T. “The integration of students’ artifacts created with Web 2.0 tools into Moodle, blog, wiki, e-portfolio”, p. 79 – 115, 2011.
3. Cramer, M., & Hayes, G. “Acceptable use of technology in schools: Risks, policies, and promises”, p. 132 – 140, 2010
4. Mason, R., & Rennie, F. “Using Web 2.0 for learning in the community. The Internet and Higher Education”, p. 196–203, 2007
5. Mason, R., & Rennie, F. “E-learning and social networking handbook: Resources for higher education”, p. 148 – 193, 2008

УДК 37.013

Таңатар А.Т.
Студент
«6В03101-Психология»
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті
Орал, Қазақстан
E-mail: Tanatarovna7@mail.ru

ЖАҢА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ МЕТАДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада студенттердің кәсіби қабілетін қалыптастыру үшін метадағдыларын дамытуды талап ететін әлемдік жаһандану, білім беру жүйесін реформалау мәселелері ашылған. Біліктілікті арттыру жүйесінің рөлі, "hard skills" және "soft skills"дағдыларын дамытуда біліктілікті арттыру курстарының маңыздылығы ұсынылған. Жаңа инновациялық типтегі жас маманға тән қабілеттерді қалыптастыру қажеттілігі негізделеді.

Түйін сөздер: "жұмсақ дағдылар" дағдылар, инновациялық көшбасшылық дағдылар, эмоционалды интеллект.

Tanatar A.T.
Student
"6B03101-Psychology"
West Kazakhstan innovation and Technology University
Uralsk, Kazakhstan
E-mail: Tanatarovna7@mail.ru

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF STUDENTS ' METADATA IN THE NEW EDUCATION SYSTEM

Abstract: the article reveals the problems of global globalization, reform of the education system, which require the development of meta-values for the formation of professional abilities of students. The role of the advanced training system, the importance of advanced training courses in the development of skills "hard skills" and "soft skills"are presented. The need to form the abilities inherent in a young specialist of a new innovative type is substantiated.

Keywords: "soft skills" skills, innovative leadership skills, emotional intelligence.

Қазіргі әлем тез өзгеріп, дамып келеді. Арнайы білім мен дағдылар тез арада маңызды болмайды және үнемі жаңаруды қажет етеді. Жұмыс берушілер қызметкерлерді дипломдары үшін емес, жаңа ақпаратты тез меңгеру және жаңа нәрселерді үйрену қабілеті үшін бағалайды. Сондықтан өзгеретін жағдайларға бейімделу және шаблондық емес шешімдерді іздеу маңызды. Білімге ашық және кәсіби құзыреттілікті жетілдіретін қызметкерлердің мансаптық өсу мүмкіндігі жоғары. Тиісінше, soft skills өсуі керек. Көптеген ұйымдарда бұл құзыреттерді алу - жоғарылатудың қажетті шарты.

Кейбір авторлар - Т.А.Яркова, И.И.Черкасова, М.Э.Волкова, V.Strauss және басқалары-қазіргі уақытта жұмыс берушілер мамандардан тез өзгеретін жағдайларға бейімделуге және кәсіби қызметті тиімді жүзеге асыруға көмектесетін жақсы дамыған soft skills талап ететінін айтады.

Негізінен көптеген зерттеулер hard skills немесе кәсіби маңызды қасиеттер (PVC) деп аталатын зерттеулерге баса назар аударады (В.Д.Шадриков, Ю.П.Поваренков, А.В.Карпов, Е.В.Кряжева және басқалары), ал жұмсақ дағдылар көбінесе проблемалық зерттеу өрісінде сыртта қалады. Нәтижесінде "жұмсақ дағдылар" ұғымының психологиялық мазмұны ғылымда жеткілікті түрде ашылмаған [1; 224].

Сонымен қатар, көптеген зерттеушілер мен жұмыс берушілер қазіргі уақытта түлектерде де, жұмыс істейтін мамандарда да soft skills дамуындағы тапшылық мәселесін атап өтуде. Сондықтан білім беру жүйесін тек hard skills ғана емес, сонымен қатар soft skills дамуына баса назар аударатындай етіп қайта құру маңызды мәселе болып табылады.

Soft skills-бұл әртүрлі салаларда өнімді және табысты болуға мүмкіндік беретін құралдар мен технологиялар. Олар мәдени және тілдік контексттерге тәуелді емес және кәсіби дамуда және жеке табысқа жету үшін қарапайым өмірде маңызды рөл атқарады.

Soft skills (жұмсақ дағдылар) дегеніміз не?

Термин ағылшын тілінен шыққан және "жұмсақ дағдылар" дегенді білдіреді. Ағылшын тілінде "жұмсақ" сөзі "өзгеретін және бағдарламаланатын" мағынасында қолданылады. Сондай-ақ, soft skills жиі "икемді дағдылар" деп аталады.

Олар hard skills - ті игеруге болатын мамандандырылған практикалық дағдыларға қарама-қарсы ретінде пайда болды. Оларды бағалау оңай. Олар маман болу үшін қажет, мысалы, бағдарламашы, аудармашы, балерина. Бұл беткейлерді алу үшін Сіз білім алып, оқулық оқып, курстарға баруыңыз керек. Қабылдау деңгейі тестілеу кезінде немесе емтихан кезінде тексеріледі. Бұл техникалық дағдылар дипломмен немесе сертификатпен расталады.

Soft skills-әртүрлі мамандықтарда қолданылатын дағдылар. Олар мансапта және жеке өмірде тиімдірек болуға көмектеседі. Оларды өлшеу мүмкін емес немесе бағалау өте қиын. Мысалы мынадай кәсіби қасиеттерді атауға болады: жылдам оқи білу; келіссөздер жүргізу; шығармашылықпен ойлау; сыни тұрғыдан ойлау; логикалық ойлау.

Бағдарламалық жасақтама кейде "дағдылар" деп аталады. Бірақ бұл дұрыс емес. Өйткені шеберлік-бұл автоматизмге дейінгі шеберлік. Оларды қабілеттер деп атаған дұрыс, өйткені бұл тәжірибе, білім, қабілеттер мен дағдылар. Мысалы: уақытты басқару; өзін-өзі ынталандыру; белсенді байланыс; келіссөздер; жанжалдарды шешу; жетекшілік ету қабілеті; командада жұмыс істеу.

Hard skills пен soft skills арасындағы айырмашылық: қатты дағдылар логикалық ойлауды қолданады, жұмсақ даңдылар эмоционалды. Hard skills талаптары сіз жұмыс істейтін компания мен корпоративтік мәдениетке қарамастан өзгеріссіз қалады. Ал жұмсақ даңдылар өзгермелі және жағдайға байланысты.

Мысалы, бағдарламалауда кодты құруға қойылатын талаптар әр түрлі компанияларда бірдей болады. Ал қарым-қатынас тактикасын таңдау сіз жүгінетін жұртшылыққа байланысты болады. Мысалы, жағдайдан сөйлеу стилін таңдау: досыңызбен сөйлесу немесе форумда есеп беру.

Hard skills оқу процесінде сатып алынады. Материал біртіндеп зерттеліп, күрделене түседі, сондықтан сыныптар, деңгейлер немесе игеру дәрежелері бар. Келесі деңгейге өту кезінде сіз тест тапсыруыңыз керек немесе емтиханды жақсы тапсыруыңыз керек.

Soft skills нұсқаулыққа немесе оқулыққа сәйкес зерттелмейді. Оларда грейдтер мен тестілеу жүйесі жоқ. Адам бастапқыда эмпатияға, ұйымдастырушылық қабілетке және жұмыс істеу қабілетіне ие немесе оларды тәжірибемен алады. Soft skills hard skills-ке қарағанда ұзағырақ сіңеді.

Hard skills игеру куәліктер, сертификаттар, аттестаттар арқылы расталады. Soft skills құжаттық растау емес және сізде бар екенін көрсету өте қиын. Кәсіби-hard skills, бұл бағдарламашыға бағдарламалауға, дәрігерге емдеуге және құрылысшыға салуға мүмкіндік береді. Сандық немесе диджитал - бағдарламалар мен техникамен жұмыс істеу қабілеті.

Бағдарламалық жасақтама-бұл мансап үшін маңызды, бірақ кәсіби білім мен жұмыс саласына жатпайтын құзыреттер. Жұмсақ дағдыларға мыналар жатады: эмоционалды интеллект; қарым-қатынас; эмпатия, әңгімелесушіге қатысу; ұжымдағы жұмыс; икемді ақыл және шығармашылық; аналитикалық ойлау; жеке тиімділік.

Soft skills бөлу критерийлері көбінесе бұлыңғыр болады, бұл олардың танымалдылығына, сондай-ақ әртүрлі салаларда қолданылуына байланысты.

Ең маңызды кәсіби жұмсақ дағдылар. Бағдарламалық жасақтаманың көптеген тізімдерін табуға болады. Соның ішінде кәсіби soft skills: білім беруде, мұғалімнің икемді дағдылары, бастаушы IT мамандары үшін, заманауи заңгердің жұмсақ дағдылары, менеджердің жұмсақ дағдылары [3; 19].

Қарастырылған анықтамаларға сүйене отырып, soft skills келесі сипаттамаларын ажыратуға болады:

− Soft skills-бұл жай ғана дағдылар емес, сонымен қатар өмірде де, кәсіби қызметте де кәсіпқойды жүзеге асырумен және дамытумен байланысты қасиеттердің кең жиынтығы (жеке қасиеттер, интеллектуалды ерекшеліктер, көзқарастар, дағдылар және т.б.).

− Soft skills жеке қасиеттер, әмбебап дағдылар, кәсіби емес және адам қызметінің тиімділігіне әсер ететін дағдылар арқылы түсініледі.

− Олар кәсіби қызметтің ерекшелігіне тәуелді емес, яғни soft skills кәсіби қызметтің әртүрлі түрлеріне ортақ.

В.Шипилов soft skills-ті келесі топтарға бөледі:

− Негізгі коммуникативтік дағдылар-топтық жұмыс, келіссөздер жүргізу, өзін-өзі таныстыру, презентациялар өткізу, сатудың негізгі дағдылары, көпшілік алдында сөйлеу, нәтижеге назар аудару, іскерлік жазу, клиентке бағдарлану.

− Өзін-өзі басқару дағдылары-эмоцияларды басқару, стрессті басқару, өз дамуын басқару, жоспарлау және мақсат қою, уақытты басқару, энергия, ынта, бастамашылық, табандылық, рефлексия, кері байланысты пайдалану.

– Тиімді ойлау дағдылары-жүйелік ойлау, креативті ойлау, құрылымдық ойлау, логикалық ойлау, ақпаратты іздеу және талдау, шешім қабылдау және әзірлеу, жобалық ойлау, тактикалық және стратегиялық ойлау.

− Басқару дағдылары –орындауды басқару, жоспарлау, қызметкерлерге міндеттер қою, уәждеу, міндеттердің іске асырылуын бақылау, тәлімгерлік (қызметкерлерді дамыту) - менторинг, коучинг, ситуациялық басшылық және көшбасшылық, жиналыстар өткізу, кері байланыс беру, жобаларды басқару, делегация [2; 6].

Soft skills командалық жұмысты дамыту:

Әлеуметтік байланыстар құру. Әріптестеріңізбен жақсы қарым-қатынас орнату. Жанжалды жағдайларды шешуге тырысу және адамдармен сөйлесу. Ұжымда ашық байланыс кеңістігін жасау. Бұл топтық жұмыстың сапасына тікелей әсер етеді.

Сыни тұрғыдан ойлау-ақпаратты талдау және оны практикада және шешім қабылдауда қолдану. Кез келген қызметкер үшін ең маңызды жұмсақ дағдылардың бірі. Бұл қызметтегі әлсіз аймақтарды анықтауға және күрделі мәселелерді шешудің жолдарын табуға көмектеседі. Бұл күрделі жұмыс жағдайларын, соның ішінде ұжымдағы дауларды шешуге ықпал етеді.

Ұйымға нақты, анық және құрылымды ойлай алатын қызметкерлер қажет. Мұндай қызметкерлер стратегиядағы, қалыптасқан процестер мен деректердегі тесіктерді анықтайды. Бұл жағдайды өзгертуге мүмкіндік береді. Менеджмент қызметкерлердің сыни тұрғыдан ойлағанын және жасалған аналитика негізінде дайын шешімді ұсынғанын жақсы көреді. Бұл кәсіби болашаққа үлкен инвестиция.

Жұмсақ дағдыларды қалай дамытуға болады:

Әріптестердің бірімен қарым-қатынасты талдау. Онымен қарым-қатынас мүмкіндігінше нәтижелі болған кезде және оған сәйкес келмеген дұрыс болған кезде бағалау. Оған жаңа идеяларды қалай жақсырақ ұсынуға болатынын, ақпаратты әртүрлі тәсілдермен ұсынғанда қаншалықты өткір немесе қызығушылық танытатынын бағалау. Бұл байланыс сапасын жақсартады.

Бейімделу. Реакция жылдамдығы, өзгермелі әлемге бейімделу қабілеті-бәрі жарық жылдамдығымен қозғалатын қазіргі кездегі іргелі жұмсақ дағдылар. Үнемі сергек болу және қолыңызды импульсте ұстау маңызды. Бейімделу жұмыс сапасына және қабылданған шешімдердің сапасына әсер етеді. Қиын жағдайда өзін қалай ұстау керектігін білетін және уақытында қалай қалпына келтіру керектігін білетін адам табысты. Бейімделуді үйрену үшін жаңа жағдайларға ашық болу маңызды. Мысалы, жаңа мінез-құлық тактикасын қолданып көру. Әдеттегі жағдайда өзіңізді түбегейлі басқаша ұстауға тырысыңыз және одан не шығатынын көру. Мұнда тәуекелге орын бар, бірақ кейде жайлылық аймағынан шығып, жаңа ақпарат алу және жаңа тұжырымдар жасау қажет.

Бір жағдайға әр түрлі жағынан қарау маңызды. Мысалы, теріс ойлауы бар адам кез-келген жағдайда кем дегенде үш жағымды жағын іздеуі керек. Бұл әрдайым сәтті бола бермейді, әсіресе өмірде қиын жағдай болған кезде. Заттарды басқа қырынан қарау қабілеті икемді ойлаудың дамуына әкеледі. Сіз ерекше жағдайларға тезірек бейімделе алу.

Эмоционалды интеллект. Бұл жеке эмоциялар мен тілектерді басқару, қалған адамдардың эмоцияларын қабылдау және оқу өнері. Компания басшылығына қызметкерлердің жұмыста өзін жақсы сезінуі маңызды. Қызметкер эмоционалды интеллектке ие болған кезде, ол әріптестерімен қарым-қатынас жасай алады, уақытын басқара алады, әдеттеріне саналы түрде қарайды, командадағы климаттың тұрақты және мейірімді болуына көмектеседі. Мұндай команданың нәтижелері адамдар бақытты емес жерлерге қарағанда әлдеқайда жақсы. Жағымсыз эмоциялар пайда болған кезде жаңа мінез-құлықты жаттықтыру. Мысалы, 10-ға дейін санау.

Эмоцияны хабардарлық деңгейіне жеткізу. Нақты не сезінетініңізді түсіну. Бұл интроспекцияға уақытты қажет етеді, бірақ сіз өзіңіздің эмоцияларыңызды біле бастау және үйдегі немесе кеңседегі жағдайыңызды сапалы түрде жақсарту маңызды.

Деструктивті мәлімдемелерді болдырмау үшін сөйлеуді бақылау. Өзіңіздің не айтатыныңыз, әріптестеріңізге және достарыңызға қандай формада жүгінетініңіз маңызды.

Көшбасшылық. Бұл икемді жұмсақ дағдылар кез-келген қызметкерге, лауазымына қарамастан қажет. Өз өміріңізде көшбасшы болу, содан кейін өмірдің басқа салаларында көшбасшы болу. Көшбасшылық дегеніміз-мәселені өз қолыңызға алуға, жағдайды бақылауға және туындаған сұрақтарға жедел жауап іздеуге дайын болу. Көшбасшылар қарым-қатынас жасауды, команданы тыңдауды, өкілдік етуді, қажетті сұрақтар қоюды, кері байланыс беруді және қабылдауды біледі. Оны мансаптың алғашқы кезеңдерінен бастап сорып алу керек. Көшбасшылық барлық процестер үшін жалпы жауапкершілікті білдірмейді. Көп емес, өнімді болу үшін "жоқ" деп айта білу және әрекетті сүзу маңызды.

Бастапқыда, қызметкер маман ретінде жұмыс істей бастағанда, оған hard skills қажет. Бірақ ол өсіп, дамып келе жатқанда, ол адамдармен байланыс орнатуға мәжбүр болады және оған жұмсақ скилс қажет болады.

Практикалық дағдылармен қатар жұмсақ дағдыларды дамыту керек. Бұл жұмыс процесінде сәттілікке кепілдік беретін мамандандырылмаған, бірақ мансап талап ететін құзыреттер. Олар табысты сарапшы болуға және мансаптық өсуге көмектеседі. Олар тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік байланыстарды құрумен байланысты [4; 18].

Жұмсақ дағдылар-бұл жетілдіру мүмкін емес туа біткен қабілеттер деген пікір бар. Бұл қате түсінік. Кез-келген шеберлікті белгілі бір дәрежеде дамытуға болады. Жұмсақ дағдыларды қалыптастыруды біртіндеп

бастаған жөн, осылайша кәсіби өскен сайын кәсіби дағдылар мен тәжірибе жинақталады және сізде басқа міндеттерді тиімді орындауға мүмкіндіктер туады.

Көбінесе техниктер икемді дағдыларды жете бағаламайды және олардың алдында мансаптық мүмкіндік пайда болған кезде, олар оны пайдалана алмайды, өйткені олар қажетті қасиеттерге ие емес.

Осылайша, жүргізілген талдау негізінде келесі қорытындылар жасауға болады:

Soft skills келесі негізгі ерекшеліктерімен сипатталады:

1. Soft skills-бұл дағдылардың синонимі емес кең ұғым.

2. Soft skills сипаттамалардың кең жиынтығы арқылы түсініледі: жеке қасиеттер, интеллектуалды ерекшеліктер, әлеуметтік-психологиялық дағдылар, әмбебап дағдылар, кәсіби емес және алынған дағдылар.

3. Жұмсақ дағдылар адам қызметінің тиімділігіне әсер етеді.

4. Кәсіби қызметтің ерекшелігіне тәуелді емес, әртүрлі кәсіби қызмет түрлеріне ортақ.

5. Олар іс-әрекеттің маңызды қасиеттері сияқты ұғымдар класына жатады.

Осы сипаттамаларға байланысты және жүргізілген талдау негізінде soft skills жұмыс анықтамасын беруге болады-бұл кәсіби қызметтің ерекшелігіне тәуелді емес, бірақ оның тиімділігіне әсер ететін, жалпы кәсіби және метапрофессиялық міндеттерді шешуге байланысты іс-әрекеттің маңызды қасиеттері.

ӘДЕБИЕТ:

1. Волкова М. Э. Формирование soft-skills у студентов педагогических специальностей: теоретический анализ // Студенческая наука и XXI век. – 2017. – № 2(15). – С. 224-226.
2. Шипилов В. Перечень навыков soft-skills и способы их развития (http://www.cfin.ru/management/people/dev_val/soft-skills.shtml).
3. Бахишева С.М., Мұхтар З.Ғ. Педагогтың цифрлық көпбасшылығындағы құзыреттер мен дағдыларды ЮНЕСКО ұсынымдары арқылы қалыптастыру// Білім берудегі цифрлық технологиялар" атты халықаралық ғылыми-практикалық конф.матер. М. Өтемісов ат.Батыс Қазақстан университеті, -Орал, 2022. 19-21 беттер.
4. Ахрамович М.И. Softskills как ценностный компонент современного профессионального образования // Современные тенденции в дополнительным образовании взрослых: материалы III Междунар.науч.-метод. конф. Минск, 2016. – Ч.1. – С. 18-22.

УДК:371.3

Zhumabekova G.B.
Cand.ped.Sc.
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru
Myrzakhmetova Zh.,
Master's degree student
«7M01711- Teacher training faculty»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanar-myrzakhmetova@mail.ru

MULTIMEDIA TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING LINGUOCULTURAL COMPETENCE OF BASIC STAGE STUDENTS

Abstract: The article is devoted to the actual problem of the formation of linguocultural competence in the context of informatization. At the beginning of the article, the author analyzes the prerequisites for the demand for this competence in the light of the modern educational paradigm. Further, she emphasizes that self-education is a purposeful process that fulfills the needs of the individual. The author analyzes the scientific literature on this problem and shows different approaches to understanding this problem. The advantage of the work is the urgency of the problems raised in it. The article is valuable because it presents various definitions of linguocultural competence. The use of information technologies (Internet and multimedia) contributes to the best assimilation of new material and the development of acquired skills. The author provides a list of useful multimedia resources that will undoubtedly improve the skills and increase the level of foreign language proficiency.

Keywords: linguocultural competence,multimedia technologies,basic stage students.

Introduction

The modern system of teaching foreign languages to students is aimed at mastering language and speech skills in sociocultural space. In schools, there is a need for a linguoculturological approach to teaching the foreign language, which is based on the idea interconnected learning of language and culture. Co-study of language and culture, the development of not only linguistic, but also communicative and cultural competence of the individual becomes the main line teaching the foreign language at the basic stage of secondary schools.

Linguocultural approach in the modern language education means that in the process of teaching, “the realities of society and culture (both spiritual and material) must be comprehended by a person through language as values of being” [Arkhipova 2004: 34].In the textbook "linguoculturology. Value-semantic space of the language” N.F. Alefirenko notes: “An analysis of the methodological literature made it possible to determine the linguoculturological approach as one of the most effective, which is aimed at developing and improving intercultural communication skills through the study of language as a cultural phenomenon. Since linguoculturology is a theoretical justification for the formation of a secondary linguistic personality in a didactic interpretation, communication skills necessary for teaching carriers of various national images of the world and preventing intercultural interference, a linguocultural approach in teaching foreign language is one of the conditions for mastering vocabulary that mediates intercultural communication" [6 ,105]. However, there is a need in implementing possible means to master linguocultural competence. An effective means in teaching the linguo and cultural aspects are interactive programs created on the basis of multimedia technologies. These programs are effective both for accompanying classes and for independent work, since they can present the entire language and grammatical material of the lesson in a convenient and effective way to learn form. Multimedia technology allows to combine text into a single whole, sound, graphics, animation and video. Multimedia in many ways today overlaps the possibilities of other means [2, p. 56].

Although, the previous studies have shown that the goal of multimedia technologies is to ensure equal access for all participants in the educational process to educational resources and technologies aimed at mass quality education. Multimedia tools make it possible to immerse students in an atmosphere close to that which occurs during real communication with native speakers language. By playing audio tracks in a foreign language, students get the opportunity to hear free foreign speech. The teacher can use different types of tasks in his lessons: situational, game, problem through the use of various activities, students experience positive emotions during the lesson, which increases their interest, and, therefore, they try to solve the task, using various methods, knowledge, skills and abilities[4,p.221]

When working with multimedia technologies, the role of the teacher also changes, whose main task is to support and guide the development of the personality of students, their creative search. Relations with students are built on the principles of cooperation and joint creativity. Under these conditions, a revision of the organizational forms of educational work that have developed today is inevitable: an increase in independent individual and group work of students, a departure from the traditional lesson with a predominance of the explanatory and illustrative teaching method, an increase in the volume of practical and creative work of a search and research nature.

The methodology for using multimedia technologies involves:

- improving the learning management system at various stages of the lesson;
- strengthening learning motivation;
- improving the quality of education and upbringing, which will increase the information culture of students;
- increasing the level of training of students in the field of modern information technologies;
- demonstration of the capabilities of the computer, not only as a means for the game[3,p.155]

Multimedia lessons in FLE help to solve the following didactic tasks:

- acquire basic knowledge of the subject;
- systematize acquired knowledge;
- develop self-control skills;
- create motivation for learning;
- provide educational and methodological assistance to students in independent work on educational material.
- develops certain linguistic competences;

Thus, we can conclude that although the attitude of students and teachers to multimedia technologies is ambiguous, it is indisputable that this form allows us to present educational material as a system of vivid reference images filled with comprehensive structured information in an algorithmic manner. Students are attracted by the novelty of conducting multimedia lessons. In the classroom during such lessons, an atmosphere of real communication is created, in which students strive to express their thoughts “in their own words”, they complete tasks with desire, show interest in the material being studied, and students lose their fear of the computer. Students learn to work independently with educational, reference and other literature on the subject.

Using multimedia tools allows to create conditions for the formation of such socially significant personality traits as activity, independence, creativity, the ability to adapt to the conditions of the information society, for the development of communication skills and the formation of an information culture of the individual, as well as linguocultural competence.

Multimedia technology at different stages of the lesson

1. Organizational stage. In the introductory part of the lesson, the purpose and content of the lesson are explained to the students.

2. Subsequent work. At this stage, it is advisable to show a slide indicating the topic and the list of questions for study. Displaying this information on the screen speeds up note-taking.

3. Motivational-cognitive activity. Forms the student's interest in the perception of information that will be told in the lesson or given for independent study. The formation of interest can occur in different ways:

a) explaining the meaning of information for future activities, demonstrating the tasks of science that can be resolved with this information;

b) a story about the problems that were solved with the help of this information.

The effect of applying any information can be shown in the form of graphs or charts showing the profitability, economic or other effect of its use.The image on the screen is equivalent to the words of the teacher. In this case, the teacher explains that shown on the screen.When studying general concepts, phenomena, laws, processes, the teacher's words are the main source of knowledge, and the image on the screen allows you to demonstrate their conditional scheme.

To sum up, the use of multimedia technologies make it possible to create high-quality video recordings of lecture demonstrations, computer laboratory work and workshops, simulation animation models of physical phenomena and processes necessary to understand their essence. Moreover, at basic stage students use multimedia technologies to create simulators, models and conduct practical work that is not feasible in real conditions for the development of linguistic and cultural competences.

REFERENCES:

1. B.F. Klimova, Multimedia in the Teaching of Foreign Languages. Journal of Language and Cultural Education, 2013, pp. 112-119. ISSN 1339-4045 (print.)
2. Z. Dovedan, S. Seljan, K. Vuckovic, Multimedia in Foreign Languages Learning. Proceedings of the 25th International Convention MJPRO, 2002, pp. 72-75.
3. S. Malik., A. Agarwal, Use of Multimedia as a New Educational Technology Tool – a Study.International Journal of Information and Education Technology, Vol. 2, № 5, 2012, p. 468.
4. Zhno Zhu, Applying Innovative Spirit to Multimedia Foreign Languages Teaching, Vol.3, № 3; Sept,2010, pp. 67-70.
5. A.A. Badan, Board and Chalk Vs Multimedia in Foreign Languages Teaching. Науковий вісникМіжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, 2016, № 21, том 1, pp. 148-151. ISSN2409-1154
6. A. Badan, I. Nedainova, Using Multimedia with ESP Environment. Collection of Scientific Articles“Thought Elaboration: Linguistics, Literature, Media Expression “Tell me 2016”, Vilnius University(Lithuania), 2017, pp. 79-91.
7. Min Pun, The Use of Multimedia Technology in English Language Teaching: a Global Perspective.Crossing the Border: International Journal of Interdisciplinary Studies. Vol. 1, № 1; 15 Dec. 2013, pp.29-38.
8. C. Hodges, S. Moore, B. Lockee, T. Trus, and A. Bond, The difference between Emergency Remote Teaching and Online Learning”. Educause Review, 2020, March 27. Accessed June 2020. URL:https://er.educause
9. P. Sepulveda- Elcobar, A. Morrison. Online teaching placement during the Covid-19 pandemic in Chile: challenges opportunities. European Journal of Teacher Education, Issue 4: The COVID-19 pandemic and its effects on teacher education, Volume 43, 2020, pp. 587-607. URL: https://doi.ogr/10.1080/02619768.2020.182981
10. A. Badan, I. Tymchenko. Applying systems methodology of dynamic modeling to monitoring of students' effective communication skills. European Humanities Studies: State and Society. Part 1. The Bologna Process and the Prospects of Higher Education in Ukraine, Europe and Worldwide. EastEuropean Institute of Psychology, Kyiv; Ukraine, Slupsk, Poland, 2016, pp. 61-70.
11. I.I. Tymchenko, A.A. Badan, I.V. Nedainova, Teaching effective interpreters communication skills in multimedia classroom. Вчені записи Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського, Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31(70), № 2. Київ: «Гельветика», 2020. pp.103-110.
12. P. Serdyukov Does online learning need a special pedagogy? Journal of Computing Information Technology, Vol. 23, № 1, 2015, pp. 61-74.
13. N. Mammadova, New Methods of Learning Foreign Language during the Pandemic: Movies and Series as a Novelway to Study Online. SSRN´s eLibrary, 2020. URL: https://ssrn.com/abstract=3731532
14. L. Xingzhen Gao, L. Jun Zhang, Teacher Learning in Difficult Times: Examining Foreign Language Teachers‘ Cognition about Online Teaching to Tide over Covid-19. Front. Psychol., 15 Sept. 2020. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.549653
15. T.M.F. Wazeema, M.I.F. Kareematt. Implication if Multimedia audio-video aids in the teaching language classroom. Proceedings of the 7th International Symposium, SEUSL, 7 and 8 Dec. 2017, Dept. of English Language Teachung, South Eastern University of Sri Lanka, pp. 433-442.

УДК 378

Kodirova D.A. – Master of Pedagogical Sciences,
The Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kodirova.dinaraa@gmail.com

TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN A DISTANCE LEARNING FORMAT

The quality of modern education depends on the level of professional training of the teacher. Studying in college and institute gives a certain level of development of skills. The competence of a foreign language teacher has

its own characteristics, because in addition to knowledge of vocabulary and grammar, students receive knowledge about the culture of countries, develop memory and thinking, learn to work in a group, and much more.

The competence of a modern teacher is the teacher's ability to create educational conditions that guarantee each student educational success through the development of his personal, intellectual and creative abilities within the framework of current socio-economic realities.

In accordance with the new educational standards, there has been a shift towards a competent approach - an effective approach (knowledge, skills and abilities), these are higher requirements for school graduates, which is impossible without the teacher having certain competencies.

Professional competencies - a set of professional and personal qualities necessary for a successful teaching career.

Pedagogical competence - knowledge of one's subject, didactics and methods of teaching a foreign language. An effective approach requires the teacher to focus on learning outcomes. In accordance with it, the content of the course is also built so that the student at the end of the training also masters certain competencies, for example, communicative - learns to communicate in a foreign language. We all know students who know the theoretical side, but cannot even connect two words. Active learning methods are now very popular: role-playing games, discussions, disputes. They allow you to simulate situations of communication in the classroom and solve communication problems.

Subject knowledge:

a) The ability to logically correctly build written and oral speech in English.

b) Proficiency in a foreign language at a level that allows receiving and evaluating information from foreign sources.

c) Possession of the basics of speech professional culture. Tolerant and respectful attitude towards foreign culture.

d) Professional motivation and awareness of the importance of one's profession.

Social competence - mobility and the ability to make decisions in modern society, to cooperate with students and colleagues. The teacher becomes not only a theorist, but a practitioner who knows how to use theoretical knowledge in a social environment, who knows how to teach this to a student. The dominant feature of the lesson is communication for the formation of personal and subject competencies of the student. Cooperation between teacher and student is important, as well as between students, where each learns from the other.

Information competence - a modern teacher is an active user of information technologies. Modern realities of the world are impossible without Internet resources. The teacher should use ICT correctly in English lessons and teach his students how to use it thoughtfully. Bright computer presentations, mobile applications, online encyclopedias and dictionaries - all this opens up new horizons for learning English.

The competence of personal growth - advanced training, training and self-development is an important element of professional activity. A foreign language is a constantly changing subject. Tracking these changes makes it possible to be always up-to-date through attending webinars and courses. Creating a portfolio allows you to control your path of self-development, take refresher courses on time, and even maintain your own website.

Personal competencies - the managerial aspect, the ability to organize, plan, analyze and control the educational process. The personality of the teacher influences the formation of the personal qualities of the student. The teacher as a role model for the student. The education of the teacher is also important here. He must be ready for long-term pedagogical activity from a psychological point of view. Professional

burnout is especially dangerous for teachers, because children feel and react to it, losing motivation to learn English.

The formation of professional competence of a foreign language teacher is the main task of universities in the training of future teachers of a foreign language, since at the present stage of modernization of Kazakh education it is the competency-based model of professional training that is the target and effective basis for building the educational process for training students. Our analysis of studies devoted to the study of the concept of professional competence of teachers in general and the professional competence of foreign language teachers in particular shows that there is a variety of interpretations and classifications of the concept of professional competence, we will consider some of them. According to G.M. Kozhaspirova's professional competence of a teacher implies the teacher's possession of the necessary amount of knowledge, skills that form the personality of the teacher as a bearer of certain values, ideals and pedagogical consciousness in the course of direct pedagogical activity, pedagogical communication [1]. The teacher's professional competence is based, according to N.V. Kuzmina, on a fundamental scientific education, emotional attitude to pedagogical activity, and mastering the teacher's technology of pedagogical work [2]. E.N.Solova defines professional competence as "a set of professional pedagogical competencies that ensure the graduate's readiness for professional activities and further professional growth" [3]. According to T.B Serebrovskaya, professionally, the competence of a foreign language teacher is an integrative set of teacher qualities that reflects the level of his personal, social and moral experience, determining the teacher's readiness to develop and improve professional activity, and conscious knowledge of language relations [4]. Obviously, professional competence cannot be expressed in one definition, however, for teachers who provide professional training for students, the very understanding of the essence of "professional competence", formed during classroom and extracurricular educational

activities and during teaching practice in various types of educational institutions with the student's personal interest, is important. We understand the professional and pedagogical competence of a future teacher of a foreign language as a systematic property of a person that characterizes his formed foreign language competence, acquired professional skills, as well as personal experience and education, self-confidence and the ability of a future teacher to achieve significant results in professional activities. Undoubtedly, professional competence is fully manifested only in a working teacher, but the fundamental foundations of this competence are formed already during the period of study at a pedagogical university. The lack of a unified approach to the definition of professional competence leads to different approaches to understanding its content and structure. Here are some examples. In his model of professional pompetent, G.M. Kozhaspirova identifies the presence of four main components, including, in turn, a number of key competencies, namely: - a communicative-cultural component (forming the language, speech, sociocultural, linguistic and linguo-culturological competencies of students of future foreign language teachers); - general scientific and didactic component (including cognitive, research competencies, as well as the synthesis of knowledge, skills, creative pedagogical activity of students); - social and personal component (forming the social competence of students, readiness for education through life); - reflexive component (including autocompetation) [2]. According to E.N.Solovova, V.V. Safonova, K.S. Makhmuryan The basic components of professional and pedagogical competence are: - communicative competence (reflective ability and readiness of the teacher to carry out foreign language communication); - general pedagogical (including psychological, pedagogical and methodological competencies, which are associated with the teacher's knowledge of knowledge in the field of pedagogy, psychology and methods of teaching a foreign language); - general cultural and philological competencies (reflecting the general level of culture and education of the teacher and his level of proficiency in the native language as a means of communication in the lesson) [4]. In our opinion, the professional competence of a foreign language teacher may include a number of components of generalized key competencies represented by subject and general pedagogical competencies. The subject competence presented by us consists of: - linguistic competence (providing students with linguistic knowledge and speech skills: phonetic, lexical, grammatical); - sociolinguistic competence (forming the student's ability to purposefully use linguistic and speech units depending on the changing conditions of communication); - sociocultural competence (forming the ability of a future teacher of a foreign language to participate in a dialogue of cultures based on the awareness of universals and the specifics of cultural contexts); - strategic competence (forming the student's ability to apply compensatory strategies to carry out communication, provided that language means are insufficient); - discursive competence (forming the student's ability to produce and understand speech, which is characterized by a certain organization: consistency, logic, coherence, etc.); General pedagogical competence can be represented: - social competence (forming the student's ability to have a civic position, moral and aesthetic and values, etc.); - psychological and pedagogical competence (forming the ability of a future teacher to apply the knowledge gained in the study of pedagogy and psychology); - methodological competence (forming the ability to apply not only theories and relevant interactive models of teaching a foreign language, but also the ability of a future teacher to develop and test their own methodological system). Our choice of these competencies is justified by the specifics of modern foreign language education and the subject "Foreign Language". All types of competencies are directly interconnected, but we consider general pedagogical competence to be the primary organizing link in the content of professional competence of a foreign language teacher. The professional competence of a foreign language teacher for preschool institutions (DOW) is also considered by us as a single system of general pedagogical and subject competencies of a teacher, which are determined by the degree of development of his personal qualities, knowledge, skills and abilities that allow a teacher of a foreign language working in a preschool educational institution to effectively organize teaching a foreign language in specific pedagogical conditions and in accordance with modern requirements. At the present stage of development of our society, the teacher must possess other, in comparison with traditional means of organizing the educational process, should be able to provide individually-oriented training and education, and teach the main ability to "learn independently." Based on the provisions of the new law on education, a modern teacher of a foreign language working in a preschool should clearly understand that the main goal of teaching a foreign language in a preschool educational institution is the personal development of children by means of a foreign language. At this stage of development, the system of Kazakhstani education is faced with the task of comprehensive disclosure of the abilities of each student, ensuring its maximum development, which is possible only at a high level of professional competence of teachers of various types of educational institutions.

LITERATURE

1. Galskova N.D. Modern Foreign Methodology Manual. 2003 – 193 p.
2. Kunanbayeva S.S. Competence modeling of professional foreign language education. Monograph. 2014 – 208 p.
3. E.N.Solovova, V.V. Safonova, K.S. Makhmuryan "Foreign Language".

УДК 327

Омарова М.А.
Тарих ғылымдарының кандидаты
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: madina74.04@mail.ru

ҚЫТАЙ ТУРИСТІК ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНМЕН БАЙЛАНЫС

Түйін: Мақалада Қытайдың туристік дипломатиясы дамуының қазіргі жағдайы айқындалып, оның болашақ дамуына болжам жасауға талпыныс жасалған. Қытайдың «Туристік дипломатия» тұжырымдамасының ұсынылу шарттары мен оны жүзеге асырудың тиімді жолдары қарастырылған. Туристік нарықтағы сыртқы туристік бағыттардың «Бір белдеу-бір жол» бастамасы секілді жобаларды іске асырумен үйлесуі, Қазақстанның Қытайдың туристік дипломатиясында алатын орны сарапқа салынған.
Тірек сөздер: Қазақстан, Қытай, туристік дипломатия, «Бір белдеу-бір жол», халықаралық байланыстар

Omarova M.
Candidate of Historical Sciences
KUIR&WL named after Ablai khan,
Kazakhstan, Almaty
e-mail: madina74.04@mail.ru

DEVELOPMENT OF CHINESE TOURISM DIPLOMACY AND RELATIONSHIP WITH KAZAKHSTAN

Abstract: The article describes the current state of development of Chinese tourism diplomacy and tries to predict its future development. The conditions for the presentation of the concept of "Tourism Diplomacy" of China and effective ways of its implementation are provided. The combination of external tourist destinations in the tourism market with the implementation of projects such as the "One Belt One Road" initiative, the position of Kazakhstan in Chinese tourism diplomacy has been analyzed.
Key words: Kazakhstan, China, tourism diplomacy, "One Belt One Road", international relations.

Қытайдың сыртқы саясатының, яғни жалпы дипломатиясының маңызды бағыттарының бірі туристік дипломатия болып табылады. Аспанасты елінің туризм саласындағы қайраткерлігі бүгінгі халықаралық экономикалық қатынастардың қарқын алуымен жаңаша сипатта дами отырып, экономикалық дамудың басты көрсеткішіне айналуда. 1970-жылдардың аяғынан басталған реформалар мен ашық есік саясаты Қытайдың сырт елдермен, әсіресе көршілес мемлекеттермен туристік алмасуды белсенді жүргізе бастады.

Туристік дипломатия Қытайдың сыртқы саясатының ең маңызды тірегі болып табылады: 2013 жылы Қытай туризмінің жылы Ресейде, 2015 жылы Оңтүстік Кореяда, Мексикада және Орталық және Шығыс Еуропаның он алты елінде, 2016 жылы Үндістан мен АҚШ-та, 2017 жылы – Австралияда, Швейцарияда, Данияда, Қазақстанда, АСЕАН елдерінде, 2018 жылы – Канадада, Беларусьта және ЕО-да, 2019 жылы – Жаңа Зеландияда, Лаоста, Камбоджада, Тынық мұхитындағы аралдық мемлекеттерде өтті. Италия және Мьянмамен туризм жылдары 2020 жылға жоспарланған болатын, бірақ COVID-19 пандемиясына байланысты жоспарлар бұзылып, 2022 жылға ауыстырылды. Пандемия кезінде Грекиямен туризм жылы 2021 жылға жоспарланған болатын [1, С.67].

Жібек жолы Шығыс пен Батыстың төрт ірі өркениетін қамтиды және ұзақ тарихы мен мәдениетіне ие. Әлемдегі ең серпінді және әлеуетті алтын туризм жолы ретінде оған 65 мемлекет, шамамен 4,4 миллиард адам және жалпы халықаралық туризм дүние жүзінің 70%-дан астамын құрайды. 1993 жылдың өзінде-ақ Дүниежүзілік туристік ұйым «Жібек жолы жобасын» іске қосты, ол негізінен үш бағытқа: маркетинг пен алға жылжытуға, инфрақұрылым құрылысы мен дестинацияны басқаруға және саяхатты жеңілдетуге бағытталған. Төраға Си Цзиньпин 2013 жылы ұсынған «Белдеу мен жол» бастамасы Қытай мен жол бойындағы елдер арасындағы туристік ынтымақтастыққа үлкен мүмкіндік берді. 2014 жылы Беларусь астанасы Минск қаласында Пекин қонақүйінің ашылуы Қытайдың «Белдеу мен жол» туристік инвестициясының маңызды кезеңі болды.

Мәдениет және туризм министрлігінің бағалауы бойынша, «13-бесжылдық» кезеңінде Қытай «Белдеу мен жол» бойындағы елдерге 150 миллион турист тасымалдап, 200 миллиард АҚШ долларынан астам

туристік тұтынуды қамтамасыз еткен болса, сонымен бірге бұл бағыт бойындағы елдерден Қытайға 85 миллион туристті тартқан. Туристер Қытайға саяхаттап, туристік тұтынуды шамамен 110 миллиард АҚШ долларына ұлғайтады. Туристік сауда тапшылығы Қытайдың «Белдеу мен жол» туризмінің негізгі үлгісі болып табылады. Туристік сауда тапшылығын тиімді пайдалану, Қытайдың туризм мен туристік дипломатияға шетел инвестицияларын тарту мүмкіндіктері және Қытай мен «Бір белдеу, бір жол» бойындағы елдердің өзара байланысын жеңілдету мәселесі Қытай мамандары үшін шұғыл түрде зерттеуді қажет ететін мәселе болып табылады.

Қытай зерттеушісі Цзоу Тунъянь Қытайдың туризмге, оның ішінде «Белдеу мен жол» бойындағы елдерге бағытталған инвестициялардың мүмкіндіктері мен тәуекелдерін сарапқа салған. 2017 жылдың соңына қарай Қытайдың «Белдеу мен жол» бойындағы елдерге салған туристік инвестициясы 23 елді қамтыды, ал үздік үштікке Тайланд, Камбоджа және Ресей кірді. Қытай туристік академиясының 2017 жылы жариялаған мәліметтеріне сәйкес, «Белдеу мен жол» бойындағы ең танымал туристік бағыт Таиланд, алғашқы жеті елдің барлығы Оңтүстік-Шығыс Азияда орналасқан, ал сегізінші орында Ресей. Қытайдың «Белдеу мен жол» туристік инвестициялық қызметі мен «Белдеу мен жол» туристік бағыттарының танымалдылығы кеңістікте сәйкес келеді, ал «Теңіз Жібек Жолына» инвестиция салатын туристік кәсіпорындардың саны «Құрлықтағы Жібек жолына» қарағанда айтарлықтай көп. Оңтүстік-Шығыс Азия мен Қытай бір кеңістікте, мәдениеті жағынан ұқсас, тасымалдауда ыңғайлы, туристік ресурстарда бірегей және туристік экономикасы үлкен, бұл Қытайдағы «Белдеу және жол» бойындағы туристік инвестицияның жиналатын аймағына айналды.

Қытайдың «Белдеу мен жол» елдеріндегі туристік инвестициясы негізінен жаңа жобаларға бағытталған инвестициялар мен бастапқы кезеңде үлестік инвестицияларды қамтиды. Олар күшті автономияға және қабылдаушы елдің нарығын тез жаулап алу артықшылығына ие болғанымен, олар экономика, басқару және мәдениет тұрғысынан жоғары тәуекелдерге ие. 2014 жылдың мамыр айында бас хатшы Си Цзиньпин қытайлық тауарларды қытайлық брендке айналдыруды ұсынды. Ванда, Гренландия, Country Garden және т.б. ірі кәсіпорындар соңғы жылдары «Белдеу мен жол» бойындағы елдерге қонақүй және мәдени туризм саласындағы брендтер мен менеджменттерді экспорттай бастады. Бұл Қытайдың шағын және шашыраңқы туристік кәсіпорындар нарығының қазіргі жағдайын өзгертуде және туристік кәсіпорындарының бренд ықпалын «Бір белдеу, бір жолға» кеңейтуде үлкен рөл атқарады. «Белдеу мен жол» бойындағы 20-дан астам ел Қытаймен визасыз немесе келген кездегі виза режимін енгізді. Сонымен бірге Жібек жолы тақырыбына арналған туризм жылы, туристік конференциялар және ресми өзара сапарлар сияқты туристік дипломатия мен жарнамалық және насихаттау шаралар сериясы кіру және шығу туризмінің дамуына үлкен ықпал етті. Дүниежүзілік туристік ұйым, Дүниежүзілік туристік қалалар федерациясы сияқты ұйымдар және басқа да ұйымдар «Белдеу және жол» туристік ынтымақтастығын белсенді түрде дамытады, үнемі жетілдірілетін жоғары деңгейлі жоспар Қытайдың туристік инвестициялық қызметі үшін тұрақты саяси орта құрды және Қытайдың шетелдік туристік инвестициясының терең дамуына ықпал етті [2].

Теңіз Жібек жолының туристік әлеуеті туралы Хуачяо университетінің Туризм мектебінің ғалымдары Се Чаову мен Хуан Жуй бұл бағытта тәуекелдер де бар екенін жоққа шығармайды:

«XXI ғасыр теңіз Жібек жолы» «Белдеу және жол» бастамасының маңызды бөлігі, сонымен қатар ол әлемдегі ең ұзақ географиялық кеңістік пен ең күшті даму әлеуеті бар экономикалық ынтымақтастық байланысы, сонымен қатар ол алтын аймақ болып табылады. туризмді дамытуға арналған. Менің елім үшін бұл Қытай үкіметі үшін экономикалық ынтымақтастық кеңістігін кеңейту, аймақтық интеграцияны тереңдету, теңіздегі қауіпсіздік қақтығыстарын жеңілдету және «Теңіз Жібек жолы» бойындағы елдер үшін ортақ болашақ қоғамдастығын құру үшін маңызды кеңістік болып табылады. Қауіпсіздік аймақтық өркендеудің негізі және туризмді дамытудың алғы шарты болып табылады. «Теңіз жібек жолы» бойындағы туристік қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастықты ілгерілету Қытайдың туризм индустриясы үшін «Белдеу мен жол» бастамасын жүзеге асыру және сырттан келетін туристер үшін туристік қауіпсіздік мүмкіндіктерін арттыру үшін маңызды іргелі және сындарлы мәнге ие [2].

Туристік нарықтың дамуымен қатарлас жүрген үдеріс туристік дипломатиямен тығыз байланысты. Қытай зерттеушісі У Лиюнь «Бір белдеу, бір жолдың» туристік дипломатиясының өзекті мәселелерін көтерген. 2013 жылы Си Цзиньпин Қазақстан мен Индонезияға сапармен келген кезде «Жібек жолының экономикалық белдеуі» мен «XXI ғасыр теңіз Жібек жолын» бірлесіп құру бастамасын дәйекті түрде ұсынған болатын. «Белдеу мен жол» бастамасы ұсынылғалы бері бұл бағыттың бойындағы елдерден оң жауаптар алынды. «Туристік дипломатия» тұжырымдамасы алғаш рет 2015 жылы Ұлттық туризм жұмысы конференциясында ұсынылды. Жан-жақты, қозғаушы және ашық сала ретінде туризм «Белдеу мен жол» бастамасына үлес қосудың табиғи артықшылығына ие. Туристік дипломатия ширақ және икемді сипатқа ие, сондай-ақ жаңа тарихи кезеңде даму үшін айтарлықтай кең кеңістікке ие болды, елдің жалпы дипломатиялық жұмысының маңызды бөлігіне айналды. У Лиюньнің пікірінше, негізгі дипломатиялық оқиғалар туризмге оң және теріс әсер ете алады. Өзара туризм жылы сияқты тиімді шаралар екі елдің туризм индустриясын дамытуға ықпал етсе, елеулі дипломатиялық қайшылықтар екі ел арасындағы достық қарым-қатынасқа қауіп төндірумен қатар, туризм саласына да кері әсерін тигізеді. Сонымен бірге «Белдеу мен жол» аясында туристік ынтымақтастықтың институционалдық құрылымы мен көпжақты форматына баса мән береді. Түрлі туристік

ынтымақтастық ұйымдары мен екіжақты және көпжақты ынтымақтастық платформалары «Белдеу мен жол» туристік дипломатиясының маңызды қолдаушы органдары болып табылады. «Белдеу мен жол» халықаралық ынтымақтастық саммиті форумы, Қытай-АСЕАН көрмелері, Шанхай ынтымақтастық ұйымы саммиті, Қытай-Орталық және Шығыс Еуропа елдері басшыларының саммиттері, Дүниежүзілік туристік ұйым және Дүниежүзілік туристік альянс және басқа да платформалардың көмегімен «Бір белдеу, бір жол» елдерінің туризм министрлерінің дөңгелек үстелі. Осы негізде «Белдеу және жол» бойындағы елдердің туристік ынтымақтастықтың қалыпқа келтірілген механизмін белсенді түрде зерттеп, туристік инвестицияны, туристерді өзара тасымалдауды және елдер арасындағы нарықты бөлісуді ынталандыру басты мәселелер болып табылады [2].

Қытайдың туристік дипломатиясында «Бір белдеу, бір жол» бастамасы маңызды рөл атқарады десек, сол жолдағы алғашқы әрі маңызды аялдамасы Қазақстан Республикасы болып табылады. Қазақстанның Қытаймен туризм саласындағы өзара әрекеттестігі соңғы жылдары қарқын алып келеді.

Соңғы жылдары Қазақстан мен Қытай туризм саласындағы ынтымақтастықты тиімді дамыту үшін нақты шаралар қолдануға көшті. 2015 жылы желтоқсанда Қазақстан Қытаймен ҚХР-дан ҚР-ға топтық туризмді жеңілдету туралы меморандумға қол қойды. Жеңілдетілген ережелер бойынша Аспанасты елінен туристердің алғашқы тобы 2016 жылдың жазында келген болатын. 2015 жылдың қорытындысы бойынша Қытай туристер саны мен басқа елге саяхатқа жұмсаған қаржы көлемі бойынша әлемде 1-орынға шықты. Туризм саласындағы ынтымақтастықтың жемісті жалғасы – 2016-2017 жж. Астана мен Бейжіңде өткен туризм саласындағы ынтымақтастық форумдары. Оған қатысқан екі елдің туризм ісінің мамандары осы саладағы ынтымақтастықты дамытудың тиімді тетіктерін қалыптастыру қажеттігін, аталмыш саладағы байланыстардың әлеуеті зор екенін айта келе, оны пайдаланудың тиімді жолдарын қарастырды. Қытай – «ЭКСПО-2017» халықаралық көрмесінің негізгі серіктестерінің бірі. ҚХР – көрмеге қатысуға бірінші болып ниет білдірген елдердің бірі. Көрмеде жоғары белсенділік танытқан Қытай павильоны баламалы энергетика саласындағы жетістіктерін көрсетті. Сонымен қатар, көрмеге Аспанасты елінен туристерді жұмылдыруға Қытай өз үлесін қосқан болатын [3].

Еуразиялық туризм қауымдастығы 2018 жылы Гонконгта «Қазақ түні» қазақ туризмінің кешін ұйымдастырды. Шара барысында қытайлық серіктестер Қазақстан курорттарының жетекшілерімен, қазақ мәдениетімен және тағамдарымен танысты. Сондай-ақ, «Aigul Line» компаниясы қазақтың ұлттық киімдерінің көрсетілімін ұйымдастырды. 2020 жылы қауымдастық сарапшылары туристік қызметтердің сапасын бағалаудың халықаралық стандарттарын Қазақстанда одан әрі енгізу үшін зерттеуге қатысты. Қытай туризм академиясымен серіктестікте қауымдастық Қытайдың 5А стандарттарын енгізу тәжірибесін зерделеуде [4].

Әлемге тараған пандемияның салдарынан Қазақстан мен Қытай арасындағы ынтымақтастық қарқыны айтарлықтай тежеліп, көптеген іс-шаралар онлайн-форматқа көшірілгені белгілі. Тараптар туризм саласындағы бірлескен шараларды видеоконференция түрінде өткізген болатын.

2020 жылдың 3 желтоқсанында Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы Мәдени-гуманитарлық ынтымақтастық жөніндегі кіші комитеттің 14-ші отырысының бейнеконференциясы өтті. Шағын комитеттің қазақстандық жағын Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт вице-министрі Нұрқиса Дәуешов, қытайлық тарапты Қытай Халық Республикасы Мәдениет және туризм министрінің орынбасары Чжан Сюй басқарды. Онлайн отырыс барысында тараптар мәдениет пен өнер, білім және ғылым, радио, кино және телевидение салаларындағы ынтымақтастықты талқылап, туризмді дамыту және мәдени мұраны қорғау саласындағы ынтымақтастық туралы әңгімеледі. Қазақстандық тараптың тең төрағасы Қытайдың Қазақстандағы туризм индустриясын дамытудағы негізгі серіктестердің бірі, сондай-ақ туристік ағындардың өзара алмасуының негізгі нарығы екенін ерекше атап өтті. Қытай туризм саласындағы ынтымақтастыққа басымдық беретін бес елдің қатарына енді. Қытай азаматтарының Қазақстанға келуі мен болуы үшін тартымды туристік ұсыныс, сондай-ақ қолайлы жағдай жасау бойынша жүйелі жұмыстар жүргізілуде. Осы тұрғыда Н. Дәуешов жекелеген ережелерді жаңарту және топтық туристерге виза беру рәсімін тетігін жетілдіру мақсатында туризм саласындағы уәкілетті органдардың құрылымдық қайта құрылуын және екі елдің визалық және көші-қон саясатын жүйелі түрде ырықтандыруды атап өтті. Қытай тарапынан Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігі мен Қытай Халық Республикасының Туризм жөніндегі мемлекеттік басқармасы арасындағы 2015 жылғы 14 желтоқсандағы Қытай азаматтарының Қазақстан Республикасына туристік сапарларына қатысты өзара түсіністік туралы меморандумға топтық шарттарды жеңілдету бойынша тиісті түзетулер енгізуді қарастыруды сұрады. Өз кезегінде Қытай тарапы да туризм саласындағы ынтымақтастықты дамыту, оның ішінде өзара туристік ағындарды ұлғайту тұрғысында айтарлықтай жетістіктерді атап өтіп, Қазақстан Республикасының ұсыныстарын қарастыруға келісті [5].

Қазақстан президенті Қ. Тоқаев 2019 жылдың қыркүйегінде Қытайға жасаған мемлекеттік сапары барысындағы Қытай кәсіпкерлерімен кездесуде инновациялық, ғылыми-техникалық және туризм салаларындағы ынтымақтастықты тереңдету қажеттігі туралы айтты. Сонымен қатар, Тоқаев Қазақстанның қытайлық туристерді елге тартуға мүмкіндіктері мол екенін, өзара іскерлік және рекреациялық туризм

белсенді дамып жатқанын атап өтті. Осыған байланысты мемлекет басшысы Қытайдың іскер топтарын Қазақстанда қытайлық 5А стандартына сай туристік орталықтар құруға шақырды [6].

Әлемнің екінші экономикасы болып табылатын Қытайдың туристік нарығында Қазақстанның үлесі айтарлықтай болмаса да, туризм саласындағы ынтымақтастық жылдан жылға кеңейтіліп, осы саладағы өзара әрекеттестіктің заманауи тиімді тетіктері қарастырылып, тараптардың туристік, экономикалық, рекреациялық әлеуетін толыққанды пайдалану жолдары қарастырылуда. Өзара саяхаттау ісінің екі ел халықтарының өзара түсіністігі мен өзара сенімін арттыратын фактор ретінде бағалайтын болсақ, бір-бірінің туристік нарығына белсенді түрде кірігудің маңызы зор деп санаймыз.

Туризмді халықаралық деңгейде дамыту Қытай инновациялық дамуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Мәдени байланыстардың бір саласы ретінде туризм саласындағы өзара алмасу туралы Қытайдың «14-бесжылдықта туризм индустриясының даму бағдарламасында» көрсетілген:

«Туризм елдің мәдени «жұмсақ күшін» нығайтумен қатар, шетелдік алмасу мен ынтымақтастықты нығайтудың маңызды арнасына айналды. 13-бесжылдықта кіру және шығу туризмінің дамуы салауатты және жүйелі болып, жылына келген және кеткен туристердің жалпы саны 300 миллионнан асты. «Бір белдеу, бір жол» туристік ынтымақтастығы мен Азиядағы туризмді жылжыту жоспары белсенді дамып келеді. Туризм қытай хикаяларын айтуда, «әдемі Қытай» бейнесін көрсетуде және адамдар арасындағы және мәдени алмасуды ілгерілетуде маңызды рөл атқарады».

Сонымен, Қытай туристік дипломатиясы бүгінгі жаһандану жағдайында айрықша маңызға ие болып отыр. Туристік нарықты дамыту елдің экономикалық әлеуетін көтеруге ықпал ететін тетік ретінде қарастырылуда. Қытайдың өршіл саясатының көрінісі болып табылатын «Бір белдеу, бір жол» бастамасы да туристік дипломатияны дамытуда маңызды рөл атқаратын жоба болуы мүмкін. Оған қоса соңғы жылдардағы Қытайдың кедейлікті еңсеруге қатысты саясатының оң нәтиже беруі, яғни Қытай халқының экономикалық әл-ауқатының жақсаруы да шығу туризмін ынталандыратыны сөзсіз. Себебі миллиардтан асатын халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайының жақсаруы ондаған, тіпті жүздеген миллион адамның халықаралық туризмнің тұтынушысына айналуына қолайлы алғышарт қалыптастырады. Қытайдың Қазақстан бағытындағы туристік дипломатиясы да соңғы жылдары қарқынды дамуда. Қазақстан мен Қытайдың ұзақ мерзімді болашаққа бағдары өзара ынтымақтастықты жаңа заманауи салаларда дамытуға, соның ішінде туристік дипломатия саласындағы байланыстарды ілгерілетуге бағытталып келеді.

ӘДЕБИЕТ:

1. 杜一力. 中国旅游业经历的四个主要发展阶段 // Қолжетімділік режимі URL: https://www.chinanews.com.cn/m/gn/2018/08-02/8587052.shtml - (қаралған күні: 10.11. 2022)
2. 中国“一带一路”旅游：投资、安全与旅游贸易调控 // 旅游导刊.- 2018,2(5):73-98 Қолжетімділік режимі URL: https://doi.org/10.12054/lydk.bisu.82- (қаралған күні: 08.11. 2022)
3. М. Омарова. Қазақстан мен Қытайдың туризм саласы // Қазақ тарихы, №5 (162), мамыр 2018 жыл. – 52-б.
4. Развитие Казахстанско-Китайского сотрудничества // Қолжетімділік режимі URL: https://eurasiantourism.com/razvitie-kazakhstansko-kitaiskogo-sotrudnuchestva- (қаралған күні: 10.11.2022)
5. Культурно-гуманитарное сотрудничество между Казахстаном и Китаем обсудили в режиме онлайн // Қолжетімділік режимі URL:https://www.gov.kz/memleket/entities/mcs/press/news/details/131121?lang=ru - (қаралған күні: 10.11. 2022)
6. Токаев предложил создавать центры туризма по китайским стандартам в Казахстане // Қолжетімділік режимі URL: https://ru.sputnik.kz/20190911/tokaev-turizm-sotrudnichestvo-biznes-kitay-11497993.html - (қаралған күні: 10.11. 2022)

УДК 37.091

***Касымбекова М.А.**[1], **Акберганова М.А.**[2],

*[1]PhD, қауымдастырылған профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан

*[2]магистрант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан

e-mail: akberganova@mail.ru

БОЛАШАҚ ШЕТЕЛ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ҚӘСІБИ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа: Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі толығымен кәсіби даму мүмкіндіктеріне және кәсіби-коммуникативтік құзыреттіліктердің даму динамикасына байланысты. Автор мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің маңызды құрамдас бөлігі коммуникативтік құзыреттілік, ал жоғары педагогикалық білім берудің басым бағыттарының бірі мұғалімнің кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру болып табылатынын анықтады. Зерттеудің практикалық маңыздылығы кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілік рухани-адамгершілік фактор болып табылатындығымен және оқу-тәрбие процесінің ғылыми

мазмұнымен анықталады, мұнда мұғалімнің білімділігі, адамгершілігі, жомарттығы, оқушының ойын түсінуге және оған көмектесуге деген ұмтылысы маңызды болып табылады.

Тірек сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, болашақ мұғалім, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, педагогикалық қарым-қатынас.

***Kasymbekova M.A.**[1] , **Akberganova M.A.**[2] ,
*[1]PhD, associate professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan
*[2]master, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan
e-mail: akberganova@mail.ru

FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF A FOREIGN LANGUAGE

Abstract: The professional competence of future teachers is completely dependent on the opportunities for professional growth and the dynamics of the development of professional and communicative competences. The author determined that an important component of a teacher's professional competence is communicative competence, and one of the primary tasks of higher pedagogical education is the formation of a teacher's professional and pedagogical communicative competence. The practical significance of the study is determined by the fact that professional and pedagogical communicative competence is a spiritual and moral factor and the scientific content of the educational process, where the teacher's knowledge, humanity, generosity, the desire to understand and help the student play a major role.

Keywords: communicative competence, future teacher, teacher's professional competence, pedagogical communication.

Кіріспе

Заманауи қоғамдағы білім алу процесі дайын білімді меңгеру ғана емес, қабілеттерді меңгеруге және оқуға жетелейтін адамдар арасында ақпарат алмасу құралы болып табылады.

Кәсіби маманның құзыреттілігі әлеуметтік тәжірибенің күрделенуіне және ұдайы кеңеюіне, білім беру қызметтерінің көлеміне, мектептердің инновациялық типтерінің, авторлық білім беру жүйесінің, жобалардың, технологиялардың пайда болуына, презентацияның әртүрлі формаларының пайда болуына байланысты объективті түрде артады және ақпаратты өңдеу, оның ішінде жаңа ақпараттық технологиялар, мамандарға қойылатын әлеуметтік талаптардың деңгейін көтеруге байланысты.

Зерттеудің жаңалығы мұғалімдердің кәсіби іс-әрекетінде қарым-қатынастың белсенді агенттері ретінде әрекет етуімен анықталады. Болашақ мұғалімдер оқу процесі кезінде диалогқа негізделген қарым-қатынасты құру, баланың ішкі жан дүниесін түсіну және қабылдау, әр оқушының қабілетін барынша арттыруға және оның өмірде эмоционалдық жайлылығын қамтамасыз етуге ұмтылу үшін ақпаратты жібереді және алады, оқушылармен, құрдастарымен және ата-аналарымен қарым-қатынас жасайды және өзара әрекеттеседі.

Қазіргі уақытта сауатты адамды энциклопедиялық білімі бар маман емес, алған білімін өмірлік жағдайларда қолдана білетін маман деп атауға болады. Әр түрлі мәселелерді шешуге және ымыраға келуге мүмкіндік беретін жеке қасиеттер бағаланады.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

«Кәсіби құзіреттілік» терминіне дұрыс анықтама беру үшін ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде мағынасы жақын ұғымдарды нақтылау қажет: «кәсібилік», «кәсіби дайындық», «кәсіби шеберлік», «біліктілік». , «құзыреттілік». «Біліктілік» - мұғалімге қойылатын кәсіби талаптар және оның осы талаптарға сәйкестігі. «Кәсіби шеберлік» – педагогикалық қызмет субъектісінің сапалық сипаттамасын көрсететін жалпы ұғым, оған кәсіби педагогикалық мәдениетті иелену жатады. «Кәсіби шеберлік» құзіреттіліктің белгілі бір деңгейін немесе жағдайын сипаттайды [1, 10 б.].

Әмбебап тәсіл маманның кәсіби құзыреттіліктерін негізгі біліктілігімен біріктіреді, сонымен бірге көптеген сұрақтар арасында мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Бұл адамның әлеуметтік және кәсіби икемді болуына, өзгерістерді қабылдауына, шығармашылық ізденіспен айналысуына, өзін-өзі көрсетуге, өзін-өзі құруға, өзін-өзі тәрбиелеуге қабілетті болуға мүмкіндік береді. Жеке-белсенділік тәсілі мұғалімнің кәсіби іс-әрекетін ескереді, оның барысында тұлға басқа адамдармен қарым-қатынас жасап, оларға әсер етеді.

Біздің елімізде кәсіби құзіретті мұғалімдерді даярлауды орта арнаулы және жоғары оқу орындары жүзеге асырады. Шетел тілін ерте оқыту саласында бакалаврларды дайындайтын педагогикалық университет үшін маңызды аспект мектеп және мектепке дейінгі мекемелер үшін шетел (ағылшын) тілі мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерінің құрылымын әзірлеу және ғылыми негіздеу болып табылады. Шетел тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру процесі тиімдірек болып келеді.

Шетел тілі мұғалімінің кәсіби құзіреттілігін қалыптастыру – болашақ шетел тілі мұғалімдерін дайындаудағы ЖОО-ның басты міндеті, өйткені қазақстандық білім беруді жаңғыртудың қазіргі кезеңінде ол – шетел тілі мұғалімінің кәсіби даярлығының құзыреттілік үлгісі болып табылады. Студенттерді даярлаудың оқу-тәрбие процесін құрудың мақсатты және тиімді негізі болып табылатын моделі болып келеді.

Шет тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі феномені жеке тұлғаның бір мезгілде бірнеше өлшемде қарастырылу мүмкіндігі: мәдениеттің ішкі жүйесі және қызмет түрі, кәсіби әлеуметтену механизмі және білім беруді қалыптастырудың, дамытудың, өзін-өзі жүзеге асырудың ерекше шындығы ретінде. Бұл әдістемелік тәсіл шет тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін ғылыми талдауға мүмкіндік береді, сонымен қатар оның ерекшелігін толық ескереді [2, 18 б.].

Университетте шетел тілі мұғалімін даярлауда коммуникативтік құзыреттілік кәсіби құзыреттілік негізі болып табылады, онымен біртұтас білім беру – «шетел тілінің кәсіби құзыреттілігі» болып табылады. Коммуникативтік құзіреттілік – «оқытылатын тілдің көмегімен белгілі бір қызмет саласындағы қарым-қатынастың мақсаты мен жағдайына сәйкес сөйлеу әрекетін жүзеге асыру қабілеті», оған А.Н. Щукиннің құзыреттіліктерді жіктеуі мысал болады:

1) лингвистикалық (тілдік);
2) әлеуметтік-лингвистикалық (сөйлеу);
3) әлеуметтік-мәдениетті;
4) әлеуметтік;
5) стратегиялық;
6) дискурсивті;
7) пәндік.

Коммуникативті құзіреттіліктің мұндай түрлерге бөлудің заңдылығы шетел тілінің сөйлеу әрекетін жүзеге асырудың күрделілігімен түсіндіріледі.

Сонымен, жоғарыда айтылғандардың барлығын ескере отырып, шет тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігіне мынадай анықтама беруге болады: бұл коммуниканттардың өзара әрекеттесуіне мүмкіндік беретін лингвистикалық, әлеуметтік-лингвистикалық, мәдени, стратегиялық және дискурсивті білім, білік және дағдылар жүйесі. нақты әлеуметтік анықталған коммуникативті жағдайларда тиімді, сонымен қатар педагогика, психология және шет тілін оқыту әдістемесі саласындағы бар білімді қолдана білу дағдылары мен қабілеттілігі [3, 5 б.].

Заманауи білім беру мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне жаңа талаптар қояды, педагогикалық жұмыста зерттеу компонентінің көлемі мен сапасы артып келеді. Мұндай қайта құрулар педагогикалық қызметтің мазмұны мен тәсілдерінің өзгеруіне әкеледі.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын заманауи талаптарды ескере отырып, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамытудың негізгі жолдарын бөліп көрсетуге болады:

1. Әдістемелік бірлестіктерде, шығармашылық топтарда жұмыс істеу;
2. Ғылыми-зерттеу, тәжірибелік іс-әрекеттер;
3. Инновациялық белсенділік, жаңа педагогикалық технологияларды игеру;
4. Педагогикалық қолдаудың әртүрлі формалары;
5. Педагогикалық байқауларға, шеберлік сыныптарына, форумдар мен фестивальдерге белсенді қатысу;
6. Өзіндік педагогикалық тәжірибемен бөлісу.

Нәтижелер және талқылау

Зерттеу жұмысының тәжірибелік бөліміндегі мақсаты мен міндеттеріне сәйкес, зерттелетін процеске сандық сипаттама беруге мүмкіндік беретін тәжірибенің бақылау кезеңінің әдістемелері әзірленді [4, 8 б.].

Диагностикалық талдаулар тестілеуді орындау нәтижесі бойынша эксперименттік әдістерді пайдалана отырып жүргізілді. Болашақ мұғалімдердің кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың тиімділігі бақылау және эксперименттік екі топтағы растау және бақылау диагностикасының мәліметтерін салыстыру негізінде анықталды.

Нәтижелерді сандық бағалау үшін мыналар пайдаланылды: байланыс қажеттілігін анықтауға арналған тест; кәсіби-педагогикалық мотивацияның өзін-өзі бағалауы. Зерттеу нәтижесі 1 суретте көрсетілген.

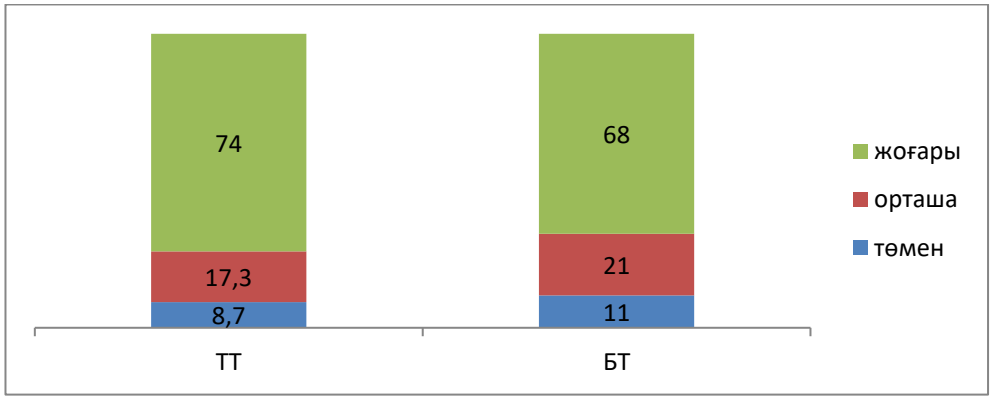

Сурет 1. Тәжірибе басында болашақ шетел тілі мұғалімінің кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру диаграммасы

Зерттеу нәтижесінде студенттердің көпшілігінің (бақылау тобының 68% және тәжірибелік топтың 74%) мотивациясының төмендігі және кәсіби-педагогикалық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға қажеттіліктің жоқтығы, педагогикалық қарым-қатынасқа тұрақты қызығушылықтың жоқтығы байқалды, балалармен жүйелі қарым-қатынас жасау үшін, өзін-өзі жетілдіруге және өзінің кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілік деңгейін көтеруге қалыптасқан ұмтылысы жоқ екені байқалды [5, 14 б.].

Бұл зерттеуде тәжірибелік топ студенттерінің 93,7% мотивациялық қалыптасуының жеткілікті және жоғары деңгейін және кәсіби-педагогикалық қарым-қатынас дағдыларын дамыту қажеттілігін, педагогикалық қарым-қатынасқа тұрақты қызығушылықты, балалармен құрылымдық қарым-қатынасқа оң көзқарасын байқауға болады, олар өзін-өзі жетілдіруге және өз деңгейін көтеруге ұмтылысы қалыптасқан екен. Ал бақылау тобында бұл көрсеткіш 40% құрайды.

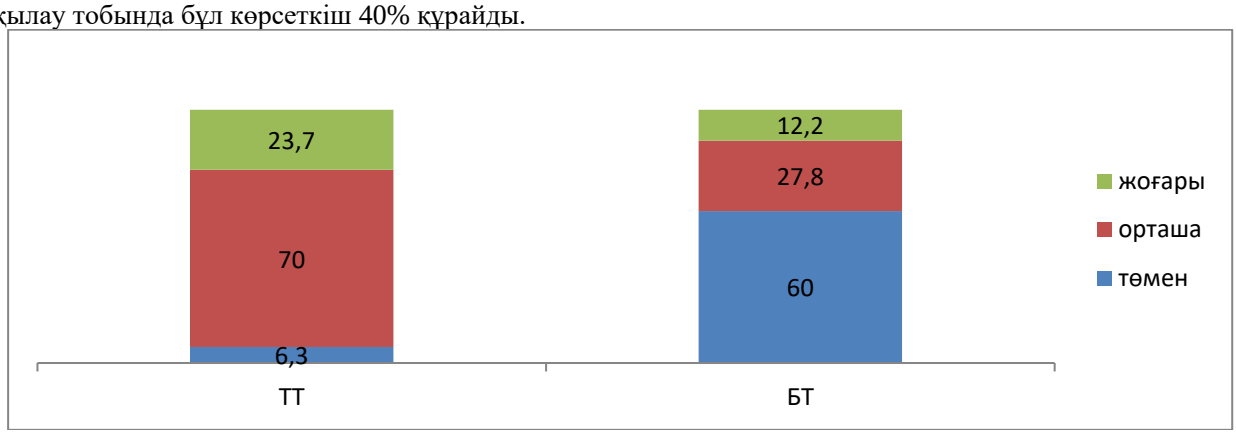

Сурет 2. Бақылау кезеңінде болашақ шетел тілі мұғалімінің кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру диаграммасы

Жоғарыда келтірілген диаграммада мотивациялық-құндылық критерийлері бойынша болашақ мұғалімдердің кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру бойынша эксперименттік топтағы оң өзгерістер анық көрсетілген.

Тәжірибелік жұмыстың нәтижелері кәсіптік-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін енгізілген гуманистік тұлғалық технологиялардың тиімділігін дәлелдейді. Тәжірибелік топтағы оң өзгерістерді сандық көрсеткіштер анық көрсетеді [6, 20 б.].

Болашақ мұғалімнің кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың гуманистік тұлғалық технологиясы және оны қамтамасыз етудің педагогикалық шарттары алған білімінің және өз бастамасының арқасында жоғары деңгейге көтерілген дайындық деңгейі төмен студенттерге көбірек әсер етті. Зерттеу нәтижесінде деңгейі төмен студенттер саны күрт азайды.

Болашақ мұғалімдердің кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыру технологиясының гипотезасы мен кезеңдерін және оларды жүзеге асырудың педагогикалық шарттарын тексеру үшін педагогикалық тәжірибе жүргізілді, оған 3 және 4 курс студенттері қатысты. Бұл зерттеу педагогикалық тәжірибе жүргізудің орындылығын көрсетті, оның барысында белгілі бір критерийлер бойынша болашақ мұғалімдердің кәсіби-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру динамикасы анықталды. Тәжірибелік жұмыс барысында тәжірибелік топ (34 адам) және бақылау тобы (20 адам) құрылды. Оқушылардың жалпы саны 54 адамды құрады. Педагогикалық тәжірибе ғылыми-педагогикалық ізденістің анықтау, қалыптастыру және қорытынды кезеңдерін қамтыды.

Тәжірибелік жұмыстың нәтижелері кәсіптік-педагогикалық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың іске асырылған гуманистік тұлғалық технологиясының тиімділігін және оны жүзеге асырудың педагогикалық шарттарын көрсетті.

Қалыптасқан дербес құзіреттілігі жоқ болашақ шетел тілі мұғалімінің кәсіби дамуын елестету мүмкін емес. Ол бір жағынан кәсіби дайындықты жетілдіру құралы болғандықтан, екінші жағынан шетел тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінің барлық дерлік мазмұндық құрам - бөліктерін бейнелейді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Білдебаев Т. Қазіргі заманғы ұғымдар мен терминдердің қысқаша түсіндірме сөздігі. — Алматы, 2001. — 134 б.

2. Ахметгалиев А. А. Ағылшын тілі сабағындағы әрекеттер мотивациясы // Мектептегі ағылшын тілі. - 2006. - № 2. – 90б.

3. Корнилова Л.А. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік шетел тілі мұғалімінің кәсіби шеебрлігінің құраушысы. Халықаралық ғылыми еңбектер жинағы / В.М. Курицын. - Шуя: «Весть», баспасы ШГПУ, 2002. – 160б.

4. Hymes D. Models of Interaction of Languages and Social life. 2004

5. Ямбург Е.А. Жаңа кәсіби мұғалім стандарты мұғалімге не береді? / Е.А. Ямбург. – М.: Ағарту, 2014. – 175 б.

6. Соловова Е. Н. ЖОО-да филологиялық құзыреттіліктерді қалыптастыру / Е. Н. Соловова // Мектептегі шетел тілдері. – 2006. – №8. – 90б.

УДК 94(560):355.48

Үмбетқали А., Асқар Ә., Жүніс Б.,
Магистрант
«7М01711 - Шет тілі: екі шет тілі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aknur.umbetkali@mail.ru

«БАСҚАРУШЫ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ҚАҚТЫҒЫСТАР ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ» ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада сіз қай жерде жұмыс істесеңіз де, біздің өмірімізде қақтығыстар мен жанжалдар болмай қоймайтындығында сондықтан қақтығыс – бұл қоғамдық немесе жеке өмірдің белгілі бір мәселелерін шешуге байланысты адамдар арасындағы қайшылықтың бір түрі. Ұйымдағы жанжалдарды басқару басшының қызметіндегі маңызды салалардың бірі болып табылады. Бұл мақалада ұйымыңызды тиімдірек басқаруға көмектесетін қақтығыстарды басқару түрлері мен стратегиялары талқыланады..

Тірек сөздер: жанжал, қақтығыстарды басқару, жанжалдың даму кезеңдері, келіссөздер, жанжалдардың алдын алу,стратегиялар, топтық жұмыс, ұйымдық жанжал, ынтымақтастық.

Umbetkali A., Askar A., Zhunis B.,
Master's student
«7M01711 - Foreign language: two foreign languages»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aknur.umbetkali@mail.ru

THEORETICAL BASIS OF RESEARCH OF " CONFLICTS IN THE ACTIVITIES OF A MANAGER AND WAYS TO SOLVE IT "

Abstract: The relevance of the chosen topic lies in the fact that wherever you work, conflicts are inevitable in our lives and therefore, a conflict is a kind of contradiction between people in connection with the solution of certain issues of public or personal life. Conflict management in an organization is one of the most important areas in the activities of a leader. This article discusses the types and strategies of conflict management, which can help you to improve the efficiency of managing an organization.

Keywords: conflict, conflict management, stages of conflict development, negotiations, conflict prevention, strategies, teamwork, organizational conflict, cooperation.

Қандай да бір жұмыс істесеңізде, көпшілігі тікелей бір –бірімен қарым-қатынасқа байланысты болғандықтан, жұмыс уақытында түрлі жанжалдар болып қалуы мүмкін. Қазіргі жағдайда кәсіпорынның тиімді жұмыс істеуі барлық басқару жүйесін, соның ішінде персоналды басқару жүйесін үнемі дамытуды, жетілдіруді талап етеді. Адамдар арасындағы қарым-қатынас процесі өте алуан түрлі және жиі кез келген конфликттік жағдайлардың пайда болуы мен шешілуін қамтиды. Бір-бірімен араласа отырып, адамдар жиі жанжалға түседі [1, б.42]. Қақтығыстар әлеуметтік-экономикалық қызметтің барлық салаларын қамтиды. Қақтығыстардың себептері өте алуан түрлі.

Жанжалды жағдайлардың пайда болуы адамдардың бір-бірімен әрекеттесу арқылы жүзеге асырғысы келетін мүдделерінің, мақсаттарының қарама-қарсылығынан туындайды. Адамгершілік құндылықтардағы, өмірлік тәжірибедегі, білім деңгейіндегі айырмашылықтарға байланысты түсінбеушілік те адамдар арасындағы келіспеушіліктердің туындауына ықпал етеді. Сарапшылардың пікірінше, ұйым менеджері жұмыс уақытының 50-70% өндірістік шиеленістерді шешуге жұмсауы керек . Адамдар көп жұмыс істейтін ұйымдарда конфликттік қайшылықтар бір уақытта туындайды, жалғасады және шешіледі. Олардың кейбіреулері басқа қызметкерлердің жұмысына кедергі келтірсе, басқалары ұйымдастырушылық басқарудың кемшіліктерін көрсетеді. Жеке қасиеттерге байланысты қызметкерлердің әріптестерімен қарым-қатынасқа деген көзқарасы әртүрлі. Кейбіреулер бұған қатты ренжіп, ренжісе, басқалары әркім мәселеге өз көзқарасын білдіруі керек деген пікірде [2, б.591]. Шешілмеген шиеленіс, ең алдымен, адамның жеке басына әсер етеді, оның орындалған жұмысқа және айналасындағы қызметкерлерге деген көзқарасын өзгертеді, бұл өз кезегінде ұжымдағы психологиялық климатқа кері әсерін тигізеді, оның қызметінің тиімділігін төмендетеді. Топ топтарға бөлінеді, бұл бірлескен міндеттерді шешуді қиындатады, сондықтан конструктивті жанжалдарды шешу үшін менеджер олардың пайда болу сипатын, түрлері мен себептерін білуі керек, команданың психологиялық климатын бағалай білуі керек. қақтығыстарды басқару және оларды шешу жолдарын тиімді қолдану . Басшының қақтығыстарға қатысты ұстанымы, өз кезегінде, қарама-қайшылықты жағдайларда ұйымның әрекетін, даулы мәселелерден аулақ болуды, оның өкілеттіктерін пайдалануды немесе қарсы тараптармен бірлесе отырып, ымыраға келу жолын іздеуді анықтайды.. Бұл сізге таныс жағдай болса, осы мақала сізге арналған.

Кәсіпорын ұжымы – әртүрлі деңгейдегі жанжалдар туындайтын адамдар қауымдастығы. Конструктивті қарым-қатынастарды құру, жанжалды жағдайда мінез-құлықтың ең тиімді стратегиясын қолдану және жанжалды қайшылықтарды шешу қабілеті кез келген деңгейдегі менеджердің тиімділігінің маңызды көрсеткіші болып табылады . Жанжал – бұл әлеуметтік немесе жеке өмірдің белгілі бір мәселелерін шешуге байланысты адамдар арасындағы қайшылықтың бір түрі. Дегенмен, әрбір қайшылықты конфликт деп атауға болмайды. Қайшылықтар топтың немесе жеке адамның әлеуметтік жағдайына, адамдардың материалдық немесе рухани мүдделеріне, олардың беделіне, моральдық қадір-қасиетіне әсер еткенде қақтығыстарға әкеледі.

Ұйымдағы қақтығыстың рөлі туралы бірнеше көзқарастар бар. Кейбіреулер жанжалдан аулақ болуды ұсынады, өйткені бұл топ жұмысындағы сәтсіздіктерді көрсетеді. Бұл тәсіл дәстүрлі деп аталады. Басқалары конфликт топтың табысты және нәтижелі жұмысының қозғаушы күші ғана емес, сонымен бірге оның алғышарты болуы мүмкін деп санайды. Бұл көзқарас интеракционист ретінде белгіленеді [3, б.28]. Заманауи зерттеулер көрсеткендей, «жақсы» қақтығыстарды ынталандыру немесе «жаман» қақтығыстарды болдырмау қажет емес, ең бастысы пайда болған жанжалдарды нәтижелі шешу керек. Басқаша айтқанда, жанжалды басқара білу маңызды.1-кестеде ұйымдағы қақтығыстарға дәстүрлі және интерактивті көзқарастардың салыстырылуы берілген:

Салыстыру критерийлері	Дәстүрлі көзқарас	Интеракционистік көзқарас
Негізгі ережелер	Қақтығыстар қақтығыстар тудыратын тұлғалар; - бұл жағымсыз құбылыс; - олардан аулақ болу керек; - олар керек	қақтығыстар мақсатқа ұмтылу нәтижесінде туындайды; - олар жиі пайда әкеледі; - оларды ынталандыру керек; - олар шығармашылық белсенділікті арттыруға бағытталуы керек
Дау-дамайдың жұмыс тиімділігіне әсері	Қақтығыс күшейген сайын жұмыстың тиімділігі төмендейді	Жұмыс тиімділігін арттыру үшін жанжалдың белгілі бір деңгейі қажет. Жанжал күшейген сайын жұмыс тиімділігі белгілі бір деңгейге көтеріледі.

Кесте 1 ұйымдағы қақтығыстарға дәстүрлі және интеракционистік көзқарастарды салыстыру

Қақтығыстың нәтижесі негізінен менеджердің оны қаншалықты тиімді басқаратынына байланысты. Нәтижесінде, 2 кестеде көрсетілген қақтығыстардың сипатын ғана емес, түрлерін де білу қажет.

көлемі бойынша	• ішкі тұлғалық • тұлғааралық • жеке адам мен топ арасындағы қақтығыс • топ аралық
ұзақтығы бойынша	• қысқа мерзімді • ұзақ мерзімді
көрініс көзі бойынша	• объективті түрде анықталады • субъективті шартты
көріну дәрежесіне қарай	• жасырын • ашық

Кесте 2 Қақтығыстардың түрлері

2-кестеден көрініп тұрғандай, қақтығыстардың табиғаты көп қырлы. Кейбір қақтығыстар ішкі қайшылық барысында туындаса, басқалары екі немесе одан да көп адамға әсер етеді [4, б.308]. Әдетте, жанжал жағдайында адамдар әр түрлі әрекет етеді: біреулер өз қалауы мен пікірінен бас тартып, жиі берілсе, басқалары өз ұстанымдарын агрессивті түрде қорғайды. Қақтығыстың даму кезеңдері келесідей:

- Бірінші кезең – конфликттің пайда болуы: Ол барлық алуан түрлі қатынастарға субъектілердің әмбебап қосылуымен сипатталады. Бұл кезеңде қайшылықтар болуы мүмкін
- Екінші кезең – конфликтінің пісіп-жетілуі: субъект өзі қолайлы деп санайтын байланыстарды таңдай бастайды. Бұл мінез-құлық түрі, жұмыс, билік, ақша және т.б.
- Үшінші кезең – оқиға: Оқиға болмас бұрын біраз күту, тыныштық болуы мүмкін. Келесі позициялар ерекшеленеді:

– әділдік үшін күресуші
– арандатушы
– судьялар
- құрбандар;

- Төртінші кезең – конфликттің өзі: Бұл кезең, яғни. тікелей қақтығыс - бұл «жарылыс», соқтығыс.

- Бесінші кезең – конфликттің дамуы: Жағдаятта бар кейбір белгілердің, сонымен қатар қақтығысқа әсер ететін факторлардың өзгеруі байқалады.
- Алтыншы кезең – жанжалдан кейінгі жағдай [5, б.403].

Конфликт ұйым қызметінің ажырамас бөлігі болып табылады, сондықтан бұл құбылысты басқара білу қажет. Дұрыс диагностика және болжау жанжалдың табиғатында жатқан оңды шығаруға мүмкіндік береді. Әрекетті ұйымдастырудың командалық стилімен қақтығысты басқара білу әсіресе маңызды.Конфликттерді басқару сөздің кең мағынасында жалпы немесе оның жекелеген көріністерінде қарама-қайшылықтың сипатын саналы түрде өзгерту мақсатында әлеуметтік басқару субъектілерінің қақтығыс себептеріне мақсатты әсер ету процесі.Қақтығыстарды басқару әдістерінің екі негізгі тобы бар: тұлғааралық және құрылымдық.

1. Қақтығыстарды шешудің құрылымдық әдістері жұмысқа қойылатын талаптарды түсіндіру, үйлестіру және біріктіру тетіктерін пайдалану, ұйымдық кешенді мақсаттарды белгілеу және еңбекақы төлеу жүйесін пайдалану болып табылады:

- жұмысқа қойылатын талаптарды түсіндіру;
- үйлестіру және біріктіру тетіктері;
- жалпы ұйымдық біріктірілген мақсаттар;
- еңбекақы төлеу жүйесінің құрылымы.

Айта кету керек, ұйымдық мақсаттарды жүзеге асыруға үлес қосқандарды марапаттау үшін марапаттау жүйесін жүйелі түрде үйлестірілген пайдалану адамдарға жанжалды жағдайда басшылықтың тілектерін қанағаттандыру үшін қалай әрекет ету керектігін түсінуге мүмкіндік береді.

II. Менеджер үшін ең қиыны – тұлғааралық қақтығыстарды шешу жолдарын анықтау. Бұл жағдайда жанжалды жоюға бағытталған менеджердің әрекеттерінің бірнеше мінез-құлық стратегиясы мен сәйкес нұсқалары бар.

Жанжалдағы менеджердің мінез-құлқы екі тәуелсіз өлшемге ие:

1) талапшылдық, табандылық – адамның бағытталған мінез-құлқын сипаттайды: өз мүдделерін жүзеге асыру, өзінің жеке, көбінесе меркантилдік мақсаттарына жету;

2) ынтымақтасушылық – басқалардың қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында олардың мүдделерін есепке алуға бағытталған мінез-құлықты сипаттайды. Осы параметрлердің әртүрлі ауырлық дәрежесімен үйлесуі тұлғааралық қақтығыстарды шешудің бес негізгі әдісін анықтайды :

1. Жалтару (төмен ынтымақтасушылықпен біріктірілген әлсіз талап қою).
2. Мәжбүрлеу (конфронтация) – жоғары талап қоюшылық төмен ынтымақтастықпен үйлеседі.
3. Тегістеу – әлсіз талап қоюшылық жоғары ынтымақтастықпен үйлеседі.
4. Ымыраға келу, ынтымақтастық (жоғары талап қоюшылық жоғары корпоратизм).
5. Мәселені шешу.

Менеджердің негізгі міндеті – жанжалдың бастапқы кезеңін дер кезінде анықтау. Бастапқы кезеңде басшы жанжалға түссе, ол 92%-ға шешілетіні анықталды; қалпына келтіру фазасында болса – 46%-ға; ал «шың» сатысында дау өзінің шыңына жеткенде, қақтығыстар іс жүзінде шешілмейді немесе өте сирек шешіледі.

Қорытындылай келе, біздер мақала бойынша бірқатар теориялық қорытындылар жасауға болады:

1. Қақтығыс – қарама-қарсы бағытталған мақсаттардың, мүдделердің, позициялардың, қарсыластардың немесе өзара әрекеттесу субъектілерінің пікірлерінің немесе көзқарастарының қақтығысы. Жанжалдардың негізгі классификациясы қақтығыстардың алты түрін анықтауды білдіреді: тұлға ішілік конфликт, тұлға аралық конфликт, топ ішілік, топ аралық конфликт және ұйым ішіндегі қақтығыс. Қақтығыстардың типологиясы оның көріну көлемімен, ұзақтығымен, қайнар көзімен және дәрежесімен анықталады.

2. Қақтығыстарды шешу кезінде топ мүшелері белгілі бір мінез-құлық стратегияларын, атап айтқанда бәсекелестік, бейімделу, болдырмау, ымыраға келу және ынтымақтастық стратегиясын пайдаланады. Ұжымдағы жанжалды шешудің ең тиімді технологиялары қақтығыстарды басқарудың құрылымдық әдістері деп танылады. Тұлғааралық қақтығыстарды шешу әдістері: жалтару, мәжбүрлеу, тегістеу, ымыраға келу, ынтымақтастық, мәселені шешу.

Жанжал болған жағдайда, жеке адамдар мен командалар қатты, қызу пікірталастардан бастап үнсіз емдеуге дейінгі әртүрлі әрекеттерді қолданады. Фильмдер, газеттер мен романдар қақтығыстарды басқару көбінесе күрделі формада болатынын еске салады. Тәжірибешілерге барған сайын күрделі қақтығыстарды шешуде қолдануға болатын нақты нұсқаулар қажет. Алайда, қақтығыстарды басқару саласындағы зерттеулердің айқын фрагменттілігі пайдалы нәтижелердің таралуына жол бермейді.

ӘДЕБИЕТ

1. Alexandrova E.V. Labor conflicts at industrial enterprises: genesis, ways of resolution. [Text] Autoref. day... cand. sociol. nauk/Ros. Akad. upr. M., 2012. pp.41-42.

2. Antsupov A. Ya. Conflictology: [Text] Textbook for universities/, A. I. Shipilov. – 2nd ed., reprint. And additional – M. UNITY – Dana, 2014. Pp 591.

3. Akhmetzhanova I. R. Conflict management in organizations [Text] / I. R. Akhmetzhanova // Russian science and education today: problems and prospects – 2017 - No. 1 – pp. 27 -28.
4. Valuev S.A. Organizational management / S.A.Valuev. – M.: Omega-L, 2014. – 308 p.
5. Mashkov V.N. Psychology of management: a textbook / V.N. Mashkov. – St. Petersburg: Peter, 2015. – 403 p.

УДК 338. /

Кабдолда Алдияр
магистрант
«М147-Туризм»
Ғылыми жетекші: ф.ғ.к. Айтбаева Г.Д.
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
aldiyarkabdolda@gmail.com

ТУРИСТІК ДЕСТИНАЦИЯ ТУРИСТІК ЖҮЙЕНІҢ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ

Түйін: Мақалада туристік дестинацияны анықтау тәсілдері қарастырылады және туристік дестинацияны туристік жүйенің элементі ретінде талдау жүргізіледі.
Тірек сөздер: туристік дестинация, туристік жүйе, турситік өнім, тартымдылық.

Kabdolda Aldiyar
Master student
«M147-Tourism»
Scientific supervisor:
Associate Prof. Aitbayeva G.D.
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
aldiyarkabdolda@gmail.com

A TOURIST DESTINATION AS AN ELEMENT OF TOURISM SYSTEM

Abstract: The article discusses approaches to determining tourist destinations and analyzes tourist destinations as an element of the tourist system.
Keywords: tourist destination, tourist system, tourist product, attractiveness.

Туристік дестинация туристік жүйенің шешуші элементі болып табылады. Оны туристердің барлық қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін барлық жайлылығы, қызмет көрсету құралдары мен қызметтері бар орталық (аумақ) ретінде сипаттауға болады. Басқаша айтқанда, туристік дестинация туристерге қажет туризмнің маңызды және шешуші элементтерін қамтиды. Туристік дестинация туристік жүйеде ең маңыздыларының бірі болып табылады, өйткені туристік дестинациялардың өзі және олардың имиджі туристерді тартады, сапарды ынталандырады, осылайша бүкіл туристік жүйені жандандырады.

«Дестинация» сөзінің өзі ағылшын тілінен аударғанда «орналасқан жері; баратын жері» дегенді білдіреді. «Туристік дестинация» терминін Лейпер 1980 жылдардың ортасында енгізген. Қазір дестинация - бұл белгілі бір шекаралары бар, туристердің кең тобының қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын географиялық аумақ [1].

Аумақ дестинация болуы үшін мынадай шарттарды орындау қажет:

- осы аумақта орналастыру, тамақтандыру, ойын-сауық орындарының (көрсетілетін қызметтер сапасының белгілі бір деңгейі болуы тиіс) және жоғары дамыған көлік жүйесінің болуы;
- туристерді қызықтыратын көрнекті орындардың болуы (тартымдылық факторының болуы дестинациялар арасындағы бәсекелестіктің негізгі факторларының бірі болып табылады, сондықтан туристті дестинация аумағына тарту үшін белгілі бір ерекшелік болуы керек);
- ақпараттық (мысалы, «Amadeus», «Galileo», «Worldspan», «Sabre» жаһандық ақпараттық жүйелерінің) және коммуникациялық жүйелердің болуы, өйткені бұл туристік нарықты дестинация туралы ақпараттандырудың қажетті құралы.

Әрбір дестинацияның өзіндік ерекшеліктері бар, атап айтсақ [2]:

1. Дестинация - бұл келесі компоненттердің жиынтығы: көрнекі жерлер (табиғи байлық немесе адам жасаған, яғни туристті саяхат жасауға итермелейтін нәрсе); жайлылық (орналастыру, тамақтану, ойын-сауық, сонымен қатар бөлшек сауда және басқа да қызмет көрсету кәсіпорындары, мысалы, банктер, айырбастау пункттері, шаштараздар, медициналық кәсіпорындар, яғни баспана мен тамақ беріп қана қоймай, сонымен қатар туристерді осы бағытпен қабылдауға деген жалпы сезімді тудырады); қолжетімділік (туристік нарықтардан дестинацияның алыстығы оларды сұраныстың төмендеуіне әсер етеді, өйткені мұндай дестинацияға ұзақ сапарлар арқылы ғана қол жеткізуге болады. Демек, туристік нарықтармен тиімді көлік байланыстарын дамыту және қолдау дестинацияның сәтті болуы үшін қажет. Алайда, туристер үшін

бағыттың физикалық қол жетімділігі ғана емес, яғни, онымен сыртқы көлік байланыстары, сонымен қатар дамыған ішкі көлік байланыстарының болуы. Басқа сөзбен айтқанда, олар үшін автомобильдерді жалға беру, шолу экскурсияларын және дестинацияға орналастыру орындарына дейін трансферлер өткізу үшін жергілікті көлік беру сияқты қызметтер; дестинация жарнамасы, оның дамуын үйлестіру және басқару, халыққа және ұйымдарға қажетті ақпарат беру және резервке қою, жабдықпен қамтамасыз ету (тамақтандыру, спорт кәсіпорындары және т.б.), дестинацияны басшы персоналмен қамтамасыз ету сияқты қызметтер көрсететін қосалқы қызметтер маңызды.

2. Дестинация мәдени құндылықты білдіреді: келушілер дестинацияны тартымды және сапарға жұмсалған уақыт пен ақшаны лайықты деп санауы керек.

3. Дестинация бөлінбейді, яғни туристік өнім тікелей өндірілетін жерде тұтынылады және оны сезіну үшін туристер дестинацияға физикалық түрде қатысуы керек. Туристік өнімді өндіру және тұтыну процестері кеңістікте ғана емес, сонымен бірге уақыт бойынша да сәйкес келетінін атап өткен жөн, яғни дестинацияларды болашақта пайдалану мүмкін емес (қонақ үйлердегі бөлмелер, театр билеттері және т.б. оларды кейіннен сату үшін "маусымнан тыс" кейінге қалдыруға болмайды, мысалы, театр маусымы). Осылайша, дестинацияның маусымдылығы неғұрлым маңызды проблема болып табылады, өйткені олардың кірістілігін төмендетеді және дестинацияның негізгі құралдарын пайдалану тұрғысынан тиімсіз етеді. Маусымдық дестинация үшін маусымның шыңы (3 4 ай) жыл ішінде төленуге тиісті тұрақты шығындарды жабуға негізгі үлес қосуы тиіс.

4. Дестинацияның қызметтері мен жайлылығын туристер ғана емес, басқа адамдар да пайдаланады: жергілікті тұрғындар және осы дестинацияның қызметкерлері.

Туристік жүйенің элементі ретінде дестинация туралы сұраққа жауап бере отырып, дестинация типологиясын атап өту керек. Дестинацияның үш түрі бар.

Бірінші түрі - туристерді өздерінің көрікті жерлерімен (танымдық туризмі), бизнес мәселелерін шешудің жақсы мүмкіндіктерімен (конгрестер, бизнес туризм, семинарлар, көрмелер) тартатын ірі астаналық немесе оларға теңестірілген қалалар. Таныстар мен туыстарға, сондай-ақ басқару міндеттерін шешу үшін әкімшілік орталықтарға бару мақсатында туризм маңызды рөл атқарады. Сондықтан ірі қалаларда тарихи, әкімшілік, сауда, бизнес орталықтары және демалыс аймақтары бар.

Екінші тип екі кіші топқа бөлінеді:

- әдет-ғұрып, тарих, мәдениет сақталатын ауылдың, қаланың туризмді мақсатты дамыту орталықтары. Туристерді тарту үшін қонақүйлер осы қалалар мен ауылдардан қысқа қашықтықта салынады;
- туристер үшін тартымды орталықтар астана қалалары емес, олардың тарихы, мәдениеті, ғылымы.

Үшінші түрі - туристер үшін арнайы салынған орталықтар (Калифорния мен Франциядағы «Диснейланд»; Даниядағы «Борнхольм»).

Туристік дестинация туристік ресурстық әлеуетке ие, бәсекеге қабілетті тұтынушылық құндылық болып табылатын, туристік ағындарды тұрақты тартатын басқарылатын әлеуметтік-экономикалық аумақтық жүйені білдіреді [3,4].

Туризмнің маңызды элементтері (жайлылық, қызмет көрсету құралдары, туристердің қажеттіліктері үшін қызметтер) туристік дестинацияны қамтиды [5].

Туристік дестинация аймағы ең маңыздыларының бірі болып табылады, өйткені туристік дестинациялар құрылған имидждің арқасында туристер үшін тартымды болып табылады, туристік жүйенің катализаторы бола отырып, саяхат мотивациясын қалыптастырады.

T.Bieger [6] моделі бойынша дестинация мыналарды қамтиды: рекреациялық сұраныс, туристік өнім, көлік және дестинация сатушылары (туроператорлар мен турагенттер).

1-суретте көрсетілген T. Bieger бойынша туристік жүйенің схемасын қарастырайық.

Сурет 1- Bieger бойынша туристік жүйе элементтерінің схемасы (2008ж.)

T.Bieger [6] моделі бойынша дестинация мыналарды қамтиды: рекреациялық сұраныс, туристік өнім, көлік және дестинация сатушылары (туроператорлар мен турагенттер).

Осылайша, туристік дестинациялар туристік сұранысты қанағаттандыратын орындар болып табылады, ал делдалдар (көлік және сатушылар) олардың тұтынушылармен (туристік сұраныс орталықтары) байланысын қамтамасыз етеді. Туристік жүйе ашық және сыртқы қоғамдық, саяси, экономикалық, экологиялық және технологиялық жүйелермен өзара әрекеттеседі.

Туристік бағыттардың бәсекеге қабілеттілігін қолдау, күшейту және қалыптастыру бірқатар нақты факторлармен байланысты, өйткені дестинациялар классикалық компаниялармен және өнімдермен нарықтардан ерекшеленеді.

Өнімнің өзі туристік дестинациялар нарығында да ерекшеленетіндіктен, дестинация туристік жүйенің барлық элементтерінің сапалы жұмысының арқасында қол жеткізілетін туристке ұсына алатын әсерлер (эмоциялар, сезімдер) дестинацияның негізін құрайды.

Қорытындылай келе, дестинация бұл турист келу үшін таңдайтын және әсер алу үшін уақыт өткізетін физикалық кеңістік, аумақтың көрікті жерлерімен өзара әрекеттесу сезімдері. Дестинация - туристік өнім, оның ішінде көрнекі жерлер, тиісті инфрақұрылым және туристерге бағытталған қызмет түрлері бар аймақ.

ӘДЕБИЕТ

1. Leiper N. Tourism Management. 3d ed. / N. Leiper. Sidney: Pearson Education Australia, 2004. 326 p.
2. Кирьянова Л.Г. Вестник КемГУ. 2012. №4(52). Т.1. С.131-136.
3. https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284412433?role=tab
4. Althof W. Incoming-Tourismus. Mьnchen; Wien: Oldenbourg Verlag. 2012. 356 p.
5. Комарова М. Е., Королева И. С., Жиленко В. Ю. Развитие информационно-коммуникационных технологий в сфере туризма посредством создания базы // Научный результат. Серия «Технологии бизнеса и сервиса». 2017. №2. С.9-18.
6. Bieger T. Destinations Management // Oldenburg, Munchen und Wien. 2008.Vol. 21 No.P. 1-7

УДК 338

Көлжан И.,
Магистрант
«7М11113-Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: iotaralina@gmail.com

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ ЖӘНЕ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ МАРКЕТИНГТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор қонақжайлылық және туризм сфералары үшін сандық маркетингтің қазіргі жағдайы мен маңыздылығын қарастырады. Соынмен қатар, мақалада өркениет белгісі және модернизация өнімі ретінде қабылданатын цифрлық маркетинг туризм саласына ену жолындағы қиындықтары мен мәселелері де аталып өтеді.

Тірек сөздер: цифрлық маркетинг, қонақжайлылық индустриясы, платформа, модернизация.

Kolzhan I.,
Masterate
«7M11113- Catering and hospitality»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: iotaralina@gmail.com

THEORETICAL FOUNDATIONS OF DIGITAL MARKETING IN THE FIELD OF HOSPITALITY AND TOURISM

Abstract: In this article, the author considers the current state and importance of digital marketing for the hospitality and tourism spheres. At the same time, the article also highlights the difficulties and problems of entering the tourism industry of digital marketing, which is perceived as a sign of civilization and a product of modernization.

Keywords: digital marketing, hospitality industry, platform, modernization.

Ақпараттық технологиялардың пайда болуымен мақсатты аудиторияға жүгінудің жаңа тәсілдері пайда болды. Цифрлық маркетинг бүгінде кез-келген бизнестің, оның сипатына қарамастан, ажырамас бөлігіне айналды. Цифрлық маркетингтің басым маңыздылығы- салалардың нақты және әлеуетті клиенттерге өз ұсыныстарын алға жылжытуына әсер етті. Сандық маркетингтің қажеттілігі қонақжайлылық пен туризм

индустриясында бұрын-соңды болмағандай сезіледі, мұнда клиенттер соңғы ұсыныстар мен ең жақсы бағалар туралы ақпараттың барлық түрлеріне жедел қол жеткізе алады. Бүгінгі таңда цифрлық маркетинг қонақжайлылық пен туризм индустриясындағы әрбір бизнестің жеңісінде шешуші рөл атқарады. Қонақжайлылық және туризм секторы цифрлық маркетинг стратегияларын қабылдаған алғашқы салалардың бірі болды.

Осыдан шамамен бес жыл бұрын, қонақжайлылық пен туризм тұтынушыларының көпшілігі баратын жерлерін қарап брондау үшін дербес компьютерлерді пайдаланған. Қазір бұл сала да, біртіндеп компьютерден мобильді құрылғыларға көшіп жатыр. Бұл трансформация тек аталған салада ғана емес, жалпы цифрлық қолданыста да болды. Бүгінгі күні цифрлық технологияны пайдалану бірнеше жыл бұрынғы жағдаймен салыстырғанда таңқаларлық деңгейде өзгерді [1].

Бүгінгі таңда цифрлық маркетинг бүкіл салаларды жойып, компаниялардың клиенттермен қарым-қатынасын өзгертті. Дәстүрлі және цифрлық маркетингтің басты айырмашылығы- соңғысының нақты уақыт режимінде пайдаланушылардың мінез-құлқы мен науқанның тиімділігі туралы деректерді бақылау мүмкіндігі. Туризм индустриясында үзілістер бірнеше жыл бұрын орын алып, тұтынушыларға қызмет көрсету тәсілін өзгертті. Дәстүрлі маркетинг нарықты зерттеу процесінде деректерді жинауды, содан кейін аудиторияны жақсы түсіну үшін талдауды қамтиды. Интернет-технологиялардың цифрлық табиғаты тұтынушылардың сипаттамалары мен олардың электрондық ортадағы мінез-құлқы туралы жан-жақты және егжей-тегжейлі түсінік алуға мүмкіндік береді. Бұл ақпарат бизнес шешімдерін қабылдау тәсілін өзгертті [2].

Әлеуметтік медианы үнемі пайдаланатын 3,9 миллиардтан астам адам бар әлемде, әрбір жұмыс істейтін маман кем дегенде цифрлық маркетингтің негізгі принциптерімен таныс деп айтуға болады. Адамдар күнделікті сандық мазмұнды тұтынуда. Көп ұзамай дәстүрлі маркетингтік платформалар жойылып, цифрлық нарық толығымен басымдыққа ие болады. Сандық маркетингтің бірқатар артықшылықтары бар. Технологиялық прогресс дәстүрлі маркетингтік агенттіктер мен бөлімдердің клиенттік базасының айтарлықтай төмендеуіне әкелді. Адамдар планшеттерге, телефондарға және компьютерлерге көшті, олар цифрлық маркетологтар ең көп жетістікке жеткен салалар болып табылады [2].

Өнеркәсіптің өсуі тарихтың бірнеше маңызды сәттерінде, соның ішінде Бірінші дүниежүзілік соғыста, Ұлы депрессияда және екінші дүниежүзілік соғыста үзілді. Осы ғасырдың басында жаһандық оқиғалар халықаралық сапарлардың қысқаруына әкелді, соның ішінде 2001 жылдың 11 қыркүйегінде Нью-Йорктегі Дүниежүзілік сауда орталығына шабуыл (9/11 деп аталады), Ирак соғысы, болашақ террористік актілер қаупі сияқты денсаулыққа қатысты алаңдаушылық., және Батыс Ніл вирусы (Канада үкіметі, 2006). Бірақ туризмге қатты әсер еткен ең ауыр дағдарыстардың бірі-жақында орын алған COVID-19 пандемиясы болды. XX ғасырдың басында бұл сала айтарлықтай технологиялық өзгеріске ұшырады, өйткені Интернетті пайдаланудың кеңеюі туристік өнімдер мен қызметтерді ілгерілету мен таратуда төңкеріс жасады [3].

Жаһандық деңгейде халықаралық туристік келушілер саны 1,4 миллиардқа жетті, бұл 2018 жылмен салыстырғанда 5% - ға артқан. Өнеркәсіптің өсуі күшті жаһандық экономикаға, дамып келе жатқан экономикалардан саяхатқа дайын орта таптың ағынына, технологиялық прогреске және басқалармен қатар қол жетімді саяхат шығындарына байланысты болды (ЮНВТО, 2019). Сонымен бірге, ЮНВТО (2019 жыл) туризмнен экспорттық түсімдер немесе халықаралық туризм мен жолаушылар тасымалынан түсетін түсімдердің сомасы таңқаларлық 1,7 трлн АҚШ долларына жеткенін хабарлады. Бұл саланың өсу мен дамудың негізгі экономикалық қозғалтқышы екенін көрсетеді. Еуропа дәстүрлі түрде туризмге ең жоғары доллар шығыны бар аймақ болып табылады-570 миллиард АҚШ доллары, одан кейін Азия-Тынық мұхиты (435 миллиард АҚШ доллары), Солтүстік және Оңтүстік Америка (334 миллиард АҚШ доллары), Таяу Шығыс (73 миллиард АҚШ доллары) және Африка (38 миллиард АҚШ доллары). Азия келу (+7%) және шығындар (+7%) бойынша ең күшті өсуді көрсетті. Африкада келу саны +7% - ға бірдей өсті, бұл континентке саяхатқа деген жаңа қызығушылықты көрсетеді [3].

Тарихи тұрғыдан алғанда, қонақжайлылық тұжырымдамасы қонақтарды ізгі ниетпен, әсіресе басқа елдерден келген бейтаныс адамдарды қабылдау болып табылады. Қонақжайлылық жылулықты, сыйластықты және тіпті қорғауды білдіреді; бұл мәдениеттер арасындағы түсіністік пен ризашылыққа ықпал етеді. Хоспестің латын түбірі "бөтен" немесе "жау"дегенді білдіретін хост сөзінен шыққан. Қатысты сөздер-хост, аурухана, жатақхана және қонақ үй. Бүгінгі таңда қонақжайлылық сонымен қатар қонақүйлер, мейрамханалар, ойын-сауық, спорттық іс-шаралар, круиздер және туризмге қатысты басқа да қызметтерді қамтитын қызмет көрсету сегментіне жатады. Осылайша, қонақжайлылық индустриясы қоғам үшін ғана емес, экономика, клиенттер мен қызметкерлер үшін де маңызды.

Қазіргі уақытта саяхат және туризм секторы әлемдік ЖІӨ-нің 10,4% құрайды.* Алдағы 10 жыл ішінде туризм және қонақжайлылық секторында 72 миллион жұмыс орны құрылып, саланың өзі 10% - ға өседі деп болжануда. Қонақ үй бизнесі туристер қонақүйлерде, мейрамханаларда және ойын-сауық орындарында ақша жұмсаған кезде жергілікті экономикаға тікелей табыс әкеледі. Бұл сонымен қатар экономикаға жанама түрде көмектеседі, өйткені туристер бөлшек сауда тауарларын, дәріхана тауарларын, кәдесыйлар мен жергілікті қолөнер бұйымдарын сатып алады. Сонымен қатар, туризм жолдар мен қоғамдық көлік сияқты инфрақұрылымның құрылысын ынталандыруы мүмкін. Өнеркәсіп құрған жұмыс орындары да маңызды экономикалық маңызға ие. 2017 жылы Қонақжайлылық индустриясы бүкіл әлем бойынша 313 миллион жұмыс орнын құрады, бұл жалпы жұмыспен қамтудың 9,9% және соңғы онжылдықта құрылған барлық жаһандық

таза жұмыс орындарының 20% құрайды. Қонақ үй бизнесі сонымен қатар театрлар мен өнер фестивальдерінің гүлденуін қолдай отырып, өнер және мәдениет саласындағы жұмыс орындарын қолдайды [4].

Сандық маркетинг оның жеткізушілеріне ерекше қиындықтар туғызады. Сандық арналар тез таралады және цифрлық маркетинг мамандары бұл арналардың қалай жұмыс істейтінін, оларды алушылар қалай пайдаланатынын және осы арналарды өз өнімдерін немесе қызметтерін тиімді жылжыту үшін қалай пайдалану керектігін білуі керек. Сонымен қатар, алушылардың назарын аудару қиынға соғады, өйткені олар бәсекелес жарнамаларға толып кетеді. Сандық маркетинг мамандары жинайтын деректердің үлкен массивтерін талдап, содан кейін бұл ақпаратты жаңа маркетингтік күш-жігерде пайдалану қиынға соғады. Деректерді тиімді жинау және пайдалану міндеті цифрлық маркетинг тұтынушылардың мінез-құлқын терең түсінуге негізделген маркетингтік тәсілді қажет ететінін көрсетеді.

Сандық байланыстарды кеңейтудің қазіргі дәуірінде қонақүйлер сандық маркетингтің әртүрлі міндеттеріне тап болады. Қонақүйлер бәсекелестерден ерекшелену және брондау санын көбейту үшін олармен сәтті күресуі керек. Саяхатшылардың таңдауы мен олардың саяхат әдеттері өзгереді. Олар үшін қол жетімді таңдаудың артуымен олардың сауда сапары күрделене түсті. Статистика көрсеткендей, әлеуметтік медиа саяхатшылардың 52% -ына олардың саяхат жоспарларын өзгертуге мәжбүр етеді. Саяхатшылардың 44% - ы сапарларын жоспарлау үшін ұялы телефондарды пайдаланады, ал 25% - ы смартфон арқылы тапсырыс береді. Сәнді саяхатшылардың 75% - ы және іскер саяхатшылардың 87% - ы бірдей саяхат іздеулерін жүргізу немесе брондау үшін әртүрлі құрылғыларды пайдаланады. Мұның өзі барлық арналар мен құрылғылар арқылы цифрлық қатысудың дәйектілігін қамтамасыз ету қажеттілігін талап етеді [4].

Саяхат индустриясының цифрлық маркетингті пайдалануының бес негізгі себебі:

1. Клиенттердің көбірек қатысуы
2. Іздеу жүйесінің нәтижелеріне әсері
3. Байланыс үшін әлеуметтік медианы пайдалану
4. Тәжірибені аңсайтын тұтынушылар санының өсуі
5. Жеке саяхат тәжірибесін жасау үшін деректерді пайдалану [5].

Сандық маркетинг құралдарының туризм және қонақжайлылық саласында пайдалануы әртүрлі деңгейде. Дегенмен, цифрлық маркетингтің жаңа түрлері де болашақта қолданыс аясын кеңейтуі мүмкін. Солардың біразына тоқталып кетуіміз жөн.

Жасанды интеллект

Болашақта жасанды интеллект жаһандық бизнес пен өнеркәсіптің орталығында болатыны сөзсіз және қазірдің өзінде көптеген қарапайым жұмыстарды орындап жүр.

Бағдарламалық жарнама

Бағдарламалық жасақтама жарнамасы дегеніміз -компания нақты аудиторияны бағдарлай алатындай етіп жарнаманы сатып алуды автоматтандыру үшін жасанды интеллектті қолдану. Мысалы, нақты уақыттағы ставкалар- бұл жарнамалық бағдарламалық жасақтаманы сатып алудың бір түрі. Мұндай автоматтандыру әлдеқайда тиімді және жылдамырақ, бұл жоғары конверсиялар мен тұтынушыларды тарту шығындарының төмендеуін білдіреді.

Чатботтар

Чатботтар қазір де цифрлық маркетингтің маңызды бөлігі болып қала береді. Бұл жасанды интеллектке негізделген технология клиенттермен немесе сайтқа кірушілермен нақты уақыт режимінде, күндіз немесе түнде сөйлесу үшін жедел хабарламаларды қолданады [5].

Толықтырылған шындық (AR) және иммерсивті технологиялар

Электрондық коммерция брендтері бұл қолданбаларды ауыстыру немесе белгісіз дүкенге кіру қажеттілігіне байланысты тұтынушылардың сатып алудан бас тарту қаупін азайтады деп үміттенеді. Виртуалды шындық (VR) көптеген шу шығарады және барлығын керемет ғылыми-фантастикалық идеялармен толықтырады, ал Ar маркетинг тұрғысынан әлдеқайда жүзеге асырылады. Сарапшылар Ar нарық үлесі бойынша VR-ден озып кетеді деп болжайды.

Әрбір өнеркәсіптік революция ірі технологиялық эволюциядан туындады. Соңғы екі жылда әлемдік деректердің 90 пайызы өндіріліп, айналымда 26 миллиардтан астам ақылды құрылғылар болғандықтан, біз төртінші өнеркәсіптік революцияға әкелген бұрын-соңды болмаған технологиялық инновациялар дәуірінде өмір сүріп жатырмыз. Интернет бәрін өзгерткенімен, маркетингтің ескі түрлерінің салмағы әлі де бар екенін есте ұстаған жөн. Сандық жарнаманың өсуіне қарамастан, теледидар әлемдегі жарнамалық шығындардың үштен бірін құрайды және баяу қарқынмен болса да өсуде. Цифрлық маркетингтік коммуникация оны қазіргі дәуірге қолайлы коммуникациялық балама ететін бірқатар сипаттамаларға ие. Сандық маркетингтік коммуникацияның әсері электроника, сән, онлайн музыка және ойын сияқты санаттарда және басқаларында маңызды болды. Интернет қолданушыларының көбеюімен, ауыл тұрғындарының цифрлық революцияға қосылуымен, деректер бағасының төмендеуімен, Интернетті қолдайтын арзан құрылғылармен және цифрлық платформаларға, технологияларға және құрылғыларға деген жалпы ынта-жігермен әлем цифрлық статистика тұрғысынан өсіп келе жатқан тенденцияға тап болды [6].

Сандық тенденцияларды қабылдау дәстүрлі маркетингтік әдістерден бас тартуды білдірмейді. Осы тарауда көргеніміздей, туризм және қонақжайлылық- бұл тұру, демалыс және ойын-сауық, тамақ және сусындар

өндірісі, көлік және туристік қызметтерді қоса алғанда, өнеркәсіп салаларынан тұратын күрделі жүйе. Ол бизнес, демалыс немесе басқа мақсаттар үшін ішкі, кіру және шығу сапарларын қамтиды. Осы үлкен ауқымға байланысты туризмді дамыту қоғамның барлық салаларының, соның ішінде жеке бизнестің, мемлекеттік мекемелердің, білім беру мекемелерінің, қауымдастықтар мен азаматтардың қатысуын талап етеді. Саланың алуан түрлі сипатын және туризмнің экономикалық және әлеуметтік құндылыққа қосқан елеулі үлесін мойындай отырып, туризм индустриясының, басқа секторлардың және жұртшылықтың туризмнің біздің провинцияға қалай үлес қосатыны туралы хабардар етуін жақсарту үшін көп жұмыс істеу керек [6].

ӘДЕБИЕТ

1. Chaigassem, T., & Tunming, P. (2019). Identity for cultural tourism of the Bueng Kan Province, Thailand. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 8(1), 1-17.
2. Franke, G., & Sarstedt, M. (2019). Heuristics versus statistics in discriminant validity testing: A comparison of four procedures. Internet Research, 29(3), 430-447
3. W. Zhao and G. Jin, “Research on the construction of tourism sign system under the background of all-for-one tourism——t,” IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, vol. 787, no. 1, Article ID 12090, 2021.
4. W. Sun, “Research on the construction of smart tourism system based on wireless sensor network,” Mathematical Problems in Engineering, vol. 2021, no. 18, pp. 1–8, 2021.
5. L. Q. Lin, “Research on the development of the integration of the Internet and tourism industry,” Journal of Physics: Conference Series, vol. 1533, no. 4, Article ID 42006, 2020.
6. B. P. Kushwaha, “Personalised digital marketing perspectives and practices in tourism industry[J],” PalArch’s Journal of Archaeology of Egypt/Egypt, vol. 17, no. 6, pp. 2029–2041, 2020.

УДК 338.48

Бейсенова Г.Ш.,
Койшигарина А.Н.

ВЛИЯНИЕ РАСТИТЕЛЬНОГО ПИТАНИЯ НА ЭКОЛОГИЮ. РАЗВИТИЕ ЭКОТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ.

Ключевые слова: растительное питание, экотуризм, экология.

Резюме. В данной статье обсуждается важность учитывания растительного

Питания при развития экотуризма, так как основная цель экотуризма является сохранение и защита природы, однако животноводство является одним из самых неэкологичных секторов экономики. Данная статья доказывает, что животноводство противоречит основной идее и сути экотуризма, это и является новизной этой статьи, так как до этого темы о вреде животных продуктов и их влияния на экологию не упоминались.

Key words: plant nutrition, ecotourism, ecology.

Summary. This article discusses the importance of taking into account plant nutrition in the development of ecotourism, since the main goal of ecotourism is the preservation and protection of nature, however, animal husbandry is one of the most non-ecological sectors of the economy. This article proves that animal husbandry contradicts the main idea and essence of ecotourism, and this is the novelty of this article, since before that topics about the harm of animal products and their impact on the environment were not mentioned.

Негізгі сөздер: өсімді тағамдары, экотуризм және экология.

Түйіндеме. Бұл мақалада экотуризмді дамыту кезінде өсімдік тағамдарын ескерудің маңыздылығы туралы талқыланады, өйткені экотуризмнің негізгі мақсаты табиғатты сақтау және қорғау болып табылады, алайда мал шаруашылығы - экологиялық таза емес экономикалық секторының бірі. Осы мақала мал шаруашылығының экотуризмнің негізгі идеясы мен мәніне қайшы келетінін дәлелдейді, бұл осы мақаланың жаңалығы, өйткені бұған дейін жануарлар өнімдерінің зияны және олардың экологияға әсері туралы тақырыптар айтылмаған.

В нынешнее время экологические проблемы являются одними из важнейших проблем человечества, потому что экология неразрывно связана со всей жизнедеятельностью человека и его сферами: здоровье, психика, а также экономика страны и многое другое. Всю историю человечества люди только и делали, что эксплуатировали землю и ее ресурсы, а теперь же сейчас, пытается решить совершенные ошибки. Мы ищем новые пути для решения этих проблем, ищем новые способы сохранения природы, природных ресурсов, пытаемся найти способ существовать на этой планете не принося ей вред.

Были придуманы электромашины для минимизации использования газа и бензина; многоразовые бутылки и пакеты, чтобы меньше использовать пластиковые, фильтры в фабриках и предприятиях, чтобы сократить объем выпускаемого углекислого газа. Однако, этого недостаточно, так как люди все еще остаются неграмотными в вопросе экологии и не осознают всю серьезность проблемы, необходима здоровая пропаганда и воспитания любви, уважения к природе. Мы учимся любить природу и животных на уроках биологии и естествознания, через мультфильмы и телепередачи.

Однако, есть еще один пример того, как можно повысить грамотность населения в вопросах экологии без негативного влияния на саму природу и через максимальное уединение с природой, которое помогает лучше понять и осознавать важность экологии.

В качестве примера хочется привести один из развивающихся туризмов на данный момент, это - экотуризм. Он только недавно начал набирать популярность и еще немногие слышали про этот вид туризма, однако его важность и эффективность удивительна.

Туризм же возможно развивать без использования и без трат природных ресурсов. Все, что должна иметь страна - красивые ландшафты, развитый сервис и инфраструктуру.

Туризм и окружающая среда тесно между собой связаны, ведь за хорошее состояние окружающей среды отвечает правильная организация туристской деятельности, минимизация выбросов углекислого газа, сохранение ландшафта и красоты окружающего мира. Мы понимаем, что и одна отрасль мировой экономики не зависит в такой степени от чистоты воды, пляжей, воздуха и вообще от идеального состояния природы как туризм. Из-за чего важно учитывать экологический аспект во время развития туризма, так как туризм и экология - взаимосвязаны.

В этом плане хотелось бы как раз и подчеркнуть важность развития экотуризма, ведь как отдельный вид туризма у него есть свои особенности цели, которые близки мне для этой научной работы.

Экологический туризм (также: экотуризм, зеленый туризм) —вид туризма, который направлен на предоставление тур продуктов без эксплуатации или по крайней мере, сокращение эксплуатации окружающей среды. На данном этапе развития человечества, данный вид туризма считается наиболее важным, так как данный вид туризма направлен не просто на развитие туризма, но и сохранения природы. Люди передвигаются без использования транспорта; используют экологичные, многоразовые вещи; больше узнают о природе, культурно просвещаются и развиваются.

Однако, к сожалению, есть один момент, который не учитывают при развитии экотуризма. Туризм предоставляет различные услуги туристам - жилье, развлечения, отдых, транспорт и питание. Питание - одно из важнейших тем в туристской деятельности, которое игнорируются при развитии экотуризма.

Экотуризм - туризм с минимальным воздействием на природу, однако при этом туркомпании продолжают использовать при составлении питания продукты животного происхождения. Хочется отметить почему использование в пищу мяса и продуктов животного происхождения будет являться не экологичным, и почему это полностью идет вразрез концепции экотуризма.

Сектор животноводства является крупным игроком, ответственным за 18 процентов выбросов парниковых газов, измеряемых в эквиваленте CO2. Это более высокая доля, чем у транспорта.– об этом в своих докладах за 29 ноября 2006 года сообщает ООН.

В 2001 году Джон Роббинс написал книгу «Революция еды», в которой привел революционные данные. Для того чтобы в наши тарелки попало 450 г салата, нужно израсходовать 104 литра воды, для 450 г говядины – 23 700 литров. Эти цифры актуальны и сегодня.

Еще в школе на уроках биологии нам рассказывали о взаимосвязи всего в природе. Исчезновение целых видов не может пройти бесследно, оно сказывается на состоянии целой экосистемы. За последние 100 лет скорость снижения биоразнообразия увеличилась в 100 раз.

Отсюда возникает вопрос: Как можно развивать экотуризм и продвигать идею о защите природе через туризм, при этом употребляя животные продукты, которые и являются одной из причин загрязнения?

Тема растительного питания и связью с экологией очень тесно связана, но учитывая то, насколько эта тема непопулярна люди до сих пор не видят проблемы в употреблении мяса и продуктов животного происхождения. А ведь эта тема затрагивает многие сферы жизни: экологию, экономику, здоровье, этику и мораль.

Если для кого-то связь растительного питания и экологии не очевидна, то стоит обратить внимание на научные исследования.

В докладе, подготовленном 107 учеными для Межправительственной группы экспертов ООН по изменению климата (МГЭИК), утверждается, что высокое потребление мяса и молочных продуктов на Западе подпитывает глобальное потепление. В нем также говорится, что нынешний климатический кризис не может быть решен только путем сокращения выбросов от транспорта, фабрик и электростанций, вызывающих резкие изменения в методах производства продовольствия и землепользования. «Потребление здорового и устойчивого рациона питания, в основе которого лежат фуражное зерно, бобовые и овощи, орехи и семена открывает широкие возможности для сокращения выбросов парниковых газов», – говорится в докладе.

Выводы. Проблем связанные с экологией на данный момент являются основной проблемой нашего общества, из-за чего и внимание к данной проблеме должно быть приковано не только со стороны ученых, международных организацией и прочего, но также и на уровне простых граждан, а также турагентов.

Туризм - удивительная сфера туризма, потому что она мало того, что помогает развитию экономики, она также помогает в развитии культурных, учебных, моральных аспектов человечества. Так что туризм, а именно экотуризм просто идеален для развития экологической осведомленности граждан о защите, сохранения природы и экологического потребления его ресурсов. Конечно, при развитии экотуризма необходимо учитывать многие аспекты, но именно питание является наиболее основным и важным, так как оно напрямую связана с загрязнением. Животноводство один из наиболее не экологических сфер экономики, так что при развитии экотуризма необходимо учитывать и эти моменты.

Создание питательных, растительных блюд и включение их в рацион, или по крайней мере сокращение животных продуктов вполне реально, а также наиболее эффективно в продвижении экотуризма.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Livestock's long Shadow, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome 2006
2. IPCC, 2019: Summary for Policymakers. In: Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems [P.R. Shukla, J. Skea, E. Calvo Buendia, V. Masson-Delmotte, H.- O. Pörtner, D. C. Roberts,
3. P. Zhai, R. Slade, S. Connors, R. van Diemen, M. Ferrat, E. Haughey, S. Luz, S. Neogi,
4. M. Pathak, J. Petzold, J. Portugal Pereira, P. Vyas, E. Huntley, K. Kissick, M. Belkacemi, J. Malley, (eds.)]. In press.
5. The Food Revolution: How Your Diet Can Help Save Your Life and Our World – John Robbins. September 15, 2010

УДК 640.41

Сагинова Ж.Н.,
Бейсенова Г.Ш.

ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИИ В ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА

Ключевые слова: инновационные технологии, виртуальный туризм, виртуальные экскурсии, туристская сфера, интернет-услуги

Резюме. В данной статье обсуждаются инновации и планы на будущее по внедрению инновационных технологий в сфере гостеприимства и туризма, подтверждается необходимость разработки и внедрения инновационных технологий в различные формы деятельности, поскольку в будущем они позволят повысить лояльность гостей и наполняемость номеров в разных отелях. Инновационные технологии также автоматизируют рабочее место персонала и облегчают его работу. Тема актуальна, так как эти отрасли являются одними из наиболее успешно развивающихся секторов экономики с ежегодным ростом.

Key words: innovative technologies, virtual tourism, virtual tours, tourism, Internet services

Summary. This article discusses innovations and future plans for the introduction of innovative technologies in the field of hospitality and tourism, confirms the need for the development and implementation of innovative technologies in various activities, as in the future they will increase guest loyalty and room occupancy in various types of hotels. And also Innovative technologies automate the workplace of the staff and simplify their work. The topic is relevant, since these industries are one of the successfully developing sectors of the economy with annual growth.

Негізгі сөздер: Инновациялық технологиялар, виртуалды туризм, виртуалды турлар, туризм, интернет қызметтері

Түйіндеме. Бұл мақалада қонақжайлылық және туризм саласындағы инновациялық технологияларды енгізудің инновациялары мен болашақ жоспарлары талқыланады, әртүрлі қызмет түрлеріне инновациялық технологияларды әзірлеу және енгізу қажеттілігі расталады, өйткені болашақта олар қонақтардың адалдығы мен әртүрлі түрлерде тұруын арттырады. қонақүйлер. Сондай-ақ инновациялық технологиялар қызметкерлердің жұмыс орнын автоматтандырып, жұмысын жеңілдетеді. Тақырып өзекті, өйткені бұл салалар жыл сайынғы өсімі бар экономиканың табысты дамып келе жатқан секторларының бірі.

Инновация - это введение, включение научных достижений, прогрессивного опыта в области контроля, создании труда и технологий. Туризм - одна из существенных разделов экономики каждого региона. Во многих местностях это является одним из главных источников прибыли. Отрасль туризма затрагивает каждую местность, штат и город, так как туризм связан с межотраслевым сектором экономики, который содержит в себя не только размещение, но и транспорт, связь и многое прочее. В контексте благополучного созревания туризм даёт назначенные преимущества, что обусловлено его значительностью для экономик различных государств и, в особенности, для нашей республики.

Степень социально-экономического созревания каждого региона во многом обусловлено применением потенциала в вероятности предоставления туристических услуг. В то же время улучшение или создание новейших материалов, снабжения, технологических процессов, продуктов, услуг и методов радикально изменит и значительно усовершенствует не только туристический сектор, но и экономику. Рассматривая нынешнее состояние туризма в нашей стране, можно отметить, что это направление росло не так быстро, как путешествия наших граждан за рубеж. Это подтверждают статистические данные о прибытии зарубежных посетителей в Республику. Главными причинами являются небольшой уровень бюджетных расходов на сектор, увеличение цен, на туристические услуги, отсутствие цельных стандартов, технологий и поправок, недоступность различных редких туристических ресурсов для туристов из-за отсутствия нужной туристической инфраструктуры и т.д.

Инновации в сфере туризма - это процедура разработки, организация необычных туристических маршрутов, проектов и их осуществление позволяет увеличить занятость жителей, обеспечить повышение доходов. Исследование тенденций и закономерностей совместного инновационного созревания, планирования и управления положительными результатами является не обычным методологическим

вопросом в отрасли туризма. Существуют определенные классификационные признаки, которые имеют значение для определения важности инноваций в туризме (рис. 1).

Инновации в сфере туризма необходимо рассматривать как меры, содержащие в себе качественную новизну и доставляющие положительные изменения, снабжающим постоянное функционирование и увеличение отрасли в регионе. При этом, решение основы и реализация туристических проектов, которые в начале не доставляли необходимой выгоды, может стать толчком умножения туризма, тем самым способствуя появлению дополнительных рабочих мест и повышению доходов жителей.

Инновационный мир многогранен, он состоит не только из практического использования научно-технических разработок и инновации, но и реорганизация в продуктах, процессах, маркетинге и структурах. Инновации идут вперед как несомненный фактор изменений в следствии деятельности, внедряемой в новейший или усовершенствованный продукт, технологические процессы, новейшие услуги и новые методы удовлетворения социальных потребностей.

Ключевой инновационным занятием во всех разделах экономики является внедрение достижений научно-технического созревания. Это в полной мере относится к области социально-культурных услуг и туризма. Научно-техническая революция — это материальная основа для развития повсеместного туризма. Это значительно воздействовало на общественную и культурную деятельность и инновации в туризме, благодаря значимым технологиям, которые охватывают свежие материалы, микропроцессорные технологии, информационные и коммуникационные средства, биотехнологии.

Таким образом, инновационная деятельность в сфере туризма устремлена на сотворение нового продукта или изменение имеющихся, усовершенствование транспортных, отельных и прочих услуг, изучение свежих рынков, введение информационных и телекоммуникационных технологий и современных форм организационно-управленческого дело.

На практическое изучение нового туризма воздействуют подобные факторы, как демографические изменения (старение населения), образ жизни людей, характер труда, частота и продолжительность выходных. Люди устремляются к свежим и нестандартным поездкам. Их осведомленность, новые нужды стимулируют туристический бизнес, поощряют нововведение. Многие инновационные туристические продукты обладают своими нишами на рынке (например, экологический, приключенческий, экстремальный туризм). Культурный и образовательный туризм, где появились инновационные продукты, также неуклонно набирает известность.

Рисунок-1 Классификационные признаки инноваций в туризме

Инновационная концепция на уровне отельного бизнеса - это совокупность средств по нахождению наиболее значительных течений, избранию приоритетов для эффективного созревания этой зоны и росту степени конкуренции на рынке туристического обслуживания. При этом центральным соглашением развития отельного предприятия является устойчивая модернизация материально-технической базы согласно с новейшими разработками и технологиями: снабжение номеров Wi-Fi и дистанционный контроль, присутствие интернет связей, предоставление различных услуг для инклюзивных туристов с ограниченными возможностями (к примеру для людей в инвалидных колясках).

Анализируя ситуацию в индустрии туризма в постсоветских странах и, в частности, состояние отелей и гостинец, необходимо отметить следующие моменты, препятствующие быстрому инновационному росту:

1. преобладание не несовременной материально-технической базы в гостиницах;
2. низкий профессиональный степень работников отеля (часто отсутствует подбор персонала для узкопрофильной туристической специализации);
3. слабый уровень оказания услуг для зарубежных гостей персоналом отеля (незнание международных языков, обычаев, традиций, национальных особенностей);
4. низкое предоставление экскурсионных услуг (экскурсии проводят историки и другие сотрудники смешанной направленности, но не специалисты туристической отрасли, которые имеют четким представлением специфики и методологии сходных услуг);
5. практически полное отсутствие специализированного транспорта для инклюзивных туристов, в том числе посетителей с ограниченными возможностями, что уменьшает конкурентоспособность туристического сегмента и способствует оттоку довольно высокой социальной группы перспективных путешественников.

Эффективное решение существующих проблем (рис. 2) Организовать новейшую модель роста туризма, в центре которой будет находиться совершенствование материально-технической базы и внедрение новейшего снабжения и технологий в кругу туризма, тем самым снабдив создание высококвалифицированного персонала, способных результативно рекламировать туристический продукт, транспортную доступность туристических офисов и оказание высококачественных услуг.

Интеграция инновационных технологий в основные сегменты туристской индустрии

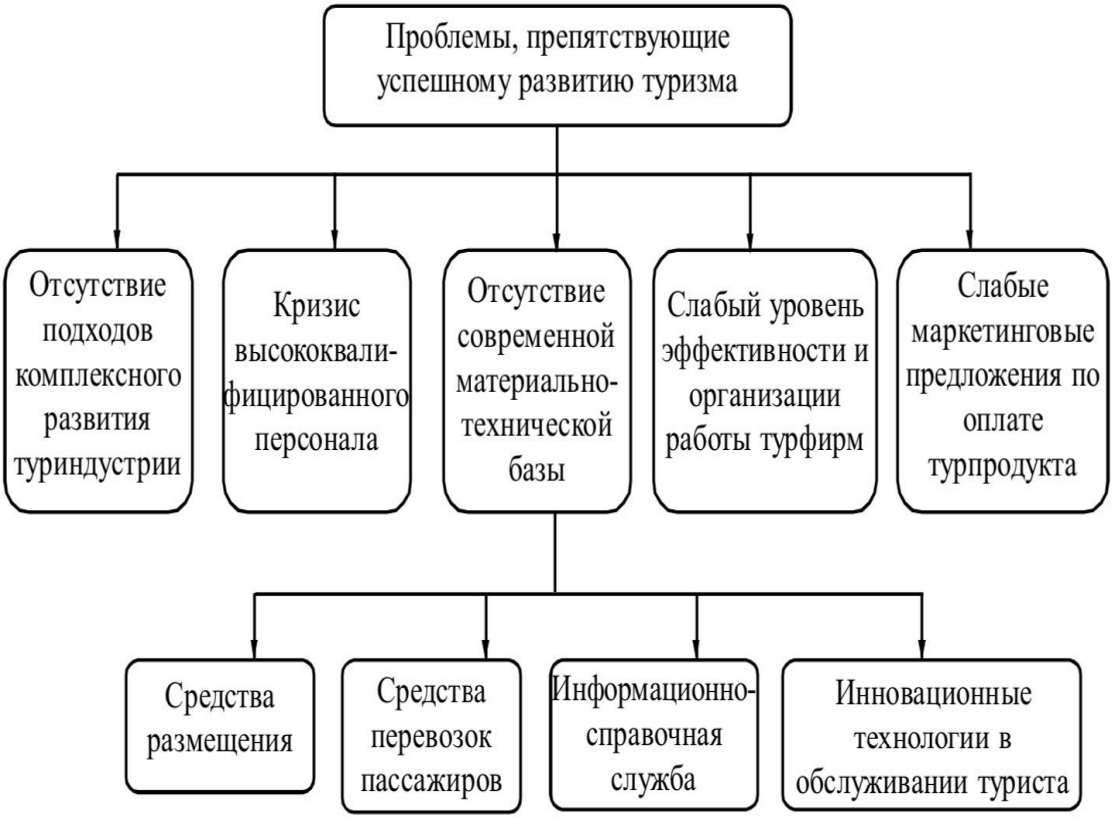

Рисунок -2 Проблемы, препятствующие успешному развитию туризма

Если ранее гостиничный сектор в основном был ориентирован на путешественников, которые "диктовали" правила предоставления услуг гостиниц, то сегодня значительное внимание уделяется представителям бизнеса: организация конгрессов, предоставлению помещении для пресс-конференций или

организации встреч покупателей и партнеров, новые опции, предоставление услуг фитнес-центров, спа-салонов, бассейнов, низкокалорийное меню в кафе, расселение клиентов по температурному режиму помещения, по особенностям мебели. Объекты интерьера, соответствующие культуре и внутреннему миру гостя, выбор блюд из меню, которые соответствуют национальной кухне гостя или очень близки к ней.

Несомненной особенностью в работе отельного бизнеса является появление гостиниц с упором на эксклюзивность и особенность, которые владеют массой редких особенностей: номера пронумерованы не по порядку, мебель классифицирована по цвету, в номерах есть отдельный персонал, действующий только с предназначенной целью (отели в провинциях Шри-Ланка, Малайзия, Гоа, Доминиканская Республика). Кроме того, в последние годы используется инновационная технология RFID, которая разрешает создавать унифицированные платежные системы (когда посетитель свободно оплачивает предоставленные услуги) и позволяет распознать местоположение посетителя отеля.

Совместно с отельным бизнесом рассматриваются перспективы внедрения инноваций в ресторанную индустрию, когда предоставление услуг различным контингентам потребителей сегмента внутреннего туризма и их предоставление в сфере общественного питания станут доходным сектором экономики страны и действенно позиционируют свою страну на международном рынке.

Ресторанный сегмент повышается скорее других, потому что в последнее время для этого совпали два благоприятного фактора: спрос и предложение. Если прослеживать за тенденциями развития ресторанных бизнесов, то можно отметить, с одной стороны, их количественный спад, рост гастрономических тенденций, а с другой - многообразие кухонь разных стран.

Поэтому можно отметить, что ресторанный сегмент туристической индустрии имеет существенный потенциал для развития, как в качественном, так и в количественном отношении.

Кроме того, нынешние тенденции в управлении ресторанным бизнесом позволяют применить услуги аутсорсинга – притягивать знатоков узкого профиля к определенным производственным процессам: уборке, управлению работником, приготовлению личных (особых) блюд и другим вариантам, что обеспечивает бесперебойную работу комплекса, понижает собственные риски. В результате выполнения обязанностей специалистами это позволяет значительно сэкономить фонд заработной уплаты и его налогообложение.

Индустрия туризма безукоризненно подходит для применения нынешних информационных технологий, которые продолжают список перспективных вариантов для индустрии туризма.

Сегодня приблизительно 36% составляют европейцы, около 40% туроператоров и туристических агентств предлагают онлайн-бронирование туров. В Европе имеется тенденция напрямую бронировать туристические места в отелях, минуя посредников (по данным Еврокомиссии, 62% европейских отелей адаптированы к этому варианту), что разрешает сберечь до 40%.

Важнейшими способами продвижения туристического бизнеса в Интернете являются: сайт компании, email-маркетинг, специализированные порталы и экспорт XML, продвижение в поисковых системах, медийная реклама, контекстная реклама в результатах поиска, PR в Интернете, SMM-реклама, необычные способы BTL-продвижения, мобильные технологии.

Предлагая интерактивность, быстроту и полный доступ, Интернет создал предпосылки для появления такого инновационного и парадоксального явления, как "виртуальный туризм". В туризме, теоретические аспекты которого плохо изучены в научных кругах, в результате чего нет четкого определения понятий "виртуальный туризм" и "виртуальные экскурсии", а также их неоткрытая сущность. Виртуальный туризм популярен нам в виде 3D-экскурсий, 3D-панорам и 3D-туров.

Виртуальный туризм – это парадоксальная вещь, суть которого не отвечает стандартному общепринятому восприятию или классической трактовке туризма и передана в виде пассивной формы отдыха при отсутствии нужды менять личную геолокацию, не предусматривает фактического применения разнообразных природных, рекреационных а также туристические ресурсы и объекты историко-культурного наследия и т.д. Соединяющим звеном виртуального и реального туризма является их длительность – до 24 часов.

Проведя относительный анализ общих и отличительных особенностей традиционного туризма и виртуального туризма, а также характеристик классической экскурсии и виртуальной, было установлено, что настоящее название этого инновационного явления - "виртуальная экскурсия". Виртуальные экскурсии в формате 3D напоминают фотореалистичные описания, предназначенные для представления трехмерного пространства и позволяющие воспринимать значительное количество нужной визуальной информации. Преимуществами виртуальных экскурсий являются интерактивность, которая создает эффект участия и позволяет пользователю не только пассивно наблюдать, но и деятельно участвовать в процессе; осуществление потребностей в путешествиях для людей с введением, особенно людей с ограниченными возможностями, и их финансовых потенциалов; информативность (а) получение совершенной или частичной информации о любом объекте туристического назначения; б)детальное знакомство с объектами с использованием 3D-изображения); универсальность и простота использования, при которых туры могут быть размещены на любом электронном носителе или загружены на веб-страницы для широкого и доступного применения; экономия времени и денег (традиционные путешествия требуют значительных финансовых затрат, а виртуальные поездки совершенно бесплатны и разрешают сэкономить время); безопасность в

процессе "виртуального путешествия" или "виртуального тура"; надежность и достоверность: дается возможность увидеть любой уголок геопространства в отличие от статичного фото.

К недостаткам виртуального туризма (виртуальных экскурсий) относятся: отсутствие человеческих эмоций; низкий уровень памяти; полнота изображения только на электронных носителях.

10 туристических инноваций. Если объединить все идеи и мировые научные разработки в области туризма, то получится очень внушительный список, некоторые из которых представятся фантастическими. Давайте разберём некоторые примеры инноваций в туризме, которые в настоящее время успешно вводятся.

1. Инновации в притягивании туристов Российская компания Hotel Expert разработала терминалы "электронного офиса", которые разрешают бронировать различные туристические услуги (отели, билеты на развлекательные мероприятия, экскурсии и т.д.). Особенностью проекта является присутствие терминалов для людей с ограниченными возможностями.
2. В немецком городе Магдебурге благополучно реализуется проект жителей города "Мои гости спят спокойно": население города бронируют отель с значительными скидками для посещения членов семьи и друзей.
3. Тюремный отель в Раймонде, Нидерланды. Отель с роскошными номерами был открыт через несколько лет после закрытия тюрьмы (2007). При этом этажи и внутренняя планировка номеров не изменились – все номера включены в существовавший тюремный коридор, который превращается в зону отдыха, где по желанию гостей собственники отеля могут устроить ужин в тюремном стиле.
4. Виртуальный консьерж. Разработка была внедрена в 12 отелях Великобритании. Связь с роботом реализовывается через мобильное приложение посредством голосовых команд или переписки. Бота назвали консьерж Эдвард, он рассказывает клиентам об отеле, помогает им выбрать и забронировать номер, помогает определиться с дополнительными услугами и советует, куда поехать в город.
5. Кинотуризм - создание экскурсионных туров по местам съемок известных фильмов. Этот вид отдыха приобрел большую популярность за рубежом в 2000-е годы, а в последние годы появился и в России. Например, после выхода фильма "Код да Винчи" французский Лувр посетило рекордное количество людей. Туристические агентства разрабатывают маршруты в нескольких странах, образовывают карты, оценивают туры по известности фильмов и так далее.
6. Онлайн-регистрация в аэропортах. Сейчас это кажется нам нормальным, но до недавнего времени о том, что американская компания Alaska Airlines начала употреблять эту технологию, никто не знал.
7. Мобильные отели, которые разрешают вам оставаться в одном месте во время путешествия. Новый и популярный вид отдыха в Европе и Америке. Гостиницы на колесах оснащены комфортабельными номерами, кухней и нужной мебелью. В дополнение к водителю, есть также сотрудники, которые помогают в поездке. Например, немецкий «Rotel» - несколько отелей в Mercedes-Benz на 34 места, железнодорожный отель в ретро-стиле "Aurora Express" на Аляске, Подводный отель "Jules' Undersea Lodge" в США для любителей дайвинга.
8. Экотуризм. Этот относительно новый вид отдыха означает, что туристы живут в частном доме или в сельской местности в окружении природы. Владельцы таких домов создают все необходимые условия для приема отдыхающих. Существуют разные виды экотуризма: исторический, научный, поездки в нетронутые и труднодоступные места. Она активно развивается в Азии (Лаос, Индия), Южной Америке (Перу, Эквадор), Африке (Кения) и других странах.
9. Научный музей НЕМО - отличный пример туристических инноваций в виде создания уникальных достопримечательностей. После нескольких лет реконструкции здание приобрело современный вид и привлекает многих любителей науки и информационных технологий. Большинство экспонатов выработаны из инструментов, изготовленных сотрудниками музея, а все коммуникации оформлены снаружи здания.
10. Виртуальные музеи - посетите экспозиции популярных музеев через Интернет. Чаще всего это действительные музеи с интерактивными функциями, которые позволяют ходить по залам, видеть трехмерные изображения и изучать информацию об экспонатах. Например, Музей Ван Гога в Амстердаме, Государственная Третьяковская галерея в Москве, Музеи Ватикана и другие.

Выводы. Инновации в туризме организованы на новизне услуг, технологическом совершенствовании их предоставления, экономической и социальной эффективности.

Для успешной осуществления поставленных задач, прежде всего, необходимо вкладывать денежные средства в инновационную сферу туристической деятельности, организовать современную высокотехнологичную инфраструктуру, способную к интеграции с туристическими предприятиями разных стран, что практически невозможно без модернизации и радикальной модернизации науки с дальнейшей коммерциализацией результатов.

Международный опыт внедрения виртуальных туров наглядно свидетельствует, что эта сфера деятельности создает условия для виртуальных туров повышение конкурентоспособности туристических услуг. Туристический продукт, представленный в виде виртуального тура, являясь интересным и заманчивым продуктом туризма, обладает максимальной информационной емкостью. В сфере туризма употребление

виртуальных 3D-экскурсий имеет перспективу стать наиболее эффективным и востребованным направлением интернет-технологий для популяризации туристических объектов; популярным маркетинговым инструментом для многих заведений гостинично-ресторанного хозяйства, музеев и других объектов коммерческой недвижимости в индустрии туризма; эффективный инструмент визуализации туристических ресурсов для потенциальных потребителей туристических услуг; альтернатива традиционному (классическому) туризму для тех, у кого нет физических или финансовых возможностей путешествовать.

Электронный бизнес открывает большие возможности для развития любого предприятия. Это свежая форма рыночных отношений, основанная на использовании новых телекоммуникационных технологий и интернета. Эта торговая система подходит как для покупателя, так и для продавца. Но самое главное, туризм имеет значительное преимущество перед другими секторами электронной коммерции – его потребитель приобретает продукт непосредственно на месте производства, в туристическом центре.

Использование инноваций в индустрии туризма направлено на создание нового туристического продукта, предоставление уникальных туристических услуг, использование новых маркетинговых подходов с использованием нового оборудования и IT-технологий, что повышает конкурентоспособность туристического продукта на национальном и международном рынках, приводит к появлению новых видов туризма. Определяет степень инновационного развития туристической отрасли: конъюнктура рынка, уровень знаний и квалификации персонала, присутствие ресурсов на исследуемой территории и, прежде всего, редких ресурсов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Аутсорсинг и аутстаффинг. – URL: ht tp: //www.horeca62.ru/articles/163-autsorsing-i-autstaffing
2. Ветитнев, А.М. Коваленко, В.В., Коваленко, В.В. Информационно-коммуникационные технологии в туризме. М. : Юрайт, 2019.
3. Джанджугазова, Е.А. Маркетинговые технологии в туризме: маркетинг туристских территорий. — М. : Юрайт, 2019.
4. Тайгибова, Т. Т. Инновации в туризме – как один из важнейших факторов повышения уровня социально-экономического развития Республики Дагестан / Т. Т. Тайгибова. — Текст : непосредственный // Проблемы современной экономики : материалы I Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, декабрь 2011 г.). — Челябинск : Два комсомольца, 2011. — С. 153-156. — URL: https://moluch.ru/conf/econ/archive/12/1380/.
5. «ИНТЕГРАЦИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОСНОВНЫЕ СЕГМЕНТЫ ТУРИСТСКОЙ ИНДУСТРИИ» Н. В. Белоусова, http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/geograph/2019/04/2019-04-03.pdf

ӘОЖ 33.338.1

Бекбенбетова Б.,
э.ғ.к., доцент
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zara_52@mail.ru
Ракымжанова С.С.,
Аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: rss1972@mail.ru
Мырзабаева Д.Ж.
Аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: danegulmyrzabaeva@gmail.com

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Түйін: Мақалада дамыған елдердің шағын және орта кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың кеңінен тараған тәжірибелері қарастырылған. Сонымен қатар, шет елдерде шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерін мемлекеттік қолдау үрдісін дамытудың жалпы тенденциялары анықталған. Мемлекеттің шағын және орта кәсіпкерлік секторын дамытуға қатысты тиімді жүргізілген қызметері, мемлекеттің тұрақтылығы мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ете отырып, экономикада елеулі нәтижелерге қол жеткізетіндігі айқындалды. Әр түрлі елдердегі шағын және орта кәсіпкерлікті мемлекет деңгейінен қолдаудың институционалдық және экономикалық тетіктерін зерттеу, олардың ұқсас, барлығына бірдей тән келетін ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді.

Тірек сөздер: шет елдердің тәжірибесі, қаржыландыру, мемлекеттік қолдау, шағын және орта кәсіпкерлік, қолдау нысандары.

Bekbenbetova B.,
PhD, Associate Professor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zara_52@mail.ru
Rakymzhanova S.S.,
senior lecturer
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: rss1972@mail.ru
Murzabayeva D.Zh.,
senior lecturer
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: danegulmyrzabaeva@gmail.com

INTERNATIONAL PRACTICE OF STATE SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES

Abstract: The article examines the experience of developed countries of state support for small and medium-sized businesses. The general trends in the development of state support for small and medium-sized businesses in foreign countries are determined. It is established that thanks to the effective approach of the state to the development of the small and medium-sized business sector, significant results can be achieved in the economy, ensuring the stability and competitiveness of the country at the international level. Studies of institutional and economic mechanisms of state support for small and medium-sized businesses in different countries have allowed us to identify their common features.

Keywords: experience of foreign countries, financing, state support, small and medium-sized enterprises, forms of support.

Қазіргі заманда экономика дамуы көп қырлы, яғни ірі компаниялармен қатар, орта және шағын бизнес кәсіпорындарында өз қызметтерін мемлекеттік заң щеңберінде мүмкіндігінше тиімді орындауда.

Экономикалық даму деңгейі жоғары елдерде, шағын және орта бизнес (ШОБ) қоғамның, яғни елдің экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ететін негіз болып табылады, сондықтан кәсіпкерліктің бұл бағытына мемлекеттік қолдау кеңінен тараған. Шағын және орта бизнес секторының тиімді дамуын сипаттайтын негізгі көрсеткіштер:

- елдің жалпы ішкі өніміндегі шағын және орта бизнес үлесі;
- елдің шағын және орта бизнес сферасындағы кәсіпорындар саны;
- шағын және орта бизнес секторында жұмыспен қамтылған халықтың үлесі

болып табылады.

Әлемдік экономиканың биік деңгейде дамыған елдерінде шағын және орта бизнес секторында еңбекке қабілетті халықтың 60% -дан астамы жұмыспен қамтылған, жаңа жұмыс орындарының қамтамасыз етілуі 80%-ды құрап отыр. Мысалы, төменде аталған елдерде шағын және орта бизнес секторында жұмыспен қамтылған халықтың үлесі: Еуроодақта-75%, АҚШ-та-65%, Ресейде-26%, Жапонияда-80%-ға тең.

Дамыған елдердің экономикасындағы шағын және орта бизнес үлесі 50% - дан асады. Мысалы, Еуропалық Одақта шағын және орта бизнестің елдің жалпы іщкі өніміндегі үлесі орта есеппен 75%-ды, АҚШ-та шамамен -53%-ды, Жапонияда-55%-ды құрайды. Ресейде бұл көрсеткіш 23% тең

Дамыған елдерде шағын және орта бизнес келесі міндеттерді шешуге ықпал етеді:

- теңдестірілген сұраныс пен ұсыныстың арнайы механизмінің жұмыс істеуі

арқылы экономика конъюнктурасының ауытқуын азайту;

- жалпы нарықтық құрылымға әсер ете алатын маңызды құндылығы бар

ұлттық экономикада бәсекелестік қатынастарды қалыптастыру;

- елде кәсіпкерлердің дағдыларын, білімін, еңбекқорлығы мен энергиясын

барынша толық пайдалану үшін қажетті мотивациялық ынталандыру жүйесін қалыптастыруға ықпал ететін бәсекелестікті дамыту;

- нарық конъюнктурасының өзгергіштігіне икемділік пен жоғары дәрежеде

бейімделуді қамтамасыз ету [1].

Осы аталғандармен байланысты, шағын және орта бизнес экономикалық өсуде жүйелі рөл атқаратынын ескеру қажет.

Біріншіден, шағын бизнестің бәсекелестіктің дамуына ықпалы зор. Шағын

кәсіпорындар әрекет ететін нарықта жаңа кәсіпкерлердің пайда болуы – ұсыныс көлемінің артуына және бағаның төмендеуіне әкеледі. Нәтижесінде, халықтың қаржылық ресурстары босатылып, олар оны басқа тауарларды тұтынуға бағыттай алады, бұл өз кезегінде өндіріске жоғары қысым көрсетуімен байланысты, кәсіпорындардың түрлі өнімдерді көбірек шығаруға ынталандырады.

Екіншіден, шағын бизнес жаңа нарықтарды қалыптастырады. Өйткені, шағын кәсіпорындар тұтынушылардың қандай да бір тауармен қанағаттандырылмаған қажеттілігіне жылдам әрекет ету мүмкіндіктері зор, яғни қажетті жерде тез пайда болады. Мысалы, қоғамдық тамақтану орындары жоқ жерде, кафе құру – қызметтің жаңа түрінің пайда болуына әкеледі.

Үшіншіден, шағын және орта бизнес көбінесе өндірушілер мен тұтынушылар арасындағы байланыс бола отырып, делдалдық қызмет көрсетеді. Көбінесе өндірушілер (мысалы, фермерлер) өнімді тұтынушыларға жеткізу мен коммерциялық шығындарды көтере алмайды, өйкені, ол шығындар өнім бағасын өсіріп жібереді. Өнім бағасының өсуі, нарықта оның бәсекеге қабілеттілігін төмендеуіне алып келеді. Ал, делдалдар өнімнің ауқымды көлемдерімен жұмыс жасайтын болғандықтан, үнемдеу мүмкіндігі жоғары.

Шағын және орта бизнеске қатысты мемлекеттік қолдаудың шетелдік тәжірибесін зерттеу барысында, АҚШ-тың осы бағыттағы тәжірибесі ең алдыңғы – деп есептелінелі. Өйткені, бұл мемлекетте, шағын және орта бизнестің жалпы ішкі өніміндегі үлесі – 53%-дан, ал, шағын және орта бизнес кәсіпорындарының саны 23 миллионнан астам.

АҚШ-та шағын және орта бизнесті жалпы мемлекеттік қолдау жұмыстары кеңінен жүргізіледі, оларға: бизнес жүргізудің әдістемелік негіздерін қамту, қаржылық жәрдемдесу, технологиялық және инновациялық даму жолдарын анықтау жұмыстары кіреді. Бұл мемлекетте шағын және орта бизнес субъектісіне ең алдымен жеңілдетілген несиелеу құқығы беріледі [2].

Ескеретін жағдай, АҚШ – бұл дамыған нарықтық экономикасы бар әлемдік күштілер арасындағы, шағын және орта бизнеске қаржылық қолдауда несиелендіру бағдарламаларына көп көңіл бөлетін, соның ішінде –кепілдендірілген көмек пен несие алуда жәрдемдесу белгіленген – жалғыз өкіл.

Арине, әлемдегі экономикасы жоғары дамыған мемлекеттердің бірі – Жапония. ШОБ-ті дамытуға бағдарлануының арқасында. Мемлекетте, ШОБ-ті дамыту процестері, тұтастай алғанда – мемлекеттік саясаттың ажырамас бөлігі болып табылады, ол үшін ШОБ кәсіпорындарын дамытуды үйлестіру және қолдау орталықтары қызмет атқарады, олардың қатарында [2]:

- елдің жоғарғы басшылығы;

– жергілікті басқару органдары;
– ірі бизнес;
– ШОБ кәсіпорындарының дербес орталықтары.

Жапонияда шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдаулар, келесі түрде көрсетіледі:

– қаржылық көмек (субсидиялау бағдарламалары, ШОҚ преференциялары, жеңілдікті салық салу);
– адами капиталды сақтау және дамыту (белсенді жұмыспен қамтылған адамдардың кәсіби қасиеттерінің өсу мүмкіндіктері – тренингтер, семинарлар, стажировкалар және т. б.);
– өндірістік процесте ғылым жетістіктерді пайдалану;
– аймақтық индустрияны дамыту (жергілікті шикізат ресурстарын басым пайдалану негізінде жеке аймақтың өнеркәсіп кәсіпорындарын кластерлеу арқылы) және т.б. [2].

Европалық Одақ елдерінде ШОБ-ты жалпы мемлекеттік қолдау– бұл ұқсас ерекшеліктері бар жүйе. Мемлекеттік қолдау бағдарламарының құрамдас элементтерінің жиынтығы (қаржылық, сараптамалық, консультациялық және үйлестіру) тұтастай іске асырылады.

ШОБ секторына қызығушылық таныта отырып, Еуроодақ елдерінің басшылығы экономиканы әртараптандыруды белсенді түрде жүзеге асырады, салалық ресурстарды тұтастай қайта бөледі, сол арқылы ШОБ-ты өндірістің жаңа салаларына бағыттайды. Европалық Одақ елдеріндегі ШОБ экономиканың әлеуметтік–экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ете отырып, экономикалық белсенді халықты жұмыспен қамтудың ең үлкен түрі болып табылады.

Дамыған елдерде ШОБ қызметі өзіне тән ерекшеліктерге ие: тиімді кредиттік–қаржылық жүйе; қалыптасқан тұтынушылық сұраныс; қалыптасқан нарықтық инфрақұрылым; нарықтық институттардың тұрақты қызметі.

Шағын және орта бизнесті қолдаудың бірыңғай тиімді тәсілі жоқ. Бұл мәселені дұрыс бағытта өрбіту, әр бір мемлекеттің даму деңгейімен байланысты. Нақты айтсақ: мемлекеттегі бизнес – ортаның қолайлылық деңгейі, сондай-ақ сыртқы жағдайлардың өзгеруі негізінде жасалады. Көптеген елдерде шағын және орта кәсіпкерліктің жоғары деңгейде дамуы мемлекетт экономикасының белсенді өсумен бірге инновациялық шешімдерді әзірлеу және оларды енгізу арқылы ғана мүмкін болуын ескеру қажет.

Қазіргі уақытта әртүрлі елдердегі ШОБ–ты қолдау жөніндегі мемлекеттік саясаттың тиімділігін, келесі көрсеткіштер сипаттайды: жұмысшылардың үлесі, жұмысшылардың жалпы саны және ЖІӨ–дегі субъектілердің үлесі (кесте1).

Кесте 1– Әр түрлі мемлекеттердегі шағын және орта кәсіпкерліктің даму деңгейінің негізгі көрсеткіштері [3]

	1000 тұрғынға шаққандағы шағын және орта кәсіпорындар саны, бірлік	Жұмыспен қамтылғандардың жалпы санында жұмыс істейтіндердің үлесі, %	Елдің ЖІӨ-дегі шағын және орта кәсіпорындардың үлесі, %	Жалпы санындағы шағын және орта кәсіпорындардың үлесі, %
Ұлыбритания	27	35	50	99,5
Канада	33	47	27	98
Оңтүстік Африка	39	60	60	93,4
Чехия	85	51	35	99,8
АҚШ	20	42	62	99,7
Жапония	45	77	63	99,7
Ресей	39	25	21	42

Шағын және орта кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың институционалдық және экономикалық тетіктерін зерттеу – әртүрлі елдерде олардың ортақ белгілері бар екенін көрсетеді, соның ішінде:

1) құқықтық реттеу (ШОБ–ты қорғау саласындағы мемлекеттік саясаттың мақсаттарын айқындайтын және кең ауқымды мәселелерін реттейтін нақты заңның болуы);

2) шағын және орта кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау жүйесін әзірлеуде және енгізуде қолданылатын бағдарламалық тәсілдер;

3) шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау жөніндегі тікелей және жанама шаралардың үйлесімі;

4) салық құралдарын ынталандыратын қаржы, сақтандыру, инвестициялық және несие беруші мекемелерді пайдалана отырып, әртүрлі деңгейлердегі қаржыландыру есебінен шағын және орта кәсіпорындар үшін субсидиялаудың мемлекеттік бағдарламалары;

5) шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау саласындағы міндеттер кешенін жүзеге асыру кезінде жүйелі үйлестіруді қамтамасыз ететін мемлекеттік капиталы бар мекемелер мен ұйымдардың жақсы дамыған жүйесі (мысалы, Жапония Үкіметі жанындағы ШОБ дамыту агенттігі; АҚШ-тағы шағын бизнесті басқару және т. б.);

6) Жергілікті деңгейдегі өкілеттіктердің басқару процесіне кеңінен басымдық бере отырып, ШОБ-ты қолдау саласындағы әртүрлі деңгейдегі билік органдары арасында өкілеттіктерді функционалдық бөлу;

7) кәсіпкерлердің мүдделерін қорғайтын кәсіподақтар және қауымдастықтармен диалог құру арқылы серіктестік қатынастар негізінде бизнес пен билік құрылымдарының өзара іс-қимылы [4].

ТМД елдерінің, Ұлыбританияның, Еуропалық Одақтың, Америка Құрама Штаттарының тәжірибесін ескере отырып, аймақтық бастамаларды қолдау экономикалық тұрғыдан тиімді болмақ.

Жапонияның ғылымды қажет ететін білім салаларын ынталандыру тәжірибесі де маңызды. Сондықтан табысты жобаларды ішкі пайдалануға бейімдеу үшін әлемдік жоспарлау тәжірибесінің қателіктерін және бенчмаркингке негізделген бағдарламалық– мақсатты жоспарлаудың шетелдік оң тәжірибесін үнемі талдау, яғни бәсекелестердің ең жақсы тәжірибесін табу және пайдалану өте маңызды. Яғни, толық қанды аймақтық бағдарламалардың негізін көрсететін шетелдік тәжірибені қолдану тиімдірек болмақ.

Сонымен, мемлекеттік бағдарламаларды әзірлеуде және шағын және орта кәсіпкерлікті мемлекеттік қорғау тетіктерін жетілдіруде болжау мен жоспарлауды, заманауи статистикалық негізді және тиісті институционалдық құрылымдарды пайдалану қажет. Қазіргі экономикалық жағдайда ШОК-ті тиімді мемлекеттік қолдау – кәсіпкерлік қызмет субъектілерінің әлеуметтік-экономикалық әлеуетін пайдаланатын және қаржы ресурстарын тиімді бөлетін– тиісті тетікті қалыптастыру мақсатында жүзеге асырылуы тиіс.

ӘДЕБИЕТ

1. Артемов А.И., Малый и средний бизнес: понятие, критерии, категории субъектов, место и роль в рыночном хозяйстве//Социальныо-политические науки.-2016.-№2.–С.44-49
2. Плетнев Д.А., Николаева Е.В., Кампа А. Сравнительный анализ критериев отнесения предприятий к малому и среднему бизнесу в разных странах // Стратегии бизнеса. - 2015.- Т. 5.- № 9.- С. 23–29.
3. Захарова Н.В., Лабудин А.В. Малое и среднее предпринимательство в европейских странах: основные тенденции развития // управленческое консультирование. – 2017. – № 12(108). – с. 64-77. url: https://elibrary.ru/item.asp?id=35119266
4. Балдина Ю.А. Типология инструментов государственной политики в области управления поддержкой субъектов малого и среднего бизнеса // Вестник Удмуртского университета. Серия «Экономика и право». 2017. №4. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: https://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-instrumentov-gosudarstvennoy-politiki-v-oblasti-upravleniya-podderzhkoy-subektov-malogo-i-srednego-biznesa (дата обращения: 10.11.2022).
5. Бобошко В.И. Финансовая поддержка как основа обеспечения экономической безопасности субъектов малого и среднего предпринимательства // Инновационное развитие экономики. - 2017.- Т. 41.- № 5. - С. 186-190.

УДК 339.138

Отынбай Е.Б.,
э.ғ.м., «Экономика және менеджмент»
кафедрасының мұғалімі
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: eldos1995@mail.ru

«МЕТАҒАЛАМ – ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІДЕГІ МАРКЕТИНГТІҢ БОЛАШАҒЫ»

Түйін: Бұл мақалада автор бүгінгі таңдағы цифрлық әлемдег пайда болған «метағалам» атты жаңа концепясын қарастыруда. Зерттеу жұмыстарында ол оның пайда болу маңыздылығын, қалай іске асатынын және оның болашақтағы көрінісін талқылауда.

Тірек сөздер: «Метағалам», «цифрландыру», «әлеуметтік желілер», «криптоақша», «NFT».

Otynbay Y.B.,
m.e.s., teacher
«Economics and management»
KazUIRandWL named after Ablaikhan,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: eldos1995@mail.ru

«METAVERSE - THE FUTURE OF SOCIAL NETWORK MARKETING»

Abstract: In this article, the author examines the new concept of the "metauniverse" that has emerged in today's digital world. In his research work, he discusses the importance of its emergence, how it is implemented and its future appearance.

Keywords: «Metaverse», «digitization», «social networks», «cryptocurrency», «NFT».

Әлеуметтік желідегі маркетинг қысқа уақыт ішінде жылдам өсіп өзінің төріндегі орнына ие болды және ол үрдіс жақын арада бәсеңдемейтін секілді. Дәл қазіргі уақытта бұл тенденция қай бағытта дамитынын жүз пайызға болжау мүмкін емес, алайда қазіргі таңда көкжиекте көрініп тұрған келесі қадам – метағалам.

Метағалам – «мета» (грек тілінен аударғанда «шексіз», «ары қарай» дегенді білдіреді) және «ғалам» сөздерінің жиынтығы. Әдетте онлайн ойындар, әлеуметтік медиа және виртуалды шынайлық сияқты цифрлық орталардағы виртуалды кеңістіктерді сипаттау үшін қолданылады. [1]

Метағаламның жалпы қабылданған анықтамасы жоқ және көпшілігі оны Интернеттің болашақ интеграциясы ретінде қарастырады. Онда пайдаланушылар қабылданатын виртуалды әлеммен байланысқан тұрақты, ортақ, үш өлшемді виртуалды кеңістіктерде өзара әрекеттеседі.

Метағаламды венчурлық капиталист Мэттью Болл, метағалам оқулығының авторы былай сипаттаған: «Метағалам – бұл нақты уақытта көрсетілетін, тұрақты 3D әлемдер мен модельдеулердің кең желісі. Ол сәйкестендірудің, объектілердің, тарихтың, төлемдердің үздіксіздігін сақтайды және синхронды түрде саны шексіз пайдаланушылармен қолдануы мүмкін».

Facebook компаниясы метағаламды былай сипаттайды: «Сізбен бірдей физикалық кеңістікте тұрмаған басқа адамдармен бірге байланыста болуға және оны зерттеуге мүмкіндік беретін виртуалды кеңістіктер жиынтығы».

Ғылыми фантастикалық бұқаралық ақпарат құралдарында метағалам тәрізді жүйелердің көптеген мысалдары бар болса да, бұл терминді алғашқы болып 1992 жылы Нил Стивенсон өзінің «Қар апаты» атты романында енгізген. Бұл шығармада метағалам адамдардың нақты виртуалды әлемі ретінде қарастырылады.

Метағаламның ерекшеліктері

Метағалам цифрлық әлемнің болашағы ретінде шабыттандыратын термин ретінде жиі талқыланса да, бүгінгі күні оның ортақ ерекшеліктері анықталған:

– Ескі веб-қызметтермен немесе нақты әрекеттермен қиылысатын мүмкіндіктер;

– Нақты уақыттағы 3D компьютерлік графика және дербестендірілген аватарлар;

– Әлеуметтік адамдар арасындағы қарым-қатынас;

– Пайдаланушыларға өздерінің виртуалды элементтері мен орталарын жасауға қолдау көрсету**;**

– Виртуалды және толықтырылған шындық гарнитуралары үшін қолайлы құралдар**;**

– Криптовалюта және NFT көмегімен блокчейн технологиясын енгізу.

Жалпы қазіргі таңда метағаламның басты үш көрінісі бар: қатысу, өзара үйлесімділік және стандарттау.

Қатысу – бұл виртуалды адамдармен виртуалды кеңістікте екеніңізді сезіну. Ондаған жылдар бойы жүргізілген зерттеулер бұл кейіпке ену сезімі желідегі өзара әрекеттесу сапасын жақсартатынын көрсетті. Қатысу сезіміне дисплейлері бар арнайы дулығалар сияқты виртуалды шынайылық технологиялары арқылы қол жеткізіледі.

Функциональды өзара үйлесімді жұмыс істеу мүмкіндігі аватарлар мен сандық элементтер сияқты бірдей виртуалды активтерді пайдаланып виртуалды кеңістіктер арасында үздіксіз қозғалу мүмкіндігін білдіреді.

Стандарттау – бұл метағаламдағы платформалар мен қызметтер арасындағы өзара әрекеттестікке мүмкіндік беретін нәрсе. [2]

Метағалам саласында жұмыс жұмыс істейтін компаниялар

Бүгінгі таңда нарықта Live Maps, Niantic, Magic Leap және Microsoft сияқты метағалам өнімдерімен айналасып және оның мүмкіндіктерін зерттеп жатқан көптеген компаниялар бар.

Мысалы, әлемге әйгілі Facebook компаниясы өзінің «Horizon» атты виртуалды шындық әлеуметтік желісінде метағалам платформасын жасау үшін жұмыс істеп жатыр. 2021 жылдың қыркүйегінде «Facebook XR» бағдарламалары мен зерттеу қорының құрылғанын жариялады. Өнеркәсіп серіктестерімен, азаматтық құқықтарды қорғау топтарымен, үкіметтермен, коммерциялық емес ұйымдармен және академиялық институттармен бірлесе отырып, метаверсті технологияларды жауапкершілікпен жасау жолын анықтау үшін, компания екі жылда бұл жобаға 50 миллион доллар инвестициялық қаржы бөлді.

2021 жылдың шілде айында өзінің сұхбатында Facebook-тің бас директоры Марк Цукерберг алдағы бірнеше жылда бұл туралы былай айтты:

«Біздің компаниямызды ең алдымен әлеуметтік желі құралы ретінде көретін адамдар үшін, біз метағаламдық компания ретінде танылатын боламыз».

2021 жылдың 28 қазанында Connect компаниясының іс-шарасында Facebook-тің бас директор Марк Цукерберг холдингінің жаңа атауы «Meta» болатынын хабарлады. Цукерберг ол туралы былай деді:

«Метағалам бұл интернет үшін келесі тарау, сонымен қатар ол біздің компаниямыз үшін де келесі қадам... бүгінде біз әлеуметтік желі компаниясы ретінде таныламыз, бірақ өзіміздің ДНҚ-да біз адамдар мен метағаламды байланыстыратын технологияларды жасайтын компания деп өзімізді есептейміз. Бұл біздің келесі шекарамыз».

Ендігіде «Meta» Facebook-ті, сондай-ақ Instagram, WhatsApp қосымшаларын және Oculus виртуалды шындық брендін қамтиды.

Метағалам қалай жұмыс істейді

Әдетте пайдаланушыны метағаламға қосылу үшін оған арнайы құрылғы қажет етеді. Бұл көзілдірік, басыңызда тұратын камерасы бар құрылғы немесе біз әлі көрмеген жаңа өнертабыс болуы мүмкін. «Тағу» құрылғысы метағаламмен байланысады, барлық элементтерді біріктіреді және шынайы өмірде интерактивті

виртуалды нысандарды көрсетеді. Өзара әрекеттесу пайдаланушының виртуалды нысандарға әрекет ете алатынын білдіреді, олардың барлығы нақты уақыт жағдайында көрінеді.

Онлайн әлемінде метағалам адамдарға шындықтан қашуды ұсынады. Дегенмен, соңғы жылдары бұл ортаға нақты өмір элементтерін енгізуде айтарлықтай өзгерістер болды. «Roblox» ойынында фильм көргіңіз келе ме? Немесе «Grand Theft Auto» ойнаған кезде киім сатып алғыңыз келе ме? TikTok әлеуметтік желісінде K-pop тобының соңғы тірі қойылымын көргіңіз келе ме? Онлайн және офлайн орталардың өзара әрекеттесуі, сондай-ақ виртуалды және физикалық әлемдердің өсіп келе жатқан қиылысуы метағаламды алға жылжытуда.

Метағаламның коммерциялық қолдануы қандай және одан кім пайда көреді?

Метағалам біздің күнделікті әрекет етуімізді, қарым-қатынасымызды, жұмыс және өмір сүру тәсілдерін өзгертеді.

Жаңа технологиялардың әсерлі мүмкіндіктері тұтынушыларды да, одан бөлек Nike, Microsoft және Nvidia секілді технологиялық алыптарды да қызықтырады. Meta (бұрынғы Facebook) сонымен қатар виртуалды шындықты (VR) және кеңейтілген шындықты (AR) адамдар жиналып, оқуға, жұмыс істеуге, ойын ойнауға, дүкендер жасауға, тіпті виртуалды ортада бизнес жасауға мүмкіндік береді, осылайша жалпы «метағалам» деп аталатын сандық кеңістікті құру үшін пайдаланды. Осыдан он жыл бұрын AR көзілдірігінің пионері болғаннан кейін, Google метағалам жобаларға көп инвестиция салуда. Мұндай кәсіпорындар бұл салаға осындай алып инвестиция салулары бізді таң қалдырмайды, өйткені PwC аудиторлық компаниясының айтуынша, VR және AR бағдарламалары 2030 жылға қарай жаһандық экономиканы 1,5 триллион долларға өсіре алады деп есептейді.

Тұтынушылардың интернет желісінде бір бірінмен байланыс орнатқан кезінде онлайн сатып алу ұмтылысы артып келеді, бұл ірі бөлшек саудагерлерді метағаламға кіруге итермелеуі мүмкін. 2022 жылдың наурыз айында біз тіпті Decentraland-те өткен бірінші метеғаламда болған сән апталығын көрдік. Аватарлар сонымен қатар метағалам тәжірибесінің маңызды элементіне айналады, өйткені олар пайдаланушылардың жеке басын көрсетеді және олардың виртуалды әлемде кім екенін айқындайды.

Метағалам ұсынатын ұлғайтылған қосылым өнімдердің қол жетімді болатынын және бизнес дүкендерінің географиялық орналасуына қарамастан өз өнімдерін бүкіл әлем бойынша сата алуына мүмкіндік береді. Пайдаланушының құштарлығыда да артады, бұл дұрыс пайдаланылған жағдайда оң коммерциялық әсер етуі мүмкін.

Кәсіпорындар күнделікті өмірдегідей метағаламда аксессуарлар мен қызметтерді сата алады. NFT және криптовалюталар пайдаланушыларға сауда жасауға және инвестициялауға мүмкіндік беретін метағалам технологиясының негізі болды. Енді пайдаланушылар кез келген нәрсені, NFT сандық өнер туындысынан бастап метаверстегі жер немесе жылжымайтын мүлікке дейін сатып ала алады. Сайып келгенде, ақпарат, өнімдер, ойын-сауық және әлеуметтік тәжірибе жетілдіріліп, қол жетімді болған сайын тұтынушылар метағаламның ең көп пайдасын көре алады.

ӘДЕБИЕТ

1. Авторы: Vyomica Berry / 11 қыркүйек, 2021 жыл / Веб-парақ
«What is metaverse, the new buzzword in internet technology». WION. https://www.wionews.com/technology/what-is-metaverse-the-new-buzzword-in-internet-technology-412364
2. «Метағалам қашан пайда болады» / 10 желтоқсан, 2021 жыл / Веб-парақ: https://bilimpaz.kz/
3. Авторы: Cathy Hackl / 5 маусым, 2020 жыл / Веб-парақ
The Metaverse Is Coming And It's A Very Big Deal. Forbes.
https://www.forbes.com/sites/cathyhackl/2020/07/05/the-metaverse-is-coming--its-a-very-big-deal/
4. Авторы: Alex Heath / 19 қазан, 2021 жыл
Facebook plans to change company name to focus on the metaverse. The Verge
https://www.theverge.com/2021/10/19/22735612/facebook-change-company-name-metaverse

УДК 314.174

Akim M.
m.e.s., teacher of the department
«Economics and management»
Kazakh Ablai khan UIR and WL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: muratmuhammad1411@gmail.com

“IMPACT OF DEMOGRAPHY ON THE ECONOMY”

Abstract: In this article, the author explains the relationship between economics and demography. Explain that the main world crisis may be caused by demographic crisis.

Keywords: “Demography”, “economics”, “world crisis”.

Әкім М.Ғ.,

э.ғ.м., «Экономика және менеджмент»
кафедрасының мұғалімі
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: muratmuhammad1411@gmail.com

“ДЕМОГРАФИЯНЫҢ ЭКОНОМИКАҒА ӘСЕРІ”

Түйін: Бұл мақалада автор экономика мен демографияның байланысын түсіндіреді. Алдығы уақытта негізгі әлемдік дағдарыс демографиялық дағдарыстан болуы мүмкін екенін түсіндіру.

Тірек сөздер: «Демография», «экономика», «әлемдік дағдарыс».

Demographic Trends

The low rate of population growth up until the early 18th century was caused by high mortality rates offsetting high fertility rates. But as knowledge and technology expanded, mortality rates started to decline due to improvements in diet, public health, and medicine. Additionally, fertility rates started to drop. Because having children has higher opportunity costs and costs more to raise and educate them, there has been a movement in American attitudes toward smaller families. Large families were no longer required to run farms as a result of the population urbanization from rural places. Social conventions about the availability and usage of birth control have changed. Outliers to a generally downward trend in birth rates were the post-World War II baby boom in the United States and its ripple effect as the baby boom generation began producing their own children. In the United States, there are 1.88 births per woman today. This is significantly lower than the fertility rate of over 3 in 1900, and it is lower than the replacement rate of 2.1 that the United Nations estimates is required to maintain population stability.

The average life expectancy in the United States has increased, These demographic trends have led to an aging population. Today's average birth age is close to 80 years old, which is 30 years longer than it was in 1900. Nearing 38 years old, the median age of the American population is over ten years bigger than it was in 1970. The United Nations predicts that by 2050, the median age in the United States will be 42 and that there will be more people over 65 per 100 working-age individuals (those between the ages of 15 and 64) than there were in 1970.

The projected relatively steady fertility rates and ongoing population aging will reflect a slower rate of population expansion globally. It decreased to 1.2 percent each year between 2010 and 2015 from an average of over 2 percent every year in the second half of the 1960s. The rate of population growth in the United States, including net migration from abroad, is anticipated to decline from over 0.8% over the past few years to about 0.5% in the year 2050, with net migration accounting for nearly the entire increase.

Many developed countries have undergone this demographic transition further than the United States, and the aging process is accelerating around the world. Japan has seen its population decline over the past five years and has the highest working-age elderly ratio in the world, with a median age close to her 47. Fertility rates have been below alternative levels for some time across Europe. Since the latter half of the 1980s, China's working-age population growth has slowed, and The population's aging is progressing rapidly, partly due to the impact of the one-child policy. China's median age rose circa the age of 19 in 1970 when he was 37 in 2015.

Then again, some low-and center pay nations are at a significantly sooner phase of the segment progress, with young, rapidly expanding populations and rising rates of employment. The median age in India is approximately 27 years old, and the population grew by 1.2% annually between 2010 and 2015. The United Nations predicts that India's population will exceed that of within seven years, China, which is currently the most populous nation, will be overtaken by India, and India's population will continue to rise until 2050. Most of the world's population growth through 2050 is expected to be concentrated in Africa, a region with high fertility rates.

The effect of these worldwide segment designs on the eventual fate of the U.S. economy poses several challenges for policymakers and is worth considering. Indeed, the degree of impact will depend on the policy response. The remainder of my speech will cover the impact of these demographic changes on the US economy, particularly the labor market and economic expansion. Then, we move on to considerations of monetary, fiscal and other policies of the government.

Demographic Implications for Labor Markets

Demographics affect labor supply. Generally, The demand for labor rises as people live longer and mortality rates fall. This pattern began in his late 1960s and his 1970s in the United States, especially when baby boomers and women entered the workforce. As a result, there was a rise in the number of prime-age workers available to both men and women, with potential growth of 3% to 4% for her.

despite the fact that people who have a longer life expectancy will have to work more hours to increase their retirement savings, population aging will ultimately tend to lead to a downward trend in overall labor force participation. The United States is already seeing this. He reached a peak of 67.3% in the early 2000s and fell to 66.0% in December 2007, when the Great Recession started. It has continued to fall ever since, reaching 62.7% (as of October). While cyclical factors may be to blame for some of the decline, research suggests that demographic factors are to blame for the majority of the overall decline in participation rates. A combination of an aging population and a decline in the participation rate of the elderly.

From an average of 2.5% per year in the 1970s to about 0.5% per year between 2010 and 2016, U.S. labor force growth has significantly slowed as a result of slower population growth and lower labor force participation.Over the next ten years, it is anticipated to remain close to this level.

The natural rate of unemployment over the long term as well as labor force growth and participation can be affected by shifts in worker age distribution.More seasoned specialists will generally be less jobless and less inclined to change occupations than other age gatherings.The proportion of young people working today is decreasing.If everything else is equal, the natural unemployment rate should be lower than it was in the 1990s due to lower turnover among older workers and fewer younger workers.Naturally, there is uncertainty regarding the timing and magnitude of this demographic impact.This is due to a number of contradictory factors, including the fact that older workers' retirement ages have not changed much in terms of worker productivity up to this point, contrary to expectations.varies by age, and labor market decisions can be influenced by policies like unemployment and pension benefits.

Demographic Implications for Economic Growth

Long-term economic growth and the composition of growth will be affected by the anticipated slowdown in population growth and labor force participation.Growth in structural productivity and growth in the labor force are the two factors that have the greatest impact on an economy's long-term growth rate.Specifically, the efficiency with which an economy combines capital and labor inputs to produce output.Long-term economic expansion is being hampered by data indicating that the labor force is expanding much more slowly than in recent decades.

Additionally, it is possible that structural productivity growth could be negatively impacted by an aging population.His output per hour labor productivity in the non-agricultural enterprise sector has only increased by 0.5 percent annually over the past five years.1% for the majority of expansions.Although some of the slowdown is likely to be cyclical due to the ongoing impact of the Great Recession on business investment, structural factors are also weighing on productivity growth.Younger workers, on the other hand, are more likely to switch jobs or employers than older workers.This makes it possible for older workers to acquire more in-depth experience, which can lead to increased productivity.At the same time, workers may remain in positions that are not well-suited to their skills due to low labor mobility.This holds back productivity growth.In point of fact, research demonstrates that productivity growth is adversely affected by both short and long tenure periods.In addition, historical data demonstrates a hump-like relationship between age and productivity, with productivity rising and stabilizing as individuals enter the labor market and then declining as they reach retirement age.Individual innovation and scientific accomplishment peak between the ages of 30 and 40, according to research; however, this age profile has shifted upward over time.

Mobility in the workforce and business dynamism have been declining for some time, as has the number of start-ups in key innovative industries like high technology.Although the population will continue to age, it is unknown whether the low momentum will continue.It appears that an aging workforce will have very little negative impact on productivity growth so far.Long-term output growth may be lower than in the 1980s and 1990s, despite the demographically-induced slowdown in labor force growth and its potential restraining effects on productivity growth.It suggests that it will probably fall below 3.5 percent.policy actions.

In addition to having an impact on an economy's trend growth rate, demographics can also have an impact on growth's components by influencing decisions regarding aggregate consumption, savings, and investments.Because people have a longer life expectancy, they need to save more money while they are working to have a longer retirement fund.Given the extent to which statutory pension insurance is underfunded at the federal and state levels, this is especially true.Interest for medical services proceeds to increment, and a maturing populace forces various requests on the lodging area than a more youthful populace, influencing interest for single-family and multifamily lodging, possessing and leasing request, and retrofitting interest for more established homes.increase.Alteration can occur at any time.Alterations in the age distribution can have an effect on business cycles by influencing the structure of the output.Demographic shifts also have an impact on monetary policy because of their structural and economic implications.Let me discuss three things..

Demographic Implications for Monetary Policy

First, the natural long-term unemployment rate and the growth rate of potential output cannot be affected by monetary policy; however, given that these factors are part of the economic environment, it is likely that both will be affected in relation to previous levels.We must consider the decreasing population pressure.

Second, the transmission mechanisms of monetary policy to the economy, particularly the strength of the effects on wealth and income, can also be affected by demographic shifts.Compared to younger people, older people typically own more wealth and are more likely to be borrowers while using that wealth to pay for their retirement needs.Younger people are more likely to borrow money, but because they have fewer assets, they have to work with lower credit limits than older people.The transmission of interest rate changes to the economy may change as the proportion of the population that is younger to older shifts.Lower interest rates benefit a smaller percentage of younger borrowers, while higher asset prices benefit a larger percentage of older borrowers.Rising interest rates have similar causes.Changes in demographics could make the wealth effect a more important way for monetary policy to affect the economy.

Up to this point, there is little proof that segment patterns will prompt a huge scope shift to fixed pay that will dissolve returns.In fact, it demonstrates that not everyone is adequately saving for retirement. In the past, asset returns

and the age structure of the US appear to have only a weak correlation.Eventually, the effect of socioeconomics on monetary execution will really rely on how legislatures answer.

Demographic Implications for Fiscal and Other Government Policies

In the United States, a growing number of elderly people will put a significant strain on Social Security and Medicare.These are pay-as-you-go programs in which current employees assist retirees.Other developed nations' public health and pension funds will also be squeezed.Governments will need to respond by increasing borrowing, cutting benefits, raising taxes, reorganizing programs, and taking steps to slow the rate of growth in health care costs in order to avoid projected long-term fiscal imbalances.Long-term fiscal sustainability appears to be dependent on the effectiveness of the measures and the combination used.

According to the CBO, the federal government's deficit as a percentage of GDP will more than triple over the next 30 years under the current policies, rising from 2.9% in 2017 to 9.8% in 2047.Over that period, spending on Government managed retirement and Federal health care is supposed to increment from 8% to 12.4% of Gross domestic product.Consequently, the ratio of public debt to GDP has significantly increased from 77% in 2017 to 150 percent in 2047.It is debatable how much of an impact such an increase would have on economic growth and the exclusion of productive investment.However, investors lost faith in governments' ability to service their debts during the 2009-2012 European sovereign debt crisis, which resulted in an increase in interest rates that had previously been considered risk-free.hints at a possible serious issue.

If underfunded funding from rising government debt is undesirable, raising taxes and cutting benefits and other spending is also undesirable.In the end, the fiscal outlook may be weakened and the long-term growth prospects of the economy may be undermined depending on how these measures are implemented.Furthermore, unconventional policy tools like asset purchases and forward guidance may be required in a world where countercyclical fiscal policy is restricted, leading to an increase in economic volatility and monetary policy near the zero floor.This is to accomplish the monetary policymakers' economic objectives.

Policies that reduce rising medical costs in addition to focusing on health insurance will be more effective in addressing the impact of aging on financial imbalances.In addition, fiscal imbalances as well as demographic and other factors' downward pressure on long-term growth will be addressed by labor force growth and productivity policies.We need to pay attention to policies that encourage people to work longer hours, support upskilling, promote R&D and innovation, and increase rather than decrease immigration.

Summary

In conclusion, demographic shifts will accelerate aging and slow population growth.Potential output growth, the natural unemployment rate, and the long-term equilibrium interest rate are likely to be impacted negatively by this shift.The degree and timing of this effect are dubious as they rely upon complex elements and buyer and business conduct.Economic and monetary policy transmission mechanisms can also be affected by demographic shifts.In order to make appropriate policy decisions, monetary policymakers will need to continuously evaluate these structural and cyclical implications.Monetary policy is also challenged by shifting demographics.Public debt-to-GDP ratios can rise as a result of larger fiscal imbalances, which can raise interest rates and discourage productive investment.However, there are ways to mitigate some of the negative effects of demographic change on the economy.Policies aimed at reducing fiscal imbalances and increasing productivity and labor force growth are examples of these.

REFERENCES

1. Aaronson, Daniel, Luojia Hu, Arian Seifoddini, and Daniel G. Sullivan. “Changing Labor Force Composition and the Natural Rate of Unemployment,” Federal Reserve Bank of Chicago, Chicago Fed Letter, Number 338, 2015. (https://www.chicagofed.org/~/media/publications/chicago-fed-letter/2015/cfl338-pdf.pdf).

2. Auer, Peter, Janine Berg, and Ibrahim Coulibaly. “Is a Stable Workforce Good for Productivity?” International Labour Review 144, 2005, pp 319-343. (http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1564-913X.2005.tb00571.x/full).

3. Bean, Charles R. “Overview,” Proceedings of a Symposium Sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City, at Jackson Hole, Wyoming, 2004, pp. 447-454. (https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/2004/pdf/Bean2004.pdf).

4. Bloom, David E., and David Canning. “Global Demographic Change: Dimensions and Economic Significance,” Proceedings of a Symposium Sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City, at Jackson Hole, Wyoming, 2004, pp. 9-56. (https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/2004/pdf/BloomCanning2004.pdf).

5. Cairó, Isabel, and Tomaz Cajner. “Human Capital and Unemployment Dynamics: Why More Educated Workers Enjoy Greater Employment Stability,” Economic Journal, forthcoming, and Board of Governors of the Federal Reserve System Finance and Economics Discussion Series Working Paper 2014-09. (https://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2014/201409/201409pap.pdf).

UDC-338.1
GRNTI -06.52.13

Baidalinova Ainur S., Z.Turdieva
Doctor PhD
Atyrau University of Oil and Gas named after Safi Utebayev,
Atyrau, Kazakhstan
Doctor PhD
Educational institution "Alikhan Bokeikhan University",
Semey, Kazakhstan

HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT UNDER CONDITIONS OF SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

А.С. Байдалинова, З.М. Турдиева
Доктор PhD
Атырауский университет нефти и газа им. Сафи Утебаева,
Атырау, Казахстан
Доктор PhD
Учреждение образования «Alikhan Bokeikhan University»,
Семей, Казахстан

РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Annotation

This study examines the development of human capital. In Kazakhstan, much attention is paid to the development of human capital, but the relationship between the development of human capital and the economic growth of the state has not been studied. This study aims to fill this gap. The article analyzes the state and dynamics of human capital development in Kazakhstan, identifies the main trends and relationships between the level of human capital development and the main socio-economic indicators. The results confirm that both material resources and human capital resources influence economic growth. Regression analysis showed that the growth in the number of personnel engaged in research and development and the volume of innovative products (goods, services) positively affects the level of economic development of the state.

Keywords: human capital, human capital structure, efficiency, economic growth, GDP.

JEL Classification: J24, J48, P51

Introduction

Modern economists believe that natural resources (i.e. minerals, climate, access to water, energy sources, etc.) play an important role in a country's economic development. These people must be able to perform the duties necessary to create such economy. Issues of economic growth and decline depend on the population. This called human capital, and to truly understand the world, we must understand the role that population plays in the growth or decline of the economy.

Over the years, the terms used to describe the staff and employees of enterprises have changed. Evolution of approaches to human resources enterprises have moved from "personnel" to "human resources" (HR) and in modern conditions to "human capital".

Thus, people should be considered as an asset, not an item of expenditure. Every effort must be made, formally or informally, to develop skills and abilities, as well as to enable people to maximize their contribution.

Human capital activities involve not only the transfer and implementation of available knowledge, but also the generation of new knowledge, which is the source of innovation and technical change that drives all factors of production. This last function of human capital generates economic growth throughout the world, regardless of its original geographical location.

At the national level, human capital can be considered as a factor in reconciling production with physical capital. It means that its contribution to growth is greater the greater the volume of physical capital, and Vice versa. The structure of the aggregate production function also shows that the growth of human capital is both a condition and a consequence of economic growth.

1. Literature review

Human capital was considered as a main driving force of countries ' economic progress. As an independent section of economic analysis, the theory of human capital was formed at the turn of the 50-60s of the twentieth century thanks to the research of famous American economists T. Schultz and G. Becker. Many empirical studies have been based on education or variables related to education. The first who defined education as a form of capital was Schultz, T. W. (1961). He was the first who used the term "human capital", by which he meant a set of investments in a person that increase their ability to work. The scientist claimed that improving the well-being of poor people depends not on land, technology, or their efforts, but on the knowledge, skills, and other certain skills that make up human capital. Thus, T. Schultz made a significant contribution to the formation of the theory of human capital at the initial stage of

its development. The scientist was one of the first who defined human capital as the main productive factor of a post-industrial and innovation-oriented economy [1].

A follower of T. Schultz, G. Becker developed his idea by justifying the effectiveness of investment in human capital and formulated an economic approach to human behavior[5].

The Nobel Prize winner Simon Kuznets (2016), who introduced the concept of GDP into economic theory and practice, made a significant contribution to the development of the General theory of human capital. Among the necessary and sufficient factors for GDP growth, the scientist identified the level of accumulated national human capital as the primary factor. He claimed that there is a certain threshold value of accumulated national human capital, without which it is impossible to move to the next technological structure of the economy[2].

"Human capital" is a complex category consisting of professional knowledge and potential of a person (employee) or labor collective, aimed at obtaining super profits and ensuring the reproduction process [Kobzar Yu.G., 2016].

According to E. V. Filatova, "human capital consists of acquired knowledge, skills, motivations and energy, which are endowed with human beings and which can be used for a certain time in order to produce goods and services" [E. V. Filatova, 2010]. Speaking of "energy", which is part of human capital, the author probably, means physical capital, which is an independent economic indicator.

Kapelyushnikov R. I. gives the following definition of this concept: "In economic theory, human capital is usually understood as a stock of knowledge, skills and abilities that each person has and that can be used by them either for production or for consumer purposes" [3].

The following interpretation of A. I. Dobrynin is traditional: "Human capital is a certain stock of health, knowledge, skills, abilities, and motivations formed as a result of investments and accumulated by a person, which are expediently used in the labor process, contributing to the growth of its productivity and earnings" [4].

The analysis of ideas about human capital allows us to identify the main approaches to determining its essence as capital: human capital as an investment, stock, assets and factor of production [5].

However, this literature suggests a homogeneity of institutional and socio-economic conditions across national borders. In fact, countries are heterogeneous in many ways, with different laws, institutions, types of government, and policies that can affect the relationship between human capital and growth [6]. Thus, the strength of the relationship between human capital and growth will vary from country to country, creating the need to identify institutional and socio-economic factors that weaken or strengthen the relationship between human capital and growth [M Ali, Egbetokun, MH Memon, 2018].

Thus, the concept of human capital was formed gradually; initially it included only investments in special higher education. Therefore, sometimes human capital is narrowly referred to as educational capital. Subsequently, the concept of human capital has expanded significantly and have been considered as investments in health, education, science, migration, culture and art. For example, when assessing the human capital of different countries, the World Bank experts included consumer expenditures in the calculations: human expenses for food and clothing, improving housing conditions, obtaining education, health and culture, as well as government expenditures for these purposes.

The classification of human capital by level of economy represented by the following gradation [Sanalieva L. K., Kengzhegalieva G. B., et al., 2018]:

- Micro-level: individual human capital-characteristics of the individual's human capital;
- Meso-level: corporate human capital-characteristics of the company's human capital;
- Macro level: national human capital- characteristic of human capital at the country level. This classification often used in the analysis and evaluation of human capital. Each level characterized by a corresponding set of indicators.

The composition of human capital has been claimed even from basic economic research in this area. Education has always been the center of human capital analysis, while some other quantitative and qualitative analysis work to represent human capital in later research.

The experience of developed countries shows that the main condition for economic growth is the accumulation and preservation of human capital, as well as its development and multiplication. Using a survey of 192 countries, World Bank experts concluded that 16 % of economic growth in countries is due to investment in fixed or physical capital, 20 % - in natural capital, and 64% related to the level of development and quality of human capital. In countries such as Germany, Switzerland and Japan, the share of human capital reaches 80 %. Table 1 shows the structure of expenditures of the state budgets of the countries of the Eurasian economic Union in 2016-2020.

Table 1-structure of expenditures of the state budgets of the Eurasian economic Union in 2016-2020, %

Country	2016	2017	2018	2019	2020
Republican budget revenues					
Armenia	2,4	2,6	2,8	3,3	3,2
Belarus	9,0	10,2	11,9	11,6	9,6
Kazakhstan	22,8	30,0	25,9	28,0	29,1
Kyrgyzstan	1,7	2,0	2,0	2,1	1,7
Russia	203,0	258,6	309,4	312,1	260,2

Republican budget expenditures					
Armenia	3,0	3,1	3,0	3,4	3,9
Belarus	8,5	8,8	9,6	10,1	10,5
Kazakhstan	24,9	34,1	27,9	31,4	34,4
Kyrgyzstan	2,0	2,2	2,1	2,1	2,0
Russia	247,7	281,5	266,1	282,0	314,8

According to table 1, almost half of Kazakhstan's budget spent on maintaining and developing the main components of human capital – social protection, health, education, housing and utilities. In Kyrgyzstan, the share of funds for social protection of the population is more than half-64.8% of the state budget, and in Armenia, the largest percentage of the state budget spent on social protection.

As a result of the analysis of the existing scientific literature of human capital, its structure, distinctive features and properties, we can say that human capital is a complex economic category and requires careful study and analysis, the development of which depends on the socio-economic development of the country, its institutional development.

2. Research methodology

The following scientific research methods were applied:

* method of deduction used to understand the essence of human capital;

• method of analysis used to identify different interpretations of scientists;

* synthesis method used to obtain generalized research results and General conclusions on the development of human capital;

* method of comparative analysis used to reveal the features and conditions that affect the development of human capital.

Specific interest takes the study of the impact of human capital components on the country's economic growth. To identify the impact of human capital components on the country's economic growth, we will conduct a correlation and regression analysis based on statistical data. For the analysis, were taken data for the period 2010 – 20 from the official website of the Committee on statistics of the MNE of the Republic of Kazakhstan. The following indicators considered as an independent variables that affect the country's economic growth:

- number of graduates of higher education institutions (gradstud);
- share of gross enrolment in higher education (grosscov);
- number of staff engaged in research and development (inresearch);
- volume of innovative products (goods, services) (inprod);
- amount of investment in education (inedu);
- the amount of investment in health and social services (inhealth).

A description of the factors considered presented in table 2.

Table 2. Descriptive statistics

Variable	Obs	Mean	Std.Dev.	Min	Max
gdp	11	35805.82	14854.5	16053	61820
gradstud	11	160.182	22.022	127	197
grosscov	11	50.909	2.119	48	54
inresearch	11	20837.18	3540.184	15793	25793
inprod	11	450.636	334.772	83	1179
inedu	11	185.182	36.458	141	257
inhealth	11	99.455	24.696	64	155

Before building a regression model, we will perform a correlation analysis of the data to determine multicollinearity. The results shown in a table below.

Table 3. Correlation matrix

Variables	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
(1) gdp	1.000						
(2) gradstud	-0.835	1.000					
(3) grosscov	0.126	0.230	1.000				
(4) inresearch	0.738	-0.412	-0.013	1.000			
(5) inprod	0.930	-0.667	0.439	0.635	1.000		
(6) inedu	0.812	-0.642	-0.018	0.676	0.697	1.000	
(7) inhealth	-0.227	0.133	0.154	-0.312	-0.039	-0.383	1.000

It should be taken into account that there may be a close relationship between variables in the model – multicollinearity, which significantly impairs the quality of the constructed regression model. There is no

multicollinearity between the selected variables. Therefore, to quantify the relationship between variables and to build a model of dependence between factors, we will build a regression model based on the following formula:

$$GDP_t = \beta_0 + \beta_1 gradstud + \beta_2 grosscov + \beta_3 inresearch + \beta_4 inprod + \beta_5 iinedu + \beta_6 inhealth + \varepsilon_{it} \ (1),$$

Where GDP is GDP per capita, defined as the ratio of total GDP to the number of people living in a country; t=2008-2018;

β0-estimation of the coefficient of the i-th factor;

– other factors not taken into account.

The least squares (OLS) method used to construct the multiple regression equation.

3. Results

Results of the OLS assessment were obtained, the data presented in table 4.

Table 4-regression Results for all variables

Linear regression

gdp	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
gradstud	-211.324	70.669	-2.99	0.040	-407.534	-15.115	**
grosscov	-347.127	683.363	-0.51	0.638	-2244.448	1550.193	
inresearch	0.716	0.310	2.31	0.082	-0.144	1.576	*
inprod	26.670	7.065	3.77	0.020	7.055	46.285	**
inedu	17.618	27.912	0.63	0.562	-59.879	95.115	
inhealth	-50.772	27.477	-1.85	0.138	-127.061	25.516	
Constant	62181.126	30136.130	2.06	0.108	-21500.000	146000.000	

Mean dependent var	35805.818	SD dependent var	14854.496
R-squared	0.994	Number of obs	11.000
F-test	120.489	Prob> F	0.000
Akaike crit. (AIC)	198.274	Bayesian crit. (BIC)	201.059

*** *p<0.01*, ** *p<0.05*, * *p<0.1*

The regression coefficient R-square is equal to 0.99, which indicates a good quality of the equation, and that there is a relationship between the indicators, which has also been proven previously using the correlation matrix. P-value = 0.000 and Fischer's F-criterion is 120, 49. According to the results obtained, it is possible to say with 99% probability that the model is reliable, the relationship statistically confirmed.

Conclusion

Since 2017, the World Bank has been implementing a human capital development. Project aimed to help countries create a political platform to ensure investment priority in this sector. In 2018, Kazakhstan ranked 31st out of 157 countries with a human capital index value of 0.75 (maximum value of 1). According to this index, the labor productivity of a newborn child upon reaching adulthood will be 75% of the potential level, which is possible under the condition of full education and full health. In other words, the indicator reflects that in the long term Kazakhstan may lose up to 25% of the expected income.

Despite the high position of Kazakhstan in international rankings, the analysis of Kazakhstan's experts in the field of education reveals problematic issues and challenges. For example, only 30-35% of graduates of Kazakh universities employed in their specialty. More than 70% view higher education as "getting a diploma", rather than a path to improving skills and qualifications.

President of Kazakhstan K. Zh. Tokayev noted that the sphere of education not only affects the development of the economy, but also is a full-fledged branch of the economy. Many issues remain unresolved in this area. One of them is the continuing difference in the quality of education in rural and urban schools. Graduates of rural schools initially find themselves in unequal conditions due to the lack of qualified teachers, low material and technical equipment of schools. Therefore, rural youth experience difficulties in entering universities and during their studies. Given that about half of the population of Kazakhstan lives in rural areas, the poor quality of education in rural schools significantly reduces the overall competitiveness of Kazakhstan's youth.

Also in recent years, many experts have spoken about the decline in the status of teachers, the unsatisfactory financial situation of teachers, which also, in General, negatively affects the quality of school education.

To address these and other relevant issues, the law "on the status of a teacher" was developed. This draft law contains articles that directly indicate the inadmissibility of involving teachers in non-core activities, the inadmissibility of their prosecution for applying to the court or other government agencies, as well as the inadmissibility of manipulating the salary allowances for teaching in foreign languages provided for in the same draft law. In General, the adoption of this law should provide a significant improvement in the legal status of teachers.

Also, K. Tokayev pointed to the extremely low level of research funding, which is only 0.13% of GDP, while in developed countries it reaches 2.5%. Noting that the OECD countries have developed various mechanisms for attracting private capital to science, which need to be studied and implemented, the President instructed to increase the share of spending on education and science to 5% of GDP in total.

It should be noted that the development of human capital has become one of the topics for discussion at the Astana economic forum in May 2019. Participants noted that in the world of global digitalization, knowledge is becoming more accessible and competition is taking on a new face: the human economy is coming out on top.

Coming to the forefront of human capital is one of the modern global trends. Human capital is the main economic resource of the XXI century, increasing the country's GDP, which has become the main productive and social factor in the development of the economy of the Republic of Kazakhstan [8].

Within the framework of AEF-2019, Roadmap for the implementation of the project "Construction of an educational metropolis - kindergarten, school, College, University" signed with the Singapore investor Kinder World in three regions: the cities of Nur-Sultan, Almaty and Shymkent. According to the Roadmap, a network of international-level schools, as well as colleges and educational campuses in the capital of Kazakhstan will be built in the coming years.

It also, can be recalled that the First President - Elbasy Nursultan Nazarbayev, during the opening ceremony of the Year of youth of Kazakhstan earlier this year, proposed new initiatives, such as the development of an educational model based on the principle of "100 to 200". It is planned to create one "top University" in each region of Kazakhstan, approaching the standards of Nazarbayev University, and 10 best colleges that provide effective professional education.

At the meeting of the Council of foreign investors on July 4, 2019, K. Tokayev specifically focused on the development of human capital in Kazakhstan. According to him, the main tasks at this stage are the transition of the training system to a qualitatively new level, reducing the gap between the quality of training and demand in the labor market. In particular, it is necessary to modernize the vocational education system and strengthen the link between higher education and enterprises and business.

In accordance with the new tasks, the government of Kazakhstan is currently developing a new State program for the development of education and science.

To solve the identified problems in the development of human capital in Kazakhstan, we propose well-known measures to improve and stimulate the development of human capital as a factor of economic growth of the state:

1. expansion of tax benefits in the field of improving the level and stock of human knowledge, as well as protecting their health;
2. increasing housing affordability for citizens through mortgage mechanisms, promoting the use of financial instruments to stimulate the development of the housing market as a whole;
3. increasing information transparency and transparency of the consumer credit market;
4. expanding opportunities for citizens to use educational loans;
5. assistance in improving the level of protection of the quality of life and personal well-being of citizens through life and property insurance;
6. promoting the development of additional pension insurance mechanisms.

These measures will improve the quality of human capital through the development of the education system.

REFERENCES:

1. Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital [Presidential address delivered at the annual meeting of the American Economic Association, Saint Louis, MO, December, I960. The American Economic Review, 51, 1-17. doi:10.1002/hrm.21537
2. Simon Kuznets [Electronic resource] //The library of economics and liberty. 2016. URL: http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Kuznets.html (date: 05.01.2020).
3. Kapelyushnikov R. Human capital of Russia: evolution and structural features / R. Kapelyushnikov // Bulletin of public opinion. - 2005. - № 4. - P. 37-44.
4. Dobrynin A. N., Dyatlov S. A. Human capital. - Moscow: publishing house "exam", 2002.
5. Becker, Gary S. 1994. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education, 3rd ed. Cambridge: NBER Books—National Bureau of Economic Research, Inc., vol. 1, pp. 132–33. [Google Scholar]
6. Robeyns, Ingrid. 2006. Three models of education Rights, capabilities and human capital. Theory and Research in Education 4: 69–84. [Google Scholar]
7. Human capital, social capabilities and economic growth. M Ali, A Egbetokun, MH Memon Economies 2018, 6(1), 2; https://doi.org/10.3390/economies6010002
8. Zhanar Baigireyeva, Berik Beisengaliyev, Dmitry Kicha, Shakizada Niyazbekova, Leila Maisigova, Analysis of the Influence of Ecology on Human Resources Management in the Healthcare System, Journal of Environmental Management and Tourism, DOI: https://doi.org/10.14505/jemt.v12.7(55).23, P.1983-1999.2021
9. Investigation of Modern economic mechanisms for construction of the intellectual potential of the country as a moving factor of innovative economic development. Sanalieva L.K., Kengzhegalieva G. B., Idelbayeva A. S., NiyazbekovaSh.U. Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. 2018. No. 5. P. 144-148. DOI: 10.32014 / 2018.2518-1467.19

УДК 65(304):248.71

Джетибаев Н.,
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Халықаралық құқық кафедрасының доценті,
заң ғылымдарының кандидаты
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhetybaev_14@mail.ru

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АДАМ САУДАСЫ ҚЫЛМЫСТАРЫН ЖАСАҒАНЫ ҮШІН ЖАУАПКЕРШІЛІККЕ ТАРТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»

Түйін: Аталмыш мақалада автор Қазақстан Республикасындағы адам саудасы қылмыстарын сипаттайды және қылмыстық құқықтық талдайды. Зерттеу жұмыстарына сай, автор осы тұрғыдағы қылмыстардың елімізде таралу динамикасын және оны анықтаудың ерекшеліктері мен қылмыстарды саралау ерекшеліктерін көрсетеді. Сонымен қатар Қазақстан Республикасындағы ресми органдардың тарапынан берілген стаистикалық мәліметтеріне де талдау жүргізілген. Қолданыстағы Қылмыстық кодекске сай аталған қылмыс құрамына қылмыстық-құқықтық талдау жасалынған. Мақалада қылмыстардың кеңінен тарауына әсер ететін факторлардың қатарына отбасындағы тұрақсыздық, ең алдымен балалардың қараусыз қалуы, отбасымен және ата-аналарымен байланыстың тоқтауы, туыстары мен жақындарының тарапынан қолдауды болмауын да қарастырған.

Тірек сөздер: қылмыстылық, жәбірленуші, тасымал, еңбекті қанау, адам саудасы.

Jetibayev N.,
Docent of the chair of International law,
candidate judicial science
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhetybaev_14@mail.ru

"ISSUES OF BRINGING TO JUSTICE FOR COMMITTING CRIMES OF HUMAN TRAFFICKING IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN"

Summary: In this article, the author describes and analyzes criminal law crimes of human trafficking in the Republic of Kazakhstan. According to the research work, the author reflects the dynamics of the spread of crimes in the country in this context and the features of its detection and differentiation of crimes. In addition, the analysis of statistic data provided by official bodies in the Republic of Kazakhstan was carried out. In accordance with the current Criminal Code, a criminal law analysis of the composition of this crime is carried out. Among the factors affecting the widespread spread of crimes in the article are family discomfort, primarily neglect of Children, loss of contact with family and parents, lack of support from relatives and loved ones.

Key words: criminality, victim, transportation, labor exploitation, human trafficking.

Адам саудасы өткен уақыттың еншісіндегі белгі ретінде, адам мен азаматтың бостандығына, қадір-қасиетіне және қаупсіздігіне қол сұға отырып, қазіргі кездегі қауіпті қылмыстардың бірі болып қалуда. Бұл әлеуметтік құбылыс 1948 жылғы Адамның жалпыға бірдей Декларациясына, 1950 жылғы Адамның құқығы мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы Еуропалық конвенцияға, 1966 жылғы Азаматтық және саяси құқықтар туралы Халықаралық пактілерінде белгіленген ізгілік және демократиялық қағидаларына қарама-қайшы келеді. БҰҰ-ның көптеген конвенциялары және оларға қосылатын хаттамалар адамдарды трансұлттық саудаға салу қауіпті халықаралық қылмыстардың қатарына жатқызады және де олармен күресу әртүрлі мемлекеттердің құзыретті органдарының күш-жігері арқылы бірлесіп күресу арқылы жүзеге асырылады. [1, 15б.]. Адамдарды саудаға салу әртүрлі нысндарда жүзеге асырылады. Ол көптеген қылмыстық іс-әрекеттің нысандарында жүзеге асырыла отырып, құқық қорғау органдарының күш жігеріне қарсы тұру үшін, ұдайы өзгерісте болады. Қазіргі кезде адам саудасы ұйымдасқан трансұлттық қылмсытылық нысанына ие болып тұр. Адамдар саудасының халықаралық бизнесінің қазіргі жай-күйін талдау көрсеткеніндей, осы тұрғыдағы қылмыстарды жасайтын, қылмыстық ұйымдасқан қауымдастықтар, өздерінің қылмыстық әрекеттерін негізінен террористік топтармен байланыстырады. Негізінен олардың көпшілігі бір көліктік және байланыс желілерін және қолдан жасалынған құжаттарды қолданады. Бұл жерде терроршылар мен адам саудалаушылардың әрекеттерін біріктіретін негізгі үш факторды айтып кетуіміз шарт: халықаралық ұйымдасқан қылмыстылықтың өсуі, транзит арқылы өтетін елдердегі иммиграциялық бақылаудың әлсіздігі және сыбайлас жемқорлық өз кезегінде, қылмыскерлерге жалған құжаттарды кедергісіз алуға мүмкіндік береді және адамдарды бір елден екінші елге жіберуге мүмкіндік береді. Адамдардың халықаралық саудасының құрбандарының саны, жылына 600 мыңнан 800 мың адамды құрайды, егер де жекелеген елдердің ішіндегі құрбандардың санын есептеген жағдайда, олардың жалпы саны 2 миллоннан 4 миллионға дейігі адамды құрайды. Сонымен бірге, осы тұрғыдағы қылмыстардан зардап шеккендердің 80% әйелдер мен балаларды құрайды, олардың 70% жезөкшелікпен айналысу немесе порно индустрия саласында қолдану үшін басқа елдерге сатылады. Миграция туралы Халықаралық ұйымның (International Organization of Migration) дерегінше, жыл сайын жезөкшелікпен айналысуға байланысты еуропалық нарықта 500 мыңнан астам әйел

сатылады. Бұл статистика бойынша, әйелдердің саудасымен айналысатын ұйымдасқан топтарды анықтау өте күрделі, өйткені олардың көпшілігі тіркелмейді және латентті болып келеді. Көптеген халықаралық сарапшылардың пікірінше, соңғы жылдары адам саудасының едәуір өскендігін айтып отыр. Қылмыстық табысты арттырудың негізгі көзі ретінде, адамдармен сауда жасау трансұлттық қылмыстық топтарға 10 млрдтан астам американдық долларының табысын алып келеді. Сонымен бірге, адамдарды саудаға салу қолайсыз экономикалық жағдаймен де тығыз байланысты. Осы тұрғыдағы қылмыстардың кеңінен тарауына әсер ететін факторлардың қатарына отбасындағы қолайсыздық, бірінші кезекте балалардың қараусыз қалуы, отбасымен және ата-аналарымен байланыстың үзілуі, туыстары мен жақындарының тарапынан қолдауды көрмеуі. Осы жағдайды ескере отыра және адамдар саудасының латенттілігінің жоғары екендігін ескере отыра, қалаларда анықталған адамдардың сауда саттығының латенттілігіне қарай отырып, осы тұрғыдағы қылмыстар тек қана қалалы жерлерде жасалады дегенді білдірмейді. Бұл ең алдымен қылмыстылықпен күресуде қалалы аумақтарда неғұрлым белсенді түрде жүзеге асырылатындығын көрсететіндігін айта кету қажет. Адамдар саудасымен күресу тәжірибесіндегі статистикалық мәліметтер көрсеткеніндей, осы тұрғыдағы қылмыстардың көпшілігнің санының артқандығын аңғаруға болады. Жоғарыдағы айтқандарды ескере отырып, осы тұрғыдағы қылмыстардың жоғары латентті екендігін айта кету шарт. Сонымен қатар, осындай қылмыстарды жасайтын қылмыстық топтардың әрекеті неғұрлым қоғамға қауіпті қылмыстық әрекеттерді туындатады. Соңғы кезде әсіресе, кәмелетке толмағандарды саудаға салу кеңінен тарап кетті. Бұл туралы Қазақстан Республикасының ІІМ мәліметтері және Қазақстан Республикасы мен басқа да мемлекеттерде қаралған қылмыстық істерді жатқызуға болады. Кәмелетке толмағандары Еуропа елдеріне, Израилге, Түркияға, БАӘ және т.б елдерге сатуда. Балаларды сату және сатып алу асырап алу мақсатында да жасалады. Сонымен қатар, 16 мен 18 жас аралығындағы жастарды есірткіге улай отырып, соғыс өрті тұтанып жатқан әскери қимылдарға және террористік актілерге де пайдалануы мүмкін. Адамдарды саудаға салуға байланысты ұғым Қазақстан Республикасының Қылмыстық заңнамасында да көрініс тапқан. 2022 жылдың алты айының ішінде, Қазақстан Республикасының аумағында 57 қылмыстық іс қозғалды. Бұл жөнінде брифингте ҚР ІІМ ұйымдасқан қылмыстылықпен күрес департаментінің, адамдарды саудаға салумен күрес департаментінің өкілі Шынар Көшербаева хабарлама жасады. Оның мәліметінше, 2021 жылы 103 қылмыстық іс, 2020 жылы 100 қылмыстық іс қозғалды. Қазақстан Республикасындағы адам құқығы туралы өкіл болып танылатын Эльвира Азимованың айтуынша, адамдар саудасы қылмыстарын тергеу барысында, әрқашанда дәлелдер табыла бермейтіндігі проблема болып табылды деп атап кетті. Адамдарды саудаға салудың негізгі белгілерінің бірі болып – еңбек заңнамасын бұзу болып танылады. [2.].

Бұл дер кезінде азаматтарға әлеуметтік көмек көрсетпеу, шын мәнінде жәбірленушілерді мемлекет шынайы көре алмауы мүмкін. Бізде қылмыстық жазалау тұрғысынан заң аса қатал. Алайда кешенді түрде көмек көрсету жоқ деп атап кетті Эльвира Азимова. Қазақстан Республикасындағы адамдар саудасының жай-күйі туралы баяндамаға сай, адамдарды саудалаушылар, оларға жұмыс береміз деп алдап шақырып, одан кейін құрылыс саласында немесе ауыд шаруашылығында мәжбүрлі еңбек етуге итермелейді. Қазақстан Республикасы президенті жанындағы адам құқығы туралы Комиссияның хатшысы Тастемір Әбішевтің айтуынша, ауылды жерлерде мұғалімдер, дәрігерлер және әкімшіліктің қызметкерлері, адамдар саудасының жәбірленушілерін анықтай алатындай жағдайда оқыту қажет. Сонымен қатар, адам құқығы туралы комиссия өзінің соңғы баяндамасында, Қазақстан Республикасының Үкіметіне мемлекеттік еңбек инспекторларының, еңбекті қанау арқылы пайдалануда жәбірленушілерді анықтауға байланысты ұсыныс жасады. Бұл жерде мемлекеттік инспекторлар ең негізгі шешуші рөлді ойнауы тиіс деді. Бірақта өкінішке қарай, біздің еңбек инспекторлары екі жақты бағыныста: еңбек министрлігі және жергілікті әкімшілктердің қарауында болғандықтан өзіне тән емес құзыреттермен айналысады деді, — Тастемір Әбішев. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің мәліметінше, 2022 жылы еңбекті қанауға байланысты бес қылмыстық іс қозғалды. Бұл істер тергеу сатысында. 2020 жылы еңбек қанауының құрбаны болып 21 адам, 2021 жылы төрт адам танылды. Қазақстан Республикасындағы адам құқығы туралы өкілдің айтуынша, еңбекті қанаудың құрбанын анықтауда, олардың еңбекке орналасуы мен құжаттарды қалпына келтіру мәселесі шешімін таппаған. Оның айтуынша, адамдар саудасының жәбірленушісіне көмек көрсетудің белгіленген мерзімі қысқа болуы қажет, егер де мерзім созылып кеткен жағдайда жәбірленушілер жоғалып кетуі мүмкін деді. [3.]. «Сана сезім» әйелдер бастамашылығының құқықтық орталығы» қоғамдық бірлестігінің директоры Шахноза Хасанованың мәлімдеуінше, қазіргі уақытта Қазақстанның үш облысында адамдар саудасының жәбірленушісін белсенді түрде анықтау үшін ұтқырлы топтар құрылған деп айтты. Оның сөзінше, адамдар саудасының жәбірленушілерін анықтауды білетін мамандар, алыс аудандарға барып, сол жерден жәбірленушілерді тауып отырған. Сондай-ақ брифингте Азаттық корреспондентінің сауалы бойыша статистикалық мәліметтер келтірілді. Қазақстан Республикасы ІІМ мәліметінше, 2021 жылы жыныстық қанаудың жәбірленушісі болып — 16, в 2020 жылы — 67, в 2019-жылы — 35 адам болған. Азаматтарды шетелге шығарудың бір фактісі ретінде Бахрейнге алып кету анықталған. Соңғы жылдары Түркияға, БАӘ-на адамдарды саудалау үшін алып кету деректері тіркелген. Бірақта негізінен ішкі трафик басымдыққа ие болып отыр — деді Шынар Көшербаева. [4.]. Енді осы тұрғыдағы қылмысқа қылмыстық құқықтық талдау жасап кетсек. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 128 - бабында «Адам саудасы» үшін қылмыстық жауапкершілік белгіленген.

128 - бап. Адам саудасы 1. Адамдарды сатып алу- немесе сату немесе ол адамға қатысты өзге де мәмілелер жасасу, сол сияқты оны қанау не азғырып көндіру, тасымалдау, беру, жасыру, алу, сондай-ақ қанау мақсатында өзге де іс-әрекеттер жасағаны үшін ҚР Қылмыстық кодексінің 128- бабының бірінші бөлімі үшін жауапкершілік көзделген.

Аталған баптың бірінші бөлімі үшін келесідей жаза түрлері көзделінген: мүлкі тәркіленіп, үш жылдан бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жаза тағайындалады.

2. ҚР Қылмыстық кодексінің 128-баының 2 бөлімі келесідей әрекеттер үшін жауапкершілік көздеген:

1) адамдар тобының алдын ала сөз байласуымен;

2) әлденеше рет;

3) өмірге және денсаулыққа қауіпті күш қолданып немесе оны қолдану қатерін төндіріп;

4) қаруды немесе қару ретінде пайдаланылатын заттарды қолданып;

5) айыпты адамға жүктілік жағдайда екені көрінеу белгілі әйелге қатысты;

6) екі және одан да көп адамға қатысты;

7) трансплантаттау немесе өзге де пайдалану ушін жәбірленушінің ағзаларын немесе тіндерін алып қою мақсатында;

8) алдау немесе сенімді теріс пайдалану жолымен;

9) адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып;

10) жәбірленушінің материалдық немесе өзге де тәуелділігін пайдалана отырып;

11) кінәлі адамға психикасының бұзылуынан зардап шегетіні немесе дәрменсіз күйде екені көрінеу белгілі адамға қатысты;

12) жәбірленушінің жеке басын куәландыратын құжаттарды алып қойып, жасырып не жоя отырып жасалған дәл сол іс-әрекеттерді көздеген. Қаралып жатқан қылмыс құрамының үшінші бөліміндегі диспозицияда мынадай әрекеттер қамтылған: аталмыш баптың бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге әкету, Қазақстан Республикасына әкелу немесе бір шет мемлекеттен екіншісіне Қазақстан Республикасының аумағы арқылы тасымалдау мақсатында жасалған іс-әрекеттер, сол сияқты мұндай іс-әрекеттерді жасау мақсатында адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге әкету, Қазақстан Республикасына әкелу немесе бір шет мемлекеттен екінші мемлекетке Қазақстан Республикасының аумағы арқылы тасымалдауды жатқызған. [5, 284-285 бб.].

Осы бөлімдегі әрекеттер үшін жазаның келесідей түрлері көзделген: мүлкі тәркіленіп, жеті жылдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Қаралып жатқан қылмыс құрамының төртінші бөлімінде диспозициясы былайша сипатталады: осы баптың бірінші, екінші немесе үшінші бөліктерінде көзделген іс-әрекеттер, егер оларды: 1) қылмыстық топ жасаса; 2) олар абайсызда жәбірленушінің өліміне не өзге де ауыр зардаптарға әкеп соқса- делінген.

Жазалау шарасы ретінде : мүлкі тәркіленіп, он жылдан он бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Қылмыстың тікелей объектісі адамдардың бостандығы мен еркі, қосымша тікелей объектісі - жәбірленушінің ар-намысы, адамгершілігі. Қылмыс объективтік жағынан адамды сатып алу-сату немесе оған қатысты өзге де мәмілелер жасау, сол сияқты оны қинау не азғырып көндіру, тасу, беру, жасыру, сондай-ақ кинау мақсатында өзге де әрекеттер жасау арқылы сараланады. Қылмыс мынадай әрекет аркылы және әртүрлі тәсілдерді колданумен: адамды кинау мақсатында біреуден сатып алу немесе оны баска біреуге сату, сол адамға қатысты әртүрлі мәмілелер жасау (кепілге, жалға, қарызы үшін төлем ретінде беру, баскадай жылжымалы немесе жылжымайтын мүлікке айырбастау); оны қинау (жезөкшелікке, притон ұйымдастыруға, құлдыққа, азғырып көндіру (нәпсіқұмарлык әрекеттермен баскадай теріс құқык бұзушылық әрекеттерімен айналысуға) т.б. әрекеттер арқылы жүзеге асырылады. Қылмыстық құқықбұзушылық құрамы формальдық, ол жоғарыда көрсетілген іс-әрекеттердің біреуін жасаған сәттен аяқталған деп танылады. Қылмыстық құқық бұзушылық субъективтік жағынан тікелей қасаканалықпен, пайдакүнемдік мақсатпен жасалады. Қылмыстық құқықбұзушылықтың субъектісі 16-ға толған кез келген адам, лауазымды адамдардың қызмет өкілеттілігін пайдаланып осы құрамдағы қылмыстан басқа іс- әрекеттер жасауы қылмыстардың жиынтығын құрайды.

ӘДЕБИЕТ

1. 1948 жылғы Адамның жалпыға бірдей Декларациясы - 217А (III)// БҰҰ Бас ассамблеясында қабылданған 10 желтоқсан 1948 жылы – 325 б.

2. Торговля людьми в Казахстане: За полгода 2022 год - https:// kz.usembassy.gov/ru/tip-report-2022/- (қаралған күні: 18.11.2022).

3. Живой товар как Казахстан замешан в торговле людьми - https://forbes.kz/process/ejegodno_v_kazahstane_registriruetsya_okolo_100_ugolovnyih_del_po_torgovle_lyudmi/ - (қаралған күні: 18.11.2022).

4. Доклад по торговле людьми в Казахстане за 2022 год -https://kz.usembassy.gov/ru/tip-report-2022/ - (қаралған күні: 18.11.2022).

5. А.Н. Ағыбаев Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктеме. Жалпы және Ерекше бөліктер.- Алматы, Жеті-Жарғы – 2015 – 741 б.

УДК 336.1.07

Болтаева А.А.
аға оқытушы
«Экономика және менеджмент» кафедрасы
«Халықаралық құқық және экономика» факультеті
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: boltaeva.a@ablaikhan.kz
Рысбай А.
3 курс студенті
«6В04103 - Менеджмент және маркетинг» ББ
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: adiyarysbai200301@gmail.com

АДАМ РЕСУРСТАРЫН БАСҚАРУДЫҢ ЖОҒАРЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Түйін: Бүгінгі күні экономикалық дамудың қозғаушы күші адаммен байланысты өндіріс факторы ретіндегі – еңбекпен ғана шектелмейді. Қазір жұмыс күшінің сапалық параметрлері адами капитал деген түсінікпен біріктіріліп, оның рөлі барған сайын күшейе түсуде. Адами капиталдың жинақталуы білім экономикасын қалыптастырады, ұлттық экономиканың халықаралық бәсекелестіктегі қабілетін жоғарылатады. Жоғары еңбекақы алатын білікті жұмыс күші жаңа білім мен озық технологияны тудыратын жетекші топ болып, елдің басты бәсекелестік артықшылығы ретінде бағаланады.

Аталмыш мақалада автор адам ресурстарын басқарудың жолдарын қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, басқару әдістеріне талдау жасау кешенді көзқарасты, әдістің мазмұнын, оның бағытын және ұйымдық формасын бөліп көрсетуді талап етеді.

Тірек сөз: Адам ресурстары, басқару әдістері, басқару, ұйымдық өзгерістер, инновациялық идеялар, стратегия.

Boltayeva A.A.
senior lecturer
Department of Economics and management
Faculty of international law and economics
Ablaikhan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: boltaeva.a@ablaikhan.kz
Rysbay A.
3rd year student
«6B04103 - Management and marketing» EP
Ablaikhan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: adiyarysbai200301@gmail.com

HIGHLY EFFECTIVE HUMAN RESOURCE MANAGEMENT METHODS

Abstract: Today, the driving force of economic development is not limited to labor as a factor of production associated with man. Now the qualitative parameters of the workforce are combined with the concept of human capital, and its role is becoming more and more powerful. The accumulation of human capital forms a knowledge economy, increases the ability of the national economy in international competition. Highly paid skilled labor is regarded as the country's main competitive advantage, being a leading group that generates new knowledge and advanced technology.

In this article, the author discusses ways to manage human resources. According to research work, the analysis of management methods requires an integrated approach, highlighting the content of the method, its direction and organizational form.

Keywords: Human resources, management methods, management, organizational changes, innovative ideas, strategy.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаев осы жылдың 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты халыққа Жолдауында мемлекеттік басқару институтына толық бір тарауын арнады. Үкіметке реформаларды жүйелі түрде жүзеге асыру мақсатында мемлекеттік басқарудың жаңа үлгісін ұсынды. Осы Жолдауда көрсетілген мәселелерді шешу мақсатында елімізде жаңадан Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі құрылды және ол тікелей Президентке бағынышты мемлекеттік орган болады. Негізгі мәселе мемлекеттік басқаруға, ондағы кадр саясатының дұрыс жүргізілуіне, әсіресе шешім қабылдау мен оның орындалуына, ал ең негізгісі жауапкершілікті сезіну арқылы шешімнің нәтижелі болуына баса назар аударылуы тиіс. Сонымен қатар бұл органның негізгі қағидаттары мыналар болуы тиіс: мемлекеттік басқаруға қатысты қалыптасқан көзқарас пен жылдар бойы орын алып келген тұжырымдаманы трансформациялау, азаматтар мен қоғамның жедел және тиімді өзара әрекеттесуін қамтамасыз ету [1].

Қазіргі уақытта қызметкерлердің өзгеруге дайындығы көптеген ұйымдық өзгерістер бастамаларын жүзеге асыруда шешуші рөл атқарады. Ұйымдық өзгерістер ұйымдардың тиімділігін сақтау және олардың қоршаған ортаға және өзгерістерді енгізетін бәсекеге қабілетті нарыққа жауап беру және бейімделу қабілетін арттыру үшін негізгі қызметке айналды. Ұйымдарды өзгерту стратегияларын жүзеге асыру үшін қажетті білімі, дағдылары, және мінез-құлық тенденциялары бар қызметкерлермен қамтамасыз ету үшін персоналды басқарудың әртүрлі әдістерін пайдалана отырып, адам ресурстарын басқару функциясы ұйымдық өзгерістерді күшейтуде орталық рөл атқара алады.

Қызметкерлердің өзгеруге дайындығы адамдардың танымдық және эмоционалдық бейімділігінің дәрежесін мәртебені мақсатты түрде өзгерту және алға жылжудың нақты жоспарын қабылдауды және енгізуді көрсетеді. Жеке адамдар өзгеріс процесінде маңызды рөл атқаратындықтан, жаңадан өзгеріске дайындық көптеген өзгерістік бастамаларды жүзеге асырудың негізгі элементі болып саналады.

ХХ ғасырдың ортасынан бастап басқару жүйесі адам факторына ерекше көңіл аудара бастады. Соның нәтижесінде «адамдық қатынастар мектебі» деген мектеп пайда болды. Ол мектеп өкілдері (М.Фоллет, Э.Мэйо, Р.Блейк, Ф.Герцберг т.б.) фирма қызметкерлерінің әрқайсысының рөлін анықтап беру, адамдардың әлеуметтік және психологиялық жағдайларын ескеру, қабілеттері мен мүмкіндіктерін, олардың мінез-құлықтарын есепке алу дегендер сияқты қағидаларды өздерінің басқару ісіне негіз етіп алды. Бұл қағидалардың фирмадағы адамдар арасындағы ынтымақты қарым-қатынасты қалыптастыруда, еңбек өнімділігін арттыруда маңызы өте зор.

Дегенмен, зерттеушілер өзгеріске дайындықтың алғышарттары мен салдарына қатысты көптеген маңызды тақырыптар бұрын зерттелмегенін атап өтті. Ұйымдық өзгерістерді зерттеу көбінесе ұйымдық деңгейді, соның ішіндегі макро деңгейдегі жүйелерге назар аударды. Кейбір зерттеушілер сонымен қатар өзгерістерді жүзеге асырудағы жеке тұлғалардың рөліне көбірек назар аудара отырып, микро деңгейдегі өзгерістерге көзқарасты қабылдады. Дегенмен, бұл аспект жеке адамдардың өзгеріс бастамаларының жүзеге асырылуында орталық рөлінің маңыздылығына байланысты әлі де қосымша зерттеулерді қажет етеді.

Экономика және бизнес әдебиеттері пайда болғаннан бері адами капиталын зерттеу айтарлықтай дамығандықтан, адами капитал теориясының негізгі жұмысы 1958 жылдан басталады. Кейіннен Беккер мен Шульц осы тұжырымдамада жұмыс істеді. Адами капиталды алғашқы кезеңдерде зерттеуде үш аспектіні атап өтті: «Білім, кәсіптік дайындық және тәжірибе». Минсер адами капиталдың құрамдас бөлігі ретінде кәсіптік дайындық пен білімге назар аударды және адами капиталдағы айырмашылықтарды жеке адамдардың кірістеріндегі айырмашылықтармен түсіндірді [2]. Сол сияқты, білім мен кәсіптік дайындықтан басқа, Шульц денсаулық сақтау мен ішкі көші-қонды адами капиталдың бағыты ретінде анықтады. Шульц адами капиталды олардың дағдыларын дамытуға және мүмкіндіктерін кеңейтуге инвестициялау кезінде мақсатты қаржыландыру арқылы дамытуға болады деп сенді. Ал Шульц өнімділік теңсіздігін «Білім беру, денсаулық сақтау және кәсіптік оқытумен» байланыстырды.

Кейіннен көптеген зерттеушілер адами капиталды әртүрлі өлшемдерде зерттеді. Джинковский 2000 жылдары адами капиталды «Ұйым үшін экономикалық құндылық тудыратын жұмысты орындау үшін қажетті құзыреттер, білім мен дағдыларды жинақтау» деп сипаттады. Нельсон әрі қарай «Адами капитал - бұл ұйым қызметкерлерінің жасырын білімі» деп қосты, өйткені жасырын білімді әр түрлі көздерден алуға болады. Брукинг пен Мотта жан-жақты білім және қызметкерлердің білімі, шығармашылығы, құзыреттілігі мен тәжірибесі адами капиталдың маңызды көрсеткіштері болып табылады деген қорытындыға келді. Басқалары, мысалы, адами капиталды қызметкердің дағдылары, дайындығы мен көзқарасының үйлесімі ретінде сипаттады. Сол сияқты, Бланделл және басқалар қызметкерлердің құзыреттілігін алу құралы ретінде білім берудің маңыздылығын атап өтті [3].

Бүгінгі күні экономикалық дамудың қозғаушы күші адаммен байланысты өндіріс факторы ретіндегі – еңбекпен ғана шектелмейді. Қазір жұмыс күшінің сапалық параметрлері адами капитал деген түсінікпен біріктіріліп, оның рөлі барған сайын күшейе түсуде. Адами капиталдың жинақталуы білім экономикасын қалыптастырады, ұлттық экономиканың халықаралық бәсекелестіктегі қабілетін жоғарылатады. Жоғары еңбекақы алатын білікті жұмыс күші жаңа білім мен озық технологияны тудыратын жетекші топ болып, елдің басты бәсекелестік артықшылығы ретінде бағаланады.

Адами капитал ұйымның жұмыс қабілеттілігі, қызметкерлердің білімі мен дағдылары ретінде сипатталатын тиімділіктің маңызды факторы ретінде анықталды. Дегенмен, көптеген қолданыстағы зерттеулер адам капиталын біртұтас құрылым ретінде қарастырды, ал басқалары адам капиталының бірнеше аспектілеріне назар аударды. Алайда, адами капиталдың көп өлшемді нұсқасы фирма қызметінің әртүрлі аспектілері үшін маңызды болуы мүмкін.

Басқару әдістері басқару үрдістің толығымен ұйымдастыру, қазіргі заманғы техниканы пайдалану арқылы және де еңбек пен өндірісті прогресивті жолмен ұйымдастыру үшін жағдайлар жасайды, олардың барынша тиімді болуын қамтамасыз етеді. Әдістер – басқару қызметінің мәні және негізгі мазмұны болып табылады, өйткені басқару міндеттері солар арқылы іске асырылады. Жалпы түрде алғанда, басқару әдістерін екі үлкен топқа бөлуге болады:

а) бүкіл басқару жүйесіне жататындар, яғни жалпы әдістер;

б) басқару жүйесінің жекеленген бөліктеріне жататындар, шағын ауқымдағы әдістер.

Басқарудың жалпы әдістеріне келетін болсақ:

- кәсіпорын, бірлестік, экономикалық аймақ деңгейіндегі басқару қызметінің неғұрлым нақты тәсілдеріне;
- министрліктердің, мемлекеттік комитеттердің қызмет әдістеріне;
- түрлі деңгейдегі басшылардың өз қызметінде қолданатын әдістеріне;
- белгілі бір басқару функцияларын іске асыру әдістеріне бөлінеді.

Басқару әдістері оқшау емес, бірге пайдаланылады. Барлық басқару әдістері бір-бірімен өзара байланысты болады. Сонымен бірге әдістердің әрбір тобының өзіне тән ерекшеліктері, өздерінің көріну формалары мен қолданылу шеңбері болады.

Фирманы басқару теориясын негіздеушілердің бірі – Фредерик Тейлор өндірісті басқару қағидаларына мыналарды жатқызған:

- қызметкерлерді сұрыптау және баулу;
- оларды еңбекке мамандандыру;
- білікті кеңес беру;
- белгіленген ережелер мен тәртіпті талап ету;
- әрқайсысының жауапкершілігін арттыру;
- олардың еңбектерін бағалау және ынталандыру т.б. [4].

Инновациялық көшбасшылықты көрсете отырып, ұйымдық жүйелер икемділікке қол жеткізеді және басқа көшбасшыларға қарағанда ақпараттық технологиялардың жетістіктеріне тез бейімделеді. Олар ұйым мүшелеріне жаңа, өзгеретін және шығармашылық жұмыс ортасына бейімделуге көмектеседі (соның ішінде топтық жұмыс, ынтымақтастық, ынталандыру шарттары, икемділік және ресурстар). Инновациялық көшбасшылық жалпы көзқарасты, даму стратегияларын, қызмет көрсету сапасын жақсартуды, шығармашылық жұмысты және ұйымдық жүйені ілгерілету арқылы өнеркәсіптің қонақжайлылығына айтарлықтай әсер етеді. Бұл қонақжайлылық ұйымдарына технологиялық жағынан өсіп келе жатқан талаптарды қанағаттандыра отырып, бәсекелестікте өмір сүруге және көшбасшылыққа мүмкіндік береді. Аурухана индустриясында ұйымдарды қызмет көрсету, тұтынушылардың қанағаттануын қамтамасыз ету және жалпы ұйымдастырушылық мақсаттарға жету үшін білікті және ақылды көшбасшылар басқаруы керек. Адами капитал теориясына назар аудара отырып, инновациялық көшбасшылық адами капитал мен ұйымның тиімділігі арасындағы оң байланысты нығайтады деп күтілуде.

Адами капитал ұйым үшін, әсіресе қонақжайлылық саласында жұмыс істейтіндер үшін маңызды ресурстардың бірі болып табылады. Қонақжайлылық секторы негізінен адам ресурстарына тәуелді болғандықтан, олардың дағдылары, білімі мен мүмкіндіктері қонақжайлылық ұйымдары үшін де маңызды. Басқару персоналына келетін болсақ, ұйымдар жұмысты оңтайландыру үшін көшбасшыларға назар аударуы керек, өйткені олардың жұмысы қабылдау бөлмесінен бастап қызмет көрсетушілер мен менеджерлерге дейін кезең-кезеңімен жүзеге асырылады.

Адами капиталдың рөлінен басқа, көшбасшылық ұйымның тиімділігін сақтау үшін өте маңызды. Көшбасшылар адам ресурстарын тиімді пайдалануда маңызды рөл атқарады. Осылайша, инновациялық көшбасшылық осы зерттеуде модератор ретінде енгізілді. Инновациялық көшбасшылар икемді және жұмыс орнындағы қызметкерлердің «Мотивациясын, шығармашылығы мен икемділігін» арттыру үшін инновациялық идеяларды пайдаланады. Инновациялық көшбасшылар нақты көшбасшылық стиліне сенбейді, оның орнына олар жағдайға сәйкес дұрыс стратегияны таңдайды [5]. Қонақжайлылық индустриясы туризммен және бос уақытпен айналысатындықтан, олар әртүрлі көзқарастары мен мінез-құлықтары бар адамдармен жұмыс істеуі керек. Осылайша, инновациялық көшбасшылықтың рөлі тұтынушылардың қанағаттануын және ұйымның тиімділігін арттыруда пайдалы болуы мүмкін. Адами капитал теориясы ұйымдардың басымдылығы ұйымның тиімділігін арттыруға көмектесетін білім, дағдылар және тәжірибе тұрғысынан қызметкердің әлеуетін арттырады дейді.

Шындыққа жүгінсек, фирманы құратын да, оны басқаратын да адам. Онда жұмыс істеп, еңбек ететін де адам. Осы тұрғыдан алғанда фирманың жаны, оның ең үлкен басты байлығы – адам деуімізге әбден болады. Олай болса, фирманың жұмысын өркендетуде, табысты нәтижелерге қол жеткізуде адам факторымен есептеспеуге болмайтындығын ұмытпағанымыз абзал.

Өзекті мәселелер қатарында – ұйымдар мен кәсіпорындармен тығыз қатынасты, оқытушыларға өз біліктілігін үзбей жоғарылату жүйесін байыпты негізде құру. Осы аталған және басқа шаралар тәжірибеге енгізілсе, адами капиталына жұмсалған инвестицияның әлеуметтік және экономикалық қайтарымы өсе түсер еді.

ӘДЕБИЕТ

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2022 жылғы 1 қыркүйек

2. Жұмамбаев С. К. Адам ресурстарын басқару: оқу құралы. - Алматы: Қазақ университеті, 2017. - 235 б.

3. Кибанов, А.Я. Управление человеческими ресурсами: Учебное пособие/А.Я.Кибанов. – М.: ИНФРА, 2017 – 365 с.

4. Адам ресурстарының басқару процесінің жүйелік талдауы // Алматы технологиялық университетінің хабаршысы: Алматы. – 2017. – №1. – 84-88 б.
5. Купешова С.Т. Стратегиялық менеджмент. 2-бас.: оқу құралы / С.Купешова, К.С. Мухтарова. - Алматы: Қазақ университеті. 2017. - 212 б.

УДК 94(560):355.48

Duisengaziyeva Bibigul
Senior Lecturer of the Professional Foreign Languages Department
Faculty of International Law and Economics of KazUIR andWL
Almaty, Kazakhstan
E-mail: bibigul.duisengaziyeva@gmail.com

A SPECIAL FOREIGN LANGUAGE FOR LAWYERS AS A MEANS OF DEVELOPING PROFESSIONAL COMMUNICATION COMPETENCIES

Abstract: The article is dealt with the problem of teaching professionally oriented English to law students; the attention is focused on the content and structural components of foreign-language professional competence of law students in order to advance students in their careers, change ideas, and feel more at ease when speaking English in variety of situations.

Keywords: professional lawyer training, educational system, foreign language, competences.

At present, the process of globalization affects all spheres of activity, encouraging a modern specialist to participate in an intercultural dialogue, which allows him to analyze the results of his professional activity in the context of the relevant sphere of professional activity of the leading states of the world community, to assess their problems and achievements in the intracultural and intercultural aspects The current stage of development of society, caused by radical changes in the political, economic, and social spheres, requires a revision of the moral, ethical, and ideological attitudes of specialists who solve professional problems in the context of entering the world integration processes. Training specialists in a new type of socio-cultural reality requires correlating the professional dominants formed in future lawyers with the specifics of their activities.

Today, the higher school aims not only to update the content of teaching foreign languages significantly, but also to introduce new ways of forming the communicative competence of future specialists. When selecting approaches to the formation of students ' communicative competence, it is taken into account that the forms and methods of educational work correspond to the goals set for the formation of a competent specialist. To do this, it is necessary to select such approaches that, being aimed at the formation of competencies, can be called competence-based.

Competence-based forms and methods of work are those that have not only an educational, but also a life justification, while the formation of students ' competencies depends on their activity. The essence of competence forms and methods of work is clearly revealed by ancient Chinese wisdom: "Tell me and I'll forget, show me and I'll remember, involve me and I'll learn."

In the course of studying at the university, future lawyers form basic ideas about the content and features of their profession in the context of a complex dynamic development of society, accompanied by global communication, which implies the possession of communicative competence. Mastering the role repertoire within the profession requires the development of communication skills, knowledge of cultural norms and restrictions in communication, customs, traditions, and means inherent in the national mentality. The transition from the qualification model of education to the competence-based one actualized the problem of forming communicative competence, the structure of which contains the ability to perform professional activities using a foreign language.

A foreign language provides an opportunity to learn about the world's experience, promotes self-realization and social adaptation. Professional training with a focus on an adequate personality implies language proficiency as a means of familiarizing yourself with a different culture, mentality and traditions of the people who speak this language. In the course of the study, the communicative competence of future lawyers was considered as an integrative personal education, indicating readiness to enter the world of professional relations, in which there are few ready-made solutions, and many of them require the ability to dialogue in a multinational and multicultural environment. In this regard, communicative competence is the basis of professional competence and is characterized by the level of formation of speech skills.

In the context of a single information space, one of the most relevant aspects of this problem is fluency in a foreign language, mainly English, as a unified tool for cross-cultural communication. It is noteworthy that foreign companies, creating their own enterprises in our country, modernize existing business and legal processes. This means that a lawyer and an entrepreneur must know a foreign language at a high level, applying it in both business, financial, and legal spheres. Therefore, within the framework of the specialty "Jurisprudence" for the implementation of professional activities at the international level, the ultimate goal of training is a sufficient level of not only knowledge

of legal norms that arise in the field of regulation and functioning of state and non-state institutions, state bodies of the Republic of Kazakhstan, but also the formation of a foreign language professional communicative competence, allowing future lawyers to carry out intercultural professional interaction, intercultural professional activities in Kazakhstan and abroad [1].

In the new socio-economic conditions, due to the expansion of foreign economic relations, access to the world market, and expansion of international cooperation in all areas of our life, the requirements for modern specialists are increasing. A modern specialist should be in demand not only on the regional, but also on the world labor market, which makes it necessary to have certain professional and personal qualities that contribute to his social and professional adaptation.

Along with acquiring the necessary skills and abilities in their field, a specialist should have an increasingly high level of language training for their professional activities and further professional growth based on domestic and foreign achievements. All these requirements to a certain extent affected the legal professional activity.

The process of globalization has a significant impact on the formation of domestic policies of states in various fields, including higher professional education, and the tasks of taking into account global processes in the world, the readiness and ability of future specialists to adapt should be laid down in the education system itself. This is consistent with the main task of higher education institutions — the training of highly qualified specialists with deep theoretical knowledge and practical skills in their specialty. The formation of a student's professional education is one of the important characteristics of a foreign language course as an academic discipline. It can be said that a foreign language not only contributes to improving the general culture of a lawyer, but is also one of the main means of professional growth of a future specialist, since language training is based on professionally oriented materials in all areas of law [2, p.38].

A professional foreign language for a lawyer must also include conversational skills that will be useful when negotiating with foreign counterparties; for defending the interests of your company in courts of various instances, including international ones; for communicating with foreign colleagues. In this regard, the most important area of training of lawyers in teaching a foreign language is the formation of skills and abilities of professionally directed dialogic communication. The task of teaching dialogic speech should be present in every lesson, starting with the introductory course.

Reading skills in a foreign language will help a lawyer work with various documents, master professional literature, etc. Foreign language skills are necessary for a lawyer to supplement their knowledge in the field of international and national trade and commercial law, law enforcement in different countries, and others.

It is the professional orientation of teaching foreign languages at a law school allows the teacher to form and develop students ' interest in the subject, making classes professionally significant for future specialists of a certain profile. Professional orientation is a multi-faceted process that requires taking into account a number of specific factors, such as a specific approach to the subject being studied. Hence, the emphasis on individual work with each student, reliance on independence, activation of knowledge, skills and abilities, constant attention to the professional significance of a foreign language, foreseeing the prospects for its use in scientific work, taking into account regional variants, national and supranational idioms of the English language. A foreign language should be considered as a component of professional training of lawyers from the very beginning of its study at the university. At the first stage, texts should have a clear professional orientation and not contain highly specialized terms. The issue of the content of educational material in senior courses is solved differently. The accumulation of information, the expansion of international scientific and legal relations indicate that a lawyer should be able to use foreign literature freely. Mastering a foreign language means acquiring another language code that provides a direct connection to informative sources of world science and practice, which ultimately makes a lawyer not only more educated, but also, which is especially important, significantly expands his professional capabilities. The problems of finding effective ways and methods of teaching that domestic and foreign methodologists face are the same, as are the ways to solve them, but the interpretation of some concepts and terms differs. One of these problems is the correlation between the content, formal and systemic aspects of speech. Domestic methodologists support the importance of linking the content side of the communication process with the professional orientation of training. Psychological, pedagogical and sociological approaches to the effective formation of the future specialist's personality involve the activity of an educational institution in the following areas: 1) determination of requirements for the future specialist on the part of the state and society as a whole; 2) identification of integrative approaches to the development of the future specialist; 3) selection and implementation of educational technologies; 4) formation of a conscious, responsible attitude of the student to the future profession, awareness of its role in their own life and in the life of society; 5) formation of the student's need for self-development, orientation to achieving life success. Let us consider the role and significance of the English language in higher education in the context of professional training of a lawyer. The process of implementing the professional orientation requirement in a law school is structured in accordance with two stages. At the first stage, the professional orientation of the learning process is associated with the need to study linguistic and foreign studies material in accordance with the specifics of legal education. At the second stage, students acquire basic knowledge concerning the specifics of the Anglo-American legal system. The formation of oral and written speech skills is conditioned by the need to acquire language and communication competence for conducting conversations in

the specialty, acquiring negotiation skills, conducting business correspondence, annotating and summarizing professional foreign-language texts.

The process of rapid innovative development puts on the agenda vital problems of university pedagogy, the purpose of which is to train specialists who are able to solve industrial or scientific problems and be responsible for their solutions. Over the years of studying at a law school, a student acquires knowledge of legal sciences, and during the educational process develops his personal attitude to this knowledge, as well as conviction, integrity, and the ability to implement the acquired skills and abilities in practice. Training is also educational in nature, which means that all forms of the educational process and subjects, including a foreign language, have educational significance. In a foreign language course, respect for the national and foreign culture, in particular the legal one, is fostered. Among the scientific categories of university pedagogy, the most significant is the model of a specialist, characterized as a professionally motivated person who is the carrier of a certain amount of knowledge that reflects the specifics of the profession. According to I. E. Farber, the model of a specialist is necessary in order to properly organize the education and training of students, to provide university training of specialists [3, p.65]. A. G. Molibog defines the model of a specialist as a structural and logical scheme of professional training [4, p.111].

The goal of a law school student is to become a model of morality, a highly cultured person who is able to implement the legal culture in order to be an impartial judge in the field of human misdeeds, resolutely stop offenses, promote justice, and strictly observe the principles of legality. Academic and educational activities of a law school, starting from the first day of students 'training, are reduced to the disclosure of the prestige of the legal profession, the emergence of students' moral principles of professional activity as a lawyer, the desire to comprehensively explain the essence of legal assistance to members of society. An equally important aspect of the legal profession is the acquisition of industry-specific legal knowledge and skills. The student's acquisition of knowledge in lectures, seminars, books and textbooks, including English, specifically focused on the legal specialty, should be creative8. Particular importance in this process is given to the didactic principles of training, among which the first place belongs to the principle of targeted orientation of the training process to the training of a highly qualified lawyer. This principle reflects not only the purpose of education, but also its content.

In the process of teaching a foreign language to students, you can use, for example, the following competence technologies:

personal-oriented technologies (differentiated tasks, multi-level texts, development of individual routes);

modular and block technologies;

information and communication technologies (ICTs) using special audiovisual means (computer classes, use of the Internet, authentic video and audio programs, video conferences, etc.);

- management technologies (business games, presentations);

- integrated technologies (situation modeling, professionally-oriented tasks, problem-based method, working in pairs and mini-groups);

game technologies (creative tasks, tasks for quick reaction, perception of foreign language speech, educational games);

- project technologies (individual, group, presentations, presentations at conferences);

technology for developing critical thinking through reading and writing (search and selection of professionally oriented texts, exercises, audio and video materials; comments, abstracting and annotating);

interactive learning technology provides the formation and development of communicative competence (working in pairs, small groups in the classroom and independently via the Internet).

Thus, in the context of global socio - economic transformations, a legal specialist with a high level of language training is more in demand, and therefore great importance should be paid to teaching a foreign language in the legal education system in order to form and develop foreign language communicative competence as one of the elements of a lawyer's professional competence. This approach in the practice of teaching foreign languages has led to the emergence of the latest technologies, which are based on a person-oriented organization of the learning process, aimed not only at mastering a foreign language as a means of communication, but also as a means of professional communication in the light of international events, cognitive activity, acquisition of professional knowledge, skills, and formation of professionally significant personal qualities and professional self-determination of future lawyers.

REFERENCE

1. State general educational standard of higher education of the Republic of Kazakhstan in the specialty "Jurisprudence". - [ER]. Access mode: https://www.do.ektu.kz

2. Essina I.Y., Abramova N.V. An innovative Strategy of Studying Legal English // European Journal of Natural History. 2013. № 5. P. 38–39.

3. Farber I.E. Essays on high school pedagogy. Saratov, 1984, p. 65.

4. Molibog A.G. Questions of the scientific organization of pedagogical work in higher education. Minsk, 1975, pp. 111–112.

ӘОЖ 311.216; 336.7

Умарова Н.С.
Аға оқытушы
Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті
Орал, Қазақстан
umarova_nazira2010@mail.ru, +77752767793

ЕТ ӨҢДЕУ КӘСІПОРЫНДАРЫНДАҒЫ ШЫҒЫНДАРДЫҢ БАСҚАРУ ЕСЕБІ

Түйін: Аталмыш мақалада ет өңдеу кәсіпорындарындағы өндірістік - шаруашылық қызметі барысында болатын шығындарға байланысты басқарушылық шешімдерді қабылдау мәселелері қарастырылған. Мақсатына, ұйымдастырушылық-технологиялық ерекшеліктеріне және өндірілетін өнім түрлеріне қарамастан, негізделген басқару шешімдерін қабылдау үшін ет өңдеу кәсіпорын басшылығына басқару есебі қарастырылған. Шығыстардың мәні және шығыстарды басқарудағы есептік-талдаудың ақпараттық жүйенің теориялық негіздері, сондай-ақ жүйелерге бағытталған өндірістердің ұйымдастырушылық-технологиялық шығыстарын есепке алу мен талдауы қарастырылады.

Тірек сөздер: басқару есебі, шығындар, шығыстар, ет өңдеу өнеркәсібі, негізгі өндіріс, қосымша өндіріс,басқару шешімдері, бизнес процесс

Umarova N.S.
Senior lecturer
West Kazakhstan innovation and Technology University
Uralsk, Kazakhstan
umarova_nazira2010@mail.ru, +77752767793

COST MANAGEMENT ACCOUNTING AT MEAT PROCESSING ENTERPRISES

Abstract: This article discusses the issues of making managerial decisions related to the costs incurred in the course of production and economic activities at meat processing enterprises. To make informed management decisions, regardless of the purpose, organizational and technological features and types of products produced, management accounting is provided to the management of the meat processing enterprise. The essence of expenses and the theoretical foundations of the information system of accounting and analysis in expense management, as well as accounting and analysis of organizational and technological expenses of industries focused on systems, are considered.

Keywords: management accounting, costs, expenses, meat processing industry, main production, additional production, management decisions, business process

Ұйымдар мен кәсіпорындардың өнім өндірумен, жұмыстар мен қызметтерді орындаумен байланысты шығыстары өзінің нысаналы бағыты бойынша өнімді сипатта болуға тиіс. [1, б. 5]

Ет өңдеу өнеркәсібі - өнімдердің кең ассортиментін өндіретін қуатты материалдық-техникалық базасы бар тамақ өнеркәсібінің ірі индустриялық саласы. Қазіргі уақытта ет өңдеу өнеркәсібінде техникалық деңгейі мен мамандануы әртүрлі көптеген ірі және орта кәсіпорындар жұмыс істейді.

Ет өнімдері нарығы азық-түлік тауарларының ең ірі нарықтарының бірі болып табылады. Іс жүзінде барлық адамдар ет өңдеу өндірістерінің өнімдерін сатып алушылар болып табылады, сондықтан өнім бағасының экономикалық тұрғыдан тиімді болуына мүдделі. Нарықтық қатынастар жағдайында өнімнің бағасы сұраныс пен ұсыныс Заңына сәйкес қалыптасқанымен, кәсіпорындар өнімнің өзіндік құнын қалай есептейтіні саланың орташа бағасына әсер етеді.

Шығындарды есепке алу кезінде өндірістің технологиялық және ұйымдастырушылық ерекшеліктерін ескеру қажет. Қазіргі уақытта ет өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындары пайдаланатын шығындарды есепке алу құрылымы 1-суретте көрсетілген.

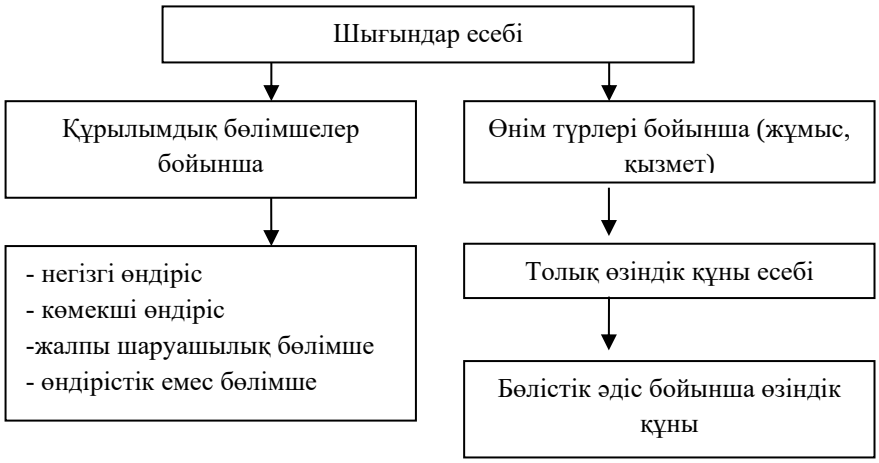

1-сурет Ет өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарының шығындарын есепке алу құрылымы

Шығындарды есепке алу кәсіпорынның құрылымдық бөлімшелері, шығындар баптары, біртекті өнім топтары есепке алу объектілері болып табылатын ет өңдеу өндірістерінің кәсіпорындарында ұйымдастырылады. Сондай-ақ жеке шотта жиналатын жалпы шаруашылық мақсаттағы шығындардың есебі жеке жүргізіледі.

Жалпы ет өңдеу өндірісі бойынша калькуляциялық баптар бойынша есепке алынған ет өнеркәсібіндегі барлық басқа өндірістік шығындар калькуляцияланатын объектілер (бұйымдардың түрлері мен атаулары) бойынша бұйымдардың әрбір атауының нақты шығарылуына қайта есептелген нормативтік шығындарға тең бөлінеді.

Нарықтық экономикалық қатынастарға көшу кезінде жұмыс істеу жағдайларының өзгеруіне байланысты қазіргі заманғы ет өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындары бүгінде бизнес-процестердің, қосалқы процестердің және жұмыс түрлерінің күрделі жиынтығы болып табылады.[2, б. 24]

В. А. Маняеваның пікірінше: "Бизнес-процесс-бұл процестің басталуы мен аяқталуын көрсететін әр түрлі қызмет түрлерінің жиынтығы (жүйесі), оның мақсаты ішкі және сыртқы тұтынушы үшін уақыт пен кеңістікте өнімді (нақты қызметті) құру болып табылады. Бизнес-процесс функциялар мен операциялардың нақты жиынтығынан тұратын қызмет түрлерінің кешенін қамтиды " [3, б.62-63].

Кәсіпорынды басқарудың жаңа жағдайында басқарудың процестік тәсілін жүзеге асыруға ықпал ететін ақпараттық қамтамасыз ету жүйесін қалыптастыру шығындарды есепке алудың түбегейлі жаңа объектілерін болжайды.

Шығыстардың үш деңгейі бойынша деректерді қалыптастыруды қамтамасыз ету ұсынылады: 1 деңгей - кәсіпорынның бизнес-процестері, 2 деңгей - қосалқы процестер, 3 деңгей - жұмыс түрлері.

Әрбір қосалқы процестің ішінде шығындар келесі топтарға топтастырылады:

- жұмыстың қандай да бір түріне тікелей байланысты шығыстар;
- белгілі бір субпроцесс ішіндегі барлық жұмыс түрлеріне ортақ, оның жұмыс істеуін қамтамасыз етуге байланысты.

Жалпы өндірістік, жалпы шаруашылық және коммерциялық шығыстар ет (шұжық) өнімдерінің топтары бойынша былайша бөлінеді: жалпы өндірістік (цехтық) және жалпы шаруашылық шығыстар дайын өнімге өндірістік жұмысшылардың жалақысына пропорционалды, ал коммерциялық шығыстар – шұжық өнімдерінің өндірістік өзіндік құнына пропорционалды түрде жатқызылады.

Ет өңдеу өнеркәсібінің заманауи кәсіпорындарында шығындарды есепке алу жүйесі және өнімнің өзіндік құнын есептеу әдістемесі олардың басқарудың өсіп келе жатқан талаптарын қанағаттандырмайтындығын көрсетті. Мұндай есепке алу жүйесінің негізінде халық шаруашылығын әкімшілік-жоспарлы басқару кезеңінде әзірленген принциптер жатыр. Бұрын олардың негізгі мазмұны бұрын жұмсалған шығындардың көрінісі болды. Қолданыстағы шығындарды есепке алу жүйелері кәсіпорынды тиімді басқаруға ықпал етпейтін кәсіпорынның өндірістік-шаруашылық қызметін ұйымдастыру мен технологиясының ерекшелігін ескермейді. Іс жүзінде қолданылатын өнімнің өзіндік құнын есептеу әдістері оның өзіндік құнын, оның ішінде нақты тұтынылған шығындарды есептеуге мүмкіндік бермейді, яғни, қазандық құнын есептеу жүргізіледі. Сондықтан кәсіпорындардың толық экономикалық тәуелсіздігі жағдайында басқарудың ақпараттық базасы ретінде шығындар туралы ақпаратты қалыптастыру жүйесін әзірлеу, шығындар мен нәтижелерді есепке алу процедурасын жақсарту, сондай-ақ өнімнің өзіндік құнын есептеу қажеттілігі артты.

Өндіріс шығындары - кәсіпорындардың өнеркәсіп өнімдерін өндіруге ақшалай түрде көрсетілген шығындары. Өндіріс шығындарын есепке алу олардың экономикалық біртекті түрлері (шығындар элементтері) бойынша ұйымдастырылады. [4]

Өнім өндіруге кеткен шығындарды есебін жүргізу үшін қолданылатын негізгі шоттар: 8110 «Негізгі өндіріс»; 8210 «Жеке өндірістегі жартылай фабрикаттар»; 8310 «Көмекші өндіріс»; 7110 «Өнімді өткізу мен қзметтерді көрсету бойынша шығыстар»; 7210 «Әкімшілік шығыстар»; 1620 «Алдағы кезең шығыстары».

Өндіріске жұмсалған барлық шығындарды қорытындылау үшін 8110 «Негізгі өндіріс» шоты арналған. Осы шоттың 1310-«материалдар», 3350- «жұмысшылардың еңбек ақысы», 8410- «үстеме шығыстары» жинақталады, содан соң жыл соңында 8110 «Негізгі өндіріс» шотына қорытындыланып жазылады.

Жаппай өндіріс жағдайында бір текті өнімдер жай калькуляцияларда пайдаланылуы мүмкін. Сериялық өндірісте орташалау әдісін қолданумен шартты дайын өнімдегі жартылай дайындалған өнімді қайта есептеумен калькуляция жасалады.

Бұл арада 8110 «Негізгі өндіріс» шотында жасалған шығындар есептік кезеңде өндірілген дайын өнімнің шартты бірліктеріне бөлінеді. Осылайша, ет өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарында шығындарды басқарушылық есепке алудың әзірленген жүйесі бизнес-процестер, қосалқы процестер және жұмыс түрлері бойынша ақпаратты қалыптастыру есебінен басқаруға процестік тәсілді іске асыруға ықпал ететін болады. Ұсынылған әдістеме бойынша өнім түрлерінің өзіндік құны мен рентабельділігін есептеу бағаны белгілеуге және өндірілетін өнім ассортиментін жоспарлауға қатысты шешімдер қабылдау үшін ақпаратпен қамтамасыз етеді. Шығындарды есепке алу әдістемесі сатылған өнімнің рентабельділігі туралы ақпаратты қалыптастыруға, өнімді өткізу процесін басқаруға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Колесник Н.Ф. Учет и контроль непроизводительных расходов и потерь на предприятиях переработки. Саранск, 2016, с.5.
2. Бродецкий Г.Л., Токарева Е.В. Модификация экономичного размера заказа при управлении запасами для предприятий мясоперерабатывающей отрасли. // Логистика и управление цепями поставок, 2018, №3, с 49-61.
3. Маняева В.А. Методология управленческого учета расходов организации в системе стратегического контроллинга: Монография- Москва, ИД «Экономическая газета», 2017
4. Галиулич А.В. Некоторые вопросы формирования себестоимости мясомолочных изделий // Бухгалтерский учет и налоги в торговле, №17, 2010

УДК 338.24

Мауленова А.С.
аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
maral.71@bk.ru

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНА ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТИЦИЯНЫ ТАРТУ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Түйін: Аталмыш мақалада автор Қазақстан экономикасына шетелдік инвестицияны тарту және олардың тиімділігін бағалау мәселелерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор тікелей шетел инвестициясының Қазақстан Республикасы экономикасын дамытудағы ықпалын зерттеудің маңыздылығын, оның бүгінгі күнгі еліміздің инвестициялық ахуалын жақсартуға ықпалы зор екенін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: Жаһандану, инвестиция, инновация, кәсіпкерлік, капитал, бәсеке, қаржыландыру.

Maulenova A.
senior lektor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
maral.71@bk.ru

THEORETICAL BASIS OF RESEARCH OF "MEMORIES WARS"

Abstract: In this article, the author considers the issues of attracting foreign investment to Kazakhstan's economy and assessing their effectiveness. According to his research, the author emphasizes the importance of studying the impact of foreign direct investment on the development of the economy of the Republic of Kazakhstan, which has a great impact on improving the investment climate of our country today.

Keywords: Globalization, investment, innovation, entrepreneurship, capital, competition, financing.

Қазақстан Республикасының стратегиялық құжаттарында, сондай-ақ Мемлекет басшысының Қазақстан Республикасының халқына жолдауларында еліміздің ішкі экономикасына тікелей шетелдік инвестицияларды тартудың басым рөлі бірнеше рет атап өтілген, сондай-ақ инвестицияларды тарту институтын дамытуда және елдің инвестициялық ахуалын жақсартуда өңірлердің рөлін күшейтуде маңызды рөл атқарады.

Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алғаннан бергі басым бағыттарының бірі ел экономикасына тікелей шетел капиталдарының ағынын ынталандыруға бағытталған ашық және либералды инвестициялық саясатты дамыту болды. «Тікелей шетелдік инвестицияларды тарту бойынша жұмысты байыпты түрде жандандыру қажет, онсыз экономиканың одан әрі өсу резервтері шектеледі. Бұл атқарушы биліктің бірінші кезектегі міндеттерінің бірі», - деді Қ.-Ж. Тоқаев 2019 жылғы Жолдауында [1]. Бұл мәселені Мемлекет басшысы жуырда өткен Қазақстан Республикасы Үкіметінің кеңейтілген отырысында тағы да көтеріп, экономиканың өзін-өзі қамтамасыз етуін арттыруды, инвестиция тартуды, кәсіпкерлікті дамытуды көздейтін 2021 жылға арналған негізгі жеті инфрақұрылым, жоғары сапалы цифрландыру, халықтың табысын арттыру және жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету, сондай-ақ адами капиталдың бәсекеге қабілеттілігін дамыту бағытты белгіледі.

Қазақстан экономикасының дамуының қазіргі кезеңінде оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру және осы негізде әлемдік экономикадағы позицияларын нығайту басты міндет болып табылады. XXI ғасырдың басындағы жаһандану жағдайында бұл үшін қажетті ұлттық экономиканы жаңғырту және оның сапалы жаңа негізде жеткілікті жоғары өсу қарқынын сақтау ішкі ғана емес және факторлар, соның ішінде елдің тікелей инвестициялардың халықаралық қозғалысына қатысуына байланысты, сонымен бірге сыртқы ресурстарды да барынша пайдалануды талап етеді[2].

Сыртқы қаржыландыру көздерін және материалдық ресурстарды тарту экономикалық өсудің инвестициялық базасын кеңейтеді және нығайтады, оны серпінді және тұрақты етеді. Өз кезегінде капиталды экспорттау оны экспорттаушылар үшін ғана емес, мемлекет үшін де табыс көзі бола отырып, олардың инвестициялық және инновациялық әлеуетін кеңейтеді.

Қазіргі экономикалық әдебиеттерде инвестицияны алушы елдің экономикалық дамуына әсер ететін факторлардың ішінде негізгі рөлдердің бірі жалпы шетелдік капиталдарға, атап айтқанда тікелей шетелдік инвестицияларға (ТШИ) берілген. Жаһандану үдерісінің үдеуі және капиталдың ұлттық шекаралар арқылы қозғалысының ырықтандыруы және инвестицияның тиімділігін арттыру мақсатында өз капиталдарын әртүрлі елдерде орналастыру халықаралық корпорациялар үшін мүмкіндік бар екенін көрсетеді. Қалыптасқан тенденцияға сәйкес, тікелей шет елдік капиталдарға дүниежүзілік көлемінің ұлғаюы дамыған елдердің экономикасына инвестициялардың қарқындауы есебінен ғана емес, сонымен қатар дамушы елдерде, оның ішінде Қазақстанда да инвестициялық алаңдардың дамуына байланысты болып отыр. Мұндай жағдайларда шетелдік инвесторларда инвестицияны алушы елдегі саяси, экономикалық және қаржылық жағдаймен байланысты тәуекелдер мен белгісіздіктерді ескере отырып, инвестициялық жобалардың тиімділігін бағалау құралы болуы керек.

Инвестициялар жалпы елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін де, барлық шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметі үшін де ерекше маңызға ие. Республиканың өндірістік әлеуетінің өсуі, экономикалық өсу қарқыны, материалдық және рухани игіліктер өндірісінің көлемі мен сапасының артуы, инфрақұрылымның дамуы көп жағдайда Қазақстанның инвестициялық және инвестициялық саясатына байланысты.

Қазақстанға шетелдік капиталды тартудың мәні, ең алдымен, жаңа жұмыс орындарын, ең жаңа технологиялары мен ноу-хаулары бар компанияларды тартуда болып отыр, бұл еліміздің болашақтағы технологиялық трансформациясы үшін өте маңызды. Инвестициялардың қажеттілік мақсаттары 1-суретте көрсетілген

Сурет 1 – Инвестициялардың қажеттілік мақсаттары

Макроэкономикалық деңгейде инвестициялар ұлттық экономиканы дамытудың және қоғамдық өндірістің тиімділігін арттырудың негізі болып табылады.

Қазақстан Республикасының экономикасын дамытудағы алға қойған мақсаттарға сәйкес, тиісті саясатты қалыптастыру арқылы инвестиция тартуға жүйелі көзқарасты қамтамасыз етуге бағытталған микро және макро іс-шараларды жүзеге асыру бүгінгі күннің басты міндеті болып табылады. Осы жедел және жүйелі шараларды біріктіру тікелей шетел инвестицияларының ағынын арттыруға, инвестициялық ахуалды жақсартуға, инвестиция тартудағы өңірлердің рөлін күшейтуге бағытталған.

«Ұлттық компания Kazakh Invest» акционерлік қоғамының мәліметтеріне байланысты 2021 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанға тікелей шетелдік инвестициялардың (ТШИ) жалпы ағыны 23,7 млрд долларды құраған, бұл 2020 жылмен салыстырғанда (17,2 млрд доллар) 37,7%-ға жоғары болып табылады, 2-суретте көрсетілген.

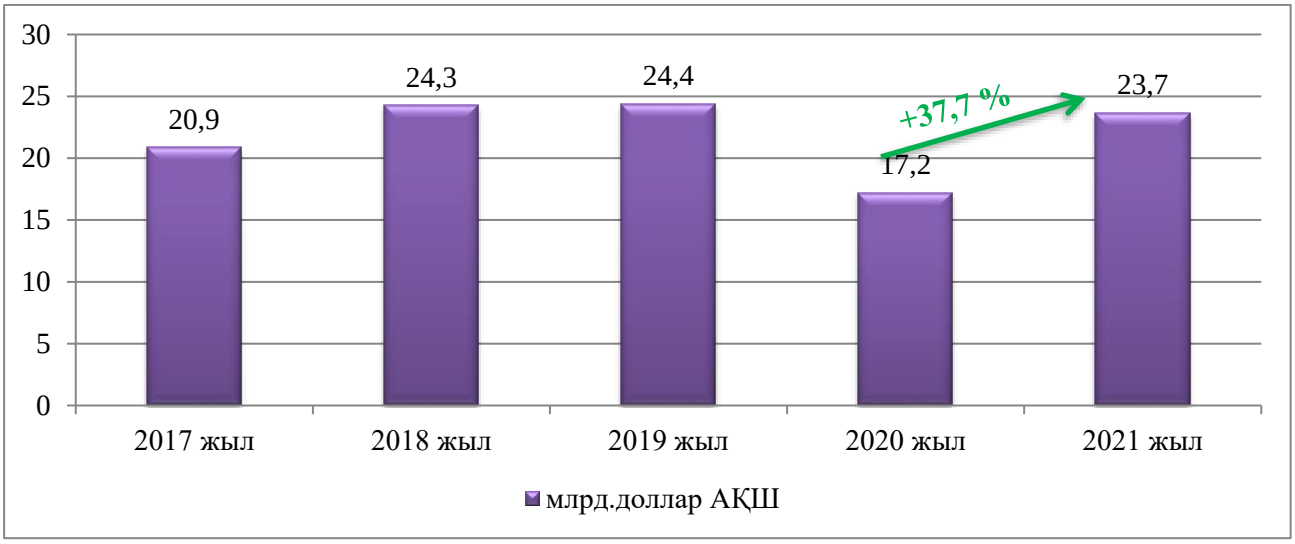

Сурет 2 – 2017-2021 жылдардағы Қазақстанға тікелей шетелдік инвестициялар ағынының көлемі

COVID-19 пандемиясы тікелей шетелдік инвестицияларды пайдаланудың халықаралық тәжірибесінде көрініс тапты. Сонымен қатар, уақтылы қабылданған шаралардың нәтижесінде 2020 жылы Қазақстан 17,1 млрд доллар тікелей шетелдік инвестиция тартып, шетелдік капитал ағынының төмендеуін 30%-ға дейін теңестірді, ол 3-суретте көрсетілген. Жалпы, 2015 және 2020 жылдардағы дағдарыстарды қоспағанда, соңғы 10 жылда республикаға жыл сайынғы инвестиция ағыны орта есеппен шамамен 24 миллиард долларды құрады[3].

Сурет 3 – Қазақстанға 2020 жылы тікелей шетел инвестициясының тартылуы

2020 жылы алдыңғы жылдары басталған жобаларды жүзеге асырылды. 2020 жылдың нәтижесі бойынша 7 мыңнан астам жұмыс орнын құрумен жалпы сомасы 1,6 млрд доллар болатын шетелдік қатысумен 41 инвестициялық жобаның пайдалануға берілген.

Тартылған шетел инвестициясының нәтижелері 4-суретте көрсетілген.

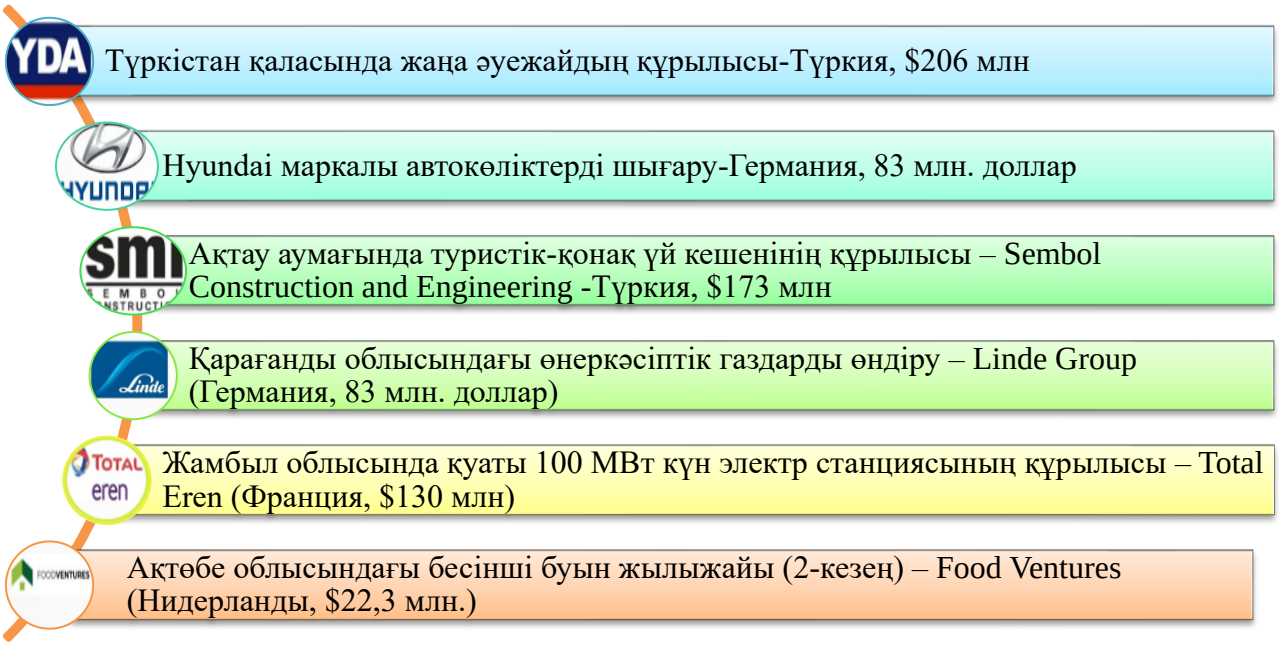

Сурет 4 – 2020 жылы Қазақстанға тартылған шетел инвестициясының нәтижелері

«Қазақстан Республикасы Ұлттық банкінің мәліметі бойынша, Қазақстан елге шетелдік капитал ағынының төмендеу тенденциясын жойып қана қоймай, сонымен қатар 2017-2019 жылдардағы көрсеткіштерге қол жеткізген.

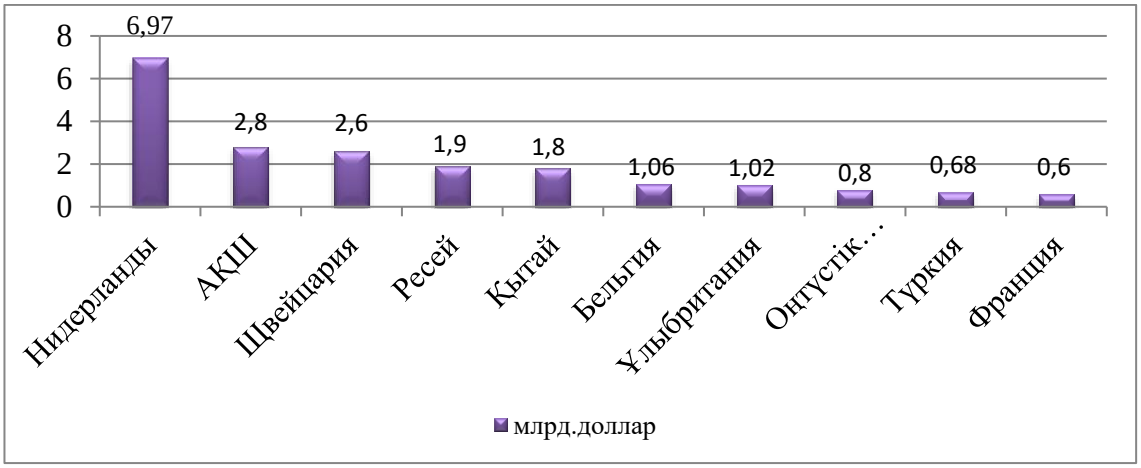

Сурет 5 – Қазақстанға тікелей шетелдік инвестициялар елдер бойынша

Елдік контексте Қазақстан экономикасына ең көп инвестиция құйған елдердің бестігі өзгеріссіз болып отыр. Нидерланды, АҚШ, Швейцария, Ресей және Қытай мемлекеттері 25%-дан 92%-ға дейін өсімімен көшбасшыны сенімді түрде ұстап отыр. Жоғарыда аталған елдердің инвестициясының үлесі тартылған инвестицияның жалпы көлемінің 68,3%-ын құрайды.

ТОП-10 елдердің екінші бөлігінде елеулі өзгерістер орын алды. Бельгия Ұлыбританияны 6-орыннан ығыстырып, 35,1%-ға айтарлықтай өсім көрсетті. Оңтүстік Корея 73,2% өсіммен 9-орыннан 8-ші орынға жылжып, инвестиция донорларының ондығын аяқтаған француз инвесторларын басып озды. Түрік инвесторлары да республикадағы күрделі салымдардың 87%-ға өсуін қамтамасыз етіп, рейтингте Францияны басып озып, 9 позицияға ие болды.

Өнеркәсіп салаларына келетін болсақ, 2021 жылдың қорытындысы бойынша ауыл, орман және балық шаруашылығы 2,8 есе, кәсіптік, ғылыми және техникалық қызмет саласында 2,6 есе өсті, ақпарат және байланыс саласына 80,1%, электрмен жабдықтауға 68,3%-ға артық инвестиция құйылды. Өңдеу өнеркәсібіне салынған инвестициялар да айтарлықтай өсті. Өткен жылы инвесторлар бұл секторға 2020 жылмен салыстырғанда 2 миллиард долларға артық инвестиция салып, 65,4%-ға өсті.

Әлемдік тәжірибеде кәсіпорындардың, олардың активтерінің және жалпы бизнестің құнын бағалау үшін көптеген әртүрлі тәсілдер қолданылады. Сонымен қатар кәсіпорын жағдайының іргелі көрсеткіші – оның капиталын бағалау мәселелеріне әлі де анық жеткіліксіз көңіл бөлінуде. Бұл жерде қазақстандық кәсіпорындарда бағалау жұмыстарын жүргізген кезде көптеген қолданыстағы тәсілдер мүлдем қолданылмайтынын немесе өте сирек қолданылатынын ерекше атап өткен жөн.

Кез келген күрделі экономикалық құбылыс сияқты шетел капиталы да экономикаға екі жақты әсер етеді. Бір жағынан, шетелдік капитал оң әсер етеді, өйткені ол:

– салалардағы ресурстарды ұлғайту, өндірістің өнеркәсіптік әлеуетін дамыту;
– отандық өндірушілер шығаратын өнім сапасының артуына әкеп соғатын бәсекелестіктің күшеюі;
– бизнес-процестерді дамыту, бизнес технологиясын жетілдіру, іскерлік мәдениетті арттыру, оның ішінде жаңа қаржылық, банктік, сақтандыру қызметтерін кезең-кезеңімен енгізу арқылы әсер етеді.

Екінші жағынан, шетел капиталының шектен тыс енуі және оның бақылаусыз жұмыс істеуі мемлекет егемендігін жоғалтуға дейін жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін.

Қазақстан шетелдік инвесторлардың қызметі үшін қолайлы әлеуметтік, қаржылық-экономикалық, құқықтық режимді және олардың мүдделеріне сәйкес келетін инвестициялық ахуалды жасауға, олардың мәселелерін бір уақытта шешуге және алға қойған мақсаттарына жетуге ұмтылуда. Инвестициялық саясат туралы заңнамалық актілерде Қазақстан экономикасының басым секторларына енгізуді жүзеге асыратын инвесторлардың ұстанымы, сондай-ақ шетелдік инвесторларға берілетін жеңілдіктер мен преференциялар тізбесі нақты айқындалды. Сонымен қатар, шетелдік инвестицияларды тарту мақсатында Қазақстандағы инвестициялық қызметті реттейтін басқа да нормативтік құқықтық актілер әзірленіп, қолданысқа енгізілді.

Шетелдік инвесторлар Қазақстан Республикасына инвестицияларды мынадай нысандарда жүзеге асыруға құқылы:

– Қазақстан Республикасының заңды тұлғаларымен және Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірлесіп құрылған кәсіпорындардағы үлестік қатысу;
– Толығымен шетелдік инвесторлардың меншігіндегі кәсіпорындарды құру;
– Мемлекеттік кәсіпорындардың жер және басқа да табиғи ресурстарды пайдалану құқығын алуы;
– Басқа да мүліктік құқықтарды алу және т.б.

Негізгі нысаны – бірлескен және шетелдік кәсіпорындарды құруға үлестік қатысу. Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес Қазақстан Республикасының аумағындағы шетелдік инвесторлар толық сөзсіз құқықтық қорғаумен қамтамасыз етілген. Шетелдік инвестициялар кез келген объектілер мен қызмет түрлеріне инвестициялануы мүмкін, мұндай инвестицияларға Қазақстан Республикасының заңнамасында тыйым салынбаған.

Экономиканың базалық салаларының жетекші кәсіпорындарын жеңілдетілген шарттармен шетелдік компаниялардың басқаруына және меншігіне беру арқылы Қазақстан аса бай ұлттық табиғи, минералдық-шикізат пен оларды өңдейтін зауыттар мен фабрикалардың елеулі үлесінен айырылып қана қоймай, экспорттық өнімнен және мемлекеттік акциялар пакеті бойынша дивидендтерден айтарлықтай табыс көзінен айырылды, сонымен бірге экономикасын шетел капиталына тәуелді етті.

Шетелдік меншік иелері, ең алдымен, қабылдаушы елдің (Қазақстанның) емес, өздерінің бизнес тобының мүдделерін ескереді, оның табысының үлкен бөлігін иемденеді, жоғары немесе трансферттік бағаларды белгілейді және салық төлеуден жалтарудың күрделі әдістерін қолданады.

Осылайша, олар экономиканың импортқа тәуелділігін арттырып, жұмысбастылықты азайтады. Оның үстіне Қазақстан ТҰК мүдделеріне сәйкес келетін, төмен жалақы мен орта деңгейлі технологияға негізделген шикізатқа бағытталған мамандандыруға мәжбүрлеуде.

ӘДЕБИЕТ

1 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана», сентябрь 2019 года

2 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Казахстан в новой реальности: время действий», 1 сентября 2020 года

3 Бейсенгалиев, Б.Т. Инвестиционный потенциал и инвестиционная активность Республики Казахстан

4 «Стратегия развития Казахстана до 2030 года». Стратегии и программы Республики Казахстан /

УДК 33-336.71

Қасымова Н.И.
Туран университеті, Алматы қ., Қазақстан
Қауымдастырылған профессор
э.ғ.д. **Акпанов Айдос Калдыбаевич**
«Қаржы» 2-курс магистранты
Қасымова Несібелі Инаятханқызы
Туран университеті, Алматы қ.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИСЛАМ БАНКИНГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖАҒДАЙЫМЕН ДАМУ КЕЗЕҢДЕРІ

Аннотация: Мақалада **ислам банкингінің қалыптасу жағдайы мен** елімізде оның қызметіне мүмкіндік беретін, сондай-ақ банк саласының дамуына ықпал ететін негізгі тетіктері ретінде қарастырылған. ҚР **ислам**

банкингінің несиелеудің ерекшелігі қарастырылды. Сонымен қатар Қазақстанда құрылған қажетті заңнамалық база ислам банктерінің қызметіне әсері нақтыланған.

Кіліт сөздер : Исламдық қаржы, исламдық банкинг, қаржылық делдал, инвестиция.

Әлемдік қаржылық дағдарыстың салдарынан қазіргі заманғы қаржы жүйесі жаңа қағидаттар мен құралдарды енгізу негізінде Ұлттық қаржы нарықтарын әртараптандыру қажеттілігін талап етеді. Мұндай тиімді балама бүгінде исламдық қаржы институттары болып табылады, олар өздерінің өміршеңдігін дәлелдеп қана қоймай, дағдарыс салдарына аз бейім болды. Ислам экономикалық моделінің мақсаты қазіргі жағдайда қаржы саласының проблемаларын шешудің балама тәсілін іздеу болып табылады.

Ислам экономикасы институттары Таяу Шығыста шамамен жарты ғасыр бұрын пайда болды, бүгінде Парсы шығанағы елдерінің қаржы жүйелеріндегі үлесі 20-дан 50% - ға дейін. Әлемдік қаржы активтеріндегі ислам қаржысының мәні 2% - дан аспайтынына қарамастан, осы институттар бірқатар мұсылман емес елдердің қаржы нарықтарында берік орныққан.

Батыстағы алғашқы ислам банкі «Islamic Banking System» 1978 жылы пайда болды. Люксембургте. Ұлыбританияда қазірдің өзінде Ислам банктік қызметтерін ұсынатын 20-дан астам банк жұмыс істейді, оның ішінде 5 Ислам банкі және дәстүрлі банктер жанындағы 16 Ислам «терезесі»[1].

Сондай-ақ, АҚШ-та 20-дан астам исламдық қаржы институттары жұмыс істейтінін атап өтеміз. Сонымен қатар, исламдық қаржыландыру бойынша курстар мен семинарлар өткізетін оқу орындары бар. Мысалы, Гарвард университетінде жыл сайын исламдық қаржыландыру форумдары өтеді. 1987 жылы құрылған американдық LARIBA қаржы үйі АҚШ-тағы ең белсенді исламдық қаржы институтына айналды және қазіргі уақытта 35 штатта жұмыс істейді.

Әлемдегі HSBC, ING Bank, Deutsche Bank, Goldman Sachs Citibank,Calyon, Standard Chartered, BNP Paribas, , The Nomura Securities, JP Morgan Chase және басқалары сияқты ірі банктер өз құрылымдарында исламдық бөлімшелерді ашуда.

Тұтастай алғанда Қазақстан экономикасындағы исламдық банкинг қарқын алуда, Әлемдегі қазіргі қаржылық жағдай экономистер мен саясаткерлер санының көбеюін жаңа принциптер мен құралдарды табу қажеттілігі туралы ойлауға мәжбүр етеді. Оның үстіне АҚШ пен Ұлыбритания сияқты кейбір батыс елдерінде ислам банктері ең кең таралған. Ислам ресми дін болған елдердегі банктік тәжірибелер көптеген сарапшылардың назарын аударды[2].

2007 жылы жаңа заңды әзірлеу және исламдық қаржыландыруды енгізу процесі басталған кезде Қаржы қадағалау агенттігі (ҚҚА) исламдық қаржыландырудың қазақстандық қаржы нарығындағы үлесі 5-7% болуы мүмкін деп есептеді. Бірақ тіпті реттеушілердің өзі бұл санды өршіл деп атайды. Осылайша, исламдық қаржыландыруды енгізу алдағы жылдары қазақстандық нарыққа айтарлықтай әсер ететіні белгісіз.

2009 жылғы 12 ақпанда «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ислам банктері мен исламдық қаржыландыру ұйымдарын ұйымдастыру және олардың қызметі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды. 2009 жылғы 7 маусымда «Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Біріккен Араб Әмірліктерінің Үкіметі арасындағы Қазақстан Республикасында Ислам банкін ашу туралы келісімді ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қол қойылды, ол елдегі алғашқы ислам банкін - «Аль-Хилал Ислам Банкі» АҚ АҚ-ны ашуға негіз болды (ол Al Hilal (БАӘ) 100% еншілес ұйымы) [3].

2009 жылдың 12 ақпанында мемлекет басшысы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ислам банктерін ұйымдастыру және олардың қызметі мен исламдық қаржыландыруды ұйымдастыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңға қол қойды (3). Құқықтық база өте тез дамыды. Ол үшін Ислам Даму Банкінің сарапшылары тартылды. Біз 25 жыл бұрын Малайзияда исламдық банкинг құрған мамандарды таба алдық. Сонымен қатар, заң дайындауға жетекші қазақстандық сарапшылар қатысты. Жұмыс тобына екі негізгі міндет жүктелді: заңнамалық базаны әзірлеу және барлық аспектілерді дамыту және келісу барысында іс жүзінде ислам банкингін қалыптастыратын қаржы құралдарының ауқымын сақтау. Шынында да, көбінесе бастапқы кезеңде заң жобасы тартымды болып көрінеді, бірақ барлық мақұлдау процедураларынан өткеннен кейін оның мәні түбегейлі өзгеруі мүмкін.

Шын мәнінде, жаңа заң жобасында жасалған басты нәрсе - исламдық қаржыландыру тұжырымдамасының өзі. Мысалы, банктер туралы заңда исламдық банкингтің болуы мүмкін екендігін, исламдық бағалы қағаздар нарықта айналыста болуы немесе исламдық инвестициялық қордың болуы мүмкін екендігін көрсету жеткілікті болды. Бірақ кейбір жерлерде қолданыстағы заңдарға айтарлықтай егжей-тегжейлі толықтырулар қажет болды. Мүмкін, «заңнамалық актілерде» ислам банкі «сияқты терминнің пайда болуына байланысты көптеген түзетулер» Банктер және банктік қызмет туралы «заңға енгізілуі керек еді. Сондай-ақ, қолданыстағы банктің ішінде исламдық «терезелер» жасауға заң жүзінде тыйым салынғанын атап өткен жөн. Яғни, шариғат заңдарына сәйкес нөлден құрылған банк қана исламдық қаржы құралдарымен жұмыс істей алады.

2020 жылға қарай ТМД мен Орталық Азиядағы ислам банкингінің аймақтық орталығына айналуы және Азиядағы жетекші қаржы орталықтарының біріне айналуы керек отандық қор нарығын жұмыс істеу керек».

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы No 922 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары:

-2020 жылға қарай ішкі қор нарығы Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы мен Орталық Азия елдері арасындағы исламдық банктің аймақтық орталығына айналады ».

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы No923 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының қаржы секторын дағдарыстан кейінгі кезеңде дамыту тұжырымдамасы:

- Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылғы 30 қаңтардағы No90 қаулысымен бекітілген ... Алматы қаласының өңірлік қаржы орталығын 2015 жылға дейін дамыту жоспары бойынша жұмыстар жалғасады. ... Ислам қаржыландыру ресурстарды тартудың қосымша көздерінің бірі ретінде одан әрі дамуды алады.

2011 жылғы 28 маусымда Қазақстан Республикасы Президентінің Ислам Ынтымақтастығы Ұйымы Сыртқы істер министрлері кеңесінің 38-сессиясында сөйлеген сөзі:

- «Қазақстан ислам банкін ашты. Біз аймақтағы исламдық қаржыландыруды және эталондық исламдық қаржы құралдарын құруды белсенді түрде насихаттаймыз. Мен ... .. Алматы қаласын исламдық қаржыландыруды қолдана отырып аймақтық қаржы орталығы ретінде дамытуды ұсынамын »

• 2010 жылдың тамызында - Қазақстан Республикасының Алматы қаласының аймақтық қаржы орталығының қызметін реттеу агенттігі мемлекеттік органдармен бірлесе отырып, Қазақстанда исламдық қаржыландыруды дамытудың 2010-2012 жылдарға арналған Жол картасын бекітті. 2011 жылғы 20 қазанда Мемлекет басшысының Қазақстандағы исламдық қаржыландыру жүйесін дамыту туралы № 61-17.307 нұсқамалары шықты. 2011 жылғы 17 қарашада Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі «Исламдық қаржылық қызметтер кеңесі» халықаралық ұйымына қауымдастырылған мүше ретінде қабылданды

• 2012 жылғы 29 наурызда Қазақстан Республикасы Үкіметінің No371 Қаулысымен 2020 жылға дейін Қазақстанда исламдық қаржыландыруды дамытудың Жол картасы бекітілді. • 2012 жылғы шілдеде «Қазақстанның Даму Банкі» АҚ Малайзия заңнамасына сәйкес 240 миллион малайзиялық ринггит (76,7 миллион АҚШ долларына жуық) мөлшерінде қарыздық бағалы қағаздар шығарды (олардың шамамен 76,7 миллион АҚШ доллары), оның 38% -ы қазақстандық инвесторлар арасында таратылды.

2014 жылғы 1 маусымда исламдық қаржыландыру туралы қазақстандық заңнаманы жетілдіру үшін Ислам Даму Банкінің Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкіне техникалық көмек (грант) беру туралы келісімге қол қойылды. 2014 жылғы қыркүйекте ТМД елдері мен Орталық Азияның реттеушілері үшін «Исламдық қаржы институттарын дамыту және реттеу» дөңгелек үстел өтті. 2014 ж. Қазанында Қазақстан Республикасының Президентіне Жаһандық исламдық қаржыландыру марапаттары (GIFA) аясында исламдық қаржыландыру саласындағы әлемдік көшбасшылық сыйлығы берілді. • 2014 ж. Қазан айында Ұлттық Банк Төрағасы Дубайда (БАӘ) өткен Дүниежүзілік Ислам Экономикалық Форумының (ДИЭФ) жұмысына қатысты. 2014 жылғы қарашада Ұлыбританияның Қазақстан Республикасындағы Елшілігі Ұлттық банк пен исламдық қаржы институттарының өкілдеріне «Исламдық қаржыландыру» тақырыбында семинар ұйымдастырды. 2014 жылғы желтоқсанда Ұлттық Банк Исламдық Қаржы Институттарының (AAOIFI) және Халықаралық Ислам Қаржы Нарығының (IIFM) Есеп және Аудиторлық Ұйымының мүшесі болды.

2015 жылдың сәуірінде ИДБ-ның техникалық көмегі шеңберінде Ұлттық Банк әлемдегі жетекші консалтингтік компаниялардың бірімен консалтингтік қызметтер көрсету туралы келісімге қол қойды. 2015 жылғы сәуірде Заң қабылданды, оның ішінде исламдық сақтандыру, банктік және лизингтік мәселелер бар. 2015 жылғы мамырда Ұлттық Банк Алматы қаласында IFSB Summit 2015 өткізді. 2015 жылдың тамызында Ұлттық Банк ARIF-пен бірге Қазақстанның жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамына арналған семинар өткізді 2017 жылдың тамызында «Ислам банкі« Заман - Банк »АҚ-на ислам банкінің банктік және өзге операцияларын жүргізуге лицензия берілді

Шын мәнінде, жаңа заң жобасында жасалған басты нәрсе - исламдық қаржыландыру тұжырымдамасының өзі. Мысалы, банктер туралы заңда исламдық банкингтің болуы мүмкін екендігін, исламдық бағалы қағаздар нарықта айналыста болуы немесе исламдық инвестициялық қордың болуы мүмкін екендігін көрсету жеткілікті болды. Бірақ кейбір жерлерде қолданыстағы заңдарға айтарлықтай егжей-тегжейлі толықтырулар қажет болды. Мүмкін, «заңнамалық актілерде» ислам банкі «сияқты терминнің пайда болуына байланысты көптеген түзетулер» Банктер және банктік қызмет туралы «заңға енгізілуі керек еді. Сондай-ақ, қолданыстағы банктің ішінде исламдық «терезелер» жасауға заң жүзінде тыйым салынғанын атап өткен жөн. Яғни, шариғат заңдарына сәйкес нөлден құрылған банк қана исламдық қаржы құралдарымен жұмыс істей алады.

Алматы қаласының Өңірлік қаржы орталығы (АӨҚО) басқа институттарға қарағанда ислам құралдарының артықшылықтарын жақсы түсінді және бүгінде оларды Қазақстанда іске асырудың белсенді бастамашысы болып табылады, бұл әлемнің нақты секторын дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады Қазақстан экономикасы, маңызды қаржы жүйесін әртараптандыруға мүмкіндік береді. Елде исламдық қаржыландыру қағидаттары бойынша қызметтер көрсетуге мамандандырылған брокерлік компания - «FATTAN FINANS» АҚ сәтті жұмыс істейді. Қазіргі уақытта бұл ұйым исламдық шариғат нормаларына сәйкес жұмыс істейтін «Амана ислам қоры» тәуекелдерді инвестициялаудың Қазақстандағы бірінші өзара қорын тіркеп жатыр.

Қазақстанда құрылған қажетті заңнамалық база маңызды қадамдарға - ислам банктерінің кеңсе кеңселерін ашуға итермелейді.

Сонымен, басты мәселе Қазақстандық инвесторлардың менталитетінде жатыр. Инвесторларға исламдық қаржыландырудан табыс табу үшін уақыт қажет. Ислам банкі берілген ақшаны мұқият қадағалап, оны қаржыландырудың барлық жобаларына серіктес ретінде қатысады, бұл әдетте қазіргі банк жүйесіне тән емес. Сіздің қаражатқа деген қажеттілігіңізді шешетін шариғат сарапшылар кеңесі бар. Егер сіз өте бай болсаңыз және қарызға ақша алғыңыз келсе, кеңес сізден бір банктік қызмет ақысын алады, егер сіз өте кедей болсаңыз - мүлдем басқаша. Дәл осы шариғат бойынша сарапшылар кеңесі нақты тақтаға қайсысы сәйкес келетінін анықтайды. Егер сіз, мысалы, автокөлік алғыңыз келсе, онда оны банк алады. Банк өз көлігінің қауіпсіздігіне ақша шығарады[4].

Ислам банкінен несие алған кезде оны дәл осылай ала алмайсыз - қаражат қоғамның өміріне зиян келтірмейтін кәсіпке (алкоголь, қару-жарақ, есірткі, ойын үйлерін, кинотеатрларды қаржыландыру). Қазақстанда сенімді құндылық дүкені болып саналатын депозиттер бұл банкте кепілдендірілген сыйақыға ие болып қана қоймай, тіпті салымның өзін қайтару кепілдігіне ие болады. Мұның бәрі банктің жұмысы туралы дәстүрлі идеяларға мүлдем қайшы келеді және қазақстандық клиенттер үшін ерекше болуы мүмкін. Мысалы, бағалы қағаздар нарығына келетін болсақ, әзірге бұл нарықтың барлық кәсіби қатысушылары ислам құралдарының барлық ерекшеліктерін түсінбейді және оларды қалай пайдалану керектігін және олардан ақша табуды білмейді. Қазақстандағы исламдық қаржыландыру саласындағы мамандарды бір жағынан санауға болады. Сонымен қатар, дағдарыс жағдайында, нарықта өтімділік тапшылығы сезіліп, халықтың едәуір массасы табысының төмендеуі байқалса, жаңа қаржы құралдарын енгізу нәтижелерін біржақты болжау мүмкін емес.

Қазақстанде исламдық банктік өнімдерді енгізу тәжірибесінің бар екендігіне қарамастан, қабылданған шаралар Қазақстанлік банктік өнімдер нарығын дамыту үшін жеткіліксіз екенін атап өткен жөн. Қазақстан нарығының даму бағыттарын талдап, исламдық банктік өнімдерді бейімдеу мүмкіндіктерін анықтау қажет. Исламдық банктік өнімдерді енгізу ұзақ мерзімді қарастырады, ал қолданыстағы банктік өнімдерді исламдық өнімдермен бейімдеу және интеграциялау банк жүйесінің спекулятивті модельден әлеуметтік бағдарланған модельге өтуін тездетуі керек. Алайда ислам банк өнімдерінің таралуы мен бейімделуінің алғышарттары келесі артықшылықтар болып табылады:

- банктік нарық заманауи әлемде өздерінің моральдық және діни қағидаларынан ауытқуды қаламайтын, бірақ банктік қызметтерді толығымен пайдаланатын жаңа клиенттерді тартады (әр түрлі мәліметтер бойынша Қазақстандегі мұндай халықтың үлесі 15-тен бастап 25%);
- банктік нарық қаржылық делдал - банк пен клиент арасындағы тәуекелдерді бөлу қағидаттарын қолдана отырып, тұрақты қаржы нарығының дамуына ықпал етеді;
- Қазақстан экономикасының кәсіпорындары қаржылық делдал - банк пен клиент арасындағы серіктестік келісімдері арқылы арзан қаражаттарға қол жеткізе алады;
- жаңа банктік қағидаттардың қалыптасуы банк секторы мен түрлі исламдық қаржы институттары арасындағы серіктестіктің дамуына ықпал етеді, сол арқылы жаңа инвесторларды тарту перспективаларын ашады;
- банктік нарық қаржы-банк секторы мен Қазақстан экономикасының нақты секторы арасындағы қаржылық делдалға айналады және банктердің негізгі функцияларының бірі - бос қаражатты қайта бөлуді жүзеге асырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. El-Gamal M. A. Overview of Islamic Finance. Office of International Affairs Occasional Paper, 2006, no. 4. 13 p.
2. Hussain M., Shahmoradi A., Turk R. An Overview of Islamic Finance. IMF Working Paper, 2015, no. 120. 34 p.
3. Мусаев Р.А., Магомедова Ю.Д. Исламские финансовые институты в мировой экономике // Вестник Московского университета. – 2013. - №2. – С. 18-29 (0,5 п.л. в соавторстве; 0,45 –личный вклад).
4. Маргацкая Г.С., Маргацкий Р.В., Заболотникова В.Д. Исламские финансовые инструменты. Учебное пособие. – Алматы: Университет «Туран», 2022. – 122 с.

УДК: 341.01

Быкова И.А.
Магистр юридических наук
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Plujnikova_ira@mail.ru

АНАЛИЗ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО ПРОЕКТА «ЗАПАДНАЯ ЕВРОПА – ЗАПАДНЫЙ КИТАЙ»

Аннотация: В статье рассматриваются основные международно-правовые вопросы возникновения (становления) и развития проекта «Западная Европа – Западный Китай». Автором проводится исследование основных международно-правовых документов, которые предшествовали инициации проекта и тех, которые подтверждают его действительность.

Также в статье проводится анализ норм Таможенного кодекса (действующего и предыдущего) в части выявления новизны с учетом реализации указанного проекта. Автор приходит к выводу, что основная экономическая и социальная составляющие проекта заключаются в том, что его реализация вызовет возникновение дополнительных рабочих мест, что в целом должно повысить благосостояние общества.

Ключевые слова: проект, развитие, становление, таможенные процедуры, меморандум, подписание, «Западная Европа – Западный Китай».

Bykova I.A.
Master of Judicial Laws
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
Plujnikova_ira@mail.ru

ANALYSIS OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL LEGAL PROJECT "WESTERN EUROPE - WESTERN CHINA"

Annotation: The article deals with the main international legal issues of the emergence (formation) and development of the project "Western Europe - Western China". The author conducts a study of the main international legal documents that preceded the initiation of the project and those that confirm its validity. The article also analyzes the norms of the Customs Code (current and previous) in terms of identifying novelty, taking into account the implementation of this project. The author comes to the conclusion that the main economic and social components of the project are that its implementation will cause the emergence of additional jobs, which in general should increase the welfare of society.

Key words: project, development, establishment, customs procedures, memorandum, signing, "Western Europe - Western China".

Расширение международной кооперации в производственной, финансовой и научно-технической сферах, а также развитие системы информационного и коммуникационного обеспечения международной торговли способствовали формированию крупных трансконтинентальных товарных потоков. Для Казахстана участие в системе международных кооперационных связях становится важным фактором развития национальной экономики. В этих условиях развитие международных транспортных коридоров выступает как важнейший механизм обеспечения международной кооперации, как мощный катализатор экономического роста страны, интеграции ее экономики в мирохозяйственные связи.

Сказанное полностью подтверждается действиями Республики Казахстан. В частности, государство, которое находится в центральной части Евразии, постепенно и систематически проводит активные действия по созданию и развитию транспортной инфраструктуры, отвечающей современным требованиям и геополитическим вызовам – формируя международные автомобильные магистрали. Таким образом происходит активная интеграция в Европейскую и Азиатскую региональные системы автомобильных дорог. При этом для Казахстана открывается доступ к крупнейшим транспортным узлам с выходом на значительную часть стран Евразии. Исходя из этого, становится очевидным, что трансконтинентальный автодорожный коридор «Западная Европа – Западный Китай» представляет собой самый крупный международно-торговый и международно-правовой проект этого века, поэтому к его формированию и развитию проявляют активную заинтересованность основные торговые партнеры республики. На данный момент уже подписаны межправительственные меморандумы с Российской Федерацией, Китайской Народной Республикой и Европейским Союзом.

Международный проект «Новый Шелковый путь» начали строить в 2007 году [1]. 16 апреля 2009 года в Пекине подписан меморандум о взаимопонимании между Министерством транспорта и коммуникаций Республики Казахстан и Министерством коммуникаций Китайской Народной Республики о создании автотранспортного коридора «Западная Европа – Западный Китай». 11 июня 2009 года в городе Алматы был подписан меморандум о взаимопонимании в области развития транспортных сетей между Европейской Комиссией и Министерством транспорта и коммуникаций Республики Казахстан.

Маршрут в 8 445 км. Именно таковой протяженностью обладает транспортный коридор Санкт-Петербург – Москва – Нижний Новгород – Казань – Оренбург – Актобе – Кызылорда – Шымкент – Тараз – Кордай – Алматы – Хоргос – Урумчи – Ланьчжоу – Чжэнчжоу – Ляньюньган. Рассматривая это отдельно по странам-партнерам получается следующая ситуация: территория РФ – 2 233 км, РК – 2 787 км, КНР – 3 425 км.

Так, в 2020 году около 8% ежегодного товарооборота, порядка 50 млрд. долларов, будет проходить по этой дороге. «Новый шелковый путь» через Казахстан и Россию занимает 16 дней, гораздо быстрее, по сравнению с путем через Суэцкий канал, который занимает 36 дней.

Данный проект представляет интерес еще и с позиции противовеса Трансатлантическому партнерству между США и ЕС. В настоящее время в мире есть два центра экономического развития – США и Китай. Каждый из них заинтересован в своем расширении за счет платежеспособного рынка, коим выступает ЕС – около 500 000 человек. Есть два проекта, чтобы связать этот рынок с названными центрами. Первый – это Североатлантический Союз (США, ЕС), второй «Западная Европа – Западный Китай» (Китай). Оба проекта являются взаимоисключающими, реализация одного означает приостановку реализации второго. Как уже стало заметно, в течение последних лет проект Китая стал реализовываться, значит Североатлантический Союз маловероятен, несмотря на то, что США настаивают.

Рассматривая вопросы развития и становления исследуемого проекта необходимо начать с первого межправительственного соглашения в сфере транспорта и логистики, которое было принято в период становления казахстанско-китайских отношений, а точнее – 11 сентября 1995 г. Указанное соглашение касалось использования для переработки и транспортировки казахстанских грузов морского порта Китая Ляньюньган. Соглашение ставило конкретную цель – транспортировка казахстанских грузов через Китай в направлении стран Юго-Восточной Азии, Северной и Южной Америки и в обратном направлении соответственно.

Затем стали функционировать две железнодорожные магистрали, первая из них в 1991 г. через станции Достык (Казахстан) и Алашанькоу (Китай). По данным китайского информационного Интернет-центра, данная магистраль брала начало в порту Ляньюньган на западном побережье Тихого океана и заканчивалась в голландском порту Роттердам составляла 10,9 тыс. км протяженностью и явила собой образование (появление) нового азиатско-европейского трансконтинентального железнодорожного моста на месте древнего Великого Шелкового пути [2].

Представляет большой интерес, отмечает в своих исследованиях Д.Шоланова то, что этот железнодорожный путь охватил территории восточной, центральной, западной Азии, восточной, центральной и западной Европы, включая Китай и Россию, что в общей сложности составило 39,7 млн. кв. км (или 26% территории мира), на которой проживает 36 % населения планеты [3]. В процессе эксплуатации данного пути было перевезено свыше 156 миллионов тонн грузов. Но, несмотря на столь внушительные цифры, тем не менее имеющаяся пропускная способность не отвечала потребностям и возникла необходимость в запуске альтернативного участка. Исходя из этого, 22 декабря 2012 года был открыт второй железнодорожный путь между Казахстаном и Китаем Алтынколь (Казахстан) – Хоргос (Китай). Это был новый транзитный маршрут из Китая в Европу через Казахстан, что значительно увеличило транспортные и логистические возможности в рамках указанного направления. Об этом можно судить по востребованности данного маршрута у грузоотправителей, которые везут свои поставки с Кореи, Японии через китайский порт Ланьюньган к границе Казахстана и затем уже в европейские страны. Важно заметить, что альтернативный коридор дал возможность уменьшить путь доставки грузов из Китая в страны Центральной Азии и Персидского залива на 500 километров, что послужило предпосылкой усиления конкуренции для железнодорожной магистрали Транссиб. На что в своих информационных сообщениях (еще в 1991 г.) китайский информационный Интернет-центр отмечал имеющиеся преимущества, в частности, наличие благоприятного географического расположения и отличных климатических условий; уменьшение пути наземных перевозок на 2000-2500 км., особенно на участках Средней и Западной Азии; уменьшение времени в пути примерно на один месяц; включение в свой ареал покрытия более 30 государств и районов Азии и Европы, общая площадь которых составляет 50,71млн кв. км, а численность жителей этих районов – 70% населения всего земного шара; возможность использования моста для контейнерных перевозок для стран Океании, провинции Тайвань, ОАР Сянган и Аомэнь [4].

Что касается непосредственно развития и становления проекта «Западная Европа – Западный Китай» в его современном понимании, то официальное название проекта впервые было определено в Указе Президента Республики Казахстан от 6 апреля 2007 года № 310 «О дальнейших мерах по реализации Стратегии развития Казахстана до 2030 года», затем оно встречается в Послании экс-Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 6 февраля 2008 года [5].

Спустя несколько месяцев после этого (в декабре 2007 г.) на встрече глав транспортных ведомств Казахстана и России было решено рассмотреть вопрос включения маршрута «Западная Европа – Западный Китай» через Казахстан и Россию в список, который содержит наименования азиатских автомобильных дорог в рамках ЭСКАТО ООН. Данное предусматривалось для стран Азии и региона Тихого океана [6].

Уже в апреле 2008 г. в Республике Казахстан строительство коридора стало именоваться, как «прорывной проект», а 22 сентября 2008 года в Актобе был подписан меморандум между Министерством

транспорта и коммуникаций Республики Казахстан и Министерством транспорта Российской Федерации о сотрудничестве и развитии автомобильных дорог по маршруту «Санкт-Петербург – Казань – Оренбург – Актобе – Алматы – граница КНР».

Затем в 2009 году (16 апреля) произошло подписание меморандума о взаимопонимании между Министерством транспорта и коммуникаций Республики Казахстан и Министерством коммуникаций Китайской Народной Республики о создании автотранспортного коридора «Западная Европа – Западный Китай». А спустя меньше, чем два месяца в южной столице РК произошло подписание меморандума о взаимопонимании в области развития транспортных сетей в рамках сотрудничества Министерства транспорта и коммуникаций Республики Казахстан и Европейской Комиссией.

В качестве источников финансирования по данному проекту определены следующие:

– реконструкция участка Карабутак – Иргиз – граница Кызылординской области, северного обхода г.Актобе, проезд по г.Шымкент, выход на БАКАД. На данный мероприятия средства выделяются из республиканского бюджета в сумме 136,1 млрд. тенге, также из первого источника будет предусмотрено софинансирование участков, которые находятся под финансовым покровительством международных финансовых институтов.

– внешние займы международных финансовых институтов в сумме 3,4 млрд. долларов США, из которых, Международный банк реконструкции и развития выделяет 2 125 млн. долларов США, Азиатский банк развития – 700 млн. долларов США, Исламский банк развития – 398 млн. долларов США и Европейский банк реконструкции и развития – 180 млн. долларов США. Интересная деталь: заем, который выделяет Международный банк реконструкции и развития является самым крупным займом банка, выданным им какой-либо стране за всю историю своего существования.

– привлечение частных инвестиций на концессионной основе на сумму 266,6 млрд. тенге. Указанные средства будут участвовать в реконструкции участков Алматы – Хоргос и Ташкент – Шымкент – граница Жамбылской области [6].

Что касается РК, то государство также организует ряд мероприятий по наращиванию транзита через свою территорию в рамках укрепления сотрудничества. О сказанном можно судить по инициации государственной программы «Цифровой Казахстан», основной посыл которой направлен на цифровизацию транспорта и логистики (в том числе) для наращивания транзитного грузопотока. Данное предусматривает в качестве результата – реализацию транзитного потенциала с помощью организации электронного документооборота и внедрения интеллектуальной транспортной системы [7].

При этом международное право (в части Договора о ЕАЭС) сфокусировано на проведение скоординированной транспортной политики, целевым ориентиром которой следует назвать эффективное использование транзитного потенциала государств-членов (ст. 86) [8].

В этой связи, улучшение таможенного законодательства, как выражение позитивного сотрудничества в данной сфере представляется стратегическим. Именно поэтому новый таможенный кодекс вводит в обиход ряд передовых норм, которые отвечают за развитие транзита, а также направлено на возможность оптимизации осуществления таможенных операций.

Принимая это во внимание, важно заметить, что предпринятые нововведения полностью отвечают международно-правовым стандартами идеям развития транзита путем сокращения бумажного документооборота и длительности таможенных процедур. Наряду с этим новый Кодекс предоставляет возможность сокращения до одной транзитной декларации в случаях, когда перевозки являются смешанными и позволяет решать возникающие вопросы в режиме «одного окна». Данное отсутствовало в прежнем варианте Кодекса.

Основной выгодой для Казахстана от проекта будет вовлечение отечественной экономики в мировую. Осуществление проекта вызывает спрос на рабочую силу в Казахстане, и тем самым в некоторой степени решается проблема занятости населения. Реализация проекта вызовет возникновение дополнительных рабочих мест, что в целом должно повысить благосостояние общества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Малик А.С. Автомагистраль «Западная Европа - Западный Китай» как первое воплощение идеи «нового Шелкового пути» // «Academy». - 2017

2. Новый азиатско-европейский трансконтинентальный мост –Шелковый путь будущего // Китайский информационный Интернет-центр. – 2004, 14 сентября // http ://www.china.org.cn

3. Шоланова Д. Совместные транспортно-логистические проекты Китая и Казахстана / https://we.hse.ru/data/2013/04/15/

4. Значение Нового трансконтинентального моста // Китайский информационный Интернет-центр. – 2006, 16 мая// http ://www. china.org.cn

5. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 6 февраля 2008 года «Рост благосостояния граждан Казахстана - главная цель государственной политики» / https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-6-fevralya-2008-g

6. Значение проекта «Западная Европа-Западный Китай» в развитии регионов Казахстана / https://europe-china.kz/info/86

7. Постановление Правительства РК «Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан» №827 от 12.12.2017 г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.adilet.zan.kz.

8. Закон Республики Казахстан «О ратификации Договора о Евразийском экономическом союзе» от 14 октября 2014 года № 240-VЗРК [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.adilet.zan.kz.

УДК 327,323

Ismagulov A.,
Master's student
« 7M03113- Regional studies»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: astnsmg@bk.ru
Scientific supervisor: **Shaimardanova Z.,**
d. of hist. sc., professor,
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: 787zara@mail.ru

CHINA'S ACHIEVEMENTS AND FAILURES IN FRAMEWORK OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

Abstract: The article considers conventions, agreements and protocols within the framework of international environmental law with the participation of the China. An analysis of the activity of the Chinese environmental policy on the international arena and in the domestic environmental policy of the country provides grounds for the conclusion about the inconsistency and incompatibility of China's domestic environmental policy and international environmental law. However, positive shifts towards improvement were noticed and are also reflected in this article.

Keywords: ecology, international law, environmental diplomacy, climate change, biosecurity.

Исмагулов А.,
Магистрант
«7M03113-Регионоведение»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: astnsmg@bk.ru
Научный руководитель: **Шаймарданова З.,**
доктор исторических наук, доцент
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: 787zara@mail.ru

ДОСТИЖЕНИЯ И ПРОВАЛЫ КИТАЯ В РАМКАХ МЕЖДУНАРОДНОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА

Аннотация: В статье рассматриваются конвенции, соглашения и протоколы в рамках международного экологического права при участии КНР. Анализ работы Китайской экологической политики во внешних отношениях и во внутренней экологической политике самой страны дают основания для вывода о несоответствии и несовместимости внутренней экологической политики Китая и международного экологического права. Однако, положительные сдвиги в сторону улучшения были замечены и также отражены в данной статье.

Ключевые слова: экология, международное право, экологическая дипломатия, изменение климата, биобезопасность, Парижское соглашение по климату.

First of all, it is important to define the term "international environmental law". International environmental law is primarily a collection of principles and agreements that reflect collective solutions to reduce human impact on nature by proposing solutions to the most serious environmental problems, these problems include: ozone depletion, wildlife extinction, etc. [1]. The most significant organizations that deal with legal regulation in this area are the UN and the International Union for Conservation of Nature (IUCN). The main goal is to create joint efforts to combat environmental change, while at the same time providing a high quality of life for people today without sacrificing the quality of life for future generations. And it is also worth noting that not all environmental problems are on international level (local problems), so international law should also give benefits to countries that will solve world environmental problems collectively.

There are a large number of summits, meetings, conferences that have been held to address the problems of sustainable development goals and many more will be held in the future. As a result of such meetings, agreements and conventions are agreed upon and implemented, the purpose of which is to reduce the burden on the planet's ecology. Thus, China has adopted a number of agreements and conventions, such as: «The Convention on the

Prevention of the Dumping of Wastes and Other Pollutants into the Seas and Oceans and Its 1996 Protocol», «China and the Basel Convention on the Control of the Transboundary Movement of Dangerous Wastes and Their Disposal», «China and the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer», «Paris Agreement», «China and the Cartagena Protocol on Bio-Safety». In a framework of the article, two of them will be searched and analyzed.

China and the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer. This protocol was signed after a meeting of a number of countries, the meeting was held in 2000 from 11 to 14 December. The main prohibition is the use and development of the so-called trichlorofluoromethane. Trichlorofluoromethane - freon. A colorless, almost odorless liquid that boils at room temperature. In the gaseous state, it is 4.7 times heavier than air. This is the first freon widely used. Due to the fact that it can be used in refrigerators with less pressure, and this simplifies their design. Since the trichlorofluoromethane molecule contains three chlorine atoms, this substance has the highest ozone-depleting activity [2]. However, it is important to understand that it is impossible to completely abandon this substance, therefore, under the Montreal Protocol, a phased disposal of ozone-depleting agents is envisaged. In addition, the Montreal Protocol introduced the principle of common but differentiated responsibilities: all countries agreed that the ozone layer needed to be protected, but developing economies were given additional time to phase out ozone-depleting compounds. In addition to the above, countries are entitled to receive expert and, most importantly, financial support. But most importantly, the Montreal Protocol has trade sanctions for those countries that do not comply with the Protocol.

What conclusions can be drawn now? In 2019, the UN published a report with the theme “China shows strong political commitment to the Montreal Protocol” [3], which already indicates that China is trying to fulfill its obligations. The article said that "China has made great strides in its institutional, legal and managerial capacity to phase out ozone-depleting substances." And indeed, it is, as China's Ministry of Ecology and Environment is in the process of reviewing its regulation of its ozone-depleting substances, as well as strengthening its administration to provide better solutions for the elimination of ozone-depleting substances. It undertook an internal restructuring and put in place a new coordination system, which includes the establishment of regional laboratories for testing ozone-depleting substance products, atmospheric ozone-depleting substance monitoring stations, and the integration of ozone-depleting substance regulations into the national environmental protection system.

However, the Chinese authorities must recognize that their law enforcement still needs to be further strengthened, especially in terms of the capacity of local environmental and ecological organizations and their testing centers. For example, in 2019, based on samples from Japan and South Korea, misuse of CFC-11 was found. This analysis showed that since 2013, about 7,000 tons per year have been produced in Shandong and Hebei provinces. Scientists looking for the source of the emissions suspect that factories in northeast China have resumed production of CFC-11-based foam insulation that was commonly used in buildings before the gas was banned [4].

Nevertheless, there have been significant positive changes since 2019. After the illegal use of CFC-11 in China became known in 2019 with the help of scientists and their many monitoring stations, China began to actively fight it, as China needs investment and also does not need trade sanctions, which are envisaged Montreal protocol.

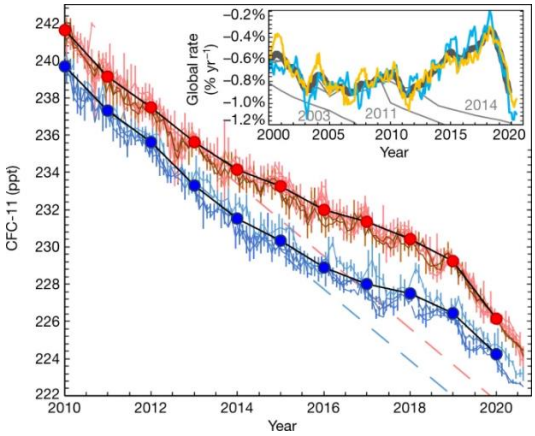

Fig. 1: Measured atmospheric mole fractions of CFC-11 and global mean rate of change.
Source: [5]

Thus, two these studies published in the scientific journal Nature reported that atmospheric concentrations of CFC-11 again dropped significantly. By the end of 2019, levels were falling by about 1% per year - the fastest on record, according to the report - showing that the world was back on track to repair damage to the Earth's ozone layer by mid-century. And this was a significant contribution of China. Using data analysis from aerial monitoring stations in South Korea and Japan, world scientists have come to the conclusion that the largest source of CFC-11 in eastern China is no longer working.

The Chinese government also released the results of the campaign that led to the reduction of CFC-11 levels. The campaign resulted in the head of a thermal insulation firm near Shanghai being sentenced to 10 months in prison and fined 50,000 yuan (€6,400/$7,700). The company was also fined 700,000 yuan and forced to lose more than 1.4 million yuan in profits since 2017.

However, the legal field in this sector is not fully regulated. For example, companies in China have admitted to mislabeling banned CFC-11 as hydrofluorocarbon (HFC) compounds and other chemicals. This was revealed only as a result of the EIA investigation [7]. That is, the inability to independently detect the illegal production and use of CFC-11 before its scientific discovery forces international community to take a very serious look at China's existing monitoring, reporting and verification systems.

Next, let's move on to a not less important convention - "Paris Agreement". The Paris Agreement is a set of joint efforts by countries of the world in order to reduce global greenhouse gas emissions and stop the increase of global temperatures to two degrees Celsius. The agreement implies several important points: 1. Financing, 2. Support for developing countries by developed countries, 3. Reporting and monitoring (every 5 years), 4. Roadmap that will help reduce emissions [8]. China signed the treaty on April 22, 2016 and ratified it on September 3, 2016 [9].

After the adoption of the agreement, China added new programs to the policy to reduce greenhouse gas emissions. The main and important ones are provided in the table below.

Tab. 1 - Major National Climate Policies in China Since 2016

Sector	Policy	Dates	Type
Economy wide	Specially Designated National Plan on Science and Technology Development in Tackling Climate Change during the 13th FYP	Updated in 2017	Innovation
	The 13th Five Year Plan on Energy Development (2016-2020)	2016	Regulatory Plan
	Energy Technology Revolutionary Innovation Action Plan (2016-2030)	2016	Innovation Plan
	Energy Technology Revolutionary Innovation Action Plan (2016-2030)	2016	Innovation Plan
Transportation	The 13th Five-year Plan for Energy Conservation and Emissions Reduction in Road and Water Transport	2016	Plan
	R&D Program of New-Energy Vehicles (2016-2020)	2016	Innovation
	Emission Standards for New Passenger Cars and Light-duty Commercial Vehicles	2016	Regulatory
Power	Emissions trading system (ETS)	2017	Market
	Implementation Plan for the Licensing System to Control Pollutant Emission	2016	Regulatory
	The 13th Five Year Plan for Power Sector Development	2016	Plan
Industrial	Program for the Construction of an Energy-saving Standard System	2017	Regulatory
	The 13th FYP for Developing Energy Saving and Environmental Protection Industries	2016	Guideline
Green finance	Preferential Tax Policies for Renewable Energy	2016	Fiscal
Land use	Plan on National Forest Management (2016-2050)	2016	Plan
Source: [10, p.2]			

However even with the new plans, the Climate Action Tracker nowadays rates China's fight against high carbon emissions as highly insufficient.

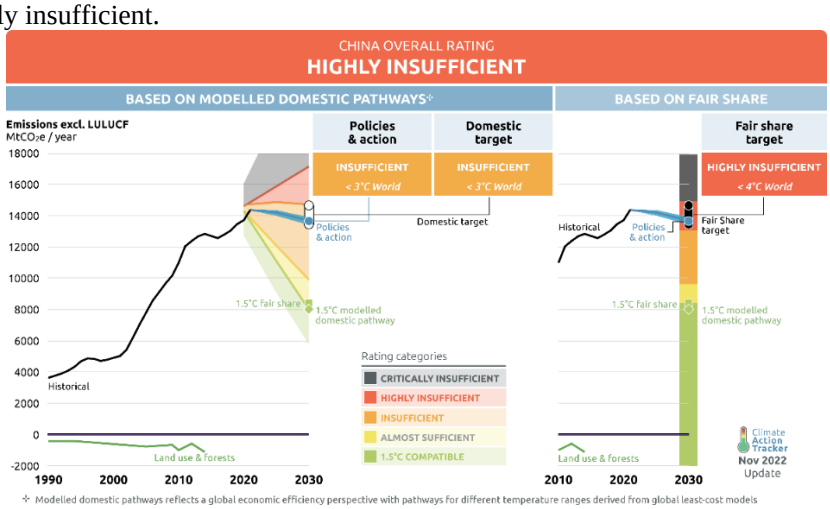

Fig. 2: China overall analysis for May 2022 Source: [11]

After China was submit its China's Mid-Century Long-Term Low Greenhouse Gas Emission Development Strategy in November 2021 [12] and also made an update to the National Determined Contributions Registry [13] adding new renewable capacity targets, while improved strategy compared to the previous one. However, CAT assesses these strategies as insufficient, and China is forecast to meet the plan without a significant increase in its efforts, despite the increase in emissions in the short term. That is to say, China's updated NDC target remains "grossly inadequate" and if all countries follow the level of ambition implied in this development, it will lead to 3°C warming globally. CAT assesses China's current policies as "insufficient" to meet the 1.5°C Paris Agreement target and is more in line with 3°C global warming [11].

In conclusion, China strives to comply with international environmental law, but the implementation is not entirely effective. According to the Montreal Treaty, it can be said that successes were achieved through the instruments of punishment (sanctions) and methods of observation (air sampling stations) and the immediate response of scientific organizations when the CFC-11 emission boom occurred in 2019. Therefore, the conclusion is that without pressure from the international community, China would not independently fight against lawbreakers (enterprises that use CFC-11), therefore, in order for the Montreal Treaty to work even more effectively, it is necessary: 1. Either China itself actively undertake monitoring air and tracking unscrupulous companies, for their further liquidation, 2. Or the world community to continue to develop a monitoring system in East Asia in order to present evidence to China on illegal emissions and for the government to further resolve the issue on China’s own.

China, despite having updated its strategy to reduce carbon emissions, still remains the main major emitter. According to CAT estimates and projections, China needs to reduce emissions faster and better before 2030, also reduce coal and other fossil fuel consumption much faster than China has planned, and set clear phase-out dates. Therefore, China's efforts are insufficient to fulfill the main point of the Paris Agreement: to do everything possible to keep warming within 1.5°C.

It is also important to note the upcoming G-20 meeting, which will be held November 15-16, 2022 in Indonesia. Developed countries, including China, will take part, and the agenda will also include the topic "Increase in renewable energy sources." For China, the installation of renewable energy sources is a national priority, so China is expected to share its own experience at the meeting.

Compliance with the rules of international environmental law for China is more of a political interest. After all, the low-carbon transformation of China's economy and society will not only benefit its own economic transition, but will also make a significant contribution to mitigating the effects of global climate change. Long-term planning for low-carbon development will undoubtedly strengthen China's position as a leader in global climate management.

REFERENCE

1. International Environmental Law. - American Bar Assosiation. URL: https://www.americanbar.org/groups/public_education/publications/insights-on-law-and-society/volume-19/insights-vol--19---issue-1/international-environmental-law/#:~:text=International%20environmental%20law%20is%20the,and%20mass%20extinction%20of%20wildlife. Accessed: 01.11.2022.
2. Трихлорфторметан. - Академик URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/438481 Дата обращения: 02.11.2022.
3. China shows strong political commitment to the Montreal Protocol. - UNEP URL: https://www.unep.org/news-and-stories/story/china-shows-strong-political-commitment-montreal-protocol Дата обращения: 04.11.2022.
4. Rogue emissions of ozone-depleting chemical pinned to China. - Nature URL: https://www.nature.com/articles/d41586-019-01647-z (Accessed: 05.11.2022).
5. A decline in global CFC-11 emissions during 2018−2019. - Nature URL: https://www.nature.com/articles/s41586-021-03260-5 Accessed: 06.11.2022.
6. Exec gets prison for banned chemical. - MINISTRY OF ECOLOGY AND ENVIRONMENT THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA URL: http://english.mee.gov.cn/News_service/media_news/202004/t20200430_777142.shtml Accessed: 07.11.2022.
7. Ozone layer recovery back on track. - Deutsche Welle URL: https://www.dw.com/en/ozone-layer-recovery-back-on-track-after-china-slows-cfc-11-production/a-56540342 Accessed: 09.11.2022.
8. Парижское соглашение. - ООН URL: https://www.un.org/ru/climatechange/paris-agreement Дата обращения: 09.11.2022.
9. Paris Agreement // United Nations Treaty Collections URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=_en Дата обращения: 09.11.2022.
10. Gallagher K., Zhang F., Orvis, R. Assessing the Policy gaps for achieving China’s climate targets in the Paris Agreement. - Nat Commun 10, 1256, 2019. – P. 10
11. China: Country summary. - Climate Action Tracker URL: https://climateactiontracker.org/countries/china/ Дата обращения: 10.11.2022.
12. China’s Mid-Century Long-Term Low Greenhouse Gas Emission Development Strategy. - UNNC URL: https://unfccc.int/documents/307765 Дата обращения: 11.11.2022.
13. NDC Registry. - UNNC URL: https://unfccc.int/NDCREG Дата обращения: 11.11.2022.

UDC 311.2

Nazarova K.,
Master of Pedagogical Sciences,
Teacher of the Ablaikhan KazUIR and WL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazar.kamila@mail.ru

SUPPLY CHAIN MANAGEMENT FOR RETAILING COMMERCIAL ENTERPRISES

Abstract: this article describes the main aspect and issues of supply chain management and logistics systems held in retailing commercial enterprises.

Keywords: supply chain management, logistics, trading, commercial, enterprises, retail.

Назарова К.,
Магистр Педагогических Наук,
Преподаватель КазУМОиМЯ им. Абылайхана,
Алматы, Казахстан
электронная почта: nazar.kamila@mail.ru

УПРАВЛЕНИЕ ЦЕПЯМИ ПОСТАВОК ДЛЯ РОЗНИЧНЫХ КОММЕРЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация: В данной статье рассмотрены основные аспекты и вопросы управления цепочками поставок и логистическими системами, проводимыми в торговых предприятиях розничной торговли.

Ключевые слова: управление цепочками поставок, логистика, трейдинг, коммерческая деятельность, предприятия, розничная торговля.

Merchandising is a fairly complex system that dynamically changes under the influence of internal (investment policy, level of logistics costs, level of change in the structure of the product range, degree of scientific and technological development, etc.) and external factors (geographical location of system links, concentration of suppliers and consumers, level and dynamics of demand, competitive environment, tariffs for transportation and storage services, etc.), which has diversification interactions. Thus, the need to optimize and rationalize the distribution of goods, managers do not always achieve the highest results, due to the complexity of obtaining or processing information, the ability to make decisions.

The transformation of the logistics systems of distribution of retail trade enterprises in recent years is largely associated with the transformation of relations in the context of the elements of the logistics system. The need to transform relations in logistics systems is due to the dynamic development of retail trade, associated with constantly changing environmental factors and increased competition.

The main factors determining the expediency of transformation of relations in the logistics systems of retail trade enterprises are: the intensive growth of retail trade networks and their development in regional markets; a significant expansion of the range of goods, resulting in an increase in material flows of finished products; the need for a quick response of retailers to unstable customer demand, while there is a need for effective inventory management; intensive introduction of innovative sales methods, a logistical approach to enterprise management; the growth of logistical interaction between retail enterprises and manufacturers and the reduction of traditional systems for the functioning of the wholesale and retail link, resulting in a transformation in the relationship between the manufacturer, intermediary and retail enterprises; insufficient level of development of transport and storage infrastructure in the regions, which makes it difficult to provide logistics for trade enterprises located in this territory; the need to reduce the cost of trading operations in the face of increased competition in the retail market.

Under the supply chain management system, in accordance with the wording of O.D. Protsenko [1], should be understood as "a single integrated, customer-oriented (buyer) function of planning, formation, management and optimization of internal and external material and related information flows in order to achieve the resulting optimum in the value-added network". The formation of this system comes from the initial source of raw materials, includes production and focuses on the final consumer of finished products. At the same time, the functional significance of logistics in supply chain management is ensured by the unity of planning, management and optimization of the movement of internal and external material and information flows.

The main changes in relations in supply chains are based on the use of logistics methods, which are manifested in the formation of trusted integration and close cooperation of elements of the logistics system, ensuring a high level of service, optimizing inventory, reducing the order period, eliminating intersecting logistics operations in the supply chain, and a high degree of sharing information.

The consequences of the transformation of relations in the supply chain as a result of a change in the mutual strategic positioning of production and trade elements of the logistics system are manifested by the emergence of new opportunities from convergence (increase in production and sales volumes; total integration in the supply chain of retailers; formation of a flow-oriented distribution system) and opportunities for the consumer (reducing prices, increasing the level of service; using new service formats; flexible response to changes in the structure of consumption, consumer preferences).

A feature of the transformation of relations in the supply chain O.A. Markitantov [2] are the identified factors that determine the restructuring of the modern retail infrastructure, which, thanks to expansive growth, becomes the dominant element of the logistics system for supplying goods to the consumer market. These factors can be divided into three categories:

– factors of integration of the manufacturer with trading enterprises (optimization of the organizational structure and business processes included in the cycle of work with trading enterprises; the need to improve production, end-to-end optimization of the cost structure throughout the chain, production costs);

– factors of increasing competition among manufacturers (leveling prices for industrial products on a global scale; rising costs of distributing finished products to the final consumer through trading enterprises; expansion in the market of technological innovations, expanding and updating the range of competing products);

– Factors of displacement of the wholesale link by retailers (competition of retailers – reduction of chain links; dominance of retailers in the market space; increased integration of manufacturers in the supply chains of retailers; ability to manage demand due to proximity to the final consumer; high potential for extensive growth).

According to O.A. Markitantov, the presented trends make it possible to actualize the need for a thorough scientific and practical assessment of the identified patterns, determining the nature and characteristics of the development of retail trade enterprises as a factor in the transformation of the logistics system of consumer market distribution.

It should be noted the special importance of the use of logistics innovations in the formation of the supply chain. With regard to the distribution system, logistics innovations are carried out in the functional sectors of logistics, in micrologistics systems of a retail enterprise, in supply chains, namely, in micrologistics systems.

The methodological component of logistics innovations is based on goal setting, the formation of principles and organizational changes, the development of methods and indicators for assessing the application of innovations.

For the successful implementation of logistics innovations in the work of E.V. Pasyunin [3] defined a set of organizational changes, namely:

– initiative and unlimited support from top management;

– quantitatively expressed benchmarks and indicators of the management goal;

– project management by the design and methodological group in accordance with the business plan;

– the presence of a clear picture of the course of processes for all participants in the chain;

– sufficient resource potential;

– intensive communication on the goals and the course of the process;

– involvement of all stakeholders in the implementation of the process (involvement of participants in the process of change);

– definition of a rule for conflict management;

– changing the mental model with the help of a supply chain plan;

– adaptation of the system of stimulation and motivation of participants in the process;

– creation of conditions for continuous improvement of the logistics process.

The presented factors are most detailed in the objects of supply chain management, noting the key logistics processes that affect the efficiency of supply chain formation. At the same time, according to E.V. Pasyunin, when organizing the supply chain, the leading role is given to distribution links, where there is a direct relationship between the volume of freight traffic and logistics costs: the volume of freight traffic must be significant enough to cover fixed storage costs.

However, this interpretation covers only one functional area of logistics (the distribution subsystem), assuming the particular importance of optimizing logistics costs in the distribution link. But the supply chain is a complex system with many dynamic changes in the interaction of system links, various types of costs for the implementation of logistics functions associated not only with distribution, but also with other functional subsystems of logistics.

The relevance of optimizing the costs of performing logistics functions and operations in supply chains can also be traced in the work of Yu.V. Malevich [4], who argues that without a deep study of logistics functions and analysis of the costs associated with the efficient movement of material flows, it is impossible to proceed to the stage of integration of the links of the logistics system.

Given the importance of analytical tools, proposed by Yu.V. Malevich's approach allows for the integrated management of logistics processes in supply chains. The scientific novelty of the conceptual approach to the integrated management of logistics functions is manifested in the improvement of analytical tools for business process management, adapted to the conditions of business organization, which are characterized by globalization, integration and innovation trends.

The implementation of this concept involves the solution of the following tasks:

– revision of all functional areas of logistics: support for production, supply and distribution; key and supporting logistics functions: warehousing, transportation, etc. in order to determine the minimum required set of modern models and methods that reflect the integral nature of processes;

– modernization of the principles for calculating logistics costs and profitability rates, which will make it possible to proceed to the formation of prices for the services of logistics operators, reflecting real economic processes;

– development of the structure of a generalized model of logistics costs, the core of which should be a model for determining the optimal size of the supply;

– integration of supply chains, which provides for the formation of an effective structure of the distribution network: terminal and logistics complexes, customs terminals, the construction of efficient transport and technological delivery systems, etc.;

– development of new training and retraining programs for logistics analysts for companies and consulting firms, as well as for developers of IT technologies.

This process, in our opinion, is based on the main policy of supply chain management - minimizing the total logistics costs of the entire logistics chain and allows you to take into account the factors associated not only with the movement of flows, but also forming supply chain links.

Obviously, the logistics methods of supply chain management go beyond the boundaries of a single enterprise, ensuring efficiency from the interaction and cooperation of all links in the distribution system. To overcome the spatial separation (the movement of material flow between the links of the logistics system), a separate methodology for the formation of a procurement strategy is required. It should be noted that procurement strategies have different sensitivity to certain assortment groups, so the choice of strategy should be carried out selectively, taking into account the individual characteristics of the formation of the assortment of goods at retail enterprises.

Of particular practical importance is the algorithm for developing an optimal procurement strategy for goods.

The final stage of the algorithm for choosing a strategy for purchasing goods is the analysis of planning results in order to identify the inadequacy and incorrectness of the model. If the analysis of the results of procurement planning does not reveal signs of inadequacy and incorrectness, then the planning results are optimal in the considered supply chain, otherwise the model needs to be corrected and refined.

The negative point in the considered algorithm is that when planning supplies, the relationship between the stages and the replenishment process is not highlighted. In our opinion, in the current conditions of actualization of the reduction of logistics costs associated with commodity stocks, this task is a priority in the formation of a supply strategy. In accordance with this, it is necessary to highlight the principles of replenishment of inventories in retail trade enterprises, formulated by S.A. Amichba:

– integration of external supplies of goods;

– synchronization of cycles of logistics of purchases and redistribution of goods among retail trade enterprises;

– perfect picking of orders of retail enterprises by distribution centers;

– continuous replenishment of commodity stocks of retail trade enterprises;

– automation of order management for deliveries.

An important aspect is the redistribution of functions for the formation and management of inventory from retail enterprises to distribution centers, based on their systematic monitoring of consumer demand and the volume of current inventory of retail enterprises. According to S.A. Amichba, the organization of procurement by distribution centers provides for the regulation of the use of methods for placing orders for the supply of goods, the specifics of which are determined by the fact that they are purchased for resale, and do not go into industrial consumption.

An interesting, in our opinion, interpretation of the classical version of building a supply chain is offered by V.V. Lukinsky, specifying the role of the participants, allocates the costs of supply, distributing them among the participants. The following combinations are offered as alternative options for building a supply chain:

– a simple supply chain consisting of a manufacturer and a retailer, in which the distribution of costs is carried out as follows - the costs of placing an order and the costs of transportation are redistributed among all participants, the costs of storing inventory are borne by retailers. This chain eliminates the added value of the product by eliminating the intermediary link, however, basically all costs are distributed at the retailer;

– chain: manufacturer - intermediary - retailer, in which the distribution of the costs of placing an order falls on the manufacturer, the costs of transportation are distributed to the intermediary link, the costs of storage - the retailer, while there is an added value for the goods. In this chain, the logistics costs of the retail enterprise are reduced, being distributed among all participants in the chain;

– a chain similar to the previous one, but the costs of storage are redistributed between intermediaries and the retailer, while the intermediary takes on the function of replenishing and maintaining the inventory at an optimal level;

– a chain that provides for the distribution of costs for ordering and transportation to the manufacturer, storage costs are concentrated with the intermediary, the function of managing the inventory of the retail enterprise is performed by the manufacturer and the intermediary.

In the considered configurations for the formation of supply chains, from the standpoint of reducing logistics costs, the last variant of the chain has an advantage for retailers, however, it is necessary to take into account the amount of added value and its impact on increasing the price of a unit of goods, the efficiency of the process of replenishment and maintenance of inventory by other participants in the chain supplies.

REFERENCES:

1. Protsenko, O.D. Logistics of supply chain management - a look into the future: a macroeconomic aspect [Text] / O.D. Protsenko, I.O. Protsenko. - M.: Publishing house "Delo" RANEPA, 2012. - 192 p.

2. Markitantov, O.A. The development of retail trade networks as a factor in the transformation of the logistics system of the region's distribution of goods (on the example of the Rostov region): abstract of diss. Candidate of Economic Sciences: 08.00.05 / O.A. Marketers. - Irkutsk, 2012. - 27 p.
3. Pasyunin, E. V. Management of the supply chain of petroleum products based on logistics [Text]: dis. cand. economy Sciences: 08.00.05 / E.V. Pasyunin. - Samara, 2007. - 179 p.
4. Malevich, Yu.V. Methodology for managing logistics functions in supply chains: abstract of diss. Doctor of Economic Sciences: 08.00.05 / Yu.V. Malevich. - St. Petersburg, 2010. - 26 p.

УДК 399.722.24(574)

Н. Калыбекова
магистр, преподаватель экономических дисциплин
Профессиональный колледж “ALEM”
Тараз, Казахстан
e-mail: nurilya.kalybekova @mail.ru
Амалбекова Г.Е.
Научный руководитель
кандидат экономических наук, и.о.доцента ,
Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати
Тараз, Казахстан
e-mail: baken_t@mail.ru
Э. Каримов
Студент
6В04114 Государственное муниципальное управление
Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати
Тараз, Казахстан
e-mail: Elmurad_k@mail.ru

АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА КАЗАХСТАНА

Аннотация. В статье рассматривается инвестиционный потенциал сельского хозяйства страны. Автор дает определение понятию инвестиционный потенциал, а также методам ее оценки. В разрезе регионов автор проводит анализ инвестиционной привлекательности сельского хозяйства РК. На основании полученных данных автор делает вывод, что Жамбылская область занимает не самые лидирующие позиции в Казахстане по привлечению инвестиций. В качестве рекомендаций определяются направления по повышению эффективности инвестиционной деятельности в регионе.

Ключевые слова: сельское хозяйство, агропромышленный сектор, инвестиции, инвестиционная привлекательность, инвестиционный потенциал.

N. Kalybekova
Scientific supervisor
master, teacher of economic disciplines
"ALEM" Professional College
Taraz, Kazakhstan
e-mail: nurilya.kalybekova @mail.ru
Amalbekova G.E.,
Research supervisor
Candidate of economic sciences, associate professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru
E. Karimov
Student
6B04114 State municipal administration
Taraz Regional University named after M.Kh. Dulati
Taraz, Kazakhstan
e-mail: Elmurad_k@mail.ru

ANALYSIS OF INVESTMENT POTENTIAL IN AGRICULTURE IN KAZAKHSTAN

Abstract. The article deals with the investment potential of the country's agriculture. The author defines the concept of investment potential, as well as methods of its evaluation. The author conducts an analysis of the investment attractiveness of the rural economy of the Republic of Kazakhstan in the context of regions. Based on the obtained data, the author concludes that the Zhambyl region occupies the most leading position in Kazakhstan in attracting investments. Directions for increasing the efficiency of investment activity in the region are defined as recommendations.

Key words: agriculture, agro-industrial sector, investment, investment attractiveness, investment potential.

Одной из отраслей экономики, имеющей стабильное развитие и привлекающей внешние финансовые ресурсы является агропромышленный комплекс Казахстана.

Иностранные инвестиций в экономику выступают как один из важных экономических рычагов для активного и эффективного развития страны. Иностранные инвестиции могут послужить неким толчком развития экономики нашей страны, стимулом развития и роста внутренних инвестиций. Для нашей страны наиболее привлекательными являются прямые инвестиции, так как вместе с ними, в страну поступает не только капитал, но и многолетний опыт компаний, инвестирующих в Республику Казахстан, на мировых рынках. Приток иностранных инвестиций так же позволяет Республики Казахстан принимать участие в процессе международной интеграции и будет способствовать нахождению оптимальной ниши во всемирном разделении труда.

За последние 5 лет в сфере валовый выпуск продукции (услуг) сельского, лесного и рыбного хозяйства вырос на 84,5% и составил 3 457,5 млрд. тенге. При этом сельское хозяйство страны обеспечило треть от 1% роста ВВП в 2021 году.

Однако потенциал отечественного агропромышленного комплекса намного выше, и отечественная продукция конкурентоспособна в странах ЕАЭС. Между тем, необходимо обратить внимание на то, что во многом производство этой конкурирующей продукции субсидируется Правительством.

Инвестиционная деятельность Казахстана достаточно активная и имеет интенсивный рост масштабов. Одним из индикаторов положительной инвестиционной привлекательности страны является повышение активности инвестиционного обеспечения воспроизводства основного капитала. В 2021 году объемы инвестиций в основной капитал по сравнению с 2017 годом выросли до 4 471 661 млн. тенге или 151%. Однако региональная структура капиталовложений в основной капитал крайне неравномерна (табл.1).

Таблица 1.

Динамика основных показателей инвестиционной деятельности, млн. тг.

	Инвестиции в основной капитал	Инвестиции в жилищное строительство
2017	8 770 572	1 022 482
2018	11 179 036	1 201 296
2019	12 576 793	1 475 500
2020	12 270 144	1 989 281
2021	13 242 233	2 434 297
Источник: [1] Национальное бюро статистики РК. https://www.stat.gov.kz		

Если рассмотреть региональную структуру капиталовложений в основной капитал, то она крайне неравномерна. Абсолютные значения инвестиций в основной капитал в 2021 году колебались от 387 898 млн. тенге в Туркестанской области до 543 214 млн. тенге в г.Алматы (табл.2).

Таблица 2.

Инвестиции в основной капитал, млн. тенге

	2017	2018	2019	2020	2021	Темп роста, %
Казахстан	8 770 572	11 179 036	12 576 793	12 270 144	13 242 233	151
Акмола	264 892	278 177	333 723	436 633	514 683	194,3
Актобе	438 049	516 893	598 864	648 036	817 136	186,5
Алматы	524 217	578 720	647 330	682 407	733 426	140
Атырау	2 468 570	3 691 401	4 328 236	3 178 960	2 910 114	117,9
Западный Казахстан	407 589	450 382	586 265	481 485	428 742	105,2
Жамбыл	225 863	264 520	296 398	350 068	398 609	176,5
Караганды	363 267	489 030	811 433	692 348	796 866	219,3
Костанай	202 289	249 340	288 737	336 599	431 179	213,1
Кызылорда	243 100	332 655	400 209	292 344	308 941	127,1
Мангыстау	434 446	504 649	556 558	582 279	629 138	144,8
Павлодар	483 795	411 958	494 620	487 154	571 927	118,2
Северный Казахстан	191 689	214 181	234 490	286 251	333 149	174
Туркестан	271 216	314 114	443 503	705 722	659 114	243
Восточный Казахстан	436 107	494 597	621 913	729 115	834 080	191,2
г.Астана	956 891	1 067 455	919 107	1 125 211	1 225 027	128,02
г.Алматы	644 406	732 930	820 449	976 795	1 187 620	184,3
г.Шымкент	214 186	588 034	194 958	278 737	462 482	215,9
Источник: [1] Национальное бюро статистики РК. https://www.stat.gov.kz						

По результатам анализа привлеченных внешних инвестиций по регионам Казахстана свидетельствует о том, что подавляющая часть инвестиций, привлеченных в западные регионы, направлена в сырьевые сектора экономики и основные потоки внешних инвестиций все еще сконцентрированы в нефтедобывающих областях западного Казахстана.

Объемы инвестиций в основной капитал непосредственно зависят от объема финансирования, что позволяет контролировать показатели инвестиций. Согласно изложенному, на основе официальной статистики рассмотрим структуру инвестиций в основной капитал по секторам экономики инвесторов. По данным таблицы 3 можно увидеть, что в 2021 77,3% капиталовложений производится за счет нефинансовых корпорации. По сравнению с 2017 годом объем инвестиций в основной капитал по секторам экономики инвесторов по четырем из пяти рассматриваемых имеет положительную тенденцию. Удельный вес инвестиций органов государственного управления в общем объеме в 2021 году составил 14,4% и по сравнению с прошлым годом снизился на 30,3% .

Таблица 3.

Инвестиции в основной капитал по секторам экономики инвесторов, млн. тг

	2017	2018	2019	2020	2021	Темп роста,%
Всего	8 770 572	11 179 036	12 576 793	12 270 144	13 242 233	151
из них:						
нефинансовые корпорации	6 928 856	9 150 993	10 179 666	9 240 208	10 239 955	147,8
финансовые корпорации	97 659	84 832	128 555	202 223	140 979	144,4
органы государственного управления	1 190 502	1 177 154	1 377 932	2 066 761	1 906 068	160,1
Источник: [1] Национальное бюро статистики РК. https://www.stat.gov.kz						

Объем инвестиций в сельское, лесное и рыбное хозяйство в 2021 году имел тенденцию к росту (таб.4). Инвестиционная активность производителей в сфере сельского, лесного и рыбного хозяйства в 2016 году повысилась на 221,7% по сравнению с 2017 годом.

Таблица 4.

Инвестиции в основной капитал по направлениям использования,млн. тг

	2017	2018	2019	2020	2021	Темп роста,%
Всего	8 770 572	11 179 036	12 576 793	12 270 144	13 242 233	151
в том числе:						
Сельское, лесное и рыбное хозяйство	348 481	365 001	494 976	565 369	772 475	221,7
Источник: [1] Национальное бюро статистики РК. https://www.stat.gov.kz						

С момента обретения независимости наша страна привлекла около 330 млрд. долларов прямых иностранных инвестиций. Вместе с тем за последние 10 лет в национальную экономику нашей страны было привлечено около 250,2 млрд. долларов. При этом наибольший приток прямых иностранных инвестиций был зафиксирован в 2012 году - 28,9 млрд. долларов США, в 2011 году он составил 26,5 млрд. долл. США и в 2018 году 24,3 млрд. долл. США [2].

При этом с 2016 по 2020 год валовый приток прямых инвестиций в Жамбылскую область от иностранных прямых инвесторов составили 436,7 млн. долл. США, что составляет 0,4% общереспубликанского объема. В разрезе отраслей наибольшую долю заняли горнодобывающая промышленность и разработка карьеров, а также обрабатывающая промышленность. Однако стоит заметить, что СНИЖЕНИЕ притока прямых иностранных инвестиций обусловлено пандемией «COVID-19», начавшейся в 2019 году, которое нашло свое отражение в статистических данных Национального Банка Республики Казахстан [2].

В целом приток иностранных прямых инвестиции в основной капитал в регион в 2021 году вырос на 76,5% по сравнению с 2017 годом (табл.5).

Таблица 5.

Динамика основных показателей инвестиционной деятельности в Жамбылской области, млн. тенге

	Инвестиции в основной капитал	Инвестиции в жилищное строительство
2017	225 863	24 352
2018	264 520	30 697

2019	296 398	39 461
2020	350 068	63 483
2021	398 609	62434
Источник: [1] Национальное бюро статистики РК. https://www.stat.gov.kz		

В структуре инвестиций в основной капитал в разрезе отраслей наибольшую долю занимают сельское, лесное и рыбное хозяйство (табл.6).

Таблица 6.

Инвестиции в основной капитал по направлениям использования в сельское хозяйство по Жамбылской области, млн. тенге

	2017	2018	2019	2020	2021	Темп роста,%
Всего	225 863	264 520	296 398	350 068	398 609	176,5
в том числе:						
Сельское, лесное и рыбное хозяйство	17 406	23 068	26 104	26 176	29 985	172,3
Источник: [1] Национальное бюро статистики РК. https://www.stat.gov.kz						

В связи с этим для увеличения инвестиций в основной капитал в сельское, лесное и рыбное хозяйство необходимо реализация крупных инвестиционных проектов в рамках обновленной государственной программы индустриальноинновационного развития на 2020-2025 годы.

В настоящий момент в рамках региональной карты поддержки предпринимательства Жамбылской области планируется реализация 30 инвестиционных проектов на общую сумму 1,8 трлн. тенге с созданием 8 тысяч новых рабочих мест. Из них:

1. 2020 год: 7 инвестиционных проектов на общую сумму 14,8 млрд. тенге
2. 2021 год: 11 инвестиционных проектов на общую сумму 435,8 млрд. тенге
3. 2022 год: 9 инвестиционных проектов на общую сумму 60,7 млрд. тенге
4. 2023 год: 6 инвестиционных проектов на общую сумму 198 млрд. тенге
5. 2025 год: 4 инвестиционных проектов на общую сумму 1,2 трлн. тенге. В 2020 году введено в эксплуатацию 15 проектов стоимостью 35 млрд. тенге.

Таким образом, можно сделать вывод, что в целом в Жамбылской области условия для вложения инвестиции в экономику региона в части инфраструктурного обеспечения и обслуживания, а также финансового стимулирования оцениваются инвесторами и потенциальными инвесторами области положительно. Но регион имеет большой потенциал для улучшения инвестиционного климата. Кроме того, требуется активизация деятельности регионального представительства АО «Национальная компания «Kazakh Invest» в Жамбылской области и регионального Совета по улучшению инвестиционного климата.

В заключении хотим отметить, что главным приоритетом должно стать перераспределение потоков внешних инвестиций из добывающего в перерабатывающий сектор экономики. Для того чтобы добиться экономического развития и роста, требуется повышать инвестиционную привлекательность и других регионов. Необходимо попытаться разработать планы развития отстающих регионов с учетом их конкурентных преимуществ, отраслевой структуры и имеющихся в наличии трудовых ресурсов.

В современных условиях глобализации для поддержания экономической независимости любого государства необходимо завоевать свою нишу на мировом рынке. Исследование инвестиционной привлекательности отечественного агрокомплекса, объективная оценка реального состояния сельского хозяйства и возможности его внешнеэкономической деятельности позволят сформировать механизмы экспортной политики агропромышленного комплекса Казахстана.

Для увеличения объема выпуска продукции необходимы капиталовложения, в том числе иностранные инвестиции. В свою очередь, для привлечения инвесторов требуется увеличение объема экспорта продукции отечественного производства.

ЛИТЕРАТУРА

1. Статистически ежегодник 2017-2021. Национальное бюро статистики РК. https://www.stat.gov.kz
2. Национальный Банк Казахстана: официальный сайт // https://nationalbank.kz/ru/news/platezhnyy-balans-vn-sektora .

УДК 94(560):355.48

Туреханова А.,
Докторант
«5В021000-Иностранная филология»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: aliyasultan2020@rambler.ru

ИССЛЕДОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ МЕДИАДИСКУРСЕ БЛОГА

Аннотация: В статье рассматриваются методологии и методики исследования языковой личности, которые складываются в настоящее время. Установление характеристики многоаспектности проявления языковой личности, что заключает возможность ее исследования в рамках различных подходов.

Ключевые слова: языковая личность, медиатекст, «экономика», концептосфера.

Turekhanova A.,
PhD student
« 5B021000- Foreign philology»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aliyasultan2020@rambler.ru

STUDY OF A LANGUAGE PERSONALITY IN THE BLOG OF ECONOMIC MEDIA DISCOURSE

Abstract: The article is concerned with methodologies and techniques for studying linguistic personality, which are currently being formed. Characteristics establishment of the multidimensionality linguistic personality, which makes it possible to study it within the framework of various approaches.

Keywords: linguistic personality, media text, "economy", conceptsphere.

Актуальность заявленной темы исследования проявляется в отмеченной в современной науке тенденции влияния информационного поля на коммуникативные сферы человеческой деятельности. Поскольку язык коммуникации трансформируется под влиянием информационного поля, это становится базой для лингвистического исследования. Современной тенденцией является значительное расширение сферы лингвистических исследований; также отмечается трансформация направлений исследования, выявленная тенденция корреляции с иными областями гуманитарной науки, в частности, оформившемся в лингвистике когнитивно-дискурсивном направлении исследования, что предполагает переосмысление традиционных представлений о языке, и привлечение к анализу различных сторон речемыслительной деятельности.

Одним из феноменов, актуализированных в настоящее время в лингвистическом исследовании, является блог. Мы понимаем блог, как жанр инетрент-дискурса, имеющий свою сетевую структуру коммуникации. А стратегия когнитивно-дискурсивного исследования позволяет изучить каким образом человек реализует свои намерения в различных сферах, «как в сфере познания действительности и её описания, так и в актах общения, взаимодействия с помощью языка» [1; 27].

Поскольку основной тенденцией современной лингвистики является ее антропоцентричность,, то, именно человек и взаимодействие личности с помощью языка становится определяющей характеристикой, получившей определение «языковой личности». С точки зрения компонентов, позволяющих описать языковую личность, необходимо отметить их многоаспектность, поскольку речевая практика личности обусловлена различными аспектами его деятельности.

Разработка методологии и методики исследование языковой личности складывается в настоящее время. Изучив данный вопрос, полагаем, что одним из первых исследователей, сформулировавших указанное понятие стал Ю.Н. Караулов. В частности, исследователь определил языковую личность как «совокупность способностей и характеристик человека, обусловливающих создание и восприятие им речевых произведений (текстов)» [2; 3].

В работах В. И. Карасика акцентом в системе анализа языковой личности является «базовый национально-культурный прототип носителя определенного языка», определяемый на основе «мировоззренческих установок, ценностных приоритетов и поведенческих реакций, отраженных в словаре» [3; 47-82].

В работах других авторов выделены иные критерии характеризующие языковую личность. Так, в работах П. Серио этими критериями определены знания и умения дискурсивной практики; в работах К. Ф. Седова - коммуникативные роли, речевые жанры, а также речевая тактика и стратегия. Все отмеченные критерии языковой личности делают упор в исследовании на проявление языка в речевой деятельности, «особенностей вербального поведения человека, использующего язык как средство общения» [4; 44].

Отметим первенство в научно–исследовательской разработке теории моделирования языковой личности в лингвистике Казахстана. Так, в казахстанской лингвистике следует выделить одного из

основоположников теории языковой личности, профессора Г.И.Богина, разрабатывавшего на базе кафедры английского языка в Кокшетау теорию моделирования языковой личности, определяя ее как «субъект речевой деятельности, как носитель готовности создавать и принимать произведения речи (тексты)» [5, с. 8] [.

Несмотря на этот факт, в казахстанской лингвистике работы, посвященные проблеме лингвоперсонификации немногочисленны, что объясняется неразработанностью концептуальных основ линвгоперсонификации, актуализированной на современном этапе трансформации антропоцентрической парадигмы. Среди работ казахстанских авторов для достижения целей нашего исследования, необходимо выделить, каким образом авторы исследовали проблемы языковой личности на практике. Отметим интересное исследование Н.И.Гайнуллиной, изучавших в работе каким образом языковая личность оказывает влияние на текст. В частности, автором описана трансформация текста под влиянием субъективных факторов на текст [6].

Традицию линвгоперсоналогического исследования поддержали российские ученые. Так, в работах Н. В. Мельник, Н. Д. Голева, были выделены два аспекта лингвоперсонологических исследований: лингвистика в персонологическом измерении персонология в лингвистическом измерении [7-8].

В частности Н.Д. Голевым разрабатывается идея продуцентов текстов под влиянием выделяемого разнообразия языковых личностей. Отсюда группой исследователей разрабатывается понятие «антропотекста», отражающего «различные аспекты языковой личности» [8; 7].

При разработке понятия антропо- или персоно- текста в исследовательской модели находят место сложная структура взаимодействия личности автора и личности потребителя речевой продукции, иначе говоря взаимодействия адресанта с адресатом.

Нас интересует, какие методы позволяют проведение такого рода исследований. Ими выступают «повтор, иконичность словообразовательной формы, грамматическая категория вида, семантическая категория длительности, коммуникативная категория «свое» – «чужое», части речи, орфография и другие языковые единицы, функционирующие в тексте и отражающие, с одной стороны, системные свойства языка, с другой стороны, лингвокреативный потенциал языковой личности автора данного текста», что фактически указывает на формирование нового измерения лингвистики – «лингвоперсонологии текста» [7; 203]. Исследователями выделены два направления проведения исследований в линвгоперсонологии – концентрирующихся на

1) особенностях проявления языковой личности в фоносемантике, морфологии, орфографии, риторике (в процессе коммуникативной деятельности)

и 2) особенностях проявления профессиоанльных, гендерных, ментальных факторов. Таким образом языковая личность моделируется «с позиций либо заданного социального типа, либо определенных знаков, рассматриваемых как индикаторы статуса или роли».

Подтверждением многоаспектности в направлении исследования языковой личности являются основа ее моделирования учеными: у В.П.Нерознак это культурология; у Л.С. Выготского, Н.И. Жинкина – психолингвистика; у Е.С. Кубряковой – когнитивистика; у В. И. Карасика – лингвокультурлогия; у Н.Д. Голева – лингводидактика и пр.

Для нас основным выводом является установление характеристики многоаспектности проявления языковой личности, что заключает возможность ее исследования в рамках различных подходов (психологического, социологического, культурологиеского, лингвистического и прагмалигвитического ее анализа).

Однако особый интерес для решения задач, поставленных перед собственным исследованием, представляет дискурсивный анализ языковой личности через анализ создаваемых ею текстов. Данное направление предложено в работах Ю. Караулова разрабатывавшего модель полноценного представления личности в различных ее компонентах, «через ее язык, ее дискурс» [1; 7], «поскольку нельзя изучать человека вне его языка» [9; 3].

Развивая идеи моделирования исследование языковой личности авторами выделены такие основные аспекты анализа, как:

«1) языковую способность;

2) коммуникативную потребность;

3) коммуникативную компетенцию;

4) языковое сознание;

5) коммуникативное поведение» [4; 98].

Элементами моделирования исследования языковой личности, становятся лингвистически релевантные индексы. Это:

1. Стабильные индексы - характеризующие статусные (биосоциальные) характеристики человека,

2. Вариативные индексы – уточняющие речевое поведение в ситуативно-ролевом, эмоциональном и индивидуально-личностном аспектах. К числу ярких лингвистически релевантных индексов речевого поведения относятся определенные фразеологические выражения, которые характеризуют говорящего как эгоцентрическую либо социоцентрическую личность, а также как демонстративную или недемонстративную личность» [4; 70].

Основные линии в изучении языковой личности по Ю.Н. Караулову, это анализ словаря языка автора текста с учетом особенностей употребления слов в сравнении с общелитературным стандартом; анализ лексических и стилистических средств раскрытия концептов, тем, идей, характеров; наконец, это анализ лексико-грамматических средств авторского текста в плане их употребления и решения функциональных задач [10; 85-86].

В настоящем популярном экономическом дискурсе сформировался особый тип речи на экономические темы в международных экономических средствах массовых коммуникаций. Он представляет собой процесс создания текстов в совокупности с прагматическими, национально-культурными и психологическими характеристиками, которые включают взаимодействие людей и механизмов в сознании, т.е. когнитивный процесс.

«Концепт» выступает ключевым понятием когнитивной лингвистики. Исследованием данного вопроса занимались А. Н. Бабушкин [Бабушкин 1996; 2001; 2018], З. Д. Попова, И. А. Стернин [Попова, Стернин 2001; 2007; 2010] и др. Для целей диссертационного исследования интерес представляет определение Г. И. Берестенева, согласно которому концепт представляет собой многомерное понятие, сложную ментальную сущность, состоящую из ряда элементов, организованных в систему категориальных ментальных репрезентаций [11; 48]. Лингвокогнитивная концептология использует термин «концепт» для обозначения моделируемой лингвистическими средствами единицы национального когнитивного сознания, для моделирования и описания национальной концептосферы [12; 10].

В настоящем исследовании концепт рассматривается в качестве основной ментальной единицы. В случае коммуникативной необходимости он может быть вербализован различными способами (лексическими, фразеологическими и др.), комплексом языковых средств, систематизация и семантическое описание которых позволяют выделить когнитивные признаки, релевантные для моделирования концепта [12; 8–9].

Поскольку:

1. «Мышление человека невербально, и осуществляется при помощи универсального предметного кода. Люди мыслят концептами, кодируемыми единицами этого кода.
2. Упорядоченная совокупность концептов в сознании человека образует его концептосферу. Язык – одно из средств доступа к сознанию человека, его концептосфере, к содержанию и структуре концептов как единиц мышления.
3. то, «через язык можно познать и эксплицировать концептуальное содержание сознания» [12].

Исследование семантики языковых единиц, объективирующих концепты, позволяет получить доступ к содержанию концептов как мыслительных единиц.

Наличие большого количества номинаций того или иного концепта свидетельствует о высокой номинативной плотности (термин В.И.Карасика – 2002, с.111) данного участка языковой системы, что отражает актуальность вербализуемого концепта.

При исследовании англоязычных медиатекстов важно принять к сведению тот факт, что заложенная в медиатекстах информация понятиях будет новой по сравнению с информаций, заключенной в его словарных дефинициях. Она будет также обнаруживаться во включенных в медиатекст высказываниях, где говорящий интерпретирует концепты по-своему. Данный факт указывает на мобильность когнитивных структур.

Кроме того, в экономическом медиатексте значительную роль играет концептуальная или когнитивная метафора, рассматривающая метафорический механизм реалий экономической жизни. Ее много в экономических текстах и дискурсах, в которых она является инструментом познания.

Полагаем, что концепты в сознании носителей английского языка формируются сложным объемом знаний и конкретизируются через концептуальные признаки, которые, в свою очередь, образуют концептуальные слои. Подчеркнем, что последние выступают в качестве языка описания процесса когнитивного моделирования. Важен тот факт, что концепт обладает определенной структурой, которая, однако, не является жесткой. Вместе с тем, наличие структуры является необходимым условием существования и вхождения концепта в концептосферу [12; 9].

Итак, концепт охватывает все содержание слова и отражает представления носителей определенной культуры о всех явлениях и событиях, а совокупность концептов образует концептосферу носителей языка.

Исходя из всего вышеизложенного, можно выделить основные концепты анализируемых нами экономических блогов: экономика (economy), финансы (finance), рынок (market), доход (income), безопасность (security), реформы (reforms), кризис (crisis) и т.д.

Моделирование может выступать как основной метод семантических исследований [Федотова 2015: 201].

Что касается этапов моделирования концепта, позволяющих описать концепт как целостную ментальную единицу, то З. Д. Попова и И. А. Стернин выделяют следующие этапы:

1) описание макроструктуры концепта;
2) описание категориальной структуры концепта;
3) описание полевой организации выявленных когнитивных признаков.

В рамках лингвоконцептологического исследования итогом моделирования концепта является построение его модели 13; 112].

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кубрякова Е.С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования / Е.С. Кубрякова. - Ин-т. языкознания РАН. — М. : Знак, 2012. — 208 с. — (Разумное поведение и язык. Language and Reasoning). — ISBN 978-5-9551-0461-4.
2. Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения // Язык и личность. М.: Наука, 1987. С. 3-8.
3. Карасик В. И. Социальный статус человека в лингвистическом аспекте // "Я", "субъект", "индивид" в парадигмах современного языкознания: сборник научно-аналитических обзоров. М., 1992. - С. 47 - 85.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. -Волгоград: Перемена, 2002.-282 с.
5. Богин Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов : дисс. докт
6. Гайнуллина Н.И. Эпистолярное наследие Петра Великого в истории русского литературного языка: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. — Алматы, 1996
7. Мельник Н. В. Языковая личность и текст как предмет лингвоперсонологии русского языка // Сибирский филологический журнал. Новосибирск, 2011. № 1. С. 200-207.
8. Голев Н. Д. Лингвоперсонология: проблемы и перспективы // Вопросы лингвоперсонологии. Барнаул, 2007. Ч. 1. С. 7-12
9. Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения // Язык и личность. М.: Наука, 1987. С. 3-8.
10. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Изд. 2-ое. - М.: Едиториал УРСС, 2002. - 264 с.
11. Берестнев Г.И. Слово, язык и за их пределами / Г.И. Берестнев. - Калининград: Изд-во РГУ им. И. Канта, 2007. — 387 с.
12. Карасик В.И., Стернин И.А. Антология концептов. Том 1 / Карасик В.И., Стернин И.А. (ред.) - Волгоград: Парадигма, 2005. — 352 с.
13. Карасик В.И., Стернин И.А. Антология концептов. Том 1 / Карасик В.И., Стернин И.А. (ред.) - М.: Гнозис, 2007. - 512 с.

УДК 341.217

Имомов Р.М.
Магистрант
«7М04211-Международное право»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
imomovrahmatjon@mail.ru
Байжомартова Карлыгаш Асылжомартовна,
к.ю.н., доктор PhD, ассоц.профессор
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
kba-73@mail.ru

«МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИЙ КАК СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА»

Аннотация: Эта статья о межгосударственных организациях как субъектах международного права. Как мы все знаем давно принято, что международные организации имеют права и обязанности в соответствии с международным правом. Они могут заключать договоры, нести международную ответственность и предъявлять иски против государств-членов и нечленов за нарушения международного права. поэтому я провел интерпретацию, анализ и обмен идеями о роли межгосударственных организаций в международном праве.

Ключевые слова: С*убъекты международного права*; государство; международные *организации*;

Imomov R.M.
Master student
"7M04211-International Law"
KazUMOIYA named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan
imomovrahmatjon@mail.ru

"INTERSTATE ORGANIZATIONS AS SUBJECTS OF INTERNATIONAL LAW"

Absrat : This article is about Interstate organizations as subjects of international law.As we know all It has long been accepted that international organizations have rights and duties under international law. They can enter into treaties, incur international responsibility, and pursue claims against member and non-member states for violations of international

law . therefore I have done some interpertation ,anlisation and exchanes of ideas about interstate organizations role in international law.
Key words: Subjects of international law; state; international organizations;

Имомов Р.М.
магистрант
«7М04211-Халықаралық құқық»
Абылай хан атындағы ҚазУМОИЯ
Алматы, Қазақстан
imomovrahmatjon@mail.ru

«МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ ҰЙЫМДАР ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ СУБЪЕКТІЛЕРІ РЕТІНДЕ»

Аңдатпа: Бұл мақала халықаралық құқық субъектілері ретінде мемлекетаралық ұйымдар туралы. Баршамызға белгілі Халықаралық ұйымдардың халықаралық құқық бойынша құқықтары мен міндеттері бар екені бұрыннан қабылданған. Олар халықаралық құқықты бұзғаны үшін келісім-шарттар жасай алады, халықаралық жауапкершілікте болады және мүше және мүше емес мемлекеттерді сотқа бере алады. сондықтан мен халықаралық құқықтағы мемлекетаралық ұйымдардың рөлі туралы түсіндіру, талдау және пікір алмасуды қолға алдым.
Тірек сөздер: Халықаралық құқық субъектілері; мемлекет; халықаралық ұйымдар;

Основным субъектом международного права является государство, которое обладает в силу своего суверенитета всей полнотой власти на определенной территории. Признавая попытки некоторых представителей доктрины расширить в современных условиях круг субъектов международного права, французский юрист-международник П.М. Депюи утверждает, что привилегия основного субъекта международного права безоговорочно сохраняется за государством

Государство является основным субъектом международного права, так как обладает первоначальной правосубъектностью. Государства обладают наибольшим объемом международных прав и обязанностей. Государства имеют следующие признаки: аппарат власти и управления, территория, население и суверенитет.

Под субъектом международного права понимается лицо, которое является участником международных отношений, обладая международной правосубъектностью, являясь коллективным образованием, создающее нормы международного права. Среди классических субъектов международного права, отвечающих указанным выше признакам, выделяются: государства, нации и народности, борющиеся за национальную независимость, международные межправительственные организации, государствоподобные образования, причем первые два из указанных являются субъектами с первичной правосубъектностью, два других - с производной. В настоящее время весьма активно на арену субъектов международного права выходят субъекты федеративного государства, которые в полной мере отвечают признакам субъекта международного права. Указанные субъекты международного права являются субъектами с производной международной правосубъектностью. Среди неклассических субъектов международного права, обладающих ограниченной международной правосубъектностью, выделяются: физические и юридические лица, международные неправительственные организации. Они хотя и не отвечают всем признакам классического субъекта международного права, однако обладают важнейшим свойством субъекта права - являются участником международных отношений. Правовые отношения, как они определены общей теорией права, представляют собой регулируемые правом общественные отношения, стороны которых называются субъектами правоотношений или субъектами права. Под субъектами международного права понимаются стороны международных правоотношений, наделенные при помощи норм международного права субъективными правами и юридическими обязательствами.(1)

Как правило, в международном праве субъективному праву одного субъекта международного правоотношения всегда противостоит юридическое обязательство другого субъекта этого правоотношения.

Субъектом международного правоотношения может стать сторона, обладающая международной правосубъектностью, понятие которой несколько отличается от общепринятого понятия правосубъектности в национальном праве. Необходимо заметить, что содержание термина «международная правосубъектность» в нормах международного права не раскрывается; существуют лишь теоретические конструкции, характеризующие юридическую природу, основания и пределы международной правосубъектности. В самом общем плане международную правосубъектность можно определить как юридическую способность лица быть субъектом международного права. Содержание международной правосубъектности образуют основные права и обязанности такого субъекта, вытекающие из международно-правовых норм.Только наличие всех трех вышеуказанных элементов (обладание правами и обязанностями, вытекающими из международно-правовых норм; существование в виде коллективного образования; непосредственное участие в создании международно-правовых норм) дает основание считать то или иное образование полноценным субъектом международного права. Отсутствие у субъекта хотя бы одного из перечисленных качеств не позволяет говорить об обладании международной правосубъектностью в точном значении этого слова и, следовательно, не позволяет причислять данного субъекта к кругу субъектов международного права.(2)

Основные права и обязанности характеризуют общий международно-правовой статус всех субъектов международного права. Права и обязанности, присущие субъектам определенного вида (государствам, международным организациям и т.д.), образуют специальные международно-правовые статусы данной категории субъектов. Совокупность прав и обязанностей конкретного субъекта образует индивидуальный международно-правовой статус этого субъекта.

Таким образом, правовое положение различных субъектов международного права неодинаково, поскольку различны объем распространяющихся на них международных норм и соответственно круг международно-правовых отношений, в которых они участвуют.

Сущность данного принципа составляет правило о том, что поддержание международного правопорядка возможно и может быть обеспечено лишь при полном уважении юридического равенства участников. Это означает, что каждое государство обязано уважать суверенитет других участников системы, т.е. их право в пределах собственной территории осуществлять законодательную, исполнительную, административную и судебную власть без какого-либо вмешательства со стороны других государств, а также самостоятельно проводить свою внешнюю политику. Суверенное равенство государств составляет основу современных международных отношений, что закреплено в п. 1 ст. 2 Устава ООН, который гласит: «Организация основана на принципе суверенного равенства всех ее членов».(3)

Данный принцип закреплен в качестве основополагающего также в уставах международных организаций системы ООН, в учредительных документах (уставах) подавляющего большинства региональных международных организаций, в многосторонних и двусторонних соглашениях государств и международных организаций, в правовых актах международных организаций.

В современном международном праве этот принцип с наибольшей полнотой отражен в Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН. Позднее этот принцип был развит в Декларации принципов Заключительного акта Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, Итоговом документе Венской встречи представителей государств - участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе 1989 г., Парижской хартии для новой Европы 1990 г. и ряде других документов. Основное социальное назначение принципа суверенного равенства заключается в обеспечении равноправного участия в международных отношениях всех государств, независимо от различий экономического, социального, политического или иного характера. Поскольку государства являются равноправными участниками международного общения, все они обладают принципиально одинаковыми правами и обязанностями. (4)

ЛИТЕРАТУРА

1. Международное право: Учебник. М., Юридическая литература, 2005.
2. Международное публичное право / Под. ред. К.А. Бекяшева. М., 1999.
3. Международное право: Учебник / Под ред. А.Н. Вылегжанина. М., 2010.
4. Кашкин С.Ю. Право Европейского союза в вопросах и ответах: Учебное пособие. М., 2006. С. 58–69.

УДК 338.24

Кажигалиева Аружан,
магистрант
«6М050700 – Менеджмент»
Институт Сорбонна-Казахстан
Алматы, Казахстан,
e-mail: aruzhan.0402@mail.ru

О МЕРАХ ПО УЛУЧШЕНИЮ УПРАВЛЕНИЯ КОММУНИКАЦИЯМИ В МЕНЕДЖМЕНТЕ КРУПНЫХ КАЗАХСТАНСКИХ КОМПАНИЙ

Аннотация: Статья посвящена проблеме качественного управления коммуникациями в менеджменте крупных казахстанских компаний. В ней рассматриваются основные вопросы, от решения которых зависит совершенствование системы коммуникаций в компании и принятие успешных управленческих решений в организации. Изучены причины искажения информации в системе менеджмента крупных компаний и даны рекомендации по улучшению управления коммуникациями. Предлагается внедрять в менеджмент организаций процессно-ориентированный подход и информационные технологии, что позволит усилить обратную связь в коммуникации и уменьшить искажение информации.

Ключевые слова: управление коммуникациями, менеджмент, информационные технологии, улучшение управленческих процессов.

Kazhigalieva Aruzhan,
Master's student
«6M050700 – Management»
Institute Sorbonne-Kazakhstan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aruzhan.0402@mail.ru

ON MEASURES TO IMPROVE THE MANAGEMENT OF COMMUNICATIONS IN THE MANAGEMENT OF LARGE KAZAKHSTAN COMPANIES

Abstract: The article is devoted to the problem of high-quality communications management in the management of large Kazakhstani companies. It discusses the main issues, the solution of which depends on the improvement of the communication system in the company and the adoption of successful management decisions in the organization. the reasons for the distortion of information in the management system of large companies are studied and recommendations are given for improving communication management. it is proposed to introduce a process-oriented approach and information technologies into the management of organizations, which will strengthen the feedback in communication and reduce the distortion of information.

Keywords: communication management, management, information technology, improvement of management processes.

Для успешной работы любой организации необходим эффективный менеджмент. Определение эффективности менеджмента подразумевает оценку деятельности управленцев и персонала.

Регулярно требуется:

- проведение мониторинга ситуации по ключевым проектам и бизнес-процессам;
- обеспечение обратной связи со всеми структурами менеджмента;
- согласовывание и принятие решений на основе анализа фактов и динамики производительности труда, эффективности работы менеджеров;
- осуществление контроля над загруженностью менеджеров;
- качественное управление проектами и рисками [1, с. 265].

Успешность деятельности менеджеров напрямую связана с достижениями компании, ее стратегией, следует определять личный вклад каждого менеджера в развитие организации.

Несомненно, эффективность бизнеса в значительной степени также зависит от успешных коммуникаций.

Современная компания должна своевременно корректировать не только цели, но и ключевые вопросы: к каким результатам стремится организация, за счет чего может их достичь, каковы интересы клиентов. Кроме материальных, финансовых и человеческих ресурсов для развития компании важны долгосрочные взаимоотношения с целевой аудиторией, так как это способствует созданию благоприятному мнению в обществе о фирме, соответственно, влияет на капитализацию бизнеса.

Правильно продуманные и организованные коммуникации в компании могут повысить ее конкурентоспособность и повысить интерес покупателей. Грамотная стратегия коммуникаций в организации даже в период кризиса способствует формированию хорошей репутации компании и увеличивает ее рыночную стоимость.

При рассмотрении вопросов управления коммуникациями в менеджменте казахстанских компаний, по нашему мнению, важно учитывать две особенности трудовой деятельности, связанные со сферой управления:

- предметом труда в области управления является информация;
- результатом труда в управленческой сфере также служит информация.

Бурный рост научно-технического прогресса в современных условиях, как отмечал академик В.А.Трапезников, привел к тому, что «наиболее ценным продуктом» стала информация, «связанная с процессами управления». По его мнению, оценивать квалификацию сотрудника следует на основе выявления «количествагенерируемой им управляющей информации при учете ее полезности или ценности» [2].

Механизм управления базируется на целенаправленной работе с информацией с целью получения хорошего продукта как результата эффективного управленческого труда.

Ведущим элементом данной работы является обработка и систематизация информации для ее осмысления идоведения до готовности, поскольку для принятия верных, хорошо просчитанных управленческих решений необходима достоверная, полная и своевременная информация. При этом следует помнить, что в ходе движения информации по управленческой структуре возможны некоторые ее искажения, и это способно оказать отрицательный эффект на качество продукта.

В.И. Кнорринг полагает, что причинами подобного искажения информации могут явиться следующие факторы:

- 2 одинаковых сообщения, как правило, получают разный анализ и оценку в зависимости от времени их поступления (более близкое по времени событие фиксируется сильнее и изучается более глубоко);
- эмоциональное состояние сотрудника (гнев, недовольство, страх, радость);

- желание угодить вышестоящему начальству, представив информацию в выгодном свете или исказив ее [3].

Возможной причиной искажения информации может также служить непосредственное указание руководителя находящемуся в его подчинении работнику о внесении корректив в информацию для обоснования выдвинутой им идеи. Подобная практика наблюдается в тех организациях, где пренебрегают научными методиками и новыми технологиями и подходами. Лица, которые действуют по этой схеме, руководствуются только собственными, личными интересами, несовместимыми с интересами компании и ее менеджмента. Происходит либо искажение информации, либо ее утаивание.

В решении вопросов управления также важно наличие ресурсов для функционирования системы менеджмента, точнее их объем. Он должен быть оптимальным: как дефицит, так и переизбыток ресурсов влияют отрицательно на работу системы управления.

Так, дефицит ресурсов ведет к сокращению решаемых задач, и, следовательно, не реализуется максимально эффективное ключевое управленческое решение.

Избыток ресурсов способствует «раздуванию» управленческого аппарата, что в итоге приводит к неуправляемости или плохой управляемости им.

Вместе с тем следует указать, что решающее значение для эффективного менеджмента любой компании имеет человеческий фактор. Это понятие включает основные качества работника, то есть уровень профессиональных знаний и компетенций, нравственные приоритеты, отношение к общественным нормам поведения, личностные и жизненные ориентиры, представление о правах и свободах, гражданском долге и социальной справедливости.

Для хорошего, эффективного управленца и руководителя необходимы как минимум 4 качества: профессиональная подготовленность, уметь управлять, способность концептуально мыслить и созидать.

Качество управления коммуникациями в менеджменте и его результативность определяются и выбором показателя измерения эффективности управления. Воздействие на объект управления для улучшения его показателей не всегда приносит нужный результат. Это может быть обусловлено несогласованностью параметров объекта и субъекта управления, либо слабым учетом фактора внешней среды, ее особенностей [4].

На данном этапе развития в казахстанских компаниях проблемы управления решаются при помощи процессно-ориентированного подхода и инструментов управления бизнес-процессами. Этот подход сейчас является наиболее популярным, поскольку позволяет улучшить процессы управления и более плодотворно решать задачи менеджмента.

Реализация данной стратегии приводит к следующим результатам:

1)Формализуется существующая модель компании, устраняется дублирование функций сотрудников, четко определяется необходимый для управления перечень документации: должностные инструкции, положения, регламенты.

2) Регламенты бизнес-процессов представляют систему показателей для управления, способствующих дальнейшему повышению качества процессов, они составляют нормативную основу организации как для материального стимулирования сотрудников, так и для применения мер наказания.

3) Контроль за процессами приводит к лучшему исполнению работниками своих обязанностей, более добросовестное, с меньшим количеством ошибок при оформлении платежных и первичных документов.

4) Определяются и ликвидируются основные средства, которые не используются в обороте, уменьшается количество неоправданных закупок товаров [5].

Конечный результат в системе менеджмента принято называть эффектом управления. Эффект заключается в реализации мероприятий, позволяющих усовершенствовать производство и работу компании в целом.

Данный эффект состоит из трех компонентов:

- экономического эффекта – эффект, отраженный в стоимостной форме (измеряемый в натуральных или денежных измерителях);
- социально-экономического эффекта – благодаря комплексному характеру достигается сочетание экономической прибыли и социальной стабильности, к примеру, улучшаются условия работы, снижается степень профессиональных заболеваний;
- социального эффекта – эффект, напрямую не измеряемый, но имеющий важное значение, так как позволяет предотвратить возможный социальный конфликт в организации.

В современных компаниях, на крупном производстве, в настоящее время разрабатываются и внедряются различные методы оценки эффективного управления в организации в соответствии с оценкой результатов. В частности, следующие:

- в соответствии с оценкой процесса достижения результатов;
- специализированные методики сбора информации;
- в соответствии с оценкой экономической эффективности;
- методики организационной диагностики;
- в соответствии с оценкой социальной эффективности менеджмента.

Казахстан, как известно, перешел от административно-командной экономической системы на рельсы рыночной экономики. И если раньше управление организацией заключалось в передаче приказов от руководства к подчиненным, при этом они не уточнялись, нельзя было проявлять инициативу, невозможно было продвинуться по службе благодаря хорошим идеям, улучшению качества работы, то сейчас руководители применяют другой подход к работникам и ценят проявление профессиональной креативности и сообразительности.

Теперь в компаниях проводятся коллективные собрания, дается возможность для выдвижения предложений и рекомендаций по улучшению процесса, проблемы разбираются, инициатива поощряется как морально, так и материально. Есть возможность для карьерного роста.

Все отмеченное выше, а также проведенный нами сравнительный анализ работы менеджмента двух крупных казахстанских компаний «ТНК «Казхром» и АО «Рахат», определяет, по нашему мнению, необходимость создания отдела контроллинга в «ТНК «Казхром».

Представляя важную составляющую концепции современной системы управления, контроллинг организуется и используется там, где наблюдаются следующие позиции:

- есть дублирование отдельных функций и конфликтные ситуации при их выполнении;
- новые цели существующих условиях функционирования компании;
- нет методик учета и анализа.

Успех применения контроллинга основан на 3 этапах:

- возникновение у руководства организации потребности в высоком уровне информационной поддержки управленческих решений с учетом стабильного развития компании;
- система знаний и технологий контроллинга, обеспечивающих решение соответствующих управленческих задач;
- общая информационная поддержка технологий и методов контроллинга в составе новых информационных систем управления.

Предлагаемый мною для казахстанских компаний контроллинг будет состоять из двух частей: стратегический контроллинг и оперативный.

У каждого вида свои цели, принципы, методы и инструменты. Так, стратегический контроллинг должен гарантировать финансовую стабильность компании, отслеживать достижение цели долгосрочной конкурентоспособности. Объектами данного контроллинга служат такие показатели, как стратегии и факторы успеха, возможности, угрозы и последствия, сильные и слабые стороны компании.

Ведущая цель оперативного контроллинга – это создание системы управления, которая позволит добиваться текущих целей организации, улучшит соотношение показателей «затраты-прибыль». Данный вид контроллинга, таким образом, связан с краткосрочными целями и отслеживает рентабельность, ликвидность, прибыль и производительность.

Контроллинг – это прежде всего оказание помощи руководителю. Следовательно, он входит в основу управления компанией, то есть интегрируется в общую систему менеджмента организации. Находясь на пересечении нескольких функций: учета, контроля, планирования и анализа контроллинг займет особое место в информационно-аналитической системе управления компанией. Он позволит систематизировать данные функции, связать их в единое целое и, таким образом, перевести предприятие на новый, более высокий уровень развития.

Контроллинг облегчает решение задач, стоящих перед менеджментом, так как позволяет сконцентрироваться на общих проблемах компании, освобождая от управленческих проблем внутри соответствующей службы. У контроллинга есть направленность на контроль за соответствием деятельности других служб.

При внедрении контроллинга в организации в целом можно выделить 5 фаз или этапов:

1)Принятие соответствующего решения;
2) Формирование системы контроллинга;
3) Внедрение контроллинга в деятельность организации;
4) Устойчивое функционирование контроллинга в компании;
5) Развитие внедренной системы контроллинга [6].

Внедрение системы контроллинга даст возможность АО «ТНК «Казхром» построить жизнеспособную стратегию и принимать эффективные управленческие решения по различным направлениям:

- определению себестоимости различных видов услуг и товаров;
- установлению гибкой системы ценообразования;
- оценке бизнеса в целом и деятельности отдельных подразделений;
- управлению ассортиментом предоставляемых товаров и услуг;
- планированию финансирования компании.

АО «ТНК «Казхром», являясь компанией по добыче и обогащению хромовой, марганцевой руды и производству соответствующих ферросплавов, включает в себя 4 основных структурных подразделения: «Казмарганец», Донской ГОК, Актюбинский и Аксуский заводы ферросплавов.

В 2021 году у компании выручка снизилась сравнительно с предыдущим 2020-м годом на 6,3 процента, сократились и уплаченные налоги с 98,3 миллиарда тенге до 50,1.

Еще одна казахстанская компания, в менеджменте которой уделяется большое внимание совершенствованию процесса управления в организации, в том числе коммуникациями, является АО «Рахат».

Акционерное общество «Рахат» относится к числу крупнейших производителей кондитерских изделий в Казахстане, которое имеет восьмидесятилетнюю историю развития на рынке страны.

В данное время товары, произведенные АО «Рахат», пользуются спросом и реализуются не только на отечественном рынке, но и за пределами страны: в России, Кыргызстане, Узбекистане, Германии, Таджикистане, Китае и Афганистане. В планах компании, в связи с растущим интересом к ее продукции в дальнем и ближнем зарубежье, увеличение объемов производства и расширение рынков сбыта за счет увеличения объемов экспорта продукции.

Я полагаю, что в обеих компаниях есть определенные проблемы в аспекте эффективного управления коммуникациями.

В АО «Рахат» к таковым относятся:

- Совершенствование структуры менеджмента, необходимость ее упрощения, децентрализация многих функций, формирование полномочий руководства исходя из их квалификаций и личных качеств.
- Разработка стратегии развития компании на основе анализа ее сильных и слабых сторон, а также философии и политики организации, охватывающей все аспекты ее деятельности.
- Подготовка информационной системы предприятия, которая позволит обеспечить эффективную коммуникационную связь между работниками и подразделениями компании.
- Разработка системы принятия управленческих решений, а также вопросов стимулирования и поощрения сотрудников.
- Разработка улучшенной системы подбора и обучения руководящих кадров, совершенствование вопроса планирования карьеры руководителей, а также выработка стиля руководства, соответствующего внутренним и внешним факторам, оказывающим влияние на компанию.
- Использование более эффективных методов подбора и оценки сотрудников, создание коллектива совместимых работников с высоким уровнем трудоспособности, организация благоприятного психологического климата.
- Разработка культуры организации, создание совместных ценностей, одобряемых всеми работниками компании.

Таким образом, эффективное управление коммуникациями в компании представляет собой сложную категорию экономики, ее рассмотрение предполагает учет целого ряда факторов, оказывающие прямое или косвенное воздействие на процесс управления. Эффективность системы менеджмента определяется как профессионализмом и личными качествами самого руководителя, так и зависит от оснащенности предприятия, его ресурсов, организационной структуры управления, кадровой политики и в немалой степени от продуманности и гибкости системы коммуникаций в организации.

Эффективность управления в компании и успешность коммуникаций в ней определяется такими значимыми показателями, как прибыль и рентабельность, так как представляют конечные результаты работы организации и, соответственно, отражают эффективность ее менеджмента.

Немаловажное значение имеют также социальные факторы, точнее показатели эффективности менеджмента в социальной сфере, в частности, степень интеграции процессов управления, уровень квалификации сотрудников – менеджеров, удовлетворенность их своим трудом, условиями работы, научно-технический уровень управления, обоснованность принимаемых решений, степень общественного доверия, увеличение роста социальной ответственности компании, соблюдение экологических норм и экологические программы.

Необходимо учитывать и тот факт, что эффективность менеджмента определяется двумя аспектами. Первый, как уже было отмечено, это достижение результатов, то есть «внешний» аспект, который относится к весомым, убедительным показателям, наблюдаемым всеми. Он свидетельствует о высоком уровне системы управления. Второй аспект – это характеристика внутренней деятельности системы менеджмента, которая отражает соотношение между ее «выходами» и «входами», то есть в узком понимании – соотнесенность между затратами на управление и полученными результатами.

Потребность в совершенствовании управления коммуникациями в компании обусловливается изменениями, происходящими во внешней среде: политические, экономические, технологические, социальные, правовые и конкурентные факторы служат основой для развития менеджмента организации, ее коммуникационной политики. Также постоянно улучшаются методы принятия управленческих решений, к примеру, сейчас широко внедряются информационные технологии. Кроме того, управленческие решения разрабатываются и принимаются посредством использования экономико-математических моделей.

Все вышесказанное свидетельствует о том, что успешное развитие бизнеса невозможно без современной хорошо продуманной системы менеджмента и коммуникаций в компании. При этом любая структура управления в условиях нынешнего динамизма должна строиться на трех составляющих:

прогрессивных методах менеджмента, высокоразвитой управленческой культуре и широком применении цифровых технологий.

Успех в работе обеспечивается созданием продукта, в котором есть общественная потребность, а также, что немаловажно, стилем управления, правильно развитыми коммуникациями в организации, так как благодаря этому продукт продвигается. Коммуникации в компании позволяют координировать работу сотрудников, улучшать их взаимодействие, следовательно, повышать внутренние показатели, поддерживать хороший темп рабочего процесса и высокий уровень организации производства. При таком подходе и развитости коммуникаций появляется шанс выдвинуться на мировой рынок.

Казахстанскому менеджменту предстоит улучшить работу с коммуникациями в организациях, особенно в части предоставления обратной связи работникам, совершенствования системы внутренних коммуникаций. Ведь, как известно, у многих руководителей работа ориентирована в основном на решение операционных задач через контроль и отчетность. Меньше внимания уделяется транслированию стратегических направлений и выстраиванию системы карьерного передвижения, поддержки инициативности и творчества.

Акцент на совершенствовании коммуникаций в компании с опорой на новейшие научные концепции и подходы позволит улучшить процесс принятия управленческих решений и ускорит производство, эффективная обратная связь откроет возможности для быстрого выявления проблемных зон и корректировку процедур и направлений деятельности организации, исходя из конкретных сложившихся условий. Все это обеспечит эффективную работу производства и компании.

ЛИТЕРАТУРА

1. Матяш Д.В. Организация системы мониторинга в процессе управления проектами компании. – Режим доступа URL: https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-sistemy-monitoringa-v-protsesse-upravleniya-proektami-kompanii – (дата обращения: 22.10.2022).

2. Трапезников В.А. Управление и научно-технический прогресс. – М.: Наука, 1983.

3. Кнорринг В.И. Теория, практика и искусство управления. – 2-е изд., изм. и доп. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 528 с.

4. Особенности казахстанского менеджмента или почему так много компаний находят себя в черном списке работодателей? – Режим доступа URL: http://www.hr-portal.ru/blog/osobennosti-kazahstanskogo-menedzhmenta-ili-pochemu-tak-mnogo-kompaniy-nahodyat-sebya-v. – (дата обращения: 22.10.2022).

5. Иванов В.В., Хан О.К. Управленческий учёт для эффективного менеджмента. — М. ИНФРА-М, 2018.

6. Иванов С.С. Внедрение контроллинга в организации: этапы и типичные ошибки // Материалы IX Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум». – Режим доступа URL: https://scienceforum.ru/2017/article/2017035667 (дата обращения: 12.10.2022).

ӘӨЖ 63:339.722.24

А. Сәт
Студент
6В04117 - «Қаржы»
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: Sataida@icloud.com
Ү. Бекхожаев
Студент
6В04114 – «Мемлекеттік және жергілікті басқару»
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: Bekhozhaev.rustem@mail.ru
Л.Джакишева
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті,
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
э.ғ.к. e-mail: djaklin2011@mail.ru

АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫН МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ: МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ

Түйін. Мақалада ауылшаруашылығының қазіргі жағдайы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыты ретінде қарастырылады. Бұл мәселенің өзектілігі Қазақстан экономикасының аграрлық секторын одан әрі дамыту, сондай-ақ мемлекет басшысы алға қойған міндеттерді шешу қажеттілігімен байланысты. Ауыл шаруашылығы өнімдерінің кейбір түрлерін өндіру көлемі берілген. Аграрлық саясаттың басымдықтарын оны әлемдік тәжірибеге

сәйкестендіру арқылы қайта қарау қажеттілігі айтылды, мұнда негізгі қағидат әділдік және мемлекеттік қолдауға тең қолжетімділік қағидаттарын сақтай отырып, ауыл шаруашылығы өндірісінің барлық субъектілері үшін тең бәсекелестік жағдайларын қамтамасыз ету болады.

Тірек сөздер: ауылшаруашылығы, агроөнеркәсіптік кешен, мемлекеттік қолдау, субсидия, мемлекеттік бағдарламалар.

A. Sat
Student
6B04117 - "Finance"
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: Sataida@icloud.com
Y. Bekhojaev
Student
6B04114 – "State and local government"
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
Bekhozhaev.rustem@mail.ru
L. Dzhakisheva
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: djaklin2011@mail.ru

THE PROBLEMS AND FUTURE OF DEVELOPMENT OF INVESTMENT SUBSIDIZATION OF AGRICULTURE

Abstract. In the article, the current state of agriculture is considered as the main direction of state policy. The urgency of this issue is connected with the need to further develop the agrarian sector of Kazakhstan's economy, as well as to solve the tasks set forth by the head of state. The need to revise the priorities of the agricultural policy by adapting it to the world experience was mentioned, where the main principle is to ensure equal competitive conditions for all subjects of agricultural production.

Key words: agriculture, agro-industrial complex, state support, subsidy, state programs.

Елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, еңбек өнімділігін арттыру, ауылшаруашылық өнімдерін қайта өңдеу арқылы халықты жұмыспен қамту және жаңа жұмыс орындарын ашу мақсатында агроөнеркәсіптік кешенді дамыту тақырыбы үнемі Үкіметтің күн тәртібінде.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаев өзінің 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында: "Ауыл шаруашылығын дамыту - негізгі проблеманың бірі. Осы саладағы ахуал мемлекетіміздің азық-түлік қауіпсіздігіне тікелей әсер етеді. Еліміздің ауыл шаруашылығы өнімдерінің көлемін және оның қосымша құнын арттыру қажет. Субсидия бөлуге және оның жұмсалуына жүргізілетін бақылауды күшейту керек"- деді [1].

Азық-түлік қауіпсіздігі индексінде (The Global Food Security Index) Қазақстан 50-ші орында. Үздік үш ел: Сингапур, Ирландия және Ұлыбритания. 2019 жылы күнделікті өмірде тұтынылатын азық-түлік өнімдерінің 29 түрінің 23-і отандық өндірістің 80 және одан да көп пайызын қамтамасыз етті [2].

Салада ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді дамытудың негізгі проблемаларының бірі қаржылық ресурстарға қолжетімділік болып қала береді. Бұл фактіні өндірушілердің өздері де, сарапшылар мен халықаралық институттар да растайды. Ауыл шаруашылығы өндірісін және қайта өңдеуді дамытудың ынталандырушы факторларының бірі субсидиялар түріндегі қаржы ресурстарын енгізу болып қала береді.

eGov.kz порталының, мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор ұйымдарының басшыларына арналған блог-платформаның ашық деректеріне жасалған талдау барлық өңірлердегі субсидиялау мәселесінің өзектілігін растайды. Ауыл шаруашылығы министрінің атына түскен 100 өтініштің 36 пайызы субсидияға қатысты.

Ұзақ жылдар бойы мемлекет агроөнеркәсіп кешенін дамытуға үлкен көңіл бөліп келеді. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы Үкіметінің негізгі міндеттерінің бірі ұлттық экономиканың негізгі драйверлерінің бірі ретінде агроөнеркәсіптік кешеннің бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады. Осылайша, Қазақстанда тәуелсіздік алғалы бері бірқатар бағдарламалық құжаттар әзірленіп, соның негізінде осы саладағы мемлекеттік саясат жүзеге асырылуда.

Бүгінде Қазақстанда Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы жүзеге асырылуда. Бағдарламаның негізгі мақсаты [3]:

1) ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің көлемін 2 есеге ұлғайту;

2) өңделген өнім экспортын 2,5 есеге 2,7 млрд АҚШ долларына дейін ұлғайту;

3)2017 жылғы деңгеймен салыстырғанда 2021 жылға қарай тартылған кредиттік қаражат көлемін 9 есеге арттыру;

4) салаға негізгі капиталға инвестициялар ағынын 3 есеге арттыру.

Осы бағдарламаны іске асыруға республикалық және жергілікті бюджеттерде көзделген шығыстардың жалпы сомасы шамамен 2 774,6 млрд теңгені құрайды, оның ішінде:

✓ 2017 жыл – 372,7 млрд теңге;
✓ 2018 жыл – 454,4 млрд теңге;
✓ 2019 жыл – 507,6 млрд теңге;
✓ 2020 жылы – 660,2 млрд теңге;
✓ 2021 жыл – 779,5 млрд.теңге.

Соңғы бес жылдағы ауыл шаруашылығы өндірісінің негізгі көрсеткіштерінің серпіні мынаны көрсетеді:

- республиканың жалпы ішкі өнімінің (бұдан әрі – ЖІӨ) жалпы көлеміндегі ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының үлесі аздап өсті;
- тіркелген ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының жалпы санындағы жұмыс істеп тұрған ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының үлесі өзгерген жоқ;
- Қазақстан мен ЕАЭО елдері арасындағы өзара сауда көлемінің өсу үрдісі жалғасуда;
- ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының негізгі капиталына инвестицияның өсуі негізінен өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығы есебінен орын алады.

Осы ретте 2021 жылы Қазақстан Республикасының ЖІӨ құрылындағы ауыл шаруашылығы өндірісінің үлесі 5,4% құрады.

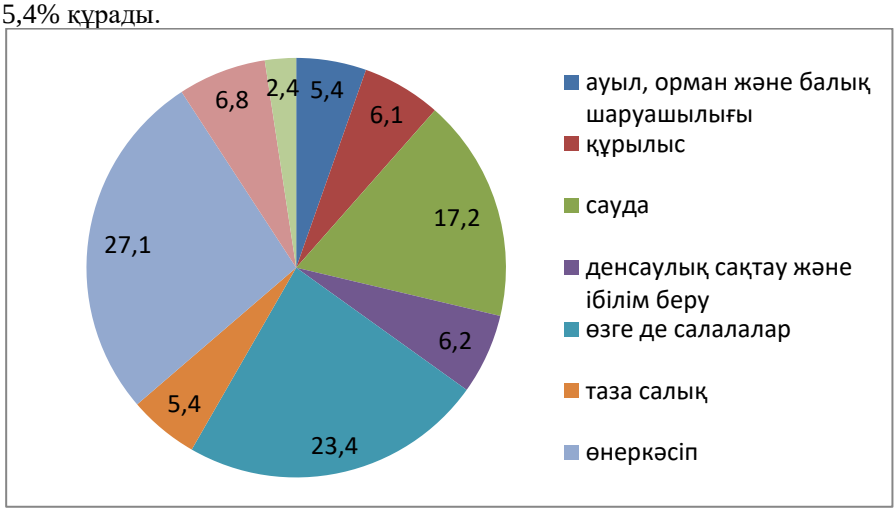

1-сурет. 2021 жылы Қазақстан Республикасының ЖІӨ-дегі ауыл шаруашылығы өндірісінің үлесі,%
Дереккөз: ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz

Бес жылда ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының жалпы өнімі (қызмет көрсету) 3457,5 млрд теңгеге өсті (1-кесте), бұл ретте өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығының үлесі тұрақты болды.

1-кесте.

Ауыл шаруашылығы өндірісінің негізгі көрсеткіштері, млрд.тенге

	2017	2018	2019	2020	2021	Өсу қарқ. 2021/2017%
Ауыл, орман және балық шаруашылығы өнімдерінің (көрсетілетін қызметтері-нің) жалпы шығарылымы	4 092,3	4 497,6	5 177,9	6 364,0	7 549,8	184,5
Дереккөз: ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz						

2021 жылғы жағдай бойынша ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының жалпы өнімінің құрылымындағы өсімдік шаруашылығының жалпы өнімі 2017 жылмен салыстырғанда 95% өсім көрсетіп отыр, ал мал шаруашылығы өнімі 72,2%-ға артқан. 2021 жылы мал шаруашылығы өнімі көлемінің өсуі тірі салмақта мал мен құс сою көлемінің 5,5%-ға, шикі сиыр сүтінің 3,2%-ға ұлғаюына байланысты (2-кесте).

2021 жыл қорытындысы бойынша географиялық тұрғыдан ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының жалпы өнімі (қызметтері) бойынша ең дамыған өңірлер Алматы облысы (ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының жалпы өнімінің (қызметтерінің) 15,7%), Түркістан облысы – 14%. және Шығыс Қазақстан облысы – 12,1%.

2-кесте.

Өсімдік және мал шаруашылығы өнімінің негізгі көрсеткіштері,млн.тенге

	2017	2018	2019	2020	2021	Өсу қарқ, 2021/2017%
өсімдік шаруашылы-ғының жалпы өнімі	2 249 166,9	2 411 486,7	2 817660,6	3 687 310,3	4 387 236,5	195
мал шаруашылығы-ның жалпы өнімі	1 810 914,1	2 050 455,8	2 319496,7	2 637 460,7	3 116 973,5	172,1
Дереккөз: ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz						

3-кесте.

Өңірлер бойынша ауыл, орман және балық шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы, млн. теңге

	2017	2018	2019	2020	2021	Өсу қарқ, % 2021/2017
Қазақстан	4 092 333,0	4 497 585,4	5 177 893,7	6 363 976,1	7 549 827,9	184,5
Ақмола	381 490,4	410 097,4	490 923,4	674 488,2	744 294,1	195,1
Ақтөбе	201 352,1	234 989,0	272 393,7	326 346,7	376 515,0	187
Алматы	633 385,7	737 083,7	850 255,4	968 192,9	1 092 515,5	172,5
Атырау	62 601,2	68 562,8	78 385,1	87 087,2	115 216,1	184
Батыс Қазақстан	140 137,6	140 025,2	171 297,4	197 539,7	242 138,8	172,8
Жамбыл	252 607,2	269 239,9	326 651,5	392 217,0	479 201,5	189,7
Қарағанды	251 599,7	278 077,9	334 541,2	384 397,1	494 135,5	196,4
Қостанай	368 664,5	387 470,8	399 033,0	593 813,9	605 849,1	164,3
Қызылорда	89 759,5	105 168,9	130 205,8	145 476,0	172 874,2	192,6
Маңғыстау	14 429,8	16 627,7	20 636,2	20 193,0	22 792,2	158
Павлодар	205 063,3	229 241,3	237 115,6	302 707,7	429 159,4	209,3
Солтүстік Қазақстан	500 218,0	516 533,2	612 887,2	779 432,3	902 854,7	180,5
Түркістан	482 264,5	551 005,0	616 836,1	750 332,2	936 734,9	194,2
Шығыс Қазақстан	474 422,3	517 870,3	594 848,3	694 132,1	879 160,7	185,3
Астана қаласы	3 381,3	2 785,7	3 273,5	2 530,0	3 321,0	98,2
Алматы қаласы	6 320,0	7 118,7	7 414,6	8 280,3	8 567,0	135,5
Шымкент қаласы	24 635,7	25 687,9	31 195,8	36 809,8	44 498,2	180,6
Дереккөз: ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz						

2021 жылы ауыл, орман және балық шаруашылығына салынған инвестиция көлемі өсу тенденциясына ие болды (4-кесте). Ауыл, орман және балық шаруашылығы саласындағы тауар өндірушілердің инвестициялық белсенділігі 2016 жылы 2017 жылмен салыстырғанда 221,7%-ға өсті.

4-кесте.

Пайдалану бағыттары бойынша негізгі капиталға инвестициялар, млн.тг

	2017	2018	2019	2020	2021	Өсу қарқ, % 2021/2017
Барлығы оның ішінде:	8 770 572	11 179 036	12 576 793	12 270 144	13 242 233	151
Ауыл, орман және балық шаруашы-лығы өнімдері	348 481	365 001	494 976	565 369	772 475	221,7
Дереккөз: ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz						

Еліміз тәуелсіздік алғалы бері 330 миллиард долларға жуық тікелей шетел инвестициясын тартты. Сонымен қатар, соңғы 10 жылда еліміздің ұлттық экономикасына 250,2 миллиард долларға жуық қаржы тартылған. Бұл ретте тікелей шетелдік инвестициялардың ең көп ағыны 2012 жылы – 28,9 млрд АҚШ долларын құраса, 2011 жылы 26,5 млрд АҚШ долларын және 2018 жылы 24,3 млрд АҚШ долларын құрады [4]. Осыған орай, ауыл, орман және балық шаруашылығына негізгі капиталға инвестицияны ұлғайту мақсатында 2020-2025 жылдарға арналған индустриялық-инновациялық дамудың жаңартылған мемлекеттік бағдарламасы аясында ірі инвестициялық жобаларды іске асыру қажет.

Мемлекеттік қолдаудың қаржылық шаралары саласында мынадай проблемалар бар:

1. Көптеген шаруалар үшін несиелер мен субсидиялардың төмен қолжетімділігі.

2. Субсидияларды түпкілікті нәтижемен және аймақтарды мамандандырумен байланыстың болмауы.

3. Инвестициялық субсидияларды шағын ауыл шаруашылығы кәсіпорындары үшін қолжетімсіз және нысаналы индикаторлардың орындалуына бақылаудың әлсіздігімен ірі өндіріске бағыттау.

4. АӨК субъектілеріне кредит беру, ауыл шаруашылығы техникасы мен жануарларды, технологиялық жабдықтарды лизингке беру үшін сыйақы мөлшерлемелерін субсидиялау екінші деңгейдегі банктер мен лизингтік компанияларды кредиттер мен лизинг бойынша сыйақы мөлшерлемелерін төмендетуге ынталандырмайды.

Қортындылай келгенде, мемлекеттік қолдаудың қаржылық шараларын тиімді пайдалану инвестицияларды тарту мақсатында субсидияларды тиімділігі төменнен жоғарысына қарай қайта бөлуге бағытталу керек және ол үшін ауылшаруашылығын мемлекеттік қолдау саясатына перспективті өзгерістер қажет деп есептейміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы. https://akorda.kz.

2. The Global Food Security Index. 2022. https://impact.economist.com

3. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 12 шілдедегі № 423 қаулысы. //https://adilet.zan.kz.

4. Национальный Банк Казахстана: официальный сайт // https://nationalbank.kz/ru/news/platezhnyy-balans-vn-sektora .

ӘӨЖ 342.25

А. Майдан, Д. Сембек
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: maidan@list.ru,
e-mail: sembek08@mail.com
Г.Амалбекова
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті, э.ғ.к.
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ

Түйін. Мақалада қазіргі Қазақстандағы жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытудың өзекті мәселелері қарастырылған. Жүзеге асырылып жатқан реформалардың ерекшелігі жергілікті өзін-өзі басқару институттарын айтарлықтай халыққа жақынырақ нығайту болып табылады. Бүгінде жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту маңызды реформалармен, заңнамадағы өзгерістермен ұштасып жатыр. Ұсынылған шаралар өз кезегінде халық, жергілікті өзін-өзі басқару және мемлекеттік басқару органдарының өзара әрекеттесу жүйесін құруға мүмкіндік береді. Осының барлығы тиісті аумақтар тұрғындарының мүдделерін тікелей қозғайтын мәселелерді шешуде халықтың пікірін ескеруді, халықтың дербестігін қамтамасыз етеді.

Тірек сөздер: жергілікті өзін-өзі басқару, ауылдық аумақтар, тұрақты даму, мемлекеттік басқару, еститін мемлекет.

A. Maidan, D. Sembek
Student
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: maidan@list.ru,
e-mail: sembek08@mail.com
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

IMPROVEMENT OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

Abstract. The article deals with the topical issues of local self-government development in modern Kazakhstan. A feature of the ongoing reforms is the strengthening of local self-government institutions closer to the population. Today, the development of local self-government is combined with important reforms and changes in legislation. The proposed

measures, in turn, make it possible to create a system of interaction between the population, local self-government and state administration bodies. All this ensures consideration of people's opinions and independence of the people in solving problems that directly affect the interests of the residents of the respective territories.

Key words: local self-government, rural areas, sustainable development, public administration, listening state.

Қазақстандағы "Еститін мемлекет" қағидасы қоғамның жергілікті өзін-өзі басқару институттарын дамыту қажеттілігін көрсетеді. Бұл тұрғыда қоғамның ең маңызды құрылымы болып табылатын жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту бойынша белсенді шаралар қажет. Осы ретте зерттеу тақырыбы өзектілігі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаев өзінің 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауының "Өзін-өзі басқару ісін қайта жаңғырту" атты төртінші бағдарында: "Экономиканы түбегейлі реформалау үшін мемлекеттік басқару жүйесіне серпіліс қажет. Саяси қызметшілердің жеке жауапкершілігін арттыра отырып, мемлекеттік басқару жүйесін орталықсыздандыруға баса назар аудару керек"- деді [1].

Мемлекеттік басқару мен жергілікті өзін-өзі басқарудың қазіргі теориялық және тарихи негіздерін бірқатар отандық зерттеушілер М.С.Нұртазин, В.Н. Уваров, Л.С. Таршилова, Ж.Қ. Қайкенова, А.Байменов және т.б. зерттеген.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқарудың құқықтық негізі Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995ж.) және «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңы (2001ж.) болып табылады. Заңға 2002-2013 аралығында өзгертулер мен толықтырулар енгізілгенмен, бұл жергілікті басқару аясында тиімді нәтиже берген жоқ.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылғы 28 қарашадағы №438 Жарлығымен Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту Тұжырымдамасы бекітілді. 2015 жылдың мамыр айында Қазақстан Президенті институттық реформаларды жүзеге асыру бойынша 100 қадамды белгіледі. Аталған Ұлт Жоспары аясындағы жергілікті өзін-өзін басқаруды одан әрі дамытуға бағытталған тармақтар:

"97-ші қадам – Өзін-өзі реттеу мен жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту арқылы азаматтардың шешімдер қабылдау үдерісіне қатысу мүмкіндігін кеңейту. Мемлекетке тән емес қызметтерді бәсекелестік ортаға және өзін-өзі реттеуші ұйымдарға беру. Үкімет мемлекетке тән емес және басы артық қызметтерді қысқарту есебінен неғұрлым ықшам бола түседі.

98-қадам – Селолық округ, ауыл, село, кент, аудандық маңыздағы қала деңгейінде жергілікті өзін-өзі басқарудың дербес бюджеті енгізілетін болады. Облыс орталықтарында және республикалық маңыздағы қалаларда азаматтардың тиісті бюджеттік жобаларын талқылауға қатысуының тетіктері жұмыс істейді" [2].

Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 18 тамыздағы Жарлығымен Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы бекітілді.

Тұжырымдаманы іске асырудан күтілетін негізгі нәтижелер:

"2023 жылы «Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару туралы» заңның қабылданады;

- 2021-2025 жылдар ішінде жергілікті тұрғындардың тікелей дауыс беруі арқылы 2,5 мың ауылдық округ әкімін қайта сайлау -2021 жылдың екінші жартыжылдығы мен 2025 жылдың бірінші жартыжылдығы аралығында;
- 2024 жылдан бастап барлық ауылдық округтерде өкілді орган – Кеңес жұмыс істейді;
- 2022 жылы барлық деңгейдегі мәслихаттар мәжілісі онлайн трансляциялаумен қамтылады;
- 2024 жылдан облыстарда аудан әкімдерін тікелей сайлау енгізіледі;
- 2025 жылға қарай жергілікті өзін-өзі басқару органдарының интернет-ресурстары құрылады;
- 3,5 мың ауылдық елді мекеннің инфрақұрылымы (негізгі және спутниктік) өңірлік стандарттардың параметрлеріне дейін жеткізіледі" [3].

Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту тұжырымдамасын іске асыру аясында жергілікті өзін-өзі басқару мәселелерін шешудегі халықтың рөлін бағалау зерттеудің негізгі мақсаты болып табылады.

Жергілікті өзін-өзі басқару азаматтардың жекелеген топтары арасындағы қақтығыстардың алдын алатын, аумақтың әлеуметтік-экономикалық дамуына және аймақтардың тұрақты дамуына ықпал ететін маңызды институт болып табылады.

Жергілікті өзін-өзі басқару мәселелерінде білікті кадрлардың жетіспеушілігі, сайлау процесінің атқарушы билікке қатты тәуелділігі, билік пен бюджет ресурстарының орталықтандырылуы, құқықтық актілердің нормаларын іске асыру тетіктерінің жоқтығы, жергілікті тұрғындардың жергілікті өзін-өзі басқаруға қатысу белсенділігінің әлсіздігі - бұл мәселелердің барлығы қоғам үшін теріс салдарды тудыруы мүмкін:

- жергілікті өзін-өзі басқару жүйесін құқықтық тіркеудің экономикалық, саяси, әлеуметтік жағдайларының нашарлауы;
- басқару тиімділігі, жергілікті ресурстарды пайдаланудың төмендеуі;
- жергілікті тұрғындардың өмірінде өзін-өзі қамтамасыз етудің жоқтығынан мінез-құлқы барған сайын әлеуметтік шиеленіс пен жанжалдың көзіне айналуы;
- ауыл тұрғындарының көші-қон және эмиграция процестерінің күшеюі;
- халықтың әлеуметтік белсенділігі мен билікке сенім деңгейінің төмендеуі;
- ауылдың мәдени, этникалық, моральдық деградациясы;

- мемлекеттің экономикалық тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігінің төмендеуі;
- мемлекет пен қоғам мүдделерінің теңгерімсіздігі.

Дүниежүзілік тәжірибе жергілікті өзін-өзі басқарудың халқы жинақы тұратын төменгі әкімшілік-аумақтық бірліктерде тиімді жұмыс істейтінін көрсетеді. Қазақстанда бұл ауыл, ауыл, (селолық) округ, кент, аудандық маңызы бар қала, қала құрамындағы аудан. Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өкілеттігі кезең-кезеңімен жүзеге асуы керек, әйтпесе жергілікті өзін-өзі басқару органдары өздеріне жүктелген міндеттерді орындай алмауы мүмкін. Жергілікті өзін-өзі басқару органдарына мемлекеттік институттар тарапынан да, азаматтар тарапынан да сенім олардың жұмысы барысында ғана көрініс табады.

Зерттеу барысында мемлекеттік органдардың халықпен кері байланыс деңгейін анықтау үшін әлеуметтік сауалнама пайдаланылды. Сауалнама Дулати Университетінің 50 студенті мен 30 оқытушысы арасында жүргізілді (1,2-суреттер).

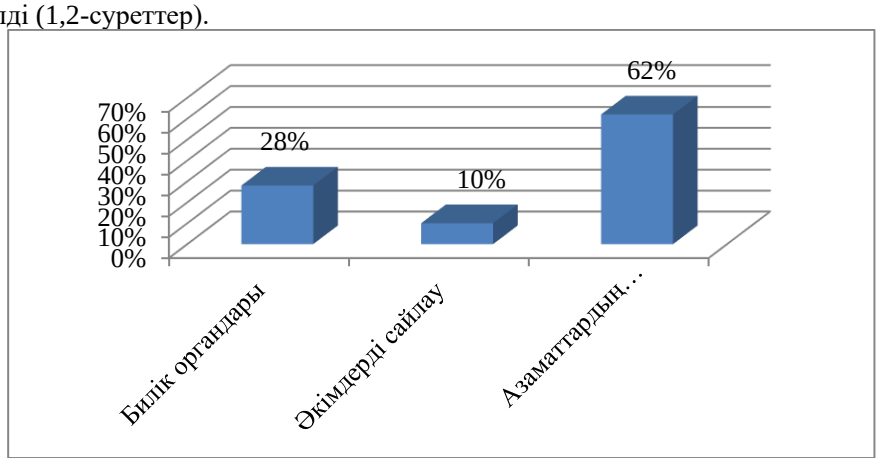

1-сурет. "Жергілікті өзін-өзі басқаруды" қалай түсінесіз?

"Жергілікті өзін-өзі басқару - халық тікелей жүзеге асыратын, сондай-ақ мәслихаттар және басқа да жергілікті өзін-өзі басқару органдары арқылы жүзеге асырылатын осы Заңда, өзге де нормативтік құқықтық актілерде айқындалған тәртіппен жергілікті маңызы бар мәселелерді өзінің жауапкершілігімен дербес шешуге бағытталған қызмет",-делінген [4].

Сауалнама нәтижесі респонденттердің «жергілікті өзін-өзі басқару» ұғымына толық анықтама бере алғанын көрсетіп отыр. Респонденттердің көпшілігі, яғни 62% - азаматтардың жергілікті қоғамдастықтары деп жауап берсе, 28%-ы билік органдары, 10%-ы әкімдерді сайлау деген пікірде.

Бүгінгі таңда Президент Қ.Тоқаевтың "Еститін мемлекет" Тұжырымдамасы қоғам арасында кеңірек танылған. Біздің зерттеуіміз үшін халықтың «Еститін мемлекет» ұғымын түсіну деңгейін анықтау маңызды болды. Респонденттің 45%-ы халыққа жақын мемлекет деп түсінсе, 36%-ы ашық мемлекет деген пікірде, ал 19%-ы "еститін мемлекетте қолжетімділік пен айқындылыққа қол жеткізуге болады" деп ойларын ашық білдірді.

2-сурет. "Еститін мемлекет" ұғымы нені білдіреді?

«Еститін мемлекет» қағидасы халық арасында кері байланысын жақсы тудыруда. Бұл үрдіс әлеуметтік желілерде байқалады, тұрғындар әлеуметтік желі арқылы әкімдерге өзекті мәселелерін жазып, естулерін өтінуде.

Жалпы алғанда, әлеуметтік сауалнама нәтижесі халық мемлекетпен ашық диалогқа дайын деп есептейміз.

Зерттеу нәтижелері келесідей ұсыныстар жасауға мүмкіндік берді:

- жергілікті өзін-өзі басқару жүйесінде жұмыс істейтін азаматтық қоғамның тиісті құрылымдарын қалыптастыру және дамыту мақсатында халық арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын күшейту қажет.
- Қадағалау-тексеру және тіркеу органы Кеңесті құру бойынша жұмыстарды жүргізу керек.

- Мәслихаттар сайлаған әкімдердің өкілеттік мерзімі аяқталғаннан кейін ауылдық округ әкімдерін тікелей халыққа сайлау мүмкіндігін қамтамасыз ету керек.

- Ауылдық округі әкімі лауазымына кандидаттарға қойылатын талаптарды жеңілдету, жоғары білімі мен жұмыс тәжірибесін ғана негізге алу орынды.

- Қазақстан Республикасының Бюджет кодексіне тиісті өзгерістер енгізумен өзін-өзі басқару бюджетінің мәртебесін заңды түрде бекіту қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы. https://akorda.kz.

2. 100 нақты қадам Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы. https://adilet.zan.kz.

3. Қазақстан Республикасында жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 18 тамыздағы № 639 Жарлығы.

4. Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы N 148 Заңы. https://adilet.zan.kz.

УДК 368.9(574)

К. Иштирякова
Студент
051600 Финансы
Профессиональный колледж “ALEM”
Тараз, Казахстан
e-mail: socnaab@gmail.com
Н. Калыбекова
Научный руководитель
магистр, преподаватель экономических дисциплин
Профессиональный колледж “ALEM”
Тараз, Казахстан
e-mail: nurilya.kalybekova @mail.ru

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОБЯЗАТЕЛЬНОГО СОЦИАЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. Изучение современного состояния обязательного социального медицинского страхования РК как важной составляющей национальной экономики и новаций в сфере обязательного медицинского страхования, обеспечивающего стабильное развитие экономики, изучение проблемы данного сектора, разработка новых направлений развития для созданияусловий для укрепления стабильности страхового рынка и защиты населения; сделать анализ новой системы обязательного медицинского страхования. Также автором были предложены направления по совершенствованию деятельности системы ОСМС. Работа является результатом исследований на материалах официальных статистических источников за период 2017–2021гг.

Ключевые слова: Обязательное социальное медицинское страхование, медицинские услуги, финансирование здравоохранения.

K. Ishtyriakova
Student
051600 Finance
"ALEM" Professional College
Taraz, Kazakhstan
e-mail: socnaab@gmail.com
N. Kalybekova
Scientific supervisor
master, teacher of economic disciplines
"ALEM" Professional College
Taraz, Kazakhstan
e-mail: nurilya.kalybekova @mail.ru

CURRENT STATE OF OBLIGATORY SOCIAL MEDICAL INSURANCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. Study of the current state of mandatory social medical insurance of the Republic of Kazakhstan as an important component of the national economy and innovations in the field of mandatory medical insurance, which ensures stable economic development, study of the problem of this sector, development of new directions of development to create conditions for strengthening the stability of the insurance market and protection of the population; to analyze the new system

of mandatory medical insurance. The work is the result of research on the materials of official statistical sources for the period 2017–2021.

Key words: Compulsory social health insurance, medical services, healthcare financing.

Страховой рынок Казахстана динамично развивается без конкуренции, но при этом есть свои недостатки, связанные с реформами в законодательстве и девальвационными качелями. В этих условиях неопределенности постараемся внести ясность в некоторые аспекты обязательного медицинского страхования. Прежде определимся с понятиями.

В учебнике В.В. Шахова дается определение с точки зрения государственной ответственности: «Обязательное медицинское страхование — составная часть государственного социального страхования, оно обеспечивает всем гражданам возможность получения медицинской и лекарственной помощи, предоставляемой в счет средств обязательного медицинского страхования в объеме и на условиях, соответствующих программам обязательного медицинского страхования» [1].

В Законе РК закреплено следующее понятие: "обязательное социальное медицинское страхование - комплекс правовых, экономических и организационных мер по оказанию медицинской помощи потребителям медицинских услуг за счет активов фонда социального медицинского страхования" [2].

В целях реализации Послания Президента народу Казахстана от 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: время действий», Общенациональных приоритетов Национального плана развития Республики Казахстан до 2025 года Министерством здравоохранения разработан национальный проект «Качественное и доступное здравоохранение для каждого гражданина «Здоровая нация» на 2021-2025 годы.

Медстрахование в Республике Казахстан на сегодняшний день представлено двумя пакетами: гарантированный объем бесплатной медицинской помощи (далее - ГОБМП) и обязательное социальное медицинское страхование (далее - ОСМС). Ряд передовых стран успешно внедрили данную систему и в 2017 году появилась в Казахстане. Правда, изначально она носила добровольный, а не обязательный характер. Пакет обязательного медицинского страхования шире, чем ГОБМП. При этом ставка взносов не влияет на доступ к услугам: для всех застрахованных граждан он одинаков. Чтобы его получить необходимо производить ежемесячные взносы в Фонд медстрахования, который выступает в роли некоммерческой организации, закупающей услуги у больниц и поликлиник.

Внедрение ОСМС позволяет обеспечить принципы универсальности, социальной справедливости и солидарности. Такой подход требует распределения ответственности между государством, работодателем и гражданами за охрану здоровья. В Казахстане будет смешанная система, когда государство будет обеспечивать всех граждан гарантированным объемом бесплатной медицинской помощи (ГОБМП), независимо от того, уплачивались ли взносы. Плюс, будет действовать система обязательного социального медицинского страхования (ОСМС) и добровольное медицинское страхование.

ОСМС основано на солидарной ответственности государства, работодателя и каждого человека: государство будет осуществлять взносы за экономически неактивное население (за социально-незащищенные слои населения: 4% (с 01.07.17 г.) от СМЗ-2 года, 5% (с 2018 г.), 6% (с 2023 г.), 7% (с 2024 г.) работодатели – за наемных работников (с 2% (2017 г.) от дохода до 5% (2020 г.) работники (1% (2019 г.) от дохода, 2% (2020 г.) и самозанятые граждане, зарегистрированные в налоговых органах – за себя (2% от дохода (с 2017 г.), 3% (с 2018 г.), 5% (с 2019 г.), 7% (с 2020 г.). Организован фонд социального медицинского страхования Фонд социального медицинского страхования (ФСМС) - это некоммерческая организация, которая осуществляет сбор отчислений и взносов, закуп и оплату услуг субъектов здравоохранения, оказывающих медицинскую помощь в объемах и условиях, предусмотренных договором закупа медицинских услуг [3].

Почему выбран ОСМС? Рассмотрим мировую тенденцию. "По результатам научного исследования в мире существуют три глобальные модели здравохранения:

- государственная (Великобритания, Испания, Италия, Швеция);
- общественное страхование (Германия, Франция, Бельгия);
- частное страхование (США)" [4].

Разный уровень доходов не обеспечивает гражданам равный доступ к медпомощи. Богатые добровольно не будут перечислять взносы за бедных граждан. В этой связи большинство стран ОЭСР выбрали ОСМС, которая позволяет перераспределять средства от менее нуждающихся к более нуждающимся. Мировой опыт показывает, что каждая страна формирует пакеты услуг, исходя из возможности и особенности своих стран. Большинство стран комбинируют их, чем фокусируются на одной. Также в страховых системах наблюдается тенденция увеличения роли государства.

Почему один Фонд? Модель единого плательщика абсолютно доминирует в странах Центральной и Восточной Европы и рекомендуется ВОЗ.

"В Германии существует единый и широкий пакет за счет СМС. При этом имеется альтернативный пакет частного страхования, на который имеют право лица, с доходом более 49,5 тыс.евро в год (это 11% населения страны)" [4].

В Литве, Польше, Венгрии и Молдове также существует широкий единый пакет для всех застрахованных ОСМС. ДМС играет минимальную роль в этих странах.

В Нидерландах имеют два пакета в рамках ОСМС: стандартный пакет для всего населения и дополнительный пакет для лиц пожилого возраста на случаи хронических болезней, ухода и т.п.

В России принят гарантированный государством пакет для всех граждан и базовый пакет в рамках ОМС для застрахованных граждан.

В Казахстане, исходя из норм Конституции, определены: пакет для ГОБМП для всего населения и пакет ОСМС для застрахованных.

Во многих странах мира, пакеты услуг включают социально-значимые заболевания. С 1 января изменился размер взносов и отчислений за обязательное социальное медицинское страхование (ОСМС). Это связано с повышением МЗП и МРП с 1 января 2022 года.

"Единый совокупный платеж (ЕСП): для жителей города -1 МРП, или 3 063 тенге; для сельских жителей - 0,5 МРП, или 1 531,5 тенге. «Самостоятельные плательщики будут платить 5% от МЗП, или 3 000 тенге. Государство будет платить за 15 льготных категорий граждан, на сегодняшний день этих категорий более 11 млн. Размер взноса на одного человека составляет 3 614,2 тенге» [3].

Обязательное социальное медицинское страхование предоставляется государством на бесплатной основе для определенных категорий граждан. Перечислим некоторых из них: дети; лица с регистрацией в качестве безработных; женщины, находящиеся в беременном положении; пенсионеры; участники Великой Отечественной войны; лица, находящиеся в следственных изоляторах и т.д. Также от уплаты взносов в фонд медстрахования государством освобождены военнослужащие, сотрудники государственных и правоохранительных органов.

Таким образом, наблюдается значительная положительная динамика в системе ОСМС: информированность населения растет; основная доля населения положительно оценивает изменения в предоставлении медицинских услуг; наблюдается двукратный рост посещений ПМСП; доля частных расходов на здравоохранение вдвое выше предельного уровня, рекомендуемого ВОЗ; уровень охвата населения системой ОСМС достаточно высокий - 84%. Тем не менее, около 3 млн. граждан страны остаются не охваченными. Для достижения целевых индикаторов необходима дальнейшая модернизация системы ОСМС. По нашему мнению, усовершенствование деятельности системы ОСМС позволит:

-создать финансово устойчивую систему ОСМС, основанную на солидарном финансировании всеми социальными партнерами и диверсификации источников дохода;

-увеличить и довести уровень инвестиций в здравоохранение до показателей стран-членов ОЭСР;

-повысить эффективность системы здравоохранения, основанную на приоритетном развитии ПМСП и доступности услуг пакета ОСМС;

-снизить долю прямых платежей населения за медицинские услуги от общих расходов на здравоохранение до уровня стран-членов ОЭСР;

-ликвидировать теневые платежи при оказании медицинской помощи;

-усовершенствовать механизмы финансирования поставщиков медицинских услуг и в целом усовершенствовать механизмы управления в здравоохранении.

В концепции до 2025 года перед сферой здравоохранения поставлены четыре задачи: развитие сферы здравоохранения; формирование современной системы эпидемиологического прогнозирования и реагирования; развитие отечественной фармацевтической промышленности; формирование у населения приверженности к здоровому образу жизни, правильному питанию, занятию спортом.

Таким образом, "прогноз структуры финансирования ОСМС в РК предполагает поэтапное уменьшение финансирования за счет общих налогов (ГБ на ГОБМП) с 32% в 2017 году до 10% к 2020 году, за счет взносов в ОСМС увеличение поступлений и взносов с 28% в 2017 году до 62% к 2020 году. Все это отразится на частных платежах населения, которые должны быть уменьшены с 36% в 2017 году до 25% к 2020 году" [5].

В целом, наблюдается положительная тенденция в развитии системы ОСМС в Казахстане. Для дальнейшего усовершенствования системы основные усилия необходимо сфокусировать на предстоящие 5 лет, которые должны стать «окном возможностей» для масштабного прорыва Казахстана. Базовыми ориентирами будут показатели стран-членов Организации экономического сотрудничества и развития, отражающие стандарты жизни и социального развития. Необходима система мониторинга эффективности внедрения ОСМС на базе информационных систем с дальнейшим принятием управленческих решений как на уровне регионов, так и на республиканском уровне.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон Республики Казахстан от 16 ноября 2015 года № 405-V «Об обязательном социальном медицинском страховании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 04.09.2022 г.)

2. Шахов В.В. Страхование: учебник для студентов, обучающихся по специальности «Финансы и кредит», «Бухгалтерский учет, анализ и аудит». М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. 511 с.

3. Дальке А.Ю. Медицинское страхование в Казахстане: состояние и перспективы // International Scientific and Practical Conference World science. – ROST, – 2017. – Т. 2. – №1. – С. 35-37.

4. Дудник В.Ю. Модели развития системы здравоохранения: мировой опыт (обзор литературы)//Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – №3-1. – С. 60-64.

5. Сарсенбаева А.Н., Капанова Г.Ж., Байгонова К.С. Специфика добровольного медицинского страхования в Казахстане // Наука о жизни и здоровье. – 2020. – №1.

ӘОЖ 338.436.33:331

А. Қаражан, Ә. Есенгелдиева
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: aigerim220620@icloud.com
e-mail: asel021402@icloud.com
Г.Амалбекова
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті, э.ғ.к.
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

АГРООНЕРКӘСІП САЛАСЫН СУБСИДИЯЛАУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйін. Бұл мақалада елдің агроөнеркәсіптік кешенінің жай-күйіне баға беру, ауылшаруашылығы өндірісі көлемінің өсуінің негізгі проблемалары мен перспективалары, әлемдік экономиканың тұрақсыздық жағдайында аграрлық сектордың тұрақты дамуы үшін әртүрлі процестерінің маңыздылығы айтылған. Ауыл шаруашылығы саласын мемлекеттік қолдау мәселелері, субсидиялардың түрлері мен оларды бөлу тәртібі, сондай-ақ Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенін дамытудағы субсидиялардың рөлі қарастырылған. Авторлар аграрлық экономиканы мемлекеттік реттеу мен қолдау тиімді протекционизм саясатының стратегиялық мақсаттарының бірі және агроазық-түлік нарығында еркін бәсекелестікті қамтамасыз ету болып табылатынын атап өтеді.

Негізгі сөздер: ауыл шаруашылығы, субсидия, инвестиция, агроөнеркәсіп, мал басы, импорт, азық-түлік, экспорт.

A. Karazhan, A. Esengeldieva
Student
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: aigerim220620@icloud.com
e-mail: asel021402@icloud.com
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

PROBLEMS OF SUBSIDIZING AGRICULTURAL INDUSTRY

Abstract. This article assesses the state of the country's agro-industrial complex, the main problems and prospects of increasing the volume of agricultural production, the importance of various processes for the sustainable development of the agrarian sector in the conditions of instability of the world economy. The authors note that state regulation and support of the agrarian economy is one of the strategic goals of an effective protectionist policy and ensuring free competition in the agro-food market.

Key words: agriculture, agriculture, investment, agricultural industry, livestock, import, food, export.

Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешені ел экономикасы саласының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. АӨК қоғам үшін өмірлік маңызды өнім шығарады. Мемлекеттің экономикалық жағдайы, азық-түлік қауіпсіздігі және соның салдарынан қоғамның әлеуметтік-экономикалық жағдайы аграрлық саланың дамуына байланысты. Ауыл шаруашылығы тек Агроөнеркәсіптік кешенде ғана емес, еліміздің бүкіл экономикасында ерекше орын алады [1].

1990 жылдан бастап 2021 жылға дейінгі негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының егіс алқаптарының динамикасына жүргізілген талдау нәтижелері Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарында, шаруа және фермер қожалықтарында 1-кестеде келтірілген.

1-кесте.

Негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының егіс алқаптарының динамикасы, 1990-2001ж.ж.

Көрсеткіштер	Ауыл шаруашылығы кәсіпорны					Шаруа (фермер) қожалықтары				
	1990	2015	2021	2021		1990	2015	2021	2021	
				1990	2015				1990	2015
Негізгі ауыл шаруа - шылығы дақылда-	35,2	12,8	13,7	0,4	1,1	-	8,0	9,0	-	1,1

рының жалпы егіс алаңы, млн га										
Дәнді дақылдар (күріштіқоспаған-да), бұршақ тұқымдар	66,5	77,3	89	1,2	1,2	-	74,4	77,1	-	1,0
оның ішінде бидай	40,7	63,4	63	1,6	1,0	-	45,5	47,5	-	1,1
көкөністер мен бақ-ша дақылдары, та-мырлы жемістер мен түйнектер	0,9	0,3	0,3	0,3	1,0	-	2,6	3,0	-	1,1
Жемшөп дақылдары	31,5	14	10,6	0,4	0,8	-	21,2	18,1	-	0,8

1-кестенің жалғасы

1 шаруашылыққа тиесілі, га										
Егіс алаңы, га	7120	996,0	739,1	0,1	0,7	-	42,5	40,0	-	0,9
Ескерту: [3] Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросының деректері бойынша жасалды, 1990 ж., 2015-2021 жж.										

Субсидияны мемлекет қаржыландырады. Ол сондай-ақ стратегияларды, бағдарламаларды әзірлейді, сонымен қатар ақшаны өз өкілдіктері арқылы таратады. Қазақстанда орташа субсидиялар ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің 4-5% -нан аспайды. Бұл бекітілген деңгейден төмен.

АӨК субсидияларға мұқтаж екендігін ауыл шаруашылығы министрінің атына келген өтініштер тікелей куәландырады. Жүздің 36% - ы дәл осы қолдау механизміне жатады. Кәсіпкерлер ауыл шаруашылығы министрлігіне себеппен жазады. Шағымдардың жалпы көрінісі Қазақстанның барлық өңірлеріндегі өндірушілер үнемі субсидия алуда қиындықтарға тап болатынын көрсетеді.

Болашақта мұның бәрі экспорттқа әсер етеді. Шикізатты сатуды ескере отырып, қазақстандық ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспорты соңғы бес жылда тұрақты түрде өсті. 2019 жылдың соңында экспорт көлемі 5,9% - ға өсіп, 3,3 млрд долларды құрады. Бұл ретте 70% - дан астамы өсімдік шаруашылығымен қамтамасыз етіледі. Айта кету керек, ауыл шаруашылығы өнімдерінің шамамен 80% - ы шикізат ретінде, қайта өңдеусіз сатылады. Өткен жылы өңделген өнім экспорты 2018 жылмен салыстырғанда 20,7% - ға төмендеді дейді сарапшылар. Шын мәнінде, ақшалай түрде валютаны қайта бағалауға байланысты құлдырау небәрі 2,3% - ды құрап тұр, 1,1 миллиард долларға жетті. Осылайша, Қазақстан өсімдіктерді экспортқа жиі бағыттай отырып, ШОБ-ты терең өңдеумен және мал шаруашылығымен айналысу мүмкіндігінен айырады. Нәтижесінде жем бағасы ішкі нарықта жоғары болып қалады.

Өсімдік шаруашылығы шетелдік инвестициялар үшін басымырақ екені байқалады. Алайда,сарапшылардың нәтижесі бойынша, соңғы төрт жылда инвестициялық табыс жылына 37% - ға төмендеген. Мәселен, егер 2015 жылы тікелей шетелдік инвестициялар көлемі 71,5 млн$ деңгейінде болса, 2019 жылы – 10,1 млн$, яғни бес жыл ішінде ол жеті есе азайды. Өсімдік шаруашылығы саласында қол жеткізілген нәтижелерді өңдеуден кейінгі салмақтағы дәнді дақылдардың (соның ішінде күріш пен бұршақ дақылдарының) өнімділігі бойынша бағалауға болады.

Яғни, біз көріп отырғанымыздай, тұқымдарға, гербицидтерге, дақылдарға, жанар-жағармай материалдарына және т.б. жыл сайынғы субсидиялар астық өнімділігінің тұрақты өсуін қамтамасыз етпейді. Сондай-ақ, АӨК-нің табиғи-климаттық жағдайларға тәуелді екені байқалады. Сонымен, 2010 жылдан 2019 жылға дейінгі орташа өнімділік 12 ц / га құрады. Әрине, бұл көрсеткіш төмен деңгейде.

Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығындағы 56 бағытты субсидиялау тәртібі белгіленген 14 субсидиялау ережесі қолданыста.

2019 жылға арналған агроөнеркәсіптік кешенді субсидиялаудың жалпы сомасы 317,7 млрд. теңгені құрады (инвестициялық субсидиялауға бюджеттен қосымша бөлінген қаражатты ескере отырып, 11 млрд. теңге және мал шаруашылығын дамытуға субсидиялауға 36,7 млрд. теңге) немесе 2018 жылмен салыстырғанда 27% - ға артық.

2019 жылға арналған субсидиялаудың ең қаржыландырылатын түрлері:

1. Инвестициялық субсидиялау - 78,0 млрд. теңге;
2. Мал шаруашылығын субсидиялау-66,2 млрд. теңге;
3. Агрохимияны субсидиялау - 39,5 млрд. теңге;
4. Сыйақы мөлшерлемелерін субсидиялау - 20,6 млрд. теңге;
5. Пайыздық мөлшерлемені субсидиялау (ірі агрохолдингтерді қаржылық сауықтыру) - 15,1 млрд. теңге;
6. Тұқымдарды субсидиялау - 10,4 млрд. теңге;
7. Терең өңдеуді субсидиялау - 2,7 млрд. теңге;
8. Өзге субсидиялау-3,8 млрд. теңге.

4 жыл ішінде субсидиялау көлемі: 2016 жылы - 220,7 млрд.теңгені, 2017 жылы – 260,5 млрд. теңгені, 2018 жылы – 226,2 млрд. теңгені құрады [2].

Сонымен қатар, субсидиялау түріндегі Агроөнеркәсіптік кешендегі бизнесті мемлекеттік қолдаудың іске асырылып жатқан шаралары "агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы" Заңның 11-бабының талаптарын толық орындауды қамтамасыз етпейді, оған сәйкес субсидиялау Агроөнеркәсіптік кешен салаларын дамытуды экономикалық ынталандыру, өндірілетін субсидияның сапасы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру шартымен жүзеге асырылады.

2019 жылы Ұлттық Кәсіпкерлер палатасына агроөнеркәсіптік кешен мәселелері бойынша кәсіпкерлердің 1300-ден астам өтініші келіп түсті, олардың көпшілігі субсидиялау проблемаларын қозғады.

Мемлекеттік қолдау шаралары негізінен жалпы нәтиже беретін ірі кәсіпорындарға бағытталған.

Мал шаруашылығы және Өсімдік шаруашылығы бөлінісінде өңірлер бойынша субсидияларды бөлу әрбір өңірдің ерекшелігін (оның маманданыуын), табиғи-климаттық жағдайларды, экономикалық және еңбек әлеуетін, әрбір өңірде осы салалардың дамуын ескерусіз жүргізілді, бұл оның ауыл шаруашылығы өнімін жалпы республикалық және өңірлік шығаруға қосқан сапалық үлесіне әсер етеді.

Субсидиялауды қаржыландырудың жоспарланған тапшылығы лауазымды адамдар тарапынан сыбайлас жемқорлық көріністерімен және өзге де теріс пайдаланулармен өтелетін сұраныс пен ұсыныстар арасындағы теңгерімсіздікті тудырады.

Сыбайлас жемқорлық көріністері сертификаттарды жеделдетіп беруі, ет өнімдерін кедергісіз әкелуі, зертханалық зерттеулерді жеделдетіп жүргізілуі, орындалған жұмыстар актілеріне жалған қол қойылу, сыйлықақы төлемдерін заңсыз есептелуі, субсидиялар бергені, сондай-ақ арнайы ауыл шаруашылығы техникасын тіркегені үшін ұрлаумен, парақорлықпен және теріс пайдаланумен байланысты болады.

Бизнес субъектілерімен өткізілген кездесулер уәкілетті орган жүргізетін мал шаруашылығын субсидиялау саясаты осы саланы реттеу теңгерімсіздігіне қауіп төндіретінін көрсетті.

2018 жылы мал шаруашылығын субсидиялауға 76,7 млрд. теңге, оның ішінде субсидиялауға бағытталды:

* етті мал шаруашылығы-32,5 млрд. теңге (42,4%);
* сүтті мал шаруашылығы-11,0 млрд. теңге (14,3%);
* етті құс шаруашылығы-9,1 млрд. теңге (11,8%);
* жұмыртқа құс шаруашылығы - 8,1 млрд. теңге (10,5%);
* қой шаруашылығы-5,9 млрд. теңге (7,7%);
* шошқа шаруашылығы – 1,8 млрд. теңге (2,3%);
* жылқы шаруашылығы-1,4 млрд. теңге (1,8%);
* басқа бағыттар (Түйе шаруашылығы, марал шаруашылығы, бұғы шаруашылығы, ешкі шаруашылығы, ара шаруашылығы және жемшөп өндірісі) – 5,4 млрд.теңге (7,0%) [2].

Субсидиялардың бұл түрлерін 20 мыңнан астам фермер пайдаланады.

Соңғы 5 жылда мал шаруашылығына барлық субсидиялардың кемінде 40% етті мал шаруашылығына жұмсалады. Алайда, бұл бағыттан айтарлықтай қайтарым байқалмайды, бұл ретте 7 жыл бойы мемлекеттік қолдау күшейтілді.

Айта кету керек, "етті мал шаруашылығын дамытудың 2018-2027 жылдарға арналған бағдарламасында" 100 мың отбасылық ферма құру көзделген.

Яғни, 2027 жылға дейін 100 мың отбасылық ферманың есебінен жыл сайын 10 мың отбасылық ферманы құру қажеттілігі туындайды. Алайда, 2018 жылы барлығы 580 отбасылық ферма құрылды, олар 54 мыңнан астам бас әкелді, орташа есеппен 1 шаруашылыққа 90 бас.

Бұл ретте қойлардың жергілікті ұстау жағдайларына бейімделуіне, жоғары рентабельділікке және шетелде қой етіне деген үлкен сұранысқа байланысты фермерлердің қой өсіруге үлкен қызығушылығын атап өту қажет. Бұл 2018 жылы мемлекеттік қолдаудың едәуір төмендеуімен 500-ге жуық шаруа қожалықтары 170 000-нан астам бас әкелгенімен расталады, бір шаруашылыққа орта есеппен 340 бас.

Алайда, қой және жылқы шаруашылығы сияқты бағыттарды мемлекеттік қолдау олардың дәстүрлері тартымды және өзіндік құны төмен болғанымен, әлі күнге дейін назардан тыс қалады.

Маңызды бағыттардың бірі-сүт өндірісі. Сүттің жыл сайынғы тапшылығы 1 млн. тоннаны құрайды, оны $270 млн сомасына сүт өнімдерінің жыл сайынғы импорты алмастырады.

Ет құс шаруашылығында үлкен әлеует бар, оның ішкі өндірісі қажеттіліктің 50% -ғана қамтамасыз етеді.

Барлық шаруашылық жүргізуші субъектілерде жануарлардың өнімді және асыл тұқымды қасиеттерін арттыру мақсатында жоғары өнімді өндірушілердің генетикалық әлеуетін асыл тұқымды және өнімді мал басы арасында кеңінен тарату қажет.

Бизнестің пікірінше, мал шаруашылығының барлық салаларына тең жағдай жасау, бордақылау алаңдары үшін өлшемшарттарды 1000-нан 500 басқа дейін төмендету, өндіріс қуатына қарамастан барлық сүт өндірушілер үшін субсидиялар нормативін теңестіру қажет.

Мысалы, Жамбыл облысына 2,4 млрд.теңге (23,5%) бөлінді, оның 2,3 млрд. теңгесі (94,0%) субсидия түрінде қант қызылшасына бағытталды. Негізгі мемлекеттік қолдауды қант зауыттарына тапсыру кезінде 12 мың теңге/тоннадан субсидияланған шағын және орта ШҚ алды.

Нәтижесінде, соңғы 3 жылда қант қызылшасының егіс алқабы 38,1% - ға ұлғайды, ал қант қызылшасының жалпы өнімі 345,0-ден 504,5 мың тоннаға дейін (+46,2%).

Айта кету керек, заңмен субсидиялар төлеу тәртібін белгілеу құзыреті берілген ауыл шаруашылығы министрлігі "Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы"Заңның 11-бабында айқындалған ауыл шаруашылығы қызметінің қандай да бір бағыттары бойынша мемлекеттік қолдау көрсету туралы шешімді Қағидаларда дербес қабылдайды. Осылайша, заңға тәуелді акт осы баптың қолданылуымен шектеледі.

Мәселен, талқыланатын қағидаларды өзгерту жобалары шеңберінде Министрлік тамақ жұмыртқасын өндіру құнын арзандатуды субсидиялауды болдырмау туралы шешім қабылдады.

Мемлекеттің АШТӨ шығындарын субсидиялау бойынша өзіне алған міндеттерін орындамауы елеулі проблема болып қала береді. Субсидиялар төлеу бойынша мемлекеттің берешегі еліміздің барлық өңірлерінде байқалады.

2019 жылы Шығыс Қазақстан облысындағы фермерлер алдындағы субсидиялар бойынша мемлекеттің қарыздары шамамен 11,8 млрд. теңгені құрады, бұл іс жүзінде жергілікті аграрийлерді өмір сүру шегіне жеткізді. Қазіргі уақытта жоғарыда көрсетілген сомадан 7,5 млрд. теңге мөлшерінде берешек өтелді.

Елдің шекаралас облыстарының ауыл шаруашылығы өндірісін дамытуға көрші мемлекеттерде өзінің ауыл шаруашылығы өндірушілерін қолдау жөніндегі белсенді саясат елеулі әсер етеді.

Мәселен, Өзбек Республикасының Мемлекет басшысы қабылдаған мал шаруашылығын қолдау жөніндегі бағдарламалық құжаттардың нәтижесінде 2018 жылы Өзбекстанға 39 мың бас ІҚМ экспортталды. Ал 2019 жылдың 11 айында экспорт 2,7 есеге ұлғайып, 113,2 мың бас ІҚМ құрады. Бұдан басқа, ағымдағы жылы Өзбекстанға шағын және орта бизнестің экспорты 203,8 мыңнан астам басты құрады (2018 жылы – шамамен 30 мың бас). Бұл ретте Өзбекстанға ІҚМ мен ұсақ-түйектің негізгі экспорты Түркістан облысының 3 ауданына тиесілі: Келес, Сарыағаш және Сайрам.

Негізгі экспорттаушылар ШҚ, ЖК және ӘКК болып табылады. Экспорттың едәуір үлесі Түркістан облысының мынадай шаруашылықтарына тиесілі: "Құт береке" ШҚ - 32 мың бас, "Парида" ШҚ - 8 мың бас, "Аян" ШҚ - 5 мың бас. Бұдан шығатыны, малды экспорттаудың" сұр "схемалары белгілі бір шаруа қожалықтары арқылы белгілі бір адамдар тобымен үйлестіріледі.

Айта кету керек, статистикалық деректерге сәйкес Түркістан облысында ІҚМ саны ағымдағы жылдың басынан бері 3,1% - ға немесе 31 мың басқа артты, ал өңірден 2,5 есе көп экспортталды. Бұл Түркістан облысы арқылы басқа аймақтардан жануарлардың айтарлықтай қозғалысын көрсетеді. Бұл ретте мал шаруашылығының ақпараттық жүйесінде (ӨИС) осы малдың орнын ауыстыруды қадағалау проблемалы, малды союға ресімдеуге, ал іс жүзінде елден тегті ауыстыру арқылы әкетуге болады.

Жеке қосалқы шаруашылықтардың иелері малды қазақстандық өңдеушілерге сатудан бас тартатынын атап өткен жөн, өйткені Өзбекстан азаматтары тарапынан Төлем шарттары олар үшін анағұрлым тиімді болып табылады. Жағдайды түзету мақсатында қазіргі уақытта малды көрші мемлекеттерге әкету шектелген. Мемлекеттік қолдаудың, оның ішінде мал шаруашылығын субсидиялаудың, мал шаруашылығын қайта өңдеу үшін ішкі нарықта өткізуді ынталандырудың корреляциясы қажет.

Осылайша, отандық АШТӨ-ні қолдаудың мемлекеттік саясатын қалыптастыру жөніндегі уәкілетті органның қызметі көршілес мемлекеттер қабылдап жатқан ынталандыру шараларын есепке алмай жүзеге асырылды, бұл агроөнеркәсіптік кешен салаларын дамытуды тиімді экономикалық ынталандыру, отандық өнімнің сапасы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру мүмкіндігін шектейді.

ӘДЕБИЕТ

1. Камысбаев, М.К. Состояние занятости в аграрном секторе экономики Казахстана / М.К. Камысбаев, Л.А.Омарбакиев // Вестник университета Туран.-2019.
2. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017- 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 12 шілдедегі № 423 қаулысы. //https://adilet.zan.kz.
3. Қазақстан Республикасы Ұлттық Статистика Бюросы. Жылнамалық 2021. https://stat.gov.kz.

ӘОЖ 330.722 (574):321

Е. Шапауов, Д. Сейсебай
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: yerzhanrrk@icloud.com
e-mail: dauletuly08@icloud.com
Амалбекова Г.Е.,
Ғылыми жетекші
экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, м.а.,
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

ШАҒЫН КӘСІПКЕРЛІКТІ МЕМЛЕКЕТ ТАРАПЫНАН ҚОЛДАУ БАҒЫТТАРЫ

Түйін: Елімізде шағын кәсіпорындар кез-келген экономиканың дамуы мен өсуінің қозғаушы күші ретінде қарастырылады. Экономикалық өсуді ынталандыру және Ұлттық экономикалық саясат пен көзқарасқа қол жеткізу бағытында қарқынды дамуға ықпал ету үшін тартымды іскерлік орта және шағын кәсіпкерліктің тиімділігін арттыру мақсаты басты назарда болуы керек. Сол себепті, бұл мақалада, шағын кәсіпкерліктің даму жағдайы, оның принциптері мен бағыттары талданған. 2022 жылғы 1 қаңтардағы Қазақстан Республикасы шағын кәсіпкерлік субъектілерінің жалпы жағдайы бойынша статистикасы және 2025 жылға дейін мемлекеттік қолдау бағыттары бойынша атқарылатын тапсырмалар көрсетілген.

Тірек сөздер: шағын кәсіпкерлікті қолдау бағыттары, бизнес, экономика.

E.Shapauov, D.Seisebay
Student
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: yerzhanrrk@icloud.com
e-mail: dauletuly08@icloud.com
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

DIRECTIONS OF STATE SUPPORT FOR SMALL BUSINESSES

Abstract: In the country, small enterprises are considered as a driving force for the development and growth of any economy. In order to stimulate economic growth and promote rapid development in the direction of achieving National Economic Policy and vision, an attractive business environment should be a concern, and the focus is on improving the efficiency of small businesses. Therefore, this article analyzes the state of small business development, its principles and directions.

Key words: areas of support for small businesses, business, economy.

Шағын кәсіпкерлікті дамыту елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының перспективадағы басым бағыттарының бірі болып табылады. Осы мақсатта шағын кәсіпкерлік субъектілерінің саны жылына 5-10%-ға өсуін, шағын кәсіпорындарда жұмыспен қамтылғандар санының жылына 5-7%-ға өсуін, сондай-ақ шағын кәсіпкерлік субъектілерінің жалпы ішкі кәсіпкерлікке салымын ұлғайтуға бағытталған бірқатар шаралар әзірленуде.

Мемлекет басшысы – Қасым-Жомарт Тоқаевтың жеке кәсіпкерлерге арналған кезекті жолдауында:«Шағын бизнес қиын кезеңдерді бастан өткеруде, нәтижесінде олар пандемияның ауыртпалығын өз мойнына алды. Теріс экономикалық зардаптарды еңсеру үшін 700 мыңнан астам кәсіпкерге салықтық жеңілдіктер берілді. Кейінге қалдырылған төлемдер, тиімді шарттармен несиелерді қайта қаржыландырудың ұтымды мүмкіндігі. Дегенмен, жағдай әлі де қиын. Бизнес субъектілеріне қосымша көмек көрсету мақсатында маған экономиканың зардап шеккен салаларындағы шағын және орта субъектілерінің қолданыстағы барлық несиелері бойынша жылдық 6%-ға дейінгі сыйақы мөлшерлемесі бойынша мемлекеттік субсидиялар беру тапсырылды. Субсидия төтенше жағдай жарияланған сәттен бастап, яғни ағымдағы жылдың 16 наурызынан бастап 12 айға ұзартылады» делінген болатын [1].

Еліміздегі шағын кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері атап айтсақ, олар:

- шағын кәсіпкерлік субъектілерінің, кәсіпкерлердің қоғамдық бірлестіктерінің және кәсіпкерлердің өзге де коммерциялық емес ұйымдарының өкілдерінің шағын кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі мемлекеттік саясатты әзірлеуге, шағын кәсіпкерлікті дамыту мәселелері жөніндегі нормативтік құқықтық актілердің, мемлекеттік және муниципалдық бағдарламалардың жобаларын әзірлеуге және сараптауға қатысуы;

- мемлекеттік және муниципалды қолдау критерийлеріне сәйкес келетін шағын кәсіпкерлік субъектілерінің көрсетілген қолдау түрлері мен нысандарына тең қол жеткізуі;

- кәсіпкерлік қызметтің қолайлы жағдайларын қамтамасыз ету үшін мемлекеттік билік органдарының, мемлекеттік билік органдарының, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының жауапкершілігі;

- шағын кәсіпкерлік субъектілерін қолдауды орталықсыздандыру.

Жаңа заң Еуропалық тәжірибемен барынша үйлестірілген микро және шағын кәсіпкерліктің негізгі критерийлерін, сондай-ақ кәсіпкерлікті дамыту мәселелері бойынша аймақтық билік органдарының, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өкілеттіктерін белгілеуді көздейді.

Шағын кәсіпкерлікті дамытуды қолдаудың маңызды шарасы, біздің ойымызша, шағын бизнеске арналған мемлекеттік тапсырыс болып табылады. Қазақстан Республикасының Үкіметі шағын бизнес үшін әкімшілік кедергілерді жою бойынша қабылдаған шаралар, ең алдымен, шағын кәсіпкерліктің қаржылық шығындарын азайтуға мүмкіндік береді. Кәсіпкерліктің кірістілігін қамтамасыз ету және оның өнімдерін өткізудің тұрақты нарықтарын құру үшін шағын бизнес өндіретін өнімге (тауарларға, қызметтерге) сұранысты қолдау құралдарын қалыптастыру ең тиімді болып табылады. «Тауарларды жеткізуге, жұмыстарды орындауға, мемлекеттік және муниципалдық қажеттіліктерге қызмет көрсетуге тапсырыс беру туралы» 2005 жылдың 21 шілдесінде қабылданған Заң (5-бап) бойынша мемлекеттік тапсырыс берушілер тауарларды жеткізуге, жұмыстарды орындауға, елдің қорғанысы мен мемлекеттің қауіпсіздігі үшін қызметтер көрсетуге тапсырыс беру жағдайларын қоспағанда, орналастыруды жүзеге асыруға міндетті деп көздейді осындай субъектілер қатысушылары болып табылатын сауда-саттықты өткізу жолымен тауарларды жеткізудің, жұмыстарды орындаудың, қызметтер көрсетудің жалпы көлемінің 15% мөлшерінде шағын кәсіпкерлік субъектілерінен тапсырыстарды атап айтуға болады.

2005 жылдан бастап Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексі, 92-бап бойынша жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың негізгі бағыттары, шағын кәсіпкерлікте мемлекеттік қолдау мынадай негізгі бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

1. Бизнес-инкубаторларды – кәсіпкерлерге үй-жайларды жалға беру және консультациялық, бухгалтерлік және заңгерлік қызметтер көрсету арқылы олардың қызметінің ерте сатысында қолдау көрсететін ұйымдарды құру және дамыту;
2. Кәсіпкерлікке арналған тауарларды (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) өндіретін шағын кәсіпкерлік субъектілерін қолдау;
3. Шағын кәсіпкерлік субъектілеріне кредит беру жүйесін дамыту;
4. Шағын кәсіпкерлік саласындағы лизингтік қатынастарды дамыту;
5. Ғылыми-техникалық салада шағын кәсіпорындарды қолдау инфрақұрылымын құру және дамыту.

Бюджеттен шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау жөніндегі іс-шараларды қаржыландыру көлемін одан әрі кеңейту мынадай міндеттерді шешумен байланысты болуы тиіс:

а) ең алдымен ішкі және әлемдік нарықтарда жеңіл кәсіпкерлік бастауды және кейіннен белсенді өсуді қамтамасыз етуге бағытталған қолдау түрлері мен нысандарын кеңейтумен;

б) іске асырылатын қолдау бағдарламаларының тиімділігін арттыру, оның ішінде нысаналы индикаторларға (сапалық та, сандық та) қол жеткізуді бақылау арқылы жүзеге асырылады. Мұндай бағдарламалардың табыстылығын бағалаудың негізгі критерийі жалпы өңірдегі шағын кәсіпкерліктің даму серпіні іске қосылатын кәсіпорындар санының өсуі, олардың негізгі қорларға, ҒЗТКЖ-ға инвестицияларының көлемі, кірістің, жұмыспен қамтудың өсу қарқыны және т.б.байланысты болуы тиіс.

2015-2022 жылдардағы статистиканы қарастыратын болсақ, еліміздегі шағын кәсіпкерліктіңдаму деңгейі оң нәтиже беруде деп айта аламыз. Жалпы, өнім шығару екі есе ұлғайса, соған байланысты өткен жылы 1,9 трлн теңгеге жуық кредит сомасына 51,4 астам жоба қаржыландырып, мемлекет өз көмегін беруде. Осыған байланысты кредиттік портфель 57%-ға ұлғайып, 3,4 трлн теңгені құрады. Одан бөлек, өндірістік инфрақұрылымды жүргізуге 2021 жылы шамамен 1,5 млрд теңге бөлінді, оның есебінен 10 жоба қолдау тапты. «Қарапайым заттар экономикасы» бағдарламасы да белсенді іске асырылуда. Аталған тетік іске қосылғаннан бері облыста 65 млрд теңгеге 317 жоба қаржыландырылды.

«Еңбек» бағдарламасы аясында 2021 жылы шағын несиелеу арқылы жалпы сомасы 1,5 млрд теңгеге 329 кәсіпкер, сондай-ақ 200 АЕК-ке дейінгі сомада 638 грант қолдау тапты. «Бастау Бизнес» жобасы бойынша 1 613 адам оқытылды. 2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі ұлттық жобаны іске асыруға ағымдағы жылы облысқа 10,6 млрд теңге бөлінді, оның шеңберінде 1 800-ге жуық жобаны қолдау жоспарланған.

Ағымдағы жылдың 1 сәуіріндегі жағдай бойынша 857,5 млн теңге сомасына 55 жоба мақұлданды. Бұдан басқа, жұмыспен қамтудың жол картасы шеңберінде қаражатты игеруді аяқтау жоспарлануда, оның қорытындысы бойынша 30-ға жуық жоба қолдау көрсетілетін болады [3].

1-сурет. 2022 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша тіркелген шағын кәсіпкерлік субъектілерінің саны
Дереккөз: [2]Қазақстан Республикасының Статистика агентігінің материалы

Шағын кәсіпкерлік субъектілерін және инфрақұрылым объектілерін қолдау нысандары: қаржылық; мүліктік; ақпараттық; консультациялық; даярлау, қайта даярлау және біліктілікті арттыру саласындағы қолдау қарастырылған. Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің нақты орналасуы, сондай-ақ, тиісті заңдар мен Үкімет қаулыларының ережелерімен бекітілген оларды мемлекеттік қолдау толығымен негізделген, өйткені олар аумақтың іскерлік белсенділігін дамытуға жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Осы факторлар шеңберіндегі тапсырмалар санына мыналар кіреді:

1. Саяси аспектіде – қоғамның саяси және әлеуметтік тұрақтылығының негізгі кепілі – орта таптың қалыптасуын қамтамасыз ету.

2. Әлеуметтік аспект бойынша – халықтың материалдық әл-ауқатын және оның жұмыспен қамтылуын қамтамасыз етуге, мәдени және рухани дамуға, тұтыну тауарлары мен қызметтері нарығын кеңейту арқылы материалдық қажеттіліктерді қанағаттандыруға ықпал ету.

3. Экономикалық аспектіде – жалпы өңірлік өнімді ұлғайту, бәсекеге қабілетті нарықтық экономиканы дамытуға жәрдемдесу, бюджет кірістері мен бюджеттен тыс қорларды арттыру.

Бұл міндеттерді жүзеге асыру муниципалды және аймақтық деңгейде де, шағынкәсіпкерлікке қатысты федералды деңгейде де мемлекеттік органдар анықтайтын және реттейтін қолайлы жағдайлар болған кезде мүмкін болады. Осылайша, шағын кәсіпкерлікті заңнамалық реттеу осы қатысушыларға бизнес саласында бағдарлануға және жақсы жұмыс істеуге мүмкіндік береді [4].

Бизнесті дамытуда қолайлы климатты қалыптастырудың маңызды факторы нарықтық инфрақұрылымның: тауар нарығының, қаржы нарығының, еңбек нарығының, жолдардың, байланыстың, көліктің, ақпараттық инфрақұрылымның және т.б. жұмыс істеуі болып табылады.

Халықтың ақшалай табысының төмен деңгейі, азаматтардың сатып алу қабілетінің төмендеуі, инфляцияның жоғары деңгейі де бизнестің дамуына кері әсерін тигізеді. Бақылаушы және қадағалау органдары қызметінің үйлестірілмеуі және сыбайлас жемқорлық та бизнесті дамытудың маңызды тежеуші факторлары болып табылады. Осылайша, шағын кәсіпкерлікті одан әрі дамыту көбінесе жоғарыда қарастырылған мәселелерді шешуге байланысты болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы.

2. Манабаева И. Шағын және орта бизнестің экономикадағы маңыздылығы мен артықшылықтары және кемшіліктері: Экономика негіздері.– 2019. – №5. 8-13 б.

3. Шағын және орта бизнес субъектілерін шетелдік несие желісі есебінен қаржыландыру //ҚазЭУ хабаршысы № 2/ 2008 ж. 146-150 б.

4. Қазақстан кәсіпорындарында материалдық ынталандыруды ұйымдастыру //Информациялық-аналитикалық «Саясат» журналы. - Алматы, 2018. - №4. 11 б.

ӘӨЖ 333.32 (574)

Б. Диас, Е. Атибеков
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: 707.diasz@mail.ru
e-mail: atibekovesim0@gmail.com
Г. Амалбекова
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті, э.ғ.к.
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДА ТҰРҒЫН ҮЙГЕ ҚОЛЖЕТІМДІЛІКТІ АРТТЫРУ

Түйін. Мақаланың мақсаты - мемлекеттік тұрғын үй құрылысы бағдарламасының халықтың тұрғын үйге қолжетімділігіне баға беру. Зерттеу барысында Қазақстан Республикасындағы тұрғын үйдің қолжетімділігіне талдау жасалды. Қазақстанда халықты тұрғын үймен қамтамасыз ету мәселесі мынадай факторларға байланысты өрбиді: халықтың табысы бойынша жоғары стратификация, аймақтық деңгейде тұрғын үй құрылысының қарқыны. Қазақстан өңірлерінде халықты тұрғын үймен қамтамасыз ету мәселелері «Өңірлерді дамыту – 2020», «Нұрлы жер», "7-20-25", "Бақытты отбасы", "Шаңырақ" мемлекеттік инфрақұрылымдық даму бағдарламасын іске асыру арқылы шешілуде.

Тірек сөздер: тұрғын үй, қолжетімділік, мемлекеттік бағдарлама, тұрғын үй мәселелері, мемлекеттік қолдау.

B. Dias, E. Atibekov
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: kaldybai_a@mail.ru
e-mail: marat_d@mail.ru
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

THE FUTURE OF DEVELOPMENT OF INVESTMENT SUBSIDIZATION OF AGRICULTURE

Abstract. The purpose of the article is to evaluate the access to housing of the population of the state housing construction program. During the research, the availability of housing in the Kazakhstan was analyzed. The provision of housing to the population due to the following factors: high income stratification of the population, the rate of housing construction at the regional level. The problems of providing housing to the population in the regions of Kazakhstan are being solved through the implementation of the state development programs.

Key words: housing, accessibility, state program, region, housing issues.

Тұрғын үйдің қолжетімділігі халықтың әл-ауқатының ағымдағы деңгейінің демографиялық, әлеуметтік-экономикалық сипаттамаларын, тұрғын үй құрылысы саласындағы бюджеттік-реттеу және несие-қаржы жүйесінің параметрлерін, баға және тариф саясатын көрсететін ең маңызды әлеуметтік-экономикалық көрсеткіш болып табылады.

Отандық және шетелдік теорияда тұрғын үйге қолжетімділік деңгейін анықтау үшін әртүрлі тәсілдер анықталған, алайда, халықты тұрғын үймен қамтамасыз ету мәселесін шешу, ең алдымен, тұрғын үй нарығындағы тұтынушылардың төлем қабілеттілігіне байланысты.

Адамдардың тұрғын үйге қолжетімділік құқығы Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) бағдарламалық құжаттарында қарастырылған, ол адамдардың барлық санаттарының лайықты өмір сүру құқықтарын анықтайды [1].

Біріккен Ұлттар Ұйымының адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау және ілгерілету жөніндегі Заң жобасы үш құжаттан тұрады:

• Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы (1948);
• Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт (1966);
• Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт (1966).

Бұл үш құжат адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын анықтайды және бекітеді, БҰҰ-ның адам құқықтары жөніндегі 50-ден астам қосымша конвенцияларына, декларацияларына, ережелері мен принциптеріне негіз болады [1].

БҰҰ анықтаған халықаралық құқық әркімнің лайықты өмір сүру құқығын мойындайды, соның ішінде қолжетімді баспана. Бұл құқықтың жаһандық құқықтық жүйедегі маңызды рөліне қарамастан, миллиардтаған адамдар жеткіліксіз жағдайда өмір сүреді. Дүние жүзіндегі миллиондаған адамдар өміріне немесе денсаулығына қауіп төндіретін жағдайларда өмір сүреді, соның ішінде қараңғы аудандарда, заңсыз қоныстарда немесе адам құқықтары мен қадір-қасиетін қорғамайтын жағдайларда өмір сүреді. Жыл сайын миллиондаған адамдар мәжбүрлі түрде үйлерінен шығарылады.

Қолжетімді баспана мәселесі әрқашан болған, бірақ соңғы кездері әлемде, негізінен, Қытай, Үндістан және Африка мемлекеттері сияқты елдерде халық санының өсуіне байланысты жағдай қиындады, олардың саны жер бетіндегі жалпы халықтың жартысына жуығын құрайды.

Бүгінгі таңда Қазақстандағы тұрғын үй құрылысы нарығының дамуы мемлекеттің тікелей қатысуымен жүзеге асуда. Қазіргі кезеңде мемлекет Қазақстан экономикасының даму ерекшеліктерін ескермей жылжымайтын мүлік нарығының жұмыс істеуіне ықпал етуге тырысуда. Мұның барлығын отандық ғылыми қауымдастық тарапынан бұл мәселенің толық зерттелмегендігімен сипаттауға болады. Бұл жағдайды қарастыратын болсақ, тұтынушылық және өнеркәсіптік саладағы жылжымайтын мүлік айналымының қарқындылығы мен тиімділігі реттеуші және нарықтық элементтер арасындағы қатынасты анықтаудың дұрыстығына тікелей байланысты деген қорытынды жасауға болады.

2005 жылдан бастап Қазақстан Республикасында тұрғын үй салуға және халықтың тұрғын үйге қолжетімділігін арттыруға бағытталған алты мемлекеттік бағдарлама қабылданды. Соңғысы – «Нұрлы жер» тұрғын үй құрылысы бағдарламасы:

• Қазақстан Республикасында тұрғын үй құрылысын дамытудың 2005-2007 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;

• Қазақстан Республикасындағы тұрғын үй құрылысының 2008-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;

• Қазақстан Республикасындағы 2011-2014 жылдарға арналған тұрғын үй құрылысы бағдарламасы;

• «Қолжетімді баспана-2020» бағдарламасы (2014 жылы оның міндеттері жаңа кешенді бағдарлама – Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасының енгізілуіне байланысты жойылды);

• Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі бағдарламасы (бағдарлама 2014 жылы қабылданып, 2016 жылдың соңына қарай қолжетімді тұрғын үй құрылысын мемлекеттік қолдаудың басымдылығымен «Тұрғын үй құрылысын дамыту» міндетін қамтыды);

• «Нұрлы жер» тұрғын үй құрылысы бағдарламасы (2016 жылғы 31 желтоқсанда бекітілген).

Бүгінде Қазақстан Республикасының «Тұрғын үй қатынастары туралы» Заңының негізінде «Нұрлы жер» тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған бағдарламасы қабылданып, жүзеге асырылуда. Ол халықтың осал топтарын баспанамен және қолжетімді баспана алу үшін басқа да аймақтарды қамтамасыз етеді. «Бақытты отбасы», 7-20-25, «Әскери баспана» бағдарламалары табысына қарай тұрғын үй сатып алуға жеңілдікті несие береді.

Мемлекеттік бағдарламаларды жергілікті атқарушы органдар мен мемлекет қатысатын ұйымдар жүзеге асырады.

Тұрғын үйдің қолжетімділігін арттыру үшін мемлекет тұрғын үй құрылысы аудандарына инженерлік инфрақұрылымды тарту бойынша жұмыс жүргізуде, халықтың әлеуметтік осал топтары үшін өтеусіз жалға берілетін тұрғын үйлер салу және тұрғын үй құрылысына қатысушылар үшін несиелік тұрғын үй құрылысының көлемін ұлғайту жоспарлануда.

Мемлекеттік бағдарламаларды іске асыруға республикалық бюджеттен, сондай-ақ бюджеттен тыс қордан қаражат бөлінеді (1-кесте). «Нұрлы жер» мемлекеттік бағдарламасын іске асыруға жалпы сомасы 1675,9 млрд теңге қаражат бөлу жоспарланған. 2017 жылмен салыстырғанда мемлекеттік бюджеттен аударылған қаржы 2021 жылы 123,9%-ға артып отыр. Соңғы жылы тұрғын үй құрылысына құйылған жалпы қордың ішінде мемлекеттік бюджеттің үлесі - 16,6% құрайды (1-кесте).

1-кесте.

Тұрғын үй құрылысына салынған инвестициялардың қаржыландыру көздері, млн. теңге

	2017	2018	2019	2020	2021
Барлығы	1 022482	1 201296	1 475500	1 989281	2 434297
соның ішінде қаражаттар есебінен:					
мемлекеттік бюджет	180 864	175 763	250 053	403 189	404 961
соның ішінде					
республикалық бюджет	79 222	65 498	92 609	95 833	75 207
жергілікті бюджет	101 642	110 265	157 444	307 356	329 754
жеке меншік	711 283	952 390	1 168375	1 447269	1 869595
банктердің несиелері	28 845	28 167	19 402	37 518	21 815

олардан:					
шетелдік банктердің несиелері	-	-	-	-	-
басқа да қарыз қаражаттары	101 490	44 976	37 670	101 305	137 926
олардан:					
резидент еместердің қарыз қаражаты	-	-	-	x	-
Дереккөз: [2] *ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz*					

Тұрғын үй құрылысы бағдарламаларының оң нәтижесі көрініп тұр. Сонымен қатар, Қазақстанда әлі де баспана тапшылығы сезілуде, баспананың қолжетімділігі мәселесі әлі де шешімін таппай келеді. Өйткені тұрғын үй қоры 2017 жылмен салыстырғанда 2021 жылы 40,3 млн кв.м ғана артқан. Бұл дегеніміз - қажеттілік артуда, тұрғын үймен қамту сол деңгейде қалып барады (2-кесте). Урбанизация процесінің бөлігі ретінде халық санының тұрақты өсуі және қалаларға көші-қон баспананың қолжетімділігі мәселесінің жаңа инновациялық шешімдерін іздеуді және шетелдік тәжірибеге жүгінуді талап етеді.

2-кесте.
Тұрғын үйдің жалпы алаңы және тұратын бір адамға шаққандағы тұрғын үймен қамтамасыз етілуі, млн кв.м

	2017	2018	2019	2020	2021
Тұрғын үй қоры - барлығы:	347,4	356,4	364,3	373,3	387,7
ың шінде:					
мемлекеттік	7,5	7,7	7,9	7,9	8,3
жеке	339,9	348,7	356,4	365,4	379,4
Тұратын бір адамға шаққандағы тұрғын үймен қамтамасыз етілуі, м²	21,6	21,9	22,2	22,6	23,2
Қалалық тұрғын үй қоры :	219,1	226,1	231,4	238,8	250,3
ың шінде:					
мемлекеттік	6,0	6,1	6,3	6,3	6,6
жеке	213,1	220,0	225,1	232,5	243,7
Тұратын бір адамға шаққандағы тұрғын үймен қамтамасыз етілуі, м²	24,1	24,2	24,7	25,0	25,5
Ауылдық тұрғын үй қоры :	128,3	130,3	132,9	134,5	137,5
ың шінде:					
мемлекеттік	1,5	1,6	1,6	1,6	1,7
жеке	126,8	128,7	131,2	132,9	135,8
Тұратын бір адамға шаққандағы тұрғын үймен қамтамасыз етілуі, м²	18,2	18,6	18,9	19,3	19,8
Дереккөз: ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz					

Қолжетімді тұрғын үй құрылысының шетелдік тәжірибесіне жүгінейік.

АҚШ-та ұзақ мерзімді несиелер ең танымал, сондықтан елде ипотекалық несиелендіру бағдарламасы жақсы дамыған. Әлеуметтік тұрғын үй құрылысының дамуы 1937 жылы кедейлерге аз ғана ақыға жалға берілетін баспанамен қамтамасыз етілді. Кейін жергілікті билікке жеке үй иелерінен тұрғын үйді жалға алып, оны әлеуметтік тұрғын үй ретінде пайдалануға рұқсат етілді. Бұл үшін жеке меншік иелері мемлекеттен өтемақы алды. Жалпы табысы аудан бойынша орташа табыстан төмен отбасылар әлеуметтік тұрғын үй алуға өтініш бере алады. Жалдау мөлшерлемесі үй шаруашылығы табысының 30% құрайды.

Испанияда халықтың көп бөлігі меншік иелері. Нарық жеке меншікке бағытталған, негізінен әлеуметтік тұрғын үй сатып алынады. Мемлекетте үйлердің мәртебесін анықтайтын бағдарлама бар – алдағы 30 жылда олар әлеуметтік болып қалады, мемлекет субсидия алу тәртібін реттейді және бұл мүліктің бағасын қатаң белгілейді. Әлеуметтік тұрғын үйге орналасу құқығы кезекте тұрғандар қалалық стадионда жиналып, жеребе арқылы анықталады. Жас отбасыларға 7-17 жылдан кейін сатып алу құқығы мен жалға берілетін тұрғын үй сатып алу мүмкіндігі беріледі. Әрбір облыста әлеуметтік тұрғын үй құрылысына жер телімдерінің 30 пайызы бөлінген.

Ең қымбат баспана **Ұлыбританияда**, сондықтан қолжетімділік төмен. Жалпыұлттық бағдарлама британдықтарға бағдарламаның басында 50%-дан және соңында 31%-ға дейін жеңілдікпен тұрғын үй сатып алуға мүмкіндік берді. Ұлыбритания энергия үнемдейтін және экологиялық технологияларды ескере отырып, 10 экоқала салуды жоспарлап отыр. 3 миллионға жуық үй қалаларда орналасқан, оның 500 мыңы муниципалдық. Жас отбасылар үшін сатып алынатын тұрғын үй құнының 17,5% мөлшерінде мемлекеттік субсидия ұсынылады. Бюджеттік мекеме қызметкерлері үшін жеке бағдарламалар бар: үй сатып алу үшін біріккен мұғалімдер тобы несие ала алады.

Германияның тәжірибесі ерекше орын алады. Германияда үлкен мемлекеттік тұрғын үй қоры бар, ол жалға беріледі. Мемлекет пен жеке тұлғаларды біріктіретін мемлекеттік-жекеменшік әріптестік мемлекеттік тұрғын үй салу бағдарламаларын жүзеге асыру арқылы әрі жалға қарай береді. Сонымен қатар, құрылысшыларға арнайы тұрғын үй несие агенттіктері мен коммерциялық банктерде жеңілдетілген несиелер

беріледі. Жан басына шаққандағы орташа табыс деңгейіне қарай бөлінген тұрғын үйлердің үш санаты бар - әлеуметтік, жаппай және коммерциялық тұрғын үй [3].

Осылайша, дамыған елдер бүгінде әлеуметтік бағдарламаларды қолдайтындығы сипатталады. Еуроодақ елдеріндегі ауқымды көші-қон процестеріне байланысты халықты арзан әлеуметтік баспанамен қамтамасыз ету мәселесі одан әрі қиындай түседі.

Мемлекеттік бағдарлама бойынша несиелендірудің қолайлы шарттарына қарамастан, баспанаға мұқтаж халықтың басым бөлігі дәрменсіз. Тұрғын үйге бұрыннан бар қажеттілікті қанағаттандыру үшін, сондай-ақ 2031 жылға қарай халық санының болжамды өсуін ескере отырып, тұрғын үй қорының ауданын қолданыстағымен салыстырғанда кемінде 54%-ға ұлғайту қажет. Осыған байланысты Қазақстанның алдында тұрғын үй құрылысының ауқымды міндеті тұр-2016-2030 жылдар аралығында жыл сайын орта есеппен кемінде 12 миллион м2 тұрғын үйді пайдалануға беру қажет.

Біздің көзқарасымыз бойынша мынадай тетіктер арқылы тұрғын үйдің қолжетімділігін арттыру ұсынылады:

• халықтың әлеуметтік осал топтары үшін жалдамалы тұрғын үй құрылысы;

• азаматтарға коммуналдық инфрақұрылыммен жабдықталған жер учаскелерін беру, типтік құрылыс жобаларын әзірлеу және тегін тарату арқылы жеке тұрғын үй құрылысын қолдау;

• тұрғын үй құрылыс жинақ жүйесіне қатысушылар үшін қолжетімді тұрғын үй құрылысы;

• жеке құрылыс салушыларға пәтерлердің ауданы мен құны шектеулі тұрғын үй салуға жеңілдетілген несие беру арқылы қолжетімді тұрғын үй құрылысын ынталандыру;

• ипотекалық несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемені төмендету үшін банктерге субсидиялар беру арқылы ипотекалық несиелердің қолжетімділігін арттыру;

• тұрғын үй құрылысына кепілдік беру қоры тарапынан азаматтарға жеке құрылыс салушылардың міндеттемелері бойынша кепілдіктер беру арқылы үлестік тұрғын үй құрылысын қолдау.

ӘДЕБИЕТ

1. United Nations High Commissioner for Human Rights, The right to adequate housing, fact sheet number 21 (Rev. 1), May 2014., 114 p. / Printed at United Nations, Geneva ISSN 1014-5567 GE.09-14883-November 2009-9,245 Reprinted at United Nations, Geneva GE.14-80125-May 2014-2,000. ISSN 1014-5567.

2. Қазақстан Республикасындағы инвестициялық және құрылыс қызметі. 2017-2021. Статистикалық жылнамалық. ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz

3. Журнал Казанская Недвижимость. Как решается жилищный вопрос за рубежом? URL: https://kazned.ru/article/200.

ӘӨЖ 339.722.24 (574):657.92

А. Құрбанәлі, Б. Жөнделбай
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: ayat.net@mail.ru
e-mail: bzhondelbay@mail.ru
Г. Амалбекова
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті, э.ғ.к.
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ТАРТЫМДЫЛЫҒЫНА БАҒА БЕРУ

Түйін. Мақалада Қазақстанның инвестициялық саясаты мен инвестициялық тартымдылығына баға берілген. Экономиканың энергияға тәуелділігінің жалғасуы, әлемдік нарықтардағы шикізат бағасының төмендеуі тау-кен өндіруші кәсіпорындардың әлемдік нарықтағы бәсекелестік жағдайын төмендетуіне әкеледі. Қазақстанның инвестициялық тартымдылығын арттыруға кедергі келтіретін маңызды факторлар мемлекеттің рөлін күшейте отырып, мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті белсендірумен жүйелі көзқарасты талап ететіні дәлелденді. Ұлттық өндірістердің күрделене түсуі жағдайында Қазақстанның инвестициялық саясатты жетілдірудегі қарастырылған тәжірибесі транзиттік экономикасы бар елдердегі трансформациялық өзгерістерді терең зерттеу үшін пайдалы болуы мүмкін.

Тірек сөздер: инвестиция, инвестициялық ахуал, инвестор, инвестициялық тартымдылық.

A. Kurbanali, B. Jondelbay
Student
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: kaldybai_a@mail.ru
e-mail: marat_d@mail.ru
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

ASSESSMENT OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF KAZAKHSTAN

Abstract. The article evaluates the investment policy and investment attractiveness of Kazakhstan. The continued dependence of the economy on energy, the decrease in the price of raw materials in world markets leads to a decrease in the competitive position of mining enterprises in the world market. The important factors preventing the increase of investment attractiveness of Kazakhstan require a role of the state and the activation of public-private partnership. The experience of Kazakhstan in improving investment policy can be useful for in-depth study of transformational changes in countries with transit economies.

Key words: investment, investment climate, investor, investment attractiveness.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаев өзінің 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында инвестиция тарту елдің экономикасын жаңғыртудың аса маңызды мәселесі болып табылатындығын басып айтты [1].

Инвестициялық климат аймақтық аспекті тұрғысынан облыс экономикасына инвестицияларды тартудың негізгі факторларының бірі, бұл өз кезегінде елдің экономикалық әлеуетінің өсуінің және әлеуметтік-экономикалық дамудың маңызды драйвері болып табылады.

Отандық авторлардың ішінде инвестициялық климаттың құрамдас бөліктерінің бірі ретінде Қазақстан өңірлерінің қолайлы инвестициялық тартымдылық дәрежесін өз жұмысында бағалаған Б.Т.Бейсенғалиевті атап өткен жөн [2].

Мемлекеттің және тұтастай алғанда экономиканың тұрақты дамуының ең маңызды шарты қолайлы инвестициялық ахуал жасау және әлемдік ынтымақтастық пен алыс және жақын шетел мемлекеттері алдында Қазақстанның инвестициялық тартымдылығы болып табылады.

Дүниежүзілік банктің түсіндірмесі бойынша инвестициялық климат – бұл нарықтардың жұмысын жақсартуға және бизнесті ашуға, жүргізуге және жабуға байланысты транзакциялық шығындар мен тәуекелдерді азайтуға бағытталған саяси, құқықтық және институционалдық реформаларды жүзеге асыру [3].

Сарапшылардың көпшілігі инвестициялық климат құрылымында аумақтың немесе объектінің инвестициялық тартымдылығы мен олардың инвестициялық белсенділігінің үйлесімін ажыратады деген қорытынды жасауға болады. Сондықтан, аймақтағы инвестициялық ахуалды жақсартудың жай-күйі мен мүмкіндіктерін бағалау үшін инвестициялық әлеуетті және тәуекелдерді қалыптастыратын факторларды бағалау орынды.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік инвестициялық саясат қолайлы инвестициялық ахуал жасауға, инвесторлардың құқықтарын қорғауды күшейтуге, инвестицияларды тарту және ұстап тұру үшін қолайлы жағдайлар жасауға бағытталған. Сонымен қатар, институционалдық ортаны жақсарту, мемлекеттің инвестициялық саясатының ашықтығы мен болжамдылығын арттыру инвесторлардың сенімін нығайтудың маңызды факторлары болып табылады және экономикалық белсенділікті арттыруға және экономиканың дамуына ықпал етеді.

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарының орта мерзімді мақсатына сәйкес келесідей негізгі міндеттер көрсетілген:

- инвестициялық ахуалды реттеуді жаңғырту және инвесторлардың мемлекетпен өзара әрекеттесуі арқылы жақсарту;
- инвесторлардың құқықтарын қорғауды күшейту арқылы инвестициялық ахуалды жақсарту;
- отандық және шетелдік инвестицияларды белсенді тарту;
- инвестицияларды тарту үшін инфрақұрылымды жақсарту.

Инвестициялық тартымдылықты арттыру үшін инвестициялық тартымдылық факторларын анықтау және дамыту және олардың аймақтың экономикалық көрсеткіштеріне әсер ету дәрежесін анықтау қажет.

Инвестициялық тартымдылыққа әсер ететін факторларды басқарудың мақсатты әрекеттерінің нәтижесіндегі өзгерістерді бағалау тұрғысынан 3 топқа бөлуге болады [4]:

1. Жеткілікті қысқа мерзімде өзгертуге қабілетті – заңнамалық фактордың аймақтық құрамдас бөлігі;

2. Ұзақ мерзімді келешекте өзгертуге қабілетті – инновациялық фактор, инфрақұрылымдық фактордың технологиялық, әлеуметтік, өндірістік құрамдас бөлігі, еңбек факторының интеллектуалдық құрамдас бөлігі;

3. Өзгермейтін – табиғи ресурстар факторы, табиғи климаттық (географиялық) фактор.

Бүкіл әлемде елдің инвестициялық тартымдылығының көрсеткіші тәуекел дәрежесіне байланысты тәуелсіз халықаралық рейтингтік агенттіктердің инвестициялық рейтингін жариялауы болып табылады. Инвесторлар негізінен осы көрсеткіштерді басшылыққа алады, өйткені олар үшін қызығушылық танытқан елдің инвестициялық ортасын дербес талдау қиынға соғады. Белгілі бір елге инвестиция салмас бұрын инвестор инвестициялық ахуалды жан-жақты зерттеп, барлық күтілетін тәуекелдерді таразылайды, егер жоспарланған табыстылық оларды ақтайтын болса, ол инвестиция салады.

Қазақстан Дүниежүзілік банктің Doing Business 2020 рейтингінде өткен жылмен салыстырғанда 3 позицияға жоғарылап, 25-ші орынға ие болды. S&P Global (2020 жылғы 27 наурыз) және Fitch (2020 жылғы 21 тамыз) жаһандық рейтинг агенттіктері елге BBB тұрақты рейтингін берді, ал Moody's (21 ақпан 2020 ж.) елге Baa3 оң рейтингісін берді.

Елдегі инвестициялық ахуалды жақсарту мәселелері мынадай консультативтік-кеңесші органдар шеңберінде қаралады:

1. Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Ұлттық инвесторлар кеңесі (бұдан әрі – ҰИК) Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы тұрақты жұмыс істейтін консультативтік-кеңесші орган болып табылады. Мемлекет пен кәсіпкерлердің өзара іс-қимылын белсендіру мақсатында ҰИК жанынан 6 жұмыс тобы, оның ішінде «Қаржыға қолжетімділік және инвестиция тарту» бағыты бойынша жұмыс тобы құрылды.

2. Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Шетелдік инвесторлар кеңесі (бұдан әрі – ШИК) Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы консультативтік-кеңесші орган болып табылады. Жұмыс органы Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің инвестициялық комитеті болып табылады. Бірлескен жұмыс тобының аясында заңнаманы халықаралық стандарттарға сәйкес жетілдіру, салық салу, кедендік реттеу, инвестицияларды ынталандыру мәселелері қаралады.

3. Инвестициялық ахуалды жақсарту жөніндегі кеңес (бұдан әрі - ИАЖК) Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы консультативтік-кеңесші орган болып табылады. ИАЖК Қазақстан Республикасының экономикалық дамуының басымдықтарына жауап беретін, отандық және шетелдік инвестицияларды тартуға және тиімді пайдалануға қолдау көрсететін бірыңғай инвестициялық саясатын қалыптастырады.

Еліміз тәуелсіздік алғалы бері 330 миллиард долларға жуық тікелей шетел инвестициясын тартты. Сонымен қатар, соңғы 10 жылда ұлттық экономикаға 250,2 миллиард долларға жуық қаражат тартылған. Бұл ретте тікелей шетелдік инвестициялардың ең көп ағыны 2012 жылы – 28,9 млрд АҚШ долларын құраса, 2011 жылы 26,5 млрд АҚШ долларын және 2018 жылы 24,3 млрд АҚШ долларын құрады. 2021 жылы негізгі капиталға салынған инвестициялар өткен 2020 жылға қарағанда 7,9%-ға артты (1-кесте).

1-кесте.

Инвестициялық қызметтің негізгі көрсеткіштерінің серпіні, млн. теңге

	Негізгі капиталға салынған инвестициялар	Тұрғын үй құрылысына салынған инвестициялар
2017	8 770 572	1 022 482
2018	11 179 036	1 201 296
2019	12 576 793	1 475 500
2020	12 270 144	1 989 281
2021	13 242 233	2 434 297
Ескертпе: [5]Статистикалық жинақ. ҚР Ұлттық Статистика Бюросы, 2021. https://stat.gov.kz/		

Негізгі капиталға салынған инвестициялар ағымын аймақтар арасында қарастыру нәтижесі Атырау облысына салынған салым үлесінің 22,0%, Алматы, Астана қалаларына тартылған инвестиция сәйкесінше 9,0% және 9,3%, ал Жамбыл облысының үлесі 3,0% екендігін көрсетеді (2-кесте).

Алайда, тікелей шетелдік инвестициялар ағынының төмендеуі 2019 жылы басталған COVID-19 пандемиясына байланысты екенін атап өткен жөн, бұл Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің статистикалық деректерінде көрсетілген.

Осылайша, Қазақстанның жаһандық инвестициялық үдерістегі позициясы айтарлықтай күшті болып көрінеді, ал шетелдік инвестицияны тартудың нәтижелері өте табысты. Қол жеткізген жетістіктерге қарамастан, шетел инвестициясын тарту үдерісі қарқынды түрде жалғасуда.

2-кесте.

Негізгі капиталға салынған инвестициялар, млн. теңге

	2017	2018	2019	2020	2021
Қазақстан Республикасы	8 770 572	11 179 036	12 576 793	12 270 144	13 242 233
Ақмола	264 892	278 177	333 723	436 633	514 683

Ақтөбе	438 049	516 893	598 864	648 036	817 136
Алматы	524 217	578 720	647 330	682 407	733 426
Атырау	2 468 570	3 691 401	4 328 236	3 178 960	2 910 114
Батыс Қазақстан	407 589	450 382	586 265	481 485	428 742
Жамбыл	225 863	264 520	296 398	350 068	398 609
Қарағанды	363 267	489 030	811 433	692 348	796 866
Қостанай	202 289	249 340	288 737	336 599	431 179
Қызылорда	243 100	332 655	400 209	292 344	308 941
Маңғыстау	434 446	504 649	556 558	582 279	629 138
Павлодар	483 795	411 958	494 620	487 154	571 927
Солтүстік Қазақстан	191 689	214 181	234 490	286 251	333 149
Түркістан	271 216	314 114	443 503	705 722	659 114
Шығыс Қазақстан	436 107	494 597	621 913	729 115	834 080
Астана қаласы	956 891	1 067 455	919 107	1 125 211	1 225 027
Алматы қаласы	644 406	732 930	820 449	976 795	1 187 620
Шымкент қаласы	214 186	588 034	194 958	278 737	462 482
Ескертпе: [5] Статистикалық жинақ. ҚР Ұлттық Статистика Бюросы, 2021. https://stat.gov.kz/					

Ұлттық экономиканың инвестиция үшін тартымдылығын арттыру және тікелей шетелдік инвестицияларды тарту бойынша жүйелі жұмыс жолға қойылған. Бұл жұмыс ұлттық экономика үшін басым секторлардағы инвестициялық жобаларды қолдауды да қамтиды. Бұл республиканың бүкіл ресурстық, технологиялық, инновациялық, адами және көліктік әлеуетін пайдалануға мүмкіндік беріп қана қоймай, өз кезегінде жаңа өндірістерді ашудың және жаңа жұмыс орындарын құрудың негізгі қозғаушы күштерінің бірі болып табылады, сонымен қатар Қазақстанға ТОП-30 әлемдегі ең дамыған елдер қатарына кіруге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы. https://akorda.kz/
2. Бейсенгалиев Б.Т. Инвестиционный потенциал и инвестиционная активность Республики Казахстан// Известия Национальной академии наук Республики Казахстан, №302, 2015. 84-90 б.
3. Investment Climate Reforms: An Independent Evaluation of World Bank Group Support to Reforms of Business Regulations // 04.05.2021.
4. Мягшин В.Н. Факторы инвестиционной привлекательности региона и их оценка // №4, (314) 2014.
5. Статистикалық жинақ. Ұлттық статистика бюросы. 2022ж.

ӘӨЖ 63:339.722.24

Ә. Жолынбетов, Д. Ешенбеков
Студент
6В04212 Мемлекеттік қызмет және әкімшілік құқық
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: zholynbetov@list.ru,
e-mail: darynesenbekov7@gmail.com
Г.Амалбекова
Ғылыми жетекші
"Экономика" кафедрасының доценті, э.ғ.к.
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті,
Тараз, Қазақстан
e-mail: baken_t@mail.ru

АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫН ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ СУБСИДИЯЛАНДЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ

Түйін. Мақалада мемлекеттік саясаттың ең маңызды бағыты ретінде ауылшаруашылығының қазіргі жағдайын, сондай-ақ агроөнеркәсіп кешенді дамытуды қарастырылған. Бұл мәселенің өзектілігі Қазақстан экономикасының аграрлық секторын одан әрі дамыту қажеттілігімен, сондай-ақ Мемлекет басшысы алға қойған міндеттерді шешумен байланысты. Қазақстан әрқашан ауыл шаруашылығына бағдарланған ел болып қала береді. Соңғы онжылдықтағы маңызды жетістіктердің қатарында экономиканың аграрлық секторын кезең-кезеңмен алып тастау екі себеппен негізделді: біріншіден, мемлекеттік емес меншік нысанының дамуы (19,6 мың шаруа қожалықтары), екіншіден, белсенді мемлекеттік қолдау.

Тірек сөздер: ауылшаруашылығы, агро-өнеркәсіптік кешен, мемлекеттік қолдау, инвестиция, субсидия.

A. Jolynbetov, D. Eshenbekov
Student
6B04212 Public administration and administrative law
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: zholynbetov@list.ru,
e-mail: darynesenbekov7@gmail.com
G. Amalbekova
Research supervisor
candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: baken_t@mail.ru

THE PROBLEMS AND FUTURE OF DEVELOPMENT OF INVESTMENT SUBSIDIZATION OF AGRICULTURE

Abstract. In the article considers the current state of agriculture as the most important direction of state policy. The urgency of this issue is related to need for further development of the agrarian sector of Kazakhstan's economy, solving the tasks set forth by the Head of State. Kazakhstan has always will remain an agriculture-oriented country. Among the important achievements of the last decade, the gradual removal of the agrarian sector of the economy was justified by two reasons: the development of non-state property (19.6 thousand farms), and active state support.

Key words: agriculture, agro-industrial complex, state support, investment, subsidy.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаев өзінің 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында: "Ауыл шаруашылығын дамыту - негізгі проблеманың бірі. Осы саладағы ахуал мемлекетіміздің азық-түлік қауіпсіздігіне тікелей әсер етеді. Еліміздің ауыл шаруашылығы өнімдерінің көлемін және оның қосымша құнын арттыру қажет. Субсидия бөлуге және оның жұмсалуына жүргізілетін бақылауды күшейту керек"- деді [1].

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарына сәйкес агроөнеркәсіптік кешенді субсидиялау тәсілдері өнімділікті арттыру, терең өңдеу және озық агротехнологияларды енгізу мақсатында қайта бағдарлануы тиіс [2].

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында COVID-19 пандемиясынан туындаған өзгерген сыртқы жағдайлар мен бюджеттік шектеулер және мұнай бағасының төмендеуі агроөнеркәсіптік реформаны жүргізу және мемлекеттік ресурстарды неғұрлым ұтымды бөлу қажеттілігін туғызатыны көрсетілген. Бұл реформа ауыл шаруашылығының бюджеттік саясатын саланың ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігіне қол жеткізуге қайта бағдарлауға негізделуі тиіс дегенді білдіреді. Экономиканың ең басым секторларының бірі бола отырып, ауыл шаруашылығы саласын өткізу нарықтарын ұлғайту үшін де, жалпы өндірісті ұлғайту үшін де дамудың жоғары әлеуеті бар. Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенін дамытудағы негізгі тежеуші факторлардың бірі маусымдық және табиғи-климаттық факторларға тәуелділікпен байланысты өндірістің жоғары тәуекелділігі болып табылады. Осыған байланысты агроөнеркәсіптік кешендегі инвестициялық жобаларды іске асыру ұзақ өтелу мерзімімен және инвестициялардың жоғары капитал сыйымдылығымен сипатталады.

Бұл мәселені шешу үшін, сондай-ақ саланың инвестициялық тартымдылығын арттыру үшін 2014 жылдан бастап «Агробизнес-2017» салалық бағдарламасы аясында әзірленген жаңа қаржы құралы – АӨК субъектілерін инвестициялық субсидиялау жүзеге асырылуда [3].

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының ережелеріне сәйкес субсидиялаудың бұл түрі оң тексерілген, дәлелденген қолдау шарасы ретінде жіктеледі, оны қаржыландыру және пайдалану келесі жылдары ұлғайту жоспарлануда [4].

Сонымен бірге, ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдаудың тиімділігі Қазақстанда да, әлемдік ғылыми қоғамдастықта да көптеген зерттеулердің өзекті тақырыбы болып қала береді.

Отандық заңнамаға сәйкес субсидиялау деп бюджет қаражаты есебінен жүзеге асырылатын өтеусіз және қайтарымсыз негізде нақты субсидия алушыларды қаржыландыру түсініледі [5].

Бұл ретте субсидиялардың тиімділігі туралы түсінік заңдарда немесе кодекстерде бекітілмеген.

2019 жылдың 1 ақпанынан бастап мемлекеттік қызмет – инвестициялық субсидиялау автоматтандырылды және электронды түрде көрсетіледі. Сонымен, өтінімдерді қабылдау және нәтижелерді шығару Qoldau.kz веб-порталында жүзеге асырылады. Өтінім электрондық цифрлық қолтаңбамен қол қойылған жағдайда берілуі мүмкін.

Qoldau.kz субсидиялау ақпараттық жүйесінің мәліметінше, 2021 жылы бағдарламаны жүзеге асыру арқылы ауыл шаруашылығы саласына 370 миллиард теңгеден астам қаржы тартылған.

2021 жылы инвестициялық субсидиялау бағдарламасын іске асыруға 104,4 млрд теңге қарастырылды (жергілікті деңгейде орындау 104,3 млрд теңгені құрады), бұл ауыл шаруашылығының 24 189 инвестициялық жобасын субсидиялауға және 20 183 жұмыс орнын құруға мүмкіндік берді.

Инвестициялық субсидиялар агроөнеркәсіп кешенінің 34 басым бағытын қамтиды. Инвестициялық субсидиялау бағдарламасын іске асырудың жыл сайынғы тәжірибесі көрсеткендей, бюджет қаражатының негізгі бөлігі, орташа алғанда, 50% ауыл шаруашылығы техникасы паркін жаңартуға келеді.

2021 жылдың қорытындысы бойынша мал шаруашылығы саласындағы инвестициялық жобаларды субсидиялауға шамамен 13,3 миллиард теңге немесе 13%, өсімдік шаруашылығы саласындағы жобаларды қолдауға 23 миллиард теңге немесе 22%-ы бағытталды.

2022 жылға инвестициялық субсидиялау бағдарламасын жүзеге асыруға 72,1 млрд теңге бөлінді. 2022 жылға несиелеу, сондай-ақ ауыл шаруашылығы жануарларын, техника мен технологиялық жабдықтарды сатып алу лизингінің пайыздық мөлшерлемелерін субсидиялау бағдарламасын іске асыруға жалпы сомасы 43,2 млрд теңге бөлінді.

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіп кешеніне салынған инвестиция бір жылда 40%-дан астамға өсті. Күрделі салымдардың 96%-ы кәсіпорындардың меншікті қаражаттары мен банктік емес несиелер есебінен қамтамасыз етілген. (1-кесте).

2021 жылғы қаңтар-тамызда ауыл, орман және балық шаруашылығына негізгі капиталға салынған инвестиция 427 млрд теңгені құрады, бұл бір жыл бұрынғыдан 46,2%-ға артық.

1-кесте.

Негізгі капиталға инвестиция. Ауыл, орман және балық шаруашылығы. Қаңтар-тамыз (млрд тг)

Көрсеткіштер	2021/08	2010/08	Өсімі %
Барлығы	427,0	292,0	46,2
Меншікті қаражаттар	291,9	203,1	43,8
Қарыз қаражаттар	116,6	66,1	76,3
Банк несиелері	18,5	22,8	-19,1
Жергілікті бюджет	-	0,003	-
Дереккөз: ҚР Ұлттық Статистика Бюросының мәліметі, https://www.stat.gov.kz			

Нақты көлемдегі нақты өсім 43,2% құрады. Инвестициялардың барлық дерлік көлемі өсімдік және мал шаруашылығына бағытталған: ел бойынша: 99,4% немесе 424,4 млрд. Оның ішінде бір немесе екі жылдық дақылдарды өсіру сегментіне 278,1 млрд теңге, мал шаруашылығына 98,2 млрд теңге, аралас егін шаруашылығына 38,9 млрд теңге, көпжылдық дақылдарды өсіру саласына 7,8 млрд теңге, 1,4 млрд теңге инвестиция құйылды. Qoldau.kz субсидиялау ақпараттық жүйесінің мәліметінше, 2021 жылы мақсатты берілген инвестициялық субсидия 2020 жылға қарағанда 8,0%-ға төмен, ал 2018 жылға қарағанда 821,7%-ға өскен. Төрт жылда 698 209439514 теңге көлемінде инвестициялық субсидиялау жүзеге асырылды (1-сурет).

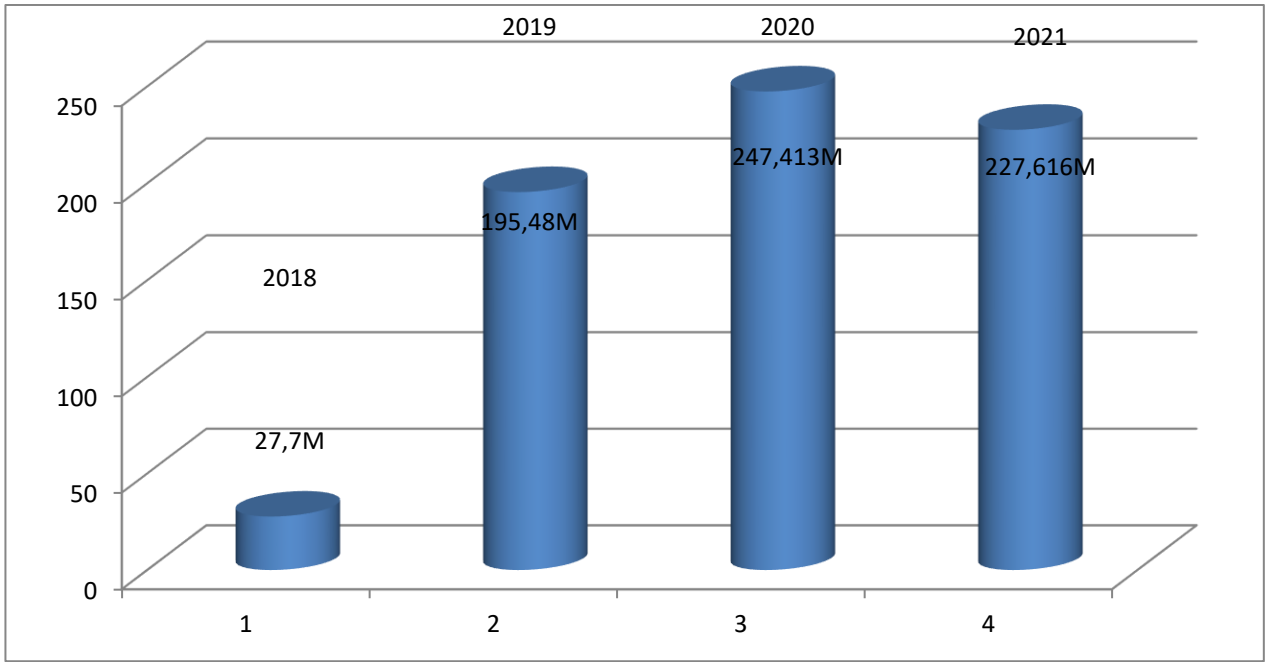

1-сурет. 2018-2021жж. аралығында орындалған инвестициялық субсидиялау
Дереккөз: https://subsidies.qoldau.kz

Дегенмен, бүгінгі таңда субсидиялау басымдылығының ашықтығына, сондай-ақ шаруалардың субсидияларды мақсатты пайдалануына байланысты қиындықтар бар.

Ауылшаруашылығын инвестициялық субсидиялау жағдайын зерттеу нәтижесі келесідей қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Агроөнеркәсіптік кешен нарығының әртүрлі бағыттарына теріс әсер етуі мүмкін шамадан тыс субсидиялау тәуекелдері бар:

1. Осы проблемаларды шешу жалпы агроөнеркәсіптік кешенді субсидиялауды бағалаудың ашық, дәлелді, өзекті әдістемесін әзірлеу болуы тиіс.

2. Мұндай бағалаудың сенімділігі мен өзектілігін қамтамасыз ету үшін ауыл шаруашылығында тиісті ашық көлемді статистикалық деректердің болмауына байланысты мәселелерді шешу қажет. Бұл, өз кезегінде, пайдаланушыларға (фермерлерге, лауазымды тұлғаларға, ғылыми қызметкерлерге, азаматтарға) арналған автоматтандырылған ақпараттық платформаға негізделген ауыл шаруашылығы статистикасының жүйесін әзірлеуді талап етеді.

3. Саладан қаражаттың кетуі мәселесін шешу үшін бизнеске қарсы міндеттемелерді, сондай-ақ субсидияларды беру және мақсатты пайдалану бойынша цифрлық шешімдерді енгізу қажет. Осындай шешімдердің бірі субсидиялармен қамтамасыз етілген электрондық ақшаны шығару болуы мүмкін, бұл kaspi қызметтеріне ұқсас жоба табысты болып, агроөнеркәсіптік кешен нарығында қаражаттың қолжетімділігі мен айналымын арттыруы мүмкін деп ойлаймыз.

4. Инвестицияларды субсидиялау тетігінің жоғары әлеуеті бизнес үшін өзара міндеттемелерді енгізу, ауыл шаруашылығы және азық-түлік нарығының қажеттіліктерін ескере отырып, жобалардың паспорттары мен субсидиялау бағыттарын оңтайландыру сияқты перспективалы салаларда жатыр.

5. Сонымен қатар, инвестициялық субсидиялау тетігін жетілдіру мақсатында мыналарды көздеу ұсынылады:

- құрылысқа қатысты құжаттаманы бекіту, беру, тіркеудің барлық кезеңдері үшін автоматтандырылған жүйелерге қол жеткізу;
- атқарушы орган қызметкерлерінің функционалдық міндеттерін стандарттау, ауыл шаруашылығы басқармасындағы жүктемені қайта бөлу;
- сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін жою мақсатында субсидияларды көбейту тәжірибесінен бас тарту;
- өңірлерде тиімді және сапалы бюджетті жоспарлауға мүмкіндік беретін цифрлық шешімдер.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы. https://akorda.kz.
2. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығы https://adilet.zan.kz.
3. Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі "Агробизнес-2017" бағдарламасы. ҚР Үкіметінің 07.11.2016 № 668 қаулысы. https://adilet.zan.kz.
4. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017- 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 12 шілдедегі № 423 қаулысы. //https://adilet.zan.kz.
5. Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 8 шілдедегі N 66 Заң. //https://adilet.zan.kz.

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің "Жаһандық өзгерістер жағдайындағы ғылым мен білімнің өзекті мәселелері" атты IX Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы

17-18 қараша 2022 жыл

Сборник материалов
IX Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений» посвященной
Дню Независимости Республики Казахстан.

17-18 ноября 2022 года

Collection of materials
IX International Scientific and practical Conference "Actual problems of science and education in the context of global changes" dedicated to the 30th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan.

November 17-18, 2022

ISBN 978-601-270-571-3

Ответственные редакторы:
Успанова М., д.э.н., проректор по научной и инновационной деятельности КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Тусупова А.С., ведущий специалист отдела стратегии и мониторинга КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Редакционная коллегия:
Чакликова А. Т., д.п.н., проректор по учебной работе КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов, данных, результатов и другой информации

Подписано в печать 19-20 ноября 2022 года
Гарнитура «Times New Roman. MS Minsho»
Формат 70x90 1/8. Объем 65,75 п.л. Заказ №3223. Тираж 150 экз.
Сверстано и отпечатано в издательстве «Полилингва»
При КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru